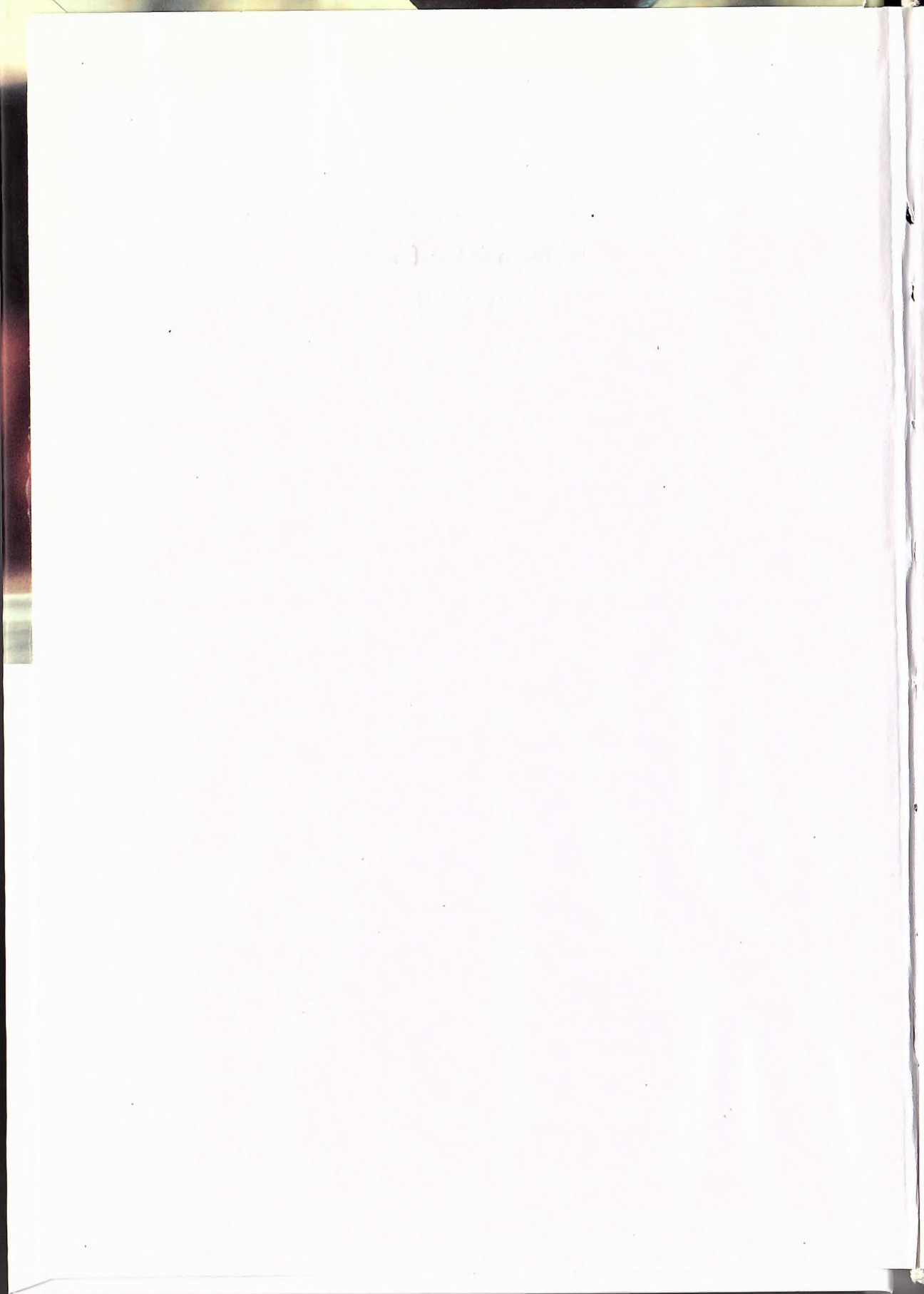

IEROMONAH
SERAFIM

ROSE

SCRIERI

IEROMONAH
SERAFIM ROSE

SCRIERI

Tipărită cu binecuvântarea
Prea Sfințitului Părinte Galaction,
Episcopul Alexandriei și Teleormanului

editura
Σοφία

Editura Cartea Ortodoxă
București

Ediție îngrijită de Cătălin și Alexandra Grigore

Imagine copertă: Părintele Serafim Rose la Mănăstirea Sfântul Gherman din Alaska, 1979. Fotografie realizată de Gary Todoroff.

Coperta: Mona Velciov

© Editura Sophia, pentru prezenta ediție

*Mulțumim Părintelui Damaschin
de la Frăția Sfântul Gherman din Alaska
pentru dreptul și binecuvântarea date
spre traducerea și publicarea acestui volum.*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SERAPHIM ROSE, ieromonah

Scrieri / ieromonah Serafim Rose. - București: Editura Sophia,
Alexandria: Cartea Ortodoxă, 2009

Bibliogr.

ISBN 978-973-136-128-4; ISBN 978-606-529-031-0

281.9

Cuvânt înainte

Însemnătatea Cuviosului Serafim Rose pentru lumea modernă, fie ea dreptcredincioasă sau necredincioasă, este una sobornicească. Despre personalitatea lui adâncă și foarte puțin înțeleasă s-a scris mult în ultimii zece ani în România. Întreaga lui viață, străbătută de suișuri și coborâșuri uneori sfâșietoare – mai ales în perioada tinereții –, a fost pecetluită de gingașa întâlnire cu Dumnezeu cel viu, pe care tânărul Eugene Rose a simțit-o, ca mulți alți convertiți, într-un moment de acută lipsă de sens a întregii lui vieți cu tot ceea ce dobândise până atunci. Dăruit încă din pruncie cu o minte ascuțită și însetată de cunoaștere, își dorea să devină un înțelept, însă, spre marea și sfâșietoarea lui dezamăgire, rațiunea omenească nu i-a putut potoli setea de adevăr. Fire retrasă și echilibrată, Eugene Rose se va schimba fundamental după începerea studiului filosofiei occidentale și descoperirea cărților filosofului nihilist Friedrich Nietzsche. Conștient atât de sinceritatea și de deznădejdea căutării filosofului german, cât și de reacția îndreptățit răzvrătită a acestuia la mediul protestant lipsit de viață în care se născuse, Eugene Rose va reuși, în cele din urmă, după multe căutări, să iasă din iadul în care îl aruncase și pe el nihilismul. Această clipă mântuitoare pentru tânărul Eugene – căci căutarea lui Nietzsche însuși a sfârșit în nebulie, fiindcă n-a reușit să străbăta până la capăt drumul către Dumnezeu cel personal al credinței, așa cum o făcuse cel dintâi – se va concretiza într-o carte ce va încerca să dezvăluie câteva dintre măștile acestei răzvrățiri împotriva absolutului: *Nihilismul, rădăcina Revoluției în epoca modernă*. Și credem că a izbândit cu prisosință, ea putând fi socotită drept una dintre cele mai profunde cercetări făcute vreodată asupra acestui subiect, tocmai pentru că s-a alcătuit deopotrivă cu sângele inimii rănite a lui Eugene și cu mintea lui pătrunzătoare, însetată nu de falșii idoli ai rațiunii și retoricii, ci de Adevărul cel ce dă viață.

Peste 20 de ani, când Eugene devenise multîncercatul și înțeleptul pustnic Serafim Rose, a fost invitat să țină o conferință unor tineri ce se aflau în căutarea a *ceva* – nedefinit în sufletele lor însetate, dar încă neispitite¹ – și care îmbrățișau căi precum: budismul zen, experiența drogurilor, șamanismul indian etc. Spre surprinderea tuturor, monahul cel simplu le-a înfățișat pe Hristos cel răstignit, adică Ortodoxia pătimitoare dobândită prin trezvie, lepădare de sine și, în chip esențial, prin *suferință*. Care a fost răsunetul cuvîn-

¹ Netrecute prin focul cel curățitor al despătimirii; imature.

telor lui în inimile lor nu știm, dar ne putem închipui cum ceva, cândva, s-a petrecut în sufletul unora dintre ei, măcar pentru o clipă, fermecați de armonia și pacea celui care le vorbea mișcat de dragostea de a călăuzi sufletele lor frământate. Vedem încă o dată, în această minunată convorbire numită *Descoperirea lui Dumnezeu inimii omului*, o inimă ce se împărtășise de toate (bune și rele), iar acum se străduia, respectând deplina libertate a celuilalt, să fie de folos și fraților care puteau gusta foarte ușor aceeași dulce amărăciune pe care ea însăși o gustase în tinerețe.

Ortodoxia și religia viitorului și Sufletul după moarte socotim că se înscriu pe un făgaș duhovnicesc și practic al sufletului Cuviosului Serafim, care a dorit mult să vorbească omului despre întâlnirea acestor subiecte fundamentale ale credinței – moartea și adevărata religie – cu experiențele mai mult sau mai puțin autentice, dar primejdioase, ale sufletului care n-a cunoscut viața în har.

Cartea Facerii, Crearea lumii și omul începuturilor și Locul Fericitului Augustin în Biserca Ortodoxă dovedesc în chip desăvârșit cum mintea cuviosului, subțindu-se și sfințindu-se în liniștea pustiei de la Platina, s-a arătat una cu cea a marilor Părinți ai Bisericii și, prin aceasta, cu a Mântuitorului Însuși, după cuvântul Apostolului care zice că trebuie negreșit „să avem gândul Domnului Hristos și una să cugetăm”. Le considerăm deci o încununare a nevoințelor și a teologiei sale.

Așadar ediția de față a scrierilor părintelui Serafim Rose este cea dintâi încercare de a aduna, într-un volum deosebit, unele dintre cele mai însemnate cărți scrise de acesta. Am îndepărtat Indicii finali ai tuturor cărților, gândindu-ne că scrisul său cursiv și limpede, însoțit de notele de subsol, vor fi de ajuns pentru a înlesni cititorului lectura. Însă am păstrat toate materialele editorului american care lămuresc foarte bine contextul și motivele ce au dus la scrierea cărților, iar, pe de altă parte, întregesc și actualizează perspectiva Cuviosului Serafim referitoare la subiectele tratate.

Cătălin Grigore

IEROMONAH SERAFIM ROSE

Cartea Facerii,
crearea lumii și
întâiul om

Perspectiva creștin-ortodoxă

Traducere din limba engleză de
Constantin Făgețan

Traducerea s-a făcut după ediția: *Genesis, Creation and Early Man. The Orthodox Christian Vision*, by Fr. Seraphim Rose, Saint Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, USA, 2000.

PREFAȚA EDITORULUI¹

Povestea alcătuirii acestei cărți

Cartea de față, compilată și publicată postum, reprezintă una dintre cele mai însemnate realizări din viața marelui filosof patristic, Părintele Serafim Rose. Ea adună tot ceea ce era relevant – atât în manuscrise, cât și în transcrierile conferințelor înregistrate pe casete – din producția Părintelui Serafim referitoare la *Cartea Facerii* și crearea lumii, de-a lungul a nouă ani, până în momentul adormirii sale survenite în 1982. Ca atare, ea poate fi folosită de cei ce studiază în chip aprofundat filosofia patristică, ca un fel de compendiu ce poate fi consultat mereu și mereu. Dar ea este mai mult decât un simplu manual. În spatele părților componente ale cărții adunate postum, se află o poveste: o poveste ce face parte din întreaga poveste a vieții și operei Părintelui Serafim, cel care a fost întotdeauna preocupat de sensul ultim al începutului și sfârșitului lucrurilor. Tocmai această poveste am vrea să v-o spunem aici.

1. Mediul intelectual al anilor de formare a Părintelui Serafim

În anii cincizeci, când Părintele Serafim (pe atunci Eugene) Rose urma liceul și facultatea în California, teoria evoluției era în culmea prestigiului ei. Ascendența sa asupra tuturor celorlalte păreri alternative asupra obârșiei vieții și universului a culminat cu marea sărbătorire la Universitatea din Chicago, în 1959, a Centenarului Darwin, ce comemora publicarea *Originii speciilor* a lui Charles Darwin, în urmă cu o sută de ani. Savanții au venit de pretutindeni să fie părtașii triumfului, nu doar al unei teorii științifice, ci al unei viziuni asupra lumii. Iată ce scrie Phillip E. Johnson: „Este de înțeles starea de triumf a participanților la Centenarul Darwin. Nici când prestigiul științei nu fusese mai înalt. Poliomielita fusese învinsă printr-un vaccin; puterea atomică părea să fângăduiască energie din belșug și ieftină; călătoriile spațiale se întrezăreau în viitorul apropiat. Pe lângă realizările tehnologice, știința părea să fi statornicit că adevăratul nostru creator era un proces de evoluție fără țel, detronându-L deci pe Dumnezeuul Bibliei. Implicațiile religioase ale acestei revoluții intelectuale au fost evidențiate cu sinceritate de către cel mai în-

¹ Este vorba de editorul american, Ieromonahul Damaschin Christensen de la Frăția Sfântului Gherman din Alaska, alcătuitorul cărții de față, care a redactat și notele de subsol, marcate în ediția românească prin: n. ed. (*n. tr.*).

semnat vorbitor al centenarului, biologul, filosoful și politicianul britanic Sir Julian Huxley.

Julian Huxley era nepotul lui Thomas Henry Huxley, cunoscut ca «buldogul lui Darwin», fiindcă fusese cel mai însemnat dintre primii apărători ai teoriei lui Darwin. T.H. Huxley inventase, de asemenea, cuvântul *agnostic*, spre a-și descrie propriile concepții religioase. Zoologul Julian Huxley a fost unul dintre savanții întemeietori ai sintezei neodarwiniste, versiunea modernă a teoriei lui Darwin. Tot el a fost inițiatorul unei religii naturaliste numite *umanism evoluționist*, precum și secretarul general fondator al UNESCO, Organizația Culturală, Științifică și Educativă a Națiunilor Unite. Pe scurt, Julian Huxley a fost printre cei mai influenți intelectuali de la mijlocul veacului al douăzecilea, iar anul 1959 a fost apogeul influenței sale. Iată câteva extrase din alocuțiunile lui J. Huxley la centenar:

„Istoricii viitorului vor socoti probabil prezenta Săptămână Centenară ca rezumând o importantă perioadă critică din istoria acestui pământ al nostru – perioada când procesul de evoluție, în persoana omului iscoditor, a început a fi cu adevărat conștient de sine... Este unul dintre primele prilejuri publice când s-a recunoscut pe față că toate aspectele realității sunt supuse evoluției, de la atomi și stele până la pești și flori, de la pești și flori până la societățile și valorile umane – pe scurt, că întreaga realitate este un unic proces de evoluție.

În 1859, Darwin a deschis calea ce duce la un nou nivel psiho-social, cu un nou model de organizare ideologică – organizarea gândirii și credinței centrată pe evoluție.

În modelul evoluționist de gândire nu mai este nevoie și nici loc pentru supranatural. Pământul nu a fost creat, ci a evoluat. Tot așa s-a întâmplat și cu animalele și plantele care îl locuiesc, inclusiv cu noi, oamenii – minte și suflet, creier și trup. La fel s-a întâmplat și cu religia.

Omul evoluționist nu mai poate scăpa de singurătate în brațele întru-chipării unui tată divinizat pe care el însuși l-a creat, nici să mai fugă de responsabilitatea luării unor decizii adăpostindu-se sub umbrela Autorității Divine, nici să se eschiveze de la greaua sarcină de a da față cu problemele sale prezente și de la planificarea viitorului său, bizuindu-se pe voia unei Pronii atotștiutoare dar, din nefericire, de nepătruns.

În sfârșit, viziunea evoluționistă ne dă puțința să întrezărim, chiar dacă nedeplin, direcțiile noii religii despre care putem fi siguri că se va ivi, spre a sluji nevoilor erei viitoare.»

Pe scurt, triumful darwinismului implica moartea lui Dumnezeu, pregătind înlocuirea religiei biblice cu o nouă credință întemeiată pe naturalismul evoluționist. Noua credință urma să devină temei nu doar al științei,

ci și al guvernării, legii și moralei. Urma să fie filosofia religioasă oficială a modernității.¹

Câțiva dintre cei mai străluciți savanți ai lumii – de la Richard Owen și Louis Agassiz în anii 1860, până la Richard Goldschmidt și Otto Schindewolf în anii 1940 – au arătat comunității științifice stânenitoarele dificultăți ale teoriei proclamate la Centenarul Darwin, dar acești savanți fuseseră ridiculați iar obiecțiile lor, cu totul întemeiate, fuseseră respinse cu promptitudine. Pe lângă aceste critici cu glas tare, a existat și un grup tăcut de savanți ce dezaprobau teoria evoluționistă, dar se temeau să atace concepția dominantă despre lume. Existența grupului a fost confirmată chiar la Centenarul Darwin de către paleontologul Everett Claire Olson de la Universitatea din California, care spunea: „Este greu de apreciat mărimea și alcătuirea acestei fracțiuni tăcute, dar nu e nici o îndoială că numărul lor nu este de neglijat”².

Fie că fuseseră reduși la tăcere sau au ales să rămână tăcuți, numeroșii savanți ce au pus la îndoială darwinismul nu au fost auziți de poporul american. Prin urmare, când Părintele Serafim a început să studieze științele naturale în liceu și în facultate, la începutul anilor cincizeci, i s-a spus că evoluția întregii vieți dintr-o supă primordială era o realitate incontestabilă și de neatacat, la fel de sigură (după cuvintele lui Julian Huxley) ca și faptul că pământul se rotește în jurul soarelui.

2. De la concepția evoluționistă la cea creștin-ortodoxă

Înzestrat cu o minte strălucită, încă de la o vârstă fragedă Părintele Serafim a arătat o arzătoare dorință de a cunoaște, de a înțelege realitatea în sensul cel mai înalt. În liceu a căutat cu râvnă cunoașterea în științele naturale și matematici: biologie, zoologie, algebră. Absolvind primul din clasă, i s-a acordat o bursă de studii la Pomona College, în sudul Californiei, mulțumită sprijinului entuziast al profesorului său de matematică.

La Pomona și-a continuat studiul științelor naturii, pe care acum le îmbina cu studiul filosofiei. Sub înrâurirea umaniștilor vremii, el s-a alăturat uriașei lucrări a unor gânditori precum Julian Huxley: explicarea universului fără Dumnezeu. Într-o lucrare de filosofie din anul întâi (1952), afirma:

„Întreaga știință arată existența Universului, totalitatea celor existente. Nimic din știință nu trimite la existența unui Dumnezeu separat de Univers. Pe moment, întrucât nu mi-am dezvoltat încă propria teorie a cunoașterii, accept, din motive practice, că pot dobândi cunoașterea (în

¹ Phillip E. Johnson, *Defeating Darwinism by Opening Minds*, Inter Varsity Press, Downers Grove, Illinois, 1997, pp. 98-99.

² Everett Claire Olson, „The Evolution of Life”, în *Evolution after Darwin: The University of Chicago Centennial*, vol. 1, University of Chicago Press, Chicago, 1960, p. 523.

măsura în care *poate* fi dobândită) prin știință. Deci cred în descoperirile științei ce arată existența Universului; resping conceptul unui Dumnezeu independent, din pricina dovezilor insuficiente.“

Afirmația poate părea naivă astăzi, când despotismul naturalismului științific este atacat din ce în ce mai mult, dar ea trebuie situată în contextul anilor cincizeci, decada ascendenței umanismului și a triumfalelor declarații ale Centenarului Darwin.

„Cândva am crezut total în evoluție“, avea să-și amintească mai târziu Părintele Serafim. „Credeam nu fiindcă mă gândisem foarte mult la această problemă, ci doar fiindcă «toată lumea crede în ea», căci este un «fapt», și cum să tăgăduiești «faptele»? [...] Încă îmi mai amintesc cum profesorul meu de zoologie din anul întâi divaga asupra «mărețelor idei ale omului»: pentru el, cea mai măreață idee pe care omul o născocise vreodată era ideea de evoluție; o idee mult mai măreață, credea el, decât «ideea de Dumnezeu».“

Totuși, Părintele Serafim, dorind să înțeleagă sensul realității, nu putea fi mulțumit de știința modernă, cantonată în materialism, nici de filosofia apuseană ce fusese întemeiată pe raționalism. „Eram un student“, își amintea el mai târziu, „ce căuta un soi de adevăr în filosofie și nu îl găsea. Eram sătul de filosofia apuseană.“ În anul doi a început să caute o înțelepciune mai înaltă în filosofia Chinei antice, lucru pentru care a urmat un curs de limbă chineză, atât veche, cât și modernă.

Părintele Serafim a absolvit Pomona College în 1956, continuând studierea vechii limbi și filosofii chineze la Academia de Studii Asiatice din San Francisco iar mai târziu la Berkeley University din California. Pe când se afla la Academie, a descoperit scrierile metafizicianului francez din secolul al XX-lea, René Guénon, un tradiționalist ce căuta răspunsuri la întrebările ultime în formele vechi, ortodoxe ale religiilor lumii. Guénon a limpezit și a preschimbat perspectiva intelectuală a Părintelui Serafim. Mai târziu el scria: „Guénon a fost cel care m-a învățat să caut și să iubesc adevărul mai presus de toate, și să nu mă mulțumesc cu nimic altceva.“

Educația Părintelui Serafim îl învățase să vadă toate lucrurile în termenii *progresului* istoric, conform concepției evoluționiste a epocii moderne. După descoperirea lui Guénon, a început a vedea lucrurile în termenii *decadenței* istorice.

În cartea sa, *Domnia cantității și semnele vremurilor*, Guénon explica cum eliminarea principiilor duhovnicești tradiționale dusesese la o drastică degenerare a omenirii, arătând cum știința veacului al douăzecilea, cu tendința sa de a reduce totul doar la nivel cantitativ, degradase concepția omului despre adevărata cunoaștere, limitându-i viziunea la temporal și material.

Guénon scria altundeva că „încercând a reduce totul la statura omului luat ca scop în sine, civilizația modernă s-a scufundat treaptă cu treaptă, până la nivelul elementelor și țelurilor lui celor mai de jos, doar cu puțin peste sati-

sfacerea nevoilor inerente laturii materiale a firii sale¹. În încercarea de a umple golul lăsat de știință și materialism în epoca modernă, au răsărit „pseudoreligiile”; acestea, confundând realitatea psihică cu cea duhovnicească, nu au făcut decât să ascundă și mai mult adevărul.

Guénon scria că „lumea modernă luată în sine este o anomalie, ba chiar un fel de monstruozitate”, privind teoria științifică modernă despre evoluție, ce fusese alcătuită în încercarea de a explica universul în chip pur naturalist, ca pe o progenitură a acestei monstruozități. În evoluționism, scria el, „întreaga realitate e plasată în «devenire», implicând, până la urmă, tăgăduirea oricărui principiu neschimbător și, prin urmare, a oricărei metafizici.”²

Este foarte probabil ca Guénon să-l fi făcut pe Părintele Serafim să pună la îndoială evoluționismul chiar înainte de a fi început convertirea sa la creștinismul ortodox. „Am început să chibzuiesc mai adânc la această problemă [a evoluționismului]”, își amintea mai târziu Părintele Serafim. „Am început să văd că adeseori ceea ce se numește «știință» nu este nicidecum un *fapt*, ci *filosofie*, și am început să disting cu multă băgare de seamă *faptele științifice de filosofia științifică*.”

În primul său an de facultate la Pomona, Părintele Serafim avusese încredere în perspectiva științifică modernă. Studiindu-l pe Guénon, încă mai privea știința modernă ca pe o cale de cunoaștere, dar acum o vedea ca pe o „cunoaștere dintre cele mai de jos și mai comune”.

Guénon îi arătase părintelui Serafim ce trebuie să lase în urmă și-l pornise pe calea către Adevăr, fără însă a-i arăta destinația finală. A aflat această destinație atunci când, printr-o minune, a descoperit că Adevărul pe care-l căuta era o Persoană – Iisus Hristos – al Cărui chip fusese păstrat nedeformat în predania ortodoxă a însuși aceluși creștinism pe care mai înainte îl respinsese.

În creștinismul ortodox, Părintele Serafim a aflat adevărata, vechea concepție asupra lumii care să o înlocuiască pe cea evoluționistă a modernității; iar cheia acelei concepții asupra lumii a aflat-o în scrierile Sfinților Părinți ortodocși. A înțeles că teologia Sfinților Părinți se întemeia pe descoperirea vie și personală a lui Dumnezeu făcută omului, și deci era de un nivel înfișit mai înalt nu doar decât știința, ci chiar decât intuițiile metafizice pe care le dobândise prin Guénon. N-a încetat niciodată să prețuiască pasul crucial pe care-l constituise Guénon pe calea sa către Adevăr, dar acum vedea că demersul metafizic, ce așază înțelegerea minții omenestei deasupra teologiei dumnezeiește revelate, este plin de primejdii, ducând la amestecarea marilor adevăruri cu subtile rătăcirii. Deși înainte se întemeia pe propria minte pentru a ajunge la Adevăr, acum știa că trebuie să-și smerească mintea înaintea Adevărului în Persoană: Iisus Hristos. La scurt timp după convertire, scria:

¹ René Guénon, *Crisis of the Modern World*, Luzac & Co., Londra, 1975, p. 8.

² René Guénon, *The Reign of Quantity and the Signs of Times*, Luzac & Co., Londra, 1953, p. 265.

„Când m-am făcut creștin, mi-am răstignit de bună voie mintea, și toate crucile pe care le port mi-au fost doar izvor de bucurie. Nu am pierdut nimic și am câștigat totul.“

3. Rădăcinile evoluționismului

În primii ani de după convertirea sa, Părintele Serafim a făcut o cercetare minuțioasă a istoriei filosofice a civilizației apusene, spre a înțelege pe deplin cauzele din trecut, starea prezentă și dezvoltarea viitoare a apostaziei apusene de la „Vechea Ordine“ a civilizației creștine tradiționale. Din acest studiu trebuia să iasă al său „magnum opus“ filosofic, intitulat *Împărăția omului și Împărăția lui Dumnezeu*.

În capitolul patru al lucrării pe care și-o propusese, Părintele Serafim avea să discute noua fizică propusă la sfârșitul Renașterii de către raționaliștii Bacon și Descartes, care priveau universul ca pe un sistem închis, ținând să descopere cauzele prime și *naturale* (adică nedumnezeiești) ale tuturor fenomenelor fizice.¹ În același capitol urma să descrie filosofia modernă a *progresului*, ce s-a ivit la sfârșitul Iluminismului, înlocuind concepția despre o lume stabilă ce caracterizase mare parte din gândirea Luminilor. Aceste două angajamente filosofice *a priori* – față de naturalism și față de progres – au alcătuit stratul germinator din care a ieșit teoria evoluției, propusă întâi de bunicul lui Darwin, Erasmus, în 1794. Cum observa mai târziu Părintele Serafim, „Această teorie s-a dezvoltat în paralel cu mersul filosofiei moderne începând de la Descartes, cu mult înainte de a fi existat vreo «dovadă științifică» a ei.“

Cercetarea întreprinsă de Părintele Serafim pentru cartea propusă a fost prodigioasă. A scris mii de pagini de fișe, însă lucrarea nu a fost niciodată terminată, afară de capitolul șapte, despre Nihilism.² Prin 1963, împreună cu colaboratorul său, viitorul Părinte Gherman, a fost puternic implicat în inițierea unei Frății Creștin-Ortodoxe în San Francisco și deschiderea primului magazin din America ce vindea exclusiv materiale ortodoxe.

4. Cugetul Sfinților Părinți

Între timp, îndrumătorul duhovnicesc al Părintelui Serafim, sfântul și făcătorul de minuni Arhiepiscop Ioan Maximovici, începuse un șir de cursuri teologice la care Părintele Serafim a participat de câteva ori pe săptămână, vreme de trei ani. Deși Părintele Serafim era un american convertit și toate cursurile se țineau în rusește, el a absolvit în fruntea clasei. Printre alte materii par-

¹ Pentru o discuție bine documentată asupra rădăcinilor istorice ale naturalismului vezi Michael Denton, *Evolution: A Theory in Crisis*, Adler & Adler, Bethesda, Maryland, 1986, pp. 71-73.

² Publicat postum ca o carte separată, cu titlul *Nihilism: The Root of the Revolution of the Modern Age*, Fr. Seraphim Rose Foundation, Forestville, California, 1994.

curse, a învățat patristică cu Episcopul Nectarie (ucenic al Mănăstirii Optina, cel care mai târziu l-a hirotonit preot) și Vechiul Testament cu Arhimandritul Spiridon (un stareț înaintea-văzător și omul cel mai apropiat de Arhiepiscopul Ioan). Aici, spre deosebire de ideile raționalist-evoluționiste ce îi fuseseră predate în școală, Părintele Serafim a învățat ceea ce Dumnezeu Însuși ne-a descoperit asupra zidirii universului și asupra firii lumii zidite întru început, așa cum a fost transmisă prin Scripturi și Sfinții Părinți cei purtători de Dumnezeu de-a lungul veacurilor. Îndrumătorii Părintelui Serafim – Arhiepiscopul Ioan, Episcopul Nectarie și Părintele Spiridon – erau ei înșiși Sfinți Părinți ai vremilor moderne, astfel că Părintele Serafim a fost în stare să primească predania patristică nu doar din cărți, ci de la purtătorii vii ai predaniei. Astfel că înțelesul *Cărții Facerii* i s-a dezvăluit prin buzele păstrătorilor vii ai sfințeniei.

În 1969, Părintele Gherman și Părintele Serafim s-au mutat în munții din nordul Californiei, unde s-au călugărit, continuându-și lucrarea misionară ortodoxă prin scrierea, traducerea și tipărirea de lucrări ortodoxe. Acolo, în sihăstria lor din pădure, Părintele Serafim a continuat să se pătrundă de Scriptură și scrierile Părinților, aflându-și hrana pe adevăratele pășuni ale sufletului. După ani de studiu, a dobândit o vastă cunoaștere a învățaturii patristice, ce îi fusese deja situată în contextul potrivit prin cursurile pe care le urmase la San Francisco. Când se referea la o anumită temă în scrierile sale, folosea o largă categorie de surse patristice, atât vechi, cât și moderne, atât din creștinătatea răsăriteană, cât și din cea apuseană, multe dintre ele obscure și netraduse până atunci în englezește.

Totuși, felul Părintelui Serafim n-a fost acela de a ajunge un erudit specializat în Sfinții Părinți. Asemenea specialiști, scria el, sunt adesea „cu totul străini de adevărata tradiție patristică, și nu fac decât să-și câștige existența pe seama ei”. Ca întotdeauna, el avea să meargă mai adânc, să cuprindă întreaga imagine. Avea să pătrundă scrierile Părinților nu numai în mod intelectual, ci chiar să dobândească cugetul lor, să învețe să gândească, să simtă și să privească lucrurile așa cum au făcut-o ei. Voia ca felul lor de-a fi să fie și al său. Prea adeseori în ortodoxia contemporană există tendința de a reinterpretă credința astfel încât să se adapteze la mentalitatea omului modern. Părintele Serafim știa că trebuie să facă cu totul dimpotrivă: să-și potrivească conștiința după cugetul Părinților, să se integreze cu totul în continuitatea de două mii de ani a experienței creștine.

Suferea chiar pentru aceasta, rugându-se cu ardoare lui Dumnezeu. Se adresa în chip personal vechilor Sfinți Părinți ca unor frați întru credință din Trupul lui Hristos și ca unor purtători ai înțelepciunii dumnezeiești, astfel încât să i se dea să vadă *cum* înțelegeau ei realitatea. Se simțea îndeosebi apropiat de un Părinte din veacul al patrulea, Sfântul Vasile cel Mare, care printre multe alte realizări majore a scris o supremă tâlcuire patristică a Celor Șase Zile ale Facerii.

În introducerea la viețile și scrierile Părinților pentru cititorii din ziua de azi, Părintele Serafim scria despre valoarea lor de neprețuit:

„Nu există nici o problemă a vremurilor noastre tulburi care să nu-și poată afla rezolvarea printr-o atentă și evlavioasă citire a Sfinților Părinți: fie că e vorba de probleme filosofice complicate precum «evoluția», sau de chestiuni morale concrete precum avortul, euthanasia și «controlul nașterilor»... În toate aceste probleme, Sfinții Părinți și Părinții noștri în viață care urmează lor ne sunt cei mai siguri călăuzitori.”¹

5. *Evoluție și hiliasm*

Pe când lucra la *Împărăția omului și Împărăția lui Dumnezeu*, Părintele Serafim identificase credința omului modern cu o formă secularizată de *hiliasm*: credința în inevitabilitatea progresului și în perfectibilitatea lumii acesteia căzute. Prin credința sa în dezvoltarea treptată de la inferior la superior, evoluționismul era strâns legat de hiliasm; sau, cum spune Părintele Serafim, era „o consecință aproape inevitabilă a acestuia”.

Împreună cu hiliasmul, evoluția era ceea ce Părintele Serafim numea „o forță primordială adânc înrădăcinată, ce pare să pună stăpânire pe oameni cu totul în afara atitudinii și judecății lor conștiente. (Și este cât se poate de firesc să fie așa: ea a fost semănată în fiecare dintre noi încă din leagăn, și deci e foarte greu a o evidenția și a o privi rațional.)” Ca ecou la cuvintele lui Julian Huxley, care la Centenarul Darwin numise evoluția un „model de gândire”, Părintele Serafim spunea că ea era „un *model de gândire potrivit* ortodoxiei, nu doar o oarecare altă idee”. Și acest model de gândire, observa el, urma un parcurs ce era „chiar opusul învățaturii creștine”:

„Filosofia evoluționistă a «ridicării din animale» pare desigur de neîmpăcat cu concepția creștină a «căderii din Rai», și întreaga noastră concepție asupra istoriei va fi negreșit determinată de felul în care credem!”

Tocmai modelul de gândire hiliasto-evoluționist a fost acela care a produs mișcări politico-religioase precum socialismul internațional (globalismul) și ecumenismul. Toate aceste mișcări împărtășesc același țel hiliast: o „nouă ordine” viitoare unde toate rânduielile anterioare, privite ca având legătură cu o anumită treaptă a procesului, vor fi în întregime schimbate. La fel cum în ideea evoluției biologice orice deosebiri între organisme sunt estompate – întrucât organismele se transformă din unul în altul în perioade de milioane de ani – tot așa toate deosebirile între națiuni și religii se estompează în „noua ordine mondială” a hiliasmului.

¹ „The Holy Fathers of Orthodox Spirituality: Introduction”, în *The Orthodox Word*, nr. 58 /1974, p. 195.

6. „Tradiționaliști” în favoarea evoluției

Pentru Părintele Serafim era vădit că evoluționismul, cu nenumăratele sale corolare din gândirea și viața modernă, era în antiteză cu concepția ortodoxă despre lume pe care o îmbrățișase. El scria:

„Am privit întotdeauna evoluția, cu toate ramificațiile ei, ca pe o însemnată parte a bagajului intelectual al «Americii moderne» pe care l-am lăsat în urmă când am devenit ortodox, și n-am văzut niciodată ca vreun creștin ortodox conștient să o privească ca pe ceva fără importanță, mai ales acum când mulți savanți au abandonat-o (pe temeiuri pur științifice), când temeiurile pseudo-religioase ale adepților ei sunt atât de vădite și când ea este atât de legată de ecumenismul masonic și întreaga perspectivă pseudo-religioasă.“

Abia în 1973 a aflat Părintele Serafim cât de departe ajunseseră creștinii săi ortodocși în acceptarea evoluționismului. În luna februarie a acelui an el a sprijinit și a încurajat pe un profesor de la o școală de stat, A.Y., să scrie și să publice un articol ortodox împotriva evoluționismului. Articolul, cum scria mai târziu Părintele Serafim, „atingea un lucru foarte profund“. El ridica o problemă foarte delicată, pe care până atunci cei mai mulți dintre creștinii ortodocși din Apus preferaseră să nu o discute. Curând după apariția articolului au început să apară articole în principalele publicații ortodoxe (mai ales în cele ale Bisericii Ortodoxe Americane și ale Arhiepiscopiei Grecești) în sprijinul evoluționismului. Lucrul nu l-a surprins pe Părintele Serafim, căci știuse încă de la convertirea sa că mulți dintre ortodocșii din curentul principal din America se predaseră duhului lumii acesteia și modelor ei intelectuale. Totuși, a fost cu adevărat surprins când apropiații săi ortodocși „tradiționaliști“, care asemeni lui se împotriveau ecumenismului, s-au ridicat și ei în favoarea evoluționismului și l-au condamnat fără înconjur pe A.Y. pentru articol! „Sincer vorbind“, scria Părintele Serafim, „suntem uimiți că oameni așa de ageri în probleme ecleziologice, ecumenism etc., par a nu se fi gândit prea mult la un lucru atât de însemnat precum evoluția; și aceasta probabil fiindcă ea pare a se afla în afara sferei bisericești.“

Unui astfel de ortodox „tradiționalist“ Părintele Serafim îi scria:

„Suntem cu totul de acord cu A.Y. că «evoluția este unul din cele mai primejdioase concepte cu care se confruntă creștinul ortodox de astăzi» – fiind poate adevărata cheie (intelectuală) a asaltului asupra Bisericii, a înșăși «filosofiei» (căci există așa ceva!) venirii lui Antihrist.“

Gândind astfel, el l-a încurajat pe A.Y. să scrie o broșură despre evoluționism. Între timp și-a făcut propriul studiu aprofundat, atât al teoriei științifice a evoluției, cât și al învățăturii Sfinților Părinți despre creație, lumea zi-

dită întru început și omul zidit întru început. A descoperit că Părinții din vechime, deși nu respingeau evoluționismul *per se* (atâta vreme cât nu fuse-se inventată până de curând), oferă fundamentul combaterii hotărâte a principalelor sale teze. Ei au vorbit pe larg despre deosebirea dintre „felurile“ de organisme, atât în momentul facerii lor, cât și după aceea, și erau în chip limpede împotriva oricărei filosofii ce ar fi confundat aceste deosebiri. Învățătura lor îngăduia *variația* în interiorul fiecărui „fel“, ceea ce se poate observa și dovedi științific, dar se împotriva cu tărie ideii că un fel se poate preschimba într-altul, lucru ce nu a fost dovedit științific nici până în ziua de azi.

Cercetând învățătura Sfinților Părinți despre zidirea omului și a lumii, Părintele Serafim a aflat-o atât de clară, încât era „pur și simplu uimit de puterea pe care «evoluția» o avea chiar asupra cugetelor ortodoxe instruite. Iată puterea lumii acesteia și a ideilor sale la modă!“

Toți purtătorii vii ai predaniei patristice pe care-i cunoștea Părintele Serafim erau conștienți de faptul că teoria evoluționistă era mai curând o credință decât simplă știință. Însă criticii articolului lui A.Y. se refereau mereu la un scriitor ortodox tradiționalist și doctor în medicină, Dr. Alexandru Kalomiroș, ca la o persoană ce era în favoarea evoluției. Neputând citi articolul lui Kalomiroș în grecește, Părintele Serafim se simțea frustrat de a i se arunca mereu în față numele acestuia. Apreciase mult traducerea engleză a puternicei critici făcute de Kalomiroș ecumenismului, *Împotriva mincinoasei uniri*, și nu-și putea închipui cum același autor putea fi în favoarea evoluției. El i-a scris lui Kalomiroș, întrebându-l despre poziția sa, iar acesta a făgăduit că-i va trimite un răspuns amănunțit în englezește, cu citate din Sfinții Părinți. „Îl așteptăm fără prejudecăți și cu nerăbdare!“, scria Părintele Serafim. „Nădăjduim să primim o confirmare a bănuielii noastre că a fost folosit pe nedrept ca un presupus adept al evoluției.“

Câteva luni mai târziu, Părintele Gherman și Părintele Serafim au primit o epistolă de patruzeci de pagini de la Kalomiroș. „Trebuie să mărturisesc“, scria Părintele Serafim, „că este mult mai șocant decât ne așteptam – să expui învățătura «evoluționistă» nici măcar înfrumusețată ori aranjată, încununată cu «animalul evoluat Adam» și «cel ce tăgăduiește evoluția tăgăduiește Sfințele Scripturi.» Într-un fel suntem totuși mai curând mulțumiți – căci acum am aflat *pentru prima dată* un respectabil «evoluționist» ortodox ce acceptă să spună pe față lucruri pe care alții, cred eu, se tem să le rostească cu glas tare.“

Părintele Serafim și-a dat toată silința să alcătuiască un răspuns, care s-a dovedit a fi la fel de lung ca și scrisoarea Doctorului Kalomiroș. Scrisoarea Părintelui Serafim – de fapt, un tratat – este o capodoperă de gândire patristică, și astăzi nu putem fi decât recunoscători că corespondența sa cu Dr. Kalomiroș l-a inspirat să-l scrie. Până astăzi, ea este cea mai limpede și mai deplină combatere patristică a evoluționismului scrisă vreodată.

7. *Latura științifică a problemei*

Începând de atunci, ideea inițială de a scoate o broșură asupra evoluționismului nu i s-a mai părut potrivită Părintelui Serafim. Acum, împreună cu A.Y., au început să se gândească la scrierea unei cărți întregi. Părintele Serafim urma să scrie despre învățătura patristică privind creația și întâiul om, ca și despre originile filosofice ale evoluției, pe când A.Y. urma să scrie despre evoluție ca teorie științifică și despre „evoluția creștină”. „Studiul nostru”, scria Părintele Serafim, „ar trebui să dea o imagine «completă», care nădăjduim că va limpezi multe minți. Cu siguranță, ea mi-a limpezit propria minte, căci la multe din aspectele problemei nu mă gândisem până atunci în chip amănunțit.”

Corespondența Părintelui Serafim cu Dr. Kalomiros i-a arătat însemnătatea faptului de a fi la curent cu discuțiile științifice asupra subiectului evoluției. Dr. Kalomiros se mândrea că este mai presus de aceste discuții, întrucât ele erau „occidentale” și deci „neortodoxe”. Însă Părintele Serafim arăta că:

„Problema evoluției nu poate fi nicidecum discutată dacă nu ai un temei pentru înțelegerea laturii sale științifice (a «dovezilor sale științifice»), ca și a mai vastei filosofii a evoluției întemeiate pe ea (Teilhard de Chardin¹ etc.)... Nu vreau să spun că trebuie să fii un specialist în știință spre a discuta latura științifică a problemei — căci latura științifică *nu* este cea mai importantă și, de obicei, specialiștii cad în capcana de a se concentra prea mult asupra ei; dar, dacă nu cunoști suficient latura științifică, nu vei fi în stare să pricepi problema în întregul ei. Nu vei putea spune cu certitudine, de pildă, dacă omul a fost pe pământ acum vreo șapte sau opt mii de ani («mai mult sau mai puțin», cum spun adeseori Părinții), dacă ești cu totul neștiutor în ce privește principiile datării radiometrice, straturile geologice etc., care «dovedesc» că omul are o vechime de «milioane de ani». Iar asemenea cunoștințe nu sunt nicidecum ezoterice — principiile de bază ale datării radiometrice (atâta cât e nevoie pentru a le arăta punctele tari și cele slabe) se pot explica într-un articol destul de scurt...² Este doar un exemplu care ne arată că, pentru a da de capătul problemei, este nevoie să avem o cunoaștere de bază, chiar ca profani, a dovezilor științifice pentru și împotriva evoluției. Dacă oamenii sunt cât de cât obiectivi, fără a voi să aibă dreptate cu orice preț, asemenea probleme nici n-ar trebui să stârnească dezbateri prea pătimașe. Ca principiu de temelie, desigur, trebuie să pornim de la faptul că *adevărul* științific (opus feluritelor păreri și prejudecăți) nu poate contrazice *adevărul* descoperit dumnezeiește, cu condiția să le înțelegem pe amândouă în mod corect.”

¹ Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955), teolog iezuit, paleontolog și filosof, ale cărui afirmații privitoare la dogma păcatului originar au fost respinse de către Biserica Romano-Catolică (*n. tr.*).

² Dăm un astfel de articol în Anexa 4.

După cum am văzut, în prima jumătate a secolului al XX-lea savanții se fereau să pună la îndoială modelul evoluționist. Testau orice altă ipoteză, în afară de aceasta – căci pe ea se sprijineau toate celelalte, întreaga clasificare a noțiunilor lor. Cei câțiva savanți – printre care unii foarte însemnați – ce îndrăzneau să submineze această dogmă erau socotiți „eretici” și puși pe lista neagră. Când Dr. Kalomiros frecventa școala, în anii 1950, nu numai că nu era la modă, ci era de-a dreptul o blasfemie să nu crezi în evoluție; de aici și încercările sale ca patrolog, de a-i face pe vechii Părinți să creadă și ei în aceasta.

După anii cincizeci situația a început a se schimba. Unul câte unul, „opozanții tăcuți” pomeniți la Centenarul Darwin începură să iasă la iveală. Savanți reputați începură să ridice serioase îndoieli asupra evoluției, și erau de-acum prea mulți pentru a mai fi reduși la tăcere. Progresele „științelor grele”, ale geneticii moleculare, embriologiei etc., puneau mari dificultăți savanților în a împăca datele lor cu modelul neodarwinist. Au apărut cărți științifice ce criticau teoria lui Darwin, printre care *Implications of Evolution (Implicațiile evoluției)* (1961) de G. A. Kerkut, profesor de fiziologie și bichimie la Universitatea Southampton, Anglia, și *L'Evolution du vivant (Evoluția organismelor vii)* (1973) de Pierre P. Grassé, unul dintre cei mai mari biologi în viață, fost președinte al Academiei Franceze de Științe. Dr. Grassé își încheia cartea cu acest nimicitor rechizitoriu al evoluției darwiniste:

„Prin uzul și abuzul unor postulate ascunse, al unor îndrăznețe și adesea neîntemeiate extrapolări, s-a creat o pseudo-știință. Ea prinde rădăcini în chiar miezul biologiei, făcând să rătăcească numeroși biochimiști și biologi, ce cred în mod sincer că acuratețea conceptelor fundamentale a fost demonstrată, ceea ce este departe de realitate.”¹

În ciuda unor astfel de afirmații ale unor savanți de primă mărime, dezbaterile asupra teoriei evoluționiste ca o pseudo-știință a rămas în mare parte între zidurile instituțiilor științifice, nefiind încă cunoscută publicului. În ce privește publicul american, evoluția era încă o realitate de necontrazis în anii șaptezeci, tot pe cât fusese și în anii cincizeci, când atât Părintele Serafim, cât și Dr. Kalomiros frecventau liceul. Oamenii care ar fi vrut să afle ce se întâmpla cu adevărat în mediile științifice ar fi trebuit mai întâi să se familiarizeze cu cărțile și revistele de specialitate.

În dorința sinceră de a ști ce avea de spus știința modernă despre evoluție – ce anume era într-adevăr dovedit și ce anume era speculație – Părintele Serafim a studiat principalele lucrări științifice, ca și lucrările de popularizare asupra „dovezilor” evoluției și originii omului. A stat de vorbă și cu savanți ce lucrau în instituțiile cele mai importante, care i-au spus că până și între adep-

¹ Am citat după traducerea engleză a cărții lui Pierre P. Grassé, *Evolution of Living Organisms*, Academic Press, New York, 1977, p. 202.

ții evoluției mulți admiteau că nu există de fapt *dovezi* pentru aceasta, ci doar că „este mai logică” sau că „alternativa ei este de neconceput” – adică facerea lumii de către Dumnezeu. Pentru un savant autentic, susțineau ei, simpla teorie a evoluției este un mijloc destul de convenabil de clasificare, iar un alt model la fel de științific ar putea fi tot atât de acceptabil.

Prin studiile și contactele sale personale, Părintele Serafim, deși nu avea o diplomă în științele naturale, era mult mai la zi cu stadiul la care ajunsese teoria evoluției decât Dr. Kalomiros. Asigurându-l pe Dr. Kalomiros că nu era „împotriva științei”, el îi scria:

„Se pare că nu sunteți la curent cu marea cantitate de literatură științifică din ultimii ani care este extrem de critică la adresa teoriei evoluționiste, vorbind de trecerea ei în rândul poeziei și metaforelor, în locul teoriilor științifice (Prof. Constance, profesor de botanică la Berkeley University din California), sau chiar îi neagă cu totul validitatea. Dacă doriți (deși nu prea are rost!), aș putea într-adevăr să alcătuiesc o listă cu *sute* (dacă nu chiar *mii*) de savanți renumiți care în prezent fie nu cred deloc în evoluție, fie afirmă că e o teorie științifică foarte îndoielnică.”

În studiile sale, Părintele Serafim aprecia lucrările savanților creaționiști, un grup de creștini protestanți ce erau oameni de știință profesioniști. Mișcarea creaționismului științific primise un impuls în America prin publicarea fecunde cărți *The Genesis Flood (Potopul din Cartea Facerii)* de Dr. Henry Morris și Dr. John Whitcomb în 1960 (la doar un an de la Centenarul Darwin)¹, iar dezvoltarea ei a coincis exact cu îndoielile tot mai mari asupra teoriei evoluționiste din mediul științific. Încă de la început, strategia sa a fost aceea de a scoate în evidență nu cât de mult contrazice evoluția Biblia, ci cât de mult contrazice ea dovezile științei. Succesul imediat și influența sa au făcut ca evoluționiștii să reia ofensiva, caricaturizând pe creaționiști și acuzându-i de partizanat religios, fără a-și mărturisii propriul partizanat religios. Iată ce scria Dr. Henry Morris:

„Răspunsul taberei evoluționiste la argumentele creaționiștilor nu a fost unul științific, ci emoțional. Planul de bătaie este evident intimidarea. A.C.L.U. dă în judecată sau amenință cu darea în judecată ori de câte ori se ia în considerare un demers cu două modele (creație/evoluție) în învățământ. Un adevărat val de tirade anti-creaționiste s-a revărsat prin mijloacele de informare liberale, ca și prin ziare și cărți din tabăra educațional-științifică oficială. Evoluționiștii sar în sus de bucurie la cel mai mic semn de citare greșită ori neînțelegere pe care o pot descoperi în abun-

¹ O mișcare similară a luat ființă în 1932 în Anglia; ea se intitula Mișcarea de Protest Împotriva Evoluționismului. Inițiatorul ei a fost biologul Douglas Dewar. Continuându-și lucrarea până astăzi, ea este cunoscută acum ca Mișcarea Pentru Știința Creaționistă.

dent argumentata literatură creaționistă, pe când propriile scrieri sunt saturate de citate scoase din context și răstălmăciri flagrante ale argumentelor creaționiste.“¹

Astfel, în momentul când Părintele Serafim alcătuia acel studiu aprofundat al subiectului, pe la începutul anilor șaptezeci, în mintea oamenilor mișcarea creaționistă era obiect de ridiculizare. Chiar și Părintele Serafim a fost la început sceptic asupra mișcării, nu fiindcă ar fi fost influențat de opinia publică (în care nu avea deloc încredere), ci fiindcă vedea cum mișcarea se întemeia pe o interpretare protestantă de tip raționalist și „de bun simț“ a Bibliiei, în loc de tâlcuirea dumnezeiește descoperită a Sfinților Părinți ortodocși. Totuși când a ajuns să studieze cărțile scrise de liderii creaționismului științific – mai ales *Potopul din Cartea Facerii* și *Creaționism științific*, ambele de Dr. Henry Morris – a fost impresionat de cercetarea lor minuțioasă și de prezentarea sobră și bine chibzuită. „Prezentarea făcută de ei «modelului creaționist», scria el, e o apropiere promițătoare de o perspectivă mai obiectivă asupra întregii probleme“.

Părintele Serafim nu aștepta de la savanții creaționiști să rezolve problemele teologice și filosofice. (Pentru aceste probleme recurgea, desigur, la Sfinții Părinți și la filosofii ortodocși tradiționaliști, precum Ivan V. Kireevski, Episcopul Ignatie Briancianinov și Konstantin Leontiev.) Mai curând, folosea lucrările savanților creaționiști spre a face față întrebărilor ridicate de știința modernă, spre a-și sprijini învățătura pe care o *aflase deja* în teologia patristică. Deși savanții respectivi erau cu adevărat lipsiți de înțelegerea patristică a firii omului și a lumii zidite întru început (și, în general, a întregului domeniu patristic de tâlcuire a *Cărții Facerii*), cărțile lor prezentau fapte ce trimiteau la statornicia „felurilor“ de animale, la Potopul lumii și la o creație (relativ) recentă – lucruri pe care Părintele Serafim le găsisese afirmate fără echivoc în scrierile Sfinților Părinți. Prin urmare, fără voia lor, savanții protestanți slujeau în multe cazuri drept apărători activi ai ortodoxiei patristice.

Respectul Părintelui Serafim față de acest curajos grup de savanți a sporit și mai mult când a luat legătura cu Institutul de cercetări creaționiste, situat în orașul său natal, San Diego. S-a abonat la revista lor, *Acts and Facts*, discutând adesea noile articole mai interesante cu frații din mănăstire. Semnala adeseori creștinilor ortodocși numeroasele cărți scoase de Institut, începând cu lucrarea introductivă, *Creaționism științific*.²

¹ Henry M. Morris, *Scientific Creationism*, Master Books, Green Forest, Arkansas, ed. a 2-a, 1985, p. 15.

² Prețuirea cu care ajunsese să privească Institutul de cercetări creaționiste se poate vedea din ultima sa cuvântare despre creație/evoluție, ținută doar cu câteva săptămâni înainte de moarte, unde vorbea pe larg despre Institut și lucrarea acestuia. Vezi Anexa 3 de la sfârșitul cărții.

8. „Cursul de supraviețuire” și cursurile despre „Cartea Facerii”

Cartea plănuită de Părintele Serafim n-a fost niciodată terminată. A.Y. i-a trimis Părintele Serafim ciorna propriilor secțiuni, pe care acesta a revăzut-o și a amplificat-o cu propriile texte, trimițând-o chiar unui profesor de științe naturale pentru verificare; totuși, cartea continua să rămână în stare brută și fragmentară.

Însă între timp Părintele Serafim continua să facă cercetări, să scrie și să vorbească despre evoluție și despre perspectiva patristică asupra creației.

În vara anului 1975, cu scopul de a oferi pelerinilor veniți la mănăstire o întemeiere în ortodoxie, Părintele Gherman și Părintele Serafim au ținut un curs de trei săptămâni, pe care l-au intitulat „Academia Teologică Noul Valaam”. Părintele Serafim a ținut un șir de conferințe despre dezvoltarea gândirii apusene, de la Marea Schismă până în prezent. Pentru toate acele cuvântări și-a alcătuit planuri extinse, sistematizându-și vastele cercetări istorice și filosofice pe care le făcuse pentru *Împărăția omului și Împărăția lui Dumnezeu*. Era rodul întregii experiențe acumulate ca creștin ortodox, nu doar al cercetărilor sale anterioare. Acum era cu mult mai bine pregătit decât înainte ca să-și înfățișeze cunoașterea într-un mod care să aibă și o aplicare practică în viața oamenilor de azi. Și-a intitulat șirul de conferințe „Curs de supraviețuire”, fiindcă credea că, dacă oamenii vor să supraviețuiască astăzi ca creștini ortodocși, trebuie să înțeleagă apostazia, să știe *de ce* epoca modernă este așa cum este. Pentru a se putea feri, omul trebuie să aibă o oarecare idee despre strategia inamicului său. Părintele Serafim își mai nimea lecțiile „curs de auto-apărare ortodoxă”.

Părintele Serafim a ținut douăsprezece conferințe, fiecare de mai multe ore. Cea de-a unsprezecea conferință avea ca temă evoluția. Aici Părintele Serafim și-a folosit nu numai cercetările anterioare, ci și studiile mai recente pentru proiectata carte despre înțelegerea patristică a creației. În conferință a discutat evoluția din toate punctele de vedere – istoric, științific, filosofic și teologic – încheind cu prezentarea felurilor tipuri de „evoluționism creștin”, mai ales cel al lui Teilhard de Chardin. Astfel, conferința a fost un rezumat al tuturor reflecțiilor sale asupra subiectului de până în 1975.

În anii următori, Părintele Serafim a continuat să scrie fișe și să schițeze planuri referitoare la creație și evoluție. Apoi, în 1981, cu doar un an înainte de moarte, a abordat din nou subiectul cu toată seriozitatea. În timpul cursurilor „Academiei Teologice Noul Valaam” din vara aceluși an, a ținut o serie de cursuri despre tâlcuirea patristică a primelor trei capitole din *Cartea Facerii*. S-a trudit mult pentru pregătirea cursurilor, alcătuiind un voluminos manuscris al unei tâlcuiri verset cu verset, plină de citate patristice, dintre care multe le-a tradus singur. Cei opt ani de cugetare, lectură și rugăciune dedicați

acestui subiect nu fuseseră în zadar. Seria de lecții era produsul unui cuget patristic matur, al unui om care, poate mai mult decât oricare altul în vremile moderne, a cercetat întregul învățături Părinților numai spre a afla și a elucida *învățătura patristică asupra facerii lumii*. Și cât de înaltă era învățătura Părinților pe care a extras-o, cu cât mai însuflețitoare decât încercările altora de a acomoda pe Sfinții Părinți cu módele intelectuale moderne!

La următoarele cursuri ale Academiei, în vara lui 1982, Părintele Serafim și-a continuat tâlcuirea la *Facere*, discutând de această dată capitolele 4-11. Pe neașteptate, la două săptămâni de la încheierea cursurilor s-a îmbolnăvit, și peste încă două săptămâni a trecut la odihna întru Domnul. Astfel că tâlcuirea sa patristică la *Facere* a fost ultima realizare a vieții sale.

9. Planul cărții

În primele planuri pentru cartea propusă, Părintele Serafim socotea că ar fi mai bine să înceapă cu discutarea evoluției, arătând că nu există dovezi științifice covârșitoare în sprijinul ei, apoi să prezinte înțelegerea patristică a creației. Pe atunci se gândea că aceasta ar fi fost necesar întrucât, înainte ca oamenii să poată aborda cu seriozitate învățătura patristică, trebuia mai întâi să înțeleagă că ceea ce învășaseră întreaga viață despre faptul incontestabil al evoluției era, de fapt, contestabil.

La sfârșitul vieții sale, Părintele Serafim gândea altfel. Ultima oară când a vorbit despre planul cărții propuse spunea că ea ar trebui să înceapă cu tâlcuirea patristică a *Facerii* (adică șirul de conferințe din anii 1981-1982), care ar fi fost urmată de discutarea evoluției. „Întreaga imagine a ei începe să mi se limpezească”, scria el. „Ar trebui intitulată cumva mai pozitiv (fără evoluție în titlu), de pildă *Cartea Facerii, crearea lumii și întâiul om: perspectiva ortodoxă*, iar prima parte și cea mai importantă să fie doar o tâlcuire ortodoxă (după Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Efreim Sirul etc.) a primelor capitole din *Cartea Facerii*, dezbătând „problemele” ridicate de omul modern în cursul discuției. Apoi, pe planul al doilea (mai puțin de jumătate din carte), o discuție asupra întregii probleme a evoluției.” În prezenta compilație postumă am urmat acest plan.

De ce a schimbat Părintele Serafim planul cărții? O sugestie poate fi aflată în următoarele cuvinte pe care Părintele Serafim le-a scris în primăvara lui 1981:

„Gândindu-mă la cursul meu despre *Cartea Facerii* din vara aceasta, am recitit o parte din scrisorile Doctorului Kalomiros. Ce dezamăgire! Îți pierd tot cheful să te mai apuci de acest subiect când vezi cum îl abordează... Oricine s-a convertit cu adevărat la creștinism va începe negreșit să-și regândească întreaga perspectivă intelectuală, nu-i așa? Oare nu-i aceasta adevărata problemă a Doctorului Kalomiros... și a altor intelectuali

ce nu s-au convertit pe deplin, ori au adus cu ei în Ortodoxie propriul bagaj intelectual?”

Părintele Serafim se săturase, de fapt, de ideea de a trebui să prezinte învățătura patristică despre creație exclusiv în legătură cu bagajul intelectual modern al evoluționismului. Făcuse acest lucru în scrisoarea sa către Dr. Kalomiroș încă din 1974, dar acum, de când începuse a-și pregăti tâlcuirea patristică cu opt ani în urmă, se distanțase de acea polemică. A văzut că ponderea învățăturii patristice despre creație era atât de mare și captivantă, încât, prin comparație, afirmațiile nedovedite și gândirea confuză a evoluționiștilor moderni păleau. Învățătura patristică, a observat Părintele Serafim, putea rezista sprijinindu-se pe propria autoritate dumnezeiască, chiar în fața minților moderne crescute în învățătura evoluționistă; iar o discuție asupra evoluției era necesară doar ca un lucru secundar.

10. Schimbările din anii '80

Probabil că acesta fusese principalul motiv pentru care Părintele Serafim dorea să schimbe ordinea inițială a cărții. Dar este posibil să mai fi fost un motiv: în ultimii doi ani din viața Părintelui Serafim începuse să apară o schimbare în acceptarea evoluției de către opinia publică. Am pomenit mai devreme cum în anii 1960-1970 îndoielile tot mai mari ale savanților în legătură cu neodarwinismul fuseseră, în mare parte, ascunse între zidurile comunității științifice. Pe la sfârșitul anilor șaptezeci, zidurile au început să se spargă. Prima fisură s-a produs când paleontologi de frunte, precum Niles Eldredge și Stephen Jay Gould, și-au publicat noua teorie evoluționistă a „echilibrului punctual”, spre a suplini lipsa formelor de tranziție, evolutive, din datele oferite de fosile (forme care ar fi trebuit să existe, după neodarwinismul clasic). Noua teorie nu era deosebit de interesantă pentru marele public, dar ceea ce era socotit a fi cu adevărat demn de aflat era faptul că, contrar părerii încetățenite, arhiva fosiliferă nu se potrivea defel cu așteptările darwiniste. Gould mergea până acolo încât să numească lipsa formelor de tranziție „secretul de fabricație al paleontologiei”. Faptul a devenit știre internațională, dând impulsul următoarei faze din dărâmarea eșafodajului darwinist.

O altă schimbare extrem de importantă, începută în 1980, a fost reaparitia teoriei catastrofelor în geologie. Geologii au început să atace predominantul model uniformist, ce-l inspirase pe Darwin (ideea că straturile sedimentare s-au format treptat, la intervale constante), demonstrând că acesta era incapabil să explice zăcămintele de roci ale scoarței pământului, și în special depozitele de fosile. Un număr de geologi, ce se autointitulau „neo-catastrofiști”, s-au reîntors astfel la ideea că practic toate straturile s-au format prin inundații și alte catastrofe de același tip. Deși respingeau catastrofismul bi-

blic, păstrând cadrul standard evoluționist/uniformist al miliardelor de ani, acești geologi necreaționiști au oferit o confirmare seculară a ceea ce geologii potopului, precum Henry Morris, spuneau de mai mulți ani.

În anii de după moartea Părintelui Serafim, în 1982, au continuat să apară noi schimbări. Tot mai mulți savanți necreștini și necreaționiști au făcut cunoscut că teoria neodarwinistă nu poate explica noile date din domeniul geologiei, paleontologiei, astronomiei, geneticii, fizicii, biochimiei și al altor științe. Unii caută un nou model, deși nu prea știu unde să-l găsească. Ar fi desigur prea mult să socotim că toți aceștia se vor întoarce către „modelul creaționist“, întrucât, cum arăta Părintele Serafim, nici creația, nici evoluția nu pot fi dovedite în chip definitiv: de fapt, amândouă țin de credință și filosofie, de o alegere inițială.

De la moartea Părintelui Serafim au apărut o mulțime de cărți foarte bune, care au ajutat la aducerea la cunoștința publicului a erorilor neodarwinismului. În 1985 a apărut cartea lui Michael Denton, cercetător australian în biologie moleculară, *Evolution: A Theory in Crisis (Evoluția: criza unei teorii)*, ce oferea o critică sistematică a modelului evoluționist actual din perspectiva mai multor discipline științifice. Din punctul de vedere al propriei discipline, Denton arăta că descoperirile specialiștilor în biologie moleculară aruncă din ce în ce mai multe îndoieli asupra pretențiilor darwiniste.

11. Schimbările din anii '90: Phillip E. Johnson

Evenimentul cel mai important și mai neașteptat în dezbaterile asupra evoluției din ultimii ani a fost apariția unui profesor de științe juridice, Phillip E. Johnson, ca unul dintre principalii critici mondiali ai darwinismului. Johnson, care predase dreptul la Berkeley University din California vreme de aproape treizeci de ani, spune că una dintre specializările sale este „analizarea logicii argumentelor și identificarea presupunerilor aflate îndărătul acelor argumente“. În 1987, citind argumentele în favoarea evoluției din cartea lui Richard Dawkins, *The Blind Watchmaker (Ceasornicarul orb)*, a observat că ele se întemeiau mai curând pe retorică decât pe știința exactă. „Am putut vedea“, își amintește el, „că Dawkins și-a realizat magia discursului cu aceleași mijloace ce ne sunt atât de familiare nouă, avocaților... Am luat la rând toate cărțile, ajungând tot mai fascinat de evidentele dificultăți ale cazului darwinist – dificultăți ce fuseseră depășite printr-o retorică înșelătoare și o repetiție emfatică.“¹

Johnson a observat și felul cum răspundeau colegii săi din domeniul științei atunci când le puneau întrebări dificile despre darwinism:

¹ Tim Stafford, „The Making of a Revolution“, în *Christianity Today* (8 decembrie 1997). „Darwinists Squirm under Spotlight: Interview with Phillip E. Johnson“, în *Citizen Magazine* (ianuarie, 1992).

„În loc să ia în serios problemele intelectuale și să le riposteze, ei răspundeau de obicei prin tot felul de divagații și un limbaj imprecis, ceea ce făcea cu neputință discutarea obiectiilor reale față de darwinism. Este exact felul în care vorbesc oamenii ce încearcă cu tot dinadinsul să nu înțeleagă un lucru.

Un alt mod de a evita problema era marele contrast pe care l-am observat între tonul extrem de dogmatic folosit de darwiști când se adresau publicului obișnuit și recunoașterea pe față, în cercurile științifice, a serioaselor dificultăți ale teoriei...

A fost extrem de șocant pentru mine ca, pătrunzând în acest domeniu, să văd cât de defectuos era, de fapt, raționamentul său, cât de ilogic este întregul domeniu științific al evoluției și cât de mult se opuneau savanții la aplicarea oricărei logici în el. Am simțit deci că era o adevărată ocazie pentru cineva din afara științei, care era interesat de o corectă gândire logică, mai curând decât de promovarea unui anumit set de soluții, și aceasta este misiunea pe care mi-am asumat-o din acel moment...

Este evident că biologii ce studiază o viață întreagă biologia sunt autorități legitime în privința amănuntelor despre cele aflate de ei în investigația lor, iar cineva din afară nu are cum să pună la îndoială acele lucruri, dar cineva din afară poate desigur să pună la îndoială modul lor de gândire, mai ales când se vedește că ei cred în ceea ce cred nu din pricina a ceea ce știu ca biologi, ci *în ciuda* a ceea ce știu ca biologi. Este o mișcare filosofică întemeiată pe materialism... Deci e o chestiune de gândire, și astfel ține mai mult de disciplina mea decât de a lor.¹

În 1991 profesorul Johnson a scos cartea *Darwin on Trial (Darwin sub acuzație)*. Limpezimea gândirii sale în străbaterea retoricii darwinismului și expunerea temeiurilor logice ale controverselor i-au adus rapid respectul creaționiștilor și necreaționiștilor deopotrivă, ca și resentimentul evoluționiștilor înrăiți, care nici până azi n-au reușit să-i respingă nici măcar unul din argumente.

Lucrarea lui Johnson a dat imbold mai multor savanți să dea la iveală propriile întrebări dificile despre teoria evoluției. Cel mai renumit dintre ei este profesorul de biochimie Michael Behe, care în cartea sa din 1996, *Darwin's Black Box (Cutia neagră a lui Darwin)* arată că uimitoarele descoperiri recente ale biochimiei nu se împacă cu nici un fel de darwinism. El înfățișează dovezi din domeniul său, conform cărora mecanismele biochimice interdependente trebuie să fi fost *proiectate*, deși, nefiind creaționist, nu-l identifică în mod direct pe Proiectant.

În 1997, o altă carte ce dădea de gândit a constituit o puternică lovitură împotriva darwinismului: *Not by Chance! (Nu întâmplător!)* de Dr. Lee Spetner. Biofizician evreu, specializat în codul genetic, Spetner și-a petrecut trei-

¹ „Darwinists Squirm under Spotlight“, în *Citizen Magazine* (ianuarie 1992); Jeff Lawrence, „Communiqué Interview: Phillip E. Johnson“, în *Communiqué: A Quarterly Journal* (primăvara 1999).

zeci de ani cercetând posibilitatea evoluției la nivel genetic. El arată nu numai *de ce* mutațiile întâmplătoare nu vor produce niciodată schimbările pretinse de evoluționiști, ci oferă și noi căi științifice de investigare a felului *cum* are loc variația în limitele genetice stricte ale fiecărui fel de organism.

Anul următor a adus publicarea unei alte contribuții majore: *The Design Inference (Deducerea existenței unui Plan)* de William A. Dembski, profesor de matematică și filosofie și proaspăt convertit la creștinismul ortodox.¹ Întemeindu-se pe probabilitatea matematică, Dembski demonstrează în chip hotărâtor că niște cauze naturale nederijate nu pot da seamă de complexitatea biologică.

Cum asemenea contribuții continuă să apară, profesorul Johnson le folosește spre a avansa ideea unui Creator. El vede opera sa și a celorlalți ca pe o strategie de tip „pană”. El spune:

„Ideea este aceea de a scoate la iveală câțiva oameni care să propună un nou mod de gândire și noi idei. Este ceva foarte șocant, iar ei au parte de tot felul de jigniri. Problema este că trebuie să ai niște oameni care să vorbească mult despre acel subiect, făcându-l să iasă în față, luându-și pe deapsa și primind toate jignirile, ca apoi oamenii să ajungă să se obișnuiască să vorbească despre el. Devine un subiect despre care se obișnuiesc să audă, și astfel câștigi ceva mai mulți oameni, apoi și mai mulți, ca până la urmă să ajungi a-l legitima ca temă obișnuită a discuțiilor academice. Acesta este și scopul meu: să legitimez punerea în discuție a evoluției, și în special a mecanismului darwinist și a puterii sale creatoare, legitimându-o ca subiect științific și academic de prim plan. De îndată ce vom putea face acest lucru, punând reflectoarele asupra ei, oricine va ști că nu există dovezi. Deci nu putem pierde în această dispută. Suntem obligați să câștigăm. Nu trebuie decât să o facem să fie firească, lucru care cere răbdare și perseverență, și tocmai această tactică o aplicăm.”²

Profesorul Johnson este și un admirator al Părintelui Serafim, căutând să facă viața și activitatea sa cât mai cunoscută.³ Îi suntem deosebit de recunoscători pentru introducerea pe care a făcut-o la cartea de față.

¹ Un alt creștin ortodox prezent în mod activ în respingerea evoluționismului este John Mark Reynolds, profesor de filosofie la Biola University. Într-o recentă antologie, el afirmă că „Începând din secolul întâi, Părinții, în marea lor majoritate, au adoptat viziunea despre un potop general în perioada timpurie a pământului... Înlăturarea fără ezitare a părerii Părinților nu este de conceput pentru nici un creștin chibzuit” (*Three Views on Creation and Evolution*, ed. Moreland and Reynolds, 1999, p. 97)

² Jeff Lawrence, „Communiqué Interview: Phillip E. Johnson”, în *Communiqué: A Quarterly Journal* (primăvara 1999).

³ Vezi rezumatul biografiei Părintelui Serafim publicat de Phillip Johnson mai întâi în *Books & Culture* (septembrie/octombrie, 1997) iar mai apoi în culegerea sa de eseuri, *Objections Sustained: Subjective Essays on Evolution, Law & Culture*, Inter Varsity Press, Downers Grove, Illinois, 1995, pp. 173-178.

12. Schimbări în lumea ortodoxă

„Pana“ de care vorbește profesorul Johnson n-a rămas fără urmări în lumea ortodoxă. În 1998, *The Christian Activist (Lucrătorul Creștin)* – o publicație ortodoxă foarte populară ce ajungea la 75000 de creștini ortodocși de toate originile – a publicat un articol de Dr. Kalomiros (de curând răposat), care pretindea că teoria evoluționistă modernă era compatibilă cu creștinismul ortodox. Nu era, desigur, nimic neobișnuit. Cum am văzut, publicațiile ortodoxe din America se arătasera îngăduitoare cu evoluționismul de mai multe ori în trecut. Neobișnuită și surprinzătoare a fost reacția cititorilor la articolul Dr. Kalomiros. *The Christian Activist* primise întotdeauna o corespondență foarte bogată, dar de această dată au fost copleșiți. În numărul următor, editorul scria:

„Referitor la numărul 11, am primit mai multe scrisori adresate editorului decât la orice alt număr. Am primit, de asemenea, scrisori referitoare la „Voința veșnică“, articolul despre crearea lumii al Doctorului Kalomiros, mai multe decât despre orice alt articol publicat de noi vreodată, și toate erau în dezacord cu părerile lui.”¹

În mod înțelept, editorul a hotărât să tipărească largi extrase din scrisoarea Părintelui Serafim către Dr. Kalomiros, afirmând că prezentarea făcută de către Părintele Serafim a Părinților Bisericii în ce privește tema evoluției era într-adevăr cea tradițională, ortodoxă.²

Reacția la articolul revistei *Christian Activist* din 1998 reprezenta o schimbare majoră față de anii șaptezeci, când articole pro-evoluționiste aveau ca ecou doar tăceri complice ori aprobări pe față din partea cercurilor ortodoxe principale. În acea vreme Părintele Serafim mersese împotriva curentului de opinie din ortodoxia americană contemporană, fiind astfel supus criticilor din partea fraților săi ortodocși. Acum opinia publică începuse să-l ajungă din urmă.

13. Dincolo de darwinism

Este interesant că Părintele Serafim prevăzuse aceste schimbări. În scrierile și în convorbirile sale spunea că ateismul și agnosticismul din știința și filosofia modernă, întemeiate din plin pe teoria lui Darwin, vor intra inevitabil în declin. Acest fapt va fi un avantaj pentru creștinii tradiționaliști și pentru

¹ *The Christian Activist: A Journal of Orthodox Opinion*, vol. 12, primăvară/vară, 1998, pp. 1-2.

² Scrisoarea Părintelui Serafim către Dr. Kalomiros fusese publicată anterior într-un număr dublu special al revistei ortodoxe *Epiphany* (toamna 1989 – iarna 1990), editată și compilată de Pr. Andrew Rossi și Stephen Muratore. Acel număr deschizător de drumuri, prima lucrare de acest fel apărută în presa ortodoxă americană, cuprindea și câteva respingeri științifice și filosofice ale evoluției, scrise de W.A. Dembski, W. Smith și alții.

căutătorii adevăratului Dumnezeu; dar pe ceilalți, spunea Părintele Serafim, îi va duce la un deism nedeslușit și la feluritele nuanțe de panteism ce vor caracteriza amăgitoarea „religie a viitorului“.

Phillip E. Johnson, creștin aflat în primele linii ale dezbaterii creație/evoluție, este de acord cu prognoza făcută de Părintele Serafim în urmă cu peste douăzeci de ani. „Tocmai asta discutam cu toți prietenii mei“, spunea el. „Materialismul științific se află în declin, dar locul lui e luat în mare măsură de formele unei religii nesănătoase.“¹ Pentru creștinii ortodocși e un motiv în plus de a se ține cu tărie de învățătura de obște a Sfinților Părinți, pe care Părintele Serafim o numea „călăuză sigură către adevăratul creștinism“.

14. Alcătuirea cărții de față

Volumul de față a fost alcătuit din următorul material, aparținând în întregime Părintelui Serafim:

1. Scrisoare către Dr. Kalomiros, 1974;
2. Conferința a 11-a din „Cursul de supraviețuire“ din 1975, ce cuprinde atât „Scurtă critică a modelului evoluționist“ a Părintelui Serafim, cât și discuția sa despre „Evoluționismul creștin“;
3. Tălcuirea patristică la *Cartea Facerii*, 1981 și 1982, luată atât din manuscrisele Părintelui Serafim, cât și din expunerea sa orală, inclusiv părțile de întrebări și răspunsuri;
4. Scrisori din 1974 până în 1981;
5. Felurite note cuprinzând planuri, scurte eseuri și adăugirile făcute de Părintele Serafim la capitolele neterminate ale lui A.Y.

Deși Părintele Serafim nu a trăit destul ca să-și poată încheia cartea pe care a plănuțit-o, volumul de față, alcătuit din scrierile lui și din conferințe, acoperă toate domeniile principale pe care dorea să le discute.² De fapt, în unele privințe această compilație postumă este mai completă decât cartea pe care o avea în vedere. De pildă, câteva dintre cele mai interesante observații teologice ale Părintelui Serafim se găsesc în transcrierile casetelor cu ședințele sale de răspunsuri la întrebări (Partea a IV-a), iar câteva dintre cele mai concise și pătrunzătoare gânduri despre evoluționism sunt cuprinse în selecția din scrisorile sale (Partea a V-a).

Discutarea de către Părintele Serafim a laturii științifice a subiectului creație/evoluție nu reprezintă o tratare atât de completă pe cât o avea în vedere

¹ Comunicare personală din 15 august 1999.

² Întrucât avem aici o compilație de texte separate, alcătuite în perioade diferite și în scopuri diferite, există unele repetiții ale pasajelor patristice. Dacă Părintele Serafim ar fi trăit destul ca să-și încheie singur cartea, desigur că repetițiile nu ar fi rămas. Am ales totuși să le lăsăm în această compilație postumă, spre a nu deranja integritatea și continuitatea fiecărei lucrări separate.

pentru carte, și nici nu e cu totul la zi. Am încercat să remediem situația incluzând: (1) Introducerea profesorului Johnson despre reconsiderarea darwinismului în prezent, (2) note explicative la discuțiile Părintelui Serafim, cu trimeri la literatura mai recentă, (3) un articol despre datarea radiometrică, ca supliment la observațiile Părintelui Serafim (Anexa 4), și (4) o listă de lucrări recomandate spre citire, incluzând cele mai recente surse (Anexa 5).

15. Principala contribuție a cărții

Însă unicitatea cărții nu o constituie discutarea subiectelor științifice. Cum am văzut, există acum din belșug materiale de foarte bună calitate, scrise atât de creaționiști, cât și de necreaționiști, ce pun în lumină aceste subiecte.

Mai curând cartea adaugă o dimensiune aparte dezbaterii curente creație/evoluție, înfățișând în chip pătrunzător și amănunțit, dar totuși firesc, cugetul ceresc al Sfinților Părinți, modul cum percep facerea, lumea dintru început, firea zidirii și firea originară a omului.

Biruind ispita, ce-i fusese cultivată încă din copilărie, de a crede că știe mai bine decât cei din vechime, Părintele Serafim a dezvăluit cât de *nobil* și nespuse de prețios este cugetul patristic. În chip vădit, din scrierile sale ne putem da seama că acesta nu este cugetul omenesc obișnuit, ci un lucru dumnezeiesc.

Prorocul Moisi, autorul *Cărții Facerii*, a primit cunoașterea facerii lumii prin vedere dumnezeiască – *theoria* în grecește. Sfinții Părinți ce au tâlcuit Scriptura erau și ei părtași ai dumnezeieștii *theoria*, astfel că ei sunt singurii tâlcuitori siguri ai scrierii lui Moisi. Părintele Serafim, scufundându-se cu totul în cugetul Părinților, a înfățișat lumii moderne viziunea patristică despre cosmos, ridicând astfel discuția mult deasupra nivelului pur rațional și științific.

Toți creaționiștii, fie ei „biblici“ sau „ne-biblici“, au multe de învățat din expunerea Părintelui Serafim. Creaționiștii „ne-biblici“ vor găsi în învățătura Părinților o luminare mistică a *Cărții Facerii*, și poate că astfel vor privi mai îndeaproape acea carte ca pe o „prorocie a trecutului“ dumnezeiește insuflată. Creaționiștii biblici vor descoperi și ei că mărturia patristică le deschide noi dimensiuni în înțelegerea *Bibliei*: noi niveluri ale înțelegerii pe care nu le-ar fi putut atinge niciodată prin mijloacele exegetice obișnuite.¹

¹ Unele scrieri creaționiste cuprind idei greșite despre Sfinții Părinți, întemeindu-se pe părerea că creștinismul a fost deformat din vremea lui Constantin și până la Reforma protestantă. Nădăduim că volumul de față va ajuta și incuraja o reexaminare a Sfinților Părinți, astfel încât creaționiștii biblici de toate extracțiile să poată vedea că Sfinții Părinți susțin într-adevăr pozițiile principale ale savanților creaționiști de astăzi, putând însă să-i aducă la o înțelegere mai înaltă.

Se pare că o astfel de reexaminare a și început. În 1991, revista *Creation Research Society Quarterly* a tipărit un articol ce confirma tâlcuirea Sf. Vasile cel Mare la *Cartea Facerii* („An Early View of Genesis One“, în *CRS Quarterly*, vol. 27, pp. 138-139), care în 1994 a fost adaptat și retipărit într-o altă revistă creaționistă de frunte, *Creation Ex Nihilo*, vol. 16, nr. 3, p. 23, sub titlul „Creation Means What It Says“. Mai recent, specialistul în biologie moleculară Jonathan Wells a apărut în chip

Când cineva dobândește mintea Părinților, precum Părintele Serafim, nu mai poate vedea *Cartea Facerii* ca pe o simplă alegorie; ba încă mai mult, nu mai putem vedea lumea prezentă la fel ca înainte. De ce? Fiindcă Sfinții Părinți, asemeni Prorocului Moisi, au perceput lumea în chip tainic, așa cum fusese zidită întru început. Ei au învățat din experiență că lumea a fost la început nesticăcioasă, de un rang mai înalt decât lumea materială ce a luat ființă după căderea omului. Un Sfânt Părinte din vremea modernă, Sfântul Varsanufie de la Optina (1845-1913), a exprimat acest lucru astfel:

„Minunatele lucruri ale lumii acesteia sunt numai chipuri ale frumuseții de care lumea zidită întru început era plină, așa cum au văzut-o Adam și Eva. Acea frumusețe a fost nimicită de păcatul primilor oameni. Închipuiți-vă o minunată statuie făcută de un meșter iscusit – și dintr-o dată cineva o face zob precum un trăsnet. Ce rămâne din ea? Bucăți. Le putem aduna; putem căuta nasul, o bucată de braț sau față. Bucățile separate păstrează semnele frumuseții trăsăturilor sale, dar ele nu mai alcătuiesc armonia de la început, întregul și frumusețea de la început. Tot așa și căderea în păcat a primilor oameni a nimicit frumusețea lumii lui Dumnezeu, nouă rămânându-ne numai bucățile ei, după care putem să ne dăm seama de frumusețea dintru început.“¹

Odată, pe când stătea la fereastră în timpul nopții, Sfântul Varsanufie a arătat către lună, zicând fiilor săi duhovnicești:

„Ia uitați-vă – ce privesc! Aceasta ne-a rămas ca mângâiere. Nu e de mirare că Prorocul David zice: *Că m-ai veselit, Doamne, întru făptura ta, și întru lucrurile mâinilor tale mă voi bucura* (Ps. 91, 4). *Că m-ai veselit*, zice el, chiar dacă acesta nu e decât un chip al minunatei frumuseți, de neînțeles pentru mintea omenească, care a fost zidită întru început. Nu știm ce fel de lună era atunci, ce fel de soare, ce fel de lumină... Toate s-au schimbat după cădere.“²

Viziunea Sfinților Părinți asupra lumii zidite întru început era în același timp o străfulgerare a veacului viitor. Iată ce spune Sfântul Varsanufie:

„Va veni vremea unei catastrofe ce va cuprinde întreaga lume, și lumea întreagă va începe să ardă în flăcări. Pământul, soarele și luna vor arde – la fel cum vor arde toate; toate vor pieri, și o nouă lume se va ridica, mult mai minunată decât cea pe care au privit-o întâii oameni. Atunci va înce-

---

admirabil învățătura Sfinților Părinți despre facerea lumii (vezi articolul său „Abusing Theology“, în *Origins & Design*, vol. 19, nr. 1/1998), ca și savantul creaționist englez Malcom Bowden (vezi cartea sa *True Science Agrees with the Bible*, Sovereign Publications, Bromley, Kent, Anglia, 1998, pp. 38-40).

¹ „Sf. Varsanufie, Stareț al Optinei“, în *The Orthodox Word*, nr. 200-201, 1998, pp. 197-198.

² Citat din cartea *Starețul Varsanufie de la Optina* de Părintele Gherman, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California.

pe viața cea veșnică și desfătă, fericirea deplină în Hristos. Chiar și acum pe pământ sufletul omenesc tânjește după acea fericită viață.¹

Dobândind mintea Părinților, Părintele Serafim trăia neconținut cu această priveriște înaintea ochilor. În zori, înainte de slujba din biserică, obișnuia să dea înconjur pământurilor mănăstirii. În strălucirea aurie a luminii zorilor, ce se cernea prin deasa perdea a frunzelor de stejar, puteai să-l vezi pe Părintele Serafim blagoslovind și chiar sărutând copacii.

„Ce-i asta?“, l-a întrebat odată Părintele Gherman. „Săruți copacii!“

Părintele Serafim l-a privit, zâmbind fericit, și și-a continuat plimbarea.

Părintele Serafim știa mai bine decât oricine că pământul cel vechi, împovărat de căderea omului, nu mai avea mult de trăit, că se va nimici „întru clipeala ochiului“, preschimbându-se într-un pământ nou. Și totuși, privindu-l cum își făcea plimbarea, Părintele Gherman și-a dat seama că Părintele Serafim săruta înseși „bucățile“ pierdutei frumuseți a zidirii din început. „Voia să moară“, spune Părintele Gherman, „ca să se amestece cu pământul care avea să se preschimbe... Însăși ideea de a săruta copacii era din lumea de dincolo, căci la început copacii fuseseră făcuți nesticăcioși în Rai, după învățătura Sfântului Grigorie Sinaitul.“

În tâlcuirea sa la *Facere* Părintele Serafim a făcut o destăinuire personală ce confirma acest lucru:

„În murmurul plin de pace al codrilor (unde atâția nevoitori și-au aflat adăpost) nu am putea oare vedea o aducere-aminte a Raiului cu verdeața lăsată din început pentru sălășluirea și hrănirea noastră, și încă dăinuind pentru cei se sunt în stare să se înalțe, precum Sfântul Pavel, spre a-l zări?“

Părintele Serafim prețuia în chip deosebit și împărăția animalelor: atât numeroasele fiare sălbatice ce hoinăreau slobode în jurul mănăstirii, cât și multele animale domestice ale mănăstirii. Încă din copilărie își arătase prețuirea pentru ele, ceea ce l-a făcut să-și petreacă trei vacanțe de vară studiind zoologia la Școala științifică de vară pentru copii din San Diego. Acum, când era călugăr ortodox, trăind în sălbăticie, vedea animalele într-o lumină mai înaltă, dându-și seama totodată că și ele fuseseră atinse de căderea omului de la început. Părintele Gherman își amintește de un moment de liniște când câteva dintre animalele mănăstirii s-au apropiat de ei. „După părerea ta“, întreabă Părintele Gherman, „care este rostul animalelor?“

Părintele Serafim a răspuns: „Au ceva în comun cu Raiul“.

¹ Sf. Varsanufie, *Staveț al Optinei*, în *ed. cit.*, p. 198.

16. *Natura omului*

Potrivit Părintelui Serafim, „Problema cea mai însemnată pusă în fața teologiei ortodoxe de către teoria modernă a evoluției este *natura omului*, și îndeosebi *natura lui Adam, omul întâi zidit*“. Din pricina raționalismului, și în special a evoluționismului, omul modern secularizat a pierdut conștiința a ceea ce fusese înainte de cădere când, asemeni Raiului însuși, era nesticăcios. Părintele Serafim a ajuns să priceapă că cei mai mulți dintre creștinii contemporani, inclusiv ortodocși, au pierdut și ei această conștiință – lucru ce constituie una dintre cele mai mari probleme ale creștinismului de azi. Fără conștientizarea firii noastre primordiale nu putem și la ce anume ne străduim să ne întoarcem; nu știm pentru ce anume suntem făcuți. Singura cale de a redobândi această conștiință este, din nou, dobândirea minții Sfinților Părinți. Iată de ce cartea de față adaugă o dimensiune vitală nu numai dezbaterii curente creație/evoluție, ci absolut tuturor aspectelor vieții omenești.

„O dată cu deschiderea ochilor lor prin călcarea poruncii“, scria Părintele Serafim, „Adam și Eva au și pierdut viața Raiului... De-acum înainte ochii lor vor fi deschiși la lucrurile de jos ale pământului, și numai cu greu vor mai vedea cele înalte ale lui Dumnezeu. Nu mai sânt fără de patimi, ci și-au început pătimașa viețuire pământească pe care o ducem încă și astăzi.“

De-a lungul veacurilor, despățimindu-se prin rugăciune și nevoițe ascetice, sfinții ortodocși au refăcut în parte în ei înșiși, încă în trupul cel stricăcios, ceva din starea lui Adam cel dinainte de cădere. Ca și el, s-au arătat a fi neatinși de stihii; ca și el, au fost stăpâni și slujitori zidirii, și toate cele zidite li s-au supus.

„Adam se afla în starea trezviei“, spunea altundeva Părintele Serafim. „Privea lucrurile și le vedea așa cum erau. Era lipsită de acea «gândire dedublată» pe care noi o avem în starea noastră căzută..., fără a se uita la lucruri și a-și închipui altceva.“

Prin Hristos, și sfinții s-au reîntors la starea trezviei (gr. *nipsis*) de dinainte de cădere. Cu conștiință curată, deschisă, ei percepeau nu numai natura primordială a omului, ci și naturile osebite ale zidirilor – „idei“ ale Minții creatoare a lui Dumnezeu.

Citind Viețile sfinților (mai ales ale Părinților pustiei), Părintele Serafim a fost fascinat de aceste aproape contemporane întruchipări a ceea ce fusese omul într-un început, și de asemenea a ceea ce va să fie în veacul viitor, când se va scula cu trup nesticăcios. Pășind pe urmele lor, Părintele Serafim se ruga mult, străduindu-se într-un înaltele virtuți ale trezviei și nepățimirii și înălțându-se împreună cu sfinții deasupra pământului celui stricăcios.

„Puteam să văd“, își amintește Părintele Gherman, „cum nu doar mintea lui era în lucrare, ci îi era cuprinsă și inima, iar inima lui surprindea acele lu-

cruri pe care nu le poți dobândi, ca ființă rațională, din cărți. Lucrurile îi erau deschise, dar nu putea vorbi despre ele, fiindcă ceilalți nu ar fi înțeles. Iată de ce spunea așa de puține cuvinte, chiar când l-am îndemnat să dezvăluie roadele contemplației sale...

„Nu se simțea acasă în lume, nu avea poftă de viață; tocmai de aceea a putut ajunge atât de sus – la supra-conștiință.“

Din acest punct privilegiat, Părintele Serafim s-a împărtășit de trăirea sfinților, străvâzând firea primordială a omului și firile celor zidite. Așa se face că a socotit evoluția ca fiind de neacceptat nu numai fiindcă Sfinții Părinți au spus-o (chiar dacă pentru el acesta era un motiv suficient în sine), ori fiindcă nu existau cu adevărat dovezi științifice în favoarea ei, ci și fiindcă a recunoscut prin lumina vederii lăuntrice că evoluționismul desființează firea primordială a omului, îi ia omului conștiința Raiului și a căderii din el și nimicește deosebirea așezată de Dumnezeu între firile celor zidite.

Prin descoperire de sus, Prorocul Moisi a descris facerea lumii și lumea cea zidită într-un început. Prin harul lui Hristos ce lucra în ei, Sfinții Părinți ne-au luminat și mai mult cuvintele lui Moisi. Și în sfârșit, prin aceeași lucrare a harului, un sfânt părinte al vremii noastre, Părintele Serafim Rose, a străpuns înșelarea evoluționismului și a luminat învățăturile Părinților pentru căutătorii de Adevăr contemporani.

Avem nădejdea și ne rugăm ca tot mai mulți astfel de căutători să-i primească mesajul. Prin lucrarea unor oameni precum profesorii Johnson, Spetner și Dembski, ei pot vedea că, până la urmă, evoluția nu a fost dovedită, și nici nu se poate dovedi. Prin lucrările savanților creaționiști, pot cerceta imensa mulțime de dovezi științifice ce arată veridicitatea *Cărții Facerii* ca relatare istorică. Iar apoi, prin Sfinții Părinți ai Bisericii Ortodoxe, își pot înălța mințile și inimile deasupra pământului acestuia căzut și stricăcios. De-acolo vor vedea lumea și pe ei înșiși așa cum sunt într-adevăr, și așa cum sunt făcuți să fie.

Ieromonahul Damaschin,

Mănăstirea Sfântul Gherman din Alaska

Pomenirea Sfântului Ioan Maximovici,

19 iunie/2 iulie 1999

INTRODUCERE

Părintele Serafim Rose și știința secolului al XXI-lea

Am auzit prima oară de Părintele Serafim Rose în vara lui 1996, pe când conferențiam în regiunea Seattle. Un tânăr ce fusese în legătură cu călugăriile de la Mănăstirea Sfântul Gherman din Alaska, de la Platina, California, mi-a adus un morman de cărți, spunându-mi că monahii ar dori să scriu un eseu care să însoțească o culegere din scrierile Părintelui Serafim despre *Cartea Facerii* și evoluție. Majoritatea acestor cărți le-am trimis prin poștă la biroul meu, dar am ales-o pe cea mai subțire (*Nihilismul*) ca s-o citesc pe drum. Am fost fascinat de profunzimea înfățișată de această lucrare timpurie, nemaivând nevoie de alte îndemnuri ca să citesc mai târziu toate celelalte materiale pe care le promisem, inclusiv biografia scrisă de Părintele Damaschin Christensen și scrierile inedite adunate pentru acest volum. Părintele Serafim Rose credea și trăia prin învățătura Bisericii Creștine primare, dar (sau poate ar trebui să spun „de aceea“?) înțelegea în amănunt problemele modernității. Sunt onorat de a fi fost invitat să ajut ca învățătura lui să ajungă în atenția unui public cât mai larg.

Sarcina mea este aceea de a trece în revistă starea problematicii științifice de astăzi, spre a face cititorul să înțeleagă cât de bine rezistă critica naturalismului evoluționist a Părintelui Serafim azi, când o importantă reconsiderare a darwinismului a început să se producă în lumea profană. Trebuie să spun mai întâi că implicarea mea în problematica evoluției a fost destul de diferită de a sa. Obiectivul principal al Părintelui Serafim a fost acela de a explica învățătura Părinților Bisericii, îndeosebi în privința felului lor de a înțelege Scriptura, astfel încât credincioșii ortodocși să nu fie înșelați de eforturile eronate de reinterpretare a acestor învățături în lumina științei evoluționiste moderne. El s-a ocupat de problemele științifice mai ales în contextul apărării scrierilor patristice, îndreptându-și învățăturile către credincioșii ortodocși. Deși înțelegea foarte adânc rădăcinile filosofice ale teoriei evoluționiste, nu avusese prea mult de-a face cu comunitatea științifică. Se pare că a dezbătut subiectul doar cu Dr. Kalomiros, care era apreciat de o parte a comunității ortodoxe, dar ale cărui păreri științifice erau confuze și pline de informații greșite.

Scrierile mele se adresează publicului larg, incluzând intelectuali secularizați și credincioși din felurite tradiții religioase. Scrierile și conferințele mele mă fac să fiu într-o dezbateră constantă cu o mulțime de persoane împor-

tante, mai mult sau mai puțin celebre. Cei mai mulți dintre criticii mei nu ar socoti că Părinții Bisericii sunt autorități demne de încredere, sau nici măcar nu le-ar cunoaște numele. Mulți dintre ei au și puternice prejudecăți împotriva a orice miroase a „fundamentalism“ sau chiar a „religie“, astfel că mai curând resping orice fel de referiri la *Biblie* sau la exegeții ei, decât să se lase convinși de ele. Spre a evita nesfârșite confuzii și divagații și a păstra atenția concentrată asupra problemei celei mai importante, am lăsat intenționat deoparte orice problemă de exegeză biblică și autoritate religioasă, spre a-mi concentra energia asupra unei singure teme. Tema mea este, după expresia Părintelui Serafim, aceea că „evoluția *nu* este nicidecum un «fapt științific», ci filosofie“. Filosofia respectivă este naturalismul (doctrina după care natura este „tot ce există“), care, în acest caz, e identică cu materialismul (doctrina că realitatea nu cuprinde nimic altceva decât particulele studiate de fizicieni). Dacă materialismul e adevărat, atunci natura trebuie să fie în stare să săvârșească propria creație, de unde existența unui proces evolutiv materialist decurge ca o chestiune logică de neocolit. Deci, am afirmat eu, materialismul științific crede în evoluția naturală nu pe baza unor dovezi, ci în ciuda lor.

Deși abordarea mea m-a făcut să ocolesc problemele autorității patristice, ce îl preocupau așa de mult pe Părintele Serafim, unii dintre adversarii mei (precum Dr. Kalomiros) au făcut apel la Sfinții Părinți într-o formă foarte răstălmăcită, spre a corespunde scopurilor lor. Sunt deci mulțumit să observ că Părintele Serafim a demolat definitiv una dintre gogorițele favorite ale acomodaționiștilor, nu numai din Ortodoxie, ci și din cercurile romano-catolice sau protestante. Căutând cu disperare orice ar putea veni în sprijinul programului lor de amestecare a creștinismului cu naturalismul evoluționist, acești teologi și savanți au pretins că unii Părinți de seamă, precum Vasile cel Mare și Augustin, au lăsat o învățătură ce este mai mult sau mai puțin o versiune primitivă a teoriei evoluționiste moderne. Nu e nevoie să spun mai multe despre acest subiect, căci nimeni dintre cei ce înțeleg expunerile Părintelui Serafim despre *Cartea Facerii* și creație, cuprinse în volumul de față, nu mai este în primejdie de a se lăsa rătăcit de asemenea interpretări înșelătoare.¹

După aceste comentarii introductive, voi explica câteva din confuziile obișnuite în privința problemelor științifice, cu care s-a confruntat Părintele Serafim, încercând ca pe parcurs să aduc la zi discuția sa. Gândirea Părintelui Serafim era cu totul divergentă față de știința secolului al XX-lea, știință modelată de aprioricul ei atașament față de materialismul metafizic. Este totuși cu puțință ca știința secolului viitor să fie mai modestă, și deci mai realistă, caz în care Părintele Serafim ar putea să fi fost un om ce se afla cu mult înaintea epocii sale.

¹ Vezi articolul lui Jonathan Wells, „Abusing Theology: Howard Van Till's *Forgotten Doctrine of Creation's Functional Integrity*“, în revista *Origins & Design*, vol. 19, nr. 1.

Ce este „evoluția“?

O definiție succintă și exactă a „evoluției“, în accepția dată termenului de majoritatea savanților și profesorilor de științe de astăzi, apare în declarația orientării oficiale (USA, 1995) a Asociației Naționale a Profesorilor de Biologie (NABT):

„Diversitatea vieții pe pământ este rezultatul evoluției: un proces nesupravegheat, impersonal, imprevizibil și natural de descendență temporală cu modificări genetice, influențat de selecția naturală, întâmplare, împrejurări istorice și schimbări de mediu.“¹

Definiția cuprinde trei elemente:

1. evoluția este un proces nesupravegheat și impersonal – adică nu este dirijată și călăuzită de Dumnezeu;
2. evoluția e un proces natural de descendență prin modificare, prin care toate organismele vii de astăzi descind, printr-un proces natural, dintr-un singur strămoș primordial, care și el a evoluat (fără ajutor supranatural) din elemente chimice neînsuflețite;
3. mecanismul evoluției este o combinație de neprevăzute modificări genetice (întâmplare) și selecție naturală, operând în contextul împrejurărilor istorice și schimbărilor de mediu.

Voi discuta mai jos cele trei elemente, în ordine inversă. Mai întâi însă, trebuie să corectez cu fermitate una dintre numeroasele greșeli de înțelegere ale Doctorului Kalomiros. Nu orice tip de schimbare din natură constituie „evoluție“, în sensul de azi al termenului. Creșterea unui stejar uriaș dintr-o ghindă nu este evoluție, cum nu este nici dezvoltarea pruncului uman din embrion, în pântecul mamei. Aceste procese, ținând de ceea ce biologii numesc „dezvoltare“, sunt fundamental diferite de evoluția biologică, căci sunt programate prin informația moștenită de la părinți, fiind deci cu totul previzibile. Un embrion uman nu devine niciodată un alt fel de animal, ci doar o ființă umană, iar o ghindă nu se abate niciodată de la calea programată, spre a deveni pin sau o tufă de trandafiri.

Dăinuie încă printre evoluționiști o legendă care spune că „ontogenia recapitulează filogenia“; adică dezvoltarea fătului uman în pântec este un fel

¹ Textul complet al Declarației NABT asupra predării evoluției a fost publicat în revista *The American Biology Teacher* (ianuarie, 1996), pp. 61-62, și în culegerea *Voices for Evolution*, Berkeley, California, 1995, pp. 140-144. În urma criticilor publice aduse de mine și de alții, NABT și-a amendat Declarația, omițând cuvintele „nesupravegheat“ și „impersonal“. Amendamentul nu constituia nicidecum o schimbare fundamentală a poziției NABT, ci doar elimina niște cuvinte imprudente, prea evidente și de netăgăduit. Tabăra darwinistă preferă să-și afirme teza principală – aceea că Dumnezeu nu are nimic de-a face cu evoluția – prin insinuări permanente, mai curând decât printr-un limbaj clar care să iasă în întâmpinarea argumentelor contrare. Faptul că evoluția nu a fost niciodată dirijată de un agent inteligent (până în momentul când omul de știință a dezvoltat ingineria genetică), rămâne învățătura de bază a darwinismului.

de refacere a istoriei evoluției, embrionul trecând de la stadiul de pește la cel de reptilă și așa mai departe. Acest fenomen inexistent e numit adesea „Legea lui Haeckel“, după cel mai cunoscut discipol german al lui Darwin. Sub o altă formă, „Legea“ afirmă că embrionul trece nu prin stadiile adulte, ci prin formele embrionare ale formelor timpurii, „ancestrale“. În oricare dintre formele ei, „Legea“ nu există, și nu e susținută de embriologii acreditați în literatura de specialitate. Se pot totuși găsi unele stadii ce apar ici și colo, cu caracteristici care, cu puțină imaginație, pot fi făcute să se încadreze în Legea lui Haeckel, iar acestea sunt mereu citate în lucrările de popularizare ca dovezi ale „evoluției“. Exemplul cel mai faimos este cel al presupuselor „fante branhiiale“ ale embrionului uman într-un anumit stadiu de dezvoltare, deși acele fante nu sunt branhiile și nu devin niciodată branhiile.

Deși Legea lui Haeckel a fost discreditată cu multe zeci de ani în urmă, ea exercită o fascinație atât de irezistibilă asupra imaginației darwiniste, încât este încă predată în multe școli din întreaga lume. Chiar muzee și universități onorabile continuă să propage o anumită versiune a ei, într-o formă vagă și neatacabilă. Iată, de pildă, ce are de spus pagina de Internet a Muzeului de Paleontologie de la Berkeley University din California despre Legea lui Haeckel:

„«Legea recapitulării» a fost discreditată încă de la începutul secolului douăzeci. Morfologii și biologii experimentaliști au arătat că nu există o corespondență pas cu pas între filogenie și ontogenie. Deși o formă radicală de recapitulare este incorectă, filogenia și ontogenia sunt întretesute, mulți biologi începând atât să exploreze, cât și să înțeleagă bazele acestei legături.“¹

În fapt, cercetarea embriologică a demonstrat că este vorba de un proces riguros orientat, ce nu se potrivește cu paradigma darwinistă. Efortul de a altera procesul prin inducerea de mutații poate produce diformități de tot felul, dar ele nu reușesc să schimbe calea de dezvoltare așa încât embrionul să se dezvolte într-o creatură viabilă de un tip diferit.

1. Mecanismul evoluției: mutație și selecție

Evoluția biologică este, în fond, o teorie a schimbării, ce își propune să explice cum este cu puțință ca un tip de organism să se schimbe în ceva complet diferit. Ea încearcă totodată să explice cum anume pot lua ființă organe și organisme biologice extrem de complexe fără a fi nevoie de un Creator su-

¹ Pagina de web a Muzeului Berkeley dedicată lui Haeckel se poate accesa la adresa: <http://www.ucmp.berkeley.edu/history/haeckel.html>. Ca exemplu de continuă promovare a conceptului de recapitulare în prezentările publice vezi discuția despre programul „Nova“ asupra embriologiei umane al unei Televiziuni Publice Americane în dezbaterea mea de pe internet cu profesorul Keneth Miller de la Brown University: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/nova/odyssey/debate/index.html>

pranatural. Eminentul darwinist Richard Dawkins a explicat că „Biologia înseamnă studierea unor lucruri complicate ce apar ca și cum ar fi fost proiectate cu un anumit scop”¹. Cu toate acestea, Dawkins spune că Darwin „a făcut posibil să devii un ateu desăvârșit din punct de vedere intelectual” explicând cum un mecanism material lipsit de inteligență a putut săvârși aparenta minune a creației biologice. Iată deci că mecanismul este centrul teoriei, cum explica însuși Darwin:

„Examinând *Originea speciilor*, este de așteptat ca naturalistul ce reflectează la afinitățile reciproce ale ființelor organice, la legăturile lor embriologice, distribuția lor geografică, succesiunea geologică și alte lucruri de același tip, să ajungă la concluzia că speciile nu au fost create independent una de alta, ci au descins, ca varietăți, din alte specii. Cu toate acestea, o astfel de concluzie, chiar bine întemeiată, nu va fi satisfăcătoare până ce se va putea arăta cum anume nenumăratele specii ce populează lumea au fost modificate, astfel încât să dobândească acea desăvârșire a alcătuirii și coadaptării care cu atâta îndreptățire ne stârnește admirația.”²

Cu alte cuvinte, postulând doar că schimbarea a avut loc, sau că speciile primitive sunt „strămoșii” speciilor moderne, nu se trece mai departe de o creație specială, până ce nu se specifică un mecanism de schimbare. Experiența noastră spune că „asemănarea naște asemănare”. O maimuță nu naște niciodată o ființă umană (sau invers), și este încă și mai de neconceput ca o bacterie să dea naștere unui fluture. Deci cum anume face un fel de organism să se schimbe în ceva complet diferit? Și, mai ales, cum reușește acest proces de schimbare să construiască noi organe complexe (precum ochii, aripile, rinichii sau creierul) care nu existau anterior? Originea minții umane este desigur problema cea mai mare, iar Dawkins recunoaște amploarea acestei probleme:

„Cărțile de fizică par complicate, dar [...] obiectele și fenomenele descrise într-o carte de fizică sunt mai simple decât o singură celulă din trupul autorului ei. Iar autorul e alcătuit din trilioane de asemenea celule, multe dintre ele diferite una de alta, organizate cu o arhitectură complicată și o inginerie de precizie într-o mașină funcțională capabilă să scrie o carte [...]. Fiecare nucleu [...] conține o bază de date codate digital, mai mare în ce privește conținutul de informație decât toate cele 30 de volume ale *Enciclopediei Britanice* puse laolaltă. Iar această cifră este valabilă pentru *fiecare* celulă, nu pentru toate celulele corpului luate împreună.”³

Cum anume face un proces material nesupravegheat să creeze o minunăție atât de complicată, mult mai complexă decât un computer sau o navă spațială?

¹ Richard Dawkins, *The Blind Watchmaker*, Norton, New York, 1986, pp. 1; 5-6.

² Charles Darwin, *The Origin of Species*, Penguin ed., New York, 1984, p. 66.

³ Dawkins, *op. cit.*, nota 3, pp. 2-3.

Răspunsul darwinist spune că schimbări minuscule – de tipul variațiilor ce apar la fiecare generație, diferențiind organismul juvenil de părinții săi – se acumulează treptat de-a lungul mai multor generații, până când produc un cu totul alt fel de creatură, cu noi organe și trăsături rezultate din adaptare. Nu s-a putut arăta niciodată că mecanismul acesta ar fi fost în stare să genereze altceva decât variații minore (de tipul creșterii și descreșterii mărimii ciocului la cintezoii, sau variații ale frecvenței relative a exemplarelor de culoare deschisă sau închisă la o populație de molii). Fiind însă singura posibilitate naturalistă ce este cât de cât plauzibilă, darwiniștii extrapolează cu frenezie pornind de la aceste exemple triviale, spre a postula un mecanism capabil să creeze nenumărate minuni de adaptare, inclusiv creierul uman. Asemenea pretenții sunt slab argumentate, ca să nu zicem mai rău, iar în ultimii ani s-au lovit de exemple contrare de nedepășit. Amănunțele se găsesc în cartea mea *Darwin on Trial (Darwin sub acuzație)* și în diferite articole ce sunt reunite pe *web-site-ul* meu (<http://www.arn.org>).¹ Foarte pe scurt, iată două dintre categoriile independente de dovezi ce sunt decisive:

1. *Staza fosilă*. Arhiva fosiliferă e caracterizată în mare măsură de un model ce indică *aparitia bruscă* urmată de *stază*. Noi tipuri de organisme apar dintr-o dată și deplin formate, rămânând practic neschimbate în continuare. Modelul poate fi eventual folosit în sprijinul afirmației că creația nu a avut loc doar la început, ci de-a lungul întregii istorii a pământului (admițând că datarea rocilor este corectă)², dar refuză în orice caz să susțină pretenția cheie a darwinismului că un fel de creaturi se schimbă, pas cu pas, în ceva complet diferit. Modelul nu se poate atribui nici unui fel de lacună în arhiva fosiliferă, căci el este mai evident și incontestabil tocmai în acele domenii (în special al nevertebratelor marine) unde datele sânt cât se poate de complete.

Starea cu totul anti-darwinistă a arhivei fosilifere era cunoscută dintotdeauna inițiaților ca „secretul de fabricație al paleontologiei”, dar a ajuns în atenția publicului pentru prima oară în anii optzeci, datorită publicității făcute teoriei evoluției de către „echilibrele punctuale”. Teoria încerca să împace darwinismul cu modelul apariției bruște și al stazei, presupunând că o evoluție semnificativă are loc în grupuri mici, care se îndepărtează de populația principală (neschimbătoare), apoi reapar ca noi specii fără a lăsa urme ale transformării în arhiva fosiliferă. Prin acest mijloc, absența dovezilor în favoarea evoluției a fost transformată în dovadă a unei evoluții invizibile. În memorabilele cuvinte (1995) ale lui Niles Eldredge, unul din întemeietorii

¹ Multe dintre articolele lui Phillip E. Johnson pot fi găsite și în cartea sa *Objection Sustained*, 1998 (n. ed.).

² Totuși procedeele de datare radiometrică acceptate în mod curent sunt ele însele întemeiate pe afirmații uniformiste și evoluționiste nedovedite. Vezi discutarea subiectului de către Părintele Serafim, ca și Anexa 4 (n. ed.).

teoriei echilibrelor punctuale, „Evoluția nu poate avea loc la nesfârșit altundeva. Iată de ce arhiva fosiliferă i-a izbit pe mulți paleontologi ce încercau cu disperare să afle câte ceva despre evoluție“¹.

Așa cum sugerează și remarca lui Eldredge, acest spectaculos model al infirmării fosile persistă chiar după un secol de eforturi susținute ale paleontologilor darwiniști de a găsi dovezi în sprijinul îndrăgitei lor teorii. Orice fosilă îndoielnică care ar fi putut să fie interpretată cât de cât ca o formă intermediară în tranziția darwinistă a fost citată ca dovadă că darwinismul este corect și totuși, chiar după aceste eforturi eroice, marea majoritate a arhivei fosilifere este absolut la fel de incompatibilă cu așteptările darwiniste pe cât era atunci când Darwin a propus teoria, în 1859.

2. *Complexitatea ireductibilă.* Cartea specialistului în biologie moleculară Michael Behe², din 1996, a adus în atenția publicului faptul că sistemele biologice la nivel molecular sunt de o complexitate ireductibilă. Aceasta înseamnă că ele sunt alcătuite din mai multe părți și subsisteme complicate, care trebuie să se afle toate la locul lor pentru ca sistemul în întregul său să poată îndeplini o funcție utilă. Cu alte cuvinte, aceste complicate sisteme nu se pot construi pas cu pas, cum pretinde teoria darwinistă, iar specialiștii în biologie moleculară nici măcar nu încearcă să prezinte scenariu amănunțit despre cum anume le-ar fi putut produce evoluția. Ca și staza predominantă din arhiva fosiliferă, complexitatea ireductibilă la nivel molecular era de mult timp cunoscută specialiștilor, dar fusese ținută ascunsă de atenția publicului, fiindcă biologii nu știau cum să o explice într-un cadru darwinist. Aceasta ilustrează fenomenul descris în chip strălucit de Thomas Kuhn: faptele ce nu se potrivesc cu paradigma științifică dominantă tind a fi ignorate în mod sistematic, abătându-se de la cercetările aflate pe ordinea de zi.

Când li se pun în față dovezile zdrobitoare împotriva mecanismului darwinist și li se amintește lipsa dovezilor concrete în favoarea lui, darwiniștii tind să se retragă pe o poziție socotită a fi mai ușor de apărut. Ei fac distincție între „teoria lui Darwin ca atare“, despre care admit că este vulnerabilă, și ceea ce numesc „realitatea de fapt a evoluției“, despre care pretind că ar fi incontestabilă. Ajungem astfel la a doua temă.

2. Teza strămoșului comun

Deosebirea între așa-zisa incontestabilă „realitate de fapt a evoluției“ și „teoria lui Darwin“ este obscură, pentru unul din motive că simpla existență a

¹ Niles Eldredge, *Reinventing Darwin: The Great Debate at the High Table of Evolutionary Theory*, John Wiley & Sons, New York, 1995, p. 95. Pentru o discuție generală a controverselor asupra echilibrului punctual vezi capitolul 4 din cartea mea *Darwin on Trial* (ed. a 2-a, 1993).

² Michael Behe, *Darwin's Black Box: The Biochemical Challenge to Evolution*, The Free Press/Simon & Schuster, New York, 1996.

unui model de înrudire nu are mare însemnătate fără existența unei teorii care să explice cum anume a apărut acel model. „Faptul“ acesta este de obicei descris ca „existența unui strămoș comun“, afirmație ce înseamnă că oamenii (și celelalte animale) au un strămoș comun cu plantele, ciupercile și bacteriile. Presupusa dovadă a acestui fapt este aceea că viețuitoarele există în grupuri, iar grupurile sunt legate printr-o serie de asemănări mai mari sau mai mici. Oamenii sunt asemănători în multe privințe cu maimuțele, ceva mai puțin asemănători cu iepurii, încă și mai puțin asemănători cu șerpii, încă și mai puțin asemănători cu copacii, și așa mai departe. Toate grupurile disparate din ordinea clasificării (bacterii, plante, animale etc.) au o bază biochimică comună care arată că provin dintr-o obârșie comună. Explicația darwinistă a modelului spune că ea rezultă din existența unui strămoș comun, grupurile cu cel mai mare grad de asemănare fiind cele care au strămoși comuni relativ recent. În realitate, strămoșii comuni sunt postulatele unei teorii ce tinde să explice faptul clasificării sau înrudirii.

Teza „strămoșilor“ presupune un proces de schimbare treptată foarte îndelungat, întrucât progeniturile diferă foarte puțin de părinți în fiecare generație. Deci teza strămoșilor comuni presupune nu numai existența acestor strămoși pe pământ, ci și existența unor șiruri foarte lungi de descendență treptată ce legau pe vechii strămoși de prezumtivii lor urmași moderni. Nimic din aceste lucruri nu este confirmat de studiul fosilelor, însă darwinistii cred că procesul trebuie totuși să fi avut loc, socotind că este singura explicație științifică (adică naturalistă) a modelului vieții.

Dimpotrivă, un model ce arată existența unor asemănări mai mari sau mai mici, sau al unor variații în cadrul unui tipar fundamental, pare mai curând să dovedească existența unui plan comun decât a unui proces natural de evoluție. Acest lucru a fost demonstrat în mod neintenționat într-o carte din 1990, scrisă de un zoolog darwinist care ilustra „realitatea de fapt“ a evoluției citând exemplul unei linii de automobile:

„Totul evoluează, în sensul unei descendențe cu modificări, fie că e vorba de politica guvernamentală, religie, mașini de curse sau organisme. Revoluționara Corvette din fibre de sticlă a evoluat din strămoși automotori mult mai modești din 1953. Printre alte puncte de vârf din perfecționarea evolutivă a mașinii Corvette se numără modelul din 1962, în care originalul de 102 inci a fost redus la 98 de inci, introducându-se și noul cuplaj strâns de tip Stingray; modelul din 1968, premergătorul morfologiei Corvette de astăzi, care a apărut cu acoperiș decapotabil; și modelul aniversar de argint din 1978, cu model de spate închis ermetic. Versiunea de azi este urmarea perfecționărilor ce s-au acumulat din 1953 pas cu pas. Lucrul cel mai importat este faptul că Corvette a evoluat printr-un proces de selecție, exercitat asupra variațiilor ce au dus la o serie de forme tranziționale și la

un final destul de diferit de punctul de pornire. Un proces similar modelează și evoluția organismelor.¹

Evident că mașinile Corvette, asemeni organismelor, au trăsături comune, fiindcă au fost concepute în mintea unui proiectant, iar nu fiindcă le-ar fi alcătuit vreun proces inconștient. Cu alte cuvinte, faptul înrudirii nu este o dovadă a existenței unui mecanism de creație pur naturalist sau inconștient. Simfoniile lui Beethoven urmează modelul unui plan comun cu variații, dar acest model nu poate nicidecum să vină în sprijinul teoriei că simfoniile s-au compus singure, fără nici un ajutor din partea lui Beethoven.

Teoria evoluției este astăzi într-o stare de confuzie, în care marile personalități precum Stephen Jay Gould și Richard Dawkins se contrazic puternic în ce privește felul cum se presupune că ar fi avut loc evoluția (pentru trecerea în revistă a acestor dispute majore vezi capitolul 4 din cartea mea *Reason in the Balance*). Acești ideologi aflați în război au un program de același tip, dar e mai curând un program filosofic, decât unul științific. Singurul lucru cu care sunt de acord, fie ce-o fi, este faptul că Dumnezeu trebuie scos afară din cadru. Aceasta ne duce la a treia și cea mai importantă parte a definiției evoluției.

3. *Evoluția (în sens științific) este fundamental atee*

Am văzut că definiția NABT afirmă că evoluția este prin definiție „nesu-pravegheată”. Această cerință nu e o concluzie la care darwiniștii au ajuns prin dovezi empirice, ci o presuposiție filosofică reflectând punctul lor de pornire din naturalismul metafizic sau materialism. Dacă natura este singurul lucru care există, atunci ea trebuie să fie capabilă să-și săvârșească propria creație. Aceasta implică existența unui proces evoluționist natural capabil să alcătuiască lucruri foarte complexe începând de la cele simple. Inițial, procesul trebuie să fi fost nedirijat, fiindcă o minte capabilă să dirijeze evoluția ar fi trebuit ea însăși să evolueze dintr-o materie neînsuflețită. Desigur, după evoluarea ființelor umane, evoluția poate deveni un proces dirijat, prin practica-re eugeniei și a ingineriei genetice.

Date fiind aceste presuposiții, chiar un lucru așa de grosolan ca darwinismul trebuie totuși să fie adevărat, în ciuda evidenței. Evoluția trebuie să pornească de la schimbări întâmplătoare și imprevizibile, și trebuie să aibă o forță inconștientă capabilă să producă minunățiile de inginerie complexă pe care le numim organisme. Iată de ce, în conferințele sale, Richard Dawkins afirma că, dacă pe alte planete există o viață complexă, singura răspunzătoare de ele ar trebui să fie evoluția darwinistă. Nu e nevoie de dovezi sau observații, căci mecanismul darwinist este singurul candidat plauzibil pentru această treabă, dat fiind punctul de pornire aflat în naturalism. Logica aceasta explică de ce

¹ Tim Berra, *Evolution and the Myth of Creationism*, Stanford University Press, 1990, pp. 118-119.

dariniștii nu sunt deranjați de nici una dintre problemele evidente pe care criticii, precum eu însumi, le-au identificat. Teoria trebuie să fie adevărată cu orice preț, căci altfel am rămâne fără o explicație materialistă a complexității vieții și ar trebui să ne întoarcem la Dumnezeu. Logica respectivă a fost încorporată într-un pasaj dintr-un eseu din 1997 scris de geneticianul de frunte Richard Lewontin:

„Noi ținem partea științei *în ciuda* absurdității evidente a unora dintre explicațiile ei, *în ciuda* eșecului său de a împlini multe din extravagantele sale făgăduințe de sănătate și viață, *în ciuda* tolerării de către comunitatea științifică a unor povești inconsistente luate ca atare, fiindcă ne-am luat un angajament prioritar, un angajament față de materialism. Nu metodele și instituțiile științifice ne constrâng să acceptăm explicația materialistă a lumii fenomenale, ci, dimpotrivă, aderența noastră apriorică la cauzalitatea materialistă ne obligă să creăm un aparat de investigare și un set de concepte ce produc explicații materialiste, indiferent cât de potrivnice intuiției, indiferent cât de mistificatoare pentru cei neinițiați. Mai mult, materialismul este absolut, căci nu putem să acceptăm ca un Picior Divin să ni se pună în prag.“¹

Nu e nevoie să mai adăugăm ceva. Putem înțelege profundul adevăr al remarcii Părintelui Serafim: „*evoluția nu le-ar fi trecut niciodată prin gând unor oameni care cred în Dumnezeul la care se închină creștinii ortodocși*“ (subliniere în textul original). Când Dumnezeu pune piciorul în prag, nu mai are sens să postulezi nici existența legiunilor invizibile de strămoși fosili, ori un inconștient proces material ce săvârșește minunile creației.

4. Concluzie: ne poate spune știința o poveste adevărată despre începuturi?

Critica evoluționismului, oricât de validă, nu poate totuși răspunde la întrebarea cea mai importantă. În cine să ne încredem dacă dorim să aflăm adevărul despre începuturi: în revelația dumnezeiască sau în cercetarea științifică? Părintele Serafim, asemeni multor creaționiști, credea că știința este neputincioasă când este vorba de tema începutului absolut, și că adevărata cunoaștere despre acest subiect poate veni doar din revelația dumnezeiască. El motiva aceasta prin faptul că evenimentele săptămânii creației din *Cartea Facerii* au avut loc sub incidența unui set de legi aparte, legi cu totul diferite de cele care au operat după Cădere.

Dacă este așa, concluzia sa implică faptul că întregul subiect al începuturilor este în afara cercetării științifice. Știința poate observa doar ceea ce se întâmplă în lumea de azi, și poate face deducții asupra trecutului îndepăr-

¹ Richard Lewontin, „Billions and Billions of Demons“, în *The New York Review of Books*, 9 ianuarie, 1997, pp. 28-31.

rat numai prin presupunerea uniformității timpului proceselor și legilor fizice. Iată de ce savanții evoluționiști, de pildă, socotesc că procesul care a creat mai întâi plantele și animalele este fundamental același proces al variațiilor la scară mică pe care-l putem observa și astăzi în lumea vie. Poate că dovezile în sprijinul unei asemenea presupoziii sunt ne semnificative, dar fără ea o știință a începuturilor ar fi de neconceput. S-ar putea concepe posibilitatea existenței unui oarecare proces de creație evolutivă cu totul nedarwinistă, operând în trecutul îndepărtat, folosind mecanisme ce astăzi nu mai operează. Un asemenea proces ar fi aproape la fel de inacceptabil pentru materialistii științifici ca și pentru creaționiștii declarați, căci un mecanism ce este din principiu inobservabil este la fel de inaccesibil studiului științific ca și o minune.

Știința s-ar putea debarasa de teoria lui Darwin fără pierderi serioase dacă ar avea la îndemână o altă teorie materialistă, întemeiată tot pe presupoziii uniformiste și naturaliste. Dar ce se întâmplă dacă *nu există* o teorie alternativă, sau cel puțin o teorie cu destul sprijin în realitatea de fapt spre a face să fie general acceptată? Savanții care doresc să explice totul vor continua întotdeauna să facă supoziii care să le îngăduie să-și împlinească mărețul obiectiv și vor fi întotdeauna extrem de reticenți să admită că metodele lor ar putea fi nepotrivite pentru a explica tainele creației. Științei nu-i place să tolereze căi rivale de înțelegere, de-aceea savanții ambițioși vor denunța vehement pe acei gânditorii religioși care enunță posibilitatea ca legile și procesele fizice să se fi schimbat din vremea creației. Părintele Serafim nu s-a lăsat intimidat de acest tip de denunț, și nici alții n-ar trebui s-o facă. Uniformismul, asemeni naturalismului, este o presupozitie filosofică, nu un fapt. Este perfect rațional să facem alte presupoziii, inclusiv presupozitia ce duce la concluzia că putem cunoaște ceva despre începuturi numai dacă Dumnezeu a voit să ne descopere.

Phillip E. Johnson

PARTEA I

**O tâlcuire ortodoxă patristică
la „Cartea Facerii“**

Nota editorului american

Această Tâlcuire a fost luată în primul rând din manuscrisele originale ale Părintelui Serafim, pe care le-a scris pentru pregătirea cursului despre *Cartea Facerii* ținut la „Academia Teologică Noul Valaam” în vara anului 1981 și 1982. În timpul cursului, care a fost înregistrat pe casete, el a adăugat în mod spontan valoroase excursuri ce nu se aflau în manuscris. Pentru a nu-l lipsi pe cititor de acest material în plus, am inclus o mare parte din el în Tâlcuire, atât în textul principal, cât și în note. Iată de ce uneori textul trece de la o formă elaborată la un ton mai colocvial.

Am inclus, de asemenea, ședințele de răspunsuri ale Părintelui Serafim la întrebările puse de studenții săi în timpul cursului asupra *Cărții Facerii*. Ele se găsesc în Partea a IV-a.

Notele de subsol din Tâlcuire, ca și din părțile următoare ale cărții, sunt cuvintele Părintelui Serafim, în afară de cazurile când sunt indicate ca note ale editorului (n. ed.).

Toate trimiterile la *Psalmi* urmează numerotarea din versiunea *Septuaginta* a *Vechiului Testament*.

De ce trebuie să cercetăm „Cartea Facerii“?

De ce oare trebuie cercetată o carte precum *Cartea Facerii*? De ce nu putem să ne ocupăm doar de mântuirea sufletelor noastre, în loc să ne gândim la lucruri de felul: cum anume va arăta lumea la sfârșit, sau cum anume era la început? Putem da de bucluc – s-ar putea să apară Carl Sagan și să ne ia la rost.¹ Nu e mai sigur să ne ocupăm doar de rostirea rugăciunilor, fără a cugeța la aceste subiecte copleșitoare? Pentru ce să ne mai gândim la aceste lucruri îndepărtate, când ar fi mai bine să ne gândim la mântuirea noastră?

Am auzit și eu asemenea fraze. Ca răspuns, putem spune întâi de toate că *există o legătură directă între felul cum ne purtăm și felul în care credem despre obârșia omului*. Părintele Gheorghe Calciu, adresându-se în mod public tinerilor ce trăiau sub comunism în România, spunea: „Vi s-a spus că vă trageți din maimuțe, că sunteți animale ce trebuie dresate“². Acesta poate fi un lucru extrem de puternic: „Știința demonstrează că suntem doar animale; haideți deci să mergem și să aruncăm în aer o biserică“³.

În al doilea rând, *Cartea Facerii este o parte a Scripturii, iar Dumnezeu ne-a dat Scripturile pentru mântuirea noastră*. Suntem datori să cunoaștem înțelesul Scripturilor prin întregul tâlcuirilor Sfinților Părinți. Părinții au vorbit despre *Cartea Facerii* în biserică; toate tâlcuirile erau, de fapt, omilii rostite în biserică, căci *Cartea Facerii* se citește în biserică în toate zilele de peste săptă-

¹ Într-o scrisoare din 1981 Părintele Serafim vorbește despre serialul TV *Cosmos* al lui Carl Sagan și de cartea cu același nume: „Unul dintre abonații noștri tocmai ne-a trimis o tăietură din ziar despre acest lucru, ce pare să facă mare valvă acum, și pare a fi tipic pentru felul cum evoluția e predicată azi ca o dogmă și aproape ca o religie“ (n. ed.).

² În perioada când Părintele Serafim ținea această conferință, Părintele Gheorghe Calciu (n. 1927) era în închisoare pentru a fi rostit niște predici adresate tinerilor. Insuflat de eroismul Părintelui Calciu și mișcat de cuvintele sale, Părintele Serafim i-a publicat mai târziu predicile în revista *The Orthodox Word*. În 1997 ele au fost publicate în volum de către Frăția Sf. Gherman sub titlul *Christ Is Calling You!* Citatul de mai sus se află la p. 27 a celui volum; alte comentarii semnificative despre evoluție se găsesc la pp. 33-34, 152 și 154 (n. ed.).

³ Sfântul Varsanufie de la Optina (1845-1913) a făcut o observație asemănătoare într-una din convorbirile sale duhovnicești: „Filosoful englez Darwin a creat un adevărat sistem, după care viața este lupta pentru existență, lupta celui tare împotriva celui slab, unde cei biruiți sunt sortiți nimicirii. [...] Ea pune început unei filosofii sălbatice, iar cei ce ajung a crede în ea nu se vor gândi de două ori dacă să omoare un om, să se năpustească asupra unei femei ori să-și jefuiască cel mai apropiat prieten – și vor face toate acestea liniștiți, având deplina recunoaștere a dreptului lor de a săvârși acele nelegiuiri“ (*Starețul Varsanufie de la Optina, ed. cit.*) (n. ed.).

mână din timpul Postului Mare. Marii Părinți ce au făcut acest lucru au fost Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Ambrozie al Mediolanului. Omiliile lor au fost consemnate stenografic de către oamenii ce le ascultau în biserică, ca să le poată citi și alții. Deci citirea acelor texte era socotită a fi parte din viața de zi cu zi a oamenilor ce mergeau la biserică. Astăzi am cam pierdut această idee. Iată de ce istorisirea din *Facere* sau din *Apocalipsă* a devenit întrucâtva un tărâm foarte misterios. Subiectele lor ne sperie, dar Părinții vorbeau despre ele.

În sfârșit (și acesta este lucrul principal), *creștinismul nostru este o religie ce ne spune ce anume urmează să facem în viața veșnică*. Ne pregătește adică pentru ceva veșnic, *nu pentru lumea aceasta*. Dacă ne gândim doar la lumea *aceasta*, orizontul nostru rămâne foarte mărginit, fără să știm ce urmează după moarte, de unde venim, unde ne ducem și care e țelul vieții noastre. Când vorbim despre *începutul* lucrurilor sau despre *sfârșitul* lor, aflăm care este de fapt rostul vieții noastre.

CAPITOLUL ÎNTÂI

Cum să citim „Cartea Facerii“

1. Modul de abordare

Într-un fel, nimeni dintre noi nu știe cum să se apropie de această carte. Știința și filosofia modernă ne-au umplut mintea cu atâtea teorii și presupuneri despre începuturile universului și ale omului, încât, în mod inevitabil, ne apropiem de carte cu idei preconcepute. Unii ar vrea ca ea să se potrivească cu propriile teorii științifice; alții o cercetează spre a o combate. Ambele abordări o socotesc ca având ceva de spus din punct de vedere științific; însă alții o privesc ca simplă poezie, un produs al imaginației religioase, neavând nimic de-a face cu știința.

Principala întrebare ce ne face greutatea la înțelegerea cărții este: cât de „literal“ trebuie s-o citim?

Unii fundamentaliști protestanți ne spun că totul (sau în principiu totul) este „literal“. Însă o astfel de părere ne pune în fața unor dificultăți de netrecut: indiferent de interpretarea noastră literală sau neliterală a feluritelor pasaje, adevărata natură a realității descrise în primele capitole ale *Facerii* (însăși zidirea tuturor lucrurilor) face aproape cu neputință ca totul să fie înțeles „literal“; nici măcar nu avem cuvinte, de pildă, să descriem „literal“ cum se poate ivi ceva din nimic. Cum anume „vorbește“ Dumnezeu? Produce El oare un sunet ce răsună într-o atmosferă ce încă nu există? O astfel de explicație este, evident, puțin cam prea simplistă – realitatea e ceva mai complicată.

Apoi există extrema cealaltă. Unii ar prefera să tâlcuiască cartea (sau cel puțin cele dintâi capitole, care pun cele mai mari dificultăți) ca pe o alegorie, un mod poetic de a descrie ceva ce în realitate este mult mai aproape de experiența noastră. De pildă, în ultimii ani, gânditorii romano-catolici au dat la iveală un mod ingenios de a „desluși“ Raiul și căderea omului; dar, citindu-le interpretările, ai impresia că respectul lor față de textul *Facerii* e atât de mic, încât îl tratează ca pe un comentariu primitiv la unele teorii științifice recente. Și aceasta e o extremă. Sfântul Ioan Damaschin, un Părinte din veacul al optulea, ale cărui păreri rezumă, îndeobște, părerile patristice ale primelor veacuri creștine, afirmă explicit că tâlcuirea alegorică a Raiului ține de o erezie timpurie și nu aparține Bisericii.¹

¹ Sf. Ioan Damaschin, *Despre erezii*, 64, în col. *The Fathers of the Church*, vol. 37, The Catholic University of America Press, Washington D.C., 1958, p. 126.

Astăzi există și o cale de mijloc între aceste două păreri. Recent s-a făcut multă publicitate afirmației unei călugărițe romano-catolice (care este și profesoară), apărute sub titlul „Dumnezeu a ajutat la crearea evoluției“. Ea spune: „Povestea biblică a creației are un scop religios. Ea cuprinde, dar nu învață, erori. Dimpotrivă, teoria evoluționistă asupra creației are un scop științific, iar căutarea adevărului este domeniul astronomilor, geologilor, biologilor etc. Cele două scopuri sunt distincte, amândouă oferind adevăr minții și inimii omenești“. Ea afirmă că *Facerea* provine din tradițiile orale, limitate de părerile științifice ale vremii.

După părerea citată, *Facerea* ține de o categorie, iar adevărul științific sau realitatea de o alta; *Facerea* are prea puțin de-a face cu orice fel de adevăr, fie el literal sau alegoric. Deci, de fapt, nici nu prea are rost să-ți pui problema: citești *Facerea* pentru înălțare duhovnicească ori pentru poezie, urmând ca savanții să-ți spună ce trebuie să știi despre realitățile lumii și începuturile omului.

Într-o formă sau alta, părerea enunțată este foarte răspândită astăzi – dar ea nu înseamnă altceva decât evitarea cu totul a problemei, neluând în serios *Cartea Facerii*. Însă scopul nostru în cercetarea *Cărții Facerii* este tocmai acela de a o lua în serios, de a vedea ce spune ea cu adevărat. Nici una dintre abordările pomenite nu poate face acest lucru. Cheia pentru înțelegerea *Facerii* trebuie căutată în altă parte.

Apropiindu-ne de *Cartea Facerii*, ar trebui să încercăm a ocoli capcanele pomenite mai sus, printr-un anume grad de auto-supraveghere: ce fel de prejudecăți sau predispoziții am putea avea când ne apropiem de text?

Am pomenit deja faptul că unii dintre noi ne-am putea preocupa prea mult ca înțelesul *Cărții Facerii* să aprobe (sau să dezaprobe) o anumită teorie științifică. Haideți să enunțăm un principiu mai general în privința felului cum noi, cu mentalitatea noastră din secolul al douăzecilea, tindem a face acest lucru. Ca reacție la extrema literalitate a concepției noastre științifice (literalitate cerută de însăși natura științei), când ne aplecăm asupra unor texte neștiințifice de literatură sau teologie suntem foarte înclinați să descoperim înțelesuri neliterale sau „universale“. E un lucru firesc: dorim să salvăm aceste texte de a apărea ridicole în ochii oamenilor cu o instruire științifică. Dar trebuie să ne dăm seama că, având o asemenea înclinație, ajungem adesea la concluzii la care nu ne-am gândit cu adevărat foarte serios.

Să luăm un exemplu evident. Când auzim de cele „Șase Zile“ ale Facerii, cei mai mulți dintre noi ajustăm în mod automat aceste zile ca să se potrivească cu ceea ce învață știința contemporană despre creșterea și dezvoltarea treptată a creaturilor. „Probabil că sunt perioade de timp de o lungime nedeterminată – miliarde sau milioane de ani“, ne spune mintea noastră din secolul al douăzecilea; „căci toate straturile geologice, toate fosilele – nu s-ar fi putut forma literalmente într-o «zi»“. Și ne-am putea chiar indigna, auzind

că vreun fundamentalist din Texas sau sudul Californiei insistă iarăși cu tărie că acele zile sunt chiar de douăzeci și patru de ore, și nu mai lungi, mirându-ne cum pot unii oameni să fie așa de grei de cap și de anti-științifici.

Nu îmi propun în cursul de față să vă spun cât erau de lungi acele zile. Dar cred că trebuie să fim atenți la faptul că pornirea noastră firească, aproape subconștientă, de a le privi ca perioade de o lungime nedeterminată, crezând că prin aceasta am rezolvat „problema” pe care o ridică, nu este cu adevărat un răspuns răspicat la problemă, ci mai mult o predispoziție sau o prejudecată culeasă din atmosfera intelectuală în care trăim.¹ Însă, dacă privim mai îndeaproape aceste zile, vom vedea că problema nu este așa de simplă, și că înclinarea noastră firească în acest caz, ca și în multe altele, tinde mai curând să întunece decât să limpezească problema.

Vom cerceta problema ceva mai târziu. Deocamdată aș propune să nu fim prea siguri de felul nostru obișnuit de a privi *Cartea Facerii*, și să ne deschidem către înțelepciunea bărbaților purtători de Dumnezeu din trecut, care s-au străduit atât de mult cu mintea spre a înțelege textul *Facerii* așa cum trebuie să fie înțeles. Acești Sfinți Părinți sunt cheia noastră pentru înțelegerea *Facerii*.

2. Sfinții Părinți: cheia noastră pentru înțelegerea „Facerii”

În Sfinții Părinți aflăm „mintea Bisericii” – înțelegerea vie a revelației lui Dumnezeu. Ei sunt legătura noastră între vechile texte ce cuprind descoperirea dumnezeiască și realitatea de astăzi. Fără o asemenea legătură fiecare om rămâne de capul lui – rezultatul fiind zecile de mii de interpretări și de secte.

Există multe tâlcuiri patristice la *Facere*, ceea ce ne arată deja că este o scriere socotită a fi extrem de însemnată de către Părinții Bisericii. Să vedem deci care Părinți au vorbit despre ea și ce cărți au scris.

În cursul de față voi folosi în principal patru tâlcuiri ale primilor Părinți:

1. Sfântul Ioan Gură de Aur a scris o tâlcuire mai pe larg și una mai pe scurt la *Cartea Facerii*. Cea mare, numită *Omilii la Facere*, este de fapt un șir de predici rostite în timpul Postului Mare, căci în timpul acestui Post *Cartea Facerii* se citește în biserică. Cartea cuprinde șaiszeci și șapte de omilii și are vreo șapte sute de pagini.² În alt an, Sfântul Ioan a rostit alte Omilii, cuprinzând încă vreo câteva sute de pagini. A mai scris și un tratat intitulat *Despre*

¹ Această greșeală obișnuită a fost făcută chiar și de un gânditor ortodox tradiționalist pe care Părintele Serafim îl respecta foarte mult, I.M. Andreiev (1894-1976), în cartea sa *Teologie apologetică ortodoxă* (1955). Într-o scrisoare din 3/16 iulie 1977, Părintele Serafim scria: „Aș zice că a pune doar semnul egalității între «zile» și «perioade» este cam prea vag” (*n. ed.*).

² Pentru lucrarea de față Părintele Serafim a tradus pasaje din ediția rusească a *Cuvintelor la Facere* ale Sfântului Ioan Gură de Aur și din *Tâlcuirea la Facere* a Sfântului Efreim Sirul. De la moartea Părintelui Serafim, ambele lucrări au fost publicate în engleză, în seria *The Fathers of the Church*, vol. 74, 82, 87, 91 (*n. ed.*).

facerea lumii, de peste o sută de pagini. Deci, la Sfântul Ioan Gură de Aur găsim peste o mie de pagini de tâlcuiri la *Facere*. Este unul dintre principalii tâlcuitori ai acestei cărți.

2. Sfântul Efreim Sirul, cam din aceeași perioadă cu Sfântul Ioan Gură de Aur, are și el o tâlcuire a întregii cărți. În lucrarea sa, numită simplu *Tâlcuire la cărțile Bibliiei*, mai multe sute de pagini sunt dedicate *Facerii*. Sfântul Efreim este foarte prețuit ca tâlcuitor al *Vechiului Testament*, fiindcă știa ebraica, era un „răsăritean“ (adică avea o mentalitate răsăriteană) și cunoștea științele.

3. Sfântul Vasile cel Mare a rostit câteva omilii despre cele Șase Zile ale Facerii, intitulate *Hexaimeron* (adică Cele Șase Zile). În literatura Bisericii timpurii există și alte *Hexaimera*, unele datând chiar din veacul al doilea. Dar cel a Sfântului Vasile, am putea zice, are cea mai mare autoritate.¹ El nu acoperă întreaga *Facere*, ci doar primul capitol. O altă carte a sa pe care o vom cita se cheamă *Despre obârșia omului*, un fel de continuare la *Hexaimeron*.

4. În Apus, Sfântul Ambrozie al Mediolanului, citind omiliile Sfântului Vasile cel Mare, a scris el însuși omilii asupra celor Șase Zile.² *Hexaimeronul* său este ceva mai lung, în jur de trei sute de pagini.³ Sfântul Ambrozie a mai scris și o carte întreagă despre Rai, continuare la *Hexaimeron*, ca și o carte despre Cain și Abel.

Pe lângă aceste tâlcuiri fundamentale, vom cerceta un număr de cărți ce nu discută întreaga *Carte a Facerii* sau întregul celor Șase Zile. De pildă, frațele Sfântului Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nyssa, are o carte *Despre facerea omului*, care discută amănunțit sfârșitul primului capitol și începutul celui de-al doilea capitol al *Facerii*.

Am folosit, de asemenea, și lucrări care expun dogmatica ortodoxă. Cartea Sfântului Ioan Damaschin, *Despre credința ortodoxă*, cuprinde multe capitole de întrebări asupra celor Șase Zile, zidirea omului, cădere, Rai ș.a.m.d. Catehismele Bisericii vechi – *Marele cuvânt catehetic* al Sfântului Grigorie de Nyssa și *Cuvintele catehetice* ale Sfântului Chiril al Ierusalimului – au și ele câteva amănunte despre aceste probleme.

¹ *Hexaimeronul* Sfântului Vasile cel Mare a fost foarte prețuit în Biserica veche. Sfântul Grigorie Teologul scria despre el: „Când iau în mână *Hexaimeronul* [Sfântului Vasile] și îl citesc cu glas tare, mă aflu laolaltă cu Ziditorul meu, înțeleg temeiurile zidirii și mă minunez de Ziditorul meu mai mult decât înainte, când numai privirea îmi slujea drept dascăl“ (Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântul* 43, 67, „Panegiricul Sf. Vasile“) (n. ed.).

² Omiliile Sfântului Ambrozie au fost rostite cam la șaptesprezece ani după cele ale Sfântului Vasile cel Mare (n. ed.).

³ Putem vedea aici cum, atunci când un Părinte vorbește despre un loc anume, un alt Părinte va zice poate ceva amănunțit despre un alt loc. Dacă le pui laolaltă, dobândești o foarte bună imagine a cugetului Bisericii, a felului cum priveau Părinții, îndeobște, aceste locuri. Poți găsi chiar dezacorduri în privința unor tâlcuiri mărunte, ceva neînsemnat, dar în punctele principale vei vedea că toți spun același lucru în diferite feluri, că sunt cu totul în armonie asupra felului cum se tâlcuiește *Cartea Facerii*.

Pentru o problemă aparte asupra concepției patristice despre lume am folosit tratatele despre Înviere ale Sfinților Athanasie cel Mare, Grigorie de Nysa și Ambrozie al Mediolanului.

Sfântul Simeon Noul Teolog a scris omilii despre Adam, cădere și lumea din-tâi, pe care le avem în englezește în cartea *The Sin of Adam (Păcatul lui Adam)*¹.

Există apoi felurite scrieri ale Sfântului Grigorie Teologul despre zidirea omului, firea omenească și sufletul omului. Sfântul Macarie cel Mare, Avva Dorothei, Sfântul Isaac Sirul și alți scriitori ascetici vorbesc adesea despre Adam și cădere. Întrucât țelul principal al nevoinței ascetice este reîntoarcerea la starea lui Adam de dinainte de cădere, ei scriu despre înțelesul căderii, despre ce anume era Raiul și ce înseamnă a încerca să te întorci în el.

Fericitul Augustin atinge subiectul Facerii în *Cetatea lui Dumnezeu*²; Sfântul Grigorie Palama scrie despre unele aspecte ale Facerii în lucrările sale apologetice, iar Sfântul Grigorie Sinaitul scrie și el despre Rai.

(Există, de asemenea, unele tâlcuiri târzii pe care, din nefericire, nu le-am văzut. Una aparține Sfântului Ioan din Kronstadt, la *Hexaimeron*, iar cealaltă Mitropolitului Filaret al Moscovei, la *Facere*.)

Acești Părinți nu ne dau toate răspunsurile la întrebările pe care ni le-am putea pune despre *Cartea Facerii*; îi citim mai curând spre a dobândi o *atitudine* proprie față de *Facere*. Uneori Părinții par a se contrazice unul pe altul sau a vorbi într-un mod pe care l-am putea socoti nefolositor pentru problemele noastre de azi. De-aceia trebuie să avem câteva principii de temelie care să guverneze felul nostru de a înțelege atât *Cartea Facerii*, cât și pe Sfinții Părinți.

¹ Publicată mai târziu sub titlul *The First-Created Man (n. ed.)*.

² Fericitul Augustin a mai scris o lucrare amplă despre acest subiect, *Înțelesul literal al Facerii*, care cuprinde idei ce diferă de învățătura patristică. Părintele Serafim cunoștea existența lucrării, dar spunea că nu o văzuse. În 1982, la puțin timp de la moartea sa, ea a apărut în engleză, în volumele 41-42 din seria *Ancient Christian Writers* (Paulist Press, New York). Și alte învățături ale Fericitului Augustin au, de asemenea, unele neajunsuri, din pricina înclinației sale spre excesivă raționalizare. Părintele Serafim scria că „unele dintre scrierile sale, precum tratatele anti-pelaghiene *Despre Treime*, se citesc doar cu precauție“. Trebuie totuși adăugat că greșelile Fericitului Augustin n-au făcut ca el să fie socotit eretic de către Biserica Ortodoxă, care l-a cinstit întotdeauna ca pe un Părinte al evlaviei (mai ales pe temeiul scrierilor sale nedogmatice, precum *Mărturisirile*), neprimindu-i însă exagerările teologice. Părintele Serafim a scris o întreagă lucrare despre acest subiect, *Locul Fericitului Augustin în Biserica Ortodoxă*. Trebuie iarăși notat faptul că, deși tâlcuirea la *Facere* a Fericitului Augustin poate fi pusă la îndoială, ea nu este în nici un caz compatibilă cu evoluționismul sau cu concepția despre un „pământ vechi“, așa cum au pretins unii erudiți din secolul al douăzecilea. Fericitul Augustin susținea că transformarea de la un fel de creaturi la altul este cu neputință, și că întreaga lume a fost zidită prin anul 5500 î. H. Vezi apărarea lui Augustin făcută de Jonathan Wells în articolul său „Abusing Theology: Howard Van Till's *Forgotten Doctrine of Creation's Functional Integrity*“, în *Origins & Design*, vol. 19, nr. 1, 1998 (n. ed.).

3. Principiile fundamentale ale apropierii noastre de înțelegerea „Cărții Facerii“

1. Căutăm *adevărul*. Trebuie să avem suficient respect pentru *Cartea Facerii* spre a recunoaște că ea cuprinde adevărul, chiar dacă acel adevăr ne poate părea neobișnuit sau surprinzător. Dacă el pare să intre în contradicție cu ceea ce credem a cunoaște din știință, să ne aducem aminte că Dumnezeu este Autorul întregului adevăr, și orice este adevăr curat în Scriptură nu poate să contrazică cu nimic ceea ce este adevăr curat în știință.

2. Insuflarea Scripturii este *de la Dumnezeu*. Vom cerceta mai îndeaproape în continuare ce înseamnă acest lucru; dar, pentru început, aceasta înseamnă că trebuie să căutăm în ea adevăruri de un rang mai înalt, iar, dacă întâmpinăm greutăți în a înțelege ceva, trebuie mai întâi să suspectăm propria lipsă de cunoaștere, mai curând decât un neajuns al textului dumnezeiesc-insuflat.

3. Să nu ne grăbim a aduce propria deslușire locurilor „grele“, ci să căutăm ca mai întâi să ne familiarizăm cu ceea ce au spus Sfinții Părinți despre acele locuri, recunoscând înțelepciunea lor duhovnicească de care noi suntem lipsiți.

4. Trebuie iarăși să ne ferim de ispita de a lua citate izolate de la Sfinții Părinți, scoase din context, spre a „dovedi“ ceea ce dorim. De pildă, am văzut un ortodox care dorea să dovedească că zidirea lui Adam nu are nimic „deosebit“, citând următoarea afirmație a Sfântului Athanasie cel Mare: „Omul întâi-zidit a fost făcut din țărână ca orișicare, iar mâna ce l-a zidit pe Adam zidește iarăși și întotdeauna pe cei ce vin după el“¹. Aceasta e o afirmație generală a lucrării ziditoare neîntrerupte a lui Dumnezeu, și nimeni nu s-ar gândi s-o contrazică.² Dar lucrul pe care persoana respectivă voia să-l demonstreze era acela că nu există o deosebire reală între zidirea oricărui om viu și zidirea primului om – și, îndeosebi, că trupul lui Adam s-ar fi putut alcătui prin zămislire firească în pântecul unei creaturi încă nu chiar umane. Poate fi oare îndreptățită folosirea afirmației citate ca „dovadă“ în această problemă?

Se poate întâmpla să aflăm în scrierile Sfântului Athanasie un pasaj ce respinge tocmai această idee. Într-un alt loc el zice: „Deși numai Adam a fost alcătuit din lut, totuși în el s-a cuprins moștenirea întregului neam“³. El afirmă aici destul de clar că Adam a fost zidit în chip diferit de toți ceilalți oameni,

¹ Sf. Athanasie, în *Migne PG* 25, p. 429.

² Fără lucrarea ziditoare continuă a lui Dumnezeu, nimic nu ar exista și nu ar lua ființă. Socotim că este „firesc“ ca plantele să crească dintr-o mică sămânță până la o plantă matură, dar fără Dumnezeu procesul nu ar putea continua. Deci bineînțeles că Dumnezeu zidește și astăzi „din țărână“.

³ Sf. Athanasie cel Mare, „Patru cuvinte împotriva arienilor“ 2, 48, în *Nicene and Post-Nicene Fathers* (prescurtat în continuare *NPNF*), ed. a 2-a, Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, retipărit în 1987, vol. 4, p. 375.

ceea ce, așa cum vom vedea, este într-adevăr învățătura Sfinților Părinți îndeobște. Deci nu ne este îngăduit să luăm un citat din el și să socotim că dovedește sau deschide calea unei idei dragi nouă. Afirmatia *generală* a Sfântului Athanasie despre firea omului nu spune absolut nimic despre felul *aparte* al zidirii lui Adam.

Greșita folosire a citatelor din Sfinții Părinți este o capcană foarte obișnuită în zilele noastre, când polemicele asupra unor subiecte de acest fel sunt adeseori foarte pătimașe. În cursul de față vom face tot ce ne stă în putință spre a ocoli asemenea capcane, neatribuind nici una dintre tâlcuirile noastre Sfinților Părinți, ci încercând doar să vedem ce anume spun ei înșiși.

5. Nu e nevoie să acceptăm fiecare cuvânt scris de Părinți despre Facere; uneori ei s-au folosit de știința vremii lor ca material ilustrativ, știință care se înșela în unele lucruri. Dar trebuie să deosebim cu grijă știința lor de afirmațiile lor teologice, și trebuie să le respectăm întregul mod de abordare, ca și concluziile generale și intuițiile teologice.

6. Dacă socotim că putem adăuga câte ceva înțelesului textului pentru zilele noastre (poate pe temeiul descoperirilor științei moderne), să o facem cu precauție și deplin respect pentru integritatea textului *Facerii* și păreriile Sfinților Părinți. Și, făcând aceasta, trebuie să rămânem întotdeauna *smeriți* – căci și știința zilelor noastre are eșecurile și greșelile ei, iar dacă ne încredem prea mult în ea ne putem trezi noi înșine cu o înțelegere greșită.¹

7. Mai ales în cursul de față, vom încerca mai întâi să-i înțelegem pe Părinți, și abia *apoi* să dăm propriile răspunsuri la unele întrebări, dacă le avem.

8. În sfârșit, dacă e adevărat că știința modernă este în stare să arunce o oarecare lumină asupra înțelegerii măcar a câtorva locuri din *Cartea Facerii* – căci nu avem de ce să tăgăduim că în unele domenii adevărurile celor două sfere se întrepătrund – nu e mai puțin adevărat că înțelegerea patristică a *Facerii* poate și ea să arunce lumină asupra științei moderne și să dea unele sugestii despre felul cum să înțelegem realitățile de fapt ale geologiei, paleontologiei și ale altor științe ce se ocupă de istoria timpurie a pământului și a omenirii. Deci studiul prezent poate fi rodnic în ambele direcții.

9. Cursul nu țintește totuși să răspundă la toate întrebările despre *Facere* și crearea lumii, ci, în primul rând, să-i facă pe creștinii ortodocși să cugete la acest subiect mai pe larg decât este abordat de obicei, nemulțumindu-se cu răspunsurile simpliste auzite atât de des.

¹ Există o părere foarte răspândită între oamenii ce nu adâncesc aceste lucruri că „știința din vechime se înșală, iar știința modernă are dreptate, deci putem avea încredere în tot ceea ce ne spun savanții moderni”. Dar se întâmplă că fiecare generație răstoarnă așa-zisele realități științifice ale generației precedente. Trebuie să ne dăm seama ce anume este realitate de fapt și ce anume este teorie. Știința contemporană are multe păreri care peste cincizeci de ani (dacă vor ține și atât!) vor fi răsturnate, apărând noi teorii.

4. *Tâlcuiri literale sau tâlcuiri simbolice?*

Problema e o mare piatră de poticnire pentru noi, oamenii moderni, crescuți cu o educație și concepție „științifică“, care ne-a sărăcit priceperea tâlcurilor simbolice ale textelor. Ca urmare, prea adeseori tragem concluzii pripite: dacă există vreun sens simbolic al unei imagini din Scriptură (de pildă, pomul cunoștinței binelui și răului), suntem foarte înclinați să spunem „este doar un simbol“; cea mai slabă indicație asupra unui sens figurat sau metaforic ne face adeseori să eliminăm sensul *literal*. Uneori, o astfel de atitudine poate duce chiar la judecăți pripite asupra unor întregi fragmente sau cărți ale Scripturii: dacă există elemente simbolice sau figurate, de pildă în relatarea *Facerii* despre Grădina Edenului, tragem cu ușurință concluzia că întreaga relatare este un „simbol“ sau o „alegorie“.

Cheia noastră pentru înțelegerea *Facerii* este următoarea: cum anume au înțeles Sfinții Părinți problema aceasta, atât în particular, în ceea ce privește pasajele separate, cât și în general, în ceea ce privește cartea ca întreg?

Să luăm câteva exemple.

1. Sfântul Macarie cel Mare din Egipt, unul dintre sfinții cu o foarte înaltă viață duhovnicească și care nu poate fi bănuțit de părerii prea literale asupra Scripturii, scrie despre *Facere* 3, 24: „Raiul s-a închis, iar Heruvimului celui cu sabia de foc i s-a dat poruncă să oprească intrarea omului în el; acest fapt, care atunci s-a întâmplat în chip văzut, se întâmplă și acum în fiecare suflet în chip nevăzut“¹.

2. Sfântul Grigorie Teologul, renumit pentru tâlcuirile sale adânc duhovnicești ale Scripturii, spune despre pomul cunoștinței binelui și răului: „Pomul acela, pe cât îmi pare, era contemplația, la care numai cei ce au ajuns la deplinătatea deprinderii pot pătrunde fără primejdie“². Înseamnă oare că socotea pomul *doar* un simbol, iar nu și un pom în sens literal? În scrierile sale nu pare a ne da un răspuns la întrebare, dar o face un alt mare Sfânt Părinte (căci, atunci când ne învață învățătura ortodoxă, iar nu păreri personale, toți marii Părinți sunt de acord unii cu alții, și chiar ajută a se tâlcui unul pe altul). Sfântul Grigorie Palama, Părintele isihast din veacul al patrusprezecelea, tâlcuiește acest pasaj:

„Grigorie supranumit Teologul a numit «contemplație» pomul cunoștinței binelui și răului. [...] Dar, pentru aceasta, ea n-a fost pentru el plămuire și simbol inconsistent. Căci și pe Moisi și pe Ilie îi declară dumnezeiescul Maxim «simboale», pe unul al judecății și pe celălalt al proniciei. A

¹ Sf. Macarie cel Mare, *Alte șapte omilii*, 4, 5. (Traducerea românească în: Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești*, traducere de Pr. Prof. Dr. C. Cornițescu, PSB nr. 34, EIBMBOR, București, 1992, p. 305) (*n. tr.*).

² Sf. Grigorie Teologul, „Cuvânt la Arătarea Domnului“ în *NPNF*, *ed. cit.*, vol. 7, p. 348.

făcut aceasta oare pentru că nu erau ei prezenți cu adevărat, ci au fost plămuiți și ei în chip «simbolic»?¹

3. Acestea sunt interpretări particulare. În ceea ce privește abordările generale ale naturii „literale” ori „simbolice” a textului *Facerii*, să cercetăm cuvintele altor câtorva Sfinți Părinți care au scris tâlcuiri la *Cartea Facerii*. În *Hexaimeronul* său, Sfântul Vasile cel Mare scrie:

„Cei care nu interpretează cuvintele Scripturii în sensul lor propriu spun că apa de care vorbește Scriptura nu e apă, ci altceva, de altă natură, și interpretează cuvintele plantă și pește cum li se pare lor. [...] Eu când aud că Scriptura zice iarbă, înțeleg iarbă; când aud plantă, pește, fiară, dobitoc, pe toate le înțeleg așa cum sunt spuse. Nu mă rușinez de Evanghelie (Rom. 1, 16). [...] Mi se pare însă că cei care nu înțeleg lucrul acesta, adică cei care folosesc interpretarea alegorică, au încercat să dea Scripturii o vrednicie închipuită, punând pe seama ei propriile idei, schimbând sensul cuvintelor Scripturii cu folosirea unui limbaj figurat. Înseamnă însă să te faci mai înțelept decât cuvintele Duhului când, în chip de interpretare a Scripturii, introduci în Scriptură ideile tale. Deci să fie înțeleasă Scriptura așa cum a fost scrisă!”²

4. Sfântul Efreem Sirul ne spune la fel în *Tâlcuire la Cartea Facerii*:

„Nimenea să nu creadă că zidirea cea de Șase Zile este o alegorie; tot așa, nu este îngăduit a zice că ceea ce pare, potrivit celor istorisite, a fi fost zidit în șase zile, a fost zidit într-o singură clipă, și, de asemenea, că unele nume înfățișate în acea istorisire fie nu înseamnă nimic, fie înseamnă altceva. Dimpotrivă, trebuie să știm că întocmai cum cerul și pământul ce s-au zidit întru început sunt chiar cerul și pământul, iar nu altceva ce s-ar înțelege sub numele de cer și pământ, tot așa orice altceva se zice a fi fost zidit și tocmit cu rânduială după zidirea cerului și a pământului nu sunt numiri goale, ci însăși ființa firilor zidite corespunde puterii numelor acestora.”³

5. Sfântul Ioan Gură de Aur, vorbind anume despre râurile Raiului, scrie:

„Dar poate că cei care vor să vorbească după a lor înțelepciune nu îngăduie iarăși ca aceste râuri să fie râuri, nici apele să fie ape, ci caută să convingă pe cei care vor să-și dea lor spre ascultare auzul, ca să-și închipuie cu totul altceva. Noi însă, rogu-vă, să nu dăm ascultare acestora, ci să ne astupăm urechile la glasul lor, să dăm crezare cuvintelor dumnezeieștii Scrip-

¹ Sf. Grigorie Palama, *Apărarea Sfinților Isihăști*, Triada a 2-a, 3, 22 în *Spicilegium Sacrum Lovaniense*, Louvain, 1959, p. 432. (Cf. *Filocalia*, vol. VII, EIBMBOR, București, 1977, p. 292) (*n. tr.*).

² Sf. Vasile cel Mare, *Hexaimeron* 9, 1. (Pentru traducerea românească am citat din: Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri, Partea întâi, Omilii la Hexaimeron*, în PSB nr. 17, trad. de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1986, pp. 170-171. Trimiterile se vor face în continuare la ediția românească) (*n. tr.*).

³ Sf. Efreem Sirul, *Tâlcuire la Cartea Facerii* 1, în *The Works of Our Father among the Saints, Ephraim the Syrian*, vol. 6, Moscova Theological Academy, Sergiev Posad, p. 282.

turi, urmând spusele ei; să ne străduim să punem în sufletele noastre învățăturile cele sănătoase.”¹

Iată deci că Sfinții Părinți se confruntau și ei cu această problemă în vremea lor, în veacul al patrulea. Erau o mulțime de oameni ce tâlcuiau textul *Facerii* ca pe o alegorie, luând-o razna cu tâlcuirile simbolice și tăgăduind orice sens literal – mai ales primelor trei capitole, pe care le vom cerceta. De-aceia Sfinții Părinți și-au făcut o datorie din a spune că textul *are* un sens literal, și trebuie să înțelegem exact care este acela.

Ne putem da seama deci că Sfinții Părinți ce au scris despre *Facere* au fost în general destul de „literali” în tâlcuirea textului, chiar dacă în multe cazuri admiteau și un înțeles simbolic sau duhovnicesc. Există, de bună seamă, în Scriptură metafore evidente, pe care nici un om cu mintea întreagă nu s-ar gândi să le ia „literal”. De pildă, în Psalmul 103 se spune: *soarele și-a cunoscut apusul său*. În deplin respect față de text, nu este nevoie să credem că soarele are conștiință și „cunoaște” literal când urmează să asfințească; este vorba doar de un procedeu firesc în limbajul poetic, care nu pune pe nimeni în încercătură.

Există însă și un important tip de afirmații în Scriptură – iar în *Cartea Facerii* sunt o mulțime de exemple – despre care Sfinții Părinți ne spun explicit să *nu* le înțelegem în mod literal. Sunt afirmații antropomorfe despre Dumnezeu, ca și cum El ar fi un om care merge, vorbește, se mânie etc. Toate aceste afirmații trebuie înțelese „cu dumnezeiască cuviință” – adică întemeindu-ne pe ceea ce știm din învățătura ortodoxă, că Dumnezeu este curat duhovnicesc, fără mădulare trupești, iar faptele Sale sunt descrise în Scriptură *asa cum ne apar nouă*. Părinții sunt foarte grijulii în această privință de-a lungul textului *Facerii*. Astfel, Sfântul Ioan Gură de Aur zice:

„Iar când auzi, iubite, că a sădit Dumnezeu Rai în Eden către Răsărit, înțelege cu dumnezeiască cuviință cuvântul «a sădit», înțelege că «a poruncit». Crede cele ce spune mai departe Scriptura, crede că Raiul a fost făcut în locul în care a spus Scriptura.”²

Cât despre informația „științifică” din *Cartea Facerii* – căci vorbind despre facerea lumii pe care o cunoaștem, nu are cum să nu cuprindă și o oarecare informație științifică – contrar părerii obișnuite, ea nu are nimic „depășit”. Este adevărat că observațiile ei sunt făcute toate *asa cum se văd de pe pământ și cu referire la omenire*; dar ele nu avansează nici o învățătură anume – de pildă, despre natura corpurilor cerești sau despre mișcările lor relative – deci cartea poate fi citită de fiecare generație și înțeleasă în lumina propriei cunoașteri științifice. Descoperirea, în ultimele veacuri, a vastității spațiului și imensi-

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 13, 4. (Pentru traducerea românească am citat din: Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrieri, partea întâi. Omilii la Facere (I)*, trad. de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1987, pp. 153-154. Trimiterile se vor face în continuare la ediția românească) (*n. tr.*).

² *Ibid.* 13, 3, p. 152.

tății multora dintre corpurile sale cerești nu face decât să adauge măreție în mințile noastre la simpla istorisire a *Facerii*.

Desigur, când Sfinții Părinți vorbesc despre *Facere*, ei încearcă să o illustreze cu exemple luate din știința naturală a vremii lor; la fel facem și noi astăzi. Tot acest material ilustrativ este deschis criticii științifice, și, în parte este într-adevăr depășit. Dar textul însuși al *Facerii* nu este atins de aceste critici, și nu putem decât să ne uimim cât de proaspăt și în pas cu vremea este el pentru fiecare nouă generație. Iar tâlcuirea *teologică* a Sfinților Părinți asupra textului împărtășește aceleași calități.

5. *Natura textului*

Ultimul lucru important înainte de a aborda textul propriu-zis al *Facerii* este următorul: *ce fel de text este acesta?*

Știm cu toții argumentele antireligioase despre Scriptură, și în special despre *Facere*, cum că este creația unei populații înapoiate, ce cunoștea prea puțin despre știința lumii, că este plină de mitologie primitivă despre „zei creatori“ și ființe supranaturale, că totul a fost luat din mitologia babiloniană etc. Dar nimeni nu poate asemui în mod serios *Facerea* cu oricare dintre miturile despre creație ale altor popoare, fără a fi izbit de sobrietatea și simplitatea istorisirii din *Cartea Facerii*. Miturile despre creație sunt, într-adevăr, pline de întâmplări fantastice și ființe de basm, despre care nici nu se pune problema să fie luate textual. Textele de acest tip nu intră în competiție cu *Cartea Facerii*; ele nu sunt nici măcar comparabile.

Totuși există o părere larg răspândită – fără temei în Scriptură ori în tradiția Bisericii – că Moisi a scris *Cartea Facerii* după ce a cercetat alte istorisiri timpurii despre creație, sau că n-a făcut decât să consemneze tradițiile orale ce au ajuns până la el, compilând și simplificând poveștile care s-au transmis până în vremea lui. Aceasta ar însemna, desigur, că *Facerea* este opera înțelepciunii și speculației omenești, și deci n-ar avea nici un rost să cercetezi o asemenea lucrare ca pe o descriere a adevărului despre începutul lumii.

Există diferite tipuri de cunoaștere, iar cunoașterea ce vine de-a dreptul de la Dumnezeu este cu totul osebită de cea care purcede din puțințele firești ale omului. Sfântul Isaac Sirul deosebește felurile de cunoaștere după cum urmează:

„Cunoașterea care se mișcă în cele văzute sau în simțuri și urmărește înșiruirea lor se numește naturală. Iar cea care se mișcă în planul celor gândite (inteligibile) și, prin mijlocirea lor, în firile celor netrupești se numește duhovnicească, deoarece ea primește simțirea în duh și nu în simțuri. Și acestea două se ivesc în suflet din afară, pentru cunoașterea lor. Iar cea care se produce în planul dumnezeiesc se numește mai presus de fire și e mai degrabă necunoscută și mai presus de cunoaștere. Contemplarea acesteia n-o primește sufletul dintr-un conținut din afara lui, ca pe prime-

le două, ci ea se arată și se descoperă din cele dinlăuntrul sufletului în chip nematerial, deodată și pe neașteptate. Pentru că *Împărăția cerurilor în lăuntruul vostru este* (Lc. 17, 21).¹

Într-un alt loc, Sfântul Isaac descrie cum în oamenii cu cea mai înaltă viață duhovnicească sufletul se poate ridica la o vedere a începuturilor lucrurilor. Descriind cum este răpit un astfel de suflet la gândul veacului viitor cel neștricăcios, Sfântul Isaac scrie:

„Și apoi se înalță de la aceasta cu mintea sa la cele dinainte de întemeierea lumii acesteia, când nu era vreo zidire, nici cer, nici pământ, nici îngeri, nici ceva din cele ce se petrec. Și se gândește cum le-a adus dintr-o dată pe toate la ființă din cele ce nu sunt, numai prin bunăvoirea Lui.”²

Se poate deci crede că Moisi și cronicarii de după el au folosit însemnări scrise și tradiții orale când au ajuns la scrierea faptelor și a cronologiei patriarhilor și împăraților istorici; dar istorisirea începutului existenței lumii, când nu erau martori la preaputernicele lucrări dumnezeiești, poate veni numai din descoperirea lui Dumnezeu; este o cunoaștere suprafirească, descoperită în contactul direct cu Dumnezeu.³ Este exact ceea ce ne spun Părinții și tradiția Bisericii că este *Cartea Facerii*. Sfântul Ambrozie scrie:

„Moisi a vorbit cu Dumnezeu Cel Preaînalt nu în vedenie, nici în vis, ci gură către gură (Numeri 12, 6-8). Lămurit și limpede, nu prin chipuri și ghicituri, i s-a dat lui darul dumnezeieștii apropieri. Și astfel Moisi a deschis gura sa și a rostit cele spuse de Domnul înlăuntruul său, după făgăduința făcută lui când El l-a îndreptat către Împăratul Faraon: *Și acum mergi, și eu voi deschide gura ta, și te voi învăța cele ce vei grăi* (Ieșire 4, 12). Iar dacă el a primit mai înainte de la Dumnezeu ceea ce avea să spună despre slobozirea norodului, cu cât mai mult trebuie tu să primești ceea ce va să spună El despre cer? Drept aceea, *nu întru cuvinte îndemnătoare ale înțelepciunii*, nu în deșertăciuni filosoficești, *ci întru arătarea Duhului și a puterii* (I Cor. 2, 4) s-a încumetat a zice, ca și cum ar fi fost martor dumnezeieștii lucrări: *Întru început a făcut Dumnezeu cerul și pământul.*”⁴

Întru același cuget scrie și Sfântul Vasile cel Mare în *Hexameronul* său:

„Așadar Moisi, care a fost învrednicit, la fel cu îngerii, să vadă pe Dumnezeu față către față, el ne istorisește cele pe care le-a auzit de la Dumnezeu.”⁵

¹ Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoiță*, LXVI. (În *Filocalia*, vol. 10, EIBMBOR, București, 1981, pp. 339-340) (n. tr.).

² *Ibid.*, Cuv. LXXXV, p. 447.

³ *Cartea Ieșirii* relatează două ocazii când Dumnezeu Însuși îi spune lui Moisi: „în așașe zile au făcut Domnul cerul și pământul” (Ieșire 20, 11; 31, 17) (n. ed.).

⁴ Sf. Ambrozie al Mediolanului, *Hexameron* 1, 2 în *The Fathers of Church*, New York, 1961, col. 42, pp. 6-7.

⁵ Sf. Vasile cel Mare, *Hexameron* 1, 1, ed. cit.

În *Omiliile la Facere*, Sfântul Ioan Gură de Aur revine mereu asupra afirmației că fiecare cuvânt al Scripturii este dumnezeiește insuflat și are un înțeles adânc – căci nu sunt cuvintele lui Moisi, ci ale lui Dumnezeu:

„Să vedem dar ce ne învață și acum fericitul Moisi, care nu grăiește acestea numai cu a sa gură, ci insuflat de harul lui Dumnezeu.”¹

Apoi are o fascinantă descriere a felului cum face Moisi acest lucru. Știm că prorocii *Vechiului Testament* au prevestit venirea lui Messia. În *Cartea Apocalipsei*, Sfântul Ioan Teologul a prorocit cele despre sfârșitul lumii și viitorul Bisericii. Cum anume știau ce urma să se întâmple? Este vădit că Dumnezeu le-a descoperit. Sfântul Ioan Gură de Aur zice că întocmai cum Sfântul Ioan Teologul a fost prorocul celor viitoare, Moisi a fost *prorocul celor din trecut*. El spune următoarele:

„Toți ceilalți proroci au spus sau cele ce aveau să se întâmple după multă vreme, sau cele ce aveau să se întâmple în vremea lor, pe când fericitul Moisi, care a trăit după multe generații de la facerea lumii, condus fiind de mâna cea de sus, a fost învrednicit să spună acelea care fuseseră create de Stăpânul tuturor înainte de nașterea lui! De-aceia a și început spunând așa: *Întru început a făcut Dumnezeu cerul și pământul*. Aproape că ne strigă tuturor cu voce tare și ne spune: «Rostesc oare acestea fiind învățat de oameni? Nu! Cel care a adus pe acestea de la neființă la ființă, Acela a mînat și limba mea spre grăirea lor!» Așa că, rogu-vă, să luăm aminte la cele spuse, nu ca și cum le-am auzi de la Moisi, ci de la Dumnezeu universului prin gura lui Moisi, și să zicem adio gândurilor noastre.”²

Așadar, trebuie să ne apropiem de primele capitole ale *Facerii* ca de o carte proorocească, cunoscând că cele înfățișate s-au întâmplat cu adevărat, dar cunoscând și că – din pricina îndepărtării lor față de noi, și din pricina firii lor însăși, ca primele întâmplări din istoria lumii – le vom putea înțelege numai în chip nedesăvârșit, tot așa cum nedesăvârșit înțelegem întâmplările de la sfârșitul lumii, înfățișate în *Apocalipsă* și în alte Scripturi ale *Noului Testament*. Sfântul Ioan Gură de Aur însuși ne atrage luarea aminte să nu socotim a înțelege prea mult din zidirea lumii:

„Să primim cu multă recunoștință cuvintele Scripturii; să nu trecem de măsura noastră, nici să iscodim cele mai presus de noi, așa cum au pățit dușmanii adevărului, care, voind să cerceteze totul cu propriile gânduri, nu s-au gândit că este cu neputință omului să cunoască desăvârșit creația lui Dumnezeu.”³

Să încercăm deci a intra în lumea Sfinților Părinți și în felul lor de înțelegere a textului *Facerii*, cel dumnezeiește insuflat. Să iubim și să cinstim scri-

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, *ed. cit.*, p. 157.

² *Ibid.*, 2, 2, p. 40.

³ *Ibid.*

erile lor, care în vremile noastre tulburi sunt faruri strălucitoare ce-și aruncă atotluminătoarea rază asupra textului celui insuflat. Să nu ne pripim a crede că noi „știm mai bine“ decât aceia, iar de socotim a avea vreo înțelegere pe care ei nu au zărit-o, să ne smerim, șovăind a o da altora, cunoscându-ne sărăcia și slăbiciunea minților noastre. Fie ca ei să ne deschidă mințile, ca și noi să pricepem descoperirea lui Dumnezeu.

Mai trebuie să adăugăm aici o observație finală despre studierea *Cărții Facerii* în vremea noastră. Sfinții Părinți de la începuturile creștinismului, care au scris despre cele Șase Zile al zidirii lumii, au găsit de cuviință ca în anumite cazuri să semnaleze speculațiile științifice sau filosofice necreștine ale vremii lor – de pildă, faptul că lumea ar fi veșnică, că s-ar fi ivit de la sine, că ar fi fost creată dintr-o materie preexistentă de către un dumnezeu-făurar limitat, și așa mai departe.

Și în vremea noastră există speculații necreștine despre începuturile universului, ale vieții pe pământ etc., și nu avem cum să nu le atingem în anumite momente ale tâlcuirii noastre. Astăzi cele mai răspândite idei de acest tip sunt cele legate de așa-numita teorie a „evoluției“. Va trebui să discutăm pe scurt câteva dintre ideile sale dar, spre a evita neînțelegerile, trebuie să spunem ce anume înțelegem prin acest cuvânt.

Conceptul de „evoluție“ are mai multe accepții, atât în limbajul științific cât și în cel obișnuit: uneori nu este decât un sinonim pentru „dezvoltare“; alteori e folosit spre a descrie „variațiile“ ce apar în interiorul speciilor; și, în sfârșit, descrie schimbările reale sau ipotetice din natură, de un tip oarecum mai cuprinzător. În cursul de față nu ne vom ocupa de aceste tipuri de „evoluție“, ce aparțin în mare măsură domeniului realităților științifice și interpretării lor.

Singurul tip de „evoluție“ de care va trebui să ne ocupăm este evoluția în înțelesul de „cosmogonie“ – adică teorie despre obârșia lumii. Pentru cei care studiază astăzi *Facerea*, acest tip de teorie a evoluției ocupă același loc pe care-l ocupau vechile speculații despre obârșia lumii pentru primii Părinți ai Bisericii. Există persoane ce susțin că până și acest tip de evoluție este perfect științific; ba chiar unii dintre ei sunt cu totul „dogmatici“ în privința subiectului. Dar orice părere suficient de obiectivă va trebui să admită că cosmogonia evoluționistă, dacă nu are pretenția de a fi descoperită în chip dumnezeiesc, este tot atât de speculativă ca orice altă teorie asupra originilor și poate fi discutată la același nivel cu ele. Deși pretinde a se întemeia pe realități științifice, ea însăși aparține domeniului filosofiei, atingând chiar teologia, în măsura în care nu poate ocoli problema lui Dumnezeu ca Ziditor al lumii, fie că Îl acceptă ori Îl tăgăduiește.

Deci în cursul de față vom aborda teoria „evoluției“ doar ca pe o teorie persală ce încearcă să explice obârșia lumii și a vieții.

CAPITOLUL DOI

Cele Șase Zile ale Facerii (*Observații generale*)

1. Introducere

Să cercetăm acum modelul patristic al celor Șase Zile ale Facerii. Nu vom sta să încercăm a ghici „cât de lungi“ au fost acele zile deși, când vom ajunge la sfârșit, vom avea o idee destul de limpede despre felul cum priveau Părinții lungimea lor. Mulți fundamentaliști socotesc că înțelegerea literală a *Facerii* se pierde dacă nu se acceptă că zilele sunt exact de douăzeci și patru de ore; iar mulți dintre cei care doresc să împace *Facerea* cu teoria modernă a evoluției cred că speranțele lor depind de acceptarea acestor zile ca fiind de milioane sau miliarde de ani lungime, conformându-se astfel presupuselor descoperiri ale geologiei. Cred că putem spune fără a greși că ambele păreri sunt pe alături de subiect.

Nu înseamnă că aceste zile nu ar fi putut fi de douăzeci și patru de ore, dacă Dumnezeu ar fi voit așa; unul sau doi dintre Părinți (de pildă, Sfântul Efreim Sirul) chiar afirmă explicit că aveau douăzeci și patru de ore. Dar cei mai mulți dintre Părinți nu spun nimic despre acest subiect: nu era un subiect de discuție în zilele lor și se pare că nu le-a dat prin minte să stăruie a proiecta măsura timpului lumii noastre căzute asupra uluitoarelor și minunatelor întâmplări ale celor Șase Zile.

Dar, dacă nu este nevoie să definim cele Șase Zile ale Facerii ca având douăzeci și patru de ore, este iarăși cu neputință să le privim ca având milioane sau miliarde de ani – adică să le forțăm să se potrivească măsurătorii evoluționiste a timpului. Pur și simplu, întâmplările din cele Șase Zile nu se potrivesc defel cu concepția evoluționistă. În *Cartea Facerii* primele viețuitoare sunt ierburile și pomii de pe uscat; viața nu a apărut întâi în mare, cum ar voi teoria evoluționistă; aceste plante de uscat dăinuie o zi întreagă (miliarde de ani?), înainte de zidirea soarelui, pe când, în orice variantă, evoluționistă soarele precede însuși pământul.¹ Orice observator obiectiv rezonabil ar ajun-

¹ Nu numai „evoluționiștii creștini“, ci și „creaționiștii progresiviști“, partizanii „pământului vechi“, încearcă să îndese cele Șase Zile în scala temporală evoluționistă a miliardelor de ani, fiind astfel nevoiți să deformeze relatarea Facerii spre a putea face față contradicțiilor evidențiate mai sus (*n. ed.*).

ge la concluzia că cele Șase Zile ale Facerii, dacă sunt o relatare adevărată, iar nu produsul unei fantezii arbitrare sau al speculației, pur și simplu nu se potrivesc cu cadrul evoluționist, deci nu e nevoie să le facem a fi de miliarde de ani lungime. Vom vedea mai jos cum descrierea Zilelor de către Sfinții Părinți face aproape imposibilă această interpretare. Este vădit că teoria evoluției vorbește despre cu totul altceva decât despre cele Șase Zile ale Facerii.

Și, de fapt, nici o teorie științifică nu ne poate spune ceva despre cele Șase Zile. Știința încearcă să explice – uneori cu mai mult, alteori cu mai puțin succes – schimbările lumii acesteia, întemeindu-se pe extrapolarea proceselor naturale ce pot fi observate astăzi. Dar cele Șase Zile ale Facerii *nu sunt* un proces natural; ele sunt ceea ce a avut loc *înainte* de a începe să funcționeze întregul proces natural al lumii. Ele sunt lucrarea lui Dumnezeu; prin definiție, ele țin de miracol, nepotrivindu-se cu legile firii ce cârmuiesc lumea pe care o vedem în prezent.¹ Tot ceea ce putem ști despre ce anume s-a întâmplat în cele Șase Zile nu provine din extrapolări sau speculații științifice, ci doar din descoperirea dumnezeiască. În această privință, savanții moderni nu sunt de mai mult folos decât vechii creatori de speculații și mituri cosmice. Tâlcuitorii *Cărții Facerii* subliniază acest lucru. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Ce vrea să însemne că mai întâi a fost cerul și apoi pământul, întâi acoperișul și apoi temelial? Dumnezeu nu se supune trebuințelor firești; El nu e supus legilor meseriei. Voia lui Dumnezeu este ziditorul și făuritorul firii și al meșteșugului și a tot ce ființează.”²

Vorbind de a Cincea Zi a Facerii, același Părinte spune:

Astăzi deci vine la ape și ne arată că, prin cuvântul Lui și prin porunca Lui, apele au dat din ele vietăți însuflețite. [...] Spune-mi care cuvânt ar putea înfățișa minunea?³

În *Hexameronul* său, Sfântul Vasile cel Mare învață că în Ziua a Treia nu era vreo trebuință firească pentru ca apele să curgă în jos; aceasta e o lege a lumii noastre, dar atunci legea era ca și inexistentă, până a venit porunca lui Dumnezeu:

„Însă poate că cineva va căuta să afle, pe lângă cele spuse, și aceasta: Mai întâi, apa, în chip fireesc, se revarsă spre locurile cele de jos. Pentru ce atunci Scriptura spune că face aceasta la porunca Creatorului? [...] Dacă așa este firea apei, atunci este de prisos porunca lui Dumnezeu ca să se adune apele în-

¹ În notele sale, Părintele Serafim spune în continuare: „Arhiva fosiliferă nu e mărturia celor Șase Zile, ci a istoriei lumii stricacioase de după Facere. Cele Șase Zile sunt dincolo de observația și măsurătoarea științifică, fiind de un alt tip decât lucrurile pe care le măsoară știința. (Cf. Sf. Simeon Noul Teolog despre noile legi ale firii de după căderea lui Adam.) Durata lor în timp nu este măsurabilă de către știință și nu se potrivește cu nici o teorie științifică” (*n. ed.*).

² Sf. Ioan Gură de Aur, *Opt omilii la Facere* 1, 3, PG, 54, pp. 581-620.

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 7, 3, *op. cit.*, p. 90.

tr-o adunare. [...] La prima întrebare răspund așa: Tu cunoști mișcările apei, că apa curge în jos, că nu stă într-un loc și că în chip firesc o pornește spre locurile aplecate și adânci, după ce Stăpânul a dat apei această poruncă. Dar ce putere avea apa înainte de a i se fi poruncit să urmeze această cale nici tu n-o știi și nici n-ai auzit pe altul care să fi văzut. Gândește-te că glasul lui Dumnezeu, prin natura lui, are putere creatoare și că porunca dată atunci zidirii a arătat celor zidite de Creator calea pe care trebuie s-o urmeze în viitor.¹

Neîndoielnic, avem aici principala sursă a neînțelegerii între teoria științifică și descoperirea religioasă. În timpul celor Șase Zile s-a făcut însăși firea; cunoașterea noastră actuală a legilor firii nu are cum să ne spună cum au fost alcătuite aceste legi. Întreaga temă a obârșirii primordiale, a începuturilor, a Facerii tuturor lucrurilor – este în afara sferei științei. Când un savant pătrunde pe acest tărâm, el ghicește și speculează ca și cosmologii din vechime, iar aceasta nu numai că-l abate de la serioasa îndeletnicire a studierii proceselor firești ale lumii prezente, ci-l face și să se ia la întrecere cu descoperirea religioasă, singura sursă cu puțință a unei cunoașteri reale a începuturilor lucrurilor, tot așa cum este singura noastră sursă de cunoaștere a sfârșitului absolut al tuturor lucrurilor. Sfântul Vasile cel Mare scrie:

„Pentru ce vă spun acestea? Pentru că e vorba să cercetez alcătuirea lumii și să contemplan universul, nu pe temeiul principiilor filosofiei lumii, ci pe temeiul învățăturilor pe care Dumnezeu le-a dat lui Moisi, slujitorul Lui, vorbindu-i lui Moisi aieva, nu în ghicitură.”²

De ne-am putea smeri îndeajuns spre a pricepe că, de fapt, putem cunoaște foarte puțin din amănuntele celor Șase Zile ale Facerii, am avea mai bun prilej de-a înțelege ceea ce se poate înțelege despre *Cartea Facerii*. Doar Sfinții Părinți, iar nu speculațiile cosmologice sau științifice, sunt cheia noastră pentru înțelegerea textului.

2. Observații generale despre cele Șase Zile

Deci ce putem spune despre cele Șase Zile?

Întâi: un ortodox ce a cugetat la cele Șase Zile a arătat foarte frumos cum trebuie cercetate – să nu le măsurăm cantitativ, ci teologic. Însemnătatea lor nu ține de durată, ci de ceea ce s-a petrecut în ele. Ele sunt afirmarea a șase lucrări ziditoare ale lui Dumnezeu care au ivit universul așa cum îl cunoaștem. Vom cerceta îndată cele șase lucrări în chip amănunțit.

În al doilea rând: cum am văzut, prin natura lor, întâmplările acestor zile sunt miraculoase, nesupunându-se legilor firii ce guvernează lumea de azi, și nu le putem înțelege proiectând asupra lor experiența noastră prezentă.

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexameron*, 4, 2, ed. cit., pp. 111-112.

² *Ibid.*, 6, 1, p. 131.

În al treilea rând: Sfinții Părinți care au scris despre Facere au subliniat un lucru în mod deosebit: lucrarea ziditoare a lui Dumnezeu în cele Șase Zile este spontană, are loc dintr-o dată.

Sfântul Efrem Sirul, care înțelege zilele Facerii ca fiind de douăzeci și patru de ore, a subliniat că lucrările ziditoare ale lui Dumnezeu în acele zile nu au avut nevoie de douăzeci și patru de ore, ci numai de o clipă. Iată ce scrie despre Ziua Întâi:

„Deși atât lumina, cât și întunericul au fost zidite într-o clipită, totuși, atât ziua, cât și noaptea Zilei Întâi au ținut câte douăsprezece ceasuri fiecare.“¹

De asemenea, în mai multe locuri din tâlcuirea sa la cele Șase Zile, Sfântul Vasile cel Mare subliniază spontaneitatea zidirii dumnezeiești. El scrie despre Ziua a Treia a Facerii:

„La acest cuvânt, toate pădurile s-au îndesit, toți arborii s-au ridicat iute în sus... Toate crângurile s-au acoperit îndată de tufani deși, și așa-numiții arbuști ce slujesc la facerea ghirlandelor... care nu erau mai înainte pe pământ, toți într-o clipită de vreme au apărut.² [...] *Să răsară pământul.* Această mică poruncă s-a prefăcut îndată într-o puternică lege a naturii și într-o rațiune măiastră. Porunca aceasta a săvârșit miile și miile de însușiri ale plantelor și ale arborilor mai iute decât un gând de-al nostru.“³

Sfântul Ambrozie scrie că atunci când Moisi spune dintr-o dată *Întru început a făcut Dumnezeu*, el vrea „să arate negrăita repeziciune a lucrării“. Și având în minte speculațiile cosmogonice ale elinilor, el scrie cuvinte ce se potrivesc la fel de bine speculațiilor din vremea noastră:

„El [Moisi] nu se aștepta la o zăbavnică și tihnită zidire a lumii dintr-o îngrămădire de atomi.“⁴

Sfântul Ambrozie spune în continuare:

Și [Moisi] în chip potrivit a adăugat: «au făcut», ca nu cumva să se creadă că ar fi fost vreo zăbavă în zidire. Pe deasupra, oamenii pot vedea și ce neasemuit Ziditor a fost Acela ce a plinit o asemenea măreață lucrare într-o clipită a lucrării Sale ziditoare, astfel că urmarea voii Sale a luat-o înaintea simțirii timpului.“⁵

Sfântul Athanasie cel Mare – combătând învățătura ariană că Hristos este „începutul“ tuturor lucrurilor, și deci asemenea celor zidite – arată cum înțelege cele Șase Zile ale Facerii și spune că toate lucrurile acelor zile au fost zidite *deodată*:

¹ Sf. Efrem Sirul, *Tâlcuire la Facere 1*, ed. cit.,

² Sf. Vasile cel Mare, *Hexaameron 5, 6*, op. cit., ed. cit., pp. 124-125.

³ *Ibid.* 5, 10, p. 130.

⁴ Sf. Ambrozie, *Hexaameron 1, 2*.

⁵ *Ibid.* 1, 5.

„Cât despre stele și marii luminători, nu a apărut întâi acesta și apoi celălalt, ci toate întru aceeași zi și la aceeași poruncă au fost chemate la ființare. Și tot așa a fost plămădirea dintâi a celor cu patru picioare, și a păsărilor, și a peștilor, și a dobitoacelor, și a ierburilor... Nici o făptură n-a fost zidită înaintea alteia, ci toate lucrurile ce au luat început au prins viață la o singură poruncă.“¹

3. De ce Șase Zile?

L-am citat deja pe Sfântul Efreim Sirul care afirmă că „nu este îngăduit a zice că ceea ce pare, potrivit celor istorisite [în *Cartea Facerii*], a fi fost zidit în șase zile, a fost zidit într-o singură clipă“. Sfinții Părinți se țin cu multă fidelitate de textul *Facerii*: când textul spune „zi“, ei socotesc că nu este îngăduit a înțelege o perioadă de lungime nedeterminată, căci lucrările ziditoare ale lui Dumnezeu sunt imediate; dar la fel de neîngăduit li se pare faptul de a socoti aceste Șase Zile doar un artificiu literar spre a exprima o zidire ce ar fi avut loc toată dintr-o dată.² Deși fiecare lucrare ziditoare este imediată, întreaga zidire constă dintr-o înșiruire ordonată a lucrărilor ziditoare.

Sfântul Grigorie Teologul scrie:

„Zilelor [facerii] li se adaugă o anume întâietate, doime, treime, și tot așa, până la a șaptea zi de odihnă de la lucru, împărțindu-se prin aceste zile toată zidirea, tocmită cu rânduială de legi negrăite, dar nu alcătuită într-o clipă, de către Cuvântul cel Atotputernic, pentru Care a gândi ori a grăi înseamnă totodată a săvârși fapta. Faptul că omul s-a ivit ultimul în lume, cinstit cu lucrarea mâinii și cu chipul lui Dumnezeu, nu este cătuși de puțin neașteptat; căci pentru el, ca pentru un împărat, trebuia pregătit sălașul împărătesc, și numai atunci avea să fie adus în el împăratul, însoțit de toate făpturile.“³

În același sens scrie și Sfântul Ioan Gură de Aur:

„Nu putea oare dreapta Lui cea atotputernică și nesfârșita Lui înțelepciune să aducă la ființare pe toate și într-o singură zi? Dar ce spun eu o singură zi? Putea să le aducă într-o clipită! Dar pentru că Dumnezeu n-a adus la ființare pentru trebuința Lui nimic din cele ce sunt – căci El n-are nevoie de nimic, fiind desăvârșit, ci a făcut totul din pricina iubirii Sale de oameni și a bunății Lui – pentru aceea le creează treptat, iar prin gura fericitului proroc ne învață lămurit despre cele ce s-au făcut, pentru ca, știindu-le bine, să nu cădem în greșalele celor ce judecă mânați de gân-

¹ Sf. Athanasie cel Mare, *Patru cuvinte împotriva arienilor*, II, 48, 60.

² De fapt, acesta e unul dintre lucrurile pe care îl învață Fericitul Augustin în mod greșit. În cartea sa, *Înțelesul literal al Facerii*, el sugerează (fără să insiste) că zilele Facerii nu erau perioade de timp, ci un artificiu literar spre a descrie pe îngerii care contemplă lucrările zidirii, care în realitate ar fi avut loc toată într-o clipă (*n. ed.*).

³ Sf. Grigorie Teologul, *Omilia 44*.

duri omenești. [...] Dar pentru ce, dacă omul este mai de preț decât toate, a fost făcut pe urmă? Pentru o pricină foarte dreaptă. După cum atunci când are să vină un împărat într-un oraș este nevoie să meargă înainte însoțitorii și toți ceilalți ca să pregătească palatul împărătesc, și așa intră împăratul în palat, în același chip și acum, vrând Dumnezeu să-l pună pe om peste toate cele de pe pământ ca împărat și stăpânitor, i-a zidit mai întâi această locuință frumoasă, lumea; și, numai după ce a fost gata totul, l-a adus pe om ca să o stăpânească.¹

Sfântul Grigorie de Nyssa repetă aceeași învățătură, cum că omul, ca împărat, a apărut doar după ce i s-a pregătit domnia; dar și el are o altă tâlcuire, mai tainică, a înșiruirii celor Șase Zile, pe care unii au încercat să o interpreteze ca pe o înfățișare a teoriei evoluției. Să cercetăm deci îndeaproape această învățătură. El scrie:

„Scriptura istorisește că în legătură cu facerea omului Dumnezeu a folosit o anumită cale și a urmat o anumită ordine. Căci, după ce a fost alcătuit universul fizic, ne spune Scriptura, omul nu s-a ivit îndată pe pământ, ci înainte de el au fost zidite ființele necuvântătoare, iar înainte de ele au fost aduse la viață plantele. Prin această ordine cred că Scriptura a vrut să ne arate că puterea dătătoare de viață s-a amestecat cu natura materială în chip treptat: mai întâi s-a îmbrăcat cu cele lipsite de simțuri, apoi înaintează spre ființele simțitoare, și la urmă se înalță spre firea cugetătoare și cuvântătoare. [...] Zidirea omului este istorisită la sfârșit, fiindcă el recapitulează și cuprinde în sine toate însușirile specifice de viață, atât ale plantelor, cât și ale necuvântătoarelor. Căci și omul se hrănește și crește ca și plantele – la ele putându-se vedea cum își sug hrana prin rădăcini, scoțând-o în fructe și frunze – dar, în același timp, el se lasă slujit și de simțuri, ca și vietățile necuvântătoare. Însă gândirea și rațiunea sunt însușiri aparte, neamestecate cu cele ale firii văzute... Puterea cugetătoare a sufletului nu se poate desfășura în viața trupească decât numai prin mijlocirea simțurilor. Dar, fiindcă simțurile au existat mai înainte în natura ființelor necugetătoare, în chip necesar sufletul nostru, unindu-se cu trupul, se unește și cu cele legate de trup, adică cu simțurile; iată dar toate acele fenomene launtrice pe care le numim «patimi».”²

La sfârșitul unei alte descrieri, dintr-o altă carte, Sfântul Grigorie încheie:

„Iar faptul că Scriptura ne istorisește că omul a fost creat în urma tuturor celorlalte fapte înseamnă că legiuitorul [Moisi] nu s-a gândit la altceva decât la o învățătură adâncă despre suflet, socotind că ceea ce e desă-

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, op. cit., 3, 3, ed. cit., pp. 50-51; 8, 2, p. 100.

² Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialogul despre suflet și Înviere*. (Citat după Sf. Grigorie de Nyssa, *Scrieri, partea a II-a. Scrieri exegetice, dogmatico-polemice și morale*, trad. de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodgea, PSB 30, EIBMBOR, București, 1998, pp. 367-368) (n. tr.).

vârșit vine la urmă, după trebuincioasa înșiruire în rânduiala lucrurilor... Am putea deci socoti că firea pare a urca în trepte – vreau să zic felurile însușiri ale vieții – de la formele cele mai joase la cele desăvârșite.“¹

Acesta e unul dintre foarte puținele pasaje din scrierile Sfinților Părinți pe care cei care cred în cosmogonia evoluționistă le socotesc a fi apropiate de părerile lor. El vorbește de o „urcare în trepte... de la formele cele mai joase la cele desăvârșite“ și afirmă că omul „participă“ oarecum la viața zidirii inferioare. Dar teoria evoluționistă asupra originilor cere mult mai mult decât aceste păreri generale, necontestate de nimeni. Teoria evoluției cere ca omul să fie un *descendent* al creației inferioare, să fi „evoluat“ din ea. Într-unul din cursurile viitoare vom cerceta mai îndeaproape ce anume spun Părinții despre obârșia omului. Aici vom spune doar că Sfântul Grigorie nu numai că nu spune nimic care să arate că ar crede în astfel de păreri, dar alte păreri ale sale sunt chiar opuse. Astfel, el este de acord cu ceilalți Părinți care au scris despre *Cartea Facerii* că zidirea lui Dumnezeu are loc dintr-o dată; chiar în același tratat el spune că „toate vârfurile și colinele, și toate colțurile și povârnișurile, și toate vâlcelele erau presărate cu verdeață și cu tot felul de copaci care, cu toate că abia de curând se înălțaseră din pământ, totuși crescuseră până la cea mai deplină frumusețe“², și că „zidirea, ca să zic așa, e săvârșită fără zăbavă de către puterea dumnezeiască, existând dintr-o dată la porunca Sa.“³

În continuare, Sfântul Grigorie afirmă explicit că motivul pentru care firea omenească are legătură cu zidirea inferioară este faptul că împărtășește cu ea aceeași fire simțitoare; căci provine, într-adevăr, din același pământ din care s-au ivit și făpturile inferioare. A susține că acest fapt înseamnă că omul „se trage“ din făpturile necugetătoare este o adăugire cu totul neîntemeiată la ceea ce a vrut să spună Sfântul; în acest caz ar trebui, într-adevăr, ca omul (împreună cu animalele) să se tragă și din făpturile vegetale, întrucât are în sine câte ceva și din firea lor. Dar teoria evoluției nu învață că animalele au „evoluat“ din plante, ci că cele două regnuri sunt ramuri separate și paralele dintr-un strămoș primitiv comun.

Deci „urcarea în trepte“ a Sfântului Grigorie nu arată nicidecum descendența cronologică a omului din plante și animale, ci arată doar înrudirea lui cu făpturile inferioare, împărtășind felul de hrănire și firea simțitoare a acestora, însușiri pe care toate făpturile născute pe pământ le au, în măsura în care le-au fost date de Dumnezeu. El nu descrie *istoria* omului, ci *firea* lui.

Vom vedea în continuare mai amănunțit ce anume credea Sfântul Grigorie despre „amestecul firilor“ implicat de teoria evoluției.

¹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului*, cap. 8. (Cf. trad. rom., Sf. Grigorie de Nyssa, *Scrieri, partea a doua, op. cit., ed. cit., p. 29*) (n. tr.).

² *Ibid.*, cap. 1, 5, p. 20.

³ *Ibid.*, cap. 3, 1.

CAPITOLUL TREI

Cele Șase Zile luate pe rând

(Fac. 1, 1-25; 2, 1-3)

Să ne aplecăm acum asupra textului *Cărții Facerii* și să vedem pe scurt ce anume a adus la existență Dumnezeu în timpul celor Șase Zile ale Facerii.

1. Ziua Întâi (Fac. 1, 1-5)

1, 1 Întru început...¹

Cartea vorbește despre cele dintâi lucruri din lume. Dar cuvintele pot avea și un înțeles tainic, cum învață Sfântul Ambrozie:

„Începutul în înțeles tainic este arătat de zicerea: *Eu sunt Alfa și Oméga, începutul și sfârșitul* (Apoc. 1, 8)... Cu adevărat, Cela ce este începutul tuturor lucrurilor, în puterea Dumnezeirii Sale, este, de asemenea, și sfârșitul... Deci întru acest început, adică întru Hristos, Dumnezeu au zidit cerul și pământul, fiindcă *toate printr-însul s-au făcut, și fără de dânsul nimic nu s-a făcut ce s-a făcut* (In 1, 3).“²

Următoarele lucrări ale Facerii încep cu aceste cuvinte: *Și a zis Dumnezeu. Sfântul Vasile cel Mare* întreabă care e înțelesul lor, și tot el ne răspunde:

„Să cercetăm în ce chip vorbește Dumnezeu. Oare așa cum vorbim noi? [...] Oare transmițând prin organele glăsuitoare cele gândite, prin mișcarea articulată a vocii, face cunoscut gândul cel într-ascuns? Oare nu e basm să spui că Dumnezeu are nevoie de atâta timp pentru a-și arăta gândurile? Nu e oare mai cucernic să spui că voia dumnezeiască și cel dintâi impuls al cugetării Sale este Cuvântul lui Dumnezeu [adică Hristos]? Scriptura Îl înfățișează pe larg, ca să arate că Dumnezeu nu numai că a voit să facă lumea, ci și că a adus-o la existență cu un împreună-lucrător. Căci Scriptura ar fi putut urma să spună despre toate așa cum a spus la început: *Întru început a făcut Dumnezeu cerul și pământul, apoi A făcut lumina, apoi A făcut țăria*. Dar iată că Scriptura Îl arată pe Dumnezeu poruncind și vorbind; și, fără să o spună, arată pe Cel Căruia îi poruncește și-i vorbește

¹ Toate citatele biblice sunt date în traducerea românească după *Biblia sau Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și a celei nouă*, Ediția Sfântului Sinod, București, 1914 (n. tr.).

² Sf. Ambrozie, *Hexameron* 1, 15, ed. cit., pp. 14-15.

te. [...] Deci, așa cum spuneam mai înainte, Scriptura, pentru a deștepta mintea noastră spre căutarea Persoanei Căreia i-au fost spuse cuvintele, a luat, cu înțelepciune și dibăcie, forma aceasta de exprimare.¹

Iată deci că Hristos este Ziditorul, cum afirmă și Sfântul Ioan Evanghelistul: *Întru început era Cuvântul... toate printr-însul s-a făcut, și fără de dânsul nimic nu s-a făcut ce s-a făcut* (In 1, 1-3). Sfântul Pavel învață același lucru: *Dumnezeu... a zidit toate prin Iisus Hristos* (Efes. 3, 9); *întru Dânsul [Hristos] s-au zidit toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute și cele nevăzute, ori scaunele, ori domniile, ori începătoriile, ori stăpânirile toate printr-Însul și pentru Dânsul s-au zidit* (Col. 1, 16).

Asfel, în iconografia ortodoxă tradițională a facerii lumii nu vedem un bătrân (adică Tatăl) care-l face pe Adam, ca în fresca lui Michelangelo din Capela Sixtină, ci pe Hristos. Fără îndoială că întreaga Treime creează: Tatăl poruncește, Fiul zidește, și îndată vom vedea că și Duhul ia parte la lucrare, „mișcându-se” sau „purtându-se” pe deasupra apei. Despre aceasta scrie Sfântul Efrem Sirul:

„Se cuvenea ca Duhul Sfânt să se poarte, ca o dovadă că în ce privește puterea ziditoare El este asemenea cu Tatăl și cu Fiul. Căci Tatăl au grăit, Fiul au zidit, și se cădea ca și Duhul să-și aducă lucrarea. Și-aceasta o au făcut *purtându-se*, arătând prin aceasta în chip vădit că totul a fost adus întru ființare și săvârșit de către Treime.”²

1, 1-2 ...a făcut Dumnezeu cerul și pământul. Și pământul era nevăzut și netocmit.

Sfântul Vasile cel Mare întrecebă:

„Cum se face că, deși amândouă, și cerul și pământul, au fost făcute având aceeași cinste, cerul a fost făcut desăvârșit, iar pământul este încă nedesăvârșit și neterminat? Sau, pe scurt, care era partea «netocmită» a pământului și pentru care pricină pământul era «nevăzut»? Tocmirea desăvârșită a pământului o alcătuiește belșugul din el: odrăslirea a tot felul de plante, creșterea pomilor înalți, roditori și neroditori, culorile frumoase și mirosurile plăcute ale florilor și toate câte, puțin mai în urmă, răsărind din pământ la porunca lui Dumnezeu, vor împodobi pământul care le-a dat naștere. Așadar, pentru că nimic din acestea nu era pe pământ, pe bună dreptate Scriptura a numit pământul «netocmit». Același lucru îl putem spune și despre cer. Nici el nu era încă terminat, și nici nu-și primise podoaba lui; nu era luminat nici de lună, nici de soare, și nici încunu-

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaemeron* 3, 2, ed. cit., pp. 98-99.

² Sf. Efrem Sirul, *Tâlcuire la Faceve* 1, ed. cit., p. 286.

nat cu cetele de stele. Încă nu se făcuseră acestea. Deci n-ai păcătui față de adevăr dacă ai spune că și cerul era «netocmit».¹

Sfântul Ambrozie numește lucrarea Zilei Întâi „temelia” lumii:

„Meșterul-zidar așază întâi temelia, iar după ce s-a pus temelia alcătuiește feluritele părți ale clădirii una după alta, iar apoi le adaugă și podoabele... De ce nu a dat Dumnezeu [...] stihiiilor podoabele potrivite o dată cu ivirea lor, ca și cum El, în clipa facerii, nu ar fi fost în stare să facă îndată ca cerul să sclipească ținuit cu stele, iar pământul să se îmbrace în flori și roade? Putea prea bine să se fi întâmplat așa. Totuși, Scriptura arată că lucrurile au fost mai întâi zidite, și abia pe urmă au fost rânduite; altfel ar trebui să presupunem că ele nu au fost de fapt create, și că nu au avut început, întocmai ca și cum firea lucrurilor ar fi fost născută de la început, neapărând a fi ceva adăugat pe urmă.”²

Sfântul Efreem Sirul zice:

„El spune aceasta dorind a arăta că goliciunea a premers firea [lucrurilor]... Pe atunci era doar pământul, și nimic altceva în afară de el.”³

1, 2 Și întuneric era deasupra adâncului.

Apele „adâncului” au fost făcute împreună cu pământul și acopereau pământul în întregime. Iată pricina înfățișării sale netocmite. Părinții socotesc că a existat o oarecare lumină făcută împreună cu cerul, căci cerul este tărâmul luminii; dar dacă este așa, norii ce acopereau pământul o împiedicau să ajungă pe pământ. Sfântul Efreem Sirul scrie:

„Dacă toată zidirea (fie că facerea ei este pomenită sau nu) a fost făcută în șase zile, atunci norii s-au zidit în ziua întâi... Căci toate trebuiau a se zidi în șase zile.”⁴

(Iată un alt indiciu al faptului că lucrarea celor Șase Zile se deosebește de lucrarea ziditoare a lui Dumnezeu de după aceea, și că nu o putem înțelege proiectând în trecut experiența noastră prezentă.)

Sfântul Ambrozie respinge explicit părerea că „întunericul” de aici se referă alegoric la puterile răului.⁵

1, 2 Și Duhul lui Dumnezeu se purta pre deasupra apei.

Aici vedem lucrarea celei de-a Treia Persoane a Sfintei Treimi în zidire. Sfântul Ambrozie scrie:

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaameron* 2, 1, *ed. cit.*, p. 84.

² Sf. Ambrozie, *Hexaameron* 1, 7, *ed. cit.*, pp. 26, 28-29.

³ Sf. Efreem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 1, *ed. cit.* p. 283.

⁴ *Ibid.*

⁵ Sf. Ambrozie, *Hexaameron* 1, 8, *ed. cit.*, p. 31.

„Încă nu venise plinătatea lucrării întru Duhul, precum este scris: *Cu Cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu Duhul gurii Lui toată puterea lor* (Ps. 32, 6). [...] Duhul în chip cuvenit se purta peste pământ, cel sortit a aduce roadă, căci cu ajutorul Duhului el cuprindea semințele noii nașteri, ce aveau să încolțească, după cuvintele prorocului: *Trimite-vei Duhul Tău, și se vor zidi, și se va înnoi fața pământului* (Ps. 103, 30).“¹

Sfântul Efreem Sirul ne dă o imagine foarte domestică asupra lucrării Duhului în Ziua Întâi:

„[Duhul Sfânt] a încălzit apele și le-a făcut roditoare și în stare să zămislească, ca pasărea când șade pe ouă cu aripile întinse și le încălzește cu căldura ei, făcându-le roditoare. Tot Duhul Sfânt înfățișa atunci pentru noi chipul Sfântului Botez, în care, prin mișcarea Sa pe deasupra apei, dă naștere copiilor lui Dumnezeu.“²

Duhul Sfânt a luat parte și la celelalte zile ale Facerii, căci Iov vorbește de *Duhul cel dumnezeiesc cel ce m-a făcut pre mine* (Iov, 33, 4).

1, 3 *Și a zis Dumnezeu: Să se facă lumină; și s-a făcut lumină.*

Sfântul Ambrozie scrie:

„Dumnezeu este făcătorul luminii, iar locul și pricina întunericului este lumea. Însă bunul Făcător a rostit cuvântul «lumină» ca să poată descoperi lumea, pătrunzând-o cu strălucire, și astfel s-o facă frumoasă la înfățișare. Deci dintr-o dată văzduhul s-a făcut strălucitor, iar întunericul s-a dat cu spaimă înapoi de la neobișnuita strălucire. Strălucirea luminii ce a pătruns dintr-o dată întregul univers a coplesit întunericul, scufundându-l parcă în adânc.“³

Sfântul Efreem Sirul, în acord cu ceilalți Părinți, ne spune limpede că lumina nu avea nimic de-a face cu soarele, care a fost creat numai în Ziua a Patra:

„Lumina care a apărut pe pământ era fie ca un nor luminos, fie ca lumina zorilor, ori ca stâlpul ce a luminat norodului iudeu în pustie. Oricum, lumina nu ar fi putut împrăștia întunericul ce învăluia totul, de nu și-ar fi răspândit pretutindeni fie materia, fie razele, precum soarele la răsărit. Lumina dintru început era răspândită pretutindeni, nefiind închisă într-un singur loc anume; ea împrăștia întunericul fără a avea vreo mișcare; toată mișcarea ei ținea doar de ivire și pieire; când ea pieria dintr-o dată, venea domnia nopții, domnie ce se sfârșea o dată cu ivirea ei. Astfel, lumina a făcut să apară și cele trei zile următoare... Ea a ajutat la odrăslirea și răsărirea tuturor celor care urmau a fi scoase de către pământ în ziua a

¹ *Ibid.*

² Sf. Efreem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 1, ed. cit., pp. 286-287.

³ Sf. Ambrozie, *Hexaïmeron* 1, 9, ed. cit., p. 39.

treia; cât despre soare, el a fost așezat în tăria cerului ca să aducă la împlinire cele care fuseseră făcute să apară mai înainte cu ajutorul luminii dintru început.“¹

1, 4 *Și a văzut Dumnezeu lumina că este bună.*

După învățătura Sfântului Ambrozie, Dumnezeu numește fiecare treaptă a zidirii Sale „bună“, văzându-i firea desăvârșită și neprihănită și având în vedere desăvârșirea întregii lucrări:

„Dumnezeu, ca judecător al întregii lucrări, prevăzând cum avea să fie lucrul împlinit, laudă partea lucrării Sale aflată încă pe treptele începătoare, cunoscând de mai înainte felul încheierii ei... El laudă fiecare parte deosebi, ca fiind vrednică de ceea ce avea să urmeze.“²

1, 4-5 *Și a despărțit Dumnezeu între lumină și între întunec. Și a numit Dumnezeu lumina ziua și întunerecul l-a numit noapte.*

Sfântul Vasile cel Mare tâlcuiește acest loc:

„Și a despărțit Dumnezeu între lumină și între întunec. Cu alte cuvinte, Dumnezeu a făcut să nu se amestece lumina cu întunericul, ci să stea separate una de alta. Le-a despărțit și le-a separat foarte mult una de alta. Și a numit Dumnezeu lumina ziua și întunerecul l-a numit noapte. Acum, după ce a fost făcut soarele, este zi când văzduhul e luminat de soare și când soarele strălucește în emisfera de deasupra pământului; este noapte când soarele, ascunzându-se, face umbră pământului. Atunci, la început, ziua și noaptea nu se datorau mișcării soarelui, ci se făcea zi și urma noapte când se revărsa lumina aceea care a fost făcută la început și când iarăși se retrăgea potrivit măsurii rânduite de Dumnezeu.“³

1, 5 *Și s-a făcut seară, și s-a făcut dimineață, zi una.*

Sfântul Vasile cel Mare urmează astfel:

„Seara este hotarul comun dintre zi și noapte, iar dimineața este vecinătatea nopții cu ziua. Așadar, ca să dea zilei cinstea de a fi fost făcută înainte, Scriptura a vorbit mai întâi de sfârșitul zilei, apoi de sfârșitul nopții, pentru că zilei îi urmează noaptea. Starea în lume înainte de facerea luminii nu era noaptea, ci întunericul; noapte s-a numit atunci când Dumnezeu a despărțit întunericul de zi, și întunericul a primit numire nouă, ca să se deosebească de zi. [...] Pentru ce nu a spus «ziua întâia», ci «zi una»? Doar era firesc să o numească «ziua întâia», căci avea să-i adauge ziua a do-

¹ Sf. Efreim Sirul, *Tâlcuire la Facere 1*, ed. cit., pp. 287-288.

² Sf. Ambrozie, *Hexaimeron 2, 5*, ed. cit., p. 65.

³ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaimeron 2, 8*, ed. cit., p. 94.

ua, a treia, a patra, pentru că era în fruntea celor care vin după ea. A spus «una» pentru că voia să determine măsura zilei și a nopții.¹

Ziua Întâi a facerii (indiferent cât de „lungă” s-ar presupune că este) pune început ciclului de șapte zile (fiecare cu „ziua” și „noaptea” ei) ce se continuă până în zilele noastre. Comentatorii raționaliști, care văd în cele „șapte zile” și în faptul că „seara” precede „dimineața” doar o proiecție retrospectivă a unor obiceiuri iudaice târzii, se arată a fi în total dezacord cu modul patristic de a privi aceste lucruri, fiind deci incapabili să răspundă la întrebarea: de unde și de ce au luat iudeii aceste obiceiuri? După concepția patristică, textul dumnezeiesc descoperit poate să ne arate, și chiar ne arată, literal *obârșia* lumii și pricinile obiceiurilor iudaice (care au devenit acum creștine – căci ziua noastră bisericească începe și ea cu Vecernia, slujba de seară).

Iată-ne deci la sfârșitul acelei „Zi Una”, Ziua Întâi a facerii. Ea a statornicit măsura timpului pentru toate epocile următoare (fiindcă „înainte” de ea nu exista timp; timpul începe cu ea). Ea este o zi deosebită de cele care urmează și în altă privință, cum explică Sfântul Efreem Sirul:

„Deci, după mărturia Scripturii, cerul, pământul, focul, aerul și apa au fost făcute din nimic; pe când lumina făcută în Ziua Întâi și toate celelalte lucruri făcute după ea s-au făcut din ceea ce exista mai înainte. Căci ori de câte ori Moisi vorbește despre ceea ce s-a făcut din nimic folosește cuvântul „făcut” (evreiește: *bara*): *a făcut Dumnezeu cerul și pământul*. Și, deși nu se scrie că focul, apa și aerul au fost făcute, nici nu se spune că ar fi fost alcătuite din ceea ce exista mai înainte. Deci și acestea sunt din nimic, tot așa cum cerul și pământul sunt din nimic. Dar când Dumnezeu începe a face din ceea ce există de mai înainte, Scriptura folosește o zicere precum aceasta: *Și a zis Dumnezeu: să se facă lumină*, și celelalte. Iar când se zice: *Și a făcut Dumnezeu chiții cei mari*, se spune înainte: *Să scoată apele vietăți cu suflete vii*. Deci numai cele cinci feluri de zidiri mai sus pomenite au fost făcute din nimic, pe când toate celelalte s-au făcut din cele făcute mai înainte din nimic.”²

Cele „cinci zidiri” pomenite de Sfântul Efreem Sirul sunt cele „patru stihii” (sau „elemente”) din care, după definiția științei antice, se alcătuesc toate cele de pe pământ, împreună cu „cerul”. Nici măcar nu e nevoie să acceptăm acest mod de analizare a creației spre a vedea că, într-adevăr, Ziua Întâi a Facerii are ceva „de temelie”: ea cuprinde începuturile tuturor celor care urmează după ea. Am putea face speculații asupra locului de unde a apărut *materia* concretă a făpturilor vii, a corpurilor cerești și a celorlalte zidiri din următoarele cinci zile: a fost ea creată iarăși din nimic, sau a fost cu adevărat doar o

¹ *Ibid.*, pp. 94-95.

² Sf. Efreem Sirul, *Tălcuire la Facere* 1, ed. cit., p. 293.

transformare a materiei preexistente? Nu ar fi însă decât un simplu exercițiu nefolositor, care nu ar contrazice nicidecum adevărul că structura de temelie a materiei și creației s-a făcut în Ziua Întâi; lucrarea următoarelor cinci zile este mai puțin „radicală” decât cea a Zilei Întâi – este mai mult o „tocmire” decât o „facere” în adevăratul înțeles.

Tocmai ideea „zidirii din nimic” sau „din neființă” deosebește cu totul istorisirea *Facerii* de cea a tuturor miturilor păgâne și a speculațiilor despre creație. În acestea din urmă există un fel de demiurg sau „zeu-făurar” care alcătuiește lumea dintr-o materie existentă care, așa cum spun Sfinții Părinți, devine și ea un fel de „zeu”. *Cartea Facerii* descrie începutul *absolut* al întregii lumi, iar nu dezvoltarea ei din ceva ce există deja; cum vom vedea, chiar zidirile următoarelor cinci zile, deși se ivesc din materia creată mai înainte, sunt totuși ceva cu totul nou, neputând fi înțelese ca simple dezvoltări ale materiei întâi-create. Speculațiile gânditorilor moderni care încearcă să descopere originea lumii într-un fel de materie absolut elementară ce se dezvoltă de la sine pot fi privite ca înrudite cu vechile speculații păgâne; radicalismul explicației din *Cartea Facerii* le depășește pe ambele, tocmai fiindcă vine din descoperirea dumnezeiască, iar nu din presupunerile și extrapolările omenești.

Creștinul care înțelege absolutul lucrării creatoare a lui Dumnezeu în cele Șase Zile privește zidirea prezentă cu alți ochi decât cineva care o socotește o dezvoltare treptată sau o „evoluție” a materiei primordiale (fie că aceasta e înțeleasă ca o creație a lui Dumnezeu sau ca existentă prin sine). Concepția din urmă privește lumea ca fiind în mod „natural” ceea ce este, iar urmele ei din trecut se pot descoperi în formele din ce în ce mai simple, fiecare din ele putând fi înțeleasă în mod „natural”; dar prima concepție, cea a *Facerii*, ne pune în fața celor doi poli fundamentali ai existenței: ceea ce există în prezent și nimicul absolut din care s-a ivit dintr-o dată și numai prin voința lui Dumnezeu.

Ne mai rămâne de pus o singură întrebare privitor la Ziua Întâi: unde anume se plasează în ea zidirea lumii îngerești? Moisi descrie numai zidirea lumii văzute; când anume s-a zidit lumea nevăzută a ființelor duhovnicești? Unii Părinți socotesc că ele se cuprind în zidirea „cerului”; alții nu sunt așa de preciși, cunoscând însă că acestea s-au zidit tot „întru început”. Sfântul Vasile cel Mare învață:

„Dar după cum se pare, a fost și înainte de lumea aceasta ceva care se poate contempla cu mintea noastră, dar n-a fost consemnat de istorie, pentru că acest lucru era nepotrivit celor începători și încă prunci cu cunoștința. Era o stare mai veche decât facerea lumii, potrivită puterilor celor mai presus de lume, o stare mai presus de timp, veșnică, pururea fiitoare; în ea Ziditorul și Creatorul tuturor a făcut creaturi: lumină duhovnicească, potrivită fericirii celor care-L iubesc pe Domnul, firile raționale și nevăzute, și toată podoaba celor duhovnicești câte depășesc mintea

noastră, ale căror nume nici nu este cu putință să le descoperim. Acestea umplu lumea cea nevăzută.¹

La fel scrie și Sfântul Ambrozie:

„Îngerii, Domniile și Stăpânirile, deși au început să ființeze cândva, existau atunci când s-a zidit lumea. Căci ni se spune că *s-au zidit toate, [...] cele văzute și cele nevăzute, ori scaunele, ori domniile, ori începătoriile, ori stăpânirile: toate printr-însul și pentru dânsul s-au zidit* (Col. 1, 16).²

Într-adevăr, Dumnezeu i-a spus lui Iov: *Când s-au făcut stelele, lăudat-m-au cu glas mare toți îngerii mei* (Iov 38, 7). Vom vedea, în Ziua a Șasea, că Adam a fost ispitit de către satana, deci știm că războiul din cer cu îngerii cei trufași, descris în *Apocalipsă* (12, 7-8), avusese loc mai înainte, iar satana căzuse deja „ca un fulger“ (Lc. 10, 18).³

2. Ziua a Doua (Fac. 1, 6-8)

1, 6-8 *Și a zis Dumnezeu: Să se facă tărie în mijlocul apei, și să fie despărțind apă de apă; și s-a făcut așa. Și a făcut Dumnezeu tăria, și a despărțit Dumnezeu între apa care era sub tărie și între apa care era deasupra tăriei. Și a numit Dumnezeu tăria cer. Și a văzut Dumnezeu că este bine. Și s-a făcut seară și s-a făcut dimineață, ziua a doua.*

Unii au încercat să descopere în acest pasaj o concepție „neștiințifică“ asupra cerului, ca și cum Moisi ar fi crezut într-un fel de cupolă de cleștar în care sunt încrustate stelele, având deasupra un presupus rezervor de apă. Dar nu există nimic atât de fantastic în textul de față.

Cuvântul „tărie“ pare a avea două conotații în *Cartea Facerii*, una cu totul specială și „științifică“, cealaltă mai generală. În înțeles general, tăria este mai mult sau mai puțin sinonimă cu „cerul“: stelele sunt numite *luminători întru tăria cerului* (Fac. 1, 14), iar păsările zboară „sub tăria cerului“ (Fac. 1, 20). Noi, care am pierdut înțelesul aparte al „tăriei“, am lăsa-o afară din asemenea descrieri și am spune că atât stelele cât și păsările se pot vedea pe „cer“. Ideea că stelele sunt încrustate în sfere de cleștar este o speculație a vechii gândiri păgâne, și nu are de ce să fie proiectată asupra textului insuflat al *Facerii*.

Care este deci înțelesul „științific“, special al „tăriei“ în acest text? Sfântul Vasile cel Mare învață că, deși se mai numește și „cer“, ea nu este sinonimă cu „cerul“ pomenit la începutul *Facerii*.

„Deoarece s-a dat celui de-al doilea cer și alt nume și o întrebuintăre deosebită, acesta este alt cer decât cel făcut la început, de o natură mai

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaameron* 1, 5, *op. cit.*, p. 75.

² Sf. Ambrozie, *Hexaameron* 1, 5, *ed. cit.*, p. 18.

³ Rezumatul învățăturii ortodoxe despre facerea și firea îngerilor se găsește la Sf. Ioan Damaschin, *Despre credința ortodoxă* 2, 3 (*n. ed.*). (Cf. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Cartea a II-a, cap. 3, Ed. Scripta, București, 1993, pp. 46-49 – *n. tr.*)

tare, căruia i s-a dat și o întrebuițare deosebită în univers. [...] Și socotim că acest cuvânt a fost pus aici pentru a arăta o natură tare, în stare să țină apa care alunecă și se împrăștie ușor. Dar pentru că, după concepția comună, se pare că «tăria» își are nașterea din apă, nu trebuie să se creadă că tăria este asemenea cu apa înghețată sau cu... piatra străvezie... ce are aproape transparența aerului. Noi nu asemănăm tăria cu nici una din aceste materii. Într-adevăr, a avea despre cele cerești niște idei ca acestea înseamnă a fi copil și a avea mintea ușoară. [...] Suntem învățați de Scriptură să nu lăsăm mintea noastră să-și închipuie ceva dincolo de cele ce sunt îngăduite. [...]

Scriptura nu numește «tărie» substanța rezistentă și tare ce are greutate și este solidă; căci pământul ar fi meritat mai potrivit o astfel de numire; dar din pricină că substanța celor care stau deasupra pământului este fină și rarefiată și nu e percepută de nici unul dintre simțurile noastre, substanța aceasta s-a numit «tărie», în comparație cu substanțele foarte fine care nu pot fi sesizate de simțirea noastră. Gândește-te la un loc care desparte umezeala. Acest loc duce în sus ceea ce este fin și purificat și lasă jos tot ceea ce este des și pământesc; aceasta ca să se păstreze de la început până la sfârșit aceeași bună întocmire a văzduhului, micșorându-se în parte umezeala.¹

Așadar, „tăria“ din *Cartea Facerii* este un fel de barieră sau filtru natural care desparte cele două niveluri ale umidității atmosferice. Astăzi nu mai observăm un asemenea fenomen anume pe care să-l putem numi „tărie“. Oare pământul alcătuit la început să fi fost altfel?

Sfântul Vasile cel Mare crede că funcția tăriei era aceea de a păstra o temperatură plăcută pe întreg pământul, dar se întâmplă să cunoaștem existența unui oarecare efect de seră pe pământ în vremurile preistorice: s-au găsit plante și animale tropicale în gheața nordului îndepărtat, arătând că, într-adevăr, zonele nordice fuseseră odinioară temperate. Pe deasupra, în capitolul al doilea din *Cartea Facerii* ni se spune că înainte de zidirea omului *nu dăduse Dumnezeu ploaie pre pământ... și izvor ieșea din pământ și apă toată fața pământului* (Fac. 2, 5-6).

Iată deci că pământul timpuriu pare a fi fost un loc destul de deosebit de cel pe care îl cunoaștem: un loc cu climă temperată, bogat în umezeală ce uda neconținut o vegetație îmbelșugată care, cum vom vedea, era singura hrană hotărâtă de Dumnezeu nu numai omului, ci chiar și animalelor (Fac. 1, 30).

Oare când a luat sfârșit această fericită stare? Vom cerceta îndată urmările căderii omului; sunt însă semne că pământul, chiar și după căderea omului, a păstrat unele dintre însușirile pământului de mai înainte. Să privim, pe scurt,

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexameron*, 3, 3-4; 7, ed. cit., pp. 100-101; 104-105.

ce anume spune Scriptura, în lumina cunoașterii noastre științifice despre atmosferă. Sfinții Părinți înșiși aplicau adesea cunoașterea științifică a vremii lor la înțelegerea Scripturii, lucru ce ne este îngăduit și nouă – cu condiția să nu forțăm textul Scripturii și să fim smeriți și reținuți față de presupusa noastră înțelegere. Nu oferim deci explicația următoare ca pe o dogmă, ci ca pe o speculație.

Fenomenul însuși al ploii nu este pomenit în textul *Facerii* până în vremea lui Noe; iar atunci nu este o ploaie obișnuită, ci un fel de catastrofă cosmică: *s-au desfăcut toate izvoarele adâncului și jgheburile cerului s-au deschis. Și a căzut ploaie pre pământ patruzeci de zile și patruzeci de nopți* (Fac. 7, 11-12). Cantități uriașe de apă – aproape de neînchipuit pentru noi – au fost slobozite pe pământ, aducându-l aproape la starea sa din Ziua Întâi a facerii, când „adâncul” acoperea pământul. Ploile pe care le cunoaștem azi nu ar putea face să se întâmple acest lucru; dar textul descrie ceva și mai rău: a fost slobozită o uriașă cantitate de apă subpământeană, iar „tăria” – starea atmosferică menită a păstra o permanentă rezervă de apă în văzduh, desigur sub forma norilor, cum are și acum planeta Venus – a fost efectiv „sfărâmată”, golindu-și conținutul asupra pământului.

În această lumină putem înțelege și de ce a dat Dumnezeu *curcubeul* ca semn al legământului său cu Noe și cu toate făpturile, că niciodată nu va mai fi un asemenea potop pe pământ. Cum putea fi curcubeul semn, dacă s-ar presupune că a existat de-a lungul veacurilor de dinainte? E vădit că curcubeul a apărut atunci pentru prima dată. Curcubeul e alcătuit de razele directe ale soarelui în umezeala din aer. Dacă învelișul permanent de nori al pământului se risipise prin sfărâmarea „tăriei”, atunci într-adevăr razele directe ale soarelui au izbit pentru prima dată pământul după Potop. Curcubeul nu era cunoscut omului mai înainte – iată de ce poate fi acum un semn pentru om că, într-adevăr, cantitatea de umezeală din aer este limitată și nu mai poate pricinui vreodată un potop universal.

Recent, unii savanți au speculat – pe baza altor dovezi – că, din anumite motive, cantitatea de radiație cosmică ce lovește pământul a cunoscut o izbitoare creștere în urmă cu cinci mii de ani. Acest lucru ar putea fi, desigur, adevărat dacă apele de deasupra tăriei slujeau drept filtru și îndepărtau radiația vătămătoare.

Având în vedere cele arătate, se pare că perioada de după Potop este o cu totul altă epocă în istoria omenirii. Condițiile relativ „paradisiace” de pe pământ până în vremea lui Noe, când domnea o climă temperată asupra întregului pământ și o bogată vegetație asigura nevoile omului fără a fi nevoie să mănânce carne – Noe fiind cel dintâi care primește dezlegare de la Dumnezeu să mănânce carne (Fac. 9, 3) – lasă loc mult mai asprului pământ post-diluvian pe care-l cunoaștem, unde există *semănătura și secerișul, frigul și căldu-*

ra, vara și primăvara (Fac. 8, 22), iar oamenii nu mai trăiesc nouă sute de ani ca Adam și primii Patriarhi, ci coboară foarte iute la șaptezeci ori optzeci de ani, hotarul de obște al vieții noastre până azi.¹

3. Ziua a Treia (Fac. 1, 9-13)

1, 9-10 *Și a zis Dumnezeu: Să se adune apa cea de sub cer într-o adunare, și să se arate uscatul. Și s-a făcut așa. Și s-a adunat apa cea de sub cer întru adunările sale, și s-a arătat uscatul. Și a numit Dumnezeu uscatul pământ și adunările apelor le-a numit mări. Și a văzut Dumnezeu că este bine.*

În fiecare zi a facerii se dă o poruncă ce devine legea firii pentru toată vremea de după aceea. Din Ziua Întâi începe succesiunea zilelor și nopților, iar din a Treia Zi apele își încep neconținutul lor mișcare. Astfel, „firea apelor a primit poruncă să curgă, și apele niciodată nu obosesc, pentru că sunt silite neconținut de porunca aceea”².

Este ispititor pentru noi, cei atât de mândri de cunoașterea noastră științifică, să speculăm asupra felului cum a avut loc acest eveniment: să se fi scurs oare apele în rezervoare subpământene? S-a ridicat oare pământul? Scriptura nu ne spune, și din această pricină Sfinții Părinți nu spun nici ei mare lucru despre subiect. Sfântul Ambrozie scrie:

„Neaflând eu din mărturia limpede a Scripturii ce anume a făcut El, voi trece peste aceasta ca peste o taină, ca nu cumva să se stârnească de aici încă și alte întrebări. Totuși, susțin, potrivit Scripturii, că Dumnezeu poate înmulți ținuturile joase și șesurile deschise, precum au zis: *Eu înaintea ta voi merge și munții voi face șes* (Is. 45, 2).”³

Tot despre felul cum a avut loc creația Sfântul Grigorie de Nyssa învață:

„În ce privește felul cum au fost făcute toate pe rând, trebuie să-l lăsăm la o parte, căci nici despre lucrurile mai ușor de înțeles, pe care le perce-

¹ În timpul roștirii acestei părți Părintele Serafim a explicat ultimul punct mai pe larg: „Știm că, până în vremea lui Noe, s-a întâmplat ceva extraordinar cu neamul omenesc. Se spune că toți Patriarhii Vechiului Testament de până atunci au trăit un număr uimitor de ani: Adam a trăit 930 de ani, Mathusala a trăit 969 de ani, alții au trăit 900 sau 800 de ani. Oamenii de azi ar putea zice: «Asta e o exagerare, o greșală, o prostie». Dar aproape fiecare Patriarh a trăit la fel de mult... Numai după Noe (care a trăit 950 de ani, dintre care 600 înainte de Potop) durata vieții omului începe să scadă... De ce? Lumea, chiar înainte de Noe, era un loc cu totul diferit; iar lumea de dinaintea căderii lui Adam, încă și mai mult. Înainte de Noe nu i se îngăduise omului să mănânce carne; omul trăia cu verdețuri, iar animalele de pe pământ erau blagoslovite să mănânce verdețuri până în vremea lui Noe. Astăzi, desigur, este de neînchipuit ca omul să trăiască 900 de ani, dar cine poate ști ce se putea întâmpla în acele condiții total diferite? Dumnezeu a creat lumea într-un început cu totul nouă și proaspătă, potrivit unui fel de viață cu totul diferit de cel pe care-l cunoaștem acum” (n. ed.).

² Sf. Vasile cel Mare, *Hexameron* 3, 4, ed. cit., p. 112.

³ Sf. Ambrozie, *Hexameron* 3, 3, ed. cit., p. 78.

pem cu simțurile, nu s-ar putea pricepe ușor chipul «cum» au fost aduse la viață, așa că trebuie să socotim acest lucru ca neînțeles până și de Sfinții cei deprinși cu contemplația. Căci, după cum zice Apostolul, *prin credință pricepem că s-au întemeiat veacurile cu cuvântul lui Dumnezeu, de s-au făcut din cele nevăzute cele ce se văd* (Evr. 11, 3). [...] Dar, deși Apostolul zice că el crede că atât lumea, cât și cele ce sunt în lume au fost întemeiate de voia lui Dumnezeu, [...] a lăsat neexplicat chipul întemeierii. [...] Deci, după pilda Apostolului, să lăsăm nebăgată în seamă chestiunea lui «cum» din fiecare lucru, pomenind numai că dorința și voia lui Dumnezeu devin realitate, fiindcă orice voiește să facă voința dumnezeiască în înțelepciunea și măiestria ei, aceea și împlinește.¹

Prin urmare, în toate cele ce țin de cele Șase Zile ale Facerii, Sfinții Părinți ne pun înainte doar unele presupuneri (întotdeauna cu prudență) în ce privește felul *cum* a creat Dumnezeu; tot așa și noi trebuie să ne înfrânăm pornirea de a proiecta cunoașterea noastră despre felul „cum” arată zidirea prezentă (în măsura în care o cunoaștem) asupra lumii întâi-zidite.

Uscatul s-a ivit la porunca lui Dumnezeu, iar nu printr-un proces natural. Sfântul Ambrozie scrie:

„S-a rânduit mai dinainte, pe cât se pare, ca pământul să fie uscat de mâna lui Dumnezeu, iar nu de către soare, căci, în fapt, pământul s-a uscat înainte de facerea soarelui. Pentru aceea și David a osebit marea de uscat, vorbind de Domnul Dumnezeu: *Că a lui este marea, și El a făcut-o pre ea, și uscatul mâinile Lui l-au zidit* (Ps. 94, 5).²

1, 11-13 *Și a zis Dumnezeu: Să răsără pământul iarbă verde, care să samene sămânță după fel și după asemănare, și pom roditor care să facă rod, căruia să fie sămânța lui într-însul după fel pre pământ. Și s-a făcut așa. Și a dat din sine pământul iarbă verde, care samănă sămânță după fel și după asemănare, și pom roditor care face rod, a căruia sămânța lui este într-însul după fel pre pământ. Și a văzut Dumnezeu că este bine. Și s-a făcut seară, și s-a făcut dimineață, ziua a treia.*

Sfinții Părinți sunt cu toții de acord în a arăta chipul minunat al zidirii din Ziua a Treia: Sfântul Vasile cel Mare învață:

„Să răsără pământul iarbă verde. Și într-o clipită de vreme pământul, ca să păzească legile Creatorului, a trecut plantele prin toate fazele lor de creștere, începând cu odrăslirea, și le-a adus îndată la desăvârșire. Fânețele erau încărcate cu belșugul ierbii; câmpiile bine roditoare erau acoperite cu semănături care, prin mișcarea spicelor lor, dădeau imaginea valurilor mă-

¹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialog despre suflet și Înviere*, ed. cit., pp. 391-393.

² Sf. Ambrozie, *Hexameron* 3, 4, ed. cit., p. 80.

rii. Orice fel de iarbă și orice fel de verdeață, fie dintre păioase, fie dintre legume, umpleau atunci din belșug întreg pământul. [...] *Și pom roditor, a zis El, care să facă rod, căruia să fie sămânța lui într-însul după fel pre pământ.* La acest cuvânt, toate pădurile s-au îndesit, toți arborii s-au ridicat iute în sus, cei care în chip firesc se ridică la mare înălțime: brazii, cedrii, chiparoșii, pinii; toate crângurile s-au acoperit îndată de tufani deși și de așa-numiții arbuști care slujesc la facerea ghirlandelor: trandafirul, mirtul și dafinul, care nu erau mai înainte pe pământ; toți, într-o clipită de vreme, au apărut, fiecare cu mirosul său, deosebiți prin însușiri foarte precise de alți arbuști, fiecare cunoscut prin însușirea sa.¹

Sfântul Efreim Sirul afirmă explicit:

„Ierburile, la vremea facerii lor, s-au ivit într-o singură clipă, dar la înfățișare arătau ca de mai multe luni. Tot așa copacii, la vremea facerii, s-au făcut într-o singură zi, dar împlinirea și roadele care făceau să le atârne crengile la pământ îi arătau ca și cum ar fi fost de câțiva ani.”²

Sfântul Grigorie de Nyssa subliniază și el că Dumnezeu nu a făcut doar semințele sau potențialitățile creșterii, ci însuși zidirea pe care o cunoaștem; semințele s-au ivit din primele plante făcute:

„Căci citim în Scriptură, la începutul facerii lumii, că pământul a odrăslit mai întâi felurite ierburi, apoi, din fiecare plantă, a crescut sămânța; după ce aceasta a căzut în pământ, din ea a crescut iarăși același soi de plantă cum a fost la început. [...] Căci la început spicul n-a răsărit din sămânță, ci sămânța a crescut din spic; iar după aceea spicul a răsărit din sămânță.”³

Așa cum ne spun Părinții mereu și mereu, plantele și copacii au apărut pe pământ înainte de existența soarelui. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„De-aceea îți arată [Moisi], înainte de facerea soarelui, pământul acoperit cu de toate, ca să nu pui pe seama soarelui desăvârșirea roadelor, ci pe seama Creatorului universului.”⁴

Sfântul Vasile cel Mare zice:

„De aceea a dat Dumnezeu pământului această podoabă înainte de facerea soarelui, ca să înceteze cei rătăciți să se mai închine soarelui, ca unuia ce ar fi pricina vieții.”⁵

Sfântul Ambrozie dezvoltă grăitor acest subiect:

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaïmeron* 5, 5-6, ed. cit., pp. 124-125.

² Sf. Efreim Sirul, *Tâlcuire la Facere* 1, ed. cit., p. 298.

³ Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialog despre suflet și Înviere*, ed. cit., p. 406.

⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 6, 4, ed. cit., p. 82.

⁵ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaïmeron* 5, 1, ed. cit., p. 119.

„Nască-se dar iarba cea verde mai nainte de ivirea luminii soarelui, fie lumina ei înainte celei de soare. Fie ca pământul să odrăslească înainte de a primi întărirea îngrijire a soarelui, spre a nu se da prilej de sporire omenștii rătăcirii. Fie ca toți să cunoască că nu soarele e pricinuitorul creșterii plantelor... Cum ar putea soarele să dea puterea vieții plantelor crescătoare, când acestea au fost mai înainte făcute să crească de dătătoarea de viață putere ziditoare a lui Dumnezeu, înainte ca soarele să fi început a lua parte la astfel de viețuire? Soarele e mai tânăr decât mugurii, mai tânăr decât ierburile.“¹

Ierburile și copacii au dat sămânță *după fel*. Această zicere a Scripturii este una dintre cheile gândirii patristice; îi vom dedica o lungă discuție când vom ajunge la Ziua a Cincea a facerii, când făpturile însuflețite au fost și ele făcute să apară tot *după fel*.

4. Ziua a Patra (Fac. 1, 14-19)

1, 14-19 *Și a zis Dumnezeu: Să se facă luminători întru tăria cerului, ca să lumineze pre pământ și să despartă între zi și între noapte. Și să fie spre semne și spre vremi și spre zile și spre ani. Și să fie spre luminare întru tăria cerului, ca să lumineze pre pământ. Și s-a făcut așa. Și a făcut Dumnezeu doi luminători mari, luminătorul cel mai mare spre stăpânirea zilei, iară luminătorul cel mic spre stăpânirea nopții, și stelele. Și i-a pus pre ei Dumnezeu întru tăria cerului ca să lumineze pre pământ, și să stăpânească preste zi și preste noapte, și să despartă între lumină și întunec. Și a văzut Dumnezeu că este bine. Și s-a făcut seară și s-a făcut dimineață, ziua a patra.*

Ziua a Patra a facerii dă multă bătaie de cap celor ce ar dori să aranjeze cele Șase Zile în cadrul evoluționist, căci lucrul acesta este cu totul imposibil de făcut dacă soarele a fost creat într-adevăr în Ziua a Patra.

Iată de ce apologeții interpretării evoluționiste sunt nevoiți să creadă că soarele a fost de fapt făcut în Ziua Întâi, laolaltă cu cerul, și doar a *apărut* în Ziua a Patra – chipurile, după ce învelișul de nori al pământului din primele trei zile s-ar fi ridicat.²

Dar trebuie să ne amintim din nou că primele capitole din *Cartea Facerii* nu istorisesc dezvoltarea naturală a pământului după legile ce guvernează dezvoltarea sa în prezent, ci istorisesc începutul miraculos al tuturor lucrurilor. Nu avem voie să rearanjăm Zilele Facerii spre a se potrivi cu teoriile noastre; ci, mai curând, ar trebui să ne smerim cugetul, astfel încât să înțelegem ce spune de fapt textul sfânt. Și în acest caz, ca întotdeauna, Sfinții Părinți sunt cheia înțelegerii. Cum au înțeles ei Ziua a Patra?

¹ Sf. Ambrozie, *Hexaameron* 3, 6 ed. cit., p. 87.

² Este explicația oferită de mulți dintre susținătorii „pământului vechi” sau de „creaționiștii progresiviști”, ca și de către „evoluționiștii creștini” (n. ed.).

Sfinții Părinți sunt cu toții de acord când afirmă că soarele și luminătorii cerului au fost făcuți în Ziua a Patra – nu doar au apărut atunci. Nu există nici un motiv pentru care Părinții, dacă textul *Facerii* ar fi îngăduit-o, să nu fi acceptat explicația, mai „firească” aparent, că lumina soarelui a luminat primele trei zile ale facerii, însă globul soarelui a devenit vizibil de pe pământ doar în Ziua a Patra. Faptul că ei resping cu toții explicația aceasta înseamnă că textul *Facerii* nu o îngăduie.

Sfântul Ioan Gură de Aur scrie: „Dumnezeu a creat soarele în ziua a patra, ca să nu socotești că datorită lui avem ziua.”¹ Sfântul Vasile cel Mare învață:

„Cerul și pământul fuseseră făcute mai înainte; după facerea lor a fost creată lumina, apoi a fost despărțită ziua de noapte, apoi iarăși s-a făcut tăria și arătarea uscatului; apa s-a adunat într-o adunare cu margini fixe și determinate; pământul s-a umplut cu cele care au răsărit din el, a odrăslit mii și mii de feluri de plante și s-a umplut cu toate soiurile de arbori. Nu erau încă nici soarele, nici luna, ca să nu spună oamenii că soarele este pricina și tatăl luminii, ori ca aceia ce nu-l cunosc pe Dumnezeu să-l socotească creator al celor răsărite din pământ. [...] Dacă lumina a fost făcută mai înainte, pentru ce se spune acum iarăși că soarele a fost făcut ca să lumineze? [...] Cuvintele acestea nu sunt contrare celor ce s-au spus despre lumină. Atunci, la început, s-a adus la existență firea luminii; acum, corpul acesta ceresc a fost făcut ca să fie vehicul al acelei lumini întâi-născute. [...] Să nu-mi spui că este cu neputință ca acestea să stea despărțite. Nici eu nu spun că ne este cu puțință, mie și ție, să despărțim lumina de corpul soarelui, ci spun că cele care pentru mintea noastră nu sunt despărțite, acelea pot fi despărțite în realitate de Creatorul firii. [...] *Să fie spre semne și spre zile*, zice Scriptura. Nu ca să facă zilele, ci ca să stăpânească zilele. Căci ziua și noaptea au fost făcute înainte de facerea luminătorilor.”²

Sfântul Ambrozie subliniază îndeosebi acest fapt:

„Privește mai întâi la tăria cerului care a fost făcută înaintea soarelui; privește mai întâi la pământul care a început a se vedea și era tocmit încă mai înainte ca soarele să se ivească; privește la verdeața pământului care a fost mai înainte de lumina soarelui. Rugii de mure au fost mai înainte de soare; firul ierbii e mai bătrân ca luna. Așadar, nu socoti drept zeu acel lucru ale cărui daruri date de Dumnezeu se văd a fi mai prețioase. Trecuseră trei zile; în vremea aceasta nimeni nu s-a îngrijit de soare totuși strălucirea luminii se vădea pretutindeni. Căci și ziua își are lumina ei, care și ea a fost mai înainte de soare.”³

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 6, 4, *ed. cit.*, p. 82.

² Sf. Vasile cel Mare, *Hexaameron* 6, 2-3; 8, *ed. cit.*, pp. 133-134; 142.

³ Sf. Ambrozie, *Hexaameron* 4, 1, *ed. cit.*, p. 126.

Ideea că viața pe pământ a fost de la început dependentă de soare, și chiar că pământul însuși provine de la soare – este o idee recentă, care nu e altceva decât o simplă presupunere; nu are nici măcar legătură directă cu adevărul sau falsitatea așa-numitei evoluții a vieții pe pământ. Întrucât oamenii veacurilor recente au căutat o „nouă“ și „naturală“ explicație a obârșiei lumii, lepădându-se de explicația provenită din descoperirea dumnezeiască, a părut a fi de la sine înțeles că soarele – mult mai mare și mai însemnat din punct de vedere astronomic decât pământul, și centrul orbitei terestre – trebuie să precadă pământul, mai curând decât invers.

Dar descoperirea dumnezeiască, în tâlcuirea Sfinților Părinți, ne spune dimpotrivă: pământul este întâi, atât ca timp, cât și ca însemnătate, iar soarele al doilea. Dacă mintea nu ne-ar fi așa de încătușată de módele intelectuale ale vremii, de nu ne-am teme așa de tare să fim socotiți „rămași în urmă“, nu ne-ar veni așa de greu să ne deschidem mințile spre această explicație alternativă a începuturilor lumii.

În concepția scriptural-patristică, pământul, ca sălaș al omului, încununarea zidirii lui Dumnezeu, e centrul universului. Orice altceva – indiferent de explicația științifică a stării și mișcării sale prezente, sau de imensitatea sa fizică în comparație cu pământul – este un lucru secundar, și a fost făcut într-un folosul pământului, adică al omului. O asemenea putere și măreție ca a Dumnezeului nostru n-ar trebui să ne mai lase nici o îndoială că într-o singură clipă de punere în lucrare a puterii Sale ziditoare a adus la ființare întregul pământ – mare pentru noi, dar numai o fărâmbă în univers – iar într-o altă clipă a puterii Sale a făcut întreaga imensitate a stelelor cerului. Putea să facă infinit mai mult decât atât, dacă ar fi voit; în textul insuflet al *Cărții Facerii* El ne-a lăsat doar o simplă schiță a celor săvârșite, iar istorisirea lor nu este obligată să se conformeze cu speculațiile și presupunerile noastre omenești.

În zilele noastre este ceva ușor și la modă să crezi că totul a „evoluat“, prin legi absolut uniforme, pe care le putem observa și acum, dintr-un strop primordial de energie sau materie; dacă totuși cineva are nevoie de „Dumnezeu“ pentru a explica ceva, este numai pentru a-l face „creatorul“ acestui strop sau inițiatorul „*big-bang*-ului“ care se presupune că a produs tot ceea ce există. Este nevoie azi de o minte mult mai deschisă, mult mai puțin încătușată de „opinia publică“, spre a începe să vezi măreția lucrării ziditoare a lui Dumnezeu descrise în *Cartea Facerii*. Sfinții Părinți – mințile cele mai „s sofisticate“ și mai „științifice“ ale vremii lor – pot fi descuietorii minților noastre încuiate.

Dar, s-ar putea pune întrebarea, oare zidirile lui Dumnezeu nu trebuie să aibă sens și din punct de vedere „natural“? De ce dar a făcut Dumnezeu un corp atât de uriaș ca soarele să slujească unui corp așa de mic precum pământul? N-ar fi putut oare să-și păstreze energia și să facă un soare ceva mai apropiat de mărimea pământului?

Putem, desigur, să concepem un soare mult mai mic decât cel pe care-l cunoaștem și mult mai apropiat de pământ, păstrându-și, în același timp, mărimea aparentă văzută de pe pământ. Dar un astfel de soare și-ar risipi energia mult mai repede decât o face soarele nostru prezent. E vădit că Dumnezeu a făcut soarele la dimensiunea și la distanța de pământ necesară, spre a da pământului cantitatea de lumină și căldură de care are nevoie spre a întreține viața până la sfârșitul veacului, când *soarele se va întuneca* (Mt. 22, 30). Mai mult, Dumnezeu a făcut împărțirea omului în bărbat și femeie prevăzând căderea omului și faptul că înmulțirea omenirii va avea nevoie de o modalitate pătimașă de procreare.

Dacă-i așa, oare nu s-ar putea ca și soarele și luna să nu fi făcut parte din „imaginea” inițială a lui Dumnezeu asupra zidirii Sale, ci să fi fost făcute doar spre a însemna zilele și lunile și anii stării căzute a omului? Lumina originală, creată în Ziua Întâi, nu avea nevoie de un corp care să o cuprindă. La sfârșitul lumii soarele se va întuneca, și luna nu-și va da lumina sa, și stelele vor cădea din cer (Mt. 22, 30); iar în Împărăția Cerurilor, la fel ca în Ziua Întâi a Facerii, va fi din nou lumină fără soare și lună – căci cetatea nu are trebuință de soare, nici de lună ca să lumineze întru ea, că slava lui Dumnezeu a luminat-o pre ea (Apoc. 21, 23).

Dar acestea sunt taine asupra cărora nu putem face decât presupuneri.

5. Ziua a Cincea (Fac. 1, 20-23)

1, 20-23 Și a zis Dumnezeu: Să scoată apele vietăți cu suflete vii și pasări zburătoare pre pământ sub tăria cerului. Și s-a făcut așa. Și a făcut Dumnezeu chiții cei și tot sufletul vietăților ce se târăsc, care le-au scos apele după felul lor, și toată pasărea zburătoare după fel. Și a văzut Dumnezeu că sunt bune. Și le-a binecuvântat Dumnezeu, zicând: Creșteți și vă înmulțiți, și umpleți apele mării, și cele zburătoare să se înmulțească pre pământ. Și s-a făcut seară și s-a făcut dimineață, ziua a cincea.

În tâlcuirea sa la Ziua a Cincea a Facerii, Sfântul Ioan Gură de Aur scoate în evidență precizia și acuratețea ordinii în care se descrie zidirea:

„Să vedem ce ne învață și astăzi fericitul Moisi, dar, mai bine spus, să vedem ce vrea să ne învețe Duhul Sfânt prin gura acestuia. [...] Uită-te cât e de bun Dumnezeu! Ne învață toată crearea lumii într-o oarecare ordine și în-lănțuire. [...] Ai văzut cât de precisă e învățătura? Ai văzut cât pogorământ a arătat Stăpânul față de neamul omenesc? De unde am fi putut ști noi acestea cu atâta precizie, dacă El, pentru multa și nespusa Lui iubire de oameni, nu ne-ar fi învrednicit să ne învețe prin gura prorocului, ca să putem cunoaște și ordinea creației, și puterea Creatorului, și că s-a făcut faptă cuvântul Lui, și că acest cuvânt a dăruit celor create și existență și venirea la existență.”¹

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere* 7, 3, ed. cit., pp. 90-91.

Astfel, despre Ziua a Cincea scrie următoarele:

„După cum pământului i-a spus numai atât: *Să răsară*, și pământul a dat fel de fel de flori, de ierburi și de semințe, și numai cu cuvântul au fost aduse toate la ființă, tot așa și acum a spus: *Să scoată apele vietăți cu suflete vii și păsări zburătoare pre pământ sub tăria cerului*, și dintr-o dată au fost create atâtea feluri de târătoare, atât de deosebite păsări, că nici nu este cu putință a le înșira cu cuvântul.“¹

Sfântul Vasile cel Mare scrie:

„Astfel, apa a fost silită să slujească poruncii Ziditorului. Nespusa și marea putere a lui Dumnezeu a arătat vii, lucrătoare și mișcătoare tot felul de viețuitoare ale apelor, și este cu neputință să numeri speciile lor, căci deodată cu porunca apele au primit și capacitatea de a naște.“²

Iar Sfântul Ambrozie:

„La această poruncă, apele îndată și-au ivit odrăslirea. Râurile erau în chinurile facerii. Iezerele zămisleau partea lor de viață. Marea însăși începu a naște tot felul de târătoare... Nici că putem pomeni mulțimea numirilor tuturor soiurilor aduse într-o clipită la viață de către dumnezeiasca poruncă. Căci forma materialnică și suflarea de viață întru o aceeași clipită au fost aduse la ființare... Aceeași clipă și aceeași putere ziditoare au adus la existență și chitul și broasca.“³

Aici, ca și la zidirea tuturor viețuitoarelor, Dumnezeu zidește pe prima din fiecare fel:

„Acum este pârga fiecărui fel de viețuitoare din apă care, ca și semințele din natură, primesc porunca de a se arăta. Mulțimea lor va avea loc din nașterea lor, a unora din altele, când trebuie să crească și să se înmulțească.“⁴

Să cercetăm acum înțelesul zicerii „după fel“, care se repetă la fiecare dintre cele trei zile când se zidește viața. Nu poate fi nici o îndoială că Sfinții Părinți au înțeles cu toții și în chip deslușit că în cele trei zile Dumnezeu a zidit toate *felurile* de făpturi pe care le cunoaștem azi. Lucrul acesta se poate vedea din desele lor afirmații că Dumnezeu creează de îndată și pe loc, că numai cuvântul Său este cel care aduce făpturile la existență, că apele și pământul nu au însușirea naturală de a da naștere vieții. Asupra celui din urmă punct, Sfântul Vasile cel Mare scrie (vorbind de Ziua a Șasea):

„Pământul a scos la iveală ceea ce se afla în el nu pentru că Dumnezeu a spus: *Să scoată*, ci pentru că Dumnezeu, Care i-a dat porunca, i-a dăruit pă-

¹ *Ibid.*, p. 91.

² Sf. Vasile cel Mare, *Hexaïmeron* 7, 1, *ed. cit.*, p. 145.

³ Sf. Ambrozie, *Hexaïmeron* 5, 1, *ed. cit.*, 2, pp. 160-162.

⁴ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaïmeron* 7, 2, *ed. cit.*, pp. 148-149.

mântului și puterea de a scoate din sine. Nici când pământul a auzit: *Să răsară iarba verde și pom roditor*, pământul nu a scos iarba verde pe care o avea ascunsă în el, nici nu a scos la suprafață finicul sau stejarul sau chiparosul, care stăteau ascunși undeva jos în sânul pământului. Nu! Ci Cuvântul dumnezeiesc zidește cele ce se fac. *Să răsară pământul*. Nu să răsară ceea ce fusese pus în el mai dinainte, ci să dobândească ceea ce nu are, adică puterea de a lucra, putere dăruită de Dumnezeu pământului prin poruncă.¹

Sfinții Părinți au o învățătură foarte clară despre „felurile“ facerii. Pentru moment să ținem minte doar ideea că nu e nevoie să definim precis limitele acestor „feluri“. „Speciile“ taxonomiei moderne (adică ale științei clasificării) sunt uneori arbitrare, necorespunzând neapărat cu „felurile“ din *Cartea Facerii*; dar, îndeobște, am putea zice că Părinții înțeleg că un anumit „fel“ cuprinde acele fapte în stare să producă urmași fertili, cum vom vedea în cele ce urmează.²

Sfântul Vasile cel Mare învață că „felurile“ din *Cartea Facerii* (desigur, cu excepția celor care ar fi putut să dispară) își păstrează firea până la sfârșitul timpului:

„Deci, decât orice altă spusă e mai adevărată spusa aceasta: sau este sămânță în plante, sau au în ele o putere seminală. Acest lucru vrea să-l spună Scriptura prin cuvintele «după fel». Colțisorul trestiei nu odrăslește măslinul, ci din trestie iese altă trestie, iar din semințe răsar plante înrudite cu semințele aruncate în pământ. Și astfel, ceea ce a ieșit din pământ la cea dintâi naștere a plantei, aceea se păstrează și până acum; iar prin răsarirea în continuare se păstrează «felul».”³

Apoi:

„După cum sfera, dacă se împinge și este pe un loc înclinat, merge la vale datorită alcătuirii sale și a însușirii locului și nu se oprește înainte de a

¹ *Ibid.*, 8, 1, p. 157.

² Definierea „speciilor“ a fost subiectul multor discuții în cadrul comunității științifice. În prima jumătate a secolului al douăzecilea, specia era definită în general ca un grup de plante sau animale care sunt capabile să se încrucișeze și să producă urmași fertili. Prin 1942, biologul Ernst Mayr a propus o definiție mult mai puțin limitativă: specia este un grup „izolat din punct de vedere reproductiv“ față de alte asemenea grupuri (adică nu se împerechează de obicei cu un alt grup, deși ar fi în stare să o facă). Noua definiție a speciilor este acceptată azi de mulți biologi. Fiind atât de cuprinzătoare, ea ușurează demonstrarea faptului că o „specie“ (de fapt o populație reproducătoare) poate „evolua“ într-o alta. De pildă, ursul polar și ursul cenușiu sunt clasificați de taxonomia modernă ca specii separate, deși sunt capabili de a se împerechea între ei și de a produce urmași fertili. Însă, în concepția învățaturii patristice despre „felurile“ descrise la Faceri, s-ar părea că aceste două „specii“ de urs sunt doar varietăți din lăuntru unuia dintre „felurile“ create la origine.

Pentru o discuție mai amănunțită asupra schimbării definiției speciilor în știința modernă vezi Richard Milton, *Shattering the Myths of Darwinism*, Park Street Press, Rochester, Vermont, 1997, pp. 143-153 (n. ed.).

³ Sf. Vasile cel Mare, *Hexameron*, 5, 2, ed. cit., p. 120.

ajunge pe loc șes, tot așa și existențele, mișcate de o singură poruncă, străbat în chip egal creația, supusă nașterii și pieirii și păstrează până la sfârșit continuarea felurilor, prin asemănarea celor ce alcătuiesc felul. Din cal se naște cal, din leu alt leu, din vultur tot vultur, și fiecare viețuitoare își păstrează felul prin continue nașteri, până la sfârșitul lumii. Timpul nu strică, nici nu pierde însușirile viețuitoarelor, ci parcă acum ar fi fost făcute, merg veșnic proaspete împreună cu timpul.¹

Tot așa învață și Sfântul Ambrozie:

„În conul de pin firea pare a înfățișa însuși chipul ei; el păstrează însușirile proprii pe care le-a primit de la acea dumnezeiască și cerească poruncă, și își repetă zămislirea întru urmarea și rânduiala anilor până la plinirea vremii.”²

Același Părinte zice încă mai hotărât:

„Cuvântul lui Dumnezeu pătrunde fiecă zidire din alcătuirea lumii. De-aceea, precum au poruncit Dumnezeu, toate felurile de făpturi vii s-au născut cu grăbire din pământ. Ascultând de o lege statornică, toate au urmat unele altora veac după veac, după fel și după asemănare. Leul zămislește leu; tigru, tigrul; bivolul, bivol; lebăda, lebădă și vulturul, vultur. Ceea ce s-a poruncit o dată devine în fire un obicei pentru totdeauna. De-aceea pământul n-a încetat a aduce cinstirea slujbei sale. Soiul începător al făpturii vii este păstrat pentru vremile viitoare de către generațiile următoare ale felului său.”³

Încercările de încrucișare din toate timpurile, atât la plante, cât și la animale, pentru a crea noi specii prin împerecherea indivizilor din specii diferite, atunci când reușesc, dau rezultate care nu fac decât să dovedească zicerea patristică despre statornicia speciilor: „hibrizii” sunt sterpi, neputându-se reproduce. Sfântul Ambrozie folosește acest exemplu spre a avertiza oamenii asupra „unirilor nefirești” care se împotrivesc legilor pe care le-a așezat Dumnezeu în Zilele Facerii:

„Cât de curate și nepătate generații urmează fără amestecare una după alta, astfel încât peștele zămislește pește, iar foca, focă. Scorpionul de mare și el își păzește patul nuntirii neîntinat... Peștii nu știu nimic despre unirea cu rase străine. Ei n-au logodne nefirești precum cele săvârșite cu dinadinsul între animale din rase diferite precum, de pildă, între măgar și iapă, sau între măgăriță și armăsar, amândouă acestea fiind pilde de unire nefirească. Cu siguranță, sunt situații când firea suferă mai mult în caz de pângărire decât de vătămare a unui ins. Omul, ca începător al sterpicității încrucișărilor, este răspunzător de aceasta. El socotește un animal corcit

¹ *Ibid.*, 9, 2, p. 171.

² Sf. Ambrozie, *Hexaïmeron* 3, 16, *ed. cit.*, pp. 119-120.

³ *Ibid.*, 6, 3, p. 232.

mai prețios decât unul dintr-un soi firesc. Amesteci laolaltă rase străine și amesteci sămânțe deosebite.“¹

Specificitatea și integritatea „sămânțelor“ fiecăruia dintre „felurile“ zidirii ține în așa măsură de gândirea scripturală și patristică, încât slujește în Scriptură drept temei pentru una dintre Pildele Domnului nostru privitoare la deosebirea dintre bine și rău, virtute și păcat. Sfântul Ambrozio folosește această pildă (Mt. 13, 24-30) spre a ilustra integritatea sămânțelor fiecărui „fel“:

„Nu e nici o primejdie ca rânduiala lui Dumnezeu, cu care însăși firea s-a obișnuit, să se facă deșartă în vremile viitoare din lipsă de prăsilă, întrucât astăzi întregul obârșiei se păstrează încă în sămânțe. Știm că neghina și alte sămânțe străine, care adesea se răspândesc între roadele pământului, se cheamă «zâzaniei» în Evanghelie. Însă acestea țin de un soi aparte, și nu au decăzut într-un alt soi printr-o preschimbare a sămânței grânelor. Domnul ne-a spus că este așa când a zis: *Asemănatu-s-a împărăția cerurilor omului care a semănat sămânță bună în țarina sa. Dar, dormind oamenii, a venit vrăjmașul lui și a semănat neghine între grâu.* De-aici pricepem că neghinele și grânele par a fi osebite cu adevărat, atât ca nume, cât și ca fel. De-aceea și slugile au zis stăpânului: *Doamne, au nu ai semănat sămânță bună în țarina Ta? Dar de unde are neghine? Iar El a zis lor: Un om vrăjmaș a făcut aceasta.* Una este sămânța diavolului; cealaltă a lui Hristos, semănată după dreptate. Deci Fiul Omului a semănat una, iar diavolul a semănat-o pe cealaltă. Din această pricină firea fiecăreia este osebită, căci și semănătorii sunt potrivnici. Hristos seamănă împărăția lui Dumnezeu, pe când diavolul seamănă păcatul. Cum dar poate această împărăție să fie de același soi cu păcatul? *Astfel este împărăția lui Dumnezeu, zice El, ca atunci când omul aruncă sămânța în pământ.*“²

După cum deosebirea speciilor e legată de deosebirea între bine și rău, tot așa și amestecul speciilor e legat de relativismul moral. Se știe prea bine cum cei ce cred în relativitatea binelui și răului, a virtuții și viciului, se folosesc de teoria cosmologică a evoluției universale spre a-și apăra credința ca fiind „științifică“ și „realitate de fapt“: dacă omul a fost „cândva“ un animal inferior și „evoluează“ către altceva, atunci cum e cu putință ca firea lui nestatornică să fie silită să se supună poruncilor date doar pentru una dintre treptele „dezvoltării“ sale?³ Ate-

¹ *Ibid.*, 5, 9, p. 166.

² *Ibid.*, 3, 10, pp. 99-100.

³ Aldous Huxley (fratele lui Julian Huxley) ne-a lăsat un fragment memorialistic în care ne spune cum teoria evoluției universale l-a „eliberat“ de cătușele „vechii morale“: „Aveam motive pentru a nu dori ca lumea să aibă sens; ca urmare, am admis că nu avea nici unul, și am fost în stare, fără vreo dificultate, să găsesc motivații satisfăcătoare pentru această asumare... Pentru mine, ca și, fără îndoială, pentru majoritatea contemporanilor mei, filosofia nonsensului a fost, în mod esențial, un instrument de eliberare. Eliberarea pe care o doream era simultan o eliberare de un anumit sistem politic și economic, și o eliberare de un anumit sistem de morală. Ne-am ridicat

ismul marxist s-a atașat de teoria evoluției încă de la început, predicând-o până azi ca pe una dintre doctrinele cruciale ale filosofiei sale relativiste.

Ideea statorniciei firii și a integrității și deosebirii „felurilor“ ei străbate literatura patristică. Ea slujește drept model, de pildă învierii trupului omesc. Sfântul Ambrozie scrie în tratatul său despre înviere:

„În tot ceea ce rodește, firea rămâne credincioasă sieși... Sămânțele unui fel nu pot fi schimbate într-un alt fel de plantă, nici nu dau la iveală roade deosebite de propriile sămânțe, astfel încât oamenii să răsără din șerpi și carnea din dinți; cu-atât mai mult e de crezut, așadar, că tot ceea ce s-a semănat va răsări din nou în propria fire, că rodul grânelor nu se deosebește de sămânță, că cele moi nu răsar din cele tari, nici cele tari din cele moi, și nici otrava nu se schimbă în sânge; ci carnea se reface din carne, oasele din oase, sângele din sânge, umorile trupului din umori. Mai puteți deci voi, păgânilor, cei ce sunteți în stare să susțineți că există schimbare, să mai tăgăduiți reșezarea firii?“¹

În același sens scrie și Sfântul Grigorie de Nyssa:

„Căci citim în Scriptură, la începutul facerii lumii, că pământul a odrăslit mai întâi felurite ierburi, apoi din fiecare plantă a crescut sămânța; după ce aceasta a căzut în pământ, din ea a crescut iarăși același soi de plantă cum a fost la început. Și zice slăvitul Apostol că același lucru se petrece și la înviere. Dar aflăm de la el nu numai că firea omenească se va schimba în ceva foarte mărit, ci și că ceea ce nădăjduim noi este altceva decât starea noastră primordială.“²

O ciudată paralelă la teoria modernă a evoluției universale se poate vedea în vechea învățătură păgână despre transmigrarea sufletelor (reîncarnare). Reacția Sfinților Părinți față de această idee, pe care au osândit-o cu toții, arată cât de mult se preocupau de păstrarea rânduielilor zidirii și neamestecării felurilor și făpturilor sale. Sfântul Grigorie de Nyssa scrie:

„Mi se pare că cei ce cred că sufletul rătăcește în ființe cu natură diferită, confundă proprietățile naturii, amestecând și încurcând lucrurile între ele: iraționalul cu raționalul, sensibilul cu insensibilul, care, dacă vin în contact unul cu altul, nu sunt despărțite între ele de nici o ordine firească. Or, să zicem că același suflet este acum cuvântător și gânditor, purtând haina trupească corespunzătoare, iar apoi același suflet alunecă, vârandu-se în găuri ca șerpii sau se adună în stoluri ca păsările, sau se face vită de porvară, sau carnivor acvatic, sau decade până la nesimțire și face rădăcini, de-

împotriva moralei fiindcă ne stânjenea libertatea sexuală“ (A. Huxley, „Mărturisirea unui ateu notoriu“, în *Report*, iunie 1966, p. 19).

¹ Sf. Ambrozie, *Despre credința în Înviere* II, 63, 70, *NPNF*, vol. 10, pp. 184-185.

² Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialog despre suflet și Înviere*, ed. cit., p. 406.

venind copac și odrăslind ramuri care cresc, apărând pe ele fie o floare, fie un fruct bun de mâncat, fie unul otrăvitor. Dar aceasta nu este altceva decât a crede că toate sunt la fel și că în toate câte sunt există o singură fire, topită într-o generalizare confuză și nedistinctă, de vreme ce nici o proprietate nu desparte corpurile unul de altul.¹

Ideea că „în toate câte sunt există o singură fire“ stă, desigur, la temelia teoriei evoluției universale. Erasmus Darwin (bunicul lui Charles) indicase deja speculației științifice această direcție, la sfârșitul veacului al optsprezecelea. O astfel de idee este cu totul străină gândirii scripturale și patristice.

6. Ziua a Șasea (Fac. 1, 24-31)

1, 24-25 *Și a zis Dumnezeu: Să scoată pământul suflet viu după fel, de cele cu patru picioare și de cele ce se târăsc și fiare pre pământ după fel. Și s-a făcut așa. Și a făcut Dumnezeu fiarele pământului după felul lor și dobitoacele după felul lor, și toate cele ce se târăsc pre pământ după felul lor. Și a văzut Dumnezeu că sunt bune.*

Învățătura Sfinților Părinți despre facerea animalelor de uscat în Ziua a Șasea nu repetă doar ceea ce s-a spus deja despre celelalte ființe vii. Astfel, Sfântul Efreim Sirul scrie:

„La porunca lui Dumnezeu, îndată, pământul a scos târătoare, fiare ale câmpului, animale de pradă și dobitoace, atâtea câte erau de trebuință slujirii celui ce, în aceeași zi, a călcat porunca Domnului său.“²

Sfântul Vasile cel Mare învață:

„Sufletul necuvântătoarelor nu s-a arătat fiind ascuns în pământ, ci a luat ființă o dată cu trupul lor, la porunca Ziditorului.“³

O dată cu această lucrare creatoare, totul este gata pentru apariția omului, care avea să fie domn peste toate. Dar marea zidire nu este doar spre folosul practic al omului. Ea are ceva tainic; fiind zidirea cea bună a Atotbunului Dumnezeu, ea poate să ne înalțe mintea către El. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Dumnezeu nu le-a creat pe toate numai pentru trebuința noastră, ci și pentru dărnicia Lui, ca noi, văzând bogăția nespasă a făpturilor Lui, să ne uimim de puterea Ziditorului și să putem ști că toate acestea au fost aduse la ființare cu o înțelepciune și bunătate nespasă, spre cinstirea omului ce avea să fie făcut.“⁴

¹ *Ibid.*, p. 387.

² Sf. Efreim Sirul, *Tâlcuire la Facere 1*, ed. cit., p. 302.

³ Sf. Vasile cel Mare, *Hexameron 9*, 3, ed. cit., p. 172.

⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere 7*, 5, ed. cit., p. 93.

Sfântul Vasile cel Mare, minunându-se de măreția zidirii lui Dumnezeu, scrie:

„Să slăvim pe Marele Meșter al celor făcute cu înțelepciune și măiestrie. Din frumusețea celor văzute să înțelegem pe Cel care e mai presus de frumusețe, iar din măreția celor ce cad sub simțurile noastre și din trupurile acestea mărginite din lume să ne ducem cu mintea la Cel nemărginit, la Cel mai presus de măreție, care întrece toată mintea cu mulțimea puterii Sale. E drept, nu cunoaștem natura existențelor; dar este atât de minunat cât ne cade sub simțuri, încât mintea cea mai ascuțită se vădește a fi neputincioasă în fața celei mai mici fapturi din lume, fie pentru a o descrie cum se cuvine, fie pentru a da laudă cuvenită Ziditorului, căruia se cuvine toată slava, cinstea și puterea, în vecii vecilor, Amin.“¹

Dumnezeu a făcut lumea, învață Sfântul Ioan Damaschin, fiindcă „nu s-a mulțumit cu contemplarea de Sine, ci prin mulțimea bunătății Sale, a binevoit să se facă ceva care să primească binefacerile Sale și să se împărtășească din bunătatea Lui“².

Poate că nici o parte a Scripturii nu înfățișează așa de bine înfricoșata măreție a lui Dumnezeu în zidirea Sa și, prin comparație, nimicnicia omului, precum locul unde Dumnezeu vorbește cu Iov în vifor și nor:

Unde ai fost când am întemeiat pământul? Spune-mi, de ai cunoștință? Cine a pus măsurile lui, de știi? Sau cine este cel ce a întins funie preste dânsul? Pre ce s-au întărit stâlpii lui, și cine este acela ce a pus preste dânsul piatra cea din marginea unghiului? Când s-au făcut stelele, lăudatu-m-au cu glas mare toți îngerii mei. Și am ocolit marea cu îngrădiri, când se vărsa afară și ieșea din pantecele maicii sale. Și am pus îmbrăcămintea ei nor, am înfășurat-o pre ea cu negură. Și am pus ei hotar înconjurând-o cu încuietori și cu porți. Și am zis ei: Până aici să vii și să nu treci, ci întru tine să se sfarme valurile tale. Au doar în zilele tale am tocmit lumina cea de dimineață, și luceafărul și-a văzut rândul său? Apucatu-te-ai de aripile pământului, ca să scuturi pre cei necinstitori de pre dânsul? Au tu ai luat din pământ lut, și ai făcut viețuitor, și l-ai pus pre el ca să poată grăi pre pământ? (Iov 38, 4-14)

Istorisirea *Facerii* despre zidirea omului e dată în două relatări, cea din capitolul unu și cea din capitolul doi; pe-acestea le vom cerceta în capitolul următor.

2, 1-3 *Și s-au săvârșit cerul și pământul și toată podoaba lor. Și a săvârșit Dumnezeu în ziua a șasea lucrurile sale, care a făcut; și s-a odihnit în ziua a șaptea de toate lucrurile sale care a făcut. Și a binecuvântat Dumnezeu ziua a șap-*

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaemeron* 1, 11, *ed. cit.*, p. 83.

² Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Cartea a II-a, cap. 2, *ed. cit.*, p. 46.

tea și a sfințit-o pre ea; că întru aceea s-a odihnit de toate lucrurile sale, care a început Dumnezeu a face.

Despre „sabbath-ul“ odihnei lui Dumnezeu după creație, Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Aici dumnezeiasca Scriptură spune că s-a odihnit Dumnezeu de lucrurile Sale; în Evangheliile Hristos zice: *Tatăl meu până acum lucrează, și Eu lucrez* (In 5, 17). Nu se pare, la auzul acestor cuvinte, că este contradicție între cele spuse? Să nu fie! Nu este nici o contradicție între cele scrise în dumnezeiasca Scriptură. Când Scriptura ne spune aici că Dumnezeu s-a odihnit de lucrurile Sale, ne învață că Dumnezeu în ziua a șaptea a sfârșit de creat și de adus totul de la neființă la ființă; când Hristos ne spune că *Tatăl meu până acum lucrează și Eu lucrez*, ne arată continua Lui purtare de grijă; numește lucrare menținerea celor care au fost făcute, dăruierea dăinuirii lor și ocârmuirea lor în toată vremea. Dacă n-ar fi așa, cum ar dăinui universul acesta – toate cele văzute și neamul omenesc – de nu ar fi mâna cea de sus, care le ocârmuiește și le rânduiește?“¹

Privind minunea care se petrece zilnic în ceea ce ne-am obișnuit a numi „natură“ – de pildă, creșterea deplină a unei plante, a unui animal ori chiar a omului, dintr-o sămânță minusculă – nu avem cum să nu vedem continua lucrare ziditoare a lui Dumnezeu. Dar nu este totuși același lucru cu Facerea din cele Șase Zile, întâia aducere în ființă a tuturor celor existente. Primul capitol din *Cartea Facerii* descrie această zidire unică și irepetabilă.

Obișnuți cu „lucrarea“ lui Dumnezeu în lumea noastră prezentă, ne este greu să ne facem o idee despre celălalt fel de „lucrare“ pe care El a săvârșit-o în cele Șase Zile. Lumea, atunci, deși desăvârșită și deplin tocmită, era încă „nouă“. Sfântul Grigorie Teologul arată că, atunci când Dumnezeu a dorit să-l zidească pe Adam din țărână, „Cuvântul..., luând o parte din nou-ziditul pământ, cu nemuritoarele Sale mâini a plăsmuit chipul meu“². Sfântul Efrem Sirul învață:

„Așa cum toate – copacii, ierburile, dobitoacele, păsările și omul – erau deodată și bătrâne și tinere: bătrâne după înfățișarea mădurelor și alcătuirii, tinere după vremea zidirii lor; tot așa și luna era în acea vreme și bătrână și tânără: tânără, căci numai ce fusese zidită, bătrână fiindcă era plină precum în ziua a cincisprezecea.“³

Sfântul Efrem Sirul și alți Părinți subliniază această noutate afirmându-și credința că lumea a fost zidită primăvara. Sfântul Ambrozie leagă aceasta de faptul că la evrei anul începea primăvara:

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 10, 7, ed. cit., p. 125.

Sf. Grigorie Teologul, *Omilia* 7, „Despre suflet“.

Sf. Efrem Sirul, *Tălcuire la Facere* 1, ed. cit., p. 287.

„El a zidit cerul și pământul la vremea când încep lunile, timpul potrivit ca lumea să-și ia început. Era căldura blândă a primăverii, anotimp potrivit pentru orice lucru. Ca urmare, și anul a primit pecetea unei lumi ce va să ia naștere... Spre a arăta că zidirea lumii a avut loc primăvara, Scriptura zice: *Luna aceasta este vouă începătură lunilor, cea dintâi este vouă între lunile anului* (Ieș. 12, 2), numind întâia lună anotimpul primăverii. Căci se cuvenea ca începutul anului să fie începutul nașterii.“¹

Deci, după această privire asupra foarte realistei înțelegeri a Sfinților Părinți în privința celor Șase Zile ale Facerii, să ne aplecăm asupra problemei mai complicate a facerii omului, cununa zidirii lui Dumnezeu.

---

¹ Sf. Ambrozie, *Hexameron* 1, 13, *ed. cit.*, p. 13.

CAPITOLUL PATRU

Zidirea omului

(Fac. 1, 26-31; 2, 4-7)

1, 26-27 *Și a zis Dumnezeu: Să facem om după chipul nostru și după asemănare, și să stăpânească peștii mării și pasărilor cerului și dobitoacele și tot pământul și toate vietățile cele ce se târăsc pre pământ. Și a făcut Dumnezeu pre om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pre dânsul, bărbat și femeie i-a făcut pre ei.*

Am văzut că zidirea din cele Șase Zile e lucrarea Sfintei Treimi, și anume, Tatăl poruncește „Să fie!“, iar Fiul zidește. Însă, la zidirea omului, pare a avea loc o sfătuire aparte între Persoanele Treimii. Iată ce spune Sfântul Vasile cel Mare:

„*Să facem om.* [...] Cuvântul acesta nu mai fusese folosit pentru nici una dintre existențele rânduite. Pentru lumină, porunca a fost simplă: *Și a zis Dumnezeu: Să se facă lumină.* S-a făcut cerul, și nu s-a ținut sfat pentru cer. [...] Aici omul încă nu există, dar se ține sfat asupra omului. Dumnezeu nu a spus, la fel ca pentru celelalte ființe: «Să se facă om!» Cunoaște dar vrednicia ce ți s-a dat. Nu ți-a pricinuit obârșia prin poruncă, ci sfat a ținut Dumnezeu, spre a ți cum să aducă la viață această ființă vrednică de cinstire...

De ce oare nu a zis Dumnezeu «Fă», ci «Să facem om»? A zis așa, ca să poți cunoaște stăpânirea. Că voiește ca tu, luând aminte la Tatăl, să nu tăgăduiești pe Fiul; voiește să cunoști că Tatăl a zidit prin Fiul, iar Fiul a zidit cu voia Tatălui, și că ți se cade să slăvești pe Tatăl în Fiul, și pe Fiul în Duhul Sfânt...

Dar nu a zis: «Și au făcut ei», ca nu cumva să afli aici pricină de închinare la mai mulți dumnezei.¹

Tot așa, Sfântul Ioan Gură de Aur zice:

„De ce, când s-a făcut cerul, nu s-a zis «Să facem», ci, mai curând, să se facă cer, să se facă lumină, și tot așa pentru fiecare parte a zidirii, ci numai aici se adaugă: «Să facem», arătându-se sfatul, chibzuirea și împreună-grăirea cu cineva de aceeași cinste? Cine este cel ce are să fie făcut, de i se dă atâta cinstire? Este omul – ființă măreață și minunată, mai de preț înă-

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Despre obârșia omului* 1, 3-4.

intea lui Dumnezeu decât toată zidirea... Că s-a ținut sfat, chibzuire și împreună-grăire nu fiindcă Dumnezeu avea trebuință de sfat – să nu fie! – ci ca prin însăși aceasta să ne arate vrednicia celui zidit...

Și cine este Acela Căruia îi zice Dumnezeu: «Să facem om»? Este *Sfetic minunat, Dumnezeu tare, Domn al păcii, Părinte al veacului ce va să fie* (Is. 9, 6), Fiul cel Unul-născut și Însuși Dumnezeu. Aceluia îi zice: «Să facem om după chipul nostru, după asemănarea noastră». Nu zice: «După al meu și al tău» sau «al meu și al vostru», ci «după chipul nostru», arătând un singur chip și o singură asemănare.¹

Sfântul Grigorie Teologul vorbește foarte poetic despre facerea omului, ca despre o împreunare a lumilor de sus cu cele de jos, zidite mai înainte de Dumnezeu. Întâi:

„El a dat ființă lumii cugetătoare [adică lumii fapturilor inteligibile, lumii îngerești], pe cât pot eu să gândesc aceste lucruri și să socotesc cele mărețe cu vorbirea mea cea săracă. Apoi, după ce întâia Zidire a fost pusă în bună rânduială, El zămislește o a doua lume, materialnică și văzută – întregul tocmirii pământului, cerului și al celor aflate la mijloc între ele; zidire cu-adevărat minunată, când privim la încântătoarea formă a fiecărei părți, dar încă și mai vrednică de minunare, când socotim armonia și conglăsuirea întregului, felul cum fiecare parte se îmbină cu toate celelalte în desăvârșită rânduială... Iar aceasta, pentru ca El să arate că poate să cheme întru ființare nu numai firea cea înrudită Sieși [adică lumea nevăzută, îngerească], ci și pe cea cu totul străină Lui. Căci înrudite Dumnezeirii sunt firile cugetătoare, care numai cu mintea se pot înțelege; dar toate cele despre care simțirile pot lua cunoștință îi sunt desăvârșit străine; iar, dintre acestea, cele mai îndepărtate de El sunt cele cu totul lipsite de suflet și puțința mișcării.

Deci, mintea și simțirea, osebite astfel una de cealaltă, au rămas între hotarele lor, purtând în sineși măreția Cuvântului Ziditor, tăcute laudătoare și înfiorate vestitoare ale puternicei Sale lucrări. Ci încă nu se făcuse vreo îmbinare a celor două, nici vreo amestecare a celor potrivnice, semne ale unei mai mari înțelepciuni și dărnicii în zidirea firilor, nici se făcuse cunoscut până acum întregul belșug al bunătații. Acum Cuvântul Ziditor, hotărând să le dezvăluie și să alcătuiască o singură ființă însuflețită din amândouă – vreau să zic din zidirea nevăzută și cea văzută – făurește Omul; și luând un trup din materia ce se afla de mai înainte, și punând în el un Suflu luat din Sine (despre care Cuvântul știa că este un suflet rațional și chip al lui Dumnezeu), ca pe un fel de o a doua lume, măreț în micime, l-a așezat pe pământ, Înger nou, slujitor îmbinându-le pe amândouă,

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Opt omilii la Facere* 2, 1-2.

deplin cunoscător al zidirii văzute, dar numai în parte al celei cugetătoare; împărat al tuturor celor de pe pământ, dar supus al Împărăției celei de sus; pământesc și ceresc; vremelnic, și totuși nemuritor; văzut, și totuși cugetător; la jumătatea drumului între măreție și nimicnicie, împreunând într-o persoană duhul și trupul; duh, pentru bunătățile revărsate asupra lui, trup, din pricina culmii la care fusese înălțat; unul, ca să poată să urmeze a vieții și a-l slăvi pe binefăcătorul său, celălalt, ca să poată suferi, și prin suferință să i se aducă aminte și să se îndrepteze, dacă cumva s-ar mândri întru măreția sa; ființă vie, cercat aici și mutat apoi altundeva; și, spre a întregi taina, îndumnezeit prin atragerea sa către Dumnezeu.¹

Ce este acest chip al lui Dumnezeu? Sfinții Părinți au scos în relief felurite aspecte ale chipului lui Dumnezeu în om: unii au pomenit domnia omului asupra zidirii inferioare (pomenită textual în *Facere*); alții, rațiunea lui; alții, iarăși, libertatea sa. Sfântul Grigorie de Nyssa rezumă cel mai bine înțelesul chipului lui Dumnezeu:

„El întrece orice bunătate care se poate închipui de mintea omului și, dacă creează viața acestuia, nu o face din altă pricină decât pentru că este bun. Așa fiind, și pentru că tocmai de aceea s-a hotărât să ne aducă la viață, Dumnezeu nu își arată bunătatea doar pe jumătate, dăruind omului numai o parte din bunătățile Sale și păstrând pentru Sine, în chip pizmaș, cealaltă parte, ci își arată suprema bunătate tocmai prin aceea că l-a adus pe om din neființă la viață și l-a copleșit cu tot felul de daruri. Mulțimea tuturor bunătăților este atât de mare, încât nu știm dacă s-ar putea număra ușor. De aceea, rezumându-le, Scriptura le-a descris în felul următor: *după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pre dânsul*, ceea ce este ca și cum ar fi spus că firea omenească a fost făcută părtașă la toate bunătățile; căci, dacă Dumnezeu este plinătatea tuturor bunătăților, iar omul este după chipul Lui, oare nu în această plinătate va sta asemănarea chipului cu Arhetipul său?”²

Care este deosebirea dintre „chipul” și „asemănarea” lui Dumnezeu în om? Sfinții Părinți arată cum chipul ne este dat deplin și nu poate pieri; asemănarea însă ni s-a dat la început doar în mod potențial, urmând ca omul însuși să lucreze spre a ajunge la desăvârșirea ei. Sfântul Vasile cel Mare învață:

„*Să facem om după chipul nostru și după asemănare*. Pe unul îl avem de la zidire, pe altul îl dobândim prin voia slobodă. În alcătuirea dintâi, ni s-a dat să ne naștem după chipul lui Dumnezeu; prin voia slobodă se plămăiește în noi ființarea după asemănarea lui Dumnezeu... *Să facem om după chipul nostru*: fie-i dat prin zidire ceea ce este după chip, dar și facă-se după asemănare. Dumnezeu a dat putere pentru aceasta; prin ce te-ai mai

¹ Sf. Grigorie Teologul, „Al doilea cuvânt la Paști” 6-7, în *NPNF*, vol. 7.

² Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului* 16, 10, ed. cit., p. 49.

fi osebit, dacă te-ar fi făcut și după asemănare? De ce te-ai mai fi încununat? Iar dacă Ziditorul ți le-ar fi dat pe toate, cum ți s-ar mai fi deschis împărăția cerurilor? Se cuvenea deci a se da ție doar o parte, lăsându-se cealaltă neîmplinită, tocmai ca să o plinești tu însuși și să te învrednicești de răsplătirea care vine de la Dumnezeu.¹

În același pasaj din *Cartea Facerii* în care se descrie zidirea omului, se spune că acesta a fost făcut „bărbat și femeie”.² Dar ține oare această deosebire de chipul lui Dumnezeu? Sfântul Grigorie de Nyssa explică faptul că Scriptura se referă aici la o *îndoită* facere a omului:

„Ceea ce a fost făcut «după chip» și ceea ce e azi în stare de plâns sunt două lucruri cu totul deosebite. Scriptura spune că *a făcut Dumnezeu pre om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pre dânsul*. Crearea celui ce a fost făcut *după chip* și-a atins din acel moment desăvârșirea. Dar Scriptura se întoarce din nou și ține să precizeze: *bărbat și femeie i-a făcut pre ei*. Cred că toți sunt de părere că acest lucru nu s-a spus în legătură cu Dumnezeu ca model original, căci, după cum zice Apostolul, în Hristos «nu este parte bărbătească și femeiască». Cu toate acestea, Scriptura ne istorisește că în aceste două direcții s-a împărțit omenirea. Cel puțin așa ni se dă să înțelegem din felul cum s-a compus fraza, căci mai întâi ni se spune: *a făcut Dumnezeu pre om, și: după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pre dânsul*, iar în continuare se adaugă: *bărbat și femeie i-a făcut pre ei*, afirmându-se, prin aceste cuvinte din urmă, ceva cu totul străin de însușirile lui Dumnezeu.

Cred că prin cele spuse Scriptura ne înfățișează aici o învățătură de mare însemnătate, și ea se cuprinde în următoarele: firea omenească stă la mijloc între două extreme, opuse una alteia, între ființele dumnezeiești și netrupești, pe de-o parte, și viața dobitoacelor și victărilor necugetătoare, pe de altă parte [idee similară cu cea a Sfântului Grigorie Teologul, pe care am citat-o]. Într-adevăr, în alcătuirea omului ușor le putem surprinde pe amândouă: de la Dumnezeu el a primit cugetul și puterea de judecată, care este comună pentru bărbat și femeie, iar din lumea necugetătoarelor, omul are alcătuirea trupească și toate cele trupești (căci oricine face parte din categoria oamenilor are pe deplin și una și alta din însușiri). Desigur că întâietatea o are puterea de cugetare, după cum am desprins din istoria privitoare la facerea omului, în care abia în al doilea rând ne vorbește despre faptul că legătura și apropierea lui cu lumea celor necugetătoare este o rânduială pentru înmulțire. [...]

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Despre obârșia omului* 1, 16-17.

² Hristos Însuși a citat acest loc din *Facere*. La Marcu (10, 6) El spune: *Dar din începutul zidirii bărbat și femeie i-au făcut pre ei Dumnezeu*. Cuvintele Sale, „de la începutul zidirii” contrazic limpede ideea evoluționiștilor și a susținătorilor vechimii pământului că au existat milioane de ani de istorie a pământului înainte de apariția ființelor umane (*n. ed.*).

Cela ce a chemat toate la viață, și Care a fost în măsură să plăsmuiască pe om ca întreg, prin voința Sa, după un tipar sau calapod dumnezeiesc, Acela, [...] prin puterea atotvederii Lui, a văzut mai dinainte depărtarea noastră liberă de pe calea cea dreaptă și căderea care a urmat; iar ca urmare a abaterii de la viața îngerească, pentru ca să nu nimicească sufletele ome-nești, [...] a rânduit pentru firea noastră ceva mai potrivit stării de după alunecarea noastră în păcat: în loc să rămânem la vrednicia îngerească, El ne-a îngăduit să transmitem viața de la unii la alții întocmai ca dobitoacele și ca vietățile necugetătoare.¹

Deci, chipul lui Dumnezeu care, așa cum învață toți Sfinții Părinți, ține de suflet, și nu de trupul omului, nu are nimic de-a face cu împărțirea între bărbat și femeie. S-ar zice că în *ideea* de om a lui Dumnezeu – așa cum va fi omul în Împărăția Cerurilor – nu se află parte bărbătească și femeiască; dar Dumnezeu, prevăzând căderea omului, a făcut această împărțire, legată în chip nedespărțit de viețuirea pământească a omului.

Totuși, realitatea vieții sexuale n-a apărut înainte de căderea omului. Sfântul Ioan Gură de Aur, tâlcuind cuvintele: *Iar Adam a cunoscut pre Eva, femeia sa, și zămislind ea...* (Fac. 4, 1) – lucru ce a avut loc după cădere – zice:

„După călcarea poruncii, după izgonirea din Rai, atunci a început împreunarea căsătoriei. Înainte de călcarea poruncii, întâii oameni au trăit ca îngerii, și nici nu era vorba de împreunare. Și cum ar fi putut fi aceasta, de vreme ce erau slobozi de trebuințe trupești? Deci, întru început, se trăia în feciorie; dar când, din pricina lipsei de grijă (a primilor oameni) a venit călcarea poruncii și păcatul a intrat în lume, s-a luat de la ei fecioria, că nevrednici se făcuseră de o așa de mare bunătate, iar în locul ei s-a pus în lucrare legea viețuirii întru căsătorie.”²

Iar Sfântul Ioan Damaschinul scrie:

„În Rai domnea fecioria. [...] După călcarea poruncii... când a intrat moartea în lume... a fost înființată căsătoria, ca să nu se nimicească și să se desființeze, din pricina morții, neamul omenesc, pentru că prin nașterea de copii avea să dăinuiește neamul omenesc.

Poate însă că se va întreba: ce vor să spună cuvintele *bărbat și femeie* și cuvintele *creșteți și vă înmulțiți*? La acestea vom răspunde: Cuvintele *creșteți și vă înmulțiți* nu arată numaidecât înmulțirea oamenilor prin împreunarea căsătoriei. Dumnezeu putea să facă să se înmulțească neamul omenesc și în alt chip, dacă ar fi păzit până la sfârșit, necălcată, porunca. Dar Dumnezeu, prin preștiința sa, Cel care pe toate le știe înainte de nașterea lor, știind că au să calce porunca și au să fie osândiți la moarte, pre-

¹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului* 16-17, ed. cit., pp. 48-49 și 53.

² Sf. Ioan Gură de Aur, *Opt omilii la Facere* 8, 4.

văzând aceasta, a făcut bărbatul și femeia și a poruncit să crească și să se înmulțească.¹

Cum vom vedea, în privința aceasta, ca și în altele, omul de dinainte de cădere era într-o stare deosebită de cea de după cădere, chiar dacă între cele două stări există o continuitate prevăzută de Dumnezeu prin înainte-cunoașterea căderii.

Dar să nu se creadă că vreunul dintre Sfinții Părinți a privit căsătoria ca pe „un rău necesar” sau a tăgăduit că ar fi o stare blagoslovită de Dumnezeu. Ei au socotit-o ca pe un lucru bun în prezenta noastră stare de păcat, dar un lucru bun care este pe locul al doilea după înalta stare a fecioriei, în care au trăit Adam și Eva înainte de cădere, stare la care sunt părtași și astăzi cei ce au urmat sfatul Apostolului Pavel *să fie precum și eu* (I Cor. 7, 7-8). Sfântul Grigorie de Nyssa, același Părinte care învață așa de limpede despre obârșia căsătoriei în înrudirea noastră cu dobitoacele, apără totuși așezământul căsătoriei în chipul cel mai limpede. Astfel, în tratatul său *Despre Feciorie*, el scrie:

„Să nu creadă cineva că defăimăm așezământul căsătoriei. Căci știm prea bine că nu este străin de blagoslovenia lui Dumnezeu... Ci iată cum privim noi căsătoria: deși căutarea celor cerești trebuie să fie întâia grijă a omului totuși dacă poate a se folosi de cele ale căsătoriei cu înfrânare și cumpătate, nu trebuie să disprețuiască această cale de a slujii stării aceleia... Căsătoria e ultima treaptă a despărțirii noastre de viața petrecută în Rai; căsătoria e primul lucru ce trebuie părăsit; este oarecum primul loc de pornire în drumul nostru către Hristos.”²

1, 28 *Și i-a binecuvântat pre ei Dumnezeu zicând: Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul; și-l stăpâniți pre el, și stăpâniți peștii mării și pasările cerului și toate dobitoacele și tot pământul și toate vietățile care se târăsc pre pământ.*

Creșteți și vă înmulțiți sunt cuvintele rostite mai înainte de Dumnezeu făpturilor apei (Fac. 1, 22), arătând înrudirea omului cu zidirea inferioară și, prin cădere, cu modul lor de procreare sexuală. Dar cuvintele au și un înțeles mai adânc. Sfântul Vasile cel Mare scrie:

„Există două feluri de creștere: cea a trupului și cea a sufletului. Creșterea sufletului este sporirea cunoașterii întru desăvârșire; creșterea trupului este sporirea de la micime la statura obișnuită.

De-aceea El a zis dobitoacelor necugetătoare «creșteți», după sporirea trupească, în înțelesul de a-și împlini firea; dar nouă ne-a spus «creșteți» după Omul lăuntric, întru înaintarea ce duce la Dumnezeu. Așa a făcut Pavel, întinzându-se către cele dinainte și uitând cele dinapoi (Filip. 3, 13). Iată, dar, creșterea întru cele duhovnicești...

¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Cartea a IV-a, cap. 24, *ed. cit.*, pp. 196-197.

² Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre feciorie* 8, 12.

«Vă înmulțiți»: blagoslovenia aceasta privește Biserica. Să nu se mărginească cuvântul dumnezeiesc la un singur ins, ci Evanghelia mântuirii să se predice în tot pământul. «Vă înmulțiți»: către cine se îndreaptă porunca? Către cei care nasc după Evanghelie...

Deci, cuvintele acestea se potrivesc și dobitoacelor necugetătoare, dar dobândesc un înțeles aparte când avem de-a face cu ființa cea după chipul cu care am fost cinstiți.¹

Omul trebuie să stăpânească nu numai asupra zidirii din afară, ci, deopotrivă, asupra patimilor celor dobitocești care pândesc în lăuntruul său. Sfântul Vasile cel Mare scrie:

„Ai stăpânire asupra tuturor felurilor de fiare sălbatice. Dar, vei zice, am eu fiare sălbatice înlăuntruul meu? Da, și încă o mulțime. Ba chiar porți în tine o gloată fără număr de fiare sălbatice. Nu lua aceasta ca pe o ocară. Oare nu e mânia o mică fiară, când urlă în inima ta? Nu este ea mai sălbatică decât orice câine ce-ți iese în cale? Și oare nu e viclenia, ce stă la pândă în sufletul viclean, mai aprigă decât ursul peșterilor?... Dar oare ce fel de fiare sălbatice nu avem înlăuntruul nostru?... Ai fost făcut să stăpânești; ești stăpânul patimilor, stăpânul fiarelor sălbatice, stăpânul șerpilor, stăpânul păsărilor... Fii stăpân pe gândurile dinlăuntruul tău, ca să te faci stăpân al tuturor ființelor. Așadar, puterea ce ni s-a dat asupra viețuitoarelor ne pregătește să ne facem stăpâni asupra noastră.”²

Patimile cele dobitocești se află înlăuntruul nostru datorită înrudirii noastre cu zidirea animală prin cădere. Sfântul Grigorie de Nyssa scrie:

„Întrucât viețuitoarele necugetătoare au venit pe lume înainte de om, și deoarece, cum am mai pomenit, din însușirile firii acelora a primit și omul o parte – mă gândesc la cele privitoare la procreare – înseamnă că și omul are unele dintre însușirile dobitoacelor. De pildă, mânia nu poate forma nicicum un punct de asemănare între Dumnezeu și om; tot așa, nici plăcerea nu poate caracteriza firea cea atât de înaltă a lui Dumnezeu; la fel lașitatea, obrăznicia, lăcomia, pofta de câștig și disprețul față de pierdere, ca și alte asemenea simțăminte, nu sunt dintre cele care-i plac lui Dumnezeu. Astfel de porniri le-a luat omul din lumea ființelor necugetătoare.”³

Iată o învățătură foarte adâncă. Cei ce cred în ideile evoluționiste spun: „Omul se trage din maimuță, deci ești o făptură asemeni animalelor“. Dar Sfinții Părinți spun că suntem o zidire mixtă, în parte cerească, în parte pământescă. În partea pământescă Dumnezeu a îngăduit modul de reproducere similar animalelor, și astfel vedem cât de animalici suntem când ne lăsăm

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Despre obârșia omului* 2, 6-7.

² *Ibid.*, 1, 19.

³ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului* 18, *ed. cit.*, pp. 53-54.

stăpâniți de patimi. Avem aceste „animale“ înlăuntrul nostru, dar mai avem și partea cerească, pe care tânjim s-o redobândim.

1, 29-30 *Și a zis Dumnezeu: Iată am dat vouă toată iarba ce face sămânță de semănat, care este deasupra a tot pământul, și tot pomul care are întru sine rod cu sămânță de semănat va fi vouă de mâncare. Și tuturor fiarelor pământului și tuturor pasărilor cerului și tuturor vietăților ce se târăsc pre pământ, care au întru sine suflare de viață, toată iarba verde de mâncare. Și s-a făcut așa.*

Aici ni se spune că întru început, când pământul și toate făpturile lui erau încă noi iar omul nu căzuse, nu numai oamenilor, ci chiar și animalelor li s-a dat să se hrănească doar cu verdețuri; nu era nevoie ca fiarele să fie carnivore, și la început nici nu erau. Iată ce spune Sfântul Vasile cel Mare:

„Biserica să nu lase nimic de-o parte: totul este legiuit. Dumnezeu nu a zis: «V-am dat peștii spre mâncare, v-am dat vitele, târătoarele și cele cu patru picioare». Nu pentru aceasta le-a făcut, zice Scriptura. În fapt, întâia legiuire îngăduia folosirea fructelor, că încă eram socotiți vrednici de Rai.

Ce taină se ascunde ție aici?

Ție, zice Scriptura, ca și fiarelor sălbatice și pasărilor, [se dau] fructe, verdețuri și ierburi... Vedem însă o mulțime de animale sălbatice care nu mănâncă fructe. Ce fructe ar primi pantera drept hrană? Ce fruct l-ar putea sătura pe leu?

Și totuși aceste ființe, supunându-se legii firii, se hrăneau cu fructe. Dar după Potop, când omul și-a schimbat felul viețuirii și s-a depărtat de hotarul rânduitorului, Domnul, cunoscând că omul este risipitor, i-a îngăduit folosirea tuturor felurilor de hrană: *Ca pre niște buruieni de ierburi am dat vouă toate* (Fac. 9, 3). Prin această îngăduință, și celelalte dobitoace au fost slobozite să le mănânce. De-atunci este leul mâncător de cărnuri, și tot de atunci caută vulturii stârvuri. Căci vulturii încă nu priveau deasupra pământului în fiecă clipă atunci când s-au născut animalele; la drept vorbind, nici una dintre cele care primiseră numire ori existență nu murise încă, astfel ca vulturii să le poată mânca. Firea încă nu se împărțise, în toată prospețimea fiind; vânătorii încă nu prindeau, că încă nu era aceasta între îndeletnicirile oamenilor; cât despre fiare, ele încă nu-și sfășiau pradă, că încă nu erau mâncătoare de cărnuri... Ci toate urmau purtarea lebedei, și toate mâncau iarba pășunilor...

Astfel era întâia zidire, și tot astfel va fi reșezarea ce va să vie. Omul se va întoarce la vechea sa alcătuire, lepădând răutatea, viața împovărată de griji, robirea sufletului față de nevoile zilnice. După ce se va fi lepădat de toate, se va întoarce la viața Raiului cea nerobită patimilor cărnii, cea sloboadă, viața întru apropierea lui Dumnezeu, părtaș vieții celei îngerești.¹

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Despre obârșia omului* 2, 6-7.

Trebuie spus că viața zidirii originare nu este viața Raiului, în care omul încă nu fusese adus; este viața pământului din afara Raiului, pe care Dumnezeu îl blagoslovese de mai înainte ca loc de sălășluire a omului după cădere. Iată ce scrie Sfântul Efrem Sirul:

„Dumnezeu a blagoslovit pe primii strămoși pe pământ deoarece, chiar înainte de păcat, El le-a gătit pământul spre sălășluire; căci, înainte să păcătuiască, Dumnezeu a știut că vor păcătui... Înainte de a-l așeza în Rai, El l-a blagoslovit [pe om] pe pământ, astfel ca prin blagoslovenie, și prin cea mai de dinainte a Sa bunătate, să poată să împruțineze puterea blestemului care urma a lovi pământul.“¹

Deci, întru început, înainte de căderea omului, întregul pământ era ca un fel de Rai. Sfântul Simeon Noul Teolog învață:

„Dumnezeu n-a dat dintru început oamenilor întâi-plăsmuiți numai Raiul, cum socotesc unii, nici nu l-a zidit numai pe acela nesticăcios, ci a făcut mult mai mult: aducând la existență înaintea aceluia întreg pământul pe care-l locuim și toate cele de pe pământ, precum și cerul cu cele din el, în ziua a șasea l-a plăsmuit pe Adam și l-a așezat domn și împărat al întregii zidiri văzute. Nici Eva nu era făcută atunci, nici Raiul, ci fusese făcută de Dumnezeu doar această lume, fiind zidită nesticăcioasă, chiar dacă materialnică și simțită. Și pe aceasta Dumnezeu a dat-o lui Adam și celor ce aveau să se nască din el, cum zice dumnezeiasca Scriptură (Fac. 1, 26-30). [...] Vezi cum Dumnezeu a dat dintru început omului întreaga lume ca pe un Rai? [...] Adam a fost plăsmuit având un trup nesticăcios, chiar dacă materialnic și încă nu cu totul duhovnicesc, și a fost așezat de Ziditorul Dumnezeu ca împărat nemuritor într-o lume nesticăcioasă, adică nu numai în Rai, ci în tot pământul de sub cer... Creația aceasta a fost adusă la început la existență de către Dumnezeu nesticăcioasă toată și în starea Raiului; dar, blestemată fiind, s-a mutat spre stricăciune și robie, supunându-se deșertăciunii oamenilor.“²

Iată o viziune cu totul aparte asupra zidirii dintru început.

1, 31 Și a văzut Dumnezeu toate câte a făcut, și iată erau bune foarte. Și s-a făcut seară și s-a făcut dimineață, ziua a șasea.

Primul capitol din *Cartea Facerii* este dedicat în întregime celor Șase Zile ale Facerii. În capitolul doi, facerea omului e descrisă ceva mai amănunțit. S-ar putea spune că în capitolul întâi se descrie zidirea omenirii, atât în înțelesul înalt, de chip al lui Dumnezeu, cât și în aspectul său împărțit și pământesc, de

¹ Sf. Efrem Sirul, *Tălcuire la Facere* 1.

² Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri teologice și etice*, Discursul 1, Ed. Delsis, Siblu, 1998, pp. 112-113; 116-117; 127.

parte bărbătească și femeiască; pe când în capitolul doi se înfățișează facerea anume a *primului bărbat*, Adam, și a *primei femei*, Eva. Câteva dintre zidirile celor Șase Zile sunt pomenite și în capitolul doi, dar nu în ordinea strict cronologică din capitolul întâi. Trebuie să ținem minte aceste lucruri, ca să nu cădem în greșelile elementare ale criticilor raționaliști, care găsesc „contradicții” între cele două capitole și presupun că aparțin unor autori diferiți.

2, 4-6 Aceasta este cartea facerii cerului și a pământului, când s-au făcut, în care zi a făcut Domnul Dumnezeu cerul și pământul, și toată verdeața câmpului, mai înainte de ce s-a făcut pre pământ, și toată iarba țarinii mai înainte de ce a răsărit; că nu dăduse Dumnezeu ploaie pre pământ, și om nu era care să-l lucreze pre dânsul. Și izvor ieșea din pământ și apă toată fața pământului.

Avem aici o scurtă descriere a stării lumii înainte de apariția omului, arătându-se că fără Dumnezeu nu ar fi fost nimic, că El a adus toate într-o ființare din nimic. Iată cum tâlcuiește Sfântul Ioan Gură de Aur acest loc:

„Când [Scriptura] a spus cerul și pământul, a cuprins în aceste cuvinte pe toate, și cele de pe pământ și cele din cer. După cum, atunci când a vorbit de crearea făpturilor, n-a vorbit de fiecare în parte, ci le-a cuprins pe toate printr-un singur cuvânt, tot așa și cu cartea aceasta, a numit-o *cartea facerii cerului și a pământului*, deși cuprinde și altele multe, lăsându-ne deci pe noi să ne gândim că, o dată ce face pomenire de cer și de pământ, trebuie neapărat să se vorbească în ea de toate cele văzute, atât de cele din cer, cât și de cele de pe pământ. [...] Sfântul Duh și acum, după ce a arătat care este ordinea în care au fost create făpturile, după ce a arătat ce a fost creat mai întâi și ce a fost creat mai pe urmă, după ce a arătat că pământul, supunându-se cuvântului și poruncii Stăpânului, a dat din sânul său semințele, că a fost trezit la naștere fără să aibă nevoie de ajutorul soarelui (căci cum să aibă nevoie de el când nici nu era creat?), fără să aibă nevoie de ploi îmbelșugate sau de mâna de lucru a omului (căci omul nici nu fusese adus pe pământ), Sfântul Duh deci pentru aceste pricini amintește în parte de toate, ca să închidă gura desfrănată a celor care ar încerca să vorbească fără de rușine. [...] Aceste cuvinte vor să spună că la cuvântul și la porunca Stăpânului au fost aduse la ființă toate cele ce nu ființau mai înainte, că s-au arătat dintr-o dată cele ce nu erau. [...] Toate acestea s-au scris ca să cunoaștem că pământul, ca să dea la iveală semințele sale, nu a avut nevoie de ajutorul celorlalte stihii, ci i-a fost de ajuns porunca Creatorului.”¹

2, 7 Și a plăsmuit Dumnezeu pre om, țărână luând din pământ, și a suflat în fața lui suflare de viață, și s-a făcut omul cu suflet viu.

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere* 12, 2, ed. cit., pp. 139-141.

Aici ni se arată atâta cât putem cunoaște despre felul *cum* s-a zidit omul. Nu poate fi vreo îndoială că Sfinții Părinți au înțeles prin „țărână“ chiar țărâna pământului; dar, când vorbesc de „mâinile“ lui Dumnezeu care au „luat“ țărâna, ei voiesc a arăta marea grijă a lui Dumnezeu și participarea Sa directă la lucrare. Fericitul Theodorit scrie:

„Când auzim în istorisirea lui Moisi că Dumnezeu a luat *țărână* din pământ și l-a plăsmuit pe om, și voim a afla înțelesul acestui grai, descoperim în el deosebita bunăvoință a lui Dumnezeu față de neamul omenesc. Căci marele Proroc arată, în zugrăvirea facerii, că Dumnezeu a făcut toate celelalte fapte prin cuvântul Său, iar pe om l-a făcut cu înseși mâinile Sale... Nu zicem că Dumnezeu are mâini... ci spunem că fiecare dintre zicerile acestea arată din partea lui Dumnezeu o mai mare grijă pentru om decât pentru celelalte fapte.“¹

Sfântul Vasile cel Mare afirmă că versetul citat subliniază cât de deosebită e obârșia omului față de cea a animalelor:

„Mai sus, textul spune că Dumnezeu a făcut; aici spune *cum* a făcut Dumnezeu. Dacă stihul ar fi spus doar că Dumnezeu a făcut, ai fi putut crede că l-a făcut [pe om] așa cum a făcut și dobitoacele, fiarele sălbatice, verdeața, ierburile. Iată de ce, spre a nu te lăsa să-l așezi în rândul fiarelor sălbatice, dumnezeiescul cuvânt a făcut cunoscută deosebita măiestrie folosită de Dumnezeu pentru noi: *țărână din pământ a luat Dumnezeu*.“²

Același Părinte ne spune deosebirea dintre „facerea“ omului și „plăsmuirea“ lui:

„Dumnezeu pe omul lăuntric l-a *făcut*, iar pe omul cel din afară l-a *plăsmuit*. Plăsmuirea se potrivește lutului, iar facerea, celui după chip. Deci carnea s-a plăsmuit, însă sufletul s-a făcut.“³

Facerea omului arată atât măreția, cât și nimicnicia sa:

Și a plăsmuit Dumnezeu pre om, țărână luând din pământ. În lume am aflat zicându-se și că omul este nimic, și că este măreț. De socotești numai firea, nimica este el, și lucru fără vreun preț; dar, de privești cu câtă cinste a fost înconjurat, omul este ceva măreț... De socotești ce anume a luat [Dumnezeu], ce oare este omul? Dar de chibzuiești la Acela care l-a plăsmuit, cât de măreț este omul! Deci, deopotrivă, este nimic, pentru materie, și măreț, pentru cinste.“⁴

¹ Fericitul Theodorit al Cyrului, citat de Mitropolitul Macarie în *Teologia dogmatică ortodoxă*, Petersburg, 1883, vol. 1, pp. 430-443 (în limba rusă).

² Sf. Vasile cel Mare, *Despre obârșia omului* 2, 4.

³ *Ibid.*, 2, 3.

⁴ *Ibid.*, 2, 2.

Tâlcuirea obișnuită a Sfinților Părinți spune că ceea ce s-a „suflat” în om a fost *sufletul* său. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Și a plăsmuit Dumnezeu pre om, țărână luând din pământ, și a suflat în fața lui suflare de viață. Moisi folosește cuvinte grosolane pentru că vorbește oamenilor care nu puteau înțelege altfel, așa cum putem înțelege noi; se folosește de aceste cuvinte ca să ne învețe că iubirea de oameni a lui Dumnezeu a voit ca omul acesta, făcut din pământ, să aibă suflet rațional, ca să fie astfel o ființă întregă și desăvârșită. Și a suflat, spune Scriptura, în fața lui suflare de viață. Prin această suflare a dăruit celui făcut din pământ putere de viață; suflarea aceasta alcătuiește firea sufletului. Și Scriptura a adăugat: Și s-a făcut omul cu suflet viu. Cel care a fost plăsmuit din țărână, o dată ce a primit prin suflarea lui Dumnezeu suflare de viață, s-a făcut cu suflet viu. Ce înseamnă cu suflet viu? Înseamnă suflet lucrător, ce are în slujba sa mădularele trupului drept unelte, următoare voinței lui.”¹

Sfântul Serafim din Sarov are o interpretare oarecum diferită a acestui loc din Scriptură. În convorbirea sa cu Motovilov el afirmă că ceea ce s-a plăsmuit din țărâna pământului a fost întreaga fire omenească – trup, suflet și duh (duhul fiind cea mai înaltă parte a sufletului) – iar ceea ce a fost suflat în această fire a fost harul Duhului Sfânt. Este o perspectivă diferită asupra facerii omului (aflată și la alți Părinți), care nu contrazice, de fapt, interpretarea obișnuită că sufletul a fost cel suflat în om; cei care susțin această din urmă părere cred și ei că omul a fost făcut întru harul lui Dumnezeu.

Sfântul Grigorie Teologul vorbește despre înălțimea firii omului, a căruia cea mai înaltă parte a firii nu vine din pământ, ci direct de la Dumnezeu:

„Sufletul este suflarea lui Dumnezeu, și, deși este ceresc, îndură a fi amestecat cu ceea ce este din țărână. E o lumină închisă într-o peșteră, însă dumnezeiască și de nestins... Cuvântul a grăit, și luând o parte din nou-ziditul pământ, cu nemuritoarele Sale mâini a plăsmuit chipul meu și i-a împărtășit viața Sa; căci a trimis în el Duhul, care e raza nevăzutei dumnezeiri.”²

Asemenea exprimări însă nu trebuie să ne ducă la falsa părere că sufletul însuși este dumnezeiesc sau o parte din Dumnezeu. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Unii oameni nesocotiți, mânați de propriile gânduri, fără să țină seama de pogorământul cuvintelor Scripturii și fără să aibă o judecată vrednică de Dumnezeu, încearcă să spună că sufletul este din Ființa lui Dumnezeu. Ce nebunie! Ce sminteală! Atâtea și atâtea căi de pierzare a croit diavolul celor ce vor să-i slujească! [...] Deci, când auzi: *a suflat în fața lui suflare de viață*, înțelege iarăși că a hotărât ca, așa precum a adus la iveală

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 12, 5, *ed. cit.*, p. 145.

² Sf. Grigorie Teologul, *Omilia* 7, „Despre suflet”.

puterile cele netrupești, tot așa a hotărât ca și trupul omului, făcut din țărână, să aibă suflet rațional care să poată folosi mădulele trupului.“¹

Există unii astăzi care ar voi să folosească ordinea facerii omului din acest verset spre a „dovedi“ că omul a „evoluat“ din animalele inferioare: întâi a fost trupul sau firea pământească, iar apoi sufletul sau starea de existență în harul lui Dumnezeu. O astfel de interpretare este cu neputință, dacă acceptăm înțelegerea patristică a facerii omului.

Mai întâi, am văzut că în concepția patristică zilele facerii – oricare ar fi fost lungimea lor exactă – au fost perioade de timp foarte scurte; că lucrarea lui Dumnezeu din fiecare zi s-a petrecut cu repeziciune, ba chiar imediat; că la sfârșitul celor Șase Zile lumea era încă „nouă“, nelăsată încă stricăciunii și morții.

În al doilea rând, înșiși Sfinții Părinți stăruie a arăta că facerea omului nu trebuie înțeleasă *cronologic*; este, mai curând, o descriere *ontologică* în care se istorisește *alcătuirea* omului, iar nu ordinea cronologică în care ea a avut loc. Când Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă că „înainte“ de insuflare omul era o „păpușă neînsuflețită“², sau Sfântul Serafim din Sarov afirmă că *nu* a fost o „păpușă fără viață“, ci o ființă omenească vie și lucrătoare – trebuie să înțelegem cuvântul „înainte“ în sensul ontologic de „fără“. Dar facerea omului însuși – atât a trupului, cât și a sufletului, împreună cu harul în care omul a fost făcut – a fost instantanee. Părinții au socotit necesar să înfățișeze această învățătură în chip deslușit, fiindcă în vechime existau două învățături opuse, dar la fel de false amândouă, despre subiectul de față: una a origeniștilor, care afirmau că sufletele pre-există plămuirii trupurilor și doar intră în trupuri ca o „cădere“ dintr-o stare mai înaltă; iar cealaltă, care spunea că trupul precede sufletul, și deci are o fire mai nobilă. Sfântul Ioan Damaschin învață:

„A făcut trupul din pământ, iar suflet rațional și gânditor i-a dat prin insuflarea sa. Aceasta numim chip dumnezeiesc. [...] Trupul și sufletul au fost făcute deodată, iar nu întâi unul și apoi celălalt, după cum în chip prostesc afirmă Origen.“³

Iar Sfântul Grigorie de Nyssa învață și mai amănunțit (referindu-se atât la zidirea originară a omului, cât și la conceperea oamenilor individuali de azi), după ce respinge rătăcirea potrivnică a lui Origen:

„Alții, dimpotrivă, se țin strâns de istorisirea lui Moisi în legătură cu facerea omului și susțin că, judecând după trup, sufletul e mai tânăr decât trupul, întrucât Domnul a luat întâi țărână din pământ și din ea a plăsmuit pe om, și abia după aceea a suflat în el suflare de viață. Prin aceasta, scriitorii pomeniți voiau să dovedească cum că trupul e mai de cinste de-

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 13, 2, *ed. cit.*, pp. 149-150.

² *Ibid.*, 12, 5., p. 145.

³ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Cartea a II-a, cap. 12, *ed. cit.*, pp. 70-71.

cât sufletul, întrucât acesta a fost vârat într-un trup creat înainte. [...] Nu susținem nici părerea că omul a fost plăsmuit de Cuvântul cel dumnezeiesc sub forma unei statui de lut pentru care a fost creat mai târziu sufletul (căci, dacă ar fi fost așa, atunci, într-adevăr, sufletului înzestrat cu putere de judecată i-ar fi fost dat un rang mai mic decât chipului pământesc); ci, mai curând, întrucât omului îi recunoaștem o singură ființare, formând un tot unitar, chiar dacă e alcătuit din trup și din suflet, ar trebui să spunem că și începutul existenței sale e unul singur, același pentru amândouă părțile, altfel ar trebui să spunem că, dacă trupul a venit înainte și sufletul după aceea, omul e, în același timp, și mai bătrân și mai tânăr decât sine însuși. [...] Întrucât deci, după cuvântul Apostolului, firea noastră este îndoită, cuprinzând pe omul din afară și pe cel dinlăuntru, dacă unul ar fi fost cel dintâi și dacă celălalt ar fi venit numai după aceea, puterea Creatorului s-ar fi dovedit a fi nedeplină, nefiind îndestulătoare spre a crea firea omului dintr-o dată, ci ar fi dezbinat lucrarea, purtând grijă pe rând de fiecare jumătate.¹

Ideea „evoluției“ omului din animale inferioare nu poate fi împăcată cu concepția patristică și scripturală asupra zidirii omului, ci trebuie părăsită în mod categoric. Dacă omul „evoluează“ doar după legile naturii, atunci firea sa rațională, sufletul, chipul lui Dumnezeu, nu diferă *calitativ*, ci doar *cantitativ* față de animale; el este deci o creatură pur pământească, nemairămânând loc pentru învățătura patristică că omul este în parte pământesc și în parte ceresc, „îmbinarea“ celor două lumi, ca să folosim cuvintele Sfântului Grigorie Teologul. Dar dacă, spre a evita o astfel de cugetare pământească, vreun evoluționist creștin ar admite creația dumnezeiască a sufletului omenesc – „atunci când trupul său era pregătit“, cum zic unii – nu numai că s-ar despărți de gânditorii științifici, care nu ar admite acțiuni „dumnezeiești“ în cadrul lor conceptual, ci s-ar lipsi și de o cugetare creștină bine întemeiată, amestecând speculații științifice cu cunoașterea „revelată“, într-un mod cu totul hazardat. Concepția scriptural-patristică socotește întregul celor Șase Zile ale Facerii ca pe un șir de lucrări dumnezeiești; concepția științifică uniformistă socotește că la originea tuturor lucrurilor (atât cât cred savanții că poate fi ea urmărită) nu se află nimic altceva decât procese naturale. Nu se pot găsi păreri mai diferite decât acestea, și orice amestec al celor două nu poate fi decât un lucru arbitrar și fantezist.

¹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului*, 28-29, ed. cit., pp. 75, 78.

CAPITOLUL CINCI

Raiul

(Fac. 2, 8-24)

2, 8 Și a sădit Dumnezeu Rai în Eden către răsărit, și a pus acolo pre omul pre care l-a plăsmuit.

O dată cu grădina (*parádeisos* în grecește) unde Adam sălășluia înainte de cădere atingem un subiect subtil și tainic, care este, în același timp, și cheia necesară înțelegerii întregii învățături creștinești. Raiul, așa cum vom vedea, nu este doar ceva ce a existat înainte de cădere; el există chiar și acum, fiind vizitat de unii oameni încă trăitori pe pământ; și este, de asemenea (într-o formă oarecum diferită), țelul întregii noastre vieți pământești – fericita stare la care ne străduim a ne reîntoarce, cu care ne vom desfăta în toată plinătatea (dacă ne vom afla printre cei mântuiți) la sfârșitul lumii acesteia căzute.

Deci, într-un anumit sens, cunoașterea noastră despre Rai este oarecum mai deplină decât cea despre lumea celor Șase Zile ale Facerii; dar în același timp, Raiul are o fire tainică, ceea ce face foarte anevoioase afirmațiile „precise“ despre el.

Să vedem deci ce anume spun Sfinții Părinți despre Rai.

Sfântul Ambrozio ne aduce aminte, în primul capitol al tratatului său despre Rai, că trebuie să fim foarte precauți când vorbim despre „locul“ Raiului și despre firea lui:

„Apropiindu-mă de acest subiect, îmi pare că sunt cuprins de o neobișnuită râvnă în încercarea de a limpezi cele despre Rai, despre locul și firea lui, pentru cei ce sunt dornici a le cunoaște. Lucru cu atât mai însemnat, cu cât Apostolul nu a știut de era în trup ori în afară de trup, zicând totuși că *s-a răpit până la al treilea cer* (II Cor. 12, 2). Și iarăși zice: *Și știu pre acest om – sau în trup, nu știu, sau afară de trup, nu știu, Dumnezeu știe – că s-a răpit în Rai și a auzit negrăite graiuri, care nu este slobod omului a le grăi* (II Cor. 12, 3-5)... Deci, dacă Raiul are o astfel de fire, încât însuși Pavel, ori cineva asemenea lui Pavel, abia de a putut să-l zărească, în viață fiind, și totuși n-a fost în stare să-și aducă aminte de l-a văzut în trup ori în afară de trup; și, pe deasupra, a auzit graiuri pe care nu i s-a îngăduit să le grăiască – de este așa, cum ne-ar fi cu putință nouă să spunem locul Raiului pe care nu ni s-a dat a-l vedea și, chiar de am fi izbutit a-l vedea, ne-ar

fi fost oprit a împărtăși altora ceea ce am aflat? Și iarăși, întrucât Pavel s-a sfîit a se înălța pe sine din pricina înălțimii descoperirii, cu cât mai mult se cade nouă a ne strădui să nu fim prea grabnici a dezvălui ceva primejdios prin însăși descoperirea sa! Deci nu ne este îngăduit a vorbi cu ușurătate despre Rai.“¹

Cu toate acestea, în ciuda greutății de a vorbi despre el, știm totuși anumite lucruri despre Rai din tâlcuirea Sfinților Părinți. Întâi de toate, Raiul nu este doar ceva duhovnicesc ce poate fi zărit acum în vedenie, așa cum l-a zărit Apostolul Pavel (despre care vom vorbi mai jos); el este și o parte din istoria *pămîntului*. Scriptura și Sfinții Părinți învață că la început, înainte de căderea omului, Raiul se afla chiar aici pe pămînt. Sfântul Ambrozie scrie:

„Ia seama că Dumnezeu a așezat pe om [în Rai] nu pentru chipul lui Dumnezeu, ci pentru trupul omului. Netrupescul nu trăiește într-un loc. El l-a așezat pe om în Rai tot așa cum a așezat soarele în cer.“²

Tot așa, Sfântul Ioan Gură de Aur învață:

„Fericitul Moisi a lăsat în scris și numele locului, ca să nu poată fi înșelate mințile oamenilor simpli de către cei ce voiesc să flecărească zadarnic și să spună că Raiul nu a fost făcut pe pămînt, ci în cer, și să viseze și alte basme la fel cu acestea. [...] Iar când auzi, iubite, că *a sădit Dumnezeu Rai în Eden către răsărit*, înțelege cu cuviință dumnezeiască cuvântul *a sădit*, înțelege că «a poruncit». Crede cele ce spune mai departe Scriptura, crede că Raiul a fost făcut în locul unde a spus Scriptura. [...] Cuvântul *l-a pus* trebuie să-l înțelegem iarăși că a fost spus în locul cuvântului «a poruncit să locuiască acolo»; pentru ca astfel și vederea Raiului, și petrecerea acolo să-i pricinuiască multă plăcere și să-l îndemne să mulțumească lui Dumnezeu și să-i fie recunoscător.“³

2, 9 Și a făcut Dumnezeu să răsără încă din pămînt tot pomul frumos la vedere și bun la mâncare, și pomul vieții în mijlocul Raiului, și pomul cunoștinței binelui și răului.

Legătura între Rai și pămînt e înțeleasă de Sfântul Efrem Sirul în chip atât de literal, încât spune anume în *Tâlcuirea la Facere* că, fiind un loc cu copaci, a fost zidit în Ziua a Treia, împreună cu restul creației vegetale.⁴

Dar care poate fi legătura între acest Rai pămîntesc, în care cresc copaci, și Raiul vădit duhovnicesc pe care l-a văzut Sfântul Pavel? Am putea afla un răspuns la întrebare în descrierea Raiului făcută de un Sfânt Părinte cu o înaltă

¹ Sf. Ambrozie, *Despre Rai* 1, ed. cit., pp. 287-288.

² *Ibid.*

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere* 13, 3-4, ed. cit., pp. 151-152.

⁴ Sf. Efrem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 2, ed. cit., p. 309.

viață duhovnicească, Sfântul Grigorie Sinaitul, care a vizitat Raiul în aceeași stare de vedenie dumnezeiască precum Sfântul Pavel:

„[Raiul] cel din Eden este un loc foarte înalt [...], sădit de Dumnezeu cu tot felul de verdeață bine mirositoare. El nu este nici cu desăvârșire nesticăcios, nici cu totul stricăcios, ci așezat la mijloc între stricăciune și nesticăciune, încât este pururea încărcat cu roade și împodobit cu flori, având neîncetat și poame crude și poame coapte. Căci pomii putregăiți și roadele răscoapte căzute la pământ se fac humă bine mirositoare și nu împăștie miros de stricăciune ca plantele lumii. Iar aceasta se întâmplă din marea bogăție și sfințenie a harului, care covârșește acolo pururea.”¹

Din Viețile sfinților și dreptilor cunoaștem cazuri de fructe adevărate aduse de către cei ce au fost înălțați în Rai – de pildă, merele aduse de Sfântul Eufrosin Bucătarul, care au fost mâncate de către credincioșii ce le socoteau a fi ceva sfânt, cu o fire deosebită de cea a fructelor pământești obișnuite (Viețile Sfinților, 11 Septembrie).

O izbitoare experiență a Raiului se găsește în Viața Sfântului Andrei cel Nebun pentru Hristos din Constantinopol (sec. IX). Trăirea lui a fost descrisă chiar cu cuvintele Sfântului, de către prietenul său, Nichifor:

„Odată, într-o iarnă cumplită, când Sfântul Andrei zăcea pe o uliță din cetate înghețat și aproape mort, a simțit dintr-o dată o căldură în lăuntru său și a văzut un tânăr cu fața strălucind ca soarele, care l-a dus în Rai și în al treilea cer. «Cu voia lui Dumnezeu, am rămas vreme de două săptămâni într-o dulce vedenie... M-am văzut într-un strălucit și minunat Rai... În minte și în suflet mă uimeam de negrăita frumusețe a Raiului lui Dumnezeu și mă îndulceam primblându-mă prin el. Erau acolo mulțime de grădini, pline de copaci ce își clătinau creșterul, desfătându-mi ochii, iar din ramurile lor ieșea o mireasmă puternică... Frumusețea copacilor nu se putea asemui cu nici un copac pământesc... În grădinile acelea erau nenumărate păsări cu aripi aurii, albe ca neaua și de felurite culori. Ele ședeau pe crengile copacilor Raiului, cântând așa de minunat, că din dulceața cântării lor mi-am ieșit din sine-mi.»“

Așadar, Raiul, deși la început era o realitate a pământului acestuia, înrudit cu firea lumii de dinainte de căderea omului, este dintr-o „materie“ diferită de materia lumii pe care o cunoaștem astăzi, așezată între stricăciune și nesticăciune. Aceasta corespunde întrutotul firii omului de dinainte de cădere – căci „hainele de piele“ pe care le-a îmbrăcat când a fost izgonit din Rai (așa cum vom vedea) arată, în chip simbolic, carnea cea grosolană cu care s-a îmbrăcat atunci. De atunci, în starea sa grosolană, omul nu mai e în stare nici măcar să vadă Ra-

¹ Sf. Grigorie Sinaitul, „Cuvinte felurite despre porunci“ 10, în *Filocalia*, vol. 7, EIBMBOR, București, 1977, pp. 93-94.

iul, până ce nu i se deschid ochii cei duhovnicești și este „înălțat“ precum Sfântul Pavel. „Localizarea“ prezentă a Raiului, care a rămas neschimbat în firea sa, se află în tărâmul cel de sus, care pare, de asemenea, a corespunde unei efective „înălțări“ de pe pământ; într-adevăr, unii Sfinți Părinți afirmă că și înainte de cădere Raiul era într-un loc înalt, fiind „mai sus decât tot pământul“.¹

Despre cei doi pomi – cel al vieții și cel al cunoștinței binelui și răului – vom vorbi mai târziu.

2, 10-14 *Și râu ieșea din Eden ca să ude Raiul, care de acolo se împarte în patru râuri. Numele unuia, Fison: acesta înconjură tot pământul Evilatului; acolo este aur. Și aurul pământului aceluia este bun, și acolo este rubin și piatră verde. Și numele râului celui de-al doilea, Gheon: acesta înconjură tot pământul Ethiopiei. Și râul cel de-al treilea, Tigru: acesta curge spre Assiria. Iară râul al patrulea, Eufrat.*

Pasajul acesta arată că, înainte de cădere, Raiul fusese localizat într-un loc anume de pe pământ. Părinții opresc tâlcuirea pur alegorică a celor patru râuri. Sfântul Ioan Gură de Aur zice:

„Dar poate că cei care vor să vorbească după a lor înțelepciune nu îngăduie iarăși ca aceste râuri să fie râuri, nici apele să fie ape, ci caută să convingă pe cei ce vor să-și dea lor spre ascultare auzul să-și închipuie cu totul altceva. Noi însă, rogu-vă, să nu dăm ascultare acestora, ci să ne astupăm urechile la glasul lor, să dăm crezare cuvintelor dumnezeieștii Scripturi, urmând spusele ei.“²

Sfinții Părinți socotesc că cele patru râuri sunt Tigru, Eufratul, Nilul și Dunărea (sau, după alții, Gangele); deci ținutul Raiului pământesc este leagănul civilizației antice. Sfântul Ioan Gură de Aur zice despre acest loc (într-un alt tratat):

„Cunoaște de aicea că Raiul nu a fost o grădiniță cu o întindere neînsemnată. Iar din preaplinul râului care îl udă, alte patru râuri se nasc.“³

N-ar fi de nici un folos să ne chinuim a înțelege cum anume râul cel unic al Raiului s-a împărțit în patru râuri care, așa cum le cunoaștem astăzi, au patru izvoare diferite. Lumea de azi este atât de deosebită de lumea de dinainte de cădere, sau chiar de cea de dinainte de Potopul din vremea lui Noe, încât asemenea probleme geografice nu-și mai au locul.

Dar lucrul cel mai greu de lămurit pentru mentalitatea noastră modernă, formată de concepția literalistă a științei, este felul cum Părinții pot vorbi fă-

¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* II, 11, *ed. cit.*, pp. 67-68. Vezi și Sf. Efreim Sirul, *Tâlcuire la Facere* 2.

² Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 13, 4, *ed. cit.*, pp. 153-154.

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre facerea lumii* 5, 5.

ră a face deosebire între Raiul ca localizare geografică (înainte de cădere) și Raiul ca sălaș duhovnicesc al dreptilor (în prezent). Astfel, Sfântul Ioan Gură de Aur, tot în tratatul citat, vorbește despre faptul că râul unic al Raiului era așa de bogat în apă fiindcă era pregătit și pentru patriarhii, prorocii și ceilalți sfinți (începând cu tâlharul de pe Cruce – L. 23, 43) care aveau să-l locuiască.¹ Este vădit că ideile noastre moderne au devenit mult prea dualiste: împărțim prea ușor lucrurile în „spirituale și materiale“, pe când realitatea Raiului se împărtășește de amândouă.

2, 15 Și a luat Domnul Dumnezeu pre omul pre carele l-a plăsmuit și l-a pus în Raiul desfătării ca să-l lucreze și să-l păzească.

În acest verset, așa cum este tâlcuit de Părinți, putem vedea câte ceva din îndeletnicirea *duhovnicească* a lui Adam în Rai. Înainte de cădere nu era trebuință de lucrarea sau cultivarea văzută a Raiului; este vorba de starea duhovnicească a lui Adam. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie (învățând la fel cu Sfântul Efrem Sirul, în *Tâlcuire la Facere 2*):

„*Să-l lucreze*. Ce anume lipsea în Rai? Și de-ar fi fost trebuință de lucrător, unde era plugul? «Lucrul» lui Dumnezeu însemna lucrarea și ținerea poruncilor lui Dumnezeu, însemna a rămâne credincios poruncilor... La fel cum a crede în Dumnezeu este lucrul lui Dumnezeu (In 6, 29), tot lucru era și a crede poruncii că, dacă ar fi atins [pomul oprit], ar fi murit, iar de nu l-ar fi atins, ar fi trăit. Lucrul era ținerea cuvintelor duhovnicești... *Să-l lucreze și să-l păzească*, se zice. De cine să-l păzească? Nu erau tâlhari, nici trecători, nici vreun răuvoitor. De cine dar să-l păzească? Să-l păzească de sine însuși; nu să-l piardă prin călcarea poruncii; să păzească Raiul pentru sine, ținând poruncile.“²

Sfântul Grigorie Teologul deschide o înțelegere mai adâncă a „lucrării“ din Rai:

„Ființa pe care El a așezat-o în Rai... ca să lucreze plantele cele nemuritoare, prin care poate că se înțeleg gândurile cele dumnezeiești, atât cele simple cât și cele mai desăvârșite.“³

Și, îndeobște, Părinții cei nevoitori leagă „lucrarea“ și „păzirea“ de lucrarea duhovnicească a rugăciunii. Astfel, Sfântul Nil Sorski, deslușind tâlcuirea unui Părinte din vechime, Sfântul Nil Sinaitul, scrie:

„Acest Sfânt le-a citat acestea din vechime, ca să lucrezi și ca să păzești, pentru că Scriptura zice că Dumnezeu, făcând pe Adam, l-a așezat în Rai ca să lucreze și să păzească Raiul. Și aici Sfântul Nil Sinaitul numește

¹ *Ibid.*

² *Ibid.*

³ Sf. Grigorie Teologul, „Al doilea cuvânt la Paști“, 8, *ed. cit.*, p. 425.

rugăciunea lucrarea Raiului, iar paza – ferirea de cugetele cele rele după rugăciune.”¹

Iar Sfântul Paisie Velicikovski, tâlcuind la rândul său cuvintele acestor doi Sfinți Părinți, scrie:

„Din aceste mărturii reiese că Dumnezeu, zidind pe om după chipul său și după asemănare, l-a așezat în Raiul desfătării ca să lucreze grădinile cele nemuritoare, adică gândurile cele dumnezeiești cele preacurate, mai înalte și desăvârșite, după Sfântul Grigorie Teologul. Și aceasta nu înseamnă altceva decât că el, cel curat cu sufletul și cu inima, trebuia să petreacă în rugăciunea harică, văzătoare, lucrată sfințit numai cu mintea, într-o vedere preadulce a lui Dumnezeu, și cu bărbăție să o păzească ca lumina ochiului, ca pe un lucru al Raiului, ca ea niciodată să nu se împușineze în suflet și în inimă. De aceea, mare e slava sfințitei și dumnezeieștii rugăciuni a minții, a căreia margine și culme, adică începutul și desăvârșirea, sunt date de Dumnezeu omului în Rai²: de acolo deci își are ea începutul său.”³

2, 16-17 Și a poruncit Domnul Dumnezeu lui Adam, zicând: Din tot pomul care este în Rai cu mâncare să mânânci, iară din pomul cunoștinței binelui și al răului să nu mâncați dintr-însul; că ori în ce zi veți mânca din el, cu moarte veți muri.

Ispita de a vedea o alegorie în istorisirea despre facere și despre Rai nu e niciunde mai puternică decât în cazul celor doi pomi: unul al „vieții” și altul al „cunoștinței binelui și răului”. Totuși, întregul „realism” al tâlcuirii patristice la *Cartea Facerii*, ca și faptul că Raiul era (și este) într-adevăr o „grădină” cu copaci materialnici (sau pe jumătate materialnici), arată că pomii erau chiar pomi; și, așa cum am văzut, Sfântul Grigorie Palama, vorbind în numele Sfântului Grigorie Teologul și al altor Părinți, accentuează chiar acest lucru.

Deci, istorisirea ispitirii din Rai nu este o alegorie – o lecție duhovnicească înveșmântată în povestea despre o grădină – ci o relatare istorică a ceea ce s-a întâmplat cu adevărat cu strămoșii dinții. Desigur, cele întâmplate au fost în primul rând un fapt duhovnicesc, tot așa cum sălășluirea lui Adam în Rai a fost în primul rând o sălășluire duhovnicească (așa cum vom vedea mai limpede în continuare); dar acest fapt a avut loc într-adevăr prin gustarea rodului din „pomul oprit”.

Sfântul Ioan Damaschinul descrie foarte bine acest dublu aspect, materialnic și nematerialnic, al sălășluirii lui Adam în Rai:

¹ Sf. Paisie Velicikovski, „Capete despre rugăciunea minții”, cap. II, în *Sbornicul*, vol. 2, Ed. Episcopiei Ortodoxe Alba Iulia, f. a., p. 237.

² Textul traducerii românești citate are aici: „în inimă”; am păstrat totuși varianta din limba engleză, fiind legată de contextul capitolului (*n. tr.*).

³ Sf. Paisie Velicikovski, *op. cit.*, p. 237.

„Unii și-au închipuit că Raiul este materialnic, alții că este duhovnicesc. Dar mie mi se pare că, după cum omul a fost creat în același timp trupesc și duhovnicesc, tot astfel și locașul preasfințit al acestuia a fost zidit trupesc și duhovnicesc în același timp și avea o îndoită înfățișare. Căci, după cum am istorisit, omul locuia cu trupul într-un loc cu totul dumnezeiesc și foarte frumos, iar cu sufletul locuia într-un loc foarte înalt și neasemuit de frumos. Dumnezeu, care locuia în el, era casa lui; Dumnezeu era îmbrăcăminte pentru strălucitoare; harul lui Dumnezeu îl înveșmânta; se desfăta ca un alt înger cu singurul fruct preadulce al contemplării lui Dumnezeu; cu această contemplare se și hrănea; aceasta, pe bună dreptate, a fost numită pomul vieții. Dulceața împărtășirii dumnezeiești dă celor care se împărtășesc de ea viață neîntreruptă de moarte.”¹

În continuare, Sfântul Ioan Damaschin spune că Adam, în Rai:

„sălășluia cu trupul pe pământ, dar cu sufletul trăia împreună cu îngerii, cultivând gânduri dumnezeiești și hrănindu-se cu ele. Era gol din pricina simplității sale și a vieții lui firești; se urca numai către Creator cu ajutorul făpturilor, bucurându-se și veselindu-se de contemplarea lui.”²

E vădit că rostul sălășluirii omului în Rai și al mâncării din „tot pomul” nu era simpla săturare de desfătărilor acelui loc minunat, ci căutarea și tânjirea după ceva mai înalt; însăși prezența pomului cunoștinței binelui și răului și a poruncii de a nu mânca din el arată o provocare și o încercare prin care omul trebuia să treacă înainte de a urca mai sus. Iată cum înfățișează Sfântul Ioan Damaschin suirea către desăvârșire pusă înaintea lui Adam în Rai:

„Căci spune Dumnezeu: *Din tot pomul care este în Rai cu mâncare să mănânci.* Prin aceste cuvinte socotesc că a vrut să zică: «Suie-te prin toate făpturile la Mine, Făcătorul, și culege din toate un singur fruct, pe mine, viața cea adevărată. Toate să-ți rodească viața, iar împărtășirea cu mine fă-o întărire viețuirii tale. În chipul acesta vei fi nemuritor.» [...] Căci l-a făcut făptură însuflețită, aflat aici sub stăpânire, după rânduiala vieții de acum, dar având a fi mutat în altă parte, adică în veacul ce va să fie; iar plinirea tainei este îndumnezeirea sa prin înclinația către Dumnezeu. Se îndumnezeiește prin participarea la iluminarea dumnezeiască, și nu prin transformarea sa în ființa dumnezeiască.”³

Deci Raiul – și, de fapt, întreaga viață pământească a omului – a fost făcut de Dumnezeu „mai întâi ca o școală și ca un loc de învățatură a sufletelor omenești”, cum zice Sfântul Vasile cel Mare.⁴ Omului i s-a dat, într-un început,

¹ Sf. Ioan Damaschinul, *Dogmatica* II, 11, ed. cit., p. 68.

² *Ibid.*, II, 30, p. 93.

³ *Ibid.*, II, 11-12, pp. 69-71.

⁴ Sf. Vasile cel Mare, *Hexameron* 1, 5, ed. cit., p. 76.

o cale de urcare din slavă în slavă, din Rai la starea de locuitor duhovnicesc al cerului, prin încercarea și ispitirea pe care Dumnezeu ar fi putut să i le trimită, începând cu porunca de a nu gusta doar din pomul cunoștinței binelui și răului. Omul a fost așezat în Rai într-o stare aflată oarecum între cea cerească, unde numai cei curat duhovnicești se pot sălășlui, și cea a pământului stricacios – care a apărut, cum vom vedea, din pricina căderii sale.

Deci ce anume a fost pomul cunoștinței binelui și răului, și de ce i-a fost oprit lui Adam? După tâlcuirea clasică a Sfântului Grigorie Teologul, Dumnezeu i-a dat lui Adam în Rai:

„o Lege, ca o materie asupra căreia să lucreze voia sa liberă. Legea era o poruncă despre plantele de care să se împărtășească, și despre singura de care să nu se atingă. Aceasta era pomul cunoștinței; însă nu fiindcă ar fi fost rău de la începutul sădirii lui; nici era oprit fiindcă Dumnezeu ne-ar fi pizmuit pentru el – nu cumva să-și pornească vrăjmașii lui Dumnezeu limbile spre aceasta, ori să se asemuiască șarpelui. Dar ar fi fost bun dacă s-ar fi împărtășit de el la vremea cuvenită; căci pomul acela, pe cât îmi pare, era contemplația, la care numai cei care au ajuns la deplinătatea deprinderii pot pătrunde fără primejdie, dar care nu e bun pentru cei care sunt încă ceva mai simpli și lacomi cu pofta; tot așa cum nici hrana tare nu este bună pentru cei încă fragezi, având nevoie de lapte.“¹

Iar Sfântul Ioan Damaschin scrie:

„Pomul cunoștinței binelui și răului este discernământul unei contemplări multiple, adică cunoașterea propriei firi. Ea este bună pentru cei desăvârșiți și pentru cei ce s-au statornicit în contemplația dumnezeiască, pentru că vestește prin ea însăși măreția creatorului. Ea este bună, de asemenea, și pentru cei care nu se tem de cădere, prin aceea că au ajuns cu timpul la o oarecare deprindere a unei asemenea contemplații. Nu este însă bună pentru cei care sunt tineri și mai lacomi cu pofta, pentru că neavând sigură rămânerea în mai bine și nefiind statorniciți cu tărie în contemplarea singurului bine, grija de propriul trup îi atrage și îi smulge spre ea.“²

Rezumând învățătura ortodoxă despre cei doi pomi ai Raiului, Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Pomul vieții era în mijlocul Raiului ca o răsplată; pomul cunoștinței, ca o pricină de luptă și strădanie. Dacă ai ținut porunca privitoare la acest pom, dobândești răsplătire. Și o, minune! Pretutindenea în Rai înfloresc tot felul de pomi, pretutindeni se umplu de roadă; numai în mijloc sunt doi pomi care sunt pricină de luptă și nevoie.“³

¹ Sf. Grigorie Teologul, „Al doilea cuvânt la Paști“ 8, *ed. cit.*, p. 425.

² Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* II, 11, *ed. cit.*, p. 69.

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre facerea lumii* 5, 7.

Iată o temă adâncă, strâns legată de firea noastră omenească.¹ De fapt, vedem chiar în viața oamenilor de azi ceva de felul ispitirii de care a avut parte Adam. Deși Adam încă nu căzuse – și în această privință starea lui se deosebea de starea noastră prezentă – totuși starea lui era asemănătoare cu cea a unui tânăr de șaisprezece, șaptesprezece sau optsprezece ani, care a fost crescut în bunătate, dar ajunge la vârsta când trebuie să aleagă singur dacă va fi bun sau nu. Astfel se face că, având libertate, trebuie să alegem. Trebuie să vrem în mod *conștient* să facem binele. Nu poți pur și simplu să fii bun fiindcă îți spune cineva să fii bun. Mai devreme sau mai târziu, în libertatea ta, trebuie să alegi cu dinadinsul binele, altfel el nu va face parte din tine. Lucrul este valabil pentru oricine, cu excepția, desigur, a copilului ce moare foarte de mic.

Deci, când omul ajunge la vârsta bărbăției, este momentul să facă aceeași alegere pe care a făcut-o Adam – fie să aleagă în mod liber să facă binele, fie să facă greșeala de a se face părtaș răului, părtaș vieții de păcat.

Sfinții Părinți spun că pomul cunoștinței binelui și răului este doar pentru oamenii *maturi*. Având libertate, nu e cu puțință să nu avem cunoștință despre rău. Singura alegere este între a cunoaște răul prin greșelile altora sau prin ridicarea noastră deasupra lui. Spre a deveni creștini maturi și a ne statornici în calea săvârșirii binelui, fiecare dintre noi *trebuie* să știe despre rău. Trebuie să știe ce anume este ceea ce a ales să nu facă. Iar această cunoaștere o poate avea fără a cădea în păcate mari – dacă voiește să ia pildă de la ceilalți. Dacă atunci când altcineva săvârșește un păcat cumplit ești în stare să-l vezi aproape ca pe propria experiență, și dacă ești în stare să vezi urmările aceluia păcat, atunci îl poți face să devină parte a experienței tale fără a cădea în păcat.

Desigur că și Adam ar fi putut face la fel. Dacă s-ar fi împotrivit ispitei, ar fi văzut că era doar o ispită, că nu totul era desăvârșit și că cineva se străduiește din răspuțeri să-l prindă. Apoi, venindu-i a doua ispită, ar fi văzut că șarpele (sau orice altceva ar fi folosit diavolul) se străduiește să-l facă să cadă. Ar fi început să-și dea seama că există ceva precum răul: o rea-voință ce-l face să dorească a pierde Raiul. Prin aceasta ar fi putut ajunge la cunoașterea răului și, până la urmă, ar fi gustat din acel pom.

Pomul însuși reprezintă cunoașterea răului, căci mâncarea din el însemna călcarea poruncii. Adam a aflat despre rău prin neascultare. A ales calea păcatului și astfel a descoperit, printr-o amară experiență, ce înseamnă a fi rău, apoi a te căi de acel rău și a te întoarce la bunătate.

Iată dar calea aleasă de Adam; din pricina ei întreaga noastră fire s-a schimbat. Orice om este liber – la fel ca Adam – dar noi ne-am născut deja în păcate. Chiar copiii mici sunt plini de tot felul de lucruri rele. Cu toate acestea,

¹ Discuția următoare a fost luată din înregistrarea celor rostite de Părintele Serafim. Mulți dintre ascultătorii săi erau adolescenți sau puțin trecuți de douăzeci de ani, de-aceia el a adaptat tema direct situației lor (*n. ed.*).

adevăratul rău nu-și intră în drepturi până ce omul nu alege în mod conștient să fie rău. Iar aceasta e alegerea maturității.

Deci, într-un anume sens, fiecare gustă din acest pom; altminteri, se abține să mănânce și merge pe calea bunătații. Din nefericire, este aproape cu neputință să supraviețuim fără a cădea în aceste rele, chiar când nu există vreo pricină de cădere. Vedem acum răul pretutindeni în jurul nostru și avem dascăli și Sfinți Părinți care să ne țină pe calea binelui. Omul poate fi crescut în creștinism – precum Sfântul Serghie din Radonej sau alți sfinți, care au intrat în mănăstire din copilărie – și poate fi înconjurat numai de exemple bune. Poate vedea urmările răului în alții și poate alege să nu facă și el la fel. Teoretic, se poate. Însă realitatea crudă ne arată că, de obicei, se întâmplă să gustăm din pom, păcătuiind noi înșine.

2, 18-20 Și a zis Domnul Dumnezeu: Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor asemenea lui. Și a plăsmuit Dumnezeu încă din pământ toate fiarele țării și toate pasările cerului, și le-a adus la Adam să vadă ce nume le va pune; și tot suflul viu, cum l-a numit Adam, acesta este numele lui. Și a pus Adam nume tuturor dobitoacelor și tuturor pasărilor cerului și tuturor fiarelor pământului; dară lui Adam nu s-a aflat ajutor asemenea lui.

Nici în acest pasaj nu trebuie să căutăm „contradicția” pe care unii erudiți raționaliști socotesc că au găsit-o, deși textul descrie facerea animalelor după facerea omului, contrazicând ordinea creației din primul capitol. Subiectul acestui pasaj este numirea animalelor de către Adam și doar în treacăt textul pomenește faptul că animalele fuseseră mai înainte făcute de Dumnezeu și că nu erau un „ajutor asemenea” pentru Adam, ajutor care nu putea fi decât cineva de aceeași fire cu el (adică femeia, cum se arată în versetul următor).

Animalele sunt „aduse” la Adam fiindcă locul lor nu este în Rai, ci în pământul din afară; Raiul este rânduit numai sălășluirii omului – o înainte-arătare a faptului că numai omul, dintre toate făpturile pământești, e destinat împărăției cerești, în care se putea înălța, din Rai, prin ținerea poruncilor lui Dumnezeu. Sfântul Ioan Damaschin scrie că Raiul era:

„un ținut cu adevărat dumnezeiesc și o locuință vrednică de cel făcut după chipul lui Dumnezeu. În el nu locuia nici o ființă necugetătoare, ci numai omul, plăsmuirea mâinilor dumnezeiești.”¹

Iar Sfântul Ioan Gură de Aur învață:

„Întregul pământ se dăduse lui Adam, dar Raiul era sălașul lui cel îndrăgit. Putea și să iasă afară din Rai, dar pământul din afara Raiului fusese rânduit nu spre locuința omului, ci a dobitoacelor necugetătoare, a celor cu patru picioare, a fiarelor sălbatice și a târâtoarelor. Sălașul împărătesc și

¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* II, 11, *ed. cit.*, p. 67.

domnesc al omului era Raiul. Iată de ce au adus Dumnezeu animalele lui Adam – fiindcă erau despărțite de el. Că robii nu totdeauna stau înaintea stăpânului, ci numai când este trebuință de ei. Numindu-se animalele, îndată s-au scos din Rai, și singur Adam a rămas în Rai.“¹

Sfinții Părinți tâlcuiesc numirea animalelor de către Adam în mod cu totul literal, văzând în ea arătarea stăpânirii omului asupra lor, netulburata lui armonie cu ele, ca și o înțelepciune și înțelegere, la întâiul om, care întrece cu mult toate cele cunoscute omului de atunci încoace. Iată ce scrie Sfântul Efrem Sirul despre aceasta:

„Cuvintele *le-a adus la Adam* arată înțelepciunea lui Adam și pacea care se afla între animale și om înainte ca omul să calce porunca. Căci ele au venit împreună înaintea omului, ca înaintea unui păstor plin de dragoste; fără teamă, după fel și după chip, au trecut în cete pe dinaintea lui, nici temându-se de el, nici tremurând unul înaintea celuilalt... Nu este cu neputință omului să afle câteva nume și să le țină minte; dar a afla într-un singur ceas mii de nume, și a nu da ultimelor numite numele celor dintâi, întrece puterea firii omenești și este lucru foarte anevoios... Aceasta e lucrare dumnezeiască, iar dacă a fost făcută de om, i-a fost dată lui de către Dumnezeu.“²

Cu alte cuvinte, acesta a fost semnul unei adevărate înțelepciuni dumnezeiești în Adam. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Dumnezeu face aceasta voind să ne dea dovadă de multa înțelepciune a lui Adam. [...] Dar lucrul acesta s-a făcut nu numai ca să aflăm înțelepciunea lui Adam, ci ca să ni se arate, prin punerea numelor, că omul este stăpânul lor. [...] Gândește-te cât de mare era înțelepciunea lui Adam, ca să poată pune nume atâtor neamuri de păsări, de târătoare, de fiare, de dobitoace, și tuturor celorlalte animale, domestice și sălbatice, celor care trăiesc în apă, celor care ies din pământ, într-un cuvânt, tuturor animalelor, și să pună fiecărui neam de animale numele propriu și potrivit. [...] Gândește-te și la aceea că au venit la Adam cu toată supunerea, ca la un stăpân, ca să primească nume și leii, și panterele, și viperele, și scorpiile, și șerpii, și toate celelalte fiare mai sălbatice decât acestea. Și omul nu s-a temut de nici una dintre ele. [...] Numele date atunci animalelor dăinuiesc până astăzi, iar Dumnezeu au întărit aceasta, ca să ne aducem aminte neconținut și de cinstea pe care a primit-o omul de la început de la Stăpânul universului, când toate animalele îi erau supuse, și să ne aducem aminte și de pierderea cinstei aceleia. Să ne aducem aminte de toate acestea, ca să punem pe seama omului vina că, prin păcat, și-a tăiat puterea ce o avea asupra animalelor.“³

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre facerea lumii* 6, 1.

² Sf. Efrem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 2, ed. cit., pp. 313-314.

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Facere*, 14, 5, ed. cit., pp. 163-164.

Întrucât omul are în sine ceva din firea animalelor, așa cum am văzut, iar această fire animală a ajuns să stăpânească în el din pricina căderii, numirea animalelor de către Adam arată și stăpânirea de la început a minții omului asupra firii sale josnice, pățimașe. Sfântul Ambrozie scrie:

„Fiarele țarinii și păsările cerului care au fost aduse la Adam sunt simțirile noastre cele dobitocești, căci fiarele și dobitoacele înfățișează felurile patimi trupești, fie că sunt dintre cele mai aprige, ori dintre cele mai blânde... Dumnezeu ți-a dat puterea de a fi în stare să deosebești prin lucrarea unei judecăți chibzuite felurile oricăror lucruri, ca să poți ajunge să-ți faci o părere despre toate. Dumnezeu le-a chemat pe toate la vederea ta, ca să poți să-ți dai seama că mintea ta este deasupra tuturor aceloră.”¹

2, 21-22 Și a pus Dumnezeu somn în Adam, și a adormit; și a luat o coastă dintru ale lui și a plinit cu carne locul ei. Și a făcut Dumnezeu coasta care a luat-o din Adam muiere, și a adus-o pre ea la Adam.

Poate că nici un alt loc din *Cartea Facerii* nu ne este în mai mare măsură o piatră de încercare pentru tâlcuirea întregii cărți, precum acest scurt pasaj despre facerea Evei din coasta lui Adam. Dacă îl înțelegem „așa cum e scris”, cum făceau și Sfinții Părinți, atunci nu ne va fi greu să înțelegem și restul cărții în același fel. Dar, dacă ne va fi greu să-l înțelegem așa de simplu – iar mințile noastre moderne se răzvrătesc aproape instinctiv față de o astfel de tâlcuire simplă –, fără îndoială că vom găsi multe alte locuri din *Cartea Facerii* pe care ne va fi greu să le înțelegem la fel ca Părinții.

Pasajul le este piatră de poticnire și celor care doresc să impună concepția evoluționistă asupra obârșiei vieții și a omului. Conform acestei concepții, omul – cel puțin în privința trupului – descinde din animalele inferioare; deci „tatăl” primului om trebuie să fi fost o ființă neomenească, strâns înrudită cu maimuțele superioare. Temeiul acestei concepții evoluționiste este acela că omul și orice altă viețuitoare s-au dezvoltat din organisme mai primitive, prin legi naturale cunoscute acum (sau presupuse) de către știință; a accepta evoluția primului bărbat din animalele inferioare și apoi a-i face rost de o soție prin minunea luării uneia dintre coastele sale – iată un lucru pe care, cu siguranță, nici un evoluționist nu l-ar putea accepta. Dacă Adam „a evoluat natural” din animale, atunci și Eva trebuie să fi făcut la fel; dar, dacă primești istorisirea minunată despre facerea Evei așa cum e descrisă în *Facere*, prin însuși acest fapt te deschizi înțelegerii tuturor celor Șase Zile ale Facerii în chip patristic, iar nu în chip naturalist.

Ce anume spun Sfinții Părinți despre facerea Evei? Sfântul Ambrozie scrie:

„Femeia a fost făcută din coasta lui Adam. Ea nu a fost făcută din același pământ din care a fost el plăsmuit, ca noi să putem înțelege că firea

¹ Sf. Ambrozie, *Raiul*, cap. 11, ed. cit., pp. 329-330.

trupească a bărbatului și a femeii este aceeași, și că este o singură obârșie a înmulțirii neamului omenesc. Din această pricină, nici nu s-a făcut bărbatul o dată cu femeia, nici s-au făcut la început doi bărbați și două femei, ci întâi un bărbat și apoi o femeie. Dumnezeu au voit ca firea omenească să fie așezată ca una. Astfel, încă de la începerea stirpei omenești, El a alungat puțința să se ivească mai multe firi osebite... Cugetă la faptul că n-a luat o parte din sufletul lui Adam, ci o coastă din trupul lui, adică nu suflet din suflet, ci *os din oasele mele și carne din carnea mea* se va numi această femeie.¹

Sfântul Chiril al Ierusalimului, încercând să-i facă pe creștinii începători să înțeleagă nașterea lui Hristos din fecioară, scrie:

„Din cine s-a născut Eva la început? Ce maică a zămislit-o pe cea fără de maică? Ci Scriptura zice că ea s-a născut din coasta lui Adam. Născutu-s-a dar Eva din coasta bărbatului fără de maică, și să nu se nască copil fără de tată din pânțele de fecioară? Că datoare era cu recunoștință partea femeiască către bărbați: că din Adam s-a născut Eva, nefiind zămislită de maică, ci oarecum adusă la viață doar de către bărbat.”²

(Vom vedea mai târziu cum privește Biserica paralela între Eva și Fecioara Maria și între minunile întâii zidiri și minunile re-zidirii prin Hristos.)

Sfântul Ioan Gură de Aur, deși ne avertizează că cuvintele „au luat” trebuie înțelese într-un fel potrivit cu Dumnezeu, Care nu are „mâini”, arată limpede interpretarea literală pe care o dă acestui pasaj:

„Mare este puterea acestor cuvinte! Întrec orice înțelegere omenească! Nici nu poți înțelege altfel adâncimea acestor cuvinte, decât dacă privești totul cu ochii credinței [...] *A pus Dumnezeu somn în Adam, și a adormit.* Ceea ce a pus în Adam nu a fost nici numai somn adânc, nici somn obișnuit. Dar pentru că înțeleptul și meșterul Ziditor al firii noastre avea să scoată una din coastele lui Adam, de-aceea, ca să-l facă pe Adam să nu simtă durere, ca nu cumva aducându-și aminte de ființa care i-a pricinuit durere să se uite cu dușmănie la cea plăsmuită din coasta lui și să o urască, Dumnezeu a adus peste Adam atâta somn, un somn adânc, poruncind să fie cuprins ca de un fel de amorțire, ca să nu simtă deloc ce se întâmplă cu el. [...] Ci, luând o mică parte din plăsmuirea gata făcută, a făcut cu ea o ființă desăvârșită. Cât de mare e puterea lui Dumnezeu, Marele Meșter! Din partea aceea foarte mică a făcut atâtea mădulare, a creat atâtea simțuri și a făcut o ființă întreagă, deplină și desăvârșită, în stare să stea de vorbă cu Adam și, având cu el aceeași fire, să-i aducă și multă mângâiere.”³

¹ *Ibid.*, cap. 10-11, pp. 327-329.

² Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cuvinte catehetice* 12, 29, *NPNF*, vol. 7, p. 80.

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 15, 2-3, *ed. cit.*, pp. 169-171.

Într-un alt tratat, același Părinte scrie:

„Cum oare n-a simțit Adam durerea? Cum oare nu a suferit? Că și un fir de păr smulgând din trup, durere simțim, și chiar din somnul cel mai adânc ne trezește durerea. Ba încă mai mult, un mădular așa de mare se scoate, o coastă se smulge, și cel adormit nu se trezește? Ci fără silnicie a luat Dumnezeu coasta, nu smulgând-o, ca nu cumva să se trezească Adam. Scriptura, vrând să arate grăbirea lucrării Ziditorului, zice: *A luat.*“¹

Iar Sfântul Efrem Sirul scrie:

„Omul care până acum fusese treaz, bucurându-se de strălucirea lumii și necunoscând ce este odihna, este acum întins gol la pământ și dat în stăpânirea somnului. Se poate ca Adam să fi văzut în somn chiar ceea ce se întâmpla cu el. Iar după ce i s-a scos coasta într-o clipită de ochi, și tot într-o clipită i-a luat locul carnea, când osul cel gol a luat înfățișarea deplină a unei femei și toată frumusețea ei – atunci Dumnezeu a adus-o și a înfățișat-o lui Adam.“²

Toate s-au petrecut în chiar ziua facerii omului, Ziua a Șasea. Pentru mințile noastre mărginite, zidirea bărbatului și femeii este la fel de neînchipuit, de miraculoasă, de „spectaculoasă“ pe cât toate celelalte zidiri ale lui Dumnezeu care s-au făcut într-un început.

*2, 23-24 Și a zis Adam: Iată acum os din oasele mele și carne din carnea mea; aceasta se va chema femeie, pentru că din bărbatul său s-a luat. Pentru aceea va lăsa omul pre tatăl său și pre muma sa și se va lipi de femeia sa, și vor fi amândoi un trup.*³

Aici Adam numește pe prima femeie, tot așa cum numise mai înainte animalele, și arată totodată că este de o fire cu el, din pricina obârșiei ei nemijlocite din trupul lui, arătând și așezământul căsătoriei, căci într-o prorocie a văzut mai dinainte că unirea căsniciei va fi trebuitoare din pricina căderii.

Tâlcuind acest loc, Sfântul Efrem Sirul scrie:

„*Iată acum:* adică cea care a venit la mine după animale nu este asemenea lor; că ele din pământ s-au ivit, dar ea este *os din oasele mele și carne din carnea mea*. Adam a zis aceasta fie în chip prorocesc, fie, cum am spus mai înainte, după vedenia avută în somn. Și precum în acea zi toate animalele și-au primit nume de la Adam după felul lor, tot așa și osul făcut femeie l-a numit nu cu numele ei deosebit, Eva, ci cu numele de femeie, numirea întregului fel.“⁴

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre facerea lumii* 5, 8.

² Sf. Efrem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 2, ed. cit., p. 315.

³ Hristos Înșuși citează acest verset de la *Facere* (vezi Mt. 19, 5 și Mc. 10, 7-8), adăugându-i cuvintele: *Deci ce au împreunat Dumnezeu, omul să nu despărte* (n. ed.).

⁴ Sf. Efrem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 2, ed. cit., p. 315.

Despre același loc, Sfântul Ioan Gură de Aur zice:

„Cum i-a venit în minte lui Adam să rostească aceste cuvinte? De unde știa viitorul? De unde știa că are să se înmulțească neamul omenesc? De unde știa că au să trăiască împreună bărbatul și femeia? Că numai după călcarea poruncii a trăit bărbatul cu femeia; până atunci trăiau în Rai ca îngerii; nu erau aprinși de poftă, nu erau luptați de alte patimi, nu erau supuși nevoilor firii, ci au fost făcuți cu totul nesticăcioși și nemuritori, că nici de îmbrăcăminte nu aveau nevoie. [...] Spune-mi, de unde i-a venit lui Adam în minte să rostească aceste cuvinte? Oare toate acestea nu ne arată că înainte de neascultare Adam avea har prorocesc, că le vedea pe toate cu ochi duhovnicești?”¹

Iată, dar, că Adam nu era doar un mare înțelept – un mare văzător al realității lumii, căruia i s-a dat iscusința de a numi animalele; era și un proroc care vedea viitorul.

2, 25 *Și erau amândoi goi, și Adam și femeia lui, și nu se rușinau.*

Adam și Eva au fost făcuți, asemeni întregii zidiri dintru început, în floarea tinereții și frumuseții, având de la început deosebiri ale fiecărui sex, ce urmau a le fi necesare în starea lor căzută, dar încă nu exista dorință, nici gânduri pătimase între ei. Aceasta, după părerea Părinților, este cea mai limpede arătare a nepătimirii lor înainte de cădere și a faptului că, mai presus de toate, cugetele lor erau îndreptate către slava lumii cerești. Sfântul Efreem Sirul scrie: „Ei nu se rușinau, căci cu slavă erau înveșmântați.”² Același lucru îl învață și Sfântul Ioan Gură de Aur:

„Nu intrase încă păcatul și neascultarea; erau îmbrăcați cu slava cea de sus, de aceea nici nu se rușinau. După călcarea poruncii însă a intrat și rușinea și au cunoscut că sunt goi.”³

Iar Sfântul Ioan Damaschin scrie:

„Așa de nepătimiși a voit Dumnezeu să ne facă! Căci aceasta este culmea cea mai de sus a nepătimirii.”⁴

Să rezumăm acum starea lui Adam în Rai cu cuvintele unui Părinte mai apropiat de vremurile noastre, Sfântul Serafim din Sarov:

„Adam a fost făcut a fi de nevătămat de lucrarea oricăreia dintre stihii-le zidite de Dumnezeu în asemenea măsură, încât nici apa nu-l putea îneca, nici focul nu-l putea arde, nici pământul nu-l putea înghiți în adâncurile sale, nici văzduhul nu-l putea vătăma cu vreo lucrare oarecare. Toate îi

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 15, 4, ed. cit., pp. 172-173.

² Sf. Efreem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 2, ed. cit., p. 316.

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 15, 4, ed. cit., p. 173.

⁴ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* II, 11, ed. cit., p. 68.

erau supuse lui, ca unui ales al lui Dumnezeu, ca unui împărat și stăpân al făpturii. Și toate îl admirau ca pe o cunună cu totul desăvârșită a zidirilor lui Dumnezeu. Din suflarea de viață, insuflată atunci în fața lui Adam din atoatefăcătoarea gură a Atotziditorului și Atotțitorului Dumnezeu, Adam atât s-a înțelepțit, că din veac nu a mai fost vreodată, și abia de va mai fi să fie cândva pe pământ vreun om mai înțelept și mai însemnat decât el. Când Domnul i-a poruncit să dea nume celorlalte făpturi, el a dat fiecăreia în parte un astfel de nume, încât cuprindea deplin toate înzestrările, toată puterea și toate însușirile osebite pe care le avea fiecare după darul lui Dumnezeu, dăruit de el în clipa zidirii. Datorită acestui dar suprafiresc al harului lui Dumnezeu, trimis lui prin suflarea cea de viață, a putut Adam să vadă și să înțeleagă pe Domnul umblând prin Rai, să priceapă cuvintele lui și împreună-vorbirile sfinților îngeri și graiul tuturor animalelor, al păsărilor și al târâtoarelor trăitoare pe pământ, și tot ceea ce acum pentru noi, din pricina căderii din har și a păcătoșeniei, ne este ascuns, iar lui Adam, până la cădere, îi era atât de limpede. Domnul Dumnezeu a dăruit și Evei aceeași înțelepciune, aceeași tărie și atotputernicie, precum și toate celelalte însușiri bune și sfinte.¹

Într-o oarecare măsură, omul se poate și astăzi întoarce la ceva din starea Raiului prin harul lui Dumnezeu, cum se poate vedea din viețile multor sfinți, pline de minuni de necrezut oamenilor lumești. De pildă, Viața Sfântului Gheorghe (23 aprilie) care a rămas nevătămat în mijlocul celor mai cumplite munci, ne aduce aminte de invulnerabilitatea lui Adam în Rai.

Totuși, în starea sa căzută, omul nu poate ajunge decât să întrezărească o sclipire din starea lui Adam; numai în veacul viitor ne va fi redat Raiul în toată plinătatea sa, și atunci (dacă vom fi printre cei mântuiți) vom vedea ce anume este (și a fost) starea îngerească. Sfântul Grigorie de Nyssa scrie:

„Harul învierii nu trebuie înțeles altfel decât ca o reșezare a oamenilor în vechea stare pe care au avut-o înainte de căderea în păcat. Într-adevăr, harul pe care-l așteptăm este reîntoarcerea la viața cea dintâi, când va fi adus din nou în Rai omul ce fusese scos de acolo. Așadar, dacă viața celor reșezați se aseamănă cu cea a îngerilor, atunci e limpede că viața de dinainte de păcat era un fel de viață îngerească. De aceea și reîntoarcerea vieții noastre la vechea ei stare ne face asemenea îngerilor.”²

În scrierile ascetice ortodoxe, unde țelul avut neconținut în vedere este reșezarea noastră în Rai, firea neprihănită și nepătimașă a lui Adam înainte de cădere este ridicată la rangul de model și țel al nevoinței ascetice. Chiar la începutul *Învățăturilor de suflet folositoare*, Avva Dorothei scrie:

¹ *Viața și învățămintele Sfântului Serafim de Sarov*, Mănăstirea Slătioara, 1995, pp. 77-78.

² Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului*, cap. 17, ed. cit., p. 52.

„Întru început, după ce a zidit Dumnezeu pe om și l-a împodobit cu tot felul de fapte bune, l-a pus pe el în Rai, precum zice dumnezeiasca Scriptură, dar i-a dat și poruncă să nu mănânce din pomul ce era în mijlocul Raiului. Și așa se afla acolo, întru rugăciune și vedere duhovnicească, întru toată slava și cinstea, iar simțirile îi erau întregi după fire, precum s-a zidit. Pentru că după chipul său au făcut Dumnezeu pe om, adică nemuritor și singur stăpânitor, împodobit cu toate faptele bune. Când însă a călcat porunca și a mâncat din rodul pomului din care i se poruncise să nu mănânce, atunci a fost izgonit din Rai și a căzut din starea cea din fire în cea afară de fire, adică în păcat, în iubire de slavă și iubire de poftele lumii acesteia și în celelalte patimi, stăpânindu-se de dănselle și robindu-se lor prin călcarea poruncii.”¹

Conștientizarea faptului că starea lui Adam în Rai era starea firească a omului, și cea la care nădăjduim a ne reîntoarce, cu harul lui Dumnezeu, este unul dintre imboldurile cele mai puternice ale nevoiței ascetice. Această conștiință este deci de cel mai mare folos practic pentru creștinii ortodocși care nădăjduiesc să moștenească Împărăția lui Dumnezeu. O dată cu căderea omului, Raiul a încetat să mai fie o realitate a acestui pământ, fiind așezat într-un loc neajuns; dar, prin harul lui Dumnezeu, pus la îndemâna creștinilor prin Hristos, al Doilea Adam, avem încă nădejdea de a ajunge la el. De fapt, prin Hristos nu numai că suntem în stare să redobândim starea lui Adam de dinainte de cădere, ci și să ajungem la o stare încă mai înaltă: starea la care Adam ar fi ajuns de nu ar fi căzut.

Cum oare, chiar în starea noastră căzută, să nu ne aducem aminte de Rai și de căderea noastră din el, din firea înconjurătoare? Nu este greu să vedem la animale patimile peste care trebuie să fim stăpâni, dar care ne-au luat cu totul în stăpânire; și cum să nu vedem în murmurul cel plin de pace al codrilor (unde atâția nevoitori și-au aflat adăpost) amintirea Raiului de verdeață lăsat nouă la început spre sălășluire și hrană, și existând încă pentru cei în stare să se înalțe, împreună cu Sfântul Pavel, spre a-l zări?

¹ Avva Dorothei, *Învățăături și scrisori de suflet folositoare*, Ed. Bunavestire, Bacău, 1997, p. 16.

CAPITOLUL ȘASE

Căderea omului

(Fac. 3, 1-24)

Fiind pregătiți de către învățătura patristică despre cele Șase Zile ale Faceerii, crearea întâiului om și sălășluirea sa în Rai, iată-ne acum gata să înțelegem istorisirea căderii sale din al treilea capitol al *Faceerii*. Este limpede că, asemeni tuturor celor din această carte insuflată de Dumnezeu, avem aici o relatare istorică, dar una care trebuie înțeleasă în primul rând în sens duhovnicesc.

3, 1 Iară șarpele era mai înțelept decât toate fiarele cele de pre pământ, care le-a făcut Domnul Dumnezeu.

Cu „șarpele” dăm din nou de o imagine pe care mintea noastră modernă și raționalistă ar vrea să o înțeleagă în chip alegoric. Dar iarăși Părinții sunt de neclintit în tâlcuirea lor realistă. Sfântul Ioan Gură de Aur învață:

„Nu te uita la șarpele de acum, nu te uita cum fugim și ne scârbim de el. Că nu așa a fost la început. Că prieten omului a fost șarpele, și cel mai apropiat dintre slujitorii lui. Dar cine i l-a făcut vrăjmaș? Hotărârea dumnezeiască: *Blestemat să fii tu din toate dobitoacele și din toate fiarele pământului... Vrăjmășie voi pune între tine și între femeie* (Fac. 3, 14-15). Iată vrăjmășia care a nimicit prietenia. Nu vreau să zic o prietenie cugetată, ci una de care este în stare o făptură necugetătoare. Că în același chip cum își arată acum câinele prietenia, nu cu cuvinte, ci cu fireștile mișcări, tot așa și șarpele slujea omului. Fiind o făptură care iubea a sta aproape de om, șarpele i-a părut diavolului a fi unealta potrivită [pentru amăgire]... Deci diavolul a vorbit prin șarpe, amăgind pe Adam. Ci rog dragostea voastră ca nu fără de grijă să auziți cuvintele mele. Că nu lucru lesnicios este acesta. Mulți întreabă: cum oare a grăit șarpele – cu glas omenesc ori cu sâsâit șerpesc, și cum anume a înțeles Eva? Înainte de călcarea poruncii, Adam era plin de înțelepciune, de pricepere și de darul prorociei... Diavolul a băgat de seamă și înțelepciunea șarpelui, și părerea lui Adam despre ea – căci acesta-l socotea pe șarpe înțelept. Așa se face că a vorbit prin el, ca Adam să cugete că șarpele, înțelept fiind, era și în stare să-și prefacă glasul după cel omenesc.”¹

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre facerea lumii* 6, 2.

Spre a înțelege de ce voia diavolul să-l ispitească pe Adam trebuie să înțelegem că „războiul“ din cer (Apoc. 12, 7) avusese loc mai înainte, iar diavolul și îngerii lui fuseseră aruncați din cer în cele mai de jos ale pământului din pricina mândriei. Motivul diavolului este *pizmuirea* omului, cel chemat la starea pe care diavolul o pierduse. Sfântul Ambrozie scrie:

„Iar prin pizma diavolului moartea a intrat în lume (Înțelepciunea lui Solomon 2, 24). Pricina pizmuirii era fericirea omului așezat în Rai, că nu a putut suferi diavolul bunătățile primite de om. Pizma i s-a stârnit fiindcă omul, deși plâsmuit din tină, ales a fost a fi locuitor Raiului. Diavolul a început a cugeta că omul, făptură de rând, avea totuși nădejde de viață veșnică, pe când el, făptură cu mai înaltă fire, a căzut, făcându-se părtaș vieții celei lumești.“¹

3, 1-6 *Și a zis șarpele către femeie: Ce este că a zis Dumnezeu: Să nu mâncați din tot pomul Raiului? Și a zis femeia către șarpe: Din tot pomul care este în Rai mâncăm. Iară din rodul pomului care este în mijlocul Raiului a zis Dumnezeu: Să nu mâncați dintr-însul, nici vă atingeți de dânsul, ca să nu muriți. Și a zis șarpele către femeie: Nu veți muri cu moarte; că știe Dumnezeu că ori în ce zi veți mânca dintr-însul, se vor deschide ochii voștri, și veți fi ca niște dumnezei, cunoscând binele și răul. Și a văzut femeia că bun este pomul la mâncare și plăcut ochilor la vedere, și cum că frumos este a cunoaște; și luând din rodul lui a mâncat, și a dat și bărbatului său, și a mâncat cu dânsa.*

Dialogul acesta copilăresc și ușurința cu care strămoșii au căzut întru călcarea singurei porunci ce li s-a dat arată firea neîncercată a virtuții lor: toate li se dăduseră prin harul lui Dumnezeu, ci încă nu erau iscusiți să „lucreze și să păzească“ starea lor launtrică. Ispita pusă înainte de diavol cuprinde aceleași lucruri pe care noi, oamenii cei căzuți, le cunoaștem din propria luptă cu păcatul. Întâi de toate, el pune înainte nu un lucru vădit rău, ci un lucru care pare bun și adevărat. Oamenii au fost făcuți într-adevăr spre a fi *dumnezei și fi ai celui preatnalt* (Ps. 81, 6), știind că din Rai urmau să se mute la o stare mai înaltă. Dar diavolul parcă și-ar fi zis (cum arată Sfântul Ambrozie):

„Iată, dar, întâia mea încercare, aceea de a-l amăgi când e cuprins de dorința de a-și îmbunătăți starea. Astfel că vom căuta a-i stârni pofta de mărire.“²

Făcându-i pe strămoși să privească spre binele ajungerii ca niște dumnezei, diavolul a nădăjduit să-i facă să uite „mica“ poruncă, care era calea rânduită lor de Dumnezeu spre a ajunge la acest țel.

Apoi, diavolul nu a atacat prin bărbat, ci prin femeie – nu fiindcă femeia era mai slabă ori mai pătimășă, căci și Adam și Eva încă își păstrau nepătimirea

¹ Sf. Ambrozie, *Ratul 12, ed. cit.*, pp. 332-333.

² *Ibid.*

firii lor dintru început – ci pentru simplul motiv că numai Adam auzise porunca lui Dumnezeu, pe când Eva o cunoștea doar indirect, putând fi deci socotită mai înclinată spre a nu i se supune. Iată ce scrie Sfântul Ambrozie:

[Diavolul] țintea să-l prindă în cursă pe Adam prin mijlocirea femeii. El nu s-a dus la bărbatul care primise de față cereasca poruncă, ci s-a dus la aceea ce o aflase de la bărbatul ei, neprimind de la Dumnezeu porunca ce trebuia ținută. Dumnezeu nu i-a spus femeii nimic. Știm că i-a vorbit lui Adam. Deci trebuie să înțelegem că porunca a fost adusă la cunoștința femeii prin Adam.¹

Izbânda ispitirii diavolești s-a datorat, până la urmă, cunoașterii (sau ghi-cirii) celor ce erau în inima omului însuși. Nu diavolul a pricinuit căderea lui Adam, ci însăși dorința lui Adam. Sfântul Efreem Sirul scrie:

„Cuvântul ispititor nu i-ar fi dus în păcat pe cei ispitiți, dacă ispititorul nu ar fi fost călăuzit de însăși dorința lor. Chiar dacă nu ar fi venit ispititorul, pomul însuși, prin frumusețea lui, ar fi dat război dorinței lor. Deși strămoșii și-au căutat dezvinovățire în sfatul șarpelui, s-au vătămat mai mult de propria poftă, decât de sfatul șarpelui.”²

Ca urmare a ispitirii, cum arată Sfântul Ioan Gură de Aur:

„diavolul a robit-o [pe femeie], i-a furat mintea și a făcut-o să gândească la lucruri mai mari de vrednicia ei, pentru ca, îngâmfată cu nădejdi deșarte, să piardă și pe cele ce le avea.”³

3, 7 *Și li s-au deschis ochii amândurora, și au cunoscut că erau goi; și au cusut frunze de smochin și și-au făcut acoperemânturi împrejurul trupului.*

Despre acest loc, Sfântul Ioan Gură de Aur spune:

„Nu mâncarea din pom le-a deschis lor ochii – căci vedeau pomul și înainte de a mânca – ci mâncarea din pom a fost temei de neascultare și de călcare a poruncii date lor de Dumnezeu, din care pricină li s-a luat slava care-i înconjură, nevrednici făcându-se pe sine de o cinste atât de mare. De aceea Scriptura, următoare obiceiului ei, spune: *Au mâncat și li s-au deschis ochii amândurora, și au cunoscut că erau goi.* Din pricina călcării poruncii, fiind dezgoliți de ajutorul cel de sus, au simțit că sunt cu trupul gol, ca să cunoască bine, prin rușinea ce i-a cuprins, în ce prăpastie i-a dus călcarea poruncii Stăpânului. [...] Deci, când auzi că *li s-au deschis ochii*

¹ *Ibid.*

² Sf. Efreem Sirul, *Tălcuire la Facere 3, ed. cit.*, p. 318.

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere 16, 4, ed. cit.*, p. 181. Sf. Efreem Sirul adaugă că, în parte, păcatul Evei stă în faptul că a încercat să răpească căpetenia și „stăpânia” lui Adam: „S-a grăbit să mănânce înainte de bărbatul ei, ca să poată ajunge cap peste cel ce era capul ei, ca să poată ajunge cea care poruncește celui care trebuia să-i poruncească, și ca să fie mai veche în dumnezeire decât cel ce era mai vechi decât ea în omenire” (Sf. Efreem Sirul, *Tălcuire la Facere, ed. cit.*, p. 113) (*n. ed.*).

amândurora, înțelege că i-a făcut să simtă goliciunea lor și că au căzut din slava de care se bucurau înainte de mâncarea din pom. [...] Vezi, dar, că acest cuvânt, «s-au deschis», nu zice de ochii trupești, ci de ochii minții.¹

O dată cu deschiderea ochilor, prin călcare poruncii, Adam și Eva au și pierdut viețuirea în Rai, deși încă nu fuseseră izgoniți din el; de-acum înainte ochii le vor fi deschiși la cele de jos ale pământului acestuia și numai cu greu vor vedea cele înalte ale lui Dumnezeu. Nu mai erau nepătimași, ci începuseră pătimașa viețuire pământească pe care o cunoaștem încă și astăzi.

3, 8 *Și au auzit glasul Domnului Dumnezeu umblând prin Rai după amiază, și s-au ascuns Adam și femeia lui de către fața Domnului Dumnezeu între pomii Raiului.*

Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Ce spui? Oare umblă Dumnezeu? Să-i atribuim oare lui Dumnezeu picioare? Să nu înțelegem oare din aceste cuvinte nimic înalt? Dumnezeu nu umblă – să nu fie! Cum să umble El, Care este pretutindena și umple totul? Este oare cuprins într-o grădină Cel Căruia cerul îi este scaun, și pământul așternut picioarelor Lui? Care om cu judecată ar spune aceasta? Apoi ce înseamnă că: *Au auzit glasul Domnului Dumnezeu umblând prin Rai după amiază*? Înseamnă că Dumnezeu a voit să stârnească în ei simțământul unei asemenea apropieri a lui Dumnezeu, încât să-i facă sfielnici, ceea ce s-a și întâmplat. Că au simțit aceasta, și au încercat să se ascundă de Dumnezeu Care se apropia de ei.²

Iar Sfântul Ambrozie scrie:

„După cum mi se pare, se poate zice că Dumnezeu umblă oriunde e vorba în Scriptură de prezența lui Dumnezeu.³

În convorbirea ce urmează vedem că Dumnezeu vine la Adam nu ca să-l osândească ori să-l izgonească din Rai, ci ca să-l facă să-și vină în fire. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Dumnezeu nu a amânat defel, ci, îndată ce a văzut fapta lor și mărirea răni, s-a și grăbit să-i vindece, ca nu cumva să se întindă rana și să nu se mai poată vindeca. [...] Uită-te la iubirea de oameni a Stăpânului și la covârșitoarea Lui răbdare! Ar fi putut doar să nu-l învrednicească nici de întrebare pe cel care păcătuisese atâta de mult, ci să-i dea îndată pedeapsa ce o hotărâse mai înainte. Dar nu! Dumnezeu îndelung rabdă, amână, întreabă și primește răspuns, și iarăși întreabă, numai și numai ca să-l în-

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, 16, 5, *ed. cit.*, pp. 183-184.

² *Ibid.*, 17, 1. (Am citat doar parțial traducerea românească, *op. cit.*, p. 189, care nu corespunde decât aproximativ cu textul englezesc – *n. tr.*)

³ Sf. Ambrozie, *Raiul*, 14, *ed. cit.*, p. 346.

demne să se apere, ca dându-se lucrurile pe față, să aibă prilej ca și după o călcare atâta de mare de poruncă să-și arate iubirea Sa de oameni.”¹

3, 9 *Și a strigat Domnul Dumnezeu pre Adam și a zis lui: Adame, unde ești? Iată ce spune Sfântul Ambrozie:*

„Ce vrea să însemneze: *Adame, unde ești?* Oare nu cumva vrea să zică «cum te afli», iar nu «în ce loc»? Așadar, nu este întrebare, ci dojană. Din ce stare a bunătații, fericirii și harului, vrea El a zice, ai căzut în starea aceasta jalnică? Lepădatu-te-ai de viața cea veșnică, îngropatu-te-ai în căile păcatului și morții.”²

3, 10-13 *Iar el a zis: Glasul Tău am auzit umblând prin Rai și m-am temut, că gol sunt, și m-am ascuns. Și i-a zis Dumnezeu: Cine ți-a spus ție că ești gol? Fără numai că ai mâncat din pomul din carele ți-am poruncit numai dintru acesta să nu mănânci. Și a zis Adam: Muierea care mi-ai dat să fie cu mine, aceea mi-a dat din pom, și am mâncat. Și a zis Domnul Dumnezeu muierei: De ce ai făcut aceasta? Și a zis muierea: Șarpele m-a amăgit, și am mâncat.*

În acest dialog Părinții văd chemarea omului de către Dumnezeu la pocăință. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Dumnezeu nu i-a întrebat pentru că nu știa – căci știa, și știa prea bine – ci pentru ca să-și arate iubirea Sa de oameni. Se pogoară până la slăbiciunea lor și le cere să-și mărturisească păcatul.”³

Dar omul nu răspunde cu pocăință, ci cu îndreptățire de sine, aducând astfel pedeapsa asupra sa. Iată cum tâlcuiește Sfântul Efrem Sirul acest pasaj:

„În loc să recunoască ceea ce singur făcuse, recunoaștere ce ar fi fost întru folosul său, Adam povestește din nou cele ce i s-au întâmplat, lucru ce nu era spre folosul său... Adam nu-și spovedește păcatul, ci învinovățește pe femeie... Iar când Adam nu vrea să-și spovedească păcatul, Dumnezeu pune întrebare Evei, zicând: *De ce ai făcut aceasta?* Iar Eva, în loc să stăruie cu lacrimi și să ia asupra ei păcatul, nu pomenește făgăduința făcută ei de șarpe și felul cum a înduplecat-o, de parcă nu ar dori să dobândească iertare pentru ea și bărbatul ei... După ce i-a întrebat pe amândoi, vădindu-se că nici pocăință au, nici vreo îndreptățire întemeiată, Dumnezeu se întoarce către șarpe, nu cu întrebare, ci cu hotărâtă osândire. Că acolo unde este loc de pocăință, este și întrebare; dar celui străin de pocăință i se dă doar osânda judecătorului.”⁴

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 17, 2-3, ed. cit., pp. 191-192.

² Sf. Ambrozie, *Raiul*, 14, ed. cit., p. 348.

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 17, 5, ed. cit., p. 196.

⁴ Sf. Efrem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 3, ed. cit., pp. 329-330.

Același Părinte adaugă:

„Dacă strămoșii noștri ar fi dorit să se pocăiască chiar după călcarea poruncii, atunci, chiar de nu și-ar fi recăpătat ceea ce aveau înainte de călcarea poruncii, s-ar fi izbăvit cel puțin de blestemele rostite pământului și lor înșile.“¹

Iată deci că nu putem să spunem doar că Adam și Eva au păcătuit și apoi au fost osândiți. Căci li s-a dat prilej de pocăință înainte de a fi osândiți.

Avva Dorothei socotește această istorisire din *Cartea Facerii* drept exemplul clasic al lipsei voinței de pocăință a omului și al adânc înrădăcinatei sale dorințe de a-și îndreptați purtarea, chiar când Însuși Dumnezeu îl arată drept păcătos:

„După cădere, [Dumnezeu] a dat [lui Adam] prilej de pocăință și de a fi iertat, dar capul său a rămas neplecat. Că [Dumnezeu] a venit și i-a zis: «Adame, unde ești?» Adică: din ce slavă la așa rușine ai venit? Iar apoi, când l-a întrebat de ce a păcătuit, de ce a călcat porunca, l-a pregătit îndeosebi ca să poată zice: «Iartă-mă». Dar el nu s-a smerit! Unde este cuvântul «iartă-mă»? Nu a fost căință, ci chiar dimpotrivă. Că a grăit împotriva și a învinovățit la rândul lui: *Femeia care mi-ai dat să fie cu mine* [m-a amăgit]. Nu a zis: «Femeia mea m-a amăgit», ci «femeia pe care mi-ai dat-o», ca și cum ar zice «pacostea pe care ai adus-o pe capul meu». Că așa este totdeauna, fraților: când omul nu vrea să se învinovățească pe sine, nu șovăie a-L învinovăți pe Însuși Dumnezeu. Apoi [Dumnezeu] a venit la femeie și i-a zis: de ce nu ai ținut porunca? Ca și cum ar fi vrut să-i zică cu dinadinsul: măcar spune «iartă-mă», ca sufletul tău să se smerească și să capeți iertare. Dar din nou nu [a auzit] cuvântul «iartă-mă». Că și ea a răspuns: *Șarpele m-a amăgit*, ca și cum ar fi zis: șarpele a păcătuit, ce este mie aceasta? O, bieții de voi, ce oare faceți? Căiți-vă, recunoașteți-vă păcatul, milostiviți-vă de goliciunea voastră. Dar nici unul n-a voit să se învinovățească pe sine; nici unul nu s-a smerit câtuși de puțin. Vezi deci acum la ce stare și la ce mari nenorociri am ajuns prin îndreptățirea de sine, voind a ne face voia și a urma nouă înșine.“²

3, 14-15 *Și a zis Domnul Dumnezeu șarpelui: Pentru că ai făcut aceasta, blestemat ești tu din toate dobitoacele și din toate fiarele pământului; pre pieptul tău și pre pantece te vei târi și pământ vei mânca în toate zilele vieții tale. Vrăjmășie voi pune între tine și între femeie, între sămânța ta și sămânța ei; acela va păzi capul tău, și tu vei păzi călcăiul lui.*

¹ *Ibid.*

² Avva Dorothei, *Învățăături de suflet folositoare* 1. (Fragmentul citat nu există în varianta românească a operei Avvei Dorothei, nici în *Filocalia* vol. 9, nici în traducerile mai vechi – n. tr.)

Părinții, înțelegând în chip realist *Cartea Facerii*, interpretează această pedeapsă ca aplicându-se în primul rând animalului care a fost unelta căderii omului, dar apoi și diavolului care s-a folosit de această făptură. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Pentru ce șarpele a primit o pedeapsă atât de mare, când diavolul este cel ce a dat, prin șarpe, sfatul? Și aceasta este lucrarea nespusei iubiri de oameni a lui Dumnezeu. După cum un tată care-și iubește copilul, când pedepsește pe cel ce i-a ucis fiul sfârâmă și face în mii de bucăți și sabia și cuțitul cu care a ucis, tot așa și bunul Dumnezeu, pentru că șarpele a slujit ca unelță vicleniei diavolului, aduce asupra lui o pedeapsă veșnică, pentru ca prin cele ce vedem să ne gândim la marea necinste în care a ajuns diavolul. Într-adevăr, ce pedeapsă va să primească acesta, dacă șarpele, care a slujit numai de unelță, a fost pedepsit astfel? [...] Focul cel nestins îl așteaptă pe el!”¹

Sfântul Ioan chiar presupune că înainte de blestem șarpele, fără a avea picioare, umbla ridicat, așa cum stă acum când se pregătește să atace.²

Înainte de cădere, Adam putea fi gol fără să bage de seamă; după aceea, lucrul este cu neputință. Înainte de cădere, Adam era prieten cu șarpele, tot așa cum suntem noi cu câinii, pisicile sau alte animale domestice; după cădere avem o reacție instinctivă împotriva șerpilor – pe care probabil a trăit-o fiecare.

Însă „vrăjmășia” în viața noastră căzută este, desigur, mult mai mare între om și diavol, decât între om și șarpe; iar „sămânța femeii” este mai ales Hristos. Iată ce zice o tâlcuire ortodoxă din veacul al nouăsprezecelea la acest pasaj:

„Prima femeie din lume a fost prima căzută în lațul diavolului și cu ușurătate s-a dat în stăpânirea lui; dar prin căința sa, va sfârâma puterea lui asupra ei. Tot așa, și în multe alte femei, și îndeosebi în persoana celei fericite între femei, a Fecioarei Maria, acela va întâmpina o puternică împotrivire vicșugurilor lui... Prin sămânța femeii care este vrăjmașă sămânței diavolului trebuie să înțelegem mai ales pe cineva anume dintre urmașii femeii, adică pe Cel Care din veșnicie a fost mai înainte așezat spre mântuirea oamenilor, și la vremea cuvenită s-a născut din femeie fără sămânță bărbătească. Mai apoi s-a arătat lumii *ca să strice lucrurile diavolului* (I In 3, 8), adică împărăția diavolului, plină de slujitorii lui, de sămânța lui... Zdrobirea capului șarpelui duhovnicesc de către sămânța femeii înseamnă că Hristos va birui deplin pe diavol, luându-i toată puterea de a vătăma pe oameni... Până la a doua venire, diavolului i se dă prilej să vătămă pe oameni, chiar și pe Însuși Hristos; dar rănilor făcute de el cu ușurință se vor tămădui, ca rănilor din călcâi, ce nu sunt primejdioase, fiindcă

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 17, 6, *ed. cit.*, pp. 197-198.

² Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre facerea lumii* 6, 7.

în călcâiul acoperit cu piele groasă este foarte puțin sânge. O rană la călcâi a fost făcută de neputincioasa răutate a diavolului lui Hristos Însuși, împotriva Căruia a ridicat pe necredincioșii iudei care L-au răstignit. Dar rana aceasta a slujit doar la mai marea rușinare a diavolului și la tămăduirea omenirii.¹

Deci „rana călcâiului“ reprezintă acea puțină vătămare pe care diavolul este în stare să ne-o facă de la venirea lui Hristos.

3, 16 *Muierii i-a zis: Înmulțind voi înmulți necazurile tale și suspinul tău, în dureri vei naște copii; și spre bărbatul tău va fi întoarcerea ta, și el te va stăpâni.*

Chiar când blestemă șarpele, Dumnezeu încă așteaptă pocăința lui Adam și a Evei. Sfântul Efrem Sirul scrie:

„Dumnezeu a început cu neînsemnatul [șarpe], astfel încât, în vreme ce mânia dreptei judecăți se îndrepta numai spre el, Adam și Eva să se poată înspăimânta și pocăi, dându-se prin aceasta prilej bunătății [lui Dumnezeu] să-i izbăvească de blestemele dreptei judecăți. Dar după blestemarea șarpeului, negrăbindu-se Adam și Eva să ceară îndurare, Dumnezeu le-a rostit pedeapsa. El a vorbit întâi Evei, căci prin mâna ei s-a dat păcatul lui Adam.“²

Sfântul Ioan Gură de Aur scrie despre pedeapsa Evei:

„Vezi cât de bun este Stăpânul? De câtă blândețe se folosește după o atât de mare călcare de poruncă! *Înmulțind voi înmulți necazurile tale și suspinul tău.* Eu, îi spune Dumnezeu, aș fi vrut să ai o viață lipsită de dureri și de necazuri, lipsită de orice supărare și tristețe, plină de toate bucuriile; nici să nu simți că ești în trup. Dar pentru că nu te-ai folosit cum trebuie de atâta fericire, ci mulțimea bunătăților te-a făcut așa de nerecunoscătoare, de aceea îți pun frâu, ca să nu mai zburzi, și te osândesc la necazuri și suspine. *Înmulțind voi înmulți necazurile tale și suspinul tău; în dureri vei naște copii.* Voi face ca temeiul unei mari bucurii și al nașterii de copii să-ți fie început de durere, ca să-ți amintești și tu neconținut, o dată cu durerile fiecărei nașteri, cât de greu e păcatul ce l-ai săvârșit și cât de mare e călcarea de poruncă. [...] Eu dintru început te-am făcut de aceeași cinste cu bărbatul tău și am vrut să ai părtășie cu el la toate întru aceeași vrednicie; și-am încredințat și ție, ca și bărbatului tău, stăpânirea peste toate cele din lume; dar pentru că nu te-ai folosit cum se cuvine de cinstea ce ți-am dat, de-aceea supune-te bărbatului tău. [...] Te supun bărbatului tău și hotărâsc să-ți fie el stăpân, ca să cunoști stăpânirea lui! Și pentru că nu ai știut să conduci, învață să fii un bun supus!“³

¹ Ep. Visarion, *Tâlcuire la Paremi*, St. Petersburg, 1894, vol. 1, pp. 56-57 (în limba rusă).

² Sf. Efrem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 3, ed. cit., p. 332.

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere* 17, 7-8, ed. cit., pp. 200 și 202.

Sfântul Ioan Gură de Aur ne dă răspunsul la problema „eliberării femeii“: faceți-vă sfinte, și toate problemele voastre se vor sfârși.

3, 17-19 *Iară lui Adam a zis: Pentru că ai ascultat glasul femeii tale¹ și ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit ție numai dintru acela să nu mănânci, și ai mâncat dintr-însul, blestemat este pământul întru lucrurile tale; întru necazuri vei mânca dintr-însul în toate zilele vieții tale. Spini și pălămidă va răsări ție, și vei mânca iarba pământului. Întru sudoarea feței tale vei mânca pâinea ta până când te vei întoarce în pământ, din care ești luat²: că pământ ești și în pământ te vei întoarce.*

Aici i se înfățișează lui Adam tabloul încercărilor și al necazurilor simplei viețuirii în lumea căzută. Mai întâi, pământul e blestemat din pricina lui. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Iată semnele blestemului! Pământul va da spini și pălămidă, spune Dumnezeu, ca să lucrezi cu multă trudă și osteneală! Te voi face ca toată vremea să o duci în necazuri, ca să-ți fie necazurile frâu, să nu te crezi mai mult decât ești, ci să ai mereu în minte firea ta și să nu te mai lași niciodată înșelat.

Și vei mânca iarba pământului. Întru sudoarea feței tale vei mânca pâinea ta. Vezi că, după neascultarea sa, Adam are o stare cu totul potrivnică celei dintâi? Eu, îi spune Dumnezeu, când te-am adus pe lumea aceasta am vrut să fii fără necazuri, fără osteneți și fără sudori; am vrut să fii mulțumit și fericit; am vrut să nu fii supus nici nevoilor trupului, ci să fii scăpat de toate acestea ca să ai deplină libertate. Dar, pentru că nu te-ai folosit de înlesnirea aceasta, blestem și pământul, ca să nu dea roade ca mai înainte, când nu-l arai, nici nu-l semănai. Aduc peste tine multe osteneți, multe neplăceri și strâmtorări, pun în jurul tău necontenite necazuri și suferări și te las să faci totul cu sudoare, pentru ca, silit de acestea, să te înveți necontenit să te smerești și să-ți cunoști firea.“³

¹ Sf. Ioan Gură de Aur scrie că egalitatea care exista între Adam și Eva înainte de cădere nu excludea o anume ordine în care tot Adam era întâiul. De-aceea el îl muștră pe Adam pentru a nu o fi îndrumat și îndreptat pe Eva: „De aceea a și ajuns femeia sub stăpânirea ta și ai fost rânduit stăpânul ei, ca ea să urmeze ție, nu să urmeze capul picioarelor. De multe ori însă vedem că se întâmplă dimpotrivă: cel care trebuie să fie capul nu ia nici măcar locul picioarelor; iar aceea care trebuie să fie picioare ajunge cap.“ (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, 17, 9, ed. cit., p. 203) (n. ed.).

² Trebuie observat aici că, în special în societatea modernă, încercarea bărbaților și a femeilor de a evita pedepsele date de Dumnezeu la cădere au adus daune nespuse, atât pământului, cât și ființelor omenești. Încercarea omului modern de a evita să lucreze „întru sudoarea feței“ a dus la tehnologia modernă, care, la rândul ei, a dus la o poluare uriașă și la nimicirea zidirii lui Dumnezeu. Femeile moderne au evitat „necazurile și suspinul“ a milioane de nașteri, dar, făcând astfel, s-au făcut răspunzătoare (împreună cu bărbații) de milioane de crime prin avort. Abdicarea bărbaților moderni de la rangul de capi ai familiei, împreună cu refuzul femeilor moderne de a se supune „stăpânirii“ bărbaților lor, a dus la mutilarea emoțională și duhovnicească a nenumărați copii – ca să nu mai vorbim de cea a părinților înșiși (n. ed.).

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, 17, 9, ed. cit., p. 204.

În al doilea rând, Adam devine acum *muritor*, laolaltă cu făpturile create. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie că, deși Adam și Eva au trăit multă vreme după căderea lor:

„când au auzit: *Pământ ești și în pământ te vei întoarce*, au și primit osânda de moarte; au ajuns muritori, și se poate spune că din acea clipă au și murit. Acest lucru îl lasă să se înțeleagă și Scriptura; cuvintele: *În ziua în care veți mânca, cu moarte veți muri*, sunt în loc de: «Veți primi deci osânda de a fi muritori».”¹

Înțelepciunea lui Solomon (2, 23) spune: *Dumnezeu a zidit pre om spre nestrucăciune*; dar, prin neascultarea lui Adam, atât el, cât și făpturile create s-au făcut muritoare și stricăcioase.

În Epistola Sfântului Pavel către Romani există o învățătură despre cum întreaga zidire „suspină” fiindcă e supusă „deșertăciunii”, adică stricăciunii (decăderii) ce a intrat în lume din pricina mândriei omului. Zidirea așteaptă ca omul să se izbăvească, astfel ca și ea să poată fi reaşezată în starea nestrucăciunii dintru început – când viețuitoarele vor rătăci prin pădure așa cum sunt acum, dar nestrucăcioase, cum erau în zilele lui Adam.

La Romani 8, 19-22 citim: *Pentru că nădejdea zidirii descoperirea fiilor lui Dumnezeu așteaptă. Că deșertăciunii s-a supus zidirea, nu de voie, ci pentru cel ce a supus-o,² cu nădejde că și zidirea aceasta se va slobozi din robia stricăciunii întru slobozenia slavei copiilor lui Dumnezeu. Căci știm că toată zidirea împreună suspină și împreună are durere până acum.*

Tălcuirea acestui loc de către Sfântul Ioan Gură de Aur face învățătura cu totul deslușită:

„Ce însemnează *Că deșertăciunii s-a supus zidirea?* S-a făcut stricăcioasă. De ce și prin ce? Prin greșeala ta, omule. Că trup muritor și supus suferințelor ai primit, astfel că și pământul s-a supus blestemului, spini și pălămidă scoțând.”³

Și în același capitol adaugă:

„Tot așa cum zidirea s-a făcut stricăcioasă când trupul tău s-a făcut stricăcios, la fel când trupul tău se va face nestrucăcios, și zidirea va urma lui, făcându-se deopotrivă cu el.”⁴

Trebuie spus că cuvântul „tău” de aici înseamnă același lucru ca și cuvântul „eu” în foarte multe dintre slujbele ortodoxe: înseamnă, adică, Adam

¹ *Ibid.*, p. 205.

² Mai înainte, în aceeași Epistolă (Rom. 5, 12), Sf. Pavel arată că *printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea*. Altundeva (1 Cor. 15, 21-22) el scrie: *Că de vreme ce prin om s-a făcut moartea, prin om și învierea morților. Că precum întru Adam toți mor, așa întru Hristos toți vor învia (n. ed.)*.

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvântul 14 la Romani*, 5.

⁴ *Ibid.*

(fiindcă toți suntem un singur om). Sfântul Ioan lămurește acest lucru într-un alt loc:

„Ce oare a întrarmat moartea împotriva întregii lumi? Faptul că un singur om a gustat din pom.“¹

Sfântul Macarie cel Mare spune același lucru:

[Adam] ca domn și împărat a fost pus peste toate zidirile. [...] Și fiind el luat în robie, a fost luată în robie și zidirea care îi slujea și se supunea lui; căci prin el moartea a stăpânit peste tot sufletul.“²

Sfântul Simeon Noul Teolog spune și el foarte deslușit că zidirea materialnică – deci nu numai Raiul – era nesticăcioasă și nemuritoare înainte de căderea lui Adam.³ Cum am văzut, el scrie că Adam, la început, „a fost așezat de Ziditorul Dumnezeu ca împărat nemuritor într-o lume nesticăcioasă, adică nu numai în Rai, ci în tot pământul de sub cer“. În aceeași omilie el spune în continuare că, după călcarea poruncii de către Adam:

„Dumnezeu nu a blestemat [Raiul]... ci a blestemat tot restul pământului fiindcă, precum spuneam, era nesticăcios, cum era și Raiul, și oferea de la sine de toate. [...] Pe drept cuvânt deci trebuia ca acela ce se coborâse, prin călcarea poruncii, spre stricăciune și moarte să locuiască un pământ trecător și stricăcios și să guste după vrednicie o astfel de hrană. [...] [Apoi și] toată zidirea adusă de Dumnezeu din neființă, văzându-l ieșind din Rai, n-a mai vrut să se supună celui ce călcase porunca... celui răzvrătit. [...] [Dar] Dumnezeu... le reține pe toate cu puterea, milostivirea și bunătatea Sa, oprește pornirea tuturor făpturilor și le supune pe toate de îndată acestuia ca și mai înainte, pentru a sluji omului pentru care a fost făcută, deși a ajuns stricăcioasă pentru cel stricăcios. [...] Ai văzut că nu pe nedrept am spus că și creația aceasta a fost adusă la început la existență de către Dumnezeu nesticăcioasă toată și în starea Raiului dar, blestemată fiind, s-a mutat spre stricăciune și robie, supunându-se deșertăciunii oamenilor.“⁴

Părinții pomenesc și faptul că osânda de moarte, care și-a luat începutul la cădere, nu a fost cu totul o pedeapsă, ci și un bine, căci omul, odată căzut, dacă ar fi rămas nemuritor, nu ar mai fi avut cale de ieșire. Închipuiți-vă ce ar însemna să te afli într-o stare din care să nu fii capabil să te izbăvești singur;

¹ *Ibid.*, Cuvântul 10 la Romani, 2.

² Sf. Macarie Egipteanul, *Omiliile duhovnicești* 11, 5.

³ În *Așele sale*, Părintele Serafim introduce această învățătură cu următoarele cuvinte: „Să citim acum și să ne lăsăm pătrunși de această învățătură așa cum este ea înfățișată într-o formă de săvârșită și fără echivoc de către unul dintre cel mai mari Sfinți al Bisericii Ortodoxe, un Părinte de mai târziu care a expus învățătura Bisericii Ortodoxe așa de dumnezeiește și de limpede, încât a fost al treilea și ultimul, după Sf. Ioan Evanghelistul și Sf. Grigorie din Nazianz, care a fost numit Teologul de către Biserică“ (*n. ed.*).

⁴ Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri teologice și etice*, ed. cit., pp. 117-119; 127.

să nu fii în stare să te întorci în Rai, urmând să trăiești mereu și mereu, fără nădejde de a ieși din acea stare. Moartea pune capăt păcatului. Faptul că ne temem de moarte ne și trezește spre a pune început nevoinței. Chiar dacă uităm de Rai, ne vom teme de moarte și vom începe să ne nevoim spre a depăși firea noastră căzută. Sfântul Chiril al Alexandriei († 444) scrie despre sensul bolii și-al morții la omul căzut:

„Omul, după ce și-a primit partea cuvenită de post istovitor și necazuri, a fost dat în seama bolilor, suferințelor și a altor amărăciuni ca unui fel de frâu. Că, neînfrânându-se în mod conștient în acea viață slobodă de trudă și necazuri, este dat în seama nenorocirilor, ca prin suferințe să poată tămădui în sine boala care a venit asupra lui în mijlocul blagosloveniei.

Prin moarte, Dătătorul de Lege a oprit răspândirea păcatului, și prin chiar acea pedeapsă ne descoperă iubirea Sa de oameni. În așa măsură încât, dând El porunca, a împreunat moartea cu călcarea ei și, pe măsura căderii vinovatului sub pedeapsă, a rânduit în așa fel încât osânda însăși să poată sluji mântuirii. Că moartea topește firea noastră dobitocească și astfel, pe de-o parte, oprește lucrarea răului, iar, pe de alta, scapă pe om de boală, îl slobozește de trudă, pune capăt necazurilor și grijilor sale și-i încetează suferințele trupești. Iată iubirea de oameni cu care a amestecat Judecătorul osânda.“¹

În sfârșit, Sfântul Simeon Noul Teolog scrie cum, prin Răstignirea și Învierea lui Iisus Hristos, se ridică osânda morții:

„Hotărârea lui Dumnezeu, *Pământ ești, și în pământ te vei întoarce*, asemeni tuturor celor aduse asupra omenirii după cădere, va fi lucrătoare până la sfârșitul veacului. Dar, prin milostivirea lui Dumnezeu, prin puterea nemaivăzutei jertfe a lui Hristos, ea nu va mai avea nici o putere în veacul viitor, când va veni învierea de obște, înviere ce nu va putea avea loc până ce Însuși Fiul lui Dumnezeu nu se va fi sculat din morți, Cel ce a murit pentru nimicirea mai-nainte pomenitei hotărâri și pentru învierea întregii firi omenești.“²

La învierea de obște, întreaga zidire se va izbăvi de stricăciune împreună cu omul, tot așa cum cândva s-a supus stricăciunii din pricina lui. Sfântul Simeon scrie:

„Atunci când omul se va înnoi iarăși și se va face duhovnicesc, nesticăcios și nemuritor, slobozindu-se din robie, și zidirea cea supusă de Dumnezeu celui răzvrătit, și care a slujit acestuia, se va reinnoi împreună cu el, ca să se facă nesticăciosă și să ajungă toată duhovnicească. [...] Că nu se cuvenea ca trupurile oamenilor să fie înviate și să fie făcute nesticăcioase

¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre întruparea Domnului*.

² Sf. Simeon Noul Teolog, *The Sin of Adam*, St. Herman Brotherhood, Platina, California, 1979, p. 62.

înainte de înnoirea făpturilor, ci așa cum această [zidire] a fost adusă mai întâi la existența nestricăcioasă, și după ea omul, tot așa iarăși mai întâi zidirea trebuie să se prefacă, și deci să se schimbe de la stricăciune la nestricăciune, și așa, împreună cu ea și deodată cu ea, se vor înnoi și trupurile stricăcioase ale oamenilor, pentru ca omul, făcându-se iarăși duhovnicesc și nemuritor, să locuiască într-un loc nestricăcios, veșnic și duhovnicesc.”¹

3, 20 *Și a pus Adam numele femeii sale Eva, adică Viață, pentru că ea este mamă tuturor celor vii.*

Eva înseamnă „viață”. Adam îi dă acum numele ei aparte, pe lângă numele de Femeie.

3, 21 *Și a făcut Domnul Dumnezeu lui Adam și femeii lui îmbrăcăminte de piele și i-a îmbrăcat pre ei.*

Sfântul Grigorie de Nyssa spune că aceasta însemnează că ei chiar s-au îmbrăcat cu „îmbrăcăminte de piele”, dar totodată însemnează în chip figurat că ei au ajuns a fi îmbrăcați cu *altfel* de carne; adică firea lor s-a schimbat.

3, 22-23 *Și a zis Dumnezeu: Iată, Adam s-a făcut ca unul dintre noi, cunoscând binele și răul! Și acum, ca nu cumva să-și tinză mâna sa și să ia din pomul vieții și să mănânce și să trăiască în veci, l-a scos pre el Domnul Dumnezeu din Raiul desfătării, ca să lucreze pământul din care s-a luat.*

Domnul zice *ca unul dintre noi*, referindu-se la Sine la plural: Sfânta Treime. El îl scoate afară pe Adam, ca nu cumva Adam să mănânce din Pomul Vieții, pe care-l vedem și în *Cartea Apocalipsei*: Pomul Vieții din mijlocul Raiului. Mâncatul din acel pom l-ar putea face pe om nemuritor, fără ca să fie și bun, lucru pe care Dumnezeu nu-l voiește; prin urmare, îl scoate afară.

3, 24 *Și a scos Domnul Dumnezeu afară pre Adam și l-a pus pre el în preajma Raiului desfătării; și a pus Heruvimi și sabie de foc învârtitoare, ca să păzească calea pomului vieții.*

Așa cum am spus în prima noastră convorbire, Sfântul Macarie Egipteanul tâlcuiește aceasta în chip tainic, zicând că acest lucru se întâmplă fiecărui suflet când Raiul i se închide. Dar, de asemenea, înseamnă exact ceea ce se spune: că există un Heruvim cu sabie de foc învârtitoare.

Am acoperit până acum primele trei capitole ale *Facerii*, din care s-a luat teologia de temelie a Bisericii despre obârșia omului și, deci despre țelul lui. Slujbele sunt pline de această teologie, îndeosebi slujbele Crucii. La 14 Septembrie, Praznicul Înălțării Sfintei Cruci, se rostesc o mulțime de stihuri foarte frumoase care arată cum privește Biserica ceea ce a avut loc în Rai și

¹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri teologice și etice, ed. cit.*, pp. 119; 124-125.

ce s-a întâmplat la venirea lui Hristos. Ele asemuiesc pomul din care a gustat Adam cu pomul care a fost Crucea. Una dintre stihirile de la Vecernia cea Mare zice:

„Veniți, toate neamurile, binecuvântatului lemn să ne închinăm, prin carele s-a făcut veșnica dreptate. Căci acela ce a amăgit pre strămoșul Adam prin lemn, prin cruce se amăgește; și, fiind surpat, cade cădere cumplită cel ce a ținut prin tiranie împărăteasca zidire. Cu sângele cel dumnezeiesc veninul șarpelui se spală; și blestemul osândirii celei pre dreptate s-a dezlegat, cu nedreaptă judecată cel drept fiind osândit; căci cu lemnul se cădea să se vindece lemnul, și cu patima celui fără patimă să se dezlege patimile cele prin lemn ale celui osândit.“

Este foarte adânc și mișcător lucru să citești asemenea stihuri când cunoști teologia despre Rai și veacul viitor. În Sedealna de la Utrenia aceleiași slujbe, cântăm:

„În Rai, demult, lemnul m-a dezgolit prin mâncare, pricinuindu-mi vrăjmașul omorâre; iară lemnul Crucii, aducând haina vieții oamenilor, s-a înfipt pre pământ, și lumea toată s-a umplut de toată bucuria.“

Irmosul Cântării a 5-a zice:

„O, de trei ori fericite lemn, pre care s-a răstignit Hristos Împăratul și Domnul, prin care a căzut cel ce a înșelat cu lemnul, înșelat fiind de cel ce s-a pironit pre tine cu trupul, de Dumnezeu, carele dă pace sufletelor noastre.“

Iar Irmosul Cântării a 9-a:

„Moartea ce a venit neamului omenesc prin mâncarea din pom, prin Cruce s-a stricat astăzi, pentru că blestemul strămoșei cel a tot neamul s-a dezlegat prin odrasla Preacuratei Maicii lui Dumnezeu, pre carea toate puterile cerești o măresc.“

Canonul Praznicului Arătării Domnului (6 Ianuarie), alcătuit de Sfântul Ioan Damaschin, ne spune că diavolul a adus moartea în zidire, dar Hristos l-a biruit:

„Cel ce a sădit întâi moartea făpturii, închipuindu-se în firea fiarei celei rău făcătoare, se întunecă prin trupeasca venire; că este lovit de Stăpânul, Cel ce s-au arătat ca un luceafăr, ca să îi sfărâme capul cel vrăjmaș.“

Iată, dar, pe scurt, teologia începutului tuturor lucrurilor, Raiul, întâiul Adam, căderea lui și starea la care trebuie să încercăm a ne întoarce prin al Doilea Adam, Care este Hristos.

Dacă interpretezi toate aceste întâmplări din istoria timpurie a omenirii ca pe o simplă alegorie, ca pe o poveste frumoasă care spune cu totul altceva, te vei lipsi de adevărata înțelegere a Raiului. Mulți teologi romano-catolici,

de pildă, spun că ideea de Rai nu se potrivește cu descoperirile antropologiei moderne; deci trebuie să reinterprețăm totul pornind de la concluzia că omul a evoluat din animale inferioare. Păcatul strămoșesc, spun ei, trebuie să însemne că, de îndată ce omul a ajuns la o dezvoltare îndestulătoare spre a deveni conștient de sine, și deci de a se face om, această *conștientizare* a fost ca un fel de cădere. Raiul nu-și află loc potrivit în această schemă, fiindcă în Rai omul a fost o faptură îndumnezeită.

Este foarte important să vedem cele două concepții cu totul potrivnice. Prima concepție arată că omul a fost făcut direct de Dumnezeu, cu o înțelepciune supraomenească, cu acea fire dintru început din care am căzut și la care suntem chemați să ne întoarcem. Cealaltă părere susține că omul provine din fapăturile inferioare. Negreșit, a doua concepție duce la o filosofie a relativismului moral, căci, dacă am fost cândva un alt fel de fapături, niște creaturi de felul maimuțelor, atunci urmează să ajungem altceva – ne îndreptăm către Supraom. (Cei mai mulți evoluționiști spun, nu de puține ori, că omenirea în ansamblul ei va deveni Supraom.) Părerea aceasta duce și la idei religioase de tipul celor profesate de Teilhard de Chardin, care spune că întreaga lume evoluează spre o stare mai înaltă, că lumea însăși este asemeni pâinii ce se preface întru cealaltă lume, ca apoi totul să devină Hristos. Desigur, aceasta seamănă cu panteismul, o groaznică erezie – exact lucrul de care are nevoie Antihrist spre a veni să împărățească. Oamenii se vor socoti zei, având, de fapt, o filosofie animalică.

Dacă ne ținem de părerea Sfinților Părinți, vedem că Hristos a murit cu adevărat pe Cruce. Este un eveniment real, fizic, nu o imagine sau o alegorie; totodată, ea are urmări duhovnicești, ducând la schimbarea condiției omului. Ea ne dă mântuire: nu o mântuire în sens figurat, ci mântuirea reală. Tot așa, și Adam a gustat dintr-un pom, și astfel a pierdut Raiul. Și acesta a fost un eveniment real, cu urmări duhovnicești, schimbând condiția omenească.

CAPITOLUL ȘAPTE

Viața în afara Raiului

(*Fac. 4; 5; 6,1-5*)

În capitolul precedent am cercetat izgonirea lui Adam din perspectiva Raiului; acum vom căuta să vedem unde s-a dus Adam. O dată cu capitolul al patrulea din *Cartea Facerii* începe viața pământească așa cum o cunoaștem acum – dar, după cum vom vedea, și foarte diferită de viața noastră de acum în multe privințe.

Spre deosebire de primele trei capitole ale *Facerii*, la care există din belșug tâlcuiri patristice, pentru ultimele capitole există doar câteva. Ne vom întemeia, în primul rând, pe tâlcuirile la *Facere* ale Sfântului Ioan Gură de Aur și ale Sfântului Efrem Sirul. Există și în Apus tâlcuirile Fericitului Augustin, pe care nu le-am consultat, și încă vreo câteva.

În capitolul patru și în cele următoare vom urma, în principal, textul grecesc al *Facerii* (*Septuaginta*), cu câteva variante din King James Version¹, care e tradusă din ebraică.

1. Izgonirea lui Adam

Capitolul patru începe cu Adam în surghiun. Unde a fost surghiunit Adam? Textul grecesc al *Facerii* 3, 24 spune: *Și a scos Domnul Dumnezeu afară pre Adam și l-a pus pre el în preajma Raiului desfătării.*

Întrucât, așa cum am văzut, Raiul este un loc anume, la fel și pământul unde Adam a fost surghiunit era un loc anume, aflat lângă Rai. Am văzut în Capitolul 2 al *Facerii* (7-8) că Adam fusese făcut din pământ și apoi dus în Rai; acum deci este izgonit în locul unde a fost făcut. Sfinții Părinți sunt surprinzător de „geografici” în privința locului, pe care îl socotesc a fi în apropierea Raiului, putând chiar să fie văzut din el și dând înlesniri duhovnicești care vor dispărea pentru oamenii de mai târziu. Sfântul Efrem Sirul scrie:

„Când Adam a păcătuit, Dumnezeu l-a izgonit din Rai și, în bunătatea Lui, i-a dat o locuință în afara hotarelor Raiului. El l-a așezat într-o vale de lângă Rai. Dar oamenii au păcătuit și acolo, și pentru aceasta au fost risipiți...”

Familia celor doi frați s-a despărțit: Cain a plecat și a început să trăiască în pământurile din Miazănoapte, mai jos decât locurile unde locuiau

¹ Versiunea engleză a traducerii Bibliei (1611), folosită în Biserica Anglicană (*n. tr.*).

famiile lui Sith și Enos. Dar urmașii celor care locuiau mai sus, și care se chemau fiii lui Dumnezeu, și-au părăsit pământul, coborând și luând în căsătorie pe fiicele oamenilor, fiicele celor care locuiau mai jos.¹

Vom relua subiectul la capitolul 6 al *Cărții Facerii*; deocamdată, să observăm doar faptul că starea lui Adam în afara Raiului – stare ce a dăinuit cel puțin pe lungă durată a vieții sale și, probabil, și la urmașii săi de până la Potop – a fost destul de diferită de starea omenirii căzute de astăzi. Vom cerceta, în acest curs, câteva dintre trăsăturile trupești ale acestei deosebiri; să notăm doar folosul *duhovnicesc* al aflării în preajma Raiului, al puținței de a mai vedea locul și starea de unde omul a căzut și la care este chemat să se reîntoarcă. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Chiar dacă vederea Raiului îi pricinuia nespusă durere, ea nu-i era de mai puțin folos, căci necontenita privire a Raiului îi era celui îndurerat înțărare pentru viitor, ca să nu mai cadă iarăși întru același păcat.”²

Văzând încă Raiul, Adam încă se afla, oarecum, aproape de Dumnezeu; nu era chiar atât de departe de Dumnezeu cum va ajunge omenirea de mai târziu. Pe deasupra, duhovnicește, el poate privi și vedea ceea ce a pierdut. Ne putem deci închipui că Adam se afla într-o stare de pocăință și nevoință. El a căzut o dată, pierzându-și starea dintru început, iar acum urmează a fi mai puțin ispitit, văzând Raiul pe care l-a pierdut.

Această învățătură este înfățișată și în slujba Bisericii Ortodoxe din Duminica Iertării, când creștinilor ortodocși care se pregătesc pentru nevoințele Postului Mare li se dă, ca o însuflare spre pocăință, tocmai icoana lui Adam stând afară din Rai și privind la ceea ce a pierdut:

„Șezut-a Adam în preajma Raiului și de goliciunea sa, plângând, se tânguia: Vai mie, celuia ce m-am supus înșelăciunii celei viclene și am fost furat de ea, și de slavă m-am depărtat!” (*Triod*, Slavă la „Doamne strigat-am...”)

2. Cain și Abel

4, 1-2 *Iar Adam a cunoscut pre Eva femeia sa, și zămislind ea a născut pre Cain și a zis: Dobândit-am om prin Dumnezeu. Și a mai născut pre Abel, frațele lui.*

Numele Cain înseamnă „dobândit”. Capitolul patru începe cu prima poveste a vieții de după cădere, când Adam trăiește într-un loc nou: povestea lui Cain și Abel.

Aici vedem prima deosebire din viața lui Adam și a Evei între starea din Rai și starea din afara Raiului: unirea trupească și nașterea de copii a început

¹ Sf. Efreem Sirul, *Raiul* 1.

² Sf. Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Psalmi* 18, 3, ed. cit., p. 212.

doar după izgonire. Cum am văzut, Părinții sunt categorici când susțin că înainte de cădere Eva a fost fecioară. Iată ce scrie Sfântul Ioan Gură de Aur:

„După călcarea poruncii, după scoaterea din Rai, atunci a luat început unirea trupească dintre Adam și Eva. Înainte de călcarea poruncii duceau viață îngerească și nu a fost vorba deloc de unire trupească.”¹

Fără îndoială, aceasta nu lipsește așezământul căsniciei de cinstea și binecuvântarea de la Dumnezeu, ci doar arată că starea dintru început a lui Adam nu era cea a căsătoriei așa cum o cunoaștem noi. Starea dintru început era asemeni stării la care ne vom întoarce, când nu va mai fi măritiș sau însurătoare (cf. Mt. 22, 30), și toți vor fi în starea fecioriei.

Părinții nu pun întrebarea: cum s-ar fi născut copiii dacă Adam nu ar fi căzut? Ei spun că copiii s-ar fi născut într-un chip pe care îl știa Dumnezeu, dar nu în felul nostru de acum care, cum zice Sfântul Grigorie de Nyssa, e legat de firea noastră dobitocească. Acest [mod de reproducere] nu va exista în Raiul viitor, și nu exista nici în Raiul dintru început.

4, 2-5 Și a fost Abel păstor de oi, iar Cain a fost lucrător de pământ. Și a fost după câteva zile a adus Cain din rodurile pământului jertfă lui Dumnezeu. Și a adus și Abel din cele întâi născute ale oilor sale și din grăsimea lor; și a căutat Dumnezeu spre Abel și spre darurile sale, dară spre Cain și spre jertfele lui nu s-a uitat; și s-a întristat Cain foarte, și s-a mâhnit fața lui.

Cum le-a venit lui Cain și Abel gândul de a jertfi? Părinții ne spun că gândul de a aduce jertfă lui Dumnezeu, întorcându-i cele mai bune lucruri ale pământului, a fost așezat în conștiința omului chiar de la începutul viețuirii sale. Dumnezeu a făcut pe oameni ca să-i slujească Lui, astfel că primul lucru la care s-au gândit a fost acela de a-i aduce mulțumire Lui pentru ceea ce aveau.

Dar de ce s-a uitat Dumnezeu cu bunăvoință la jertfa lui Abel și nu la cea a lui Cain? Era oare părtinitor? Chiar din scurtul text de aici vedem că Abel a adus din cele mai bune lucruri pe care le avea, *din cele întâi născute ale oilor sale și din grăsimea lor*; dar Cain a adus doar din *rodurile pământului*, neîngrijindu-se să aducă ceea ce avea mai bun. Avea în sine gândul jertfei, dar cugeta cam așa: „Păi, am să dau și eu ce-oi avea”. Nu a socotit aceasta ca pe ceva cu totul deosebit, pe când Abel s-a îngrijit să dea tot ce avea mai bun. Cain avea în chip firesc pornirea de a aduce jertfă, dar nu a adăugat de la sine binevoitoarea mulțumire a inimii sale, așa cum a făcut Abel. De-aceia jertfa lui Abel a fost plăcută lui Dumnezeu, nu însă și cea a lui Cain.²

Sfântul Efrem Sirul scrie:

¹ *Ibid.*, 18, 4, p. 213.

² Despre jertfele lui Cain și Abel se mai vorbește încă în două locuri din Scriptură, dar numai în mod general: I In 3, 12 și Evr. 11, 4.

„Abel a adus o jertfă dintre cele mai alese, dar Cain una nealeasă. Abel a ales și a adus din cele întâi născute și din grăsimea lor, dar Cain a adus fie spice, fie împreună cu ele roadele ce erau la acea vreme. Deși jertfa lui era mai sărăcăcioasă decât cea a fratelui său, dacă nu ar fi adus-o cu defăimare, și jertfa lui ar fi fost plăcută, la fel ca jertfa fratelui său... Dar nu a făcut așa, deși era lucru lesnicios; nu s-a îngrijit de cele mai bune spice sau cele mai frumoase roade. În sufletul celui ce aducea jertfa nu era dragoste față de Cel ce primea prinosul. Și aducându-și jertfa cu defăimare, Dumnezeu a lepădat-o de la Sine.”¹

Cain s-a întristat nu numai fiindcă jertfa lui nu a fost primită, ci și din pricina unei patimi adânci, ce se dezvăluie aici pentru întâia oară în istoria omenirii: pizma. Sfântul Ioan Gură de aur scrie despre acest pasaj:

„Supărarea lui Cain a fost îndoită: s-a supărat nu numai că a fost respins, ci și pentru că a fost primit darul fratelui său.”²

Sfântul Efrem Sirul deslușește că primirea darului lui Abel de către Dumnezeu se arată prin focul coborât din cer spre a o mistui, pe când prinosul lui Cain a rămas nemistuit de foc.³

Dar iarăși se arată milostivirea lui Dumnezeu. Întocmai cum a venit la Adam după ce a păcătuit și l-a întrebat: „Unde ești?“, dându-i prilej de pocăință, la fel și acum vine la Cain dându-i același prilej.

4, 6-7 Și a zis Domnul Dumnezeu lui Cain: De ce te-ai întristat, și pentru ce s-a mâhnit fața ta? Au dacă drept ai adus, dar drept nu ai împărțit, oare nu ai păcătuit? Liniștește-te; către tine întoarcerea lui, iar tu vei stăpâni pre dânsul.

Sfântul Ioan Gură de Aur zice despre acest loc:

„Uită-mi-te, iubite, ce pogorământ nespus al purtării de grijă face Dumnezeu! L-a văzut asaltat, ca să spun așa, de patima pizmuirii, și iată că, urmând bunății Sale, îi dă lecurile potrivite, ca să-l scoată îndată și să nu se înece. [...] [Dumnezeu îi spune:] Deși ai păcătuit, *liniștește-te*, înseninează-ți gândurile, scapă de furia valurilor ce îți asaltează mintea; potolește tulburarea, ca nu cumva să adaugi un păcat mai greu la cel dinainte. [...] Dumnezeu știa mai înainte ce are să facă fratelui său Cain, și de aceea caută să-l întoarcă de la gândul său prin aceste cuvinte. [...] Uită-te la iubirea de oameni a Stăpânului! Cum vrea să-i potolească mânia și iușimea și să-i oprească furia prin cuvintele acestea! Văzându-i mișcările sufletului și cunoscându-i neomenosul gând de ucidere, vrea să-i potolească mai dinainte gândul, să facă liniște în mintea sa, supunându-i pe fratele

¹ Sf. Efrem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 4, ed. cit., p. 338.

² Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 18, 5, ed. cit., p. 217.

³ Sf. Efrem Sirul, *op. cit.*, p. 338.

său și dându-i stăpânire asupra lui. Dar și după o atât de mare purtare de grijă și după atâtea leacuri, Cain nu a câștigat nimic. Atâta putere are voînța rea și răutatea covârșitoare!¹

Același lucru îl vedem și astăzi, și de-a lungul întregii istorii a omenirii: Dumnezeu pedepsește numai după ce a dat din belșug oamenilor prilej de pocăință și de întoarcere din căile lor.

4, 8 Și a zis Cain către Abel, fratele său: Să ieșim la câmp; și a fost când erau ei în câmp, s-a sculat Cain asupra fratelui său Abel și l-a omorât pre el.

În primele capitole din *Cartea Facerii* vedem începutul tuturor celor ce aveau să se repete mai apoi în istoria omenirii. Aici suntem martorii primului omor – un fratricid, uciderea propriului frate.² Dar și aici, din nou, la fel ca și cu Adam după păcatul său din Rai, Dumnezeu își arată întâi grija ca vinovatul să se pocăiască, iar apoi își arată milostivirea Sa, chiar când pocăința lipsește.

4, 9-16 Și a zis Domnul Dumnezeu către Cain: Unde este Abel, fratele tău? Iar el a zis: Nu știu; au doară păzitor sunt eu fratelui meu? Și a zis Domnul: De ce ai făcut aceasta? Glasul sângelui fratelui tău strigă către mine din pământ. Și acum blestemat să fii tu pre pământul carele a deschis gura sa să primească sângele fratelui tău din mâna ta. Când vei lucra pământul, nu va adaoge a da ție puterea sa; gemând și tremurând vei fi pre pământ. Și a zis Cain către Domnul: Mai mare este vina mea decât a se ieria mie. De mă scoți astăzi de pre fața pământului, și de la fața ta mă voi ascunde; și voi fi gemând și tremurând pre pământ, și va fi tot cel ce mă va afla, mă va omori. Și a zis lui Domnul Dumnezeu: Nu așa; tot cel ce va omori pre Cain, de șapte ori se va pedepsi. Și a pus Domnul Dumnezeu semn lui Cain, ca să nu-l omoare oricine-l va afla pre dânsul. Și a ieșit Cain de la fața lui Dumnezeu și a locuit în pământul Naid în preajma Edenului.

Iată ce spune Sfântul Efreem Sirul:

„Dumnezeu i se arată fără mânie, astfel încât, dacă se pocăiește, rugăciunea rostită de buzele sale poate să spele păcatul omorului săvârșit de mâinile lui; dar dacă nu se pocăiește, atunci îl așteaptă o grea pedeapsă, vrednică de un astfel de omor. Dar Cain, în loc de pocăință, este plin de nemulțumire, răspunzând mândros Atotștiutorului, Care îl întrebase despre fratele său spre a-l atrage pe Cain la Sine: *Nu știu; au doară păzitor sunt eu fratelui meu?*”³

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, pp. 218-219.

² În *Evanghelia de la Luca* (11, 50-51), Hristos vorbește despre omorârea dreptului Abel: *Ca să se ceară sângele tuturor prorocilor ce s-a vărsat dintru începutul lumii de la neamul acesta, de la sângele lui Avel [fiul lui Adam] până la sângele Zahariei [tatăl Sfântului Ioan Botezătorul] care a pierit între altar și între biserică: adevărat zic vouă, se va cere de la neamul acesta. Afirmând că omorârea lui Abel a avut loc dintru începutul lumii, cuvintele lui Hristos contrazic din nou ideea evoluționistă că au existat milioane de ani de istorie a pământului înainte de apariția omului (n. ed.).*

³ Sf. Efreem Sirul, *ibid.*

Sfântul Ioan Gură de Aur observă deosebirea între blestemul rostit asupra lui Adam și cel rostit asupra lui Cain:

„Cât de mare e păcatul lui Cain față de călcarea de poruncă a celui întâi-zidit [Adam] se poate vedea, dacă vrei să gândești, din deosebirea de blestem. Lui Adam Dumnezeu îi spusese: *Blestemat fie pământul întru lucrurile tale* (Fac. 3, 17); blestemul s-a îndreptat asupra pământului, cruțându-l pe om. Aici, pentru că fapta era cumplită, îndrăzneala nelegiuită, încercarea de neiertat, este blestemat Cain: *Blestemat să fii tu pre pământ*. Cain făcuse aproape ceea ce făcuse șarpele, care slujise ca unealtă voinței diavolului; după cum șarpele aduse, prin înșelăciune, moartea, tot așa și Cain și-a înșelat fratele; l-a scos la câmp, și-a înarmat dreapta împotriva lui și a săvârșituciderea. De aceea Dumnezeu, așa cum îi spusese șarpelui: *Blestemat să fii tu din toate dobitoacele și din toate fiarele pământului* (Fac. 3, 14), tot așa îi spune și lui Cain, pentru că făcuse aceeași faptă ca și acela.”¹

Mai apoi Cain și-a recunoscut, în sfârșit, vinovăția, dar era prea târziu. Sfântul Ioan Gură de Aur spune:

„Iată, s-a mărturisit, s-a mărturisit cum trebuie, dar mărturisirea e fără de folos, iubite! Nu a fost făcută când trebuia. Se cădea s-o faci la timpul cuvenit, când era cu puțință să capete milă de la Judecător.”²

Ar trebui adăugat că mărturisirea sa e mai mult o recunoaștere a celor făptuite decât o arătare a pocăinței; îi părea rău, dar nu s-a pocăit de păcatul său – lucru foarte obișnuit între oameni până în ziua de azi.

Și astfel Cain a ieșit să trăiască în pământul Naid, un ținut mai jos, dar încă nu prea depărtat de Eden. În acea vreme a istoriei omeniești răspândirea geografică a omului era încă foarte limitată. De atunci înainte, cum afirmă Sfântul Efreem Sirul, urmașii lui Cain nu s-au mai căsătorit cu cei ai celorlalți copii ai lui Adam.³ Iar semnul pus asupra lui Cain urma a-l feri de răzbunarea acelor rubedenii ale sale.⁴ Așa se face că există două linii paralele de descendență ale omenirii: cei după chipurile adevăraților următori ai lui Dumnezeu și cei ce s-au lepădat de El sau, cum i-a descris mai târziu Fericitul Augustin, Cetatea lui Dumnezeu și Cetatea Oamenilor.

4, 17-22 Și a cunoscut Cain pre femeia sa, și zămislind ea a născut pre Enoh; și a zidit cetate și a chemat cetatea pre numele fiului său Enoh. Și s-a născut lui Enoh Gaidad, și Gaidad a născut pre Maleleil, și Maleleil a născut pre Mathusala, și Mathusala a născut pre Lameh. Și a luat Lameh două femei: numele uneia

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *op. cit.* 19, 3, p. 226.

² *Ibid.*, p. 227.

³ Sf. Efreem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 4, *ed. cit.*, p. 346.

⁴ *Ibid.*, p. 345.

Ada și numele celeilalte Sella. Și a născut Ada pe Iovil; acesta a fost tată hrăniturilor de dobitoace, cari locuiesc în colibe. Și numele fratelui lui: Iuval; acesta a fost carele a izvodit psaltirea și alăuta. Iară Sella a născut și ea pre Thovel; acesta a fost bătător cu ciocane, faur de aramă și de fier. Iară sora lui Thovel, Noema.

De unde a venit soția lui Cain? A venit dintre fiicele lui Adam. Adam este obârșia tuturor. *Cartea Facerii* pomenește dintre copiii lui doar pe Cain, Abel și Sith, dar aceștia au fost doar cei dintâi; au mai fost încă mulți alții. Mai târziu, în *Facere* 5, 4 citim că Adam a trăit șapte sute de ani după nașterea lui Sith, timp în care a născut fii și fiice. Adam a primit porunca să crească și să se înmulțească și a trăit nouă sute treizeci de ani. Deci trebuie să fi avut sute de copii.

Aceasta ne conduce la o a doua întrebare: cum se face că s-a căsătorit Cain cu propria soră? Oare aceasta nu încalcă pravila Bisericii Ortodoxe? Negreșit, aceasta s-a întâmplat la începutul vremurilor, astfel că ei aveau o altă pravilă; nu trăiau după rânduiala pe care o avem noi acum.¹ În zilele acelea oamenii trăiau până la nouă sute de ani. E vădit deci că omenirea era cu totul altfel decât așa cum o cunoaștem astăzi, chiar și trupește.

În *Cartea Facerii* (4, 17-22) vedem începutul civilizației așa cum o cunoaștem noi: prima cetate, primele meserii, primele arte. Este vădit că cele înfățișate aici nu sunt mai mult decât niște sugestii despre cele ce se întâmplau atunci, dar este deja suficient spre a ne da o imagine cu totul diferită de cea prezentată de concepția evoluționistă despre obârșia omului. În concepția biblică, cele ce s-ar numi caracteristicile „înaintate” ale civilizației vin chiar la început, iar prima cetate este deja întemeiată de fiul întâiului om. Nu ni se spune nimic despre populația lumii din generațiile lui Adam, dar este evident că, datorită vieții îndelungate a primilor Patriarhi și poruncii date lor de Dumnezeu de a crește și a se înmulți, după câteva generații trebuie să fi existat mai multe mii sau chiar milioane de oameni.

(Rașionaliștii care studiază Biblia, văzând începuturile omului în primitivii locuitori ai peșterilor din epoca de piatră, tăgăduiesc însăși existența lui Cain și Abel ca personaje istorice. Pentru ei totul nu este decât o poveste moralizatoare.)

Lameh este primul bărbat despre care se spune că a avut două soții. După câte se pare, acest obicei, care devine mult mai obișnuit după Potop, era o raritate în zilele primilor Patriarhi.

4, 23-24 Și a zis Lameh femeilor sale, Ada și Sella: Ascultați glasul meu, femeile lui Lameh, băgați în urechi cuvintele mele, că bărbat am omorât spre rană mie și tânăr spre vătămare mie; că de șapte ori s-a pedepsit pentru Cain, iar pentru Lameh de șaptezeci de ori câte șapte.

¹ „Era la început”, explică Sf. Ioan Gură de Aur, „și pentru că trebuia să se înmulțească neamul omenesc, s-a îngăduit să se căsătorească frații între ei” (*Omiliile la Facere* 20, 1, ed. cit., p. 234).

Locul acesta a fost tâlcuit în fel și chip, dar cea mai simplă deslușire este cea a Sfântului Ioan Gură de Aur, care zice că aici se arată glasul conștiinței în Lameh, ce și-a mărturisit pe față păcatul și s-a socotit vrednic de mai mare pedeapsă decât Cain (fiindcă el văzuse de-acum pedeapsa lui Cain pentru vina de a ucide).¹

4, 25-26 Și a cunoscut Adam pre Eva, femeia sa, și zămislind a născut fiu, și a chemat numele lui Sith, zicând: Ridicatu-mi-a Dumnezeu altă sămânță în locul lui Abel, pre care l-a omorât Cain. Și lui Sith i s-a născut fiu, și i-a pus numele lui Enos; acesta a nădăjduit a chema numele Domnului Dumnezeu.

Aici textul se reîntoarce la descendența principală a lui Adam (prin care se va scrie cartea neamului Mântuitorului). Sith înseamnă „înlocuitor“.

În ebraică versetul 26 este diferit: „Atunci au început oamenii a chema numele Domnului“. Ambele variante par să arate începutul unei închinări mai orânduite către Dumnezeu, legată de numele lui Enos; iată și pricina pentru care urmașii lui Sith sunt numiți în capitolul șase „fiii lui Dumnezeu“.

3. Neamurile Patriarhilor de la Adam, prin Sith, până la Noe

5, 1-21 Aceasta este cartea facerii oamenilor; în care zi a făcut Dumnezeu pre Adam, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pre el; bărbat și femeie i-a făcut pre ei și i-a binecuvântat. Și au chemat numele lui Adam, în ziua în care i-a făcut pre ei. Și a trăit Adam două sute și treizeci de ani și a născut fiu după chipul și asemănarea sa și a numit numele lui Sith. Și au fost zilele lui Adam, care le-a trăit după ce a născut pre Sith, ani șapte sute, și a născut fii și fiice. Și au fost toate zilele lui Adam, care le-a trăit, nouă sute și treizeci de ani, și a murit. Și a trăit Sith ani două sute și cinci, și a născut pre Enos. Și a trăi Sith după ce a născut pre Enos ani șapte sute și șapte, și a născut fii și fiice. Și au fost toate zilele lui Sith ani nouă sute și doisprezece, și a murit. Și a trăit Enos ani o sută și nouăzeci, și a născut pre Cainan. Și a trăit Enos după ce a născut pre Cainan ani șapte sute cincisprezece, și a născut fii și fiice. Și au fost toate zilele lui Enos ani nouă sute cinci, și a murit. Și a trăit Cainan ani o sută șaptezeci, și a născut pre Maleleil. Și a trăit Cainan după ce a născut pre Maleleil ani șapte sute patruzeci, și a născut fii și fiice. Și au fost toate zilele lui Cainan ani nouă sute zece, și a murit. Și a trăit Maleleil ani o sută șasezeci și cinci, și a născut pre Iared. Și a trăit Maleleil după ce a născut pre Iared ani șapte sute treizeci, și a născut fii și fiice. Și au fost toate zilele lui Maleleil ani opt sute nouăzeci și cinci, și a murit. Și a trăit Iared ani o sută șasezeci și doi, și a născut pre Enoh. Și a trăit Iared după ce a născut pre Enoh ani opt sute, și a născut fii și fiice. Și au fost toate zilele lui Iared ani nouă sute șasezeci și doi, și a murit. Și a trăi Enoh ani o sută șasezeci și cinci, și a născut pre Mathusala.

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *ibid.*, 20, 2, pp. 236-239.

Pasajul acesta ne pune mai multe întrebări.

1. Toți Patriarhii de la început au trăit nouă sute de ani sau pe aproape, ceea ce e de neînchipuit pentru noi, care cu mare greutate ajungem la optzeci sau nouăzeci de ani, lucru statornicit pentru omenire încă înainte de vremurile Psalmistului David. Critica raționalistă e ispitită aici să „reinterpreteze” textul. Dar toți Sfinții Părinți îl primesc întocmai cum este scris: oamenii din vremile acelea, în primele veacuri de după facere, erau cu adevărat foarte deosebiți trupește de noi. În capitolul trei am vorbit puțin despre climatul lumii de dinainte de Potop, când nu exista curcubeu din pricina tăriei de abur ce încingea pământul, dând un climat temperat și filtrând radiația vătămătoare. Pe-atunci viața era cu adevărat deosebită (și chiar Raiul era încă vizibil, așa cum am văzut), iar dacă lăsăm deoparte prejudecățile dobândite din ilustrațiile cu primitivii locuitori ai peșterilor din epoca de piatră, nu avem nici un motiv să nu acceptăm acest fapt.

2. A doua întrebare privește genealogia însăși: de ce era atât de însemnată, încât să fie păstrată? Întrucât teoria evoluției are nevoie de câteva sute de mii de ani de istorie a omenirii, criticii raționaliști sunt siliți să reinterpreteze genealogia de față, fie afirmând că în ea se cuprind intervale de mii de ani, fie cel puțin că unii dintre Patriarhi nu au fost nicidecum persoane reale, ci simple nume semnificând epoci întinse. Dacă este așa, atunci desigur că nu avem aici nici un fel de genealogie.

Însă Sfinții Părinți afirmă într-un glas că lista de nume chiar *este* o genealogie, fiind însemnată nu doar pentru că păstrează amănunte despre istoria timpurie a omenirii, ci mai ales fiindcă este *genealogia lui Hristos*. Întreaga genealogie a lui Hristos este dată la Luca, capitolul 3 (căci capitolul 1 de la Matei o duce numai până la Avraam), iar Părinții se îngrijesc mult să pună în rânduală orice aparente nepotriviri în privința numelor (de pildă Sfântul Grigorie Teologul, în Omilia sa pe această temă), astfel încât să o păstreze ca o genealogie precisă. Avem de ales: să fim de partea Scripturii și a Sfinților Părinți, sau de partea criticilor raționaliști moderni ce-și scot înțelepciunea din speculațiile savanților moderni (și nicidecum din faptele concrete).

3. Din numărul de ani arătat aici (și în pasajele următoare din *Cartea Facerii*) este cu puțință să se socotească vârsta omenirii. Potrivit cifrelor din textul *Vechiului Testament* după Septuaginta, ne aflăm în anul 7490 de la facerea lui Adam.¹ În textul ebraic numerele diferă puțin, dând un total al vârstei omenirii mai mic cu peste o mie de ani. Părinții nu s-au tulburat nicicând de această deosebire (de pildă, Fericitul Augustin o explică în *Cetatea lui Dumnezeu* ca pe un lucru de mai mică însemnătate)², dar acceptă fără discuție atât

¹ Adică în 1982, în cea de-a doua parte a cursului despre *Facere* ținut de Pr. Serafim (n. ed.).

² Cf. Fericitul Augustin, *Cetatea lui Dumnezeu* 15, 13. În alt loc din *Cetatea lui Dumnezeu*, carte scrisă între 413-426 d. H., Fericitul Augustin scrie: „Să lăsăm deoparte speculațiile oameni-

vârsta mare a primilor Patriarhi cât și vârsta aproximativă a omenirii de patru până la cinci mii de ani la nașterea lui Hristos (de fapt, cu puțin peste 5 500 de ani, conform textului din Septuaginta).¹

4. Începând cu capitolul cinci din *Cartea Facerii* urmărim istoria celui care se poate numi de acum „poporul ales”: un popor aferosit lui Dumnezeu, care transmite predania adevăratei închinări și evlavii, pregătindu-se ca în final să nască pe Messia cel fĂgăduit. Deci despre urmașii lui Cain nu ni se mai spune mare lucru; ei nu sunt poporul ales. Însă urmașii lui Sith sunt – chiar dacă și ei până la urmă au decăzut și au fost nimiciți, în afară de un singur om, Noe, și cu fiii săi.

5, 22-24 *Și bine a plăcut Enoh lui Dumnezeu, și după ce a născut pre Mathusala a trăit Enoh două sute de ani și a născut fii și fiice. Și au fost toate zilele lui Enoh ani trei sute șasezeci și cinci. Și bine a plăcut Enoh lui Dumnezeu și nu s-a aflat, pentru că l-a mutat pre dânsul Dumnezeu.*

Despre Enoh Sfântul Pavel zice așa: Prin credință Enoh s-a mutat ca să nu vază moarte, și nu s-a aflat, pentru că l-a mutat pre el Dumnezeu; că mai înainte de mutarea lui a fost mărturisit, că a bine plăcut lui Dumnezeu (Evr. 11, 5). Predania patristică este unanimă zicând că Enoh, care așa de mult a plăcut lui Dumnezeu încât nu a murit, ci s-a mutat viu în Rai, se va întoarce la sfârșitul lumii, împreună cu Ilie care a fost înălțat de viu la ceruri, spre a propovădui a Doua Venire a lui Hristos; atunci vor muri ca mucenici, urmând a fi înviați după trei zile și jumătate (Apoc. 11).

lor care nu știu ce spun când vorbesc despre firea și obârșia neamului omenesc... Ei sunt amăgiți de acele scrieri ca totul mincinoase ce susțin a da istoria mai multor mii de ani, deși, dacă se calculează după scrierile sfinte, aflăm că nu au trecut nici 6000 de ani” (*Ceataea lui Dumnezeu* 12, 10). Augustin continuă spunând că vechea cronologie grecească „nu depășește adevărata socoteală a duratei lumii care e dată în scrierile noastre, cu adevărat sfinte (adică în Scripturi)” (*n. ed.*).

¹ Cele mai timpurii însemnări creștine despre vârsta lumii potrivit cronologiei biblice aparțin lui Theofil (115-181 d.H.), al șaselea episcop al Antiohiei de la Apostoli, în scrierea sa apologetică *To Autolytus*, și lui Iulie Africanul (200-245 d.H.), în lucrarea *Cele cinci cărți despre cronologie*. Amândoi acești scriitori creștini timpurii, urmând textul *Vechiului Testament* din Septuaginta, au determinat vârsta lumii la 5530 de ani în momentul nașterii lui Hristos. Calculul bizantin obișnuit, derivat tot din Septuaginta, așeza data facerii lumii în anul 5508 î.H. Această dată, care a suferit mici revizurii înainte de a fi definitivată în veacul al șaptelea, a slujit ca punct de pornire pentru Calendarul Imperiului Bizantin și al Bisericii Ortodoxe Răsăritene, fiind cunoscută ca Era Împărătească Constantinopolitană de la facerea lumii. Biserica Răsăriteană a evitat Era Creștină, întrucât data nașterii lui Hristos era controversată la Constantinopol încă din veacul al IV-lea (vezi E.J. Bickerman, *Chronology of the Ancient World*, Cornell University Press, Ithica, NY, 1968, p. 73; E.G. Richards, *Mapping Time*, Oxford University Press, 1998, p. 107; V. Grumel, *La Chronologie*, Paris, 1958, p. 62; și Jack Finegan, *Handbook of Biblical Chronology*, Hendrickson Publ., Peabody, Mass., 1998, p. 108). Când Rusia a primit creștinismul ortodox de la Bizanț, ea a moștenit și Calendarul Ortodox întemeiat pe data facerii lumii. Facerea lumii a fost folosită ca punctul de plecare al calendarului Imperiului Rusesc până la reformele occidentalizante ale lui Petru I, la începutul veacului al optsprezecelea (vezi N. Riasanovski, *A History of Russia*, Oxford University Press, 1977, p. 244), și încă stă la temelia calendarelor ortodoxe tradiționale până astăzi. Părintele Serafim scrie că „chiar și Părinții cei mai mistici”, precum Sf. Isaac Sirul, acceptă fără discuție înțelegerea de obște a Bisericii că lumea a fost făcută „mai mult sau mai puțin” pe la 5500 î.H. (*n. ed.*).

5, 25-6, 1 Și a trăit Mathusala ani o sută optzeci și șapte, și a născut pre Lamem. Și a trăit Mathusala după ce a născut pre Lamem ani șapte sute optzeci și doi, și a născut fii și fiice. Și au fost toate zilele lui Mathusala, care le-a trăit, ani nouă sute șasezeci și nouă, și a murit. Și a trăit Lamem ani o sută optzeci și opt, și a născut fiu. Și a chemat numele lui Noe, zicând: Acesta va face să odihnim de lucrurile noastre și de necazurile mâinilor noastre și de pământul care l-a blestemat Domnul Dumnezeu. Și a trăit Lamem după ce a născut pre Noe ani cinci sute șasezeci și cinci, și a născut fii și fiice. Și au fost toate zilele lui Lamem ani șapte sute cincizeci și trei, și a murit. Și era Noe de cinci sute de ani; și a născut Noe trei feciori: pre Sim, pre Ham și pre Iafeth. Și a fost când au început oamenii a se înmulți pre pământ și li s-au născut lor fiice.

Versetele acestea cuprind genealogia omenirii până la Noe – întreaga omenire de până la Potopul ce a avut loc cam la două mii de ani după facere. Dând fiului său numele de Noe, care înseamnă „odihnă”, Lamem a prorocit că în zilele lui va fi sfârșitul păcatelor omenirii – Potopul.

4. Stricăciunea omenirii

6, 2-3 Văzând fiii lui Dumnezeu pre fiicele oamenilor că erau frumoase, și-au luat lor femei din toate care au ales. Și a zis Domnul Dumnezeu: Nu va rămânea Duhul meu în oamenii aceștia în veac, pentru că trupuri sunt, și vor fi zilele lor o sută și douăzeci de ani.

În sens patristic, „fiii lui Dumnezeu” erau urmașii lui Sith, poporul ales ce avea să se păstreze pe sine într-o virtute. Ei trăiau într-un loc înalt, de-a lungul hotarelor Raiului. Se numeau „fiii lui Dumnezeu” fiindcă prin ei urma să vină Hristos.

„Fiicele oamenilor” erau urmașele lui Cain. Ei erau poporul oprit, paria. Trebuia ca fiii lui Dumnezeu să se păstreze curați, nefiindu-le îngăduit să se căsătorească cu cei coborâți din Cain. (Mai târziu, același lucru apare în legătură cu iudeii, care erau ținuți să rămână separați de toți ceilalți.) Trebuia ca fiii lui Dumnezeu să rămână osebiți, ca să poată să ajungă născătorii Mântuitorului.

Sfântul Efreem Sirul afirmă că urmașilor lui Cain li s-au născut mai multe fiice, ceea ce arată stingerea neamului lui Cain și dorința lor de a se mărita cu fiii lui Sith spre a-și păstra neamul. Fiii lui Dumnezeu, mișcați de pofta trupească, s-au depărtat de la porunca lui Dumnezeu de a rămâne osebiți de toți cei care erau ai lui Cain. Ei au căzut în capcană și întreaga omenire a ajuns decăzută – a ajuns „trup” sau trupească.¹ Sfântul Pavel zice: *Și cei ce sunt în trup lui Dumnezeu a plăcea nu pot* (Rom. 8, 8).

¹ Sf. Efreem Sirul continuă, explicând că „fiicele lui Cain s-au împodobit, făcându-se lațuri pentru ochii fiilor lui Sith... Întreaga seminție a lui Sith... și-a pierdut mințile din pricina lor... Întrucât fiii lui Sith intrau la fiicele lui Cain, ei s-au îndepărtat de primele soții pe care le luaseră mai

Cei „o sută și douăzeci de ani“ nu se referă la durata vieții omului, ci la timpul dat pentru pocăință înainte de Potop – arătându-se iarăși milostivirea lui Dumnezeu.¹

Unii au speculat că „fiii lui Dumnezeu“ erau ființe cerești sau îngeri. Sfinții Părinți cunoșteau această interpretare, pe care au respins-o, spunând că îngerii nu pot naște oameni.² Speculațiile antice despre îngeri ce se împreunează cu oameni, ca și speculațiile moderne despre extraterestri sunt, bineînțeles, simple basme întemeiate pe fantezii deșarte.

6, 4 *Și erau uriași pre pământ în zilele acelea; și după aceea când intrau fiii lui Dumnezeu la fiicele oamenilor și le nășteau lor, aceia erau uriașii cei din veac, oamenii cei numiți.*

Prin „uriașii“ de aici nu e nevoie să înțelegem niște oameni enormi. Potrivit Sfântului Efrem Sirul, urmașii lui Sith, neamul ales, erau înalți și bine făcuți, pe când urmașii lui Cain, cei blestemați, erau piperniciți.³ Când cele două neamuri s-au amestecat, a predominat statura înaltă a sithiților. Statura

---

înainte. Atunci și acele soții au ajuns să-și disprețuiască înfrânarea și, din pricina soților lor, au început îndată să lepede rușinea pe care până atunci o păstrasera de dragul soților. Tocmai pentru această desfrânare, ce a cuprins atât pe bărbați cât și pe femei, zice Scriptura *că își stricase tot trupul calea sa pre pământ* (Fac. 6, 12).“ (*Tâlcuire la Facere*) (n. ed.).

¹ Sf. Efrem Sirul scrie: „Dacă se pocăiesc în acest timp vor fi izbăviți de mânia ce va să vie asupra lor. Dar de nu se pocăiesc, prin faptele lor vor chema să se pogoare [mânia] asupra lor. Harul a dăruit o sută și douăzeci de ani de pocăință unei generații care, după dreptate, nu era vrednică de pocăință“ (*Tâlcuire la Facere*) (n. ed.).

² Identificarea „fiilor lui Dumnezeu“ cu îngerii sau ființele cerești se întemeie în parte pe cartea apocrifă a lui Enoh. Această interpretare rabinică destul de răspândită în veacul întâi și al doilea de după Hristos poate fi găsită la scriitorii evrei Iosif Flavius (*Antichități iudaice* 1, 3) și Filon din Alexandria (*Uriașii*), ca și în unele scrieri gnostice (de ex. învățătura lui Valentinian). Unii dintre primii scriitori creștini au primit și ei din greșeală această interpretare (Vezi J. C. VanderKam și W. Adler, *The Jewish Apocalyptic Heritage in Early Christianity*, Fortress Press, Minneapolis, 1996, pp. 61-88).

Prima referință creștină păstrată la „fiii lui Dumnezeu“ ca urmași ai lui Sith se află în *Cele cinci cărți despre cronologie* a scriitorului creștin timpuriu Iulie Africanul (200-245 d.H.). Această interpretare a devenit învățătura Bisericii, fiind așezată pe temeiuri teologice de către Sf. Ioan Gură de Aur (*Tâlcuire la Facere* 22, 6-7), Sf. Efrem Sirul (*Tâlcuire la Facere* 6, 3; *Imnele Nașterii Domnului* 1, 48; *Imnele despre Credință* 46, 9; *Imnele împotriva ereziilor* 19, 1-8 și *Imnele despre Rai* 1, 11), Sf. Ioan Cassian (*Convorbiri* 8, 20-21), Fer. Augustin (*Cetatea lui Dumnezeu* 15, 23), Sf. Grigorie Palama (*Despre știința firească și cea teologică* 62), Sf. Athanasie (*Patru Cuvinte împotriva arienilor*), Sf. Chiril al Alexandriei etc (n. ed.).

³ Sf. Efrem Sirul explică cum s-a ajuns aici: „Casa lui Cain, deoarece pământul fusese blestemat să nu le mai dea puterea sa, dobânda recolte puține, fără putere, la fel cum astăzi unele grăunțe, fructe și ierburi dau putere, iar altele nu. Fiindcă în acea vreme ei erau blestemați și fii ai celor blestemați, trăind în pământul blestemat, adunau și mâncau roade nehrânitoare, iar cei ce le mâncau erau lipsiți de putere, la fel ca hrana lor. Iar Sithiții, pe de altă parte, fiind urmașii celui binecuvântat (Sith) și trăind în pământul aflat la hotarul despărțiturii Raiului, recolta lor era îmbelșugată și plină de putere. Tot așa erau și trupurile celor ce mâncau aceste roade tari și puternice“ (*Tâlcuire la Facere*) (n. ed.).

„uriașă“ a bărbaților – urmașii lui Sith – înainte de Potop pare a fi unul dintre attributele omenirii ce s-a pierdut o dată cu noile condiții climatice ale lumii de după Potop.

Poate că acești „uriași“, cu faptele lor de vitejie (înfățișate, poate, în luptele cu urmașii lui Cain) stau la obârșia „zeilor“ din legendele de mai târziu ale Greciei și ale altor țări.

CAPITOLUL OPT

Potopul

(Fac. 6, 5 – 8, 22)

6, 5-7 Iară văzând Domnul Dumnezeu că s-au înmulțit răutățile oamenilor pre pământ și cum că fiecare cugetă în inima sa cu deadinsul la viclenii în toate zilele, și a socotit Dumnezeu că a făcut pre om pre pământ, și s-a căit. Și a zis Dumnezeu: Pierde-voi pre omul pre care l-am făcut de pre fața pământului, de la om până la dobitoc și de la cele ce se târăsc până la pasările cerului, căci mă căiesc că i-am făcut pre ei.

Aici istorisirea subliniază universalitatea răului, care cuprindea și tineri și bătrâni deopotrivă (întocmai ca în zilele noastre). Desigur că Dumnezeu nu „se căiește” că a făcut pe om – aceasta este doar o adaptare la înțelegerea noastră pământească. El hotărăște doar să pedepsească pe oameni și să pună un nou început prin dreptul său Noe, care trebuia să devină un fel de nou Adam. Așa cum întreaga zidire a fost făcută pentru om și are să se reînnoiască o dată cu el la sfârșitul lumii, când va fi un cer nou și un pământ nou, la fel și pieirea zidirii are loc împreună cu oamenii cei nelegiuți din vremea lui Noe.

6, 8-10 Dară Noe a aflat har înaintea Domnului Dumnezeu. Acestea sunt nașterile lui Noe: Noe, om drept, desăvârșit fiind întru neamul său, a bineplăcut lui Dumnezeu Noe. Și a născut Noe trei feciori, pre Sim, pre Ham și pre Iafeth.

Părinții arată îndeosebi cât de mare era virtutea lui Noe spre a fi așa de desăvârșit în mijlocul unei generații stricate – deci este cu puțință ca și noi să fim virtuoși, chiar trăind în asemenea vremi decăzute cum sunt ale noastre. Observând faptul că Noe a avut doar trei copii (pe când Adam și ceilalți Patriarhi au avut poate sute), Părinții ne îndreaptă privirile spre curăția lui Noe care se înfrâna chiar de la legiuitul pat al nunții.

6, 11-13 Și se stricase pământul înaintea lui Dumnezeu, și se umpluse de nedreptate. Și a văzut Domnul Dumnezeu pământul, și era stricat, pentru că își stricase tot trupul calea sa pre pământ. Și a zis Domnul Dumnezeu lui Noe: Sfârșitul a tot omul vine înaintea mea, că s-a umplut pământul de nedreptate de la dânsii, și iată voi pierde pre ei și pământul.

Aici, arată Sfântul Ioan Gură de Aur, Dumnezeu vorbește lui Noe față către față despre planul său pentru omenire. Parcă i-ar spune lui Noe: „Atât de

mult s-a înmulțit păcatul, că s-a revărsat și a umplut de răutate tot pământul. De-aceea am să-i pierd și pe ei și pământul. Întrucât ei, prin faptele lor nelegiuite, luându-o înainte, s-au dus pe ei înșiși la pieire, de aceea aduc peste ei prăpăd desăvârșit și-i pierd și pe ei și pământul, pentru ca pământul să poată primi curățire, ca să se curățească de murdăria atâtor păcate.“¹

Apoi Dumnezeu poruncește lui Noe să-și facă o corabie.

6, 14-16 Iară tu fă ție corabie din lemne neputrezitoare în patru muchii; despărțituri vei face prin corabie și o vei smoli pre dinlăuntru și pre dinafară cu smoală. Și așa vei face corabia: de trei sute de coți va fi lungimea corabiei și de cincizeci de coți lățimea și de treizeci de coți înălțimea ei. Strâmtând-o vei face corabia, și deasupra de un cot o vei sfârși; și ușa corabiei vei face în coaste, și cămări câte cu două și câte cu trei rânduri de poduri vei face într-însa.

Cotul este distanța de la cot până la capătul palmei, deci cam 46 de centimetri. Astfel, corabia, potrivit acestor măsuri, ar fi fost cam de 138 m lungime, 23 m lățime și 13,80 m înălțime. Aceasta arată că era un fel de alcătuire foarte neobișnuită, cam ca o luntre mare – o luntre rectangulară, cu trei dimensiuni – având singurul rol de a ține deasupra apei pe Noe cu copiii săi și cu animalele în timpul Potopului. Aceasta vrea să însemne că urmează un potop ce va nimici totul, și numai cei rămași în corabie vor fi izbăviți.

Ne putem, desigur, închipui cât de mult i-a luat lui Noe construirea corabiei, trăind în mijlocul unei generații stricate. Oamenii erau așezați cu toții într-o regiune destul de restrânsă, astfel că, probabil, toată lumea știa despre ea. La fel, ne putem închipui răspunsul lor când Noe, începând a construi o barcă de 138 de metri lungime, le spunea: „Aveți grijă, vine un potop uriaș“. Probabil că și-au chemat vecinii, arătându-i cu degetul pe oamenii aceia „smintiți“ și râzând de ei; iar copiii lor probabil că aruncau cu pietre. Dreptii ascultau de voia lui Dumnezeu, iar oamenii râdeau.

Trebuie deci să fi fost ceva destul de ciudat ca un drept să primească o astfel de poruncă; aceasta ne arată că el era în strânsă legătură cu Dumnezeu. Asemeni lui Avraam, care, mai târziu, avea să fie gata să-și omoare propriul fiu fiindcă știa că Dumnezeu i-a vorbit, la fel și Noe, care era drept, vorbind direct cu Dumnezeu, s-a supus poruncii care i s-a dat. Însăși construcția unei astfel de structuri imense – care a luat o bună parte din cei o sută douăzeci de ani dați oamenilor spre pocăință – urma să slujească oamenilor drept semn de avertizare asupra catastrofei ce se pregătea.

6, 17-18 Și iată Eu voi aduce potop de apă pre pământ, ca să strice tot trupul în care este suflet viu sub cer; și oricâte vor fi pre pământ vor muri. Și voi pune

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Facere* 24, 3, ed. ct., p. 290.

legământul meu cu tine; și vei intra în corabie, tu și feciorii tăi și femeia ta și femeile feciorilor tăi cu tine.

Dumnezeu îi descoperă ce urmează să facă cu omenirea și așează legământ cu Noe – temă ce apare statornic de-a lungul istoriei sfinte: Dumnezeu face o înțelegere cu aleșii Săi. Dumnezeu împlinește voia Sa pe pământ nu prin cuvântul *să se facă*, nu doar spunând cu cuvântul că așa trebuie să fie, ci găsind un drept care să i se supună. Dumnezeu rânduiește ca *oamenii să săvârșească* lucrarea Sa pe pământ.

Fiii lui Noe au fost luați în corabie, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, nu fiindcă ar fi fost la fel de virtuoși ca Noe (deși se păzeau de relele vremii lor), ci pentru Noe, întocmai cum tovarășii de călătorie ai Sfântului Pavel au fost izbăviți împreună cu el când s-a scufundat cu corabia (F. Ap. 27, 22-24).

6, 19-22 Și din toate dobitoacele și din toate cele ce se târăsc și din toate fiarele și din tot trupul, câte două din toate să iei în corabie, ca să le hrănești cu tine; parte bărbătească și femeiască să fie. Și din toate pasările cele zburătoare după fel și din toate dobitoacele după fel și din toate vietățile ce se târăsc pre pământ după felul lor, câte două din toate vor intra la tine să se hrănească împreună cu tine, parte bărbătească și femeiască. Și tu să-ți iei din toate bucatele de care mâncați, și vei aduna la tine, și vor fi ție și lor de mâncare. Și făcu Noe toate; câte a poruncit lui Domnul Dumnezeu, așa a făcut.

Aici Noe trebuie să pună hrana în corabie: hrană vegetală, cu care avea să hrănească și animalele. Ea trebuia să fie înmagazinată în marile despărțituri din corabie. Din nou, ne putem închipui batjocurile la care l-au supus contemporanii săi pentru o astfel de pregătire aparent nebunească – totuși Noe s-a supus lui Dumnezeu fără crâcnire: iată, cu adevărat, un om drept, pentru care cele dumnezeiești vin întâi, iar părerile omenești la urmă. Iată o pildă în-suflețitoare pentru noi, cei din aceste zile stricate.

7, 1-3 Și a zis Domnul Dumnezeu către Noe: Intră tu și toată casa ta în corabie, că pre tine te-am văzut drept înaintea mea în neamul acesta. Și din dobitoacele cele curate ia cu tine înlăuntru câte șapte, parte bărbătească și femeiască; iară din dobitoacele cele necurate câte două, parte bărbătească și femeiască. Și din pasările cerului cele curate câte șapte, parte bărbătească și femeiască; și din toate pasările cele necurate câte două, parte bărbătească și femeiască, ca să păstrezi sămânța peste tot pământul.

Sfântul Ioan Gură de Aur întreabă cum știa Noe deosebirea între animalele „curate” și „necurate” înainte de legea lui Moisi, când s-a făcut această deosebire; și răspunde: prin înțelepciunea pusă de Dumnezeu în firea lui.¹

¹ *Ibid.*, 24, 5, p. 295.

Și de ce trebuia să fie câte șapte perechi din animalele curate și câte două perechi din toate celelalte? Sfântul Ioan Gură de Aur ne dă răspunsul vădit: ca Noe să poată aduce jertfă când se va termina Potopul, fără să nimicească vreuna din perechi. Și întocmai așa a și făcut (Fac. 8, 20). Mai avea nevoie și de animale de mâncare, fiindcă îndată după Potop Dumnezeu îi dă porunca să mănânce carne.

Poate că motivul mâncării de carne a fost acela că, după Potop, când fereștrele cerului erau deschise, predomina, pe cât se pare, o stare atmosferică cu totul nouă. De asemenea, cum sugerează Părinții, în acea vreme omul ajunsese mai jos, mai căzut.

7, 4-9 Că încă șapte zile și eu voi aduce ploaie pre pământ patruzeci de zile și patruzeci de nopți, și voi pierde de pre fața pământului tot ce viază, care am făcut. Și a făcut Noe toate, câte a poruncit lui Domnul Dumnezeu. Iară Noe era de șase sute de ani, și potop de apă s-a făcut pre pământ. Și a intrat Noe și feciorii lui și femeia lui și femeile feciorilor lui cu dânsul în corabie, pentru apa potopului. Și din pasările cele curate și din pasările cele necurate și din dobitoacele cele curate și din dobitoacele cele necurate și din fiare și din toate cele ce se târăsc pre pământ, câte două din toate au intrat la Noe în corabie, parte bărbătească și femeiască, precum a poruncit Dumnezeu lui.

Criticii raționaliști moderni au, desigur, mari probleme cu întreaga poveste a lui Noe și a corabiei. Cum putea oare să existe un vas suficient de mare ca să țină câte două din toate felurile de ființe (desigur, cu excepția peștilor, insectelor și altor creaturi, ce erau în stare să supraviețuiască singure), și cum ar fi putut acestea să fie adunate laolaltă din întreaga lume?

În privința mărimii corabiei (care, cum am spus, avea cam 138 m lungime, 23 m lățime și 13,80 m înălțime), o estimare modernă a descoperit că un astfel de vas, împărțit în șapte niveluri, cum afirmă textul, putea să țină cu ușurință câte două din toate felurile de animale care trăiesc astăzi, rămânând și spațiu în plus.¹

Unii raționaliști spun că animalele de pe alte continente, de pildă America, nu ar fi putut să vină pe corabie. Însă, dacă Potopul a fost o catastrofă mondială, așa cum îl descrie *Facerea* în versetele următoare, nu putem ști cum arăta pământul înainte de el; poate continentele pe care le cunoaștem au fost formate chiar de Potop și de procesele geologice care au acționat de atunci încolo. Nu știm: probabil că pe atunci exista *un singur* continent.

Cum au venit animalele? Bineînțeles, le-a trimis Dumnezeu. Textul nu ne spune cum că Noe le-ar fi prins și le-ar fi silit să intre în corabie; ele doar *au intrat*.² Părinții înțeleg aceasta destul de simplu și realist. Sfântul Efreem Sirul scrie:

¹ Vezi John Woodmorappe, *Noah's Ark: A Feasibility Study*, Institute for Creation Research, El Cajon, California, 1996 (n. ed.).

² Grecii au obiceiul de a bate toaca, cu care cheamă oamenii la Utrenie, le fel ca Noe ieșind și chemând animalele în corabie.

„Chiar în acea zi au început să vină elefanți de la răsărit, maimuțe și păuni de la miazăzi, alte dobitoace s-au adunat de la apus și altele s-au grăbit să vină de la miazănoapte. Leii și-au părăsit tufișurile, fiarele cele cumplite au ieșit din desiș, cerbii și asinii sălbatici au ieșit din sălbăcia lor, fiarele stâncilor s-au adunat din munți. Oamenii din zilele lui Noe s-au îngămădit la o asemenea priveriște nemaivăzută, dar nu spre pocăință, ci să se desfete văzând cum sub ochii lor intrau în corabie lei, urmași îndată, fără frică, de bivoliile ce zoreau căutându-și adăpost alături de ei, cum intrau împreună lupii și oile, șoimii și vrăbiile, vulturii și porumbeii.“¹

Cu alte cuvinte, trebuie să fi fost ceva cu totul spectaculos. Privitorii trebuie că se minunau: ce oare se întâmplă? Nu le-a trecut prin gând că avea loc un lucru suprafiresc, care să-i împingă la pocăință. Desigur, savanții raționaliști resping această istorisire ca fiind plină de minuni; dar de ce nu ar exista și aici minuni, cum există totdeauna când Dumnezeu lucrează cu dreptii? Noe este ca un al doilea Adam, în fața căruia fiarele sălbatice se fac blânde și ascultătoare.

Iată și pricina pentru care animalele nu se atacau unul pe altul. Așa cum în prezența lui Adam, care era un om drept, animalele erau în pace unul cu altul, la fel era și cu Noe. În Ortodoxie există ideea de *prepodobnii*, de sfânt care s-a făcut asemenea lui Adam celui întâi-zidit. În prezența unui astfel de om drept animalele care sunt în mod firesc vrăjmașe trăiesc în bună înțelegere. Vedem multe exemple de acest fel în Viețile Sfinților, până în vremurile apropiate de noi. Sfântul Serafim din Sarov și Sfântul Pavel din Obnora, în Rusia, și Sfântul Gherman în America, sunt doar câteva exemple.² Sfinții Părinți spun că tocmai aceasta s-a întâmplat cu Noe. Leul nu mânca mielul fiindcă Noe era un om drept. Când apare un om drept, legile firii se schimbă.

Una dintre principalele obiecții ale raționaliștilor este *universalitatea* Potopului; mulți spun: „Există relatări despre potopuri babiloniene pe la anul 3000 î.H. Trebuie să se fi produs un potop local în zona Babilonului. Nu putea să aibă loc un potop pe întreg pământul!“³ Dar de ce să nu se poată? Dumnezeu a făcut întregul pământ; Dumnezeu poate să nimicească întregul pământ. De ce să nu fie un potop peste tot pământul? Din felul cum este descris în Scripturi, este limpede că e vorba tocmai de acesta. Potopul descris în versetele următoare, când „s-au desfăcut toate izvoarele adâncului și jgheburile cerului s-au deschis“ (am vorbit despre sfărâmarea tăriei și slobozirea apelor de sus în capitolul trei), este o catastrofă cosmică de proporții uriașe.

¹ Sf. Efreim Sirul, *Tâlcuire la Facere 7*.

² Vezi Dr. Joanne Stefanatos, *Animals and Man: A state of Blessedness*, Light and Life Publishing Co., Minneapolis, 1992.

³ Este ceea ce susțin atât „evoluționiștii creștini“ cât și cei mai mulți dintre adepții ideii unui pământ vechi sau ai unui creaționism progresiv (*n. ed.*).

În același timp aveau loc, neîndoielnic, erupții vulcanice, apa subterană ieșea afară și se întâmplau tot felul de fenomene spectaculoase, ceea ce ar explica existența munților înalți de astăzi. Potopul nu trebuia neapărat să treacă de vârful Everest, la 9000 de metri; vârful Everest putea să fi apărut după aceea. Se poate ca înainte de Potop munții să fi fost destul de joși, poate de câteva sute de metri, în loc de 9000 de metri înălțime.

Scriptura descrie apele Potopului ca fiind de cincisprezece coți deasupra munților celor mai înalți. Dacă era doar un potop local, cum puteau să fie inundații atât de înalte în zona Babilonului, fără să acopere întreg pământul? Iar dacă a fost numai un potop local, de ce nu i-a spus Dumnezeu lui Noe doar să părăsească ținutul din timp? De ce l-a pus să construiască corabia? Noe putea să fugă din ținutul Potopului așa cum Lot a fugit din Sodoma.

Pe deasupra, la sfârșitul Potopului Dumnezeu făgăduiește că nu va mai lăsa vreodată o asemenea catastrofă universală (Fac. 9, 11). Au mai fost, desigur, mari inundații locale de mai multe ori după aceea, dar niciodată un potop universal.¹

În cărți romano-catolice unii savanți moderni declară: „Trebuie să fi rămas câțiva oameni și în alte părți ale lumii. Noe era doar un simbol al acestui stadiu al umanității.“ Dar dacă Potopul nu a fost universal, sau cel puțin au mai existat și alți supraviețuitori umani în afară de Noe și familia lui, atunci relatarea sa biblică nu mai are nici un rost sau înțeles. Esența celor relatate aici este începutul cu totul nou al omenirii, ce are loc o dată cu el.²

În ultimii ani savanții creaționiști au făcut cercetări geologice rodnice, care arată, într-adevăr existența unui Potop universal în urmă cu aproximativ 5000 de ani (vezi John C. Whitcomb și Henry M. Morris, *The Genesis Flood*).

7, 10 Și a fost după șapte zile, apa potopului s-a făcut pre pământ.

În timpul celor șapte zile toți intră în corabie, se obișnuiesc, își găsesc locul, se rânduiesc cei însărcinați cu hrana și se rezolvă problemele practice.

¹ Așa cum bine se știe din antologia alcătuită de istoricii laici R. Andree, H. Usener și J.G. Frazer, relatări despre un mare potop se pot găsi în vechile culturi din toată lumea, pe toate continentele. În majoritatea acestor povestiri potopul este urmarea păcatelor omenirii căzute, vechea lume este acoperită de ape, sunt salvați doar câțiva oameni și animale, luând apoi ființă o nouă lume (cf. Mircea Eliade, *A History of Religious Ideas*, vol. 1, University of Chicago Press, 1978, pp. 63-64). Printre cele mai interesante povestiri despre potop se numără cele ale aborigenilor australieni, care sunt pline de paralele izbitoroare cu relatarea din *Facere* (vezi Howard Coates, „Australian Aboriginal Flood Stories“ și „Aboriginal Flood Legend“, în *Creation Ex Nihilo*, vol. 4, nr. 1 și 3). După cum scrie John Mackay în *Creation Ex Nihilo*, răspândirea aproape universală a povestirilor paralele despre Potop „aduce fascinante dovezi circumstanțiale despre faptul că strămoșul comun al aborigenilor, al evreilor și al tuturor raselor moderne de oameni a fost Noe“ (n. ed.).

² Apostolul Petru arată limpede că Potopul a fost universal atunci când scrie: *Prin care lumea cea de atunci, cu apă înecându-se, a pierit* (II Petr. 3, 6). Atât aici, cât și în alte pasaje din Noul Testament referitoare la Potop (Mt. 24, 39; Lc. 17, 27; II Petr. 2, 5), se folosește termenul *kataklysmos* (catastrofă, cataclism), în loc de cuvântul grecesc uzual pentru „potop“ (n. ed.).

Sfântul Ioan Gură de Aur descrie totul ca pe o experiență dură: mirosul animalelor, lipsa ferestrelor spre exterior. Noe a luat, probabil, hrana potrivită pentru el, cu care a hrănit și animalele. A fost, desigur, un răstimp de post, rugăciune și nevoiță. Probabil că nu au mâncat pe săturate. Apoi se descrie Potopul.

7, 11-17 În anul șase sute din viața lui Noe, în luna a doua, în douăzeci și șapte ale lunii, în ziua aceea s-au desfăcut toate izvoarele adâncului, și jgheburile cerului s-au deschis, și a căzut ploaie pre pământ patruzeci de zile și patruzeci de nopți. În ziua aceea intrat-au Noe, Sim, Ham și Iafeth, feciorii lui Noe, și femeia lui Noe și trei femei ale feciorilor lui cu dânsul în corabie, și toate fiarele după fel și toate dobitoacele după fel și toată vietatea ce se mișcă pre pământ după fel și toată pasărea zburătoare după felul său au intrat la Noe în corabie, câte două, parte bărbătească și femeiască din tot trupul în care este suflet viu. Și cele ce intrase, parte bărbătească și femeiască din tot trupul au intrat, după cum a poruncit Dumnezeu lui Noe. Și a încuiat Domnul Dumnezeu corabia pre dinafară. Și a fost potop patruzeci de zile și patruzeci de nopți pre pământ.

Așa cum am spus, nu era vorba doar de ploaie. Totul venea în jos din tărnie, și totul se ridica de dedesubt, aducând pământul în aceeași stare în care se găsea în Prima Zi a Facerii – haos.

7, 17-24 Și s-a înmulțit apa și a ridicat corabia, și a înălțat-o de pre pământ. Și creștea apa și se înmulțea foarte pre pământ, și se purta corabia pre deasupra apei. Iar apa se întărea foarte foarte pre pământ, și a acoperit toți munții cei înalți cari erau sub cer. De cincisprezece coți s-a înălțat apa în sus și a acoperit toți munții cei înalți.¹ Și a murit tot trupul ce se mișca pre pământ, al pasărilor și al dobitoacelor și al fiarelor și toată vietatea ce se mișcă pre pământ, și tot omul; și toate câte aveau suflare de viață, și tot ce era pre uscat au murit. Și a pierit tot ce era viu pre fața a tot pământul, de la om până la dobitoc, și cele ce se târăsc și pasările cerului, și s-au stins de pre pământ; și a rămas Noe singur și cei ce erau cu el în corabie. Și s-a înălțat apa pre pământ o sută cincizeci de zile.

Noe avea șase sute de ani în vremea Potopului; deci Dumnezeu a dat omnirii numai o sută de ani și șapte zile de pocăință, nu o sută douăzeci de ani, așa cum hotărâse. Aceasta fiindcă, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, oamenii se făcuseră nevrednici de mai mult timp, rămânând neclintiți chiar când au văzut corabia și animalele adunându-se în chip minunat în ea.² De-acum era destul de limpede că oamenii nu se pocăiau.

Potopul a acoperit chiar și munții cei mai înalți cu cincisprezece coți de apă (aproape 7 metri). Sfântul Ioan Gură de Aur zice despre aceasta:

¹ Adică s-a înălțat cincisprezece coți deasupra vârfului munților.

² Sf. Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Facere* 25, 2, ed. cit., p. 305.

„De cincisprezece coți s-a înălțat apa în sus și a acoperit toți munții. Nu fără de rost ne-a povestit acestea Scriptura, ci ca să cunoaștem că s-au înecat nu numai oamenii și animalele – cele cu patru picioare și cele târâtoare –, ci și păsările cerului, și toate cele câte trăiesc în munte, fiarele adică și celelalte ființe.”¹

Apoi zice iarăși:

„Vezi că ne vorbește o dată, de două ori și de mai multe ori de prăpădul care a fost, și ne spune că n-a scăpat nimeni, ci toți au fost înecați de ape, oameni și animale.”²

Dacă oamenii erau atât de răi, oare au pierit cu toții duhovnicește la Potop? Au fost oare cu toții osândiți pe veci pentru păcatele lor sau nu? Scriptura ne vorbește îndeosebi despre cei ce trăiau în vremea lui Noe. În I Petru 13, 18-20, Apostolul Petru descrie cum s-a pogorât Hristos în Hades și pe cine a văzut acolo: *Pentru că și Hristos o dată pentru păcate a pățimit, cel drept pentru cei nedrepti, ca pre noi să ne aducă la Dumnezeu omorându-se cu trupul și înviind cu Duhul; întru carele și duhurilor ce erau în temniță, pogorându-se, a propovăduit, celor ce fuseseră odinioară necredincioase când așteptau îndelungă răbdarea lui Dumnezeu în zilele lui Noe, făcându-se corabia întru care puține, adică opt suflete, s-au mântuit prin apă.* Această mântuire prin apă, zice Sfântul Petru, este preînchipuirea botezului. Corabia este chipul Bisericii, al mântuirii din răutatea lumii.

Citatul din Sfântul Petru spune deslușit că Hristos s-a dus să propovăduiască celor care au pierit în vremea lui Noe. Deci au avut prilejul să se căiască, deși trupește muriseră toți. După moarte, aveau dezvinovățirea că Noe nu fusese Hristos sau Dumnezeu Însuși, astfel că li s-a dat prilejul să-l primească pe Hristos. Acest lucru însă ținea de fiecare suflet în parte. Neîndoielnic, unii dintre cei morți la Potop au primit propovăduirea lui Hristos în Hades, iar alții nu. Când inima omului se împietrește, el nu-l primește pe Hristos chiar știind că trebuie să se pocăiască, că este ultimul prilej. Mândria îl împiedică.

8, 1-3 *Și și-a adus aminte Dumnezeu de Noe și de toate fiarele și de toate dobitoacele și de toate pasările și de toate vietățile ce se târăsc, câte erau cu dânsul în corabie, și a adus Dumnezeu vânt pre pământ, și a încetat apa. Și s-au încuiat izvoarele adâncului și jgheburile cerului, și s-a oprit ploaia din cer. Și scădea apa scurgându-se de pre pământ, și s-a împuținat apa după o sută cincizeci de zile.*

Și și-a adus aminte Dumnezeu de Noe nu înseamnă că îl uitase între timp. Înseamnă că Dumnezeu a ținut minte să îl mântuiască. Astfel de graiuri sunt antropomorfe, ca noi să putem înțelege.

¹ *Ibid.* 25, 6, pp. 313-314.

² *Ibid.*, p. 314.

Potopul a continuat să crească o sută cincizeci de zile – aproape jumătate de an! În tot acest timp Noe se afla în corabie, fără aerisire și lumină de soare. Tot cerul era acoperit cu negură. Apoi apa a scăzut vreme de o sută cincizeci de zile. Cu totul, pământul a fost acoperit de apă vreme de un an. Apoi pământul a început să se ivească, uriașele depozite subterane s-au umplut, formându-se întreaga geografie pe care o cunoaștem acum.

8, 4 Și a șezut corabia în luna a șaptea, în douăzeci și șapte de zile ale lunii, pre munții Ararat.

Până la urmă s-a oprit pe munții Ararat, adică în ținutul Araratului. Araratul are mai multe vârfuri, dar două dintre ele sunt mai însemnate. Ea s-a oprit în luna a șaptea, ziua a douăzeci și șaptea, exact la cinci luni după ce a început să plouă.

8, 5 Iar apa a scăzut până la luna a zecea; iară în luna a zecea, în ziua cea dintâi a lunii, s-au ivit vârfulurile munților.

Adică corabia s-a oprit pe vârful cel mai înalt. Celelalte vârfuri au început să se vadă abia după aceea.

8, 6-7 Și a fost după patruzeci de zile, deschis-a Noe fereastra corabiei, ce o făcuse, și a trimis corbul să vadă de a scăzut apa; și ieșind, nu s-a mai întors până când s-a uscat apa de pre pământ.

Nu înseamnă că s-a mai întors, ci că nu a mai venit deloc înapoi.

8, 8-14 Și a trimis porumbul după dânsul să vadă de a scăzut apa de pre pământ. Și neaflând porumbul odihnă picioarelor sale, s-a întors la dânsul în corabie, că era apă peste toată fața pământului, și tinzând mâna l-a luat și l-a băgat la sine în corabie. Și așteptând încă și alte șapte zile, iar a trimis porumbul din corabie. Și s-a întors la dânsul porumbul către seară și avea în gura sa stâlpare de măslin cu frunză, și a cunoscut Noe că a scăzut apa de pre fața pământului. Și așteptând încă alte șapte zile, iar a trimis porumbul, și n-a mai adaos a se întoarce la dânsul. Și a fost în anul șase sute și unul din viața lui Noe, în luna dintâi, în ziua dintâi a lunii, scăzuse apa de pre pământ; și a descoperit Noe acoperișul corabiei, carele făcuse, și a văzut că a scăzut apa de pre fața pământului. Iară în luna a doua, în ziua a douăzeci și șaptea, s-a uscat pământul.

Deci, cu totul, Noe s-a aflat în corabie vreme de un an.

Noe a trimis păsările în recunoaștere. Întâi a trimis corbul, care nu s-a întors fiindcă (după cum zice Sfântul Ioan Gură de Aur) a aflat stârvuri de animale și oameni ca să mănânce. Încă nu se putea ieși în siguranță: locurile cele mai înalte erau spurcate de stârvurile de pe ele.

Apoi Noe a trimis porumbelul. Prima dată când a ieșit, porumbelul nu a aflat pomi sau plante din care să mănânce. Munții erau încă acoperiți de mâl.

A doua oară porumbelul a găsit o ramură, ceea ce însemna că arborii ieșiseră de sub apă și începuseră să crească, dar încă nu destul spre a întreține viața. A treia oară porumbelul nu s-a mai întors, fiindcă găsise condiții de viață potrivite. Deci Noe a știut că era vremea să iasă.

8, 15-19 Și a grăit Domnul Dumnezeu către Noe, zicând: Ieși din corabie, tu și femeia ta și feciorii tăi și femeile feciorilor tăi cu tine și toate fiarele, câte sunt cu tine, și tot trupul de la pasări până la dobitoace, și toată vietatea care se mișcă pe pământ, scoate-le cu tine; și creșteți și vă înmulțiți pe pământ. Și a ieșit Noe și femeia lui și feciorii lui și femeile feciorilor lui cu dânsul, și toate fiarele și toate dobitoacele și toată pasărea și toată vietatea ce se mișcă pe pământ după felul său au ieșit din corabie.

Aici vedem în Noe chipul lui Adam. El este singurul rămas, împreună cu familia; el trebuie să pună din nou început omenirii. Lui i se dă aceeași poruncă ce s-a dat lui Adam: *Creșteți și vă înmulțiți*. El s-a făcut tată al tuturor celor care au trăit după Potop.

Observați cum Noe – chiar dacă știa că ar fi putut să iasă în siguranță acum, căci porumbelul nu s-a mai întors – a așteptat până ce a vorbit Dumnezeu. A așteptat tot timpul cu răbdare pe Dumnezeu.

8, 20-22 Și a zidit Noe altar Domnului și a luat din toate dobitoacele cele curate și din toate pasările cele curate și a adus ardere de tot pre altar. Și a mirosit Domnul Dumnezeu miros cu bună mireasmă, și a zis Domnul Dumnezeu socotindu-se: Nu voi adaoge mai mult a blestema pământul pentru lucrurile oamenilor, pentru că se pleacă cugetul omului cu deadinsul spre cele viclene din tinerețile lui; deci nu voi mai adaoge a omori tot trupul viu, precum am făcut. În toate zilele pământului, semănătura și secerișul, frigul și căldura, vara și primăvara, ziua și noaptea nu vor înceta.

Vedem deci că, înainte de toate, Noe aduce jertfă, știind în inima sa, asemenea lui Abel, că se cuvine a face aceasta drept mulțumire după ce fusese izbăvit. El aduce prinos animale curate – atât pasări, cât și dobitoace, precum porumbei și oi.

Vedem, de asemenea, cum se arată milostivirea lui Dumnezeu. Dumnezeu vede că oamenii vor continua să fie răi, și de aceea îngăduie măncarea de carne, potrivit stării mai joase a omenirii de după Potop. El făgăduiește însă ca niciodată de acum să nu mai blesteme pământul (cum a făcut lui Adam) ori să nimicească omenirea. Viața normală a pământului căzut va continua până la sfârșit.

Totul fusese ucis de Potop; dar la sfârșitul lumii pământul se va înnoi. De fapt, oamenii care vor trăi atunci nici măcar nu vor muri. Deci ceea ce numim „sfârșitul lumii“ nu va fi totuna cu nimicirea sa; va fi o prefacere a întregii lumi.

CAPITOLUL NOUĂ

Împrăștierea neamurilor

(Fac. 9, 1 – 11, 26)

1. Noe și Noul Legământ al lui Dumnezeu

9, 1-2 *Și a binecuvântat Dumnezeu pre Noe și pre feciorii lui și a zis lor: Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți pre el. Și groaza și frica voastră va fi peste toate fiarele pământului și peste toate pasările cerului și peste toate câte se mișcă pre pământ și peste toți peștii mării: sub mâinile voastre le-am dat.*

Lui Noe i se dă aceeași stăpânire peste întreaga zidire cum i s-a dat lui Adam întru început.

9, 3 *Și tot ce se mișcă, carele este viu, va fi vouă de mâncare.*

Este prima dată când Dumnezeu dă porunca prin care îngăduie oamenilor să mănânce carne.

9, 3-7 *Ca pre niște buruieni de ierburi le-am dat vouă toate. Fără numai carne cu sângele sufletului să nu mâncați. Pentru că sângele sufletelor voastre îl voi cere din mâna tuturor fiarelor, și din mâna fratelui omului voi cere sufletul omului. Cel ce va vărsa sângele omului, pentru sângele aceuia sângele lui se va vărsa, că după chipul lui Dumnezeu am făcut pre om. Iară voi creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți pre el.*

Dumnezeu i-a dat lui Noe aceeași poruncă pe care i-a dat-o și lui Adam: să crească și să se înmulțească. I-a dat hrană, la fel cum i-a dat și lui Adam, numai că acum a îngăduit să se mănânce și carnea (potrivit noilor împrejurări ale omului după Potop). Și la fel cum lui Adam i s-a dat porunca să țină un post – nemâncarea din pomul cunoștinței binelui și răului – la fel și lui Noe i se dă o poruncă: să nu mănânce sângele. Sângele aparține lui Dumnezeu, carnea, omului. Tocmai de aceea, potrivit rânduielilor alimentare ale iudeilor, animalul trebuie junghiat cu ceva ascuțit, iar nu sugrumat, ca sângele să rămână înăuntru. Este ceva simbolic: sângele ce se scurge este adus prinos lui Dumnezeu.

Porunca privitoare la sânge, zice Sfântul Ioan Gură de Aur, a fost dată lui Noe spre a se împotrivi înclinației omului spre ucidere, spre a-l face blând, îngăduindu-i totuși să mănânce carne (ceea ce înseamnă ucidere).

Sângele este simbolul vieții – iar aceasta aparține lui Dumnezeu. Această învățătură în mod special era încă puternică în *Faptele Apostolilor*. În învățătura apostolilor descrisă în *Fapte*, una dintre poruncile date neamurilor convertite la creștinism, referitoare la regimul alimentar, era aceea de a nu mânca animale sugrumate din care sângele nu se scursese (cf. F. Ap. 15, 20; 15, 29; 21, 25).

9, 8-17 Și a grăit Dumnezeu lui Noe și feciorilor lui cu dânsul, zicând: Iată, Eu pun legământul meu cu voi și cu sămânța voastră după voi, și cu tot sufletul viu ce este cu voi din pasări și din dobitoace și din toate fiarele pământului, câte sunt cu voi, din toate care au ieșit din corabie. Și voi pune legământul meu cu voi, și nu va mai muri nici un trup de apa potopului, și nu va mai fi potop de apă care să strice tot pământul. Și a zis Domnul Dumnezeu către Noe: Acesta este semnul legământului, care îl dau eu între mine și între voi și între tot sufletul viu, care este cu voi, întru neamuri vecinice: curcubeul meu îl pun în nori, și va fi semn de legământ între mine și între pământ. Și va fi când voi aduce eu nori pre pământ se va arăta curcubeul meu în nori, și-mi voi aduce aminte de legământul meu, carele este între mine și între voi și între tot sufletul viu în tot trupul, și nu va mai fi potop de apă ca să piară tot trupul. Și va fi curcubeul meu pre nori, și-l voi vedea ca să-mi aduc aminte de legământul meu cel vecinic între mine și între pământ și între sufletul viu, care este în tot trupul pre pământ. Și a zis Dumnezeu lui Noe: Acesta este semnul legământului, carele am pus între mine și între tot trupul ce este pre pământ.

Aici Dumnezeu face un legământ cu omenirea prin Noe, întocmai cum, ani mai târziu, face legământ cu Avraam, iar mai târziu cu Moisi.

Curcubeul este cel mai potrivit să aducă aminte că ploaia nu este fără conținere, căci el apare numai când soarele străpunge norii. Este foarte probabil ca curcubeele să nu se fi văzut înainte de Potop, căci pe atunci soarele nu strălucea direct: exista un strat de nori de-a lungul tăriei, dând naștere unui efect de seră asupra pământului. Iată deci că curcubeul face și el parte dintre noile condiții din lumea de după Potop, când nu mai exista pătura de nori.

9, 18-19 Și erau feciorii lui Noe cari au ieșit din corabie Sim, Ham, Iafeth; iară Ham era tată lui Hanaan. Acești trei sunt feciorii lui Noe: dintru aceștia s-au împărțiat peste tot pământul.

Se arată din nou că Noe este ca un nou Adam. Din el se trag toți oamenii de după Potop.

Ham este pomenit ca *tatăl lui Hanaan* fiindcă, după Sfântul Ioan Gură de Aur,¹ Ham nu și-a înfrânat pornirile în corabie, ci a zămislit un copil, deși ar fi trebuit să se înfrâneze, asemeni tatălui și fraților săi. Oamenii din corabie

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 28, 4, ed. cit., p. 357.

erau în stare de rugăciune și post. Bărbații se înfrânau de la soțiile lor, afară de Ham. Păcatul acesta împotriva rânduiei rugăciunii și a postului arată mai dinainte firea lui Ham.

9, 20-21 *Și a început Noe a fi om lucrător de pământ și a sădit vie. Și a băut din vin și s-a îmbătat și s-a dezgolit în casa sa.*

Cum de Noe, om drept, s-a îmbătat? Poate fiindcă, cum ne spune Sfântul Efrem Sirul, nu băuse vin de mulți ani; stătuse un an în corabie, iar ca să sădească vie și să dobândească struguri cu care să facă vin avea nevoie de mai mulți ani. Sau, cum sugerează Sfântul Ioan Gură de Aur, înainte de Potop nici nu se bea vin. Noe a fost primul viticultor. Deci nu ar fi putut cunoaște puterea vinului; l-a băut să vadă cum era și a fost copleșit. Dacă este așa, atunci băutul vinului se alătură mâncării de carne ca una dintre noile condiții ale lumii de după Potop.

9, 22-25 *Și a văzut Ham, tatăl lui Hanaan, goliciunea tatălui său, și ieșind a spus celor doi frați ai săi afară. Iar Sim și Iafeth, luând o haină, o au pus pre amândoi umerii lor și s-au dus cu dosul înainte și au acoperit goliciunea tatălui lor, și fețele lor căutau înapoi, și goliciunea tatălui lor nu au văzut. Și s-a trezvit Noe de vin și a cunoscut câte i-a făcut lui feciorul său cel mai tânăr, și a zis: Blestemat fie Hanaan pruncul, slugă va fi fraților săi.*

Versetul 22 îl numește iarăși pe Ham *tatăl lui Hanaan*, spre a ne aminti de firea sa nestăpănită. Care era păcatul lui Ham? Păcatul nu era atât faptul că și-a văzut tatăl gol, căci pe atunci nu se făceau atâtea nazuri pentru aceste lucruri ca astăzi. Mai curând, păcatul său ține de faptul că l-a văzut într-o stare rușinoasă – beat, cu picioarele desfăcute – și deci și-a bătut joc de tatăl său; a privit acest spectacol și a răspândit povești pe seama păcatului tatălui său.

În limba engleză *ham* este un actor ce face mare caz de sine însuși. În rușește cuvântul *ham* înseamnă ceva și mai rău. El se referă la ceva absolut rușinos, o persoană fără nici o educație, politețe sau decență (precum sovieticii din vremurile moderne).

Păcatul lui Ham era păcatul totalei lipse de rușine. Dimpotrivă, frații lui au intrat cu respect, acoperindu-și tatăl, și acoperind astfel întreaga întâmplare înainte ca zvonul despre ea să se răspândească. Astfel Ham, al doilea fiu, a devenit acum *cel mai tânăr*.

Dar de ce a fost blestemat Hanaan în locul lui Ham, tatăl său? Sfântul Ioan Gură de Aur zice că aceasta se datora faptului că Ham primise cândva binecuvântare lui Dumnezeu (Fac. 9, 1), iar acum blestemul trebuia să cadă asupra odraslei sale, ceea ce îl rănește și pe el.¹ Pe deasupra, probabil și Ha-

¹ Sf. Ioan Gură de Aur explică: „Știți doar bine că adeseori părinții se roagă să fie pedepsiți ei în locul fiilor lor; știți că părinții sunt pedepsiți mai greu când văd pe copiii lor pedepsiți, decât atunci când ar fi ei înșiși pedepsiți.” (*Omiliile la Facere, ed. cit., p. 374*) (n. ed.).

naan a păcătuit. Sfântul Efreim Sirul sugerează că, de fapt, Hanaan, care era un băiețel, a intrat și l-a văzut întâi pe Noe. El a ieșit și i-a spus tatălui său, astfel că și el a fost, în parte, vinovat.

Urmează acum să vedem deosebirea dintre cei trei fii ai lui Noe.

9, 26-27 *Și a zis: Bindecuvântat fie Domnul Dumnezeu lui Sim, și va fi Hanaan pruncul slugă lui. Înmulțească Dumnezeu pre Iafeth și să locuiască în lăcașurile lui Sim, și să fie Hanaan slugă lui.*

Aici Noe face o prorocie, la fel ca toți patriarhii când își binecuvântau fiii. El proroceste despre acești trei fii, din care se va ivi întreaga populație a pământului.

Sim este cel binecuvântat, strămoșul semințiilor semite, îndeosebi al norodului ales, iudeii. Iafeth este strămoșul tuturor neamurilor, care mai târziu primesc cuvântul mântuirii pe care Hristos l-a descoperit întâi de toate iudeilor; acestea ajung să se sălășluiască întru mântuire („lăcașurile lui Sim“) după venirea lui Hristos și după învățătura Apostolilor.¹

Hanaan și toți urmașii lui Ham urmează să fie slugi – dar și lor li se dă mântuire.² Sfinții Părinți spun cu deadinsul că, indiferent cine și-ar fi strămoșii, poți totuși să te mântuiești. De pildă, în *Cartea Facerii*, capitoul 11, unul dintre urmașii lui Ham a întemeiat cetatea Ninevi, care a fost plăcută înaintea lui Dumnezeu prin pocăința sa în vremea Prorocului Iona. Iată ce spune Sfântul Ioan Gură de Aur: „Vezi-mi iarăși și din aceste cuvinte că păcatele înaintașilor noștri nu aduc nici o vătămare firii noastre.“³ Nu are importanță dacă strămoșul cuiva a fost blestemat. Orice om sau popor se poate pocăi și poate căuta harul lui Dumnezeu, mai ales după venirea lui Hristos. Ba chiar înainte de Hristos, ninevitenii, care erau urmașii lui Hanaan cel blestemat, au ajuns totuși la pocăință.

În Evanghelie citim despre femeia hananeancă: ea a dobândit harul; fiica ei s-a tămăduit prin credința ei. Hristos i-a spus: *O, femeie, mare este credința ta; fie ție precum voiești* (Mt. 15, 28). Ea era urmașa directă a lui Hanaan cel blestemat. Aceasta arată că mântuirea se dă tuturor.

9, 28-29 *Și a trăit Noe după potop ani trei sute cincizeci. Și au fost toate zilele lui Noe nouă sute cincizeci de ani, și a murit.*

Noe, al doilea părinte al neamului omenesc, a trăit doar cu puțin mai mult decât Adam.

¹ *Ibid.* 29, 7, p. 377.

² Sf. Efreim Sirul zice că prorocia lui Noe privitoare la urmașii lui Hanaan s-a împlinit în vremea lui Iisus Navi: „Iar Dumnezeu au locuit în cortul lui Avraam, urmașul lui Sim, iar Hanaan a ajuns robul lor atunci când, în zilele lui Iisus Navi, iudeii au nimicit așezările lui Hanaan și l-au dus pe cărmulitorii lor în robie (cf. Iisus Navi 17, 13)“ (*Tălcuire la Faceri*) (n. ed.).

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, 29, 8, p. 379.

2. Neamurile fiilor lui Noe

10, 1-4 *Acestea sunt neamurile fiilor lui Noe, al lui Sim, al lui Ham și al lui Iafeth, și s-au născut lor fi după potop. Fiii lui Iafeth: Gamer și Magog și Ma-di și Iovan și Elisa și Thovel și Mosoh și Thiras. Și feciorii lui Gamer: Ashanaz și Rifath și Thorgama. Și feciorii lui Iovan: Elisa și Tharsis, Kitenii, Rodenii.*

Capitolul zece se ocupă de neamurile fiilor lui Noe: Sim, Ham și Iafeth. Sunt numiți șaptezeci și doi de urmași ai celor trei fii ai lui Noe, din care au ieșit diferitele popoare.¹ „Fiecare dintre aceste neamuri“, spune Sfântul Efrem Sirul, „a locuit în locul său deosebi, cu propriii săi oameni și vorbind propria limbă.“² Unele dintre aceste feluri de neamuri le putem identifica destul de bine și azi; altele sunt mai greu de identificat.³

10, 5 *Dintru aceștia s-au împărțit ostroave neamurilor în pământul lor, fiecare după limbă întru semințiile lor și întru neamurile lor.*

Avem aici o referire la ceea ce se va întâmpla după prăbușirea Turnului Babilonului. Din cele șaptezeci și două de tipuri fundamentale de neamuri, omenirea se va împărștia pe întreg pământul.

Ostroavele neamurilor nu se referă, neapărat, la ostroave în sens literal, ci la faptul că neamurile alcătuiau popoare separate care erau asemeni unor insule ale omenirii.

10, 6-20 *Și feciorii lui Ham: Hus și Mesraim, și Fud și Hanaan. Și feciorii lui Hus: Sava și Evila și Savatha și Regma și Savathaca. Și feciorii lui Regma: Sava și Dadan. Iară Hus a născut pre Nevrod; acesta a început a fi uriaș pre pământ. Acesta era uriaș vânător înaintea Domnului Dumnezeu; pentru aceea zic ei: Ca Nevrod uriaș vânător înaintea Domnului. Și a fost începutul împărăției lui Babilonul și Oreh și Arhad și Halanni în pământul Sennaar. Din pământul acela a ieșit Assur și a zidit Ninevi și cetatea Roovoth și Halah, și Dasi între Ninevi și între Halah: aceasta este cetate mare. Iară Mesraim a născut pre Ludiim, pre Nefihaliim și pre Enemetiim și pre Laviim, și pre Patrosniim și pre Hazmoniim, de unde au ieșit Filistenii, și pre Gafthoriim. Iară Hanaan a născut pre Sidon, cel întâi născut al său, și pre Hetteon, și pre Ievuseon și pre Amorreon și pre Ghergheseon și pre Eveon și pre Arukeon și pre Asseneon și pre Aradeon și pre Samareon și pre*

¹ Dr. William F. Albright, socotit cel mai mare specialist din lume în arheologia Orientului Apropiat, a spus referitor la Lista Neamurilor din capitolul zece al Facerii: „Aceasta este o excepție absolută în literatura antică, fără o paralelă veche chiar la greci, unde găsim cea mai apropiată încercare de împărștire a popoarelor într-un cadru genealogic... Lista Neamurilor rămâne un document de o acuratețe uluitoare“ („Recent Discoveries in Bible Land“, articol adăugat cărții lui Robert Young, *Analytical Concordance to the Bible*, p. 25) (n. ed.).

² Sf. Efrem Sirul, *Tălcute la Facere 4*, ed. cit., p. 366.

³ Vezi Henry M. Morris, *The Genesis Record*, Baker Book House, Grand Rapids, Michigan, 1976, cap. 10 (n. ed.).

Amathi. Și după aceasta s-au împrăștiat semințiile Hananeilor. Și au fost hotarele Hananeilor de la Sidon până a veni la Gherara și Gaza, până a veni la Sodoma și Gomorra, Adama și Sevoim, până la Dasa. Aceștia sunt feciorii lui Ham întru semințiile lor, după limbile lor, întru țările lor și întru neamurile lor.

Aici se numesc urmașii lui Ham. Mulți dintre ei sunt triburi cu care mai târziu iudeii s-au luptat; dar între ei se cuprind și ninevitenii care, așa cum am spus, s-au pocăit când li s-a propovăduit de către Prorocul Iona.

10, 21 *Și s-au născut și lui Sim, tatăl tuturor fiilor lui Ever, fratelui celui mai mare al lui Iafeth.*

Sim este strămoșul lui Ever. De la Ever se trage numele de evreu.

10, 22-32 *Fiii lui Sim: Elam și Assur și Arfaxad și Lud și Aram și Cainan. Și fiii lui Aram: Os și Ul și Gather și Mosoh. Și Arfaxad a născut pre Cainan, și Cainan a născut pre Sala, iară Sala a născut pre Ever. Iară lui Ever s-au născut doi feciori: numele unuia Falec, pentru că în zilele lui s-a împărțit pământul, și numele fratelui său Iectan. Iar Iectan a născut pre Elmodad și pre Saleth și pre Sarmoth și pre Iarah și pre Odorra și pre Evil și pre Decla, și pre Eval și pre Avimeil și pre Savev și pre Ufir și pre Evila și pre Iovav. Toți aceștia au fost feciorii lui Iectan. Și a fost lăcașul lor de la Massi până a veni la Safira, muntele răsăritului. Aceștia sunt feciorii lui Sim în semințiile lor, după limbile lor, întru țările lor și întru neamurile lor. Acestea sunt semințiile feciorilor lui Noe, după nașterile lor și după neamurile lor; dintru aceștia s-au împărțit ostroave neamurilor pre pământ după potop.*

De-acum ostrovele neamurilor își vor începe viețuirea de sine. Dintre cele șaptezeci și două de neamuri diferite numite aici, paisprezece sunt din Iafeth, treizeci și una din Ham și douăzeci și șapte din Sim.

3. Turnul Babilonului

11, 1-2 *Și era în tot pământul o buză și un glas tuturor. Și după ce au purces ei de la răsărit, au aflat câmp în pământul Senaar și au descălecat acolo.*

Evident, aceasta se petrecea înainte de urmașii pomeniți în capitolul zece, când omenirea încă nu era atât de împrăștiată. Fiii au început să zămislească urmași, dar se pare că omenirea era încă adunată în mare parte în acel ținut. Aveau încă o singură limbă și un singur cuget. Senaar este câmpia Babilonului, a Tigrlui și a Eufratului.

11, 3-4 *Și a zis omul către vecinul său: Veniți să facem cărămizi și să le ardem în foc. Și le-a fost cărămida în loc de piatră, și lutul le era var. Și au zis: Veniți să zidim nouă cetate și turn, al cărui vârf să fie până la cer, și să ne facem nouă nume mai înainte de ce ne vom risipi pre fața a tot pământul.*

Știau de mai înainte prorocia că omul se va împrăștia pe fața a tot pământul și au făcut o ultimă încercare să-și facă un nume vestit: un plan înfricoșător, care ar fi dovedit că suntem ființe supreme. Lucrul acesta se repetă de-a lungul istoriei – împărăția lui Alexandru cel Mare, regimul comunist, Împărăția de o Mie de Ani a lui Hitler etc. Păcatul aflat în spatele acestora este mândria.

Astfel de turnuri se cunosc în istoria asiro-babiloniană, iar unele încă supraviețuiesc. Ele se numesc zigurate: temple cu un sanctuar în vârf. Sfântul Ioan Gură de Aur zice că ele sunt simbolul faptului că omul nu voia să rămână în hotarele pe care i le-a așezat Dumnezeu. Voia să se facă pe sine zeu: auto-zeificare. În vremile moderne imaginea acestui lucru sunt zgârie-norii. Ideea este să construiești ceva mai înalt decât tot ce s-a construit mai înainte. Te poți urca în vârf, unde climatul este total diferit de cel de mai jos. Dedeșubt poate ploua, iar tu, în vârf, deasupra norilor, te poți afla în plin soare.

Vedem în capitolul unsprezece că, după cinci sute de ani de la Potop, omenirea ajunsese iarăși stricată și plină de mândrie. Se spune că oamenii aveau o singură limbă, un singur glas. Toți erau de acord asupra unui singur lucru: că vor ajunge departe.

Tot așa este și omenirea de azi. Sunt câteva excepții – oameni care nu sunt de acord cu ceea ce se întâmplă – dar, în cea mai mare parte, oamenii sunt fie de acord cu ceea ce se întâmplă, fie sunt târâți spre acest uriaș proiect de construire a Raiului pe pământ: societatea comunistă sau o împărăție confortabilă a valorilor pământești; însă Dumnezeu este uitat. Omenirea face din nou același lucru. Iar dacă omul face astfel, ce oare va face Dumnezeu? El a făgăduit că nu va mai nimici pământul, așa cum a făcut mai înainte; înseamnă că va găsi tot felul de alte căi spre a-i opri pe oameni: molime, catastrofe, cutremure, vulcani. În cazul de față, El le amestecă limbile.

11, 5 *Și s-a pogorît Domnul să vadă cetatea și turnul, carele-l zideau fiii oamenilor.*

Nu înseamnă, desigur, că El nu a „văzut“ mai înainte; ni se arată doar că El s-a uitat cu multă băgare de seamă, spre a se încredința asupra celor ce se petreceau; El nu pedepsește fără a cunoaște.

11, 6 *Și a zis Domnul: Iată un neam și o buză tuturorora, și aceasta au început a face, și acum nu vor lipsi dintru dânșii toate câte se vor apuca a face.*

Cu alte cuvinte, continuau să fie mândri, pornind acest înfricoșător proiect împotriva lui Dumnezeu.

11, 7 *Veniți și, pogorându-ne, să amestecăm acolo limba lor, ca să nu înțeleagă fieștecarele glasul deaproapelui său.*

Cui vorbește Dumnezeu când zice *Veniți*? Este același lucru ca la început, când l-a făcut pe om zicând *Să facem om*. Dumnezeu vorbește cu Dumnezeu în Sfânta Treime.

11, 8 *Și a împrăștiat pre ei Dumnezeu de acolo peste fața a tot pământul, și au încetat a zidi cetatea și turnul.*

Sfântul Ioan Gură de Aur zice:

„Dacă acum, când se bucură de atâta unire între ei, spune Dumnezeu, dacă acum când se înțeleg unul cu altul au alunecat spre o nebunie atât de mare, nu vor săvârși oare fapte și mai rele cu trecerea vremii? Nimic nu le va putea opri pornirea! Se vor sili să facă tot ce gândesc, de nu vor fi pedepsiți îndată pentru cele îndrăznite până acum!”¹

Iată de ce unii se așteaptă cât de curând să se întâmple așa ceva lumii de astăzi. Oamenii sunt din ce în ce mai înclinați către rău și către înfricoșătoare proiecte orgolioase, care Îl exclud cu totul pe Dumnezeu.²

11, 9 *Pentru aceasta s-a chemat numele locului aceleuia Amestecare, că acolo a amestecat Domnul limbile a tot pământul, și de acolo a risipit pre ei Domnul peste fața a tot pământul.*

Numele cetății era Babilon, care înseamnă „Amestecare“. Acum are loc adevăratul început al lumii așa cum o cunoaștem: împrăștiată pe fața pământului, fiecare cu neamul și limba sa.

11, 10-26 *Acestea sunt nașterile lui Sim; și era Sim de o sută de ani, când a născut pre Arfaxad, în al doilea an după potop. Și a trăit Sim după ce a născut pre Arfaxad ani cinci sute, și a născut fii și fiice, și a murit. Și a trăit Arfaxad o sută treizeci și cinci de ani și a născut pre Cainan. Și a trăit Arfaxad după ce a născut pre Cainan ani patru sute, și a născut fii și fiice, și a murit. Și a trăit Cainan o sută treizeci de ani, și a născut pre Sala. Și a trăit Cainan după ce a născut pre Sala ani trei sute treizeci, și a născut fii și fiice, și a murit. Și a trăit Sala o sută treizeci de ani, și a născut pre Ever. Și a trăit Sala după ce a născut pre Ever ani trei sute treizeci, și a născut fii și fiice, și a murit. Și a trăit Ever o sută treizeci și patru de ani, și a născut pre Falec. Și a trăit Ever după ce a născut pre Falec ani două sute șaptezeci, și a născut fii și fiice, și a murit. Și a trăit Falec o sută treizeci de ani, și a născut pre Ragav. Și a trăit Falec după ce a născut pre Ragav ani două sute nouă, și a născut fii și fiice, și a murit. Și a trăit Ragav o sută treizeci și doi de ani, și a născut pre Seruh. Și a trăit Ragav după ce a născut pre Seruh ani două sute șapte, și a născut fii și fiice, și a murit. Și a trăit Seruh o sută*

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Facere* 30, 4, ed. cit., p. 387.

² De la moartea Părintelui Serafim, în 1982, putem vedea și alte urmări ale acestor înfricoșătoare proiecte. Putem observa îndeosebi că, datorită feluritelor forme de medii electronice, pentru prima dată de la Turnul Babilonului, lumea a devenit acum „o buză“ – nu în sensul de a avea o singură limbă, ci în sensul de a avea un cuget, o singură idee, un singur mod de gândire. Aceasta ne arată că judecata lui Dumnezeu bate din nou la ușă, la fel ca în vremea Turnului Babilonului (n. ed.).

treizeci de ani, și a născut pre Nahor. Și a trăit Seruh după ce a născut pre Nahor ani două sute, și a născut fii și fiice, și a murit. Și a trăit Nahor o sută șaptezeci și nouă de ani, și a născut pre Thara. Și a trăit Nahor după ce a născut pre Thara o sută douăzeci și cinci de ani, și a născut fii și fiice, și a murit. Și a trăit Thara șaptezeci de ani și a născut pre Avram și pre Nahor și pre Arran.

Aceștia sunt urmașii lui Sim, până la Avram – noul ales, ai cărui urmași aveau să fie un mare norod.

PARTEA A II-A

Filosofia evoluției

CAPITOLUL ÎNTÂI

Știința și Sfinții Părinți¹

1. Adevărata teologie și cunoașterea seculară

Atacul gândirii moderne ateiste asupra creștinismului a fost atât de eficient, încât mulți creștini ortodocși se află în defensivă, simțindu-se inferiori în ce privește propria înțelepciune ortodoxă, fiind gata să admită că poate exista adevăr și înțelepciune și în cunoașterea seculară modernă despre care Ortodoxia „nu are nici o părere“. În felul acesta, ei subvaluează tradiția nemăsurat de bogată a Sfinților Părinți, care ne dă înțelepciune creștină nu doar asupra unor subiecte bisericești și teologice înguste, ci asupra multor alora. Înțelepciunea patristică cuprinde o întreagă filosofie a vieții, inclusiv atitudinea sa față de confortul modern, cunoașterea științifică și alte lucruri care nu existau în forma lor modernă în timpul vieții Sfinților Părinți din trecut.

Teologia romano-catolică a renunțat de mult să încerce a oferi dreptarul înțelepciunii oamenilor contemporani, cu urmarea că astăzi este „general acceptat“ faptul că răspunsurile la multe dintre întrebările moderne trebuie aflate la „înțelepții“ moderni – oameni de știință sau chiar filosofi.

Creștinii ortodocși au o cunoaștere mai bună decât aceasta, și trebuie să fie foarte atenți când hotărăsc cât de mult să-i creadă pe acești „înțelepți“.

Unul dintre domeniile de confuzie generală este interpretarea *Cărții Facerii*, mai ales în privința teoriei „științifice“ a evoluției. Nu exagerăm defel spunând că mulți, chiar dintre creștinii ortodocși, sunt convingeți că știința are multe de spus pentru a-i ajuta pe creștini să „interpreteze“ textul *Facerii*. Vom cerceta aici această convingere – nu cercetând de la început teoria evoluției, despre care, desigur, Sfinții Părinți nu au vorbit în mod direct, întrucât ea este produsul gândirii „Iluminismului“ veacurilor al optsprezecelea și al nouăsprezecelea, despre care nu se știa în veacurile anterioare –, ci cercetând în primul rând atitudinea Sfinților Părinți față de cunoașterea seculară, pe de-o parte, și, pe de altă parte, principiile lor de înțelegere și tâlcuire a *Facerii* (ca și însăși *tâlcuirea* lor la *Facere*).

Nimeni nu ar îndrăzni să spună că Sfinții Părinți, și creștinii ortodocși, în general, sunt „împotriva științei“, adică potrivnici cunoașterii științifice, în

---

¹ Acest capitol a fost luat din feluritele însemnări ale Părintelui Serafim găsite după moartea sa. Fiecare secțiune reprezintă un set aparte de însemnări. Am ales și aranjat acele însemnări care asigură cea mai bună introducere la capitolele ce urmează. Diverse alte însemnări ale Părintelui Serafim se pot găsi în Anexa 1 (*n. ed.*).

măsura în care ea este, cu adevărat, cunoaștere a naturii. Întrucât Dumnezeu este atât autorul descoperirii dumnezeiești cât și al naturii, nu poate exista vreun conflict între teologie și știință, atâta vreme cât fiecare din ele este autentică și rămâne în domeniul care îi aparține în mod firesc. Mai mult, acei Sfinți Părinți care au scris tâlcuiri la *Cartea Facerii* nu au șovăit a se folosi de cunoașterea științifică a naturii din vremea lor, în măsura în care se potrivea subiectului. Astfel, Părintele Mihail Pomazanski,¹ într-un pătrunzător articol ce compară *Hexaimeronul* Sfântului Vasile cu *Cuvintele la Zilele Facerii* ale Sfântului Ioan din Kronstadt, observă că „*Hexaimeronul* Sfântului Vasile cel Mare este într-o anumită măsură o enciclopedie a cunoașterii științelor naturale din vremea sa în realizările lor desăvârșite“, intenția lui fiind arătarea măreției lui Dumnezeu care încă se mai poate observa în zidirile cele văzute. Neîndoielnic, cunoașterea oferită de științele naturale este una mereu supusă revizuirii, datorită noilor descoperiri făcute prin observație și experiment; așa se face că în ea se pot afla greșeli, chiar în scrierile Sfântului Vasile cel Mare sau ale altor Părinți, tot așa cum se află greșeli în lucrările oricui scrie despre fapte științifice. Astfel de greșeli nu micșorează în nici un fel valoarea generală a unor lucrări precum *Hexaimeronul*, unde faptele științifice nu sunt folosite decât ca ilustrări ale unor principii care provin nu din cunoașterea naturii, ci din descoperire dumnezeiască. În privința cunoașterii *realităților* naturii, lucrările științifice moderne sunt, desigur, superioare părții „științifice“ a *Hexaimeronului* și a altor lucrări similare ale Sfinților Părinți, fiind întemeiate pe observații mai precise ale naturii. Iată *singurul aspect* în care știința se poate spune că este superioară ori „depășește“ scrierile Sfinților Părinți; dar la Sfinții Părinți acest aspect este pur conjunctural față de restul învățăturilor teologice și morale.

Trebuie să distingem foarte atent între faptele științifice autentice și ceva cu totul diferit care se găsește astăzi, când diferitele feluri de cunoaștere nu prea sunt deosebite cu grijă, fiind adesea amestecate cu „faptele“. Părintele Mihail Pomazanski urmează:

„Sfântul Vasile cel Mare recunoaște toate realitățile științifice ale științei naturale. Dar nu primește *conceptiile* filosofice sau interpretările contemporane ale acelor fapte: teoria mecanicistă a obârșiei lumii, învățătura despre veșnicia și lipsa de început a lumii naturale [și altele]. Sfântul Vasile cel Mare știa cum să se ridice deasupra teoriilor contemporane lui privitoare la principiile de temelie ale lumii, iar *Hexaimeronul* rezistă ca un strălucit și înalt sistem care dezvăluie înțelesul *Cărții Facerii*, dominând [teoriile] anterioare ca o pasăre ce planează în zbor deasupra făpturilor care nu se pot mișca decât pe pământ.“²

¹ Pr. Mihail Pomazanski (1888-1989), unul dintre ultimii absolvenți ai unei academii rusești pre-revoluționare, a fost un scriitor teolog mult respectat de Părintele Serafim. Pr. Serafim a tradus și adnotat ediția engleză a principalei lucrări a Părintelui Mihail, *Teologia dogmatică ortodoxă* (n. ed.).

² M. Pomazanski, „Cuvintele despre Cele Șase Zile ale Sfântului Vasile cel Mare și Cuvintele despre Cele Șase Zile ale Sfântului Ioan din Kronstadt“, în *Pravoslavni put* (*Calea ortodoxă*), 1958, pp. 39, 41.

Concepțiile și teoriile științei din ziua de azi (precum „teoria evoluției”) sunt, în mod limpede, de același rang cu acea parte a „științei” contemporane lui pe care Sfântul Vasile cel Mare nu o primea, în măsura în care ea era vădit potrivnică descoperirii dumnezeiești creștine. Vom vedea, în cele ce urmează, dacă teoria evoluției este sau nu o excepție de la regula generală că speculațiile filosofice independente ale necreștinilor (care au întotdeauna o mai mare sau mai mică aparență de „fapt științific” care să le sprijine) nu au nici un rol în concepția creștin-ortodoxă despre lume, care se întemeiază pe descoperirea dumnezeiască tâlcuită și transmisă de către Sfinții Părinți.

Mai trebuie spus un lucru despre deosebirea existentă în ceea ce privește însăși natura și calitatea cunoașterii teologice și a cunoașterii științifice. Prima porcede din descoperirea lui Dumnezeu și este apreciată după credincioșia față de acea descoperire, conducând sufletul până la Obârșia sa; pe când cunoașterea științifică porcede din faptele lumii fizice și nu are alt scop decât acela de a rămâne credincioasă faptelor. Este destul să citim tâlcuirile la *Facere* ale Sfântului Vasile cel Mare, Sfântului Ioan Gură de Aur, Sfântului Ioan din Kronstadt sau ale oricărui alt Sfânt Părinte, spre a vedea cum acești Părinți folosesc neconținut cunoașterea aflată la îndemâna lor – fie cunoașterea teologică despre cele săvârșite de Dumnezeu, fie doar cunoașterea științifică a zidurilor lui Dumnezeu – spre a atrage ochii minții cititorului către Ziditor, spre a-i da învățătură morală etc.; *niciodată* însă spre a se mulțumi cu simpla cunoaștere abstractă a lucrurilor...¹

Vom avea prilejul, mai târziu, să amintim deosebirea dintre cunoașterea seculară și cea teologică. Deocamdată ne este de ajuns să știm că despre descoperirea lui Dumnezeu cunoașterea seculară nu ne poate învăța nimic care să nu fie cuprins în chiar acea descoperire. Dacă ea încearcă să facă acest lucru, înseamnă că încearcă să măsoare dumnezeiescul cu rațiunea omenească. În particular, cei care se gândesc să „interpreteze” părți din *Cartea Facerii* cu mijloacele teoriei evoluției trebuie să fie pregătiți să găsească dovezi limpezi și teologice ale acelei teorii în descoperirea dumnezeiască.

2. Știința și filosofia creștină

Filosoful rus Ivan V. Kireevski (1806-1856), ucenic al Stareșului Macarie de la Optina, scria:²

¹ În continuare, Părintele Serafim cita pe Sf. Grigorie Palama asupra distincției dintre adevărată teologie și cunoașterea seculară. Am omis aici aceste citate fiindcă ele sunt cuprinse în Partea a III-a (*n. ed.*).

² În Cursul de Supraviețuire, Părintele Serafim spunea despre Kireevski: „Fiind el însuși la început un fiu al Occidentului, plecat în Germania spre a studia cu cei mai înaintați filosofi – Hegel și Schelling – a fost pătruns adânc de duhul apusean, iar apoi s-a convertit deplin la ortodoxie. Atunci a văzut că cele două nu puteau fi puse laolaltă. A voit să afle de ce erau diferite și ce răs-

„Științele în partea lor esențială, adică cunoașterea, aparțin deopotrivă lumii păgâne și celei creștine, deosebindu-se doar prin latura lor filosofică. Catolicismul nu putea să le dea latura filosofică creștină, fiindcă nu o avea nici el într-o formă pură. Vedem astfel cum științele, ca moștenire a păgânismului, au înflorit puternic în Europa, dar au sfârșit în ateism, consecință inevitabilă a dezvoltării lor unilaterale...”¹

„Numai filosofia creștină poate da științelor o temelie dreaptă.”²

În Rusia (spre deosebire de Apus):

„toți Sfinții Părinți greci, chiar și cei mai adânci gânditori, au fost traduși și citați, copiați și studiați în liniștea mănăstirilor noastre, aceste sfinte embrioane ale universităților care nu existau. Isaac Sirul, cel mai adânc gânditor dintre toți scriitorii filosofici, s-a păstrat până astăzi în copii din veacurile al doisprezecelea și al treisprezecelea. Iar mănăstirile erau în contact viu și neîntrerupt cu poporul.”³

Aceasta e temelia adevăratei luminări. Acum științele au luat-o razna, cunoașterea lor s-a deformat, fiindcă nu mai au temelie creștină; socotind că își alcătuesc o temelie proprie, s-au poticnit de propriile premise inconștiente și au adoptat prostește prejudecățile „spiritului vremii”. Științele din ziua de azi se află într-o stare de „ignoranță doctă”, o grămadă de amănunte într-un context de stupiditate. Știința de azi se află într-o stare de barbarie filosofică, adevărat Veac Întunecat al cunoașterii. Numai adevăratul creștinism îi poate da o adevărată filosofie.

3. Deosebirea fanteziilor materialiste de adevărul științific

Episcopul Ignatie Briancianinov (1807-1867)⁴ învață că astăzi, pentru o adevărată filosofie, trebuie să cunoști atât adevăratul creștinism, cât și adevă-

punde sufletul fiecăruia, ce trebuie să alegi... Nu s-a întors la ortodoxie spre a fi împotriva lumii fără a o înțelege. Mai curând, în ortodoxie a aflat cheia înțelegerii istoriei lumii apusene și a celor ce se întâmplau acolo.” Trebuie notat că primii dascăli ai lui Kireevski, Hegel și Schelling, pe care îi cunoștea personal, au fost primii mari filosofi din Apus care să propună filosofia „evoluției spirituale”. Aceasta se întâmpla cu mulți ani înainte ca Charles Darwin să dea la lăveală teoria sa biologică. În afară de scrierea lucrărilor filosofice proprii, Kireevski a avut un rol hotărâtor în a-l ajuta pe Starețul Macarie de la Optina să editeze și să publice lucrări patristice fundamentale care au fost trimise în întreaga Rusie. Vezi Leonid Kavelin, *Starețul Macarie de la Optina* (trad. rom. la Ed. Bunavestire, Bacău, 1999, pp. 274-290 – n. tr.) (n. ed.).

¹ I.V. Kireevski, *Opere complete*, Moscova, 1911, vol. 1, p. 118 (în limba rusă).

² *Ibid.*, p. 119.

³ *Ibid.*

⁴ În cartea sa *Sufletul după moarte*, Părintele Serafim scria despre Sfântul Ignatie că „[a fost], poate, cel dintâi mare teolog ortodox care a îndrăznit să abordeze față de această problemă atât de acut pusă în zilele noastre: cum să-ți păstrezi adevărata tradiție și învățătură creștină, într-o lume care a devenit cu totul strălăină ortodoxiei, tinzând chiar să o răstoarne și să o îndepărteze sau să o «reinterpreteze» astfel încât să devină compatibilă cu un mod lumesc de gândire și viață. Foarte

rata știință; fără acestea nu poți deosebi fanteziile materialiste de adevărul științific. El scrie:

„Este de dorit ca unii dintre creștinii ortodocși care au studiat științele aplicate să cerceteze apoi și temeiurile nevoinței Bisericii Ortodoxe, lăsând moștenire omenirii o adevărată filosofie, întemeiată pe o cunoaștere exactă, iar nu pe ipoteze arbitrare. Înțeleptul grec Platon oprea de la profesarea filosofiei fără studierea prealabilă a matematicii. Iată o părere sănătoasă. Fără o prealabilă studiere a matematicii, împreună cu celelalte științe întemeiate pe ea, și fără o cunoaștere lucrătoare și plină de har a creștinismului este cu neputință în vremea noastră să dai la iveală un sistem filosofic corect. Mulți dintre cei care se socotesc maeștri în filosofie, dar nu sunt familiarizați cu matematica și științele naturale, atunci când dau de fantezii și ipoteze arbitrare în lucrările materialiştilor nu sunt în stare nicidecum să le deosebească de cunoașterea provenită din știința în sine, și nu sunt în stare defel să dea un răspuns și o evaluare mulțumitoare aiurelilor celor mai absurde ale oricărui visător. Foarte adesea, ei sunt atrași de aceste aiureli și ajung până la înșelare, luându-le drept adevăruri vădite.”¹

4. Știința – formă de cunoaștere inferioară

Creștinul ortodox nu este „împotriva științei”; dar el așteaptă de la știință numai acea cunoaștere pe care ea este capabilă să o dea prin natura ei – nu teologie, nu o filosofie de viață. Însă, în vremurile noastre de confuzie intelectuală, când „știința” a dobândit un asemenea prestigiu în gândirea obișnuită încât a ajuns sinonimă cu cunoașterea însăși, prea adeseori se întâmplă ca oamenii de știință să aibă pretenția de a preda ceea ce nu au învățat defel prin mijloacele științei; asemenea savanți vorbesc, de fapt, ca teologi.

Știința modernă se socotește a fi „cunoașterea” prin excelență și, în fața prestigiului ei, credincioșii ortodocși șovăie, scuzându-se adeseori pentru că ei cred ceea ce pare a fi „neștiințific”, mulțumindu-se cu pietismul sau „sim-

---

conștient de influențele romano-catolice și de alte influențe occidentale, care încercau să «modernizeze» Ortodoxia încă din acele timpuri, Episcopul Ignatie s-a pregătit întru apărarea Ortodoxiei atât printr-un profund studiu al izvoarelor ortodoxe (din a căror înțelepciune a sorbit în câteva dintre cele mai renumite centre monastice ortodoxe din vremea sa), cât și familiarizându-se cu datele culturii științifice și literare din epoca respectivă (a urmat cursurile unei școli de inginerie, și nu ale unui seminar teologic). Înarmat astfel cu o cunoaștere nu doar a teologiei ortodoxe, ci și a științei profane, el și-a dedicat întreaga viață pentru apărarea Ortodoxiei autentice și în vederea expunerii devierilor moderne de la aceasta. Nu este exagerat să afirmăm că nici o altă țară ortodoxă nu a avut, în secolul al XIX-lea, un astfel de apărător al Ortodoxiei împotriva ispitelor și rătăcirilor epocii moderne” (Serafim Rose, *Scrisori*, Ed. Sophia, București, 2009).

¹ Episcopul Ignatie Briancianinov, *Opere*, St. Petersburg, 1886, vol. 3, p. 125 (în limba rusă). Este interesant că Sfântul Ignatie a scris aceste lucruri cam în vremea când în Anglia apărea *Originea speciilor* a lui Darwin (*n. ed.*).

țămintele religioase“, singurul loc unde comunitatea științifică oficială îngăduie astăzi credința.

Dar adevăratul creștinism ortodox este cu totul altfel. Nu este legat de nici un curent al gândirii moderne; este o cunoaștere superioară științei și nu are, în nici un caz, nevoie să-și ceară scuze de la o formă de cunoaștere inferioară.

Știm că Dumnezeu a făcut lumea *cu măsură și cu număr și cu greutate* (Înțelepciunea lui Solomon 11, 20); dar Dumnezeu nu a dezvăluit omului amănuntele zidirii sale orânduite, iar cei ce scrutează „tainele firii“ descoperă doar o nespus de mică parte din tainele care vin din nesfârșita înțelepciune a lui Dumnezeu. Știința modernă a dovedit că omul căzut nu e în stare să folosească bine cunoașterea pe care a dobândit-o.

Dar știința modernă nu este numai cunoaștere. Ea s-a despărțit de descoperirea dumnezeiască și astfel s-a pus singură la dispoziția teoriilor și filosofiilor eretice, necreștine și anticreștine. Adeseori, ele intră în conflict cu descoperirea dumnezeiască, fiindcă pătrund pe tărâmul deschis numai teologiei.

La fel este și cu învățătura despre întâiul om. Dumnezeu nu a descoperit multe amănunte despre starea dintâi a zidirii Sale, dar ele sunt suficiente spre a judeca speculațiile filosofico-religioase ale evoluționiștilor. Învățătura ortodoxă despre creație nu a fost cunoscută în Apus; doctrina romano-catolică este cu totul diferită.

5. *Un sistem de gândire străin*

Există enorm de multă confuzie în legătură cu evoluția. Unii zic: „Creștinii ortodocși nu se ceartă cu evoluția“ sau doar folosesc sintagma „evoluția călăuzită de Dumnezeu“. O asemenea înțelegere a evoluției este destul de primitivă: presupune considerarea ei ca „realitate științifică“ de tipul heliocentrismului. De fapt, cei ce se opun evoluției sunt adeseori asemuiți cu Biserica Romano-catolică împotrindu-se lui Galilei, ba chiar unii creștini ortodocși se tem să nu fie socotiți „naivi“ sau să rămână în urma curentelor intelectuale sau modelor timpului.

Dar întreaga doctrină a evoluționismului este mult mai complexă decât un simplu „fapt științific“ sau chiar o „ipoteză“. Ea *este* o doctrină – o credință care cuprinde multe domenii ale gândirii, și nicidecum doar știința; și este destul de coerentă spre a putea vorbi despre ea ca despre o doctrină mai mult sau mai puțin încheată. Vom vedea că ea este o concepție cu totul aparte asupra realității, cu propriile premise și deducții filosofice și teologice aparte. În special în teologie ea oferă o *alternativă deliberată* la creștinismul ortodox în privința mai multor dogme cheie.

6. Lipsa culturii filosofice printre creștinii ortodocși

Greșita înțelegere a evoluției din partea unora dintre creștinii ortodocși vine dintr-o lipsă de cultură filosofică.

1. Nu au o atitudine critică față de „descoperirile“ științifice (deși, în deplin acord cu spiritul modern, au o atitudine critică față de Scriptură!) și nu pricep natura „dovezilor“ științifice despre care se presupune că vin în sprijinul evoluției, nici nu știu cum să deosebească faptele de *filosofie*. Ei sunt intimidăți fără motiv de „experții științifici“ și nu-și dau prea multă osteneală să cerceteze problema ei înșiși.

2. Nu înțeleg „duhul vremii“ care a dat naștere evoluției, primind deci în chip naiv „realitatea științifică“ a evoluției, dar respingând culminarea *filosofiei* evoluției, precum la Teilhard de Chardin, nevăzând că ele formează un întreg; fără *filosofie* nu ar fi existat niciodată „realitatea de fapt“ a evoluției.

3. Nu înțeleg filosofia Sfinților Părinți – întreaga lor perspectivă asupra ființei și asupra unor probleme aparte, precum natura lucrurilor individuale.

7. Filosofia Sfinților Părinți

„Părinții nu au spus nimic despre evoluție“ – iată una dintre scuzele folosite de mulți ortodocși *spre a crede, de fapt, orice vor ei sau orice spune „știința“ despre acest subiect.*

Dar atitudinea noastră față de Părinți trebuie să fie mai serioasă și mai profundă. A fi credincios Părinților nu înseamnă doar a fi gata să îi cităm, sau să ne simțim „liberi“ să credem cum ne place dacă nu avem ce cita; ci înseamnă să pătrundem în gândirea lor, care e gândirea Bisericii lui Hristos, și să avem o filosofie de viață bine încheșată, ivită din viețuirea noastră în Biserică, în armonie cu gândirea Părinților.

Iar Părinții au avut o filosofie, și cu adevărat o teologie, care include problema evoluției și arată absolut limpede ce anume trebuie să creadă creștinul ortodox despre acest lucru. „Evoluția“ nu e o „erezie“, nu mai mult decât este budismul o „erezie“; dar ea include, implică și presupune atât de multe erori și păreri false, încât este total incompatibilă cu creștinismul ortodox. Mulți credincioși ortodocși nu s-au gândit adânc la această problemă și astfel, în nepăsarea lor, cred că este oarecum „posibil“ să accepți evoluția. Restul studiului va încerca să limpezească subiectul, spre a-i face pe creștinii ortodocși conștienți de implicațiile teologiei ortodoxe și ale filosofiei Sfinților Părinți, care au o părere foarte clară despre principalele probleme ridicate credincioșilor creștini de către evoluție.

Scurtă critică a modelului evoluționist¹

1. Introducere

Ajungem acum la un concept cheie, extrem de important atât pentru înțelegerea perspectivei religioase, cât și a celei seculare a omului contemporan. Este o idee extrem de complexă, neputând să dăm aici decât o schiță a problemelor pe care ea le implică.

Originea speciilor a lui Charles Darwin a apărut în 1859, a fost îndată acceptată de mulți și curând a ajuns foarte populară. Oameni precum T.H. Huxley și Herbert Spencer în Anglia, împreună cu Ernst Haeckel în Germania (autorul cărții *Enigma universului*, 1899) și alții, au popularizat ideile lui Darwin, făcând din evoluție însuși centrul filosofiei lor. Aceasta părea să explice totul. Desigur, oameni ca Nietzsche au cules-o și au folosit-o pentru așa-zisele lor prorocii spirituale. Astfel, cei ce țineau de principala școală a gândirii apusene – care era raționalismul dus până la limită – au acceptat evoluția. Până astăzi, se poate spune că evoluția este dogma centrală a gânditorilor „înaintați”, a oamenilor care sunt în acord cu vremea lor.

Însă, chiar de la început au fost și oameni care au obiectat. În vremea lui Darwin a existat un gânditor catolic, St. George Jackson Mivart (autorul cărții *Despre geneza speciilor*, 1871), care credea în evoluție, dar nu în ideea de selecție naturală a lui Darwin, și care l-a adus pe Darwin la disperare când acesta din urmă a descoperit că ideea lui nu poate fi dovedită. În ultimii treizeci de ani, și mai ales în ultimii zece, au apărut multe relatări critice despre evoluție dintr-un punct de vedere obiectiv. Cum dovedesc aceste scrieri, cea mai mare parte a cărților care susțin evoluția încep cu anumite premise și afirmații pornite dintr-o perspectivă naturalistică.

Astăzi există chiar și o societate în San Diego care se cheamă Institutul de cercetări creaționiste, care a dat la iveală mai multe cărți foarte bune. Ei înșiși sunt oameni credincioși, dar au multe cărți care discută evoluția cu totul obiectiv, nicidecum de pe poziții religioase. După cum spun ei, există do-

¹ Capitolul acesta a fost transcris după o conferință înregistrată pe care Părintele Serafim a rostit-o în timpul „Cursului de supraviețuire ortodoxă”, în vara lui 1975. Titlurile secțiunilor și unele adăugiri la text au fost luate din planul scris al cursului. Am mai făcut completări din conferințele anterioare ale aceluiași curs, care oferă fundalul necesar discuției de față (*n. ed.*).

uă modele pentru înțelegerea universului: unul este modelul evoluționist iar celălalt, modelul creaționist. Ei iau dovezile istoriei pământului – de pildă, straturile geologice etc. – și încearcă să vadă cu care model se potrivesc. Au descoperit astfel că este nevoie de mult mai puține adaptări dacă se urmează modelul creației – dacă a existat un Dumnezeu care a creat lucrurile la început și dacă pământul nu are miliarde de ani vechime, ci doar câteva mii de ani. Modelul evoluționist, pe de altă parte, are nevoie de o mulțime de corecții. În această privință, el poate fi comparat cu vechiul model al universului ptolemeic (în opoziție cu modelul copernican).¹ Asemeni modelului ptolemeic al universului, modelul evoluționist se dovedește acum stânjenitor.

Unii dintre membrii Institutului fac turnee pe la diferite universități. În ultimii doi ani ei au ținut câteva dezbateri în fața a mii de spectatori de la universitățile din Tennessee, Texas etc. Interesul a fost destul de mare. Apărătorii evoluției nu au fost în stare să aducă dovezi solide în sprijinul ei și, de fapt, în câteva probleme și-au dat pe față ignoranța în privința ultimelor descoperiri ale paleontologiei.

Există oameni foarte sofisticăți și informați în ambele tabere. Nu vom discuta aici problema evoluționismului ateu, fiindcă ea este, în chip vădit, o filosofie a nebunilor², a celor ce pot crede, cum zicea Huxley, că dacă dai niște mașini de scris unui grup de maimuțe, până la urmă ar putea să-ți dea *Enciclopedia Britanică*, cu condiția să aibă destul timp – dacă nu milioane, atunci miliarde de ani, conform legilor probabilității. Cineva a aplicat teoriei evoluționiste calculul după legile probabilității și a descoperit că, de fapt, aceasta nu s-ar fi întâmplat niciodată. Oricine poate crede așa ceva poate crede orice.

Disputa cea mai serioasă se poartă între evoluția teistă – care susține că Dumnezeu a creat lumea care apoi a evoluat – și punctul de vedere creștin. Trebuie spus aici că punctul de vedere fundamentalist este incorect în multe privințe, fiindcă fundamentalistii nu știu cum să tâlcuiască Scriptura. Ei zic, de pildă, că *Facerea* trebuie înțeleasă „literal“, ceea ce nu se poate. Sfinții Părinți ne spun care părți sunt literale și care nu.

Prima neînțelegere care trebuie limpezită înainte chiar de a discuta această problemă este una care-i face pe mulți să greșescă: faptul că trebuie să facem deosebire între *evoluție* și *variație*. Variația este procesul prin care oamenii produc feluri hibridi de mazăre, diferite rase de pisici etc. De exemplu, după cincizeci de ani de experimente a apărut o nouă rasă de pisici: o combinație între siameză și persană, numită pisică himalaiană, cu păr lung ca și cea persană, dar de culoarea celei siameze. La început, aceasta se producea în-

¹ Modelul ptolemeic susținea că soarele și planetele se învârtesc în jurul pământului. El a fost înlocuit de modelul copernican; acesta susține că pământul și planetele se învârtesc în jurul soarelui (*n. ed.*).

² Cf. Psalmul 13, 1: *Zis-a cel nebun întru inima sa: Nu este Dumnezeu (n. ed.)*.

tâmplător, dar pisica nu era în stare să se reproducă păstrând puritatea rasei; și doar acum, după toți acești ani de experimente, s-a reușit să se realizeze o nouă rasă care să nască exemplare de rasă. Tot așa, există felurite rase de câini, diferite soiuri de plante; și însăși „rasele“ de oameni sunt toate destul de diferite: pigmeii, hotentoții, chinezii, europenii nordici – tot felul de ființe umane ce provin dintr-un singur strămoș. Prin urmare, problema variației este ceva aparte, și trebuie deosebită de evoluție.¹

Neîndoielnic, există o mulțime de varietăți în interiorul unui singur fel de creaturi, dar aceste varietăți nu produc niciodată ceva nou; ele produc doar o altă varietate de câine, de pisică, de fasole sau de om. De fapt, aceasta e mai curând o dovadă împotriva evoluției, decât în favoarea ei, căci nimeni nu a reușit să producă un nou fel de creatură. Diferitele „specii“ – deși termenul este destul de arbitrar – nu pot, în marea lor majoritate, să producă urmași prin încrucișare între ele; iar în cele câteva cazuri când pot, urmașii nu se pot reproduce. Astfel că Sfântul Ambrozie al Mediolanului spune: „Aceasta este spre pildă ție, omule, ca să încetezi a te amesteca în căile lui Dumnezeu. Dumnezeu voiește ca fiecare făptură să fie deosebi.“

2. Cadrul istoric

În epoca Luminilor concepția despre lume era destul de bine statornicită. Cu puțin înainte de această epocă, arhiepiscopul anglican Ussher de Armagh a calculat toți anii dați în genealogiile Vechiului Testament și a emis ideea că lumea a fost creată în anul 4004 î.H.² Newton credea acest lucru, iar concepția despre lume a luminismului era favorabilă ideii că Dumnezeu a creat lumea în șase zile și apoi a lăsat-o să se dezvolte singură, și că toate speciile erau întocmai așa cum le vedem noi astăzi. Oamenii de știință din acea vreme acceptau acest lucru.

La sfârșitul epocii Luminilor însă, o dată cu febra revoluționară, concepția statornicită despre lume a început să se fisureze, unii savanți venind deja cu teorii mai radicale. La sfârșitul veacului al optsprezecelea, Erasmus Dar-

¹ În însemnările sale, Părintele Serafim scrie: „Mintea omului obișnuit acceptă simpla «varietate» drept dovadă a mult mai vastei probleme a «evoluției». Prin concepția sa grandioasă, evoluția ca atare nu poate fi *dovedită* de micile variații observabile de către știința de azi...“

Sunt de acord ca savanții să definească limitele variațiilor, să folosească cuvântul și conceptul de «evoluție» spre a explica schimbările – dar să abandoneze schemele metafizice care încearcă să extrapoleze micile schimbări la un principiu atotcuprinzător. Dacă acesta din urmă este adevărat, atunci să rezulte firesc din date, fără a se forța interpretarea faptelor“ (*n. ed.*).

² Descoperirea arhiepiscopului a fost publicată în 1650 și curând a fost adăugată ca o observație marginală la *Cartea Facerii* din Versiunea Autorizată a Bibliiei. Calculul său se întemeia pe textul masoretic (ebraic) al Vechiului Testament. După cronologia Vechiului Testament din Septuaginta (textul grecesc), folosită de creștinii ortodocși, pământul este cam cu 1500 de ani mai vechi decât a calculat arhiepiscopul Ussher (*n. ed.*).

win, bunicul lui Charles Darwin, venise deja cu ipoteza că întreaga viață provine dintr-un singur filament primordial – exact ceea ce se susține astăzi prin teoria evoluției.¹ Teoria sa nu se referea doar la o specie sau fel de creatură, ci presupunea că picătura sau filamentul primordial se dezvoltă, dând naștere tuturor felurilor de creaturi, prin transmutații. „Ar fi oare prea îndrăzneț“, întreba el, „să ne închipuim că, în imensa durată de timp de când a început existența pământului, poate cu milioane de veacuri înaintea istoriei omenirii – ar fi oare prea îndrăzneț să ne închipuim că toate animalele cu sânge cald au apărut dintr-un singur filament?“

Noua explicație a lui Erasmus Darwin era o încercare de continuare a spiritului Luminilor, de extrem raționalism și simplitate. Cu cât raționalismul intra mai adânc în cuget, era mai simplu (credea el) să explici viața ca provenind dintr-un singur filament viu, decât să dai mai „complicată“ explicație că Dumnezeu a dat ființă dintr-o dată tuturor felurilor de creaturi.²

La puțin timp după aceea, un alt naturalist, Cavalerul de Lamarck (autorul cărții *Philosophie zoologique*, 1809); a avut și el o teorie evoluționistă clară, dar susținea ideea că schimbările necesare spre a da seamă de evoluția de la o specie la alta de datorau moștenirii caracteristicilor dobândite. Lucrul nu a putut fi dovedit niciodată, și de fapt a fost chiar infirmat. Deci ideea de evoluție nu se putea susține.

Însă, în acea perioadă de la începutul secolului al nouăsprezecelea a existat un important geolog ce a dat un puternic avânt acceptării ideii de evoluție. Era Charles Lyell, care în 1830 a venit cu teoria uniformismului³, conform căreia tot ceea ce vedem pe pământ astăzi nu se datorează catastrofelor – unui potop venit pe neașteptate sau ceva asemănător –, ci, mai curând, faptului că procesele care se desfășoară azi s-au desfășurat și în epocile trecute, de la începutul lumii, atât de departe în trecut pe cât putem noi vedea. Prin urmare, dacă ne uităm la Marele Canion, vedem că fluviul a tot mâncat din canion și putem socoti – luând în calcul viteza apei, cantitatea de apă de acum, calitatea solului etc. – cât timp trebuie să fi trecut ca să se sape canionul. Lyell credea că, dacă presupunem că procesele s-au desfășurat întotdeauna în același fel – lucru foarte rațional și calculabil –, le putem da de capăt printr-o explicație uniformă a lucrurilor. În cartea sa *Principii de geologie*, Lyell scria:

¹ Cartea lui Erasmus Darwin, *Zoonomia*, în care propunea această teorie, a fost publicată în 1794 (n. ed.).

² Termenul de „darwinism“ a fost aplicat, mai întâi, teoriilor evoluționiste ale lui Erasmus Darwin, care includeau selecția naturală. Teoriile lui au contribuit mult la ideile nepotului său, Charles, deși acesta din urmă n-a recunoscut niciodată că îi este îndatorat (n. ed.).

³ Cunoscută în literatura românească de specialitate ca „principiul actualismului (al lui Lyell)“. (Vezi Henry M. Morris și Gary E. Parker, *Introducere în știința creaționistă*, Ed. Anastasia, București, 2000, p. 306).

„Din cele mai vechi timpuri la care putem privi în trecut și până în prezent, nici o altă cauză nu a acționat vreodată în afară de cele care acționează și astăzi, și niciodată nu a acționat cu un alt grad de energie față de cea pe care o exercită acum.“

Desigur, nu există nici o dovadă că ar fi așa; este doar o ipoteză de-a sa.¹

Această idee, împreună cu o alta, care câștiga tot mai multă simpatie – aceea că speciile evoluează de la una la alta – a dus la altă idee. Dacă pui laolaltă cele două idei, ajungi la ideea că parcă lumea nu are doar câteva mii de ani, cum par a zice creștinii, ci ar trebui să fie de foarte multe mii sau milioane de ani vechime, ori chiar mai mult. Astfel, s-a ivit ideea vârstei din ce în ce mai mari a pământului. Însă iarăși, această credință (că lumea trebuie să fie foarte veche) era numai o presupunere; ea nu era dovedită.

Ideea aceasta începea să pătrundă în cugete atunci când, în 1859, Charles Darwin și-a scos cartea care propunea ideea selecției naturale. Ideea lui Darwin era opusă față de cea a lui Lamarck, care spunea că girafa a evoluat fiindcă o viețuitoare cu gâtul mai scurt și-a întins gâtul ca să mănânce frunzele de sus, urmașul ei aveau gâtul cu un țol mai lung, următorul s-a întins mai mult, și, treptat, a devenit girafa pe care o cunoaștem astăzi. Aceasta se opune tuturor legilor științei, căci astfel de lucruri nu se întâmplă. O însușire dobândită nu se poate moșteni. De pildă, pe vremea când chinezoaicele își legau picioarele ca să le micșoreze, fiicele lor se nașteau întotdeauna cu picioare normale.

Pe de cealaltă parte, Darwin a venit cu ideea că trebuie să fi existat două exemplare cu gâtul lung care au supraviețuit fiindcă aveau gât mai lung; ele s-au împreunat fiindcă toate celelalte muriseră datorită împrejurărilor vitrege sau dezastrelor; iar urmașii lor aveau gâturile lungi fiindcă se produsese o schimbare în ei: ceea ce știința de azi numește o „mutație“. La început acest

¹ În 1831, la un an după publicarea cărții *Principiile geologiei* a lui Lyell, Darwin a citit-o în timpul călătoriei pe vasul *Beagle*. După călătorie, Lyell a devenit mentorul lui Darwin și, din afirmațiile ulterioare a lui Darwin, este limpede că ideile lui Lyell l-au făcut să se gândească la aplicarea principiilor uniformismului la istoria trecută a ființelor vii. În scrisorile sale particulare Lyell arăta limpede că intenționează să abolească ceea ce el numea „geologia mozaică“, adică interpretarea straturilor geologice în termenii potopului din *Cartea Facerii*.

Henry M. Morris scrie: „Merită observat că nici Darwin și nici Lyell nu erau savanți formați în sensul modern. Darwin era un student teolog apostat, a cărui singură diplomă era în teologie. Charles Lyell a studiat dreptul, nu geologia. Geologi de seamă ai vremii sale – de pildă, Cuvier, Buckland – credeau în catastrofism, și mulți dintre geologii din zilele noastre se reîntorc la această părere. Lyell trebuie să fi știut că datele reale ale geologiei favorizau în mare parte catastrofismul, nu uniformismul. Toruși, în chip dogmatic, a insistat asupra perioadelor lungi și a uniformității, respingând cu sarcasm cronologia biblică din acest proces“ (Henry M. Morris, *The Long War against God*, Baker Book House, Grand Rapids, Michigan, 1989, p. 162).

Stephen Jay Gould, unul dintre principalii evoluționiști de azi, l-a acuzat, de fapt, pe Lyell de înșelăciune în promovarea sistemului său: „Lyell s-a folosit de destulă viclenie spre a-și impune părerile uniformiste ca singura geologie adevărată... Lyell și-a impus închipuirile asupra evidenței“ (Gould, *Ever Since Darwin*, pp. 149-150) (n. ed.).

lucru putea avea loc întâmplător, dar, o dată ce două exemplare de acest fel s-au împerecheat, mutația se perpetuează veacuri la rând.

Bineînțeles că este vorba de o simplă *presupunere*, întrucât nimeni nu a observat să se întâmple așa ceva. Dar această presupunere a izbit conștiința oamenilor; ei erau ca iasca pregătită, iar aceasta a fost scânteia. Ideea suna așa de plauzibil; iar ideea de evoluție s-a impus – dar nu fiindcă era dovedită.

În realitate, speculațiile lui Darwin se întemeiau, aproape în întregime, pe observațiile sale, nu ale evoluției, ci ale *variației*. Pe când călătorea în Insulele Galapagos, Darwin s-a mirat de ce erau treisprezece varietăți ale aceluiași fel de cintezoii, gândindu-se că aceasta se datora faptului că a existat o variație originară care s-a dezvoltat în funcție de mediu. Însă aici nu este vorba de evoluție, ci de variație. De aici a sărit direct la concluzia că, dacă asemenea mici schimbări se continuă mereu, se va ajunge, în final, la un fel de creatură absolut diferită. Încercând însă să dovedești științific acest lucru, apare o problemă: nimeni nu a observat vreodată astfel de schimbări majore; s-au observat doar schimbări *înăuntrul* aceluiași gen.¹

3. „Dovezile“ evoluției

Să privim acum așa-numitele dovezi ale evoluției spre a vedea care anume sunt ele. Nu vom încerca să le infirmăm, ci vom încerca doar să vedem calitatea dovezilor folosite; ce anume pare convingător oamenilor ce cred în evoluție.

1. Există un manual standard de zoologie, folosit în urmă cu douăzeci de ani, *Zoologie generală* de Tracy I. Storer, care enumeră mai multe dovezi. Prima dovadă din carte se cheamă „*morfologia comparată*“, adică compararea alcătuirii corpurilor. Oamenii au brațe, păsările au aripi, peștii au înotătoare – cartea are diagrame foarte convingătoare, care le fac să pară foarte asemănătoare. Păsările au gheare, iar noi avem degete – cartea arată cum s-au putut transforma unele în altele.² Ni se arată cum toate ființele au o alcătuire foarte asemănătoare, iar diferențele alcătuirii sunt aranjate pe tipuri și genuri. Desigur, aceasta nu e o dovadă. Ea este însă ceva foarte logic pentru cine crede în evoluție.

Pe de altă parte, adepții științei creaționiste spun că, dacă crezi că Dumnezeu a creat universul, atunci El trebuie să fi avut un plan director la temelia

¹ Aceasta se întâmplă deoarece, cum s-a arătat astăzi prin cercetările geneticii, capacitatea de variație a unui organism particular este limitată de variabilitatea inerentă fondului său genetic. „Cu alte cuvinte“, scrie Phillip E. Johnson, „motivul pentru care câinii nu ajung la fel de mari ca elefanții, cu-atât mai puțin să se schimbe în elefanți, nu este acela că nu i-am fi hrănit suficient de mult. Câinii nu au capacitatea genetică pentru acel grad de schimbare, și se opresc din creștere când se atinge limita genetică“ (*Darwin on Trial*, ed. cit., p. 18) (n. ed.).

² În ilustrația de la pagina 215 a *Zoologiei generale* ni se arată un „intermediar ipotetic“ (numit astfel în legenda ilustrației) între aripioara peștelui și membrele unui amfibian. Cu alte cuvinte, în absența unei specii intermediare, autorul era nevoit să o inventeze (n. ed.).

creației; deci toate felurile de făpturi vor avea asemănări de principiu. Dacă crezi că Dumnezeu a făcut toate făpturile, acele diagrame te vor convinge că da, într-adevăr Dumnezeu le-a creat după un plan. Dacă crezi că o făptură a evoluat din alta, privești acele diagrame și îți spui: da, au evoluat una din alta. Dar aceasta nu este o dovadă nici pentru, nici împotriva evoluției. În realitate, oamenii acceptă evoluția pe alte temeuri și apoi privesc la astfel de diagrame, iar diagramele îi conving și mai mult.

2. Urmează apoi „*fiziologia comparată*”. *Zoologia generală* afirmă: „Țesuturile și fluidele organismelor arată multe similarități principiale în ceea ce privește proprietățile fiziologice și chimice, mergând în paralel cu trăsăturile morfologice.”¹ De pildă:

„din hemoglobina sângelui vertebratelor se obțin cristalele de oxihemoglobină; structura lor cristalină... merge în paralel cu clasificarea vertebratelor întemeiată pe alcătuirea corpului. Cele ale fiecărei specii sunt distincte, dar toate cele dintr-un gen au o anumită caracteristică comună. Mai mult, cele ale tuturor păsărilor au anumite asemănări, dar diferă de cristalele obținute din sângele mamiferelor sau al reptilelor.”²

Și aici putem spune același lucru pe care l-am spus despre morfologie. Dacă crezi în creație, spui că Dumnezeu a făcut făpturile asemănătoare cu sânge asemănător, și nu e nici o problemă. Dacă crezi în evoluție, spui că unele au evoluat în altele.

S-a alcătuit și un sistem de datare după precipitățile din sânge. Savanții observă că precipitățile sunt asemănătoare la fiecare specie, că au ceva comun în interiorul unui gen, și că sunt cu totul diferite la genuri diferite: păsări și maimuțe, de exemplu. De aici ei fac anumite calcule și hotărăsc câți ani despart aceste ființe pe scara evoluției. Cum se întâmplă, calculele lor dau totul peste cap. Dacă se acceptă acest sistem, celelalte sisteme de datare trebuie schimbate; astfel că sistemul este încă controversat. De fapt, el nu dovedește nimic, căci poți să îl accepți fie ca dovadă a evoluției, fie a creației lui Dumnezeu.

3. Există și un al treilea argument, numit „*embriologia comparată*”. Cărțile de tipul *Zoologiei generale* aveau, de obicei, imagini care arătau stadiul embrionar al peștelui, salamandrei, broaștei țestoase, puiului de găină, porcului, omului etc., demonstrând că arată foarte asemănător și spunând că, treptat, acești embrioni se dezvoltă diferit. Puteai vedea cum omul are așa-numitele „fante branhiiale” în embrion. Se presupunea deci că ele sunt amintirea strămoșilor săi.³ Ernst Haeckel, în „teoria recapitulării” și „legea biogenezei” afirma că „un organism individual, în cursul dezvoltării sale (ontogeneza), tinde

¹ Tracy I. Storer, *General Zoology*, McGraw-Hill Book Company, Inc., New York, 1951, p. 216.

² *Ibid.*

³ Adică o dovadă că omul a evoluat din animalele acvatice cu branhii (*n. ed.*).

să recapituleze stadiile străbătute de strămoșii săi (filogeneză).¹ Astăzi teoria lui nu mai este acceptată de evoluționiști. Savanții au descoperit că „fantele branhiale“ nu sunt deloc fante branhiale, ci doar pregătesc ceea ce urmează a se transforma în gâtul ființei umane. Așa că dovada cu pricina a cam fost înlăturată. Apoi, s-au folosit și de argumentul că asemănare înseamnă dovadă, lucru cu totul incorect.

4. O altă dovadă, mult mai puternică în trecut decât astăzi, este aceea a *organelor „vestigiale“*. Evoluționiștii pretindeau că există anumite organe, precum apendicele omului, care par a nu mai avea acum vreo funcție, și deci trebuie să fi rămas din stadiile de evoluție anterioare, când o maimuță sau alți strămoși ai omului le foloseau. Dar se descoperă tot mai mult că aceste organe „rudimentare“ au o anumită funcție; de pildă, s-a descoperit că apendicele are o anumită funcție glandulară, deci și acest argument și-a pierdut însemnătatea.² Și chiar dacă noi nu știm la ce folosește un anumit organ, aceasta nu înseamnă că el a rămas de la vreo formă de viață inferioară.

5. Urmează apoi argumentele provenite din *paleontologie*: studiul fosilelor. Desigur, prima dovadă aparent convingătoare este stratificarea geologică, precum în Marele Canion, unde poți vedea tot felul de straturi; și, cu cât mergi mai jos, cu atât creaturile din ele par a fi mai primitive. Savanții datează straturile după felul viețuitoarelor găsite în ele.

Straturile acestea au fost descoperite în secolul al nouăsprezecelea, când s-a determinat care erau mai vechi și care mai recente; iar acum există un sistem destul de elaborat prin care se poate spune care strat e mai vechi și care mai recent.³ Totuși întregul sistem de datare e mai curând circular. Întrucât adeseori straturile sunt „cu susul în jos“ față de modelul evoluționist⁴, este nevoie de anumite corecții. La fel cum sistemul ptolemeic avea nevoie de anumite corecții (trebuind să se nască epocile, fiindcă planetele nu se deplasau în jurul pământului în mod uniform), tot așa și evoluționiștii trebuie să facă

¹ Tracy I. Storer, *op. cit.*, *ibid.*, p. 220.

² „Practic toate organele așa-numite «rudimentare», în special cele ale omului, s-au dovedit în ultimii ani a avea o utilitate clară, nefiind deloc rudimentare. Cândva, evoluționiștii pretindeau că omul are cam 180 de organe rudimentare, dar astăzi ei nu mai pomenesc practic nici unul. Unele dintre acestea erau glanda tiroidă, timusul, coccisul, glanda pineală, mușchii urechii, amigdalele și apendicele. Toate sunt acum cunoscute ca având funcții utile, adesea chiar esențiale“ (H. Morris, *Scientific Creationism*, Master Books, Green Forest, Arkansas, 1985, p. 76). Pentru o tratare amănunțită a subiectului vezi cartea „*Vestigial organs are Fully Functional*“, de Dr. Jerry Bergman și Dr. George Howe, Creation Research Society Books, Terre Haute, Indiana, 1990 (*n. ed.*).

³ Schema „coloanei stratigrafice“ imaginate de evoluționiști (cu datarea fiecărui strat) nu se poate găsi niciunde în natură ca un set complet de sedimente de grosimea standard. „Este o alcătuire imaginară care a fost sintetizată prin compararea unui strat de roci dintr-o parte a lumii cu un strat cu înfățișare similară dintr-o altă parte a lumii.“ Vezi Richard Milton, *Shattering the Myths of Darwinism*, *ed. cit.*, cap. 3, 7 (*n. ed.*).

⁴ *Enciclopedia Britanică* (ed. a 11-a) admite că în unele câmpuri toate straturile sunt exact „cu susul în jos“ [adică creaturile primitive se găsesc la un nivel mai ridicat decât cele „mai evoluate“].

corecții când descoperă că, conform teoriei evoluționiste, straturile sunt „invers“. Ele trebuie datate după fosilele pe care le conțin. Dar cum știu evoluționiștii că fosilele din ele sunt în ordinea corectă? O știu fiindcă altundeva fosilele erau în ordinea „corectă“ după modelul evoluționist, iar sistemul și l-au luat de acolo. Dacă privești mai îndeaproape, vezi că este vorba de un sistem circular. Trebuie de fapt să ai *credința* că el corespunde cu adevărat realității.

Există și destule puncte slabe. De pildă, faptul că viețuitoarele apar cu totul brusc în fiecare strat, fără tipuri intermediare care să ducă la ele. Pe deasupra, pe măsură ce se continuă cercetările, se descoperă animale în unele straturi unde nu ar trebui să se afle. De exemplu, acum se descoperă în nivelul precambrian creaturi de tipul sepiei (*Tribrachidia*) și tot felul de animale destul de complexe de același fel, care nu ar trebui să fie acolo, fiindcă se presupune că ele nu au evoluat decât cu vreo sută de milioane de ani mai târziu. Deci fie trebuie să-ți schimbi ideile despre evoluția acestor creaturi, fie trebuie să spui că ele nu sunt decât excepții.

În general, nu există dovezi că straturile s-au depus de-a lungul a milioane de ani.¹ Creaționiștii ce vorbesc de Potopul lui Noe spun că la fel de bine, se poate accepta că Potopul a pricinuit exact același lucru. Viețuitoarele simple de pe fundul mării ar fi, în general, primele care să fie îngropate, urmate de pești și alte organisme care trăiesc aproape de suprafața oceanului. Animalele mai dezvoltate, inclusiv omul, s-ar duce pe terenurile mai înalte, încercând să se îndepărteze de Potop. Ar exista puține rămășițe de oameni, fiindcă omul ar încerca să se urce în bărci și în alte mijloace spre a se îndepărta.²

¹ Presupunerea uniformistă că straturile s-au depus treptat de-a lungul a milioane de ani nu este confirmată de probe doveditoare. Procesele geologice moderne arată că nu există niciunde astăzi roci care să se formeze la fel cu cele din straturile existente. Aceasta indică o origine catastrofică a straturilor. Vezi R. Milton, *Shattering the Myths of Darwinism*, ed. cit., pp. 72-79, și H. Morris, *Scientific Creationism*, op. cit., p. 101-111 (n. ed.).

² Dr. H. Morris completează: „Faptul că, deși ar trebui, îndeobște, să ne așteptăm la această ordine, s-a descoperit că există multe excepții de la ea, atât de tipul omisiunilor, cât și al inversărilor, este, cu siguranță, un lucru de așteptat când este vorba de evenimente de tipul Potopului, dar este extrem de greu de argumentat logic în termenii evoluției și ai uniformității“ (H. Morris și J.C. Whitcomb, *The Genesis Flood*, Presbyterian and Reformed Publishing, Phillipsburg, New Jersey, 1961, p. 276).

Dr. David M. Raup, curator la secția de geologie de la Chicago Field Museum of Natural History (care adăpostește cea mai mare colecție de fosile din lume), a studiat pe larg succesiunea acestor fosile și a ajuns la următoarea concluzie: „În anii de după Darwin, adepții săi au sperat să găscască succesiuni predictibile. În general, acestea nu au fost găsite – totuși optimismul a murit greu, iar în tratate s-au strecurat câteva pure fantezii.“

Dr. Raup, socotit pe plan mondial a fi cel mai mare paleontolog în viață, este evoluționist, dar recunoaște că, după arhiva fosiliferă, te poți adapta la absolut oricare teorie. El spune că, în ceea ce privește ordinea, fosilele puteau fi depozitate la fel de bine și stohastic (adică la întâmplare) (David Raup, „Probabilistic Models in Evolutionary Paleo-Biology“, în *American Scientist*, ian.-feb. 1977, p. 57). El notează chiar implicațiile hazlii ale acestui fapt pentru creaționiști: „Unul dintre lucrurile hazlii ale disputei evoluție-creație este faptul că creaționiștii au acceptat noțiunea erona-

Pe deasupra, o fosilă se păstrează numai în cazul existenței unor condiții foarte speciale. O viețuitoare trebuie să fie îngropată dintr-o dată, într-un anumit fel de mâl care îi îngăduie să se păstreze.¹ Însăși ideea desfășurării treptate a acestor procese este din ce în ce mai mult pusă la îndoială. Avem acum dovada că petrolul și cărbunele și alte lucruri similare se pot forma într-un timp extrem de scurt – în decursul a câtorva zile sau săptămâni.² Însăși formarea fosilelor pledează mai curând în favoarea unei catastrofe.

În domeniul paleontologiei, argumentul cel mai important împotriva evoluției este faptul că e greu de spus că s-a găsit vreodată un singur lucru care să poată fi numit o specie intermediară. De fapt, Darwin era foarte îngrijorat de acest lucru. El scria:

„Numărul varietăților intermediare care au existat anterior [trebuie] să fie cu adevărat enorm. Atunci de ce nu abundă aceste legături intermediare în fiecare formațiune geologică și în fiecare strat? Cu siguranță, geologia nu ne descoperă nicidecum vreun lanț organic perfect aranjat în trepte; iar aceasta este poate cea mai evidentă și mai serioasă obiecție ce se poate avansa împotriva teoriei. Cred că explicația ține de extrema imperfecțiune a datelor geologice.“³

Savanții de azi spun că arhiva fosiliferă este extrem de bogată: sunt cunoscute mai multe specii fosile decât specii vii. Totuși, nu s-au găsit decât vreo două exemple care pot fi interpretate ca fiind, oarecum, niște specii intermediare. Ți se va spune despre pterodactil – o reptilă cu aripi –, susținându-se că acea reptilă urma să devină pasăre. Dar de ce să nu poți spune că este doar o reptilă cu aripi?⁴

---

tă că arhiva fosiliferă arată o progresie amănunțită și ordonată și și-au dat multă osteneală să poartivească acest «fapt» cu geologia Potopului” (David Raup, „Evolution and the Fossil Record”; în *Science*, 17 iulie, 1981, p. 289).

„Cu alte cuvinte”, scrie Dr. Henry Morris, „Raup spune că geologii Potopului nu au nevoie să-și bată capul spre a alcătui un model al Potopului pentru ordinea fosilelor, întrucât nu există nici o «ordine» la care să adapteze!” (*The Biblical Basis for Modern Science*, Baker Book House, Grand Rapids, Michigan, 1984, p. 363) (n. ed.)

¹ Adică, să prevină descompunerea sa de către bacterii sau devorarea de către răpitoare. Mai mult, sedimentul trebuie să aibă o grosime considerabilă spre a preveni dispersarea sa prin procesele naturale. Richard Milton arată: „Nu se cunosc niciunde în lume roci fosilifere aflate în curs de formare astăzi. Nu ducem lipsă de rămășițe organice, nu lipsesc nici liniștilele medii marine sedimentare. Există, într-adevăr, oasele și carapacele a milioane de ființe pe uscat și în mare, dar niciunde ele nu sunt îngropate lent în sedimente și apoi litificate. Ele sunt doar sfărâmate de vânt, maree, climă și răpitori.” (*Shattering the Myths of Darwinism*, ed. cit., p. 78). Acest fapt arată că fosilele existente s-au format ca rezultat al unei mari catastrofe. Vezi și H. Morris, *Scientific Creationism*, ed. cit., pp. 97-101 (n. ed.).

² Vezi John D. Morris, *The Young Earth*, Master Books, Green Forest, Arkansas, 1994, pp. 102-103 (n. ed.).

³ Charles Darwin, *The Origin of Species*, Modern Library, Random House, New York., p. 234.

⁴ Animalul pe care evoluționiștii îl citează cel mai des ca făcând tranziția de la reptile la păsări nu este de fapt pterodactilul, ci *arhiopterixul*. Phillip E. Johnson numește arhiopterixul o „ciuda-

Există unele fosile numite „fosile-index“ care, când sunt găsite într-un anume strat, ne spun că stratul nu poate fi mai vechi de o anumită dată, fiindcă animalul respectiv se presupune că a dispărut într-o anumită epocă. În să s-a descoperit un pește¹ care înota prin ocean, despre care se credea că dispăruse în urmă cu șaptezeci de milioane de ani.² Întrucât era socotit a fi o fosilă-index, el a dat totul peste cap, iar stratul care fusese datat după acest pește dispărut nu mai era corect.³

Cum se face că unele specii evoluează iar altele rămân așa cum erau? Există o mulțime de specii găsite în straturile „străvechi“ care sunt identice cu speciile care trăiesc astăzi. Evoluționiștii socotesc că există unele specii „respinse“ care, dintr-un anumit motiv, nu duc nicăieri, iar alte specii sunt mai progresive, fiindcă au energia de a merge înainte. Dar aceasta este o *credință*, nu o dovadă. Speciile fosile care s-au păstrat sunt tot așa de deosebite între ele precum cele vii.

6. Urmează apoi *dovezile „evidenței“ familiilor*. În majoritatea manualelor despre evoluție se află desene artistice descriind evoluția calului și a elefantului. Există o mare doză de subiectivitate inclusă în ele, ca și atunci când artiștii îl înfățișează pe omul de Neanderthal aplecat în jos spre a semăna cu o maimuță. Nu este vorba de vreo dovadă științifică, ci de imaginație întemeiată pe concepția filosofică a unui om. Există câteva urme în arhiva fosiliferă care fie că sunt împotriva evoluției, fie arată că nu există dovezi nici pro, nici contra; la fel cum există câteva lucruri cu totul deosebite, care nu pot fi explicate prin evoluție.

Cele câteva linii „clare“ de descendență – calul, porcul etc. – cuprind fie variații în interiorul unui tip (cum este, evident, cazul cailor de diferite mărimi), fie, dacă nu (când par a cuprinde diferite feluri de viețuitoare), atunci nu fac decât să *presupună*, fără să poată dovedi, că o viețuitoare este legată de o alta

---

tă abatere de la o tipologie, precum ornitorincul contemporan“ (*Darwin on Trial*, ed. cit., p. 80); Henry Morris arată că acesta e „o formă de tip mozaic [care] nu posedă structuri tranziționale“ (*The Biblical Basis for Modern Science*, ed. cit., p. 341); și chiar evoluționiștii Stephen Jay Gould și Niles Eldredge recunosc că acest „curios mozaic de felul arhiopterixului nu contează“ ca o trecere lină în arhiva fosiliferă (*Paleobiology*, vol. 3, 1977, p. 147). Michael Denton notează că „este incontestabil că la această pasăre arhaică nu s-a ajuns printr-o serie de forme tranziționale de la o reptilă terestră obișnuită, printr-un număr de tipuri treptate, cu pene din ce în ce mai dezvoltate, până la atingerea stării de avian“ (*Evolution: A Theory in Crisis*, ed. cit., p. 176) (n. ed.).

¹ Este vorba de coelcanth, care a fost descoperit în 1938 în largul coastelor Madagascarului. Se credea că coelcanthul era străns înrudit cu strămoșii direcți ai amfibienilor. Însă, când a fost disecat, „organele sale interne nu au arătat semne că ar fi fost adaptat pentru un mediu de uscat și nu au arătat cum s-ar putea ca un pește să devină amfibian“ (Johnson, *Darwin on Trial*, ed. cit., pp. 76, 77; vezi și Denton, *op. cit.*, pp. 157, 179-180) (n. ed.).

² Adică aproximativ în același timp când se presupunea că au dispărut și dinozaurii (n. ed.).

³ Sunt multe alte organisme ale căror fosile fuseseră găsite numai în straturi despre care se credea că au sute de milioane de ani, fiind deci folosite ca fosile-index – până ce au fost descoperite trăind încă în vremurile moderne. Pentru o listă parțială a acestor organisme vezi *Scientific Creationism*, ed. cit., pp. 88-89 (n. ed.).

prin descendență directă.¹ Dacă evoluția este adevărată, liniile de descendență pot fi *plauzibile*; dar ele nu constituie, în nici un caz, dovezi ale evoluției.

7. Ultima dintre așa-zisele dovezi ale evoluției este existența *mutațiilor*. De fapt, orice savant serios îți va spune că toate celelalte nu sunt cu adevărat dovezi; singura dovadă este cea a mutațiilor.

Există unii evoluționiști, precum Theodosius Dobzhansky, care spun: „Am dovedit evoluția fiindcă am creat o nouă specie în laborator“. După treizeci de ani de lucru asupra muștei fructelor, care se înmulțește foarte repede, poți obține echivalentul generațional al câtorva sute de milioane de ani de viață umană în câteva decade. Experimentul lui Dobzhansky consta în iradierea muștei fructelor, obținând, în final, două exemplare cu modificări, care nu se mai împerecheau cu celălalt fel de muscă a fructelor. Căci astfel definea el speciile – prin faptul că nu se încrucișează între ele; deci, zicea el, „Am evoluat o nouă specie“.

În primul rând, aceasta s-a realizat în condiții extrem de artificiale, prin iradiere; este deci nevoie să lansezi o nouă teorie a undelor radioactive din spațiul extraterestru spre a o justifica. În al doilea rând, nu e altceva decât tot musca fructelor. Că nu are aripi, sau este purpurie în loc să fie galbenă, ea rămâne tot musca fructelor, și în esență nu diferă de vreo altă muscă a fructelor; este doar o altă varietate. Astfel că, de fapt, el nu a dovedit nimic.²

Pe deasupra, mutațiile sunt nouăzeci și nouă la sută dăunătoare. Nici unul dintre experimente, inclusiv cele făcute de evoluționiștii ce au lucrat la ele timp de mai multe decenii, nu a reușit să arate vreo schimbare reală de la un

¹ Un articol recent din *World Magazine* (17 iulie, 1999) notează următoarele, privitor la una dintre aceste așa-zise linii de descendență, probabil cea mai cunoscută: „Muzeul Field [din Chicago] este sursa aceluși exponat foarte mult reproduc care intenționează să arate evoluția calului. Scheletele mici sunt urmate de alte schelete ceva mai mari și din ce în ce mai cabaline, schimbându-se ușor până ce se ajunge la calul din ziua de azi. La prima vedere, exponatul pare să aducă o vie dovadă vizuală asupra evoluției, fără vreo verigă lipsă, de la mărunta creatură asemănătoare cu un dihor până la mărșă armăsar, și a fost folosit ca atare în nenumărate cărți de știință. Însă, s-a vădit că animalele ale căror schelete sunt aranjate în acest mod nu au nici o legătură unele cu altele. Ele reprezintă specii diferite, ramuri diferite și perioade care se suprapun, cum înșiși evoluționiștii – solicitați să se pronunțe asupra subiectului de critică darwinismului – au fost siliți să recunoască. Spre cinstea sa, Muzeul Field a scos vitrina, înlocuind-o cu o fotografie a vechiului exponat, împreună cu o relatare a controversei“ (Gene Edward Veith, „Admitting Its Mistakes“). Despre presupusele linii de descendență vezi și Denton, *op. cit.*, pp. 182-186, 191, și Milton, *op. cit.*, pp. 102-105 (*n. ed.*).

² Phillip E. Johnson observă că „Experimentatorul poate mări sau reduce mult numărul de țepi al muștei fructelor, [...] sau să-i reducă mult mărimea aripilor etc., dar musca fructelor rămâne totuși musca fructelor, de obicei una prost adaptată. Unele relatări creditează experimentele asupra muștei fructelor cu producerea de noi specii, în sensul unor populații care nu se încrucișează între ele; alții contestă că hotarul speciei a fost cu adevărat trecut. Aparent, problema se învârtă în jurul a cât de îngust sau de larg definim specia, mai ales când e vorba de populații care se abțin să se încrucișeze, dar nu sunt cu totul incapabile să o facă. Nu doresc să continui această problemă, căci ceea ce este în litigiu aici este capacitatea de a crea noi organe și organisme prin această metodă, iar nu capacitatea de a produce populații reproductive separate. În orice caz, nu e nici un motiv să credem că felul de selecție folosit în experimentul asupra muștei fructelor are ceva de-a face cu felul cum s-a dezvoltat musca fructelor la început“ (*Darwin on Trial, ed. cit.*, p. 175) (*n. ed.*).

fel de creatură la altul, nici măcar la cea mai primitivă, care se reproduce la fiecare zece zile. Deci, dacă domeniul acesta chiar aduce vreo dovadă, ea este în favoarea „fixității“ speciilor.¹

Dar, în final, trebuie să spunem că nu există dovezi științifice decisive *în favoarea* evoluției, tot așa cum nu există dovezi decisive *împotriva* evoluției; căci, chiar dacă poate că nu pare prea logic sau prea plauzibil conform evidenței, totuși nu există dovezi că într-un miliard sau triliard de ani nu s-ar putea produce o maimuță dintr-o amibă. Cine știe? Dacă nu stai o clipă să cugeți la ce anume spun Sfinții Părinți, ai putea crede că lucrul poate fi adevărat, mai ales dacă există un Dumnezeu. Dacă crezi că s-a produs „întâmplător“, nu ai nici un fel de argument.² Ai nevoie de mult mai multă credință spre a crede că s-a produs „întâmplător“, decât pentru a crede în Dumnezeu. În orice caz, fiecare va înțelege probele pe care tocmai le-am cercetat în funcție de filosofia sa. Filosofia creaționistă cere mult mai puține corecții ale acestor probe, deci este mult mai conformă premiselor simplificatoare ale științei moderne.

8. Mai este un lucru care a fost folosit ca un fel de „dovadă a evoluției“ – *datarea radiometrică*: radiocarbon, potasiu-argon, dezintegrarea uraniului³ ș.a.m.d. Toate au fost descoperite în secolul al douăzecilea, unele chiar foarte recent. Evoluționiștii spun că metodele menționate dovedesc că lumea este cu adevărat foarte veche. Un manual spune că ele au produs o revoluție în datare, fiindcă înainte nu aveam decât idei relative privitoare la vârstă, iar acum avem idei absolute. Se poate testa o anumită rocă după metoda potasiu-argon, ajungându-se la ideea că roca are două miliarde de ani vechime; se acceptă o marjă de eroare de vreo zece procente. Adevărul este că uriașa vârstă a pământului a fost deja presupusă a fi „cunoscută“ savanților *mult înainte* de apariția metodelor de datare. De la apariția lor, metodele de datare s-au întemeiat pe presupunerile uniformiste ale lui Charles Lyell, că lumea are mai multe milioane sau chiar miliarde de ani vechime. William B.N. Berry scrie în cartea sa, *Growth of a Prehistoric Time Scale*:

¹ Dr. Lee Spetner, specialist genetician, a observat că „Dacă mutațiile întâmplătoare ar putea da seamă de evoluția vieții, atunci ele trebuie să fi adăugat o mulțime de informație genomului din momentul primului prezumtiv organism până la apariția întregii vieți prezente. Dacă această vastă cantitate de informație a fost construită prin acumularea unei lungi serii de mutații întâmplătoare și selecție naturală, atunci fiecare dintre aceste multe miliarde de mutații trebuie ca, în medie, să fi adăugat măcar puțină informație. Totuși, după toate studiile moleculare făcute asupra mutațiilor, nu s-a descoperit nici măcar una singură care să adauge vreo informație genetică! Toate fac să se piardă informație!“ Vezi incontestabila respingere a evoluției în cartea dr.-lui Lee Spetner, *Not by Chance!*, The Judaica Press, New York, 1998 (n. ed.).

² Zicând „întâmplător“, Părintele Serafim înțelege „fără plan“ sau „fără un Proiectant inteligent“. Teoria modernă neodarwinistă a evoluției sintetice susține că mecanismul fundamental al evoluției este mutația întâmplătoare asociată cu selecția naturală (n. ed.).

³ Sistemul bazat pe descompunerea uraniului este, din punct de vedere istoric, prima metodă radiometrică folosită, după care au fost calibrate toate celelalte, fiind principalul sprijin al ideii larg acceptate că pământul are 4,6 miliarde de ani vechime (n. ed.).

„Evoluția este deci adevăratul temei al scalei temporale geologice, deși scala ca atare a fost alcătuită înainte ca Darwin și Wallace să-și prezinte lumii științifice sistemul selecției naturale.“¹

Totul depinde de *filosofia* ta. Metoda datării radiometrice „funcționează“ numai dacă știm dinainte că lumea are „milioane de ani vechime“². Deci, în privința datării, nu sunt nicidecum revoluționari, ci doar se conformează unei păreri deja acceptate. Dacă noile metode de datare ar fi spus că lumea are doar cinci mii de ani vechime în loc de trei miliarde, savanții nu le-ar fi acceptat așa de ușor.³

Coloana stratigrafică și vârsta aproximativă a tuturor straturilor purtătoare de fosile au fost și ele întocmite conform teoriei evoluționiste, cu mult înainte de a se fi auzit măcar de datarea radiometrică. Orice carte științifică obiectivă asupra subiectului îți va spune că singurul mod în care se poate acorda un număr absolut de ani diferitelor straturi este acceptarea teoriei evoluției.

Ca indicații decisive asupra vârstei straturilor se folosesc „fosilele-index“, iar vârsta fosilelor-index se determină conform presupunerilor evoluționiste asupra lor.⁴ Iată ce afirmă *The American Journal of Science*:

„Singura scală cronometrică aplicabilă în istoria geologică pentru clasificarea stratigrafică a rocilor și datarea evenimentelor geologice în mod exact este furnizată de fosile. Datorită ireversibilității evoluției, ele oferă o scală temporală fără ambiguități pentru determinarea vârstei relative și pentru corelarea rocilor din întreaga lume.“⁵

¹ William B.N. Berry, *Growth of a Prehistoric Time Scale*, W. H. Freeman & Co., San Francisco, 1968, p. 42.

² „Trebuie amintit că, științific vorbind, nu are nimeni vreo dovadă pentru nici un fel de datări anterioare primelor date scrise, în urmă cu 4000 până la 6000 de ani cel mult. Datele anterioare începuturilor istoriei trebuie obligatoriu să se întemeieze pe presupunerea uniformismului“ (H. Morris, *Scientific Creationism*, ed. cit., p. 150) (n. ed.).

³ Richard Milton observă: „Știința a propus multe metode de geocronometrie – măsurarea vârstei pământului – toate fiind, într-o oarecare măsură, nesigure [de ex. scăderea cantității de heliu din atmosferă, creșterea salinității oceanului]... Dar, din aceste multe metode, o singură tehnică – cea a descompunerii radioactive a uraniului și a elementelor similare – dă o vârstă a pământului de miliarde de ani. Această singură metodă a fost promovată cu entuziasm de darwiniști și de geologii uniformiști, pe când toate celelalte metode au fost trecute cu vederea“ (*Shattering the Myths of Darwinism*, ed. cit., p. 38) (n. ed.).

⁴ Când testările radiometrice diferite ale unei roci, realizate după unul sau mai multe procedee radiometrice, dau vârste contradictorii (cum se întâmplă adesea), evoluționiștii sunt cei care hotărăsc care vârstă se potrivește cu ideile lor despre stadiile evolutive ale „fosilelor-index“ găsite în același strat. Iată cum exprimă acest fapt Dr. John D. Morris: „Din nou, rocile sunt datate de fosile, iar fosilele sunt datate prin evoluție.“ Un caz celebru de acest tip a fost controversa datării craniului KNM-ER-140, descoperit de Richard Leakey, discutată în Anexa 4. (Vezi și M.L. Lubenow, *Bones of Contention*, Baker Books, Grand Rapids, Michigan, 1992, pp. 247-288, și Milton, *op. cit.*, pp. 53-56) (n. ed.).

⁵ O.H. Schindewolf, „Comments on Some Stratigraphic Terms“, *American Journal of Science*, vol. 255 (iunie, 1957), p. 394. Apud H. Morris, *Scientific Creationism*, ed. cit., p. 135. În același sens scrie și W.M. Elasser de la Universitatea Maryland: „Cum bine se știe, ordinea straturilor geologice este fixată în totalitate prin intermediul fosilelor; deci metoda geologică presupune existen-

Avem deci iarăși o argumentare în cerc. Teoria evoluției nu este dovedită prin „milioanele de ani“, fiindcă milioanele de ani se bazează pe teoria evoluției. Dacă evoluția nu este adevărată, nu este nevoie de milioanele de ani.

În al doilea rând, există câteva presupuneri inițiale de la care metodele de datare radiometrică trebuie să pornească. Metodele menționate, care urmăresc timpul de dezintegrare a mineralelor radioactive în componente „fiice“, cer următoarele: (1) să existe uniformitate absolută – adică rata de dezintegrare să fi fost întotdeauna aceeași atâta timp cât s-a desfășurat procesul, (2) să nu fi existat contaminare din surse exterioare – lucru care se admite că se întâmplă, (3) obiectul care este datat să fi fost izolat, îngropat undeva, fără să fi fost atins de vreo materie organică din afară și, în sfârșit, (4) să nu fi existat nici una dintre componentele fiice în locul inițial, ci numai componentul „părinte“. Toate acestea sunt doar presupuneri; ele nu se pot dovedi.

Iată ce scrie evoluționistul William B. N. Berry despre presupunerile uniformiste nedovedite pe care se bazează metodele de datare radiometrică și, de fapt, toate aspectele geologiei și paleontologiei evoluționiste:

„Pentru a fi interpretate, toate fenomenele legate de istoria trecută a pământului depind de principiul uniformității proceselor naturii în timp. Absolut totul, de la interpretarea scoicilor păstrate în roci ca rămășițe ale unor organisme cândva vii, până la fixarea perioadelor de timp folosind viteza de dezintegrare a unor izotopi instabili precum Potasiu 40 sau Carbon 14, depind de acest principiu. De pildă, metoda Carbonului 14 depinde de acest principiu prin presupunerea faptului că radiația cosmică a avut aceeași intensitate cel puțin în ultimii 35000 de ani (perioada de timp pentru care metoda aceasta este cea mai potrivită), și că viteza de dezintegrare a Carbonului 14 a fost întotdeauna aceeași ca în prezent. Este evident că, fără un principiu al uniformității proceselor naturale, determinarea vârstei pe bază de Carbon 14 nici nu poate fi gândită.“¹

Mulți oameni, chiar între neevoluționiști, admit că metoda Carbon 14 este cea mai de încredere dintre toate metodele de datare; chiar adepții creaționismului științific admit că ea are o exactitate acceptabilă cam până pe la 3000 de ani, „deși cu destul de multe scăpări și incertitudini“². Ea a fost testată pe

țã, în acele perioade, a unor viețuitoare de o complexitate tot mai mare“ (*Enciclopedia Britanică*, 1973, vol. 7, p. 850). J. O'Rourke, scriind în *The American Journal of Science* (ian. 1976, p. 53), afirmă: „Profanii inteligenți au suspectat de mult raționamentul circular al folosirii rocilor pentru datarea fosilelor și al fosilelor pentru datarea rocilor. Geologii nu și-au bătut vreodată capul să se gândească la un răspuns satisfăcător, simțind că nu merită să dea o explicație atâta vreme cât treaba aducea rezultate. Se presupune că acesta ar fi pragmatism tare de cap“ (*n. ed.*).

¹ W.B.N. Berry, *op. cit.*, p. 23.

² Henry M. Morris, *Scientific Creationism*, *op. cit.* p. 162. Motivele pentru care datarea cu radiocarbon are o anume exactitate până la 3000 de ani (dar nu mai mult) sunt explicate la pp. 164-167. Vezi și John D. Morris, *The Young Earth*, *op. cit.*, pp. 64-67 (*n. ed.*).

anumite articole a căror vârstă era cunoscută, și în multe cazuri s-a dovedit a nu fi prea departe. Dar peste 2000 sau 3000 de ani ea devine extrem de îndoielnică. Chiar adepții metodei admit că, datorită faptului că timpul de înjumătățire al Carbonului 14 este cam de 5600 de ani, metoda nu poate fi exactă dincolo de 25000 sau cel mult 35000 de ani. Celelalte metode, precum potasiu-argon, dezintegrarea uraniului etc., pretind a avea un timp de înjumătățire de 1,3 și respectiv 4,5 miliarde de ani; de-aceea, când e vorba de dovedirea vârstei rocilor vechi, se folosesc aceste metode.

Metoda Carbon 14 se folosește doar pentru materii organice iar metoda potasiu-argon și metoda uraniului se folosesc la roci.¹ Aceleași lucruri sunt valabile aici ca și la prima metodă: trebuie să fi existat uniformitate vreme de miliarde de ani și nici o contaminare din afară. La metoda potasiu-argon, de pildă, trebuie presupus că la început, înainte de a se descompune în Argon 40, exista numai Potasiu 40²; toate aceste lucruri trebuie primite pe temeiul credinței. Dacă încerci să măsoți ceva „recent“, să zicem doar de un milion de ani vechime, folosind această metodă cu timp de înjumătățire de peste un miliard de ani, este ca și cum ai încerca să măsoți un milimetru cu o riglă de un metru: nu este prea corect, chiar dacă presupunem că se poate. Există numeroase cazuri când metoda s-a aplicat unor roci recente, ajungându-se la vârste de milioane sau miliarde de ani.³ Deci, toată această chestiune este foarte nesigură. Ea presupune în primul rând existența acelor miliarde de ani.⁴

Există și alte tipuri de teste care s-au folosit în diverse perioade, de pildă cantitatea de sodiu și de alte substanțe chimice acumulate în ocean. Se mă-

¹ Metodele radioizotopilor nu se pot aplica fosilelor și nici rocilor sedimentare care conțin fosile, ci doar rocilor vulcanice care se pot afla deasupra sau dedesubtul stratului purtător de fosile (*n. ed.*).

² Iată o presupunere importantă. „Argonul 40 este un izotop foarte obișnuit în atmosferă și în rocile scoarței terestre. Într-adevăr, argonul este al doisprezecelea element chimic ca răspândire pe pământ și mai mult de 99% din el este Argon 40. Nu există vreo cale fizică sau chimică pentru a spune dacă o mostră de Argon 40 este un reziduu al dezintegrării radioactive sau a fost prezent în roci atunci când s-au format“ (Milton, *op. cit.*, p. 47). Faptul că Argonul 40 era prezent în mineralele de potasiu în momentul formării lor este evidențiat de datele extrem de eronate pe care metoda potasiu-argon le dă pentru rocile recent formate, a căror vârstă e cunoscută (vezi mai jos) (*n. ed.*).

³ De exemplu, Institutul Hawaian de Geofizică a folosit metoda potasiu-argon spre a data rocile vulcanice de lângă Hualalei, Hawaii, obținând vârste de până la 3 miliarde de ani – deși se știe că rocile s-au format cu ocazia unei erupții moderne din 1801. Alte roci similare, formate cu mai puțin de 200 de ani în urmă de către un vulcan activ (Kilauea), au dat, prin metoda potasiu-argon, vârste de până la 22 de milioane de ani. Scurgerile de lavă de la Mt. Ngauruhoe, Noua Zeelandă, vechi de cincizeci de ani, au dat vârste model de până la 3,5 milioane de ani. (Vezi Milton, *op. cit.*, pp. 38, 47-48) (*n. ed.*).

⁴ Dr. John D. Morris arată că datarea radiometrică (în acest caz, metoda dezintegrării uraniului) se bazează pe „presupunerea că pământul este măcar destul de vechi pentru cantitatea prezentă de plumb radiogenic [adică componenta fiică] dintr-un specimen spre a fi fost produs de prezenta vitează de dezintegrare a uraniului. Dacă știm că pământul este vechi, există posibilitatea ca datarea radiometrică să fie utilă pentru a determina cât este de vechi, dar este inutilă în dovedirea vechimii sau tinereții pământului. Ea presupune vechimea pământului“ (J.D. Morris, *op. cit.*, p 57) (*n. ed.*).

soară concentrația elementelor care există acum în ocean, se măsoară aproximativ cât din aceasta ajunge în mare în fiecare an, și de aici se obține o estimare a vechimii posibile a oceanului; și probabil că oceanul este la fel de vechi ca și lumea. S-a făcut acest lucru cu sodiul și s-a descoperit că lumea avea 100 de milioane de ani vechime. Dar s-a mai descoperit că răspunsurile diferă în funcție de elementul folosit: plumbul dă o vârstă de 2000 de ani, altele dau 8000 de ani, altele 100 de ani, iar altele 50 de milioane – deci nu există nici o concordanță.¹

Există și alte teste. De exemplu, s-a făcut un test întemeiat pe cantitatea de Helium 4 care intră în atmosferă din coroana solară; acesta a indicat că atmosfera pământului nu are decât vreo câteva mii de ani vechime.²

Prin urmare, testele menționate sunt foarte nesigure; iar unele dintre ele aruncă mari îndoieli asupra faptului că lumea ar putea fi câtuși de puțin de 5 miliarde de ani vechime.

Dacă te gândești bine, depinde de credința fiecăruia. Unii savanți cred că pământul este foarte vechi fiindcă evoluția este de neconceput dacă pământul nu este foarte vechi. Dacă crezi în evoluție, trebuie să crezi și că pământul este foarte vechi căci, evident, evoluția nu funcționează pe termen scurt. Dar în privința dovezilor științifice existente, nici una nu poate să spună că pământul are 5 miliarde de ani vechime sau 7500 de ani – oricare dată este posibilă. Depinde de premisele de la care pornești.

4. Teoria evoluției este inteligibilă filosofic

Iată deci că evoluția nu e de fapt o problemă științifică, ci una filosofică. Trebuie să înțelegem că teoria evoluției pare ușor de acceptat anumitor savanți, filosofi sau oameni obișnuiți fiindcă au fost pregătiți în acest sens. Să cercetăm deci antecedentele sale filosofice în apostazia societății occidentale de la creștinismul tradițional.³

Cum am văzut, ideea de evoluție s-a ivit la sfârșitul veacului al optsprezecelea, sfârșitul Iluminismului și începutul epocii revoluționare – propria noastră epocă. Iluminismul se caracteriza printr-o concepție stabilă asupra lumii, dar o stabilitate care nu putea dura; ea trebuia să lase loc concepției evoluționiste. Vom discuta mai târziu de ce a fost așa.

¹ V. *Chemical Oceanography*, editată de J.P. Riley și G. Skirrow, Academic Press, Londra, 1965, vol. 1, p. 164.

² Henry Faul, *Nuclear Geology*, John Wiley, New York, 1954. (Pentru o discuție mai recentă asupra acestor descoperiri vezi R. Milton, *Shattering the Myths...*, ed. cit., pp. 44-46, și monografia tehnică a lui Larry Vardiman, *The Age of the Earth's Atmosphere*, Institute for Creation Research, El Cajon, California, 1990) (n. ed.).

³ Unele dintre discuțiile care urmează în această secțiune au fost luate din lecțiile anterioare ale „Cursului de Supraviețuire” ținut de Părintele Serafim (n. ed.).

Una dintre lucrările clasice despre epoca Luminilor, *The European Mind (Gândirea europeană)* de Paul Hazard, afirmă:

„[În această perioadă] în Europa a avut loc o înfruntare morală. Răstimpul între Renaștere, din care descinde în linie dreaptă, și Revoluția Franceză, căreia îi făurea armele, alcătuiește o epocă neîntrecută de nici o alta ca importanță istorică.”¹

Iluminismul a constituit epoca clasică a Europei moderne. Această perioadă dintre Renaștere și vremurile moderne a fost prima încercare reală de a alcătui o sinteză armonioasă a noilor forțe slobozite de Evul Mediu, Renaștere și Reformă,² fără a pierde temelia duhovnicească a unui oarecare creștinism.

Întâiul aspect al noii epoci clasice, al noii armonii, era *dominația perspectivei științifice asupra lumii*, care a luat forma lumii-mașină a lui Isaac Newton.³ Epoca lui Newton, începutul Iluminismului, a fost o vreme când știința și religia rațională păreau a fi de acord că totul în lume mergea bine, iar artele înfloreau într-un mod cum nu aveau să mai înflorească vreodată în Apus.

Înainte de aceasta, Apusul cunoscuse câteva veacuri de frământare intelectuală și chiar de haos, o dată cu prăbușirea sintezei medievale a romano-catolicismului, noi forțe făcându-se simțite, ceea ce a dus la dispute aprinse și războaie sângeroase. Războaiele religioase cu tot felul de scopuri lumești s-au încheiat o dată cu Războiul de Treizeci de Ani, în 1648, care a devastat Germania. Protestantismul se răsculase împotriva complicației și corupției din catolicism; a avut loc o renaștere a gândirii și artei păgâne antice; noul umanism descoperise omul natural, ceea ce a împins încă mai în spate ideea de Dumnezeu; și, lucru și mai semnificativ pentru viitor, știința a înlocuit teologia ca dreptar al cunoașterii, iar studiul naturii și al legilor ei a ajuns să pară cel mai însemnat demers intelectual.

Totuși, în veacul al șaptesprezecelea și începutul celui de-al optsprezecelea se ajunsese la un anume echilibru și armonie în gândirea apuseană. De fapt, creștinismul nu fusese răsturnat de noile idei, ci, mai curând, se adapta seoului spirit, nefăcându-se încă simțite dificultățile și contradicțiile ideilor naturaliste și raționaliste moderne. Îndeosebi în partea cea mai lumina-

¹ Paul Hazard, *The European Mind*, 1680-1715, Meridian Books, New York, 1963, p. xviii.

² Părintele Serafim arătase într-o lecție anterioară că, după schisma Bisericii Apusene de Biserica Ortodoxă, tendința apuseană spre raționalism a înaintat fără restricții. Aceasta s-a văzut aproape imediat după schismă, o dată cu apariția scolasticii, în care rațiunea era înălțată deasupra credinței și a tradiției.

³ Sir Isaac Newton (1642-1727) a fost un teist care credea în Iisus Hristos, dar era chinuit de griji pentru raționalismul creștinismului. Asemeni altor gânditori ai Iluminismului, precum Thomas Jefferson, el s-a dedicat salvării creștinismului prin rescrierea Bibliei și curățarea ei de ceea ce el numea „coruperi”, adică întâmplările miraculoase. El respingea dogma Treimii. (Cf. Ian T. Taylor, *In the Minds of Men: Darwin and the New World Order*, TFE Publishing, Minneapolis, 1991, pp. 342-343) (n. ed.).

tă a Europei Apusene, Franța și Germania, părea că venise o vârstă de aur, în contrast mai ales cu războaiele religioase care ruinaseră aceste țări până pe la mijlocul secolului al șaptesprezecelea. Omul luminat credea în Dumnezeu, a cărui existență putea fi demonstrată rațional, era tolerant cu credințele altora și credea că tot ce există în lume poate fi explicat de către știința modernă, ale cărei ultime progrese le urmărea cu nerăbdare. Lumea părea a fi o mașină uriașă în neconținută mișcare, fiecare mișcare a ei putând fi descrisă matematic. Exista un singur univers uriaș, orânduit ca un sistem matematic uniform. Lucrarea clasică ce exprima ideile menționate, *Principia Mathematica* a lui Newton, a fost salutată cu aclamații la apariția ei, în 1687, arătând că lumea educată a vremii era bine pregătită pentru noua evanghelie.

În noua sinteză a Iluminismului „Natura” îl înlocuia pe Dumnezeu ca idee centrală – chiar dacă Dumnezeu nu a fost eliminat nici până la sfârșitul perioadei. Epoca sistemului newtonian a fost și epoca religiei Rațiunii. De-acum, religia era supusă aceluiași criteriu precum știința: studierii lumii exterioare, adică criteriului rațiunii. Astfel, s-a continuat procesul început o dată cu scolastica, curând după Schismă, când rațiunea a fost așezată deasupra credinței și tradiției. Iluminismul a fost vremea când oamenii visau la o religie a bunului simț.

În termeni religioși, poate cea mai tipică mișcare a veacului al optsprezecelea a fost deismul. Deismul susține că Dumnezeu există, dar fără a se face simțit; adică zidește lumea și se retrage. Newton însuși nu credea că poate să calculeze chiar totul corect, de pildă deplasările cometelor; el socotea că universul era ca un uriaș ceas pe care l-a făcut Dumnezeu și apoi s-a retras, și că, din când în când, trebuie să revină și să îl fixeze, să îl răsucească. Dar astronomii ulteriori au spus că nu e adevărat: poți obține o teorie unificată care să explice totul, chiar și mișcările neregulate, deci Dumnezeu este necesar doar la început. Dumnezeu devine extrem de șters. Astfel că minunile și prorociile au început a fi puse la îndoială, mulți scriitori începând deja să spună că ele nu erau decât superstiție. În privința aceasta francezii erau mult mai radicali decât englezii.

Cercetând concepția despre lume a Iluminismului putem vedea cât de armonioasă părea a fi – Natura domnind deasupra tuturor, tainele Naturii descoperindu-se, Dumnezeu fiind încă în cer (deși nefăcând mare lucru), iar cunoașterea științifică progresând în întreaga lume.

Ajungem astfel la al doilea aspect principal al Iluminismului: *credința în progresul uman*. În cartea sa *The Making of the Modern Mind (Crearea gândirii moderne)*, J.H. Randall Jr. scrie:

„Marii apostoli ai Iluminismului sperau să realizeze societatea omenescă ideală prin răspândirea rațiunii și științei între oameni. Iar de acolo sperau să se ajungă la o adevărată vârstă de aur. Încă de la începutul veacului

[al optsprezecelea] s-a ridicat un tot mai puternic imn de laudă adus progresului prin educație. Locke, Helvétius și Bentham au pus temelii generației vii; toți oamenii, indiferent de școală, afară doar de cei ce rămăneau credincioși [...] dogmei creștine a păcatului strămoșesc, credeau cu toată ființa lor arzătoare în perfectibilitatea rasei umane. În sfârșit, omenirea își ținea cheia destinului în propriile mâini: putea să-și facă viitorul aproape cum voia. Înlăturând greșelile prostești din trecut și întorcându-se la o cultivare rațională a naturii, aproape că nu ar mai fi rămas nici un fel de piedici în calea bunăstării omenității care să nu poată fi depășite.

E greu să ne dăm seama cât de recentă este această credință în progresul uman. Lumea antică pare să nu fi avut cunoștința de el; grecii și romanii își întorceau privirile mai curând spre Vârsta de Aur, de la care omul decăzuse. Evul Mediu nu admitea, desigur, o asemenea gândire. Renașterea, care a realizat într-adevăr așa de mult, nu-și putea închipui că omul poate să se ridice din nou la gloriosul nivel al antichității; ea își întorcea gândurile cu totul asupra trecutului. Numai în veacul al șaptesprezecelea, o dată cu dezvoltarea științei, omul a putut să nutrească o astfel de ambiție tru-fașă. [...] Toți savanții de după Descartes disprețuiau pe cei vechi și luptau pentru credința în progres.¹

De ce s-a prăbușit concepția despre lume a Iluminismului? Filosofia sa pare azi cu totul naivă, iar arta sa – o vârstă de aur cu neputință de atins. Există diferite cauze, suprapunându-se unele cu altele. Cauza principală este abordarea critică tocmai a raționalismului pe care se întemeia întreaga concepție iluministă. Sfinții Părinți spun că rațiunea omenească a decăzut o dată cu căderea omului; de-aceia, ea trebuie supusă credinței și descoperirii dumnezeiești, ca astfel să se ridice la o stare mai înaltă. De îndată ce rațiunea e înălțată deasupra credinței și tradiției, atitudinea ei critică îi provoacă propria distrugere. Credința în rațiunea omenească este cea care a produs întâi scolastica, mai apoi Reforma, căci rațiunea supunea criticii însăși religia. Reforma a fost o critică a catolicismului medieval, iar apoi critica Protestantismului a produs filosofia atei/agnostici ai veacului al nouăsprezecelea. În fine, atitudinea critică a rațiunii a produs actuala sinucidere a rațiunii. De îndată ce omul se încrede în rațiune ca dreptar al adevărului, este obligat s-o urmeze până la capăt pe calea sa distructivă. Nu i se poate împotrivi.

Începând cu Evul Mediu, raționalismul a redus sfera cunoașterii pe măsură ce critica fiecare tradiție și realitatea lumii duhovnicești – totul în afară de lumea exterioară. O dată cu filosoful englez David Hume, spre sfârșitul veacului al optsprezecelea, rațiunea autonomă a mers în sfârșit până la capăt: a distrus orice cunoaștere sigură, chiar și pe cea a lumii exterioare. Hume

¹ J.H. Randall, *The Making of the Modern Mind*, Houghton Mifflin Co., 1926, pp. 381-382.

spunea că nu putem cunoaște adevărul absolut prin rațiune; putem cunoaște doar ceea ce experiem. El scria:

„Rațiunea e o facultate subiectivă care nu are legătură necesară cu «faptele» pe care căutăm să le cunoaștem. Ea se limitează la schițarea relațiilor dintre ideile noastre, ele însele fiind de două ori distanțate de «realitate». Iar simțurile noastre sunt la fel de subiective, căci nu pot niciodată să cunoască «lucrul în sine», ci doar o imagine a lui, ce nu are în ea elementul necesității și siguranței – «contrarul oricărui fapt real este încă posibil».¹

Iată, într-adevăr, un lucru foarte adânc înrădăcinat în gânditorii noștri moderni din ultimele două sute de ani: deznădejdea de a nu fi niciodată în stare să cunoști ceva, care dizolvă însăși substanța vieții. Crezând în filosofia raționalistă și începând a gândi lucrurile prin ea, dai de Hume și de alți gânditori asemeni lui, și, dintr-o dată, întreaga lume se dizolvă. Cu îndreptățire deci s-au spus următoarele despre Hume de către un cercetător al filosofiei Iluminismului:

„Citirea dialogurilor lui Hume după ce ai citit cu înțelegere plină de simpatie pe zeloșii dești și pe optimiștii filosofi ai primei părți a veacului al XVIII-lea înseamnă a fi încercat de o ușoară înfiorare, de un simțământ de neliniște. E ca și cum, în culmea amiezii Iluminismului, la ceasul răgazului, când împrejur totul pare a fi liniștit și sigur, cineva și-ar da seama brusc de apropiata și neașteptata surpare a temeliiilor, de slabul și îndepărtatul freamăt ce străbate sub terenul solid al bunului simț.”²

(Desigur, acest fapt a produs mai târziu marele cutremur al zilelor noastre.)

Idealul experimental în știință are o funcție similară celei a rațiunii în nimicirea concepției despre lume a Iluminismului. Fiind el însuși întemeiat pe raționalism, acest ideal nu e nicicând împlinit; el nu se oprește niciodată, ci așteaptă mereu să-și testeze concluziile, ajungând la altele noi. Tocmai de aceea ideile științifice se schimbă mereu, iar sinteza științifică din vremea lui Newton a fost răsturnată.

Până la urmă, ideea de progres a ajutat la dizolvarea vechii sinteze. În Renaștere, așa cum am văzut, anticii erau priviți ca adevăratul model. Se credea că, dacă ne-am putea întoarce la ei, departe de Evul Mediu și de superstiții, va fi grozav. Apoi când științele au ajuns să fie modul de gândire dominant, a apărut concepția științifică despre lume. Oamenii au început să vadă că orice om din ziua de azi are mai multă cunoaștere științifică decât orice om din antichitate. Pentru prima dată, acum știința a înaintat în chip dramatic cu experimentele sale etc.

¹ David Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding*, apud *The English Philosophers from Bacon to Mill*, ed. Edwin A. Burtt, Random House, 1939, New York, pp. 593-594.

² Carl L. Becker, *The Heavenly City of the Eighteenth Century Philosophers*, Yale University Press, New Haven, Connecticut, 1970, pp. 68-69.

Este vădit că însuși ideea de progres – ideea că prezentul clădește pe trecut, că generațiile viitoare vor face mai bine decât noi, iar omul va înainta în mod constant – anulează ideea că există un criteriu statornic. Exact ca în subiectivismul lui Hume, totul devine relativ. Criteriul existenței omului e abandonat în voia sortii generațiilor viitoare care urmează să îl îmbunătățească. După un timp, oamenii încep să-și dea seama că au de-a face cu o filosofie a neconținutei schimbări, a neconținutei mișcări. Atunci sufletul se revoltă. El simte că nu există pace, nu există siguranță. La sfârșitul veacului al optsprezecelea ideea de progres dăduse deja naștere concepției „evoluționiste“, care era mult diferită de concepția statornică a lui Newton, ajungând în prim plan în veacul al nouăsprezecelea.

Așa se face că veacul al optsprezecelea a început cu mult optimism, dar cei mai mulți nu-și dădeau seama că spre sfârșitul veacului filosofii cei mai înaintați urmau să nimicească orice puțință a vreunei cunoașteri reale a lumii exterioare și orice criteriu statornic al adevărului. Ideile profunde de acest fel au nevoie de timp spre a pătrunde până la oameni, dar când o fac produc urmări dezastruoase.

Dezastruoasele urmări s-au văzut în Revoluția Franceză din 1789, care a fost aplicarea revoluționară a ideilor raționaliste la schimbarea societății și la întreaga rânduială a vieții din afară. Sfârșitul veacului al optsprezecelea a adus cu el sfârșitul Vechii Ordini – sfârșitul unei epoci de stabilitate, când așezămintele omenești, arta și cultura erau întemeiate cel puțin pe o rămășiță de creștinism și de simțăminte creștine. Izbucnirea Revoluției Franceze a coincis cu sfârșitul civilizației creștine. Înainte de 1789 era încă „Vechiul Regim“; după acest an, urmează epoca Revoluției, vremurile noastre.

În această perspectivă, teoria evoluției poate fi înțeleasă filosofic. Ea s-a ivit *dintr-o căutare a unei legi științifice a progresului care să justifice înaintarea revoluționară modernă*. Teoria evoluției a fost propusă mai întâi de către bunicul lui Charles Darwin, Erasmus, în 1794 – la numai cinci ani de la Revoluția Franceză.¹

J.H. Randall Jr., el însuși evoluționist, e destul de lipsit de naivitate spre a admite că teoria evoluției este o credință, nu un fapt dovedit:

„În prezent biologii admit că, la drept vorbind, nu cunoaștem nimic despre cauzele originii noilor specii; trebuie să recurgem la credința științifică că ele au loc datorită schimbărilor chimice din protoplasma embrionară.“²

¹ Mulți dintre prietenii și apropiații lui Erasmus Darwin simpatizau cu revoluționarii francezi. Erasmus a fost unul dintre întemeietorii Societății Lunare, care-i cuprindea pe simpatizanții revoluționarilor și ai cărei membri erau aceeași cu cei ai Societății Revoluționare conduse de radicalul Earl Stanhope. Erasmus îl admira îndeosebi pe Rousseau, filosoful principal al Revoluției. Era și francmason, la fel ca fiul său, tatăl lui Charles Darwin (*n. ed.*).

² Randall, *op. cit.*, p. 475. O afirmație similară a fost făcută de un important biolog evoluționist britanic, Prof. L. Harrison Matthews, în Prefața la ediția din 1971 a *Originii speciilor*: „Realitatea

Evoluționiștii trebuie să recurgă la această credință fiindcă, cum înșiși spun, „orice altceva este de neconceput“ – acest „orice altceva“ fiind faptul că Dumnezeu a creat lumea în urmă cu 7000 sau 8000 de ani.

Randall continuă, descriind efectul evoluției asupra lumii:

„În ciuda acestor dificultăți, credințele oamenilor de azi au fost adânc impregnate de conceptul de evoluție. Marile noțiuni și concepte fundamentale care însemnau așa de mult pentru veacul al optsprezecelea, Natura, Rațiunea și Utilitatea, au lăsat cu totul loc unui nou set care exprimă mai bine ultimele idei intelectuale despre o Lume în Creștere. O mulțime de factori au conspirat la popularizarea ideii de dezvoltare cu corolarele ei...

Poate că accentul principal adus de Evoluție în mințile oamenilor a fost cel pus asupra analizei cauzale amănunțite a proceselor de schimbare particulare. În loc de a căuta să descopere capătul sau ținta mersului lumii ca întreg, ori să discernă cauza ultimă sau temeiul tuturor celor existente – sarcina fundamentală a științei și filosofiei anterioare – oamenii au ajuns să cerceteze doar ceea ce este acel proces și numai ceea ce produce el în părțile sale. Ei au respins [...] contemplarea unei alcătuirii fixe și statice a Adevărului, adoptând în locul ei țelul investigării tuturor micilor adevăruri pe care le poate descoperi experimentul. Nu Adevărul care este obârșia tuturor adevărilor, ridicând sufletul omenesc deasupra tuturor experiențelor omenești, în tărâmul celui veșnic... ci răbdătoarea, neobosita și nesfârșita căutare a unei infinități de adevăruri finite din experiența noastră – iată țelul oricărei strădanii științifice și filosofice a zilelor noastre.“¹

Randall menționează felul cum schimbarea așezămintelor omenești – diferitele idei asupra moralei etc. – întăresc credința în evoluție:

„Concepția asupra omului ca organism care reacționează la și acționează asupra unui mediu complex a devenit astăzi fundamentală.² Toate ideile și așezămintele sunt gândite astăzi în primul rând ca produse so-

---

evoluției este șira spinării biologiei, biologia aflându-se deci în situația aparte a unei științe întemeiate pe o teorie nedovedită – este deci vorba de o știință sau de o credință?... Credința în evoluție este astfel paralela exactă a credinței într-o creație particulară: ambele sunt concepte despre care credincioșii știu că sunt adevărate, dar până în prezent nici una nu a fost în stare să o dovedească“ (n. ed.).

¹ Randall, *op. cit.*, pp. 475-477.

² Aceasta e teza principală a concepției evoluționiste și a Epocii Revoluționare privitor la natura umană. Ea s-a clădit din filosofia științifică a darwinismului și din filosofia politică a admiratorului lui Darwin, Karl Marx, și este comună tuturor construcțiilor totalitare și utopice derivate din acestea două, inclusiv liberalismului modern și feminismului radical. Judge Robert H. Bork, în cartea sa *Slouching Towards Gomorrah: Modern Liberalism and American Decline* (Regan Books/Harper Collins, New York, 1996), enunță succint această teză evoluționistă astfel: „Natura umană e infinit modelabilă, astfel că o natură umană nouă, mai bună și poate chiar perfectă, se poate produce prin rearanjarea instituțiilor sociale.“ Feminista Shere Hite, în *Hite Report on the Family*, a înfățișat această credință atunci când zicea: „Nu există nimic de felul unei «naturi umane». Mai curând, există o structură psihologică care este implantată cu grijă în mințile noastre pe măsură ce

ciale, funcționând în grupuri sociale și izvorând din necesitatea săvârșirii unei anumite adaptări a naturii umane la mediul înconjurător. Toate domeniile de interes uman de astăzi au fost supuse acestei generale tendințe sociologizante și psihologizante; exemplul religiei și al teologiei este edificator. În vreme ce veacul al optsprezecelea socotea religia și teologia ca pe un set de propoziții deductive și demonstrative, oamenii de azi socotesc religia în primul rând ca pe un produs social, un mod de viață izvorât din organizarea socială a experiențelor religioase ale oamenilor, iar teologia ca pe o raționalizare a anumitor simțăminte și experiențe fundamentale a naturii umane. Nu mai căutăm să dovedim existența lui Dumnezeu, ci vorbim de «înțelesul lui Dumnezeu în experiența umană»; nu mai căutăm să demonstrăm viața viitoare, ci investigăm efectul credinței în nemurire asupra comportamentului uman.¹

Vedem cât se poate de limpede că avem aici următoarea treaptă de după Hume, care nimicise toate aceste lucruri. Nu mai poți crede în acele idei învechite. Este o nouă treaptă, care nu are nimic de-a face cu „descoperirea științifică” a evoluției – nu e decât ceea ce plutește în aer. De vreme ce rațiunea își continuă marșul, va sfârși prin propria sinucidere.

Randall urmează:

„Evoluția a introdus o cu totul altă scară de valori. Acolo unde idealul veacului al optsprezecelea era raționalul, naturalul, chiar primitivul și necorruptul, pentru noi lucrul cel mai de dorit se identifică mai curând cu capătul ultim al procesului de dezvoltare, iar termenii noștri laudativi sunt «modern», «la zi», «înaintat», «progresist». În aceeași măsură ca și Epoca Luminilor noi tindem să identificăm ceea ce aprobăm cu Natura, dar pentru noi ea nu mai este ordinea rațională a naturii, ci culminarea procesului evolutiv, pe care-l luăm drept pârghia existenței noastre. Veacul al optsprezecelea nu putea gândi un apelativ mai rău decât a numi pe un om «entuziast nefiresc»; noi preferăm să-l etichetăm drept «fossilă demodată și depășită». Epoca aceea credea într-o teorie dacă era numită rațională, folositoare și naturală; noi îi dăm întâietate dacă este «ultima descoperire». Trebuia să fim mai curând moderniști și progresiști, decât gânditori chibzuiți. Rămâne de văzut dacă în noua noastră scară de valori nu am pierdut la fel de mult pe cât am câștigat...

Ideea de evoluție, așa cum a ajuns să fie înțeleasă în final, a întărit atitudinea umanistă și naturalistă.²

învățăm dragostea și ecuațiile de putere ale familiei – pe viață. Din fericire, familia e un așezământ omenesc: oamenii au făcut-o și tot oamenii o pot schimba“ (n. ed.).

¹ Randall, *op. cit.*, p. 478.

² *Ibid.*, pp. 478-79.

5. Conflictul dintre Adevărul creștin și filosofia evoluționistă

Să încercăm acum să vedem ce spune ortodoxia despre problema evoluției, acolo unde ea vine în atingere cu filosofia și teologia. Potrivit teoriei evoluției, omul s-a ridicat din sălbăticie, și tocmai de aceea cărțile îl arată pe omul de Cro-Magnon sau pe omul de Neanderthal foarte sălbatici la înfățișare, gata să-i dea cuiva în cap și să-i ia carnea. Evident, e doar ceva imaginar, nu un fapt întemeiat pe forma fosilelor sau pe altceva de felul acesta.

Dacă crezi că omul provine din sălbăticie, vei interpreta întreaga istorie trecută în acești termeni. Dar Ortodoxia susține că omul a căzut din Rai. În filosofia evoluționistă nu e loc pentru o stare suprafirească a lui Adam. De-aceea, cei ce vor să păstreze și creștinismul și evoluționismul sunt siliți să alipească un Rai artificial unei creaturi de tip maimuță. E vădit că avem de-a face cu două sisteme diferite care nu pot fi amestecate.

Până la urmă, se întâmplă ca oamenii care fac acest lucru (inclusiv mulți catolici din ultimele decade) să vadă că au ajuns în încurcătură, acceptând deci că evoluția trebuie să fie corectă, iar creștinismul un mit. Ei încep să spună despre căderea omului că este doar o cădere din imaturitatea cosmică: că atunci când oamenii-maimuță, aflați într-o stare de naivitate, au evoluat în ființe umane, au dobândit un complex de vinovăție – aceasta fiind căderea. Pe deasupra, ajung să creadă că la început nu exista o singură pereche de ființe umane, ci mai multe. Aceasta se numește poligenism – ideea că omul provine din mai multe perechi.

De îndată ce ai cedat ideii că *Facerea* și obârșia omului trebuie cercetate în chip raționalist – pe temeiul filosofiei naturaliste a gânditorilor moderni – trebuie să lași deoparte creștinismul. Filosofia naturalistă este tărâmul adevărilor relative. Pe de altă parte, în învățătura Sfinților Părinți avem adevăruri descoperite și date nouă de oameni insuflați de Dumnezeu.

În scrierile Sfinților Părinți există o mulțime de material despre evoluție, deși pare greu de crezut. Dacă cercetezi ce anume este evoluția din punct de vedere filosofic și teologic și apoi cauți acele probleme la Sfinții Părinți, poți să găsești o mare cantitate de informație. Nu putem pătrunde prea mult în ea acum, însă vom atinge câteva puncte, spre a caracteriza evoluția din punctul de vedere al învățaturii patristice.

Trebuie notat în primul rând că, după Sfinții Părinți, zidirea este ceva desul de diferit de lumea pe care o vedem azi; este vorba de un principiu cu totul diferit. Lucrul acesta se opune gândirii „evoluționiștilor creștini” moderni. Un astfel de evoluționist, „teologul” grec Panaghiotis Trepelas, scrie că „Pare a fi mai slăvit și mai dumnezeiește și mai în armonie cu metodele obișnuite ale lui Dumnezeu, pe care le vedem zilnic înfățișate în natură, să fi creat feluritele forme prin metode evoluționiste.”¹

¹ *Orthodox Observer*, 8 august, 1973.

(Vom nota aici că adeseori „teologii“ sunt cam în urma timpului. Pentru a-și cere scuze față de dogma științifică, de multe ori vin cu lucruri pe care oamenii de știință le-au părăsit deja, fiindcă oamenii de știință citesc ceea ce se scrie. „Teologii“ sunt adeseori speriați că vor ajunge să fie demodați sau să spună ceva ce nu se potrivește cu opiniile științifice. Astfel că adeseori se întâmplă ca ei să alunece către idei evoluționiste, necercetând problema în întregul ei, neavând o filosofie dusă până la capăt și neavând cunoștință de dovezile științifice și de problemele științifice.)

Ideea formulată de Panaghiotis Trepelas – potrivit căreia se presupune că și creația este în acord cu metodele pe care Dumnezeu le folosește tot timpul – nu are, în mod sigur, nimic patristic, căci Facerea este venirea lumii la ființă. Oricare dintre Sfinții Părinți care scrie despre aceasta va spune că primele Șase Zile ale Facerii au fost cu totul deosebite de orice altceva s-a întâmplat vreodată în istoria lumii.

Chiar Fericitul Augustin spune: creația este o taină. El spune că nici măcar nu putem vorbi despre ea, fiind atât de diferită de experiența noastră: ea este mai presus de noi. Creația este ceva diferit; este *inceputul* tuturor celor prezente, *nu* felul lor de a fi în prezent.

Unii „teologi“, mai curând naivi, încearcă să spună că cele Șase Zile ale Facerii pot fi perioade oricât de lungi, că pot să corespundă cu diferitele straturi geologice. Acest lucru este, bineînțeles, absurd, fiindcă straturile geologice nu au șase stratificări ușor identificabile, sau cinci, sau patru sau orice altceva de felul acesta. Există o mulțime de stratificări, și nu corespund deloc cu cele Șase Zile ale Facerii. Deci asimilarea este mult prea inconsistentă.

În realitate – chiar dacă pare un lucru îngrozitor de fundamentalist când îl rostești – Sfinții Părinți spun că acele Zile erau de douăzeci și patru de ore lungime. Sfântul Efrem Sirul chiar le împarte în două perioade, fiecare de câte douăsprezece ore. Sfântul Vasile cel Mare spune că în *Cartea Facerii* cea dintâi Zi nu se numește „ziua întâi“, ci „zi una“, fiindcă aceasta este ziua cea una cu care Dumnezeu a măsurat tot restul zidirii; adică Ziua Întâi, despre care el spune că a avut douăzeci și patru de ore, este exact aceeași zi care se repetă în restul creației.

Dacă te gândești mai bine, nu este nimic cu adevărat dificil în această idee, fiindcă zidirea lui Dumnezeu este ceva cu totul în afara cunoașterii noastre prezente. Asimilarea zilelor cu epocile nu are nici un sens; ele nu pot fi făcute să coincidă. Deci pentru ce ai avea nevoie de o zi care să fie de o mie sau de un milion de ani lungime?¹

¹ Unii comentatori moderni, încercând să plaseze relatarea *Facerii* în interiorul scalei temporale evoluționiste, au încercat în zadar să arate că Sfinții Părinți credeau că cele Șase Zile ale Facerii ar fi epoci îndelungate. Cei ce au citat în acest scop menționarea de către Sfântul Ioan Damaschin a celor „șapte veacuri ale lumii“ (*Dogmatica* II, 1, *ed. cit.*, p. 45) au interpretat greșit spusesele lui. Ide-

Sfinții Părinți spun din nou, într-un singur glas, că lucrările ziditoare ale lui Dumnezeu sunt *instantanee*. Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ambrozie cel Mare, Sfântul Efrem Sirul și mulți alții spun că, atunci când Dumnezeu crează, El rostește cuvântul și *este* mai iute decât gândul.

Există multe citate patristice pe această temă, dar nu ne vom ocupa de ele aici. Nici unul dintre Sfinții Părinți nu spune că facerea a fost lentă. Sunt Șase Zile ale Facerii, pe care ei nu le descriu ca pe un proces îndelungat. Ideea că omul ar fi evoluat din ceva inferior este total străină oricărui Sfânt Părinte. Dimpotrivă, ei spun că fapăturile inferioare au apărut mai întâi spre a pregăti tărâmul făpturii celei mărețe, care este omul, ce trebuia să aibă o împărăție gata făcută înainte de a veni. Sfântul Grigorie Teologul spune că omul a fost făcut de Dumnezeu în Ziua a Șasea, sosind pe pământul proaspăt zidit.

Există o învățătură patristică completă despre starea lumii și a lui Adam înainte de cădere. Adam a fost potențial nemuritor. Cum zice Fericitul Augustin, el a fost zidit cu puțința de a fi ori muritor, ori nemuritor cu trupul, iar prin căderea sa a ales a fi muritor cu trupul.

Zidirea de dinainte de căderea lui Adam era într-o stare diferită. Sfinții Părinți nu ne spun prea multe despre ea: este ceva cu adevărat mai presus de noi. Dar unii Sfinți Părinți dintre cei mai contemplativi, precum Sfântul Grigorie Sinaitul, descriu starea Raiului. Sfântul Grigorie spune că Raiul există și acum în aceeași stare pe care o avea atunci, dar a ajuns nevăzut pentru noi. El este așezat între stricăciune și nestricăciune, astfel că, atunci când în Rai un copac cade la pământ, el nu se descompune, așa cum vedem în jurul nostru, ci se preschimbă într-o materie bine mirositoare. Este o aluzie care ne spune că Raiul e mai presus de noi, că în el este o altfel de rânduială.

Știm despre unii oameni ce au fost în Rai, precum Sfântul Eufrosin Bucătarul, care a adus înapoi trei mere de acolo. Cele trei mere au fost păstrate puțin, apoi călugării le-au împărțit și le-au mâncat, și erau foarte dulci. Istoriisrea spune că le-au mâncat ca pe o pâine sfințită, ceea ce înseamnă că aveau

---

ea că istoria lumii cuprinde șapte vârste, corespunzând celor șapte zile ale Săptămânii Facerii, este foarte veche, aflată chiar în perioada precreștină (vezi Damian Thompson, *The End of Time*, University Press of New England, Hanover, New Hampshire, 1997, pp.7 și 29, și Francis Haber, *The Age of the World*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1959, pp. 19-21); dar, potrivit acestei idei, cele șapte veacuri vin după Săptămâna Facerii. Sf. Simeon Noul Teolog arată limpede acest lucru când discută despre cele Șase Zile ale Facerii și despre Ziua a Șaptea, a odihnei lui Dumnezeu: „Dumnezeu, ca Unul ce cunoaște dinainte toate, a zidit creația într-o ordine și într-o stare bine împodobită, și a rânduit cele șapte zile ca preînchipuire a celor șapte veacuri *viitoare*” (Sf. Simeon Noul Teolog, *op. cit.*, p. 115 – *s.n.*). Chiar scrierile Sfântului Ioan Damaschin arată limpede că atunci când vorbește de „șapte veacuri” se referă la istoria lumii de după Săptămâna Facerii, căci spune că „cele șapte veacuri ale lumii prezente cuprind multe veacuri, adică generațiile de oameni” (*Dogmatica II*, 1, *ed. cit.*, p. 46). Lucrul acesta e și mai vădit într-un capitol ulterior al aceleiași lucrări, în care scrie anume despre cele Șase Zile ale Facerii, arătând că el privește lungimea Zilelor – chiar a primelor trei Zile, de dinainte de facerea soarelui – ca având lungimea unei zile solare, din care 365 alcătuiesc „cele douăsprezece luni ale soarelui” (*Dogmatica II*, 7, *ed. cit.*, p. 59) (*n. ed.*).

ceva în comun cu *materia*, totuși erau ceva diferit de materie. Astăzi oamenii fac speculații despre materie și antimaterie, despre obârșia sau rădăcina materiei – nici ei nu mai știu bine. De ce, dar, am fi surprinși că există un alt fel de materie?¹

Știm, de asemenea, că va exista și un alt fel de trup, un trup duhovnicesc. Trupul nostru cel înviat va fi dintr-un alt fel de materie decât știm acum. Sfântul Grigorie Sinaitul spune că va fi la fel ca trupul nostru de acum, dar fără umori și fără grosime. Nu știm cum este, căci atâta vreme ce nu am văzut un înger, nu avem experiența acestui lucru. Nu e nevoie să facem speculații despre ce anume fel de materie este aceasta, fiindcă ni se va descoperi când va fi nevoie să știm, în viața viitoare. E de ajuns să știm că Raiul și starea întregii zidiri înainte de căderea lui Adam se deosebeau foarte mult de ceea ce știm acum.

Legea firii pe care o cunoaștem acum este legea firii date de Dumnezeu la căderea lui Adam; adică atunci când a zis *Blestemat este pământul întru lucrurile tale* (Fac. 3, 17) și *În dureri vei naște copii* (Fac. 3, 16). Adam a adus moartea în lume, deci este foarte probabil că nici o ființă nu a murit înainte de cădere. Înainte de cădere Eva era fecioară. Dumnezeu a făcut parte bărbătească și femeiască știind că omul avea să cadă și va avea nevoie de acest mijloc de înmulțire.

Este ceva de mare taină în starea zidirii dinainte de căderea lui Adam, dar nu este nevoie să o cercetăm, fiindcă nu ne interesăm de felul „cum“ a avut loc zidirea. Știm că a existat o facere în Șase Zile, iar Sfinții Părinți spun că ele aveau lungimea de douăzeci și patru de ore. Nu e nimic surprinzător în faptul că lucrările se săvârșesc instantaneu: Dumnezeu voiește și se face, grăiește și se împlinește. Întrucât credem în Dumnezeu Care este Atotputernic, nu este nici un fel de problemă. Dar cum era, câte feluri de făpturi existau – de pildă, dacă erau toate felurile de pisici pe care le vedem, sau existau cinci tipuri principale – nu știm, și nici nu este important să știm.²

Adăugarea ideii de Dumnezeu la teoria evoluției, cum fac unii evoluționiști creștini, nu ajută la nimic. Sau, poate, ajută într-un singur fel: te scoate

¹ Într-un alt loc, Părintele Serafim îl cita pe profesorul I.M. Andreiev de la Seminarul „Sfânta Treime“ despre felul cum s-a schimbat materia la cădere: „Creștinismul a văzut întotdeauna starea prezentă a materiei ca rezultatul căderii în păcat... Căderea omului a schimbat întreaga natură, inclusiv firea materiei însăși, care a fost blestemată de Dumnezeu“ (Fac. 3, 17) (Andreiev, „Scientific Knowledge and Christian Truth“, în *St. Vladimir National Calendar for 1974*, p. 69). Vezi și Vladimir Lossky, *The Mystical Theology of the Eastern Church*, James Clarke & Co., Londra, 1957, pp. 103-104. (Ed. rom, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Ed. Anastasia, București, f.a. – n.tr.)

² Cum arată Phillip E. Johnson, doctrina savanților creaționiști „a susținut întotdeauna că Dumnezeu a creat feluri de bază sau tipuri, care mai apoi s-au diversificat. Cel mai faimos exemplu de microevoluție creaționistă cuprinde pe urmașii lui Adam și Eva, care s-au diversificat dintr-o pereche ancestrală comună pentru a crea toate rasele diferite ale speciei umane“ (*Darwin on Trial*, ed. cit., p. 68) (n. ed.).

din dilema aflării de unde au apărut toate mai întâi. În loc de un uriaș castrol cu terci cosmic de tapioca, îl ai pe Dumnezeu. Este ceva mai limpede; o idee deslușită. Dacă terciul de tapioca se află undeva în spațiu, este ceva foarte mistic și greu de înțeles. Dacă ești materialist, și se pare normal, dar aceasta se întemeiază exclusiv pe prejudecățile tale.

Dar, în afară de aceasta – problema aflării de unde provin toate la origine – nu este de mare ajutor să Îl adaogi pe Dumnezeu ideii de evoluție. Dificultățile teoriei rămân, indiferent dacă în spatele ei se află sau nu Dumnezeu.

Filosofia modernă a evoluției și învățătura ortodoxă se deosebesc nu doar în privința înțelegerii trecutului omului, ci și în privința viitorului său. Dacă creația este un filament uriaș care evoluează, preschimbându-se în noi specii, atunci ne putem aștepta la evoluția „Supraomului” – despre care vom discuta imediat.¹ Dar, dacă creația este alcătuită din fapte distincte, atunci ne putem aștepta la ceva diferit. Nu ne putem aștepta ca faptele să se schimbe sau să urce de la inferior la superior.

În ce privește puțința preschimbării „genurilor” de creaturi, Sfinții Părinți au o învățătură bine conturată. (Sfinții Părinți folosesc cuvântul „fel”, după termenul folosit în *Cartea Facerii*; „specia” este un concept foarte arbitrar și nu trebuie să-l luăm ca pe o limitare.) Vom cita, pe scurt, câțiva Sfinți Părinți despre acest subiect.

Sfântul Grigorie de Nyssa citează spusele surorii sale Macrina pe patul de moarte, când vorbea chiar despre această problemă, împotrindu-se ideii de preexistență și transmigrare a sufletelor. Ea spune, prin gura Sfântului Grigorie:

„Mi se pare că cei ce cred că sufletul rătăcește în ființe cu natură diferită, confundă însușirile naturii, amestecând și încurcând lucrurile între ele: iraționalul cu raționalul, sensibilul cu insensibilul, care, dacă vin în contact unul cu altul, nu sunt despărțite între ele de nici o ordine firească. Or, să zicem că același suflet este acum cuvântător și gânditor, purtând haina trupească corespunzătoare, iar apoi același suflet alunecă, vârandu-se în găuri ca șerpilor sau se adună în stoluri ca păsările, sau se face vită de povară, sau carnivor acvatic, sau decade până la treapta de lucru nesimțitor și face rădăcini, devenind copac și odrăslind ramuri care cresc, apărând pe ele fie o floare, fie un fruct bun de mâncat, fie unul otrăvitor. Dar aceasta nu este altceva decât a crede că toate sunt la fel și că în toate câte sunt există o singură fire, topită într-o generalizare confuză și nedistinctă, de vreme ce nici o proprietate nu desparte corpurile unul de altul.”²

Se vede limpede că Sfinții Părinți credeau într-o aranjare ordonată a fapturilor distincte. Nu este vorba, cum ar fi vrut Erasmus Darwin, de un filament unic ce străbate toate ființele; dimpotrivă, sunt *firi* distincte.

¹ Vezi capitoul următor (*n. ed.*).

² Sf. Grigorie de Nyssa, *Dialog despre suflet și Înviere*, *ed. cit.*, p. 387.

Una dintre lucrările fundamentale ale învățaturii ortodoxe este *Izvorul cunoașterii*, de Sfântul Ioan Damaschin. Această importantă lucrare din veacul al optulea e împărțită în trei părți. Prima parte se cheamă *Capete filosofice*; a doua, *Despre erezii*, în care ni se spune exact ce anume credeau ereticii și de ce noi nu credem astfel; iar a treia parte este *Înfățișarea amănunțită a credinței ortodoxe* (sau *Dogmatica*), una dintre cărțile clasice ale teologiei ortodoxe. În *Capetele filosofice* Sfântul Ioan începe cu capitole ce tratează probleme precum: „ce este cunoașterea?“, „ce este filosofia?“, „ce este ființarea?“, „ce este substanța?“, „ce este întâmplarea?“, „ce este specia?“, „ce este genul?“, „ce sunt diferențele?“, „ce sunt proprietățile, predicatele?“. Întreaga filosofie ortodoxă înfățișată de el se întemeiază pe ideea că realitatea este foarte clar împărțită în diferite ființări, fiecare cu propria esență, propria fire, și nici una din ele nu se confundă cu vreo alta. Sfântul Ioan Damaschin voia ca această parte să fie citită, iar filosofia ei înțeleasă, înainte de citirea cărții sale despre teologia ortodoxă, *Înfățișarea amănunțită a credinței ortodoxe*.

Există câteva cărți fundamentale ale Părinților ortodocși care tratează despre felurile creaturilor. Există câteva cărți care se cheamă *Hexaimeron*, adică „Șase Zile“: este vorba de tâlcuiri asupra celor Șase Zile ale Facerii. Una dintre ele aparține Sfântului Vasile cel Mare, în Răsărit, alta e a Sfântului Ambrozie al Mediolanului, în Apus, iar altele sunt mai puțin importante. Există tâlcuiri la *Cartea Facerii* de Sfântul Ioan Gură de Aur și de Sfântul Efreem Sirul, și există multe alte scrieri pe aceste teme presărate în scrierile multor Sfinți Părinți. Un Sfânt Părinte mai apropiat de noi, Sfântul Ioan din Kronstadt, a scris și el un *Hexaimeron*.

Cărțile enumerate sunt foarte însuflețitoare, căci ele nu cuprind doar cunoaștere abstractă, ci sunt pline de înțelepciune practică. Sfinții Părinți folosesc dragostea față de fire și splendorile zidirii lui Dumnezeu spre pilda noastră, a ființelor omenești. Există o mulțime de mici exemple drăgălașe despre cum trebuie să fim ca porumbelul în iubirea sa față de perechea lui, cum trebuie să fim ca animalele înțelepte și nu ca cele proaste etc. Chiar în mănăstirea noastră putem lua pildă de la veerile noastre, care sunt foarte lăcme. Nu trebuie să fim ca ele, ci trebuie să fim blânzi precum căprioara. Avem pretutindeni în jurul nostru exemple de acest fel.

În *Hexaimeronul* său, Sfântul Vasile cel Mare citează vorbele lui Dumnezeu din *Cartea Facerii*: *Să răsară pământul*. „Această mică poruncă“, zice Sfântul Vasile cel Mare, „s-a prefăcut îndată într-o puternică lege a naturii și într-o rațiune măiastră. Porunca aceasta a săvârșit miile și miile de însușiri ale plantelor și ale arborilor mai iute decât un gând de-al nostru.“¹ În altă parte, Sfântul Vasile zice despre porunca dumnezeiască *Să răsară pământul iar-*

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaimeron* 5, 10, *ed. cit.*, p. 130.

bă verde (Fac. 1, 11): „La acest cuvânt, toate pădurile s-au îndesit, toți arborii s-au ridicat iute în sus, [...] toate crângurile s-au acoperit îndată de tufani, deși [...]; toți într-o clipită de vreme au apărut.“¹

În Omilia a Noua din *Hexaimeronul* său, Sfântul Vasile cel Mare are un citat chiar despre problema succesiunii creaturilor, una după alta. El citează *Facerea: Să scoată pământul suflet viu după fel, de cele cu patru picioare și de cele ce se târăsc și fiare pre pământ după fel* (Fac. 1, 24). Sfântul Vasile cel Mare spune:

„Gândește-te la cuvintele lui Dumnezeu care străbat zidirea! Au început de atunci, de la facerea lumii, și lucrează și acum și merg mai departe până la sfârșitul lumii. După cum sfera, dacă se împinge și este pe un loc înclinat, merge la vale datorită alcătuirii sale și a însușirii locului, și nu se oprește înainte de a ajunge pe loc șes, tot așa și existențele, mișcate de o singură poruncă, străbat în chip egal zidirea, supusă nașterii și pieirii, și păstrează, până la sfârșit, continuarea felurilor, prin asemănarea celor ce alcătuiesc felul. Din cal se naște cal, din leu alt leu, din vultur tot vultur, și fiecare viețuitoare își păstrează felul prin continue nașteri, până la sfârșitul lumii. Timpul nu strică, nici nu pierde însușirile viețuitoarelor, ci parcă acum ar fi fost făcute, merg veșnic proaspete împreună cu timpul.“²

Nu este o afirmație științifică, ci una filosofică. Acesta este felul cum a creat Dumnezeu făpturile: fiecare are o anumită sămânță, o anumită fire, și le transmite urmașilor săi. Când apare o excepție, este vorba de ceva monstruos; iar aceasta nu anulează principiul firii lucrurilor, fiecare fiind distinct de celălalt. Dacă nu înțelegem întreaga varietate a zidirii lui Dumnezeu, vina este a noastră, nu a lui Dumnezeu.

Sfântul Ambrozie are o serie de citate pe aceeași linie. *Hexaimeronul* său e foarte apropiat în duh de cel al Sfântului Vasile cel Mare.

Avem și alte citate din Sfinții Părinți care ne arată un lucru foarte interesant: și ei combăteau în vechime ceva înrudit cu teoria modernă a evoluției. Era ideea eretică că sufletul omului a fost creat *după* trupul său. Aceeași idee e învățată astăzi de către „evoluționiștii creștini“, deși, desigur, vechea erezie nu e identică cu teoria modernă. Cei ce învățau vechea erezie își întemeiau ideea pe o interpretare greșită a Facerii 2, 7: *Și a plăsmuit Dumnezeu pre om țărână luând din pământ, și a suflat în fața lui suflare de viață, și s-a făcut omul cu suflet viu*. Chiar și astăzi, „evoluționiștii creștini“ se folosesc de acest pasaj și spun că „Aceasta înseamnă că omul a fost mai întâi altceva, iar apoi a devenit ființă omenească“.

În vechime, falsa idee că sufletul a fost creat după trup era pusă în contrast cu ideea opusă – și la fel de falsă – a preexistenței sufletelor. Sfinții Părinți,

¹ *Ibid.* 5, 6, p. 125.

² *Ibid.* 9, 2, p. 171.

respingând ambele teorii, au afirmat limpede că sufletul și trupul omului au fost create *simultan*. Iată ce scrie Sfântul Ioan Damaschin:

„Trupul și sufletul au fost făcute deodată, iar nu întâi unul și apoi celălalt, după cum în chip prostesc afirmă Origen.“¹

Sfântul Grigorie de Nyssa, respingând ambele teorii, intră în mai multe amănunte. El descrie întâi ideea lui Origen despre pre existența sufletelor, adică faptul că sufletele „au căzut“ în lumea noastră:

„Unii dintre înaintașii noștri, care au scris tratatul *Despre principii*, sunt de părere că sufletele au existat mai demult ca un popor într-o anumită țară, dar că și acolo le-au fost puse în față modelele pentru rău și bine. Atâta vreme cât sufletul stăruie în bine, el rămâne străin de legături trupești; dar când pierde legătura cu binele, din clipa aceea el alunecă spre viața de aici, de pe pământ, și așa ajunge să se mărginească la trup.“²

Apoi, Sfântul Grigorie descrie cealaltă erezie, care corespunde cu ideile „evoluționiștilor creștini“ moderni:

„Alții, dimpotrivă, se țin strâns de istorisirea lui Moisi în legătură cu facerea omului și susțin că, judecând după trup, sufletul e mai tânăr decât trupul, întrucât Domnul a luat întâi țărână din pământ și din ea a plăsmuit pe om, și abia după aceea a suflat în el suflare de viață. Prin aceasta, scriitorii pomeniți voiau să dovedească cum că trupul e mai de cinste decât sufletul, întrucât acesta a fost vârat într-un trup plăsmuit înainte. Ei mai spun că sufletul a fost făcut pentru trup, ca lucrul cel plăsmuit să nu rămână fără suflare și fără mișcare, și că tot cel plăsmuit pentru altul e oricum de mai puțină cinste decât cel pentru care a fost făcut.“³

Cu siguranță că teoria descrisă, deși într-un alt climat de idei, este foarte apropiată de ideea evoluționiștilor moderni că materia este cu adevărat pe primul loc, iar sufletul este secundar. Sfântul Grigorie de Nyssa respinge această teorie astfel:

„Nu susținem nici părerea că omul a fost plăsmuit de Cuvântul cel dumnezeiesc sub forma unei statui de lut pentru care a fost creat mai târziu sufletul (căci, dacă ar fi fost așa, atunci, într-adevăr, sufletului înzestrat cu putere de judecată i-ar fi fost dat un rang mai mic decât chipului pământesc); ci, mai curând, întrucât omului îi recunoaștem o singură existență, formând un tot unitar, chiar dacă e alcătuit din trup și din suflet, ar trebui să spunem că și începutul existenței sale e unul singur, același pentru amândouă părțile, altfel ar trebui să spunem că, dacă trupul a venit

¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* II, 12, *ed. cit.*, pp. 70-71.

² Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului* 28, *ed. cit.*, p. 75.

³ *Ibid.*

înainte și sufletul după aceea, omul e în același timp și mai bătrân și mai tânăr decât sine însuși. [...] Întrucât deci, după cuvântul Apostolului, firea noastră este îndoită, cuprinzând pe omul din afară și pe cel dinlăuntru, dacă unul ar fi fost cel dintâi și dacă celălalt ar fi venit numai după aceea, puterea Ziditorului s-ar fi dovedit a fi nedeplină, nefiind îndestulătoare spre a crea firea omului dintr-o dată, ci ar fi dezbinat lucrarea, purtând grijă pe rând de fiecare jumătate.”¹

Desigur, temeiul ultim al ideii de evoluție este faptul de a *nu* crede că Dumnezeu este destul de puternic ca să creeze întreaga lume prin Cuvântul Său. Și, astfel, încerci să Îl ajuți, lăsând Natura să săvârșească cea mai mare parte a creației.

Sfinții Părinți vorbesc și despre ce anume înseamnă faptul că Adam a fost plăsmuit din țărână. Unii recurg la faptul că Sfântul Athanasie cel Mare spune în scrierile sale că „Omul întâi-zidit a fost făcut din țărână ca orișicare, iar mâna ce l-a zidit pe Adam zidește iarăși și întotdeauna pe cei ce vin după el” și zic că „Aceasta înseamnă că Adam putea să fi descins dintr-o altă creatură. Nu este nevoie să fi fost luat din țărână în mod literal. Acea parte a *Facerii* nu trebuie luată literal.” Dar se întâmplă că tocmai acest subiect e discutat foarte amănunțit de mulți Sfinți Părinți. Ei pun problema în foarte multe feluri diferite, arătând absolut limpede că Adam și Cain sunt două feluri diferite de oameni. Cain s-a născut din om, pe când Adam nu avea tată. Adam a fost plăsmuit din țărână, direct de mâna lui Hristos. Mulți Părinți au învățat în acest chip: Sfântul Chiril al Ierusalimului, Sfântul Ioan Damaschin și alții.

Când este vorba despre ce anume din *Cartea Facerii* trebuie interpretat literal și ce anume trebuie interpretat figurat sau alegoric, Sfinții Părinți ne înfățișează o învățătură foarte limpede. În tâlcuirea sa, Sfântul Ioan Gură de Aur chiar semnaleză exact în anumite pasaje ceea ce este figurat și ceea ce este literal. El spune că aceia care încearcă să facă totul alegoric încearcă să ne nimicească credința.

În marea lor majoritate adevărurile din *Cartea Facerii* sunt situate la două niveluri: există adevăruri literale și mai există – de multe ori spre folosul nostru duhovnicesc – adevăruri duhovnicești. De fapt, există sisteme de trei sau patru niveluri ale înțelesului; dar pentru noi este de ajuns să știm că există multe înțelesuri mai adânci în Scripturi, dar foarte rar este eliminat cu totul sensul literal. Doar ocazional înțelesul este complet figurat.

În general, putem caracteriza evoluția sub aspect filosofic ca pe o „erezie”² naturalistă care se apropie cel mai mult de a fi exact opusul vechii erezii a preexistenței sufletelor. Ideea preexistenței sufletelor susține că există un fel de

¹ *Ibid.*, 28-29, p. 78.

² Aici Părintele Serafim folosea cuvântul în sens figurat. În altă parte el explica faptul că „evoluția nu este o erezie în sens strict, ci... o ideologie cu totul străină învățaturii creștinismului orto-

natură sufletească și că aceasta străbate întreaga creație, pe când evoluția este ideea existenței unei ființări materiale care străbate de-a lungul creației. Ambele concepții nimicesc ideea firilor distincte ale ființelor create.

Ideea de evoluție era o erezie care lipsea în vechime. Ortodoxia se află de obicei la mijloc față de două erori: de pildă, între eliminarea completă a firii dumnezeiești de către Arie și eliminarea firii omenești de către monofiziți. În cazul de față, erezia opusă (evoluția) nu se întrupase în vechime. Ea a „așteptat” până în vremurile moderne spre a-și face apariția.

Vom vedea cu mult mai limpede latura filosofică a evoluționismului atunci când vom examina pe câțiva dintre așa-numiții evoluționiști creștini.

---

dox, cufundându-l pe om în așa de multe învățături și atitudini greșite, încât ar fi mult mai bine dacă ar fi pur și simplu o erezie și astfel ar putea fi cu ușurință identificată și combătută” (*n. ed.*).

CAPITOLUL TREI

„Evoluționismul creștin“¹

1. Introducere

Există forme de filosofie evoluționistă, în special marxismul,² ce se proclamă sus și tare a fi atocuprinzătoarea filosofie a vieții care înlocuiește „dezmințita“ filosofie a creștinismului. Argumentele acestor evoluționiști atei sunt de o naivitate dusă la extrem și pline de contradicții interne, și nu e nevoie să ne ocupăm de ele; chiar mulți dintre atei contemporani (din afara sferei sovietice) își dau seama că credința în Dumnezeu nu poate fi nici „dovedită“ nici „dezmințită“, ci este primită – sau respinsă – prin mijlocirea unui fel de evidență cu totul diferită de dovezile științifice.

Totuși, luată ca atare, nimic din concepția evoluționistă asupra lumii nu cere ca ea să fie atee și, de fapt, teoria evoluționistă pare mai de înțeles pentru rațiunea umană obișnuită dacă omul crede măcar într-un fel de Dumnezeu ce pune procesul în mișcare, îl călăuzește etc. Filosofia lumii ca joc „întâmplător“ al atomilor, care și ei au luat ființă „întâmplător“, este satisfăcătoare doar pentru mințile cele mai mărginite și mai debile.

Prin urmare, perspectiva creștinului ortodox față de evoluție nu este defel una de simplă respingere a unei filosofii antireligioase sau anticreștine pe față; evoluționiștii cei mai rafinați sunt cu toții mai mult sau mai puțin „religioși“, existând și o mulțime de „evoluționiști creștini“, unii dintre ei având chiar reputația de „teologi ortodocși“. Vom cerceta aici părerile unora dintre „evoluționiștii creștini“, toți pretinzând fie că sunt creștini ortodocși, fie cel puțin, că părerile lor evoluționiste au girul unor creștini ortodocși. În acest

¹ Acest capitol a fost compilat din trei surse: (1) transcrierea unei lecții a Părintelui Serafim de la „Cursul de supraviețuire“ din 1975 (continuarea lecției cuprinse în capitolul precedent); (2) însemnările Părintelui Serafim pentru un capitol neterminat, la care lucra împreună cu A.Y., profesor la o școală de stat; și (3) fișele Părintelui Serafim despre Teilhard de Chardin. Compoziția rezultată ne furnizează o tratare deosebit de cuprinzătoare a „evoluționismului creștin“ – în special al lui Teilhard, pe care Părintele Serafim îl numea „marele «proloc» evoluționist al vremii noastre“.

² Karl Marx a fost un darwinist înfocat, care în *Capitalul* numea teoria lui Darwin „epocală“. El credea că teoriile sale reducționiste și materialiste asupra evoluției organizării sociale sunt deductibile din descoperirile lui Darwin, propunându-și să dedice *Capitalul* lui Darwin. Discursul funebru la catafalcul lui Marx, rostit de Engels, sublinia temeiul evoluționist al comunismului: „Așa cum Darwin a descoperit legea evoluției în natura organică, la fel Marx a descoperit legea evoluției în istoria umană“ (n. ed.).

chip vom fi în stare să vedem filosofia evoluționistă în ce are ea mai bun „împăcată“, chipurile, cu teologia ortodoxă; și astfel vom începe a vedea dacă filosofia evoluției este într-adevăr compatibilă cu creștinismul ortodox. Deocamdată nu vom supune părerile „evoluționiștilor creștini“ unei critici amănunțite, ci mai curând vom încerca să vedem ce probleme ridică ele pentru credința ortodoxă. Aceste probleme vor fi mai apoi cercetate amănunțit în secțiunea finală despre concepția patristică ortodoxă asupra creației.

În ultimii ani au apărut în presa ortodoxă articole mai lungi sau mai scurte despre problema evoluției. Ziarul oficial al Arhiepiscopiei Grecești, *Observatorul Ortodox (The Orthodox Observer)*, a tipărit câteva articole cu totul surprinzătoare prin marea lor îndepărtare față de Ortodoxie. Unul dintre ele, „Evoluția: o erezie?“, îl citează pe „binecunoscutul teolog ortodox Panaghiotis Tremelas“:

„Pare a fi mai slăvit și mai dumnezeiește și mai în armonie cu metodele obișnuite ale lui Dumnezeu, pe care le vedem zilnic înfățișate în natură, să fi creat feluritele forme prin metode evoluționiste, El Însuși rămânând în-tâia și suprema Cază creatoare a cauzelor secundare și nemijlocite cărora li se datorează dezvoltarea varietății speciilor.“¹

Aceasta este părerea tuturor „evoluționiștilor creștini“, ridicând extrem de importanta problemă a posibilității ajungerii la cunoașterea zidirii lui Dumnezeu prin mijlocirea „metodelor obișnuite ale lui Dumnezeu pe care le vedem zilnic înfățișate în natură“. Nu este nicidecum o problemă simplă, cum ar părea la prima vedere! Părerea menționată mai ridică și o altă problemă, nu mai puțin importantă: ce înseamnă că Dumnezeu a creat într-un început (căci evoluția, prin definiție, este un proces *in timp*, și trebuie să aibă un început)? A creat El oare doar „picătura cosmică“ la care filosofii atei reduc originea procesului evolutiv? Ori trebuie să fim cu totul agnostici în privința acestui „început“, cum ne sfătuiesc mulți dintre filosofii atei?

Articolul concluzionează:

„Atâta vreme cât creștinii recunosc puterea creatoare a lui Dumnezeu în procesul Evoluției, este un lucru și îndrăzneț și pripit să numim Evoluția o erezie.“

Concluzia citată dezvăluie, destul de limpede, o abordare plină de canoare a întregii probleme a filosofiei evoluției, predominantă la „evoluționiștii creștini“ ce nu au reflectat în mod serios și critic la problemele reale pe care această filosofie le pune credinței ortodoxe. Teza principală a articolului, care pare să înfățișeze punctul de vedere al multora dintre clericii ortodocși din America (adică al celor crescuți într-o atmosferă „evoluționistă“ la care nu au reflectat prea mult), este următoarea: dacă la teoria evoluției este

¹ *Orthodox Observer*, 8 august, 1973.

adăugat „Dumnezeu“, ea devine acceptabilă pentru creștinii ortodocși; suntem împotriva evoluției doar dacă ea e atee. Dar acesta este, fără îndoială, un răspuns foarte naiv la o întrebare mai curând complicată! Cum rămâne cu filosofia evoluției ca atare? Este ea compatibilă cu teologia și filosofia creștin-ortodoxă, chiar adăugându-l pe „Dumnezeu“? Toți marii eretici din istorie au crezut și în „Dumnezeu“: într-adevăr, *și dracii cred și se cutremură* (Iacov 2, 19). Este nevoie de o reflecție mai riguroasă înainte ca un creștin ortodox să poată ști ce anume să creadă despre evoluție.

Articolul din ziarul Arhiepiscopiei Grecești spune că evoluția nu poate fi cu adevărat o erezie, de vreme ce există o mulțime de creștini care cred în ea. În afară de Trempelas, mai sunt citați alți doi „evoluționiști creștini“: Lecomte du Noüy și Teilhard de Chardin. Să privim o clipă la Lecomte du Noüy și la păreriile lui.

2. Lecomte du Noüy

Pierre Lecomte du Noüy s-a născut la Paris în 1883 și a murit la New York în 1947. Binecunoscut și prețuit savant, matematician și fiziolog, el a scris mai multe cărți de filosofia științei. Cartea sa cea mai populară, *Destinul omenirii* (*Human Destiny*), înfățișează concluziile sale asupra evoluției. Se vedește că nu era prea creștin, de vreme ce credea că omul și-a creat propriul Dumnezeu, care de fapt este „o formidabilă ficțiune“¹. Era plin de condescendență față de creștinism; credea că creștinismul fusese prost înțeles și greșit interpretat, dar era totuși ceva bun pentru mase și o unealtă utilă pentru ca omul să-și continue evoluția pe plan moral și etic. El nu posedă un adevăr obiectiv și absolut. Hristos nu este Dumnezeu, ci un om desăvârșit. Totuși, tradiția creștină ajută, oarecum la educarea rasei pentru a-și continua evoluția. El spune:

„Ne aflăm la începutul transformărilor ce vor sfârși cu o rasă superioară...² [...] Evoluția se continuă și în vremea noastră, dar nu pe plan fiziologic și anatomic, ci pe plan spiritual și moral. Ne aflăm în zorii unei noi faze a evoluției.“³

Este destul de greu să găsești dovezi științifice ale evoluției fizice, dar este imposibil să găsești dovezi pentru o evoluție *spirituală*. Cu toate acestea, el crede în ea. El spune:

„Concluziile noastre sunt identice cu cele înfățișate în al doilea capitol al Facerii, cu condiția ca acest capitol să fie interpretat într-un fel nou și socotit ca expresia profund simbolică a unui adevăr care a fost perceput intuitiv de către cel ce l-a redactat sau de către înțelepții care i l-au comunicat.“⁴

¹ Lecomte du Noüy, *Human Destiny*, Longmans, Green & Co., New York, 1947, p. 167.

² *Ibid.*, p. 177.

³ *Ibid.*, p. 104.

⁴ *Ibid.*, p. 112.

Bineînțeles, *Cartea Facerii* nu a fost scrisă doar prin intuiție omenească. Dimpotrivă, Sfinții Părinți spun că Moisi a auzit de la Dumnezeu adevărurile cuprinse în ea. Sfântul Ioan Gură de Aur spune despre *Cartea Facerii* că este o *prorocie a celor trecute*; adică Moisi a avut o vedenie înaltă a ceea ce a fost lumea dintru început.

Sfântul Isaac Sirul descrie cum poate avea loc o asemenea vedenie, cum se poate înălța sufletul unui om sfânt la vederea începutului lucrurilor. Descriind felul cum un asemenea suflet e răpit la gândul veacului viitor al nestri-căciunii, Sfântul Isaac scrie:

„Și apoi se înalță de la aceasta cu mintea sa la cele dinainte de întemeierea lumii acesteia, când nu era vreo zidire, nici cer, nici pământ, nici îngeri, nici ceva din cele ce se petrec. Și se gândește cum le-a adus dintr-o dată pe toate la ființă din cele ce nu sunt, numai prin bunăvoirea Lui.”¹

Monsieur Lecomte du Noüy continuă:

„Să încercăm [...] să analizăm textul sacru ca și cum ar fi o descriere profund simbolică și criptică a adevărilor științifice.”²

Iată, desigur, o atitudine extrem de condescendentă – ca și cum bietul Moisi a încercat din răspuțeri să obțină o imagine științifică a felului cum sunt lucrurile, și tot ce a reușit să dea la iveală au fost aceste imagini.

Lecomte du Noüy explică:

„Atotputernicia lui Dumnezeu se arată în faptul că omul, ce se trage din viermii marini, este astăzi în stare să conceapă existența unei ființe superioare și să dorească a fi strămoșul ei. Hristos ne aduce dovada că lucrul acesta nu e un vis irealizabil, ci un ideal aflat la îndemână.”³

Adică Hristos e un fel de Supraom, acesta fiind idealul către care evoluează omul în prezent. Lecomte du Noüy ne dă și „un nou criteriu al binelui și răului”, despre care zice că este „absolut în raport cu Omul”:

„Dumnezeu este ceea ce contribuie la cursul evoluției ascendente... Răul este ceea ce se opune evoluției... Respectul personalității umane se întemeiază pe recunoașterea demnității omului ca lucrător întru evoluție, colaborator cu Dumnezeu...”⁴ „Singurul țel al omului trebuie să fie atingerea demnității umane, cu toate implicațiile ei.”⁵

El continuă spunând că există „oameni care gândesc” în fiecare religie, și deci toate religiile au o „unică inspirație”, o „înrudire spirituală”, o „identitate originară.” El spune:

¹ Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoiță*, LXXXV, *Filocalia*, vol. 10, ed. cit., p. 447.

² Lecomte du Noüy, *op cit.*, p. 113.

³ *Ibid.*, p. 197.

⁴ *Ibid.*, p. 133.

⁵ *Ibid.*, p. 244.

„Unitatea religiilor trebuie căutată în ceea ce este dumnezeiesc, adică universal în om...”¹ „Indiferent care ne-ar fi religia, suntem toți ca niște oameni aflați pe fundul unei văi și care încearcă să escaladeze un pisc înzăpezit ce se ridică deasupra celorlalte. Toți avem ochii ațintiți spre același țel... Din nefericire, ne deosebim în privința drumului pe care să apucăm... Într-o zi, de nu vor înceta urcușul, toți trebuie să se întâlnească în vârful muntelui... calea către el contând prea puțin.”²

Desigur, vârful muntelui nu este mântuirea sufletelor, nu este nici împărăția cerurilor, ci tocmai hiliastul New Age.

Se poate vedea cu ușurință că părerile lui Lecomte du Noüy nu sunt deloc ortodoxe, sau măcar vag creștine, ci deiste. Dar este util să le cunoaștem, fiindcă, dincolo de suprafața unui relativism religios pe care nici un creștin ortodox nu-l poate accepta, părerile „evoluționiste” ale lui du Noüy nu sunt nicidecum neobișnuite pentru „evoluționiștii creștini” contemporani, inclusiv pentru mulți creștini ortodocși, ridicând probleme filosofice și religioase la care orice creștin ortodox care gândește trebuie să fie pregătit să răspundă. Să pomenim aici două grupuri de probleme de acest tip.

1. Drept corolar la universalitatea evoluției, pe care toți evoluționiștii o acceptă (totul în lume evoluează, nimic nu este exceptat de la acest proces natural), el vede în viitorul evoluției umane apariția unui „supraom” sau a unei „rase superioare”. De asemenea, el vorbește despre viitorul evoluției umane ca având loc pe plan „moral și spiritual”. Poate un creștin ortodox să creadă asemenea lucruri? Dacă nu, ce motiv are ca să-l excepteze pe om de la un proces altfel natural și universal?

2. *Cartea Facerii*, crede el, trebuie „interpretată într-un fel nou”, simbolic. De pildă, călcarea poruncii de către Adam nu a fost un eveniment istoric, ci doar „simbolul zorilor conștiinței umane”. Poate un creștin ortodox să creadă aceasta? Cum înțelege creștinismul ortodox *Cartea Facerii*?

3. *Părintele Antonie Kosturos*

Să ne întoarcem acum la părerile despre evoluție ale altor creștini ortodocși. Într-un alt articol din *Observatorul Ortodox* al Arhiepiscopiei Grecești (6 februarie, 1974) Părintele Antonie Kosturos răspunde la o întrebare pusă de un cititor: „Dacă Adam și Eva au fost primele ființe omenești, de unde și-a luat soție fiul lor, Cain? Oare Biserica noastră limpezește cumva această problemă?”. Pr. Kosturos răspunde:

„Obârșia omului e prea îndepărtată în istorie ca vreo persoană sau un grup de persoane să știe începutul omului. [Păi atunci ce rost mai are *Car-*

¹ *Ibid.*

² *Ibid.*, p. 180.

tea *Facerii*?] Știința încă băjbăie în căutarea răspunsurilor. Cuvântul Adam înseamnă pământ. Cuvântul Eva, viață. În general, dar numai în general, teologii noștri tradiționali împărtășesc părerea că noi toți ne tragem dintr-un bărbat și o femeie... Sunt alții ce simt că omenirea a apărut în grupuri, ici și colo... Nici un teolog nu are un răspuns definitiv la problema obârșiei și dezvoltării omului... Zorile istoriei omenirii sunt o taină.“

După părerea Părintelui Kosturos, „știința“ este aceea care se străduiește să dea răspunsul la întrebare. Evident, interpretarea ortodoxă a *Facerii* este mai curând simbolică și alegorică; nu știm exact dacă a existat vreodată o persoană precum „Adam“. Aceasta este părerea prezentată de ziarul oficial al Arhiepiscopiei Grecești.

Dar cum rămâne cu teologia ortodoxă despre Adam și omul întâi-zidit? Cum rămâne cu praznicele ortodoxe în cinstea lui Adam și a celorlalți Strămoși? Cum rămâne cu cei ce îl au pe Adam ca Sfânt ocrotitor? Poate fi indiferent pentru creștinul ortodox faptul că Biserica, dacă „evoluționistii creștini“ au dreptate, probabil că s-a înșelat vreme de atâtea veacuri asupra învățăturii sale, și că această învățătură ar putea fi acum revizuită dacă până la urmă „știința“ dă la iveală răspunsul la întrebarea asupra obârșiei omului? E oare exagerat să spunem că *este extrem de important pentru creștinul ortodox să aibă o părere limpede asupra învățăturii Bisericii despre obârșia omului, ca și o înțelegere limpede a limitelor științei în investigarea acestor probleme?*

Mai târziu, într-un alt răspuns la întrebarea unui cititor, Pr. Kosturos spune:

„Poate că sunt mai mulți Adami și Eve ce au apărut deodată în diferite zone, iar apoi s-au întâlnit. Felul cum a fost creat omul și cum a procreat la început este o taină. Nu lăsați pe nimeni să vă spună altceva. Biserica noastră vă dă prilejul să cântăriți subiectele pe care le menționați și să veniți cu propriile speculații asupra lor.“¹

Răspunsul la întrebarea „De unde și-a luat Cain soție?“ este de fapt foarte ușor: Adam și Eva au avut mulți copii, ce nu sunt pomeniți cu numele în *Cartea Facerii*. Istorisirea din *Facere* conține doar schița de bază a poveștii.

4. Karl Rahner

Părintele Kosturos pomeneste de posibilitatea ca omenirea să fi apărut „în grupuri“. Este o referire la teoria evoluționistă a poligenismului. Însemnatul „teolog“ iezuit Karl Rahner (care până de curând era mai curând „conservator“ în privința părerilor despre evoluție)², a cercetat problema și a făcut o

¹ *Orthodox Observer*, 20 februarie, 1974.

² Karl Rahner (1904-1984) este îndeobște socotit a fi principalul teolog romano-catolic al secolului al douăzecilea. El a servit drept expert teolog papal oficial înainte și în timpul Conciliului Vatican II (*n. ed.*).

„reconciliere“ a evoluției cu învățătura creștină într-un mod ce va fi, neîndoielnic, imitat în viitor de către Arhiepiscopia Grecească. (În general, moderniștii ortodocși sunt întotdeauna cu un pas în urma romano-catolicilor în procesul aducerii la zi a părerilor Bisericii.) Într-un articol intitulat „Păcatul strămoșesc, poligenismul și libertatea“ (rezumat în *Theology Digest* din primăvara lui 1973), Rahner pune două întrebări:

„1. Cum poate fi evoluția compatibilă cu învățătura despre darurile suprafirești ale lui Adam?

2. Putem concepe în mod serios că primul om evoluat a fost capabil de întâiul păcat...?“

Și iată ce răspunde:

„Oamenii de știință preferă să considere că hominizarea [adică facerea omului] ar fi avut loc în mai mulți indivizi – o «populație» – mai curând decât într-o singură pereche.“

(De fapt, unii savanți cred acest lucru, iar alții nu.) El spune că cei ce au săvârșit prima încălcare a poruncii au fost primul grup de oameni recunoscutibili („omul originar“):

„Se poate ca harul să fi fost oferit grupului originar și, fiind respins de acel grup prin alegere liberă, dar totuși influențându-se reciproc, să fi fost pierdut pentru toată omenirea următoare.“

Apoi Rahner întreabă:

„Cum anume putea să existe la întâiul om sau grup, cum ne dezvăluie paleontologia, un grad de libertate suficient de mare spre a face cu putință o alegere atât de hotărâtoare precum păcatul strămoșesc? Cum putem încerca să împăcăm suprafireasca stare paradisiacă a lui «Adam» (individ sau grup) cu ceea ce știm despre originile lumii biologice, antropologice și culturale?“

El dă următorul răspuns:

„Nu e ușor să determini cu exactitate unde și când a devenit o făptură pământeană cu adevărat spirit, și deci liberă... Putem liniștiți să luăm în considerare faptul că păcatul strămoșesc a avut loc într-adevăr, dar într-un moment ce nu poate fi determinat ceva mai exact. El a fost «cândva», într-un interval de timp destul de îndelungat, în timpul căruia puteau să fi existat deja mulți indivizi, capabili să săvârșescă fapte condamnabile «simultan»...“

Cu alte cuvinte, toată povestea devine foarte vagă. Este evident că următoarea generație de gânditori urmează să înlăture cu totul acest limbaj cu două înțelesuri.

5. *Stephanus Trooster*

O carte recentă a unui alt iezuit rezumă cât se poate de bine atitudinea „creștinilor luminați“ față de Adam și Rai. Stephanus Trooster este un iezuit

olandez care, în cartea sa *Evoluția și învățătura despre păcatul strămoșesc*, afirmă pe față: „Cei ce iau în serios doctrina științifică a evoluției nu mai pot accepta prezentarea tradițională“. Deci trebuie să găsim „o interpretare relevantă pentru vremea noastră“¹.

„Adeptii doctrinei evoluției“, zice el:

„vizualizează omenirea ca pe o realitate care, în decursul istoriei, s-a maturizat doar foarte treptat până la a atinge treapta conștientizării. Aparițiile sale cele mai timpurii trebuie gândite ca niște forme tranziționale ce băjbâie, apărând în imediata apropiere a nivelurilor extrem de primitive ale existenței umane. Astfel de forme intermediare primitive de viață umană trebuie să fi fost încă contopite cu starea lor animală preistorică... Dar în teoria evoluționistă *nu există loc pentru o existență «paradisiacă» a acestui om preistoric*. Așezarea unui om duhovnicesc extrem de înzestrat și deosebit de privilegiat la începutul vieții umane pe pământ pare în totală contradicție cu gândirea științifică modernă asupra acestui subiect.“²

Desigur, e foarte adevărat. Trooster continuă:

„Însă acceptarea punctului de vedere modern elimină posibilitatea explicării nașterii răului în lume pe temeiul păcatului săvârșit de primul om. La urma urmei, cum ar fi putut o ființă omenească atât de primitivă să fie în stare să refuze propunerea de mântuire a lui Dumnezeu; cum ar fi putut o ființă atât de primitivă să fie în stare de ruperea legământului cu Dumnezeu?“³

Întrucât pentru Trooster căderea lui Adam nu este un eveniment istoric, el „explică“ existența răului dându-i un nume nou: „fenomenul imaturității cosmice“⁴. De fapt, Adam nu e un singur om, ci „fiecare om“⁵. Iar *Cartea Facerii* este

„O imagine idealizată [...] a unei lumi fără de păcat; autorul [Facerii] știe destul de bine că ea nu corespunde realității... El n-a intenționat niciodată cu dinadinsul să spună că starea de har originală a lui Adam și Eva, în toată puritatea ei, ar fi fost cândva o realitate în istoria omenirii.“⁶

Bineînțeles că, dacă crezi în evoluție, nu are sens să vorbești despre Rai. Nu faci decât să-ți furi căciula încercând să combini două forme de gândire diferite.

„Teologi“ ca Trooster au tras concluziile definitive din mesajul evoluției; este oare cu puțință să crezi în evoluție fără să tragi aceleași concluzii?

¹ Stephanus Trooster, *Evolution and the Doctrine of Original Sin*, Newman Press, Glen Rock, New Jersey, 1968, pp. 2-3.

² *Ibid.*, p. 18.

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*, p. 130.

⁵ *Ibid.*, p. 44.

⁶ *Ibid.*, pp. 54-55, 132.

6. Concepția romano-catolică despre Omul Originar

Romano-catolicii, mai demult, își puneau unele probleme privitoare la a ști când anume începe omul, dacă se acceptă evoluția. Există mai multe teorii, în funcție de ceea ce gândim. Nu știu ce anume este permis acum, dar în vremurile bune nu prea aveai voie să crezi că sufletul poate evolua din materie. Trebuia să crezi că omului i s-a dat un suflet într-un moment anume, moment în care el a devenit om, și deci nu a mai fost supus tuturor legilor evoluției.¹ Evident, avem de-a face, din nou, cu o oprire într-unul din acele „epicicluri” spre a face ca teoria să corespundă cu propriile credințe.

Fie crezi în evoluție – în care caz omul este o creatură foarte primitivă, provenită din fiare sălbatice, iar manualele despre evoluție îți vor spune că omul are încă fiara înlăuntrul său și toate ilustrațiile îl arată evoluând dintr-o creatură de tip maimuță –, fie, dimpotrivă, crezi că omul se trage dintr-o ființă mai măreață decât suntem noi acum, care a fost, de fapt, un om desăvârșit în felul său și nesupus stricăciunii. Sfinții Părinți ne spun chiar că Adam nu elimina materii fecale. Urma să mănânce din Pomul Vieții, dar nu se hrănea cum facem noi acum.

În *Convorbirea cu Motovilov* Sfântul Serafim din Sarov are o întregă secțiune asupra stării lui Adam: cum că el nu era supus vreunei daune sau vătămări; era neatins de stihii, nu putea fi înecat etc.

Este interesant că în Evul Mediu Toma d'Aquino își pusese tocmai aceste întrebări, încercând să dea un răspuns: care era starea lui Adam, elimina el oare materii fecale, cum se face că nu putea fi vătămat? El dă explicații amănunțite. Întâi de toate, el zice că Adam elimina materii fecale, fiindcă nu putem crede că ar fi fost alcătuit dintr-un alt material decât suntem noi acum. În al doilea rând, nu a fost nicicând vătămat și era invulnerabil la înecare nu fiindcă acestea ar fi fost cu neputință, ci fiindcă Dumnezeu aranjase să-i ia din cale toți bolovanii, ca râul să nu crească prea mult etc. Cu alte cuvinte, Dumnezeu a orânduit lumea așa cum se cuvine, încât Adam umbla cu băgare de seamă și nu i s-a întâmplat niciodată să se rănească.

Dar Ortodoxia crede că firea noastră întru început era *nemuritoare*. Avva Dorothei spune aceasta în chiar primul capitol al cuvintelor sale, unde ne în-

¹ Comentând recenta afirmație a papei Ioan Paul al II-lea, făcută la Academia Pontificală de Științe (22 octombrie, 1996) că „teoria evoluției este mai mult decât o ipoteză”, cardinalul Thomas J. Winning din Scoția a rezumat poziția Bisericii Romano-catolice asupra evoluției astfel: „Biserica îl lasă liber pe credincios să primească sau să respingă feluritele ipoteze evoluționiste, atâta vreme cât ele nu accentuează că mintea și spiritul omului au ieșit pur și simplu din forțele materiei vii fără a lăsa loc pentru Dumnezeu” (*The Glasgow Herald*, 11 ianuarie 1997, p. 19). Cu toate acestea, există mulți romano-catolici care rămân în opoziție față de evoluție, inclusiv savanți ce au scris cărți și articole împotriva ei. Printre ei se numără Dr. Guy Berthault (geolog) în Franța, Dr. Roberto Fondi (paleontolog) și Dr. Giuseppe Sermonetti (genetician) în Italia, și Dr. Wolfgang Smith (fizician și matematician) în Statele Unite (*n. ed.*).

fățișează chipul lui Adam, întâiul om, spre a ne da o idee despre lucrul pentru care trebuie să ne străduim și la care să ne întoarcem. Ni s-a dat să trăim veșnic în trup, și iată cum era el la început. Numai după ce am căzut, ne-am pierdut acea fire și acea stare blagoslovită în care Adam îl vedea pe Dumnezeu.

Ortodoxia susține că starea nemuritoare a omului în Rai era chiar firea sa. Acum firea noastră este schimbată. Atunci eram în chip potențial nemuritori; acum suntem preschimbați în ființe muritoare, adică muritori cu trupul.

Dimpotrivă, catolicii învață că starea omului în Rai a fost o stare *suprafirească*, că, în realitate, omul era exact așa cum îl știm acum – om muritor – dar Dumnezeu i-a dat un dar suplimentar, o stare specială de har. Când a căzut, nu a făcut decât să cadă din acel har suplimentar care îi fusese adăugat; prin urmare, firea sa nu a fost schimbată.

Dar Ortodoxia susține că însăși firea noastră s-a schimbat și a decăzut prin cădere. Hristos este noul Adam; în El suntem reșezați în firea noastră dintâi.

Unii Părinți, precum Sfântul Simeon Noul Teolog, au pus problema: de ce, dar, nu ne-am făcut îndată nemuritori atunci când Hristos a murit și a înviat? Sfântul Simeon spune că a fost astfel ca noi să nu fim mântuiți cu sila: avem încă de împlinit propria noastră mântuire. Iar zidirea așteaptă ca noi să ne împlinim propria mântuire, când și ea se va ridica la starea în care era înainte de cădere – de fapt, chiar la o stare mai înaltă.

Toate aceste lucruri sunt pline de taine; ele sunt mai presus de noi, dar totuși știm destule despre ele de la Sfinții Părinți. Sfântul Simeon are un lung paragraf despre starea omului înainte de cădere. Întreaga zidire, spune el, era nesticăcioasă, la fel ca omul, și numai după cădere fapturnile au început să moară. La venirea noii lumi, *cer nou și pământ nou* (Apoc. 21, 1), atunci *cei blânzi... vor moșteni pământul* (Mt. 5, 5). Ce fel de pământ este acela? Este pământul pe care-l vezi chiar aici, numai că va fi ars și refăcut, astfel încât toate fapturnile să fie nesticăcioase. Iată după ce anume tânjește întreaga zidire, după ce suspină fapturnile. Când Sfântul Pavel spunea că *s-au supus deșertăciunii* (Rom. 8, 20), înseamnă că au fost supuse stricăciunii prin căderea omului.

7. Theodosius Dobzhansky

Haideți acum să ne ocupăm de un „evoluționist creștin-ortodox“ ale cărui idei sunt cu totul de acord cu recenta gândire romano-catolică asupra subiectului evoluției, aducând și alte implicații ale teoriei evoluției, pe care un creștin ortodox trebuie să le cerceteze îndeaproape.

Theodosius Dobzhansky este un om de știință ortodox rus, citat adesea de alți „evoluționiști creștini“. Genetician binecunoscut, el este în prezent profesor la University of California din Davis. Cred că încă mai are acele muș-

te de fructe și continuă să facă experiențe asupra lor spre a dovedi evoluția.¹ S-a născut în Rusia, în anul proslăvirii Sfântului Theodosie al Cernigovului [1900], ca răspuns la rugăciunile părinților săi; tocmai de aceea i s-a dat numele de Theodosius. Din nefericire, a ajuns un apostat. A venit în America în anii douăzeci și de atunci este american.²

El a fost cu totul interzis în Rusia Sovietică, deși savanții sovietici știau despre el. Odată, când, la o reuniune științifică din Rusia, s-a prezentat din greșeală un film unde apărea și el, toți savanții au aplaudat; dar filmul a fost retras. El e socotit ca inexistent, o non-persoană, fiindcă a părăsit Rusia. Dar el însuși gândește ca un comunist.

Deși a fost botezat ortodox, când i-a murit soția a incinerat-o, a luat cenușa și a împrăștiat-o în munții Sierras.³ Pe cât se poate vedea, el nu merge niciodată la biserică; este cu totul în afara religiei. Cu toate acestea, pentru părerea sa evoluționiste creștine, i s-a acordat un doctorat onorific în teologie de către Seminarul Ortodox „Sfântul Vladimir“ din New York, în 1972. În același timp, el s-a adresat celei de-a doua Conferințe Teologice Internaționale a Societății Teologice Ortodoxe din America, la care participau toți „teologii“ renumiți ai feluritelor organizații ortodoxe. Ideile sale despre evoluție, despre care el și mulți reprezentanți oficiali ai ortodoxiei americane par a crede că constituie un punct de vedere „ortodox“, sunt înfățișate în două publicații ortodoxe, *St. Vladimir's Theological Quarterly* și *Concern*.

Într-un articol căruia i s-a făcut multă publicitate și care a fost rezumat fără comentarii de multe periodice ortodoxe din America, „Evoluția: metoda specială de creație a lui Dumnezeu“ (*Concern*, Primăvara, 1973), Dobzhansky acuză de „hulă“ pe oricine este împotriva teoriei evoluției. În articol el spune:

„Selecția naturală e un proces creativ orb... Selecția naturală nu acționează după un plan prestabilit.“

Dobzhansky observă extraordinara varietate a vieții de pe pământ, numind-o „excentrică și inutilă.“ El spune:

„Să fabrici o multitudine de specii *ex nihilo* [din nimic], iar apoi să le lași pe cele mai multe să se stingă – ce operație lipsită de sens! [...] Ce rost

¹ Părintele Serafim se referă la încercarea lui Dobzhansky de a crea o nouă specie expunând muștele de fructe la radiații, astfel încât să producă urmași mutați. Ian Taylor, în cartea sa *In the Minds of Men* (1991), scrie despre aceste încercări: „Experimentul cu musca fructelor a început în 1920 cu Thomas Hunt Morgan, fiind încă și astăzi o «îndeletnicire» minoră printre cercetători. Încăpățânata muscă a fructelor a îndurat toate mârșăviile genetice posibile, dar până acum nici una nu a produs nimic altceva decât tot o muscă a fructelor“ (*ed. cit.*, p. 163) (*n. ed.*).

² Henry M. Morris scrie: „Probabil că Dobzhansky a fost, alături de Julian Huxley, cel mai influent evoluționist al secolului douăzeci“. Dobzhansky a murit în 1975, în același an în care Părintele Serafim ținea lecția din care a fost luat acest capitol (*n. ed.*).

³ Incinerarea este strict interzisă în Biserica Ortodoxă (*n. ed.*).

are să ai vreo două sau trei milioane de specii trăitoare pe pământ?... Oare Creatorului îi ardea de glumă? Oare Creatorul... ne joacă feste?”

Nu, judecă Dobzhansky:

„Diversitatea organică devine totuși rațională și de înțeles dacă Creatorul a creat lumea vie nu printr-un capriciu gratuit, ci prin evoluție propulsată de selecția naturală. Este greșit a socoti creația și evoluția ca alternative care se exclud reciproc.“

Prin aceasta vrea să spună că, de fapt, nu contează dacă este sau nu un Dumnezeu. El spune că Dumnezeu face două sau trei milioane de specii prin intermediul selecției naturale. Este acesta un lucru mai puțin naiv decât a spune că a creat felurile originare dintr-o dată?

După părerea lui Dobzhansky, nu există vreun plan; nu e decât un proces orb. Pentru creștinul ortodox se ridică întrebarea: Oare Dumnezeu pune început evoluției, nemaivând apoi nici un control asupra sfârșitului ei? Cum rămâne atunci cu Pronia dumnezeiască, fără de care nici un fir de păr nu cade din capul nostru (Lc. 21, 18)?

Ajunși în acest punct al filosofiei evoluționiste „creștine“, vedem cât de falsă este însăși întrebarea la care evoluționistul se chinuie să răspundă. Lucrearea ziditoare a lui Dumnezeu *nu îi este o explicație suficientă* a diversității zidirii văzute; trebuie să existe o explicație *mai bună* – una întemeiată pe premisa vădit necreștină că Dumnezeu nu stăpânește asupra propriei zidiri, că Pronia Sa nu există!¹ „Dumnezeul“ acestui tip de filosofie evoluționistă este clar unul deist, iar concepția acestui „evoluționist creștin“ nu se deosebește de cea a „semi-creștinului“ (sau necreștinului) Lecomte du Noüy.

Dobzhansky e plin de obișnuitele idei ale creștinismului liberal că *Face-rea* este simbolică, că conștientizarea omului este cauza tragicei lipse de sens din lumea de astăzi și că singura ieșire este ca omul să-și dea seama că poate coopera cu această întreprindere a creației, căci participarea la această întreprindere îl face pe omul muritor parte a proiectului veșnic al lui Dumnezeu. Și adaugă:

„Cea mai curajoasă și cea mai apropiată de izbândă încercare de a face acest lucru – de a coopera cu planul veșnic al lui Dumnezeu – a fost cea a lui Teilhard de Chardin.“²

¹ Dobzhansky scria: „Omul a evoluat din strămoși ce erau ne-umani... Crearea chipului lui Dumnezeu în om nu este un eveniment, ci un proces, deci legea morală e un produs al dezvoltării evolutive“ (Dobzhansky, „Ethics and Values in Biological and Cultural Evolution“, în *Zygon, the Journal of Religion and Science*, prezentat în *Los Angeles Time*, 16 iunie, 1974, p. 6) (n. ed.).

² Th. Dobzhansky, „On Human Life“, în *S. Vladimir's Theological Quarterly*, vol. 17, 1973, p. 100.

8. Teilhard de Chardin

Vom cerceta acum pe ultimul evoluționist, marele „proroc“ evoluționist al vremii noastre: Teilhard de Chardin. Este, în chip vădit, „evoluționistul creștin“ prin excelență al secolului, prețuit în mare măsură de ortodocși și socotit de unii „teologi ortodocși“ (cum vom vedea) ca fiind la același nivel cu Sfinții Părinți ortodocși.

Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955) a fost un preot iezuit francez, „teolog“ și paleontolog, care a fost prezent la descoperirea multora dintre marii „oameni“ fosili din secolul nostru. Împreună cu încă două persoane, a luat parte la „descoperirea“ fraudulosului Om de Piltdown.¹ El a descoperit dintele care fusese vopsit. Nu se știe dacă a fost părtaș la această faptă. Pentru fabricare Omului de Piltdown a fost acuzat unul din ceilalți doi oameni, iar participarea lui Teilhard de Chardin a fost mușamalizată. Dar se știe, din cărțile anterioare, că el a fost cel care a descoperit dintele.²

Teilhard a fost prezent la noile descoperiri ale Omului de Java, care întâmplător, au fost încuiate toate într-un cabinet de undeva din Olanda, și nu s-a mai dat voie să fie cercetate. A fost prezent la multe dintre descoperirile legate de Omul de Pekin, deși nu chiar de la început. A fost, de asemenea, prezent atunci când fosilele Omului de Pekin au dispărut.³ Astfel că nu ne-au mai rămas nici un fel de fosile din Omul de Pekin; există doar desene și machete.

Pe deasupra, Teilhard a fost principalul responsabil de *interpretarea* tuturor descoperirilor. Cum el însuși spune:

„Am avut marele noroc, neobișnuit într-o carieră științifică, de a mi se întâmpla să fiu chiar acolo când... au ieșit la lumină descoperiri cruciale în istoria oamenilor fosili!“

El alcătuiește din toate acestea dovada evoluției umane. Nu vom examina această dovadă acum, ci vom spune doar că este foarte nesigură. Un scriitor evoluționist, F. Clark Howell (autorul cărții *Early Man*), spunea:

„Una dintre principalele dificultăți este aceea că fosilele umane cu adevărat semnificative sunt excepțional de rare: tot ceea ce s-a descoperit pâ-

¹ În 1953 s-a descoperit că craniul Omului de Piltdown era o combinație foarte iscusită a unui maxilar de maimuță cu cutia craniană a unui om modern (*n. ed.*).

² Phillip E. Johnson notează: „Mulți dintre cei familiarizați cu probele (inclusiv [evoluționistii] Stephen Jay Gould și Louis Leakey) au ajuns la concluzia că Teilhard era probabil implicat în prepararea fraudei din Piltdown, chiar dacă nu avem dovezi hotărâtoare“ (*Darwin on Trial, ed. cit.*, p. 203). Malcom Bowden dă o relatare amănunțită a farsei de la Piltdown în cărțile sale *Ape-men: Fact or Fallacy?*, Sovereign Publications, Bromley, Kent, Anglia, 1977, și *Science vs. Evolution*, Sovereign Publications, Bromley, Kent, Anglia, 1991 (*n. ed.*).

³ „De-a lungul tuturor investigațiilor privitoare la locul unde se află fosilele, Teilhard, care era principalul responsabil al laboratorului și al colecției sale, și a trăit în Pekin în timpul războiului, nu pare să fi făcut vreo dare de seamă asupra evenimentelor“ (Malcom Bowden, *Ape-men: Fact or Fallacy?*, *ed. cit.*, p. 123) (*n. ed.*).

nă acum se poate îndesa într-un sicriu mai mărișor. Toate celelalte trebuie atribuite altor ființe.“¹

Și nu știm nici măcar ce legătură au aceste fragmente unele cu altele.

Teilhard de Chardin era și savant și „mistic“. Surprinzător nu este atât faptul că era o combinație a celor două (la urma urmei, era iezuit), ci, mai curând, faptul că este destul de respectat atât de către teologi – teologi romano-catolici, dar, de fapt, și de mulți așa-ziși teologi ortodocși –, cât și de către oamenii de știință. Cartea sa *Fenomenul Omului* are o introducere scrisă de Julian Huxley, nepotul faimosului contemporan și adept al lui Darwin, T.H. Huxley. Julian Huxley este un evoluționist ateu absolut. El nu poate fi întrutotul de acord cu încercarea lui Teilhard de a împăca evoluția cu catolicismul, dar, în principiu, este de acord cu filosofia lui.

Ajungem astfel la un subiect pe care l-am discutat anterior:² speranța omului că religia se va contopi cu știința. Primii oameni de știință din Apus, în momentul nașterii științei moderne, în Renaștere, aveau cu toții orientare mistică. Erau saturați de filosofia pitagoreică. Giordano Bruno (1548-1600), socotit premergătorul științei și al filosofiei moderne, a fost un mistic panteist. El credea că întreaga lume este Dumnezeu, că Dumnezeu este sufletul lumii și că „Natura este Dumnezeu în lucruri“. Filosofia sa combina religia și știința într-o unică viziune panteistă.

În veacul al nouăsprezecelea, prorocul socialist Saint-Simon spunea că a venit timpul când nu numai că ordinea socială va fi o instituție religioasă, ci știința și religia vor merge împreună, iar știința nu va mai fi atee. Teilhard de Chardin era genul de gânditor pe care îl căuta el: cel care să aducă laolaltă știința și religia.

Tot în veacul al nouăsprezecelea, filosoful american Ralph Waldo Emerson vorbea cam despre același lucru. Confruntat cu o stare în care credința omului fusese despărțită de cunoaștere din pricina iluminării moderne, el chema la restaurarea unității în om, vorbind despre cum putem readuce laolaltă credința și cunoașterea. În eseu său *Despre natură* el spune:

„Pricina pentru care lumea e lipsită de unitate, zăcând sfărâmată și în grămezi, este dezunirea omului de sine însuși. El nu poate fi naturalist până ce nu împlinește toate cererile spiritului. Dragostea este în aceeași măsură una dintre cerințele sale pe cât și percepția... Adânc pe adânc cheamă, dar în viața prezentă nuntirea nu se săvârșește. Sunt oameni nevinovați ce slujesc lui Dumnezeu după tradiția părinților lor, dar simțământul datoriei nu s-a întins încă la toate facultățile lor. [Adică își fac datoria față de pro-

¹ F. Clark Howell, în *New Scientist*, 25 martie, 1965, p. 798.

² Adică în secțiunile precedente ale „Cursului de supraviețuire“ ținut de Părintele Serafim, din care a fost luată această prelegere (*n. ed.*).

pria religie, dar nu urmează cu conștiinciozitate știința și filosofia.] Și există naturaliști răbdători, dar care-și îngheață subiectul sub glaciala lumină a înțelegerii. [Adică despart filosofia de religie.] [...] Dar când un gânditor credincios, hotărât să desprindă fiecare lucru de relațiile personale și să-l vadă în lumina gândirii, va aprinde, în același timp, știința cu focul celor mai sfinte simțăminte, atunci Dumnezeu va ieși din nou la iveală în creație.¹

Tot Teilhard de Chardin este „prorocul“ care făgăduiește să împlinească aceste așteptări, care descoperă că știința și religia sunt, încă o dată, compatibile.²

În revistele *St. Vladimir's Theological Quarterly* și *Concern*, Theodosius Dobzhansky rezumă ceea ce a încercat să facă Teilhard de Chardin în cărțile sale. Teilhard, spune el, descrie trei stadii prin care a trecut dezvoltarea evolutivă, folosind propriii termeni tehnici:

„Întâi are loc cosmogeneza, evoluția naturii neînsuflețite; în al doilea rând, biogeneza, evoluția biologică; și în al treilea rând, noogeneza, dezvoltarea gândirii umane.“

Teilhard vorbește și despre „sfere“: „biosfera“, sfera vieții, și „noosfera“, sfera gândirii. El spune că întregul glob este pătruns de o rețea a gândirii pe care o numește „noosferă“.

„Până aici“, continuă Dobzhansky:

„Teilhard stă ferm pe o temelie de fapte demonstrabile. Spre a-și completa teologia naturii el se avântă apoi într-o *prorocie întemeiată pe credința sa religioasă*. El vorbește despre «convingerea, cu totul de nedemonstrat pentru știință, că universul are o direcție și că ar putea – iar, dacă suntem credincioși, că ar trebui cu adevărat – să ducă la un fel de desăvârșire ireversibilă».³

Dobzhansky citează cu deplină aprobare următoarea afirmație a lui Teilhard de Chardin despre ce anume este evoluția:

„Este oare evoluția o teorie, un sistem sau o ipoteză? Ea este mult mai mult – este un postulat general, dinaintea căruia toate teoriile, toate ipotezele, toate sistemele trebuie să se incline de aici înainte, și căruia trebuie să i se conformeze spre a putea fi luate în considerare și a fi veridice. Evoluția e o lumină care luminează toate faptele, o traiectorie pe care toate liniile de gândire trebuie s-o urmeze. Iată ce este evoluția.“⁴

¹ *The Selected Writings of Ralph Waldo Emerson*, Random House, The Modern Library, New York, 1968, p. 38.

² O încercare mai recentă de a combina știința, religia și filosofia evoluționistă se găsește în cartea *The Marriage of Sense and Soul: Integrating Science and Religion*, de Ken Wilber, Random House, Broadway Books, New York, 1998, pp. 103-111. Pentru mai multe informații despre uniunea științei cu religia vezi Epilogul editorului din prezenta lucrare (*n. ed.*).

³ Th. Dobzhansky, „On Human Life“, *loc. cit.*

⁴ Th. Dobzhansky, „Evolution: God's Method of Creation“, în *Concern*, primăvara, 1973.

Adică, în gândirea lui Teilhard – pe care o urmează o mulțime de oameni, fie că sunt creștini, ateii sau orice altceva – evoluția devine un fel de nouă revelație universală pentru omenire. Deci totul trebuie înțeles în termenii evoluției, inclusiv religia.

Scrierile lui Teilhard de Chardin sunt atât de înșesate de propriul jargon, încât este ușor să-l respingi – ori să-l accepți – fără să pricepi cu totul semnificația gândirii sale. Dar, mai presus de toate, trebuie înțeles ce anume i-a inspirat gândirea, căci tocmai această inspirație de temelie și concepție despre lume a pus stăpânire pe fantezia intelectualului modern, deopotrivă „creștin” și ateu, în ciuda dificultății limbajului.

Ceea ce l-a inspirat pe Teilhard de Chardin și îi inspiră pe adepții săi este o anume *concepție unitară* asupra realității, o îmbinare a lui Dumnezeu și a lumii, a spiritualului și a secularului, într-un singur proces armonios și atotcuprinzător care nu numai că poate fi perceput de intelectualul modern, ci poate fi *simțit* de sufletul sensibil aflat în strânsă legătură cu spiritul vieții moderne; într-adevăr, pasul următor al procesului poate fi *anticipat* de „omul modern”, și tocmai de aceea este așa de iute acceptat Teilhard de Chardin ca „proroc”, chiar de către oameni ce nu cred în Dumnezeu: el vestește, într-un chip foarte „mistic”, viitorul la care speră orice gânditor de astăzi¹ (în afară de creștinii ortodocși conștienți).

Există două laturi ale gândirii unitare a lui Teilhard de Chardin: cea lumească (prin care-i atrage și-i păstrează chiar pe ateii totali precum Julian Huxley), și cea spirituală (prin care-i atrage pe „creștini” și le dă o „religie” celor necredincioși).

Propriile cuvinte ale lui Teilhard nu lasă nici o urmă de îndoială că mai presus de orice era îndrăgostit pătimaș de lume, de pământ:

„Lumea (valoarea, infailibilitatea și bunătatea ei) – care, când totul a fost spus și făcut, este primul, ultimul și singurul lucru în care cred.”²

Acum pământul mă poate prinde în giganticele sale brațe. Poate să mă umple cu viața lui, ori să mă întoarcă în țărâna sa. Se poate împodobi pentru mine cu toate farmecele, cu toate grozăviile, cu toate tainele. Mă poate îmbăta cu mireasma realității și unității sale.”³

Neîndoielnic, cu o astfel de credință el întoarce spatele creștinismului ortodox. După cum relatează cu exactitate unul dintre biografi săi, el credea că „de-acum mântuirea nu mai trebuia căutată în «lepădarea de lume», ci în «participarea» activă la construirea ei”.⁴ A abandonat în chip conștient „învechitele” forme ale credinței creștine în favoarea celor noi, secularizate. El disprețuia

¹ Adică orice persoană ce ține de tradiția raționalistă venită din epoca Luminilor și, în ultimă instanță, din Evul Mediu apusean de după Schismă.

² Teilhard de Chardin, *How I believe*, Harper & Row, New York, 1969, p. 11.

³ Teilhard de Chardin, *The Divine Milieu*, Harper & Row, New York, p. 154.

⁴ Pierre Leroy, S.J., *Teilhard de Chardin: The Man*, p. 22.

„toate acele basme dulcege despre sfinți și mucenici! Care copil normal ar vrea să-și petreacă veșnicia într-o tovărășie atât de plicticoasă?”¹

Credea că „ceea ce ne lipsește tuturor într-un fel sau altul în acest moment este o nouă definiție a sfințeniei.”² El scria:

„Lumea modernă e o lume în evoluție; prin urmare, conceptele statice ale vieții spirituale trebuie regândite iar învățătura clasică a lui Hristos trebuie reinterpretată.”³

Avem aici reflectarea aruncării peste bord a vechiului univers newtonian. Teilhard vrea să pună și creștinismul în aceeași categorie, fiindcă și el e legat de clasicul mod de gândire static. Acum avem un nou mod de gândire; prin urmare, așa cum avem o nouă fizică, trebuie să avem și un nou creștinism.

Dar filosofia lui Teilhard nu e o simplă secularizare a creștinismului; viziunea sa cea mai puternică și mai influentă este cea a *spiritualizării lumii* și a activității lumești. Teilhard nu era doar îndrăgostit de lume și de orice „progres modern” și dezvoltare științifică; ceea ce îl deosebește este faptul că dădea acestor lucruri o semnificație „religioasă” aparte. El scria:

„Atunci, Doamne, chiar e adevărat? Pot eu, ajutând la răspândirea științei și libertății, să sporesc densitatea atmosferei divine, în ea însăși și pentru mine: acea atmosferă în care mi-am dorit întotdeauna să mă scufund? Prinzându-mă de pământ, mă fac în stare a mă ține mai aproape de tine...

Fie ca energiile lumii, stăpânite de noi, să se închine înaintea noastră și să primească jugul puterii noastre.

Fie ca rasa umană, ajunsă la o mai deplină conștiință și la o mare putere, să ajungă a se grupa în organisme bogate și fericite în care viața va fi mai bine întrebuițată, aducând însuțită dobândă.”⁴

Pentru el, Dumnezeu poate fi aflat numai în mijlocul lumii:

„Nu vorbesc metaforic când spun că străbătând până la capăt lungimea și lățimea și adâncimea lumii în mișcare omul poate ajunge la experiența și viziunea dumnezeului său.”⁵

În desăvârșită armonie cu vremurile sale de „căutări” seculare, el declară că:

„a trecut vremea când Dumnezeu putea pur și simplu să se impună pe Sine din afară, ca stăpân și proprietar al moșiei. De-acum înainte lumea va îngenunchea numai înaintea centrului organic al propriei evoluții.”⁶

¹ Apud Robert Speaight, *Teilhard de Chardin: A Biography*, Collins, Londra, 1967, p. 27.

² Teilhard de Chardin, *Human Energy*, Collins, Londra, 1969, p. 110.

³ Frank Magill, ed., *Masterpieces of Catholic Literature in Summary Form*, Harper & Row, New York, 1965, p. 1054.

⁴ Teilhard de Chardin, *The Mystical Milieu: Writings in Time of War*, Harper & Row, New York, 1968, pp. 138-39.

⁵ Teilhard de Chardin, *The Divine Milieu*, ed. cit., p. 36.

⁶ Teilhard de Chardin, *Human Energy*, ed. cit., p. 10.

Pentru el „evoluția“ nu este o idee distructivă pentru religie, ci o idee religioasă în sine:

„Creștinismul și evoluția nu sunt două viziuni de neîmpăcat, ci două perspective destinate a se acomoda și a se completa una pe alta.“¹

El credea cu ardoare și învăța că „evoluția a ajuns, ca să zicem așa, să toarne sânge proaspăt în perspectivele și aspirațiile creștinismului“². Într-adevăr, după Teilhard, evoluția pregătește calea pentru o nouă descoperire a lui Dumnezeu:

„Pământul... mă poate face să cad în genunchi în așteptarea a ceea ce se coace în sânul său... El a devenit pentru mine, dincolo de el însuși, trupul celui ce este și al celui ce vine.“³

Evoluția este, pentru Teilhard, un proces care implică „construirea trupului cosmic al lui Hristos în care *toate lucrurile* sunt unite cu Dumnezeu“⁴.

Fiu credincios al Bisericii Romano-catolice, Teilhard își exprimă viziunea unirii lui Dumnezeu cu lumea în termenii teologiei latine, oferind o „nouă dezvoltare“ a gândirii catolice prin șocanta idee a „*Transsubstanțierii*“ pământului:⁵

„Pe măsură ce omenirea asimilează lumea materială, iar Ostia asimilează umanitatea noastră, prefacerea euharistică depășește și completează transsubstanțierea pâinii de pe altar. Pas cu pas ea invadează irezistibil universul... Materiile sacramentale sunt alcătuite de totalitatea lumii, iar răstimpul creației este perioada necesară pentru consacrarea ei.“⁶

În procesul evoluției „Trupul lui Hristos“ se alcătuește în lume – nu Hristosul ortodoxiei, ci „Hristosul universal“ sau „Supra-Hristos“, pe care Teilhard îl definește ca „sinteza dintre Hristos și univers“⁷. Acest „Hristos evolutiv“ va duce la unirea tuturor religiilor:

„Convergența generală a religiilor asupra unui Hristos universal, satisfăcător pentru toate în mod fundamental: iată care îmi pare a fi singura convertire posibilă a lumii și singura formă în care religia viitorului poate fi concepută.“⁸

Pentru el, creștinismul nu este unicul Adevăr, ci doar „un tip emergent al evoluției“, supus schimbării și prefacerii ca orice altceva din lumea „evolu-

¹ Teilhard de Chardin, *The Mystical Milieu*, ed. cit., p. 125.

² Teilhard de Chardin, *The Phenomenon of Man*, Harper & Row, New York, 1959, p. 297.

³ Teilhard de Chardin, *The Divine Milieu*, ed. cit., pp. 154-155.

⁴ Frank Magill, ed., *Masterpieces of Catholic Literature*, ed. cit., p. 1058.

⁵ Teilhard a scris despre acest lucru pe când era în China, în 1926-27, după ce a săvârșit o Missă în Deșertul Gobi.

⁶ Teilhard de Chardin, *The Divine Milieu*, ed. cit., pp. 125-126.

⁷ Teilhard de Chardin, *How I believe*, ed. cit., p. 37.

⁸ *Ibid.*, p. 41.

tivă“. La fel ca Papii mai recentți, Teilhard nu dorește să „convertească“ lumea, ci doar să-i ofere papalitatea ca pe un fel de centru mistic al căutării religioase a omului, un supra-denominațional oracol delfic. Iată cum îi rezumă părerile unul dintre admiratorii săi:

„Dacă creștinismului [...] îi este dat, într-adevăr, să fie religia de mâine, există o singură cale pe care poate nădăjdui să ajungă la măsura marilor tendințe umanitare de azi și să le asimileze; iar aceasta este prin axa, vie și organică, a catolicismului său centrat asupra Romei.“¹

În vreme ce universul „evoluează“ către „Trupul lui Hristos“, omul însuși atinge apogeul dezvoltării sale evoluționiste: „Supra-umanitatea“. Teilhard scrie:

„Evidența obligă rațiunea noastră să accepte că ceva mai mareț decât omul de azi este în curs de gestație pe pământ.“

Asemeni lui Lecomte du Noüy și, de fapt, asemeni tuturor gânditorilor ce au o concepție „religioasă“ despre evoluție, Teilhard identifică „Supra-umanitatea“ evolutivă cu Hristos, și invers, îl interpretează pe Hristos în termenii „Supra-umanității“:

„Pentru a putea să fim în stare să ne închinăm ca înainte trebuie să fim în stare să ne spunem nouă înșine, în vreme ce privim către Fiul Omului, [nu *Apparuit humanitas*, ci] *Apparuit Superhumanitas* [«a apărut Supra-umanitatea»].“²

Aici gândirea lui Teilhard devine „mistică“, însă el nu afirmă clar dacă personalitatea umană se păstrează în „Supra-umanitate“ sau se contopește pur și simplu cu universalul „Supra-Hristos“. Sau, cum zice unul din biografi săi:

„Omenirea urmează a atinge un punct de dezvoltare când se va desprinde cu totul de pământ și se va uni cu Omega... «Un fenomen poate similar morții, văzut din afară, [scrie Teilhard], dar, în realitate, simplă metamorfoză și accedea la sinteza supremă.»“³

„Sinteza supremă“, apogeul procesului evoluționisto-spiritual, este ceea ce Teilhard numea „Punctul Omega“:

„Într-o zi, ne spune Evanghelia, tensiunea care se acumulează treptat între omenire și Dumnezeu va atinge limitele prevăzute de posibilitățile

¹ Thomas Corbishly, *The Spirituality of Teilhard de Chardin*, Paulist Press, New York, 1971, p. 100. Teilhard scria el însuși: „Totul ne arată că dacă creștinismul este, într-adevăr, destinat a fi, așa cum mărturisește și cum este conștient a fi, religia de mâine, atunci numai prin axa vie, organică a romano-catolicismului său poate nădăjdui să se măsoare cu marile curente umaniste moderne și să se facă una cu ele“ (*Christianity and Evolution*, Harcourt Brace Jovanovich, A Harvest Book, New York, 1969, p. 168) (*n. ed.*).

² Teilhard de Chardin, *Science and Christ*, Collins, Londra, 1968, p. 164.

³ Speaight, *op. cit.*, p. 266.

lumii. Atunci va veni sfârșitul. Atunci prezența lui Hristos, care se acumulează tăcut în lucruri, se va descoperi brusc – ca o străfulgerare de lumină de la pol la pol. Atomii spirituali ai lumii vor fi născuți pretutindeni de către o forță generată de puterile de coeziune proprii universului însuși și vor ocupa, fie înăuntrul lui Hristos, fie în afară de Hristos (dar totdeauna sub influența lui Hristos), fericirea sau durerea rânduită lor de către structura vie a Pleromei [plinirea lucrurilor].¹

Acest Punct Omega nu este un țel din afara lumii, ci doar capătul „mișcării universului către țelul evoluției sale”; „climaxul evoluției se identifică... cu Hristos cel înviat al Parusiei”². Toți oamenii, crede Teilhard, trebuie să dozească acest țel, căci el „este acumularea dorințelor care trebuie să facă Pleroma să se reverse asupra noastră”³. Tot el scrie:

„A coopera cu evoluția cosmică totală este singurul act deliberat care poate exprima în mod adecvat devoțiunea noastră față de un Hristos evolutiv și universal.”⁴

Cu toate acestea, cu sau fără voia omului, Parusia va veni, căci ea este culminarea unui proces natural:

„Unica lucrare a lumii este incorporarea fizică a credincioșilor în Hristos, care este de la Dumnezeu. Această sarcină majoră este urmată cu rigurozitatea și armonia unui proces natural de evoluție.”⁵

Bineînțeles că el elimină cu totul orice idei ale creștinismului care au existat până atunci. Creștinismul nu înseamnă ca un individ să încerce a-și mântui sufletul, ci este întregul celor din lume evoluând printr-un proces natural către Punctul Omega. Creștinii nu ar trebui să se teamă de procesul natural al evoluției, crede Teilhard, căci el nu face decât să-i ducă negreșit la Dumnezeu:

„Deși speriat o clipă de evoluție, creștinul percepe că ceea ce ea îi oferă nu e nimic altceva decât un măreț mijloc de a se simți în mai mare măsură una cu Dumnezeu și de a se da pe sine mai mult Lui. Într-o natură pluralistă și statică, dominația universală a lui Hristos ar putea, strict vorbind, a fi încă privită ca o putere extrinsecă și supraimpusă. Într-o lume spiritual convergentă, această energie «hristică» dobândește o urgență și o intensitate de o cu totul altă ordine.”⁶

¹ Teilhard de Chardin, *The Divine Milieu*, ed. cit., pp. 150-151.

² Speaight, *op. cit.*, pp. 335, 337.

³ Teilhard de Chardin, *The Divine Milieu*, ed. cit., p. 151.

⁴ Teilhard de Chardin, *Science and Christ*, ed. cit., p. 169.

⁵ Teilhard de Chardin, *La Vie Cosmique*, citat în Teilhard de Chardin, *The Future of Man*, Collins, Londra, 1965, p. 304.

⁶ Teilhard de Chardin, *The Phenomenon of Man*, ed. cit., pp. 296-297.

9. *Hiliasmul' lui Teilhard de Chardin*

Mai sunt câteva păreri ale lui Teilhard de Chardin care trebuie menționate. Este interesant că el caută o stare care să ne ducă dincolo de țelul mort al comunismului. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial el scria că comunismul, fascismul și democrația se luptă unele cu altele, dar noi trebuie să trecem dincolo de acestea:

„Marea sarcină a omenirii moderne este aceea de a-și tăia o cale de ieșire forțând un prag al conștiinței mai înalte. Fie că sunt sau nu creștini, oamenii însuflețiți de această convingere alcătuiesc o *categorie omogenă*.”

Marele eveniment pe care-l așteptăm [este] descoperirea unui act sintetic de adorare în care să se alieze și să se înalțe reciproc pătimașa dorință de a cuceri Lumea și pătimașa dorință de a ne uni cu Dumnezeu; *actul vital, cu totul nou, corespunzând unei noi vârste a Pământului.*²

Se poate vedea că la Teilhard hiliasmul este foarte puternic; New Age-ul își face apariția:

„În comunism, în orice caz la originile sale, credința într-un organism uman universal a atins o măreață stare de exaltare... Pe de altă parte, în dezechilibrata sa admirație față de puterile tangibile ale Universului, el a exclus sistematic din speranțele sale posibilitatea unei metamorfoze spirituale a Universului.”³

Cu alte cuvinte, dacă adaugi comunismului spiritualitate, ai găsit răspunsul.⁴ Teilhard urmează:

„Trebuie să ne unim. Nu din nou în fronturi politice, ci într-o singură mare cruciadă pentru progresul uman... Democratul, comunistul și fascistul trebuie să se debaraseze de deviațiile și limitările sistemelor lor și să urmărească deplin aspirațiile pozitive care le inspiră entuziasmul, iar apoi, cu totul firesc, noul spirit va sparge legăturile exclusive ce încă îl țin prizonier; cele trei curente se vor descoperi contopite în concepția unei sarcini comune; anume, promovarea viitorului spiritual al Lumii... Funcția

¹ Una dintre primele erezii creștine, întemeiate pe o greșită interpretare a *Cărții Apocalipsei*; în general, termenul „hiliasm” se poate aplica oricărei credințe, fie seculară sau religioasă, în perfectibilitatea lumii acesteia căzute (*n. ed.*).

² Teilhard de Chardin, *Building the Earth*, Cross Currents, West Nyack, New York, 1959, p. 20.

³ *Ibid.*, pp. 21-22.

⁴ Vorbind de „preoții muncitori” iezuiți și dominicani care, în anii patruzeci și cincizeci, au intrat în partide comuniste și socialiste (părăsind mai apoi preoția), Teilhard scria: „Preoții-muncitori găsesc în chipul unui marxism uman nu numai dreptate, ci și speranță și un sentiment față de Pământ care e mai puternic decât «umanitatea evanghelică»” (citat în Malachi Martin, *The Jesuits*, Simon & Schuster, New York, 1987, p. 290). Altundeva el spunea: „Marxiștii cred în viitorul omenirii, pe când creștinii de azi nu” (citat în Joseph V. Kopp, *Teilhard de Chardin: A New Synthesis of Evolution*, Deus Books/Paulist Press, Paramus, New Jersey, 1964). Despre noua spiritualitate care se clădește pe temeliiile puse de comunism vezi Epilogul Editorului (*n. ed.*).

omului este aceea de a construi și a conduce întregul Pământului... Vom sfârși prin a pricepe că marele obiectiv urmărit în chip inconștient de către știință nu este altul decât descoperirea lui Dumnezeu.¹

Iată cum mistica pătrunde drept în miezul științei. Știința de azi își pierde toate temeiurile; ea a devenit nedeterminată, afirmând un întreg univers de antimaterie, ceea ce-i pune în încurcătură pe savanți.² Totul sfârșește în mistică.

Teilhard scrie:

„Singura Unitate cu adevărat naturală și real umană este Spiritul Pământului... O patimă acaparatoare începe să se arate, care va înghiți cu totul ori va transforma ceea ce până acum fusese imaturitatea pământului... Chemarea către marea Unire [adică unitatea universală a omenirii] a cărei realizare este singura lucrare aflată acum în desfășurare în natură... Pornind de la această ipoteză, după care (în conformitate cu descoperirile psihanalizei) Dragostea este energia psihică primară și universală, oare nu se limpezește totul în jurul nostru...? Simțământul Pământului este irezistibilă presiune care va veni la momentul potrivit spre a-i uni [pe toți oamenii] într-o patimă comună.

Epoca națiunilor este trecut. Sarcina aflată în fața noastră, de vrem să nu pierim, este să dăm de-o parte vechile prejudecăți și să construim Pământul...

Marele conflict din care vom fi ieșit, nu va fi făcut decât să întărească în Lume nevoia de a crede. După ce va fi ajuns la o mai înaltă treaptă de auto-perfecțiune, Spiritul Pământului va experia o tot mai mare nevoie vitală de a adora; din evoluția universală, Dumnezeu se ivește în conștiințele noastre mai mareș și mai necesar decât oricând...

Când oare a mai existat în Noosferă o nevoie mai urgentă de a găsi o Credință, o Speranță care să dea sens și suflet imensului organism pe care-l clădim?³

Ceea ce vrea să spună aici este că întreaga revoluție modernă s-a rătăcit. Când ea încercă să clădească un nou Rai, nimicește totul; de-aceea are nevoie să i se adauge un sens religios; tocmai ceea ce îi furnizează Teilhard. Toate lucrurile vieții moderne sunt bune, zice el. Adăugați-le doar aceasta: ideea că toate ne îndreaptă către o nouă împărăție spirituală.

Teilhard spune în continuare:

„În noi evoluția Lumii către spirit devine conștientă... Nu putem încă înțelege exact unde anume ne va duce, dar ar fi absurd să ne îndoim că ne duce către un țel de o valoare supremă.“⁴

¹ Teilhard de Chardin, *Building the Earth*, ed. cit., pp. 23-24.

² În prezent, cosmologii evoluționiști susțin că până la nouăzeci la sută din materia universului este materie „întunecată“ sau „exotică“ (n. ed.).

³ Teilhard de Chardin, *Building the Earth*, ed. cit., pp. 24-27.

⁴ *Ibid.*, pp. 27-28.

Prin aceasta el încearcă a fi proroc, deși nu este prea sigur încotro se îndreaptă totul.

„Principiul generator al unificării noastre nu va fi aflat în final într-o unică contemplare a aceluiași Adevăr ori în unica dorință trezită de către Ceva, ci în unica atracție exercitată de către un același Cineva.”¹

„De-aceea, în ciuda tuturor aparentelor improbabilități, ne apropiem inevitabil de o nouă eră în care Lumea își va arunca lanțurile, spre a se abandona, în sfârșit, puterii afinităților ei lăuntrice...”

Cu două mii de ani de experiență mistică [a romano-catolicismului] în urma noastră, contactul pe care-l putem face cu Focarul personal al Universului a câștigat tot așa de multă bogăție explicită ca și contactul pe care-l putem face, după două mii de ani de Știință, cu sferile naturale ale Lumii. Privit ca un «tip» al dragostei, creștinismul este atât de viu încât, în chiar acest moment, îl putem vedea suferind o extraordinară mutație prin ridicarea la o mai fermă conștiință a valorii sale universale.

Nu este oare în curs de desfășurare încă o metamorfoză, ultima, realizarea lui Dumnezeu în inima Noosferei [lumea mentală], străbaterea cercurilor [adică a tuturor sferelor] către Centrul lor comun, apariția cel puțin a «Teosferei» [atunci când omul și lumea se vor face Dumnezeu]?²

Această dorință este foarte adâncă în omul modern – aceasta este ceea ce își dorește. Toate sistemele moderne, filosofice, hiliaste sau socialiste, au, în final, ideea că Dumnezeu este eliminat, creștinismul este eliminat, iar lumea este dumnezeiască. Lumea este oarecum trupul lui Dumnezeu, iar omul dorește să fie un zeu. Omul l-a pierdut acum pe Dumnezeu; Dumnezeu este mort; Supraomul vrea să se nască. Teilhard exprimă dorința omului modern pentru ceea ce Dostoievski a înfățișat în „Marele Inchizitor”. El încearcă să unească latura spirituală cu latura științifică și cu o Nouă Ordine care va fi una politică. Este prorocul lui Antihrist.³ Iată deci că prin aceasta raționalismul modern din vremea noastră ajunge la capăt. Rațiunea ajunge, în fine, să se îndoiască de sine sau chiar să se nege.⁴ Știința este răsturnată; ea nu mai știe ce este materia, ce anume poate cunoaște și ce nu poate cunoaște. Relativismul pătrunde toate sferile. Pentru unii, îndoiala și relativismul duc la filosofia absurdului.⁵

¹ *Ibid.*, p. 19.

² *Ibid.*, p. 32.

³ Învățătura Părintelui Serafim despre acest subiect e discutată mai amănunțit în Epilogul editorului (*n. ed.*).

⁴ Mai devreme în „Cursul de supraviețuire” Părintele Serafim a vorbit despre felul cum credința în „rațiunea pură” a fost subminată spre sfârșitul Iluminismului de către filosofii David Hume, Immanuel Kant și alții. O parte a acestei discuții a fost inclusă în capitolul precedent (*n. ed.*).

⁵ Referire la scriitorii Camus, Kafka, Ionescu etc. La începutul anilor șaizeci Părintele Serafim a scris un eseu intitulat „Filosofia absurdului”, publicat postum în revista *The Orthodox Word*, nr. 106, 1982 (*n. ed.*).

Se vedește că, după ce a trecut prin toate experimentele apostaziei, omul nu poate dezvolta nimic mai mult pentru sine. A încercat totul, și de fiecare dată a fost convins că a găsit, în sfârșit, răspunsul. Însă, făcând aceasta, arunca peste bord tot mai mult din trecut. Și tot ceea ce făcea era mereu aruncat peste bord de către generația următoare. Acum ajunge, în sfârșit, să se îndoiască chiar de existența lumii, de ceea ce este el însuși. Mulți oameni se sinucid. Mulți distrug. Ce i-a rămas omului? Nu i-a mai rămas decât să aștepte o nouă revelație. Iar omul modern a ajuns într-o asemenea stare – lipsit de un sistem de valori și de o religie proprie – încât nu poate decât să accepte orice i se prezintă, ca fiind acea nouă revelație.

10. Teilhardismul în lumina Ortodoxiei

Filosofia evoluționistă a lui Teilhard de Chardin este, la drept vorbind, produsul întâlnirii filosofiei moderne cu romano-catolicismul. Oricât de mare pare a fi ruptura teilhardismului cu unele aspecte ale romano-catolicismului ultramontanist, nu poate fi nici o îndoială că el este în profundă armonie și exprimă admirabil cel mai adânc curent „spiritual” al Romei apostate: folosirea „nelumescului” în scopuri lumești, hiliaste sau, după expresia Papilor recenți, „sanctificarea lumii”. În lăuntrul romano-catolicismului, teilhardismul este o nouă „revelație”, aproape la fel de îndreptățită și de „tradițională” precum revelația din urmă cu câteva secole a „Sfintei Inimi a lui Iisus”, care ea însăși a inspirat una dintre meditațiile „mistice” ale lui Teilhard într-un monolog cu Dumnezeu:

„Cu două veacuri în urmă, Biserica ta [adică cea romano-catolică] a început să simtă deosebita putere a inimii tale... Dar acum [ajungem a fi] conștienți că scopul tău principal când ne-ai descoperit inima ta a fost acela de a face în stare dragostea noastră să scape de constrângerea prea înguste, prea precizei, prea limitatei imagini a ta pe care ne-am plăsmuit-o pentru noi înșine. Ceea ce deslușesc în pieptul tău este doar un cuptor de foc; și cu cât îmi ațintesc privirea asupra văpăii sale, cu-atât mai mult mi se pare că de jur împrejurul său contururile trupului tău se topesc și se dilată peste măsură, până ce singurele trăsături pe care le pot distinge în tine sunt cele ale feței lumii ce a izbucnit în flăcări.”¹

„Revelația Sfintei Inimi”, în această concepție, este deci doar pregătirea pentru încă mai universală revelație a „evoluției” din vremea noastră. Chiar în secolul al nouăsprezecelea, „reacționarul” papă Pius al IX-lea, departe de a condamna părerile evoluționiste ale lui St. George Jackson Mivart, i-a acordat un titlu onorific de doctor în filosofie după publicarea lor (1876).²

¹ Teilhard de Chardin, *Hymn of the Universe*, Harper & Row, New York, 1965, p. 34.

² Vezi Frank Magill, ed., *Masterpieces of Catholic Literature*, ed. cit., pp. 684-685.

În teilhardism, romano-catolicismul a ajuns poate la ultima limită a hulei sale împotriva adevăratei învățături a Bisericii lui Hristos. Ceea ce această filosofie numește „Hristos“ este tocmai ceea ce Biserica Ortodoxă cunoaște drept Antihrist: „emergentul“ pseudo-Hristos care fângăduiește omenirii o împărăție „spirituală“ a acestei lumi. În filosofia aceasta concepția și gustul nelumescului, care-i deosebește pe creștinii ortodocși de ceilalți oameni, sunt cu totul anulate.

Cum am văzut, Teilhard este în profundă armonie atât cu perspectiva modernă, cât și cu romano-catolicismul, care converg acum într-o nouă viziune despre lume. Pe drept cuvânt, el a văzut că evoluția, dacă ar fi adevărată, nu poate fi menținută într-un singur domeniu al gândirii umane, ci afectează profund întregul gândirii. Nu s-a preocupat de „împăcarea“ punct cu punct a evoluției cu tradiția și dogmele creștine, căci a văzut bine că nu poate exista împăcare. Evoluția e o nouă „revelație“ făcută omului, fiind unica parte deosebit de importantă a concepției despre lume a „Epocii a Treia a Sfântului Duh“ care vine acum asupra omenirii din urmă.¹ În lumina evoluției, totul trebuie să se schimbe – nu doar „concepția statică“ a Sfintei Scripturi și a Sfinților Părinți, ci întreaga noastră perspectivă asupra vieții, asupra lui Dumnezeu și a Bisericii.

Credinciosul ortodox obișnuit, care poate că acceptă evoluția cu nevinovăție, fiindcă i s-a spus că este „științifică“, va fi neîndoielnic încurcat de ideile despre evoluție ale lui Teilhard, întrebându-se ce legătură pot avea ele cu „faptele științifice“ pe care „toată lumea le acceptă“ astăzi. A venit deci, în sfârșit, momentul să ne apropiem de răspunsurile la întrebările privitoare la evoluție și religia creștină ridicate de acest studiu asupra „evoluționismului creștin“. Nu oricine crede într-o anumită formă de evoluție poate accepta pseudo-misticismul lui Teilhard de Chardin; dar acest misticism hulitor nu e decât urmarea cea mai logică a unor păreri ale căror depline implicații nu sunt defel conștientizate de cei care acceptă evoluția „într-o anumită formă“. Deși necunoscută celor mai mulți creștini ortodocși, există totuși o învățătură limpede asupra naturii lumii, a zidirii lui Dumnezeu și a omului întâi-zidit, înfățișată de Sfinții Părinți ai Bisericii Ortodoxe, care răspunde tuturor întrebărilor pe care „teologii“ ortodocși moderniști, care nu cunosc învățătura ortodoxă a Părinților, le socotesc așa de nesigure și dificile.

¹ Referire la prezicerea hiliastă a lui Joachino da Fiore, abatele latin din veacul al doisprezecelea, care a văzut cele două epoci, cea a Tatălui (Vechiul Testament) și cea a Fiului (Noul Testament), lăsând loc celei de-a Treia Epoci finale, cea a Duhului Sfânt. Această învățătură a fost reluată în secolul al treisprezecelea de franciscani, care au văzut în Joachino pe prorocul lor. În secolul al nouăsprezecelea ea a fost reînviată de gânditorul rus antiortodox Nicolai Berdiaev, care a prezis venirea unei „noi și finale Revelații“: „Noua Eră a Duhului Sfânt“, caracterizată printr-o „nouă spiritualitate și o nouă mistică; în ea nu va mai fi loc pentru viziunea ascetică. asupra lumii“. Vezi Serafim Rose, *Ortodoxia și religia viitorului* (n. ed.).

Monstruoasa concepție a lui Teilhard despre „Omega“ a devenit posibilă tocmai fiindcă filosofia evoluționistă a acoperit mai întâi pe „Alfa“ – adică învățătura ortodoxă despre facerea lumii și a omului. Teologia ortodoxă din vremea noastră a ajuns a fi atât de mult influențată de această filosofie modernă, încât „teologii ortodocși“ nu mai învață învățătura ortodoxă despre zidirea lui Dumnezeu. Ideile înfățișate în organul oficial al Arhiepiscopiei Grecești din America de către teologul „conservator“ Panaghiotis Trempeles (dacă a fost citat corect), de către Theodosius Dobzhansky și de Seminarul Teologic „Sfântul Vladimir“, care i-a acordat titlul onorific de doctor, de periodicele Mitropoliei Americane [a Bisericii Ortodoxe din America] și de „Conferința permanentă a episcopilor ortodocși canonici“ din America – sunt atât de departe de ortodoxie, încât nu poți decât să te minunezi de „robia apuseană“ care i-a înlănțuit pe acești creștini ortodocși care, la urma urmei, sunt liberi să-i citească pe Sfinții Părinți și să gândească cu mintea lor.

Dar să nu ne lăsăm șocați de această mediocră ignoranță. Înainte de a aborda învățătura Sfinților Părinți înșiși, să cercetăm, pe scurt, părerile „teologilor ortodocși“ care acceptă chiar și învățătura lui Teilhard de Chardin ca fiind „ortodoxă“, arătându-și prin aceasta nu doar profunda ignoranță în ce privește învățătura ortodoxă, ci încă mai mult, robirea lor de către o învățătură total și evident străină Sfintei Ortodoxii.

11. Adepți „ortodocși“ ai lui Teilhard de Chardin

Teilhardismul pare a fi făcut o profundă impresie ortodocșilor ruși „liberali“ după traducerea și publicarea (semnificativă în sine) a cărții Fenomenul Omului la Moscova în 1965 – prima carte a unui „gânditor creștin“ (dacă facem abstracție de volumul propagandistic al lui Hewlett Johnson, „Vicarul Roșu din Canterbury“) care s-a publicat în URSS.¹ După această publicare, Pr. John Meyendorff de la Mitropolia Americană scria:

„Înțelegerea hristocentrică a omului și a lumii care, după Teilhard, e într-o stare de neconținută schimbare și străduință către «Punctul Omega», adică punctul cel mai înalt al ființării și evoluției, identificat de autor cu Însuși Dumnezeu, îl leagă pe Teilhard de profunda intuiție a Părinților Ortodocși ai Bisericii.“²

¹ Iată cum comentează Pr. Malachi Martin, în cartea sa *Iezuiții* (1987), legătura lui Teilhard cu marxismul: „Pentru Teilhard marxismul nu prezenta o dificultate reală. «Dumnezeul creștin din înălțime», scria el, «și Dumnezeu marxist al Progresului se reconciliază în Hristos». Nu este de mirare că Teilhard de Chardin este singurul autor romano-catolic ale cărui lucrări sunt expuse public alături de cele ale lui Marx și Lenin în Sala Ateismului din Moscova“ (*The Jesuits*, op. cit., p. 290) (n. ed.).

² Pr. John Meyendorff, „Teilhard de Chardin: notă preliminară“ (în limba rusă), în *Mesagerul Mișcării Studenților Ruși Creștini*, Paris, nr. 95-96, 1970, p. 32.

Încă și mai clar, editorul (probabil Nichita Struve) periodicului ortodox din Paris, *Mesagerul Mișcării Studenților Ruși Creștini*, scrie: „Trebuie notat că principala caracteristică a teilhardismului nu este nicidecum acceptarea evoluției – faptul nemaifiind de mult o noutate printre teologi și filosofi religioși. Miezul învățaturii gânditorului francez este o nouă abordare a problemei lumii și a creației.“ În învățătura sa despre aceste lucruri Teilhard „doar înfățișează, într-un limbaj contemporan, învățătura Apostolului Pavel despre natură, care nu e exclusă din planul Mântuirii“. Reflectând la „Missa Lumii“, experiențele lui Teilhard „au fost pentru el ceva de felul unei Liturghii cosmice care se săvârșește în chip nevăzut în lume. Aici se află chiar miezul vestirii teilhardiene, care ne readuce uitata, imemoriala înțelegere creștină a universului și a Întrupării Dumnezeuiești. Tocmai ea a luminat pentru Teilhard înțelesul evoluției ca mișcare a întregului cosmos către Împărăția lui Dumnezeu și l-a făcut în stare să depășească apropierea negativă față de lume, adânc înrădăcinată între creștini.“¹

Principalul articol „ortodox“ despre teilhardism din *Mesager* aparține unui preot ortodox polonez, Părintele George Klinger și are titlul „Părintele Teilhard de Chardin și tradiția ortodoxă“². Acest autor găsește că „gândirea lui Teilhard dezvăluie adeseori puncte de apropiere cu cele mai bune tradiții ale Ortodoxiei“³, pornind apoi să citeze aceste „cele mai bune tradiții ale Ortodoxiei“ care sunt: erezia montanistă din secolul trei („evoluționismul gândirii răsăritene se confirmă în studierea montanismului, care vedea apariția celor trei ipostasuri ale Sfintei Treimi în trei epoci succesive ale istoriei umane“)⁴; călugărul latin din secolul doisprezece Joachino da Fiore, cu pro-rocia sa despre venirea „Vârstei a Treia a Duhului Sfânt“ spre a înlocui epocile Vechiului și Noului Testament; și întreaga școală „modern-pariziană“ a lui Bulgakov, Berdiaev și a adepților lor „liberali“. (El citează și câțiva Părinți autentici; dar nici unul dintre citate nu vine în sprijinul ideii de evoluție.) Într-adevăr, nimeni nu se îndoiește de înrudirea acestor surse cu filosofia evoluționistă, nici de faptul că întregul „nou-creștinism“ harismatico-ecumenic din vremea noastră are rădăcini adânci tocmai în doctrina evoluției – dar toate acestea nu au absolut nimic de-a face cu Ortodoxia și cu Sfinții Părinți ai Bisericii! Părintele George Klinger este atât de departe de Ortodoxie încât nu șovăie să-l urmeze pe Teilhard de Chardin în năucitoarea sa viziune despre Hristosul „cosmic“ sau „supra-Hristos“:

¹ Prefața editorului la „Teilhard de Chardin și tradiția ortodoxă“ de Pr. George Klinger (în limba rusă), în *Mesagerul Mișcării Studenților Ruși Creștini*, Paris, nr. 106, 1972, pp. 110-111.

² Pr. George Klinger, „Teilhard de Chardin și tradiție ortodoxă“ (în limba rusă), în *Mesagerul Mișcării Studenților Ruși Creștini*, nr. 106, 1972, pp. 111-132.

³ *Ibid.*, p. 111.

⁴ *Ibid.*, p. 113.

„Părintele Teilhard vorbește mult despre rolul cosmic al lui Hristos, al Mediului Divin, și foarte puțin despre Biserică. Și în acest caz el este «convergent» cu tendințele înrudite din teologia ortodoxă... La Părintele Teilhard Biserica se identifică cu lucrarea lui Hristos în cosmos.“¹

Iar apoi:

„După părerea Părintelui Teilhard, prin împărtășirea Sfințelor Taine lumii, sfințindu-se, devine Trupul lui Hristos... Aceste gânduri sunt poate cele mai profunde lucruri rostite în vremurile recente despre taina centrală a creștinismului.“²

Am spus destul spre a arăta cât de departe răătăcesc adepții „ortodocși“ ai lui Teilhard de Chardin față de învățătura ortodoxă sănătoasă și cât de profund ignoră adevărata învățătură a Sfinților Părinți ai Bisericii Ortodoxe pe care-i pomenesc cu atâta ușurătate. Analfabetismul patristic al zilelor noastre este atât de mare, încât orice „teolog“ poate spune aproape orice lucru, atribuindu-l unui „Sfânt Părinte“, fără să fie corectat. Mai ales în privința evoluției, este îngăduit a face afirmații extrem de vagi, care par a da o îndreptățire „patristică“ credinței în această doctrină modernă. „Părinții greci aveau o concepție cosmică“ – lucru care-i înrudește cu Teilhard de Chardin! „Părinții nu interpretau Facerea literal“ – ceea ce înseamnă că suntem liberi să o interpretăm în termenii evoluției! „Facerea se pretează unei interpretări evoluționiste“ – potrivit înțelepților noștri moderni care nu îi cunosc pe Părinți! „Hexameronul Sfântului Vasile cel Mare este favorabil evoluției“.³ Exemplele de astfel de gândire fără noimă se pot înmulți.

Am văzut destule exemple din debilele speculații ale gânditorilor moderni; este acum momentul să trecem la Părinții înșiși, spre a descoperi ce anume

¹ *Ibid.*, p. 128.

² *Ibid.*, p. 124-125.

³ Aceste afirmații vagi au fost făcute de către Pr. John Meyendorff într-un articol intitulat „Creație versus evoluție“, publicat în *The Orthodox Church*, organul oficial la Bisericii Ortodoxe din America. După o introducere în subiectul relatării biblice despre facere, Pr. Meyendorff scrie: „Noul Testament afirmă clar că unele dintre istorisirile Vechiului Testament trebuie înțelese duhovnicește, ca o alegorie (Gal. 4, 24). În vestitele sale predici despre *Cele șase zile ale Facerii*, Sf. Vasile cel Mare susține părerea că Dumnezeu a creat lumea «într-o clipită», iar apoi «a lăsat-o să se rotească» sub călăuzirea Sa, dar și în acord cu propriile legi create. În chip vădit, Sf. Vasile nu înțelege cronologia biblică literal. El acceptă deplin ideile științifice ale zilelor sale, iar înțelegerea sa pare a fi cu totul compatibilă cu ideea unei evoluții călăuzite de Dumnezeu“ („Creation vs. Evolution“, *The Orthodox Church*, vol. 18, nr. 3, martie 1982). Afirmațiile citate conțin, desigur, inexactități foarte mari. În Galateni 4, 24, Sf. Pavel vorbește anume despre cei doi fii ai lui Avraam ca fiind o alegorie a celor două Legăminte – dar din aceasta, evident, nu trebuie să tragem concluzia că Sf. Pavel credea că Avraam și fiii săi nu au existat și ca personaje istorice! Și, așa cum am văzut, Sf. Vasile cel Mare scria în tâlcuirea sa la *Cele Șase Zile ale Facerii* că Scriptura trebuie „să fie înțeleasă așa cum a fost scrisă“. Sf. Vasile cel Mare învăța că Dumnezeu a făcut toate conform cronologiei Facerii, prin lucrări ziditoare instantanee în fiecare dintre cele Șase Zile, că cele Șase Zile au fost zile adevărate și că un „fel“ de viețuitoare nu se poate transforma în altul (*n ed.*).

au ei de spus asupra problemelor legate de doctrina și filosofia evoluției. Care sunt sferile științei și ale teologiei? Cum trebuie să interpreteze un creștin ortodox *Cartea Facerii*? Cine a fost întâiul om, când a trăit, care a fost obârșia și firea sa? Care a fost starea lumii întâi-zidite? Cine este în stare să vadă lucrurile așa cum erau „întru început“? Vom căuta răspunsurile la aceste întrebări nu la unul sau la doi Părinți, nu la Părinți îndoielnici sau în lucrări obscure, nu scoțând citatele din context spre a se potrivi unor noțiuni preconcepute. Ci ne vom adresa Părinților cu o autoritate incontestabilă în Biserica Ortodoxă și vom căuta să aflăm care este „cugetul patristic“ asupra acestor probleme. Vom cerceta tâlcuirile la Facere ale Sfântului Ioan Gură de Aur și ale Sfântului Efreem Sirul, tâlcuirea celor Șase Zile ale Facerii de către Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Ambrozie al Mediolanului, lucrările catehetice ale Sfântului Chiril al Ierusalimului, Sfântului Grigorie de Nyssa, Sfântului Ioan Damaschin, Omiliile despre Adam și lumea întâi-zidită ale Sfântului Simeon Noul Teolog și ale Sfântului Grigorie Sinaitul, scrierile teologice ale Sfântului Macarie cel Mare, Sfântului Grigorie Teologul, Sfântului Isaac Sirul, Avvei Dorothei, Sfântului Grigorie Palama și ale altor Părinți, ca și mărturia dumnezeieștilor slujbe ale Bisericii Ortodoxe. Vom găsi acolo multe lucruri noi pentru mulți dintre creștinii ortodocși, mai ales că multe dintre aceste scrieri nu au fost traduse în engleză. Vom găsi acolo nu o mulțime de „amănunte“ privitoare la lucruri care sunt mai presus de noi, ci o învățătură exactă și coerentă despre ceea ce trebuie să știm. Vom afla că întrebărilor celor mai presante ridicate de doctrina evoluției li s-a dat un răspuns pentru noi. Vom găsi acolo însuflețitoarea învățătură patristică despre întâia zidire, firea lui Adam și starea finală a tuturor făpturilor – ceea ce face ca pentru noi acel „Omega“ al lui Teilhard de Chardin să pară fad, la fel ca și toate speculațiile deșarte ale celor care nu au acea cunoaștere a lucrurilor dintâi și a celor din urmă pe care Dumnezeu a descoperit-o aleșilor săi, creștinii ortodocși.

PARTEA A III-A

Învățătura patristică despre facerea lumii

Nota editorului

Scrisoarea următoare a fost scrisă de Părintele Serafim lui Alexandru Kalomiros, un medic grec ortodox și scriitor bisericesc, și, de asemenea, „evoluționist creștin“. Părintele Serafim răspundea unei scrisori de la Dr. Kalomiros, în care acesta încerca să arate că Sfânta Scriptură și învățătura Sfinților Părinți erau compatibile cu teoria modernă a evoluției. După părerea Dr. Kalomiros, Adam a fost un „animal evoluat“ care, la momentul potrivit al dezvoltării sale evolutive, a primit harul lui Dumnezeu și astfel a devenit om. Dr. Kalomiros scria: „Când Domnul Dumnezeu a suflat în fața lui Adam suflarea de viață, atunci animalul evoluat a devenit o făptură rațională... Nu aș fi surprins dacă trupul lui Adam ar fi fost în toate privințele un trup de maimuță... Probabil că, din punct de vedere biologic, Adam era mai puțin evoluat decât omul zilelor noastre... El a fost luat de pe treapta de sus a scării evolutive a antropozilor. Omul nu se trage din maimuță, ci dintr-o altă ramură a antropozilor, cu o evoluție paralelă. Nu avem nici o dovadă după care să spunem în care stadiu al evoluției i s-a dat animalului suflarea lui Dumnezeu.“

Răspunsul dat Doctorului Kalomiros de către Părintele Serafim, publicat postum în Epiphany Journal (decembrie 1989 – iarna 1990) iar apoi, într-o formă prescurtată, în The Christian Activist (primăvara/vara 1998), a devenit introducerea definitivă la învățătura patristică despre facerea lumii și respingerea patristică definitivă a teoriei moderne a evoluției. O prezentăm aici cu titlurile secțiunilor adăugate de editor.

Pentru mai multe informații despre corespondența Părintelui Serafim cu Dr. Kalomiros vezi Prefața editorului și fragmentele din scrisorile Părintelui Serafim din Partea a V-a.

Dragă Dr. Kalomiros,

Închinare întru Domnul nostru Iisus Hristos.

Vă răspund în sfârșit la scrisoarea dumneavoastră despre „evoluție”. Răspunsul de față înfățișează părerea Frăției noastre asupra acestei probleme. Am să vă repet că am scris acest răspuns nu în calitate de „expert” în Sfinții Părinți, ci ca un iubitor al Sfinților Părinți, ceea ce cred că sunteți și domnia voastră. Cele mai multe citate pe care le-am dat aici din Sfinții Părinți le-am retradus din traducerile patristice rusești din secolul al nouăsprezecelea, iar alte câteva le-am luat din traducerile engleze din secolul al nouăsprezecelea tipărite în Seria Părinți Niceeni și Post-niceeni a lui Eerdmans. Am dat cât se poate de exact sursele citatelor, ca să le puteți citi în grecește. Dacă aveți întrebări despre ele sau despre alte citate patristice, voi fi bucuros să le discut în continuare cu dumneavoastră. Nu sunt nicidecum preocupat a găsi citate care să-mi „dea dreptate”, și de fapt veți observa că am inclus și unele citate care *nu* par să-mi „dea dreptate” – fiind interesat, în primul rând și exclusiv, să aflu cum au gândit Sfinții Părinți asupra acestor probleme, căci socotesc că acesta este felul cum trebuie să gândim și noi. Fie ca Hristos Dumnezeuul nostru să mă blagoslovească a vorbi întru adevăr.

*

Problema „evoluției” este extrem de importantă pentru creștinii ortodocși, căci implică multe alte probleme care influențează direct învățătura și perspectiva noastră ortodoxă: valoarea relativă a științei și a teologiei, a filosofiei moderne și a învățaturii patristice; învățătura despre om (antropologia); atitudinea noastră față de scrierile Sfinților Părinți (luăm cu adevărat în serios scrierile lor și încercăm a trăi după ele, sau credem, întâi de toate, în „înțelepciunea” modernă, înțelepciunea lumii acesteia, primind învățătura Sfinților Părinți numai dacă se potrivește cu această „înțelepciune?”); interpretarea pe care o dăm Sfintei Scripturi, și îndeosebi *Cărții Facerii*. În cele ce urmează voi atinge toate subiectele pomenite.

Înainte de a începe să discutăm problema evoluției trebuie să avem o idee limpede despre ce anume vorbim. Spun aceasta fiindcă am avut experiențe foarte surprinzătoare cu oameni deosebit de învățați, ce vorbesc ca și cum ar cunoaște totul despre un subiect, făcând totuși greșeli cu totul elementare care dezvăluie că există multe lucruri pe care nu le știu. Îndeosebi între cei ce scriu despre evoluție aproape fiecare *presupune* că știe ce este „evolu-

ția“ – totuși ceea ce spune dezvăluie faptul că are o idee foarte confuză despre ea. Problema evoluției nu e nicidecum una simplă, iar în mințile oamenilor domnește atâta confuzie în privința ei – inclusiv în mințile celor mai mulți creștini ortodocși –, încât nici nu o putem lua în discuție până ce nu suntem *siguri* că știm despre ce anume vorbim.

Ne-ați cerut să ne „curățăm mintea cu mare grijă de toate concepțiile apusene, fie ele teologice, filosofice sau științifice“. Vă asigur că am încercat să fac acest lucru, și de-a lungul scrisorii de față voi avea grijă mereu *să nu cumva* să gândesc în termenii concepțiilor apusene, căci sunt de acord cu dumneavoastră că ele falsifică conținutul discuției și prin intermediul lor *nu se poate* înțelege problema evoluției. La rândul meu însă, vă cer să încercați cu multă grijă să vă curățați mintea de orice fel de prejudecăți despre problema evoluției pe care le-ați putea avea – ceea ce ați învățat la școală, ceea ce ați citit în cărți, ceea ce ați putea crede despre „anti-evoluționiști“, ceea ce poate au spus teologii greci despre subiect. Să încercăm să judecăm împreună, nu în felul raționaliștilor apuseni, ci ca niște creștini ortodocși care iubesc pe Sfinții Părinți și doresc a înțelege învățătura lor și, totodată, ca ființe raționale care nu primesc învățătura nici unui „înțelept“ modern, fie el teolog, filosof ori savant, până ce acea învățătură nu este în armonie cu învățătura scripturală și patristică, și nu vine dintr-o filosofie străină.

1. *Filosofie, nu fapt real*

Întâi de toate, sunt cu totul de acord cu dumneavoastră când ziceți: „Nu trebuie să confundați *știința pură* cu felurile teorii filosofice scrise *spre a explica* faptele descoperite de știință. Faptele sunt un lucru (știință pură), iar explicația faptelor este altceva (filosofie).“

Trebuie să vă spun mai întâi că și eu am crezut cândva total în evoluție. Credeam nu fiindcă mă gândisem foarte mult la această problemă, ci doar fiindcă „toată lumea crede“, căci este un „fapt“, și cum să tăgăduiești „faptele“? Dar apoi am început să chibzuiesc mai adânc la această problemă. Am început să văd că adeseori ceea ce se numește „știință“ nu este nicidecum un *fapt*, ci filosofie, și am început să disting cu multă băgare de seamă *faptele științifice* de *filosofia științei*. După mai mulți ani, am ajuns la următoarele concluzii:

a. Evoluția *nu* este nicidecum un „fapt științific“, ci filosofie.

b. Este o *falsă* filosofie, inventată în Apus ca reacție împotriva teologiei catolico-protestante, care *s-a deghizat* în știință spre a se face mai respectabilă și a amăgi oamenii gata să accepte faptele științifice. (În Apus aproape toate răătăcirile moderne fac același lucru; chiar „Știința Creștină“ pretinde a fi „științifică“, la fel ca și spiritismul, felurile culte hinduse etc.)

c. Este potrivnică învățaturii Sfinților Părinți în foarte multe privințe.

V-am dat în mod deliberat concluziile mele înainte de a vi le explica, spre a vă face să vă opriți și să reflectați: sunteți sigur că ați îndepărtat toate prejudecățile despre evoluție și sunteți pregătit să cugetați limpede și nepătimaș asupra acestui subiect? Sunteți înclinat să admiteți că poate fi ceva adevărat în ceea ce am să vă spun acum pe această temă? Trebuie să vă spun deschis că cei mai mulți „evoluționiști“ s-ar opri în acest moment și ar zice: omul ăsta este nebun, tăgăduiește faptele. Sunt încredințat că mintea dumneavoastră este cel puțin destul de deschisă spre a citi restul spuselor mele, pe care voi încerca să le întemeiez cu totul pe Sfinții Părinți. Dacă greșesc, nădăjduiesc că îmi veți spune.

2. O definiție clară

Multe dintre disputele între „evoluționiști“ și „antievoluționiști“ sunt inutile dintr-un motiv bine întemeiat: de obicei aceștia nu discută despre același lucru. Fiecare înțelege *un anumit lucru* când aude cuvântul „evoluție“, iar celălalt înțelege mereu *altceva*; și disputa e fără rost, căci nici măcar nu discută despre același lucru. De-aceia, spre a fi precis, vă voi spune exact ce înțeleg prin cuvântul „evoluție“, înțeles pe care îl are în toate manualele despre evoluție. Întâi însă trebuie să vă arăt că în scrisoarea dvs. ați folosit cuvântul „evoluție“ cu două sensuri complet diferite, dar scrieți ca și cum ar fi același lucru. În acest caz, nu ați reușit să faceți deosebire între *fapt științific* și *filosofie*.

a. Dumneavoastră scrieți: „Primele capitole ale Sfintei Biblii nu sunt altceva decât istorisirea creației înaintând și fiind completată în timp... Creația nu a luat ființă dintr-o dată, ci a urmat o înșiruire de apariții, o dezvoltare în șase «zile» diferite. Cum putem numi această înaintare a Creației în timp, dacă nu evoluție?“

Vă răspund: tot ce spuneți e adevărat, iar dacă doriți, puteți numi acest proces de creație „evoluție“ – dar *nu la aceasta se referă controversa despre evoluție*. Toate manualele științifice definesc evoluția ca pe o *teorie particulară* privitoare la felul CUM au apărut viețuitoarele în timp: PRIN INTERMEDIUL TRANSFORMĂRII UNUI FEL DE CREATURĂ ÎN ALTUL, „FORMELE COMPLEXE DERIVÂND DIN FORMELE MAI SIMPLE“, ÎNTR-UN PROCES NATURAL DURÂND NENUMĂRATE MILIOANE DE ANI (Storer, *Zoologie generală*). Mai târziu, când vorbiți despre „animalul evoluat“ Adam, se dovedește că dvs. credeți și în *această teorie științifică particulară*. Nădăjduiesc să vă arăt că Sfinții Părinți nu au crezut în această teorie științifică particulară, chiar dacă, cu siguranță, nu acesta e aspectul cel mai important al doctrinei despre evoluție, care, în chip fundamental, răătăcește în privința *firii omului*, așa cum voi arăta mai jos.

b. Dumneavoastră spuneți: „Noi toți am luat ființă prin evoluție, în timp. În uterul mamei noastre fiecare dintre noi a fost mai întâi un organism unicelular... iar în final un om desăvârșit.“ Desigur, oricine crede acest lucru, fie că este „evoluționist“ sau „anti-evoluționist“. Dar aceasta nu are nimic de-a face cu *doctrina* evoluției aflate în discuție.

c. Iarăși spuneți: „Adam era de rasă albă, neagră, roșie sau galbenă? Cum oare am devenit așa de diferiți unii de alții dacă suntem descendenții unei singure perechi? Oare diferențierea omului în felurite rase nu este produsul evoluției?“

Vă răspund din nou: nu, *nu aceasta* înseamnă cuvântul „evoluție“! Există o mulțime de cărți în limba engleză care discută problema evoluției din punct de vedere *științific*. Probabil că nu știți că *mulți savanți neagă realitatea de fapt a evoluției* (înțelegând apariția tuturor creaturilor existente prin transformarea altor creaturi), și foarte mulți savanți afirmă că *este imposibil să știm, prin intermediul științei, dacă evoluția este sau nu adevărată, fiindcă nu există nici un fel de probe care să o dovedească sau să o dezmințită*. Dacă doriți, într-o altă scrisoare aș putea să discut cu dvs. „dovezile științifice“ ale evoluției. Vă asigur că, dacă cercetați aceste dovezi obiectiv, fără nici un fel de *prejudecăți* despre ceea ce veți găsi în ele, o să descoperiți că nu există nici măcar o singură dovadă în favoarea evoluției care să nu poată fi la fel de bine explicată printr-o teorie a unei „creații speciale“.

Aș vrea să vă fie limpede că *nu* spun că eu pot *dezminți* teoria evoluției prin știință; vă spun doar că *teoria evoluției nu poate fi nici dovedită, nici dezmințită prin știință*. Acei savanți care spun că evoluția este un „fapt“ nu fac decât să *interpreteze* faptele științifice *în acord cu o teorie filosofică*; cei care spun că evoluția *nu* este un fapt, *interpretează*, de asemenea, dovezile în acord cu *o altă* teorie filosofică. *Numai prin știința pură* nu este cu putință să confirmi sau să infirmi în mod decisiv „faptul“ evoluției.

Trebuie, de asemenea, să știți că s-au scris o mulțime de cărți despre „dificultățile teoriei evoluției“. Dacă doriți, voi fi bucuros să discut cu dvs. unele dintre aceste dificultăți, ce par a fi cu totul inexplicabile dacă evoluția este un „fapt“.

3. Dezvoltare, nu evoluție

Aș vrea să vă spun foarte limpede: nu neg nicidecum realitatea *schimbării și dezvoltării* în natură. Faptul că un om matur crește dintr-un embrion; că un copac uriaș crește dintr-o ghindă minusculă; că se dezvoltă noi *varietăți* de organisme, fie că sunt rase de oameni sau diferite feluri de pisici, câini și pomi fructiferi – toate acestea *nu constituie evoluție*: este vorba doar de *variație înăuntrul* unui anume fel sau al unei specii; aceasta nu dovedește, și nici măcar

nu sugerează (de nu cumva crezi dinainte acest lucru din motive neștiințifice), că un fel sau o specie se transformă într-un alt fel, și că toate creaturile prezente sunt produsul unei astfel de dezvoltări dintr-un singur organism primitiv sau din foarte puține. Cred că aceasta este, în mod limpede, învățătura Sfântului Vasile cel Mare din *Hexaïmeron*, așa cum voi arăta îndată.

În Omilia 5, 7 din *Hexaïmeron*, Sfântul Vasile scrie:

„Nimeni dar, care trăiește în păcat, să nu-și piardă nădejdea! De vreme ce știe că grădinăritul schimbă însușirile arborilor, cu atât mai mult trebuie să știe că sufletul care se îngrijește de virtute poate birui tot felul de boli.“¹

Nici un om, fie că este „evoluționist“ sau „anti-evoluționist“, nu va tăgădui că „însușirile“ creaturilor pot fi schimbate; dar aceasta nu este o dovadă în favoarea evoluției *până ce* nu se va putea arăta că *un fel sau o specie se poate schimba în alta* și chiar mai mult, că *fiecare specie se schimbă în alta într-un lanț neîntrerupt, începând de la cele mai primitive organisme*. Voi arăta mai jos ce spune Sfântul Vasile cel Mare pe această temă.

Sfântul Vasile cel Mare scrie din nou:

„Pot fi însă întrebat: Cum produce pământul semințe «după fel», când adeseori semănăm grâu curat și culegem grâu negru? Dar grâul acesta nu e o schimbare într-un alt fel de grâu, ci este ca o boală și slăbiciune a seminței. Nu a încetat de a fi grâu, ci s-a înnegrit din pricina arderii, după cum o poți vedea și din numele lui.“²

Pasajul citat *pare* să arate că Sfântul Vasile nu crede în „schimbarea într-un alt fel“ – dar nu voi lua aceasta ca pe o dovadă decisivă, întrucât vreau să știu ce învață *cu adevărat* Sfântul Vasile, fără ca să dau propria interpretare arbitrară a cuvintelor sale. Tot ce se poate spune cu adevărat despre pasajul citat este faptul că Sfântul Vasile recunoaște o oarecare „schimbare“ la grâu, care nu este „schimbare într-un alt fel“. Acest tip de schimbare *nu* este evoluție.

Sfântul Vasile cel Mare scrie din nou:

„Unii au observat că pinii tăiați sau chiar arși se prefac în pădure de stejari.“³

Citatul de mai sus nu dovedește de fapt nimic, și îl folosesc doar fiindcă alții l-au folosit ca să arate că Sfântul Vasile cel Mare credea (1) că un fel de creaturi se schimbă cu adevărat în alt fel (dar voi arăta mai jos ce anume crede cu adevărat Sfântul Vasile cel Mare despre acest subiect) și (2) că Sfântul Vasile cel Mare a făcut greșeli științifice, fiindcă afirmația citată nu este adevărată. Voi enunța aici un adevăr elementar: știința modernă, *când se ocupă de fapte științifice*, știe, de obicei, mai mult decât Sfinții Părinți, iar Sfinții Pă-

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaïmeron* 5, 7, *ed. cit.*, p. 127.

² *Ibid.*, 5, 5, p. 123.

³ *Ibid.*, 5, 7, p. 127.

rinți pot greși cu ușurință în ce privește faptele științifice; *nu fapte științifice căutăm la Sfinții Părinți*, ci adevărata teologie și adevărata filosofie întemeiată pe teologie. Totuși, în acest caz anume, se întâmplă că Sfântul Vasile cel Mare este corect din punct de vedere științific, căci, într-adevăr, se întâmplă adesea ca într-o pădure de pini să existe un puternic subarboret de stejar (chiar pădurea în care trăim noi este un astfel de amestec de pin cu stejar), iar când pinul e îndepărtat prin ardere, stejarul crește rapid și produce schimbarea de la o pădure de pin la una de stejar în zece sau cincisprezece ani. Aceasta *nu este evoluție*, ci un alt tip de schimbare, și voi arăta acum că Sfântul Vasile cel Mare *nu putea crede că pinul se transformă într-adevăr sau evoluează în stejar*.

Să vedem acum ce anume credea Sfântul Vasile cel Mare despre „evoluția” sau „fixitatea” speciilor. El scrie:

„Deci, decât orice altă spusă e mai adevărată spusa aceasta: sau este sămânță în plante, sau au în ele o putere seminală. Acest lucru vrea să-l spună Scriptura prin cuvintele «după fel». Colțișorul trestiei nu odrăsleşte măslinul, ci din trestie iese altă trestie, iar din semințe răsar plante înrudite cu semințele aruncate în pământ. Și astfel, ceea ce a ieșit din pământ la cea dintâi naștere a plantei, aceea se păstrează și până acum; iar prin răsărirea în continuare se păstrează «felul».”¹

Sfântul Vasile cel Mare mai scrie:

„După cum sfera, dacă se împinge și este pe un loc înclinat, merge la vale datorită alcătuirii sale și a însușirii locului, și nu se oprește înainte de a ajunge pe loc șes, tot așa și existențele, mișcate de o singură poruncă, străbat în chip egal creația, supusă nașterii și pieirii, și păstrează până la sfârșit continuarea felurilor, prin asemănarea celor ce alcătuiesc felul. Din cal se naște cal, din leu alt leu, din vultur tot vultur, și fiecare viețuitoare își păstrează felul prin continue nașteri până la sfârșitul lumii. Timpul nu strică, nici nu pierde însușirile viețuitoarelor, ci parcă acum ar fi fost făcute, merg veșnic proaspete împreună cu timpul.”²

Este cu totul limpede că Sfântul Vasile cel Mare nu credea că un fel de creaturi se transformă în altul, cu atât mai puțin că orice creatură existentă azi a evoluat din vreo altă creatură și tot așa, mergând în urmă până la cel mai primitiv organism. *Aceasta este o idee filosofică modernă.*

Trebuie să vă spun că nu socotesc că această problemă ar avea o importanță deosebită în sine; voi discuta mai jos alte probleme mult mai importante. Dacă puțința transformării unui fel de creaturi într-un alt fel ar fi fost într-adevăr un fapt științific, nu mi-ar fi fost greu să cred în el, căci Dumnezeu poate face orice, iar transformările și dezvoltările pe care le putem vedea

¹ *Ibid.* 5, 2, p. 120.

² *Ibid.*, 9, 2, p. 171.

acum în natură (embrionul devenind om, ghinda devenind stejar, omida devenind fluture) sunt atât de uimitoare încât poți crede cu ușurință că o specie poate „evolua” într-o alta. Dar nu există vreo *dovadă științifică* decisivă că un asemenea lucru s-a întâmplat *vreodată*, cu atât mai puțin că aceasta este legea universului și că tot ce viețuiește acum provine, până la urmă, dintr-un organism primitiv. Este limpede că Sfinții Părinți nu au crezut în vreo teorie de acest fel – *fiindcă teoria evoluției nu a fost inventată până în vremurile moderne*. Este produsul mentalității moderne apusene și, dacă doriți, vă pot arăta mai târziu cum s-a dezvoltat această teorie *laolaltă cu mersul filosofiei moderne începând de la Descartes*, mult înainte ca să existe vreo „dovadă științifică” în favoarea ei. Ideea de evoluție e cu totul absentă din textul *Facerii*, potrivit căruia fiecare faptură este făcută să apară „după fel”, *nu* „schimbându-se din una în alta”. Iar Sfinții Părinți, cum voi arăta mai jos în amănunt, au primit textul *Facerii* ca atare, fără a citi în el vreo „teorie științifică” sau alegorie.

Veți înțelege acum de ce nu accept citele pe care le dați din Sfântul Grigorie de Nyssa despre „urcarea firii de la cele mai de jos la cele desăvârșite” ca dovezi ale evoluției. Eu cred, așa cum istorisește *Sfânta Scriptură a Facerii*, că a existat într-adevăr o zidire orânduită în trepte; dar *niciunde* în *Facere* sau în scrierile Sfântului Grigorie de Nyssa nu se afirmă că un *fel* de făpturi s-a transformat într-un alt fel, și că *toate* făpturile au luat ființă în acest mod! Nu sunt defel de acord cu dvs. când spuneți: „Creația e descrisă în primul capitol din *Facere* exact așa cum o descrie știința modernă”. Dacă prin „știința modernă” înțelegeți știința *evoluționistă*, atunci cred că vă înșelați, așa cum am arătat. Ați făcut o greșală presupunând că tipul de dezvoltare descris în *Cartea Facerii*, la Sfântul Grigorie de Nyssa și la alți Părinți, este *același* cu cel descris de doctrina evoluției; un astfel de lucru nu poate fi presupus sau luat ca de la sine înțeles – ci trebuie *să-l dovedeți*, și voi discuta bucuros cu dvs. mai târziu „dovezile științifice” pro și contra evoluției, dacă doriți. *Dezvoltarea* creației după planul lui Dumnezeu este un lucru; moderna teorie științifică (dar de fapt filosofică) care *explică* această dezvoltare prin transformarea de la un fel de faptură la altul, pornind de la unul sau de la câteva organisme primitive *este cu totul altceva*. Sfinții Părinți *nu* au susținut teoria aceasta modernă; dacă îmi puteți arăta că ei au susținut o astfel de teorie, voi fi bucuros să vă ascult.

Dacă, pe de altă parte, prin „știința modernă” înțelegeți știința ce nu se leagă de teoria filosofică a evoluției, nici atunci nu pot fi de acord cu dumneavoastră; și voi arăta mai jos de ce cred, în acord cu Sfinții Părinți, că știința modernă *nu poate ajunge la nici un fel de cunoaștere a celor Șase Zile ale Facerii*. În orice caz, e un lucru foarte arbitrar să se identifice straturile geologice cu „perioadele creației”. Există numeroase dificultăți în calea acestei naive corespondențe între *Cartea Facerii* și știință. Oare „știința modernă” crede, în-

tr-adevăr, că iarba și copacii de pe pământ au existat o lungă perioadă geologică înainte de existența soarelui, care a fost făcut doar în a Patra Zi? Cred că faceți o mare greșală legând interpretarea pe care o dați Sfintei Scripturi de o *teorie științifică particulară* (și nicidecum un „fapt“). Eu cred că interpretarea pe care o dăm Sfintei Scripturi nu trebuie legată de *nici o teorie științifică*, nici „evoluționistă“, nici de alt tip. Ci să primim Sfânta Scriptură *asa cum ne învață Sfinții Părinți* (lucru despre care voi scrie mai jos), și să nu facem speculații despre felul *cum* a avut loc creația. Doctrina evoluției e o speculație modernă despre *cum* a avut loc creația și, în multe privințe, ea contrazice învățătura Sfinților Părinți, cum voi arăta mai jos.

Desigur, accept citatele dvs. din Sfântul Grigorie de Nyssa; am găsit unele asemănătoare la alți Sfinți Părinți. Nu voi tăgădui, desigur, că firea noastră este, în parte, o fire animalică, nici că suntem legați cu întregul zidirii, ce alcătuiește, într-adevăr, o minunată unitate. *Dar toate acestea nu au nici cea mai mică legătură cu doctrina evoluției*, acea doctrină definită în toate manualele ca proveniența tuturor creaturilor existente în prezent din una sau mai multe creaturi primitive, printr-un proces de transformare de la un fel la altul, sau de la o specie la alta.

Mai mult, ar trebui să vă dați seama (și încep acum să abordez însemnata învățătură a Sfinților Părinți pe această temă) că însuși Sfântul Grigorie de Nyssa *nu* credea în nici un caz în ceva de felul doctrinei moderne a evoluției, căci el învață că *întâiul om Adam a fost într-adevăr făcut direct de Dumnezeu, nefiind născut precum toți ceilalți oameni*. În cartea sa *Împotriva lui Evnomie* el scrie:

„Întâiul om și omul născut din el și-au primit ființarea în chipuri deosebite; cel din urmă prin împreunare trupească, *cel dintâi prin plăsmuire de către Însuși Hristos*; și totuși, deși s-ar crede că ei sunt doi, sunt nedespărțibili în numirea ființării lor, nefiind socotiți ca două ființe... Ideea omenității în Adam și în Abel nu se schimbă pentru deosebirea obârșiei lor, nici rânduiala și nici chipul venirii lor într-o ființare nefăcând vreo deosebire în firea lor.“¹

Și iarăși;

„Cela ce judecă și este muritor și în stare să cugete și să cunoască este numit «om» deopotrivă în Adam și în Abel, iar această numire a firii nu este știrbită nici de venirea lui Abel într-o ființare prin naștere, *nici a lui Adam fără de naștere*.“²

Desigur, sunt de acord cu învățătura Sfântului Athanasie, pe care îl citați, că „Omul întâi-zidit a fost făcut din țărână ca orișicare, iar mâna ce l-a zidit

¹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Împotriva lui Evnomie* 1, 34.

² Sf. Grigorie de Nyssa, *Răspuns lui Evnomie*, Cartea a II-a.

pe Adam zidește iarăși și întotdeauna pe cei ce vin după el“. Cum ar putea nega cineva evidentul adevăr al neconținutei lucrării ziditoare a lui Dumnezeu? Dar acest adevăr general nu contrazice nicidecum adevărul aparte că întâiul om a fost făcut într-un fel diferit de toți ceilalți oameni, cum învață limpede și alți Părinți. Astfel, Sfântul Chiril al Ierusalimului îl numește pe Adam „omul *întâi-plăsmuit* de Dumnezeu“, dar pe Cain „omul *întâi-născut*“¹. Iarăși, când vorbește de facerea lui Adam, învață limpede că Adam nu a fost născut de un alt trup: „Ca din trupuri trupuri să se nască, deși minunat, este totuși cu puțință; dar ca țărâna pământului să se facă om, aceasta este cu mult mai minunat“².

Tot așa, dumnezeiescul Grigorie Teologul scrie:

„Cei ce atribuie firea «născută» și «nenăscută» unor Dumnezei îndoielnici i-ar face poate pe Adam și pe Sith să se deosebească ca fire, întrucât cel dintâi *nu s-a născut din carne (căci a fost făcut)*, dar cel din urmă s-a născut din Adam și Eva.“³

Același Părinte spune încă mai explicit:

„Dar Adam? Oare nu el singur a fost facerea directă a lui Dumnezeu? Da, vei zice tu. Era el deci singura ființă omenească? Nicidecum. Și de ce? Oare nu fiindcă omenitatea nu ține de facerea directă? Căci și cel născut este deopotrivă omenesc.“⁴

Iar Sfântul Ioan Damaschin, a cărui teologie dă în rezumat învățătura tuturor Părinților timpurii, scrie:

„Creația primară se numește «facere», iar nu «naștere». «Creația» este facerea primară *săvârșită de Dumnezeu*; «nașterea» însă este succesiunea unuia din altul, ca o consecință a osândirii la moarte din pricina călcării poruncii.“⁵

Dar Eva? Oare nu credeți, așa cum învață Scriptura și Sfinții Părinți, că a fost făcută din coasta lui Adam, nefiind născută dintr-o altă făptură? Dar Sfântul Chiril scrie:

„Eva a fost născută din Adam, nu zămislită dintr-o mamă, ci făcută cumva să apară doar din bărbat.“⁶

Iar Sfântul Ioan Damaschin, asemuind pe Preasfânta Născătoare de Dumnezeu cu Eva, scrie:

¹ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cuvinte catehetice* 2, 7.

² *Ibid.*, 12, 30.

³ Sf. Grigorie Teologul, *Cuvânt despre Sfintele Lumini* 12.

⁴ Sf. Grigorie Teologul, *Al treilea cuvânt teologic – Despre Fiul*, 11.

⁵ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* II, 30, *op. cit.*, p. 93.

⁶ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cuvinte catehetice* 12, 29.

„După cum aceea a fost plăsmuită fără de împreunare din Adam, tot așa și aceasta a născut pe noul Adam, care s-a născut potrivit legii nașterii, dar mai presus de firea nașterii.“¹

S-ar putea cita și alți Sfinți Părinți pe aceeași temă, dar nu o voi face dacă nu veți pune la îndoială cele menționate. Dar, cu toată discuția de până acum, nu am ajuns încă la cele mai însemnate probleme ridicate de teoria evoluției, astfel că acum mă voi apleca asupra unora dintre ele.

4. Cum anume tâlcuiesc Sfinții Părinți Facerea?

În cele ce am scris despre Adam și Eva veți observa că am citat din Sfinți Părinți care tâlcuiesc textul *Facerii* într-un mod ce ar putea fi numit mai curând „literal.“ Mă înșel oare presupunând că preferați să interpretați textul mai mult „alegoric“ atunci când spuneți că a crede în facerea nemijlocită a lui Adam de către Dumnezeu este „o concepție foarte îngustă despre Sfânta Scriptură“? Este un lucru extrem de important, și sunt cu adevărat uimit să aflu că „evoluționiștii ortodocși“ *nu știu defel cum anume tâlcuiesc Sfinții Părinți Cartea Facerii*. Sunt sigur că veți fi de acord cu mine că *nu ne este îngăduit să tâlcuim Sfânta Scriptură după placul nostru*, ci trebuie s-o tâlcuim *asa cum ne învață Sfinții Părinți*. Mă tem că nu toți cei ce vorbesc despre *Facere* și evoluție dau atenție acestui principiu. Unii oameni sunt așa de preocupați să combată fundamentalismul protestant, încât împing lucrurile la extrem în a respinge pe oricine dorește să interpreteze textul sfânt al *Facerii* „literal“; dar, făcând acest lucru, ei nu amintesc niciodată de Sfântul Vasile cel Mare sau de alți tâlcuitori ai *Cărții Facerii* care afirmă destul de limpede principiile ce trebuie urmate în tâlcuirea textului sfânt. Mă tem că mulți dintre cei ce susținem că urmăm tradiția patristică suntem uneori neglijenți, căzând cu ușurință în acceptarea propriei „înțelepciuni“ în locul învățaturii Sfinților Părinți. Cred cu tărie că *întreaga perspectivă asupra lumii și filosofia de viață a unui creștin ortodox poate fi găsită la Sfinții Părinți*; dacă vom asculta învățătura lor, în loc de a crede că suntem destul de înțelepți spre a-i învăța pe alții din propria „înțelepciune“, nu ne vom rătăci.

Iar acum vă cer să cercetați împreună cu mine foarte importanta și fundamentală problemă: cum anume ne învață Sfinții Părinți să tâlcuim *Cartea Facerii*? Haideți să dăm deoparte prejudecățile noastre despre tâlcuirile „literale“ sau „alegorice“ și să vedem ce ne învață Sfinții Părinți despre citirea textului *Facerii*.

Cel mai bun lucru pe care-l putem face este să începem cu Sfântul Vasile cel Mare însuși, care a scris așa de însuflețitor despre cele Șase Zile ale *Facerii*. El scrie în *Hexaimeron*:

¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* IV, 14, *op. cit.*, p. 171.

„Cei care nu interpretează cuvintele Scripturii în sensul lor propriu spun că apa de care vorbește Scriptura nu e apă, ci altceva, de altă natură, și interpretează cuvintele plantă și pește cum li se pare lor; la fel și facerea târâtoarelor și facerea fiarelor le interpretează răstălmăcindu-le după propriile gânduri, întocmai tâlcuitorilor de vise ce tâlcuiesc în folosul lor veneniile din timpul somnului. Eu, când aud că Scriptura zice iarbă, înțeleg iarbă; când aud plantă, pește, fiară, dobitoc, pe toate le înțeleg așa cum sunt spuse. Nu mă rușinez de Evanghelie. [...] Și pentru că Moisi a trecut sub tăcere aceste lucruri, care nu ne sunt folositoare, voi socoti eu oare pentru aceasta de mai puțin preț cuvintele Duhului decât înțelepciunea cea nebună [a celor ce au scris despre lume], sau mai curând voi slăvi pe Cel ce nu pune mintea noastră să se îndeletnicească cu cele deșarte, ci a rânduit să fie scrise în Scriptură toate cele ce duc la zidirea și desăvârșirea sufletelor noastre? Mi se pare însă că cei ce nu înțeleg lucrul acesta, adică cei care folosesc interpretarea alegorică, au încercat să dea Scripturii o vrednicie închipuită, punând pe seama ei propriile idei, schimbând sensul cuvintelor Scripturii cu folosirea unui limbaj figurat. *Înseamnă însă să te faci mai înțelept decât cuvintele Duhului* când, în chip de interpretare a Scripturii, introduci în Scriptură ideile tale. Deci *să fie înțeleasă Scriptura așa cum a fost scrisă!*“¹

E limpede că Sfântul Vasile ne avertizează să ne ferim a „desluși“ lucrurile din *Facere* care sunt greu de înțeles pentru simțul comun; omul modern „luminat“ face cu ușurință acest lucru, chiar dacă este creștin ortodox. De aceea, să ne străduim să înțelegem Sfânta Scriptură așa cum o înțeleg Părinții, iar nu după „înțelepciunea“ noastră modernă. Și să nu ne mulțumim cu părerea unui singur Sfânt Părinte, ci să cercetăm și părerile altor Sfinți Părinți.

Una dintre tâlcuirile patristice clasice la *Cartea Facerii* este cea a Sfântului Efreem Sirul. Părerile sale sunt cu atât mai însemnate pentru noi, cu cât el era un „răsăritean“ și cunoștea bine limba ebraică. Erudiții moderni ne spun că „răsăritenii“ sunt înclinați spre tâlcuirile „alegorice“ și că, de asemenea, și *Cartea Facerii* trebuie înțeleasă în acest chip. Dar să vedem ce zice Sfântul Efreem Sirul în tâlcuirea sa la *Facere*:

„Nimenea să nu creadă că zidirea cea de Șase Zile este o alegorie; tot așa, nu este îngăduit a zice că ceea ce pare, potrivit celor istorisite, a fi fost zidit în șase zile, a fost zidit într-o singură clipă și, de asemenea, că unele nume înfățișate în acea istorisire fie nu înseamnă nimic, fie înseamnă altceva. Dimpotrivă, trebuie să știm că întocmai cum cerul și pământul care s-au zidit întru început sunt chiar cerul și pământul, iar nu altceva ce s-ar înțelege sub numele de cer și pământ, tot așa *orice altceva se zice a*

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaimeron* 9, 1, *ed. cit.*, pp. 170-171.

*fi fost zidit și tocmit cu rânduială după zidirea cerului și a pământului nu sunt numiri goale, ci însăși ființa firilor zidite corespunde puterii numelor acestora.*¹

Desigur, acestea sunt încă principii generale; să vedem acum câteva dintre aplicațiile particulare ale acestor principii, aparținând Sfântului Efrem Sirul:

„Deși atât lumina, cât și întunericul au fost zidite într-o clipită, totuși atât ziua cât și noaptea Zilei Întâi au ținut câte douăsprezece ceasuri fiecare.”²

„Iar după ce [lui Adam] i s-a scos coasta într-o clipită de ochi, și tot într-o clipită i-a luat locul carnea, când osul cel gol a luat înfățișarea deplină a unei femei și toată frumusețea ei – atunci Dumnezeu a adus-o și a înfățișat-o lui Adam.”³

Este limpede că Sfântul Efrem Sirul citește *Cartea Facerii* „așa cum este scrisă”; când aude „coasta lui Adam” înțelege „coasta lui Adam”, neînțelegând acest lucru ca pe un mod alegoric de a spune cu totul altceva. Tot așa, este clar că înțelege Cele Șase Zile ale Facerii ca fiind chiar șase zile, fiecare de câte douăzeci și patru de ore, pe care le împarte într-o „seară” și o „dimineață” de câte douăsprezece ore fiecare.

Am luat în mod deliberat „simpla” tâlcuire la *Facere* a Sfântului Efrem Sirul înainte de a cita alte tâlcuiri mai „mistice”, fiindcă această înțelegere „simplă” a *Facerii* este cea mai greu de acceptat pentru mintea modernă „luminată”. Bănuiesc că cei mai mulți creștini ortodocși nefamiliarizați cu Sfinții Părinți vor zice îndată: „E cam prea simplu! Astăzi se știe mult mai mult. Dați-ne niște Părinți mai sofisticăți.” Din păcate pentru „înțelepciunea” noastră modernă, nu există Părinți mai „sofisticați”, căci *până și Părinții cei mai „mistici” înțeleg textul Facerii tot așa de „simplu” ca și Sfântul Efrem!* Cei ce doresc ceva mai „sofisticat” la Sfinții Părinți se află sub influența idelor apusene moderne care sunt cu totul străine Sfinților Părinți ai Bisericii Ortodoxe. Dar trebuie să vă arăt acest lucru prin citate din mai mulți Sfinți Părinți.

Să cercetăm acum îndeosebi problema „lungimii” celor Șase Zile ale Facerii. Cred că și aceasta este încă o problemă de importanță secundară între cele ridicate de teoria evoluției, dar nu strică să știm ce anume gândeau Sfinții Părinți despre ea, cu-atât mai mult cu cât de-aici începem să întrezărim marea deosebire dintre ideea apuseană modernă și ideea patristică despre facerea lumii. Indiferent cum le înțelegem, aceste „Zile” sunt cu totul mai presus de înțelegerea noastră, care cunoaștem doar „zilele” stricăcioase ale lumii noastre căzute; cum oare ne-am putea măcar închipui acele Zile când puterea ziditoare a lui Dumnezeu era în plină lucrare?

¹ Sf. Efrem Sirul, *Tâlcuire la Cartea Facerii* 1.

² Sf. Efrem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 1.

³ Sf. Efrem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 2.

Nici Sfinții Părinți nu par a vorbi prea mult despre ele, fără îndoială fiindcă *pentru ei nu constituiau o problemă*. Ele constituie o problemă pentru oamenii moderni, mai ales *fiindcă încearcă să înțeleagă zidirea lui Dumnezeu prin mijlocirea legilor firii din lumea noastră căzută*. Pare-se că Părinții socoteau că acele Zile, ca durată, nu se deosebeau de zilele pe care le cunoaștem, iar unii dintre ei specifică, într-adevăr, că ele erau de douăzeci și patru de ore lungime, cum face Sfântul Efreem Sirul. Există totuși un lucru extrem de important pentru noi referitor la aceste Zile, pe care e bine să-l înțelegem, iar aceasta privește ceea ce ați scris despre faptul că Dumnezeu a creat sau nu „dintr-o dată.“

Dumneavoastră scrieți: „Întrucât Dumnezeu a creat timpul, a crea ceva «dintr-o dată» ar fi un act potrivit propriei hotărâri și voințe... Când vorbim de facerea stelelor, plantelor, animalelor și a omului, nu vorbim de minuni – nu vorbim de intervențiile neobișnuite ale lui Dumnezeu în creație, ci despre desfășurarea «firească» a creației.“ Mă întreb de nu cumva ați pus aici vreo „înțelepciune modernă“ în locul învățaturii Sfinților Părinți. Ce altceva este *inceputul* tuturor lucrurilor decât o *minune*? V-am arătat deja că Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Chiril al Ierusalimului, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Ioan Damaschin (și de fapt toți Părinții) învață că întâiul om, Adam, a apărut într-un mod *diferit de nașterea firească a tuturor celorlalți oameni*; tot așa, potrivit textului sfânt al *Facerii*, primele viețuitoare au apărut într-un mod diferit de toți urmașii lor: *ele nu au apărut prin naștere firească, ci prin cuvântul lui Dumnezeu*. Teoria modernă a evoluției neagă acest lucru, fiindcă teoria evoluției a fost născocită de necredincioși ce doreau să tăgăduiască lucrarea lui Dumnezeu în creație și să explice creația doar prin mijloace „naturale“. Oare nu vedeți ce fel de filosofie este în spatele teoriei evoluției?

Ce anume spun Sfinții Părinți despre acest lucru? L-am citat deja pe Sfântul Efreem Sirul, a cărui întreagă tâlcuire la *Facere* descrie cum *toate lucrările ziditoare ale lui Dumnezeu se săvârșesc într-o clipită*, chiar dacă toate „Zilele“ facerii durează douăzeci și patru de ore fiecare. Să vedem acum ce anume spune Sfântul Vasile cel Mare despre lucrările ziditoare ale lui Dumnezeu în cele Șase Zile. Vorbind despre Ziua a Treia a Facerii, Sfântul Vasile spune:

„La acest cuvânt, toate pădurile s-au îndesit, toți arborii s-au ridicat iute în sus... Toate crângurile s-au acoperit *îndată* de tufani deși, și așa-numiții arbuști ce slujesc la facerea ghirlandelor... *care nu erau mai înainte pe pământ, toți într-o clipită de vreme au apărut.*“¹

Tot el spune:

„*Să răsară pământul*. Această mică poruncă s-a prefăcut *îndată* într-o puternică lege a naturii și într-o rațiune măiastră. Porunca aceasta a săvâr-

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaimeron* 5, 6, ed. cit., pp. 124-125.

șit miile și miile de însușiri ale plantelor și ale arborilor *mai iute decât un gând de-al nostru.*¹

În Ziua a Cincea iarăși:

„A venit porunca, și îndată râurile au început să lucreze: lacurile au ajuns roditoare, dând naștere la viețuitoare, fiecare după felul lor propriu și după firea apelor.”²

La fel, Sfântul Ioan Gură de Aur, în tâlcuirea sa la *Facere*, învață:

„Astăzi deci [Dumnezeu] vine la ape și ne arată că, prin cuvântul Lui și prin porunca Lui, apele au dat din ele vietăți însuflețite. Spune-mi care cuvânt ar putea înfățișa *minunea*? Care limbă va fi îndestulătoare pentru a lăuda pe Creator? A spus numai atât: *Să răsară pământul, și îndată* l-a trezit spre naștere. [...] După cum pământului i-a spus numai atât: *Să răsară*, și pământul a dat fel de fel de flori, de ierburi și de semințe, și *numai cu cuvântul* au fost aduse toate la ființă, tot așa și acum a spus: *Să scoată apele...*, și *dintr-o dată* au fost create atâtea feluri de târătoare, atât de deosebite păsări, că nici nu este cu putință a le înșira cu cuvântul.”³

Repet din nou: cred că știința modernă, în cele mai multe cazuri, știe mai multe decât Sfântul Vasile, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Efreim Sirul și alți Părinți despre însușirile peștilor și despre alte fapte științifice speciale de același fel; nimeni nu tăgăduiește acest lucru. *Dar cine știe mai mult despre felul cum lucrează Dumnezeu*: știința modernă, care nu e nici măcar sigură că Dumnezeu există și, în orice caz, încearcă să explice totul fără El; ori *acești Părinți purtători de Dumnezeu*? Cred că, atunci când spuneți că Dumnezeu nu creează instantaneu, înfățișați învățătura „înțelepciunii” moderne, nu învățătura Sfinților Părinți.

Desigur, într-un anumit sens este adevărat: creația lui Dumnezeu nu e lucrarea unei clipe; dar și aici Părinții sunt foarte exacti în învățătura lor. L-am citat pe Sfântul Efreim Sirul care zice: „Tot așa, nu este îngăduit a zice că ce-

¹ *Ibid.* 5, 10, p. 130.

² *Ibid.* 7, 1, p. 147. Recent, Dr. Jonathan Wells, un specialist în biologie moleculară, a deslușit și mai mult învățătura Sfântului Vasile cel Mare despre cele Șase Zile ale Facerii, combătându-i astfel pe cei ce ar încerca să facă învățătura sa compatibilă cu evoluționismul. Citând din *Hexaimeronul* Sfântului Vasile cel Mare, Dr. Wells scrie: „*Hexaimeronul* ca întreg limpezeste din plin faptul că prima clipă [a facerii] a fost urmată de câteva lucrări ziditoare mai speciale. Când cerurile au luat ființă întâi, ele erau «imperfecte», întrucât soarele, luna și stelele «nu erau create». Aceste lucruri au fost create mai târziu, prin lucrările directe ale lui Dumnezeu: *Întru început Dumnezeu a făcut cerul și pământul; mai apoi a făcut lumina, apoi a făcut țărâna*. Inițial apele erau risipite în mai multe locuri, adunându-se doar după ce Dumnezeu a spus: *Să se adune apele de pe pământ într-un singur loc*. Iar pământul a rămas netocmit după facerea sa inițială, fiindcă era lipsit de creșterea a tot felul de plante până ce Dumnezeu a poruncit anume pământului *să scoată iarbă și să dea roadă*” (J. Wells, „Abusing Theology”, *loc. cit.*) (n. ed.).

³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, ed. cit., pp. 90-91.

ea ce pare, potrivit celor istorisite, a fi fost zidit în șase zile, a fost zidit într-o singură clipă“. Având în minte aceasta, să privim pasajul pe care l-ați citat din Sfântul Grigorie de Nyssa: „Omul a fost făcut ultimul după plante și animale, fiindcă natura urmează o cale ce duce treptat către desăvârșire.“ „Este ca și cum, în chip treptat, natura își face urcarea în însușirile vieții de la cele mai de jos la cele desăvârșite.“ Citând aceste pasaje, ați încercat să le înțelegeți în sensul doctrinei moderne a evoluției. Dar, cu siguranță, nu se cade să citim în aceste texte vechi concluziile filosofiei moderne! Cu siguranță că Sfântul Grigorie de Nyssa nu învață aici nimic altceva decât ceea ce au învățat mulți alți Părinți, întemeindu-se pe o înțelegere foarte „literală“ a *Facerii*.

Astfel, Sfântul Grigorie Teologul, atunci când, asemeni Sfântului Efreem Sirul, afirmă că creația nu este „instantanee“, învață că:

„zilelor [facerii] li se adaugă o anume întâietate, doime, treime, și tot așa, până la a șaptea zi de odihnă de la lucru, împărțindu-se prin aceste zile toată zidirea, tocmită cu rânduială de legi negrăite, dar nu alcătuită într-o clipă, de către Cuvântul cel Atotputernic, pentru Care a gândi ori a grăi însemnă totodată a săvârși fapta. Faptul că omul s-a ivit ultimul în lume, cinstit cu lucrarea mâinii și cu chipul lui Dumnezeu, nu este cătuși de puțin neașteptat; căci pentru el, ca pentru un împărat, trebuia pregătit sălaşul împărătesc, și numai atunci avea să fie adus în el împăratul, însoțit de toate făpturile.“¹

Iar Sfântul Ioan Gură de Aur învață:

„Nu putea oare dreapta Lui cea atotputernică și nesfârșita Lui înțelepciune să aducă la ființare pe toate și într-o singură zi? Dar ce spun eu o singură zi? Putea să le aducă într-o clipită! Dar pentru că Dumnezeu n-a adus la ființare pentru trebuința Lui nimic din cele ce sunt – căci El n-are nevoie de nimic, fiind desăvârșit, ci a făcut totul din pricina iubirii Sale de oameni și a bunătății Lui – pentru aceea le creează treptat, iar prin gura fericitului proroc ne învață lămurit despre cele ce s-au făcut, pentru ca, știindu-le bine, să nu cădem în greșalele celor ce judecă mânași de gânduri omenești. [...] Dar pentru ce, dacă omul este mai de preț decât toate, a fost făcut pe urmă? Pentru o pricină foarte dreaptă. După cum atunci când are să vină un împărat într-un oraș este nevoie să meargă înainte însoțitorii și toți ceilalți, ca să pregătească palatul împărătesc, și așa intră împăratul în palat, în același chip și acum. Vrând Dumnezeu să-l pună pe om peste toate cele de pe pământ ca împărat și stăpânitor, i-a zidit mai întâi această locuință frumoasă, lumea; și numai după ce a fost gata totul l-a adus pe om ca să o stăpânească.“²

¹ Sf. Grigorie Teologul, *Omilia 44*.

² Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, ed. cit. 3, 3, pp. 50-51; 8, 2, p. 100.

Deci învățătura patristică spune limpede că Dumnezeu, deși ar fi putut crea totul dintr-o dată, a ales să creeze în trepte de o tot mai mare desăvârșire, *fiecare treaptă* fiind lucrarea unei clipe sau a unei foarte scurte perioade de timp, culminând cu facerea omului, împăratul zidirii; iar întreaga lucrare este încheiată nu într-o clipită, nici într-o perioadă de o lungime nedefinită, ci oarecum la mijlocul acestor extreme, *exact în șase zile*.

Sfântul Efreim Sirul și Sfântul Ioan Gură de Aur, în tâlcuirile lor la *Facere*, privesc foarte clar zidirea lui Dumnezeu ca fiind lucrarea a șase zile „literale”, Dumnezeu creând în fiecare din ele în mod „imediat” și „într-o clipită”. Iar Sfântul Vasile cel Mare, contrar convingerii larg răspândite a „evoluționiștilor creștini”, socotea zidirile lui Dumnezeu ca „imEDIATE” și „dintr-o dată”, și privea cele Șase Zile ca având exact durata de douăzeci și patru de ore; căci iață ce zice în privința Zilei Întâi:

„Și s-a făcut seară, și s-a făcut dimineață, adică durata unei zile și a unei nopți. [...] Și s-a făcut seară, și s-a făcut dimineață, zi una. [...] A spus «una» pentru că voia să determine măsura zilei și a nopții, unind timpul zilei și al nopții, ca să plinească durata celor douăzeci și patru de ore ale unei zile care cuprinde negreșit și ziua și noaptea.”¹

Dar până și Sfântul Grigorie Teologul, unul dintre Părinții cei mai „contemplativi”, credea exact același lucru, căci zice:

„La fel cum întâia zidire începe cu Duminica (iar aceasta se vedește din faptul că a șaptea zi după ea este Sâmbăta, fiindcă este ziua odihnei după lucrare), tot așa cea de-a doua zidire începe din nou cu aceeași zi [adică ziua Învierii].”²

Și tot Teologul zice, dându-ne concepția patristică despre felul lumii în care a fost așezat Adam:

„Cuvântul..., luând o parte din *nou-ziditul pământ*, cu nemuritoarele Sale mâini a plâsmuit chipul meu.”³

Cum am spus, nu privesc această problemă ca pe una de primă însemnătate în discutarea problemei evoluției; totuși ea este destul de semnificativă în ce privește influența pe care filosofia modernă a avut-o asupra „evoluționiștilor creștini”, care își dau atâta osteneală să *reinterpreteze* cele Șase Zile, ca nu

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaameron* 2, 8, *ed. cit.*, p. 95. Sf. Ambrozie, care a citit *Hexaameronul* Sfântului Vasile, a dat aceeași învățătură în propriul *Hexaameron*: „În chip cu totul vrednic de arătare a vorbit Scriptura despre o «zi», nu de «întâia zi». Întrucât trebuia să urmeze o a doua, apoi o a treia zi, iar mai apoi restul zilelor, putea să se pomenească o «zi întâi», urmând astfel fireasca înșiruire. Dar Scriptura așază rânduiala ca numai douăzeci și patru de ceasuri, cuprinzând atât zi, cât și noapte, să primească numele de zi, ca și cum cineva ar zice că lungimea unei zile este întinderea celor douăzeci și patru de ore” (Sf. Ambrozie, *Hexaameron* 1, 37) (*n. ed.*).

² Sf. Grigorie Teologul, *Omilia* 44.

³ Sf. Grigorie Teologul, *Omilia* 7, „Despre suflet”.

cumva să pară proști în fața „înțelepților“ lumii acesteia care au „dovedit științific“ că, indiferent cum ar fi fost acea „creație“, ea a avut loc de-a lungul a nenumărate milioane de ani. Lucrul cel mai important, motivul pentru care „evoluționiștilor creștini“ le este așa de greu să creadă în cele Șase Zile ale Facerii, care nu puneau nici o problemă Sfinților Părinți, este acela că *ei nu înțeleg ce anume s-a întâmplat în acele Șase Zile*: ei cred că au avut loc îndelungate procese naturale de dezvoltare, potrivit legilor lumii stricicioase de astăzi; dar, în realitate, potrivit Sfinților Părinți, *firea lumii întâi-zidite era mult deosebită de lumea noastră*, cum voi arăta mai jos.

Să privim acum mai îndeaproape la o altă tâlcuire patristică fundamentală la *Cartea Facerii*, cea a Sfântului Ioan Gură de Aur. Veți observa că nu citez Părinți obscuri sau îndoielnici, ci doar pe adevărații stâlpi ai Ortodoxiei, în care întreaga noastră învățătură ortodoxă este cel mai limpede și dumnezeiește înfățișată. Din nou, nici la el nu găsim nici un fel de „alegorie“, ci doar stricta interpretare a textului *așa cum e scris*. La fel cu ceilalți Părinți, el ne spune că Adam a fost plăsmuit *literalmente din țărână*, iar Eva *literalmente din coasta lui Adam*. El scrie:

„Iar dacă dușmanii adevărului stăruie, susținând că e cu neputință să fie adus ceva la existență din ceea ce nu există, să le grăim așa: din ce a fost făcut cel dintâi om? Din pământ sau din altceva? Negreșit că ne vor răspunde și vor fi de acord cu noi că din pământ. Să ne spună acum nouă: cum s-a făcut din pământ carnea? Că din pământ se face lutul, cărămida, oalele, vasele! Cum dar s-a făcut din pământ carnea? Cum s-au făcut oasele, nervii, arterele, mușchii, pielea, unghiile, părul? Cum s-au făcut dintr-o singură materie atâtea organe așa de deosebite în ce privește calitatea lor? La aceste întrebări n-au să poată deschide gura niciodată!“¹

Tot Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Scriptura spune că Dumnezeu a luat o coastă. Cum a făcut din această singură coastă o ființă întreagă? Dar pentru ce spun eu cum a făcut o ființă întreagă din această singură coastă? Spune-mi cum a fost luată coasta? Cum n-a simțit Adam când i s-a luat? La întrebările acestea nu poți răspunde. Răspunsul îl știe numai Cel ce a făcut creatura. [...] [Dumnezeu] nu a făcut altă plăsmuire, ci, luând o mică parte din plăsmuirea gata făcută, a făcut cu ea o ființă desăvârșită. Cât de mare e puterea lui Dumnezeu, Marele Meșter! Din partea aceea foarte mică a făcut atâtea mădulare, a creat atâtea simțuri și a făcut o ființă întreagă, deplină și desăvârșită.“²

Dacă doriți, pot cita multe alte pasaje din aceeași lucrare, care arată că Sfântul Ioan Gură de Aur – nu e el oare cel mai de frunte tâlcuitor ortodox

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 2, 4, ed. cit., p. 43.

² *Ibid.* 15, 3, pp. 170-171.

al Sfintei Scripturi? – interpretează pretutindeni textul *Facerii* așa cum este scris, crezând că nimic altceva decât un șarpe adevărat (prin care a vorbit diavolul) i-a ispitit pe strămoși în Rai, că Dumnezeu a adus cu adevărat toate animalele înaintea lui Adam ca să le dea nume, iar „numele date atunci animalelor dăinuiesc până astăzi“¹. (Dar după doctrina evoluției multe animale dispăruseră în vremea lui Adam – trebuie deci să credem că Adam nu a numit *toate fiarele* (Fac. 2, 19), ci doar *ceea ce a mai rămas* din ele?) Sfântul Ioan Gură de Aur, vorbind despre râurile Raiului, spune:

„Dar poate că cei care vor să vorbească *după a lor înțelepciune* nu îngăduie iarși ca aceste râuri să fie râuri, nici apele să fie ape, ci caută să convingă pe cei ce vor să-și dea lor spre ascultare auzul, ca să-și închipuie cu totul altceva. Noi însă, rogu-vă, *să nu dăm ascultare acestora*, ci să ne astupăm urechile la glasul lor, să dăm crezare cuvintelor dumnezeieștii Scripturi, urmând spusele ei; să ne străduim să punem în sufletele noastre învățăturile cele sănătoase.“²

Este oare nevoie să citez mai mult din acest dumnezeiesc Părinte? Asemenea Sfântului Vasile sau Sfântului Efreem Sirul, el ne avertizează:

„*A nu crede în cele scrise în dumnezeiasca Scriptură, ci a introduce altele din mîntea ta – acest lucru socot că aduce mare primejdie pe capul celor ce îndrăznesc să facă aceasta.*“³

Înainte de a continua, voi răspunde pe scurt la o obiecție pe care-am auzit-o de la apărătorii evoluției: ei spun că, dacă cineva citește toată Scriptura „așa cum e scrisă“, devine ridicol. Ei spun că, dacă ar trebui să credem că Adam a fost făcut într-adevăr din țărână, iar Eva din coasta lui Adam, atunci nu trebuie oare să credem și că Dumnezeu are „mâini“, că „umblă“ prin Rai și alte absurdități de acest fel? Dar oricine a citit măcar o singură tâlcuire a Sfinților Părinți la *Cartea Facerii* nu poate face o astfel de obiecție. Toți Sfinții Părinți disting între ceea ce se spune despre zidirea lumii, ce trebuie luat „așa cum e scris“ (de nu cumva e vorba de o metaforă evidentă sau altă figură de stil, precum *soarele și-a cunoscut apusul său* din Psalmi; dar acesta e un lucru care nu trebuie explicat decât, poate, copiilor), și ceea ce se spune despre Dumnezeu care trebuie înțeles, cum spune mereu Sfântul Ioan Gură de Aur, „cu dumnezeiască cuviință“. De pildă, Sfântul Ioan Gură de Aur scrie:

„Iar când auzi, iubite, că a sădit Dumnezeu Rai în Eden către Răsărit, înțelege cu dumnezeiască cuviință cuvântul «a sădit», înțelege că «a poruncit». Crede cele ce spune mai departe Scriptura, *crede că Raiul a fost făcut în locul în care a spus Scriptura.*“⁴

¹ *Ibid.* 14, 5, p. 163.

² *Ibid.* 13, 4, pp. 153-154.

³ *Ibid.* 13, 3, p. 152.

⁴ *Ibid.*

Sfântul Ioan Damaschin, în lucrarea sa *Despre erezii*, descrie explicit interpretarea alegorică a Raiului ca parte a unei erezii, cea a origeniștilor:

„Aceștia explică Raiul, cerul și toate celelalte în sens alegoric.“¹

Atunci ce să înțelegem despre acei Sfinți Părinți cu profundă viață duhovnicească ce tâlcuiesc *Cartea Facerii* și alte Sfinte Scripturi în înțeles duhovnicesc sau tainic? *Dacă noi înșine nu ne-am îndepărtat prea mult de înțelegerea patristică a Scripturii, atunci nu vom întâmpina nici un fel de greutate.* Același text al Sfintei Scripturi este adevărat „așa cum e scris“, dar are și o tâlcuire duhovnicească. Iată ce a zis marele Părinte al pustiei, Sfântul Macarie cel Mare, un Sfânt văzător cu duhul ce a înviat și morți:

„Raiul s-a închis, iar Heruvimului celui cu sabia de foc i s-a dat poruncă să oprească intrarea omului în el; acest fapt, care atunci s-a întâmplat în chip văzut, se întâmplă și acum în fiecare suflet în chip nevăzut.“²

Modernii noștri „erudiți patrologi“ ce se apropie de Sfinții Părinți nu ca de niște izvoare vii ale predaniei, ci ca de niște „surse academice“ moarte, înțeleg întotdeauna greșit acest lucru foarte însemnat. Orice creștin ortodox ce trăiește în predania Sfinților Părinți știe că atunci când un Sfânt Părinte tâlcuiește un loc din Sfânta Scriptură duhovnicește sau alegoric, nu tăgăduiește prin aceasta înțelesul său literal, despre care presupune că cititorul știe destul spre a-l accepta. Voi dau un exemplu limpede de acest tip.

Dumnezeiescul Grigorie Teologul, în *Cuvântul la Arătarea Domnului*, scrie despre Pomul Cunoștinței:

„Pomul acela, pe cât îmi pare, era contemplația, la care numai cei ce au ajuns la deplinătatea deprinderii pot pătrunde fără primejdie.“³

Avem aici o tâlcuire duhovnicească adâncă, și nu cunosc nici un alt pasaj din scrierile acestui Părinte unde să spună explicit că pomul era și un pom în sens literal, „așa cum e scris“. Oare întrebarea dacă el a „alegorizat“ cu totul istorisirea despre Adam și despre Rai rămâne „o chestiune deschisă“, cum ar zice erudiții noștri universitari?

Desigur, știm din alte scrieri ale Sfântului Grigorie că el nu alegoriza pe Adam și Raiul. Dar, lucru și mai important, avem mărturia directă a altui mare Părinte privitor la însăși problema tâlcuirii date de Sfântul Grigorie Pomului Cunoștinței.

Dar, înainte de a prezenta această mărturie, trebuie să fiu sigur că sunteți de acord cu mine asupra unui principiu fundamental de interpretare a scrierilor Sfinților Părinți. *Atunci când înfățișează învățătura Bisericii, Sfinții Părinți (dacă sunt Sfinți Părinți autentici, nu doar scriitori bisericești cu autoritate nesi-*

¹ Sf. Ioan Damaschin, *Despre erezii* 64.

² Sf. Macarie cel Mare, *Alte șapte omilii*, 4, 5, ed. cit., p. 305.

³ Sf. Grigorie Teologul, *Cuvânt la Arătarea Domnului* 12.

gură) *nu se contrazic unii pe alții*, chiar dacă, pentru slaba noastră înțelegere, există *aparent* unele contradicții între ei. Numai raționalismul academic ridică pe un Părinte împotriva altuia, consemnează „influența” unuia asupra altuia, îi împarte în „școli” și „grupări” și descoperă „contradicții” între ei. Toate acestea sunt străine modului de înțelegere a Sfinților Părinți de către creștinul ortodox. Pentru noi, învățătura Sfinților Părinți este un întreg, și întrucât e vădit că întregul învățăturii ortodoxe nu se cuprinde într-un singur Părinte (căci toți Părinții sunt oameni, și deci au și limite), găsim unele părți din ea la un Părinte și alte părți la alt Părinte, iar un Părinte deslușește ceea ce este neclar la un alt Părinte; și nici măcar nu este de primă importanță pentru noi cine anume a spus un lucru, atâta vreme cât este ceva ortodox și în armonie cu întreaga învățătură patristică. Sunt sigur că sunteți de acord cu mine asupra principiului enunțat și nu veți fi surprins dacă voi înfățișa acum tâlcuirea cuvintelor Sfântului Grigorie Teologul făcută de un mare Sfânt Părinte ce a trăit la o mie de ani după el: Sfântul Grigorie Palama, Arhiepiscopul Tesalonicului.

Împotriva Sfântului Grigorie Palama și a altor Părinți isihăști, ce învățau adevărata învățătură ortodoxă despre lumina nezidită de pe Muntele Taboului, s-a ridicat raționalistul apusean Varlaam. Profitând de faptul că Sfântul Maxim Mărturisitorul a numit undeva această Lumină a Schimbării la Față un „simbol al teologiei”, Varlaam învâța că Lumina nu este o manifestare a Dumnezeirii, ci doar ceva trupesc; nu „literal” o Lumină Dumnezeiască, ci doar un „simbol” al ei. Aceasta l-a făcut pe Sfântul Grigorie Palama să alcătuiască un răspuns care luminează pentru noi legătura dintre tâlcuirea „simbolică” și cea „literală” a Sfintei Scripturi, îndeosebi în ce privește pasajul de la Sfântul Grigorie Teologul citat mai sus. El scrie că Varlaam și ceilalți:

„nu observă că înțeleptul în cele dumnezeiești Maxim a numit lumina de la Schimbarea la Față a Domnului „simbol al teologiei” în sensul că ni se împărtășește pe măsura noastră, dar că ea ne îndreaptă spre ceva și mai înalt. Cum toate cele ce subzistă și se produc se numesc în teologia analogică și anagogică îndeobște simboale, Sfântul Maxim a putut numi și el aici acea lumină simbol..., precum și Grigorie supranumit Teologul a numit «contemplație» pomul cunoștinței binelui și răului. Sfântul Maxim a declarat acea lumină simbol al dumnezeirii pentru contemplarea lui care privea la cele mai înalte. *Dar pentru aceasta ea n-a fost pentru el plăsmuire și simbol inconsistent.* Căci și pe Moisi și pe Ilie îi declară dumnezeiescul Maxim «simboale», pe unul al judecării și pe celălalt al proniei. *A făcut aceasta oare pentru că nu erau ei prezenți cu adevărat*, ci au fost plăsmuiți și ei în chip simbolic? Dar Petru? Oare nu e el simbolul credinței pentru cel ce vrea să-l contemple, urcându-l la un înțeles mai înalt? Sau nu e Iacov simbol al nădejzii și Ioan al iubirii?”¹

¹ Sf. Grigorie Palama, *Apărarea Sfinților Isihăști*, Triada a 2-a, 3, 21-22, ed. cit., pp. 291-292.

Am putea înmulți citatele care arată ce învățau cu adevărat Sfinții Părinți despre tâlcuirea Sfintei Scripturi, îndeosebi despre *Cartea Facerii*; dar am înfățișat suficient spre a arăta că autentica învățătură patristică pe această temă prezintă grave dificultăți pentru cel ce ar dori să tâlcuiască *Cartea Facerii* potrivit ideilor și „înțelepciunii“ moderne, și într-adevăr tâlcuirea patristică face cu neputință armonizarea *Facerii* cu teoria evoluției, care cere o interpretare total „alegorică“ a textului în multe locuri unde tâlcuirea patristică nu îngăduie acest lucru. Doctrina că Adam a fost făcut nu din țărână, ci prin dezvoltarea dintr-o altă creatură, este o învățătură nouă, cu totul străină creștinismului ortodox.

În acest punct, „evoluționistul ortodox“ ar putea încerca să-și salveze poziția (de a crede atât în teoria modernă a evoluției, cât și în învățătura Sfinților Părinți) într-unul din modurile următoare:

a. Ar putea zice că în prezent cunoaștem mai mult decât Sfinții Părinți despre natură, și deci putem interpreta cu adevărat mai bine decât ei *Cartea Facerii*. Însă chiar și „evoluționistul ortodox“ știe că *Facerea* nu e un tratat științific, ci o scriere cosmogonică și teologică dumnezeiește insufletă. Tâlcuirea Scripturii dumnezeiește insuflete este, desigur, lucrarea teologilor purtători de Dumnezeu, nu a naturaliștilor, care, de obicei, nu cunosc nici măcar principiile de temelie ale unei astfel de tâlcuiri. Este adevărat că în *Cartea Facerii* se înfățișează multe „fapte“ despre natură. Dar trebuie avut grijă, fiindcă acele fapte nu sunt fapte de tipul celor pe care le putem observa acum, ci un cu totul alt fel de fapte: facerea cerului și a pământului, a tuturor animalelor și plantelor, a întâiului om. Am arătat deja că Sfinții Părinți învață destul de limpede că, de pildă, facerea întâiului om, Adam, este *cu totul diferită* de nașterea oamenilor de azi; știința o poate observa numai pe cea din urmă, dar despre facerea lui Adam ea oferă doar *speculații filosofice*, nu cunoaștere științifică. Potrivit Sfinților Părinți, putem și noi să cunoaștem câte ceva despre lumea întâi-zidită, dar cunoașterea aceasta nu e accesibilă științei naturale. Voi discuta această chestiune mai jos.

b. Sau, iarăși, „evoluționistul ortodox“, spre a păstra neștirbită tâlcuirea patristică măcar a câtorva dintre faptele descrise în *Facere*, poate începe să facă modificări arbitrare ale teoriei evoluției înseși, spre a o face să se „potrivească“ cu textul *Facerii*. Astfel, „evoluționistul ortodox“ poate hotărî că facerea întâiului om e o „creație specială“ ce nu se înscrie în structura generală a restului creației, putând astfel să creadă istorisirea scripturală despre facerea lui Adam mai mult sau mai puțin „așa cum e scrisă“, continuând să creadă în restul celor Șase Zile ale Facerii după „știința evoluționistă“; iar un alt „evoluționist ortodox“ ar putea accepta chiar evoluția omului din creaturile inferioare, specificând totuși că Adam, „întâiul om care a evoluat“, a apărut doar în vremurile recente (după scala temporală evoluționistă de milioane de ani),

păstrând astfel cel puțin realitatea istorică a lui Adam și a celorlalți Patriarhi, ca și părerea patristică generală că Adam a fost făcut cam în urmă cu 7 500 de ani. Sunt sigur că veți fi de acord cu mine că asemenea șiretlicuri raționaliste sunt cu totul prostești și inutile. Dacă universul „evoluează“, cum învață filosofia modernă, atunci omul „evoluează“ împreună cu el, și trebuie să acceptăm tot ceea ce atotcunoscătoarea „știință“ ne spune despre vârsta omului; dar dacă învățătura patristică este corectă, înseamnă că e corectă atât în privința omului, cât și a restului zidirii.

Dacă îmi puteți explica cum anume se poate să primești tâlcuirea patristică a *Cărții Facerii* și să continui a crede în evoluție, voi fi bucuros să vă ascult; dar va trebui să-mi oferiți dovezi științifice ale evoluției mai convingătoare decât cele existente până acum, căci pentru observatorul obiectiv și nepătimaș „dovezile științifice“ ale evoluției sunt extrem de șubrede.

5. Printr-un om a venit moartea (I Cor. 15, 21)

Ajung, în sfârșit, la două dintre cele mai însemnate întrebări ridicate de teoria evoluției: firea lumii întâi-zidite și firea omului întâi-zidit, Adam.

Cred că înfățișați exact învățătura patristică atunci când ziceți: „Animalele au ajuns stricăcioase din pricina omului; legea junglei este urmarea căderii omului“. Sunt și eu de acord, cum am și spus, că omul, în latura sa trupească, este legat cu întregul zidire văzute și e parte organică a ei, lucru ce ne face să înțelegem felul cum întreaga zidire a căzut o dată cu el în moarte și stricăciune. Dar dvs. credeți că aceasta e o dovadă a evoluției, dovada că trupul omului a evoluat dintr-o altă creatură! Cu siguranță că, dacă ar fi așa, Părinții cei însuflați de Dumnezeu ar fi știut, și nu ar fi trebuit să așteptăm să vină filozofii atei ai veacurilor al optsprezecelea și al nouăsprezecelea ca să descopere și să ne spună acest lucru!

Sfinții Părinți au crezut că întreaga zidire a căzut o dată cu Adam, dar *nu* au crezut că Adam a „evoluat“ din vreo altă creatură; de ce ar trebui ca eu să cred altfel decât Sfinții Părinți?

Ajung acum la un lucru foarte important. Dumneavoastră întrebați: „Cum anume căderea lui Adam a adus stricăciunea și legea junglei pentru animale, căci animalele au fost făcute înainte de Adam? Știm că animalele mureau, ucideau și se mâncau între ele încă de la apariția lor pe pământ, iar nu doar după apariția omului.“¹

¹ Nu doar „evoluționiștii creștini“, precum Dr. Kalomiros, ci și creaționiștii progresiviști și adepții pământului vechi (care nu cred în evoluție *per se*, ci acceptă schema evoluționistă a milioane de ani) sunt siliți de către poziția lor să concluzioneze că au existat milioane de ani de moarte și decădere înainte de apariția omului. Iată un exemplu dintr-un articol creaționist de acest tip, destinat catehizării copiilor: „În urmă cu 2 până la 4 milioane de ani, Dumnezeu a început să creeze mamifere asemănătoare omului sau umanoizi. Aceste făpturi mergeau în două pi-

De unde știm acest lucru? Sunteți sigur că aceasta e învățătura Sfinților Părinți? Vă explicați opinia nu cu citate din vreun Sfânt Părinte, ci dând o filosofie a timpului. Desigur, sunt de acord cu dvs. că Dumnezeu e în afara timpului; pentru el totul e prezent. Dar acest fapt nu e o dovadă că animalele care au murit *din pricina* lui Adam, au murit *înainte* de căderea lui.¹ *Ce anume spun Sfinții Părinți?*

E adevărat, desigur, că cei mai mulți Părinți vorbesc despre animale ca fiind deja stricătioase și muritoare; dar ei vorbesc despre starea lor căzută. Dar cum era starea lor înainte de călcarea poruncii de către Adam?

Există o sugestie foarte semnificativă despre acest fapt în tâlcuirea la *Facere* a Sfântului Efreem Sirul. Vorbind despre „pieile“ făcute de Dumnezeu pentru Adam și Eva după călcarea poruncii, Sfântul Efreem Sirul scrie:

„S-ar putea socoti că primii părinți, atingându-și piepturile cu mâinile, au descoperit că erau îmbrăcați cu îmbrăcăminte făcută din piei de animale – ucise poate chiar în fața ochilor lor, astfel ca ei să poată să le mănânce carnea, să-și acopere goliciunea cu pielea și, *prin chiar moartea acelora, să poată vedea moartea propriului trup.*“²

Voi discuta mai jos învățătura patristică despre nemurirea lui Adam înainte de călcarea poruncii, dar aici mă interesează doar problema morții animalelor înainte de cădere. De ce oare ar sugera Sfântul Efreem Sirul că Adam ar fi aflat despre moarte văzând moartea animalelor – *dacă văzuse deja moartea animalelor înainte de călcarea poruncii* (așa cum susține părerea evoluționistă)? Dar nu este decât o sugestie; sunt alți Sfinți Părinți care vorbesc foarte limpede despre acest subiect, cum voi arăta imediat.

Trebuie însă mai întâi să vă întreb: dacă e adevărat, cum spuneți, că animalele au murit și zidirea era stricătioasă *înainte* de călcarea poruncii de către Adam, cum se face că Dumnezeu a privit la zidirea Sa după fiecare dintre Zilele Facerii și *a văzut că este bună*, iar după ce a făcut animalele în ziua a cincea și a șasea *a văzut că erau bune*, iar la sfârșitul zilei a șasea, după facerea omului, *a văzut Dumnezeu toate câte a făcut, și iată erau bune foarte*. Cum oare puteau fi *bune* dacă erau deja muritoare și stricătioase, contrar planului lui Dumnezeu cu ele? Dumnezeieștile slujbe ale Bisericii Ortodoxe cuprind mai

---

cioare, aveau creiere mari și foloseau unelte. Unii chiar își îngropau morții și pictau pe pereții peșterilor. Totuși, ei erau foarte diferiți de noi. Ei nu aveau spirit. Nu aveau conștiință cum avem noi. Nu se închinau lui Dumnezeu și nu aveau ritualuri religioase.

Cu timpul, toate aceste creaturi umanoide s-au stins. Apoi, în urmă cu vreo 10 până la 25 de mii de ani, Dumnezeu i-a înlocuit cu Adam și Eva“ (Hugh Ross, „Genesis One, Dinosaurs, and Cavemen“, Pasadena, California, website-ul *Reasons to Believe*, datat 8 iulie 1997) (n. ed.).

¹ În scrisoarea sa, Dr. Kalomiros susținea că, întrucât Dumnezeu e în afara timpului, căderea lui Adam avusese un efect retroactiv asupra tuturor celorlalte creaturi; deci „animalele erau în stricătione mult înainte de apariția omului pe pământ“ (n. ed.).

² Sf. Efreem Sirul, *Tâlcuire la Facere* 3.

multe pasaje mișcătoare de jelire a „stricăciunii zidirii“, ca și arătări ale bucuriei că Hristos, prin Învierea Sa, „a chemat zidirea stricăcioasă.“ *Cum oare a putut Dumnezeu, văzând jalnica stare a zidirii, să spună că era „bună foarte“?*

Apoi iarăși, citim în textul sfânt al *Facerii*: *Și au zis Dumnezeu: Iată, am dat vouă toată iarba ce face sămânță de semănat, care este deasupra a tot pământul, și tot pomul care are întru sine rod cu sămânță de semănat va fi vouă de mâncare. Și tuturor fiarelor pământului și tuturor pasărilor cerului și tuturor vietăților ce se târăsc pre pământ, care au întru sine suflare de viață, toată iarba verde de mâncare. Și s-a făcut așa* (Fac. 1, 29-30). De ce oare, dacă animalele se mâncau între ele înainte de cădere, cum spuneți, le-a dat Dumnezeu chiar și tuturor fiarelor și tuturor vietăților ce se târăsc (multe dintre ele fiind astăzi strict carnivore) doar toată iarba verde de mâncare? Numai la mult timp după călcarea poruncii de către Adam i-a spus Dumnezeu lui Noe: *Și tot ce se mișcă, carele este viu, va fi vouă de mâncare. Ca pre niște buruieni de ierburi le-am dat vouă toate* (Fac. 9, 3). Nu simțiți oare aici prezența unei taine ce v-a scăpat până acum, fiindcă stăruieți a tâlcui textul sfânt al *Facerii* prin mijlocirea filosofiei evoluționiste moderne, care nu va admite că animalele ar fi putut avea vreodată o fire deosebită de cea pe care o au în prezent?

Însă Sfinții Părinți învață limpede că animalele (la fel ca și omul) erau diferite înainte de călcarea poruncii de către Adam! Iată ce scrie Sfântul Ioan Gură de Aur:

„Am dovedit în cele spuse mai înainte că omul avea, la început, stăpânire desăvârșită peste fiare [...] Nici eu n-am să fiu împotrivă că acum ne temem, că ne e frică de animale și nu mai avem stăpânire asupra lor. [...] La început lucrurile nu stăteau așa, ci fiarele se temeau, tremurau și se supuneau omului, stăpânul lor. Când omul a pierdut îndrăznirea din pricina neascultării, i s-a tăiat și stăpânirea. Că toate animalele erau supuse omului o spune Scriptura. Ascultă: Au adus Dumnezeu la Adam fiarele și toate necuvântătoarele, să vază ce nume le va pune (Fac. 2, 19). Când Adam a văzut animalele alătura de el, nu a fugit ci, ca un stăpân care pune nume robilor de sub stăpânirea sa, așa a dat și el nume tuturor fiarelor. [...] Dovada aceasta e îndestulătoare să arate că la început animalele nu înfricoșau pe om. Dar mai este și o altă dovadă, nu mai neînsemnată decât aceasta, ci chiar cu mult mai puternică. Care este dovada? Vorbirea șarpelui cu femeia. Dacă șarpele l-ar fi înspăimântat pe om, femeia nu ar fi rămas locului la vederea șarpelui, nu ar fi primit sfatul lui, nu ar fi vorbit cu el cu atâta liniște, ci, îndată ce l-ar fi zărit, s-ar fi spăimântat și ar fi fugit. Așa însă, vorbește și nu se teme. *Nu era încă frică pe lume.*“¹

Nu este oare limpede că Sfântul Ioan Gură de Aur citește prima parte a textului *Facerii* „așa cum e scris“, ca pe o relatare istorică a stării omului și a zi-

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 9, 4, ed. cit., pp. 110-111.

dirii înainte de neascultarea lui Adam, când atât omul, cât și animalele se deosebeau de ceea ce sunt acum? La fel, Sfântul Ioan Damaschin ne spune că:

„pământul dădea roade *de la sine* spre trebuința viețuitoarelor supuse omului. Pe pământ nu era ploaie, nici iarnă. Dar, după călcarea poruncii, când *«s-a alăturat cu dobitoacele cele fără de minte și s-a asemănat lor»*, [...] *atunci și zidirea supusă lui s-a răzvrătit împotriva stăpânului pus de Creator.*“¹

Poate veți obiecta că în același loc Sfântul Ioan Damaschin spune, de asemenea, vorbind de facerea animalelor: „Toate sunt pentru trebuința potrivită a omului. Dintre animale, unele sunt pentru hrană, spre exemplu cerbii, oile, căprioarele și cele asemenea.“ Dar pasajul trebuie citit *în context*; căci la sfârșitul paragrafului citim (întocmai cum ați observat că Dumnezeu a făcut omul parte bărbătească și femeiască *știind mai dinainte* călcarea poruncii de către Adam):

„Căci Dumnezeu, pentru că știe toate înainte de facerea lor, a știut că omul, prin voia sa slobodă, are să calce porunca și are să fie supus stricăciunii; pentru care pricină a făcut toate spre trebuința lui potrivită, pe unele în tărie, pe altele pe pământ și pe altele în apă.“²

Nu vedeți oare, din Sfânta Scriptură și de la Sfinții Părinți, că Dumnezeu creează făpturile în așa fel încât să fie de folos omului *chiar în starea sa stricăcioasă*; dar El *nu le creează gata stricăcioase*, și nu au fost stricăcioase *până ce Adam a păcătuit*.

Dar să cercetăm acum pe un Sfânt Părinte ce vorbește cu totul deslușit despre *nesticăciunea zidirii înainte de neascultarea lui Adam*: Sfântul Grigorie Sinaitul. Este un Sfânt Părinte cu una dintre cele mai înalte vieți duhovnicești și cu o teologie foarte ortodoxă, ce a ajuns la culmile vederii dumnezeiești. În *Filocalie* el scrie:

„Deci spun că *zidirea nu a fost făcută la început stricăcioasă. Dar mai pe urmă s-a stricat* și s-a supus deșertăciunii, adică omului, potrivit Scripturii (Rom. 8, 20), însă nu de bună voie, ci fără să vrea, pentru cel ce a supus-o în nădejdea înnoirii lui Adam, cel ce s-a stricat. Înnoindu-l însă și sfințindu-l pe acesta, chiar dacă poartă trup stricăcios pentru viața vremelnică, a înnoit-o și pe ea, deși nu a izbăvit-o încă de stricăciune.“³

Mai mult, același Părinte ne dă amănunte grăitoare despre starea zidirii (îndeosebi a Raiului) înainte de călcarea poruncii de către Adam:

„[Raiul] cel din Eden este un loc [...], sădit de Dumnezeu cu tot felul de verdeață bine mirositoare. El nu este nici cu desăvârșire nesticăcios,

¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* II, 10, *ed. cit.*, p. 66.

² *Ibid.*

³ Sf. Grigorie Sinaitul, „Cuvinte felurite despre porunci“ 11, în *Filocalia*, vol. 7, *ed. cit.*, p. 94.

nici cu totul stricăcios, ci *așezat la mijloc între stricăciune și nesticăciune*, încât este pururea încărcat cu roade și împodobit cu flori, având neîncetat și poame crude și poame coapte. Căci pomii putregăiți și roadele răskoapte căzute la pământ se fac humă bine mirositoare și *nu împrăștie miros de stricăciune ca plantele lumii*. Iar aceasta se întâmplă din marea bogăție și sfințenie a harului, care covârșește acolo pururea.¹

(Pasajul este scris la timpul prezent – fiindcă Raiul unde a fost așezat Adam există și acum, dar nu este văzut de organele de simț cele firești.)

Ce oare veți zice de aceste citate? Veți fi oare tot așa de sigur că, după cum învață filosofia evoluționistă uniformistă, zidirea dinainte de cădere era exact la fel cu cea de după cădere? Sfânta Scriptură ne învață că *Dumnezeu moarte nu a făcut* (Înțel. 1, 13) iar Sfântul Ioan Gură de Aur învață:

„Tot așa cum zidirea s-a făcut stricăcioasă când trupul tău s-a făcut stricăcios, la fel când trupul tău se va face nesticăcios, și zidirea va urma lui, făcându-se deopotrivă cu el.”²

Iar Sfântul Macarie cel Mare spune:

„[Adam] ca domn și împărat a fost pus peste toate zidirile. [...] Și *fiind el luat în robie*, a fost luată în robie și zidirea care îi slujea și se supunea lui; căci prin el moartea a stăpânit peste tot sufletul.”³

Învățătura Sfinților Părinți, dacă o primim „așa cum e scrisă”, neîncercând s-o reinterpretăm prin mijlocirea înțelepciunii noastre lumești, ne arată limpede că *starea făpturilor înainte de călcarea poruncii de către Adam era cu totul diferită de starea lor prezentă*. Nu vreau să spun că știu cu exactitate care era acea stare; starea dintre stricăciune și nesticăciune este foarte tainică pentru noi, care trăim cu totul în stricăciune. Un alt mare Părinte ortodox, Sfântul Simeon Noul Teolog, învață că legea firii pe care o cunoaștem în prezent este diferită de legea firii de dinainte de călcarea poruncii de către Adam. El scrie:

„Cuvintele și hotărârile lui Dumnezeu s-au făcut lege a firii. Deci și osânda lui Dumnezeu, rostită de El ca urmare a neascultării întâiului Adam – adică osândirea la moarte și stricăciune – s-a făcut lege a firii, veșnică și neschimbătoare.”⁴

Cine dintre noi, oameni păcătoși, poate spune care a fost „legea firii” înainte de călcarea poruncii de către Adam? *Cu siguranță că știința naturii*, legată cu totul de observarea stării prezente a creației, *nu are cum să o cerceteze*.

Atunci, cum anume să știm măcar câte ceva despre ea? Dumnezeu ne-a descoperit ceva din ea prin Sfânta Scriptură. Dar mai știm, din scrierile Sfân-

¹ *Ibid.*, 10, pp. 93-94.

² Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvântul 14 la Romani*, 5.

³ Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești* 11, 5.

⁴ Sf. Simeon Noul Teolog, *Omilia* 38.

tului Grigorie Sinaitul (și din alte scrieri pe care le voi cita mai jos), că Dumnezeu a descoperit și altceva decât există în Scriptură. Ajung astfel la o altă întrebare extrem de importantă ridicată de evoluție.

6. Vederea dumnezeiască

Care e obârșia adevăratei cunoașteri a lumii întâi-zidite și cum se deosebește ea de știință? Cum poate Sfântul Grigorie Sinaitul să știe ce se întâmplă cu fructele coapte din Rai, și de ce nu pot științele naturii să descopere asemenea lucruri? Fiind și dumnevoastră un iubitor al Sfinților Părinți, cred că știți deja răspunsul la întrebare. Voi înfățișa totuși răspunsul, întemeindu-mă nu pe judecata mea, ci pe neîndoielnică autoritate a unui Sfânt Părinte cu foarte înaltă viață duhovnicească, Sfântul Isaac Sirul, care a vorbit despre urcarea sufletului către Dumnezeu *întemeiat pe propria experiență*. Descriind cum se răpește sufletul la gândul veacului viitor al nesticăciunii, Sfântul Isaac scrie:

„Și apoi se înalță de la aceasta cu mintea sa la cele dinainte de întemeierea lumii acesteia, când nu era vreo zidire, nici cer, nici pământ, nici îngeri, nici ceva din cele ce se petrec. Și se gândește cum *le-a adus dintr-o dată pe toate la ființă* din cele ce nu sunt, numai prin bunăvoirea Lui.“¹

Vedeți deci că Sfântul Grigorie Sinaitul și alți Sfinți Părinți cu înaltă viață duhovnicească au văzut lumea întâi-zidită *în starea vederii dumnezeiești*, aflată dincolo de orice cunoaștere firească? Însuși Sfântul Grigorie Sinaitul afirmă că cele „opt vederi generale“ ale stării rugăciunii desăvârșite sunt: (1) Dumnezeu, (2) puterile îngerești, (3) „*alcătuirea lucrurilor văzute*“, (4) pogorârea Cuvântului (Întruparea), (5) învierea de obște, (6) a Doua Venire a lui Hristos, (7) chinurile veșnice, (8) veșnica Împărăție a Cerurilor.² De ce oare se cuprinde și „*alcătuirea lucrurilor văzute*“ laolaltă cu restul celor ce țin de vederea dumnezeiască, aflate toate exclusiv în sfera cunoașterii teologice, iar nu a cunoașterii științifice? Oare nu fiindcă există un aspect și o stare a fapturilor *dincolo de sfera cunoașterii științifice* care poate fi văzută, cum însuși Sfântul Isaac a văzut zidirea lui Dumnezeu, numai în vedenie, prin harul lui Dumnezeu? Obiectele acestei vederi, învață Sfântul Grigorie, „se văd într-o lumină îndepărtată și se află în cei ce au dobândit prin har multă curăție a minții.“³

În alt loc, Sfântul Isaac Sirul descrie limpede *deosebirea dintre cunoașterea firească și credință*, care conduce la vedere:

„Cunoașterea e îngrăditura firii, păzind-o în toate cărările ei. Iar credința își face călătoria ei mai presus de fire. Cunoașterea nu încearcă să se apropie de nici o lucrare care calcă firea, ci se ține departe de ea. Dar credința o

¹ Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoiță*, Cuv. LXXXV, ed. cit., p. 447.

² Sf. Grigorie Sinaitul, „Cuvinte felurite despre porunci“ 130, în *Filocalia*, vol. 7, ed. cit., p. 151.

³ *Ibid.*

primește cu ușurință și zice: *Preste aspidă și vasilisc vei încăleca, și vei călca preste leu și preste bălaur* (Ps. 90, 13). [...] Pentru că mulți au intrat prin credință în foc și au înfrânt puterea arzătoare a focului și au trecut prin el nevătămați; și au călcat pe spatele mării și au ajuns la uscat. Și toate sunt mai presus de fire și protivnice modurilor cunoașterii, și au dovedit-o pe aceasta deșartă în toate modurile și legile ei. Ai văzut cum păzește cunoașterea hotarele firii? Și ai văzut cum se ridică credința mai presus de fire și își face acolo calea călătoriei? Metodele cunoașterii au cârmuit lumea cinci mii de ani, sau ceva mai puțin sau mai mult, și omul nu a putut să-și ridice nicidecum capul de la pământ și să simtă puterea Ziditorului său, până ce a răsarit credința noastră și ne-a slobozit pe noi de întunecul lucrării pământeste și din robia de după împrăștierea cea deșartă. Și chiar și acum, când am aflat marea cea neînvințată și comoara cea fără lipsuri, încă dorim să ne aplecăm spre izvoarele sărace. Nu este cunoștința fără lipsuri, oricât de mult s-ar îmbogăți. Dar vistieriile credinței nu le încap cerul și pământul.¹

Vedeți acum care e miza disputei dintre înțelegerea patristică a *Facerii* și doctrina evoluției? Doctrina evoluției încearcă să înțeleagă tainele zidirii lui Dumnezeu prin cunoașterea firească și filosofia lumească, neluând în considerație nici măcar posibilitatea ca în aceste taine să existe ceva care să le plaseze dincolo de capacitățile sale de cunoaștere; pe când *Cartea Facerii* este o istorisire a zidirii lui Dumnezeu *așa cum a fost văzută în vedenie dumnezeiască de către văzătorul de Dumnezeu Moisi*, iar vedenia lui e confirmată și de experiența Sfinților Părinți de mai târziu. Însă, deși cunoașterea dumnezeiește descoperită e mai înaltă decât cunoașterea firească, noi știm că nu poate exista vreun conflict între *adevărata* descoperire și *adevărata* cunoaștere firească, dar poate exista conflict între descoperirea dumnezeiască și *filosofia omenească*, care adesea rătăcește. Deci nu există conflict între cunoașterea zidirii cuprinse în *Facere*, așa cum ne-o tâlcuiesc Sfinții Părinți, și *adevărata* cunoaștere a fapturilor pe care știința modernă a dobândit-o prin observație; dar, cu siguranță, există un conflict de neîmpăcat între cunoașterea cuprinsă în *Facere și deșartele speculației filosofice ale savanților moderni, neluminate de credință, despre starea lumii în cele Șase Zile ale Facerii*. Acolo unde există un conflict real între *Facere* și filosofia modernă, *dacă vrem să cunoaștem adevărul, trebuie să primim învățătura Sfinților Părinți și să respingem falsele păreri ale filosofilor științei*. Lumea a devenit așa de molipsită de deșarta filosofie modernă *cu pretenție de știință*, încât foarte puțini, chiar între creștinii ortodocși, au dorința sau putința de a cerceta această problemă nepătimaș și de a descoperi ce anume au învățat *cu adevărat* Sfinții Părinți, iar apoi să primească *învățătura patristică chiar dacă ea pare curată nebunie deșartei înțelepciuni a lumii acesteia*.

¹ Sf. Isaac Sirul, *op. cit.*, Cuv. LXII, pp. 322-324.

În ce privește adevărata viziune patristică despre lumea întâi-zidită, cred că v-am arătat deja destule păreri patristice care, la prima vedere, par „surprinzătoare“ pentru creștinul ortodox a cărui înțelegere a *Facerii* a fost întunecată de filosofia științifică modernă. Poate cel mai surprinzător e faptul că Sfinții Părinți înțelegeau textul *Facerii* „așa cum e scris“, neîngăduindu-ne să-l tâlcuim „liber“ sau alegoric. Mulți creștini ortodocși cu o educație „modernă“ s-au obișnuit să asocieze o asemenea interpretare cu fundamentalismul protestant, temându-se a fi socotiți naivi de către sofisticații filosofi ai științei; dar este limpede cu cât mai profundă este adevărata tâlcuire patristică decât cea a fundamentalistilor, pe de-o parte, care nu au auzit măcar vreodată de vederea dumnezeiască și a căror interpretare coincide, poate, pe alocuri, doar din întâmplare cu cea a Sfinților Părinți; iar, pe de altă parte, cu cât mai profundă este tâlcuirea patristică decât a celor ce acceptă necritic speculațiile filosofiei moderne ca și cum ele ar fi cunoaștere autentică.

Poate creștinul ortodox „modern“ ar putea să înțeleagă că nesticăciunea lumii întâi zidite depășește competențele de investigare ale științei dacă ar cerceta realitatea de fapt a nesticăciunii *așa cum s-a înfățișat prin lucrarea lui Dumnezeu chiar și în lumea noastră stricăcioasă*. Nu putem afla o altă înfățișare mai înaltă a acestei nesticăciuni decât la Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, despre care cântăm: „Carea fără stricăciune pre Dumnezeu Cuvântul ai născut, pre tine, cea cu adevărat Născătoare de Dumnezeu te mărim“. Cântările Născătoarei de Dumnezeu din sfintele noastre slujbe ortodoxe sunt pline de această învățătură. Sfântul Ioan Damaschin arată că în două privințe este această nesticăciune *mai presus de legile firii*. Nașterea lui Hristos a fost „mai presus de firea nașterii, pentru că s-a născut fără tată“ și „mai presus de legea nașterii, căci s-a născut fără să pricinuiască durere“¹. Ce anume spune creștinul ortodox când un necredincios modern, sub influența filosofiei naturaliste moderne, stăruie zicând că o asemenea nesticăciune este „imposibilă“ și le cere creștinilor să creadă doar ceea ce poate fi dovedit sau observat de știință? Oare nu rămâne la credința sa, care e o cunoaștere dumnezeiește descoperită, *în ciuda „științei“ și a filosofiei sale*? Oare nu îi spune acestui pseudo-savant că *nu are cum să cunoască sau să înțeleagă această realitate a nesticăciunii, întrucât lucrările lui Dumnezeu sunt mai presus de fire*? Atunci de ce ar trebui să șovăim a crede adevărul despre zidirea de dinainte de căderea lui Adam, dacă ne-am încredințat că Sfinții Părinți ne învață într-adevăr că acesta e un lucru ce depășește cu totul competența de investigare sau cunoaștere a științei? Cine acceptă filosofia evoluționistă despre zidirea de dinainte de călcarea poruncii de către Adam, respingând astfel învățătura patristică, nu face decât ca, în sufletul său și în sufletul altora, să pregătească acceptarea unei păreri

¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* IV, 14, *ed. cit.*, p. 171.

evoluționiste sau a altor păreri pseudoștiințifice și asupra multor altor învățături ortodoxe. Auzim azi pe mulți preoți ortodocși zicând: „Credința noastră în Hristos nu depinde de felul cum tâlcuim *Facerea*. Puteți crede așa cum doriți.” Dar cum se poate ca neglijarea înțelegerii unei părți a descoperirii lui Dumnezeu (care, fie spus, este chiar strâns legată de Hristos, al Doilea Adam, Care s-a întrupat *spre a ne reazeza în starea noastră dintru început*) să nu ducă la neglijarea înțelegerii întregii învățături a Bisericii Ortodoxe? Nu degeaba Sfântul Ioan Gură de Aur leagă strâns *dreapta și neabătuta tâlcuire a Scripturii (îndeosebi a Facerii) de dogmele cele drepte care sunt esențiale pentru MĂNTUIREA noastră*. Vorbind despre cei ce tâlcuiesc *Cartea Facerii* alegoric, el spune:

„Noi însă, rogu-vă, să nu dăm ascultare acestora, ci să ne astupăm urechile la glasul lor, să dăm crezare cuvintelor dumnezeieștii Scripturi, urmând spusele ei; să ne străduim să punem în sufletele noastre învățăturile cele sănătoase și, o dată cu aceasta, să ducem și viață curată, pentru ca și viața să dea mărturie de dogmele noastre, dar și dogmele să ne arate viața vrednică de credință. Nu avem nici un folos dacă dogmele ne sunt drepte, dar viața stricată; și iarăși, nici nu putem câștiga ceva de folos pentru mântuirea noastră dacă avem viață curată, dar nu ținem seamă de dogme. Se cuvine dar să ne împodobim cu amândouă, și cu învățături drepte, și cu viață curată, dacă vrem să scăpăm de iad și să dobândim Împărăția.”¹

Mai e un lucru privitor la starea lumii întâi-zidite care v-ar putea stârni mirarea: ce se întâmplă cu „milioane de ani” ai existenței lumii pe care știința îi cunoaște „ca fiind o realitate”? Scrisoarea de față a devenit deja prea lungă și nu pot discuta problema aici. Dar, dacă doriți, într-o altă scrisoare, aș putea discuta și această chestiune, inclusiv „radiocarbonul” și alte sisteme de datare „absolută”, dându-vă *opiniile unor savanți cu renume* despre ele și arătându-vă cum și aceste „milioane de ani” *nu sunt nicidecum o realitate de fapt*, ci tot o „filosofie”. Ideea aceasta nici măcar nu i-a trecut cuiva prin gând până ce oamenii, *sub influența filosofiei naturaliste*, începuseră deja *să creadă* în evoluție și au văzut că, dacă evoluția e adevărată, atunci lumea *trebuie* să aibă milioane de ani vechime (întrucât evoluția *nu a fost niciodată observată*, ea nu poate fi concepută decât presupunându-se durate de nenumărate milioane de ani care pot săvârși aceste procese, ce sunt prea „minuscule” spre a fi zărite de savanții contemporani). Dacă veți cerceta problema obiectiv și nepătimas, separând dovezile autentice de presupuneri și filosofie, veți vedea, cred eu, că nu există adevărate dovezi de fapt care să ne oblige să credem că pământul e mai vechi de 7500 de ani. Credința noastră în această privință *depinde în întregime de filosofia noastră despre creație*.

Spre a rezuma învățătura patristică despre lumea întâi-zidită cel mai bun lucru pe care pot să-l fac este să copiez dumnezeieștile cuvinte ale unui Sfânt

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* 13, 4, *ed. cit.*, pp. 153-154.

Părinte care a strălucit în așa măsură în rugăciunea minții, încât a fost doar al treilea Părinte numit de întreaga Biserică ortodoxă „Teologul”: mă refer la Sfântul Simeon Noul Teolog. În *Omilia 45*, vorbind din predania patristică și, probabil, și din propria experiență, el spune:

„Dumnezeu n-a dat dintru început oamenilor întâi-plăsmuiți numai Raiul, cum socotesc unii, nici nu l-a zidit numai pe acela nesticăcios, ci a făcut mult mai mult: aducând la existență înaintea aceluia întreg pământul pe care-l locuim și toate cele de pe pământ, precum și cerul cu cele din el, în ziua a șasea l-a plăsmuit pe Adam și l-a așezat domn și împărat al întregii zidiri văzute. Nici Eva nu era făcută atunci, nici Raiul, ci fusese făcută de Dumnezeu doar această lume, fiind creată nesticăcioasă, chiar dacă materialnică și simțită. Și pe aceasta Dumnezeu a dat-o lui Adam și celor ce aveau să se nască din el, cum zice dumnezeiasca Scriptură (Fac. 1, 26-30). [...] *Și a sădit Dumnezeu Rai în Eden către răsărit. Și a făcut Dumnezeu să răsară încă din pământ tot pomul frumos la vedere și bun la mâncare* (Fac. 2, 8-9) *având tot felul de roade care nici nu se stricau nici nu lipseau vreodată, ci erau pururea proaspete și dulci, făcând negrăită plăcerea și desfătarea oamenilor celor întâi-plăsmuiți. Căci se cuvenea ca trupurilor lor nesticăcioase să li se ofere și o hrană nesticăcioasă. [...] Adam a fost plăsmuit având un trup nesticăcios, chiar dacă materialnic și încă nu cu totul duhovnicesc, și a fost așezat de Ziditorul Dumnezeu ca împărat nemuritor într-o lume nesticăcioasă, adică nu numai în Rai, ci în tot pământul de sub cer...*

[După călcarea poruncii de către Adam] Dumnezeu nu a blestemat [Raiul]..., ci a blestemat tot restul pământului fiindcă, precum spuneam, *era nesticăcios*, cum era și Raiul, și oferea de la sine de toate. [...] Pe drept cuvânt deci trebuia ca acela ce se coborâse, prin călcarea poruncii, spre stricăciune și moarte, să locuiască un pământ trecător și stricăcios și să guste după vrednicie o astfel de hrană. [...] [Apoi și] toată zidirea adusă de Dumnezeu din neființă, văzându-l ieșind din Rai, n-a mai vrut să se supună celui ce călcase porunca... celui răzvrătit. [...] [Dar] Dumnezeu... le reține pe toate cu puterea, milostivirea și bunătatea Sa, oprește pornirea tuturor fapturilor și le supune pe toate, de îndată, acestuia ca și mai înainte, pentru ca, slujind omului pentru care a fost făcută, deși *a ajuns stricăciosă* pentru cel stricăcios, atunci când acela se va înnoi iarăși și se va face duhovnicesc, nesticăcios și nemuritor, slobozindu-se din robie, și zidirea cea supusă de Dumnezeu celui răzvrătit și care a slujit acestuia se va reînnoi împreună cu el, ca să se facă nesticăcioasă și să ajungă toată duhovnicească...

Că nu se cuvenea ca trupurile oamenilor să fie înviate și să fie făcute nesticăcioase înainte de înnoirea fapturilor, *ci așa cum această [zidire] a fost adusă mai întâi la existența nesticăcioasă, și după ea omul*, tot așa iarăși mai întâi zidirea trebuie să se prefacă, și deci să se schimbe de la stri-

căciune la nesticăciune, și așa, împreună cu ea și deodată cu ea, se vor înnoi și trupurile stricăcioase ale oamenilor, pentru ca omul, făcându-se iarăși duhovnicesc și nemuritor, să locuiască într-un loc nesticăcios, veșnic și duhovnicesc... Ai văzut că nu pe nedrept am spus: *creația aceasta a fost adusă la început la existență de către Dumnezeu nesticăciosă toată și în starea Raiului?* Dar, blestemată fiind, s-a mutat spre stricăciune și robie, supunându-se deșertăciunii oamenilor.

Vezi însă acum care va fi și strălucirea ei ultimă. Prin urmare, chiar și reînnoită, zidirea nu va fi iarăși la fel cum a fost adusă la existență la început – să nu fie! Ci, așa cum se seamănă trup sufletesc, după cum spune cuvântul (I Cor. 15, 44), și se ridică trup nu așa cum a fost cel al omului întâi-plăsmuit înainte de cădere, adică materialnic, sensibil și schimbător, având nevoie de hrană sensibilă, ci se scoală trup în întregime duhovnicesc și neschimbabil... în același chip și toată zidirea se va face la un semn al lui Dumnezeu nu așa cum a fost adusă la existență, materială și sensibilă, ci va fi refăcută printr-o naștere din nou într-o locuință nematerialnică și duhovnicească, mai presus de orice simțire.¹

Poate oare exista o învățătură mai limpede despre starea lumii întâi-zidite înainte de călcarea poruncii de către Adam?

7. *Natura omului*

Ajung acum la ultima și cea mai importantă întrebare pusă teologiei ortodoxe de teoria modernă a evoluției: *firea omului și îndeosebi firea omului întâi-zidit, Adam.* Spun că aceasta este „cea mai importantă întrebare” pusă de evoluție fiindcă doctrina despre om, antropologia, se apropie cel mai mult de teologie și în ea, probabil, se poate identifica cel mai bine în chip teologic rățacirea evoluționismului. Cum bine se știe, ortodoxia are o învățătură destul de diferită de cea romano-catolică în ce privește firea omului și harul dumnezeiesc, și voi încerca să arăt cum concepția teologică despre firea omului implicată de teoria evoluției, pe care ați înfățișat-o explicit în scrisoarea dvs., nu este concepția ortodoxă despre om, ci e mult mai apropiată de concepția romano-catolică; și aceasta nu e decât confirmarea faptului că teoria evoluției, departe de a fi fost învățată de vreun Părinte Ortodox, e doar un produs al mentalității apusene apostate și chiar – deși la origine a fost o „reacție” împotriva romano-catolicismului și protestantismului – are rădăcini adânci în tradiția scolastică romano-catolică.

Concepția despre firea omenească și facerea lui Adam pe care o înfățișați în scrisoarea dvs. este foarte mult influențată de părerea dvs. că Adam, în ce privește trupul, era un „animal evoluat”. Această părere ați dobândit-o nu de

¹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri teologice și etice, ed. cit.*, pp. 112-113; 116-119; 127-128.

la Sfinții Părinți (căci nu veți putea găsi nici un singur Părinte care să creadă acest lucru, și v-am arătat deja că Părinții cred într-adevăr „literal“ că Adam a fost făcut din țărână, nu din vreo altă făptură), ci de la știința modernă. Deci, mai înainte de toate, să cercetăm concepția ortodoxă patristică despre natura și valoarea cunoașterii științifice seculare, îndeosebi în legătură cu cunoașterea revelată, teologică.

Concepția patristică în această privință e foarte bine înfățișată de marele Părinte isihast, Sfântul Grigorie Palama, care a fost silit să apere teologia ortodoxă și experiența duhovnicească tocmai împotriva unui raționalist apusean, Varlaam, care dorea să reducă experiența duhovnicească și cunoașterea isihastă la ceva ce se poate atinge prin știință și filosofie. Ca răspuns, Sfântul Grigorie a înfățișat principiile generale care se aplică foarte bine și în zilele noastre când savanții și filosofii cred că pot înțelege tainele zidirii și firea omului mai bine decât teologia ortodoxă. El scrie:

„Începutul înțelepciunii este a fi destul de înțelept spre a deosebi și a voi mai bine decât înțelepciunea cea joasă, pământescă și deșartă, pe cea cu adevărat folositoare, cerească și duhovnicească, cea care vine de la Dumnezeu și duce la El, și care îi face pe potrivit lui Dumnezeu pe cei ce o dobândesc.“¹

El învață că numai înțelepciunea cea din urmă este bună în sine, pe când prima este și bună și rea:

„Îndeletnicirea cu harurile feluritelor limbi, cu puterea ritoricească, cu cunoașterea istoriei, cu descoperirea tainelor firii, cu felurile meșteșuguri ale logicii... toate aceste lucruri sunt și bune și rele, nu doar fiindcă se înfățișează după cugetul celor ce le folosesc și cu ușurință iau forma ce le este dată de punctul de vedere al celor ce le stăpânesc, ci și fiindcă studierea lor este un lucru bun numai întrucât fac ca ochiul sufletului să dobândească o privire mai pătrunzătoare. Dar a te dăruii cercetării lor spre a rămâne în aceasta până în vârsta bătrâneții este un lucru rău.“²

Mai mult, chiar:

„dacă unul dintre Părinți zice același lucru ca și cei din afară, *potrivirea este numai în cuvinte, cugetul fiind deosebit*. Căci cel dintâi are, după Pavel, *mintea lui Hristos* (I Cor. 2, 16), pe când cel din urmă înfățișează cel mult o judecată omenească. *Cât este cerul departe de pământ, așa sunt departe cugetele mele de cugetele voastre* (Isaia 55, 9), zice Domnul. Și chiar dacă gândirea acestor oameni ar fi uneori la fel cu cea a lui Moisi, Solomon sau a celor ce urmează lor, la ce le-ar folosi? Ce om cu mintea teafără

¹ Sf. Grigorie Palama, *Apărarea sfinților isihăști*, Triada 1, 2.

² *Ibid.*, Triada 1, 6.

și ținând de Biserică ar trage de aici încheierea că învățătura lor vine de la Dumnezeu?”¹

Din cunoașterea seculară, scrie Sfântul Grigorie,

„noi oprim cu strășnicie a aștepta orice fel de deslușire în cunoașterea celor dumnezeiești; căci din aceasta nu e cu puțință a scoate nici o învățatură sigură în privința lui Dumnezeu. Căci *ne bună a făcut-o pre ea Dumnezeu.*”²

Iar această cunoaștere poate fi și vătămătoare și luptătoare împotriva adevăratei teologii:

„Puterea acestei rațiuni care s-a făcut ne bună și fără viață începe să se războiască cu cei ce primesc predaniile cu inima curată; ea disprețuiește scrierile duhului, după pilda oamenilor ce nu au luat aminte la ele, ridicând zidirea împotriva Ziditorului.”³

Cu greu s-ar putea numi mai bine ceea ce au încercat să facă „evoluționiștii creștini”, socotindu-se mai înțelepți decât Sfinții Părinți, folosind cunoașterea lumească spre a reinterpretă învățătura Sfințelor Scripturi și a Sfinților Părinți. Cine nu vede oare că duhul raționalist și naturalist al lui Varlaam este cât se poate de apropiat de cel al evoluționismului modern?

Trebuie observat că Sfântul Grigorie vorbește despre o cunoaștere științifică, iar aceasta, la nivelul ei, este *adevărată*; ea devine falsă numai când se războiește cu mai înalta cunoaștere a teologiei. Dar oare teoria evoluției este măcar *adevărată din punct de vedere științific*?

Am mai vorbit în această scrisoare despre natura îndoielnică a dovezilor științifice în favoarea evoluției în general, despre care voi fi bucuros să vă scriu într-o altă scrisoare. Trebuie însă să spun aici un cuvânt anume despre dovezile științifice în favoarea *evoluției omului*, căci aici începem să atingem deja domeniul teologiei ortodoxe.

Spuneți în scrisoarea dvs. că sunteți fericit de a nu fi citit scrierile lui Teilhard de Chardin și ale altor exponenți ai evoluției din Apus; abordați întregă chestiune „cu simplitate”. Dar mă tem că aici faceți o greșală. Este bine și frumos că primiți scrierile Sfintei Scripturi și ale Sfinților Părinți *cu simplitate*; așa și trebuie primite, și tot așa încerc să le primesc și eu. Dar de ce trebuie să primim scrierile savanților și filosofilor moderni „cu simplitate”, crezându-i pe cuvânt când ne spun că un lucru e adevărat – *chiar când această acceptare ne silește să ne schimbăm părerile teologice*? Dimpotrivă, *ar trebui să fim foarte critici* când înțelepții moderni ne spun cum trebuie să tâlcuim Sfințele Scripturi. Trebuie să fim critici nu doar în privința filosofiei lor, ci și în privința „dovezilor științifice” pe care ei le socotesc a veni în sprijinul filosofiei lor, căci *adeseori „dovezile științifice” sunt și ele doar filosofie.*

¹ *Ibid*, Triada 1, 11.

² *Ibid.*, Triada 1, 12.

³ *Ibid.*, Triada 1, 15.

Cele spuse se aplică îndeosebi savantului iezuit Teilhard de Chardin; căci acesta nu numai că a scris cea mai răspândită și mai influentă filosofie și teologie întemeiată pe evoluție, *ci a fost și strâns legat de descoperirea și interpretarea mai tuturor dovezilor fosile în favoarea „evoluției omului” descoperite în timpul vieții sale.*

Aș vrea acum să vă pun o întrebare științifică cu totul elementară: care este dovada în favoarea „evoluției omului”? Nici asupra acestei chestiuni nu pot intra în amănunte în prezenta scrisoare, ci o voi discuta pe scurt. Dacă doriți, vă pot scrie mai amănunțit ceva mai târziu.

Dovezile fosile în favoarea „evoluției omului” constau în: Omul de Neanderthal (mai multe exemplare); Omul de Pekin (câteva cranii); „oamenii” așa-zisi de Java, Heidelberg, Piltdown (până acum douăzeci de ani), și recente descoperiri din Africa: *toate extrem de fragmentare*; de asemenea, încă vreo câteva fragmente. *Totalitatea dovezilor fosile ale „evoluției omului” încap într-o ladă de mărimea unui sicriu*, provenind din părți mult îndepărtate ale pământului, fără vreo indicație demnă de crezare a unei vârste măcar *relative* (cu-atât mai puțin „absolute”), și *fără nici o urmă de indicație asupra felului cum acești „oameni” diferiți se leagă unul de altul*, fie prin descendență, fie prin înrudire.

Mai mult, în urmă cu douăzeci de ani s-a descoperit că unul dintre acești „strămoși evolutivi ai omului”, „omul de Piltdown”, era o *fraudă deliberată*. Este interesant că *unul dintre „descoperitorii” „omului” de Piltdown era Teilhard de Chardin* – lucru pe care nu-l veți găsi în majoritatea manualelor ori biografiilor sale. El a „descoperit” caninul acestei creaturi măsluite – din te care fusese deja vopsit cu intenția de a înșela asupra vârstei sale atunci când l-a descoperit! Nu am dovezi spre a spune că Teilhard de Chardin a participat în mod conștient la fraudă; cred că e mai plauzibil să fi fost o victimă a adevăratului autor al fraudei, *fiind așa de dornic să găsească dovezi în favoarea „evoluției omului”, în care credea mai dinainte*, încât nici nu a mai dat atenție dificultăților anatomice pe care acest „om” grosolan măsluit le prezenta pentru orice observator obiectiv. Și totuși în manualele evoluționiste tipărite înainte de descoperirea fraudei, Omul de Piltdown era acceptat ca un strămoș evolutiv al omului *fără discuție*; „craniul” său este chiar desenat (deși se descoperiseră doar fragmente ale unui craniu); și se afirma cu încredere că „el combină caracteristicile umane cu altele mult mai înapoiate” (Tracy I. Storer, *Zoologie generală*, 1951). Era, desigur, exact acea „verigă lipsă” necesară dintre om și maimuță; iată de ce fraudă de la Piltdown *a fost alcătuită tocmai ca un amestec de oase de om și de maimuță.*

Ceva mai târziu, același Teilhard de Chardin a participat la descoperirea și mai ales la „interpretarea” „Omului de Pekin”. Mulțumită „interpretării” sale (căci avea deja reputația de a fi unul dintre principalii paleontologi ai lu-

mii), „Omul de Pekin“ a intrat și el în manualele evoluționiste ca strămoș al omului...

Teilhard de Chardin a fost legat și de descoperirea și mai ales de interpretarea unora dintre rămășițele „Omului de Java“, care sunt fragmentare. În fapt, oriunde se ducea, descoperirea „dovezi“ *ce se potriveau exact cu așteptările sale* – anume, că omul a „evoluat“ din creaturi de tipul maimuțelor.

Dacă veți cerceta în mod obiectiv toate dovezile fosile în favoarea „evoluției omului“, cred că veți descoperi că *nu există nici o dovadă hotărâtoare sau cât de cât rezonabilă în favoarea ei*. O anumită probă e socotită a fi dovadă în favoarea evoluției umane *fiindcă oamenii doresc să creadă acest lucru; ei cred într-o filosofie care cere ca omul să fi evoluat din creaturi asemenea maimuțelor*. Omul de Neanderthal este pur și simplu *Homo sapiens*, nedeosebindu-se de oamenii moderni mai mult decât se deosebesc aceștia între ei, fiind o varietate înlăuntrul unui fel anume sau al unei specii.¹ Vă rog să observați că ilustrațiile cu omul de Neanderthal din manualele evoluționiste sunt invenția artiștilor *cu idei preconceptuate despre cum trebuie să fi arătat „omul primitiv“, întemeiate pe filosofia evoluționistă!*

Cred că am spus destul, nu spre a arăta că pot dezminți „evoluția omului“ (căci cine poate *dovedi sau dezminți ceva* cu probe atât de fragmentare?!), ci spre a indica doar că trebuie să fim foarte critici în ce privește interpretarea părtinitoare a unor probe așa de precare. Să-i lăsăm pe păgânii noștri moderni și pe filosofii lor să se agite la descoperirea fiecărui nou craniu, os sau chiar a unui singur dinte, despre care ziarele titreză: „Descoperirea unui nou strămoș al omului“. Aceasta nu ține nici măcar de domeniul cunoașterii deșarte, ci de domeniul *basmelor moderne*, al înțelepciunii care, cu adevărat, s-a făcut uimitor de nebunească.

Unde anume trebuie să caute creștinul ortodox dacă dorește să afle adevărata învățătură despre facerea lumii și a omului? Sfântul Vasile cel Mare ne spune limpede:

„Ce să spun mai întâi? De unde să-mi încep tâlcuirea? Să vădeseșertăciunea învățaturii filosofilor profani sau să laud adevărul învățaturii noastre? Multe au grăit filosofii elini despre natură, dar nici una dintre ideile lor n-a rămas neclintită și nerăsturnată; totdeauna ideile celui de-al

¹ Mulți evoluționiști au ajuns la concluzia că *Homo erectus* aparține și el de specia *Homo sapiens*. De pildă, William S. Laughlin (Universitatea Connecticut), studiind pe eschimoși și aleuți, a observat multe asemănări între aceste populații și oamenii de tip *Homo erectus* (*Sinanthropus*) din Asia. El își încheie studiul astfel: „Când descoperim că deosebiri semnificative s-au dezvoltat într-o scurtă perioadă de timp între populații strâns înrudite și apropiate, precum cele din Alaska și Groenlanda, și când luăm în considerare marile deosebiri ce există între grupuri îndepărtate precum eschimoșii și aborigenii, despre care se știe că aparțin aceleiași specii de *Homo sapiens*, pare justificat să concluzionăm că *Sinanthropus* aparține de aceeași specie atât de diversă.“ (*Science* 142, 8 noiembrie 1963, p. 644) (*n. ed.*).

doilea au surpat ideile celui dintâi, așa că *nu mai e nevoie să le vădesc deșertăciunea; e îndestulătoare combaterea unora de către alții.*¹

Și noi, asemeni Sfântului Vasile cel Mare:

„să lăsăm ideile filosofilor profani pe seama celor din afara Bisericii, iar noi să ne întoarcem la învățătura Bisericii.”²

Și noi, asemeni lui:

„să cercetăm alcătuirea lumii și să contemplăm universul *nu pe temeiul principiilor filosofiei lumii, ci pe temeiul învățăturilor pe care Dumnezeu le-a dat lui Moisi, slujitorul lui, Care i-a vorbit lui Moisi aievea, iar nu în ghicitură.*”³

Vom vedea, deci, că concepția evoluționistă despre obârșia omului în realitate nu numai că nu ne învață nimic despre obârșia omului, ci mai curând *învață o falsă doctrină despre om*, cum dovediți chiar dumneavoastră când sunteți silit să expuneți această doctrină *spre a apăra ideea de evoluție.*

Înfățișând concepția dvs. despre firea omului, întemeiată pe acceptarea ideii de evoluție, scrieți: „Omul nu este *în mod firesc* chip al lui Dumnezeu. În mod firesc el este un animal, o fiară evoluată, țărână din pământ. El este chip al lui Dumnezeu în mod suprafiresc”. Și iarăși: „Vedem că prin sine omul nu este nimic, deci să nu fim scandalizați de obârșia sa firească”. „Suflarea de viață a lui Dumnezeu l-a transformat pe animal în om fără a schimba o singură trăsătură anatomică a trupului său, fără a schimba o singură celulă. Nu aș fi surprins dacă trupul lui Adam ar fi fost în toate privințele trupul unei maimuțe.” Apoi: „Omul este ceea ce este nu pentru *firea* sa, care e țărână din pământ, ci din pricina harului suprafiresc dat lui de suflarea lui Dumnezeu.”

Înainte de a cerceta învățătura patristică despre firea omenească, voi admite: cuvântul „fire” poate fi ușor ambiguu, și putem găsi locuri unde Sfinții Părinți folosesc expresia „firea omenească” așa cum e folosită în vorbirea curentă, cu referire la firea omenească căzută, ale cărei efecte le observăm în fiecare zi. *Dar există o învățătură patristică mai înaltă despre firea omenească, o doctrină anume asupra firii omenești, dată prin descoperire dumnezeiască, ce nu poate fi înțeleasă sau primită de către cel ce crede în evoluție.* Doctrina evoluționistă despre firea omenească, întemeiată pe părerea „simțului comun” despre firea omenească căzută, este o învățătură *romano-catolică*, nu ortodoxă.

Învățătura ortodoxă despre firea omenească e înfățișată cel mai pe scurt în *Învățăturile de suflet folositoare* ale Avvei Dorothei. Cartea sa e socotită în Biserica Ortodoxă ca ABC-ul sau abecedarul duhovniciei ortodoxe; este prima lectură duhovnicească dată călugărului ortodox, rămânând însoțitorul său ne-

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexameron* 1, 2, ed. cit., pp. 72-73.

² *Ibid.*, 3, 3, p. 100.

³ *Ibid.*, 6, 1, p. 131.

despărțit pentru restul vieții, spre a fi citită și recită. Este foarte semnificativ faptul că învățătura ortodoxă despre firea omenească este înfățișată chiar pe prima pagină a cărții, căci ea este temelia întregii vieți duhovnicești ortodoxe.

Care este acea învățătură? Avva Dorothei scrie în primele cuvinte ale Primei Învățături:

„Întru început, după ce a zidit Dumnezeu pe om și l-a împodobit cu tot felul de fapte bune, l-a pus pe el în Rai, precum zice dumnezeiasca Scriptură, dar i-a dat și poruncă să nu mănânce din pomul ce era în mijlocul Raiului. Și așa se afla acolo, întru rugăciune și vedere duhovnicească, întru toată slava și cinstea, iar simțirile îi erau întregi *după fire, precum s-a zidit*. Pentru că după chipul său au făcut Dumnezeu pe om, adică nemuritor și singur stăpânitor, împodobit cu toate faptele bune. Când însă a călcat porunca și a mâncat din rodul pomului din care i se poruncise să nu mănânce, atunci a fost izgonit din Rai și *a căzut din starea cea din fire în cea afară de fire*, adică în păcat, în iubire de slavă și iubire de poftele lumii acesteia și în celelalte patimi, stăpânindu-se de dănele și robindu-se lor prin călcarea poruncii.”¹

„[Domnul nostru Iisus Hristos] a luat însăși firea noastră, însăși pârga frământăturii noastre și se face un nou Adam, după chipul Celui ce l-a făcut pe el. *Înnoiește ceea ce este după fire* și face iarăși întregi și nevătămate simțirile noastre cum au fost făcute întru început.”²

„Fiicele smereniei [sunt] învinovățirea de sine, neîncrederea în înțelepciunea noastră, urârea voii proprii. Prin acestea se învrednicește cineva a se regăsi pe sine și *a reveni la ceea ce e după fire*, prin curățire cu ajutorul poruncilor lui Hristos.”³

Aceeași învățătură e înfățișată și de alți Părinți nevoitori. Astfel Avva Isaia Pustnicul învață:

„Întru început, când a făcut Dumnezeu pe om, l-a lăsat în Rai, având simțirile sănătoase și *stăruind în ceea ce le era firesc*. Dar când a ascultat de înșelătorul lui, atunci simțirile sale *s-au strămutat toate în ceea ce e potrivnic firii*, iar el s-a aruncat din slava sa.”⁴

Același Părinte continuă:

„Deci cel ce voiește *să se întoarcă la cele ale firii*, să taie toate voile lui cele după trup, până statornicește pe om *în cele pe potrivă firii*.”⁵

¹ Avva Dorothei, *Învățături și scrisori de suflet folositoare*, Ed. Bunavestire, Bacău, 1997, p. 16.

Avva Dorothei, în *Filocalia*, vol. 9, ed. cit. p. 481.

Ibid., p. 486.

Isaia Pustnicul, *Douăzeci și nouă de cuvinte*, Cuvântul II, 1, în *Filocalia*, vol. 12, Ed. Harisicurești, 1991, pp. 41-42.

Ibid., p. 42.

Sfinții Părinți învață limpede că atunci când Adam a păcătuit, omul nu a pierdut doar ceva ce fusese adăugat firii sale, ci mai curând însăși firea omenească a fost schimbată, s-a făcut stricăcioasă, deodată cu pierderea harului lui Dumnezeu de către om. Și sfințele slujbe ale Bisericii Ortodoxe, ce sunt temelia învățaturii dogmatice ortodoxe și a vieții noastre duhovnicești, învață limpede că firea omenească pe care o vedem în prezent *nu ne este firească*, ci a devenit stricăcioasă:

„Vindecând *firea omenească cea stricată prin călcarea poruncii celei de demult*, prunc tânăr se naște, fără stricăciune“ (*Mineiul pe Decembrie*, Cântarea a 6-a a Canonului Utreniei, A Născătoarei).

Și iarăși:

„Vrând să mântuiască din stricăciune *firea omenească cea stricată*, Ziditorul și Domnul, sălășluindu-se în pântecul curățit de Sfântul Duh, s-a întrupat“ (*Mineiul pe Ianuarie*, Cântarea a 5-a a Canonului Utreniei, A Născătoarei).“

Se poate de asemenea observa în aceste cântări că întreaga concepție ortodoxă despre Întruparea lui Hristos și mântuirea noastră prin El e legată de *covenita înțelegere a firii omenești așa cum a fost ea la început*, întru care am fost reasezați de Hristos. Noi credem că într-o zi vom viețui împreună cu El *într-o lume foarte asemănătoare cu lumea care a existat aici pe pământ înainte de căderea lui Adam*, iar *firea noastră atunci va fi firea lui Adam* – ba chiar mai înaltă, căci toate cele materialnice și schimbătoare vor fi lăsate în urmă, cum limpede arată citatul pe care l-am dat mai sus din Sfântul Simeon Noul Teolog.

Trebuie acum să vă arat că nici doctrina dvs. despre firea omenească *așa cum este ea acum în lumea aceasta căzută* nu este corectă, nu este în acord cu învățătura Sfinților Părinți. Poate că este doar rezultatul unei exprimări neglijente din partea dvs. – dar cred că aceasta se întâmplă *tocmai fiindcă ați fost dus în eroare crezând în teoria evoluției* – faptul că scrieți: „Fără Dumnezeu omul prin fire nu este absolut nimic, căci firea sa este țărâna din pământ, la fel ca firea animalelor.“¹ Întrucât dvs. credeți în *filosofia evoluționistă*, sunteți silit fie să credeți că firea omenească este doar o fire inferioară, animalică, cum de fapt și vă exprimați, zicând că „omul nu este în mod firesc chipul lui

¹ Concepția evoluționistă, așa cum am văzut, susține că „nu există nimic de felul unei «naturi umane» fixe“ (Shere Hite, *Hite Report on the Family*). Omul are aceeași fire ca și animalele („unicul filament“ enunțat de Erasmus Darwin), iar această fire evoluează neconștient. Întrucât omul nu este altceva decât un animal, el este, asemeni animalelor, supus cu totul condiționărilor mediului înconjurător. Iată de ce „firea omenească“ după această concepție e infinit maleabilă și poate fi schimbată („evoluată“) după voie prin reorânduirea așezămintelor sociale. O asemenea părere este, desigur, totalitară prin natura sa, cum s-a văzut din toate încercările politice de a o pune în practică, începând cu Revoluția Franceză. Cum remarcă Robert H. Bork, „Întrucât ființele umane actuale rezistă încercărilor de remodelare a firii lor, va fi nevoie de constrângere și, până la urmă, de violență“ (*Slouching towards Gomorrah*, ed. cit., p. 27) (n. ed.).

Dumnezeu“; fie cel mult (întrucât mă gândesc că nu credeți cu adevărat acest lucru, fiind ortodox) împărțiți firea omenească artificial în două părți: cea care este de la „natură“ și cea care este de la Dumnezeu. Dar adevărata antropologie ortodoxă învață că *firea omenească e una singură*, cea pe care o avem de la Dumnezeu; *noi nu avem vreo fire „de la animale“ sau „din țărână“ care să fie deosebită de firea cu care ne-a creat Dumnezeu*. Prin urmare, *chiar firea omenească căzută și stricăcioasă pe care o avem în prezent nu este „absolut nimic“*, așa cum spuneți, ci încă păstrează într-o anumită măsură „bunătatea“ întru care a făcut-o Dumnezeu. Iată ce scrie Avva Dorothei despre această învățătură:

„Căci virtuțile ne sunt date de la Dumnezeu prin fire. Pentru că îndată ce a făcut Dumnezeu pe om, a semănat în el virtuțile, precum zice; *Să facem om după chipul nostru și după asemănare* (Fac. 1, 26). A zis după chipul pentru că Dumnezeu a făcut sufletul nestricăcios și slobod; și a mai zis după asemănare, adică «după virtute». [...] Deci Dumnezeu ne-a dat în chip firesc virtuțile. Dar patimile nu le avem în chip firesc. Căci nici nu au vreo ființă sau vreun ipostas... Abătându-se sufletul de la virtuți, din iubirea de plăcere, a dat naștere patimilor și le-a întărit pe acestea împotriva sa.”¹

Mai mult, aceste virtuți date de Dumnezeu sunt încă lucrătoare chiar în starea noastră căzută. Aceasta e învățătura ortodoxă extrem de însemnată a Sfântului Ioan Cassian, ce respingea astfel greșeala Fericitului Augustin, care credea într-adevăr că fără de harul lui Dumnezeu omul nu este „absolut nimic“. În Cuvântul al treisprezecelea, Sfântul Ioan Cassian învață:

„Că neamul omenesc, după căderea lui Adam, n-a pierdut știința binelui o arată foarte limpede cuvintele Apostolului care spune: *Căci când neamurile cele ce nu au lege din fire fac ale legii, aceia lege neavând, ei singuri își sunt lege; carii arată lucrarea legii scrisă întru inimile lor* (Rom. 2, 14-15).”²

Apoi iarăși:

„Ca să atragă atenția că puțința binelui este înăscută în ei, muștrând pe farisei, le zice: *Căci nu judecați și întru voi ce este drept?* (Lc. 12, 57). Nu le-ar fi spus aceasta dacă nu ar fi știut că ei prin judecata firească pot deosebi ceea ce este drept. De aceea trebuie să ne păzim a atribui firii omenești doar ceea ce este rău și stricat.”³

Tot așa, în ce-l privește pe dreptul Iov, Sfântul Ioan Cassian întreabă: „Dacă s-ar fi luptat cu vrăjmașul nu prin puterea sa, ci numai ocrotit de harul lui Dumnezeu și fără vreo putere a răbdării sale, sprijinit numai pe ajutorul dumnezeiesc, ar fi îndurat acele multe ispite?“, și răspunde:

¹ Avva Dorothei, Cuvântul XII, „Despre frica de muncile viitoare“, în *Filocalia* vol. 9, ed. cit., pp. 605-606.

² Sf. Ioan Cassian, *Convorbiri duhovnicești* XIII, 12, în Sf. Ioan Cassian, *Scrieri alese*, PSB 57, EIBMBOR, București, 1990, p. 540.

³ *Ibid.*, p. 541.

„Vrăjmașul... a fost învins nu de puterile lui Dumnezeu, *ci de ale lui Iov însuși*. Totuși, nu trebuie crezut că i-a lipsit lui Iov harul lui Dumnezeu, care dă ispitorului atâta putere de a ispiti *câtă știe că are Iov de a rezista*, nu ocrotindu-l de atacurile vrăjmașului astfel încât să nu lase nici un loc puterii omenești, ci îngrijindu-se ca prea înrăitul vrăjmaș să nu-l supună unei lupte inegale și nedrepte.“¹

Apoi din nou, cu privire la Patriarhul Avraam:

„Nu acea credință pe care i-o insuflase Domnul a voit dreptatea dumnezeiască s-o pună la încercare, *ci aceea pe care putea s-o arate prin voia sa slobodă*.“²

Bineînțeles, pricina pentru care Augustin (și, după el, romano-catolicismul și protestantismul) credea că omul nu este nimic fără har a fost *concepția sa despre firea omenească, una incorectă*, întemeiată pe o viziune naturalistă asupra omului. Însă învățătura ortodoxă despre *firea omenească așa cum a fost făcută la început de Dumnezeu și se păstrează parțial și în prezent, în starea noastră căzută*, ne ferește de a cădea în falsul dualism dintre ceea ce aparține omului și ceea ce aparține lui Dumnezeu. *Neîndoielnic, tot ce este bun în om vine de la Dumnezeu, cu-atât mai mult firea sa*, căci zice Scriptura: *Și ce ai care nu ai luat?* (I Cor. 4, 7). Omul nu are o „fire animală“ ca atare, și nu a avut niciodată; el are doar firea deplin omenească pe care Dumnezeu i-a dat-o întru început, și pe care nu a pierdut-o cu totul nici măcar acum.

Este oare nevoie să vă citez mulțimea dovezilor patristice limpezi conform cărora „chipul lui Dumnezeu“, ce se găsește în suflet, *se referă la firea omului, nefiind ceva adăugat din afară?* Sper să fie de ajuns să citez minunata mărturie a Sfântului Grigorie Teologul, arătând cum omul, *prin alcătuirea sa*, stă între două lumi, fiind liber să urmeze acea latură a firii sale pe care o voiește:

„Nu înțeleg cum de m-am unit cu trupul, și cum anume, *chip al lui Dumnezeu fiind*, cu noroiul m-am amestecat... Ce înțelepciune se descoperă în mine, și ce taină măreață! Oare faptul că Dumnezeu ne-a dus întru acest război și întru această luptă cu trupul, nu pentru aceea s-a făcut, ca noi, *părticică fiind Dumnezeirii* [cu câtă îndrăznire vorbește Teologul despre firea omului, cu-atâta îndrăznire că nu putem lua vorbele sale în înțeles literal!]³, și de sus purcezând, nu cumva să ne trufim și să ne înălțăm pe noi înșine din pricina vredniciei noastre, și ca nu cumva să disprețuim pe

¹ *Ibid.*, XIII, 14, *op. cit.*, p. 544.

² *Ibid.*, p. 545.

³ Teologul ortodox Vladimir Lossky explică de ce afirmația aceasta nu poate fi luată literal, citând din alte scrieri ale Sfântului Grigorie Teologul spre a arăta că el nu credea că însuși duhul omului este o parte neizidită a Dumnezeirii. Propoziția „parte a Dumnezeirii“ se referă la participarea la energia dumnezeiască (harul dumnezeiesc) care e proprie duhului omenesc. Vezi V. Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, (Ed. Anastasia, București, f. a., pp. 146-147) (*n. ed.*).

Ziditorul, ci totdeauna să ne îndreptăm privirile spre El, ca astfel vrednicia noastră să pună margini nevredniciei adăugate nouă? – Ca astfel să putem ști că suntem totdeauna nemărginit de măreți și nemărginit de mici, pământești și cerești, vremelnici și nemuritori, moștenitori luminii și moștenitori focului ori întunericului, după partea spre care înclinăm? *Că așa a fost așezată alcătuirea noastră, și aceasta, pe cât pot eu vedea, s-a făcut pentru ca țărâna pământescă să ne smerească, de ne-am închipui să ne înălțăm pe noi înșine pentru chipul lui Dumnezeu.*¹

Chipul lui Dumnezeu pe care omul îl are din fire nu s-a pierdut cu totul nici între păgâni, cum învață Sfântul Ioan Cassian; el nu s-a pierdut *nici măcar astăzi*, când omul, sub influența filosofiei moderne și a evoluționismului, încearcă să se transforme pe sine într-o fiară subumană – căci și acum Dumnezeu așteaptă întoarcerea omului, așteaptă trezirea lui *la adevărata fire omenescă pe care o are înlăuntrul său.*

Ajung astfel la foarte importantul subiect al tâlcuirii pe care o dați învățării unui Părinte purtător de Dumnezeu foarte apropiat de vremurile noastre, Sfântul Serafim din Sarov, cuprinsă în vestita sa *Convorbire cu Motovilov.*

Sfântul Serafim este Sfântul meu ocrotitor, iar textul *Convorbirii* sale în limba rusă, în care a fost rostită, a fost publicat pentru prima dată integral de către Frăția noastră, a Sfântului Gherman (căci ediția de dinainte de revoluție era incompletă), ca și alte cuvinte ale sale autentice care nu fuseseră publicate mai înainte. Puteți deci fi siguri că nu credem nicidecum că ar fi învățat o învățătură falsă despre firea omului, care să contrazică pe cea a altor Sfinți Părinți. Dar să vedem ce anume spune însuși Sfântul Serafim.

Așa cum corect l-ați citat, Sfântul Serafim spune:

„Mulți tâlcuiesc cum că, acolo unde în Biblie se spune că a suflat Dumnezeu suflare de viață în fața lui Adam celui întâi-zidit și plăsmuit de El din țărâna pământului, ar însemna că până în acea clipă nu exista nici suflet omenesc, nici duh în Adam, ci doar trupul alcătuit din țărâna pământului. Această tâlcuire nu este adevărată, pentru că Domnul Dumnezeu a zidit pe Adam din țărâna pământului cu acea alcătuire despre care dragul nostru părinte, Sfântul Apostol Pavel, ne încredințează: *întru tot întreg duhul vostru și sufletul și trupul fără de prihană întru venirea Domnului nostru Iisus Hristos să se păzească* (I Tes. 5, 23). Și toate aceste trei părți ale firii noastre au fost făcute din țărâna pământului, căci Adam nu a fost creat mort, ci făptură lucrătoare, asemeni celorlalte făpturi însuflețite ale lui Dumnezeu care trăiesc pe pământ. Vreau să zic că, dacă Domnul Dumnezeu nu ar fi suflat atunci în fața lui Adam suflare de viață, adică harul Sfântului Duh..., atunci Adam, oricât de desăvârșit și mai presus de celelalte făpturi

¹ Sf. Grigorie Teologul, *Omilia 14*, „Pentru iubirea săracilor“.

ale lui Dumnezeu ar fi fost plăsmuit, ca încununare a tuturor făpturilor pământeste, ar fi rămas totuși lipsit în lăuntru său de Duhul Sfânt și ar fi fost asemeni tuturor celorlalte creaturi, deși avea trup, suflet și duh. Când însă Domnul Dumnezeu a suflat în fața lui Adam suflare de viață, abia atunci, după cuvântul lui Moisi, *Adam s-a făcut cu suflet viu*, adică deplin și întru-totul asemenea cu Dumnezeu și, la fel ca El, în veci nemuritor.¹

Este singurul citat patristic pe care îl dați ce *pare* a veni în sprijinul părerii dvs. *că omul a fost întâi o fiară sălbatică iar apoi (după un timp) a primit chipul lui Dumnezeu și a devenit om*. Este, într-adevăr, ceea ce sunteți obligat să credeți dacă acceptați teoria evoluției, și mă bucur să văd că aveți curajul de a exprima clar ceea ce, de fapt, cred toți „evoluționiștii ortodocși” (chiar dacă mai degrabă în mod neexplicit), dar adesea se tem să recunoască deschis, de frică să nu jignească pe alți credincioși ortodocși mai „naivi”, care în „simplitatea” lor refuză să creadă că omul în realitate „se trage din maimuță” sau din creaturi asemenea maimuțelor.

Dar să ne aducem aminte aici de vorbele Sfântului Grigorie Palama pe care le-am mai citat:

„Dacă unul din Părinți zice același lucru ca și cei din afară, potrivirea este numai în cuvinte, cugetul fiind deosebit. Căci cel dintâi are, după Pavel, mintea lui Hristos (I Cor 2, 16), pe când cel din urmă înfățișează cel mult o judecată omenească... Ce om cu mintea teafără și ținând de Biserică ar trage de aici încheierea că învățătura lor vine de la Dumnezeu?”

Și, de fapt, trebuie să vă spun că *ați înțeles cu totul greșit* învățătura Sfântului Serafim, care nu învață nicidecum ceea ce învață doctrina evoluției. Vă pot arăta acest lucru citând și învățătura limpede a altor Sfinți Părinți, și pe cea a Sfântului Serafim însuși.

Însă întâi trebuie să explic ceea ce unui raționalist îi pare a fi o contradicție între învățătura Sfântului Serafim și cea a altor Părinți. În primul rând, trebuie să ne fie limpede că atunci când Sfântul Serafim vorbește despre om ca fiind alcătuit din „trup, suflet și duh” el *nu* contrazice pe numeroșii Părinți ce numesc firea omenească doar „suflet și trup”; el face doar o distincție între diferitele aspecte ale sufletului, vorbind de ele aparte, cum vorbesc mulți alți Sfinți Părinți.² În al doilea rând, spunând că „suflarea de viață” pe care Dumnezeu a suflat-o în fața lui Adam este harul Duhului Sfânt, el nu contrazice pe foarte numeroșii Sfinți Părinți ce învață că „suflarea de viață” este *sufletul*, ci dă doar o tâlcuire poate ceva mai adâncă și mai precisă a locului din Scrip-

¹ Am corectat aici câteva greșeli din traducerea engleză. (Traducerea pe care a folosit-o Dr. Kallomiros ca sursă nu fusese făcută de părintele Serafim) (*n. ed.*).

² Duhul este partea cea mai înaltă a sufletului omenească. Cum zice Sf. Diadoh al Foticeii, el sălășluiește „în adâncurile sufletului” (*Filocalia*, vol. 1).

tură. Dar face el oare cu adevărat distincția raționalistă pe care o faceți dvs. între *firea* omului ce a existat „înainte” de acea suflare, și *harul* care i-a fost împărtășit prin ea? Oare teologia ortodoxă acceptă rigida dihotomie pe care o face învățătura romano-catolică între „fire” și „har”, ca și cum oamenii ar ști tot ce se poate ști despre aceste două mari taine?

Nu, teologia ortodoxă nu cunoaște o asemenea dihotomie rigidă, și tocmai de aceea erudiții raționaliști găsesc atâtea „contradicții” între diferiții Părinți Ortodocși în această privință, cum se va vedea dintr-un singur exemplu: oare nemurirea aparține sufletului omenesc prin fire sau prin har? Diferiții Părinți ortodocși cu aceeași autoritate răspund diferit la această întrebare, nu fiindcă învață lucruri diferite despre om, „contrazicându-se” unul pe altul, ci fiindcă abordează problema din laturi diferite. Cei ce abordează problema firii omului mai mult dinspre latura firii omenesti stricacioase din prezent spun că sufletul omului este nemuritor prin har; pe când cei ce încep cu viziunea firii omului așa cum era întru început (mai ales Părinții ascetici și mistici) privesc sufletul ca fiind nemuritor mai curând prin fire. Se poate întâmpla ca unul și același Părinte să privească problema când dintr-o parte, când din cealaltă, cum face Sfântul Grigorie de Nyssa când zice undeva: „Cela ce judecă, și este muritor, și în stare să cugete și să cunoască, este numit om”¹; dar în alt loc el spune: „Omul în cursul primei sale plăsmuiri nu a unit cu însăși ființa firii sale înclinarea spre patimă și moarte.”² Oare acest mare Părinte se „contrazice” pe sine? Bineînțeles că nu.

Ce anume aparține lui Adam cel întâi-zidit prin fire și ce anume prin har? Să nu facem false distincții raționaliste, ci haideți să admitem că nu înțelegem deplin această taină. Și firea și harul au venit amândouă de la Dumnezeu. Firea lui Adam cel întâi-zidit era așa de înaltă, încât abia de o putem pricepe cât de cât în prezent prin propria experiență a harului, care ne-a fost dat de către al Doilea Adam, Domnul nostru Iisus Hristos; dar starea adamică era și mai înaltă decât orice ne-am putea închipui chiar din propria experiență a harului, căci chiar și înalta sa fire a fost făcută încă mai desăvârșită prin har, el ajungând, cum zice Sfântul Serafim, „deplin și întrutotul asemenea cu Dumnezeu și, la fel ca El, în veci nemuritor”.

Ceea ce este absolut limpede, și ne este suficient să știm, este faptul că facerea omului – a duhului, sufletului și trupului său întru harul dumnezeiesc ce i-a desăvârșit firea – este o unică lucrare ziditoare, neputând fi despărțită artificial, ca și cum o parte a ei ar veni „întâi” iar o altă parte „mai târziu”. Dumnezeu l-a făcut pe om întru har, dar nici Sfânta Scriptură, nici Sfinții Părinți nu ne învață că harul a venit mai târziu în timp decât plăsmuirea firii omenesti. Această învățătură aparține scolasticii latine medievale, cum voi arăta mai jos.

¹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Răspuns lui Evnomie*, Cartea a II-a.

² Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre feciorie* 12.

Sfântul Serafim *pare* numai că învață doctrina pomenită, căci el vorbește în termenii simplei istorisirii din textul sfânt al *Facerii*. Dar este destul de limpede, cum spune Sfântul Grigorie Palama, că „*potrivirea este numai în cuvinte, cugetul fiind deosebit*“. Spre a ne convinge, nu avem decât să cercetăm *felul cum Sfinții Părinți ne sfătuiesc să tâlcuim istorisirea sfântă a Facerii în acest loc*.

Din fericire pentru noi, chiar întrebarea cu pricina a fost pusă și rezolvată de Sfinții Părinți. Întrebarea e rezumată pentru noi de către Sfântul Ioan Damaschin:

„A făcut trupul din pământ, iar suflet rațional și gânditor i-a dat prin insuflarea sa. Aceasta numim chip dumnezeiesc. [...] *Trupul și sufletul au fost făcute deodată, iar nu întâi unul și apoi celălalt*, după cum în chip prostesc afirmă Origen.“¹

Să ne asigurăm din nou că înțelegem aici că, deși Sfântul Ioan vorbește de insuflarea lui Dumnezeu ca fiind *sufletul*, el nu învață ceva diferit de Sfântul Serafim, care vorbește de insuflare ca fiind harul Duhului Sfânt. De fapt Sfântul Ioan abia de vorbește de har în ce privește facerea omului, căci îl înțelege ca fiind prezent în întregul proces al facerii, și în primul rând în facerea chipului lui Dumnezeu, sufletul, despre care ne învață că e parte a firii noastre. Tot așa, Sfântul Grigorie de Nyssa vorbește despre facerea omului fără a da o atenție aparte la ceea ce vine din „fire“ și ceea ce vine din „har“, încheindu-și doar întregul tratat cu cuvintele:

„Să ne întoarcem dar cu toții la *harul acela dumnezeiesc întru care Dumnezeu a zidit pe om întru început*, zicând: *Să facem om după chipul nostru și după asemănare*.“²

Sfântul Ioan Damaschin și alții care vorbesc de insuflarea lui Dumnezeu ca fiind sufletul au privit subiectul dintr-o perspectivă ușor diferită de cea a Sfântului Serafim; dar este limpede că *învățătura tuturor acestor Părinți privitoare la întreaga zidire a omului*, și îndeosebi la întrebarea *dacă istorisirea Facerii arată o diferențiere în timp între „plăsmuirea“ și „insuflarea“ omului – este aceeași*. Sfântul Ioan Damaschin vorbește în numele tuturor Sfinților Părinți atunci când zice că au avut loc „*deodată, iar nu întâi una și apoi cealaltă*“.

Vorbind astfel, Sfântul Ioan Damaschin respingea în particular erezia origenistă a „pre-existenței sufletelor“. Dar *exista și o erezie opusă acesteia, ce învăța pre-existența trupului omenesc, întocmai cum învață „evoluționiștii creștini“ moderni*. Tocmai acea erezie era combătută de Sfântul Grigorie de Nyssa, pe care îl voi cita îndată. După discutarea rătăcirii origeniste a „pre-existenței sufletelor“, Sfântul Grigorie urmează:

¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* II, 12, ed. cit., pp. 70-71.

² Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului* 30, ed. cit., p. 91.

„Alții, dimpotrivă, se țin strâns de istorisirea lui Moisi în legătură cu facerea omului și susțin că, judecând după trup, *sufletul e mai tânăr decât trupul*, întrucât Domnul a luat întâi țărână din pământ și din ea a plăsmuit pe om, și abia după aceea a suflat în el suflare de viață. Prin aceasta, scriitorii pomeniți voiau să dovedească cum că trupul e mai de cinste decât sufletul, întrucât acesta a fost vârat într-un trup plăsmuit înainte. Ei mai spun că sufletul a fost făcut pentru trup, ca lucrul cel plăsmuit să nu rămână fără suflare și fără mișcare, și că tot cel plăsmuit pentru altul e oricum de mai puțină cinste decât cel pentru care a fost făcut. [...] *Amândouă aceste învățături trebuie deopotrivă să fie respinse.*“¹

Respingând îndeosebi doctrina pre-existenței trupului, Sf. Grigorie spune:

„Nu susținem nici părerea că omul a fost plăsmuit de Cuvântul cel dumnezeiesc sub forma unei statui de lut pentru care a fost creat mai târziu sufletul (căci dacă ar fi fost așa, atunci, într-adevăr, sufletului înzestrat cu putere de judecată i-ar fi fost dat un rang mai mic decât chipului pământesc); ci, mai curând, *întrucât omului îi recunoaștem o singură existență, formând un tot unitar, chiar dacă e alcătuit din trup și din suflet, ar trebui să spunem că și începutul existenței sale e unul singur*, același pentru amândouă părțile, altfel ar trebui să spunem că, *dacă trupul a venit înainte și sufletul după aceea*, omul e în același timp și mai bătrân și mai tânăr decât sine însuși. [...] Întrucât deci, după cuvântul Apostolului, firea noastră este îndoită, cuprinzând pe omul din afară și pe cel dinlăuntru, dacă unul ar fi fost cel dintâi și dacă celălalt ar fi venit numai după aceea, *puterea Creatorului s-ar fi dovedit a fi nedeplină, nefiind îndestulătoare spre a crea firea omului dintr-o dată*, ci ar fi dezbinat lucrarea, purtând grijă pe rând de fiecare jumătate.“²

Mai este nevoie să subliniez că „Dumnezeul“ „evoluționismului creștin“ este tocmai acest fel de Dumnezeu neînstare „a crea firea omului dintr-o dată“, iar adevăratul motiv pentru care a fost inventată doctrina evoluției a fost acela de a explica universul, presupunându-se că Dumnezeu fie nu există, fie nu e în stare să creeze în șase zile sau să aducă lumea întru ființa numai cu cuvântul Său? EVOLUȚIA NU LE-AR FI TRECUT NICIODATĂ PRIN GÂND UNOR OAMENI CARE CRED ÎN DUMNEZEUL LA CARE SE ÎNCHINĂ CREȘTINII ORTODOCȘI.

Relatarea facerii omului din *Cartea Facerii* trebuie înțeleasă „cu dumnezeiască cuviință“. Dumneavoastră ați făcut greșeala de a accepta o interpretare literală a textului *tocmai acolo unde Sfinții Părinți nu o îngăduie!* Cât de important este să citim Sfintele Scripturi *așa cum ne sfătuiesc Sfinții Părinți, iar nu după priceperea noastră!*

¹ *Ibid.*, 28., p. 75-76.

² *Ibid.*, 28-29, p. 78.

Este limpede că Sfântul Serafim nu înțelegea textul *Facerii* așa cum l-ați interpretat dvs. Într-adevăr, există alte pasaje din aceeași *Convorbire cu Motovilov* care ne dezvăluie că Sfântul Serafim privea zidirea și firea lui Adam *exact în același fel ca întreaga predanie patristică*.

Astfel, îndată după pasajul pe care îl citați, reprodus mai sus, urmează aceste cuvinte pe care dvs. nu le-ați citat (traducerea engleză nefiind foarte exactă în acest loc, le traduc direct din originalul rusesc):

Adam a fost făcut a fi de nevătămat de lucrarea oricăreia dintre stihiiile zidite de Dumnezeu în asemenea măsură, încât nici apa nu-l putea îneca, nici focul nu-l putea arde, nici pământul nu-l putea înghiți în adâncurile sale, nici văzduhul nu-l putea vătăma cu vreo lucrare oarecare. Toate îi erau supuse lui...

Iată chiar descrierea nesticăciunii trupului lui Adam într-o zidire supusă unor legi destul de diferite de „legile naturii“ de azi – *în care, ca evoluționist, dvs. nu puteți crede*, fiindcă sunteți obligat să credeți, laolaltă cu filosofia modernă, *că zidirea materială era „naturală“, adică stricăcioasă, chiar înainte de căderea lui Adam!*

Apoi iarăși, puțin mai încolo, Sfântul Serafim zice:

„Domnul Dumnezeu a dăruit și Evei aceeași înțelepciune, aceeași tărie și atotputernicie, precum și toate celelalte însușiri bune și sfinte, *zidind-o nu din țărâna pământului, ci din coasta lui Adam*, în Edenul desfătării, în Raiul cel sădit de El în mijlocul pământului.“

Credeți oare în crearea Evei din coasta lui Adam ca într-un fapt istoric, *așa cum fac toți Sfinții Părinți?* Nu, nu puteți, fiindcă din punct de vedere al filosofiei evoluționiste este ceva cu totul absurd: ce rost ar avea ca „Dumnezeu“ să evolueze trupul lui Adam din fiarele sălbatice în mod „natural“ și apoi să o creze pe Eva în mod miraculos? „*Dumnezeul evoluției nu face astfel de minuni!*“

Să vedem acum îndeosebi concepția patristică ortodoxă despre *trupul* lui Adam cel întâi-zidit care, după doctrina evoluționistă, trebuie să fi fost stricăcios, asemeni lumii stricăcioase din care a „evoluat“, putând chiar să fi fost în întregime, așa cum afirmați, trupul unei maimuțe.

Sfânta Scriptură învață deslușit: *Dumnezeu a zidit pre om spre nesticăciune* (Înțel. 2, 23). Sfântul Grigorie Sinaitul învață:

„Căci *trupul*, zic cuvântătorii de Dumnezeu, *a fost zidit nesticăcios*, precum va și învia, *deși în stare să primească și stricăciunea*; iar sufletul a fost făcut nepătimitor.“¹

Tot așa:

„Trupul nesticăciunii este trupul pământesc, afară de umori și de grosime, prefăcut în chip negrăit din trup sufletesc în trup duhovnicesc, încât este și pământesc și ceresc, prin subțirimea înfățișării dumnezeiești. *Căci*

¹ Sf. Grigorie Sinaitul, „Cuvinte felurite despre porunci“ 82, în *Filocalia*, vol. 7, ed. cit., p. 117.

„așa cum a fost plăsmuit la început, așa va și învia, ca să fie după chipul Fiului Omului, împărtășindu-se în întregime de îndumnezeire.”¹

Observați că în veacul viitor trupul încă va fi „din țărână”. Dacă privim la țărâna cea stricăcioasă a lumii căzute, suntem smeriți de gândul la această latură a firii noastre; dar când ne gândim la țărâna nesticăcioasă a lumii întâi-zidite, din care Dumnezeu l-a făcut pe Adam, cât suntem de slăviți chiar numai prin măreția acesteia, partea cea mai umilă a negrăitei zidiri a lui Dumnezeu!

Sfântul Grigorie Teologul, dând o tâlcuire simbolică a „îmbrăcăminții de piele” cu care Dumnezeu i-a îmbrăcat pe Adam și Eva după călcarea poruncii, sugerează că și *carnea trupului nostru omenesc din prezent este diferită de carnea lui Adam cel întâi-zidit:*

„Adam este îmbrăcat în „îmbrăcămintă de piele” – poate o carne mai groasă, muritoare și potrivnică.”²

Din nou, Sfântul Grigorie Sinaitul zice:

„Omul a fost zidit nesticăcios, fără must, cum va și învia. Dar nu neschimbăcios, nici schimbăcios, având în voință puterea de a se schimba sau nu. [...] Stricăciunea e odrasla trupului; iar a mânca, a da afară rămașițele, a se îngrișa și a dormi sunt însușiri firești ale fiarelor și dobitoacelor. Prin acestea asemănându-ne cu dobitoacele, pentru neascultare, am căzut din bunătățile noastre dăruite de Dumnezeu, făcându-ne din raionali dobitocești, și din dumnezeiești asemeni fiarelor.”³

În ce privește starea lui Adam în Rai, Sfântul Ioan Gură de Aur învață:

„Ca un înger trăia omul pe pământ; era îmbrăcat cu trup, dar nu era supus nevoilor trupești. Ca un împărat împodobit cu purpură și diademă, îmbrăcat în porfiră, așa se desfăta omul în Rai, având cu înlesnire totul din belșug. [...] Că numai după călcarea poruncii a trăit bărbatul cu femeia; până atunci trăiau în Rai ca îngerii; nu erau aprinși de poftă, nu erau luptați de alte patimi, nu erau supuși nevoilor firii, ci au fost făcuți cu totul nesticăcioși și nemuritori, că nici de îmbrăcămintă nu aveau nevoie.”⁴

La fel de limpede vorbește și Sfântul Simeon Noul Teolog despre Adam cel întâi-zidit aflat în Rai și despre starea sa de pe urmă în veacul viitor:

„Fiindcă, deși călcând noi porunca Lui și osândiți fiind să trăim și să murim, totuși oamenii au ajuns la atâta mulțime, cugetă-mi câți trebuie să fie fost cei ce s-au născut de la facerea lumii dacă nu ar fi murit? Și ce fel de viață ar fi viețuit *păzindu-se nesticăcioși și nemuritori* într-o lume nestică-

¹ *Ibid.*, 46, p. 105.

² Sf. Grigorie Teologul, *Omilia 38*, „Pentru Nașterea Mântuitorului”.

³ Sf. Grigorie Sinaitul, „Cuvinte felurite despre porunci” 8-9, *op. cit.*, p. 93.

⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere 13*, 4; 15, 4, *op. cit.*, pp. 153; 172-173.

cioasă, adică ducând o viață fără păcat și fără întristare, fără griji și fără oste-neală? Și cum s-ar fi înălțat cu timpul prin înaintarea în păzirea poruncilor lui Dumnezeu și prin lucrarea gândurilor celor bune spre o slavă și o schimbare mai desăvârșită, apropiindu-se de Dumnezeu și de strălucirile izvorâte din Dumnezeire, sufletul fiecăruia făcându-se tot mai strălucitor, iar trupul sensibil și material prefăcându-se și preschimbându-se într-unul nematerialnic și duhovnicesc mai presus de orice simțire? Dar și cât de mare bucurie și veselie ne-ar fi făcut atunci viețuirea noastră unii cu alții? Negreșit, o bucurie negrăită și de neajuns pentru gândurile noastre! [...] Viața lor în mijlocul Raiului [...] era o viață lipsită de osteneți și de frământări. Prin urmare, *Adam a fost plăsmuit având un trup nesticăcios, chiar dacă materialnic și încă nu cu totul duhovnicesc.* [...] [În ce privește trupul nostru] Apostolul spune că *se seamănă trup firesc* (I Cor. 15, 44) și se scoală trup nu așa cum a fost cel al omului întâi-plăsmuit înainte de cădere, adică materialnic, sensibil și schimbător, având nevoie de hrană sensibilă, ci se scoală trup în întregime duhovnicesc și neschimbabil, așa cum a fost cel al Stăpânului nostru și Dumnezeu după Înviere, adică al Celui de-al Doilea Adam și al Celui Întâinăscut din morți, cu mult deosebit de trupul lui Adam cel întâi-zidit.¹

Din experiența noastră, a propriului trup stricăcios, nu ne este cu puțință să înțelegem starea trupului nesticăcios al lui Adam, care nu avea nevoile firești așa cum le știm, care mânca din „tot pomul“ Raiului fără a elimina ceva, și care nu cunoștea somnul (până când lucrarea directă a lui Dumnezeu l-a făcut să adoarmă, pentru ca din coasta sa să poată fi făcută Eva). Cu cât mai puțin suntem în stare să înțelegem încă mai înaltele stări ale trupurilor noastre în veacul viitor! Dar știm destul din învățătura Bisericii spre a combate pe cei ce cred că pot înțelege aceste taine prin cunoașterea științifică și filosofie. *Starea lui Adam și a lumii întâi-zidite a fost scoasă pentru totdeauna în afara cunoașterii științei de către bariera călcării poruncii de către Adam, care a schimbat însăși firea lui Adam și a zidirii, și chiar natura cunoașterii însăși.* Știința modernă cunoaște doar ceea ce observă și ceea ce se poate deduce în mod rezonabil din observație; presupunerile sale despre creația dintru început nu au mai multă sau mai puțină validitate decât miturile și fabulele vechilor păgâni. *Adevărata cunoaștere despre Adam și lumea întâi-zidită – în măsura în care ne este folositor să o cunoaștem – e accesibilă doar în descoperirea lui Dumnezeu și în vederea dumnezeiască a Sfinților.*

* * *

Tot ceea ce am spus în scrisoarea de față, luat numai de la Sfinții Părinți, va constitui o surpriză pentru mulți creștini ortodocși. Cei ce au citit pe unii dintre Sfinții Părinți se vor mira poate cum de „nu au mai auzit aceste lucruri“. Răspunsul e simplu: dacă au citit pe mai mulți dintre Sfinții Părinți,

¹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri teologice și etice, ed. cit.*, pp. 113-114; 116; 128.

au întâlnit învățătura ortodoxă despre Adam și despre zidire; dar până acum au interpretat textul patristic prin ochii științei și filosofiei moderne, devenind orbi față de adevărata învățătură patristică. Este adevărat că învățătura despre trupul lui Adam și firea materială a lumii întâi-zidite e învățată cel mai clar și mai deslușit la Părinții mai târzii, cu o viață duhovnicească foarte înaltă, precum Sfântul Simeon Noul Teolog și Sfântul Grigorie Sinaitul, iar scrierile acestor Părinți nu sunt mult citite astăzi nici măcar în grecește sau în rusește, și cu greu se poate găsi vreuna în alte limbi. (De fapt, unele dintre pasajele citate de mine au fost traduse greșit în *Filocalia* englezească.)

Am fost foarte interesat citind în scrisoarea dvs. expunerea corectă a învățăturii patristice că „zidirea lui Dumnezeu, chiar firea îngerească, în comparație cu Dumnezeu a fost întotdeauna ceva materialnic. În comparație cu noi, oamenii biologici, îngerii sunt netrupești; dar în comparație cu Dumnezeu sunt și ei făpturi materialnice și trupești“. Această învățătură, înfățișată cel mai clar la Părinții ascetici precum Sfântul Macarie cel Mare și Sfântul Grigorie Sinaitul, ne ajută să înțelegem „trupul duhovnicesc“ cu care ne vom îmbrăca în veacul viitor, care este oarecum din țărână, pământesc, dar fără must ori grosime, cum învață Sfântul Grigorie Sinaitul; și, de asemenea, ne ajută să înțelegem ceea ce *treia* stare a trupului nostru, aceea pe care Adam cel întâi-zidit o avea înainte de călcarea poruncii. De asemenea, această învățătură este esențială pentru înțelegerea lucrării făpturilor duhovnicești, îngeri și demoni, chiar aici, în lumea stricăcioasă. Marele Părinte ortodox rus, Ierarhul Ignatie Briancianinov, dedică un întreg volum din operele sale alese (volumul 3) acestui subiect și comparării învățăturii patristice ortodoxe cu doctrina modernă romano-catolică, așa cum se înfățișa în sursele latine ale veacului al nouăsprezecelea. El trage concluzia că învățătura ortodoxă pe aceste teme – îngeri și diavoli, cer, Rai și iad – chiar dacă ne este dată de către Sfânta Tradiție numai în parte, este totuși destul de exactă în ceea ce privește partea pe care o putem cunoaște; dar învățătura romano-catolică este extrem de nedeslușită și imprecisă. Motivul acestei nedeslușiri nu e prea greu de aflat: din momentul când papalitatea a început să lepede învățătura patristică, s-a lăsat pătrunsă treptat de influența cunoașterii și filosofiei lumești, mai întâi de cea a unor filosofi de felul lui Varlaam, apoi de cea a științei moderne. Prin secolul al nouăsprezecelea chiar, romano-catolicismul nu mai avea o învățătură proprie asupra acestor lucruri, obișnuindu-se să primească tot ceea ce spunea „știința“ și filosofia ei.

Dar vai, creștinii ortodocși de astăzi, și încă mai mult cei educați în „academii teologice“, *au urmat romano-catolicismului în această privință, ajungând la o stare de ignoranță similară în ce privește învățătura patristică.* Iată de ce chiar preoții ortodocși sunt extrem de confuzi în ce privește învățătura ortodoxă despre Adam și lumea întâi-zidită, primind orbește orice zice știința despre aceste lucruri...

Confuza învățătură despre Rai și zidire a romano-catolicismului – și a ortodocșilor aflați sub influența apuseană în această privință – are rădăcini adânci în trecutul Europei Apusene. Tradiția scolastică romano-catolică, chiar în culmea gloriei sale medievale, învăța o falsă doctrină despre om, care, neîndoielnic, a deschis calea acceptării ulterioare a evoluționismului, întâi în Apusul apostat, iar apoi în mințile creștinilor ortodocși ce nu-și cunosc suficient tradiția patristică, căzând astfel sub influențe străine. De fapt, învățătura lui Toma d'Aquino, spre deosebire de învățătura patristică ortodoxă, în ce privește doctrina sa despre om *este pe deplin compatibilă cu ideea de evoluție pe care dvs. o apărați*. În *Summa Theologica*, Toma d'Aquino învață că:

„În starea de inocență, *trupul omenesc era în sine stricăcios*, dar putea fi ferit de stricăciune de către suflet.“

Apoi:

„Zămislirea de urmași aparține omului, *din pricina trupului său stricăcios din fire*.“¹

Apoi:

„În Rai omul ar fi fost ca un înger prin duhovnicia minții sale cugetului său, *totuși cu o viață animală prin trup*.“² „Trupul omului era nestricăcios nu din pricina vreunei lăuntrice vigori a nemuririi, *ci din pricina unei puteri suprafirești date de Dumnezeu sufletului*, prin care acesta a fost făcut în stare să ferească trupul de toată stricăciunea atâta vreme cât el însuși rămânea supus lui Dumnezeu... Această putere de ferire a trupului de stricăciune *nu era firească sufletului*, ci darul harului.“³ „Este deci limpede că o astfel de supunere a trupului față de suflet și a puterilor inferioare față de rațiune (așa cum o avea Adam în Rai) *nu era din fire*, altfel ar fi rămas și după păcat.“⁴

Ultimul citat arată limpede că Toma d'Aquino nu știa că *firea omului s-a schimbat* după călcarea poruncii. Apoi:

„Nemurirea stării dintâi era întemeiată pe o *putere suprafirească din suflet*, iar nu pe vreo dispoziție proprie a trupului.“⁵

Atât de departe este Toma d'Aquino de adevărata înțelegere ortodoxă a lumii întâi-zidite, încât o înțelege, asemeni modernilor „evoluționiști creștini“, doar din punctul de vedere al lumii căzute; și astfel este silit să creadă, împotriva mărturiei Sfinților Părinți ortodocși, că Adam *dormea* în chip firesc în Rai⁶ și că elimina materii fecale, semn al stricăciunii:

¹ Toma d'Aquino, *Summa Theologica* I, Quest. 98, 1.

² *Ibid.*, I, 98, 2.

³ *Ibid.*, I, 97, 2.

⁴ *Ibid.*, I, 95, 1.

⁵ *Ibid.*, I, 97, 3.

⁶ *Ibid.*

„Unii spun că în starea inocenței omul nu ar fi mâncat mai multă hrană decât avea trebuință, astfel încât nu ar mai fi rămas nimic în plus. Însă o astfel de presupunere nu este rațională, implicând faptul că nu ar fi existat materii fecale. Deci era nevoie de golirea surplusului, însă astfel rânduită de Dumnezeu, încât să nu fie necuviincioasă.“¹

Cât de joasă este privirea celor ce încearcă să înțeleagă zidirea lui Dumnezeu și Raiul, atunci când punctul lor de plecare este observarea de fiecare zi a lumii căzute de astăzi! Spre deosebire de strălucita viziune a *nevătămării omului de către stihii* în Rai, priviți explicația pur mecanicistă dată unor întrebări raționaliste de către Toma d'Aquino: ce se întâmpla când un corp tare venea în contact cu trupul moale al lui Adam?

„În starea inocenței, trupul omului putea fi ferit de a suferi vătămare din partea unui corp tare, în parte prin folosirea rațiunii, prin care putea ocoli ceea ce era vătămător; și în parte prin pronia dumnezeiască, ce îl ferea în așa fel încât nimic vătămător nu putea veni asupra lui pe neașteptate.“²

În sfârșit, chiar dacă nu Toma d'Aquino însuși, alți scolastici medievali (William din Auxerre, Alexander din Hales, Bonaventura) au învățat chiar temeuriile concepției „evoluționismului creștin“ de azi asupra facerii omului:

„*Omul nu a fost creat în har, ci harul i-a fost adăugat ulterior, înainte de păcat.*“³

Într-un cuvânt: după învățătura ortodoxă, venită din vedere dumnezeiască, *firea* lui Adam în Rai era diferită de *firea* omenească prezentă, atât în privința trupului, cât și a sufletului, iar această *fire* slăvită era desăvârșită de harul lui Dumnezeu; dar, după doctrina latină, întemeiată pe deducții raționaliste pornite de la prezenta zidire căzută, omul este *in chip firesc stricacios și muritor*, exact cum este acum, iar starea sa din Rai era un dar special, suprafiresc.

Am dat toate aceste citate dintr-o autoritate heterodoxă nu spre a pune în discuție amănuntele viețuirii lui Adam în Rai, ci doar spre a arăta cât de mult poate fi degradată minunata concepție patristică despre Adam și lumea întâi-zidită când te apropii de ea cu înțelepciunea lumii căzute. *Nici știința și nici logica nu ne pot spune nimic despre Rai*; și totuși mulți creștini ortodocși sunt așa de intimidați de știința modernă și de filosofia ei raționalistă, încât pur și simplu se tem să citească cu seriozitate primele capitole din *Cartea Facerii*, știind că „înțelepții“ moderni găsesc în ele atâtea lucruri care sunt „îndoielnice“ sau „confuze“ sau care trebuie „reinterpretate“, sau că poți dobândi reputația de „fundamentalist“ dacă îndrăznești să citești textul simplu, „așa cum e scris“, *cum îl citeau toți Sfinții Părinți*.

¹ *Ibid.*, I, 97, 4.

² *Ibid.*, I, 97, 3.

³ *Cf. Ibid.* I, 95, 1.

Instinctul simplului creștin ortodox este sănătos atunci când se scârbește de „sofisticată” părere la modă că omul se trage din maimuță sau din orice altă făptură inferioară, sau că (așa cum spuneți dvs.) Adam putea să fi avut chiar trup de maimuță. Pe bună dreptate Sfântul Nectarie al Pentapoliei și-a arătat îndreptățita mânie împotriva celor ce încearcă să „dovedească faptul că omul este o maimuță, din care se laudă că se trag.”¹ Iată părerea sfințeniei ortodoxe, care știe că zidirea lumii nu este așa cum o descriu înțelepții moderni cu filosofia lor deșartă, ci așa cum a descoperit-o Dumnezeu lui Moisi „nu în ghicitură”, și așa cum au văzut-o Sfinții Părinți în vedenie. Fieea omului e diferită de fieea maimuțelor, și niciodată nu a fost amestecată cu ea. Dacă Dumnezeu, pentru smerirea noastră, ar fi dorit să facă un astfel de amestec, atunci Sfinții Părinți, ce au văzut însăși „alcătuirea celor văzute” în vedere dumnezeiască, ar fi știut acest lucru.

CÂT OARE VOR MAI RĂMÂNE CREȘTINII ORTODOCȘI ÎN RO-BIA ACESTEI DEȘARTE FILOSOFII APUSENE? S-au spus multe despre „robia apuseană” a teologiei ortodoxe în ultimele veacuri; când oare ne vom da seama că există o mai cumplită „robie apuseană”, în care se găsește fiecare creștin ortodox de astăzi, prizonier neajutorat al „spiritului vremurilor”, cea a predominantului curent al filosofiei lumești, pe care o sorbim în însuși aerul pe care-l respirăm într-o societate apostată, urătoare de Dumnezeu? Creștinul

¹ Sf. Nectarie, teolog și filosof grec (1846-1920), scria: „Cei ce tăgăduiesc nemurirea sufletului subminează atât legea morală, cât și temelile societăților, pe care doresc să le vadă prăbușite în ruine, spre a putea dovedi că omul este o maimuță, din care se laudă că se trag” (*Studiu despre nemurirea sufletului*, Athena, 1901; citat în Constantin Cavaros, *Modern Greek Philosophers on the Human Soul*, Institute for Byzantine and Modern Greek Studies, Belmont, Massachusetts, ed. a doua, 1987, p. 85.). Sf. Nectarie a citit tratatul evoluționist al lui Lamarck, *Philosophie zoologique*, și lucrarea lui Darwin *The Descent of Man*. Discutând aceste scrieri în cartea sa *Schiță despre om* (Athena, 1893), Sf. Nectarie scria: „Cele două volume ale lucrării *Philosophie zoologique* sunt destinate în întregime susținerii degradantei teorii evoluționiste privitoare la om. Primul volum încearcă să dovedească că organismul uman a evoluat din cel al unei maimuțe, ca rezultat al unor împrejurări întâmplătoare. Iar al doilea volum caută să demonstreze că neobișnuitele realizări ale minții umane nu sunt decât extinderea unei puteri pe care o au animalele, deosebindu-se doar cantitativ. Pe temeiuri slabe și prost așezate... Lamarck pretinde a dovedi că în vremurile timpurii natura producea, printr-o miraculoasă evoluție, o specie din alta, anterioară. El caută să statornicească un lanț treptat cu verigi succesive (necontemporane), producând astfel în final specia umană, printr-o metamorfoză ce este exact opusul adevărului, și nu mai puțin miraculoasă decât prefacerile despre care citești în basme! [...] Teoriile lui Darwin își închipuie că au ajuns la soluționarea problemei antropologice acceptând metoda evoluției. Aceste teorii, neavând temeiuri solide, în loc să rezolve problema, au făcut-o și mai enigmatică, fiindcă tăgăduiau validitatea adevărului descoperit dumnezeiesc, priveau omul ca fiind în rândul animalelor iraționale, tăgăduiau obârșia sa duhovnicească și îi atribuiau o obârșie foarte joasă. Eșecul lor are drept principal motiv negarea înaltei sale obârșii și a firii sale duhovnicești, cu totul străină de materie și de lumea fizică. În general, fără acceptarea adevărului dumnezeiesc descoperit, omul va rămâne o problemă insolubilă. Acceptarea lui este temelie solidă și sigură pe care trebuie să se întemeieze oricine cercetează omul. De-aici trebuie început spre a putea rezolva corect feluritele părți ale problemei și a afla adevărul cu mijloacele adevăratei științe” (citat în C. Cavaros, *Biological Evolutionism*, Institute for Byzantine and Modern Greek Studies, Belmont, Mass., 1997, pp. 63-65) (n. ed.).

ortodox care nu luptă conștient împotriva deșartei filosofii a vremii acesteia, *nu face decât să o primească în sine*, fiind împăcat cu ea fiindcă propria înțelegere a Ortodoxiei este distorsionată, nemaiurmând dreptarul patristic.

Oamenii sofisticăți, cu înțelepciune lumească, râd de cei ce numesc evoluția o „erezie“. E adevărat, strict vorbind, evoluția nu e o erezie; dar nici hinduismul, *strict vorbind*, nu este o erezie: dar, asemeni hinduismului (cu care este, într-adevăr, înrudită, și care probabil că i-a influențat dezvoltarea), evoluționismul este o ideologie profund străină învățaturii creștinismului ortodox, cufundând pe om în așa de multe doctrine și atitudini greșite, încât ar fi nespun mai bine dacă ar fi pur și simplu o erezie, putând fi astfel identificată și combătută cu ușurință. Evoluționismul este strâns legat de întreaga mentalitate apostată a putredului „creștinism“ al Apusului; ea este vehicolul „noii spiritualități“ și al „noului creștinism“ în care diavolul se străduiește acum să scufunde pe ultimii creștini adevărați. Ea oferă o *explicație alternativă* a creației față de cea a Sfinților Părinți; sub influența ei, *creștinul ortodox ajunge să citească Sfintele Scripturi fără să le înțeleagă*, „ajustând“ textul spre a se potrivi preconcepției sale filosofii a naturii. Acceptarea ei nu poate duce decât la acceptarea unei *explicații alternative* și pentru alte părți ale descoperirii dumnezeiești, la „ajustarea“ automată a celorlalte texte scripturale și patristice, spre a se potrivi cu „înțelepciunea“ modernă.

*Eu cred că, în ce privește iubirea dumneavoastră față de zidirea lui Dumnezeu, așa cum o descrieți în scrisoare, sunteți un ortodox; dar de ce simțiți că trebuie să stricați acest simțământ cu înțelepciunea modernă și să îndreptați această nouă ideologie atât de străină Ortodoxiei? Ați scris atât de mișcător „împotriva mincinoasei uniri“; cât am dori să deveniți acum un tot așa de mare râvnitor „împotriva mincinoasei uniri“, spunând creștinilor ortodocși vorbitori de greacă, care au primit noua doctrină mult prea necritic, că *singura noastră înțelepciune vine de la Sfinții Părinți* și ca tot ce o contrazice este doar minciună, chiar dacă se numește pe sine „știință“.*

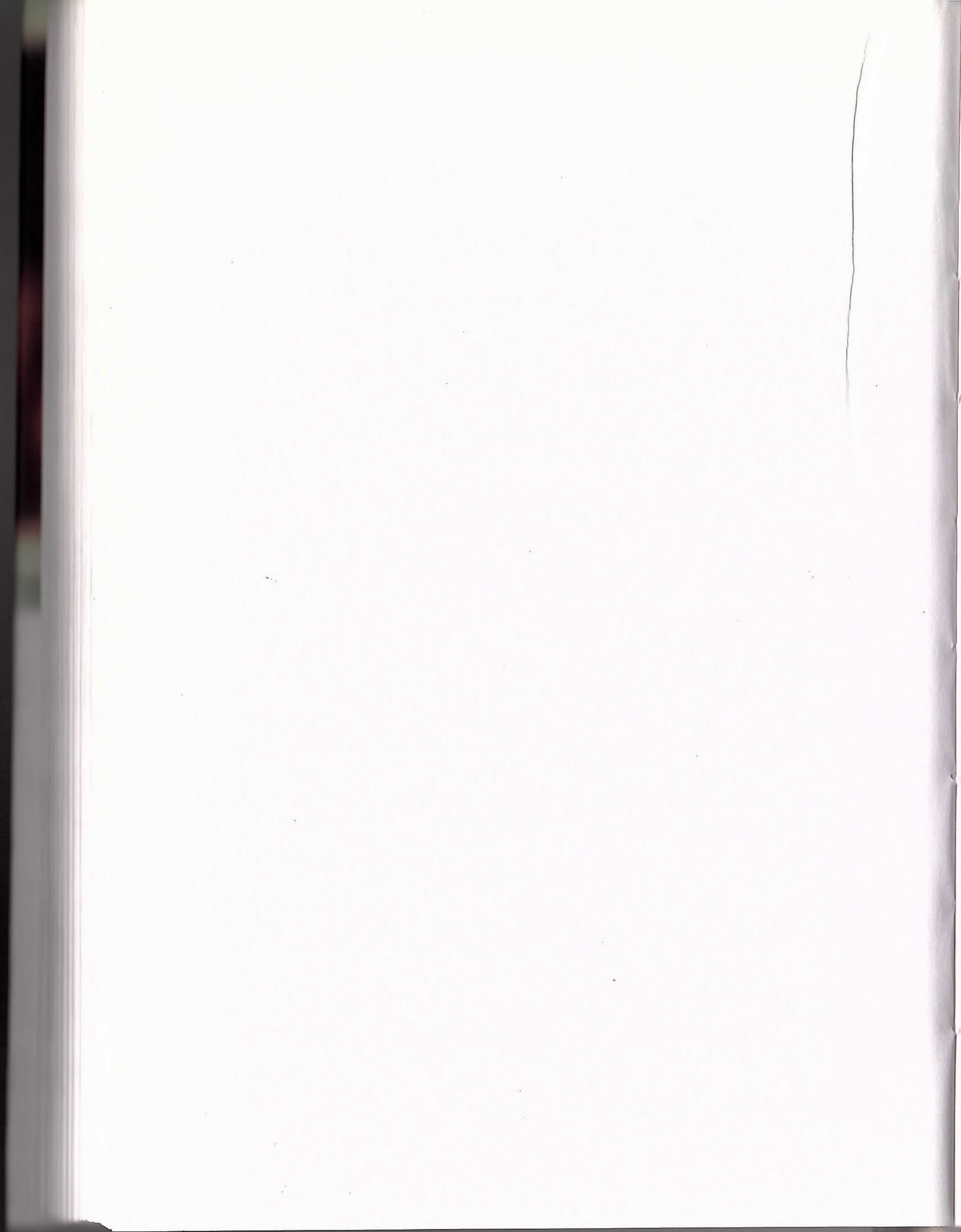
Vă cer iertare dacă ceva din cele spuse de mine vă pare a fi prea aspru; am încercat doar să spun adevărul așa cum îl văd la Sfinții Părinți. Dacă am săvârșit unele greșeli în citarea Sfinților Părinți, vă rog să le îndreptați, dar să nu lăsați ca vreo mică greșeală să vă abată de la ceea ce am încercat să spun. Sunt multe alte lucruri pe care aș fi putut să vi le spun, dar voi aștepta răspunsul dvs. înainte de a o face. Mai presus de orice, doresc din inimă ca amândoi să putem vedea *adevărată învățatură patristică* pe această temă, atât de însemnată pentru întreaga noastră concepție ortodoxă despre lume. Vă rog să mă pomeniți în rugăciunile dumneavoastră, împreună cu toată Frăția noastră.

*Cu dragoste întru Hristos, Mântuitorul nostru,
monahul Serafim.*

PARTEA A IV-A

Întrebări și răspunsuri

ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

Din cursul despre Cartea Facerii

(1981 și 1982)¹

1. Vârsta pământului

STUDENT: După cronologia biblică, pământul are cam 7500 de ani vechime; dar după evoluționiști, și chiar după istoria predată în licee, pământul are miliarde de ani vechime. Cum explicați acest lucru?

Părintele SERAFIM: Avem câteva cărți pe această temă, pe care vi le voi arăta. Există destui oameni care, în ultimii zece sau douăzeci de ani, au început să contraatace pe cei ce sunt extrem de siguri de această teorie. Există un grup în San Diego numit Institutul de cercetări creaționiste și un altul în Michigan, numit Societatea pentru cercetarea creației. Ei au dat la iveală câteva cărți de știință care examinează problema: pe ce teme fac oamenii aceste prezumții despre milioanele și miliardele de ani? Se dovedește că teoria conține mult mai multe ipoteze decât fapte.

Există o carte scrisă de un evoluționist, intitulată *Cum s-a alcătuit scala timpului preistoric* (*The Growth of a Prehistoric Time Scale*), în care autorul (William B.N. Berry) admite că pentru a interpreta milioanele și miliardele de ani trebuie presupus că ființele fosilizate din nivelurile inferioare de roci sunt strămoșii evolutivi ai celor din nivelurile superioare. Dar se întâmplă adeseori ca aceste straturi să fie în ordine greșită după teoria evoluționistă: straturile cu organisme mai primitive se află în partea de sus.

Prin urmare, este la fel ca în vremea lui Copernic. Pe-atunci exista interpretarea ptolemeică a mișcării corpurilor cerești, potrivit căreia soarele, planetele și stelele se învârtteau toate în jurul pământului. S-a pus întrebarea: de ce oare planetele nu corespund cu stelele? Unii antici ziceau că aceasta se datorează faptului că se află în sfere diferite. Adică stelele sunt mai îndepărtate iar planetele mai apropiate; deci planetele par a se deplasa mai iute. Dar atunci de ce uneori planetele merg înainte iar altele înapoi? Pentru explicarea mișcării lor astronomii ptolemeici trebuiau să spună că ele se rotesc fiecare în jurul alteia, într-o mișcare foarte complexă de cicluri și epicycluri, oscilând în jurul pământului. Unele merg înapoi, altele alcătuiesc cifra opt. Urmărirea

¹ Aceste ședințe de întrebări și răspunsuri au fost transcrise de pe casete cu înregistrările convorbirilor cu Părintele Serafim. Titlurile secțiunilor au fost adăugate de către editor (*n. ed.*).

mişcărilor planetelor după modelul ptolemeic devenise atât de complicată, încât lui Copernic i-a venit ideea că poate toate acestea sunt greșite – poate că pământul și planetele se mișcau în jurul soarelui. A început să facă socoteți pornind de la această idee, iar teoria lui s-a dovedit mult mai simplă. Până la urmă am ajuns să acceptăm că teoria lui era cea adevărată.

Asemeni astronomilor ptolemeici, evoluționiștii ce studiază straturile care conțin fosile descoperă adesea că ele sunt cu susul în jos, în ordinea greșită, sau prea apropiate între ele conform ideilor evoluționiste. Ei numesc aceste lucruri „disconformități“, „paraconformități“ sau „pseudo-conformități“. Ei trebuie să găsească justificări pentru faptul că totul este în ordinea greșită. Dacă îi întrebi de unde știi care e ordinea corectă, vor admite că singurul motiv după care cunosc ordinea corectă este faptul că știi că evoluția e adevărată.¹ Vedeți, este ceva necurat la mijloc. Ar trebui să dovedească teoria, iar pentru a dovedi teoria trebuie să pornească de la ea. Deci nu este ceva atât de concret pe cât se spune.

Creționiștii științifici, cum își spun ei înșiși, au câteva cărți interesante despre dovezile vechimii pământului.² Depinde doar de felul dovezilor de care te servești. Este o ceva foarte ipotetic. Nu este nici pe departe la fel de clar precum *Cartea Facerii*.

2. Datarea cu Carbon 14

STUDENT: Ce ne puteți spune despre sistemul de datare cu Carbon 14?

Părintele SERAFIM: Datarea cu carbon se folosește doar pentru substanțe organice. Perioada de înjumătățire al Carbonului 14 este de 5700 de ani, deci e limpede că această metodă nu poate merge prea departe în urmă. Unii cred că se poate ajunge cu ea până la 20 000 de ani sau mai mult, dar aceasta ar implica atât de multe presupuneri, încât nu poate fi precisă. Chiar apărătorii ei spun că te poți încrede în ea cam până la 3000 de ani în urmă, dar, dacă se merge mai departe, devine din ce în ce mai puțin demnă de încredere. Sistemul se bazează pe un întreg set de presupoziii.³

¹ Vezi W.B.N. Berry, *Growth of a Prehistoric Time Scale*, ed. cit., p. 42 (n. ed.).

² Principalele cărți la care făcea referință Părintele Serafim sunt *The Genesis Flood* (1961) și *Scientific Creationism* (1974), ambele de Dr. Henry Morris (n. ed.).

³ Robert Lee, redactor șef adjunct la revista *Anthropological Journal of Canada*, scrie despre incertitudinea datării cu radiocarbon: „Problemele metodei de datare cu radiocarbon sunt incontestabil adânci și serioase. În ciuda celor 35 de ani de perfecționare tehnologică și unei mai bune înțelegeri, principiile ce stau la baza metodei au fost puternic puse la îndoială... Continuarea folosirii metodei depinde de un demers de tipul «îndreptării pe parcurs», permițând aici o contaminare, dincolo o fracționare și ajustare ori de câte ori este posibil. Astfel că nu e de mirare că cel puțin jumătate din datări sunt respinse. E de mirare faptul că cealaltă jumătate ajunge să fie acceptată. [...] Indiferent cât de «utilă» este, totuși metoda radiocarbonului nu este capabilă să ofere rezultate precise și demne de încredere. Există mari discrepanțe, cronologia e neuniformă și relativă, iar da-

Conform specialiștilor, cel mai de încredere sistem de datare nu este radiocarbonul, ci datarea după inelele de creștere ale copacilor [dendrocronologie]. Recent s-au putut testa o întreagă serie de lucruri, comparându-se datele sistemului radiocarbon cu datele oferite de cercurile copacilor, și s-a descoperit că metoda datării cu radiocarbon se abătea mult mai mult decât se credea. Calculele după inelele copacilor aveau tendința să dea vârste mai mari cu câteva secole decât cele cu radiocarbon. Alte metode radiometrice se folosesc pentru a obține vârste de milioane și miliarde de ani: metoda potasiu-argon etc. Și aceste metode se bazează pe tot felul de idei preconcepute; trebuie să accepți acele idei preconcepute înainte ca sistemul să „funcționeze”.¹ Toate pornesc de la presupunerea că nu a existat vreo contaminare de-a lungul secolelor între un element și celălalt, și că nici unul dintre elementele finale [componentele „fiice”] nu a fost prezent la început. Evoluționiștii nu știu aceste lucruri; ei presupun că totul era uniform, de la zero până la ceea ce cunoaștem acum. Dacă lucrul acesta e adevărat, iar rata schimbării a fost uniformă, atunci putem calcula vârsta fosilelor oarecum precis; dar dacă nu e adevărat, întregul sistem poate fi foarte departe de realitate. Au existat greșeli notorii. Oamenii au făcut teste radiometrice asupra unor roci care se formaseră de puțin timp, și au ajuns la vârste de până la trei miliarde de ani.

3. Straturile geologice

STUDENT: Ce ne puteți spune despre diferitele straturi, precum cele din Marele Canion, despre care se presupune că s-au depus cu o anumită periodicitate?

Părintele SERAFIM: Există o vastă problematică științifică legată de straturi. Straturile nu au etichete care să spună: „Eu am cinci milioane de ani vechime; eu am zece milioane de ani vechime”. Există o carte excelentă pe această temă, *Potopul din Cartea Facerii (The Genesis Flood)* de Henry Morris, în care el interpretează straturile în termenii unei singure catastrofe, adică Potopul lui Noe. Prezentarea este științifică. O puteți cerceta și puteți vedea dacă are sau nu dreptate.²

Cred că ar trebui ca mai mulți oameni să privească ambele fețe ale medaliilor și să vadă care model are mai mult sens. În foarte multe privințe mode-

---

tele acceptate sunt de obicei datele selectate” („Radiocarbon, Ages in Error”, în *Anthropological Journal of Canada*, vol. 19, nr. 3, 1981, pp. 9; 29) (n. ed.).

¹ Datarea cu radiocarbon se bazează pe un alt set de presupuneri decât celelalte metode. Pentru o scurtă trecere în revistă a acelor presupuneri vezi Henry M. Morris, *Scientific Creationism*, op. cit., pp. 140-149; 162-167 (n. ed.).

² Despre Marele Canion se discută în această carte la pp. 151-152. Vezi și cartea mai recentă *Grand Canion: Monument to Catastrophe*, Institute for Creation Research, Santee, California, 1994, editată de geologul Steven A. Austin (n. ed.).

lul evoluționist are lipsuri în ceea ce privește straturile; de fapt, chiar evoluționiștii înșiși ți-ar spune, probabil, același lucru. Întrebarea este: oare celălalt model este mai corect?

Când se ajunge la ceva de felul straturilor, este vorba, desigur, de o problemă științifică. Depunerea straturilor este, evident, un proces științific ce a avut loc *în timp*.¹ Prin urmare, este altceva decât cele Șase Zile ale Facerii – este vorba despre ceea ce a avut loc *după* cele Șase Zile. Este un lucru supus dezbaterii științifice.

4. O chestiune de modele

Părintele SERAFIM: Savații dispun de ceea ce se cheamă *modele*. Ieri am vorbit de modelul ptolemeic – în care pământul e centrul universului, iar toate stelele și planetele se învârt în jurul pământului. Întrucât, după cum se poate observa, planetele se mișcă în jurul pământului cu viteze diferite de ale stelelor, trebuia ca astronomii ptolemeici să aibă teorii despre felul cum mergeau înapoi și înainte, formau cifra opt etc. Cum puteți vedea chiar acum, în ultimele șase luni sau cam așa, Saturn și Jupiter au fost pe cer împreună. Dacă le-ați fi observat, ați fi putut vedea cum la început una mergea înainte, apoi amândouă au mers înapoi, apoi Saturn a devenit mai palidă iar Jupiter mai strălucitoare. După modelul copernican se poate explica de ce se întâmplă așa, fiindcă ele sunt în faze diferite în orbitele pe care se rotesc în jurul soarelui. Din punctul nostru de vedere ele par a se apropia, când de fapt ele nu fac decât să se rotească în jurul soarelui. Un alt exemplu e Venus. Chiar acum Venus a devenit încă o dată lucefăr de seară în jos, la orizont. Acum câteva luni era lucefăr de dimineață – fiind deja acolo în zori înainte de răsăritul soarelui.

¹ Una dintre cele mai interesante cercetări în domeniu a fost făcută de geologul francez Guy Berthault, întâi la Institute de Mechanique des Fluides din Marsilia, iar apoi la laboratorul hidrolic de la Colorado University's Engineering Research Center. „Începând din 1985”, scrie Richard Milton, „Berthault a realizat o serie de experimente de laborator ce cuprindeau vărsarea unor sedimente în niște recipiente mari cu apă în mișcare, pentru a studia structura internă a straturilor și felul cum are loc stratificarea... Berthault a descoperit că... sedimentele se așezau la fund aproape imediat, dar particulele fine erau separate de particulele mai mari de curentul apei, dând impresia de straturi... Rezultatele au fost publicate de către Academia Franceză de Științe în 1986 și 1988 și au fost prezentate la Congresul național al sedimentologilor de la Brest în 1991... Lucrările de laborator nu au fost făcute izolat, ci au fost suplimentate cu observații pe teren ale unor dezastruri naturale precum inundația de la Bijou Creek, Colorado, din 1965, formațiile sedimentare ce au urmat erupției de la Mount St. Helens din 1980, ca și forajele marine făcute de vasul Glomar Challenger în 1975... După Berthault, «Experimentele contrazic ideea lentei construirii a unui strat după altul. Scala temporală se reduce de la sute de milioane de ani la una sau două catastrofe ce produc aproape instantaneu stratificări» [Berthault, *Compte-Rendus Academie des Science II*, 3 decembrie 1986, 16 februarie 1988]. Aceste cuvinte aparent inocente vestesc moartea ideii că existența miilor de metri de sedimente este în sine o dovadă în favoarea unei vârste mari a pământului” (Milton, *Shattering the Myths of Darwinism*, ed. cit., pp. 77-78) (n. ed.).

Modelul ptolemeic a fost dovedit deficitar fiindcă nu explica faptele la fel de bine ca modelul copernican. Copernic a spus că, dacă interpretăm pământul și celelalte planete ca rotindu-se în jurul soarelui, atunci toate mișcările capătă sens; adică sunt foarte ușor de explicat matematic. Până la urmă acest lucru a fost acceptat. Astăzi, calculând conform modelului copernican, putem trimite nave spațiale până aproape de Saturn fără să greșim; de fapt este chiar ceva uimitor de precis. Pare deci evident că toate planetele se învârt în jurul soarelui, chiar dacă, după observațiile noastre, soarele se rotește în jurul pământului.

Prin urmare, este foarte important ce model adoptăm. În cursul de față vom studia modelul patristic despre cele Șase Zile ale Facerii.

5. Originea corpurilor cerești (*cosmogonia patristică*)

Părintele SERAFIM: Relatarea *Cărții Facerii* despre Ziua a Patra a Face-rii este greu de adaptat ideilor obișnuite despre univers, fiindcă Scriptura și Sfinții Părinți afirmă cu certitudine că soarele a fost creat în acea Zi, după ce pământul, plantele și copacii existau deja. Mai mult, Părinții spun că soarele, luna și stelele (ca și toate găurile negre și tot ce se mai află în spațiu) au fost create în Ziua a Patra într-o clipită. Dumnezeu a făcut un semn cu mâna și toate au luat ființă, la distanțe de triliarde de mile. Bineînțeles că Dumnezeu este mai mare decât universul, deci de ce nu ar fi fost în stare să facă acest lucru? Pentru el nu e deloc greu.

Aceasta dă o cu totul altă perspectivă asupra lumii. E o întreagă *cosmogonie* – explicarea începutului lucrurilor.

Cosmogonia evoluționistă modernă, popularizată de oameni precum Carl Sagan, susține că a existat un punct care a avut un „big-bang”, iar apoi totul s-a dezvoltat din el fără nici un Dumnezeu.¹ Dacă crezi acest lucru, este firesc să crezi că cel mai mare corp, soarele, a apărut primul, iar apoi a făcut să apară cumva pământul. Sunt tot felul de teorii despre cum a făcut acest lucru. Unii cred că soarele s-a format dintr-un nor de gaze și praf, iar căldura sa a făcut ca gazul să fie eliminat, rămânând numai praful, care s-a condensat și s-a răcit, formând planetele. Alții cred că soarele s-a ciocnit parțial cu o stea că-

¹ Omul recunoscut a fi „părintele” cosmogoniei Big-Bang-ului a fost Abatele George Lemaître (1894-1966), un preot iezuit. Într-o zi a anului 1931, pe când citea un articol despre originea și sfârșitul lumii, i-a venit ideea că universul a explodat și apoi a evoluat dintr-un „atom primordial”. Contemporan cu colegul său iezuit Teilhard de Chardin, el a încercat să facă pentru astronomie ceea ce Teilhard făcuse pentru biologie: să creeze o sinteză a creștinismului cu concepția evoluționistă a științei moderne. Desigur că „atomul primordial” este echivalentul cosmogonic al „supei primordiale” a lui Darwin (din care se presupune că a apărut și a evoluat viața). „Ideea de evoluție”, scria Lemaître, „a jucat un rol important în dezvoltarea astrofizicii... Evoluția lumii poate fi asemuită cu un spectacol de artificii ce tocmai s-a încheiat” (C.G. Lemaître, *The Primeval Atom*, D. Van Nostrand Company, New York, 1950, pp. 87, 78) (n. ed.).

lătoare, făcând gazele să fie smulse de pe suprafața solară, gaze care mai târziu s-au transformat în planete. Diferitele teorii sunt în întregime speculații, fiindcă nimeni nu a fost acolo în acele momente, iar astfel de lucruri nu mai au loc în prezent. Poate că ele sunt în concordanță cu ceea ce credem noi că *trebuie* să fie adevărat, întrucât ni se pare că toate corpurile mai mari trebuie să fie anterioare celor mai mici. Dar după *Cartea Facerii* și după Sfinții Părinți, pământul – acest mărunțiș neînsemnat, această picătură din univers – a fost primul, iar grozavul soare a apărut după el.

Astăzi filosofilor atei le place să spună că dimensiunea relativă a pământului dovedește că omul e doar o picătură pierdută în univers. Ei spun: „Pământul este atât de mic, iar universul atât de mare – deci evident universul e mai însemnat decât omul, iar Dumnezeu nu a făcut totul pentru om“. Dar dacă gândești în termenii celor spuse de Părinți – că soarele a fost făcut după ce pământul exista deja – atunci este limpede că totul a fost făcut pentru om.

STUDENT: În galaxia noastră există mulți alți sori. Spun ceva Sfinții Părinți despre acești sori?

Părintele SERAFIM: Nu, fiindcă ei cunoșteau mai puțin despre alcătuirea universului decât știm noi acum. Pur și simplu nu există practic vreun motiv să vorbim prea mult despre ei, în afară de a spune că ei se află acolo și că i-a făcut Dumnezeu. Singurul loc unde știm că locuiește omul este numai acesta.

STUDENT: Există vreo contradicție între înțelegerea ortodoxă a facerii lumii și faptul că există mai mult decât un soare?

Părintele SERAFIM: Nu, fiindcă pentru noi există un singur soare.

STUDENT: Ceilalți sori sunt stele.

Părintele SERAFIM: Da. Pentru noi nu sunt sori. Soarele e un lucru deosebit, centrul vieții noastre, care ne dă lumină și căldură, pe lângă care creștem și fără de care nu putem trăi. Celelalte stele nu sunt pentru noi centrale, ca aceasta. Dacă ar exista alți sori, cu alte pământuri, lucrurile s-ar complica. Dar nu avem nici o dovadă că ceva de felul acesta ar fi adevărat.

Scripturile și Părinții privesc întotdeauna lucrurile așa cum se văd de pe pământ. Nu te poți plasa într-un loc ipotetic, în vreo altă galaxie, ca să te uiți înapoi spre pământ.¹ Acesta e un mod cu totul abstract de a privi lucrurile, fiindcă noi nu ne aflăm acolo, ci aici. Nouă ni s-a spus ceea ce avem nevoie să știm spre a ne mântui sufletele, nespunându-ni-se nici măcar un singur lucru despre acești alți sori, planete etc. Dacă ne-ar fi fost de folos să le știm, Dumnezeu ni le-ar fi spus.

Este totuși un lucru interesant: toate datele sondelor spațiale trimise către alte planete până acum parcă ne-ar da indicații deliberate spre a ne arăta că pământul este locul vieții. Alte locuri sunt corpuri moarte.

¹ Așa cum fac scriitorii de literatură science-fiction. Discutarea science-fiction-ului de către Părintele Serafim se găsește în cartea sa *Ortodoxia și religia viitorului*, cap. 6, secțiunea 1 (n. ed.).

STUDENT: Ce părere aveți despre speculațiile privitoare la ființele de pe alte planete?

Părintele SERAFIM: Oamenii care caută ființe de pe alte planete intră în legătură cu o întreagă filosofie ocultă a vieții care vorbește despre existența unor ființe superioare ce vin să ne salveze și să ne dea ajutor; nu trebuie decât să ne prosternăm în fața lor și ei ne vor da toate puterile de care avem nevoie. În fapt, toate miturile despre ființe de pe alte planete corespund cu ceea ce știm despre diavoli și despre felul cum ei lucrează. Dacă începem să speculăm despre aceste ființe și ne lăsăm cuprinși de idei despre rase superioare de extraterestri – totul duce către diavoli. În afară de îngeri, singurul fel de ființe inteligente despre care știm sunt diavolii.

6. *Creacioniștii științifici*

Părintele SERAFIM: Există o mulțime de scrieri în prezent privitoare la problema creației și a evoluției, problemă ce a devenit vitală mai ales în ultimii zece sau douăzeci de ani.

Recent a apărut un articol foarte părtinitor în revista *Time*, unde erau luți în răs cei ce sunt împotriva evoluției, prezentați ca niște fraieri – imbecili ce se întorc la vremurile de dinaintea Procesului Maimuțelor al lui Scopes, și așa mai departe.¹ Dar citirea scrierilor unora dintre creacioniști este ceva foarte interesant. Există un grup în San Diego, numit Institutul de cercetări creacioniste, care a scos câteva cărți foarte interesante. Una dintre ele se numește *Creacția: realitățile vieții*, abordând câteva dintre problemele științifice; o alta este despre fosile: *Evoluție? Fosilele spun nu!* Există o carte excelentă cu titlul *Creacionism științific*, destinată a fi manual pentru licee. Mai există o carte bună și serioasă despre dinozauri, deloc greoaie. Ea nu pomenește nimic despre evoluție, ci doar spune povestea dinozaurilor. Este o carte pentru oameni ce vor să citească fără să li se bage pe gât tot felul de ipoteze științifice.

Grupul de care am pomenit este foarte bun, căci nu încearcă să se ocupe de Biblie. Ei știu că nu pot pătrunde în școlile publice dacă fac acest lucru, astfel că scot cărți (precum *Creacionismul științific*) ce prezintă materialul dintr-un punct de vedere pur științific. Și nu îl prezintă doar ca niște anti-evoluționiști, ci prezintă două modele. Așa cum v-am vorbit despre modelul copernican față în față cu cel ptolemeic, ei prezintă modelul creacionist față în față cu cel evoluționist, apoi pun întrebarea: care model explică mai bine faptele? Cartea *Creacionismul științific* dă o serie de fapte, apoi dă explicația conform modelului creacionist și conform celui evoluționist. Ei cred că modelul creacionist are

¹ „Darwin din nou pe banca acuzațiilor – Creacioniștii «științifici» atacă teoria evoluției”, în rev. *Time*, 16 martie 1981, pp. 80-82. Articolul se încheie cu un citat din Theodosius Dobzhansky: „Nimic nu are sens în biologie, decât numai în lumina evoluției” (*n. ed.*).

mai mult sens, căci evoluționiștii sunt obligați să alcătuiască tot felul de „cicluri“ și „epicicluri“ spre a explica tot felul de lucruri stânjenitoare.

În 1960, celebrul film *Procesul maimuțelor*, despre procesul lui Scopes din 1925, a influențat puternic felul cum privea publicul larg dezbaterea creației/evoluției. Filmul îl înfățișa pe faimosul avocat ateu Clarence Darrow ca pe un mare erou, întrucât apăra știința, progresul, viitorul omenirii ș.a.m.d. Dar lucrurile nu stăteau chiar așa.¹ Dar după apariția filmului mulți oameni ce stăteau la îndoială în privința evoluției s-au cam speriat, fiindcă nu voiau să fie acuzați că sunt împotriva progresului și a științei.

Cu toate acestea, în ultimii douăzeci de ani s-au scris câteva tratate științifice foarte interesante pe această temă, punând în discuție numeroasele „dovezi“ îndoielnice asupra evoluției, dovezi ce sunt prezentate în manualele școlare ca adevăr și fapt real, dar, când le examinezi mai îndeaproape, descoperi că nu sunt realități de fapt. De pildă, ei pun în discuție așa numitul fapt că embrionul uman recapitulează moștenirea sa evolutivă, că pe gât există fante branhiiale etc. Dar dacă citești orice manual evoluționist de azi despre embriologie, vei afla că acesta este un mit. „Fantele branhiiale“ nu au nimic de-a face cu evoluția sau cu recapitularea; pur și simplu așa se dezvoltă embrionul. De fapt, dezvoltarea creierului, nervilor, inimii etc. înăuntrul embrionului contrazice total modul cum ar trebui să aibă loc dacă ar trebui să fie recapitularea moștenirii evoluționiste.

Există o mulțime de lucruri despre evoluționism care, chiar dacă nu dorești să crezi din start una sau alta dintre păreri, te fac să te oprești, să-ți pui întrebări și să chibzuiești mai mult asupra probelor pro și contra. La fel se întâmplă și cu sistemul datării radiometrice și cu interpretarea evoluționist-uniformistă a straturilor geologice. Există o carte excelentă a profesorului de geologie Henry Morris, numită *Potopul din Cartea Facerii*, ce încearcă să interpreteze straturile, vârsta gheții etc. în termenii Potopului lui Noe. Cartea prezintă dovezi și este alcătuită foarte științific. Poți să o citești și să fi sau nu de acord cu ea, dar este prezentată la nivel științific.

Institutul scoate lunar un buletin de informații numit *Acts and Facts*, prezentând lucrările lor, și în fiecare număr există o mică completare ce tratează un aspect al evoluției sau al creației. Au avut numeroase debateri publice în cursul ultimilor cinci ani în universități, care s-au bucurat de o bună participare; uneori au venit mii de studenți. Savanții creaționiști sunt foarte bine pregătiți – au citit tot ce s-a scris recent – pe când savanții evoluționiști sunt

¹ În realitate, acest film (bazat pe piesa scrisă de Jerome Lawrence și Robert E. Lee) era o redare foarte departe de realitate a procesului și evenimentelor din jurul lui. În viața reală procesul lui Scopes nu a fost o acțiune penală serioasă, ci o înscenare juridică folosită ca test de către A.C.L.U. John T. Scopes a fost un apărător voluntar, care nu a riscat nicidecum să ajungă la închisoare. Vezi Phillip E. Johnson, *Defeating Darwinism by Opening Minds*, ed. cit., pp. 24-32.

adesea așa de încrezători în ei înșiși, încât nu prea sunt la curent cu ultimele evenimente. Astfel că în ultimul număr al revistei *Science*, care e foarte evoluționistă, unul dintre articole spune că s-a ajuns într-o situație așa de proastă în prezent – savanții evoluționiști sunt așa de prost pregătiți și predau studenților așa de precar – încât nu ai decât să aduci un savant creaționist cu trei sau patru fapte din ultimii cinci ani, și-i va reduce la tăcere pe evoluționiști. Astfel că evoluționiștii au început să se trezească și să-și spună că și-au neglijat datoria de a-și crește odraslele în spiritul cuvenit. Acum încearcă să-i educe mai bine, spre a se întoarce la principiile originare ale evoluției.

7. Diferite idei evoluționiste

Părintele SERAFIM: Există o doză atât de mare de interpretare personală cuprinsă în teoria evoluționistă, încât, dacă ceri evoluționiștilor să-ți explice cum are loc evoluția, nu se pot pune de acord asupra unui singur răspuns. Ei obișnuiau să spună că evoluția are loc prin selecție naturală cuplată cu mutațiile: mici schimbări care, după un număr de generații, duc în final la un nou fel de creatură. Dar se întâmplă că mutațiile sunt, în general, așa de dăunătoare, încât nu se poate explica nici un fel de progres prin mutații. Chiar în prezent se discută aprins dacă nu ar trebui eliminat complet gradualismul darwinist și să se adopte o altă teorie. Ultima idee la care au revenit – o idee lansată în urmă cu patruzeci de ani – se numește teoria „monstrului dătător de speranță”. Proeminentul genetician Richard Goldschmidt [de la Berkeley University of California] a lansat această idee fiindcă a văzut că cumularea selecției naturale cu mutația nu poate produce structuri complexe.¹ De pildă, nu poți explica ochiul printr-o serie de schimbări treptate, căci fie ai ochi, fie nu ai. Organismul care ar dobândi dintr-o dată retina sau altă parte a ochiului nu ar avea la ce să o folosească. Trebuie să se împerecheze cu o creatură cu aceleași caracteristici, iar apoi caracteristica trebuie să se păstreze până ce se dezvoltă într-o formă superioară, ca în final să se dezvolte ochiul întreg. Pur și simplu acest lucru nu se poate întâmpla; nu are nici un sens. Ochiul trebuie să apară *dintr-o dată întreg*.² Prin urmare, Goldschmidt a sugerat că evoluția are loc în salturi – mutații pe scară largă ce duc la un „monstru dătător de speranță” care este în stare să supraviețuiască și să se reproducă.

¹ Teoria a fost respinsă la început de darwiniști, în 1940, când a fost propusă pentru prima dată de Goldschmidt, dar a fost reabilitată în 1980 de evoluționistul Stephen Jay Gould de la Harvard, în cunoscutul său articol „Reîntoarcerea monstrului dătător de speranță” (*n. ed.*).

² În cartea sa *The Blind Watchmaker* (1985), apologistul neodarwinist Richard Dawkins a încercat să explice evoluția ochiului. Argumentele lui Dawkins au fost respinse cu probe de către biochimistul Michael Behe în fecunda sa carte *Darwin's Black Box* (1996), *ed. cit.*, pp. 15-22; 36-39. Phillip Johnson comentează: „A trece de la Dawkins la Behe este ca și cum ai trece din biblioteca copiilor în laborator” (Johnson, *Objections Sustained*, *ed. cit.*, p. 54) (*n. ed.*).

Goldschmidt a invocat această teorie spre a explica originea păsărilor. Aripa unei păsări e un lucru extraordinar. Dacă o reptilă are doar un os ce îi iese din spate, ea nu va fi prea bine adaptată supraviețuirii. Ea trebuie să aibă două aripi întregi care funcționează, și trebuie să existe un mascul și o femelă cu același fel de aripi ca să le poată reproduce. Deci ideea „monstrului dătător de speranță” sugera că o reptilă a depus un ou din care a ieșit o pasăre!¹ Oamenii se întorc acum cu seriozitate la această idee și caută să găsească un acord între ea și darwinism, dându-și seama că micile schimbări nu pot produce structuri extrem de complexe.²

Ideile de acest fel trebuie discutate de savanți, dar și pentru noi este interesant să știm despre ce anume discută.

8. Limitele schimbării biologice

Părintele SERAFIM: Oricare dintre speciile existente încă în prezent în jurul nostru descinde, într-o succesiune neîntreruptă, din același *fel* de creaturi din trecut. Sunt multe specii ce nu mai există azi; dar până la stingerea lor au rămas același fel de făpturi care erau de la început.

Înăuntrul fiecărui fel de creaturi se pot observa numeroase schimbări. De pildă, coteiul și ciobănescul german provin din același fel, dar rămân tot câini, și se pot împerechea și reproduce. La fel se întâmplă și cu „rasele” de oameni: deși arată foarte diferit, toate țin de același fel.

Cei ce își spun creaționiști nu susțin că nu există schimbări. Există o mulțime de schimbări în natură, dar toate au loc între anumite limite. Iată întreaga problemă a dezbaterilor despre evoluție și creație: sunt oare limitele bine definite după „gen” – care poate să nu fie exact același lucru cu „specia” – ori totul provine dintr-un glob originar de materie organică ce s-a dezvoltat, dând toate felurile de lucruri. Tot ceea ce știm în prezent despre codul genetic pare a fi împotriva ideii din urmă. Un organism nu poate „evolua” în ceva ce nu se potrivește cu codul său genetic.³ În prezent o mare parte din discuțiile dintre evoluționiști se învârt în jurul întrebării *cum* este posibil acest lucru. Noi încă nu am aflat cum.⁴

¹ Goldschmidt cita cu seriozitate acest scenariu reptilă-pasăre sugerat mai întâi de renumitul paleontolog Otto Schindewolf (*n. ed.*).

² Un alt motiv pentru care paleontologul Stephen Jay Gould voia să reabiliteze teoria „monstrului dătător de speranță” era nevoia de a argumenta lipsa speciilor intermediare din arhiva fosiliferă. Revizuirea teoriei lui Goldschmidt de către Gould, numită „echilibru punctual”, este dezbătută în mod curent de către evoluționiști. Vezi Johnson, *Darwin on Trial, ed. cit.*, pp. 32-44 și Denton, *Evolution: A Theory in Crisis, ed. cit.*, pp. 192-195 (*n. ed.*).

³ Adică ceva aflat în afara marjei de variație specificate de ADN pentru acel organism anume (*n. ed.*).

⁴ Cartea cea mai bună pe această temă este *Not by Chance!* de Dr. Lee Spetner, expert în codul genetic (*n. ed.*).

9. „Evoluția umană“

STUDENT: Ce credeți despre oamenii fosili care au fost descoperiți?

Părintele SERAFIM: În ultimii ani au apărut o mulțime de teorii. În Africa, soții Leakey făceau tot felul de descoperiri în fiecare an. Bineînțeles că fiecare persoană ce face descoperiri dorește ca „omul“ său să fie strămoșul întregii omeniri; astfel că vrea să răstoarne toate ideile anterioare, să aducă una nouă și să pretindă că el a găsit „veriga lipsă“. Așa că luăm întotdeauna cu prudență spusele acestor oameni.

În 1959 Louis și Mary Leakey au descoperit un craniu al unei specii stinse de maimuțe, *Australopithecus* („Maimuța sudică“), despre care toată lumea a presupus că era maimuța-strămoș pentru toți oamenii fosili – *Homo erectus* etc. Cinci ani mai târziu ei au anunțat că au descoperit fosile umane în același strat cu cele ale *Australopithecului*.¹ Întrucât s-au găsit și unelte de piatră, ei și-au numit noua descoperire *Homo habilis* sau „Omul îndemânatic“.² Acest lucru a întors pe dos întregul scenariu al evoluției umane, fiindcă în teoria evoluționistă un strămoș nu se poate găsi în același strat cu descendenții săi. Și *Homo erectus* a fost scos din locul său și plasat după *Homo habilis*; iar acum se spune că ființele umane ce au folosit unelte de piatră au trăit în urmă cu două milioane de ani.

Bineînțeles că toate aceste lucruri sunt doar presupuneri. Există atâtea lip-suri și dificultăți în felurile teorii, încât fiecare evoluționist încearcă mai mult să-și impună propriile pretenții.

¹ Statutul de maimuță dispărută al *Australopithecului* a fost stabilit încă din 1954 prin anatomie comparată de către zoologul Solly Zuckerman. Faptul că oameni adevărați au trăit în același timp cu australopithecii indică faptul că aceștia din urmă nu au nimic de-a face cu originea omului. În urma descoperirilor soților Louis și Mary Leakey, fiul lor Richard Leakey a descoperit și el fosile de *Australopithecus* și *Homo erectus* în același strat (n. ed.).

² „Din 1964 încoace“, scrie Richard Milton, „*Homo habilis* a fost reevaluat și s-a sugerat că unul din oasele mâinii este o bucată de vertebră, că alté două oase ar fi putut aparține unei maimuțe ce trăia în copaci, și că alte șase provin de la un ne-humanoid neidentificat. Dar oricare ar fi meritele descrierii originare, rămâne faptul că *Homo habilis* este o ființă umană – nu veriga lipsă. S-a calculat că *Homo habilis* avea un creier mic: poate doar jumătate din mărimea celui al oamenilor moderni obișnuiți. Dar, așa cum a arătat Dr. A.J. White, habilinele erau și mici de statură, astfel că creierul lor nu era mic în raport cu mărimea corpului, fiind mai curând asemeni pigmeilor moderni.

Într-adevăr, unul din aspectele hazlii ale descoperirii lui *Homo habilis* este acela că în timp ce darwiniștii își concentrau atenția să interpreteze oasele degetelor și vertebrele la Olduvai Gorge [locul unde s-au descoperit fosilele lui *Homo habilis*], încercând să alcătuiască scrisorile de acreditare ale acelei creaturi ca fiind veriga lipsă, se pare că au trecut cu vederea faptul că la numai câteva sute de mile spre vest, în pădurile Zairului, se află populația Mbuti, care au de obicei doar patru picioare și șase inci înălțime și, ca statură, mărime a creierului și chiar ca mod de viață sunt comparabili cu *Homo habilis*. Dar acești Mbuti sunt oameni moderni în toată puterea cuvântului, cu excepția faptului că nu se uită la documentare TV și nu primesc premii de la societățile de finanțare a științei“ (*Shattering the Myths of Darwinism*, ed. cit., pp. 206-207). Vezi și Lubenow, *Bones of Contention*, ed. cit., pp. 157-166 (n. ed.).

Există chiar și mistificări de-a dreptul. Când studiam zoologia la facultate, în anii 1950, una dintre dovezile evoluției omului era „Omul de Piltdown“. Începând din 1890, a existat o căutare concertată pentru a se găsi veriga lipsă, despre care se credea că ar fi jumătate maimuță și jumătate om. Așa că, în 1911, un englez isteț pe nume Charles Dawson a luat un craniu uman, l-a combinat cu osul maxilar al unei maimuțe și a completat dinții de maimuță. Un an mai târziu Teilhard de Chardin a descoperit și caninul care lipsea. Cu maxilarul său foarte primitiv și craniul foarte avansat, acest „Om de Piltdown“ a fost socotit a fi un strămoș evoluționist al omului. Unii savanți l-au pus la îndoială și au avut discuții aprinse, dar marea majoritate l-au acceptat.¹ În sfârșit, în 1950, niște savanți l-au testat cu metoda de datare cu Carbon 14, care dă rezultate destul de precise până pe la 2000-3000 de ani vechime. Ei au descoperit că o parte era mai veche, iar cealaltă era mai nouă, astfel că s-a dovedit că erau două creaturi diferite.² Prin urmare, totul a fost discreditat.

STUDENT: Ce ne puteți spune despre descoperirile craniilor omului de Neanderthal?

Părintele SERAFIM: În prezent se acceptă că Omul de Neanderthal este *Homo erectus*: aceeași specie cu omul, dar altă varietate – nu mult mai diferită față de om decât este englezul de chinez.³

De fapt, oamenii fosili sunt foarte puțin numeroși.⁴ Și, desigur, totul se bazează pe felul cum interpretezi: este om sau maimuță? Nu este chiar simplu să găsești ceva între cele două specii. Pe nici o fosilă pe care o vezi, fie că e a oamenilor „primitivi“ sau a maimuțelor „avansate“, nu scrie „Eu sunt strămoșul oamenilor de azi“. Deci nu poți spune dacă e strămoș, văr sau nici un fel de rudă. Depinde cum interpretezi. Până acum nu există de fapt vreun om vechi convinsgător care să arate cu adevărat ca și cum ar fi intermediar între om și maimuță. Există diferite feluri de oameni fosili, unii „primitivi“, unii cu craniii mari, unii cu craniii mici; dar nu se deosebesc între ei mai mult decât se deosebesc diferiții oameni ce trăiesc în prezent. Deci cei ce trebuie să aducă dovezi în acest caz, cred eu, sunt aceia care vor să dovedească că unul se trage din celălalt.

¹ Despre Omul de Piltdown s-au scris mai mult de cinci sute de teze de doctorat (*n. ed.*).

² În 1982, imediat după moartea Părintelui Serafim, s-a descoperit că maxilarul aparținea cu siguranță unui urangutan (*n. ed.*).

³ La sfârșitul anului 1980 câțiva evoluționiști au sugerat ca omului de Neanderthal să i se redea vechea denumire de *Homo neanderthalensis*. Totuși chiar și aceștia admiteau că neanderthalienii erau contemporani cu ființele umane moderne și se puteau încrucișa cu ei. Vezi Lubenow, *Bones of Contention*, ed. cit., p. 68 (*n. ed.*).

⁴ Richard Leakey își citează colegul paleontolog David Pilbeam care spunea: „Dacă ai aduce un om de știință inteligent dintr-o altă disciplină și i-ai arăta etichetele dovezilor pe care le-am găsit, cu siguranță că ți-ar zice: Las-o baltă; nu prea ai cu ce să mergi mai departe. Desigur, nici David și nici alții dintre cei implicați în cercetarea omului nu pot urma acest sfat, dar rămânem deplin conștienți de pericolele de a trage concluzii din probe atât de incomplete“ (Richard E. Leakey, *The Making of Mankind*, Michael Joseph, Londra, 1981) (*n. ed.*).

Desigur că toată problema descendenței unuia din celălalt ridică o mulțime de întrebări față de textul *Facerii* – de pildă, despre genealogii. Dacă omul are milioane de ani vechime, trebuie să alcătuiști niște uriașe epicleuri spre a rezolva genealogiile Patriarhilor. Unii chiar spun că Patriarhii nu sunt persoane adevărate: ei ar fi în realitate doar niște denumiri pentru mari perioade de timp.

10. Limitele investigațiilor științifice

STUDENT: Nu sunt surprins când spunei că ideile despre evoluția umană se schimbă, pe măsură ce se descoperă mai multe lucruri ce contribuie la teoria evoluției. Până la urmă vom vedea cum întreaga imagine a evoluției ieșe la lumină.

Părintele SERAFIM: Totul depinde de premisele de la care pornești, fiindcă adeseori premisele sunt foarte puternice.

STUDENT: Vreau să spun că în general, în știință, ei merg cu o teorie, apoi descoperă că presupunerile lor erau incorecte, așa cum ați spus. Apoi sunt nevoiți să-și schimbe teoria, iar acest lucru este un pas, un spor de cunoaștere în știință.

Părintele SERAFIM: Da. Există unele puncte slabe și în teoria evoluției însăși, așa cum se înfățișează astăzi. Desigur, trebuie să înțelegem că și cuvântul acesta are mai multe înțelesuri. Evoluția unei anumite varietăți de cintezozi sau așa ceva – nu are legătură cu discuția noastră. Este vorba doar de o schimbare înăuntrul aceiași firi. Dar evoluția ca teorie despre originea lumii – acest lucru e dincolo de domeniul științei. Este o speculație despre începuturi, la fel ca anticele speculații grecești despre infinitatea lumii sau existența ei veșnică etc.

Spre a putea să accepți teoria evoluționistă despre origini, așa cum e prezentată de obicei în prezent, trebuie să accepți că cele Șase Zile ale Facerii nu sunt o lucrare suprafirească, adică o lucrare de tip diferit față de ceea ce se întâmplă în prezent. După tâlcuirea Bisericii, este o mare deosebire: au existat Șase Zile ale Facerii, în care Dumnezeu a făcut întreaga lume, lucru pe care nu îl mai face defel astăzi. Deci nu se poate deduce cum anume au fost. Probabil că poți face deducții cel mult până în acel punct, dar nu poți deduce cum a fost cu adevărat începutul. Deci cred că în această privință savanții ar trebui să fie mult mai puțin dogmatici în felul cum privesc și discută despre începutul însuși.

Textul *Facerii* arată foarte clar că cele șase lucrări au fost cu totul în afara sferei cunoașterii noastre de azi. Nu putem ști nimic despre ele, afară de ceea ce Dumnezeu Însuși a ales să ne descopere. Tocmai de aceea aș zice că savanții rămân pe dinafară când încearcă să deducă începutul din ceea ce se întâmplă

în prezent. Poți duce ideea uniformistă (adică faptul că toate s-au petrecut cu aceeași viteză cu care se întâmplă acum) până la un anumit punct – poate până la câteva mii de ani. Mai departe este foarte îndoielnic că totul s-a petrecut mereu în mod constant.

11. Cronologia biblică

STUDENT: Știm oare cât de vechi este pământul după cronologiile biblice?

Părintele SERAFIM: Problema este controversată. Textul grecesc (Septuaginta) și textul ebraic (masoretic) al *Facerii* sunt diferite. După Septuaginta, lumea are cam 7500 de ani vechime;¹ după textul ebraic, are cam 6000 de ani vechime. Este o discrepanță evidentă. Cum putem rezolva probleme de acest tip? Părinții admit că poate exista o oarecare greșală care să se fi transmis; pot fi simple greșeli de copiere etc. Fericitul Augustin are un întreg capitol despre acest lucru.² Poate că unii copiiști au adăugat sau au scos ici și colo câte o sută de ani atunci când au copiat textul. Părinții admit că în Scriptură pot fi mici greșeli. Nu există nici o învățătură patristică care să spună că trebuie să definim lumea ca având exact 7490 de ani vechime. Poate fi ceva mai mult sau ceva mai puțin: nu este ceva atât de important.

Dar faptul că Adam a trăit acum șapte sau opt mii de ani, sau a trăit în urmă cu milioane de ani – aceasta este o întrebare importantă. Este un subiect însemnat ce influențează întregul text al *Facerii*. Trebuie să înțelegem cine a fost Adam – dacă a fost sau nu o persoană ș.a.m.d. Dacă a trăit în urmă cu milioane de ani, apar o grămadă de întrebări pe care trebuie să ți le pui despre felul cum omenirea a interpretat tradiția începând de atunci.

12. Preexistența sufletelor, reîncarnare și evoluție

STUDENT: De ce credea Origen că sufletul a coborât în trup din tărâmul duhovnicesc?

Părintele SERAFIM: Se afla sub influența unor filosofi care spuneau că materia este rea. Oamenii priveau în jur și vedeau că păcatele se produc din pricina cărnii, astfel a apărut ideea, mai ales între maniheiști și cei cu învățături similare, că materia însăși este răul iar sufletul e un lucru nobil, întemnițat în materie. De aici au ajuns la ideea că sufletul a petrecut odinioară într-un alt tărâm.

¹ Urmând forma tradițională a calendarelor ortodoxe statornicită la Constantinopol în vremea celor Șapte Sinoade Ecumenice, Părintele Serafim și Frăția Sfântului Gherman tipăreau anul de la facerea lumii după cronologia din Septuaginta pe frontispiciul calendarului anual. Aceste calendare sunt publicate în continuare până astăzi; astfel, pe frontispiciul Calendarului Sf. Gherman pe anul 2000 scrie „Anul 7508 de la Facerea Lumii“ (n. ed.).

² Fer. Augustin, *Cerșetea lui Dumnezeu* 15.13 (n. ed.).

STUDENT: De ce au coborât sufletele în materie dacă materia este rea?

Părintele SERAFIM: După Origen, aceasta se datora faptului că au păcătuit în acel alt tărâm. Este vorba de o concepție dualistă asupra universului: există un aspect bun – sufletul, și unul rău – materia, trupul. Pe de altă parte, concepția creștină vede sufletul și trupul laolaltă, cunoscând că trupul se va transfigura cu adevărat. De fapt, cum vom vedea când vom studia *Cartea Facerii*, trupul la început era diferit de felul în care a ajuns după cădere.

STUDENT: A fost oare influențat Origen de idei orientale?

Părintele SERAFIM: Neîndoielnic. La Alexandria, unde trăia Origen, veneau oameni din India care predau acolo. Unul dintre profesorii lui Origen era din India.

STUDENT: Ideea preexistenței sufletelor seamănă cu ceea ce învață hinduismul despre transmigrarea sufletelor și „reîncarnare“.

Părintele SERAFIM: Corect.

STUDENT: Și ce legătură are cu evoluția?

Părintele SERAFIM: Ideea aflată îndărătul cosmogoniei evoluției este aceea că totul provine dintr-un singur filament: la început a existat o singură picătură, din care provin toate viețile: animale, insecte, plante etc. (Desigur, teoria are imense dificultăți, fiindcă trebuie să arăți cum anume, în acea picătură originară, au apărut simultan codul genetic și mijloacele translatării sale; apoi trebuie să arăți cum s-a adăugat informația spre a produce codul genetic pentru om și toate celelalte creaturi. Acest lucru nu a fost nicicând realizat.)

Ideea „reîncarnării“ se aseamănă prin faptul că, după concepția vechilor budiști, hinduși, greci și romani, ea cuprindea transmigrarea în diferite creaturi, fiare sălbatice, insecte și chiar plante. (În vremurile moderne oamenii au schimbat această idee: ei susțin că în „viețile anterioare“ au fost ființe umane, fiindcă nu le place ideea de a fi fost maimuțe sau copaci sau altceva. Oamenilor le place să creadă că au fost Napoleon sau Iulius Cezar, dar nu le place să creadă că au fost o grindă de stejar pe undeva prin Roma. Se lingușesc pe ei înșiși.)

Îndeobște, putem spune că ideea că totul este una – ca un singur „Lanț de Lumină“ ce se împarte în diferite feluri de ființe – nu este deloc acceptată de Sfinții Părinți. Ei spun că toate felurile de fapte au fost prezente la început, iar sămânța lor produce același fel de fapte până la sfârșitul vremii.¹

13. Natura Raiului

Părintele SERAFIM: Înainte de a începe un nou capitol, poate cineva să facă un rezumat despre felul cum era Raiul pământesc?

¹ O discuție mai pe larg despre reîncarnare se poate găsi în cartea Părintelui Serafim, *Sufletul după moarte* (n. ed.).

STUDENT: Nu este lumea materială așa cum o cunoaștem noi, dar nici un tărâm intelectual, ci unul oarecum intermediar. E mai curând un loc fizic rarefiat.

Părintele SERAFIM: Da. Și era pe pământ sau în cer?

STUDENT: Niciunde. Cred că era ridicat deasupra pământului.

Părintele SERAFIM: Da, dar de fapt la început era parte a pământului, chiar dacă era probabil pe un loc mai înalt. Iar acum?

STUDENT: Este un loc care există în mod real, dar nu poți ajunge acolo într-un mod lumesc, geografic.

Părintele SERAFIM: A mai fost cineva acolo în ultimele mii de ani?

STUDENT: Tălharul de pe cruce [cf. Lc. 23, 43].

Părintele SERAFIM: Așa e, dar el nu s-a mai întors să ne povestească. S-a întors oare cineva?

STUDENT: Sfântul Andrei cel Nebun pentru Hristos din Constantinopol.

Părintele SERAFIM: Da. Și mai cine?

STUDENT: A mai fost un bucătar dintr-o mănăstire.

Părintele SERAFIM: Corect, Sfântul Eufrosin Bucătarul.

STUDENT: Este vreunul dintre cei pomeniți în cartea *Sufletul după moarte*?

Părintele SERAFIM: Da, sunt unii dintre cei pomeniți acolo care s-au re-întors ca să ne povestească. Ei spun întotdeauna, precum Sfântul Pavel, că nu pot descrie exact ceea ce au văzut. Ei dau anumite descrieri ale Raiului (de pildă Sfântul Andrei vorbește despre plante, o grădină minunată, și cerul însuși deasupra ei), dar e ceva așa de departe de experiența noastră normală, încât nu pot vorbi prea mult despre el. Ei au văzut starea în care urmează să ajungem în veacul viitor.

Raiul a fost un loc aparte de pe pământ care a fost făcut, după Sfântul Efrem Sirul, împreună cu plantele, în Ziua a Treia. În Ziua a Șasea Dumnezeu l-a așezat în el pe om. La obârșie a fost un loc al pământului, ca spre a arăta că omul era sortit să urce de pe pământ la cer. Nu era în întregime material, ci dintr-o materie rafinată pe care nu o înțelegem. Dar, din pricina căderii omului, acest aspect ceresc al pământului – o parte specială a pământului dintru început – s-a ridicat cumva și a dispărut din vederea noastră, deși încă suntem în stare să ne întoarcem în el. În același timp, după cădere, pământul dintru început a căzut într-o stricăciune.

STUDENT: Când a fost făcut iadul după părerea Părinților? A fost făcut o dată cu facerea cerurilor sau o dată cu facerea pământului?

Părintele SERAFIM: Iadul nu a fost făcut în mod concret, tot așa cum nici răul nu a fost făcut în mod concret. Iadul este doar locul și starea unde au căzut îngerii căzuți. Cu alte cuvinte, într-un anumit sens, ei înșiși l-au făcut. Scriptura vorbește despre locul „gătit diavolului și îngerilor lui” [Mt. 25, 41], dar nu pomenește cum a luat ființă. Nu ni se povestește amănunțit nici

despre îngeri, nici despre căderea lor; există doar scurte referiri ici-colo. Este vădit că acestea s-au petrecut înainte de apariția șarpelui din Cartea Facerii.

Mai sunt alte întrebări? Este greu de înțeles acest concept despre un lucru care nu e nici cu totul material, nici cu totul duhovnicesc?

STUDENT: Suntem foarte obișnuiți să gândim dualistic: materialul în opoziție cu spiritualul.

Părintele SERAFIM: Așa este. În veacul viitor vom avea trupuri, dar vor fi trupuri duhovnicești. Va fi un tărâm asemănător cu Raiul de la început, deși Raiul era mai „grosier“, adică relativ material. Tărâmul viitor va fi un sălaș duhovnicesc, dar în același timp în el vor exista trupuri.¹ Care a fost primul exemplu de astfel de trup?

STUDENT: Hristos înviat.

Părintele SERAFIM: Da – trupul înviat al lui Hristos, care putea trece prin uși închise și prin ziduri. Putea arăta că mănâncă, deși El nu avea nevoie să mănânce; El avea răni ce puteau fi atinse, dar arăta așa de diferit, încât ucenicii nu L-au recunoscut atunci când L-au văzut. Este o stare foarte tainică, totuși ține de trup.

STUDENT: Dacă Adam și Eva nu ar fi căzut, ar fi putut Adam să înainteze până la starea desăvârșirii fără Hristos?

Părintele SERAFIM: Teoretic poți gândi și așa. E o altă problemă faptul dacă Hristos ar fi venit oricum. Dumnezeu știa ce voia să facă de mai înainte și știa cum se vor petrece lucrurile. Și lucrurile *erau* astfel, încât Hristos a venit. Dar nu ar fi fost nevoie ca El să vină să ne mântuiască dacă Adam nu ar fi păcătuit.

Desigur, sunt lucruri foarte adânci. Mai târziu voi cita câteva dintre slujbele ce vorbesc despre aceste lucruri. Teologia Bisericii ni se dă neconținut în slujbe, fiindcă ea ne face să ne amintim de unde venim și încotro mergem.

14. Voința liberă

STUDENT: Când Adam a căzut, și-a dat seama în acel moment că are voință liberă?

Părintele SERAFIM: De îndată ce nu a ascultat, și-a dat seama că era gol, a văzut că fugea de Dumnezeu și a început să caute scuze. Cu alte cuvinte, i s-a deschis întreaga cale care este urmarea păcatului. Deci a văzut acest adânc în el însuși – că era în stare să aleagă răul, chiar dacă nu ar fi vrut cu adevărat s-o facă.

STUDENT: Deci nu era cu totul conștient de voia sa liberă până în acel moment?

¹ Sf. Simeon Noul Teolog scrie despre zidirea reinnoită din veacul viitor: „Toate vor fi mai presus de cuvânt, ca unele ce vor întrece toată gândirea, iar fiind duhovnicești și dumnezeiești, se vor uni cu cele inteligibile și se vor face un alt Rai inteligibil și un Ierusalim ceresc, asemănat și unit cu cele cerești, și o moștenire neclintită a fiilor lui Dumnezeu“ (*Discursuri teologice și etice, ed. cit., p. 130*) (*n. ed.*).

Părintele SERAFIM: Ei bine, Părinții spun că, deși era matur cu trupul și foarte înalt cu cugetul, totuși era încă foarte naiv, nefiind încercat. Era în starea bunătății fără să fi fost ispitit de către rău.

STUDENT: Deci a știut Adam ce anume face atunci când a căzut?

Părintele SERAFIM: Știa un lucru: că există o poruncă. Dar nu era încă încercat în ascultarea poruncilor și, în simplitatea sa, a căzut.

STUDENT: Înainte de a mânca din măr, Adam conștientiza ce este răul?

Părintele SERAFIM: Cred că începutul conștientizării răului a fost, probabil, atunci când a observat că există ispite.¹ De nu ar fi căzut, conștientizarea în sine i-ar fi putut fi ca și cum ar fi gustat din pom fără a cădea. Dacă ar fi fost matur și pregătit, ar fi putut cunoaște urmările răului fără a cădea el însuși în rău.

Totuși, aceasta e doar părerea mea. Părinții nu vorbesc despre acest aspect aparte, dar spun că pomul cunoașterii binelui și răului este numai pentru oameni *maturi*.

(În trecut fie spus, nici unul dintre Sfinții Părinți nu spune că fructul a fost măr. Nu ni se spune nimic anume despre aceasta; era doar un pom cu fructe.)

15. *Facerea lui Adam și a Evei*

STUDENT: Dumnezeu a creat doar un bărbat și o femeie? Sau Adam și Eva sunt reprezentanții unui anume fel de persoane sau grup de persoane?

Părintele SERAFIM: El a creat întreaga fire omenească într-un om – întâiul om, Adam – iar din carnea lui a luat-o pe prima femeie. Din ei provine restul omenirii.

STUDENT: Când Dumnezeu a creat-o pe Eva din coasta lui Adam, a luat însușirile proprii firii femeiești din Adam sau a înzestrat-o cu alte însușiri complementare?

Părintele SERAFIM: Nu ni se spune. I-a dat toate acele însușiri pe care trebuia să i le dea, pornind de la acea coastă. Coasta unui bărbat nu produce o femeie; deci este o minune. Dumnezeu a luat o parte din Adam spre a arăta că obârșia omenirii este una singură. Întregul omenirii este deja prezent în omul dintru început. Oricine s-a născut după aceea – din acest unic om – are aceeași fire, același chip al lui Dumnezeu, care se vedește în suflet.

STUDENT: Trupul și sufletul omului erau făcute de la început să fie despărțite?

Părintele SERAFIM: Nu. Dacă Adam nu ar fi murit, nu am mai fi avut de ce să vorbim despre trup și suflet, fiindcă trupul însuși s-ar fi subțiat și s-ar fi făcut asemenea sufletului. Până la urmă am fi ajuns în starea de trup duhovnicesc.

STUDENT: Dumnezeu a insuflat un suflet și în Eva?

¹ Sf. Ioan Gură de Aur scrie: „Adam [înainte de cădere] știa că ascultarea era bună și neascultarea era rea; și-aceasta a aflat-o încă mai limpede când, după ce a mâncat din pom, a fost izgonit din Rai și lipsit de acea fericire“ (*Opt omilii la Facere 7, 3*) (n. ed.).

Părintele SERAFIM: Pe calea pe care o știe El, i-a dat și ei același lucru pe care l-a dat lui Adam. Nu ni se dau amănunte de acest fel. Este pur și simplu o minune dumnezeiască.

STUDENT: De ce se numește Hristos al doilea Adam?

Părintele SERAFIM: Noi suntem urmașii lui Adam. Chiar dacă Adam nu ar fi căzut și nu s-ar fi pus început modului de reproducere animală, ar fi existat un mijloc oarecare de naștere din acest unic om. Toți oamenii se trag din Adam, astfel că Adam este ca și omenirea. Adam a *nimicit* întregul plan pentru omenire, dar Dumnezeu a fost mai „isteț”, căci El și-a „închipuit” de mai înainte cum să împlinească planul fără Adam. Prin urmare, Acela prin Care este reșezată firea dintru început a omului, prin Care ni se dă prilejul să fim din nou în Rai, se numește al doilea Adam.

STUDENT: Oare nu spune Sfântul Pavel despre felul cum moartea a venit la toți printr-un singur om?

Părintele SERAFIM: Așa e, moartea a venit de la un om și viața vine de la un Om.¹ Fiindcă Adam a gustat din pom, firea noastră s-a schimbat. De-aceea, când vorbesc despre firea omului, Sfinții Părinți se referă uneori la firea căzută, stricăcioasă, pe care o avem ca urmare a căderii; dar uneori (de pildă Avva Dorothei) vorbesc despre firea dintru început a omenirii, spre a ne da o imagine a stării la care ar trebui să ne întoarcem.

Dar, fiindcă a venit vorba, ideea romano-catolică este diferită. Ei spun că întru început omul era firesc, având un har supraadăugat care îl făcea suprafiresc; iar când a căzut, a pierdut harul și s-a întors la starea în care a fost făcut. Este o concepție cu totul diferită, care se potrivește cu evoluția, căci dă de înțeles că întreaga creație era *naturală* la început, iar Dumnezeu nu a făcut toate nestrucăcioase. După concepția romano-catolică, Adam nu a fost făcut nemuritor; el a devenit nemuritor atunci când Dumnezeu i-a adăugat harul. Dar în concepția ortodoxă omul a fost făcut nemuritor; întreaga sa fire era diferită, iar când a căzut acea fire s-a deformat și s-a schimbat. Desigur, ne putem încă întoarce la starea dintru început, dar numai dacă harul lui Dumnezeu, prin Hristos Însuși, ne ridică din nou.

STUDENT: Dar starea la care noi ne străduim să ajungem nu este starea în care era Adam; este starea în care Adam *ar fi trebuit* să ajungă.

Părintele SERAFIM: Corect. Dar starea dintru început este chipul celeilalte stări, fiindcă era deja aproape de ea.

16. Mintea lui Adam

STUDENT: Cunoașterea pe care o avea Adam era o revelație dumnezeiască. El nu și-a dobândit cunoașterea așa cum facem noi acum. Este corect?

¹ I Cor. 15, 21-22: *Că de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om și învierea morților. Căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia (n. ed.).*

Părintele SERAFIM: Da. Când animalele au venit înaintea lui el nu știa despre ele. El le-a dat dintr-o dată ceea ce Dumnezeu i-a pus în minte.

STUDENT: Totul era duhovnicesc.

Părintele SERAFIM: Da. Era ceva foarte înalt. Avem o imagine a acestui lucru atunci când un părinte văzător cu duhul vede pe cineva pentru prima oară și îi spune pe nume, îi spune păcatele și îi spune ce să facă pentru a-și mântui sufletul. Este exact același lucru. Este lucrarea *lui*, dar numai prin harul lui Dumnezeu. Mintea sa îi dă această informație neașteptată, dar el poate face acest lucru numai fiindcă este în legătură directă cu Dumnezeu.

STUDENT: Spun oare Sfinții Părinți că închipuirea ține de firea noastră căzută?

Părintele SERAFIM: Da.

STUDENT: Închipuirea este acum atât de prezentă în gândirea noastră!

Părintele SERAFIM: Corect.

STUDENT: Cum anume gândea Adam? Cum spun Părinții că era starea minții sale?

Părintele SERAFIM: Era starea numită trezvie, *nipsis* în grecește. Cu alte cuvinte, el privea lucrurile și le vedea așa cum sunt. Nu era „gând“ duplicitar.¹ De fapt, nu numai că se uita la ele și le vedea așa cum sunt, ci a și numit toate fapăturile pe măsură ce veneau înaintea lui.

STUDENT: Dar am auzit pe unii zicând că închipuirea e legată de puterile noastre creative, care sunt oglindirea puterilor creatoare ale lui Dumnezeu. Acesta e un lucru bun, în felul acesta realizăm lucruri minunate...

Părintele SERAFIM: Depinde ce anume înțelegi prin cuvântul „închipuire“. Ea are mai multe aspecte. Unul dintre aspecte este capacitatea creatoare, care e parte a firii noastre originare.

STUDENT: Și cu această capacitate a numit Adam fapăturile?

Părintele SERAFIM: Corect. Dar în starea noastră căzută acest talent creator se amestecă cu gândirea duplicitară: privești lucrurile și îți închipui altceva. Deci cuvântul „închipuire“ are două înțelesuri, dar în starea noastră căzută este întotdeauna legat de gândirea duplicitară.²

¹ Sf. Grigorie Sinaitul (1265-1346) scrie: „Începutul și pricina gândurilor este împărțirea prin neascultare a amintirii simple și unitare a omului. Prin aceasta a pierdut și amintirea de Dumnezeu. Căci, făcându-se din simplă compusă și din unitară felurită, și-a pierdut unitatea împreună cu puterile ei“ (*Cuvinte felurite despre porunci* 61, *Filocalia* vol. 7, ed. cit., p. 108) (n. ed.).

² Sf. Maxim Mărturisitorul (580-662) învață: „Mintea lui Adam la început nu era pătrunsă de închipuire, care stă între minte și gânduri, clădind un zid în jurul minții și neîngăduindu-i să intre în cele mai simple și lipsite de chipuri rațiuni (*logoi*) ale existențelor zidite“. Sfântul Nicodim Aghioritul (1748-1809) explică cum anume amăgește diavolul prin închipuire: „Diavolul are o foarte strânsă legătură și familiaritate cu închipuirea... Căci el, fiind creat de Dumnezeu întâi ca o minte simplă și fără formă ori chip, ca și ceilalți îngeri dumnezeiești, a ajuns mai târziu a iubi formele și închipuirea. Închipuindu-și că își poate așeza scaunul mai presus de ceruri și se poate face precum Dumnezeu, a căzut din starea de înger de lumină și s-a făcut diavol al întunericii...“

STUDENT: După părerea Sfinților Părinți, de ce a apărut închipuirea și gândirea duplicitară?

Părintele SERAFIM: Aceasta pare a fi o parte firească a stării noastre căzute. Nu mai vedem lucrurile întocmai cum sunt, fiindcă suntem slabi – suntem, într-un fel, incapabili. Privim lucrurile și nu prea le mai vedem așa cum sunt. Când ne trezvim, reușim; dar de obicei nu suntem în stare.

STUDENT: Acum vedem ca prin oglindă, în ghicitură [1 Cor. 13, 12].

Părintele SERAFIM: Așa este. Adam vedea întreaga zidire limpede, atât zidirea de jos, cât și pe cea de sus. Și, prin urmare, cunoștea pe deplin realitatea de fapt a tuturor lucrurilor, numai că avea nevoie de experiență spre a fi încercat.

STUDENT: Am citit undeva că oamenii își folosesc închipuirea spre a re-câștiga imaginea Raiului pe care l-au pierdut.

Părintele SERAFIM: Bine, poți să spui așa, căci e evident că omul, odată căzut, tânjește după fericire. Chiar necredincioșii și oamenii care socotesc că ei nu cred în Dumnezeu și nu ar accepta Raiul sau ceva de felul acesta – toți tânjesc după fericire. Și, desigur, numai în Biserică primim plinătatea fericirii și aflăm calea către ea, care trece prin urmarea lui Hristos pe Cruce. Dacă te apuci de scris poezii, ești foarte înflăcărat vreme de o zi, dar în ziua următoare cazi în deprimare. Pur și simplu nu poți să treci dincolo de firea ta în acest mod. Ca să poți să-ți depășești firea căzută este vădit că Cineva de sus trebuie să te ridice. Însuși Acela ce a făcut firea trebuie să te schimbe.

STUDENT: M-ar interesa să aud mai multe despre felul cum a numit Adam animalele.

Părintele SERAFIM: Întrucât Adam era la început într-o stare de *nepătimitate*, mintea sa era într-o stare foarte înaltă atunci când Dumnezeu a adus animalele înaintea lui ca să le dea nume. Adam a dat nume animalelor după însușirile lor. Cu alte cuvinte, el avea un fel de facultate suprafirească; mintea sa era limpede ca cristalul, încât vedea imediat care erau însușirile fiecărei făpturi și ce nume trebuie să aibă. Desigur, limba vorbită de el s-a pierdut. Noi nu mai avem acea limpezime a minții; este un lucru cu totul mai presus de noi.

Sfântul Simeon Noul Teolog spune că Adam era „un împărat nemuritor peste o zidire nemuritoare” – nu doar Raiul, ci întregul pământ. Desigur, Raiul a fost făcut ca să-i fie sălaș. El a fost plăsmuit în afara Raiului, pe pământ, iar apoi dus în Rai, locuința sa. Animalele nu erau direct în Rai; ele au fost „aduse” acolo. Nouă ne-ar părea a fi niște ființe paradisiace, dar de fapt ele erau în afara hotarelor Raiului și au fost aduse în el atunci când Adam le-a numit. Când Adam a căzut, s-a întors pe pământul de unde venise. A fost trimis din nou afară, să trăiască pe pământ cu sudoarea frunții sale.

Diavolul folosește închipuirea ca unealtă a sa. El l-a înșelat pe Adam prin închipuire și i-a stârnit în minte nălucirea de a fi asemenea cu Dumnezeu. Înainte de neascultare, Adam nu avea însușirea închipuirii” (Sf. Nicodim Aghioritul, *Războiul nevăzut* I, 25) (n. ed.).

17. Raiul și cerul

STUDENT: În viața viitoare omul va fi în Rai sau în cer. Raiul și cerul sunt același lucru sau nu?

Părintele SERAFIM: Din punctul nostru de vedere, al celor ce suntem așa de departe, este același lucru. Mulțumește lui Dumnezeu dacă ajungi în oricare din ele. Dar se pare că vor exista deosebiri, fiindcă *multe lăcașuri sunt* [In 14, 2] și locuri osebite; adică unii sfinți ajung la o mai mare libertate, mai mare apropiere de Dumnezeu, iar alții abia de intră. Și *cei blânzi vor moșteni pământul* [Ps. 36, 11; cf. Mt. 5, 5]. Sfântul Simeon Noul Teolog spune că aceasta înseamnă că cei blânzi vor moșteni chiar pământul acesta de aici.¹ Deci se pare că unii se vor afla pe pământ, cu puțința de a merge mai sus, alții vor fi pe trepte mai înalte. Nu ni s-a descoperit totul; am fost lăsați doar să aruncăm o privire. Dacă vom intra în acea stare, vom vedea exact ce se întâmplă.

Întreaga zidire – cea care trebuia să fie într-un început – va fi din nou. Nu ni s-a spus dacă vor fi exact aceleași fiare sălbatice anume (căci fiecare faptură individuală are o „personalitate” diferită). Dar vor fi aceleași fături. Se pare că va fi exact același șarpe, numai că vom fi prieteni cu el. Chiar scorpionii și tot restul... Dacă nu te mai pot vătăma, atunci toate aceste animale nu mai stârnesc spaima.

STUDENT: Dreptii care au murit deja – precum noii mucenici – se află în Rai, în cer sau într-un loc aparte? Ce învață Părinții despre aceasta?

Părintele SERAFIM: Nu putem decât să ne luăm după vedeniile unor oameni, precum Sfântul Salvius [din Albi] care a murit și a ajuns în cer. De obicei, când este vorba în mod specific de Rai, se vede verdeață. Dar Sfântul Salvius a ajuns într-un alt loc, unde nu creștea ceva verde, ci erau doar o mulțime de oameni în alb: sfinți, mucenici. Cu alte cuvinte, ei sunt în cer. Sfântul Andrei cel Nebun pentru Hristos, când s-a dus în Rai, nu a văzut oameni, dar a văzut oameni în cer.² Nu ni dau amănunte despre lucruri de felul acesta.

18. Diavolul

STUDENT: În legătură cu vrăjmășia dintre Adam și șarpe: ați spus că diavolul îl pizmua pe Adam înainte de cădere din pricina bunătăților revărsate asupra lui. Dar ați mai spus și că Adam era inferior șarpelui.

Părintele SERAFIM: Diavolul e superior fiindcă e ființă mintală. Nu e supus trupului. Trupul e un element inferior; deci el este superior. Dar omul urmează să dobândească ceea ce diavolul a pierdut, adică Raiul și cerul. Tocmai de aceea, până azi, diavolul este numai *mânie*. Îți poți închipi diavolul

¹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri teologice și etice, ed. cit.*, p. 131 (n. ed.).

² Sf. Salvius a fost episcop în Galia (Franța) în secolul al VI-lea. Despre Sf. Salvius și Sf. Andrei și experiențele lor în cer, vezi cartea Părintelui Serafim, *Sufletul după moarte*.

chiar și după psihologia omenească. Gândește-te: aveai viață nemuritoare și știai că ești osândit la iad. Apoi o altă ființă, mai prejos de tine, nevrednică nici măcar să o scuipi, urmează să dobândească ceea ce tu ai pierdut. Bineînțeles că vei ajunge groaznic de *invidios*, căci pentru tine nu există pocăință.¹ Vei continua să încerci să faci tot ce este cu putință ca să îl aduci și pe el în aceeași stare în care te afli tu.

STUDENT: Ați citat din *Facere*, acolo unde se spune că șarpele va înțepa călcâiul [Fac. 3, 15]. Oare astfel încearcă să ne aducă înapoi în starea în care este el – lipsit de orice nădejde? Ar fi corect să spunem că în acest fel el încearcă să ne împiedice mersul împreună cu Dumnezeu?

Părintele SERAFIM: Da. Se pot da multe interpretări acelei propoziții. Înseamnă că diavolul nu are putere să facă prea mult. Dacă ar fi ridicat, atunci ar fi un dușman primejdios; ne-ar mușca peste tot.

STUDENT: Dar dacă nu poate face prea mult, cum de e în stare să ne smulgă din orice stare și să ne tragă în cele mai de jos?

Părintele SERAFIM: Dacă avem harul lui Dumnezeu și nu cooperăm cu diavolul, nu poate; numai dacă noi înșine ne lășăm voința să fie ademenită de către diavol. De fapt, noi înșine ne putem lăsa ademeniți, așa cum a fost Adam, chiar fără diavol. Adam putea să păcătuiască și fără diavol, fiindcă văzuse înfățișarea plăcută a fructului oprit și avea deja ispita de a-l dori pentru sine peste porunca lui Dumnezeu.

STUDENT: Poate că e o întrebare cam fără rost, dar ați putea să spuneți ceva despre îmblânzitorii de șerpi indieni? Este într-adevăr ciudat felul cum fac ca șerpii să se ridice, să stea drept și așa mai departe.

Părintele SERAFIM: E semnificativ faptul că se ocupă tocmai de acest fel de făpturi. Aceasta arată că, pe undeva, se lucrează cu dracii. La modul general, se poate spune și asta.

STUDENT: Este satana folosit ca unealtă de Dumnezeu?

Părintele SERAFIM: Oho! Asta-i o întrebare adâncă.

STUDENT: Știți cum Dumnezeu l-a lăsat pe satana să-l ispitească pe Iov.

Părintele SERAFIM: E adevărat. Noi nu credem în dualism: că există un Dumnezeu și un diavol, și că se luptă între ei – cum cred maniheii. Noi credem că, de fapt, Dumnezeu stăpânește totul; și chiar când lucrurile merg îm-

¹ Sfinții Părinți învață că, întrucât diavolul este fără de trup, lucrarea voii sale libere în alegerea răului a fost fără schimbare; pe când ființele umane au șansa de a se pocăi câtă vreme se află încă în trup. Sf. Ioan Damaschin scrie că „Îngerul nu e în stare de pocăință, fiind netrupesc. Omul însă, din pricina slăbiciunii trupului, are parte de pocăință”. În alt loc, același Părinte afirmă: „Dar trebuie să se știe că ceea ce este moartea pentru oameni, aceea este căderea pentru îngeri. După cădere ei nu mai au putința pocăinței, după cum nu o au nici oamenii după moarte.” „[Diavolul] nu a fost făcut rău prin fire... ci, prin voința lui liberă, s-a îndreptat de la starea firească la o stare potrivnică firii sale.” „[Îngerii] au ajuns neînclinați spre rău nu din pricina firii lor, ci prin har și prin stăruința în unicul bine” (*Dogmatica*, II, 3-4, ed. cit. pp. 46-50) (n. ed.).

potriva Lui, le folosește fie pentru mai marea Lui slavă, fie spre a-i aduce pe oameni la mântuire. Deci totul în lume se întâmplă fie pentru că Dumnezeu voiește așa, fie pentru că *îngăduie* să fie astfel, din pricina libertății, spre a face să se îplinească un bine și mai mare.

Satana are o personalitate independentă, dar pe termen lung el este cel care pierde. Chiar când pricinuieste un lucru înspăimântător, precum Revoluția Rusească, din ea ies Noii Mucenici, o cutremurătoare pildă pentru oameni. Vă puteți închipui ce s-ar fi întâmplat cu Rusia fără Revoluție, după cum mergeau lucrurile. Probabil că ar fi fost mai rea decât Grecia de azi – un loc înfricoșător de impregnat cu duhul lumesc, ortodox doar cu pretențiile – însă în loc de aceasta a fost pedepsită. Deci, de fapt, din Revoluție a ieșit ceva bun, în ciuda faptului că diavolul a vrut răul. Diavolul e independent, poate face rău, dar Dumnezeu scoate întotdeauna bine *pentru cei ce a căror voință dorește binele*.¹

STUDENT: Nu-i așa că diavolul nu poate face nimic fără îngăduința lui Dumnezeu?

Părintele SERAFIM: Nu, nu poate. Când spunem că diavolul a fost legat pentru o mie de ani – timpul între întâia și a doua venire a lui Hristos² – aceasta nu înseamnă că nu poate face nimic. Înseamnă că poate face doar ce îi îngăduie Dumnezeu. Când cineva umblă în harul lui Dumnezeu, atunci numai dacă el însuși cade din acela poate diavolul să-i facă ceva. Când avem ispite, ele sunt asemeni șarpelui ce înțeapă călcâiul: sunt ceva mărunț și trebuie să ne dezbărăm de ele. Numai dacă ne lăsăm copleșiți de ele cădem în deznădejde, mânie și tot felul de păcate. Deci puterea diavolului e foarte limitată.

STUDENT: Dar înainte de Hristos nu era așa.

Părintele SERAFIM: Înainte de venirea lui Hristos, satana avea mult mai multă putere, fiindcă fiecare se închina idolilor, care erau demonici.

STUDENT: Dar în întregul ansamblu al lucrurilor, totul era în planul lui Dumnezeu.

¹ Sf. Petru Damaschinul (sec. XI) învață: „Nu este nimic întâmplător sau rău în zidire, și chiar ceea ce are loc împotriva voinței lui Dumnezeu este schimbat în chip minunat de către Dumnezeu în ceva bun. De pildă, căderea diavolului nu a fost voia lui Dumnezeu, dar totuși ea a fost întoarsă în folosul celor ce se mântuiesc” (*Filocalia*, vol. 5). La fel scrie și Sf. Macarie Egipteanul: „Stăpânitorul lumii acesteia [diavolul] le este celor prunci cu duhul toiag de povățuire și bici care bate. Prin aceasta, precum s-a mai spus și înainte, lor le pricinuieste slavă mare și cinste tot mai multă prin necazuri și ispite, căci din acestea au prilejul de a se face desăvârșiți, iar sieși își gătește o mai mare și mai grea osândă. Peste tot, prin el se împlinește o mare iconomie. Cum s-a zis undeva, răul ajută binelui printr-o intenție care nu vrea binele. Căci suflurilor bune și cu o voință bună și cele ce par de întristare li se sfârșesc în bine, precum zice Apostolul: *Celor ce iubesc pre Dumnezeu, toate li se lucrează spre bine* (Rom. 8, 28)” (*Filocalia*, vol. 5, EIBMBOR, București 1976, p. 315) (*n. ed.*).

² După Sfinții Părinți, cei „o mie de ani” pomeniți în Apocalipsă 20, 2 reprezintă perioada între întâia și a doua venire a lui Hristos. Noi ne aflăm acum în această perioadă. Vezi Arhiepiscopul Averchie Taușev și Părintele Serafim Rose, *Apocalipsa în învățătura Sfinților Părinți*, Ed. Icos, 2000, pp. 216-217 (*n. ed.*).

Părintele SERAFIM: Sigur că da, dar e un lucru foarte tainic. Totul e cuprins în plan, și totuși fiecare persoană este liberă să facă ceea ce dorește în acest plan. Iar Dumnezeu scoate bunătate și bună rânduială din toate lucrurile, indiferent câți demoni sau oameni doresc să facă rău.

19. Trupul duhovnicesc al lui Hristos

STUDENT: Cum se potrivește Hristos cu locul unde se află acum sfinții și cu starea la care spuneți că trebuia să ajungă Adam?

Părintele SERAFIM: Iisus Hristos este Dumnezeu.

STUDENT: Da, și Lui îi slujesc sfinții; dar are El un trup duhovnicesc așa cum vor avea sfinții?

Părintele SERAFIM: Da, are încă trupul Său. Sfântul Andrei, de pildă, L-a văzut pe Hristos tronând în cer.

STUDENT: Dar El este Dumnezeu deja ființă, și noi ne împărtășim cu El duhovnicește.

Părintele SERAFIM: Da, Dumnezeu este pretutindeni. El este Lumina. Dar Hristos se află și în cer, în trupul Său cel înviat. Cum se întâmplă practic acest lucru nu suntem vrednici să știm; adică, dacă vom merge alături de El, vom sta de vorbă cu El. Dar ia gândiți-vă – El a mers pe pământ cu ucenicii Săi.

STUDENT: Așa se explică. El este Dumnezeu deja ființă, dar...

Părintele SERAFIM: Dar a luat trup. S-a făcut asemeni nouă, și deci acel trup este acolo, în lumea cealaltă. În cer ne vom întâlni cu Dumnezeu duhovnicește, dar și cu El în trupul Său.

STUDENT: Și vom avea părtașie cu el în ființa Sa?

Părintele SERAFIM: Nu. Există o învățătură a Sfântului Grigorie Palama despre ființa și energiile lui Dumnezeu. Noi nu avem nici un contact direct cu Dumnezeu în ființa Sa, dar Îl cunoaștem în energiile Sale (în har).

STUDENT: Deci sfinții nu au contact cu ființa dumnezeirii?

Părintele SERAFIM: Nu, ei au contact prin energii, și astfel se fac părtași cu Dumnezeu. Noi nu putem gândi ca Dumnezeu: nu putem gândi gândurile Sale sau să gândim ce anume făcea înainte de facerea lumii, sau alte lucruri de acest fel. Putem doar să participăm după cum ne îngăduie El, prin harul Său.

20. Tăria cerului

STUDENT: Ce anume era tăria?

Părintele SERAFIM: Iată o întrebare foarte interesantă. Dați-mi voie să fac un scurt rezumat. Textul *Facerii* vorbește despre o tărie ce despărțea între apa care era sub tărie și între apa care era deasupra tăriei (Fac. 1, 7). Mai târziu, în Grecia antică, a apărut teoria că universul era compus din zece sfere, cu pă-

mântul, luna și fiecare planetă ocupându-și propria sferă.¹ Unii, sub influența acestei teorii, au crezut că textul *Facerii* învață că exista un fel de castron de sticlă peste pământ. Sfântul Vasile cel Mare a discutat anume această problemă, spunând că nu exista așa ceva: era doar o forță a naturii care despărțea apele de deasupra – adică un fel de ape mai rarefiate – de apele de dedesubt.

În vremea lui Noe, când a început Potopul, ferestrele cerului s-au deschis și apele au intrat. Cu alte cuvinte, se pare că țaria „s-a sfârâmat“, astfel că acea forță naturală ce ținea apele de deasupra a fost cumva dezlegată. Acesta e unul din motivele pentru care Potopul a fost un dezastru universal. Apele de sub pământ s-au ridicat în sus, și în același timp apele ce se aflau mai înainte deasupra țării au venit în jos.

Există o teorie foarte incitantă, avansată de unele persoane, în legătură cu faptul că curcubeul a fost dat lui Noe ca semn că nu va mai fi un nou potop, ceea ce arată că ploaia așa cum o cunoaștem și curcubeul legat de ea au fost experimentate atunci pentru prima oară. Unele studii au arătat că în urmă cu vreo cinci mii de ani s-a produs o anumită schimbare în atmosfera pământului care a permis radiației cosmice să o străbată.² Este foarte posibil ca apele de deasupra țării să fi fost un strat de nori peste întregul pământ, ce producea un efect de seră.³ Resturile fosile din întreaga lume dovedesc faptul că în trecut pământul avea un climat cald universal, cu multă umezeală, pentru o viață vegetală și animală îmbelșugată.⁴ Pe lângă dovezile fosile, același lucru îl dovedește și faptul că există resturi de animale în solul înghețat din Insulele Arctice din nordul Siberiei – zone ce nu ar fi putut întreține astfel de animale în condițiile climatice prezente.⁵

¹ Prorocul Moisi, autorul *Cărții Facerii*, a trăit în secolul XVI î.H. Conceptul grecesc al universului sferic a fost lansat întâi de Pitagora, în sec. 6 î.H. și revizuit de Euxodus în sec. IV d.H. (n. ed.).

² Studiile respective se bazează pe măsurarea formării radiocarbonului în atmosfera superioară a pământului, care are loc printr-un complicat set de reacții între radiația cosmică ce pătrunde și Nitrogenul 14 din atmosferă. Data de cinci mii de ani a fost furnizată de Robert L. Whitelaw, consilier nuclear și profesor de inginerie mecanică la Virginia Polytechnic Institute and State University. Vezi *Scientific Creationism*, ed. cit., pp. 165-166 (n. ed.).

³ Vezi Henry Morris, *The Genesis Flood*, ed. cit., pp. 240-258, și Joseph C. Dillow, *The Waters Above: Earth's Pre-Flood Vapor Canopy*, Moody Press, Chicago, ed. revăzută, 1982 (n. ed.).

⁴ După E.H. Colbert, un evoluționist, „Multe linii de dinozauri au evoluat în timpul celor 100 de milioane de ani sau mai mult ai istoriei mezozoice în care au trăit... În acele zile pământul avea un climat tropical sau sub-tropical pe mare parte a suprafeței uscatului său, iar în întinsele ținuturi tropicale exista o abundență de vegetație luxuriantă. Pământul era șes și nu existau munți înalți care să formeze bariere fizice sau climatice“ („Evolutionary Growth Rates in the Dinosaurs“, în *Scientific Monthly*, august 1949, p. 71). W.J. Arkell, în cartea sa *Jurassic Geology of the World* (Hafner Publishing Co., New York, 1956, p. 615) scrie: „O floră destul de bogată de tip temperat prospera înăuntrul sau în apropierea ambelor Cercuri Polare, arctic și antarctic, în Groenlanda de Est și în Grahmland.“ În 1991, rămășițele fosile ale unui dinozaur vegetarian, de 25-30 de picioare lungime, au fost descoperite la vreo 400 de mile de Polul Sud. Încă și mai aproape de Pol (cam la 250 de mile), geologii au găsit mii de frunze bine păstrate, păstrându-și structura celulară originală și conținutul organic. (Vezi Raymond Chris, *Chronicle of Higher Education*, 20 martie, 1991) (n. ed.).

⁵ J.K. Charlesworth, în cartea *The Quaternary Era* (Edward Arnold Co., Londra, vol. 2, 1957, p.650) afirmă: „Marile turme de mamuți și alte animale (Insulele Noii Siberii din nordul îndepăr-

21. „Localizarea“ Raiului

Părintele SERAFIM: Legătura dintre Rai și lumea contemporană este una foarte adâncă, fiindcă la început Raiul era parte a pământului – un loc mai înalt, ca un fel de munte. Când Adam a fost scos afară din Rai, a coborât în jos pe pantă și a început să trăiască acolo. Apoi Cain avea să coboare și mai jos.

STUDENT: În *Facere* se spune că râul ce ieșea din Rai s-a despărțit și s-a transformat în Eufrat și în alte râuri.

Părintele SERAFIM: Da. Se pomenesc patru râuri, interpretate de obicei ca fiind Tigrul, Eufratul, Nilul și Gangele. Există diferite interpretări.

STUDENT: Mai există muntele în acel loc?

Părintele SERAFIM: Nu. Vedeți, ceea ce avem în prezent e o altă realitate. Un singur fapt: a venit Potopul lui Noe, și se pare că au avut loc catastrofe înspăimântătoare în acea vreme – probabil erupții vulcanice, munți care se ridicau – ale căror rezultate le vedem acum. Este foarte probabil ca înainte de Noe să nu fi existat cele cinci continente pe care le cunoaștem acum – era un pământ grozav de *diferit*. Poate că exista un singur continent. Nu avem, de fapt, nici o idee; nu ni se spune nimic despre aceste lucruri. Pământul a devenit așa de diferit, încât azi nu mai putem spune cum era. În prezent cele patru râuri nu mai au același izvor; s-au schimbat. Cu toate acestea, poți arăta locul și poți spune că în acea zonă este leagănul civilizației antice; se pare că de acolo provenim toți.

Desigur, acum Raiul a fost despărțit de pământ. Dar oamenii încă ajung în Rai. Știm despre oameni care au fost acolo, precum Sfântul Eufrosin Bucătarul. El a adus înapoi mere, pe care oamenii le-au mâncat ca pe o pâine sfințită. El a experiat Raiul ca și cum ar fi fost ceva fizic, dar era diferit de realitatea noastră materială de fiecare zi. Poți ajunge acolo doar într-o stare de răpire; trebuie să ieși din tine. Raiul s-a dus acum de la noi, fiindcă Adam era la început diferit de ceea ce suntem noi în prezent. El avea o fire mai înaltă. De fapt, Părinții spun că era din carne, dar era o carne oarecum la mijloc între ceea ce numim trup și duh. Este ceva cu totul diferit.

22. Între Cădere și Potop

STUDENT: După izgonirea lui Adam din Rai, cum era starea de despărțire?

Părintele SERAFIM: Adam a fost izgonit din Rai, dar se spune că stătea și privea la el. Era încă vizibil, și chiar Cain putea încă să vadă Raiul. Unul dintre Părinți spune că, probabil, până la Potop oamenii puteau încă să vadă Raiul.

---

tat al Asiei au dat mamuți, rinoceri păroși, boi moscași, antilope saiga, reni, tigri, vulpi arctice, gu-lo-gulo, urși și cai printre cele 66 de specii animale), aveau nevoie de păduri, fânețe și stepe pentru a se hrăni... și nu ar fi putut trăi într-un climat precum cel prezent, cu vânturile sale înghețate, iernile pline de zăpadă, solurile înghețate și mlaștinile de tundră care există mai tot anul“ (n. ed.).

Nu puteau intra în el, fiindcă erau doi îngeri care îl păzeau, dar știm că erau oarecum mai aproape, fiindcă Dumnezeu vorbea neconținut cu Patriarhii. Era o stare complet diferită, foarte greu de imaginat acum, fiindcă după Noe începe noua perioadă în care nu mai avem contact cu Dumnezeu în acest fel. Înainte de Potop Dumnezeu venea și vorbea direct chiar și cu Cain, păcătosul.

23. Potopul

STUDENT: Unii spun că Potopul a avut loc doar între Tigru și Eufrat.

Părintele SERAFIM: Acela ar fi fost un potop local. Dar în Scriptură ni se descrie un Potop universal, peste întreg pământul.

STUDENT: De-aceea se găsesc scoici pe vârful munților?

Părintele SERAFIM: Da. Desigur, aceasta se datorează și ridicării munților.¹ Cum anume erau munții înainte de Potop și cât de mult a urcat apa nu se poate spune în mod decisiv, fiindcă este foarte posibil să fi fost o catastrofă atât de mare, încât întregul pământ dinaintea ei să fi fost cu totul diferit. Se poate ca toți munții să se fi ridicat în acea vreme. Se vor fi creat trăsături geografice și geologice cu totul diferite. Oamenii care acceptă ideea Potopului în studiile lor – precum Henry Morris în *Potopul din Cartea Facerii* – spun că cele mai multe stratificări s-au format în timpul și imediat după perioada Potopului, nu vreme de milioane de ani. Citiți cartea.

24. Tălcuire patristică și critică textuală modernă

STUDENT: Oare Moisi a scris fiecare cuvânt din primele cinci cărți ale Bibliei? Se știe exact când au fost redactate?

Părintele SERAFIM: Când se zice la început „cartea lui Moisi etc.“, înseamnă „de la Moisi, în tradiția lui“. Una dintre cărți (*Deuteronomul*) pomeneste de moartea lui Moisi; deci nu el a scris acea parte. Nici Psalmii lui David nu au fost scriși toți de David. Poate jumătate sunt scriși de el, iar ceilalți au fost scriși de alte persoane. Biserica Ortodoxă nu-și pune problema dacă fiecare cuvânt e scris de persoana căruia îi este atribuit. Nu ne facem atâtea probleme, fiindcă avem ideea de tradiție, adică aceasta e cartea lui Moisi, „în tradiția lui“ Moisi. Partea principală este chiar de mâna lui; alte părți au fost adăugate mai târziu, dar toate sunt în tradiția lui Moisi.

¹ Faptul că Potopul a fost universal este dovedit de marea masă de depozite sedimentare (formate prin acțiune acvatică) pe suprafețele care în prezent sunt de uscat. O.D. Von Engeln și Kenneth E. Caster, în cartea *Geology*, scriu: „Cam trei sferturi, poate chiar mai mult, din zona de uscat a pământului, 55 de milioane de mile pătrate, are rocă sedimentară ca rocă de bază, la suprafață sau imediat sub învelișul de rocă-acoperiș... Grosimea rocilor stratificate merge de la câteva picioare până la 40000 de picioare sau mai mult în fiecare loc... Marea masă de roci stratificate e compusă din depozite formate de apa care a scăzut“ (n. ed.).

Nu vă pot spune în mod exact când anume au fost redactate cărțile. O mare parte s-au păstrat în tradiția orală. Textul de bază al *Facerii* a fost descoperit prorocului Moisi. Nu ne facem griji nici măcar să aflăm dacă fiecare cuvânt este chiar așa cum l-a primit. Probabil că protestanții se vor supăra foarte tare. Dar nu ne facem griji fiindcă, dacă se tâlcuiește în *Biserică*, Biserica însăși este garanția că se va păstra în duhul adevărat. Textul ebraic și cel grecesc se deosebesc într-o mulțime de amănunte – de pildă, în ce privește vârsta Patriarhilor.

STUDENT: Primul capitol din *Facere* vorbește de cele Șase Zile și de facerea bărbatului și a femeii. Apoi, în capitolul al doilea, textul pare a o lua de la început, spunând cum bărbatul a fost plăsmuit din țărâna pământului, iar Eva a fost făcută din coasta lui Adam. Parcă ar fi fost două istorisiri.

Părintele SERAFIM: Nu, este doar o repovestire a istorisirii dintr-un alt punct de vedere. O relatare se referă la obârșia Omului însuși; cealaltă se referă îndeosebi la obârșia primilor oameni, Adam și Eva. Erudiții moderni obișnuiesc să spună: „Aha, înseamnă că erau doi autori diferiți, care trebuie despărțiți, și trebuie cercetat punctul de vedere al fiecăruia – ce vrea să spună fiecare?” Nu este nevoie de așa ceva, fiindcă, chiar dacă textul s-a transmis pe undeva într-o formă mai coruptă, totuși textul de bază a ajuns la noi, și știm că el, ca întreg, ne pune în legătură cu Adevărul.

Deci tâlcuirea Bisericii este cheia pentru a înțelege cum se armonizează cele două relatări. Când dăm peste lucruri de felul acesta, spunem doar că aceeași istorisire este povestită din două puncte de vedere diferite – două accente diferite. Nu este, de fapt, o dificultate reală.

Ideea că trebuie să existe doi autori diferiți sau că există trei Isaia, fiindcă se vorbește despre trei perioade diferite – este ceva foarte pueril. Erudiții moderni pornesc de la premisa că nimeni nu poate vorbi despre viitor. Bineînțeles că, în spiritul acestei idei, ar trebui eliminați toți prorocii.

STUDENT: Uneori uităm că există o întreagă școală teologică ce este în principal umanistă și pornește de la prezumția că o carte ce vorbește despre un lucru din viitor trebuie neapărat să fi fost scrisă mai târziu, astfel încât privă, de fapt, spre trecut.

Părintele SERAFIM: Da, și asta este doar o prejudecată a lor. După credința noastră, noi nu putem pur și simplu să acceptăm acest lucru, fiindcă noi credem că există proroci. Există o carte de prorocii ce încă nu s-au împlinit: *Cartea Apocalipsei*. După unii erudiți moderni ea nu vorbește despre evenimente viitoare. Însă noi credem că urmează să vedem împlinirea acelor evenimente în viitor, dar într-o formă care este puțin ascunsă. Nu putem spune cu precizie că lumea se va sfârși în 2005 sau la o altă dată anume; dar, pe măsură ce vedem că evenimentele se împlinesc, vedem înțelesul adânc al prorociei care a fost scrisă înainte de eveniment.

Chiar dacă s-ar putea ca unele părți ale *Cărții Facerii* să fi fost redactate de diferiți copişti în vremuri diferite, s-ar explica astfel unele diferențe de limbaj, dar este un lucru cu totul secundar, care nu afectează esențialul. Esențialul este acesta: *despre ce se vorbește* în aceste texte? Iată lucrul principal, pe care trebuie să-l avem în minte când tâluim orice text sfânt: despre ce anume vorbește textul, care e înțelesul său? Toate micile probleme – când a fost redactat și în câte feluri a fost redactat (erudiții chiar analizează textul spre a calcula de câte ori sunt folosite anumite cuvinte, evidențiind anumite sinonime spre a arăta că au fost autori diferiți etc.) – sunt, de fapt, pierdere de timp. Principala întrebare este, iarăși: care este Adevărul cuprins în el? Iar cheia înțelegerii adevărului din *Cartea Facerii* sau din oricare dintre cărțile Scripturii este învățătura Bisericii transmisă de Sfinții Părinți.

Important este să acceptăm că textul însuși e un întreg, și că el vorbește despre Adevăr; și trebuie să îi dăm cea mai mare cinstire, fiind cuvântul lui Dumnezeu. Când dăm de ceva ce pare a fi o contradicție, trebuie să privim mai în adâncime și să vedem cum au rezolvat-o Sfinții Părinți. Din când în când putem veni și noi cu o mică interpretare. De pildă, am discutat ideea legată de tărie: nici un Sfânt Părinte nu vorbește în mod specific despre această teorie. Omul modern s-a gândit la ea, și are ponderea unei teorii, dar nu e din aceeași categorie cu Adevărul descoperit. E doar un ajutor în tâlcuirea textului.

25. Vârsta Patriarhilor

Părintele SERAFIM: În *Facere* 47, 9 citim: *Și a zis Iacov lui Faraon: Zilele anilor vieții mele... sunt o sută treizeci; puține și rele au fost zilele anilor vieții mele, nu au ajuns la zilele anilor vieții părinților mei.* Iacov trăise până la vârsta de o sută treizeci de ani, totuși se plângea că nu trăise prea mult, precum strămoșii săi. Este încă un indiciu că primii Patriarhi au trăit într-adevăr foarte mult. Urmașii lor de mai târziu știau bine aceasta.

26. Diferite interpretări

STUDENT: Care dintre vechii scriitori au susținut că *fiii lui Dumnezeu* [Fac. 6, 2-4] erau îngeri?

Părintele SERAFIM: Tertulian, Sfântul Iustin Mucenicul, Athenagora [Atenianul] și Lactanțiu, un scriitor latin mai puțin însemnat. Aceștia sunt Părinții mai timpurii. Marii Părinți, precum Sfântul Ioan Gură de Aur și Sfântul Efreem Sirul, spun că *fiii lui Dumnezeu* aveau trupuri, deci nu puteau fi îngeri.¹

¹ *Fiii lui Dumnezeu* pomeniți în *Facere* au zămislit urmași din femei. După învățătura ortodoxă, îngerii sunt netrupești în raport cu omul, și nu pot zămisli ființe umane (*n. ed.*).

Ajungem astfel la problema diferitelor tâlcuiri ale Scripturii. În cursul de față dăm tâlcuirea obișnuită a Părinților Bisericii, dar există desigur și alți Părinți care pot da tâlcuiri diferite. Întrebarea este: ce anume credem despre feburile tâlcuiri? Uneori ele pot chiar să pară contradictorii.

Trebuie să ținem minte că Scriptura este un izvor foarte bogat, care nu este epuizat de o singură tâlcuire. De obicei există cel puțin două tâlcuiri: tâlcuirea literală și cea figurată sau alegorică. Uneori există și o tâlcuire mistică.

Prin urmare, pot exista tâlcuiri diferite, însă există niște reguli:

1) Când este vorba de o părere, ea nu trebuie susținută ca o dogmă sau folosită spre a combate o altă părere.

2) Părerea trebuie să aibă un temei solid, nu să se bazeze pe ultima modă intelectuală. De pildă, nu trebuie să cădem pur și simplu în ultima modă *science-fiction* și să venim cu ideea că *fiii lui Dumnezeu* pot fi ființe extraterestre; nu există nici un temei serios pentru aceasta.

3) Trebuie să se potrivească cu restul Scripturii.

4) Există și păreri inadmisibile; și există unele interpretări care contrazic învățătura Bisericii. De pildă, știm că *fiii lui Dumnezeu* nu pot fi îngeri, fiindcă acest lucru e împotriva învățăturii ortodoxe despre îngeri.

Alteori nici măcar nu e nevoie de o tâlcuire diferită. De pildă, am putea fi ispitiți să credem, întemeindu-ne pe gândirea noastră de azi, că Patriarhii nu puteau trăi nouă sute de ani. Însă nu putem răstălmăci Scriptura în acest chip, până ce nu avem un temei puternic pentru a o face. Trebuie să fim în stare să arătăm, în Scriptură și în scrierile Părinților, că are sens să facem o astfel de tâlcuire. În ce privește această problemă anume, Părinții sunt cu toții de acord că Patriarhii au trăit nouă sute de ani. Cum am văzut, Patriarhul Iacov era conștient că o sută treizeci de ani era o vârstă fragedă în comparație cu cea a părinților dinainte de el. Lumea era atât de deosebită și atât de nouă pe-atunci, încât este foarte plauzibil ca oamenii să fi trăit așa de mult, chiar dacă e ceva străin de experiența noastră. Nu putem răsturna spusele lor.

PARTEA A V-A

Fragmente din scrisori

Fragmente din scrisori¹

1. *Una dintre cheile programului anticreștin* (Lui A.Y., 16/29 august, 1972)

Cât despre teoria evoluționistă, care e o păcăleală și o fraudă cum nu a mai fost vreodată, am dorit multă vreme să avem o expunere obiectivă corectă a sa (din pricina acordurilor dominante și chiar a temeiurilor sale nimici-tor anticreștine, de tip religios), dar nu am avut niciodată prilejul să intrăm noi înșine în subiect. Afirmările Părintelui L. pe această temă, pe care le-ați citat, sună extrem de naiv. Cu mai mult de un an în urmă Părintele N. a pomenit faptul că urma să tipărească un articol pe această temă de Kalomiros, dar ne așteptam să fie cu totul critic și să dezvăluie întreaga fraudă. Nu cunoaștem nici o posibilă diluare ori modificare a ipotezei evoluționiste care să o facă acceptabilă fie teologiei, fie filosofiei ori științei – cu siguranță savanții cei mai sofisticați de astăzi nu o mai iau în serios și recunosc că ea a devenit populară numai printr-un act de credință și cu probe serios măsluite!...

Ei bine, cred că nu este treaba noastră să începem să ne „amestecăm“ în treaba altor publicații ortodoxe apropiate și să ne certăm pentru lucrurile pe care credem noi că ar trebui să le tipărească, până ce nu avem, desigur, unele fapte sau informații pe care ei nu le au, sau până ce nu ne cer să ne dăm cu părerea. Dar cu siguranță avem dreptul să acceptăm sau să respingem ceea ce spun, și chiar (dacă simțim că este necesar) să publicăm ceva ce îi contrazice – desigur, fără a ne „lupta“ public cu ei. Presupun că ar trebui doar să așteptăm să vedem (de obicei mult mai mult zgomot se face în opinia publică prin „zvonistică“). Nu ne putem imagina că Părintele N. sau Părintele P. ar publica ceva cu adevărat în favoarea evoluției, dar fie și un articol vag favorabil ar fi destul de dăunător, având în vedere faptul că evoluția este o cheie așa de importantă a întregului program anticreștin.

2. *Evoluția teistă* (Lui A.Y., 31ianuarie /13 februarie, 1973)

Articolul „Evoluția“ pentru numărul următor pare să arate foarte bine, foarte cuprinzător și la obiect și, de asemenea, cred că nu conține nimic față de care

¹ Pentru istoria acestor fragmente din scrisorile Părintelui Serafim vezi Prefața editorului ca și Nota editorului de la începutul părții a III-a. Titlurile secțiunilor au fost adăugate de editor. Numele au fost prescurtate, spre a proteja intimitatea persoanelor în viață (n. ed.).

Părintele P. și alții să aibă ceva de obiectat (vă voi spune mai jos ce am înțeles de la ei). Totuși, articolul poate fi îmbunătățit dezvoltând puțin câteva puncte:

1. La începutul paginii 1 menționați „*orice formă de evoluție*”, iar la sfârșitul paragrafului specificați: „*evoluția fizică atee, sau evoluția fizică teistă, sau evoluția spirituală*”. Totuși, articolul dvs. e adresat aproape exclusiv împotriva evoluției fizice atee și a absurdităților ei, iar unii ar putea profita de acest lucru spre a zice că nu ați luat în considerare forme mai „rafinat” de evoluție teistă sau spirituală. Într-un articol așa de scurt nu este desigur cu putință să te ocupi de ele, dar poate una sau două propoziții în plus despre ele ar arăta *de ce* nu pot fi luate în serios și de ce nu sunt niciodată mai „rafinat” (ci doar mai vagi și mai confuze!). Astfel, evoluția „teistă”, așa cum îi înțeleg eu motivațiile, este născocirea oamenilor care, temându-se că evoluția fizică este cu adevărat „științifică”, îl lipesc pe „Dumnezeu” în diverse puncte ale procesului evoluționist, ca nu cumva să rămână afară, spre a conforma „teologia” cu „ultimele descoperiri științifice”. Dar acest tip de gândire artificială este satisfăcător doar pentru mințile cele mai superficiale și mai confuze (pentru care, chipurile, „Dumnezeu” furnizează energia și ordinea ce nu pot fi explicate conform cele de-a doua legi a termodinamicii): nu e satisfăcătoare nici pentru teologie, nici pentru știință, ci doar amestecă cele două domenii. La fel, evoluția „spirituală” aplică concluziile evoluției fizice atee domeniului „spiritual”, ajungând la rezultate monstruoase și inacceptabile atât din punct de vedere științific, cât și teologic: un amestec și o confuzie ce nu pot decât să se deghizeze într-un jargon fantastic à la Teilhard de Chardin.

Amândouă aceste tipuri de evoluție depind în întregime de acceptarea evoluției fizice, iar dacă se arată că aceasta nu are temei, ele cad; pe deasupra, ele se contrazic singure, fiindcă scopul și intenția teoriei evoluției fizice nu este decât găsirea unei explicații a lumii fără Dumnezeu; adică evoluția fizică este prin natura ei atee, și e ridicol ca teologii să alerge după ultima teorie „științifică” ca nu cumva să rămână în urma timpurilor.

Mă tem că fac risipă de cuvinte pe această temă, dar cred că într-adevăr ar trebui să spuneți cititorului ceva mai pe larg de ce nu sunt mai satisfăcătoare celelalte tipuri de evoluție. Punctul central, desigur, este faptul că evoluția nu e deloc „științifică”, ci mai curând un fel de *science-fiction* teologic, produsul *credinței* (o credință atee, dar totuși credință). Faptul că e acceptată pe scară atât de largă arată desigur cât de jos a căzut astăzi nu numai teologia, ci și bunul simț obișnuit. (Încă îmi mai amintesc cum profesorul meu de zoologie din anul întâi divaga asupra „mărețelor idei ale omului”: pentru el, cea mai măreață idee pe care omul o născocise vreodată era ideea de evoluție; o idee mult mai măreață, credea el, decât „ideea de Dumnezeu“.)

2. Despre Oamenii de Piltdown, Pekin, Java etc. de la pag. 3: Nu cumva Piltdown este singurul universal acceptat ca fraudă? Dacă e așa, ar fi mai înțe-

lept să subliniați acest lucru (citând cartea despre el, dacă aveți referința la îndemână) și să menționați marile îndoieli și probleme din jurul celorlalți, astfel încât să nu fim acuzați că trecem în grabă peste dovezi!

3. Legea a doua a termodinamicii!¹ ar fi mai bine să dați o scurtă definiție la început (vezi și tăietura din ziar alăturată, unde se arată ce l-a adus pe un savant sovietic la Dumnezeu).

4. Încheiați cu o referire la „nebulia Evangheliei” – ceea ce ar putea, din greșeală, să-i facă pe unii cititori să creadă că, la urma urmei, admiteți că evoluția are un oarecare sens, și că trebuie să fii superior și mai duhovnicesc spre a vedea că de fapt nu are. Nu – la orice nivel, începând cu bunul simț, evoluția este o ineptie! Priviți în ce nebulie adevărată și fără nădejde cad cei ce încearcă să se descurce fără Dumnezeu!

Articolul, deși scurt, este excelent, folosind foarte bine citatele din Darwin și din alți autori. Probabil că veți avea parte de multe discuții pe acest subiect. Poate că într-o zi ați putea alcătui un articol mai lung și mai amănunțit despre evoluție, cu citate ample atât din evoluționiști (arătându-le credința naivă și gândirea neglijentă), cât și din criticii lor temeiniți (îmi amintesc de o carte foarte bună pe care am citit-o acum câțiva ani, scrisă de un ornitolog: Douglas Dewar, *Dificultăți ale teoriei evoluției*),² spre a servi ca sursă de referință celor ce-și dau osteneala de a cugeta în mod serios la acest subiect. În general, oamenii se tem așa de tare să-i provoace pe oamenii de știință „pe terenul lor”, încât le e frică să abordeze subiectul; o cât de mică gândire limpede, cum dovedește deja scurtul dvs. articol, poate risipi în mare parte frica și ceața ce învăluie întreaga problemă. [...]

Părintele P. a pomenit câte ceva despre problema evoluției (nu i-am spus de viitorul dvs. articol pe această temă), destul, cred eu, ca să-mi dau seama de atitudinea sa de principiu și de temerile sale. Preocuparea lui față de „fundamentalism” pare a se lovi de teama că bătălia ortodoxă împotriva evoluționismului ar putea ajunge să se înfunde la același nivel cu „posibilele” argumente științifice în favoarea lui, putându-se ajunge la nesfârșite dispute asupra dovezilor fosile, asupra înțelesului exact al celor „Șase Zile” etc. Desigur, are dreptate că demersul ortodox în această chestiune nu trebuie să se

¹ Pentru discuția asupra incompatibilității teoriei evoluției cu a doua lege a termodinamicii (universalul „principiu al dezintegrării”) vezi *The Mystery of Life's Origin* de Charles B. Thaxton, Walter L. Bradley și Roger L. Olsen, Lewis and Stanley, Dallas, 1984, pp. 113-126. Aceste pagini cuprind o respingere amănunțită a superficialului recurs al evoluționiștilor la sistemul deschis, dezechilibrul termodinamic (n. ed.).

² Douglas Dewar a fost unul dintre liderii Mișcării de protest împotriva evoluției, inițiate în Anglia în 1932. Valoroasele sale contribuții, cuprinse în cărțile *Difficulties of the Evolutionary Theory* (Thynne & Co., Londra, 1931) și *More Difficulties of the Evolutionary Theory* (Thynne & Co., Londra, 1938) sunt încă lucrări de referință. Descrierea făcută de el ipoteticei evoluții a balenei e citată de M. Denton în cartea *Evolution: A Theory in Crisis*, ed. cit., pp. 217-218 (n. ed.).

desfășoare la nivel științific, ci mai curând la nivel teologic; dar mi-am mai dat seama că nu este pe deplin conștient de șubrezenia dovezilor „științifice“ în favoarea evoluției, ceea ce-l face, poate, mult prea precaut și temător în privința întregii chestiuni. Da, demersul nostru, în principiu, trebuie să rămână înalt și teologic; dar putem să demolăm acele dovezi „științifice“ care chiar nu au nici un sens și care sunt într-adevăr rezultatul prejudecății oarbe și al falsei teologhisiri sub masca științei.

3. *Un model de gândire potrivnic Ortodoxiei* (Părintelui N., 5/18 aprilie, 1973)

Lucrul cel mai important în privința evoluției:

a. Întâi de toate, am să vă șochez de la început, spunându-vă că am citit articolul înainte de publicare,¹ am făcut mai multe sugestii (ce au fost toate incluse în articol), și l-am aprobat pe deplin; iar acum, recitindu-l după primirea scrisorii dvs., nu am găsit că ar avea vreo deficiență serioasă – cu excepția faptului că e prea scurt și concis. Acum, o dată cu scrisoarea dvs., se vedește că demersul respectiv era poate prea abrupt și direct pentru mulți cititori ortodocși de astăzi, și poate că trebuia să fie pregătiți ceva mai mult.

b. Prin urmare, este evident că există o discrepanță adâncă între păreriile dvs. și păreriile noastre pe această temă. Am privit întotdeauna evoluția, cu toate ramificațiile ei, ca pe o însemnată parte a bagajului intelectual al „Americii moderne“ pe care l-am lăsat în urmă când am devenit ortodox, și nu mi-s-a întâmplat niciodată ca vreun creștin ortodox conștient să o privească ca pe ceva fără importanță, mai ales acum când mulți savanți au abandonat-o (pe temeuri pur științifice), când temeurile pseudo-religioase ale adepților ei sunt atât de vădite și când ea este atât de legată de ecumenismul masonic și de întreaga perspectivă pseudo-religioasă.

Am fost sincer uimiți de obiecția dvs. adusă articolului, și ne-am bătut capul să încercăm să descoperim modul dvs. de gândire asupra acestui subiect. Apoi ne-am dumirit; se pare că dvs. priviți ideile „moderne“ ca fiind de două tipuri: cele care atacă direct Biserica, care trebuie înfruntate și smulse fără milă (masoneria, ecumenismul); și cele care nu atacă direct Biserica și nu sunt direct teologice (evoluția).

Așa este? Nu văd totuși cum se poate nega faptul că ideile „moderne“ alcătuiesc până la urmă un întreg: ele se formează întâi în afara Bisericii, se dezvoltă în mințile atee și agnostice, apoi străbat întreaga societate până ce ajung în Biserică, schimbându-și între timp forma spre a se potrivi cu fiecare curent de idei. „Evoluția“ este una dintre aceste idei (deși nu e chiar o „idee“ – vezi

¹ Articolul despre evoluție scris de A.Y., despre care Părintele Serafim vorbește în scrisoarea precedentă (*n. ed.*).

mai jos) care încă nu a atacat direct Ortodoxia. Priviți însă ce a făcut deja cu romano-catolicismul: nu e oare adevărat că întreaga descompunere a romano-catolicismului în ultimul deceniu este direct legată de „slobozirea“ teilhardismului în aceeași perioadă (cărțile lui fiind mai mult sau mai puțin interzise până atunci), un proces ce fusese înfățișat pentru consumul de masă acum zece ani, într-un roman mai curând ieftin, dar semnificativ, *Pantofii pescarului*? Nu vreau să spun prin aceasta că un anumit număr de teze teilhardiene au fost opuse tot atâtor teze romano-catolice și că le-au înfrânt: căci evoluția lui Teilhard nu este chiar o „erezie“ (vom fi de acord că acest termen aplicat lui, mai ales dinspre latura ortodoxă, este imprecis!), ci mai curând un întreg *model de gândire potrivnic*, oferind o abordare complet diferită a vieții (și, ca urmare, a religiei); și fiind deja atât de bine integrat „spiritului vremii“, demersurile sale au convins nu prin argumente, ci prin faptul că se potriveau cu atitudinile inconștiente ale oamenilor care în exterior erau romano-catolici.

Am fost destul de surprins când dvs. (ca și Părintele E., pe cât îmi amintesc) ați pomenit faptul că nu l-ați citit pe Teilhard și nu erați familiarizați cu ideile sale; cum s-ar zice, așteptați ca valul să izbească Ortodoxia înainte de a începe să vă gândiți la acest subiect. Dar vă asigur, teilhardismul este „creștinismul“ (și „ortodoxia“) viitorului, sau mai curând fundamentul său metafizic (căci se potrivește grozav cu fenomenele „harismatic“), și nu e în nici un caz prea devreme să aflați ce anume vine asupra noastră! S-ar prea putea ca situația lui A.Y. (ca laic aflat în mijlocul lumii și venind din afara unei Ortodoxii ce a fost deja robită cu totul de către spiritualitatea și filosofia „evoluționistă“) să-l fi făcut în stare să-și dea seama de un lucru pe care ortodoxii cei mai „la adăpost“ (clerul, monahii, cei ortodocși din leagăn) pur și simplu nu îl văd încă. Cât de bucuros am fost eu însumi să găsesc acest „loc de adăpostire“ când am devenit ortodox, căci am văzut că în această „lume suficientă sieși“ aș fi în stare să-mi schimb complet orientarea mentală (ca să nu mai vorbesc de cea duhovnicească) și să nu mai gândesc defel în termenii dominantei tiranii a ideilor (în care evoluția are un loc-cheie). Am observat totuși că alți convertiți nu păreau să priceapă acest aspect, unii dintre ei începând să discute cum anume poate fi înțeles sau acceptat unul sau altul dintre curentele moderne în termenii Ortodoxiei – o falsă perspectivă, fiindcă e vorba de două lumi conceptuale complet diferite, diferența fiind mai mare decât între două limbi cu totul străine...

Suntem cu totul de acord cu A.Y. că „evoluția este unul dintre cele mai primejdioase concepte cu care se confruntă creștinul ortodox de astăzi“ – fiind poate adevărata cheie (intelectuală) a asaltului asupra Bisericii, a însăși filosofiei (căci există așa ceva!) viitorului Antihrist. Dacă vă înțelegem bine, dvs. și Părintele E. o priviți ca pe o simplă „idee“ pe care o poți accepta sau nu și care te poate atrage în nesfârșite discuții între modernism și fundamen-

talism, cu totul fără rost (câte „ore“ au primele „șapte zile“ etc.). Suntem, cu siguranță, de acord în ce privește lipsa de sens a unor astfel de discuții, dar lucrurile sunt mult mai adânci; „evoluția“ este un întreg mod de gândire cu totul incompatibil cu Ortodoxia. Dar această chestiune e un tratat în sine. Cum am spus, articolul lui A.Y. este mult prea scurt, dar poate va avea efectul pozitiv de a inspira o tratare mai amănunțită a subiectului (nu o luptă între „moderniști și fundamentalști“, dar nici ceea ce se pare că vrea să facă Părintele E., tratând subiectul de la o așa de mare înălțime, încât nici măcar nu-ți mai dai seama că evoluția este o problemă crucială și distructivă pentru Ortodoxie, nu atât din pricina tezelor ei, cât pentru orientarea sa intelectual-spirituală).

În mod semnificativ, o dată cu scrisoarea dvs., poșta mi-a adus și revista *Concern*, cu articolul lui Theodosius Dobzhansky (care tocmai a primit titlul de *Doctor honoris causa* de la Seminarul Sfântul Vladimir) intitulat „Evoluția: metoda de creație a lui Dumnezeu“. Ei bine, el conține argumentele unui „evoluționist ortodox“, care sunt, la fel ca toate argumentele evoluționiste, o credință emoțională lipsită de orice fărâcă de dovezi autentice în sprijinul ei (deși prezintă un material ce arată foarte senzațional și „științific“). Dar lucrul cel mai important: citiți printre rânduri și răspundeți: crede acest om în Dumnezeu așa cum crede un adevărat creștin ortodox? Nu! El crede ca un om „modern“; e un deist. Iar concluzia sa este revelatoare: „Unul dintre marii gânditori ai vremii noastre, Teilhard de Chardin, scrie următoarele: «Este oare evoluția o teorie, un sistem sau o ipoteză? Ea este mult mai mult – este un postulat general, dinaintea căruia toate teoriile, toate ipotezele, toate sistemele trebuie să se încline de aici înainte, și căruia trebuie să i se conformeze spre a putea fi luate în considerare și a fi veridice. Evoluția e o lumină ce luminează toate faptele, o traiectorie pe care toate liniile de gândire trebuie s-o urmeze. Iată ce este evoluția».“

Acesta este într-adevăr teilhardism, și prin „toate teoriile și sistemele“ el înțelege, mai ales, teologia și spiritualitatea, ca părți ale celui mai înalt nivel evoluționist, „noosfera“, care tocmai se îndreaptă spre convergența cu punctul culminant al evoluției, numit „Punctul Omega“ sau „Supra-Hristos“. Nu-mi place să par „fundamentalist“, dar această construcție-mamut are la temelie doar câteva mărunte fapte „fundamentale“ (sau născociri), de care celor mai mulți oameni le este frică să se apropie fiindcă par atât de „științifice“, începând cu tranziția de la o specie la alta și urcând până la capătul scării.

În rezumat: oricâte slăbiciuni ar avea articolul lui A.Y. despre evoluție, el este o încercare de a răspunde la o *problemă reală* pe care nu o putem evita: orientarea ideologică și sistemul de valori ce este predat în toate școlile de stat *ca un fapt real*, și care otrăvește și paralizează cugetele ortodoxe fără ca măcar să atace Ortodoxia *ca atare*. Răspunsul lui A.Y. este bine întemeiat, chiar dacă

(desigur) nu e perfect. Noi, ortodocșii, nu ne temem să fim „înguști“ în chestiunea ecumenismului; de ce ne-am teme să fim „înguști“ în problema evoluției? Cele două subiecte, la urma urmei, sunt foarte strâns legate între ele.

4. *O forță primordială adânc înrădăcinată*
(Lui A.Y., 5/18 aprilie, 1973)

Doar o notă. Am primit luni o scrisoare destul de șocantă de la Părintele N., care își exprima extrema neplăcere provocată de articolul dvs. despre evoluție. Se pare că v-a trimis și dvs. o scrisoare, a cărei copie spunea că o alătură scrisorii către noi (dar nu a făcut-o).

După ce am citit scrisoarea sa, am recitit încă o dată, împreună, articolul dvs. – și nici unul dintre noi nu a găsit ceva de criticat, exceptând faptul că este prea scurt și concis. Căutând zadarnic vreo altă sursă a nemulțumirii Părintelui N., nu putem decât să tragem concluzia că Părintele N. și Părintele E. par să nu realizeze unde anume duce evoluția, fie în latura ei științifică, fie în implicațiile sale religioase și teologice. E vădit că articolul dvs. a atins ceva foarte adânc (suntem sincer uimiți că oameni atât de ageri în ce privește problemele ecleziologice, ecumenismul etc., par să nu fi dat prea multă atenție unui lucru așa de însemnat precum evoluția; pricina este probabil faptul că ea pare a fi în afara sferei bisericești). [...]

Trebuie să fim „înțelepți ca șerpii și blânzi ca porumbeii“ în tot ce facem și spunem acum, și cu nici un chip nu trebuie să ne lăsăm atrași într-o dispută de tipul „modernism-fundamentalism“. Poate că ei sunt moderniști, nu știu; dar, cu siguranță, noi nu suntem fundamentalști. Adevărul e mai adânc decât oricare dintre aceste poziții pur raționale, și nu va fi ușor de prezentat în așa fel încât să fie înțeles cum se cuvine, judecând după primul răspuns al Părintelui N. Nu cred nicidecum că dvs. sau noi ar trebui să ne „certăm“ cu ei, ci să ne pregătim pentru o mai amănunțită prezentare a întregului subiect. Sincer, vrem într-adevăr să îi convingem, iar modul de a face acest lucru este adâncirea subiectului, mai ales a implicațiilor duhovnicești.

Lucrul pe care cred că trebuie să-l ținem minte și cu care trebuie să ne răfuim nu este evoluția ca *erezie* sau idee greșită, la același nivel cu alte idei, care să fie combătută cu obișnuitele arme ale polemicii. Evoluția nu este *acel* tip de idee – ci, mai curând, un tip de forță primordială adânc înrădăcinată ce pare a prinde pe oameni chiar în pofida atitudinilor și a judecăților lor conștiente. (Cauza acestui fapt este foarte clară: ea a fost implantată în fiecare încă din leagăn, fiind deci extrem de greu de smuls și de examinat în mod rațional.) Este *un tipar de gândire potrivnic Ortodoxiei*, nu doar o altă idee.

Articolul dvs., fără nici o îndoială, vă va face „impopular“ în unele locuri. Nu vă lăsați descurajat ori împins într-o postură „defensivă“. Articolul dvs. va

pricinui la început un lucru foarte dureros, dar până la urmă pozitiv: va scoate la lumină unele atitudini care au stat multă vreme ascunse în umbră.

5. *Argumentul împotriva evoluției nu e științific, ci teologic*
(Părintelui N., Duminica Floriilor [9/22 aprilie], 1973)

(În treacăt fie spus, în caz că nu am fost destul de clar în ultima mea scrisoare, argumentul împotriva teoriei așa-zis „științifice” a evoluției nu este el însuși științific, căci „știința” însăși nu poate nici să o dovedească și nici să o dezmință, fiindcă știința lucrează doar cu supoziții: argumentul împotriva ei este teologic, întrucât ea include unele implicații cu totul inacceptabile pentru Ortodoxie, iar aceste implicații nu pot fi ocolite, și fiecare adept al evoluției se folosește de ele, teiștii și spiritualiștii fiind mai răi decât ateii.)

6. *Adevăratele probleme intelectuale ale prezentului*
(Lui A. Y., 29 iunie/12 iulie, 1973)

Am primit azi „Scrisoarea deschisă” a Părintelui E., împreună cu biletul dvs. Da, și noi am socotit că el este cu totul pe lângă subiect, și toate frumoasele citate din Părinți despre diferitele trepte ale cunoașterii nu înseamnă nimic când stai și îți dai seama că dvs. nu ați atacat în nici un caz *cunoașterea științifică*, ci numai filosofia pseudo-științifică și pseudo-religioasă travestită în știință, și folosiți cunoașterea științifică nu spre a apăra teologia, ci doar spre a nimici acele teorii auto-contradictorii ale pseudo-savanților. Sunt oare lucrurile acestea așa de greu de înțeles sau imposibil de apărat?

Dacă nu cumva ne-am pierdut mințile, Părintele E. este cu capul prin nori și a pierdut complet contactul cu cele ce se întâmplă în lumea de azi din punct de vedere intelectual – și care stârnesc multă îngrijorare creștinilor ortodocși ce trăiesc în lumea aceasta. Părintele E., încercând să rămână în așa măsură „deasupra” întregii chestiuni, nu dă totuși impresia că ar vorbi din înălțimile celei de-a treia trepte a cunoașterii (căci oare nu la asta pare să facă aluzie?), ci mai curând își folosește înalta cunoaștere în scopuri mai mult raționaliste. Suntem foarte dezamăgiți văzând o asemenea mărginire. Și răspunsul dat de mamă „tânărului licean” ortodox (care se pare că rezumă „răspunsul” Părintelui la întreaga problematică a evoluției!) – cât este de naiv și lipsit de verticalitate!¹ Cum poate Părintele E. să nu-și dea seama de scopurile anticreștine ale unei astfel de educații „științifice”? Răspunsul său este o invi-

¹ Părintele E. scrisese că dacă un tânăr ortodox ar veni de la școală și i-ar spune mamei că a învățat că omul a evoluat dintr-o specie inferioară, cel mai bun răspuns al mamei sale ar fi următorul: „Băiete, Dumnezeu ar fi putut să ne facă prin orice metodă ar fi dorit El, și nimeni nu va putea vreodată să fie în stare să înțeleagă căile Sale. Nu putem decât să-I mulțumim lui Dumnezeu pentru că ne-a creat” (n. ed.).

tație clară ca tânărul să accepte tot ce îl învață școala – fiindcă noi, bieiții creștini ortodocși, având o cunoaștere așa de înaltă, nu putem „să cunoaștem mai mult de atât”. Vă spun sincer (dar nu mă citați!) – asta nu e teologie, ci apă de ploaie. Problema este reală și presantă, și dvs. ați abordat-o cu onestitate, cu prospețime și destul de bine (având în vedere spațiul redus pe care l-ați avut); dacă există lipsuri sau greșeli în spusele dvs., se poate vorbi despre ele în mod prietenesc. Dar vai, singurul său scop este acela de a vă discredita și de a vă pune la punct. Este un lucru greșit și morbid. Iertați-mi limbajul cam tare...

După ce am citit epistola Părintelui E., începe să ne cuprindă disperarea față de „înțelepciunea elinească” din zilele noastre, ce pare să aibă mult prea multe în comun cu cea veche! Ce se va întâmpla când vor începe cu adevărat să-și dea seama cât de simpli și neinteresăți de toate lucrurile ce îi entuziasmează pe ei suntem noi, „rușii”? Întregii lor „înțelepciuni” pare să-i lipsească un lucru de temelie, unul despre care Sfinții Părinți subliniază că este esențial vieții ortodoxe adevărate: *suferința*. „Înțelepciunea” născută din viață tihnită și discuții deșarte nu merită osteneala; dar înțelepciunea născută din suferință adâncă (cum Dumnezeu a dat în zilele noastre mai ales rușilor) este singura cu adevărat cumpănită și întemeiată, chiar dacă nu poate da un răspuns zeflemitor la fiecare întrebare pusă în glumă. Să încercăm a pătrunde mai adânc în această suferință, cu harul lui Dumnezeu!...

Orice răspuns veți da Părintelui E. trebuie să fie scurt și la obiect. Este vădit că vă lovește sub centură pe dumneavoastră spre a vă discredita cu totul, întemeindu-se pe reputația mănăstirii împotriva dvs., un „nimeni”. El se lasă purtat de valul unei mode intelectuale care va trece, și nu va fi spre binele mănăstirii faptul că și-a îngăduit să facă aceasta în loc să înfrunte *adevăratele* probleme intelectuale ale zilei...

Nu vă va fi ușor să atingeți *esențialul* studiului dvs. mai lung despre evoluție dacă vă loviți de oameni ce gândesc ca Părintele E., dar, cu ajutorul lui Dumnezeu, se poate. Există ceva adânc și important aici – o abordare mai curând „academică” a teologiei care nu se ia la luptă cu *anti-teologia* din zilele noastre.

*7. De o asemenea „teologie” nu avem nevoie
(Lui A.Y., 4/17 iulie, 1973)*

Doar câteva cuvinte. Scrisoarea Părintelui E. a pătruns ceva mai adânc, tulburându-ne încă mai mult decât la început. Acesta nu e un răspuns la nimic, și face un deserviciu creștinilor ortodocși vorbitori de engleză. De o asemenea „teologie” nu avem nevoie. Ne gândeam să-i scriem noi înșine un bilet, dar nu are rost, întrucât a citit deja scrisoarea noastră către Părintele N. în apărarea dvs., unde vorbeam de nevoia ca toți să ne debarasăm de bagajul nostru intelectual „modern american”: evoluție etc.

Fără a intra într-o dispută publică cu el, trebuie, prin orice mijloace, să încercăm a prezenta păreri ortodoxe întemeiate asupra acelor puncte unde el evident o ia razna. Broșura dvs. despre evoluție va fi foarte importantă din acest punct de vedere și am notat câteva puncte pe care nădăjduim să le vedem tratate sau menționate acolo, și de asemenea unele sugestii despre felul cum să evităm a fi așezați în anumite categorii stereotipe, prin care oamenii pot fi convinși să nici nu asculte spusele dvs. Aveți deja o concepție generală asupra articolului?

Am scris o scrisoare către Dr. Kalomiros și nădăjduim să primim confirmarea bănuielii noastre că este folosit pe nedrept ca un posibil adept al evoluției.

8. *Un produs al „spiritului vremii“*
(Părintelui N., 19 august/1 septembrie, 1973)

Vă mulțumim pentru noua scrisoare. Despre „evoluție“: ce vă putem răspunde? Vă vom spune exact ceea ce gândim: articolul despre *exetastes*¹ nu este nicidecum „o prezentare ortodoxă obiectivă a evoluției“ – este mai curând o prezentare „liberală“ cam simplistă, deloc diferită de ceea ce ar publica orice revistă protestantă sau catolică, și este exact ceea ce te-ai aștepta de la Arhiepiscopia Grecească, în acord cu generala sa orientare „liberală“. Articolul nici măcar nu enunță cea mai importantă problemă pusă de „evoluție“, cu-atât mai puțin să răspundă la ea. Este un produs absolut tipic al „spiritului vremii“.

S-ar părea că dvs. gândiți puțin altfel. Dar, Părinte, haideți să fie pace între noi! „Evoluția“ este o problemă extrem de complicată, dacă punem la socoteală toate aspectele sale, și nici unul dintre noi nu este în situația de a cunoaște „totul despre ea“ spre a da o judecată hotărâtoare asupra tuturor aspectelor sale. A o numi „erezie“ este desigur o mare simplificare, fiind ceva mult mai complex decât atât, și e vădit că diferitele persoane au în minte lucruri cu totul diferite când aud cuvântul „evoluție“, ceea ce complică și mai mult lucrurile. Articolul lui A.Y. nu era destinat teologilor, ci oamenilor obișnuiți, prin urmare este de înțeles că tonul său și prezentarea sunt oarecum mai simple și mai tăioase. Lucrul are și dezavantaje, primul fiind acela că în mod vădit nu v-a spus nimic nici dumneavoastră, nici altor oameni cu același mod de gândire. Evident că pentru aceste persoane trebuie făcută o prezentare mult mai amănunțită, și cred că astfel vă va fi mult mai ușor să vedeți cât este de nepotrivit articolul „Exetastes“, după cum credem noi. Dacă ați fi citit grotesca și satanica teologie a lui Teilhard de Chardin, ați fi avut un simțământ foarte ciudat cu privire la un articol în care el este dat ca exemplu de demers rezonabil față de această problemă.

¹ Cuvântul grecesc pentru „evoluție“ (*n. ed.*).

9. *Așteptăm răspunsul fără prejudecăți*
(Lui A.Y., 8/21 septembrie, 1973)

Ieri am primit în sfârșit un răspuns de la Alexandru Kalomiroș la scrisoarea în care ne interesam de părerile sale despre evoluție – și ne făgăduiește că va trimite curând un răspuns amănunțit în engleză, cu citate din Sfinții Părinți. Așteptăm răspunsul fără prejudecăți și cu unele speranțe!

10. *Jocuri de cuvinte*
(Lui A.Y., săptămâna lui 6 noiembrie, 1973)

În privința evoluției: Părintele E. se joacă cu cuvintele, fiindcă pur și simplu nu înțelege nimic. Este vădit că răstălmăcește atât pe Sfântul Nectarie (care cu siguranță nu vrea să facă o afirmație „științifică“, ci doar îi ironizează, cât se poate de îndreptățit, pe pseudo-savanții ce găesc obârșia omului în tărâmul maimuțelor), cât și pe Sfântul Vasile cel Mare (care face o afirmație corectă din punct de vedere științific în privința pinilor și stejarilor și care, cu siguranță, nu a vrut să spună că *sămânța* unuia îl produce pe celălalt, întrucât întreg *Hexaimeronul* subliniază că fiecare fel de făpturi se reproduce *exclusiv după felul său*). Dar este inutil să dai un răspuns la aceste lucruri: mai curând, întreaga discuție ar trebui plasată într-un alt context, mai serios. Nădăjduim că acest lucru va fi realizat de către viitorul dvs. articol despre evoluție (dacă va voi Dumnezeu!).

11. *Sfinții Părinți ca răspuns dat scolasticii medievale*
(Lui A.Y., 9/22 ianuarie, 1974)

Ce interesant, chiar înainte de a primi scrisoarea dvs. citeam și mă gândeam la Kireevski, prietenul apropiat al lui Homiakov, care gândea foarte asemănător cu el și care e chiar mai bun, din pricina legăturii strânse cu Optina și Sfinții Părinți. [...] Gândurile lui Kireevski despre diferența dintre mentalitatea catolică apuseană și Ortodoxie pot servi foarte bine ca articol sau chiar ca pamflet, care ar fi foarte ziditor mai ales pentru convertiții de azi. Răspunsul la scolastica medievală, spune el, sunt marii Părinți ortodocși ce au trăit în același timp – anume Sfântul Simeon Noul Teolog, Sfântul Grigorie Sinaitul, Sfântul Grigorie Palama.

Și, vorbind de acest contrast, cercetarea Părinților în privința evoluției a dat la iveală ceva remarcabil – învățătura catolică și cea ortodoxă despre Adam și zidire sunt semnificativ diferite, iar „evoluția“ se potrivește mult mai bine tocmai cu doctrina catolică, dar nicidecum cu cea ortodoxă! Acest lucru se poate arăta foarte bine comparând câteva pasaje din *Summa Theologica* lui Toma d'Aquino (m-am tot întrebat de ce am păstrat cartea aceasta!) cu pasa-

jul din Sfântul Simeon pe care îl aveți, și cu un altul din Sfântul Grigorie Sinaitul. Întreaga discuție despre „evoluție“, dacă e prezentată cum se cuvine, poate fi foarte importantă spre a înfățișa perspectiva autentic ortodoxă asupra științei și „înțelepciunii“ contemporane.

Am găsit, de asemenea, tâlcuiri la *Facere* de Sfântul Efrem Sirul și Sfântul Ioan Gură de Aur, ca și unele afirmații răzlețe la alți Părinți. Nu există nici o îndoială asupra felului cum au înțeles Părinții *Cartea Facerii* – cât se poate de „literal“! La început stăteam puțin la îndoială asupra unui citat din Sfântul Grigorie Teologul, ce arată că el privea pomul cunoașterii binelui și răului ca pe un simbol; iar unii Părinți, precum Sfântul Grigorie de Nyssa, sunt plini de astfel de simboluri, ceea ce a făcut ca unii învățați, precum Florovsky, să întrebe: oare înțelege el istorisirea facerii lumii cu totul simbolic sau nu? Apoi, ca răspuns la îndoiala mea, răsfoind o traducere franțuzească din Sfântul Grigorie Palama pe care o avem, am descoperit că, împotriva celor ce spun că Lumina nezidită de pe Muntele Taborului este doar un „simbol“, el citează chiar pasajul din Sfântul Grigorie Teologul despre pomul cunoașterii, spunând că e de la sine înțeles că accepta și faptul că acesta exista ca atare! Toate aceste citate puse laolaltă ar trebui să conteze mult spre a da poporului ortodox adevărata abordare ortodoxă a *Cărții Facerii* și a facerii lumii, de care cred că mulți se tem acum, din pricina prestigiului „științei“.

12. Credința științifică

(Lui A.Y., 24 ianuarie/6 februarie, 1974)

Iată încă vreo câteva note despre evoluție, și îndeosebi capitolele dvs. pe care vi le înapoiem alăturat...

Poate că concluzia de la sfârșitul acestui capitol [despre populara carte *Primul Om*] nu ar trebui să fie: „Evoluția s-a dovedit a fi falsă iar creația particulară adevărată“, ci: evoluția, prezentată îndeobște ca un „fapt“ și ca „adevărul“, nu are în sprijinul ei nici o dovadă științifică zdrobitoare. Toate presupusele „dovezi“ ale evoluției pot fi la fel de bine folosite spre a „dovedi“ o altă teorie, în funcție de premise. Aici ar trebui să introduceți pe scurt principalele „dovezi“ ale evoluției (preferabil cu citate din principalele manuale evoluționiste sau din *Encyclopedia Britannica* – ediția a unsprezecea dă o listă de opt dovezi), arătând că ele presupun o întreagă *filosofie* a naturii ce nu derivă nicidecum din „dovezi“, ci din climatul intelectual al epocii. (Vezi, de pildă, broșura alăturată,¹ p. 67). Tot acolo veți găsi câteva citate chiar din evoluționiști, ce arată faptul că ei își dau seama că, de fapt, nu există *dovezi* zdrobitoare ale evoluției; ci doar că ea „are mai mult sens“ sau că „alternativa

¹ *Evoluția și elevul de liceu*, de Kenneth Taylor, Tyndale House Publishers, Wheaton, Illinois, 1972 (n. ed.).

este de neconceput“ – adică creația lui Dumnezeu; ori alte citate similare. Iar când citați pe evoluționiști „împotriva lor înșiși“ să fiți atent ca nu cumva să vă „năpustiți“ asupra lor, zicând „Aha, iată cum se dezminț singuri“ – ci, mai curând, continuați pe un ton senin, nu profitând la maxim de recunoașterea lor – căci veți lăsa ca dovezile ce îi incriminează să vorbească de la sine, până când se vor acumula și, în final, vor ajunge absolut evidente, iar atunci însușirea acestor dovezi va fi foarte puternică!

Și apoi, unde trebuie să arătați „contextul“ evoluției... Ar fi prea greu pentru cei mai mulți dintre cititori să înțeleagă întreaga mișcare a umanismului etc.; mai ales că încă nu sunt dispuși să creadă că le arătați adevărata sa poveste. Ar fi bine, în acest caz, să citați o sursă cu autoritate, obiectivă. Deci: alăturat veți găsi cinci pagini cu citate dintr-un foarte bun tratat despre „istoria intelectuală“ modernă.¹ Autorul este el însuși „modern“ și crede în evoluție, neavând deci „prejudecățile“ dvs.; totuși e foarte precis și conștient de întreg. Fragmentele arată cu precizie schimbarea de la universul mecanicist newtonian la universul evoluționist de azi. Câteva dintre aceste citate, poate cu unele mici comentarii între ele, ar putea fi suficiente spre a contura „climatul intelectual“ în care s-a dezvoltat evoluția.

Acum sunteți gata să pătrundeți în zona filosofiei și teologiei: fiindcă lipsa dovezilor strict științifice ale evoluției înseamnă că aceste probleme sunt în esență *neștiințifice*, provenind din credință. În același timp scăpați de fundătura încercării de a „dezminți“ evoluția: prin știință ea nu poate fi nici dovedită, nici dezmințită; este o chestiune de alt ordin decât știința.

Nu știu ce și cât de mult v-ați propus să scrieți despre „evoluționiștii ortodocși“ și despre Teilhard, dar cred că e posibil să fie combinați într-un singur capitol numit „Evoluționismul creștin“. (Cam în același fel cum, în articolul nostru despre „harismatici“ am combinat mărturiile unor harismatici protestanți, catolici și ortodocși – atât din pricina faptului că mărturia fiecărui grup o întărește pe a celorlalte, cât și pentru că nu există o diferență reală între ele; tot așa și „evoluționismul ortodox“ este exact același cu „evoluționismul catolic“.) Aceasta va da mai multă forță și secțiunii pe care o compilez eu conform citatelor patristice, și care s-ar putea numi, cu folos, nădăduiesc eu, „Scolastica latină: temelul teologic al «evoluționismului creștin““.

Principalul lucru ce trebuie arătat într-un astfel de capitol despre „evoluționismul creștin“ va fi faptul că adăugarea lui „Dumnezeu“ la evoluție nu-i schimbă deloc acesteia perspectiva și intenția filosofico-teologică de bază. Dumnezeu devine un *deus ex machina* pentru salvarea evoluției atunci când absurditatea de a crede în ea fără Dumnezeu, ca într-un proces pur întâmplător, devine prea evidentă. Astfel, citându-l pe Dobzhansky și pe alții, puteți

¹ John Herman Randall Jr., *The Making of the Modern Mind: A Survey of the Intellectual Background of the Present Age* (1926) (n. ed.).

arăta cum aceștia cred în același univers naturalist, fără amestecul lui Dumnezeu, la fel ca și evoluționiștii atei: tăgăduirea proniei dumnezeiești etc.

Drept culminare a secțiunii: Teilhard de Chardin ca extrem de semnificativ pentru „spiritul vremii“ – un gânditor „religios“ ajuns la modă, susținut chiar de Julian Huxley și de Uniunea Sovietică! (Voi trimite niște materiale din Rusia despre Teilhard.) Ați putea să-l cercetați și pe Lecomte du Noüy, întrucât articolul Arhiepiscopiei Grecești îl pomenește laolaltă cu Teilhard de Chardin...

O parte importantă a capitolului despre „evoluționismul creștin“: citați-l pe Teilhard de Chardin (pasajul citat de Dobzhansky la sfârșitul articolului său) despre evoluție ca absolut „universală“ – în acest moment simpla citare a pasajului va arăta deja cititorului cât de mult depinde o asemenea părere de impregnarea de „spiritul vremii“. Citatul arată credința oarbă a unor figuri „religioase“ din cel mai recent curent de credință științifică și oferă o paralelă exactă credinței oarbe a lui Alexander Pope într-o *altă* credință științifică: adorarea lui Newton și a universului său mecanicisto-deist de ordine desăvârșită, de care și-a bătut joc un veac mai târziu Voltaire în *Candide*, o satiră despre „cea mai bună dintre lumile posibile“ (frază e a lui Leibnitz, dar ea rezumă credința întregului „establishment“ filosofic al secolului al șaptesprezecelea și al începutului secolului al optsprezecelea. Cuvintele lui Pope [...] îi vor face poate pe cititori să înceapă să vadă că nu ar trebui să se încreadă prea mult în *nici o* filosofie-credință.

Alexander Pope , „Eseu despre Om“:

„Întregului mirabil părți toate-i sunt mereu,
Natura trup fiindu-i, și suflet Dumnezeu...
Natura toată-i Artă, ție necunoscută;
Oricare întâmplare – direcție nevăzută;
Oricare învrăjbire – acord neînțeles;
Oricare rău în parte – un bine-n univers:
Și-n ciuda vanității, și-a minții rătăcire,
E clar: tot ce există, are îndreptățire.“

Și într-un alt loc din operele lui Pope:

„Natura ca și legile Naturii zăceau ascunse-n bezna cea de tină:
Și zis-a Dumnezeu: Să fie Newton! și dintr-o dată s-a făcut Lumină.“

Voltaire își bătea joc de această filosofie fiindcă *nu mai era la modă*; astfel cititorul dvs. este avertizat, primește o sugestie; poate că și evoluția este o astfel de credință trecătoare ce va ieși din modă într-o zi, sau deja a și ieșit! Lucrul acesta se va întâmpla în mod inevitabil dacă filosofia creștină acceptă filosofia „spiritului vremii“, care vine și pleacă. În general, ar fi o idee bună să punem în antiteză universul newtonian cu cel evoluționist: contrastul

va da, probabil, cititorului întregul „context” intelectual al evoluției de care are nevoie, și fără prea multă osteneală, fără a-l sili să înțeleagă întreaga istorie a gândirii moderne. Mulți oameni nici măcar nu sunt conștienți că a existat cândva o „știință” ce nu era „evoluționistă”, iar contrastul dintre Newton și evoluție arată cum o anume teorie științifică face loc următoarei. Astfel veți submina „credința” științifică a cititorilor dvs.! (În secțiunea noastră teologică îl vom cita pe Sfântul Vasile cel Mare, ca și pe Părintele Mihail Pomazanski pe această temă.) [...] Punctul culminant al întregului articol va fi apoi prezentarea teologiei ortodoxe a creației – Adam, care e cu totul independentă de orice mode științifice.

Căci Ortodoxia NU URMEAZĂ FILOSOFIA VREMII, având propria filosofie întemeiată pe descoperirea dumnezeiască. Sfinții Părinți au o teologie completă despre obârșia omului și a zidirii, nelegată de nici o modă intelectuală trecătoare. Această învățătură nu se modifică o dată cu orice filosofie trecătoare, nefiind legată nici de universul static al desăvârșitei armonii al lui Newton (care s-a îndepărtat de ortodoxie făcând universul pur *naturalist* – iar evoluția este de fapt tocmai filosofia prezentă a universului *naturalizat*, despărțit de Dumnezeu și de lucrarea Sa), nici de universul în dezvoltare al lui Teilhard de Chardin și al altor gânditori la modă din ziua de azi. Filosofia noastră NU E DIN LUMEA ACEASTA, fiind RĂSPUNSUL la deșartele speculației ale omului modern!

Mai presus de orice, întregul studiu trebuie să fie cât mai simplu și cât mai la obiect, și cât se poate de „obiectiv”. Dacă cititorul acceptă principiul obiectivității și crede în Sfinții Părinți – atunci întregul studiu, chiar pe un ton scăzut, se va înălța treptat până la o concluzie zdrobitoare și convingătoare.

Fiindcă veni vorba, sper că în capitolele „științifice” aveți o bună relatare despre „sistemul datării cu carbon” și despre ce fel de „dovezi” există în favoarea „milioanelor de ani”; de asemenea, trebuie să fiți pregătit să răspundeți la câteva lucruri legate de „istoria omenirii” – de exemplu, cum anume explicați Omul de Neanderthal? [...] ¹

Am primit noile comentarii ale Părintelui N. despre evoluție, unde încearcă să identifice anti-evoluționismul cu granița sectarismului. La ce bun asemenea comentarii fără rost? Se poate percepe că el se simte oarecum *nesigur* de evoluție, oarecum *amenințat* de anti-evoluționism. De fapt, nu face decât să încurce și mai mult pe oamenii care deja nu prea știu ce anume să creadă despre evoluție.

Iar ieri am primit de la „Schitul Ortodox Sion” o copie a scrisorii către Părintele N. pe care ne-o arătaserăți deja, împreună cu un articol pe care nu-l văzusem, numit „Narațiunea Facerii”. Văzând la pagina 1 citatul din Sfântul

¹ Pentru răspunsul la această întrebare vezi Marvin L. Lubenow, *Bones of Contention: A Creationist Assessment of Human Fossils*, ed. cit., cap. 6 (n. ed.).

Ippolit, ne-am așteptat să găsim ceva documentație patristică. Dar din nefericire autorul nu continuă pe această direcție, dovedindu-se destul de vag în ce privește subiectul în sine! În penultimul paragraf de la pag. 2 chiar se pierde în „speculații“ riscante, nu doar nescripturistice (nu am mai auzit ca *ci-neva* să fi aruncat *dinozaurii* înainte de cele Șase Zile ale Facerii) dar nesănătoase și din punct de vedere dogmatic (sugestia că răul putea exista în zidirea văzută înainte de călcarea poruncii de către Adam).¹ Într-un cuvânt, autorul este cu totul naiv, și prin teama sa că „știința ar putea avea dreptate“ în privința „milioanelor de ani“, are deja multe lucruri în comun cu evoluționiștii de azi.

*13. Începe, în sfârșit, adevărata bătălie
(Lui A. Y., 25 februarie/10 martie, 1974)*

Am primit ieri mult-așteptata epistolă a Doctorului Kalomiros despre „evoluție“ – de patruzeci de pagini! Trebuie să mărturisesc că este mult mai șocant decât ne așteptam – să expui învățătura „evoluționistă“ nici măcar înfrumusețată ori aranșată, încununată cu „animalul evoluat Adam“ și cu „cel ce tăgăduiește evoluția tăgăduiește Sfintele Scripturi“. Într-un fel suntem totuși mai curând mulțumiți – căci acum am aflat *pentru prima dată* un respectabil „evoluționist“ ortodox ce acceptă să spună pe față lucruri pe care alții, cred eu, se tem să le rostească cu glas tare, de frică să nu jighească „cugetele slabe“ aflate sub „influențe apusene“.

Îi scrisesem o scurtă scrisoare spunându-i că doresc să-i răspund pe larg și amănunțit și să pornesc un „dialog“ cu el pe această temă. Cred că, dacă i-am putea răspunde punct cu punct, ridicând și problemele pe care nu le pomenește, putem face ca viitoarea publicație să fie una foarte puternică.

Trebuie să mărturisesc că sunt mai curând dezamăgit de *tonul* scrisorii sale, cam același ton „elevat“ al părintelui E., cu repetate comentarii despre „raționaliștii apuseni“ etc. Totuși sfârșește foarte frumos, cerându-ne să-i spunem unde a greșit – *așa că trebuie s-o facem*. Sincer, aș vrea să îl convertesc cu totul. Dar numai Dumnezeu știe ce este cu puțință și cât de deschisă este încă mintea sa. Lucrul cel mai încurajator este faptul că, la fel ca noi, privește subiectul ca fiind extrem de important, spre deosebire de cei ce îl socotesc neînsemnat și care spun că oricine poate crede cum dorește. Cu Dr. Kalomiros începe, în sfârșit, adevărata bătălie.

Puteți citi scrisoarea la următoare dvs. vizită (acum mă pregătesc să-i răspund), dar, în general, iată cam ce simt eu despre ea (Părintele Gherman nu a citit-o încă):

¹ Aceste idei derivă de fapt din teoria „intervalului“, ce postulează că au existat miliarde de ani de istorie a pământului înainte de cele Șase Zile (*n. ed.*).

1. Din punct de vedere patristic este foarte slabă. Citează foarte puțini Părinți, și *singurul* citat cu adevărat „evoluționist” este un pasaj din Sfântul Grigorie de Nyssa – un pasaj pe care, în trecut fie spus, îl observasem cu câteva săptămâni în urmă, și mă gândisem: „Mai bine să-l folosesc și să-l explic, fiindcă cel ce deja crede în evoluție va socoti în mod sigur că «dovedește evoluția»”. Bineînțeles, citatul nu face acest lucru – este doar o afirmație generală despre înaintarea ordonată a creației lui Dumnezeu de la cele mai joase la cele mai înalte, sfârșind cu făptura desăvârșită, omul. Nu se spune nimic despre evoluția omului sau a oricărei alte făpturi, iar într-o altă parte a aceleiași cărți (*Despre facerea omului*) Sfântul Grigorie spune explicit că Adam era *nenăscut*, fiind plăsmuit direct de Hristos.

2. Există un lung discurs „teologic” despre firea omului, foarte părtinitor și limitat, dar care cere un răspuns solid, cu citate din Sfinții Părinți – căci evoluția implică în primul rând o falsă *antropologie*, o falsă doctrină despre om.

3. Este evident că dr. Kalomiros a apelat la Părinți *cunoscând deja* că evoluție este un „fapt”. Este vădit că nu și-a bătut capul să cerceteze ideile preconceptuate pe care se bazează „faptul” evoluției, deci trebuie să-l provocăm să înceapă să gândească, iar *nu* să atribuie Sfinților Părinți prejudecățile sale întemeiate pe „înțelepciunea” apuseană modernă.

4. Este *foarte* imprecis în ce privește înțelesul cuvântului „evoluție” – crezând că dezvoltarea embrionului până la omul matur este „evoluție” și că existența diferitelor rase de oameni se datorează evoluției. Foarte naiv.

5. Omul nu este teolog, ci îi citește pe Părinți la nimereală.

*14. Iubirea față de Sfinții Părinți
(Doctorului Alexandru Kalomiros, 25 februarie,
a Doua Duminică din Postul Mare, 1974)*

Am primit scrisoarea dvs. referitoare la „evoluție”, pentru care vă mulțumim foarte mult. Am citit-o încercând, așa cum spuneai, să-mi alung din minte toate concepțiile apusene. Nădăjduiesc, dacă îmi dă Dumnezeu putere, să studiez cu grijă opiniile dvs. și să vă scriu cât mai curând un foarte lung și amănunțit răspuns, însă deocamdată aș dori să vă spun doar câteva lucruri.

Și eu i-am cercetat o vreme pe Sfinții Părinți, căutând să aflu care este învățătura lor despre problemele ridicate de evoluție. Îmi scosesem o mare cantitate de citate din scrierile lor, inclusiv multe dintre pasajele pe care le citați în scrisoarea dvs. M-am străduit să nu proiectez în acele pasaje nici un fel de opinii „preconceptuate” ale mele, însă trebuie să recunosc că concluziile mele privitoare la învățătura Sfinților Părinți sunt complet diferite de ale dvs. Cred că pot să vă arăt că unele dintre interpretările pe care le dați Sfinților Părinți sunt incomplete – adică ați prezentat numai o parte a învățăturii lor,

trecând cu vederea cealaltă parte care este cu totul esențială pentru problema respectivă. Aș dori, de asemenea, să vă prezint texte patristice asupra unor probleme pe care nu le ridicăți în scrisoarea dvs., dar care cred că sunt cu totul esențiale pentru înțelegerea problemelor puse de evoluție.

Observ, de asemenea, în scrisoarea dvs. că folosirea termenului „evoluție“ este oarecum imprecisă, și aș dori să discut și această chestiune ceva mai amănunțit.

Sunt de acord cu dvs. că subiectul de față e vital și extrem de însemnat. Am găsit foarte puțini oameni doritori sau în stare să gândească limpede acest subiect, cu urmarea că există multă confuzie în mințile credincioșilor ortodocși în privința ei. Vă suntem deci foarte recunoscători că ne-ați scris părerile dvs. atât de clar și răspicat.

La fel ca dvs., nici noi nu dorim să rămânem la „părerile noastre“ pe această temă, ci dorim doar să primim învățătura Sfinților Părinți. Până acum nu am găsit nici un „evoluționist“ sau „anti-evoluționist“ care să înfățișeze adevărata învățatură ortodoxă pe această temă, și tocmai de aceea am făcut noi înșine cercetări asupra ei. Obiecțiile protestantismului fundamentalist față de evoluție sunt în mare măsură superficiale și raționaliste (cum ați observat și dvs.), fiind întemeiate pe o interpretare a *Cărții Facerii* pornind de la „bunul simț“, iar nu de la Sfinții Părinți.

Nu suntem teologi (și vă spun sincer că nu avem încredere în oamenii ce se numesc singuri „teologi“, fiindcă cei mai mulți par a fi doar niște raționaliști academici) dar îi iubim mult pe Sfinții Părinți și dorim să trăim după învățătura lor, și simțim că și dvs. faceți la fel. Fie ca prin această iubire, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu rugăciunile acestor Sfinți Părinți, să putem începe acum un „dialog“ cu dvs. care să ne aducă pe toți la adevărata învățatură patristică și să fie de folos și altora.

Tot ceea ce scriu va fi citit și criticat de către colaboratorul meu, Părintele Gherman, față de care sunt în ascultare, și vom încerca să dobândim și părerile unora dintre teologii noștri ruși pe care îi prețuim.

*15. Puterea lumii acesteia și a ideilor sale la modă
(Lui A.Y., 2/15 martie, 1974)*

Aproape am terminat „răspunsul“ către Dr. Kalomiros, și cred că Dumnezeu mi-a ajutat să pun tot materialul patristic (sau aproape tot) pe care îl adunaserăm într-o prezentare coerentă și mult mai eficace decât dacă m-aș fi ținut de prezentarea „sobră și obiectivă“ pe care o plănuisem. Unul dintre Bătrânii egipteni i-a spus odată Sfântului Ioan Cassian (cu grosolănie!): „Mă bucur că ai înfățișat aceasta așa de prosteste, căci acum pot să arat cu limpezime adevărata învățatură“. Kalomiros a înfățișat „evoluționismul prostesc“ așa de bine (lucru pe care alți greci se tem să-l facă pe față), încât răspunsul se scrie aproa-

pe de la sine! Deși îi cunosc pe Părinți destul de puțin, totuși învățătura lor ce se leagă de „evoluție“ este atât de limpede de îndată ce o pui laolaltă, încât pur și simplu sunt uimit de puterea pe care o are „evoluția“ chiar asupra minților ortodoxe educate. Iată puterea lumii acesteia și a ideilor sale la modă! Am să vă trimit o copie a scrisorii mele, ca și una a scrisorii lui Kalomiros, de îndată ce o voi termina de bătut la mașină – este cel puțin *de două ori mai lungă* decât scrisoarea lui Kalomiros adresată nouă și va ocupa probabil vreo patruzeci de pagini tipărite!

Acum, că am făcut acest lucru, nu prea mai știu, desigur, ce legătură are scrisoarea de față cu proiectata noastră carte – care este absolut necesar să iasă! S-ar putea ca o astfel de carte să fie mai eficientă chiar în forma unei scrisori, doar puțin revizuită și împărțită în capitole, și cu tot materialul dumneavoastră științific și filosofic introdus în locurile potrivite. (Veți observa că pomenesc acest material în mai multe locuri ale scrisorii, fără a intra în amănunte, întrucât scrisoarea este aproape în întregime patristică.) Oricum, vedeți cum vi se pare scrisoarea după ce o citiți și vom vedea și ce ne răspunde Kalomiros. [...]

Bineînțeles că mulți se vor supăra că se „ridică“ din nou problema evoluției, în loc de a se păstra tăcerea – dar aici suntem de acord cu Kalomiros că ea *trebuie* să fie ridicată și că trebuie înfățișată adevărata învățătură patristică. Este ceva foarte nesănătos să dorești să se păstreze tăcerea asupra unei probleme ce rămâne atât de confuză în cugetele celor mai mulți ortodocși. [...]

Rugați-vă pentru noi. Astăzi nădăjduiesc să închei ultima și cea mai însemnată secțiune a scrisorii către Kalomiros, referitoare la firea omului – în legătură cu care Kalomiros a exprimat ceva primejdios de apropiat de augustinianism, întemeindu-se pe o greșită interpretare a cuvintelor Sfântului Serafim din Sarov!

*16. Nutrind fără să știe „idei moderne“
(Lui A.Y., 9/22 martie, 1974)*

Demersul științific obiectiv este foarte necesar – nu până acolo încât să ne înfundăm în „dovezile științifice“ – dar atât cât este suficient spre a arăta că probele științifice se anulează parcă una pe alta, reducând problema evoluției la sfera ei reală, cea a filosofiei și teologiei... Slăbiciunea evoluției ca știință și filosofie nu face decât să sublinieze importanța concepției patristice, care este așa de clară și cu adevărat puternică. [...]

În treacăt fie spus, încep să văd că eu însumi nutream unele „idei moderne“ despre cele Șase Zile ale Facerii. E adevărat că nu aceasta este problema cea mai importantă implicată de evoluție, dar nu este nici ceva care să te lase indiferent; există aici o adâncă învățătură patristică, așa cum arăt în scrisoarea

mea către Kalomiros. Dar ar fi bine să avem și alte mărturii patristice – deci vă rog să-mi spuneți dacă știți vreuna. Continuăm să adunăm materiale patristice pentru versiunea finală a cărții.

17. Știința autentică

(Lui A.Y., Marțea Sfântului Toma, 10 aprilie, 1974)

Pentru propria mea informare am verificat două cărți în biblioteca Redding: Raymond Dart, *În căutarea verigii lipsă*, ce pare a fi prea populară spre a fi de mare folos; și [Louis] Leakey, *Strămoșii lui Adam*, pe care, după câteva capitole, mă surprind a o privi mai curând cu simpatie, întrucât pare a fi destul de îngrijită și precisă din punct de vedere științific (bineînțeles, dacă nu pui la socoteală încercarea de a conforma orice probă cu cadrul „evoluționist“, ceea ce într-adevăr pare a fi un amestec al filosofiei). [...]

Am dat de câteva referiri la „sistemul datării cu fluor“, dar fără o discuție amănunțită – Leakey menționează că se afla în faza copilăriei în anii 1940. Se pare că e legat de viteza de absorbție a fluorului, ce pare a varia mult în funcție de umezeală etc. Ar fi în avantajul nostru să dăm un fel de „filosofie“ a sistemelor de datare – adică să arătăm că nu le respingem de-a dreptul, dar că însemnătatea lor este relativă și limitată, putând da un oarecare ajutor în studiul autentic al paleontologiei (despre care trebuie de asemenea să subliniem că este o știință legitimă), dar nu un răspuns absolut în nici un domeniu. În general, trebuie să transmitem un „simțământ foarte prietenesc“ față de știința autentică.

18. Limpezirea confuziei

(Lui A.Y., 2/15 august, 1974)

Voi continua să lucrez la ultima secțiune, cea patristică, în toamna aceasta, și, dacă va voi Dumnezeu, întregul studiu va fi definitivat până când Kalomiros va trimite răspunsul făgăduit, care ar trebui să ne dea toate „argumentele patristice“ ale adepților evoluției, făcând ca studiul nostru să fie cât se poate de complet. Cred că impactul studiului va fi considerabil. Nu cred că creștinii ortodocși cei mai conștienți sunt chiar atât de plini de prejudecăți în favoarea evoluției; dar sunt oarecum încurcați cu privire la ce sau cât să creadă din tot ce „spune știința“. Studiul nostru ar trebui să dea imaginea „completă“, care nădăjduim că va limpezi multe minți. Cu siguranță însă că mi-a limpezit propria minte, fiindcă mai înainte nu mă gândisem în amănunt la multe aspecte ale problemei.

19. *Genealogiile lui Hristos*
(Lui A.Y., 22 septembrie/5 octombrie, 1974)

Am primit cele două secțiuni despre Evoluție. Am trecut repede peste „Evoluția creștină“, care arată bine – probabil că putem lăsa orice revizuire definitive până când întregul articol este gata pentru forma finală. Însă în ce privește partea „științifică“, am citit-o împreună cu Părintele Gherman și am găsit unele probleme. În principiu, tot ceea ce am vrea să spunem este cuprins acolo, iar tonul este bun (pe alocuri este chiar puțin *prea* atenuat!); dar sensul nu reiese simplu și clar, existând prea multe paranteze – sau mai curând parantezele nu sunt încă încorporate în întreg, astfel încât să lase o impresie unică și convingătoare: că evoluția este filosofie, iar știința nu are nimic de-a face cu ea – sugerând clar (ceea ce reiese din simpla prezentare a probelor) că dovezile științifice, dacă există, sunt *împotriva* evoluției. Voi încerca deci să regândesc, să reschitez și să rearanjez materialul, și să văd dacă sensul poate fi făcut cumva mai transparent.

În ce privește secțiunea patristică finală: încă compilez citate și fac fișe, sperând să reușesc ca atacul meu asupra problemei să aibă o acoperire cât mai bună. Parcă îmi amintesc că în caseta înregistrată de Părintele P. el pomenește faptul că genealogia Mântuitorului până la Adam cuprinde unele nume „simbolice“? – adică s-ar putea să existe lacune de sute sau mii de ani? Este un lucru important. Nu este nici o îndoială că Sfinții Părinți priveau aceste nume chiar ca pe niște liste de *părinți*, dar întrucât nimeni nu s-a mai îndoit de acest lucru până acum, nu au multe afirmații explicite pe această temă. Eventual Părinții se îngrijeau să împace genealogia de la Luca cu cea de la Matei, iar răspunsul Sfântului Grigorie Teologul¹ și al altor Părinți este acela că cele câteva diferențe apar din obiceiul ca fratele mai tânăr să ia soția fratelui mai mare spre a-i ridica urmași dacă acesta nu avusese copii – iar una din genealogii numește tată pe cel care era adevăratul tată, iar cealaltă îl ia pe acela în numele căruia, ca să zic așa, fusese tată. Ați putea să vă uitați la Indicele scriptural de la oricare dintre Părinții pe care îi aveți, și să vedeți dacă face vreo tâlcuire la Luca 3, 24 și următoarele.²

¹ Vezi Sf. Grigorie Teologul, „Genealogia lui Hristos“, în *Scrierile celui între Sfinți Părintele nostru Grigorie Teologul* (în limba rusă), St. Petersburg, f. a., vol. 2, pp. 298-300 (n. ed.).

² În fișele sale, Părintele Serafim a tradus un pasaj din tâlcuitorul biblic din veacul al unsprezecelea, Fericitul Theofilact al Bulgariei, despre motivul pentru care Sf. Luca Evanghelistul a dus genealogia lui Hristos până la Adam: „Nașterea Domnului fiind fără de sămânță, a stârnit neîncredere. De-aceia Evanghelistul, dorind să arate că și altcândva a fost făcut un om fără de sămânță, urcă de la cei mai din urmă până la Adam și Dumnezeu. Ca și cum ar zice: De nu crezi că al doilea Adam [Hristos] s-a născut fără de sămânță, binevoiește să te întorci cu mintea către întâiul Adam, și vei afla că el a fost plăsmuit de Dumnezeu fără de sămânță, și după aceea nu vei mai fi necredincios“ (citată în *Tâlcuirea la Evanghelia de la Luca* de către Episcopul Mihail [Kiev, 1899], p. 308). După moartea Părintelui Serafim a apărut în traducere engleză o tâlcuire la Evanghelia

20. *Ideea mai cuprinzătoare a naturalismului*
(Lui A.Y., 14/27 februarie, 1976)

Și eu aș zice [...] că planul nostru principal de [a face referire la] textele de popularizare și manualele de liceu [despre evoluție] este corect – căci aceasta este modalitatea prin care este predată și înțeleasă, și pe unde pătrunde filosofia evoluționistă tare și răspicat. Dar ar fi bine să ne întărim poziția cu mai multe referiri la surse științifice „s sofisticate” – spre a arăta că savanții nu cred tot ceea ce dau elevilor de liceu, și chiar își dau seama că multe lucruri provin din „credință” – *dar rămân totuși la credința evoluționistă principială* că universul „se explică singur” și poate fi înțeles în termeni „naturali”. Nu-mi aduc aminte dacă am spus clar undeva că obiecția noastră nu este decât în mod secundar îndreptată împotriva teoriei evoluției ca atare, ci în primul rând împotriva mai cuprinzătoarei idei a *naturalismului* – cum că universul se explică singur.

21. *Savanți ce pun la îndoială evoluția*
(Doctorului Alexandru Kalomiros, 22 februarie/6 martie, 1976)

Am primit noua dvs. scrisoare despre evoluție. [...] Nu știu dacă este posibil să continuăm sau nu discuția. M-ați plasat într-o „categorie”: sunt un „fundamentalist”, un „literalist”, sunt „împotriva științei” și „sub influența apuseană”. Mă tem că tot ceea ce aș spune ați da de-o parte ca fiind fără nici o valoare. Dacă este așa, nu ar avea rost nici măcar să vă răspund la scrisoare; în mintea dvs. v-ați făcut deja o idee despre mine și, indiferent ce aș spune, nu mă veți asculta. *Nădăjduiesc să nu fie așa*, fiindcă dvs. sunteți primul evoluționist ortodox pe care l-am găsit și care este dispus să discute măcar problema, și cred că amândoi putem să ne folosim mult continuând discuția. Dar trebuie să vă spun răspicat că, în ciuda impresiei dvs., *nu sunt* un fundamentalist, și nici nu sunt „împotriva științei”; ba chiar dimpotrivă.

Dar dvs. puneți o limită imposibilă acestei discuții când spuneți: „Aș discuta evoluția cu dvs. din punct de vedere științific numai dacă ați avea vreo diplomă într-una din ramurile biologice sau geologice ale științelor naturale”. Dacă doriți să fie așa, eu, desigur, nu mai pot spune nimic. Dar dați-mi voie să citez una dintre afirmațiile dvs. științifice: „Stadiile embrionului în uter sunt exact stadiile evoluției vieții pe pământ. Este ceva atât de precis, încât chiar branhiile vechilor noștri strămoși, peștii, există chiar în fătul celor mai perfecționate animale de pe uscat, mamiferele.” Iar acum dați-mi voie să citez două afirmații din revistele științifice și din tratate, ale unor savanți ce au diplome foarte înalte în specialitățile lor:

---

de la Luca a Sf. Ambrozie al Mediolanului; ea cuprinde o discuție pe larg a genealogiei lui Hristos până la Adam (Sf. Ambrozie al Mediolanului, *Exposition of the Holy Gospel according to St. Luke*, Center for Traditionalist Orthodox Studies, Etna, California, 1988, pp. 81-111) (*n. ed.*).

1. „Teoria recapitulării a lui Haeckel [care este exact ceea ce mi-ați descris a fi un fapt științific indiscutabil] a fost dovedită a fi greșită de mai mulți cercetători la rând.“ (Walter J. Boch, biolog la Columbia University din New York, în articolul „Evolution by Orderly Law“, în rev. *Science*, vol. 164, 4 mai, 1969, p. 684.)

2. „Tipul de gândire analogică ce duce la teoriile care susțin că dezvoltarea se întemeiază pe recapitularea stadiilor ancestrale și celelalte, nu mai pare a fi convingătoare sau măcar interesantă pentru biologi.“ (Prof. C.H. Waddington, University of Edinburgh, în *Principles of Embriology*, 1965, p. 10.)

Nu am dat aceste exemple spre a discuta cu dvs. teoria menționată; ci doar spre a vă arăta că un lucru pe care îl acceptați ca fiind un fapt științific indiscutabil, nu e doar discutabil, ci chiar negat de savanți renumiți, dintre care mulți sunt ei înșiși evoluționiști! Același lucru e valabil și în privința altor „fapte științifice“ pe care le citați, și pe care refuzați să-mi dați voie să le discut cu dvs.

În ciuda acuzațiilor dvs., *nu sunt „împotriva științei“*. Nu am o diplomă universitară în știință, dar am urmat la facultate cursuri de zoologie și am lecturi substanțiale în ce privește sursele științifice despre teoria evoluției și realitățile ei de fapt. Am citit cartea despre Evoluție a editurii Life¹ și mi s-a părut cu totul dezamăgitoare, fiindcă am sperat să aflu în ea *demonstrarea unor fapte* (căci sunt sincer interesat să știu dacă evoluția este sau nu *adevărată!*), iar în loc de aceasta am găsit numai diagrame și ilustrații, și descrieri ce nu sunt convingătoare pentru nici un om cu mintea deschisă, ci doar pentru cineva care *crede deja* în evoluție *pe alte temeieri*. Este evident că mintea dvs. este deja închisă în ce privește acest subiect, și se pare că nu sunteți la curent cu marea cantitate de *literatură științifică* din ultimii ani, care este extrem de critică la adresa teoriei evoluționiste, vorbind de trecerea ei în rândul poeziei și a metaforelor, în locul teoriilor științifice (Prof. Constance, profesor de botanică la Berkeley University din California), sau chiar îi neagă cu totul validitatea. Dacă doriți (deși nu prea are rost!), aș putea într-adevăr să alcătuiesc o listă cu *sute* (dacă nu chiar *mii*) de savanți reputați care în prezent fie nu cred deloc în evoluție, fie afirmă că e o teorie științifică foarte îndoielnică. Mulți dintre ei afirmă foarte deschis (dar e vădit că Grecia a rămas în urma Occidentului în această privință) că o creație „literală“ în șase zile de douăzeci și patru de ore este *una dintre interpretările posibile ale faptelor științifice pe care le avem în prezent*. (Deși poate vă amintiți că v-am scris în prima mea scrisoare că această chestiune nu este una de primă importanță, după părerea mea.) Există de asemenea în prezent o mulțime de dovezi *științifice* că lumea nu este mai veche de 8000 până la 10000 de ani. (Nu spun că este un fapt „dovedit

¹ Ruth Moore, *Evolution*, Life Nature Library, 1962 (n. ed.).

științific“ – spun doar ceea ce *savanții înșiși* spun în prezent – că există câteva realități științifice indiscutabile care au sens doar dacă lumea este foarte tânără.) Oare îmi veți spune că sunt nebun sau „împotriva științei“ dacă pot cita doctori în *geologie și științele biologice* (dintre care mulți nu sunt „fundamentațiști“) care spun lucruri de felul acesta? Dacă este așa, atunci nu mai are rost să discutăm pe această temă, fiindcă ar însemna că până dumneavoastră sunteți împotriva științei, împotriva unei cercetări imparțiale și obiective a faptelor științifice. Mă rog să nu fie așa, căci atunci părerile dvs. despre evoluție ar fi nedemne de luat în seamă, fiind doar creația propriei imaginații.

Nu doresc să discut amănunțit cu dvs. nici una dintre dovezile pro sau contra evoluției – sunt alții ce pot face acest lucru mult mai bine decât mine. Vă cer doar să-mi dați măcar voie să vă trimit o carte scrisă de un specialist în știință (cred că în geologie), care și-a expus părerile în conferințe ținute la societăți geologice de aici, din America, carte ce cuprinde, într-o discuție foarte echilibrată, critica multor puncte slabe din teoria evoluției. Nu sunt de acord cu tot ce scrie în ea (este la un nivel oarecum popular, la nivel de colegiu), dar pune un început pentru o posibilă continuare a discuției. Nu se pomenește de religie în cartea de față, ea discutând doar dovezile științifice. Dacă acceptați să citiți cartea, sau cel puțin unele capitole care vă interesează, cu o minte „științifică“ suficient de deschisă – atunci va fi cu putință să continuăm discuția.

22. Evitarea parțialității

(Lui A.Y., 17/30 martie, 1976)

Nu am revenit la scrisoarea lui Kalomiros, și probabil nu ne putem aștepta la un răspuns înainte de vară.¹ Scrisoarea, deși găsesc că tonul ei e dezgustător, ne ajută fiindcă arată reacția pe care cartea noastră despre evoluție ar fi avut-o în unele cercuri dacă nu ar fi fost mai întâi testată prin corespondența de față. Acest lucru ne ajută să evităm „parțialitatea“. Kalomiros îmi pare că se dovedește destul de rațional; el scrie nu ca și cum s-ar afla într-o tradiție, ci ca unul ce *se străduiește* să intre în tradiție. Neîntrerupta noastră tradiție rusească, în ciuda realei sau presupusei sale occidentalizări, are o tărie și o vioiciune pe care „redescoperitorii tradiției“ nu o au. Dumnezeu să ne ajute să înfățișăm aceste lucruri într-un mod care să poată fi acceptat și asimilat astăzi.

23. Trei axiome

(Părintelui I., 3/16 iulie, 1977)

Despre „evoluție“ – am fi bucuroși să primim comentariile dvs. Dacă doriți așa de mult să le vedeți, iar Dr. Kalomiros și-a răspândit deja scrisorile, vă

¹ Adică un răspuns amănunțit față de răspunsul relativ scurt pe care-l trimisese (*n. ed.*).

putem trimite copii după ce vom alcătui răspunsul nostru la a doua scrisoare a sa. Însă, de fapt, corespondența nu a fost deloc rodnică. La început am fost încurajați de faptul că era dispus să discute măcar subiectul (ceea ce puțini ortodocși par a fi dispuși să facă), și i-am răspuns pe un ton ce credem că era în mare parte același cu al său, nu temându-ne să fim corecți dacă am face vreo greșală, ci nădăjduind că – deși porneam de pe poziții aproape diametral opuse – am putea ca în cele din urmă să „ducem la bun sfârșit” problema printr-o discuție prietenească și să ajungem cât mai apropiați la capătul ei. Însă acum vedem că răspunsul nostru pare doar să-l fi jignit (poate că cel mai mult i-a displăcut remarca noastră că probabil și el se află în aceeași măsură sub „influența apuseană” ca și noi ceilalți, muritori de rând!), iar a doua scrisoare a sa aproape că nu mai lasă nici o șansă continuării discuției. Răspunsul nostru va fi probabil scurt (dacă vom avea măcar această șansă!) și va trebui să înceapă prin a arăta unele dintre contradicțiile în care a căzut singur, cu prea puțină nădejde de a-i stârni măcar interesul față de vreuna dintre problemele fundamentale care (din câte-mi amintesc) nici nu au fost măcar pomenite de vreunul dintre noi.

Dar deocamdată (profitând de șansa de a rumega problema mai pe îndelete!) vă voi înfățișa numai câteva dintre observațiile mele, nu asupra „evoluției” ca atare, ci asupra *abordării* sale, ce pare atât de dificilă, dar este esențială.

În primul rând, am fost foarte dezamăgiți de toate cele trei scrisori de la B. cu subiectul pe care l-am văzut. Sunt foarte puține lucruri în ele cu care să nu fim de acord – în afară poate de tonul pe alocuri insolent – dar de fapt nu ating deloc problema evoluției, și nu sunt cu siguranță răspunsul ortodox sau abordarea ortodoxă a problemei, așa cum a făgăduit Părintele E. De fapt, scrisorile respective dezvăluie o încercare aparte de a *nu* aborda chestiunea defel, ci mai curând de a sta deasupra ei, cu un aer mai mult superior. E semnificativă mărturisirea Părintelui E. (de acolo sau din altă parte) că nu l-a citit niciodată pe Teilhard de Chardin și că nici nu are nevoie, ca și evidenta sa ignoranță în ce privește latura științifică a problemei. („Caricatura” pe care a adăugat-o nu are nimic de-a face cu, de pildă, „noile descoperiri”, ci era ceva învechit încă de acum optzeci de ani.) La fel este și cu Dr. Kalomiros: se mândrește că nu știe absolut nimic despre învățăturile apusene despre evoluție (în afară de ceea ce socotește a fi „fapte științifice”), insistând să dăm atenție numai învățăturii sale pe această temă, care este „patristică”.

1. Ajungem astfel la Axioma nr. 1 în abordarea problemei (nu cea mai importantă, ci prima în ordinea discuției): problema evoluției nu poate fi nicidecum discutată dacă nu ai un temei pentru înțelegerea laturii sale științifice (a „dovezilor sale științifice”), ca și a întinsei filosofii a evoluției întemeiate pe ea (Teilhard de Chardin etc.). Este tocmai lucrul de care se pare că se tem Părinții de la B., și în general, teologii noștri ortodocși (inclusiv Părintele Mi-

hail Pomazanski, dacă nu mă înșel): de îndată ce intri în „știință“, teologul e scos din profunzimile sale, apar nesfârșite discuții fără rost etc. Cred că tocmai aceasta e pricina pentru care articolele despre evoluție ale Doctorului Kalomiros din presa religioasă grecească au deranjat, dar nu au stârnit proteste clare: în general „teologii“ pur și simplu nu se descurcă cu latura științifică.

Nu vreau să spun că trebuie să fii un specialist în știință spre a discuta latura științifică a problemei — căci latura științifică *nu* este cea mai importantă, și de obicei specialiștii cad în capcana de a se concentra prea mult asupra ei; dar, dacă nu cunoști suficient latura științifică, nu vei fi în stare să pricepi problema în întregul ei. Nu vei putea spune cu certitudine, de pildă, dacă omul a fost pe pământ acum vreo șapte sau opt mii de ani („mai mult sau mai puțin“, cum spun adeseori Părinții), dacă ești cu totul neștiutor în ce privește principiile datării radiometrice, straturile geologice etc., care „dovedesc“ că omul are o vechime de „milioane de ani“. Iar asemenea cunoștințe nu sunt nicidecum ezoterice — principiile de bază ale datării radiometrice (atâta cât e nevoie pentru a le arăta punctele tari și cele slabe) se pot explica într-un articol destul de scurt. Iar întrebarea asupra existenței omului pe pământ de câteva *mii* de ani sau câteva *milioane* de ani este una dintre cele ce se leagă cu siguranță de unele dintre întrebările ortodoxe fundamentale — dacă genealogiile Scripturii sunt chiar genealogii (cum credeau cu siguranță toți Părinții) sau doar niște liste sumare cu multe spații goale în ele; dacă unii dintre Patriarhii Vechiului Testament (dacă acestea nu sunt genealogii) nu ar putea fi „simboluri“ în loc de oameni concreți; dacă Adam însuși a existat într-adevăr (având în vedere în special ceea ce pare a fi teoria dominantă între evoluționiști — poligenismul, faptul că noile specii încep de la mai multe perechi simultan) etc. Este doar un exemplu care ne arată că, pentru a da de capătul problemei, este nevoie să avem o cunoaștere de bază, chiar ca profani, a dovezilor științifice pentru și împotriva evoluției. Dacă oamenii sunt cât de cât obiectivi, fără a voi să aibă dreptate cu orice preț, asemenea probleme nici n-ar trebui să stârnească dezbateri prea pătimașe. Ca principiu de temelie, desigur, trebuie să pornim de la faptul că *adevărul* științific (opus feluritelor păreri și prejudecăți) nu poate contrazice *adevărul* descoperit dumnezeiește, cu condiția să le înțelegem pe amândouă în mod corect.

Ideea dvs. — de a începe cu principiile teologice de bază — cred că este bună, și ele trebuie să rămână întotdeauna temelia. Trebuie să fim întotdeauna foarte atenți la diferitele moduri de cunoaștere și să nu le amestecăm. Necazul este că teoria evoluției e atât de complicată, încât nu poți ști întotdeauna care dintre aspectele ei a încetat să mai fie științific și a pătruns în teologie sau filosofie, sau unde exact apar conflictele reale. Aici cred că e foarte important, ca o a doua axiomă:

2. Să cunoaștem filosofii de bază aflate în spatele evoluționismului sau derivate din el, ca și feluritele păreri despre origini. Filosofia evoluționistă a „ridicării din fiarele sălbatice” pare cu siguranță de neîmpăcat cu concepția creștină a „căderii din Rai”, și întreaga noastră perspectivă asupra istoriei va fi negreșit determinată de felul cum credem! Catolicii obișnuiau să rezolve problema printr-un *deus ex machina*: când trupul a evoluat suficient, Dumnezeu „i-a creat în mod special” un suflet – după părerea lor, aici evoluția are dreptate, la fel ca și *Cartea Facerii*, interpretată foarte larg. În principiu, Kalomiros are aceeași concepție, chiar dacă folosește un vocabular mai patristic spre a o descrie – dar asemenea păreri sunt foarte artificiale și contrafăcute: creștinii așteaptă ultimele ipoteze evoluționiste și sucesc textul *Facerii* ca să se potrivească cu ele. Nu merge chiar așa! Cunoașterea felului cum privesc unii filosofi (precum Teilhard de Chardin) întreaga problemă a evoluției, deși poate că nu dă un răspuns nici unei întrebări particulare, dă totuși o perspectivă mai largă a întregului fundal intelectual pe care se desfășoară evoluția.

3. Axioma 3: Problema facerii, în întregul ei, nu poate fi abordată cum se cuvine de către ortodocși fără a recurge la sursele ortodoxe fundamentale: Sfinții Părinți. Deosebit de prețioase sunt: *Hexaimeroanele* Sfinților Vasile cel Mare și Ambrozie; tâlcuirile la *Facere* făcute de Sfântul Ioan Gură de Aur și Sfântul Efrem Sirul; omiliile despre Adam, Rai și lumea întâi-zidită ale Sfântului Simeon Noul Teolog (în special Omilia 45 din ediția lui Teofan Zăvorâtul din 1892), Sfântul Grigorie Sinaitul (în *Filocalia* rusească), Avva Dorothei (Cuvântul 1); tâlcuirile feluriților Părinți la pasajele scripturale pe această temă (de pildă, la Romani 8, 19-22, referitor la „deșertăciunea” sau „stricăciunea” lumii post-adamice, sau Sfântul Grigorie Teologul despre genealogiile lui Hristos); omiliile pe tema Învierii, sau orice text unde se discută problema „sămânței” sau „creșterii”; tratatele despre obârșia omului (Sfântul Grigorie de Nyssa); discuțiile patristice despre reîncarnare și preexistența sufletelor (care se leagă, din punct de vedere filosofic, de problema evoluției) etc.

Despre Dr. Kalomiros: al doilea răspuns către el va arăta unde anume credem că se abate de la tâlcuirea patristică. Dar impresia noastră generală despre cele două scrisori ale sale (pe care nu i-o vom scrie direct, de teama de a nu-l jigni din nou) este aceasta:

1) Este foarte nepregătit să discute problema, fie științific, fie filosofic. Nu cunoaște discuțiile din Apus pe această temă, nevoind decât să rămână „mai presus” de ele – lucru pe care îl poți face doar când nu le cunoști. Este cât se poate de evident din cele două scrisori ale sale că el (și probabil oamenii de știință greci în general) se află mult în urma Apusului, susținând poziții științifice și filosofice de mult abandonate chiar de către savanții apuseni sau aflate în curs de revizuire. Un singur exemplu: felul cum ia apărarea teoriei recapitulării a lui Haeckel despre embrionul uman: astăzi manualele

de embriologie *evoluționiste* o scot din discuție ca pe o fantezie a secolului al XIX-lea, dar Kalomiros nu numai că se agață de ea ca de o „dovadă evidentă“ a evoluției, ci chiar ne interzice să discutăm cu el orice problemă științifică până când vom dobândi diplome universitare în științele naturale (refugiu tipic pentru cineva care nu dorește o discuție liberă a subiectului!) Nu are cunoștință nici de spiritul mai puțin dogmatic al multor savanți evoluționiști de azi, nici de imensul număr de savanți care au abandonat cu totul evoluția sau sunt sceptici în privința ei.

2) *Teologic* vorbind, este nepregătit pentru o astfel de discuție – lucru ce ne-a surprins cel mai mult. Chiar după ce ne-a făgăduit să ne răspundă numai după citirea tuturor textelor patristice de bază pe această temă, încă își întemeiază întreaga argumentație pe două sau trei texte patristice, interpretate foarte părtinitor, și nici măcar nu dă un răspuns la numeroasele noastre citate patristice (ce sunt doar o mică parte din pasajele patristice pe care le-am găsit). Citatul său din Sfântul Grigorie de Nyssa nu spune absolut nimic despre evoluție dacă nu vrei să citești tu acest lucru în el; iar citatul din Sfântul Serafim cu siguranță că nu îi susține interpretarea, făcând cu el chiar ceea ce ne acuza pe noi că facem – luând „cronologic“ cuvinte cu referință „ontologică“.

Când spun că Dr. Kalomiros este „nepregătit“, nu înțeleg desigur că este incapabil să discute problema – ci doar că este din start așa de plin de prejudecăți (cu complexul de a fi „inferior“ față de „înțelepciunea apuseană“) încât nu mai vede problema deloc obiectiv.. Am citat părerea foarte „fundamentalistă“ a Sfântului Efrem Sirul [că cele Șase Zile aveau douăzeci și patru de ore lungime] fără a spune precis că sunt de acord cu el – iar Dr. Kalomiros a scos-o din discuție spunând că „folosea știința timpului său“. Dar întrucât știința din vremea Sfântului Efrem Sirul cu siguranță nu învăța că lumea a fost creată în șase zile de douăzeci și patru de ore (cu câte douăsprezece ore între „momentele“ creației), pot numai să presupun că Dr. Kalomiros nu este pregătit să cerceteze mărturiile patristice foarte obiectiv, folosind orice scuză spre a scoate din discuție tot ce nu se potrivește cu propriile păreri.

Am o bănuială foarte întemeiată că Părintele Mihail Pomazanski ar prefera să nu facă nici un fel de comentarii generale asupra problemei evoluției – însă, dacă îi veți pune unele întrebări specifice legate de teologie, s-ar putea să primiți răspunsuri. Dar iarăși, ar putea fi așa de speriat de latura științifică, încât ar putea șovăi chiar și în acest domeniu.

Scrisoarea de față este deja prea lungă. Din nefericire, nu voi mai avea timp o vreme ca să pun pe hârtie citatele patristice pe care le-am găsit până acum. Dar poate cândva o să-mi fac timp. Poate că v-ar interesa unele publicații ale Institutului de cercetări creaționiste din San Diego, mai ales cărți precum *Creaționismul științific* (pentru școlile de stat – adică ediția ne-reli-

gioasă) ce prezintă doar dovezi științifice, fără referire la religie. Prezentarea pe care o fac ei „Modelului Creaționist“ este o apropiere promițătoare de o concepție mai obiectivă asupra întregii probleme. Desigur, părerile lor religioase suferă din pricina îngustimii de vederi a fundamentalismului (în special necunoașterea întregului domeniu patristic al tâlcuirilor la *Facere* – dar și cei mai mulți dintre ortodocși au aceleași lacune!). Vă trimit alăturat două dintre pamfletele lor, împreună cu adresa lor, astfel încât, dacă vreți, puteți comanda unele dintre cărțile lor.

Dacă doriți, aș fi bucuros să continuăm discuția, măcar din când în când.

*24. Note la un dialog despre evoluție
(Părintelui I., 8/21 august, 1977)*

Iată câteva note la continuele noastre „dialoguri despre evoluție“. Multe mulțumiri pentru cele două scrisori ale dvs. [...]

1. Problema vârstei pământului e o problemă ridicată de știință (care nu-i poate da un răspuns complet satisfăcător) dar care se leagă și cu descoperirea dumnezeiască și cu anumite probleme teologice. Din punctul de vedere al interpretării biblice, problema menționată depinde de una și mai importantă: „vârsta omenirii“. Aici textul *Facerii* nu trebuie să se teamă de dovezile științei; și întrucât știința modernă *vorbește* despre aceasta, trebuie să avem un răspuns inteligent la părerea privitoare la „milioanele de ani“ în timpul cărora, cum se presupune, au existat nu numai „galaxiile“, ci chiar omul și „strămoșii“ săi apropiați umblau pe pământ. Nu putem scăpa de problema existenței omului în timpurile istorice (întrucât atât *Facerea*, cu tâlcuitorii săi patristici cât și știința par să vorbească de același tip de „ani“ pe care îi cunoaștem) prin referire la formarea galaxiilor și la relativitatea timpului – înseși „galaxiile primordiale“ sunt produsul speculațiilor științifice ale gânditorilor moderni, cu nimic mai mult sau mai puțin demne de crezare decât speculațiile grecilor antici privitoare la obârșia lumii.

2. Aceasta ridică o altă problemă fundamentală: cât de mult trebuie să folosim știința într-o tâlcuire a *Cărții Facerii*? Aș zice, minimul necesar: trebuie să știm suficient despre știință și speculațiile sale moderne spre a da un răspuns celor care se folosesc de ea „ca să combată *Facerea*“. Astfel, poate că principala ei funcție astăzi este una negativă. Dar, dincolo de aceasta, cred că atitudinea noastră ar trebui să fie cea a Sfântului Vasile cel Mare din *Hexaemeron*: concluziile îndreptățite ale științei trebuie folosite oriunde ajută sarcinii de a tâlcui textul sacru. „Fobia științei“ stârnită printre unii creștini ortodocși de *falsa* întrebuintare a științei din partea anticreștinilor trebuie depășită. În cazul evoluției, nu văd cum s-ar putea măcar discuta problema fără o cunoaștere de bază a „dovezilor științifice“ pro și contra. Nu vreau să spun

că trebuie să ne atașăm în mod pătimăș de ele sau să le plasăm la același nivel cu teologia – trebuie doar să le cunoaștem și să știm cum să le stabilim valoarea relativă. „Creaționiștii științifici“ sunt de mare folos în această privință, căci ei au dat la iveală probe ce fuseseră trecute cu vederea în mod selectiv de către unii evoluționiști predispuși s-o facă (de pildă, remarcabilele dovezi despre un pământ „sub 10 000 de ani vechime“, care trebuie cu siguranță puse în balanță împotriva probelor în favoarea unui pământ mult mai vechi etc.).

3. Dar oare vârsta rasei umane (7000 sau 8000 de ani, respectiv un milion sau mai mult) este o problemă cu adevărat teologică sau importantă? Dumneavoastră aveți îndoieli. Vă ofer două observații:

a. Sfinții Părinți (probabil în unanimitate) nu au nici o îndoială că cronologia Vechiului Testament, de la Adam încoace, trebuie acceptată „literal“. Ei nu aveau preocuparea exagerată a fundamentalistilor pentru precizia cronologică, însă și cei mai mistici Părinți (Sfântul Isaac Sirul, Sfântul Grigorie Palama etc.) erau absolut siguri că Adam a trăit efectiv vreo 900 de ani, că au existat cam 5500 de ani („mai mult sau mai puțin“) între facerea lumii și Nașterea lui Hristos etc.¹ (Fericitul Augustin are o discuție utilă în ce privește diferențele între cronologia greacă și cea ebraică – cei o mie de ani „mai mult sau mai puțin“ nu-l deranjau mai mult ca pe ceilalți Părinți – dar afirmația că Adam a trăit acum un milion de ani sau mai mult și că astfel cronologia Vechiului [și Noului] Testament este cu totul arbitrară sau fantezistă, ar fi stârnit multe discuții patristice.) Putem fi oare atât de increzători în concluziile științei moderne (mai ales dacă cunoaștem cât de cât procedeele dăării radiometrice și filosofia din spatele lor!) încât să răsturnăm cu totul concepția patristică? Dr. Kalomiros și alți evoluționiști ortodocși spun că trebuie s-o facem fără să ne gândim de două ori – eu aș zice că aceasta e o premisă periculoasă și o intruziune a unei științe îndoielnice în domeniul adevărului dumnezeiesc descoperit. Când Dr. Kalomiros scoate din discuție tâlcuirea patristică a cronologiei Vechiului Testament ca „raționalism iudaizant“, încep chiar să mă întreb care e atitudinea sa principială față de Părinți? Căci pare a fi cel puțin lipsită de respect, ca să nu spun mai mult.

b. Mai important (mai teologic): imaginea asupra realității, asupra lumii, îți influențează neîndoielnic felul cum îl vezi pe Dumnezeu. Vă ofer (foarte pe scurt) două imagini („modele“) despre om și lumea sa:

(1) Omul creat acum 7000-8000 de ani, aparte de alte fapte (nedescinzând din alții), nepățimăș din fire (cu trupul și cu sufletul), cu Eva făcută în

¹ Sf. Isaac Sirul scrie că în vremea sa (sec. al VII-lea) demonii aveau vârsta de 6000 de ani, calculându-le vârsta de la facerea lumii (*Cuvinte despre nevoiță*, Cuvântul 54). Sf. Macarie cel Mare afirmă și el că, în vremea sa, satana „are 6000 de ani“ (*Omilia dubovnicești*, Omilia 26, ed. cit., p.207). În scrisoarea sa către Cuvioasa Maică Xenia, Sf. Grigorie Palama scrie că „Adam a continuat să trăiască după aceea [adică după cădere] chiar 930 de ani“ (n. ed.).

chip minunat din coasta sa (într-un mod pe care nu-l putem descrie cu precizie științifică, cum arată Sfântul Ioan Gură de Aur), într-o lume de făpturi cu firi în mod fundamental stabile, iar nu în curs de transformare în alte firi. Se pot spune multe despre amănuntele acestui tablou, iar cunoașterea multora din ele nu poate fi nicicând precisă; dar în principiu ea nu contrazice textul *Facerii* și e în armonie cu felul ortodox de a-l vedea pe Dumnezeu.

(2) Omul se trage din făpturile inferioare, fiind pătimaș de la obârșie și prin fire, devenit nepătimitor în Rai (când harul l-a scos din starea sa animalică, după părerea lui Kalomiros) la o dată foarte vagă atât cronologic, cât și teologic (astăzi evoluționiștii romano-catolici neagă cu totul Raiul, fiindcă nu-l pot pune de acord cu filosofia evoluționistă), existând în starea sa căzută cam vreun milion de ani sau mai mult, timp în care, treptat, s-a ridicat din sălbăticie la civilizație, datele despre el din Vechiul Testament fiind extrem de sumare și de neluat în serios atunci când vorbesc de „ani”; lumea din jurul omului aflându-se într-o neconținută stare de schimbare și avansare de la o fire la alta, întregul proces fiind explicabil („mai mult sau mai puțin”) de către știință, cu excepția impulsului original al creației însăși (ce a produs o masă cu totul nediferențiată, cu „potențialitatea” tuturor dezvoltărilor viitoare). (Kalomiros insistă că nu e nimic miraculos în cele Șase Zile ale Facerii – ele desfășurându-se după legile științifice!) Această imagine, a evoluției „teiste” sau „călăuzite de Dumnezeu”, poate fi reconciliată cu textul *Facerii* și cu tâlcuirea sa patristică numai prin multe salturi și improvizații, și prin eliminarea cu toptanul a mărturiilor patristice. Mă tem că principalul motiv pentru care nu stârnește groaza ortodocșilor ce cred în „evoluția călăuzită de Dumnezeu” (cum, de pildă, se declară Părintele N.) – este pur și simplu faptul că își bagă capul în nisip și nu-și dau osteneala să se gândească la ea, din pricina unei nesănătoase fobii față de știință. Dar vă întreb: oare felul de a-L vedea pe Dumnezeu nu este afectat în mod fundamental de o astfel de imagine asupra lumii? De exemplu, concepția unui „evoluționist ortodox” precum Theodosius Dobzhansky (în discursul ținut la primirea titlului onorific de doctor al Seminarului Sfântul Vladimir!) tăgăduiește deschis Pronia lui Dumnezeu în lume; „Dumnezeul” lui e Dumnezeu deist. Sfântul Ioan Damaschin (urmând pe Sfântul Grigorie de Nyssa și pe alții) afirmă că e ceva nevrednic de Dumnezeu să crezi că El a creat trupul și sufletul omului în momente diferite, ca și cum nu ar fi fost în stare să facă toată lucrarea dintr-o dată; acest act de creație a fost simultan; aici textul *Facerii* nu trebuie interpretat literal sau „cronologic” (lucru tăgăduit în mod special de către Kalomiros – altfel interpretarea pe care o dă cuvintelor Sfântului Serafim s-ar prăbuși!). Cu cât mai puțin vrednică de Dumnezeu este atunci credința că El a creat doar un fel de ocean material de potențialități și a lăsat totul să „evolueze de la sine” după legile naturii!

După cum se vede, nu este vorba decât de o discuție liberă, ca să aveți la ce să reflectați – citatele exacte urmând a fi date când voi avea timp.

25. *Clerul din Grecia împotriva „evoluționismului ortodox“*
(*Episcopului Grigorie, 22 noiembrie/5 decembrie, 1980*)

Observ că la Conferința din 1981 din Pennsylvania va vorbi și Dr. Alexandru Kalomiros, despre „Facerea omului și a lumii“, și tare mă tem că atât cuvântarea, cât și însăși prezența lui nu vor face decât să dea un impuls spiritului „criticist“ ce otrăvește așa de mult Biserica noastră. Eu însumi am purtat o vastă corespondență cu Dr. Kalomiros cu câțiva ani în urmă pe tema „creație și evoluție“, și spre uimirea mea am descoperit că este un adept al celui mai naiv tip de evoluționism (scriind că Adam putea foarte bine să fi avut înfățișarea unei maimuțe, fiindcă la început fusese o făptură de tipul maimuței căreia Dumnezeu i-a dat Duhul Său!), fiind extrem de îndoctrinat și arogant în susținerea părerilor sale (a refuzat să discute cu mine orice probe științifice fiindcă nu am doctoratul în știință, iar când i-am criticat unele păreri și i-am arătat că „probele“ sale științifice sunt depășite, nemaifiind acceptate nici măcar de tratatele evoluționiste din Apus, a întrerupt corespondența). Părerile Doctorului Kalomiros despre creație au fost foarte criticate de clerul conservator din Grecia,¹ iar din punct de vedere teologic, în corespondența cu mine, avea foarte slabe și superficiale temeuri pentru susținerea evoluționismului său științific. Pe deasupra, Dr. Kalomiros s-a făcut cunoscut în Grecia pentru inițierea propriei schisme față de Vechii Calendariști pe tema înfățișării lui Dumnezeu Tatăl în icoana Sfintei Treimi sub chipul unui bătrân – el insistând că icoana este eretică și justifică ruperea comuniunii cu cei ce o cinstesc sau chiar o tolerează.

26. *Oamenii sunt gata să audă aceste lucruri*
(*Părintelui A.Y, Sâmbăta Lăsatului Sec de Carne, 1981*)

Gândindu-mă la cursul meu despre *Cartea Facerii* din vara aceasta, am recitat o parte din scrisorile Doctorului Kalomiros. Ce dezamăgire! Îți pieri tot cheful să te mai apuci de acest subiect, când vezi cum îl abordează. Și, într-adevăr, tonul este exact la fel cu al Diaconului L. M-am întrebat de ce, iar Părintele Gherman mi-a răspuns: amândoi încercă să țină pasul cu moda „înaintată“ din universități; și cred că, probabil, chiar acesta este răspunsul. Mai ales insistența de a repeta (iar Diaconul L. spune același lucru) că mulți și-au „pierdut sufletul“ din pricina interpretării literale a *Facerii* – adică trebuie să

¹ Într-o altă scrisoare (către Pr. D.S., 23 noiembrie/6 decembrie, 1980) Părintele Serafim spune: „Teologii conservatori din Grecia îl privesc [pe Dr. Kalomiros] ca pe un evoluționist radical“ (*n. ed.*).

le dăm *Facerea* la nivelul *lor*, schimbând adevărul dacă este nevoie, ca să nu-i jignim sau să le dăm mai mult decât pot să înghită. Dar oricine s-a *convertit* cu adevărat la creștinism va începe negreșit să-și regândească întreaga perspectivă intelectuală, nu-i așa? Oare nu-i aceasta adevărata problemă a Doctorului Kalomiros, a Diaconului L. și a altor intelectuali ce nu s-au convertit pe deplin, ori au adus cu ei în Ortodoxie propriul bagaj intelectual – lucru de care ei îi acuză pe alții? Aceasta era boala intelectualilor ruși convertiți la începutul secolului,¹ și cred că grecii noștri intră în aceeași categorie.

Așa că merg înainte cu *Facerea* după Sfinții Părinți, dându-mi seama că poate provoca mai multe valuri printre greci (și etichetări – dar deja sunt „teozof“, și mai rău de-atâta nu se poate!), mai ales că face „conurență“ discursului Doctorului Kalomiros din Pennsylvania.

Fiindcă a venit vorba de *Facere*, nu văd de ce cursul despre *Cartea Facerii* nu ar putea să se transforme în principala parte a demult abandonatei noastre cărți despre „evoluție“. Acum întreaga sa concepție mi se limpezește. Ar trebui intitulată cumva mai pozitiv (fără evoluție în titlu), de pildă *Cartea Facerii, crearea lumii și omul dintâi: perspectiva ortodoxă*, iar prima parte și cea mai importantă să fie doar o tâlcuire ortodoxă (după Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Efrem Sirul etc.) a primelor capitole din *Cartea Facerii*, dezbătând „problemele“ ridicate de omul modern în cursul discuției. Apoi, pe planul al doilea (mai puțin de jumătate din carte), o discuție asupra întregii probleme a evoluției. [...]

Dacă am putea să o ducem la bun sfârșit, ar fi o lucrare de pionierat ce ar face cel puțin ca problema să poată fi discutată printre creștinii ortodocși, mulți dintre ei fiind preocupați de ea, dar neștiind cum să o gândească în întregul său. Ce părere aveți? Aveți vreo idee sau ceva de spus? Voi continua să lucrez la întreaga parte a cursului de vară și poate că împreună am putea-o trece în revistă și să organizăm restul cândva în această vară. Apoi ar fi numai bine să fie tipărită, mai ales că subiectul discuțiilor dintre mine și Kalomiros va pluti oarecum în atmosferă.

Recitind scrisorile lui Kalomiros, văd că este în joc un principiu fundamental... Este evident că dr. Kalomiros nu are nici o intenție să se smerească în fața cugetului Părinților. El „știe mai bine“ decât ei, și deci etichetează drept „absurde“ părerile susținute de ei, fiindcă el însuși a chibzuit mai bine, cu ajutorul științei moderne. În acest caz el are orizont mai larg decât Părinții; în cele mai multe cazuri însă grecii noștri sunt mai înguști – dar se încred în propria înțelepciune, pe care doresc să o impună altora. Cheia noastră – alipirea de înțelepciunea Bisericii, încrederea în propriii Părinți și în Sfinții Părinți ce au trăit înainte. Oamenii sunt pregătiți să audă aceste lucruri.

¹ Adică emigranții ruși ce au format școala pariziană a teologiei ortodoxe moderniste (*n. ed.*).

Evoluționismul și religia viitorului

Evoluția nu este parțial adevărată sau falsă. Ea a apărut din – și cere a fi acceptată ca – o întreagă filosofie despre lume și viață. Ipoteza științifică este cu totul secundară.

Argumentul împotriva teoriei așa-zis „științifice” a evoluției nu este el însuși științific... Argumentul împotriva ei este teologic, întrucât ea include unele implicații cu totul inacceptabile pentru Ortodoxie, iar aceste implicații nu pot fi ocolite, și fiecare adept al evoluției se folosește de ele, teiștii și spiritualiștii fiind mai răi decât ateii.

Părintele Serafim

Ci mă tem, ca nu cumva, precum șarpele a amăgit pre Eva cu vicleșugul său, așa să se strice și înțelegerile voastre de la adevărînța cea întru Hristos.

II Cor. 11, 3

1. Depășirea materialismului științific

Pentru cei ce cunosc climatul intelectual de la începutul noului mileniu este vădit că materialismul științific a luat-o razna. Faptul că lucrările unor oameni precum profesorii Johnson și Behe stârnesc un interes atât de cuprinzător, arată că oamenii în general nu sunt satisfăcuți de explicația tipic neodarwinistă că viața și toate formele vieții au luat ființă din cauze pur materiale. Într-adevăr, în 1996 întârziatul evoluționist ateu/agnostic Carl Sagan deplângea faptul că „numai nouă la sută dintre americani acceptă descoperirea centrală a biologiei că ființele umane (și toate celelalte specii) au evoluat lent din ființe mai vechi, fără să fi fost nevoie de o intervenție divină pe parcurs”¹. Explicația naturalistă a originii vieții este întocmai cum o numea Părintele Serafim – „o filosofie a nebunilor” – și, după cum spunea Abraham Lincoln, „nu poți prosti pe toți oamenii tot timpul”. Astfel că edificiul darwinist, ce a dominat știința mai mult de un secol, începe acum să se dărâme.

Părintele Serafim a prezis-o. Încă din anii 1970 el prezicea deja căderea comunismului ateu, împreună cu căderea ateismului și agnosticismului din

¹ Carl Sagan, *The Demon-Haunted World: Science as a Candle in the Dark*, p. 327, apud Phillip E. Johnson, „The Church of Darwin”, în *Wall Street Journal*, 16 august. 1999.

știința și filosofia modernă. Știa că aveau să se prăbușească, fiindcă materialismul dialectic al marxismului și materialismul științific al darwinismului neagă interesul religios firesc al omului, iar acest interes nu poate fi cu totul suprimat. La un nivel mai profund, Părintele Serafim știa că materialismul pur va cădea, fiindcă, după prorociile din Scriptură și din scrierile patristice, amăgirile vremurilor de pe urmă nu vor fi de tip ateu și agnostic, ci pseudo-spiritual. Ele nu vor cuprinde (cel puțin la început) o încercare deschisă de a pune capăt creștinismului tradițional, ci mai curând vor căuta să submineze creștinismul, denaturându-l și înlocuindu-l cu un substitut bine gândit.

Pentru cei ce au pierdut gustul creștinismului tradițional, spunea Părintele Serafim, declinul ateismului și al agnosticismului în știință, filosofie și guvernare va coincide cu reîntoarcerea la deismul francmasoneriei: „noua religie“ din care s-a născut Epoca Revoluționară modernă. În Cursul de Supraviețuire din 1975 el spunea:

„Idealul Epocii Luminilor [ce precede direct Epoca Revoluționară] era deismul, și din această atmosferă s-a ivit masoneria modernă. Deismul este ideea Marelui Arhitect: un Dumnezeu aflat undeva departe, în ceruri și care nu vine în atingere cu noi. Ideea deistă a masoneriei a fost puterea răspunzătoare de producerea Revoluției Franceze și a întregii mișcări revoluționare din vremurile noastre. Există un motiv important pentru care deismul – deși pare azi cu totul demodat și discreditat – a dăinuit în lojile masonice. Aceasta se datorează faptului că întreaga concepție despre lume a modernismului nu este atee și nici agnostică; ci una care crede în Dumnezeu. Perioada în care agnosticismul și ateismul înlocuiesc creștinismul este doar una temporară. Scopul ei este acela de a înlătura adevăratul Dumnezeu al creștinismului tradițional, astfel ca oamenii să se poată întoarce înapoi și să se închine «adevăratului Dumnezeu» conform filosofiei revoluționare, cum fac masonii până în ziua de azi. Noul Dumnezeu este Marele Arhitect.“

Când scriitorul acestor rânduri l-a întâlnit pentru prima dată pe Părintele Serafim la University of California din Santa Cruz, în 1981, Părintele Serafim a prezis căderea comunismului ateu din Rusia, ca și ascensiunea noului sistem globalist ce se va clădi pe temelii puse de comunism. Nu mai e nevoie să spun că precizia acestei preziceri întemeiate scriptural și patristic s-a confirmat uluitor în anii de după moartea sa, și continuă să se confirme.

În cuvântarea ținută la universitate Părintele Serafim afirma că, spre deosebire de comunismul materialist al vechii școli marxist-leniniste, noul globalism va oferi o pseudo-spiritualitate. „Comunismul“, spunea el:

„nu are răspunsul ultim, fiindcă este un lucru foarte negativ. De fapt, dacă vă uitați la ceea ce se întâmplă în Rusia în ultimii zece sau douăzeci de ani, puteți vedea că există o revoltă totală, cel puțin în ce privește menta-

litatea oamenilor. Deși dictatura a rămas la fel de dură ca întotdeauna, mai ales în ultimii doi ani, băgând iarăși mai mulți oameni în închisori, oamenii se ridică din ce în ce mai mult, nu printr-o revoltă armată, ci în mințile lor, și devin independenți. Ceea ce înseamnă că, mai devreme sau mai târziu, întregul sistem se va prăbuși. Deci comunismul nu are răspunsul; nu va putea cuceri întreaga lume spre a aduce fericirea de care pretinde că este capabil. Dar în același timp el pregătește terenul pentru un lucru foarte important ce trebuie să se întâmple înainte să poată veni sfârșitul lumii: faptul că trebuie să existe o guvernare mondială unică, din care creștinismul să fi fost cumva dat afară. Iar în această privință comunismul a făcut treabă bună.

Dar pentru a furniza oamenilor un temei «spiritual» pentru un singur guvern mondial, trebuie să existe ceva mai înalt: iar în ideile Națiunilor Unite, de exemplu, putem vedea ceva ce seamănă cu un răspuns spiritual.¹ ONU se proclamă în favoarea întemeierii unei unice guvernări mondiale ce nu va fi o tiranie, nefiind bazată pe nici o idee particulară precum comunismul, ci pe ceva foarte vag, fără temeieri creștine. De fapt, în urmă cu vreo douăzeci de ani, au amenajat o capelă de meditație în sediul ONU, și a avut loc o mare dispută asupra obiectului de închinare din ea. Nu poți pune o cruce, căci vei fi îndată stigmatizat drept creștin, nu poți pune nici ceva musulman sau hindus, fiindcă din nou ți se pune o etichetă; trebuie ceva aflat deasupra religiilor. În final s-au oprit la un bloc de piatră neagră. Oamenii au un simțământ de venerație în fața ei, ca în fața unui idol: un foarte vag tip de interes religios. Evident, fiecare are un anumit interes religios: nu îl poți ascunde, iar comunismul va cădea din acest motiv. Dar un astfel de lucru vag este tocmai ceea ce dorește diavolul ca să pună gheara pe el. Poți fi înșelat în oricare credință particulară, dar cel puțin pui suflet în ea și Dumnezeu poate ierta orice fel de greșeli. Dar dacă nu ai nici o credință anume și te lași în seama unor idei atât de vagi, atunci demonii pătrund și încep să lucreze.²

2. *Evoluționismul ca filosofie a lui Antihrist*

Cum am văzut mai înainte, comunismul ateu al vechii școli era evoluționist atât prin faptul că promova (și, în cazul leninismului, punea în practică)

¹ Deosebirea între comunismul internaționalist și globalismul Națiunilor Unite nu este chiar așa de reală cum s-ar putea crede. Dintre cele șaptesprezece persoane, identificate de Departamentul de Stat al SUA, care au dat formă politicii Statelor Unite ce a dus la crearea Națiunilor Unite, toate în afară de una au fost mai târziu identificate ca fiind membri în secret ai Partidului Comunist din SUA. Primul Secretar General al ONU, care a organizat conferința ce a redactat Carta Națiunilor Unite, a fost un om deconspirat mai târziu ca agent sovietic: Alger Hiss.

² Citat în cartea Părintelui Damaschin Christensen, *Not of this World*, Fr. Seraphim Rose Foundation, Forestville, California, 1993, p. 886.

explicația naturalistă a originii vieții, cât și prin aceea că susținea că societatea umană, asemeni sistemelor biologice, evolua natural de la inferior la superior. Profunda legătură dintre comunismul marxist și evoluția darwinistă a fost recunoscută chiar de Marx, care era un adept plin de zel al ideilor lui Darwin.

Când marxismul cade, perechea sa, darwinismul, este destinat să continue procesul. Totuși, cum învăța Părintele Serafim, cele două nu au fost destinate a fi scopuri în sine. În decursul apostaziei dirijate de vrăjmașul mântuirii noastre, ele sunt doar vehicule prin care să se nimicească credința în Dumnezeu a creștinătății tradiționaliste, pregătind astfel calea pentru ceea ce Părintele Serafim numea „religia viitorului“. Anti-tradiționalismul și anti-creștinismul comunismului marxist și ale evoluționismului darwinist slujesc doar ca pregătire pentru ceva mult mai rău: un creștinism *anti-tradiționalist* și contrăfăcut care *să amăgească, de va fi cu puțință, și pre cei aleși* (Mt. 24, 24).

Așa cum noul globalism – fără o înfățișare spirituală – este pasul următor după comunismul ateu, tot așa și un nou evoluționism, „spiritualizat“, este pasul următor după darwinismul vechii școli. În acest punct, credea Părintele Serafim, *știința se va combina cu religia* spre a forma o unică sinteză universală evoluționistă.

Ideea de evoluție nu va muri o dată cu trecerea marxismului și darwinismului materialist, ci va continua să pregătească omenirea pentru religia viitorului. Aceasta fiindcă evoluționismul e mai mult decât o încercare de a explica originea universului fără a face referință la Dumnezeu. Separată de contextul materialismului științific, evoluția este un element inerent al viitorului asalt împotriva tradiției ce va da impresia că satisface interesul religios al omului. „Poate“, scria Părintele Serafim, „ea este adevărata cheie (intelectuală) a asaltului asupra Bisericii, a însăși filosofiei (căci există așa ceva!) viitorului Antihrist.“

Este interesant de notat aici că în Cursul de Supraviețuire Părintele Serafim a așezat lecția despre Evoluție în secțiunea intitulată „Noua Religie.“ Dar nu pe Charles Darwin, cu concepția sa extrem de mecanicistă, îl vedea ca înainte mergător al Noii Religii. Ci mai curând pe Teilhard de Chardin, care a încercat să combine știința evoluționistă cu spiritualitatea evoluționistă. „Teilhardismul“, scria Părintele Serafim, „este «creștinismul» (și «ortodoxia») viitorului, sau mai curând fundamentul său metafizic.“ Părintele Serafim îl numea pe Teilhard atât „prorocul“, cât și „predecesorul“ lui Antihrist.

Scopul nostru aici este plasarea prezicerilor Părintelui Serafim în contextul dezvoltărilor intelectuale ce au avut loc în ultimele două decade de la adormirea sa, și în același timp plasarea noilor dezvoltări în contextul perspectivei ortodoxe tradiționale. Însă, înainte de a ne apropia de vremurile prezente, să ne întoarcem și să privim mai îndeaproape ideile omului pe care Părintele Serafim îl numea prorocul religiei viitorului.

3. Teilhard de Chardin, proroc al Noii Religii

Teilhard de Chardin însuși își proclama intenția întemeierii unei noi religii. Într-o scrisoare spunea:

„Cum știi deja, ceea ce-mi domină interesul și preocupările este efortul de a statornici în mine însumi și de a răspândi în jurul meu o nouă religie (ai putea-o numi un creștinism mai bun) în care Dumnezeu personal încetează a mai fi marele proprietar neolitic din vechime, spre a deveni sufletul lumii; stadiul nostru religios și cultural cere acest lucru.“¹

Teilhard era încântat că noua religie „încolțește în inima omului modern dintr-o sămânță semănată de ideea de evoluție“. „O religie a pământului“, scria el, „este mobilizată împotriva religiei cerului.“ Cum spune el însuși, aceasta e „religia viitorului“².

În câteva locuri Teilhard descrie propriile experiențe spirituale, din care urma să-și modeleze noua religie. De pildă, el povestește cum *Convergența Cosmică* și *Emergența Hristică* (conceptele și termenii îi aparțin) „s-au făcut simțite de la sine în lăuntrul cel mai adânc al ființării mele... Ele reacționau fără încetare unul asupra altuia, într-o izbucnire luminoasă de o extraordinară strălucire, slobozind prin implozia lor o lumină atât de intensă, încât transfigura (sau chiar «transsubstanția») pentru mine înseși adâncurile Lumii.“³

Altundeva vorbește despre descoperirea psihică a noosferei, pe care o percepe ca pe un înveliș sferic conștient sau ca o aură ce înconjoară pământul:

„Era ceva mai mult: în jurul acestui strat protoplasmic sensibil [adică biosfera], începea să mi se arate un ultim înveliș, dobândindu-și propria individualitate și detașându-se treptat ca o aură luminoasă. Acest înveliș nu era numai conștient, ci și gândea și, din momentul când am devenit conștient de el pentru prima oară, am găsit întotdeauna acolo, concentrată într-o formă încă mai orbitoare și mai consistentă, esența sau, mai bine spus, însuși sufletul Pământului.“⁴

Vom vorbi mai târziu ceva mai mult despre natura unor asemenea experiențe spirituale. Deocamdată este destul să arătăm că ele sunt legate tocmai de acele „idei vagi“ prin care Părintele Serafim spunea că „demonii pătrund și încep să lucreze“.

Asemeni tovarășului său de „prorocie“ Friedrich Nietzsche, Teilhard simțea că este poate singurul om din istorie care să fi primit astfel de revelații. Într-un articol încheiat doar cu o lună înainte de moarte, Teilhard scria:

¹ Teilhard de Chardin, *Lettres à Léontine Zanta*. Desclée de Brouwer, Paris, 1965, p. 127.

² Teilhard de Chardin, *Activation of Energy*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1970, p. 383; *Science and Christ*, ed. cit., p. 120; *How I Believe*, ed. cit., p. 41.

³ Teilhard de Chardin, *The Heart of the Matter*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1979, p. 83.

⁴ *Ibid.*, p. 32.

„Cum se face că, cu cât mă uit în jurul meu, încă orbit de ceea ce am văzut, îmi dau seama că sunt aproape singurul om de acest fel, singurul care a văzut?... Când sunt întrebat, nu pot cita un singur scriitor, o singură lucrare care să dea o descriere clar exprimată a minunatei «Diafanii» care a transfigurat totul pentru mine.“¹

Numai în el, pretinde Teilhard, „dragostea lui Dumnezeu și credința în lume“ s-au adunat laolaltă exact în proporția cuvenită spre a se contopi în mod spontan. Și continuă, prognozând că ceea ce a avut loc numai în el, va avea loc într-o zi pretutindeni:

„*Mai devreme sau mai târziu se va produce o reacție în lanț.* Este încă o dovadă că Adevărul trebuie să apară doar o singură dată, într-o singură minte, ca să devină cu neputință ca vreodată să-l mai împiedice ceva de a se răspândi în mod universal și de a incendia totul.“²

În ciuda celor declarate despre sine de Teilhard, Părintele Serafim susținea că Teilhard nu este singurul întemeietor al noii religii. Într-o scrisoare, el spune:

„Cred că S. a supraestimat influența *directă* a lui Teilhard asupra «Noului Creștinism». Fraza cu pricina a fost făurită (cred) de [Claude de] Saint-Simon acum 150 de ani, și terenul ei a fost pregătit îndelung, cu mult înainte de Teilhard. Probabil că Teilhard a apărut exact la momentul potrivit spre a profita de curentul modernist și a face pe toată lumea să o asocieze cu numele său.“

4. Elemente de teilhardism

Trebuie reamintit că, după părerea Părintelui Serafim, „creștinismul viitorului“ nu va fi teilhardismul *per se*, însă se va sprijini pe „temelia metafizică“ ce a fost deja pusă de către Teilhard. Componentele acestei temelii pot fi rezumate astfel:

1. Panenteism. Deși Teilhard însuși ridică în slăvi ceea ce el numea „panenteism creștin“,³ doctrina lui ar putea fi numită mai exact panenteism. Dicționarul definește panenteismul ca „doctrina ce susține că Dumnezeu include lumea ca parte, deși nu constituie întregul existenței Sale“⁴. Faptul că învățătura lui Teilhard se potrivește acestei descrieri se vedește în afirmația sa că lumea „este o parte, un aspect, sau o fază a lui Dumnezeu“⁵. Vorbind despre

¹ *Ibid.*, p. 100.

² *Ibid.*, p. 102.

³ Panteismul fiind „doctrina că nu există Dumnezeu, ci combinația forțelor și a legilor ce se manifestă în universul existent“ (*Webster's Third New International Dictionary*).

⁴ *Webster's Third New International Dictionary*, vol. 2, p. 1630.

⁵ Teilhard de Chardin, *Science and Christ*, ed. cit., p. 180.

„partea lui Dumnezeu“ care e cosmosul evolutiv, el spune: „Trebuie să avem grijă să observăm că sub această fațetă evolutivă Omega descoperă *doar jumătate din sine*“¹.

Teilhard credea că, întrucât lumea e Dumnezeu, și întrucât lumea evoluează, și Dumnezeu se află într-un proces de evoluție – sau cel puțin cea „parte“ a lumii care este Dumnezeu. El scria că „Dumnezeu «se transformă pe sine» pe măsură ce ne încorporează pe noi“². În același timp, el credea că Dumnezeu este atât Evoluatorul, cât și punctul final al evoluției: „Punctul Omega.“ În evoluția conștiinței umane, afirma el, noul „Dumnezeu al cosmogenezei“ va înlocui în mod firesc „pe Tatăl-Dumnezeu de acum două mii de ani“³.

Desigur că o asemenea concepție atrage după sine un vag impuls religios către cosmosul însuși. Astfel, Teilhard vorbea despre „pornirea înăscută... de a căuta Dumnezeirea nu în mod separat de lumea fizică, ci prin materie și, într-un anumit fel, în unire cu materia.“⁴

2. *Nu există creație făcută de o inteligență extra-cosmică.* Într-un articol intitulat „Notă despre esența transformismului“ Teilhard scrie că adevăratul subiect al evoluției nu este faptul că reptilele se trag din pești etc., ci mai curând faptul că originea vieții și a speciilor poate fi înțeleasă în mod adecvat în termenii unei „legături fizice“. În mod surprinzător, pentru el nu contează dacă această legătură e înțeleasă în termenii liniilor de descendență, ca în teoria lui Darwin; poate că e o altă legătură. Ceea ce contează este faptul că eliminăm „intervenția unei inteligențe extra-cosmice“ în operațiile Naturii.⁵

Cum se împacă această idee, conformă cu cea a materialiştilor atei, cu conceptul „evoluției spirituale“ a lui Teilhard? Pentru Teilhard, Dumnezeu nu este o „inteligență extra-cosmică“; cosmosul *este* Dumnezeu, „sufletul Pământului“. Lumea e „trupul“ lui Dumnezeu; prin urmare, procesul natural al evoluției – „legătura fizică“ – este în același timp „spiritual“. „Inteligența“ din spatele evoluției, desemnată de Teilhard ca „suflet“, „spirit“, „conștiință“ etc., este pentru el *intra-cosmică*. Subiectul evoluției este Dumnezeu; deci, scrie Teilhard, „Dumnezeu nu poate crea decât evolutiv“⁶. Teilhard a ajuns până la a postula „selecția psihică“ ca mecanism evolutiv ce ar putea fi atașat ideii darwiniste a selecției naturale sau ar putea-o înlocui.⁷

Contrar învățaturii creștine despre un Dumnezeu atotputernic și de nedepășit ce creează imediat și fără efort, Dumnezeul evoluționist al lui Teil-

¹ Teilhard de Chardin, *The Phenomenon of Man*, ed. cit., p. 270.

² Teilhard de Chardin, *The Heart of the Matter*, ed. cit., pp. 52-53.

³ Teilhard de Chardin, *Christianity and Evolution*, ed. cit., p. 202.

⁴ Teilhard de Chardin, *Science and Christ*, ed. cit., p. 44.

⁵ Teilhard de Chardin, *The Heart of the Matter*, ed. cit., pp. 110-113.

⁶ Teilhard de Chardin, *Christianity and Evolution*, ed. cit., p. 179.

⁷ Teilhard de Chardin, *The Phenomenon of Man*, ed. cit., p. 149.

hard „se trudește să producă” și e „întotdeauna obligat să treacă printr-o serie întreagă de intermediari și să depășească o întreagă succesiune de riscuri inevitabile”¹.

3. *Confundarea psihicului cu spiritualul.* „Tot ceea ce există este materie ce devine spirit”, scria Teilhard. „În lume nu există nici spirit, nici materie; «materialul universului» este «materia-spirit».”²

Altundeva scria că, „din punct de vedere pur științific și empiric, adevăratul nume pentru „spirit” e „spiritualizare”. Spiritul deci este un proces, „o trecere treptată și sistematică de la inconștient la conștient, și de la conștient la conștiința de sine.”³

Teilhard credea că atunci când organismele vii evoluează, „spiritul” evoluează o dată cu ele. Dar pentru el nu erau două procese separate, ci aspectele unei unice evoluții ale materiei-spirit.

Întocmai cum conceptul evoluției biologice subminează distincția dintre firile create ale formelor vii – văzând, precum Erasmus Darwin, „un unic filament viu” între ele – tot așa și conceptul evoluției spirituale al lui Teilhard (al conștiinței devenind spirit) subminează distincția dintre psihic și ceea ce e cu adevărat spiritual.

4. *Nihilism: distrugerea Adevărului.* „Pretutindeni în jur”, scrie Teilhard, „și în lăuntru nostru Dumnezeu este într-un proces de «schimbare»; strălucirea sa sporește, iar vivacitatea coloritului său se îmbogățește.”⁴ Dacă Dumnezeu creației este schimbător, nu mai există un Prim Principiu neschimbător, nici o temelie pentru un Adevăr Absolut. Astfel, evoluționismul este una dintre înfățișările nihilismului, conform definiției lui Friedrich Nietzsche: „Faptul că *nu există adevăr*, nu există o stare de lucruri absolută – nu există «lucru în sine». *Iată singurul Nihilism, și încă unul în cel mai înalt grad.*”⁵ Deci ceea ce Părintele Serafim numea „temelia metafizică” a teilhardismului este de fapt lipsa totală a unei asemenea temelii.

5. *Hiliasm: inversarea Adevărului.* Teilhard credea că principiul psihic al *noosferei* – „sufletul Pământului” – va converge treptat în Punctul Omega, moment în care „partea lui Dumnezeu” care evolua în lume va ajunge, în sfârșit, la Unitatea supremă.

În această doctrină, pe care Teilhard a desemnat-o drept *cosmogeneză*, *emergență hristică* etc., vedem expresia extremă și fantastică a ceea ce părintele Serafim identifica drept *hiliasm*: credința în perfectibilitatea pământului căzut. Hiliasmul, învăța Părintele Serafim, este cealaltă față a monedei nihilismu-

¹ Teilhard de Chardin, *Christianity and Evolution*, ed. cit., p. 31.

² Teilhard de Chardin, *Human Energy*, ed. cit., pp. 57-58.

³ *Ibid.*, p. 96.

⁴ Teilhard de Chardin, *The Heart of the Matter*, ed. cit., p. 53.

⁵ Friedrich Nietzsche, *The Will to Power*, vol. 1, în *The Complete Works of Friedrich Nietzsche*, vol. 14, 1909, p. 6.

lui; este conținutul „pozitiv“ ce umple golul rămas în urma nihilismului. La fel cum evoluția e corolarul logic al nihilismului, hiliasmul este (în cuvintele Părintelui Serafim) „o consecință aproape inevitabilă“ a evoluționismului. În vreme ce nihilismul e o negare a Adevărului (anti-Adevăr), hiliasmul este exact inversul său (contra-Adevăr).

Părintele Serafim explica undeva:

„Întreaga filosofie evoluționistă ce prinde astăzi pe oameni îi face să creadă, adesea inconștient, într-o concepție despre creație și viață ce este exact opusul învățaturii creștine: simplul devine complex, sălbăticia «evoluează» spre civilizație, nedesăvârșitul face să apară desăvârșirea, «progresul» etc. În concepția Ortodoxiei ceea ce este desăvârșit cade în nedesăvârșire (Raiul în lumea căzută; și chiar istoric, Sfinții Părinți observă căderea omenirii în general, până la venirea lui Hristos...), iar omul din zilele de pe urmă va fi mult mai jos duhovnicește decât în Biserica primară [...]; nesticăciunea și nemurirea preced stricăciunea și moartea. Desăvârșirea și nemurirea veacului viitor (cerul) nu sunt o *dezvoltare* sau o «evoluție» din lumea prezentă (cum ar zice Teilhard de Chardin...), ci o preschimbare din temelii.“

6. *Omul se face Dumnezeu*. Desigur că țelul final al acestei inversări nu poate decât să includă un concept pervertit al îndumnezeirii omului. Teilhard indica „existența în fața noastră a unui punct critic și ultim de ultra-hominizare, corespunzând unei depline reflectări a noosferei în ea însăși“. „Oare nu s-ar putea concepe“, întreba el, „ca Omenirea, la capătul totalizării sale [...] să poată atinge un nivel critic și să se unească cu unica adevărată și ireversibilă esență a lucrurilor, Punctul Omega?“¹

În Cursul de Supraviețuire, Părintele Serafim vorbea despre falsa zeificare a omului, legându-o de ideea Supraomului lui Nietzsche:

„Unii scriitori contemporani precum Erich Kahler vorbesc despre felul cum toate schimbările societății moderne, atât fizice cât și în domeniul ideilor, produc ceea ce el numește o mutație, un fel de «om nou». ² Și dacă, pe deasupra, ne gândim la așa-numita ideea științifică a evoluției, în care de fapt Nietzsche credea, vedem că ideea venirii «omului nou», a Supraomului, nu este nicidecum o fantezie. Este o idee reală la care omul occidental a ajuns firesc, logic, prin îndepărtarea de Dumnezeu și încercarea de a găsi o nouă religie.“

¹ Teilhard de Chardin, *Activation of Energy*, ed. cit., p.290; *The Future of Man*, ed. cit., p. 127.

² Iată ce scria gânditorul german Erich Kahler (1885-1970): „Puternica tendință către discontinuitate și invalidare a individualului [...] prezentă în chip vădit în cele mai multe dintre curentele vieții moderne – economice, tehnologice, politice, științifice, educaționale, psihice și artistice – se dovedește a fi așa de copleșitoare, încât suntem siliți să vedem în ea o adevărată mutație, o transformare a naturii umane“ (Kahler, *The Tower and the Abyss*, George Brazillier, Inc., New York, 1957, pp. 225-226).

Părintele Serafim îl socotea pe Nietzsche, alături de Teilhard de Chardin, marele proroc al lui Antihrist. În vreme ce rolul lui Nietzsche a fost mai curând negativ, fiind asociat cu nihilismul, cel al lui Teilhard a fost pozitiv în ce privește amăgirea, asociat cu hiliasmul evoluționist. Dar, cum arată citatul de mai sus din Părintele Serafim, Nietzsche a fost și el un evoluționist, și era de asemenea un hiliast prin anticiparea Supraomului.

Pornind de la cuvintele lui Nietzsche, Părintele Serafim a identificat filosofia de bază a secolului douăzeci astfel: „Dumnezeu este mort; ca atare, omul devine Dumnezeu, și totul devine posibil“. Dumnezeu pe care Nietzsche îl proclama mort era, desigur, Dumnezeul creștinismului tradițional. Însă, așa cum am văzut, „moartea lui Dumnezeu“ e numai o fază temporară care să lase loc noului Dumnezeu al deismului cu care, conform inversatei viziuni a „ultra-hominizării“ lui Teilhard, omul trebuie până la urmă să se contopească.

7. *Evoluționismul îl înlocuiește pe Hristos ca Mântuitor*. Ideea aceasta a fost exprimată deschis într-o afirmație hulitoare scrisă de Teilhard doar cu câteva luni înainte de moarte: „Hristos, cu adevărat, este cel ce mântuiește – dar oare n-ar trebui să adăugăm imediat că, în același timp, Hristos este cel mântuit de către Evoluție?“¹; după concepția lui Teilhard, Hristos este de asemenea produsul evoluției; deci evoluția e mai mare decât Hristos.

Dacă evoluționismul este adevărat, înseamnă că au existat milioane de ani de moarte înainte ca „hominizii“ să fi apărut ca oameni. Desigur, conform acestei păreri, istorisirea *Facerii* despre căderea omului și principala ei urmare – moartea – nu se poate citi decât alegoric. Aceasta înlătură orice motivație a venirii, răstignirii și învierii lui Hristos din morți spre a-l mântui pe om de urmările căderii.

Prin urmare, evoluționismul îi cere creștinului să alegorizeze istorisirea biblică, nu numai pe cea a facerii lumii, ci și pe cea a mântuirii. Astfel Mântuitorul devine atât de îndepărtat, încât ajunge un concept deist. Dacă mecanismul evoluției (fie el cu totul material, ca în darwinism, fie material-spiritual, ca în teilhardism) l-a ridicat pe om din noroi, care „cădere“ îi mai rămâne lui Hristos de ridicat?

Aici se văd cel mai limpede efectele inversării evoluționiste a Adevărului. În creștinismul adevărat este nevoie ca un Mântuitor să intervină în istorie spre a schimba în mod miraculos sensul tendinței de deplasare în jos, pe când în evoluționism un proces determinist, „intra-cosmic“, produce în mod natural o tendință de ridicare, făcând un Mântuitor inutil.

Teilhard însuși ne-a arătat acest lucru în mod deslușit. „Trebuie să facem o alegere:“, spune el, „evoluție sau intruziune“². Prin intruziune el înțele-

¹ Teilhard de Chardin, *The Heart of the Matter*, ed. cit., p. 92.

² Teilhard de Chardin, citat în Wolfgang Smith, *Teilhardism and the New Religion*, Tan Books, Rockford, Ill., 1988, p. 23.

ge tocmai „intervenția unei inteligențe extra-cosmice“, pe care, cum am văzut, o respinge categoric. Alegerea între „evoluție sau intruziune“ se aplică deopotrivă mântuirii omului ca și originii vieții. Omenirea are nevoie de un Mântuitor. Potrivit propriei filosofii, evoluționismul elimină nevoia unei inteligențe extra-cosmice care să „intruzioneze“ în istoria umană – cum s-a întâmplat când Dumnezeu transcendent s-a făcut om în Iisus Hristos – fiindcă evoluția însăși a devenit un fel de mântuitor. Iată de ce, așa cum spunea Dr. Wolfgang Smith în valorosul său studiu *Teilhardismul și Noua Religie*, „este cu totul adevărat că Teilhard a zeificat evoluția“¹.

5. O nouă sinteză evoluționistă

După ce am discutat toate aceste teze ale teilhardismului, în încercarea de a identifica temeiul metafizic al „religiei viitorului“, trebuie să subliniem încă o dată că ideile lui Teilhard nu vin în ultimă instanță de la el. Cum spunea Părintele Serafim, „*există* cu adevărat un duh al vremii“² – iar Teilhard l-a captat.

Când Teilhard a murit în 1955, teoria neodarwinistă a gradualismului evoluționist se apropia de culmea prestigiului său. Sinteza evoluției cu spiritualitatea, pe care a inventat-o, se potrivea mediului intelectual al timpului său. Aceasta se reflectă în ideea „selecției psihice“: o concepție spiritualizată a selecției naturale neodarwiniste.

Dar, așa cum am văzut, mediul intelectual s-a schimbat considerabil din vremea lui Teilhard. Acum, când edificiul neodarwinist începe să se dărâme, se ivește o nouă sinteză a evoluției cu spiritualitatea – una ce păstrează temeiul metafizic așezat de teilhardism, dar ține cont de noile dezvoltări.

Unul dintre principalii arhitecți ai noii sinteze este scriitorul american contemporan Ken Wilber. În calitatea sa de cel mai influent gânditor din mișcarea cunoscută ca Psihologie Transpersonală, Wilber se bucură în prezent de o tot mai mare vogă printre intelectualii cu orientări spirituale. Atât Președintele Bill Clinton, cât și vicepreședintele Al Gore au citit scrierile sale și au atras atenția asupra lor în mod public.³ Cu cele șaisprezece cărți traduse în peste douăzeci de limbi, el este în prezent cel mai tradus autor academic din Statele Unite. Nu suntem în măsură să afirmăm că va fi o figură importantă pe termen mai lung, așa cum fusese Teilhard de Chardin. Ceea ce ne preocupă acum este faptul că el, cel puțin la fel de mult ca orice alt gânditor ce scrie astăzi, pare a fi pe prima pagină a duhului vremii.⁴

¹ Wolfgang Smith, *Teilhardism and the New Religion ed. cit.*, p. 219.

² Pr. Serafim Rose, „The Chinese Mind“, în *The Orthodox Word*, nr. 187-88, p. 103.

³ *Shambala Interview with Ken Wilber: The Publication of One Taste – The Journals of Ken Wilber*, 1999.

⁴ Ca semn al acestui fapt – sau mai curând ca rezultat al ei – Ann Godoff, directoarea celui mai mare concern de edituri din lume, Random House, spunea: „Nu e nici un alt scriitor în viață pe care l-aș publica mai curând decât pe Ken Wilber“.

Wilber nu încearcă a fi un gânditor original. Sarcina pe care și-a ales-o, spune el, este aceea de a aduna „generalizări orientative”: adică să ia ceea ce socotește a fi „partea cea mai bună” din orice și de oriunde, aranjând-o într-o sinteză filosofică unică.¹ În opera sa se vede confirmarea celor scrise de Părințele Serafim acum două decenii:

„Una dintre caracteristicile curenților de gândire moderne este «universalismul» – încercarea de a face o sinteză ce va include toate părerile «parțiale»: masonerie, ecumenism, heghelianism, bahai, unitarianism, unitatea tuturor religiilor. Iată ce este filosofia evoluționistă – o teorie «universală» care să explice orice și care să justifice orice lucru așa cum este – o mântuire universală, o concepție cosmică despre intrarea tuturor în armonia universală a lucrurilor așa cum sunt ele.”

Alcătuiindu-și sinteza tuturor lucrurilor (unul din titlurile sale cele mai cunoscute este *Scurtă istorie a tuturor lucrurilor*), Wilber ia din „tradițiile înțelepciunii” (adică din religiile și filosofiele tradiționale din Răsărit și Apus), din filosofii apuseni, ca și din psihologii și savanții moderni; și, în același timp, urmează îndeaproape cultura populară contemporană și módele contemporane, cu scopul, așa cum declară, „de a pune în lumină *zeitgeist*-ul.”² Printre cititorii și colegii săi este foarte respectat pentru aparenta sa iscusință de a integra efectiv mii de surse intelectuale dintr-o dată. Pentru mulți, aura strălucirii sale e sporită de faptul că scrie că a ajuns la niveluri înaintate de meditație budistă tibetană ca și de faptul de a fi avut o experiență de contopire cu Absolutul Transpersonal, pe care îl numește (folosind deliberat un termen generalizat) „Spirit”.

Deși Wilber citează din Teilhard de Chardin, folosește unii din termenii săi și îl ridică în slăvi, totuși nu poate fi numit un adept propriu-zis al lui Teilhard. Scrierile lui Teilhard reprezintă numai o fărâamă din miile de surse pe care Wilber le-a integrat în sistemul său. Totuși este cât se poate de semnificativ că Wilber, ca transmițător al esenței filosofiei moderne, a dat la iveală o viziune integrală a spiritului vremii; și, în componentele sale majore, el este teilhardian.

Cadrul sintezei înțelepciunii universale făcute de Wilber este ideea Evoluției în lăuntrul a ceea ce el numește „Marele Cuib al Fiiințării”. El observă, cu îndreptățire: „Dacă este vreo idee ce domină gândirea modernă și post-modernă, aceea este evoluția”³. Asemeni lui Teilhard, este foarte interesat de știință, el fiind cercetător în biochimie până când interesul pentru filosofie

¹ Ken Wilber, *Sex, Ecology, Spirituality: The Spirit of Evolution*, Shambala Publications, Boston, 1995, pp. viii-ix.

² Ken Wilber, *One Taste: The Journals of Ken Wilber*, Shambala Publications, Boston, 1995, p. 92. *Zeitgeist* înseamnă în limba germană „spiritul vremii”.

³ Ken Wilber, *A Brief History of Everything*, Shambala Publications, Boston, 1996, p. 300.

și spiritualitate l-a făcut să-și redirecționeze energiile. Tot precum Teilhard, el țintește ca prin scrierile sale să ajute la combinarea științei cu religia, și chiar a scris recent o carte pe această temă, *Nunta rațiunii cu sufletul: integrarea științei cu religia* (1998).¹ Este gata să accepte ultimele teorii prin care materialismul științific a încercat să explice universul fără Dumnezeu – de la Big-Bang-ul de acum cincisprezece miliarde de ani până la evoluția omului „din simpli atomi nesimțitori și fără viață” – iar apoi se străduiește să injecteze spiritualitate în aceste teorii.²

Wilber își numește filosofia „panenteism evoluționist”³. În formularea sa, evoluția e precedată de „involuție”: Spirit ce se manifestă în univers, uitând apoi că este Spirit. El scrie:

„Spiritul manifestă un univers «aruncându-se afară» sau «golindu-se pe sine» spre a crea suflet, care se condensează în minte, care se condensează în trup, care se condensează în materie, forma cea mai densă dintre toate. Fiecare dintre aceste niveluri este încă un nivel al Spiritului, dar fiecare e o versiune redusă sau «înapoiată» a Spiritului. La capătul acestui proces de involuție, toate dimensiunile înalte sunt cuprinse, ca potențial, în tărâmul material cel mai de jos. Și o dată ce lumea materială își face intrarea în existență (prin, să zicem, Big-Bang), atunci procesul invers – sau evoluția – poate avea loc, trecând de la materie la trupuri vii, la cugete simbolice, la suflete luminoase, la însuși Spiritul pur. În această dezvoltare sau cuprindere evoluționistă, fiecare nivel succesiv nu aruncă peste bord nivelul precedent, nici nu-l neagă, ci mai curând îl include sau îl îmbrățișează, la fel cum sunt incluși atomii în molecule, care sunt incluse în celule, care sunt incluse în organisme. Fiecare nivel e un întreg care este și parte a unui întreg mai mare. [...] Cu alte cuvinte, fiecare cuprindere evoluționistă transcende, dar își și include predecesorul/predecesorii, cu Spiritul transcen-zând și incluzând absolut totul.”⁴

Wilber spune că această concepție spirituală asupra evoluției trebuie să înlocuiască concepția materialistă și notează că materialismul științific, ca o ironie, pregătește calea pentru o „evoluție dincolo de raționalitate.” Printr-o înfrătoare inversare a prognozei Părintelui Serafim, Wilber spune că raționalismul/materialismul (pe care îl numește „mentalitate nivelatoare”) nu e decât un pas în dezvoltarea evolutivă a omului: un pas mai departe față de vechile

¹ *The Marriage of Sense and Soul: Integrating Science and Religion*, Random House, Broadway Books, New York, 1998. Aceasta este cartea pentru care Președintele Clinton și vicepreședintele Gore au arătat un interes special.

² Ken Wilber, *Up from Eden: A Transpersonal View of Human Evolution*, The Theosophical Publishing House, Wheaton, Illinois, 1981, p. 25.

³ Ken Wilber, *The Collected Works of Ken Wilber*, Shambala Publications, Boston, 1999, vol. 2, p. 11.

⁴ *Ibid.*

concepții religioase, astfel ca omul să poată ajunge la un concept mai înalt despre Divin. Deci, în concepția lui Wilber, materialismul furnizează o funcție *pozitivă*, chiar dacă trebuie să treacă, spre a face loc noii conștiințe religioase.

Observând tot mai largile fisuri din modelul neodarwinist ce au apărut de la moartea lui Teilhard, Wilber observă corect că teoria darwinistă a „evoluției prin selecția naturală [...] nu poate explica în nici un fel macroevoluția!”¹ El scrie:

„Specioasa explicație neodarwinistă standard a selecției naturale – absolut nimeni nu mai crede în ea.² Este clar că evoluția operează parțial prin selecția naturală darwinistă, dar acest proces nu face decât să selecteze acele transformări ce s-au produs *deja* prin mecanisme pe care absolut nimeni nu le înțelege.”³

El continuă spunând că mutațiile întâmplătoare „nu pot nici măcar să înceapă să explice” producerea unei aripi ori a unui ochi, și că „nu există *nici un fel* de probă a unor forme intermediare”⁴. Dar altundeva, păstrând ideea procesului evoluționist ca atare, spune Wilber, „teoria științifică ortodoxă a evoluției pare corectă în privința *ce-ului* evoluției, dar e profund reducăționistă și/ ori contradictorie în ce privește *cum-ul* (și *de ce-ul*) evoluției.”⁵ În calitate de panenteist, el vede Spiritul ce s-a manifestat drept cosmos (adică *este* cosmosul) ca pe forța conducătoare dindărătul evoluției, și ca fiind evoluția însăși:

„Spiritul este [...] deplin prezent la fiecare treaptă a procesului evoluționist însuși: Spiritul este procesul propriei actualizări de sine și desfășurări; ființarea sa este propria devenire; Țelul său este Calea însăși.”⁶

În pas cu dezvoltările curente, Wilber infuzează acest „Spirit” impersonal în modelul evoluției prin „echilibru punctual” inventat de materialist-evoluționistii Stephen Jay Gould și Niles Eldredge spre a argumenta lipsa formelor intermediare din arhiva fosiliferă. Potrivit lui Wilber, Spiritul se manifestă pe sine în noi forme ce iau ființă nu treptat (ca în neodarwinismul standard), ci „printr-un salt uriaș, după modelul cuantelor”. El desemnează acest lucru ca „evoluție emergentă” și chiar ca „emergență creativă”⁷. La fel ca Teilhard, el vorbește despre producerea noilor organisme, nu ca un act creator fără efort, săvârșit de un Dumnezeu transcendent, ci ca un proces laborios:

¹ Ken Wilber, *A Brief History of Everything*, ed. cit., p. 300.

² Wilber scrie aici sub formă de dialog, de-aceea se exprimă hiperbolic. În realitate, sunt mulți cei ce încă se țin cu tenacitate de explicația neodarwinistă standard, în ciuda contingentului tot mai mare de evoluționiști care i se opun. Apologetul principal al vechii școli neodarwiniste este Richard Dawkins.

³ Ken Wilber, *A Brief History of Everything*, ed. cit., p. 22.

⁴ *Ibid.*, p.23.

⁵ Ken Wilber, *Up from Eden*, ed. cit., p.321.

⁶ *Ibid.*, pp.321-322.

⁷ Ken Wilber, *A Brief History of Everything*, op. cit., pp. 23-24.

„Evoluția nu e un accident statistic – ci o trudă întru Spirit, condusă nu de o șansă lăsată la voia întâmplării, oricât de comodă ar fi o astfel de noțiune pentru cei ce tăgăduiesc realitatea oricărui nivel mai înalt decât materia insensibilă, ci de către Spiritul însuși.“¹

Într-o introducere la învățăturile evoluționistului hindus Sri Aurobindo, Wilber scrie:

„Așa cum a văzut Aurobindo – poate mai limpede decât oricine până atunci și de atunci – expunerea științifică a evoluției, ce se întemeiază pe nimic altceva decât pe niște lut bezmetic, materie dinamică și sisteme de procesare (adică teorii ale haosului, structuri disipative instabile, auto-poiesis etc.) nu pot nici măcar să înceapă să explice extraordinara serie de transformări ce a făcut să apară viața din materie și gândirea din viață, serie care e destinată să ducă, exact în același fel, la apariția gândirii superioare și supragândirii și hipergândirii: numai Spiritul poate da seama de minunăția care este gloria evoluției.“²

Wilber recunoaște faptul că aproape toate culturile premoderne au privit istoria lumii nu ca pe o desfășurare evolutivă de la o stare mai joasă, ci mai curând ca pe o decădere dintr-o stare mai înaltă. „Dar“, scrie el:

„cândva în era modernă – este aproape cu neputință de fixat în mod exact când – ideea istoriei ca decădere (sau cădere de la Dumnezeu) a fost treptat înlocuită de ideea istoriei ca evoluție (sau creștere către Dumnezeu). O vedem explicit la Friedrich Schelling (1775-1854); Georg Hegel (1770-1831) a promovat doctrina cu un geniu rar egalat; Herbert Spencer (1820-1930) a făcut din evoluție o lege universală; iar prietenul lui, Charles Darwin (1809-1882), a aplicat-o biologiei. O găsim apoi apărând la Sri Aurobindo (1872-1950), care i-a dat probabil contextul cel mai precis și mai profund spiritual, și la Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955), care a făcut-o celebră în Occident.

Dintr-o dată, doar în decurs de vreun secol, minți foarte serioase au aderat la o noțiune la care culturile premoderne, în marea lor majoritate, nici măcar nu se gândiseră, adică faptul că – asemeni tuturor sistemelor vii – noi, oamenii, suntem într-un proces de *creștere către potențialul nostru cel mai înalt*, iar dacă potențialul cel mai înalt este Dumnezeu, atunci noi creștem către propria Dumnezeire.

Și, continuând cu această concepție, *evoluția* în general nu e decât creșterea și dezvoltarea către acel potențial desăvârșit, acel *summum bonum*, acel *ens perfectissimus*, acel ultim și cel mai înalt Temei și Țel al propriei noastre

¹ Ken Wilber, *The Marriage of Sense and Soul*, op. cit., p. 108.

² Ken Wilber, Prefață la cartea *A Greater Psychology*, de A. S. Dalal.

firi profunde. Evoluția este doar Spirit-în-acțiune, Dumnezeu în devenire, iar această devenire e sortită să ne ducă pe toți direct la Divinitate.¹

Asemeni lui Teilhard, Wilber vorbește despre „organismul universal... ce crește către cele mai înalte potențiale ale sale, adică neconținut-desfășurata realizare și actualizare a Spiritului.”² Dar, în calitate de psiholog transpersonal, el se concentrează și asupra creșterii și evoluției *individuale*. Întrucât noi, ca toate cele din cosmos, suntem manifestări ale Spiritului, pe măsura avansării evoluției noastre, nu facem decât să ne amintim că, la urma urmei, suntem însuși Dumnezeu – EU SUNT – care a pornit rotirea universului:

„Tu ești Kosmosul, *literalmente*. Dar ai tendința de a înțelege acest fapt sporind străfulgerările infinității care ești, și realizezi exact de ce ai pornit minunatul și înspăimântătorul Joc al Vieții. Dar nu e deloc un Joc crud, nu până la capăt, fiindcă tu, și numai tu, ai stârnit această Dramă... Dacă ne angajăm toate nivelurile potențialului nostru [...], oare aceasta nu ne va ajuta mai bine să ne amintim Obârșia marelui Joc al Vieții, care nu e alta decât Sinele nostru cel mai adânc? Dacă Spiritul e Temeiul și Țelul tuturor nivelurilor, și dacă suntem cu adevărat Spirit, oare angajarea tuturor nivelurilor, din toată inima, nu ne va ajuta să ne amintim cine și ce suntem cu adevărat?...“³

Apoi, ca un ecou al lui Nietzsche, Wilber face apel la Sinele nostru cel mai adânc, „Sinele Supraomului” nostru.⁴ Când îți dai seama că tu ești Dumnezeu, zice el, „te vei trezi la o lume unde Kosmosul îți este suflet, norii plămâinii tăi, picăturile de ploaie bătăile inimii tale... Vei privi luna ca pe o parte din trupul tău și te vei închina soarelui ca parte a inimii tale, și totul este exact așa.”⁵

Spre a grăbi această readucere aminte, el recomandă ceea ce numește „practica integrală” pentru toate nivelurile ființării noastre, spunând că trebuie „să amestecăm și să îmbinăm” practicile fizice cu cele spirituale, de la jogging până la sexualitatea tantrică, yoga devoțională, rugăciunea centrată pe Advaita Vedanta și „meditația creștină fără de formă”⁶.

6. Cerințele minime ca un creștin să fie acceptat în Noua Sinteză

În cartea *Nunta rațiunii cu sufletul*, Wilber schițează programul pe care lumea trebuie să-l urmeze spre a combina știința cu religia, ca și pentru a stabili

¹ Ken Wilber, *The Marriage of Sense and Soul*, op. cit., pp. 103-104.

² *Ibid.*, p. 208.

³ Ken Wilber, *One Taste*, op. cit., pp. 210, 212.

⁴ Ken Wilber, *A Brief History of Everything*, op. cit., pp. 314, 316.

⁵ Ken Wilber, *One Taste*, op. cit., pp. 282, 70.

⁶ *Ibid.*, p. 212.

o „teologie universală“¹ pe care o pot îmbrățișa toate religiile, fără a-și pierde diferențele exterioare. El spune *establishment*-ului științific principal că, spre a se integra cu religia, știința modernă trebuie să renunțe la supunerea necondiționată față de materialism. Știința „nu trebuie să facă nimic mai mult decât să se extindă de la empirismul îngust (ce ține exclusiv de experiența simțurilor) până la empirismul larg (experiența directă în general)“²; adică trebuie să includă și experiența psiho-spirituală.

Wilber spune apoi religiei ce trebuie să facă spre a se încadra în parametrii cei mai largi ai noii paradigme religio-științifice. Întâi de toate, zice el, „Religiile lumii întregi trebuie să-și pună în paranteze credințele mitice“, și dă ca exemple pe Moisi despărțind Marea Roșie, pe Hristos născându-se din Fecioară și facerea lumii în șase zile.³ El concede că adepții unei religii pot păstra orice credințe mitice doresc, „atâta vreme cât nu se așteaptă ca vreo formă de știință sau vreo altă religie să le recunoască“:

„Aceasta nu înseamnă că vom pierde toate diferențele religioase și culoarea locală, căzând într-un terci uniform de spiritualitate new-age omogenizată... Cele mai multe religii vor continua să ofere sacramente, consolare și mituri (și alte consolări translativ sau orizontale), pe lângă practicile autentice transformative sau contemplarea verticală. Nimic din toate acestea nu necesită o schimbare dramatică pentru nici o religie, deși fiecare va fi așezată într-un context ce nu mai cere ca miturile ei să fie singurele mituri din lume.“⁴

A doua schimbare pe care Wilber spune că religia trebuie s-o facă privește atitudinea ei față de evoluție. „Religia trebuie să-și revizuiască atitudinea față de evoluție în general“, spune el, și „orice religie care încearcă să respingă evoluția își pecetluiește soarta în lumea modernă“⁵. Și, spre a ne convinge, adaugă:

„În măsura în care religiile își pun în paranteze credințele mitice, concentrându-se asupra esenței lor ezoterice... acceptarea evoluției este o adaptare într-adevăr modestă. De fapt, Aurobindo a și adus Vedanta (și întreaga cuprindere a filosofiei indiene) în armonia evoluționistă. Abraham Isaac Kook arătase deja că «Teoria evoluției se acordă cu tainele Kabbalei mai bine decât orice altă teorie». Marii Idealiști au deschis deja calea unei spiritualități evoluționiste. Și oare nu a declarat și Papa până la urmă că «evoluția este mai mult decât o ipoteză»?“⁶

¹ Ken Wilber, *The Marriage of Sense and Soul*, ed. cit., p. 203.

² *Ibid.*, p. 160.

³ Ken Wilber, *The Marriage of Sense and Soul*, ed. cit., p. 203.

⁴ *Ibid.*, p. 204.

⁵ *Ibid.*, pp. 205, 111.

⁶ *Ibid.*, p. 205.

Ceva mai încolo, Wilber dă la iveală o semnificativă excepție la concesiile că religiile își pot păstra „miturile“ și totuși să ia parte la noua sinteză:

„În măsura în care o religie rămâne tributară unui Eden mitic în orice sens real, va avea dificultăți de netrecut în a participa la integrarea științei și filosofiei moderne.“¹

În final, el îl laudă pe Teilhard de Chardin pentru că îi ajută pe creștini să depășească acest obstacol de netrecut:

„Noțiunea de punct Omega (al conștiinței hristice) [a lui Teilhard] ca viitor punct de atracție pentru evoluția prezentă – noțiune împrumutată de la Schelling și Hegel – a eliberat pe mulți creștini de imposibila credință mitică într-o literală Grădină a Edenului și de morbida fixație (o romantică dorință de moarte) față de trecutul demult apus.“²

7. „Dumnezeul“ Noii Sinteze

Aplicând învățăturile sale despre evoluția conștiinței la sfera politicului, Wilber scrie:

„Conștientizarea spirituală sau transrațională este conștientizarea *trans-liberală*, nu conștientizarea *preliberală*. Ea *nu este reacționară și regresivă*, ci *evolutivă și progresivă* («progresiv» fiind unul din termenii obișnuiți pentru «liberal»).

Astfel, experiența spirituală autentică (sau Iluminarea spirituală), așa cum se înfățișează în arena politică, nu este credința mitică prerățională... ci mai curând conștientizarea transrațională care, *clădind pe cele câștigate de raționalismul liberal și liberalismul politic*, extinde acele libertăți de la sfera politică la cea spirituală... Rezultatul, am putea spune, este un Spirit liberal, un Dumnezeu liberal, o Dumnezeiță³ liberală.“⁴

Făcându-se ecoul lui Teilhard, Wilber numește acest Spirit liberal „Sufletul Lumii“⁵, vorbind în termeni hiliaști despre felul cum știința și spiritualitatea împreună vor deschide omenirea către noul Dumnezeu:

„Deci iată unde stăm acum, pe gânduri, în cumpănă pe muchia percepției transraționale, o *scientia visionis* ce aduce ici și colo, dar din ce în ce mai limpede, la tot felul de oameni în tot felul de locuri, puternice licăriri ale unei adevărate Coborâri a atotpătrunzătorului Suflet al Lumii.“⁶

¹ *Ibid.*, p. 206.

² *Ibid.*, p. 208.

³ Joc de cuvinte în original între God (zeu/Dumnezeu) și Goddess (zeiță/Dumnezeiță) (*n. tr.*).

⁴ *Ibid.*, pp. 211-212.

⁵ Ideea păgână de „Suflet al Lumii“ e combătută pe larg de către Sf. Grigorie Palama.

⁶ Ken Wilber, *Sex, Ecology, Spirituality, ed. cit.*, p. 524.

Aceasta, spune Wilber, va duce la o conștientizare „centrată pe lume“, înțemeiată pe „pluralismul universal“:

„Și vedem semnele noii și integralei înțelegeri ce trece peste margini – în psihologie, filosofie, afaceri, economie...”¹

La capătul procesului se află ceea ce Wilber numește, cu terminologia împrumutată de la Teilhard și alți scriitori, „centaurica epocă evoluționistă“, integrarea noosferei cu biosfera, organizarea supranațională a conștiinței planetare.²

Desigur, wilberianul „Dumnezeu liberal“ al conștiinței religioase globale emergente este tocmai tipul de „idee vagă“ despre care Părintele Serafim spunea că predispune la influențe demonice. În contextul vagului simțământ religios ce caracterizează noua conștiință religioasă, acest „Dumnezeu“ poate părea un fel de așa-zis Creator. Însă o evaluare teologică clară vedește acest concept despre dumnezeire ca pe o reînviere a ideilor păgâne, ce sunt foarte departe de adevăratul Dumnezeu-Creator al Bibliei, al Sfinților Părinți și al creștinismului ortodox.

Ken Wilber însuși afirmă că ideea „emergenței creative“, prin care încearcă să combine spiritualitatea cu conceptul evoluționist recent al evoluției „punctuale“, își are rădăcinile în filosofia păgână antică. Ea și-a dobândit expresia cea mai amănunțită în neoplatonism, care a produs ultima mare provocare a filosofiei păgâne la adresa teologiei creștine, în zorii civilizației creștine ortodoxe din veacul al IV-lea d.H.³ Într-o formă sau alta, ea se găsește în aproape orice soi de fals misticism (teozofie, kabbala etc.) de atunci și până în prezent. Probabil că aceasta e cea mai înaltă idee la care poate ajunge metafizica inventată de om, atunci când mintea căzută a omului nu se supune teologiei dumnezeiește descoperite și nu e crescută de către ea.

Conform noțiunii filosofice păgâne, divinitatea nu creează *ex nihilo* în sens clasic creștin, ci mai curând se răspândește sau se emană pe sine în creație. Formele și ființele apar dintr-o dată, dar aceasta e mai curând o „emergență“ dintr-o Divinitate impersonală, decât creația unui Dumnezeu Personal Care este în esență complet „altul“ decât creația Sa.

În contrast cu concepția păgână, teologul ortodox Vladimir Lossky deslușește adevăratul înțeles al creației conform învățăturii scriptural-patristice creștine:

¹ Ken Wilber, *One Taste, ed. cit.*, pp. 311, 345.

² Ken Wilber, *Sex, Ecology, Spirituality, ed. cit.*, pp. 186-187.

³ Wilber pretinde că Plotin (205-270 d.H.), principalul gânditor al școlii neoplatonice, era „neîndoielnic cel mai mare filosof-mistic pe care l-a cunoscut vreodată lumea“ (*The Marriage of Sense and Soul, ed. cit.*, p. 18). El îl socotește pe filosoful indian Nagarjuna (sec. II-III d.H.), care învăța că Vidul Absolut manifestă de la sine toate formele, ca fiind partenerul contemporan oriental al lui Plotin (Wilber, *Sex, Ecology, Spirituality: The Spirit of Evolution, ed. cit.*, pp. 638-669, 692-697).

„Creația *ex nihilo* înseamnă tocmai un astfel de act de producere a ceva ce se află «în afara lui Dumnezeu» – producerea unui subiect cu totul nou, fără vreo obârșie de vreun fel, fie din Firea Dumnezeiască, fie din vreun fel de materie sau potențialitate oarecare de a fi în afara lui Dumnezeu. Am putea zice că prin creația *ex nihilo* Dumnezeu «face loc» pentru ceva ce se află cu totul în afară de Sine; că, într-adevăr, El așază «exteriorul» sau nimicnicia în paralel cu plinătatea Sa. Rezultă un subiect ce e cu totul «altul», infinit îndepărtat de El, «nu prin loc, ci prin fire», după graiul Sfântului Ioan Damaschin.¹

Creația nu e un fel de ieșire în afară sau o răspândire nesfârșită a Dumnezeirii... «Binele ce se răspândește pe sine de la sine» al neoplatonismului nu este Dumnezeul Sfântului Pavel, Care *cheamă cele ce nu sunt ca și cum ar fi* (Rom. 4, 17).²

Conform ideii neoplatonice, întrucât Ființa Absolută este în ultimă instanță impersonală, ea nu are voință personală. Prin urmare, producerea ființelor nu poate fi un act de liberă voință, ci este mai degrabă o răspândire *firească*, ce are loc în virtutea unei necesități oarecare a Firii Dumnezeiești. Cu alte cuvinte, este în *firea* Dumnezeirii răspândirea de sine în tărâmul formei și aparenței; nu există „alegere“.

Pe de altă parte, în revelația creștină, întrucât Dumnezeu este Personal, creează printr-un *act de voință liberă*. Vladimir Lossky scrie:

„Creația e o lucrare a voinței, nu a firii. [...] În actul creației, Dumnezeu nu se afla supus nici unui fel de necesitate. Într-adevăr, nu există nimic în Firea Dumnezeiască care să poată fi cauza necesară a producerii fapturilor: creația putea la fel de bine să nu existe. Dumnezeu putea la fel de bine să nu fi creat; creația este un act liber al voii Sale, iar acest act liber e singurul temei al existenței tuturor ființelor...

Creația, care este deci un act de voință liber, și nu (asemeni iradierii energiilor dumnezeiești) o revărsare firească, e un act potrivit unui Dumnezeu Care este Personal, unei Treimi a cărei voință de obște aparține Firii Dumnezeiești.³

Deci în concepția creștin-ortodoxă Dumnezeu creează nu din necesitate, ci din dragoste. El ne iubește pe noi, fapturile Sale, care suntem în esență diferiți de El, și dorește ca noi să-L întâlnim într-o legătură personală a dragostei, astfel încât să ne facem părtași Lui prin harul Său. Vladimir Lossky scrie că, după concepția creștină:

¹ Sf. Grigorie Palama scrie că „fiecare fire creată este mult îndepărtată și cu totul străină față de Firea Dumnezeiască“, deși Dumnezeu creează și susține creația prin harul său Dumnezeiesc (energiile Sale).

² Vladimir Lossky, *The Mystical Theology of the Eastern Church*, ed. cit., pp. 92-93. Despre neoplatonism vezi și pp. 29-38.

³ *Ibid.*, pp. 93-94.

„Universul creat nu este deci văzut, ca în gândirea platonice sau platonizantă, sub înfățișarea palidă și împuținată a unei replici sărăcăcioase a Dumnezeirii; el apare mai curând ca o ființare cu totul nouă, zidirea proaspăt ieșită din mâna Dumnezeului Facerii, *Care a văzut că este bună*, un univers creat care e voit de Dumnezeu și bucurie a Înțelepciunii Sale, «o rânduială armonioasă», «un imn minunat alcătuit întru slava puterii Celui Atotputernic», cum zice Sfântul Grigorie de Nyssa.”¹

Astfel, Dumnezeu impersonal al concepției păgâne (și neopăgâne) se vedește a fi infinit mai „slab” decât Dumnezeu creștinismului ortodox. El nu poate în mod voit să creeze *ex nihilo* în adevăratul sens, ci poate doar, printr-o necesitate, să manifeste forme scoase din firea sa.

Deși concepția aceasta despre „Dumnezeu” și „creație” nu are într-adevăr nimic nou, am văzut cum i s-a dat un cadru evoluționist în vremurile moderne de către gânditori precum Teilhard și Wilber. Învățătura antică păgână despre o serie de difuziuni ale Firii Dumnezeiești a fost acum „actualizată”, după cum zice Wilber, de către teoria modernă a evoluției.²

Ideea păgână a „emergenței creative” pare să umple cu totul lacunele ce există în modelele evoluției naturaliste aflate în competiție. Asociată cu modelul „echilibrului punctual”, inventat de către evoluționiștii ateï și agnostici Stephen Jay Gould și Niles Eldredge, ea furnizează un vag „Spirit” care să explice atât lipsa formelor intermediare, cât și lipsa unui mecanism pur natural al evoluției. De îndată ce evoluționistul admite un vag concept de divinitate, ideea sintetizată de Wilber devine absolut credibilă, potrivit cu cadrul evoluționist al miliardelor de ani de istorie a pământului. Potrivit acestei concepții, Dumnezeu a „emers” în lume de-a lungul a miliarde de ani în forme succesive din ce în ce mai înalte. *Este tot evoluție* – cum afirmă neîncetat Wilber – dar mult deosebită de vechea paradigmă naturalistă.

Este interesant de observat că Stephen Jay Gould este marxist și a comentat el însuși legătura dintre teoria „echilibrului punctual” a salturilor evoluționiste și ideea marxistă a evoluției sociale prin schimbări succesive rapide (revoluție).³ Această legătură aruncă și mai multă lumină asupra prezicerii Părintelui Serafim că spiritualitatea se va adăuga comunismului spre a forma religia viitorului.

Discutând despre „Dumnezeul” noii sinteze religioș-științifice, trebuie să comentăm aici o aparentă contradicție în prognoza Părintelui Serafim. Undeva Părintele Serafim spune că noul Dumnezeu va fi cel al deismului francma-

¹ *Ibid.*, p. 95.

² Wilber, *The Marriage of Sense and Soul*, ed. cit., p. 205.

³ Niles Eldredge și Stephen Jay Gould, „Punctuated Equilibria”, în *Paleobiology*, vol. 3 (primăvara 1977), pp. 145-146. Apud Luther Sunderland, *Darwin's Enigma*, pp. 110-111. Vezi și pp. 108-109.

soneriei și Iluminismului, iar altundeva spune că Teilhard este predecesorul Noii Religii – iar Teilhard, așa cum am văzut, era un panenteist.

La o cercetare mai atentă însă, deosebirea între deism și panenteism apare a fi mai mult una de grad decât de substanță. În Cursul de Supraviețuire, Părintele Serafim sublinia că „în materie de religie, deismul era poate cea mai tipică mișcare“ a Iluminismului, dar în același timp filosofii dești ai vremii l-au înlocuit pe Dumnezeu cu „Natura“ drept concept central al lor, iar unii l-au numit pe Dumnezeu „sufletul lumii“. Părintele Serafim descria idealul Iluminismului astfel: „Natura domnind deasupra tuturor, tainele Naturii descoperindu-se, Dumnezeu fiind încă în cer (deși nefăcând mare lucru), iar cunoașterea științifică progresând în întreaga lume.“ Gânditorii luminiști erau cu totul în tradiția științei moderne care a apărut în timpul Renașterii dintr-un anume fel de „mistică naturală“ – și chiar, în cazul lui Giordano Bruno (1548-1600), din însoțirea științei cu panteismul total.

În cartea sa *The Making of the Modern Mind (Crearea gândirii moderne)*, J.H. Randall Jr. scrie că, în Iluminism, idealul Naturii „era ceea ce oamenii voiau să realizeze ei înșiși; și el s-a prefăcut cu ușurință în Divinitate. Natura era modelul lui Dumnezeu pentru om; ba chiar fața însăși a lui Dumnezeu.“¹ În acest chip, deismul Iluminismului a trecut nu la un panteism pur, ci la un fel de deism/panenteism. Gânditorii Iluminismului își țineau impersonalul lor Dumnezeu deist în cer, „nefăcând mare lucru“, însă interesul lor religios s-a îndreptat către „fața“ lui Dumnezeu pe care o identificau cu Natura impersonală.

Dacă Teilhard de Chardin este într-adevăr prorocul viitoarei combinații a științei cu religia, atunci în cea mai mare parte a ei combinația respectivă nu va fi una pur panteistă, ci mai curând deist-panenteistă. Trebuie amintit că Părintele Serafim, după ce a citit afirmațiile teologice ale cunoscutului savant evoluționist Theodosius Dobzhansky, l-a numit „deist“ – iar Dobzhansky era un admirator al panenteistului Teilhard de Chardin.

Dar cât de mult va urca pe scara de la deism la purul panteism viitoarea combinație de știință și religie e o problema secundară. Principalul este că, spre deosebire de materialismul științific de azi, sinteza religios-științifică de mâine va avea un „Dumnezeu“, și nu va fi Cel pe Care Teilhard în chip defăimător îl numea „Tatăl-Dumnezeu de acum două mii de ani“. „Dumnezeul“ său va fi unul vag, și nu va fi Personal.

Același lucru poate fi spus despre „Hristosul“ Noii Religii. Se poate vedea deja în curentul cultural principal un efort concertat de a-L reinterpretă pe Hristos, astfel încât să nu mai fie o amenințare pentru căzuta fire omenească și pentru diavol – astfel încât să nu mai fie un *Mântuitor*.

Dacă, potrivit concepției neopăgâne, atât noi înșine, cât și Hristos (împreună cu orice altceva) suntem doar difuziuni ale Firii Dumnezeiești, atunci

¹ J.H. Randall Jr., *The Making of the Modern Mind*, ed. cit., p. 278

Hristos nu mai are de făcut nimic altceva decât să ne călăuzească înapoi la *gnoză* a ceea ce suntem deja. Aceasta este, desigur, tocmai ideea promovată acum sub pretext că ar fi învățătura autentică, ezoterică, a lui Hristos. În realitate, ea este doar reînvierea vechii erezii gnostice, întemeiate pe filosofia păgână, osândite, pe bună dreptate, de primii Părinți.

Ken Wilber vorbește despre învățăturile ce sunt „redescoperite“ în textele gnostice:

„Este vădit din aceste texte că principala activitate religioasă a lui Iisus a fost aceea de a se întrupa în adepții săi și ca adepți ai săi, nu ca unicul Fiul al lui Dumnezeu istoric (o noțiune monstruoasă), ci în felul unui adevărat Călăuzitor Spiritual, ajutându-i pe toți să devină fii și fiice ale lui Dumnezeu. [...] Elaine Pagels arată că există trei trăsături esențiale ale mesajului ezoteric al lui Hristos, așa cum e dezvăluit în Evangheliile Gnostice: (1) «Cunoașterea de sine este cunoașterea lui Dumnezeu; sinele [cel mai înalt] și divinul sunt identice». (2) «*Iisus cel viu* al acestor texte vorbește despre iluzie și iluminare, nu despre păcat și pocăință». (3) «Iisus este prezentat nu ca Domnul, ci ca un călăuzitor spiritual.» Să notăm doar că acestea sunt tocmai pozițiile religiei Dharmakaya.¹

Avem aici un exemplu clar de *creștinism denaturat* de care am vorbit mai devreme. Hristos e văzut ca un concept vag de Bine absolut, credința în El ca fiind Fiul lui Dumnezeu cel unul-născut e respinsă ca o noțiune monstruoasă, avansându-se ideea că noi înșine putem fi întocmai ca El. Acesta e un element crucial în „religia viitorului“, fiindcă prin el Antihrist va fi încredințat că este un alt Fiul al lui Dumnezeu care s-a întrupat.

În chip exterior, imitatorul lui Hristos va apărea ca un fel de mântuitor, rezolvând problemele economice și politice ale omului și oferindu-se să-i satisfacă aspirațiile spirituale, prin ceea ce Părintele Serafim numea „cazanul amestecării“ științei cu religiile lumii. Însă, la un nivel mai profund, adevăratul mântuitor va fi văzut ca fiind evoluția însăși, mergând înainte într-o dezvoltare naturală a lumii acesteia până la Împărăția lui Dumnezeu. Ultimul mare înșelător, care până la urmă va pretinde a fi Hristos, va fi socotit doar ca un alt produs magnific al evoluției.

8. Filosofia lui Antihrist

Conform Părintelui Serafim, „Noua Religie“ și „Noul Creștinism“, prefigurate de Teilhard de Chardin, se vor întemeia printr-o „inițiere demonică limitată până atunci la lumea păgână“². În cartea sa *Ortodoxia și religia vii-*

¹ Ken Wilber, *Up from Eden*, ed. cit., p. 256, citând din Elaine Pagels, „The Gnostic Gospel's Revelations“, în *New York Review of Books*, vol. 26, nr. 16-19, 1979.

² Pr. Serafim Rose, *Ortodoxia și religia viitorului*, ed. cit..

torului el descrie câteva dintre „experimentele religioase” – de la întâlniri cu OZN-uri până la fenomene „harismatice” și sofisticate practici de meditație – care au pregătit popoarele ce fuseseră mai înainte creștine pentru această inițiere, făcându-le deschise și pasive față de noile experiențe spirituale.

Evident, nu oricine dintre cei ce vor experimenta „inițierea demonică” a Noii Religii va și îmbrățișa conștient întreaga sferă a filosofiei din spatele său. Totuși, cum spunea Părintele Serafim, există o astfel de filosofie, iar cheia sa e de găsit în evoluționism, în special în evoluționismul teilhardian. Am arătat deja că această filosofie are o natură păgână. Dar dacă ea este cu adevărat filosofia lui Antihrist, așa cum a spus Părintele Serafim, ea trebuie să aibă și o natură infernală. Concluzia aceasta se naște din considerentele următoare:

1. Ideea că omul poate deveni Dumnezeu, indiferent de deghizarea modernă sofisticată pe care ar lua-o (fie ea „ultra-hominizarea”, ca la Teilhard, ori „reamintirea”, ca la Wilber), este expresia primordială a ispitirii a lui satan față de omenire: *ori în ce zi veți mânca dintr-însul, se vor deschide ochii voștri, și veți fi ca niște dumnezei* (Fac. 3, 5). Și este aceeași ispită prin care satana, ce dorea să fie egalul lui Dumnezeu, a căzut din cer.

Iată deci primul motiv pentru care Părintele Serafim numea evoluționismul cheia filosofiei ultimei mari înșelări. În forma ei „spiritualizată”, ea este temeiul pentru ca omul să se facă Supraom și să își realizeze natura dumnezeiască. Este manifestarea filosofică a primei oferte făcute omului de către diavol.

Potrivit dreptarului vieții duhovnicești creștin-ortodoxe, trebuie să existe întotdeauna o distincție între zidire și Ziditor. Sfinții pot fi umpluți cu totul de energiile nezidite ale lui Dumnezeu (harul lui Dumnezeu) în așa măsură încât se spune că sunt „îndumnezeiți”, dar prin fire ei rămân zidiri.

2. Faptul că evoluționismul este exact inversul Adevărului indică iarăși că este legat de puterile întunericului. Părintele Serafim spunea odată: „Firea însăși a ultimului mare cârmuitor al lumii este aceea de a fi anti-Hrist – iar «anti» nu înseamnă doar «împotriva», ci și «la fel ca, în locul cuiva».”¹ El va părea că ia locul lui Hristos, dar de fapt va fi opusul Lui. Va copia Adevărul, dar îl va înfățișa lumii printr-o imagine răsturnată, ca în oglindă.

Principiul demonic al inversării se vede în ritualurile săvârșite de sataniști, în care ei încearcă să silească firea, acționând în mod opus față de ordinea firească: mergând cu spatele, scriind pe dos, citind Rugăciunea Domnească invers etc. Evoluționismul este expresia filosofică a acestei încercări de a-L batjocori pe Dumnezeu prin inversarea Adevărului. Titlul uneia dintre cărțile lui Ken Wilber, *Up from Eden (Ridicare din Eden)* este un bun exemplu al principiului inversării, căci, așa cum am văzut, omenirea în realitate a căzut din Eden și poate fi ridicată din nou numai de către Iisus Hristos.

¹ Pr. Serafim Rose, „Signs of the Times”, în *The Orthodox Word*, nr. 200-201, p. 142.

Merită observat aici că nu doar creștinismul tradițional, ci toate culturile tradiționale socotesc că omenirea a căzut dintr-o stare mai înaltă, dintr-o „vârstă de aur”; numai concepția despre lume a modernismului crede contrariul. Aceasta se datorează faptului că, fiind legate de vremurile străvechi, culturile tradiționale au păstrat amintirea a ceea ce fusese pierdut; și, fiind mai legate de rânduiala firească, au înțeles procesul de decădere ce a avut loc. Evoluționismul este produsul omului modern, care a ajuns atât de despărțit de rânduiala firească, încât poate crede cu onestitate în chiar inversul ei.

3. Panenteismul – conceperea cosmosului ca Dumnezeu – îl leagă pe om de pământ și-l împiedică să ajungă la adevăratul Dumnezeu din Înălțime, „Tatăl-Dumnezeu de acum două mii de ani”. Trebuie amintit aici că diavolul însuși a fost aruncat din cer și sortit pământului și celor „sub-cerești” (nosfera lui Teilhard). Așa se face că este foarte gelos pe capacitatea omului de a ajunge în cer, și încearcă prin orice mijloc să mențină viziunea omului fixată în tărâmul sub-ceresc. În panenteism, el poate să-l țină pe om în închinarea și slujirea *zidirii mai mult decât Ziditorului* (Rom. 1, 25). Divinitatea e coborâtă în domeniul psihic și chiar fizic, devenind un Creator psiho-fizic. Însă, așa cum am văzut, acesta nu e nicidecum un adevărat Creator, întrucât universul „crează” singur sau, mai exact, *evoluează* singur într-o desfășurare naturală. Astfel, „Dumnezeu” ajunge a fi supus schimbării: concept cu totul inacceptabil pentru teologia ortodoxă.

Trebuie observat că în epistola sa către romani Sfântul Pavel nu a spus că păgânii slujeau zidirii *în locul* Ziditorului; ci a spus că slujeau zidirii *mai mult decât* Ziditorului. Avem aici o descriere nu a panteismului, ci a panenteismului. Panenteismul, așa cum am văzut, recunoaște că „parte” din divinitate este în afara cosmosului, dar această „parte” este îndepărtată și neimplicată (ca în deism). În raport cu sentimentul religios, acea „parte” care este cosmosul devine divinitatea precumpănitoare. Acest lucru se vede clar în natura misticii lui Teilhard de Chardin.

Întrucât satana a fost numit *stăpânitorul lumii acesteia* (literal, „stăpânitorul *cosmosului* acestuia”),¹ este evident de ce are tot interesul să păstreze aspirațiile religioase ale omului îndreptate cu precădere înlăuntrul cosmosului.

4. Ideea de Dumnezeu impersonal/transpersonal, spunea Părintele Serafim, vine din partea unor „oameni ce nu doresc să se întâlnească cu Dumnezeu Personal, fiindcă El cu siguranță îți cere ceva”². Așa cum am văzut, un Dumnezeu impersonal nu are libertate sau voință, ci e supus necesității „emergenței” în lumea formelor, împlinind „potențialitățile” propriiei existențe. E limpede că un asemenea Dumnezeu nu poate acționa ca Judecător al omului.

¹ Hristos îl numește de trei ori pe diavol *stăpânitorul lumii acesteia* în Evanghelia lui Ioan (In 12, 31; 14, 30; 16, 11).

² Citat în cartea Părintelui Damaschin Christensen, *Not of This World*, ed. cit., p. 44.

Străduindu-se să înlăture Personalitatea lui Dumnezeu – și deci libertatea și voința Sa – omul încearcă să scape de judecata lui Dumnezeu. Totuși, până la urmă, Dumnezeu *este* Judecătorul; iar dacă îl tăgăduiește ca Judecător, omul îl tăgăduiește și ca pe singurul Care-i poate ierta păcatele. Prin urmare, conceptul impersonalist al divinității poate fi văzut ca o construcție intelectuală în spatele căreia omul încearcă în deșert să se ascundă de Dumnezeul Cel viu, la fel cum Adam a încercat să se ascundă printre copacii Grădinii, iar apoi a încercat să-și tăgăduiască responsabilitatea personală pentru faptele sale. Fără a-L accepta pe Dumnezeul Personal și fără a se pocăi, omul nu poate primi de la El mântuirea – și aceasta este tocmai ceea ce vrea diavolul.

9. Duhul din spatele filosofiei

Poate că considerațiile precedente sunt suficiente spre a dovedi inteligența infernală din spatele *zeitgeist*-ului ce iese la iveală. Totuși ar fi poate util să înfățișăm și o verificare exterioară, venind de la întâlnirile cu această inteligență consemnate în scris.

În 1976, autorul romano-catolic tradiționalist, Pr. Malachi Martin, a scos o carte intitulată *Ostatic la diavol*, ce cuprinde studii de cazuri de posesie și exorcizare a cinci americani în viață. Pr. Malachi și-a cercetat subiectul cu multă grijă, intervievându-i pe cei implicați și transcriind casetele cu înregistrarea exorcismelor. Deși cartea se ocupă de exorcisme care nu sunt făcute de clerici ortodocși și deci sunt problematice în ce privește descrierea felului cum trebuie săvârșite, ea oferă informații prețioase despre ideile induse de diavoli oamenilor moderni spre a-i aduce sub influența lor.

Într-unul din capitole autorul istorisește povestea unui preot romano-catolic ce s-a îndrăcit ca urmare a implicării sale profunde în misticismul evoluționist teilhardian, despre care a învățat la o lecție de antropologie la seminar. Pe când era încă într-o stare de posesie parțială, preotul a primit niște cuvinte prin ceea ce mai târziu a numit „controlul de la distanță”. El predica ideile evoluționiste ale lui Teilhard și schimba cuvintele din ritualurile preoțești astfel încât să oglindească hule, închinarea la diavol și o închinare teilhardiană adusă Evoluției și „Spiritelui Pământului”. Când un alt preot a venit să-l exorcizeze, i-a spus, iarăși prin „controlul de la distanță”: „Evoluția îl face posibil pe Iisus. Și numai evoluția poate face acest lucru.”¹

Până la urmă, părăsind Biserica Catolică, preotul posedat (care acum își zice Jonathan) și-a întemeiat propria biserică, unde putea să predice mai ușor cuvintele pe care le primea:

„Putea predica, de pildă, despre Veriga Lipsă, sau despre o ilustrație a Omului de Neanderthal, făcând ca întreaga idee a evoluției din materia

¹ Malachi Martin, *Hostage to the Devil: The Possession and Exorcism of Five Living Americans*, Reader's Digest Press, New York, 1976, p. 124.

neînsuflețită să pară un început slăvit. Pentru viitor, Jonathan avea o perspectivă încă și mai slăvită. Era în curs de apariție o nouă ființă, spunea el enoriașilor săi; și aceasta ar fi trăit într-un timp nou. «Noua Ființă» și «Noul Timp» i-au devenit cuvintele cheie.

Mesajul lui Jonathan era simplu. [...] Pretutindeni în lumea din jurul nostru erau sfinte taine naturale, altare naturale, sfințenie naturală, nemurire naturală, divinitate naturală. Exista un har natural și o coplesitoare frumusețe naturală. Pe deasupra, în ciuda prăpastiei pe care religia instituționalizată o săpase între oameni și natura lumii, lumea și toți oamenii erau una, într-un fel de unitate mistică naturală. Noi apărem din acea unitate și, prin moarte, ne întoarcem în ea. Jonathan numea acea unitate naturală «Avva Părinte».

În fapt, Jonathan a realizat o inevitabilă sinteză între doctrinele evoluționiste teilhardiene și ideea despre Iisus a lui Teilhard, impregnând-o cu un adânc umanism și cu aluzii de cunoscător la adresa indiferenței plictisite a creștinilor tradiționali.

În concepția lui Jonathan, credința «religioasă» devenea din nouă ușoară. La unul din poli, puteai accepta ideea curentă că omul a evoluat din materia neînsuflețită. La celălalt, nu aveai nevoie să te străduiești să crezi într-o inimaginabilă «înviere» a trupului. În locul ei exista reîntoarcerea «la cele din care am venit», cum obișnuia să spună Jonathan: o reîntoarcere la unitatea naturii și a universului.

Toate acestea îi îngăduiau să folosească cu iscusință întreg vocabularul și conceptele legate de «mântuire», «iubire divină», «nădejde», «bună-tate», «rău», «cinste» – cuvinte și idei ce erau deja atât de consolatoare și familiare pentru comunitatea sa. Dar toți acești termeni erau înțeleși într-un sens complet diferit de cel tradițional: fără un Dumnezeu supranatural, fără un Dumnezeu-Om numit Iisus, și fără o stare supranaturală numită «viață de apoi personală».¹

La un moment dat, Jonathan a fost sfătuit de „controlul de la distanță” să meargă în pădure, unde avea să fie supus unei depline inițieri demonice iar posesia sa avea să devină totală. „Ajunsesem în inima plină de vine a lumii”, i-a spus el Părintelui Malachi în una dintre convorbirile lor, „către care Iisus, Punctul Omega, evolua și evolua neconținut, fiind pe punctul de a ieși la iveală”.

„I se părea”, scrie Pr. Malachi,

„că «numai lumea aceasta ierta și curăța», că numai ea «unea elementele». Avea impresia că acum în sfârșit reușise «să răzbată», și că i s-a dat descoperirea descoperirilor: adevărul real, dumnezeul real, Iisus cel real,

¹ *Ibid.*, pp. 126-127.

sfințenia reală, sfintele taine reale, ființa reală și noul timp în care toată această noutate va ajunge în chip inevitabil predominantă.

A pierdut simțul timpului obișnuit, al soarelui și vântului, al râului și marilor sale... Stâncile au devenit lucruri vii, frații și surorile sale, rudele sale milenare, martori ai sfințirii sale cu o evlavie pe care numai natura o are. Iar apa din jurul său clipea cu ochi sclipitori, cu cântecul pe care-l învățase în urmă cu milioane de ani, de la rotitorii atomi ai spațiului, înainte de a fi existat vreo lume și vreun om care să-i audă. Era un extaz irezistibil pentru Jonathan.¹

Gravitatea stării lui Jonathan s-a făcut cunoscută tuturor atunci când, săvârșind o slujbă de căsătorie pe malul oceanului, a fost îndemnat de puterile întunericului să înece mireasa – încercare în care, din fericire, a eșuat. La un moment dat din exorcizarea sa care a urmat, diavolul ce sălășluia în el a început să rostească imnele lui Teilhard închinare unității lumii:

„Acum două sau trei miliarde de ani, Pământul. Fiecare dintre noi 50 de trilioane de celule... 200 de milioane de tone de bărbați, femei și copii. Două trilioane de tone de viață animală... Toate astfel încât Iisus să poată deveni emergent. O, minunat Omega! Laudă pe Domnul lumii acesteia cu care suntem noi toți, toți cei 200 de milioane de tone, suntem una.“²

În ultimul studiu de caz din cartea sa, Pr. Malachi vorbește despre posesia unui distins parapsiholog, Carl V., adept al meditației Vajrayana. În timpul exorcizării sale, demonul din lăuntrul său este constrâns de către preotul exorcist să spună cum și-a înșelat gazda. Cuvintele demonului, așa cum au fost înregistrate pe casetă, sunt deosebit de edificatoare. Într-un loc el spune:

„O dată ce duhul e confundat cu psihicul, putem face pe oricine să vadă, să audă, să atingă, să guste, să cunoască, să dorească imposibilul. Era al nostru. Este al nostru. Face parte din Împărăție.“³

De un deosebit interes este dialogul ce a avut loc mai târziu între preot și duhul vrăjmaș. Citindu-l, trebuie să avem în minte discuția anterioară despre panenteism și conceptul de evoluție biologică ce are loc prin intermediul conștiinței „Sufletului Lumii.“ Aici, prin ceea ce recunoaște chiar duhul căzut, ni se dă să întrezărim atât religia cât și știința viitorului:

„– Unde îl conduceai pe Carl?

– La cunoașterea universului. Cuvintele ies printre dinții strâns încheștați ai lui Carl.

– Ce fel de cunoaștere?

¹ *Ibid.*, pp. 130-131.

² *Ibid.*, p. 140. Acest fragment și dialogurile următoare din exorcisme sunt transcrieri ale înregistrărilor autentice.

³ *Ibid.*, p. 386.

La început nu vine nici un răspuns. Apoi încet și poticnit apar cuvintele. «Cunoașterea că oamenii sunt doar o parte din univers.»

- Ce vrea să spună numai o «parte»?
- Ei sunt părți dintr-o ființă fizică mai mare.
- Ce ființă?
- Universul.
- Universul materiei?
- Da.
- Și al forțelor psihice?
- Da.
- Și că acesta a fost creatorul oamenilor?
- Da.
- Un creator *personal*?
- Nu.
- Un creator *fizic*?
- Iarăși da.
- Un creator *psihofizic*?
- Da. Da, într-adevăr.
- De ce l-ai îndrumat pe Carl pe această cale?
- Ca și el să-i îndrume pe alții.
- De ce să-i îndrume pe această cale?
- Fiindcă apoi aparțin Împărăției.
- De ce aparțin Împărăției?

- De ce, Preotule? De ce?... DE CE? Fiindcă noi urâm pe Cel din Ur-mă. Noi urâm. Urâm. Urâm. Urâm pe cei mânjiți cu sângele Lui. Urâm și-i disprețuim pe cei ce urmează lui. Vrem să-i abatem pe toți de la El și-i vrem pe toți în Împărăția unde El nu-i poate ajunge. Unde nu pot merge cu el...¹

Ne mai rămâne acum să ne întrebăm: oare principalul „proroc“ al Noii Religii din Occidentul modern, Teilhard de Chardin, și-a primit ideile prin contact direct cu puterile vrăjmășești, ca persoanele din relatările de mai sus?

Am văzut deja cum a luat cunoștință Teilhard de „învelișul conștient“ ce înconjoară pământul, exact în tărâmul sub-ceresc unde, potrivit teologiei ascetice ortodoxe, sălășluiesc demonii. Dar un pasaj încă mai limpede se găsește într-una dintre scrierile timpurii ale lui Teilhard, intitulată „Puterea spirituală a Materiei“ (datată 8 august, 1919), ce pare a fi relatarea dramatizată a unei experiențe mistice prin care Teilhard trecuse de curând. Teilhard a adăugat această bucată unuia dintre ultimele sale cărți, *Inima Materiei* („Confesiunile“ sale), spre „a exprima cu mai mult succes decât pot eu astăzi nău-

¹ *Ibid.*, pp. 390-391.

citoarea emoție pe care am experimentat-o în acea vreme din contactul meu cu Materia.¹ Relatarea începe așa:

„Omul mergea prin deșert, urmat de tovarășul său, când Lucrul s-a năpustit asupra lui... Apoi deodată o suflare de aer arzător trecu peste creștetul său, străpunse bariera pleoapelor sale închise și pătrunse în sufletul său. Omul a simțit că încetează a mai fi doar el însuși; o răpire irezistibilă l-a luat în stăpânire, ca și cum toată seva tuturor lucrurilor vii, vârsându-se dintr-o dată între prea strâmtlele hotare ale inimii sale, ar fi remodelat cu putere slăbitele fibre ale existenței lui...

Și în același timp spaima de o anume primejdie supraomenească îl asuprea, un simțământ nedeslușit că puterea ce se năpustise asupra lui era echivocă, tulbure, esența combinării răului cu binele...

«M-ai chemat: iată-mă» [spune «Lucrul»]. «Sătul de abstracții, de atenționări, de vorbăria vieții sociale, ai dorit să te măsoari cu Realitatea întregă și neîmblânzită... Te așteptam spre a fi făcut sfânt. Iar acum m-am așezat asupra ta pe viață, sau pe moarte... Cel ce m-a văzut o dată, nu mă poate uita niciodată: el trebuie fie să meargă întru osândă împreună cu mine, fie să mă mântuiască o dată cu sine.»

[Vizionarul răspunde:] «O, tu cel divin și puternic, care e numele tău? Vorbește».²

După citarea acestei relatări în cartea sa despre Teilhard, Dr. Wolfgang Smith observă: „Este într-adevăr ciudat ca Teilhard să numească «divin» un spirit ce nu este sfânt, fiind susceptibil de a fi căzut... Iată «semnele» lăuate în urma sa de către misticul Teilhard de Chardin – mărunte poate, dar nu neînsemnate.»³

10. Efectul filosofiei evoluționiste asupra creștinilor

Cugetând la felul cum societatea noastră, cândva creștină, devine din ce în ce mai deschisă la asemenea experiențe infernale, Părintele Serafim întreba:

„Ce anume a adus omenirea – și mai ales «Creștinătatea» – în această stare disperată? Cu siguranță nu o închinare pe față adusă diavolului, care se limitează totdeauna la un mic număr de oameni, ci un lucru mult mai subtil, ceva la care unui creștin ortodox conștient îi este teamă să se gândească: *pierderea harului lui Dumnezeu*, ce urmează pierderii gustului pentru creștinism.»⁴

¹ Teilhard de Chardin, *The Heart of the Matter*, ed. cit., p. 61.

² *Ibid.*, p. 68.

³ Wolfgang Smith, *Teilhardism and the New Religion*, ed. cit., p. 231.

⁴ Pr. Serafim Rose, *Ortodoxia și religia viitorului*, ed. cit.

Pentru cei ce, în vremurile noastre post-creștine, mai sunt încă în stare să guste savoarea adevăratului creștinism, este uimitor faptul cum creștini învățați – ca să nu mai vorbim de ortodocși – pot îmbrățișa infernala viziune evoluționistă a lui Teilhard de Chardin și a urmașilor săi. Însă, așa cum a arătat Părintele Serafim, lucrul acesta s-a și petrecut, chiar și în Ortodoxie. Reviste ortodoxe oficiale au lăudat și au recomandat scrierile lui Teilhard, ajungându-se până acolo ca un bine-cunoscut teolog ortodox să spună că Teilhard era legat „de profunda intuiție a Părinților Ortodocși ai Bisericii”¹. Adeptul lui Teilhard, Theodosius Dobzhansky, al cărui deism evoluționist se potrivește perfect cu descrierea făcută de Părintele Serafim „religiei viitorului”, a fost chemat să țină o dizertație la o conferință a celor mai importanți „teologi” ortodocși din America, după care i s-a acordat titlul onorific de doctor în teologie din partea unui Seminar Ortodox american! E limpede că ceea ce Părintele Serafim numea mincinoasa „ortodoxie a viitorului” a și venit deja.

Pentru Biserica Romano-catolică din America a fost mult mai rău. Dr. Wolfgang Smith, savant și filosof romano-catolic tradiționalist, remarca:

„În ce privește Biserica Catolică din majoritatea zonelor Europei și Americii, s-ar putea să nu fie deloc exagerată afirmația că teilhardismul a devenit într-adevăr tendința dominantă.”²

S-ar părea că bisericile protestante au scăpat în mare parte de influența directă a teilhardismului, deși chiar și acolo *zeitgeist*-ul din spatele filosofiei lui Teilhard s-a infiltrat în zidurile bisericii. În *Ortodoxia și religia viitorului*, Părintele Serafim arată cum bisericile harismatice l-au îmbrățișat ca proroc al lor pe gânditorul rus antiortodox Nicolai Berdiaev, a cărui concepție hiliastă despre „A Treia Epocă a Duhului Sfânt” se întemeiază pe aceeași vagă aspirație hiliastă ca și „Punctul Omega” al lui Teilhard. Mai mult, înseși experiențele evocate de mișcarea harismatică, de luare în stăpânire de către o forță vagă, impersonală, numită „Duhul Sfânt”, pregătește pe oameni pentru inițierea ce va caracteriza religia viitorului. „Teilhardismul”, nota undeva Părintele Serafim, „se potrivește de minune cu fenomenul „harismatic”.

Trebuie din nou să subliniem că falsul creștinism (și falsa ortodoxie) a viitorului nu va fi neapărat teilhardian pe față. Cum scrie Părintele Serafim:

„Nu oricine crede într-o anume formă de evoluție poate accepta pseudo-misticismul lui Teilhard de Chardin; dar acest misticism hulitor nu e decât urmarea cea mai logică a unor păreri ale căror depline implicații nu sunt defel conștientizate de către cei ce acceptă evoluția «într-o anumită formă».”

¹ Pr. John Meyendorff, „Teilhard de Chardin: notă preliminară” (în limba rusă), în *Mesagerul Mișcării Studenților Ruși Creștini*, Paris, nr. 95-96, 1970, p. 32.

² Wolfgang Smith, *Teilhardism and the New Religion*, ed. cit., p. 211.

Teilhard nu a făcut decât să dea expresie unui duh ce lucrează subtil în lume, subminând adevăratul creștinism și clădindu-i un foarte iscusit înlocuitor. Asemeni lui Ken Wilber și altor gânditori ce s-au pătruns deplin de spiritul timpului, Teilhard ne-a arătat adevăratul duh aflat în spatele evoluției. Același duh subminează credința creștină într-o măsură sau alta, în funcție de cât de mult se lasă creștinii în voia lui. Chiar un grad mic de capitulare poate avea consecințe serioase pentru credința cuiva.

În notele sale, Părintele Serafim rezuma efectul pe care produsele filosofiei evoluționiste – mai ales scala temporală evoluționistă – l-a avut asupra creștinismului:

„Una dintre principalele funcții ideologico-religioase ale gândirii «evoluționiste» este «lărgirea» concepțiilor mentale, fără a ataca neapărat ideile religioase în mod direct (deși uneori se întâmplă și aceasta), spre a face să fie imposibil ca omul să mai gândească în termeni religioși «înguști»:

(a) Vârsta omului și a universului este de miliarde, nu de mii de ani. Aceasta slăbește concepția «realistă» despre Vechiului Testament, Adam, Patriarhi, Rai.

(b) Răstimpul vieții omului devine mai puțin crucial. Mai devreme sau mai târziu devine cu neputință să se mai pună accentul pe concepția «îngustă» despre răstimpul vieții omului (și pe hotărârea în favoarea veșniciei) dacă omul crede într-un univers «larg, evolutiv», mai ales în ce privește creștinismul.

(c) Concepția «largă» despre natura lucrurilor trebuie mai devreme sau mai târziu să cuprindă și firea omului: dacă totul își schimbă firea, «evoluează» din ceva către altceva – atunci de ce nu și omul?“

11. „Pana“ și dincolo de ea

În lumea creștină de azi, există o serie întregă de niveluri de acomodare la concepția evoluționistă despre lume. Despre toate aceste forme de acomodare Părintele Serafim spunea:

„Cred că trebuie subliniat cu cea mai mare limpezime că religia «compromisului» este auto-înșelare, și că există astăzi, la limită, doar două alternative pentru om, absolut de neîmpăcat: credința în lume și în religia sinelui, al cărei rod este moartea; și credința în Hristos, Fiul lui Dumnezeu, singurul în Care este Viața cea veșnică.“¹

Iată într-adevăr fondul problemei. Cei serioși și râvnitori în privința credinței lor în Hristos Fiul lui Dumnezeu își dau seama că nu este cu puțință nici o formă de acomodare cu lumea. Ei știu că alternativele sunt ireconciliabile. Stăpânitorul lumii acesteia știe și el aceasta, astfel încât îi privește pe

¹ Fragment din scrisoarea către Gleb D. Podmoșenski, 2/15 ian., 1962, citat în cartea Părintelui Damaschin Christensen, *Not of This World*, ed. cit., p. 187.

creștinii râvnitori ca pe primele sale ținte. Ei sunt luați neconținut în răs, respinși de *establishment*-ul academic oficial, și porecliți apoi „yahoos” pentru că nu fac parte din el.¹ Creștinii trebuie să fie pregătiți să primească aceste ocări; altfel nu vor fi în stare să înfrunte atacurile mult mai rele care, conform proiecției, au să vină atunci când zăgazurile apostaziei vor răbufni în lume.

Mulți dintre cei ce se numesc creștini sunt de fapt așa de adânc „ai lumii”, încât acceptarea exterioară de către lume și *establishment*-ul ei academic le este mai prețioasă decât acceptarea lor duhovnicească de către Iisus Hristos. Ei primesc predominantă filosofie a evoluționismului fiindcă în profunzime, dincolo de credința lor intelectuală în Hristos, credința lor este ceea ce Părintele Serafim numea „credința în lume și în religia sinelui”. Ei nu-L iubesc suficient de mult pe Hristos încât să se războiască cu duhul lumii acesteia – diavolul – astfel că sunt formați de către lume. Duhul lumii lansează modelele intelectuale, modelele le dau tonul, iar ei merg în pas cu lumea. Nefiind gata să moară pentru Hristos, cu siguranță că nu voiesc nici să fie numiți „yahoos” de către lume din pricina Lui.

Pe de altă parte, există mulți alți creștini ce îl iubesc pe Hristos mai presus de toate, dar care au lăsat să pătrundă un anumit grad de filosofie evoluționistă în concepția lor creștină, nefiind informați de erorile și presupunerile nedovedite pe care ea se întemeiază. Cum observa Părintele Serafim:

„Ei nu înțeleg «spiritul vremii» ce a dat naștere evoluției, primind deci în chip naiv «realitatea științifică» a evoluției, dar respingând culminarea *filosofiei* evoluției, precum la Teilhard de Chardin, nevăzând că ele formează un întreg; fără *filosofie* nu ar fi existat niciodată «realitatea de fapt» a evoluției.”

Iată locul unde „pana” descrisă de Phillip E. Johnson joacă un rol important. Este poate adevărat că, pentru o mare parte din oameni, crăpătura făcută de această „pană” în darwinismul materialist va sări direct în deismul/panenteismul evoluționist, dar pentru cei ce îl caută pe adevăratul Hristos ea poartă o semnificație cu totul pozitivă. Eliberându-i pe creștini de teama că evoluția este un fapt științific confirmat, ea îi face să se simtă mai liberi să creadă ca niște creștini.

Cu siguranță, mulți savanți vor continua să susțină evoluția ca pe o realitate de fapt, chiar fără a-i păstra mecanismul darwinist, însă, ca urmare a „penei” ce a pătruns în cultura de masă, pretențiile lor pot fi văzute în mai mare măsură drept ceea ce sunt cu adevărat: pretenții filosofice și religioase. Privind situația din această poziție avantajoasă, creștinii își pot alege filosofia. O dată cu căderea darwinismului materialist ei pot ști că alegerea lor nu se întee-

¹ Cf. Stephen Jay Gould, „The Verdict on Creationism”, *The New York Times Sunday Magazine*, 19 iulie, 1987, p. 34. (Cuvântul „yahoo”, creat de scriitorul englez J. Swift, desemnează o ființă sălbatică cu aspect omenesc, și, prin extindere, un om neghiob, tont, necivilizat – n. tr.).

meiază pe „știință”, care nu poate spune nimic sigur despre origini, ci mai degrabă pe *ceea ce doresc să creadă*.

Pentru cei ce aleg credința în Hristos mai presus de credința în lume, respingerea evoluției naturaliste, darwiniste, este doar începutul. (Până și Ken Wilber face atâta lucru!) Adevărata credință în Hristos înseamnă respingerea fondului filosofiei evoluționiste însăși, care ajunge mult dincolo de darwinism și este efectiv „cheia pentru filosofia lui Antihrist”. Când filosofia aflată la baza ei este părăsită, se prăbușește nu numai ideea evoluției biologice (fie ea naturalistă sau „călăuzită de Dumnezeu”), dar același lucru se întâmplă și cu celelalte corolare ale filosofiei evoluționiste, inclusiv cu scala temporală evoluționist-uniformistă și cu cosmogonia evoluționistă.

Iată punctul în care activitatea creaționiștilor științifici îndeplinește un rol crucial. Acești oameni de știință sunt ceea ce, pe drept, a fost numită muchia ascuțită a „penei” lui Phillip Johnson. „Strâmtul” lor loc pe această muchie ascuțită i-a făcut *lepădătura tuturor* (I Cor. 4, 13) în ochii lumii, dar ei au răbdat aceasta pentru credințioșia lor plină de râvnă față de Hristos. În termenii teologiei creștine fundamentale, modelul lor despre origini este singurul consistent și solid din punct de vedere științific. Ca apologeți ai creației, ei își așază liniile de bătaie nu numai către evoluția biologică, ci către orice alt produs al filosofiei evoluționiste din domeniul științei, începând cu scenariul uniformist al „miliardelor de ani”. Dacă acest scenariu ar fi adevărat, însăși ideea de Dumnezeu Creator care vreme de miliarde de ani a „înlocuit mereu speciile dispărute cu noi specii”¹, începe să semene cu slaba, palida și „trudnica” divinitate a „emergenței creative” a lui Wilber. Dacă ar fi existat cu adevărat miliardele de ani de moarte animală și milioanele de ani ai „humanoizilor” înainte de apariția omului, atunci tot înțelesul bunătații lumii întâi-zidite, al morții ce a venit în lume ca urmare a păcatului omenesc și al mântuirii lumii de către Hristos se întuneacă, de nu chiar piere cu totul. Pe de altă parte, dacă, așa cum susține Biblia și creaționiștii biblici, Dumnezeu l-a făcut pe om la începutul lumii, dacă Hristos a spus adevărul când zicea că „*dintru începutul zidirii* Dumnezeu i-a făcut parte bărbătească și femeiască”, dacă întregul univers este cu adevărat făcut pentru om și el l-a locuit pe toată durata sa, dacă noi astăzi ne putem stabili strămoșii până la întâiul bărbat și întâia femeie, făcuți direct de mâna lui Dumnezeu la obârșia lumii, doar cu câteva mii de ani în urmă – atunci, cu adevărat, *cât de aproape este Dumnezeu!* Cât de crucial devine răstimpul vieții omului, cât de imediată hotărârea sa pentru veșnicie! Ce mult preț are viața noastră, și ce mult preț trebuie să avem noi, în mâinile unui Dumnezeu Atotputernic care a adus toate lucrurile întru ființare, *pentru noi*, în Șase Zile! Chiar după ce omul a adus moartea în lume prin îndepărtarea de Ziditorul său, Ziditorul a venit și a luat osânda morții asupra Sa, din dragoste pentru prețioasa lui făptură, omul.

¹ Hugh Ross, „Genesis One, Dinosaurs, and Cavemen”, *op. cit.*

Pe temelia intransigentei credințe creștine în creație și mântuire, Sfinții Părinți încep să ridice înțelegerea noastră la trepte încă mai înalte, răspândind lumina vederii dumnezeiești (*theoria*) asupra de Dumnezeu insuflății cărți a *Facerii*. Niciunde în lume nu există atâta bogăție de cunoaștere teologică asupra obârșiei lumii și a omului decât în scrierile Sfinților Părinți, care și ei se întemeiază pe singura istorisire fără greș despre facerea lumii care a fost cunoscută vreodată. Având călăuze pe Sfinții Părinți, nici un creștin ortodox conștient nu poate avea vreodată îndoieli sau nelămuriri despre această obârșie, fiindcă Sfinții Părinți ne dau cea mai precisă expunere teologică – pe cât poate cuprinde mintea omenească – despre felul cum a luat ființă omul și întreaga lume.

Prin teologia patristică suntem ocrotiți de mincinoasa îndumnezeire a omului și a zidirii ce străbate de-a lungul filosofiei păgâne și neopăgâne. Suntem ocrotiți de gândul deșert că ne putem contopi cu vagul și fără de nume Absolut Transpersonal și de exaltarea într-o falsă mistică a naturii și adorare a pământului, fiindu-ne dat să pătrundem în ceva mult mai slăvit. Prin scrierile Părinților, mințile și inimile noastre sunt înălțate la cunoașterea adevăratului Dumnezeu, viu, personal, mai aproape de noi decât propria răsuflare, Care liber și fără vreo necesitate *ne-a voit* întru existență din nimic, Care prin fire este cu totul „altul“ decât zidirea Sa, fiind totuși Cel ce susține și păstrează toată zidirea în fiecă clipă prin harul Său cel nezidit (sau energiile Sale), pătrunzând toate lucrurile fără amestec cu ele.¹ Deși știm că nu suntem Dumnezeu sau o parte a Lui, aflăm că Dumnezeul nostru cel viu ne cheamă întru apropiată împărtășire de El prin participarea la viața harului Său, ca să ne facem fii și fiice lui Dumnezeu, nu prin fire și naștere (precum Hristos, Fiul cel unul-născut al lui Dumnezeu), ci prin har și înfiere. Suntem chemați nu la mincinoasa slavă pe care a căutat-o satana cândva, fiind astfel aruncat în iad, ci la adevărata stăpânire, ca să ne facem *fii ai lui Dumnezeu* (Cf. In 1, 12), ceea ce ne înalță la cer.

Prin Sfinții Părinți zărim deplina măreție a omului așa cum a fost zidit întru început: ceea ce Sfânta Scriptură numește „chipul lui Dumnezeu“ în om. Adevăratul Dumnezeu al creștinilor este așa de negrăit întru puterea și măreția Sa, încât chiar *chipul* Său din om – deși nu e nimic față de Fierea Dumnezeiască – e totuși mai măreț decât palidul „Dumnezeu“ al evoluției teiste sau al „emergenței creative“.

În sfârșit, prin Sfânta Scriptură luminată de Sfinții Părinți vedem zidirea într-o nouă lumină, așa cum este ea cu adevărat. Vedem un pământ tânăr, zidit special pentru om, și totuși supus decăderii pentru păcatul omului. Chiar în mijlocul decăderii și stricăciunii, prin lumina contemplației creștine, putem întrezări sclipiri ale lumii așa cum a fost ea zidită întru început și cum ar fi trebu-

¹ Cf. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* 1, 14; Vladimir Lossky, *The Mystical Theology of the Eastern Church*, ed. cit., p. 89.

it să fie și putem vedea nenumăratele fapte zidite ca „rațiuni“ (*logoi*) chemate întru ființare de voia lui Dumnezeu, „suspinând“ în așteptarea izbăvirii noastre, când lumea va fi zidită din nou, când însăși firea materiei se va schimba și când, prin puterea Învierii lui Hristos, noi înșine ne vom ridica cu trupuri înviate.¹

12. Starea Ortodoxiei de azi

Iată deci concepția patristică despre *Cartea Facerii* și zidirea lumii. Atât de limpede este mărturia Sfinților Părinți, încât nu putem decât să deplângem faptul că până astăzi reprezentanții ortodocși oficiali din America continuă să dea la iveală articole ce exprimă acceptarea evoluției „într-o oarecare formă“. Prin această acceptare și prin dorința lor de a alegoriza istorisirea *Facerii* despre zidirea lumii și despre Eden ei se arată deja mai mult decât doritori să se conformeze cerințelor minime pe care, conform lui Ken Wilber, ar trebui să le adopte creștinii spre a fi incluși în viitoarea integrare a științei cu religia. Dar adevărații creștini ortodocși, privind în oglindă recomandările lui Wilber, pot vedea exact ce *nu* trebuie să facă, astfel încât să nu fie însumați filosofiei viitorului Antihrist. Dacă, așa cum susține Părintele Serafim, evoluționismul este cheia filosofiei lui Antihrist, atunci concepția patristică ortodoxă despre *Cartea Facerii*, creație și întâiul om este cheia rămânerii în afara filosofiei infernale și în inima adevăratului creștinism.

Creștinii ortodocși binecinstitori din țările ce au fost în mod tradițional ortodoxe, au crezut întotdeauna în învățătura scriptural-patristică despre facearea lumii – sau, cel puțin, au dorit întotdeauna să creadă, dar au fost lăsați fără arme apologetice împotriva atacului evoluționist modern. Acum, în sfârșit, sunt înzestrați cu asemenea arme. Recenta publicare (1999) la Moscova a cărții diaconului Daniil Sisoiev *Letopisețul începuturilor (Letopis naciala)* este un semn foarte bun pentru viitor. Publicată cu blagoslovenia Patriarhului Alexei al II-lea al Moscovei și al Întregii Rusii – întâi-stătătorul celei mai mari Biserici Ortodoxe din lume – cartea prezintă onest și fără ocolișuri învățătura patristică despre *Cartea Facerii*. Autorul ajunge la exact aceleași concluzii ca și Părintele Serafim în privința celor Șase Zile, a Raiului, vârstei pământului, Potopului universal etc., pur și simplu fiindcă tradiția ortodoxă este cât se poate de limpede în legătură cu aceste lucruri. Numai aceia care au țelul nemărturisit de a împăca Ortodoxia cu o filosofie străină ar putea ajunge la alte concluzii.

Asemeni Părintelui Serafim, Diaconul Daniil citează pe larg din *Biblie* și din Sfinții Părinți și, în locurile unde învățătura scriptural-patristică nu se potrivește cu presupunerile moderne evoluționiste și uniformiste, el apără credința cu dovezile adunate de savanții creaționiști, în primul rând de Dr. Henry Morris.²

¹ Cf. Vladimir Lossky, *The Mystical Theology of the Eastern Church*, ed. cit., pp. 98-99.

² Diaconul Daniil se referă frecvent la cartea lui Henry Morris, *The Biblical Basis for Modern Science*, care a fost publicată în traducere rusească la St. Petersburg în 1995.

Prin publicarea unor asemenea cărți în țările ortodoxe,¹ creștinii ortodocși sunt pregătiți să se desprindă complet, nu numai de evoluția darwinistă, ci de însăși esența filosofiei evoluționiste cu toate ramificațiile ei distructive. Cu harul lui Dumnezeu, mincinoasa „creștinătate» (și «ortodoxie») a viitorului⁴ nu va fi universală. Până la sfârșitul lumii vor exista încă oameni care să urmeze Tatălui-Dumnezeu de acum două mii de ani, de azi și dintotdeauna. Contra-adevărul va trece, pe când Adevărul lui Hristos, așa cum ne-a făgădu-it, nu va trece.

În altarul mănăstirii sale, Părintele Serafim a fost văzut odată plângând înaintea Sfintei Mese. Când tovarășul său întru nevoie călugărească l-a întrebat ce s-a întâmplat, Părintele Serafim a răspuns: „Adevărul se împuținează“. Însoțitorului său i s-a părut un lucru deosebit faptul că se ruga și plângea pentru aceasta. Dar apoi a înțeles: Adevărul pe care Părintele Serafim îl căutase cândva cu atâta disperare și pe care în sfârșit îl găsisese nu era o idee abstractă, ci mai degrabă o Persoană: Dumnezeu-Om Iisus Hristos. Părintele Serafim plângea deoarece credința în acest Adevăr se împuțina, iar alternativa sa ireconciliabilă – credința în lume și religia sinelui – se făcea tot mai puternică.

Însuși Hristos a spus: *Când Fiul Omului se va întoarce, oare va mai afla credință pe pământ?* Slujitorul Său, Părintele Serafim, și-a petrecut viața apărând Adevărul, astfel încât să mai existe credință în Hristos, astfel încât să mai existe urmași ai Săi care să nu fi căzut pradă modelor intelectuale lansate în aer de către duhul lumii acesteia.

Calea este extrem de îngustă, mult mai îngustă decât cred cei mai mulți creștini. Părintele Serafim ne-a dat temelia credinței în Hristos – învățătura ortodoxă despre zidirea lumii și omul întâi-zidit – astfel ca măcar „cei aleși“ să nu fie amăgiți.

În lumina celor spuse până acum, disputa creație/evoluție care face vâlvă acum în America poate fi privită ca un război duhovnicesc. Prin aruncarea în prim plan a chestiunii evoluției, alegerea pusă în fața omenirii devine din ce în ce mai limpede, pe măsură ce lumea se apropie de nimicire.

Vânturarea de care vorbea Hristos a și început. Fie ca într-o zi, laolaltă cu Părintele Serafim și Sfinții Părinți de dinaintea lui, să fim adunați în jitnițele cerești de către Hristos, singurul întru Care este viața cea veșnică.

Ieromonahul Damaschin

¹ Printre alte cărți apărute recent în Rusia, care apără învățătura patristică despre creație, se numără *Ce spune știința despre facerea lumii* (Moscou, 1996) și *Evoluție sau stricăciune?* (Moscou, 1997), ambele de Preotul Timothei Alferov. O importantă contribuție a avut și Anton Kosenko din Volgograd, Rusia, prin lungă sa scrisoare adresată redacției revistei *Pravoslavnaia jizni (Viața Ortodoxă)*, vol. 49, nr. 12 (decembrie, 1999).

Note despre știință, evoluție și filosofia creștină¹

1. Nesticăciunea lumii întâi-zidite

Cu deșertăciune grăiesc aceia care zic că Sfinții Părinți erau „naivi în știință” și că pur și simplu „nu știau” despre evoluție (ca și cum Duhul Sfânt ar fi ascuns această informație de Părinții dumnezeiește insuflați și de Scripturi, și ar fi dezvăluit-o doar omului Luminilor din veacul al optsprezecelea și urmașilor săi recenți!). Dimpotrivă, știau mult prea bine cele spuse în *Cartea Facerii*. Știm deci că înainte de căderea lui Adam, acum vreo 7500 de ani, *nici o faptură nu cunoștea stricăciunea* [decăderea]; dar toate dovezile în favoarea „evoluției” țin tocmai de dovedirea stricăciunii care, chipurile, a avut loc înainte de „evoluția omului”! Mai e loc de îndoială când e vorba de a ști unde este adevărul? Dacă știința descoperă că nașterea lui Hristos din Fecioară este în afara legilor naturii așa cum le cunoaște ea, totuși noi, creștinii ortodocși, credem în ea în mod absolut; în același fel, chiar dacă știința găsește că fapăturile nesticăcioase din prima perioadă a existenței lumii sunt „imposibile” după legile naturii pe care le cunoaște – noi *totuși credem* la fel ca Biserica și Sfinții Părinți.

Există un motiv anume pentru care știința nu poate înțelege această taină, motiv înfățișat de Sfântul Simeon Noul Teolog în Omilia 38:

„Cuvintele și hotărârile lui Dumnezeu s-au făcut lege a firii. Deci și osânda lui Dumnezeu, rostită de El ca urmare a neascultării întâiului Adam – adică osândirea la moarte și stricăciune – s-a făcut lege a firii, veșnică și neschimbătoare. Prin urmare, pentru a ridica această hotărâre, Fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos, s-a răstignit și a murit, dându-se pe Sine ca jertfă de răscumpărare a omului din moarte.”²

Adică: legea naturii înainte de neascultarea lui Adam *este diferită de legea naturii care stăpânește acum, și, prin urmare, este cu totul de necunoscut pentru știință...* Sigur este faptul că știința nu poate, pe temeiul observării unei creații ce este peste tot stricăcioasă și muritoare, să facă nici cea mai mică deduc-

¹ Aceste fragmente din notele Părintelui Serafim au fost scrise în decursul mai multor ani. Secțiunile 1 și 13 au fost scrise în 1974; restul nu pot fi datate precis. Titlurile secțiunilor 3 și 9 au fost date de Părintele Serafim; restul titlurilor au fost adăugate de editor (*n. ed.*).

² Sf. Simeon Noul Teolog, *Omilia 38*.

ție despre creația nesupusă acestor legi. Ceea ce era înainte de neascultarea lui Adam, și ceea ce va fi după sfârșitul acestei lumi stricăcioase (când zidirea nu va fi nimicită, ci total *preschimbată*) – este cu totul în afara sferei științei și poate fi cunoscut doar prin teologia ortodoxă în acord cu descoperirea lui Dumnezeu făcută omenirii...

În acest punct, credinciosul ortodox sincer care este încurcat fiindcă i s-a predat „evoluția” din copilărie și nu se poate forța să nu mai creadă în ea dintr-o dată – va întreba: Nu ar fi totuși cu puțință să se „reinterpreteze” cumva nesticăciunea lui Adam și a întâii zidiri, astfel încât să nu iasă prea mult în afara modei ideilor contemporane? Răspunsul este: Dacă dorești să „reinterpretezi” starea de dinainte de lumea stricăcioasă și căzută pe care o cunoaștem – atunci trebuie de asemenea să „reinterpretezi” starea de după această lume căzută, fericirea cerească viitoare, căci cele două corespund, deosebindu-se doar, cum a arătat Sfântul Simeon în lungul pasaj citat anterior, prin aceea că starea viitoare a lumii va fi pe deplin duhovnicească, corespunzând „trupului duhovnicesc” al oamenilor ce vor sălășlui în ea, iar nesticăciunea ei nu se va mai putea pierde vreodată. Oare noi, creștinii ortodocși, credem că vom fi *cu adevărat* nemuritori și nesticăcioși în viața viitoare – desigur, dacă Dumnezeu ne va număra între cei mântuiți – sau numai metaforic și alegoric? Dacă credem și gândim așa cum fac Sfinții Părinți, atunci nesticăciunea noastră viitoare va fi *reală*, la fel cum era cea a zidirii și a lui Adam înainte de neascultarea sa.

Este o deșertăciune să ne imaginăm că suntem mai „sofisticați” decât Sfinții Părinți, că suntem făcuți așa de înțelepți de către moderna „luminare” și știință, încât știm mai bine decât ei cum să citim și să tâlcuim Scripturile dumnezeiește insuflăte (cum zice Sfântul Vasile cel Mare, socotindu-ne pe noi înșine „mai înțelepți decât cuvintele Duhului”¹). Superioritatea cunoașterii moderne față de cea a Sfinților Părinți ține de un singur aspect, aflat chiar la începutul ierarhiei cunoașterii: cantitatea de fapte științifice ce ne sunt accesibile în prezent (dar nu tot ce se numește „fapt științific” chiar este!); în toate celelalte privințe cunoașterea noastră e inferioară cunoașterii lor. Ei știau mult mai bine decât savanții și filosofii de azi locul cunoașterii științifice în întregul ierarhiei cunoașterii; și au văzut limpede că tâlcuirea cunoscută a *Facerii* este sarcina teologiei, nu a științei, fiind înlesnită nu de către cunoașterea faptelor științifice la zi, ci mai degrabă de înaintarea în viața și înțelegerea duhovnicească. Iată adevăratul motiv pentru care învățătura despre facerea lumii este înfățișată cel mai limpede tocmai în scrierile unui Părinte precum Sfântul Simeon Noul Teolog, care a atins culmile vieții duhovnicești. Ideea că noi cei de azi, „luminați” de știință, putem înțelege *Facerea*

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Hexaameron* 9, 1, *ed. cit.*, p. 171.

mai bine decât Sfinții Părinți este ea însăși rezultatul filosofiei evoluționiste pe care în principiu fiecare dintre noi o susține aproape inconștient...

Deci întreaga structură a ideilor și filosofiei evoluționiste referitoare la presupusa zidire stricăcioasă de dinainte de Adam se vedește a fi o poveste bine ticluită, asemeni celor pe care anticii le aveau despre „zeii” lor, respinse atât de bine de Părinții purtători de Dumnezeu din primele veacuri creștine... Dacă se recunoaște că lumea era nesticăcioasă înainte de neascultarea lui Adam, dispăre și nevoia evoluționiștilor pentru „milioanele de ani”: atunci nu mai există fosile, nici specii dispărute, nici „supraviețuirea celui mai bine dotat” [înainte de căderea omului].

2. Știința și problema nesticăciunii

Știința rămâne tăcută în fața văditelor minuni de nesticăciune din vremurile Noul Testament: Maica Domnului născând fără durere și fără un tată (vezi în special troparul Născătoarei de la una din cântările Canonului Bobotezei); tot așa și Învierea lui Hristos. În al doilea rând, față de nesticăciunea sfintelor moaște, ca și față de minunile lui Hristos și ale Sfinților. *Rânduiala zidirii căzute este aici întreruptă de o lege mai înaltă* – tot așa zidirea dinainte de cădere este de necunoscut, fiindcă atunci domnea o altă lege.¹

3. Evoluție și „Religie Cosmică”

1. Una dintre principalele funcții ideologico-religioase ale gândirii „evoluționiste” este „lărgirea” concepțiilor mentale, fără a ataca neapărat ideile religioase în mod direct (deși uneori se întâmplă și aceasta), spre a face să fie imposibil ca omul să mai gândească în termeni religioși „înguști”:

¹ Sf. Varsanufie de la Optina (1845-1913) scrie în însemnările sale din chilie: „Unii oameni, chiar vădit credincioși în Dumnezeu, ca să nu mai vorbim de ateii, spun, «Admit că legile firii au fost așezate de Dumnezeu, așa că nu pot crede că ele pot fi încălcate». Dumnezeu nu poate călca rânduiala pe care El Însuși a așezat-o. Pe asemenea sofiști iscusiți i-ai putea întreba: Nu e oare curios? Este ca și cum Dumnezeu și omul ar exista pentru legile tale firești, iar nu legile firii pentru felurile lui Dumnezeu și binele omului. Acesta e vechiul aluat al fariseilor, cărora li s-a dat un răspuns bine-meritat acum 1900 de ani: *Domn este și al Sâmbetei Fiul omului* (Mt. 12, 8)! Dumnezeul nostru e un Dumnezeu al rânduiei, și călăuzește lumea cu ajutorul legilor. Legile în sine și de la sine nu săvârșesc nici o lucrare în fire. Ele doar orânduiesc și cumpănesc puterile firii. În fire, în, lumea văzută, lucrează felurite forțe, și cea mai joasă dintre ele se supune celei mai înalte: cea fizică se supune celei chimice, cea chimică celei organice, și la sfârșit, toate împreună celei mai înalte decât toate, celei duhovnicești. Fără intervenția forțelor mai înalte, forțele cele mai joase ar lucra într-o rânduială omogenă, neschimbabilă. Dar forțele mai înalte schimbă și uneori opresc lucrarea celor mai joase. În această supunere a forțelor mai joase față de cele mai înalte nu e schimbată nici una dintre forțele naturii. Astfel, de pildă, un doctor schimbă înaintarea bolii, un om schimbă fața pământului săpând canale, și așa mai departe. Oare Dumnezeu nu poate face același lucru la o scară nemărginit mai mare?” (Din cartea *Starețul Varsanufie de la Optina, ed. cit.*) (n. ed.).

(a) Vârsta omului și a universului este de miliarde, nu de mii de ani. Aceasta slăbește concepția „realistă“ despre Vechiului Testament, Adam, Patriarhi, Rai.

(b) Răstimpul vieții omului devine mai puțin crucial. Mai devreme sau mai târziu devine cu neputință să se mai pună accent pe concepția „îngustă“ despre răstimpul vieții omului (și pe hotărârea în favoarea veșniciei) dacă omul crede într-un univers „larg, evolutiv“, mai ales în ce privește creștinismul.

(c) Concepția „largă“ despre natura lucrurilor trebuie mai devreme sau mai târziu să cuprindă și firea omului: dacă totul își schimbă firea, „evoluează“ din ceva către altceva – atunci de ce nu și omul? Toți evoluționiștii gândesc astfel, iar creștinii care neagă acest lucru, dar acceptă restul teoriei evoluționiste, își fură singuri căciula, fiind parțial „fundamentați“, parțial „evoluționiști“.

2. Evoluționismul este o formă de gândire „totalitară“; ea încearcă să dea o perspectivă filosofico-religioasă pentru *întregul* vieții. Teilhard de Chardin (citat cu deplină încuviințare de către Theodosius Dobzhansky) afirmă: „Este oare evoluția o teorie, un sistem sau o ipoteză? Ea este mult mai mult – este un postulat general, dinaintea căruia toate teoriile, toate ipotezele, toate sistemele trebuie să se incline de aici înainte, și căruia trebuie să i se conformeze spre a putea fi luate în considerare și a fi veridice. Evoluția e o lumină ce luminează toate faptele, o traiectorie pe care toate liniile de gândire trebuie să o urmeze. Iată ce este evoluția“ (*Concern*, primăvara, 1973).

Evoluția nu este parțial adevărată sau falsă. Ea a apărut din – și cere a fi acceptată ca – o *întreagă* filosofie despre lume și viață. Ipoteza științifică este cu totul secundară.

3. Una din caracteristicile curenților de gândire moderne este „universalismul“ – încercarea de a face o sinteză ce va include toate părerile „parțiale“: masonerie, ecumenism, heghelianism, bahai, unitarianism, unitatea tuturor religiilor. Iată ce este filosofia „evoluționistă“ – o teorie „universală“ care să explice orice, și care să justifice orice lucru așa cum este – o mântuire universală, o concepție cosmică despre intrarea tuturor în armonia universală a lucrurilor așa cum sunt ele.

4. Drept urmare, se descoperă o armonie între evoluție (și alte idei universaliste) și scriitorii „mistici“ din trecut, și în special se încearcă să se arate armonia dintre teilhardism și tradiția „mistică“ ortodoxă, citându-se Sfântul Simeon Noul Teolog, Sfântul Isaac Sirul etc. Cei ce nu se ridică la înălțimile mistice, universaliste, sunt excluși ca fiind „legaliști“, „moralști“, înguști etc. Dar în acest mod armonia tradiției ortodoxe este nimicită: o parte e întoarsă împotriva alteia, spre a face ca ortodoxia să se conformeze armoniei ideilor universaliste moderne.

Lucrul acesta e în deplin acord cu trufia ideilor „moderne“: noi știm mai bine decât cei vechi; numai gândirea cea mai înaltă a trecutului se poate com-

para cu gândirea noastră. Dar este un lucru vădit potrivit Sfinților Părinți, care avertizează împotriva prea marii înălțări, a nerecunoașterii mândriei și a patimilor ascunse. Îndeosebi vremea noastră este cea mai puțin potrivită răspândirii și popularizării ideilor „mistice“ și scriitorilor „mistici“, ca și expunerii lor în văzul lumii. Este cu mult mai bine să ne smerim, să-i cinștim pe acești scriitori cu trăiri înalte, dar să nu socotim că le putem înțelege. Scrierile lui Teofan Zăvorâtul sunt cele mai potrivite stării noastre.

4. „Mistica“ lui Teilhard de Chardin

Poți fi mișcat de intenția lui Teilhard de Chardin de a împăca știința cu creștinismul, care în vremea lui vorbeau două limbi diferite. Fără îndoială, tot ceea ce este adevărat în știință nu intră în conflict cu adevărul ortodox, iar un creștin râvnitor poate fi un autentic savant. Dar falsele teorii, fanteziile și părerile personale greșite nu pot slui drept temelie unei adevărate concepții despre lume, fie că vin dinspre știință sau dinspre religie. Teilhard de Chardin a rezolvat dihotomia dintre știință și creștinism aruncând între ele un vag „misticism“; astfel el nu a fost credincios nici științei autentice, nici religiei autentice, ci pur și simplu a inventat o nouă și falsă învățătură proprie foarte atrăgătoare, fiindcă e în acord cu curentele „mistice“ și „universaliste“ ale vremurilor noastre. Dar pentru gândirea serioasă, pentru adevăr, învățătura lui este doar încă una dintre gravele erori ale vremii noastre, și încă una foarte rodnică pentru concepția lumii unificate a omenirii din urmă. El este unul dintre înainte-mergătorii lui Antihrist.

5. Evoluția este exact opusul creștinismului

Întreaga filosofie evoluționistă ce-i prinde astăzi pe oameni îi face să creadă, adesea inconștient, într-o concepție despre creație și viață ce este exact opusul învățăturii creștine: simplul devine complex, sălbăticia „evoluează“ spre civilizație, nedesăvârșitul face să apară desăvârșirea, „progresul“ etc. În concepția Ortodoxiei, ceea ce este desăvârșit cade în nedesăvârșire (Raiul, în lumea căzută; și chiar istoric, Sfinții Părinți observă căderea omenirii în general, până la venirea lui Hristos – cf. Sfântul Simeon Noul Teolog și Sfântul Grigorie de Nyssa), iar omul din zilele de pe urmă va fi mult mai jos duhovnicește decât în Biserica primară (cf. prorocia Sfântului Nil Izvorătorul de Mir și a Sfântului Nifon al Constanței);¹ nesticăciunea și nemurirea preced

¹ Sf. Nil Izvorătorul de Mir († 1651), arătându-se după moarte călugărului căzut Teofan din Muntele Athos, în anul 1817, a prorocit despre starea omenirii în vremurile din urmă: „Lumea din vremea aceea se va schimba și se va face de nerecunoscut. Când se va apropia vremea venirii lui Antihrist, se va întuneca mintea omului din vremea aceea de patimile cele trupești ale curviei și foarte mult se va înmulți necredința și fărâdelegea. Atunci lumea va deveni de nerecunoscut,

stricăciunea și moartea. Desăvârșirea și nemurirea veacului viitor (cerul) nu sunt o *dezvoltare* sau o „evoluție” din lumea prezentă (cum ar zice Teilhard de Chardin; de fapt, hiliasmul este o consecință aproape inevitabilă a evoluției), ci o preschimbare a ei din temelii.

Scopul principal al „filosofiei evoluționiste” este răsturnarea perspectivei creștine, întemeiate pe Dumnezeu Care face totul precum voiește El, punând în locul ei ceva mai „pe înțelesul” omului căzut – raționalism, umanism. Iată de ce „evoluția” a fost dezvoltată treptat de filosofia modernă agnostică, atee și deistă, înainte de a se găsi măcar o dovadă „științifică”. Perspectiva creștin-ortodoxă (Raiul, scurtimea [timpului acordat] lumii acesteia etc.) este o *perspectivă cu totul nouă* pentru cei prostiți de moderna filosofie „luministă”, al cărei produs-cheie este evoluția.

6. De ce nu trebuie să rămână creștinii ortodocși indiferenți față de evoluție

Unii spun: creștinii ortodocși nu trebuie să dea atenție „evoluției” – fiindcă este „știință” și nu are nimic de-a face cu teologia. Dacă evoluția e predată în școli, atitudinea noastră trebuie să fie una de indiferență: Dumnezeu putea să-l facă pe om în orice fel voia El, tradiția noastră nu ne spune cum, și nu ne dă nici o învățătură pe care să o opunem evoluției.

Argumentul este fals, fiindcă:

1. Sfântul Petru spune: *Fiți gata pururea spre răspuns la tot cel ce vă întreabă pre voi cuvânt pentru nădejdea cea dintru voi* (I Petr. 3, 15). Problema evoluției vine în atingere cu credința creștină, îndeosebi în ceea ce privește facerea lumii și firea omului. Chiar dacă argumentele dușmanilor creștinismului sunt foarte ridicole, conștiința ne cere să le dăm un răspuns, atât spre

---

schimbându-se fețele oamenilor, și nu vei mai cunoaște fețele bărbaților de ale femeilor pentru nerușinata îmbrăcăminte și a părului din cap. Oamenii din vremea aceea se vor purta fără cuviință, fiind sălbătici și cruzi ca niște fiare, din cauza ispitelor lui Antihrist. Nu vor da respect părinților și celor mai bătrâni, dragostea va pieri. [...] Atunci vor schimba obiceiurile și predania creștinilor și a Bisericii. Cuvința și curăția vor pieri de la oameni și va stăpâni fărădelegea. Minciuna și iubirea de arginți va ajunge la cele mai mari trepte. [...] Curviile, preacurviile, sodomiile, hoștiile, omorurile vor fi pe toate drumurile în vremea aceea. [...] Bisericele lui Dumnezeu se vor lipsi de preoți credincioși și evlavioși.” Vezi de asemenea prorociile Sfântului Nil despre decăderea vieții monahale ortodoxe în *The Orthodox Word*, nr. 21 (1968), pp. 143-149.

Prorocia Sfântului Nifon, Episcopul Constanței Ciprului (sec. al IV-lea), spune astfel: „Până la sfârșitul veacului acestuia nu vor lipsi nici prorocii Domnului Dumnezeu, și nici slugile diavolului. Dar în vremurile din urmă, cei ce vor sluji cu adevărat lui Dumnezeu vor reuși să se tăinuiască de oameni și nu vor făptui printre ei semne și minuni, ca în timpurile noastre, ci vor merge pe calea faptelor și a smereniei, iar în Împărăția Cerească vor fi mai mari decât Părinții ce s-au proslăvit prin semne. Căci în acea vreme nimeni nu va face minuni în fața oamenilor, care să-i aprindă, însufălându-le dorința nevoințelor ascetice. [...] Mulți, aflându-se în neștiință, vor cădea în prăpastie, abătându-se întru lățimea căii largi și întinse” (citată în Serafim Rose, *Ortodoxia și religia viitorului*).

folosul lor (căci și ei sunt suflete vii, ale căror rătăcirii îi țin departe de Dumnezeu), cât și pentru că există suflete simple ce pot fi îndepărtate de Dumnezeu prin argumente ridicole. Pentru cosmonautul sovietic care „l-a căutat pe Dumnezeu“ în spațiu și credea că nereușita lui de a-L găsi dovedește inexistența lui Dumnezeu – răspunsul nostru este limpede: noi, creștinii, avem o învățătură care ne spune dacă Dumnezeu se află „în cer“ sau nu, iar argumentul ateu menționat (luat în serios de unele suflete simple) este ușor de combătut, prezentând adevărata învățătură despre Dumnezeu cel Care, după cuvintele Sfântului Ioan Damaschin, este:

„fără de început, fără de sfârșit, veșnic, pururea fiitor, nezidit, neschimbat, neprefăcut, simplu, necompus, netrupesc, nevăzut, nepipăit, necircumscris, infinit, incomprehensibil, necuprins, neînchipuit, bun, drept, Făcătorul tuturor zidirilor, atotputernic, atotstăpânitor, atoatevăzător, atoatepurtător de grijă, singur-stăpânitor și judecător al tuturor.“¹

2. Mulți creștini ortodocși nu sunt doar „indiferenți“ față de evoluție; ei o acceptă pe față, neștiind că prin aceasta acceptă doctrina latină scolastică despre facerea lumii și omul întâi-zidit, total opusă învățaturii creștin-ortodoxe înfățișate clar mai ales de Sfinții Părinți cu cea mai înaltă viață duhovnicească.

3. În general, problema „evoluției“ și a „creației“, după atâtea argumente vane aduse de ambele părți, a ajuns acum atât de confuză, încât chiar mulți creștini ortodocși foarte conștienți nu au o viziune coerentă asupra subiectului; și foarte puțini sunt aceia care cunosc învățătura patristică despre tâlcuirea textului *Facerii*, cu-atât mai mult cu cât puține din lucrările patristice despre *Facere* se pot găsi în limba engleză sau în alte limbi apusene.

7. Paleontologia și „Ortodoxia turnului de fildeș“

Paleontologia e o știință imprecisă și foarte preocupată de aspectul exterior. Iar evoluționismul *nu* provine din paleontologie – ci este o filosofie acceptată de mulți paleontologi.

Paleontologia și teologia nu sunt două sfere total independente – aceasta e o idee raționalistă modernă. Ele sunt niveluri diferite care uneori se supra-pun. Iar *filosofia* ce stă la temelia celor două [adică a teologiei ortodoxe și a paleontologiei evoluționiste] este radical diferită: omul *căzut* din starea îngerească în opoziție cu omul *ridicându-se* din sălbăticie. Nu poți susține în mod serios *ambele* idei simultan.

Idea că paleontologia poate crede orice dorește, iar creștinismul ortodox nu e afectat – aceasta e o mentalitate de struț, ce face din Ortodoxie fie un basm, fie ceva aflat foarte departe de viață. Dimpotrivă, Ortodoxia se loveș-

¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica* I, 2, ed. cit., p. 16.

te adeseori de problemele de fiecare zi; iar în lipsa unei *filosofii* ortodoxe care să aplice revelația dumnezeiască vieții înseamnă că suntem slăbănogiți pentru viața obișnuită. Este o *Ortodoxie a turnului de fildeș*, nu Ortodoxia reală.

Trebuie să fim preciși în privința „științei”. Mulți *presupun* că „știința” știe ce spune. *Dar nu există ceva care să se numească* „știință” – există diferite „științe”, fiecare cu un nivel foarte diferit de acuratețe și precizie. Paleontologia e una dintre cele mai puțin precise științe, cerând multă intuiție spre a acoperi marile lacune de timp și de cunoștințe.¹ Toate științele legate de „dovedirea” evoluției sunt imprecise – preistoria, paleontologia, geologia. Științele cele mai precise, chemate ca martore care să „dovedească” evoluția – embriologia, genetica etc. – aduc cel mult mărturie *împotriva* evoluției.²

8. Omul este calitativ diferit de animale

Conform evoluționiștilor, Adam s-a născut din împerecherea trupezască a două creaturi ne-umane. Acesta e un „fiu al lui Dumnezeu“?!

Spre a împăca evoluția cu învățătura ortodoxă, trebuie să spui fie că:

(1) Deosebirea între om și animale este mai curând *cantitativă* decât calitativă: o ultimă mutație neînsemnată a produs omul. Acest lucru e urâciune pentru teologie, care susține: chipul lui Dumnezeu este calitativ diferit de animale – nici un animal nu e „aproape om”.

Sau că (2) Adam s-a născut animal și a devenit om numai printr-o minune a „insuflării” lui Dumnezeu. Lucrul acesta este urâciune pentru știință, ce încearcă să explice totul prin legi naturale, respingând explicațiile miraculoase.

9. Ideea romano-catolică despre starea lui Adam (după Părintele Mihail Pomazanski)

În concepția romano-catolică, rezultatul căderii este pierderea de către om a unei stări *suprafirești* date de harul lui Dumnezeu (nu este pierderea stării sale *firești*, ca în teologia ortodoxă), după care omul rămâne în starea sa „*firească*”. *Firea* sa nu e vătămată, ci numai adusă în neorânduială – trupul precumpănind asupra duhului.

¹ În alte note Părintele Serafim observă: „Cu cât e mai precisă o știință (de ex. genetica), cu atât dovezile [în favoarea evoluției] sunt mai puțin convingătoare; cu cât e mai puțin precisă (de ex. paleontologia, arheologia, preistoria), cu atât e mai îndrăzneță speculația în detrimentul faptelor.” Phillip E. Johnson, comentând cartea lui Michael H. Brown, *The Search for Eve* (1990), notează: „Cărțile arată disprețul pe care specialiștii în biologie moleculară «de calibru greu» îl au față de mai «ușorii» paleontologi ce își întemeiază teoriile despre evoluția umană pe reconstrucții pornind de la câțiva dinți izolați, calote craniene sfărâmate și maxilare fragmentate” (*apud.* Johnson, *Darwin on Trial*, ed. cit. p. 194) (n. ed.).

² Vezi cartea lui Michael Behe, *Darwin's Black Box* în ce privește critica teoriei evoluționiste pe baza celor mai recente descoperiri din „știința grea” a biochimiei (n. ed.).

(Rătăcirea protestantă e puțin diferită: conform lui Luther și Calvin, firea omenească s-a făcut *cu totul stricăcioasă* prin cădere și nu mai poate face nimic ca să se ajute singură.)

Augustin, combătând pelagianismul, a căzut în greșeala opusă, afirmând că la omul căzut libertatea de a face binele a fost cu totul nimicită; harul lui Dumnezeu este totul (cf. Protestantism).

Deci catolicismul subestimează firea omului de dinainte de cădere și firea sa de după cădere (ajungând astfel în opoziție cu Sfântul Ioan Cassian). Aceeași greșală a apărut apoi la Varlaam, care subestima starea vederii dumnezeiești accesibile omului în viața aceasta, opunându-se astfel Sfântului Grigorie Palama.

Măreția omului, ca și obârșia și destinul său, nu sunt înțelese de către latini – ei îl fac prea mic, evident fiindcă măsoară totul cu măsura *lumii acesteia*. Teologia lor vine de la înțelepciunea omenească, nu din descoperirea dumnezeiască și din vederea dumnezeiască.

10. Citirea arhivei fosilifere

Evoluționiștii (de ex. Dobzhansky) spun că dacă evoluția nu e adevărată, atunci Dumnezeu „l-a tras pe sfoară” pe om cu fosile etc. Dar nu este așa – căci evoluționiștii *citesc în* fosile propriile credințe religioase și filosofice. Însă, într-adevăr, dacă evoluția ar fi *adevărată*, atunci Dumnezeu i-a „tras pe sfoară” pe cei ce au scris Sfânta Scriptură și pe Sfinții Părinți care au tâlcuit-o!

11. Un „complex de inferioritate” printre creștini

Prestigiul științei a produs un „complex de inferioritate” creștinilor. Știința produce „rezultate” ca urmare a ceea ce nimeni nu tăgăduiește că este cunoaștere reală; dar acest lucru a produs în general o atmosferă de venerație superstițioasă în jurul sentințelor date de „știință” (sau, mai curând, de oamenii de știință) în multe lucruri pe care nu e competentă să le judece. Și astfel, de exemplu, când știința atinge lucrurile pomenite în Scriptură, credincioșii sunt mult prea grăbiți să dea înapoi și să-și apere comorile spunând că sunt „metafore” sau nu înseamnă *literal* ceea ce spun. Lucrul acesta nu e niciunde mai limpede decât în primele capitole ale *Facerii*, pe care asemenea credincioși se reped să le interpreteze într-un mod acceptabil ultimei „păreri științifice”.

12. Cum putem fi atât de neghiobi și naivi?

Oare noi, cei din Apus, trebuie să avem o psihologie de imigranți naivi – cântând la slujbe și citind din Scriptură că genealogia omenirii începe cu

Adam, care a fost [fiu] *al lui Dumnezeu* (Lc. 3, 38), și „în realitate“ crezând că au existat epoci nenumărate ale neanderthalienilor, omului de Java etc., înainte de Adam? Cum putem fi atât de negliobi și naivi, încât să nu vedem că dacă rămânem fără grai în fața înțelepciunii „științifice“ a lumii acesteia, concepția noastră despre om și zidire nu mai are nici un înțeles, fiind doar un fel de basm – în care au crezut toți Sfinții Părinți, dar noi știm mai bine! Deci știința ne învață „teologia ortodoxă“ – iar noi, fiind în așa măsură fascinați de ideile apusene moderne, cădem în plasa ei!

13. *Cronologia Vechiului Testament*

Vremea scursă de la Adam până în ziua de azi nu depășește 7500 de ani, lucru nepus la îndoială niciodată de către Sfinții Părinți. Sfântul Ioan Gură de Aur spune limpede că Hristos „a deschis nouă astăzi Raiul, ce rămăsese închis vreme de vreo 5000 de ani“¹. Iar Sfântul Isaac Sirul: înainte de Hristos, „vreme de cinci mii cinci sute și câțiva ani, Dumnezeu l-a lăsat pe Adam (adică pe om) să trudească pe pământ.“² [...] Dar de ce să-i mai cităm în mod inutil pe Părinți, care spun cu toții același lucru, când orice creștin ortodox nu are decât să se uite în orice calendar ortodox spre a descoperi că suntem „în anul 7482 de la Facerea Lumii“, după cronologia ce a ajuns până la noi din vremurile cele mai timpurii ale creștinismului. (Părinții, în treacăt fie spus, erau foarte conștienți de discrepanța de câteva sute de ani dintre cronologia Vechiului Testament grecesc și a celui ebraic, lucru care nu îi stânjenea; ei nu despicau firul în patru în privința anilor și nu-și făceau griji în privința calendarului standard, ca el să fie precis „până la ultimul an“; este suficient să știm că, dincolo de orice îndoială, este vorba de câteva mii de ani, ce cuprind răstimpul vieții unor oameni anume, și că cronologia nu poate fi în nici un caz interpretată ca însemnând milioane de ani sau întregi epoci și rase de oameni.)

14. *Dovada care lipsește*

Toate încercările de a împăca evoluția și creștinismul sunt artificiale:

Teoria Zilelor-epoci [adică cele Șase Zile sunt de fapt perioade de milioane sau miliarde de ani];³

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, Omilia „Despre Cruce și despre Tălhar“ 1, 2.

² Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoiță*.

³ Prima versiune a teoriei Zilelor-epoci a fost popularizată de pietrarul scoțian Hugh Miller în *Mărturia rocilor* (1857). De fapt, cartea a fost publicată postum, întrucât Miller s-a împușcat, într-un acces de depresie, în Ajunul Crăciunului, 1856. Astăzi teoria Zilelor-epoci e asociată atât cu „evoluția teistă“ cât și cu „creaționismul pământului vechi/creaționismul progresivist“. Pentru critica acestei teorii vezi cărțile lui Henry Morris, *The Biblical Basis for Modern Science*, ed. cit., pp. 117-121, și *Defending the Faith*, ed. cit., pp. 75-78, 215-220; cartea *Creation and Time: A Report on the Progressive Creationist Book by Hugh Ross*, de Mark Van Bebber și Paul Taylor (Eden Commu-

Teoria intervalului [adică a existenței unui interval de miliarde de ani între Facere 1, 1 și Facere 1, 2];¹

Trupul lui Adam a evoluat, iar apoi a fost creat sufletul sau i s-a dat harul.

Problema evoluției nu a fost nici măcar formulată cândva dintr-un punct de vedere ortodox. Dovada care lipsește este mărturia patristică. Principalul scop al cărții de față este prezentarea acesteia – ca o adăugire la dovezile în favoarea „modelului” creaționist.

---

nications, Gilbert, Arizona, 1994); și articolele lui Ken Ham, „What's Wrong with «Progressive Creation?»” și „The God of an Old Earth”, ce se pot procura de la Institutul Answers in Genesis (n. ed.).

¹ Prima versiune a teoriei intervalului a fost popularizată în 1814 de Thomas Chalmers, în-temeierorul Bisericii Libere din Scoția. Începând din 1909, ea a fost însușită oficial în notele populare ediții Scofield Reference Bible. Cea mai amănunțită critică a teoriei intervalului se află în cartea *Unformed and Unfilled* de Weston W. Fields. Teoria intervalului este tratată pe larg și de Henry Morris în *The Biblical Basis for Modern Science*, ed. cit., pp. 121-125, și în *Defending the Faith*, ed. cit., pp. 70-75 (n. ed.).

Două planuri de studiu¹

1. Evoluție

I. Introducere: moduri de abordare, metodologie.

A. Evoluția este o problemă controversată datorită:

1. *Implicațiilor* în privința moralității, viziunii despre lume etc., ale unei concepții sau ale celeilalte.
2. Complexității inerente subiectului și vastității lui.

B. Principala dificultate:

1. Reconcilierea aspectelor *fizice* și *metafizice* ale teoriei evoluționiste.
2. Extreme:

a) Proiectarea teoriilor fizice asupra dimensiunilor metafizice ale începuturilor. Mulți savanți nu au apreciat corect limitarea științei în acest domeniu, ea neputând spune nimic despre *începuturi*, ele nefiind observabile, repetabile sau predictibile, ci, prin însăși natura lor, *miraculoase*.

b) Unii fundamentaliști au rătăcit în direcția opusă, încercând să dicteze științei fizice pe temeiul *interpretării personale* a descoperirii dumnezeiești.

c) *Respectul față de adevăr*, atât în domeniul fizic (adică științific), cât și în cel metafizic (adică al descoperirii religioase), este indispensabil. Un adevăr nu poate să-l contrazică pe celălalt – dar întrepătrunderea lor e un subiect complicat. Nici un *fact*, fie el fizic (știință) ori duhovnicesc (teologie – când e vorba de adevăr, nu de speculație) nu poate fi tăgăduit.

II. Critica teoriei evoluționiste.

A. Teoria evoluției a fost supralicitată – ea a dominat gândirea științifică vreme de un veac și a avut o enormă influență în domenii neștiințifice (moralitate, educație, religie), cu totul disproporționată față de natura sa reală și de certitudinea cunoașterii sale.

¹ Aceste două planuri au fost scrise de Părintele Serafim în perioade diferite și reprezintă încercări separate de a rezuma subiectele pe care voia să le cuprindă. Primul plan e datat septembrie 1978; al doilea este nedatat (*n. ed.*).

- B. Istoricul ei – căutarea unei explicații fără Dumnezeu. Acest lucru nu o discreditează cu totul, fiindcă de fapt aproape întreaga noastră cunoaștere e distorsionată de înclinații și predispoziții; dar faptul garantează deja că rezultatul final al acestei căutări va fi părtinitor și parțial. Recenta reacție împotriva teoriei evoluției a multor savanți este un semn în acest sens.
- C. Argumentele evoluționiste principale sunt neconcludente; nu există *dovezi* pro sau contra.
- D. Istoria apariției și declinului ipotezelor evoluționiste (vezi [Henry] Morris etc.) – procesul lui Scopes, modelele intelectuale, respectabilitatea. Mulți ortodocși suferă de un „complex de inferioritate”; ei vor să fie „în pas cu vremea” și se tem să nu fie etichetați ca „fundamenta-liști”. Dezbaterea din Grecia e afectată de acest lucru. Ar trebui să fim deasupra acestor lucruri.

III. Răspuns:

- A. Nu „Biblia” – are nevoie de interpretare.¹
- B. Nu „știința” – este lipsită de o mai înaltă dimensiune metafizică prin natura sa.
- C. Nu „agnosticismul”: știința și religia în compartimente ermetice; ele trebuie să fie puse laolaltă.
- D. Nu „evoluționismul creștin”: falsă combinație a „științei” cu „religia”. Ar însemna ca creștinismul să piardă teren în fața evoluționismului, permițându-i să dicteze dogma (Teilhard de Chardin etc.).
- E. Răspunsul: concepția patristică ortodoxă (adică tâlcuirea ortodoxă a Scripturii), cu conștientizarea științei. Este exact ceea ce cerea Kireevski. Știința trebuie să fie iluminată și ridicată la cunoaștere de către credință și descoperirea dumnezeiască. Dar nimeni, de-a lungul întregii controverse evoluționiste, nu i-a folosit pe Sfinții Părinți decât cel mult în mod simbolic. Ce învață Sfinții Părinți?
- F. Cele ce urmează nu sunt „răspunsul complet”; ci mai curând o încercare de apropiere de unele răspunsuri pentru creștinii ortodocși, căutând mai întâi de toate să identificăm întrebarea – unde se află sursele de conformitate și de conflict între știința contemporană și Sfinții Părinți?
- G. De evitat: „texte impenetrabile”, afirmații ale Sfinților Părinți scoase din context, culegerea și selectarea.

IV. Surse patristice (cuprinzând pe cele principale) și principiile lor de tâlcuire a Scripturii („literal” dar și „cu dumnezeiască cuviință” – cf. Sfântului Ioan Gură de Aur).

¹ Aici Părintele Serafim vrea să spună că răspunsul nu e pur și simplu în Biblia *ca atare*, întrucât Biblia poate fi interpretată greșit. Răspunsul e Biblia cu tâlcuirea Sfinților Părinți (vezi mai jos) (*n. ed.*).

V. Probleme de bază;

A. Începuturi

1. Știința s-a înșelat pășind pe acest teren: este ceva ce o depășește. Începutul vieții sau al universului nu poate constitui decât subiectul celor mai hazardate presupuneri dacă nu este descoperit dumnezeiește. Știința a căutat acest început fiindcă a dat de-o parte descoperirea dumnezeiască – greșeală fatală, ce stă la începutul întregii controversă. Dacă societatea nu are o descoperire sau un „model“ al începuturilor pe care savanții să-l poată accepta, atunci oamenii de știință ar trebui să fie mai smeriți în speculații și să nu încerce a-l suplini prin proiecții neîntemeiate.
2. Prin însăși natura lor, începuturile sunt *metafizice*, miraculoase. Dacă putem să le cunoaștem cât de cât, aceasta se face numai prin descoperire dumnezeiască. Dacă *nu le putem* cunoaște, atunci să nu mergem pe ghicite.
3. Toate ipotezele „științifice“ despre începuturi sunt doar o ieftină imitație de teologie – nu „Dumnezeu“, ci, în locul Lui, un „tapioca cosmic“; nu „creație“, ci un „big bang“ – este ceva ridicol. Savanții nu-și dau seama de ridicolul situației din pricină că nu au o conștiință teologică. Pentru savanți începuturile sunt „dincolo de limite“ – ei le caută numai din pricina crizei conștiinței și a cunoașterii religioase din vremurile moderne, care a făcut ca științele seculare să uzurpe rolul teologiei, iar presupunerile omenești rolul descoperirii dumnezeiești.
4. De îndată ce se admite caracterul miraculos al începuturilor, atunci celelalte probleme din cadrul evoluției primesc o nouă lumină. Conflictul între „evoluția treptată“ și „creația în Șase Zile“ e văzut într-o nouă lumină – oricare dintre ele ajunge la fel de posibilă (cf. Julian Huxley: „Pot concepe o creație în șase zile – dar nu există un Dumnezeu care să o facă!“). *Atunci* nu se mai pune întrebarea dacă una din ele este *dovedită* de descoperirile științifice prezente (*nici una* din ele nu este – știința nu poate face acest lucru!), ci: cum pot alcătui cea mai bună imagine, incorporând adevăratele descoperiri științifice și adevărata cunoaștere a descoperirii dumnezeiești?

B. Cele Șase Zile

1. Falsele idei despre Ziua-epocă: „1000 de ani = 1 zi.“¹ E un nivel de „reconciliere“ prea jos; el nu elimină problema principală.

¹ Părintele Serafim vorbește aici despre falsa extrapolare a pasajului din II Petru 3, 8 la cele Șase Zile ale Facerii descrise în *Cartea Facerii*. În alte însemnări el scrie: „Cuvintele Sfântului Petru *O mie de ani* [înaintea Domnului este] *ca o zi* sunt un adevăr general, ce nu se poate aplica tuturor accepțiilor cuvântului „zi“ în Scriptură; cazul Facerii trebuie cercetat individual“ (*n. ed.*).

2. Concepția patristică: Sfinții Părinți nu au discutat cu adevărat problema așa cum o vedem noi, fiindcă ideea evoluției nu era prezentă. Pare a fi *de la sine înțeles* că zilele sunt foarte scurte – cf. Grigorie Teologul despre „pământul nou-zidit” pentru Adam, Sfântul Efreem Sirul etc.
  3. Dar o problemă cu adevărat fundamentală este cea a *stricăciunii* lumii în cele Șase Zile – cf. Sfântului Simeon Noul Teolog. Cea mai consecventă tâlcuire a Sfinților Părinți spune că lumea nu a cunoscut stricăciunea până la căderea lui Adam. Dacă se acceptă acest lucru, se elimină cea mai mare parte a schemei evoluționiste a preistoriei. Faptul că unii (de ex. Kalomiros) justifică minuțios concepția evoluționistă recurgând la „cele două creații” ale Sfântului Grigorie de Nyssa și arătând „deplinul acord” al Părinților cu ideea că lumea era stricăcioasă încă de la început – este ceva vădit exagerat.
  4. Știința luminată de credință nu are nevoie să impună nici o interpretare celor Șase Zile care să contrazică presupunerile uniformiste ale științei – dar cel puțin va interzice *certitudinea* părerilor în fața *posibilității* unei lumi radical diferite înainte de căderea lui Adam. Și acest lucru e legat de problema *începuturilor*. Aceste Șase Zile sunt parte a *Creației* (adică a tărâmului metafizic, miraculos), și deci cu-atât mai mult imposibil de cunoscut în amănunt.
- C. „Statornicia speciilor” – „Creația Specială.”
1. Tema aceasta a stârnit prea multe controverse inutile. „Genurile” în raport cu „speciile”. Gândirea populară acceptă simpla „variație” ca probă a mult mai importante probleme a „evoluției”. Lăsăm în seama oamenilor de știință definirea limitelor schimbării accesibile observației lor. Prin concepția sa grandioasă, evoluția ca atare nu poate fi *dovedită* de către micile variații accesibile observației științei de azi.
  2. Dar descoperirea dumnezeiască și mărturia patristică au cu siguranță ceva de spus asupra acestei chestiuni: Sfântul Vasile cel Mare (un „vultur zămislește întotdeauna un vultur”), Sfântul Ambrozie (catârul, hibrid cal-măgar, este infertil; acest fapt e un semn pentru om: „Omule, nu te amesteca”). Știința, desigur, nu neagă stabilitatea și fixitatea felurilor (și sterilitatea hibrizilor) în *experiența prezentă*; dar credința evoluționistă cere ca ultimii strămoși ai ființelor vii să nu fie mai mulți, ci unul singur. Dar de ce? – Fiindcă teologia (iarăși problema „începuturilor(!)”) s-a băgat peste știință. Acest lucru este dincolo de vreo dovadă. Iar știința se confruntă cu faptul că un număr imens de „conexiuni” lipsesc între feluri, atât în prezent, cât și în cazul fosilelor.

3. O chestiune filosofică: de citat Sfântul Grigorie de Nyssa asupra „amestecului firilor“ dacă se acceptă reîncarnarea; la fel este și cu evoluția.
  4. Savanți nu au decât să definească limitele variației, și nu au decât să folosească cuvântul și conceptul de „evoluție“ la explicarea schimbării – dar să abandoneze schemele metafizice ce tind să extrapoleze micile schimbări la un principiu atotcuprinzător. Dacă acesta din urmă e adevărat, atunci să rezulte firesc din date, fără a le impune o interpretare forțată faptelor.
- D. „Omul întâi-zidit.“
1. Aici se ridică o întreagă serie de întrebări, și poate că aceasta e zona unei serioase ciocniri între ipoteza evoluționistă și cunoașterea descoperită dumnezeiește. Să separăm deci cu grijă diferitele probleme implicate.
  2. „Din țărână.“
    - a) Au existat încercări de explicare cu citate din Sfântul Athanasie („*toți oamenii sunt din țărână*“) – adică zidirea aceasta nu are „nimic special“.
    - b) Dar Părinții subliniază tocmai *modul special* al zidirii omului (cf. Sfântului Vasile) – desigur, nu de către mâna lui Dumnezeu în înțeles literal, dar separat de toate celelalte lucrări ale zidirii; este ceva mai înalt.
  3. Pretexte în favoarea evoluției:
    - a) Ideea că Adam a apărut ultimul, și deci a „descins“ din restul zidirii. De citat Sfântul Grigorie Teologul despre motivul venirii sale la urmă; Sfântul Grigorie de Nyssa. Din Scriptură ori de la Părinți nu se poate deduce *nimic* în favoarea evoluției omului – ci trebuie să proiectezi această credință asupra textelor.
    - b) Istorisirea din *Facere* spune că trupul a apărut primul, apoi sufletul – cf. Sfântul Ioan Gură de Aur (Adam a fost întâi o „păpușă“) și Sfântul Serafim (Adam a fost mai întâi o „făptură vie“ – unii își întemeiază argumentele evoluționiste în întregime pe acest Părinte din veacul al nouăsprezecelea!). Dar trebuie să distingem clar între adevăr și felul cum e descris datorită limitărilor limbajului omenesc. Sfinții Ioan Gură de Aur și Serafim nu discută zidirea *cronologică* a omului, ci *firea* compusă a omului, asupra căreia (nici măcar) nu diferă, ci doar au perspective diferite. Dar de citat Sfântul Ioan Damaschin și Sfântul Grigorie de Nyssa despre creația *simultană* a omului.
    - c) Unii, dorind să păstreze atât Scriptura, cât și evoluția, inserează mai curând în mod arbitrar actul „divin“ al creației omului în is-

toria evoluționistă a omului (cum spunea Teilhard de Chardin că se poate face). Unii ar voi ca omul să fi evoluat din animalele inferioare, dar cu o „plasmă”¹ separată; alții ar voi ca el să fi fost un animal până când Dumnezeu i-a insuflat „sufletul” sau „harul”. Toate aceste argumente sunt artificiale: știința nu are nevoie de ele spre a-l explica pe om așa cum credea ea că este, iar dinspre latura teologiei este ceva arbitrar să alipești un suflet omenesc într-un proces altfel „natural”.

4. Poate să aibă Adam strămoși ne-umani?
  - a) Evoluția spune că da – în așa măsură încât, dacă negi acest punct, efectiv pui capăt evoluției, care e nimicită dacă nu e universală.
  - b) De citat Părinții despre omul întâi-*plăsmuit* fără tată sau mamă. Părinții credeau în mod clar că nu a avut nici un fel de strămoși.
5. O problemă înrudită: vârsta omului, vechimea lui Adam.
  - a) Toți Părinții acceptă cronologia Vechiului Testament, cca 7500 de ani. Un scriitor [Dr. Kalomiros] spune că acesta e „raționalism evreiesc”; alții scot în evidență discrepanța dintre textul grecesc și cel ebraic. De citat Fericitul Augustin în această chestiune – Părinții nu erau „literali”, ci ziceau „mai mult sau mai puțin”. Ultimii apologeți protestanți au devenit și ei mai puțin literalști în această chestiune, dar evidențiază diferența dintre un om de milioane de ani vechime și unul de vreo 6000-10000 de ani.²
  - b) Genealogiile lui Hristos arată că Adam este „fiul lui Dumnezeu”. Părinții se preocupă mult de împăcarea discrepanțelor și arată că este vorba de o genealogie reală, nu o listă de strămoși „simbolici.” Deci omul are câteva mii de ani vechime, nu milioane.
6. Un Adam sau mai mulți?
  - a) „Poligenismul” – acceptat îndeobște în cercurile evoluționiste – nu are nici un sens în cazul omului. Adam e o persoană.
7. Facerea Evei.
  - a) Aceasta e o piatră de poticnire pentru evoluționiști. Dacă este luată „literal”, atunci ipoteza evoluționistă nu se aplică omului; dacă el a „evoluat”, atunci era deja bărbat și femeie, la fel ca tot restul naturii „evolute”.
  - b) De citat Părinții – Sfinții Ioan Gură de Aur, Efreim Sirul și alții.
  - c) Din nou, este vorba de o problemă a „începuturilor” pe care știința ca atare nu este pregătită să o trateze. Dacă savanții o privesc ca fiind „absurdă”, aceasta se datorează în primul rând unor temeuri neștiințifice.

¹ Scrisul Părintelui Serafim este neclar aici (*n. ed.*).

² Vezi, de ex., Henry Morris, *The Genesis Flood, op. cit.*, Appendix 2 (*n. ed.*).

8. *Natura* omului întâi-plăsmuit – Raiul.

a) Un loc real? sau simbolic? Toți Părinții socotesc Raiul a fi o realitate. Dacă Raiul nu e real, iar Adam nu a avut niciodată o stare diferită de cea căzută – atunci chiar cerul devine îndoielnic, iar starea preschimbată a omului este pusă la îndoială.

9. Căderea omului.

a) Din nou, să nu ne lăsăm scufundați în amănunte.

b) Este vorba de un act istoric?

c) Urmările – păcatul și moartea au trecut la noi.

VI. Concluzii.

A. De dat „modelul“ patristic ortodox al facerii lumii.

B. Știința se teme de el fiindcă, sub influența unor considerente nu pur științifice, ci mai curând modelate de mentalitatea *filosofică* modernă, ea se teme de ceea ce e metafizic sau supranatural. Dar propriile speculații asupra începuturilor sunt tot metafizice și supranaturale.

C. Slăbiciunea teoriei evoluției ca teorie atotcuprinzătoare (în opoziție cu aplicațiile ei la zone reduse) ține de faptul că refuză să admită latura metafizică a domeniilor cărora ea le aparține în mod firesc. Dacă putem cunoaște începuturile, aceasta are loc doar prin descoperire dumnezeiască. Dacă nu, rămân doar presupuneri. Aici descoperirea dumnezeiască și credința trebuie să vină în ajutorul științei și să o *ridice* spre a vedea mai bine.

2. Secțiunea patristică

I. Introducere

A. Nu va fi doar teologie patristică, ci și *filosofie* patristică: părerile Părinților asupra unor probleme ce nu sunt în mod direct dogmatice. Dezagregarea cunoașterii provocată de o accentuare disproporționată a logicii și științei în Apusul modern a afectat și pe mulți gânditori ortodocși. Unul dintre efecte a fost plasarea „teologiei“, „filosofiei“ și „științei“ în compartimente complet etanșe. Aceasta are ca rezultat retragerea teologiei din fața științei, care furnizează cea mai mare parte a „concepției despre lume“ în prezent. Aceasta face posibil ca unii creștini ortodocși foarte direcți și râvnitori să-și închipuie că pot crede atât în istorisirea patristică despre facere, cât și în evoluție – ca și cum cele două ar fi cu totul deosebite. Nu, ele se suprapun, existând o zonă de conflict, ce poate fi rezolvat numai aplicând *filosofia* patristică la întreaga concepție despre lume a omului.

B. Desigur, trebuie făcută distincția între domeniul *faptelor* (și părerilor ce depind de fapte) și domeniul filosofiei ca atare; de citat Pr. Mihail Pomazanski despre Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Ioan din Kronstadt. Este evident că Părinții se pot înșela în acele păreri ce depind de

fapte care sunt greșite; trebuie să îi citim cu discernământ și fără noțiuni preconcepute.

II. Problema „firii” și a „sămânței”

A. Nu este o problemă științifică, ci una filosofică. Chiar ideea de „specie” este arbitrară, cum admit oamenii de știință. Filosofia, pe de altă parte, nu cere să cunoaștem toate amănuntele deosebirilor, asemănărilor și categoriilor de creaturi, dar are o părere bine conturată despre ideea de „firi” ale lucrurilor.

B. Concepția evoluționistă constituie o filosofie în sine: natura în principiu este fluidă, un fel de creaturi devenind alt fel, toate creaturile provenind dintr-unul sau din câteva tipuri primitive. Este o filosofie mult prea cuprinzătoare pentru care, bineînțeles, nu există nici un fel de dovezi – chiar dacă „evoluția” la scară mică ar putea fi până la urmă „dovedită” (deși până acum nu a fost). Întrucât această vastă concepție a evoluției nu este științifică, ci filosofică, trebuie să o criticăm pe temeiul filosofiei patristice.

C. Sfântului Grigorie de Nyssa, în *Despre Înviere*, învață că firea nu se amestecă, iar lucrurile sunt distincte, fiecare cu propria fire. *Cartea Facerii* spune *fiecare după fel*. Tot așa și Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Ambrozio... Concepția patristică spune limpede că firile sunt distincte și nu se contopesc, și că așa le-a făcut Dumnezeu. „Ciudățeniile” sunt în mod clar excepții. Filosofia evoluționistă despre „o unică fire” ce străbate întreaga zidire este neîntemeiată științific și ne-patristică din punct de vedere filosofic, fiind opusul ereziei pre-existenței și a transmigrării sufletelor, despre care se va vorbi mai mult în continuare. Numai o dovadă științifică *zdrobitoare* ne-ar putea forța să ne schimbăm această filosofie patristică; iar o asemenea dovadă nu există.

III. Zidirea în cele Șase Zile

A. Dacă filosofia patristică despre „fire” este diferită de cea a evoluției, și ideea patristică de *zidire a firii* trebuie să fie diferită. Aici trebuie să gândim cu precizie asupra mai multor puncte.

B. Kalomiros: de citat Sfântul Grigorie de Nyssa și ideea populară că *Facerea* descrie zidirea exact ca știința modernă. Dar e ceva foarte vag.

C. Zile de douăzeci și patru de ore: este oare vorba de un cusur al Părinților, un „fundamentalism” înainte de vreme, o robire față de știința premodernă?

D. Nu: are un înțeles adânc

1. E pusă în evidență atotputernicia lui Dumnezeu și lucrarea Sa *rapidă*, fiindcă ideea ce ne-o facem despre natură depinde cu adevărat de ideea noastră despre Dumnezeu. Vom vedea mai târziu că „Dumnezeul evoluționiștilor” nu este nicidecum Dumnezeul creștinilor.

2. Cele Șase Zile sunt calea de mijloc între extreme și definesc natura timpului.
3. Natura procesului creator (și a lumii întâi-zidite) e înțeleasă de Părinți *cu totul diferit* față de evoluționiști. Evoluționismul doar *proiectează* legile naturale prezente asupra începuturilor, fără a vedea că *Facerea*, începutul tuturor lucrurilor, este ceva cu totul distinct de starea prezentă a lucrurilor, iar cunoașterea ei nu este accesibilă științei, ci doar descoperirii dumnezeiești. Ajungem astfel la punctul-cheie:

IV. Interpretarea patristică a *Facerii*

A. Moisi; cunoașterea dumnezeiască; realismul Părinților.

B. Natura cunoașterii noastre despre lumea întâi-zidită.

V. Lumea întâi-zidită; căderea.

VI. Adam și firea omului.

Ultima cuvântare a Părintelui Serafim despre creație și evoluție¹

Problema modului de abordare a *Cărții Facerii* se leagă de perspectiva noastră modernă asupra vieții. Noi toți am suferit o spălare de creier. Oricine se uită la televizor sau merge la școală aude idei puse în circulație în numele științei, unele dintre ele fiind științifice, iar altele neștiințifice – ele sunt speculații. Unele dintre acestea țin de filosofie, iar unele dintre ele ajung chiar foarte aproape de un fel de religie.

Lucrul este deosebit de puternic în Uniunea Sovietică, unde se învață că omul se trage din maimuțe. Statul sovietic impune această idee ca pe un fel de dogmă. Ca atare, când oamenii devin creștini, ei se leapădă de ideea ce le-a fost impusă cu forța. Aici, în Occident, pe de altă parte, nu este chiar atât de ușor să o vezi ca pe o dogmă, fiindcă aici suntem liberi; se presupune că știința e liberă și are propriile teorii și propriile motivații pentru aceste teorii. Astfel că adeseori socotim că ceva este un adevăr științific, când de fapt nu este nicidecum așa, ci mai curând un lucru ce rămâne deschis speculației și discuției. Din nefericire, chiar subiectul evoluționismului e foarte încărcat de reacții emoționale, ceea ce face ca o mulțime de oameni să nu dorească să îl discute. Mai curând primesc orice plutește în aer, orice se predă la lecțiile de știință, fără a se gândi prea mult.

Un alt motiv pentru care oamenii nu doresc să se gândească la acest subiect este complexitatea sa. Te poți trezi implicat în tot felul de probleme complicate ce sunt cu totul irelevante. De pildă, spui cuiva: „Eu nu cred că omul se trage din maimuță”; iar el spune: „Dar știința nu învață că omul se trage din maimuță”.

„Ei bine, eu nu cred că se trage din maimuță.”

„Dar știința nu învață că se trage din maimuță. Știința învață că provine dintr-o creatură inferioară care nu e maimuță, ci altceva.”

¹ Cuvântarea următoare, luată în întregime din transcrierea unei casete, a fost ținută ca introducere la a doua sesiune a cursului despre *Facere* ținut de Părintele Serafim în august 1982. Unii dintre studenții săi erau noi, neurmând prima sesiune din august 1981. De-aceia, înainte de a face un comentariu patristic la capitolele 4-11 din *Cartea Facerii* (de la Cain și Abel până la Turnul Babilonului), Părintele Serafim a recapitulat ceea ce spusese în prima sesiune despre știință și despre felul cum se raportează la Scriptură și la Sfinții Părinți. La câteva săptămâni după ce a ținut această cuvântare, a fost dus la spital și, la 2 septembrie, a trecut la odihna în Domnul (*n. ed.*).

De fapt, în prezent unii evoluționiști spun că unele maimuțe se trag din oameni, iar nu invers.¹ Există tot felul de dovezi pe care le poți însuma oricărei părți la care vrei să aderi. Însă, lăsând de-o parte toate amănunțele, există câteva întrebări fundamentale ce trebuie puse. „Provine oare omul direct din mâna lui Dumnezeu, sau provine din vreo făptură inferioară?” – iată o întrebare foarte importantă ce trebuie pusă în discuție. Există două căi de abordare a discuției: una dinspre latura *Facerii* (și trebuie să știm cum să înțelegem ce anume spune *Cartea Facerii*), alta dinspre latura științei.

Se întâmplă că știința nu e nicidecum așa de sigură în această problemă cum pretind unii oameni. Sovieticii spun că totul este perfect sigur și dogmatic în această privință, și nu ai decât să accepți ceea ce îți spun oamenii de știință, și acesta e adevărul. În Occident, din fericire, subiectul a fost mult supus criticii și discuției.

La apariția teoriei lui Darwin, în a doua jumătate a veacului al nouăsprezecelea, au existat numeroase discuții, cele mai multe la un nivel nu foarte înalt. De exemplu, oamenii din Biserica Anglicană au fost supărați foarte tare de însăși ideea că omul provine dintr-o creatură inferioară, dar nu aveau nici o pregătire cu adevărat științifică ca să pună în discuție problema; ca atare, s-au raporta la ea în mod „fundamental”. De fapt până azi există fundamentalisti ce sunt gata de luptă numai ce pomenești subiectul. Ei spun că tot ce e scris în *Cartea Facerii* este absolut literal, căzând în extrema cealaltă și făcând dificilă discutarea rațională a subiectului.

Ca întreg, discuția științifică nu era încă la un nivel prea înalt când, în 1925, a avut loc faimosul „Proces al Maimuțelor” intentat lui Scopes, despre care ați auzit cu toții. În Tennessee exista o lege² împotriva predării evoluției, iar un profesor s-a oferit voluntar să fie apărător nominal într-un proces-test. Statul a câștigat de fapt procesul; dar faimosul avocat Clarence Darrow a făcut atâta caz de ridicolul de a susține vechile idei biblice – care nu sunt „științifice” etc. – încât de atunci toți au ajuns să se teamă să mai fie împotriva evoluției. Astfel, cei ce erau împotriva ei au rămas tăcuți, neavând nici un argument anume. (De fapt existau câteva cărți foarte bune în acea perioadă, dar se aflau în afara curentului principal.)³ Chiar persoane foarte funda-

¹ Iată ce scriu John Gribbin și Jeremy Cherfas, în articolul lor „Descent of Man – or Ascent of Ape?”: „Traducând sugestiile noastre în acest tip de limbaj, noi credem că cimpanzeul descinde din om, că strămoșul comun al celor doi era mai curând de tipul omului decât de tipul maimuței” (*New Scientist*, vol. 91, 3 septembrie 1981, p. 592) (n. ed.).

² De fapt, era mai curând o măsură simbolică. Guvernatorul a semnat actul doar cu înțelegerea explicită că nu va fi impus cu forța (n. ed.).

³ De exemplu cărțile biologului englez Douglas Dewar, *Difficulties of the Evolution Theory* (Londra, 1931) și *More Difficulties of the Evolution Theory* (1938). În 1959, zoologul german Bernhard Rensch a furnizat o lungă listă de savanți cu mare autoritate ce nu acceptau pretențiile neodarwiniste (vezi cartea sa *Evolution above the Species Level*, Columbia University Press, 1959, p. 57) (n. ed.).

mentaliste cedau adeseori în anumite puncte privitoare la teoria evoluției sau cel puțin nu doreau să discute evoluția fiindcă era prea dificil. Sunt implicate atâtea probleme complicate, încât este un subiect foarte greu de discutat rațional dacă nu ești pregătit.

Totuși, cam în ultimii douăzeci de ani au apărut mulți oameni care au cercetat întreaga problemă ceva mai obiectiv, criticând și punând în discuție fie unele lucruri mai mici, fie chiar întreaga teorie. A fost un lucru foarte bun. Știința ar trebui să-l întâmpine cu bucurie. Din păcate, el nu a fost prea bine primit în cercurile științifice.

I-am cunoscut pe acești oameni. Există un grup în San Diego ce se cheamă Institutul de cercetări creaționiste; ei scot un buletin lunar intitulat *Acts and Facts*, care pune în discuție tot ce se petrece în domeniul lor de cercetare. De obicei au și o completare ce tratează câte o problemă științifică aparte. De pildă, una are ca temă legea entropiei și creaționismul, alta tratează psihologia experimentală și așa mai departe; adeseori sunt chiar discuții foarte specializate. Ei discută despre vârsta pământului, vârsta sistemului solar și toate problemele pe care trebuie să le știți dacă pătrundeți în latura științifică a subiectului.

Oamenii aceștia sunt foarte competenți. Institutul lor e o școală religioasă protestantă, dar ei lucrează doar pe temeiul criticii științifice. Au scos o mulțime de manuale, inclusiv unul foarte bun, *Creaționism științific*, în care discută toate problemele evoluției și creației, fără a menționa ceva religios, fiindcă dacă ar menționa ceva religios, atunci desigur manualele lor nu ar putea fi folosite în licee sau facultăți. Mai ales în ultimii ani ei au produs chiar un fel de curent în urma lor. Ei au ținut o serie de dezbateri în mari universități din întreaga țară, care au stârnit un mare interes – studenții venind cu miile.¹ Reacția studenților depinde de locul unde se ține dezbaterea. Dacă ea are loc într-o universitate din California, studenții vor fi mai mult împotriva ideilor creaționiste. În Sud, studenții sunt mai favorabili acestora. Într-un loc chiar evoluționiștii ce participau la discuție au spus că s-au simțit ca și cum ar fi fost leii din groapa lui Daniel: totul era dat peste cap.

Discuțiile dintre savanții creaționiști sunt foarte interesante. Pe de altă parte, recent unii dintre evoluționiști au încetat să mai participe la dezbaterile creație/evoluție fiindcă în general ei nu sunt pregătiți. Câțiva dintre ei au recunoscut recent că, întrucât creaționiștii sunt atât de bine puși la punct în privința

¹ Savanții de la Institutul de cercetări creaționiste au participat la peste trei sute de dezbateri organizate pe tema creație/evoluție, ținute de obicei în campusuri universitare, discutând în contradictoriu cu savanți evoluționiști din facultăți. Cel mai activ participant la discuții a fost Dr. Duane Gish, care a primit titlul de doctor în biochimie de la U.C. Berkeley și a ocupat posturi importante la Berkeley, Cornell University Medical College și The Upjohn Company, înainte de a se alătura Institutului de cercetări creaționiste în 1971. Acum în vârstă de șaptezeci și opt de ani, Dr. Gish continuă să se confrunte cu profesori evoluționiști în campusurile universitare, fiind de față un mare număr de studenți. Nu a fost niciodată înfrânt într-o discuție (*n. ed.*).

detaliilor și atât de pertinenti în dezbateri, îi fac de rușine pe evoluționiști.¹ Este timpul, spun ei, ca evoluționiștii să se întoarcă îndărăt și să înceapă să descopere care le sunt argumentele, fiindcă de-a lungul tuturor acestor ani au socotit că este de la sine înțeles ca toți să gândească la fel ca ei. Nu erau pregătiți pentru criticile din partea creaționismului, ce pune în discuție unele chestiuni speciale ce sunt foarte îndoielnice după interpretarea evoluționistă.

Societatea pentru cercetări creaționiste din Michigan are mai bine de șase sute de savanți cu drept de vot, care au semnat cu toții o declarație că sunt în favoarea interpretării creaționiste a originilor.² Prin urmare, dacă cineva vă spune că evoluția e singura interpretare științifică, trebuie să știți că există cel puțin șase sute de savanți care spun nu. Există încă câteva mii care, deși nu ar afirma acest lucru, totuși sunt simpatizanți ai acestui subiect și sunt dispuși să îl discute. De fapt unul din prietenii noștri care e om de știință ne-a spus că din ce în ce mai mulți oameni din lumea științifică, deși aderă încă la „modelul“ evoluției, nici măcar nu mai susțin că este adevărat; pentru ei este un *model* ce îi ajută să explice cum au apărut lucrurile, cum se dezvoltă în prezent etc.

Creaționiștii sunt cu totul obiectivi în această privință. Ei oferă o prezentare vizuală a celor două modele, prin care poți vedea ce anume trebuie să se întâmple după modelul creaționist și ce anume trebuie să se întâmple după modelul evoluționist.

Creaționiștii spun că situația de acum e similară cu cea din vremea lui Copernic. Înainte de Copernic exista modelul geocentric: soarele, planetele și stele se învârtesc în jurul pământului. Spre a explica cum se mișcă planetele conform acestei interpretări era nevoie să se alcătuiască așa-numitele cicluri și epicycluri.

De pildă, au observat că Marte părea să meargă o vreme mai repede decât stelele, iar apoi dintr-o dată pornea înapoi. Trebuiau să-și închipuie ce fel de mișcare ar fi trebuit să aibă, ca să-l facă să se deplaseze astfel. Dacă s-ar fi învârtit pur și simplu în jurul pământului, atunci faptul de a porni dintr-o dată

¹ În 1996, Dr. Eugenie Scott, director executiv la Centrul național pentru învățământ (organizație privată dedicată protejării predării evoluției față de provocarea creaționiștilor), i-a avertizat pe tovarășii ei evoluționiști: „*Evitați dezbaterile*. Dacă asociația creștină din campusul dumneavoastră vă cere să apărați evoluția, vă rog să refuzați... probabil că veți fi înfrânți” (Eugenie C. Scott, „*Monkey Business*”, în *The Sciences*, ian.-feb., 1996, p. 21) (*n. ed.*).

² Fiecare dintre membrii cu drept de vot are una sau mai multe diplome post-universitare în știință. Declarația semnată de ei afirmă că „toate tipurile de bază de lucruri însușite, inclusiv omul, au fost făcute de Dumnezeu în Săptămâna Facerii descrisă în *Cartea Facerii*”, și că „marele Potop descris în *Facere*... a fost un eveniment istoric universal ca întindere și efect”. Deși membrii cu drept de vot ai Societății trebuie să aibă diplome post-universitare, cei fără astfel de diplome pot fi membri susținători sau studenți. Societatea publică o revistă, *Creation Research Society Quarterly*; în prezent are sediul în Missouri, având o stațiune experimentală în nordul Arizonei centrale (*n. ed.*).

Înapoi era ceva foarte ciudat. De-aceea trebuiau făcute tot felul de corecții în cer spre a argumenta faptul că nu avea o mișcare regulată. Până la urmă aceste mișcări și corecții au ajuns atât de complicate, încât Copernic a spus că era mult mai ușor să se explice totul ca și cum pământul și planetele s-ar fi deplasat în jurul soarelui. Stelele din exterior sunt relativ fixe; ele sunt mult mai departe decât planetele. Conform acestui concept, ai nevoie de mult mai puține epicycluri și mult mai puține corecții în calcule.¹

Savanții creaționiști spun că exact același lucru se întâmplă cu teoria evoluției. Ori de câte ori apare câte ceva ce contrazice teoria evoluției, evoluționiștii introduc un alt ciclu sau epicyclu. Ei explică că de fapt nu poate fi așa, fiindcă e contrazisă teoria, de-aceea trebuie să faci o corecție pentru această excepție anume. Dar, spun creaționiștii, de ce să nu se schimbe teoria, făcând-o mai simplă?

Din păcate, există o mulțime de prejudecăți în acest domeniu, fiindcă oamenii spun că, dacă vorbești despre creație, vorbești despre religie. De fapt orice teorie științifică trebuie să aibă ceva ce este acceptat pe temeiul credinței. Evoluționiștii își asumă părerile pe baza credinței. Cei cu adevărat riguroși susțin că a fost un moment când nu exista nimic sau că a existat un punct cu o energie înspăimântătoare ce a explodat subit și a produs universul. Este nevoie de multă credință ca să crezi așa ceva. Dacă crezi în Dumnezeu, ai o abordare diferită. Desigur, dacă crezi în Dumnezeu, întrucât El este infinit, poate face orice dorește. Astfel poți fi liber să vezi ce anume se potrivește cu faptele științifice și ce se potrivește cu textul *Facerii*.

Una dintre greșelile obișnuite în abordarea *Cărții Facerii* este aceea de a spune că este ceva religios, poate chiar un mit, pe când știința tratează aspectele reale. Este o concepție foarte simplistă, fiindcă *Facerea* vorbește despre adevăr, și astfel ar exista o suprapunere între ceea ce discută știința – fiindcă știința încearcă să ajungă la adevăr – și ceea ce discută *Facerea*. Trebuie să fim conștienți de faptul că nu le putem pune în două categorii diferite. Când unii încearcă să le separe în acest mod (lucru pe care-l fac foarte des ca răspuns la problemă), ei nu tratează *Facerea* ca pe un text serios. Ei spun că *Facerea* nu trebuie interpretată ca un text ce vorbește într-adevăr despre originile naturii, ci doar ca un fel de speculație ori transmitere a vechilor mituri, a povestirilor babiloniene despre creație sau ceva de acest fel.

Deci se pune întrebarea: Cum să abordăm întregul text al *Facerii*? Cred că avem un singur răspuns. Trebuie să pricepem cum a fost înțeles textul de către Biserică în ultimii două mii de ani, fiindcă e un text ce vine de la Dumnezeu – un text revelat – iar Biserica ce a păstrat descoperirea lui Dumnezeu trebuie să aibă și modul de a-l înțelege. Deci nu vă puteți încrede în cineva

¹ Modelul heliocentric propus de Copernic fusese descoperit de astronomul grec Aristarh din Alexandria în sec. III î.H., dar în acea vreme teoria a fost respinsă și ignorată de învățați (*n. ed.*).

care doar deschide textul, în traducerea englezească pe care o are, și dă ceea ce i se pare lui că este o interpretare foarte întemeiată. Mai mult, nu vă puteți încrede nici în propria interpretare, fiindcă veți pune în ea ideile voastre moderne. Îl veți face să fie evoluționist sau anti-evoluționist, conform prejudecăților voastre. Aceasta nu ne arată ce anume spune textul *Facerii*. Spre a înțelege ce anume spune el, trebuie să înțelegem cum îl înțelege Biserica. Cu alte cuvinte, care este citirea sa patristică, cum înțeleg Părinții textul? Iată ce tratează cursul de față.

Am discutat în cursul de anul trecut primele trei capitole ale *Facerii*, care sunt, desigur, cele mai „încâlcite”, cerând mult mai multe tâlcuiri. Aceste capitole discută toate cele Șase Zile ale *Facerii*, facerea omului, căderea omului, starea Raiului și izgonirea omului din Rai.

Anul trecut am văzut că tâlcuirea Sfinților Părinți nu este exact ceea ce i-ar mulțumi pe protestanți, căci în unele privințe nu e destul de „fundamentală”; iar oamenii ce doresc să combine *Facerea* cu teoria modernă a evoluției ar fi și ei nemulțumiți, fiind prea „fundamentală” pentru ei. De fapt, dacă doriți să descrieți într-un singur cuvânt felul cum Părinții tâlcuiesc *Facerea*, cred că ați putea spune că ei o tâlcuiesc foarte *realist*. Adică, întâi de toate (și acesta e un lucru fundamental), ei acceptă că textul este *insuflat dumnezeiește*. Sfântul Ioan Gură de Aur spune chiar că este o carte *prorocească*. Unele cărți prorocesc viitorul, dar *Cartea Facerii* este o *prorocie despre trecut*. Este un lucru necesar fiindcă, atunci când s-a făcut lumea, nu exista nici un martor. Nu e cu puțință ca cineva să dea o relatare la prima mână despre ceea ce s-a petrecut la începutul lumii, fiindcă nu era nimeni acolo. Prin urmare, dacă Cel ce a făcut lumea nu ne spune El Însuși, nu vom ști niciodată. Deci tot ce avem sunt simple presupuneri.

După Sfinții Părinți însă, noi avem o astfel de cunoaștere, fiindcă Dumnezeu a descoperit-o prorocului Moisi. Moisi era într-o stare de ieșire din sine când a primit acest text despre începuturile lumii; deci ar trebui să citim *Facerea* mai curând așa cum am citi cartea *Apocalipsei*, ultima carte din *Biblie*, ce cuprinde prorocii ce încă nu s-au împlinit, fiind deci destul de greu de priceput.

Deci *Facerea* trebuie înțeleasă ca o prorocie, în acord cu Sfinții Părinți, în acord cu restul Sfintei Scripturi și în acord cu trăirea noastră din Biserică. Bineînțeles că o mare parte a ei ne depășește; deci sunt părți din text despre care nu putem spune prea multe.

Astfel că abordăm textul ca fiind dumnezeiește descoperit, dându-ne seama că înțelegerea sa temeinică nu se dobândește nici prin bunul simț, nici prin știință (deși trebuie desigur să ne folosim și de bunul simț, ca și de știință acolo unde ea se aplică unui text dat), ci prin Sfinții Părinți.

Aceasta ridică o nouă problemă. Oamenii cu cunoștințe științifice vor zice că Părinții fac greșeli în știință. De pildă, Sfântul Vasile cel Mare, în scrie-

rile sale despre cele Șase Zile ale Facerii, afirmă că există unele ființe, precum anumite broaște, ce apar spontan din țărână. Așa spunea știința vremii sale. Știind că lucrul nu e adevărat, oamenii din vremurile moderne spun că el a făcut o greșală, întrucât știința din vremea sa, prin mijlocirea căreia interpreta aspectul științific, era greșită. Și este adevărat că, în această privință, când există fapte științifice, putem să îndreptăm scrierile Sfinților Părinți. Însă unii cred că aceasta înseamnă că putem îndrepta și textul *Facerii*. Dar dacă cerceți textul *Facerii*, veți vedea că ori de câte ori Părinții fac interpretări greșite din pricina cunoștințelor luate din știința zilelor lor, aceasta nu se datorează faptului că textul *Facerii* ar spune așa ceva. Se datorează faptului că acela este modul cel mai logic de a-l citi pe temeiul cunoașterii științifice. Astăzi am avea o modalitate ușor diferită de a-l citi, și s-ar putea să fim ceva mai exacti. Textul rămâne același.

De fapt nu există nici măcar o singură afirmație în textul *Facerii* care să te trimită la ideea că soarele se rotește în jurul pământului sau pământul în jurul soarelui, sau orice altceva de acest tip. Toate sunt legate de interpretări târzii, dependente de cunoștințele științifice. Deci textul *Facerii* nu e supus unei astfel de critici din partea științei. Putem corecta interpretările Părinților dacă au de-a face cu probleme științifice specifice, precum proveniența broaștelor sau altele de acest fel.

În trecut fie spus, nu trebuie să ne temem de știință când interpretăm *Cartea Facerii*, fiindcă toate scrierile Sfinților Părinți despre cele Șase Zile ale Facerii sunt *pline* de fapte științifice, întemeiate pe știința vremii lor. De pildă, când Sfântul Vasile cel Mare discută facerea păsărilor, peștilor sau animalelor de uscat, tratează despre felurile lor și le explică obiceiurile. Apoi ne spune cum putem lua pildă de viață morală de la ele, fiind asemeni păsării ce este credincioasă perechii sale. Sunt lucruri foarte frumoase și interesante, dar textul *Facerii* nu stă sau cade în funcție de ele. Este doar un material explicativ. De fapt și astăzi ar putea cineva să se familiarizeze cu faptele științifice despre creație pe care le avem, folosindu-le ca material explicativ, și ar putea scrie o carte uimitoare chiar pe tema celor Șase Zile ale Facerii. Din păcate oamenii au tendința de a gândi mult prea îngust în prezent; oamenii de știință nu ar accepta să-și lărgescă orizontul în suficientă măsură ca să cuprindă toate aspectele *Facerii*. De obicei cei care citesc *Facerea* nu sunt suficient de pregătiți pentru latura științifică. Totuși putem ține minte această posibilitate; subiectul este un teren de discuții foarte rodnic.

De asemenea, nu trebuie să ne temem de știință, fiindcă știința nu poate contrazice adevărul descoperit dumnezeiesc. Dacă este adevăr, e adevărat. Există unul descoperit de Dumnezeu și unul ce se descoperă în natură. Cel descoperit de Dumnezeu este absolut, spunem noi, fiindcă vine direct de la Dumnezeu. Dar interpretarea lui ține de înțelepciunea noastră, pe care o do-

bândim treptat în Biserică și de la Sfinții Părinți. Când am înțeles acest lucru, putem face chiar propriile speculații, atâta vreme cât nu spunem că acele speculații sunt la același nivel cu textul însuși. Știința este cu mult mai speculativă, mai ales când ajunge la lucruri foarte vechi, cum este facerea lumii, întrucât nimeni nu a fost acolo spre a o vedea.

Trebuie să mai pomenesc un lucru important despre cele Șase Zile ale Facerii pe care l-am discutat anul trecut: aceste Șase Zile sunt cu totul diferite de ceea ce se întâmplă acum. Sfinții Părinți arată foarte clar că nu poți face deducții pe temeiul celor ce se întâmplă acum și să obții înțelegerea primelor Șase Zile ale Facerii, fiindcă ceea ce a avut loc atunci era facerea lumii *din nimic*. Acest lucru nu se mai întâmplă astăzi. În prezent avem lucrarea ziditoare continuă a lui Dumnezeu. Sfântul Ioan Gură de Aur discută tocmai acest subiect în tâlcuirea sa la *Facere*. Așa cum arată el, în *Facere* se spune că Dumnezeu s-a odihnit de lucrurile Sale (Fac. 2, 2), adică a încetat să mai creeze, dar Domnul nostru în Evanghelia de la Ioan spune că Tatăl continuă să lucreze (cf. In 5, 17), și deci trebuie să creeze încă. Deci sunt două lucruri diferite. Ceea ce era întru început a fost zidirea lui Dumnezeu de la care S-a oprit. Ea nu mai are loc. Ceea ce se întâmplă după aceea este continua Sa Pronie asupra lumii, care de fapt e o creație continuă, căci, fără Cuvântul viu al lui Dumnezeu, cum ar putea o sămânță să devină o persoană individuală, o plantă sau un animal? Toate acestea sunt minunate foarte și lucrări ziditoare, dar diferă de zidirea dintru început, din primele Șase Zile. Dacă nu vezi acest lucru, ajungi să faci o mulțime de greșeli.

Vom vedea atunci când vom comenta următoarele capitole ale *Facerii* – patru până la unsprezece – că există chiar o deosebire fundamentală între felul cum erau oamenii înainte de Potop și felul cum erau după Potop. Anumite lucruri s-au schimbat după Potop. Dar numai în cele Șase Zile a luat ființă tot ceea ce cunoaștem azi, iar restul nu este decât o continuare a acelor lucruri care erau deja zidite, potrivit legilor făcute de Dumnezeu și date de El firii.

Credința în datarea radiometrică

de Curt Sewell

„Cum pot creaționiștii să se aștepte ca oamenii să accepte ideea pământului tânăr, când, prin datarea radiometrică, știința a dovedit că pământul are miliarde de ani vechime?”

Articolul de față pune această întrebare, ce reprezintă gândirea unui mare număr de oameni de azi. Cu siguranță că majoritatea oamenilor de știință acceptă datarea radiometrică. Totuși nu există cu adevărat un motiv științific care să dovedească că datarea radiometrică este corectă, ci o mulțime de dovezi ce arată că ea nu funcționează. Vom discuta câteva dintre ele. Vom descoperi că piatra de temelie a analizei radiometrice este credința în materialism și respingerea oricărei acțiuni supranaturale, chiar înainte de a se face vreo măsurătoare. Mulți oameni, între care chiar specialiștii în domeniu, uită presuposițiile pe care se întemeiază datarea radiometrică.

1. Datarea radioactivă

În principiu există două tipuri de metode de datare radioactivă. Un tip este sistemul Carbon 14, folosit la datarea fragmentelor de organisme care au trăit. Nu a fost folosit niciodată pe eșantioane neorganice, și aproape că nici nu intră în discuție dacă se consideră că eșantionul ar putea fi mult mai vechi de 50000 de ani. Ea furnizează unele dovezi foarte bune, folosite adesea de creaționiști. Dar în acest articol nu vom discuta despre metoda C-14.

A doua mare categorie se mai numește „datarea cu metale grele” și include sistemele uraniu-toriu-plumb, rubidiu-stronțiu și potasiu-argon. Aceste metode se folosesc în mod obișnuit pentru eșantioane anorganice, cum sunt rocile, dând adeseori vârste extrem de mari – milioane sau miliarde de ani. Evoluționiștii descriu adesea aceste metode ca dovedind marea vechime a pământului și a straturilor sale. Creaționiștii le critică adesea, fiindcă dau rezultate cu totul false.

Toate metodele de datare menționate pornesc de la un anumit izotop radioactiv precum U-238, U-235, Tor-232, K-40 sau Rb-87. Ei se numesc izotopi „mamă”. Sunt elemente radioactive în mod natural, adică emit spontan particule alfa sau beta și, ca urmare, se transformă în alte elemente, numite izotopi „fiice”.

2. *Erori experimentale*

Metodele ce dau vârste mari produc aproape tot atâtea răspunsuri „greșite“ cât și „corecte“. Răspunsul „corect“ e ales pe baza coloanei stratigrafice, adică după felul fosilelor îngropate în apropiere. Desigur, datarea fosilelor depinde de presupunerea evoluției. Și, bineînțeles, publicul nu aude de obicei nimic despre răspunsurile greșite.

Afirmația aceasta – că datele radiometrice sunt „corectate“ prin referirea la fosilele-index determinate pe baza evoluției – este viu contestată, dar examinarea literaturii tehnice arată că ea este adevărată, în ciuda celor spuse de manualele elementare. Să vedem câteva exemple.

3. *Discrepanțe dovedite*

Publicul larg crede că rezultatele radiometrice sunt solide și deci se poate dovedi că sunt de încredere. Dar literatura de specialitate arată altceva. John Woodmorappe a făcut o cercetare extinsă a literaturii, examinând 445 de articole tehnice din 54 de reviste de geocronologie și geologie cu mare autoritate.¹

Rapoartele menționate enumeră peste 350 de date, măsurate cu metode radiometrice, ce contrazic cu mult vârstele atribuite fosilelor găsite în același strat. Ele acopereau vârstele „așteptate“ de la 1 la >600 de milioane de ani. În aproape toate cazurile de discrepanță s-au acceptat datele fosilelor. Datele radiometrice au fost eliminate. Woodmorappe cita spusele unui cercetător:

„În general, se presupune că datele ce intră în «marja de corectitudine» sunt corecte și sunt publicate, dar cele ce nu concordă cu alte date sunt rareori publicate, iar discrepanțele nu sunt explicate complet.“²

Când aceste rapoarte discutau posibilele cauze ale erorilor, foloseau cuvinte de tipul „posibil“, „poate“, „probabil“, „ar putea fi“ etc. Motivele invocate de obicei cuprind intruziunea detritică, scurgerea sau infiltrarea unora dintre izotopi în eșantion, iar uneori conținutul inițial de izotopi din eșantion. Pentru datarea cu K-Ar este ușor de dat vina pe pierderea argonului, dacă vârsta obținută e prea mică, sau pe absorbția argonului dacă e prea mare.

Se știe prea bine că argonul, care e un gaz, difuzează ușor prin rocă, și nu e cu puțință să se știe dacă nu cumva s-a întâmplat ceva de acest fel într-un anumit caz.

Erorile sunt deosebit de mari cu metoda K-Ar (potasiu-argon). S-au făcut studii asupra unor roci bazaltice de vârstă recentă cunoscută, din apropiere de

¹ John Woodmorappe, „Radiometric Geochronology Reappraised“, în *Creation Research Society Quarterly*, vol. 16, septembrie 1979, pp. 102-29, 147. [Vezi și cartea din 1999 a lui John Woodmorappe, *The Mythology of Modern Dating Methods*, Institute for Creation Research, El Cajon, California.]

² *Ibid.*, p. 114.

Hawaii. Ele proveneau de la vulcanul Kilauea. Rezultatele au ajuns până la 22 de milioane de ani. Joan Engels scria:

„În prezent se știe foarte bine că vârstele obținute cu K-Ar de la diferite minerale dintr-o singură rocă pot fi uimitor de discordante.“¹

4. Craniul 1470

În 1927 Richard Leakey a descoperit un craniu lângă Lacul Rudolf din Kenya despre care spunea că era „aproape nedeosebit“ de cel al omului modern. Totuși fusese găsit sub un strat de tuf vulcanic KBS ce avea o vârstă acceptată de 2,6 milioane de ani vechime. Leakey a declarat că acest craniu avea 2,9 milioane de ani, spunând că „nu se potrivește cu nici unul din modelele anterioare ale începuturilor omului“. A fost numit KNM-ER-1470 (de la Kenya National Museum, East Rudolf, 1470).

Marvin Lubenow face o descriere exactă a celor zece ani de controverse în jurul datării craniului.²

La prima încercare de a data tuful KBS, Fitch și Miller au analizat rocile brute și au obținut date mergând de la 212 la 230 milioane de ani – perioada Triassicului, cu mult mai vechi decât se aștepta. Întrucât sub acest strat se descoperiseră oase de mamifere, au spus că evident datele erau greșite, din pricina „posibilei prezențe a argonului străin derivat din includerea unor roci pre-existente“. Chiar dacă roca arăta bine, tot ce depășea 5 milioane de ani vechime era evident greșit, având în vedere ceea ce știau ei despre „succesiunea dezvoltării evolutive“.

Între timp, o echipă de la University of California din Berkeley, condusă de G.H. Curtis, a analizat câteva pietre ponce KBS și au descoperit câteva care aveau cam 1,6 milioane de ani și câteva de 1,8 milioane de ani. Alte măsurători, unele coborând la 0,5 milioane de ani, au fost declarate anormal de mici. Ele au fost explicate ca posibile supraîmpresări datorate unei infuzii de apă fierbinte cu bogat conținut alcalin.

Între 1969 și 1976 mai multe echipe au făcut numeroase măsurători radiometrice, iar rezultatele s-au grupat în jurul a trei vârste – 1,8 milioane, 2,4 milioane și 2,6 milioane de ani. Fiecare echipă a criticat tehnicile de selecție a eșantioanelor de rocă ale celorlalți. Se spunea că majoritatea argumentelor radiometrice favorizau data de 2,6 milioane de ani, dar argumentele paleontologice favorizau data de 1,8 milioane de ani (adică data la care craniul s-ar fi potrivit cel mai bine cu teoria evoluției). În final s-a ajuns la o înțelegere numai după ce paleontologii s-au pus de acord în privința corelației fo-

¹ Joan C. Engels, „Effects of Sample Purity on Discordant Mineral Ages Found in K-Ar Dating“, *Journal of Geology*, vol. 79, septembrie 1971, p. 609.

² Marvin L. Lubenow, *Bones of Contention*, ed. cit., pp. 247-266.

silelor, incluzând două specii de porc dispărute. Data finală acceptată pentru craniu a fost cea de 1,9 milioane de ani. Comentând metoda de selectare a eşantioanelor de rocă pentru datarea radiometrică, Lubenow întreabă:

„Se pune întrebarea, «Cum ştii când ai eşantionul bun pentru datare?» Singurul răspuns la întrebare este acela că eşantioanele «bune» dau date în acord cu presupunerile evoluţioniste. Eşantioanele «rele» sunt cele care dau date ce nu sunt conforme cu evoluţia – ilustrare clasică a cercului vicios.”¹

5. *Datarea Marelui Canion*

Creacioniştii au criticat multe aspecte ale datării rocilor prin radioactivitate, dar au adus prea puţine probe reale că metoda este inadecvată. Totuşi Institutul de cercetări creacioniste a ajuns în fazele preliminare ale obţinerii unor asemenea dovezi pentru rocile vulcanice.²

„Scopul proiectului“, scriu savanţii de la Institutul de cercetări creacioniste (ICC), „este folosirea «cele mai de încredere» metode de datare cu izotopi radioactivi («metoda izocronă») cu cea mai precisă tehnică de măsurare analitică (tehnica spectrografului de masă pentru diluţia izotopică) spre a stabili «vârstele» diferitelor roci din Marele Canion.“

Savanţii de la ICC au angajat un laborator geotehnic autorizat spre a sprijini acest plan şi a supraveghea proiectul, prevenind orice tendinţă de a influenţa rezultatele, şi pentru a supune eşantioanele de roci mai multor laboratoare calificate într-un mod care să evite orice subterfugii.

Marele Canion are mai multe straturi şi tipuri de roci diferite. Toţi sunt de acord că rocile metamorfice precambriene îngropate sub nivelul Canionului trebuie să fie cele mai vechi. Acestea includ zonele Trinity Gneiss, Elves Chasm Gneiss şi Zoroaster Granite.

De asemenea, toţi sunt de acord că scurgerea de lavă cuaternară de pe Podişul Unikaret este probabil depozitul metamorfic cel mai tânăr din zonă. El provine de la un vulcan, după ce toate depozitele de straturi sedimentare s-au depus şi după ce canionul a fost erodat. Lava s-a scurs peste margine, pe versanţii canionului deja erodat.

Geologii cei mai tradiţionalişti cred că gnaisurile şi graniturile de adâncime au peste 600 de milioane de ani vechime, probabil în jur de 2000 de milioane de ani, iar vârsta scurgerilor de lavă bazaltică de pe Podişul Unikaret trebuie estimată la câteva mii de ani, fiindcă e vădit mai tânără decât straturile sedimentare din partea de sus a pereţilor canionului. Astfel, comparând vârstele măsurate cu acurateţe ale mai multor eşantioane din cele două zone, vom avea o idee despre siguranţa generală a metodelor radiometrice.

¹ *Ibid.*, p. 255.

² Grand Canyon Dating Project, Institute for Creation Research, 10946 Woodside Avenue North, Santee, California 92071.

Rezultatele preliminare arată foarte interesant. Dar numai măsurătorile scurgerilor de lavă recentă erau încheiate în momentul ultimului raport pe care îl am.

Pentru un același set de roci recente s-au obținut mai multe cifre de „vârsta model“, ele fiind cu totul discordante (adică nu se potriveau defel una cu cealaltă). Cea „mai precisă“ vârstă a izocroniei rubidiu-stronțiu a fost raportată ca fiind de 2,1 miliarde de ani.

Dar vârsta acesta este clar greșită. Lava supusă datării s-a scurs peste marginea canionului deja erodat. Deci vârsta de „2,1 miliarde de ani“ trebuie să fie de multe mii de ori mai mare decât vârsta reală a lavei. Acest unic rezultat ar trebuie să fie suficient spre a arunca puternice umbre de îndoială asupra metodelor de datare radiometrică cu metale grele, dar trebuie să așteptăm încheierea proiectului înainte de a trage prea multe concluzii.¹

6. Cauzele erorilor

Există câteva posibile surse ale erorilor asociate cu datarea radiometrică. Principalele probleme (începând de la cele de mai mică importanță) sunt:

1. *Acuratețea ratelor de dezintegrare* – cele mai multe sunt considerate a fi cunoscute cu aproximație de câteva procente și, dacă sunt greșite, ar avea doar un efect minor asupra datelor.

2. *Constanța ratelor de dezintegrare* – mulți savanți cred că ele au fost constante de-a lungul epocilor, deși acest lucru nu se poate ști cu adevărat. Dar unul dintre primii cercetători, Prof. John Joly de la Trinity College, Dublin, a raportat unele dovezi ce arătau variații.² Raportul lui Barry Setterfield asupra posibilei variații a vitezei luminii dă și el referințe istorice despre variațiile ratelor de dezintegrare de-a lungul ultimilor 300 de ani.³ Dar cei mai mulți savanți nu s-au arătat prea entuziași față de acceptarea acestui concept.

3. *Activarea neutronică din surse necunoscute* – Prof. Melvin Cook a cercetat minereuri dintr-o mină din Katanga și a descoperit că nu conțineau Pb-204 și nici toriu, dar exista o cantitate apreciabilă de Pb-208! E clar că acesta nu putea să fi fost primitiv, și nu putea să rezulte din dezintegrarea toriului. Singurul mod în care putea fi explicat era activarea neutronică în Pb-207. Când Cook a făcut această corecție, vârsta calculată s-a redus de la 600 de milioane de ani până la epoca modernă.⁴ În cele mai multe minereuri nu este posibil să se vadă acest efect așa de clar, dar faptul arată că un anumit flux de neutroni,

¹ Vezi Steven A. Austin ed., *Grand Canyon: Monument to Catastrophe* (1994), ca și caseta video însoțitoare, *Grand Canyon: Monuments to the Flood* (n. ed.).

² J. Joly, *Proceedings of the Royal Society*, Londra, Seria A 102, 1923, p. 682.

³ Trevor Norman și Barry Setterfield, „The Atomic Constants, Light, and Time“, Stanford Research Institute International Invited Research Report, Menlo Park, California, 1987.

⁴ Melvin Cook, *Prehistory and Earth Models*, Max Parrish and Co. Ltd., Londra, 1966, pp. 54-55.

posibil de la o supernovă, trebuie să fi avut o puternică influență, iar aceasta ar fi fost posibil în întreaga lume, afectând toate rocile într-un mod ce nu poate fi determinat cu ușurință astăzi.

4. *Integritatea atomilor în roci* – aceasta stârnește cea mai mare îngrijorare tuturor cronologiștilor și este motivul cel mai des citat pentru erorile evidente în măsurarea datelor. Sărurile de uraniu sunt solubile în apă și cele mai multe minerale sunt supuse unei infiltrări inegale a componentelor lor chimice. Argonul migrează în mod impredictibil înăuntru și în afara rocilor. Hurley a raportat că componentele radioactive ale graniturilor stau la suprafața granulelor și pot fi cu ușurință spălate. Cristalele de zircon au fost datate cu metodele U-Pb, dar studiile de microsondaje cu ioni au arătat că uraniul și plumbul sunt fixate în diferite părți ale structurii cristaline. Aceasta arată că de fapt Pb-206 nu putea proveni din dezintegrarea uraniului; deci aceste date trebuie să fie invalidate.

5. *De departe cea mai importantă problemă este conținutul izotopic original al rocii.* Cum am putea să știm care a fost materialul original? Vom vedea că răspunsul la această întrebare depinde de o decizie ce implică ceva ce nu poate fi dovedit – o decizie pe bază de credință.

7. *Materialul izotopic original*

Geologul uniformist trebuie să presupună o oarecare concentrație inițială. Dacă alegerea sa este bună, iar celelalte surse de erori pot fi minimalizate, poate face o determinare precisă a vârstei – cu condiția ca setul de presupuneri făcute de el să fie corect. Dar presupunerile sale se întemeiază întotdeauna pe teoria uniformismului – adică faptul că pământul și rocile sale au luat naștere în mod pur materialist, fără intervenție supranaturală, cu mult timp în urmă. Deci dacă încearcă să folosească aceste rezultate spre a dovedi că pământul este vechi și nu a fost creat, folosește o logică circulară. El elimină de fapt posibilitatea unei creații supranaturale în șase zile înainte de a face măsurătorile.

Acum câțiva ani am făcut un curs de geologie la facultatea din localitatea mea. În primele lecții profesorul a subliniat importanța credințelor uniformiste ca temelie a geologiei istorice, spunând ceva de felul acesta:

„Oamenii obișnuiau să creadă în tot felul de catastrofe, provocate de intervenții supranaturale. Aceste povești populare i-au făcut pe oameni să creadă că pământul avea numai câteva mii de ani vechime. Astăzi știm, desigur, că acele lucruri nu au avut loc și că pământul e mult mai vechi. El a evoluat lent, timp de miliarde de ani. Aceasta a avut loc conform «principiului uniformist» – ce spune că toate procesele au urmat întotdeauna aceleași legi naturale pe care le observăm astăzi.“

Observați ușurința acceptării credinței că istorisirea Bibliei nu poate fi într-adevăr reală. În manualul său clasic de geocronologie [*Vârsta rocilor, planetelor și stelelor*], Henry Faul spune:

„Dacă se acceptă că sistemul solar s-a condensat dintr-un nor primordial, rezultă că materialele planetelor, asteroizilor și meteoriților au o origine comună. Meteoriții de fier conțin ceva plumb, dar numai urme infime de uraniu și toriu, și deci plumbul e necontaminat de plumb radio-genic, putând fi privit ca un bun eșantion de plumb primordial. Tabelul 6-1 dă lista compoziției izotopice a plumbului extras din câțiva meteoriți de fier. Aceste date pot fi acum folosite ca $(\text{Pb}^{207}/\text{Pb}^{204})_{\text{f}}$ și $(\text{Pb}^{206}/\text{Pb}^{204})_{\text{f}}$ în ecuația Houtermans, și tot ce rămâne de descoperit pentru a permite calcularea vârstei pământului este un eșantion de plumb dintr-un subsistem închis cu vârstă cunoscută.“¹

Observați punctul de pornire al lui Faul – „Dacă se acceptă că sistemul solar s-a condensat dintr-un nor primordial...“ Aceasta înseamnă o origine pur naturalistă a pământului, de-a lungul unei perioade mari de timp. El înfățișează aici credința obișnuită a celor mai mulți savanți evoluționiști că pământul și sistemul solar au evoluat dintr-un nor de gaz și praf, într-un timp foarte lung, începând cu miliarde de ani în urmă. Pornind de la această credință de bază, Faul argumentează că alcătuirea originară a elementelor chimice ale pământului trebuie să fi fost similară cu ceea ce putem vedea azi în meteoriți.

Această presupunere este una dintre principalele probe folosite spre a determina vârsta pământului și coeficientul izotopic al plumbului din compoziția rocilor primitive. Dar ea se întemeiază cu totul pe credința în uniformism și în originea naturalistă a pământului. Fără această credință de bază, toate măsurătorile datelor ce dau vârste mari ar fi lipsite de sens.

Pe de altă parte, dacă pământul a fost creat dintr-o dată (cum spune Biblia), Ziditorul putea să-l facă oricum ar fi dorit. Nu ar fi fost silit să urmeze nici una din legile omului – și într-adevăr El a și dovedit acest lucru. Când a făcut pomii din Grădina Edenului, aceștia aveau îndată și fructe. Când i-a făcut pe Adam și Eva, ei erau în forma lor matură, nu ca niște prunci. Ni s-a spus că El a făcut aceste lucruri cu înfățișarea maturității.² De ce nu ar fi pu-

¹ Henry Faul, *Ages of Rocks, Planets and Stars*, McGraw-Hill, New York, 1966, pp. 65, 67.

² Acest lucru a fost afirmat categoric de către Sf. Efreim Sirul în tâlcuirea sa la *Facere* din sec. IV: „Deși ierburile aveau doar o clipă vechime la facerea lor, ele păreau ca și cum ar fi avut câteva luni vechime. Tot așa copacii, deși aveau doar o zi când au răsărit, erau totuși ca pomii vechi de câțiva ani, fiind deplin crescuți și cu fructe începând să se ivească pe ramurile lor.“ Mai târziu, explicând cum anume luna avea înfățișarea matură în momentul facerii ei, Sf. Efreim scrie: „Pe cât de bătrâni erau copacii, ierburile, animalele, păsările și chiar oamenii [când au fost creați], tot pe-atât erau și tineri. *Erau bătrâni după înfățișarea mădularelor lor și a materiilor lor, însă erau tineri pentru ceasul și clipa zidirii lor*“ (*Tâlcuire la Facere*, ed. engl., pp. 90-91) (s.n.). Prin această în-

tut face și rocile în același fel? De ce nu ar fi putut să conțină Plumb 206 și Argon 40, astfel încât să apară „mature“? Savanții sunt de acord că Plumbul 204 trebuie să fi fost prezent încă de la începuturile pământului. De ce nu s-ar putea ca și Plumbul 206, 207 și 208 să fi apărut în același fel?

Întrucât o lucrare preistorică a lui Dumnezeu nu este supusă investigației științifice, fiind deci în afara metodelor științei, mulți savanți îl exclud pe Dumnezeu din probabilitatea științifică, presupunând pur și simplu că Dumnezeu nu a intervenit niciodată. Ei caută explicații pur materialiste, ca și cum aceasta ar fi singura alegere acceptabilă științific. Dar aceasta nu ne duce la problema reală. Vedem că datarea radiogenică nu se întemeiază doar pe măsurători fizice. Temeiul său este o credință filosofică – credința cuiva despre felul cum a apărut lumea.

Vedem că problema „pământ vechi – pământ nou“ se poate rezolva doar în funcție de credința întemeietoare pe care o alegem.

Dacă alegem credința în materialism și excludem posibilitatea intervenției supranaturale, atunci suntem îndreptățiți să credem că pământul are miliarde de ani vechime.

Totuși, dacă recunoaștem un Dumnezeu care poate să intervină și a intervenit în propria zidire, atunci suntem îndreptățiți să credem în istorisirea biblică și într-o vârstă de doar câteva mii de ani.

Nici una dintre alegeri nu ni se impune prin dovezile fizice. Mai degrabă alegerea noastră se face din motive filosofice, iar apoi potrivim probele cu unul sau altul din sistemele de credință întemeietoare.

8. Concluzie

Foarte mulți savanți, profesori și majoritatea mediilor de informare sunt foarte buni avocați ai credințelor evoluționiste în vârstele mari. Și mulți creștini s-au alăturat afirmațiilor savanților despre „marea vârstă a pământului“, de obicei fără să-și dea seama că ele se întemeiază pe presupuziții naturaliste ce elimină complet orice fel de intervenție a unui Dumnezeu creator. Ei nu au recunoscut eroarea raționamentului circular din aceste credințe în vârstele mari. Astfel, fără să fie nevoie, ei și-au pierdut temelia credinței.

Curtis Sewell Jr., a lucrat timp de 44 de ani ca inginer electronist în industria nucleară, începând cu Proiectul Manhattan al Armatei Statelor Unite din timpul celui de-al Doilea Război Mondial (prima bombă atomică). Timp de cinci ani a fost inginer șef la Isotopes, Inc. Printre sarcinile sale s-a numărat și proiectarea

---

ștelegere scriptural-patristică a felului cum a creat Dumnezeu lumea, întreaga temelie a metodelor de datare radiometrică se prăbușește. Faptul că Sf. Efreem a învățat-o în secolul al IV-lea arată că nu este un argument *ad-hoc* al savanților creaționiști de azi, ci chiar o tâlcuire de neocolit a Scripturii (n. ed.).

tarea instrumentarului pentru analiza radiochimică de diferite tipuri, inclusiv pentru sistemul datării cu Carbon 14. În 1988 a ieșit la pensie de la Lawrence Livermore National Laboratory.

Cândva D-l Sewell adera la concepția uniformistă că pământul are miliarde de ani vechime, dar în decursul multor ani de lucru a început să se îndoiască de „dovezile“ acestui fapt, fiindcă a văzut că se întemeiau pe o logică circulară. Povestea trecerii sale de la concepția evoluționistă la concepția creștină despre lume este relatată în cartea sa God at Ground Zero (Master Books, Green Forest, Arkansas, 1997).

Propuneri de lectură făcute de editorul cărții

I. Surse patristice

Pe când scria despre înțelegerea patristică a *Cărții Facerii* și a zidirii lumii, Părintele Serafim era nevoit să traducă multe dintre sursele patristice din alte limbi. De la moartea sa, câteva dintre aceste surse au fost publicate în traducere engleză, inclusiv două dintre cele mai însemnate: *Omilii la Facere* de Sfântul Ioan Gură de Aur și *Tâlcuirea la Facere* a Sfântului Efrem Sirul. Acum ucenicii anglofoni ai Sfinților Părinți au la dispoziție material din belșug, cu care să-și adâncească înțelegerea obârșiei universului și omului. Ca lecturi inițiale sugerăm:

1. *Hexaimeronul* Sfântului Vasile cel Mare;
2. *Hexaimeronul* Sfântului Ambrozie al Mediolanului;
3. *Tâlcuire la Facere* de Sfântul Efrem Sirul;
4. *Omilii la Facere* de Sfântul Ioan Gură de Aur;
5. *Omul întâi-zidit*, de Sfântul Simeon Noul Teolog.

Omul întâi-zidit – carte tradusă de Părintele Serafim Rose și publicată inițial sub titlul *Păcatul lui Adam (The Sin of Adam)* – poate fi socotită ca un al doilea volum al cărții de față. Străduindu-se să întărească omenirea modernă în adevărata învățătură despre începutul și sfârșitul existenței pământești, Părintele Serafim a inclus acele omilii ale Sfântului Simeon care se ocupă de starea lui Adam în Rai, călcarea poruncii, răscumpărarea omenirii prin Iisus Hristos și viitoarea preschimbare a lumii fizice. Este o hrană patristică tare pentru suflet, aducând în formă prescurtată o explicație a țelului vieții. Așa cum arată Părintele Serafim în introducere, Sfântul Simeon vorbește despre tainele începutului și sfârșitului tocmai fiindcă le-a văzut prin vederea dumnezeiască:

„Cum a ajuns Sfântul Simeon să ne dea învățatura care este autentic creștină, iar nu doar rezultatul speculațiilor și presupunerilor?

Sfântul Simeon vorbește din descoperirea dumnezeiască. Întâi, temeiul său e întotdeauna scriptural – dar suntem uimiți când vedem înțelesul adânc al felului cum folosește citatele scripturale pe care nu le-am fi observat singuri. Iar aceasta, în al doilea rând, se datorează faptului că vorbește din experiența personală.“

Multe din cărțile patristice citate pot fi obținute de la Librăria Mănăstirii Sfântul Paisie sau de la cea mai apropiată librărie Valaam. Pentru anumite titluri și pentru a primi o listă cu librăriile Valaam din America și din străinătate scrieți la: St. Paisius Abbey, P.O. Box 130, Forestville, CA 95436. Comenzi telefonice la numărul 707-887-9740.

Cărțile ortodoxe publicate de Frăția Sfântului Gherman, inclusiv *Omul întâi-zidit* (*The First-Created Man*) pot fi comandate direct de la editor, P.O. Box 70, Platina, CA 96076. Fax 530-352-4432.

II. Surse științifice

1. Lecturi inițiale

Următoarele patru cărți, scrise de autori foarte diferiți, se recomandă ca lecturi de început. Luată laolaltă, ele oferă un bun cadru pentru toate aspectele majore ale dezbaterii moderne creație/evoluție. Toate sunt ușor accesibile celor fără pregătire științifică.

1. *Biological Evolutionism (Evoluționismul biologic)* de Constantin Cavaros (ed. a II-a, 1987). Cartea, scrisă de un filosof ortodox grec contemporan, plasează evoluționismul în contextul său istoric și include o critică a sa făcută de un mare sfânt ortodox grec din secolul al XX-lea, Sfântul Nectarie al Pentapoliei.

2. *Darwin on Trial (Darwin sub acuzație)* de Phillip E. Johnson (ed. a II-a, 1993). Numită „cartea care-i înfurie pe evoluționiști“, acest best-seller a clătinat comunitatea științifică oficială prin argumentele sale bine chibzuite, reținute, dar nimicitoare împotriva „faptelor“ evoluției. Michael Denton, specialist în biologie moleculară (vezi mai jos) a numit-o „indiscutabil cea mai bună critică a darwinismului pe care am citit-o vreodată.“ Prof. Johnson a dus mai departe critica în următoarele sale cărți: *Defeating Darwinism by Opening Minds (Înfrângerea darwinismului prin deschiderea minților)*, *Reason in the Balance (Rațiunea în cumpănă)* și *Objections Sustained (Obiecțiile se acceptă)*.

3. *Scientific Creationism (Creaționism științific)* de Henry M. Morris (ediția 1985). Un excelent rezumat alcătuit de întemeietorul mișcării științei creaționiste din America, cartea discută totul, de la începutul universului, până la obârșia omului. Părintele Serafim a folosit-o mai mult decât oricare altă carte despre știința creaționistă. Studiind această carte bine documentată, cititorii vor fi capabili să-și formeze propriile concluzii despre marea cantitatea de dovezi adunate de creaționiștii științifici.

4. *Shattering the Myths of Darwinism (Dărâmarea miturilor darwinismului)* de Richard Milton (1997). O carte extrem de bine scrisă și captivantă, scrisă de un ziarist de știință care nu este nici creaționist și nici credincios. Milton pune sub semnul întrebării nu numai miturile darwinismului, ci și miturile

datării radiometrice. Trecând în revistă probele, a ajuns la concluzia că „întrucât metodele de datare radioactivă sunt nedemne de încredere din punct de vedere științific, în prezent este imposibil de spus cu oarecare siguranță cât este de vechi pământul.“

2. Alte critici științifice importante aduse evoluției

1. *Evolution: A Theory in Crisis (Evoluția: criza unei teorii)*, de Michael Denton (1985). Dr. Denton, un specialist australian în biologie moleculară și cercetător în medicină este un agnostic, nu un creaționist. Cartea sa, foarte bine primită, cercetează dovezile crescânde împotriva evoluționismului provenite din mai multe discipline științifice, mai ales din propria specialitate, biologia moleculară. A fost una dintre principalele cărți ce l-au îndemnat pe Phillip E. Johnson să scrie despre evoluție.

2. *Darwin's Black Box: the Biochemical Challenge to Evolutionism (Cutia neagră a lui Darwin: provocarea aruncată evoluției de către biochimie)* de Michael Behe (1996). Dr. Behe, profesor asociat de biochimie la Universitatea Lehigh, nu este nici el creaționist, dar discută pe față eșecul evoluției darwiniste de a da seamă de enorm de complicata mașinărie din interiorul celulei. El este capabil să prezinte informații tehnice extrem de amănunțite (necesare spre a transmite în mod adecvat descoperirile biochimiei) într-un mod pe care-l poate pricepe oricine. Cartea sa a contribuit mult la curenta reevaluare a darwinismului de către ne-creaționiști.

Not by Chance! Shattering the Modern Theory of Evolutionism (Nu întâmplător! Dărâmarea teoriei moderne a evoluției) de Dr. Lee Spetner (1997), biofizician israelit. Este poate cea mai importantă carte despre evoluție apărută în ultimii ani. Dr. Spetner, a cărui cunoaștere tehnică a subiectului depășește cu mult pe cea a biologilor obișnuiți, arată că toată informația genetică utilă a fost prezentă de la început în fiecare organism. El demonstrează că mutațiile întâmplătoare nu pot produce evoluția la scară mare, fiindcă aceste mutații nu sporesc informația genetică, ci mai curând duc la o pierdere de informație. (Întâmplător acest lucru vine în sprijinul concepției tradiționale care spune că de fapt universul involuează). El continuă prin a afirma că variațiile ce au loc înăuntrul fiecărui fel de organism sunt rezultatul unor „mecanisme declanșatoare“ sau al unor „indicii“ pe care un „Inginer biolog“ (adică Dumnezeu) le-a clădit în organisme spre a le face în stare să se adapteze la mediu. Cartea sa e excelentă pentru erudiții sceptici, ca și pentru savanții ce caută noi posibilități de a înțelege variația biologică.

Savantul creaționist australian Dr. Carl Wieland, recenzând această carte în revista *Creation Ex Nihilo*, vol. 20, nr. 1, scrie:

„Este prea puțin să spui că lucrarea lui Spetner e un «necesar» absolut pentru oricine apără Scriptura în această epocă tot mai educată. Pe scurt, es-

te limpede că dacă evoluționiștii nu vor putea să scoată un nou soi de iepure din pălărie, Spetner a făcut să eșueze mecanismul evoluționist o dată pentru totdeauna. Cercurile evoluționist-umaniste nu pot îngădui să se întâmple așa ceva, bineînțeles... Nădăjduiesc ca cititorii acestei cărți să-i facă să le fie cât mai greu să ignore această lucrarea deschizătoare de drumuri, răspândind-o cât mai departe și cât mai repede cu putință.“

3. Despre „evoluția umană“

Cea mai completă, mai îngrijită și mai adusă la zi critică a mitului evoluției umane este cartea *Bones of Contention: A Creationist Assessment of Human Fossils (Oasele învrăjbirii: o evaluare creaționistă a fosilelor umane)* de Dr. Marvin L. Lubenow (1992).¹ Rodul a douăzeci și cinci de ani de cercetări asupra fosilelor umane, cartea cuprinde cea mai completă hartă a fosilelor umane din întreaga literatură științifică, descrieri ale locului și felului descoperirii fosilelor, ca și controversele legate de datarea și clasificarea lor. Bazată în întregime pe fosile acceptate necondiționat de către evoluționiști, este foarte bine documentată din cele mai recente surse științifice. O recomandăm în mod călduros.

4. Despre datarea radiometrică

Cartea lui Curt Sewell, *God at Ground Zero (Dumnezeu la nivel zero)* (1997) cuprinde tot materialul inclus în Anexa 4 din cartea de față, plus descrieri tehnice ajutătoare pentru fiecare dintre metodele de datare radiometrică. Marvin L. Lubenow, într-un apendice la cartea *Bones of Contention: A Creationist Assessment of Human Fossils*, dă un istoric amănunțit al faimosului „craniu 1470“ pomenit de Sewell, arătând cum presupunerile evoluționiste determină care din descoperirile radiometrice este acceptată.

Dr. Mace Baker, la sfârșitul cărții sale *The Real History of Dinosaurs (Adevărata istorie a dinozaurilor)* (1997), ne oferă o altă utilă critică a datării radiometrice. Eseul său de 30 de pagini adună informații dintr-un mare număr de surse evoluționiste.

Critica cea mai amănunțită și adusă la zi se află în cartea recent apărută, *The Mythology of Modern Dating Methods (Mitologia metodelor de datare moderne)* de John Woodmorappe (1999). Dr. Henry Morris scrie despre această carte:

„Woodmorappe... a dovedit că feluritele presupuneri pe care se întemeiază tehnicile de datare radioactivă sunt cu totul greșite, și a făcut acest lucru cu multă măiestrie și într-un mod copleșitor – cu citate (aproape 500 de articole

¹ A nu se confunda cu cartea *Bones of Contention* de Roger Lewin (1987), un evoluționist și coleg efectiv al lui Richard Leakey. Întâmplător, cartea lui Lewin este o bună tratare evoluționistă a subiectului, fiindcă recunoaște marea cantitate de speculație și subiectivitate implicată în interpretarea fosilelor „strămoșului omului“.

separate) luate de la evoluționiști specializați în domeniu, nu de la alți creaționiști ce sunt deja de acord cu această concepție.

El și-a intitulat studiul *Mitologia metodelor de datare moderne*, structurându-l în jurul numeroaselor presupuneri pe care le numește «mituri» – iar ceea ce ei numește mai apoi «vizele realității» demonstrează faptul că ele sunt cu adevărat mitice și nu reale. El face acest lucru atât de complet, încât termenul «exterminare» îți vine în minte aproape de la sine!

Monografia e destul de tehnică și nu e ușor de citit, deși interesanta structurare «mit / verificare în realitate» o face totuși atât de ușor de urmărit pe cât e cu putință pentru un asemenea subiect.“

5. Despre vârsta pământului

Deși, cum zice Părintele Serafim, este imposibil de „dovedit“ științific că pământul are un anumit număr de ani vechime – fie că sunt 5 miliarde ori 7500 – cititorul ar putea fi interesat să vadă câteva dintre dovezile în favoarea unei vârste tinere a pământului. În *The Biblical Basis for Modern Science (Temeiurile biblice ale științei moderne)* (1984), p. 477, Dr. Henry Morris a compilat o listă de 68 de procese globale ce indică o creație recentă. Dr. Russell Humphreys dă o scurtă explicație a câtorva dintre ele în articolul său „Dovezi în favoarea unei lumi tinere“ (*Creation Ex Nihilo*, vol. 13, nr. 3, pp. 28-31), care prezintă și dovezi zdrobitoare provenite din datele arheologice și istorice.

O discuție mai amănunțită despre dovezile unei creații recente se găsește în *The Young Earth (Pământul tânăr)* (1994) de geologul Dr. John D. Morris, fiul Doctorului Henry Morris. Scrisă la un nivel popular, pentru elevii de liceu, cartea conține și o critică a datării radiometrice și o dare de seamă edificatoare asupra raționamentului circular pe care-l folosesc în mod obișnuit evoluționiștii când datează fosilele (pp. 13-16). Materialul științific e presărat cu interesante anecdote despre munca de savant creaționist a autorului, incluzând o relatare a turneului său de conferințe prin campusurile universitare și institutele de cercetări științifice din Moscova, în 1990, și despre primirea entuziastă făcută de studenții la biologie din Rusia (pp. 23-24).

In the Minds of Men (În cugetele oamenilor) de Ian T. Taylor (1984, ed. a III-a, 1991) este un alt instrument util. În capitolul 11, Taylor face săpături în mai multe zone științifice legate de vârsta pământului, ca și în datele istorice. Cercetând cosmologiile civilizațiilor antice – abisiniană, arabă, babiloniană, chineză, egipteană, indiană și persană – el evidențiază faptul că nici una dintre ele nu plasează data creației mai devreme de 7000 î.H.

6. Despre dinozauri

În discuțiile despre învățătura biblică despre zidirea lumii, una dintre cele mai frecvente întrebări este „Cum e cu dinozaurii?“ Ca introducere la dinozauri din perspectivă creștină recomandăm *Dinosaurs (Dinozaurii)* (1991, ed.

a III-a 2000) și *The Real History of Dinosaurs (Adevărata istorie a dinozaurilor)* (1997), ambele de Dr. Mace Baker.

Există o mulțime de lucruri și fapte puțin cunoscute despre dinozauri, care sunt tratate în întregime în mai multe surse creaționiste:

1. Asemeni fosilelor altor animale, fosilele dinozaurilor apar brusc în arhiva fosiliferă, fără strămoși evoluționiști sau forme intermediare între diferitele feluri de dinozauri. Vezi „Dinosaurs and Dragons“ („Dinozauri și draconi“) de Russel M. Grigg (*Creation Ex Nihilo*, vol. 14, nr. 3); și *The Great Dinosaur Mystery Solved (Marele mister al dinozaurilor a fost dezlegat)* de Ken Ham, pp. 19, 114.

2. Tipic pentru dinozauri este faptul că în depozitele de fosile ei nu sunt așezați ca și cum ar fi murit din motive naturale, ci cel mai adesea sunt găsiți în poziții ce sugerează o îngropare catastrofică, și adesea una foarte violentă. Trebuie să fi fost îngropați rapid sub straturile de sedimente, căci nu numai că rămășițele lor se găsesc din abundență, dar în multe cazuri se păstrează materialul osos original și urme de piele. Există mai multe cimitire masive de dinozauri în întreaga lume. Cum scrie Dr. Henry Morris, „Îngroparea unui număr așa de mare de creaturi atât de uriașe cere efectiv o formă de acțiune catastrofică.“

Desigur, toate aceste lucruri sunt văzute de creaționiști ca dovada faptului că dinozaurii fosilizați au murit în timpul Potopului lui Noe. Pentru prezentarea acestor dovezi din întreaga lume vezi *The Genesis Flood (Potopul din Cartea Facerii)* de John Whitcomb și Henry Morris, pp. 279-281; *Creaționism științific* de Henry Morris, pp. 98-99; *That Their Words May Be Used against Them (Fie ca vorbele lor să se întoarcă împotriva lor)* de Henry Morris, pp. 266-72; *The Real History of Dinosaurs (Adevărata istorie a dinozaurilor)* de Dr. Mace Baker; *Dinosaurs (Dinozaurii)* de Dr. Mace Baker, p. 156; „Excepționala conservare a unui țesut moale într-un dinozaur fosilizat“ (*Creation Ex Nihilo Technical Journal*, vol. 12, nr. 2); *Dinosaurs by Design (Dinozauri după plan)* de Duane Gish, pp. 8-9; *The Great Dinosaur Mystery Solved (Marele mister al dinozaurilor a fost dezlegat)* de Ken Ham, pp. 58, 135; și caseta video *The Footsteps of Leviathan (Pașii leviatanului)* produsă de American Portrait Films.

3. Evoluționiștii au discutat îndelung dispariția mondială a dinozaurilor, dar încă nu au dat la iveală o teorie adecvată. Savanții creaționiști sunt în general de acord că principala cauză a fost drastică schimbare de mediu în lumea de după Potop față de lumea de dinainte de Potop. Pentru o discuție a acestei cauze și a altora vezi *Dinosaurs by Design (Dinozauri după plan)* de Duane Gish, pp. 76-77; *The Real History of Dinosaurs (Adevărata istorie a dinozaurilor)* de Mace Baker, p. 57; *The Great Dinosaur Mystery Solved (Marele mister al dinozaurilor a fost dezlegat)* de Ken Ham, pp. 67-68; și *Dinosaurs, the Lost World, and You (Dinozaurii, lumea pierdută și tu)* de John D. Morris, p. 33.

4. Recenta descoperire a unor oase de dinozaur proaspete (nefosilizate) și a unor oase de Tyrannosaurus ce arată un conținut de celule sanguine, indică faptul că dinozaurii nu au putut muri în urmă cu șaptezeci de milioane de ani, cum pretind evoluționiștii. Vezi „Descoperirea unor oase de dinozaur proaspete“ de Margaret Helder (*Creation Ex Nihilo*, vol. 14, nr. 3); *The Great Dinosaur Mystery Solved (Marele mister al dinozaurilor a fost dezlegat)* de Ken Ham, pp. 14-16 și 108-9; *The Great Alaskan Dinosaur Adventure (Marea aventură a dinozaurului din Alaska)* de Davis, Liston și Whitmore; și casetă video *The Footsteps of Leviathan (Pașii leviathanului)* produsă de American Portrait Films.

5. Întrucât arhiva fosiliferă reprezintă animalele ce au murit din pricina Potopului lui Noe, problema supraviețuirii dinozaurilor pe arca lui Noe nu poate primi un răspuns din studiul fosilelor. Mai curând trebuie să recurgem la vechile scrieri și la cele mai vechi relatări din istoria umană de după Potop. Evoluționiștii nu pot explica descrierile „dragonilor“ ce se găsesc în vechile culturi din întreaga lume, multe dintre ele conținând detalii uimitor de asemănătoare cu dinozaurii. Creaționiștii le explică ca pe referințe la acel tip de dinozauri ce au supraviețuit Potopului (termenul „dinozaur“ nu a fost inventat până în 1841).¹

Vechiul Testament pomenește dragonii/dinozaurii (în ebraică *tannim*) de 21 de ori. Cea mai importantă referință se află în *Cartea lui Iov*, cap. 40-41, unde găsim o amănunțită descriere a unui mare dinozaur sauropod care „pus-a coada ca un chiparos“. Pentru o discuție amănunțită despre dinozauri în Biblie vezi *The Real History of Dinosaurs (Adevărata istorie a dinozaurilor)* de Mace Baker, pp. 8-49; și *The Biblical Basis for Modern Science (Temeiurile biblice ale științei moderne)* de Henry Morris, pp. 350-359. Vezi și *Dinosaurs by Design (Dinozauri după plan)* de Duane Gish, pp. 82-83; și *The Remarkable Record of Job (Uimitoarea consemnare lăsată de Iov)* de Henry Morris, pp. 115-25.

Creaționiștii au adunat o mare cantitate de dovezi din scrierile istorice și din artă, care indică faptul că dinozaurii au coexistat cu oamenii. Din nefericire acest material nu a fost încă antologat într-o unică lucrare și deci trebuie cules din mai multe surse. Acestea includ „Dinozauri și Dragoni“ de Lee Niemann (*Creation Ex Nihilo Technical Journal*, vol. 8, nr. 1); „Dinozauri și Dragoni“ de Russel M. Grigg (*Creation Ex Nihilo*, vol. 14, nr. 3); *That Their Words May Be Used against Them (Fie ca vorbele lor să se întoarcă împotriva lor)* de Henry Morris, pp. 251-261; *After the Flood (După Potop)* de Bill

¹ Sf. Varsanufie de la Optina, Rusia (1845-1913), scrie în însemnările sale din chilie: „Poveștile chinezilor și ale japonezilor despre existența dragonilor nu sunt defel născociri sau fabule, deși învățații naturaliști europeni, și ai noștri împreună cu ei, tăgăduiesc existența acestor monștri. Dar, la urma urmei, orice poate fi tăgăduit, prin simplul fapt că întrece puțința înțelegerii noastre.“ (*Starețul Varsanufie de la Optina, ed. cit.*).

Cooper, pp. 130-161; „The Early History of Man, Part I: Living Dinosaurs from Anglo-Saxon and Other Early Records“ („Istoria primitivă a omului, partea I: Dinozauri vii în izvoare anglo-saxone și în alte izvoare vechi“) de Bill Cooper (*Creation Ex Nihilo Technical Journal*, vol. 6, nr. 1); *The Real History of Dinosaurs (Adevărata istorie a dinozaurilor)* de Mace Baker, pp. 51-62 și 86-88; *The Great Dinosaur Mystery Solved (Marele mister al dinozaurilor a fost dezlegat)* de Ken Ham, pp. 28-33, 119-121, 137; și „Messages in Stone“ („Mesaje în piatră“) de Dennis L. Swift (*Creation Ex Nihilo*, vol. 19, nr. 2). O relatare despre Sfântul Gheorghe și balaur e dată în *Dinosaurs by Design* de Duane Gish, pp. 80-81. Una din cele mai bune introduceri la acest subiect este filmul video *The Great Dinosaur Mystery (Marea taină a dinozaurilor)*, scris și regizat de Paul Taylor.

La întrebarea cum puteau dinozaurii (probabil pui) să încapă în Arcă, au dat răspunsuri foarte satisfăcătoare Russell M. Grigg în articolul „Dinozauri și Dragoni“, Mace Baker în *The Real History of Dinosaurs*, p. 28, și Ken Ham în *The Great Dinosaur Mystery Solved*, pp. 52-58.

7. Despre Potop

The Genesis Flood (Potopul din Cartea Facerii) de John Whitcomb și Henry Morris este tratatul clasic al științei creaționiste despre Potop. Numită „cartea ce a catalizat mișcarea științei creaționiste“, ea a fost studiată, apreciată și recomandată de Părintele Serafim. De la apariția acestei cărți în 1960, s-au făcut mult mai multe investigații și cercetări științifice în domeniul geologiei Potopului, mai ales de către grupul doctorului Henry Morris, Institutul de cercetări creaționiste. Se pot consulta mai multe cărți foarte bune și case-te video. După ce se citește *The Genesis Flood (Potopul din Cartea Facerii)*, se poate parcurge continuarea sa informativă, *The World That Perished (Lumea care a pierit)* (ediția revăzută, 1988) de John C. Whitcomb. Deosebit de interesantă e cartea *Grand Canyon: Monument to Catastrophe (Marele Canion: monument al catastrofei)* de geologul Steven A. Austin (1994), împreună cu caseta video *Grand Canyon: Monument to the Flood (Marele Canion: monument al Potopului)*, ce explică depunerea sedimentelor și eroziunea Canionului conform modelului oferit de Potop. Steven Austin are și o casetă video despre erupția de la Muntele St. Helens (*Mount St. Helens: Explosive Evidence for Catastrophe*), care arată formarea rapidă a structurilor geologice, cum sunt straturile de roci, canioanele și depozitele de trunchiuri de copaci, și explică semnificația lor pentru înțelegerea celor petrecute în timpul Potopului.

Câteva monografii tehnice despre geologia Potopului se pot obține de la Institutul de cercetări creaționiste, incluzând *Field Studies in Catastrophic Geology, An Ice Age Caused by the Genesis Flood, Ice Cores and the Age of the Earth, Sea-Floor Sediments and the Age of the Earth* și *Studies in Flood Geology*.

Alte referate tehnice, parcurgând câteva dintre ultimele progrese în geologia Potopului, sunt cuprinse în *Proceedings of the International Conference on Creationism*, 1994 și 1998.

Cea mai completă și mai clară apărare a teoriei baldachinului de vapori al pământului de dinainte de Potop este cartea de referință științifică de 480 de pagini *The Waters Above (Apele de deasupra)* de Joseph C. Dillow (1981).

Următoarele cărți pot fi interesante pentru cei ce doresc să studieze ce anume s-a întâmplat după Potop și răspândirea popoarelor: *After the Flood*, de Bill Cooper; *They Came from Babel (Ei au venit din Babilon)* de S.A. Cranfill; *The Puzzle of Ancient Man (Enigma omului antic)* de Donald E. Chittick; și *The Biblical Basis for Modern Science* de Henry Morris, cap. 15-16.

8. Despre variația biologică

Ca introducere la variația biologică în interiorul „felurilor“ descrise în *Facere*, se recomandă următoarele cărți și articole: *Not by Chance!* de Dr. Lee Spetner, cap. 7; *One Blood: The Biblical Answer to Racism (Același sânge: răspunsul biblic dat rasismului)* de Ken Ham, Carl Wieland și Don Batten; „Urșii în lume“ de Paula Weston și Carl Wieland (*Creation Ex Nihilo*, vol. 20, nr. 4); și „Adaptări în familia urșilor: contribuție la dezbateră despre limitele variației“ de Dr. David J. Tyler (*Creation Matters*, vol. 2, nr. 5).

9. Istoricul darwinismului

Un material foarte util despre rădăcinile filosofice și sociologice ale darwinismului se poate găsi în *The Rise of the Evolution Fraud (Cum a apărut fraudă evoluției)* de Malcolm Bowden; *The Long War against God (Îndelungatul război împotriva lui Dumnezeu)* de Henry M. Morris; *Understanding the Times (Să înțelegem vremurile)* (ediția neprescurtată) de David A. Noebel; *Evolution: A Theory in Crisis (Evoluția: criza unei teorii)* de Michael Denton, pp. 69-77; *Algeny* de Jeremy Rifkin, The Viking Press, New York, 1983, pp. 63-108; și *In the Minds of Men* de Ian T. Taylor.

10. Savanții creaționiști în apărarea Sfinților Părinți

Jonathan Wells, care în prezent face cercetări post-doctorale în domeniul biologiei moleculare la University of California din Berkeley, i-a apărat pe Sfântul Vasile cel Mare și pe Fer. Augustin împotriva pretențiilor că învățătura lor ar fi compatibilă cu evoluționismul. Vezi articolul său „Abusing Theology: Howard Van Till's «Forgotten Doctrine of Creation's Functional Integrity»“, în *Origins & Design*, vol. 19, nr. 1 (1998).

Malcolm Bowden, în recenta sa carte *True Science Agrees with the Bible (Adevărata știință este de acord cu Biblia)* (1998), respinge pretenția că primii Părinți au tâlcuit istorisirea *Cărții Facerii* despre creație doar alegoric. Bowden spune că Părinții erau „în mare parte literalști“ în abordarea *Facerii*, ceea

ce nu e departe de afirmația Părintelui Serafim că Părinții au tâlcuit *Facerea* „în mod realist“.

Vezi și articolele ce sprijină învățătura *Hexaimeronului* Sfântului Vasile cel Mare: „Facerea vrea să spună exact ce spune“ în *Creation Ex Nihilo*, vol. 16, nr. 4, p. 23 (1994) și „O părere timpurie despre Facere cap. 1“, în *Creation Research Society Quarterly*, vol. 27, pp. 138-38 (1991).

11. Sprijin pentru apologetică

În cartea sa *That Their Words May Be Used against Them (Fie ca vorbele lor să se întoarcă împotriva lor)*, Henry Morris a cules aproape trei mii de citate din evoluționiști, care dezvăluie atât slăbiciunile evoluționismului, cât și pe cele ale uniformismului. Rodul a peste cincizeci de ani de studiu, antologia aceasta poate fi un instrument foarte util creștinilor ce își apără credința. Cuprinde și un compact disc.

În *Creation Scientist Answer Their Critics (Savanții creaționiști răspund criticilor lor)*, veteranul polemist Duane Gish răspunde la cele mai importante cărți și articole anti-creaționiste, probând faptele și argumentele din scrierile creaționiste.

12. Pentru educarea copiilor

Creaționism științific de Henry Morris a fost scrisă special pentru elevii de liceu, rămânând cel mai bun manual general pe această temă. *The Amazing Story of Creation (Uimitoarea poveste a facerii lumii)* de Duane Gish se potrivește elevilor din ciclul doi ca și elevilor de liceu. Textul cursiv, numeroasele ilustrații color și formatul mare o fac foarte accesibilă. Acoperind o largă paletă de teme – pești, flori, stele, dinozauri etc. – cartea oferă mult material interesant pentru proiecte de cercetare școlară.

Cartea lui Phillip Johnson, *Defeating Darwinism by Opening Minds* (1997) a fost scrisă la nivel de liceu, cu scopul declarat de a-i învăța pe tineri cum să se descurce printre înșelătoarele argumente în favoarea evoluției și să înțeleagă principalele probleme științifice fără a se pierde în amănunte.

Cea mai bună tratare pe scurt a științei creaționiste este cartea *Bones of Contention: Is Evolution True? (Oasele învrăjbirii. Este evoluția adevărată?)* de Sylvia Baker (ed. a II-a, 1986). Cartea de 35 de pagini, format revistă, a fost multă vreme preferată de educatorii creștini. Autoarea reușește să prezinte toate marile subiecte științifice succint și precis, fără a le simplifica excesiv. Caracterul special al acestei cărți este e sporit de povestea convertirii autoarei de la evoluționism la creaționism, ceea ce a ajutat la producerea unei convertirii similare la mulți alți oameni. Profesorii și misionarii pot comanda cartea cu reducere de la Institutul de cercetări creaționiste.

Institutul de cercetări creaționiste și asociația Answers in Genesis oferă multe alte materiale educative, nu doar pentru elevii de liceu, ci și pentru elevii de la școlile elementare și chiar pentru preșcolari.

Cea mai bună carte pentru copii despre dinozauri este *Dinosaurs by Design* de Duane Gish și *The Great Dinosaur Mystery and the Bible* de Paul Taylor. (Casetă video *Marea taină a dinozaurilor* a lui Paul Taylor, menționată mai sus, este și ea potrivită pentru copii, ca și pentru adulți.) Elevii din ciclul doi și elevii de liceu interesați de dinozauri pot consulta cele două cărți ale lui Mace Baker (vezi mai sus).

IEROMONAH SERAFIM ROSE

Descoperirea lui
Dumnezeu
inimii omului

Traducere din limba engleză de
Dana Cocargeanu

Traducerea a fost făcută după originalul în limba engleză: *God's Revelation to the Human Heart* by Fr. Seraphim Rose, Saint Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, USA, 1997.

Introducere

În luna mai a anului 1981, cu numai un an înainte de plecarea sa la Domnul, părintele Serafim Rose a fost invitat să țină o prelegere la Universitatea din Santa Cruz, parte a Universității din California. Cei care urmau să îl asculte erau studenți participanți la un curs de religie comparată, *Religii ale lumii în SUA*.

Santa Cruz fusese centrul căutării spirituale care cuprinsese toată țara, atingând punctul culminant la sfârșitul anilor '60 și începutul deceniului următor, și ale cărei rămășițe continuaseră să existe până în anii '80. Prin urmare, tinerii veniți să asculte prelegerea părintelui Serafim umblaseră pe multe și felurite căi spirituale. La acea vreme erau populari în Santa Cruz diferiți guru, care făgăduiau iluminarea sau îi zăpăceau pe oameni prin săvârșirea de minuni: Rajneesh, Muktananda, Sri Chinmoy și mulți alții, care dobândiseră o faimă vremelnică. Mulți dintre studenții angajați în căutări, nedând însemnătate disciplinei spirituale pe care o învățau acei guru, încercau să aibă o experiență religioasă nemijlocită prin folosirea drogurilor halucinogene. Alții, nemulțumiți de sărăcia spirituală a culturii apusene, căutau realitățile cele mai înalte în budismul zen și cel tibetan sau în forme anglicizate de șamanism amerindian. În fine, mai rămăseseră și din cei care doreau să caute adevărul în moștenirea lor creștină. Dar creștinismul apusean fusese de multă vreme tăiat de la plinătatea Tradiției sale din vechime și deci de la conștientizarea principiilor spirituale, metafizice pe care era întemeiat. Ca urmare a acestui fapt, cei care încercau să tragă cât mai mult folos spiritual din creștinismul apusean erau tentați să se simtă cumva inferiori față de toate tradițiile religioase ale Orientului, mult popularizate, ale căror învățători „aveau metafizica la degetul lor mic“, ca să spunem așa.

Părintele Serafim a venit în fața acestei mulțimi de curente spirituale având de spus ceva diferit, ceva cu care majoritatea celor ce urmau să îl asculte nu se mai întâlneau până atunci. El reprezenta creștinismul, tradiția care încă (în mod aproape inconștient) mai influența întreaga cultură apuseană, și totuși creștinismul său nu era creștinismul american anemic, superficial, părăsit de atât de mulți căutători, care își îndreptaseră căutările în alte direcții. În experiența sa, el se folosea de revelația *deplină* a adevărului lui Hristos, transmis vreme de douăzeci de veacuri de învățători luminați de Dumnezeu. Creștinismul „căpătase o faimă proastă“ în Apus, și el știa acest lucru; și, cu toate ace-

tea, câți dintre cei care căutau cu sinceritate nu ar fi îmbrățișat creștinismul fără șovăială dacă ar fi știut ce era de fapt?

Părintele Serafim fusese și el, asemenea studenților cărora li se adresa, un tânăr american idealist aflat în căutarea adevărului. După ce respinsese religia protestantă în care crescuse, el studiasă cu zel înțelepciunea orientală, învățând limba Chinei antice, pentru a-i traduce textele religioase. Însă, după cum avea să înțeleagă mai târziu, sufletul caută în chip firesc un Dumnezeu personal; și astfel a fost condus, aproape împotriva lui însuși, înapoi la adevărul irezistibil al lui Hristos. Și cu toate acestea, nu s-ar fi convertit niciodată dacă nu ar fi descoperit Biserica Ortodoxă Răsăriteană, care era aproape necunoscută în societatea apuseană. El a înțeles că această Biserică este, cu adevărat, Biserica cea istorică, întemeiată de Hristos și de Apostolii Săi, căci numai ea a păstrat continuitatea și curăția vechii învățături creștine. Însă ceea ce l-a făcut să îmbrățișeze Credința Ortodoxă nu a fost în primul rând mărturia istoriei, de vreme ce și alte religii își pot afirma credincioșia față de originile lor istorice; ci faptul că numai creștinismul ortodox i-a potolit setea de adevăr: l-a pus în legătură directă cu harul lui Dumnezeu, i-a dat o disciplină profundă în care putea să crească duhovnicește și, în același timp, i-a oferit principiile metafizice prin intermediul cărora mintea sa pătrunzătoare putea să vadă universul ca pe un întreg coerent.

Părintele Serafim s-a dăruit cu totul căutării adevărului, iar atunci când l-a găsit s-a dăruit la fel de deplin slujirii lui. Împreună cu un alt creștin ortodox, care avea același cuget ca și el, a întemeiat în San Francisco o frăție misionară, o librărie și o publicație periodică (*Cuvântul ortodox*). După câțiva ani, dorind să părăsească zarva lumii și să Îl caute pe Dumnezeu în liniștea singurătății, frăția s-a mutat în munții din nordul Californiei, unde și-a continuat activitatea misionară prin mijlocirea cuvântului tipărit. Părintele a petrecut următorii treisprezece ani, cât a mai durat scurta sa viață pământească, în această pustie, ca monah; și în această perioadă el a devenit un fenomen aproape fără precedent în vremurile noastre. Schimbarea sa lăuntrică s-a săvârșit prin adâncirea lui în ciclul de rugăciuni al Bisericii și în scrierile nevrelemnice ale Sfinților Părinți. Studiind sârguincios textele patristice, cu scopul de a le folosi practic pentru creșterea sa duhovnicească, el a devenit capabil să gândească, să simtă și să creadă precum făcuseră Părinții primelor veacuri creștine, până când, în cele din urmă, a devenit ca unul dintre ei: un Sfânt Părinte al vremurilor moderne, făcând parte dintre acei foarte puțini oameni care transmit lumii contemporane înțelepciunea creștină neschimbătoare.

Aceasta era măsura omului care stătea înaintea grupului de studenți de la Universitatea Santa Cruz. Având ochi pătrunzători, barbă lungă și veșminte negre, înfățișarea sa era la fel de impresionantă ca cea a diverșilor guru la care alergau mulțimi de tineri. Dar el nu dorea să îi impresioneze la un nivel exte-

rior: știa că trebuia să se petreacă ceva mai adânc înlăuntrul acestor studenți pentru ca ei să ajungă la plinătatea adevărului.

Părintele Serafim era foarte conștient că omul modern devenise foarte ne-simțitor din punct de vedere duhovnicesc și, de aceea, știa că adesea oamenii aveau nevoie de „fenomene“ supranaturale, de experiențe ale simțurilor, care însă par a fi spirituale, pentru ca ceva să se trezească în sufletul lor. Din această pricină atât de mulți tineri căutători urmau „oameni sfinți“ sau grupuri religioase, pe temeiul minunilor săvârșite de aceștia sau al „rezultatelor“ pe care le făgăduiau; tot din această pricină deveniseră atât de populare drogurile halucinogene, practicile oculte și așa-numitele experiențe „charismatice“. Părintele Serafim voia să le spună studenților că această dorință de a trăi sau de a vedea ceva „spiritual“, ceva aflat dincolo de viața zilnică obișnuită, nu este motivul corect pentru întreprinderea unei căutări spirituale. Dacă ești cinstit, nu vei căuta nimic altceva decât plinătatea adevărului (precum făcuse și el) și nu te vei opri la o stare unde este prezentă numai o parte a adevărului, care aduce un simțământ de mulțumire amăgitor.

Este adevărat că părintele Serafim fusese martorul multor minuni de-a lungul vieții sale. Unul dintre învățătorii lui, Arhiepiscopul Ioan Maximovici, fusese un făcător de minuni asemenea primilor apostoli. Părintele le-a povestit studenților despre unele dintre aceste minuni, dar a făcut-o numai pentru a-i conduce la gânduri mai profunde. Ţelul său cel mai de seamă, desigur, era să îi trezească pe oameni față de ceea ce doreau ei cu adevărat: Hristosul Cel viu. El înțelegea că, în ciuda învățării duhovnicești a omului apusean contemporan, procesul fundamental al convertirii acestuia era la fel cu cel din vremurile de demult. Convertirea are loc atunci când este atins ceva din inima omului, când inima începe să „ardă“ la întâlnirea cu adevărul revelat de Dumnezeu. Dar, înainte ca acest lucru să poată fi, adesea omul trebuie să simtă absența acestui adevăr și să sufere în mod real din pricina lipsei lui. De multe ori, sentimentul acesta este nimic în conștiința oamenilor din înstărita lume apuseană, fiindcă ei sunt foarte prinși de dulcele și ațâțările trupești. Pe de altă parte, în țările unde oamenii sunt lipsiți de libertate și de confort, foamea duhovnicească devine mai imediată și mai disperată. De aceea, după cum a înțeles părintele Serafim, oamenii din lumea liberă au de învățat o lecție însemnată de la cei aflați în spatele Cortinei de Fier, o lecție despre trezirea credinței religioase. Puteau însă cei dintâi, care trăiau într-o lume ce ar putea fi numită „paradisul nebunului“, să traducă experiența reală și esențială a celorlalți într-o formă pe care măcar să înceapă să o înțeleagă? Părintele spera că răspunsul era afirmativ, căci el știa că nu se poate ajunge la cunoașterea adevărată a lui Hristos, Dumnezeul Cel Întrupat, fără a cunoaște Golgota și Crucea.

Una dintre intențiile părintelui Serafim era să le arate studenților că viața spirituală nu este doar un lucru „plăcut“, ci, mai degrabă, un fel de câmp de

luptă unde sufletul se curăță prin suferință. Aceasta era o idee nouă pentru mulți dintre ei; căci care dintre personalitățile religioase de atunci, dorind să câștige cât mai multă popularitate și cât mai mulți adepți, i-ar fi chemat pe oameni la o cale a suferinței și luptei neconținute? Dar aceasta este calea pe care a mers Hristos și pe care El le-a spus oamenilor să o urmeze. Iar părintele Serafim, arătând, în prelegerea sa, spre această cale strâmtă, i-a mișcat pe unii dintre ascultătorii săi spre a-și lua crucea și a o urma.

Din păcate, din întrebările care i-au fost puse după prelegere reiese că majoritatea studenților cumva nu au înțeles lucrurile esențiale. El vorbise despre realitatea fundamentală a vieții creștine, despre ce înseamnă să te convertești în inima ta și să fii transformat de Hristos. Numise căutarea Adevărului „o problemă de viață și de moarte”. În contrast cu caracterul imperios al acestor lucruri, multe dintre întrebări au părut a avea o motivație doar cu puțin mai adâncă decât curiozitatea deșartă. A fost întrebat ce credea despre diferite grupuri creștine, despre unde Se află și unde nu Se află Duhul Sfânt, despre „cele un milion și una de mici diferențe” dintre Ortodoxie și Romano-Catholicism, și așa mai departe – de parcă cei care puneau întrebările încercau mai degrabă să „categorisească” cele spuse de el decât să se lase mișcați de ele. Este înălțător însă faptul că și atunci când a fost silit să dea răspuns acestor întrebări, el a continuat să rostească *adevărul cu dragoste*, precum făcuse și în timpul prelegerii, și să tragă mințile oamenilor spre un chip mai duhovnicesc de înțelegere a lucrurilor.

Părintele Damaschin

Descoperirea lui Dumnezeu inimii omului

1. Căutarea

De ce studiază cineva religia? Sunt multe motive neimportante, dar, dacă omul este cu adevărat serios, nu există decât unul singur: pe scurt, acesta este intrarea în contact cu realitatea, găsirea unei realități mai adânci decât cea de zi cu zi, care atât de repede se schimbă, trece, degradându-se, nu lasă nimic în urmă și nu oferă sufletului omenesc o fericire durabilă. Orice religie sinceră încearcă să deschidă legătura cu această realitate. Astăzi aș dori să spun câteva cuvinte despre cum încearcă creștinismul ortodox să facă acest lucru – adică să deschidă căutătorului în ale religiei realitatea spirituală.

Căutarea realității este o sarcină periculoasă. Probabil că toți ați auzit relatări despre tineri din vremurile noastre care s-au distrus încercând să o găsească și care fie mor în tinerețe, fie duc o viață jalnică, nemairămânându-le decât o parte infimă din potențialul mental și sufletesc. Eu însumi îmi amintesc de un prieten din zilele propriilor mele căutări, de acum douăzeci și cinci de ani, când Aldous Huxley tocmai descoperise presupusa valoare „spirituală” a LSD-ului și îi influențase pe mulți să îl urmeze. Acest tânăr, un căutător tipic în ale religiei, posibil participant la un curs ca acesta, mi-a spus odată: „Orice ai zice tu de pericolele drogurilor, trebuie să recunoști că *orice* e mai bun decât viața americană de zi cu zi, care este moartă spiritual”. Nu am fost de acord cu el, pentru că încă de pe atunci începeam să întrezăresc faptul că viața spirituală se întinde în două direcții: poate să te *ridice* deasupra vieții acesteia zilnice, stricătioase, dar poate și să te *coboare* și să provoace moartea adevărată, spirituală și fizică. El a mers așa cum a vrut și, înainte de a împlini treizeci de ani, a ajuns o epavă, un om bătrân, cu mintea distrusă, care părăsise orice căutare a realității.

Putem găsi exemple asemănătoare în rândul oamenilor care caută experiențe psihice, experimentează „ieșirea din trup”, se întâlnesc cu OZN-uri și așa mai departe. (Experiența sinuciderii în masă de la Jonestown, din 1980, este suficientă pentru a ne aminti de pericolele inerente căutării religioase.) Literatura noastră ortodoxă, scrisă în ultimii două mii de ani, cuprinde desul de multe pilde de acest fel, pline de învățăminte. Voi cita aici numai unul, din viața Sfântului Nichita de la Lavra Peșterilor din Kiev, care a trăit acum aproape o mie de ani în Rusia:

Fiind plin de râvnă, Nichita i-a cerut starețului său binecuvântare pentru a viețui zăvorât. Starețul (Sfântul Nikon) nu i-a îngăduit să facă aceasta, spunând:

– Fiule! Nu este bine ca tu, tânăr fiind, să stai fără lucru. Este mai bine pentru tine să fii împreună cu ceilalți frați. Slujindu-le lor, nu îți vei pierde plata. Doar știi și tu cum a fost înșelat de demoni Isaachie când a voit să viețuiască zăvorât. Ar fi pierit dacă nu l-ar fi izbăvit harul lui Dumnezeu, prin rugăciunile sfinților noștri Părinți Antonie și Teodosie.

– Părinte, a răspuns Nichita, nu o să fiu niciodată înșelat în acest fel, ci doresc să stau cu putere împotriva vicleșugurilor demonilor și să Îl rog pe Dumnezeu să îmi dea darul facerii de minuni, precum i l-a dat lui Isaachie Zăvorâtul, care până în ziua de azi săvârșește multe minuni.

– Dorința ta, a spus iarăși starețul, nu este pe măsura puterilor tale. Păzește-te ca nu cumva, înălțându-te, să cazii. Eu, dimpotrivă, îți poruncesc să le slujești fraților și vei primi cunună de la Dumnezeu pentru ascultarea ta.

Nichita, plin de râvnă cea mai înflăcărată pentru viața zăvorâtă, nu a vrut câtuși de puțin să asculte de ceea ce i-a spus starețul. El a dus la îndeplinire lucrul pe care îl dorea. S-a închis undeva și se ruga neîncetat, fără a ieși vreodată. După o vreme, odată, în timp ce se ruga, a auzit un glas care se ruga împreună cu el și a simțit o mireasmă minunată. Amăgit de aceste lucruri, el și-a spus: „Dacă nu ar fi înger acesta, nu s-ar fi rugat împreună cu mine și nu aș fi simțit mireasma Duhului Sfânt.“ Nichita a început să se roage cu foc, spunând:

– Doamne, arată-mi-Te, ca să Te pot vedea!

Atunci s-a auzit un glas zicând:

– Nu mă voi arăta ție, căci ești tânăr și nu cumva, înălțându-te, să cazii. Zăvorâtul a răspuns, înlăcrimat:

– Doamne, nu voi fi niciodată înșelat, pentru că părintele stareț m-a învățat să nu iau seama la înșelările demonilor, ci voi face tot ce îmi vei porunci!

Atunci, după ce a dobândit putere asupra lui, șarpele cel nimicitor de suflete a spus:

– Este cu neputință ca un om aflat încă în trup să mă vadă. Dar, iată, îți trimit pe îngerul meu să stea cu tine. Să ascuți de el!

Îndată i s-a arătat zăvorâtului un demon cu înfățișare de înger. Nichita i-a căzut la picioare și i s-a închinat ca și cum ar fi fost înger. Demonul i-a spus:

– De acum înainte să nu te mai rogi, ci să citești cărți. Făcând astfel, vei vorbi mereu cu Dumnezeu și vei primi puterea de a da învățături mântuitoare celor care vin la tine, iar eu mă voi ruga neîncetat Făcătorului a toate pentru mântuirea ta.

Zăvorâtul a dat crezare acestor cuvinte și s-a afundat și mai mult în înșelare. A încetat să se mai roage și se îndeletnicea cu cititul. Vedea mereu demonul rugându-se și se bucura, crezând că un înger se roagă pentru el. Apoi a început să le vorbească mult din Scriptură celor care veneau la el și să profetească precum Zăvorâtul din Palestina.

Faima sa s-a răspândit în rândul oamenilor lumești și a ajuns până la curtea domnitorului. De fapt, el nu profetea, ci le spunea celor veniți la el, de pildă, despre locul unde se găseau bunuri furate sau despre lucruri petrecute la mare depărtare, știind acestea de la demonul care stătea cu el. El i-a vestit domnitorului Iziaslav uciderea prințului Gleb de Novgorod și l-a sfătuit să își trimită fiul acolo, ca să preia tronul și să stăpânească în locul lui Gleb. Aceasta a fost de ajuns pentru ca oamenii lumești să îl cinstească pe zăvorât ca fiind proroc. Se poate observa că aproape întotdeauna oamenii lumești și chiar și monahii lipsiți de discernământ duhovnicesc sunt atrași de șarlatani, de impostori, de fățarnici și de cei aflați în înșelare demonică, pe care îi socotesc a fi sfinți și slujitori adevărați ai lui Dumnezeu.

Nimeni nu se putea măsura cu Nichita în cunoașterea *Vechiului Testament*. Dar el nu putea suferi *Noul Testament*, nu vorbea niciodată din Evanghelii, nici din Epistolele Sfinților Apostoli și nu le îngăduia vizitatorilor să pomenească nimic din *Noul Testament*. Aceasta i-a făcut pe părinții din Lavra Peșterilor de la Kiev să înțeleagă că era înșelat de demoni. În vremea aceea, în mănăstire erau mulți monahi cu viață sfântă, înzestrați cu daruri și harisme duhovnicești. Prin rugăciune, ei au alungat demonul din Nichita, care a încetat să îl mai vadă. Părinții l-au scos pe Nichita din chilie și i-au spus să le vorbească despre ceva din *Vechiul Testament*. El însă s-a jurat că nu citise niciodată cărțile pe care mai înainte le știa pe de rost. De fapt, nu mai știa nici măcar să citească și cu foarte mare greutate a reînvățat să o facă. Prin rugăciunile sfinților părinți, el și-a venit în sine, și-a recunoscut și și-a mărturisit păcatul, a vărsat lacrimi amare și a dobândit o sfințenie înaltă și darul facerii de minuni printr-o viață smerită în mijlocul frașilor din mănăstire. Mai târziu, Sfântul Nichita a fost hirotonit Episcop de Novgorod.¹

Povestirea aceasta ridică o problemă pentru noi. Cum poate căutătorul religios să se ferească de capcanele și înșelările pe care le întâlnește în căutarea lui? Întrebarea are un singur răspuns: omul trebuie să întreprindă căutarea nu de dragul experiențelor religioase, care pot înșela, ci de dragul adevărului. Oricine studiază religia cu seriozitate se lovește de această problemă: este o problemă literalmente de viață și de moarte.

¹ Episcopul Ignatie Briancianinov, *The Arena*, Holy Trinity Monastery, Jordanville, New York, 1983, pp. 31-34 (V. *Patericul Lavrei Peșterilor de la Kiev*, Ed. Bunavestire, Bacău, 2000, pp. 169-176 - n. tr.).

Despre Credința noastră Creștină Ortodoxă, prin comparație cu confesiunea apuseană, se spune de multe ori că este „mistică”: ea se află în legătură cu o realitate spirituală care produce rezultate numite de obicei „supranaturale” – aflate dincolo de orice fel de logică sau experiență pământească. Nu este nevoie să cauți în literatura din vechime pentru a găsi exemple, căci viața unui făcător de minuni din vremea noastră este plină de elemente mistice. Arhiepiscopul Ioan Maximovici, care a murit acum numai cincisprezece ani și a trăit chiar în aceste părți ale Californiei, fiind arhiepiscop de San Francisco, a fost văzut înconjurat de o lumină strălucitoare, se ridica de la pământ în timp ce se ruga, a săvârșit vindecări minunate... Dar nici unul dintre aceste lucruri nu este remarcabil în sine; oricare poate fi imitat cu ușurință de falșii făcători de minuni. De unde știm noi că se afla în legătură cu adevărul?

2. Descoperirea

Citind orice carte de teologie ortodoxă, veți afla că adevărul nu poate fi descoperit numai prin puterile omului, fără ajutor. Puteți citi Scriptura sau orice carte sfântă și nici măcar să nu înțelegeți ce spun. Există un exemplu despre aceasta în cartea *Faptele Sfinților Apostoli*, în povestirea despre Apostolul Filip și famenul etiopian:

Și un înger al Domnului a grăit către Filip, zicând: „Ridică-te și mergi spre miazăzi, pe calea care coboară de la Ierusalim la Gaza; aceasta este pustie.” Și, ridicându-se, a mers. Și iată un bărbat din Etiopia, famen, mare dregător al Candachiei, regina Etiopiei, care era peste toată vistieria ei și care venise la Ierusalim ca să se închine, se întorcea acasă; și, șezând în carul său, citea pe prorocul Isaia. Iar Duhul i-a zis lui Filip: „Apropie-te și te alipește de carul acesta.” Și alergând Filip l-a auzit citind pe prorocul Isaia și i-a zis: „Înțelegi, oare, ce citești?” Iar el a zis: „Cum aș putea să înțeleg, dacă nu mă va călăuzi cineva?” Și a rugat pe Filip să se urce și să șadă cu el. Iar locul din Scriptură pe care-l citea era acesta: „Ca un miel care se aduce spre junghiere și ca o oaie fără de glas înaintea celui ce-o tunde, așa nu și-a deschis gura Sa. Întru smerenia Lui, judecata Lui s-a ridicat și neamul Lui cine-l va spune? Că se ridică de pe pământ viața Lui.” Iar famenul, răspunzând, a zis lui Filip: „Rogu-te, despre cine zice prorocul acesta, despre sine ori despre altcineva?” Iar Filip, deschizând gura sa și începând de la scriptura aceasta, i-a binevestit pe Iisus. Și, pe când mergeau pe cale, au ajuns la o apă; iar famenul a zis: „Iată apă. Ce mă împiedică să fiu botezat?” Filip a zis: „Dacă crezi din toată inima, este cu putință.” Și el, răspunzând, a zis: „Cred că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu!” Și a poruncit să stea carul; și s-au coborât amândoi în apă, și Filip și famenul, și l-a botezat. Iar când

au ieșit din apă, Duhul Domnului a răpit pe Filip, și famenul nu l-a mai văzut. Și el s-a dus în calea sa, bucurându-se. (F. Ap. 8, 26-39¹)

Există câteva elemente supranaturale, mistice în această istorisire: îngerul îi spune lui Filip unde să se ducă (deși etiopianului i se pare a fi numai o întâlnire întâmplătoare pe un drum pustiu), iar mai târziu, după botez, Duhul Domnului îl răpește pe Filip, care dispăre dinaintea ochilor famenului. În-să nu aceste lucruri l-au făcut pe famen să dorească să fie botezat și să devină creștin. Altceva l-a influențat: nu minunile, ci ceva din inima sa. Minunile, deși uneori ajută oamenii să vină la credință, nu constituie motivul corect pentru a deveni creștin. Tot în *Faptele Sfinților Apostoli* citim despre Simon vrăjitorul, care a vrut să plătească bani pentru a deveni membru al Bisericii și a dobândi darurile Duhului Sfânt, fiindcă era foarte spectaculoasă și minunate. Simon practica „profesia“ foarte profitabilă a vrăjitoriei, într-o vreme când cu cât puteai face mai multe lucruri supranaturale, cu atât aveai mai mulți bani și faimă, și când lucrurile de acest fel se săvârșeau mai mult în creștinism decât în lumea păgână. După cum știm din *Faptele Sfinților Apostoli*, cererea lui Simon a fost respinsă de către Apostolul Petru, iar Simon a sfârșit rău, lăsându-ne cuvântul „simonie“, care numește încercarea de a cumpăra harul lui Dumnezeu.

Dimpotrivă, atunci când Filip a vorbit cu famenul etiopian, ceva s-a schimbat în inima acestuia. Se spune în *Fapte* că el a ajuns să creadă; adică inima lui s-a înmuiat, a fost mișcată de adevărul pe care l-a auzit. Cuvintele Scripturii sunt foarte puternice și, atunci când li se dă interpretarea corectă, ceva din ființa umană „se deschide“ dacă inima este pregătită. Prin urmare, famenul a crezut în Hristos cu tot sufletul; a devenit un alt om. Aceasta nu s-a întâmplat datorită minunilor, ci datorită celor pe care a venit Hristos pe pământ să le aducă.

Același lucru poate fi văzut în alt loc din *Noul Testament*, acolo unde doi dintre ucenicii lui Hristos mergeau pe drumul spre Emaus (Lc., 24). Hristos Însuși, în chiar ziua învierii Sale, S-a apropiat de ei și a mers împreună cu ei, întrebându-i de ce erau atât de tulburați. La rândul lor, ei L-au întrebat dacă era singurul care nu știa ce se petrecuse în Ierusalim. I-au vorbit de un profet foarte mare, care fusese ucis și despre care se spunea că înviase din morți; dar ei nu știau ce să creadă. Atunci, Hristos a început să le deschidă inimile și să explice ceea ce se spunea în *Vechiul Testament* că se va întâmpla cu Mesia. În tot acest timp, ucenicii nu L-au recunoscut, căci El nu venise la ei cu semne și minuni, ca să-i impresioneze. Mai târziu, ajungând la Emaus, Hristos S-a prefăcut că pleacă mai departe și ar fi plecat fără să fi fost recunoscut,

¹ Toate citatele biblice sunt date în traducerea românească după *Biblia sau Sfânta Scriptură*, EIBMBOR, București, 2001 (n. tr.).

dacă ei nu L-ar fi rugat – din simplă dragoste pentru un străin care avea nevoie de ajutor – să rămână cu ei peste noapte. În cele din urmă, atunci când a stat la masă cu ei și „a frânt pâinea“ precum făcuse și la Cina cea de Taină, ochii lor s-au deschis, au văzut că era chiar Hristos și atunci El S-a făcut nevăzut. Aceștia au început să se întrebe și și-au amintit că, tot timpul în care El îi însoțise pe cale, inimile lor ardeau, deși nu Îl recunoscuseră. Ceea ce i-a făcut să Îl recunoască până la urmă a fost această „inimă arzândă“, nu numai faptul că El S-a făcut nevăzut, căci și magicienii pot face acest lucru. Prin urmare, ceea ce Îl descoperă pe Dumnezeu oamenilor nu sunt în primul rând minunile, ci ceva despre Dumnezeu care se descoperă inimii pregătite pentru această revelație. Asta înseamnă „inimă arzândă“, prin mijlocirea căreia cei doi ucenici au intrat în legătură cu Dumnezeu venit în trup.

Aici vedem cum se produce ceea ce numim „revelație“, „descoperire“: inima este mișcată și schimbată de prezența lui Dumnezeu, sau a cuiva plin de Duhul Lui, sau prin simpla auzire a propovăduirii adevărului despre El. Așa au avut Apostolii puterea de a merge practic în toată lumea locuită – în India (și poate chiar până în China), în Rusia, în nord, unde locuiau sciții, în Britania, în vest, și în Abisinia, în sud – pentru a vesti Evanghelia tuturor popoarelor în primele decade de după învierea lui Hristos.

Lucrurile stau la fel și astăzi, cu toate că oamenii au devenit mult mai nesimțitori și învârtoșați din punct de vedere spiritual, mult mai puțin simpli și nu răspund la fel de ușor la adevăr. În cazul Arhiepiscopului Ioan, cei care au venit la credință prin el nu au fost mișcați în primul rând de minunile sale, ci de ceva privitor la el care le mișca inimile. Voi da un exemplu din viața lui, o întâmplare petrecută în Shanghai, unde a fost episcop în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Ea ne-a fost povestită de o bună prietenă a noastră, Ana, specialist logoped, care a murit acum câțiva ani. După cum ne-a explicat ea, Arhiepiscopul Ioan postea atât de aspru, încât maxilarul inferior își pierdea puterea în perioadele de post și vorbea foarte neclar. Ea a avut sarcina de a-i da lecții de exerciții pe care să le facă cu maxilarul și astfel să îl ajute să vobească puțin mai clar. El venea mereu, la intervale regulate, și după ce termina lecția obișnuia să îi lase o bancnotă de douăzeci de dolari americani. În timpul războiului, femeia a fost rănită și era pe moarte într-un spital francez din Shanghai. Era noaptea târziu; afară era o furtună groaznică și în oraș nu se putea comunica în nici un fel. Dar ea avea o singură idee în inimă. Fiindcă doctorii îi spusese că avea să moară, singura ei speranță era că Arhiepiscopul Ioan va veni, îi va da Sfânta Împărtășanie și o va salva cumva. I-a implorat pe oameni să îi trimită vorbă, dar ei au spus că era imposibil. Telefoanele nu mergeau din cauza furtunii, iar spitalul (de vreme ce era război) era încuiat noaptea. Deci tot ce putea să facă era să strige: „Ajutor! Preasfințite Ioan, veniți!“ Bineînțeles, oamenii spuneau că biata femeie delirează, căci era cu

neputință să se ia legătura cu el. Însă în noaptea aceea, pe când ea striga acele cuvinte, ușile s-au deschis, furtuna vuind afară, și în spital a intrat Arhiepiscopul Ioan, cu Sfânta Împărtășanie. A venit la ea, i-a ascultat spovedania, a liniștit-o (ea era copleșită de bucurie, desigur), i-a dat Sfânta Împărtășanie și a plecat.

Femeia a dormit optsprezece ore după aceea și, trezindu-se a doua zi, a simțit că se însănătoșise. „Trebuie să fie datorită venirii Arhiepiscopului Ioan!“, a spus ea. „Care Arhiepiscop Ioan?“, au întrebat asistentele, spunând că era absolut imposibil ca acesta să fi intrat în spitalul încuiat, într-o noapte ca aceea. Pacientul din patul alăturat a spus că, într-adevăr, cineva fusese acolo, dar ceilalți tot nu credeau. Ea a început atunci să se întrebe dacă nu cumva avusese halucinații. Însă, în aceeași zi, făcându-i patul, asistentele au descoperit o bancnotă de douăzeci de dolari americani sub pernă. „Aha, a spus ea, iată dovada că a fost aici!“

Ne putem întreba: cum a știut Arhiepiscopul Ioan? Cum a reușit să ajungă la ea, cu toate că era imposibilă orice formă de comunicare prin care să îi fie transmis mesajul ei? Putem spune că acest lucru i-a fost descoperit, pentru că foarte multe lucruri de acest fel chiar i-au fost descoperite. Dar *cum* i s-a descoperit? Și de ce lui și nu altcuiva? De ce pare că adevărul este descoperit numai unora, nu și altora? Există vreun organ special pentru primirea revelației de la Dumnezeu? Da, într-un anumit sens există un astfel de organ, deși de obicei noi îl închidem și nu îi permitem să se deschidă: revelația lui Dumnezeu este dată aceluia „ceva“ care se numește o inimă iubitoare. Știm din Scripturi că Dumnezeu este iubire; creștinismul este religia iubirii. (Puteți să priviți la nereușite, să vedeți oameni care își spun creștini și nu sunt, și să spuneți că acolo nu este dragoste; dar creștinismul este într-adevăr religia iubirii atunci când reușește și este practicat așa cum se cuvine.) Însuși Domnul nostru Iisus Hristos spune că adevărații Lui ucenici se vor cunoaște, mai presus de toate, prin *iubirea lor*.

Dacă întrebați pe oricine l-a cunoscut pe Arhiepiscopul Ioan ce anume îi atrăgea pe oameni spre el – și încă mai atrage oameni care nu l-au cunoscut – răspunsul este mereu același: era prea plin de iubire; se jertfea pentru aproapele său dintr-o iubire lipsită de orice egoism pentru Dumnezeu și pentru ei. De aceea lui i se descopereau lucruri care nu puteau ajunge la alții și pe care nu le-ar fi putut cunoaște niciodată prin mijloace firești. El însuși învăța că, în ciuda „misticismului“ Bisericii noastre Ortodoxe, din *Viețile Sfinților* și scrierile Sfinților Părinți, ortodoxul adevărat este mereu cu picioarele pe pământ și înfruntă toate situațiile cu care ar putea fi confruntat. Prin această acceptare a situațiilor date, pentru care este nevoie de o inimă iubitoare, omul îl întâlnește pe Dumnezeu. Inima iubitoare este mijlocul prin care cineva reușește să cunoască adevărul, cu toate că uneori Dumnezeu este silit să o frân-

gă și să o smerească pentru a o face receptivă – precum a făcut cu Apostolul Pavel, care la un moment dat sufla amenințare cumplită împotriva creștinilor și îi prigonea. Însă Dumnezeu cunoaște deodată trecutul, prezentul și viitorul inimii și El vede momentul când poate să intervină și să comunice cu ea.

Opusul inimii iubitoare, care primește descoperire de la Dumnezeu, este calculul rece, încercarea de a obține tot ce poți de la oameni; în viața religioasă, acest lucru dă naștere la falsitate și șarlatanism de toate felurile. Privind la lumea religioasă de astăzi, puteți vedea că se întâmplă multe astfel de lucruri: atât de multă falsitate, afectare, calcul, profitare de curenții modei, prin care o anumită religie sau atitudine religioasă devine la modă, apoi alta. Pentru a găsi adevărul trebuie să căutați mai adânc.

3. Suferința

Cam acum un an, călătorind cu trenul, am avut o discuție lungă cu un tânăr american. Ne-am întâlnit aparent din întâmplare (desigur, nimic nu este întâmplător în viață) și el mi-a spus că învăța limba rusă. Era un căutător religios care fusese pe la tot felul de grupuri așa-zis creștine, nu găsisse nicăieri decât fățarnicie și falsitate și fusese pe punctul de a renunța cu totul la religie. Însă apoi a auzit că în Rusia oamenii sufereau pentru credința lor. Acolo unde este suferință, s-a gândit el, probabil că este ceva real și nu voi găsi falsitatea din America. Și așa a ajuns să studieze limba rusă, cu scopul de a merge în Rusia și a cunoaște creștini adevărați. Am fost uluit să aflu acestea, pentru că el nu mai întâlnise până atunci vreun preot ortodox, nici nu participase la vreo slujbă ortodoxă. Am discutat îndelung despre religie și mi-am dat seama că ideea lui era foarte corectă: ideea că suferința poate da naștere la ceva autentic, în vreme ce viața noastră răsfățată produce cu ușurință falsitate.

În secolul al IV-lea, un mare teolog ortodox, Sfântul Grigorie de Nazianz (numit și „Teologul”) a descris religia noastră ca fiind „Ortodoxia pătimitoare” – și așa a fost ea de la început, de-a lungul întregii istorii a Bisericii. Cei care I-au urmat lui Dumnezeu Celui răstignit au suferit prigoane și chinuri. Aproape toți apostolii au avut o moarte martirică, Petru fiind răstignit cu capul în jos, iar Andrei, pe o cruce în forma literei X. În primele trei veacuri ale creștinismului, credincioșii s-au refugiat în catacombe și au îndurat suferințe cutremurătoare. În catacombe au fost alcătuite Sfintele Slujbe ale Bisericii – pe care le săvârșim astăzi într-o formă cu puțin diferită față de cea a vremurilor – de atunci într-o atmosferă de așteptare neîntreruptă a morții. După era catacombelor a început perioada luptei pentru păstrarea purității Credinței, când mulți învățători au încercat să înlocuiască învățăturile revelate dumnezeiește, date de Domnul nostru Iisus Hristos, cu părerile lor personale. Apoi a avut loc cotropirea țărilor ortodoxe de către arabi, turci, alte popoare ne-

creștine și, în cele din urmă – în zilele noastre –, de către comuniști. Comunismul, care a prigonit religia cum nu a mai fost prigonită până acum, a atacat mai întâi tocmai ținuturile ortodoxe ale Europei Răsăritene. Deci, după cum se poate vedea, Credința noastră chiar este o Credință *pătimitoare*; și, în această suferință, se petrece ceva care ajută inima să primească descoperirea lui Dumnezeu.

Ce are să ne spună nouă astăzi Ortodoxia pătimitoare din Rusia – adică religia pătimitoare pe care tânărul sus-pomenit dorea să o cunoască? Se descoperă adevărul inimilor iubitoare, în Rusia? După logica lumească, acest lucru ar trebui să fie imposibil. Comunismul conduce cu mână de fier de peste șaizeci de ani și de la bun început a dorit să „șteargă de pe fața pământului” religia. O vreme, la sfârșitul anilor '30, aproape a reușit, lăsând deschise foarte puține biserici. Dacă invazia lui Hitler nu i-ar fi obligat pe ruși să devină patrioți și să aibă și o altă nădejde în afară de cea în ideologia comunistă, Biserica ar fi putut fi silită să devină cu totul ascunsă. Astăzi situația s-a mai îmbunătățit într-o oarecare măsură, însă credincioșii încă mai sunt supuși unei mari presiuni. Prigoana a fost reînnoită în anii '60, când conducea Hrușciiov, și a dus la închiderea a aproape trei sferturi dintre bisericile deschise în acea vreme. În prezent, în afară de orașele unde merg turiști (în Moscova sau Leningrad, de exemplu, veți vedea poate treizeci-patruzeci de biserici deschise), există orașe mari în provincii în care bisericile sunt puține la număr sau nu mai sunt deloc. Prin urmare, dacă un credincios vrea să își boteze copilul, uneori trebuie să călătorească sute de mile.

Ajuns în acest punct, aș dori să spun câteva cuvinte despre felul în care Dumnezeu Se descoperă acum creștinilor ruși aflați în suferință. Ați auzit cu toții, probabil, de Alexandr Soljenițin, un mare romancier și gânditor rus care a fost exilat din patria sa în 1975, pentru că a spus adevărul despre Rusia, așa cum l-a cunoscut. El are aproape aceeași vârstă cu regimul comunist, deci nu poate fi acuzat de prejudecăți rămase din copilărie. A dus o viață tipică în Uniunea Sovietică. Născut la un an după Revoluție, și-a pierdut tatăl în Primul Război Mondial, a studiat matematica pentru a obține o slujbă potrivită, a fost soldat în al Doilea Război Mondial și a mers în Germania cu armata sovietică. În 1945 a fost arestat pentru că scrisese niște remarci lipsite de considerație despre „mustață” (adică despre Stalin) în corespondența sa personală și a fost condamnat la opt ani într-un lagăr de concentrare. După terminarea acestei perioade, în 1953, a fost exilat (ceea ce înseamnă că nu era chiar la închisoare, dar nici nu avea libertatea de a pleca undeva) într-un oraș din sudul Kazakstanului, la marginea deșertului. Acolo s-a îmbolnăvit de cancer și a fost aproape de moarte, dar s-a vindecat într-o clinică de cancer (despre care a scris un roman, *Pavilionul canceroșilor*). În timpul exilului a predat matematică și fizică și a scris, în secret, romane și povestiri. După moartea lui Sta-

lin a urmat, temporar, o perioadă de „dezgheț“ sau „îmblânzire“ și i s-a redat libertatea, fiindu-i permis și să publice o carte în Rusia. Apoi s-a descoperit că era mai „disident“ decât îi plăcea conducerii comuniste și nu i s-a mai îngăduit să publice altceva. Dar romanele sale au început să fie tipărite în afara Rusiei. Din această cauză el a devenit o celebritate foarte supărătoare pentru autoritățile sovietice, mai ales atunci când, în 1970, a primit Premiul Nobel și nu i s-a permis să îl primească personal. În cele din urmă, a fost exilat forțat în 1975, fiind anunțat cu puține zile înainte și trimis în Germania de Vest.

Soljenițin trăiește acum în Vermont, unde continuă să scrie. El vorbește Apusului despre o problemă foarte importantă: semnificația experimentului ateist din Rusia. El nu privește experimentul în primul rând din punct de vedere politic, ci dintr-o perspectivă mai realistă și chiar spirituală. Într-un fel, el este un simbol al renașterii ortodoxe contemporane din Rusia, pentru că a trecut prin cei peste șaiszeci de ani de suferință ai poporului rus și a ieșit din această perioadă neînvins de suferință. Are o credință creștină foarte puternică și un mesaj pentru lume întemeiat pe experiența sa. Cartea sa monumentală, *Arhipelagul Gulag*, ar trebui să fie citită de toți cei care doresc să înțeleagă ateismul practicat în Rusia și efectul acestuia asupra sufletului omenesc.

Soljenițin nu este înverșunat față de experiențele sale din lagăr și toate celelalte: la sfârșit, el a învins, căci a dobândit credința creștină. El înțelege că sistemul ateismului nu este numai ceva rusesc, ci o categorie universală a sufletului omenesc. Odată ce ai acceptat ideea că ateismul este adevărat și Dumnezeu nu există, atunci – după cum a scris Dostoievski în romanele sale – totul e permis: devine posibil să experimentezi cu tot ce îți iese în cale, orice nouă inspirație, orice mod nou de a privi lucrurile, orice fel nou de societate.

Valoarea lui Soljenițin constă în faptul că el arată că, odată ce ateismul devine filosofia dominantă și este prezentă ideea că toate religiile trebuie exterminate (care este centrul ideologiei comuniste), atunci trebuie să existe lagăre de concentrare. Omul își dorește religia, iar dacă aceasta este interzisă, atunci trebuie să scapi de el cumva. Prin urmare, de vreme ce ateismul se bazează pe răul din firea omului, sistemul de închisori „Gulag“ este expresia firească a experimentului ateist din Rusia.

Dar aceasta este o idee secundară. Principala chestiune despre care aș dori să vorbesc este ce s-a petrecut cu Soljenițin (în sens religios) când a fost în lagăr, căci acolo i s-a descoperit Dumnezeu. Gulagul dezvăluie răul din firea omului, dar în același timp este și începutul renașterii sale spirituale. Datorită acestui fapt, renașterea spirituală care are loc în prezent în Rusia este mult mai profundă decât diferitele „renașteri spirituale“ din lumea liberă. Iată ce spune Soljenițin despre felul în care a venit la credință: „Mi-a fost dat să aduc cu mine, din anii de închisoare, purtată pe spatele bățut, care aproape s-a frânt sub povara sa, experiența aceasta esențială: *cum* devine rea făptu-

ra omenească și *cum* devine ea bună. Când eram îmbătat de reușitele tinereții mă simțisem de neînving și de aceea am fost crud. (Fusese sergent în armată.) Îmbuibat cu putere, am fost un ucigaș și un asupritor. În clipele mele de cea mai mare răutate eram încredințat că săvârșesc binele și eram bine susținut cu argumente sistematice. Și numai când zăceam pe paiele putrezite din închisoare am simțit în mine primele zvâcniri ale binelui.“

Aici, inima lui se înmoaie și devine mai receptivă și astfel are loc un fel de revelație: „Încet-încet, mi s-a descoperit faptul că linia care desparte binele și răul nu trece prin state, nici printre clase sociale, nici printre partide politice – ci străbate fiecare inimă omenească – și apoi toate inimile oamenilor... Și chiar și în inimile stăpânite de rău mai rămâne un mic cap de pod al binelui. Și chiar și în inima cea mai bună rămâne ... un mic colț de rău nedeazădăcinat.“¹

Cu cât mai adâncă este această afirmație decât orice am putea noi, cei din Apus, să spunem pe baza experienței noastre! Este mai adâncă pentru că este întemeiată pe *suferință*, care este realitatea condiției umane și începutul adevăratei vieți spirituale.

Hristos Însuși a venit la o viață de suferință și la Cruce; iar experiența din Rusia îngăduie celor ce trec prin aceasta să o înțeleagă în mod profund. De aceea renașterea creștină în Rusia este un lucru atât de adânc.

4. Renașterea

Acum aș dori să spun câteva cuvinte despre un om mai simplu, pe numele lui Iuri Mașkov, care povestește despre convertirea lui, petrecută în Rusia. El a fost exilat forțat de acolo acum trei ani, când avea aproape patruzeci de ani, s-a îmbolnăvit de cancer și a murit anul trecut. La numai trei luni după ce a sosit în țara aceasta, a ținut o cuvântare despre venirea lui la credință. Fusese invitat să vorbească la o conferință rusească din New Jersey în 1978 și, ajungând acolo, le-a povestit oamenilor că înainte de a veni nu știa ce să le spună. „Eram tulburat, a spus el. Mi se părea că nu am ce să vă spun. Mi-am petrecut prima parte a vieții studiind, iar cea de-a doua, în închisori și în lagărele politice de concentrare ale Gulagului. Într-adevăr, ce pot eu să le spun unor oameni mai educați decât mine, mai erudiți și chiar mai informați despre evenimentele din Uniunea Sovietică?“

Aici putem observa un contrast cu ceea ce se întâmplă în Apus. Este adevărat că sunt mulți oameni aici care se convertesc la Ortodoxie. De obicei ei au multe cunoștințe teoretice despre Ortodoxie, dar nu și această experiență a suferinței și a „plății celor primite“. Iuri, pe de altă parte, nu vorbește din cărți, ci din propria experiență.

¹ Alexandr Solzhenitsyn, *The Gulag Archipelago Two*, Harper and Row, New York, 1975, pp. 615-616.

„De aceea, spune Iuri, m-am hotărât să nu îmi notez ceea ce urma să prezint, ci să spun ce îmi va pune Dumnezeu în suflet. Și apoi, după ce am plecat din Bridgeport, Connecticut, în timp ce ne mișcam cu rezeziune, într-o mașină splendidă, pe autostrada uluitoare, în mijlocul unei naturi luxuriante, am înțeles că viața mea frământată spiritual din «paradisul» comunist, drumul parcurs de mine de la ateism și marxism la credința ortodoxă ... sunt singurele informații prețioase care pot fi interesante pentru dumneavoastră. Viața mea prezintă interes numai în măsura în care este o picătură din oceanul renașterii religioase din Rusia.“

Iuri povestește apoi despre viața sa: „M-am născut în anul sângeros 1937, în satul Klișev, la treizeci de mile de Moscova... Tatăl meu, de profesie fierar, a murit în război și nu mi-l amintesc; mama, care a muncit în diferite locuri, era indiferentă față de religie, cred. Bunica, e adevărat, era credincioasă.“ (Într-adevăr, în Rusia veți găsi mereu câte o bunică sau mamă credincioasă, care adesea întoarce întreaga familie la credință.) „... Dar în ochii mei ea nu avea nici un fel de autoritate, pentru că era complet analfabetă. Desigur, în pruncie am fost botezat, dar când eram la școală mi-am dat jos de la gât crucea și până la vârsta de douăzeci și cinci de ani am fost un ateu convins. După ce am terminat școala de șapte ani (elementară), am avut norocul să intru la Școala Superioară de Artă și Industrie din Moscova, unde am studiat cinci ani din șapte. Astfel, în exterior, viața mea începuse cu mult succes... Cu timpul, ar fi trebuit să primesc diploma de artist și aș fi putut să lucrez oriunde aș fi dorit.“

Aceasta reprezintă o biografie academică tipic sovietică. În Uniunea Sovietică învățământul este luat foarte în serios: dacă promovezi, e ca și cum ai avea „poarta deschisă“ spre multe lucruri bune din viața sovietică, iar dacă nu, primești o slujbă cum ar fi măturător de străzi.

„Însă viața sovietică plictisitoare și nemulțumirea spirituală, continuă Iuri, nu-mi dădeau pace și, la un moment dat, pe la sfârșitul anului 1955, când aveam nouăsprezece ani, s-a petrecut un eveniment, neobservat din afară, care însă mi-a răsturnat viața și în cele din urmă m-a adus aici. Acest eveniment a avut loc în sufletul meu și a constatat în faptul că *am înțeles* în ce fel de societate trăiam. În ciuda evidentei propagande sovietice, *am înțeles* că trăiam sub un regim al fărâdelegii absolute și al cruzimii absolute. Foarte mulți studenți au ajuns la această concluzie în acea perioadă și, cu timpul, au apărut cei care gândeau ca mine și toți am considerat că este datoria noastră să le spunem oamenilor ceea ce descoperisem și să facem ceva împotriva triumfului răului.“ (Aceasta, desigur, reflectă curentul idealist al tinerilor, care poate fi văzut și în lumea apuseană.) „Dar poliția secretă are foarte mare grijă de toți cetățenii URSS-ului și, pe 7 noiembrie 1958 (când aveam numai douăzeci și unu de ani), când ne-am adunat la o ședință a organizației, pentru a lua o hotărâre despre o publicație clandestină, șase dintre noi au fost arestați și toți cei care nu s-au căit au

primit pedeapsa cea mai aspră pentru agitație antisovietică – șapte ani într-un lagăr de concentrare. Astfel a început un nou curs al vieții mele.“

Trebuie să remarcăm că până aici nu se vorbește deloc de convertire religioasă. Iuri încă mai este un tânăr idealist care a fost brusc „strivit“ și expedit în Gulag.

„Noi toți, cei de atunci, eram atei și marxiști din tabăra «eurocomunistă». Adică noi credeam că marxismul în sine este o învățătură adevărată, care îi conduce pe oameni spre un viitor luminos, o împărăție a libertății și a dreptății, iar criminalii de la Moscova, dintr-un oarecare motiv, nu voiau să înfăptuiască învățătura aceasta în viață. În lagărul de concentrare, ideea aceasta a murit din noi toți, cu totul și pentru totdeauna.“

Nu voi aborda aici problema sau filosofia comunismului, ci voi remarca doar faptul că Iuri a ajuns la o stare de deznădejde. El și-a pierdut credința de odinioară, dobândită prin educație, în ideea comunismului ca o învățătură idealistă care aduce fericire și pace. A văzut că, în practică, acesta nu era ceea ce se pretindea că este. Atunci, ceva a început să se întâmple în sufletul său.

„Aș dori să prezint puțin procesul de renaștere spirituală, spune el, ca să vedeți cât de neabătut se săvârșește în poporul rus. Eu și cei ce erau împreună cu mine nu suntem singurii care au străbătut calea spirituală de la ateism la credința religioasă. Aceasta este o manifestare tipică pentru lagărele politice de concentrare sovietice. Ce se întâmplă cu poporul nostru? Procesul de renaștere are două etape. La început înțelegem care este esența marxismului și ne eliberăm de toate iluziile privitoare la el. Făcând o analiză profundă și bine cumpănită, descoperim că marxismul, în esența lui, este o învățătură deplină a totalitarismului, adică o sclavie absolută, și orice partid comunist din orice țară, dacă și-a propus să realizeze programul marxist, va fi obligat să repete ceea ce au făcut și fac comuniștii de la Moscova, iar dacă nu, va trebui să abandoneze marxismul și ateismul și să se autodistrugă. Înțelegând acest adevăr simplu, pierdem temelia ideologică cu ajutorul căreia ne împotriviserăm sclaviei marxiste. Cădem într-un vid spiritual care atrage după el o criză din ce în ce mai adâncă.“

Apoi, Iuri povestește cum a intrat și el în această criză profundă: „După eliberarea din lagăr (adică după ce au trecut cei șapte ani), aveam în față niște perspective pe care nu le-am fi dorit nici dușmanilor: fie aveam să ne întoarcem în lagăr, rămânând acolo pentru tot restul vieții, fie să murim într-o închisoare pentru nebuni, fie să fim uciși de poliția secretă fără proces sau cercetare.

În aceste condiții de criză spirituală, în care nu vezi nici o cale de scăpare, ne vine în minte întrebarea principală a oricărei concepții despre lume: pentru ce trăiesc eu dacă nu există nici o cale de ieșire? Și atunci când sosește această clipă înspăimântătoare, fiecare dintre noi simte în gât gheara morții: dacă nu găsești vreun răspuns spiritual, viața se sfârșește aici, pentru că fără

Dumnezeu nu numai că «totul este permis», dar viața însăși nu are nici o valoare și nici un sens. În lagăr am văzut oameni înnebunind sau sfârșind prin a se sinucide. Și eu însumi simțeam limpede că dacă până la urmă voi ajunge la concluzia finală, neclintită, că Dumnezeu nu există, voi fi pur și simplu silit să mă sinucid, căci este rușinos și înjositor pentru o făptură rațională să trăgăneze o viață lipsită de sens și chinuitoare. Astfel, în etapa a doua a renașterii spirituale descoperim faptul că, dacă omul gândește ateismul până la punctul său logic final, este dus la pieire, fiindcă ateismul este o învățătură deplină a imoralității, răului și morții.

Soarta mea ar fi fost tot un sfârșit tragic (sinuciderea sau nebunia), dacă nu s-ar fi petrecut, spre norocul meu, pe 1 septembrie 1962, cea mai mare minune din viața mea. Nu a avut loc nici un eveniment în ziua aceea, nu au existat sugestii din afară; eram singur și reflectam asupra problemei mele: «a fi sau a nu fi?» La momentul acela, înțelesesem deja că a crede în Dumnezeu este un lucru salvator. Voiam foarte mult să cred în El; dar nu mă puteam minți: nu aveam credință.

Și deodată a venit o clipă, când, cumva, pentru prima dată am înțeles (de parcă se deschisese ușa unei camere întunecoase, care dădea într-o stradă înșorită), iar în clipa următoare deja știam cu siguranță că Dumnezeu există și că Dumnezeu este Iisus Hristosul din Ortodoxie și nu vreun alt Dumnezeu. Spun că momentul acesta a fost cea mai mare minune pentru că nu am dobândit cunoașterea aceasta prin rațiune (de acest lucru sunt sigur), ci în alt fel, și nu pot explica rațional acest moment... Și astfel, printr-o astfel de minune a început noua mea viață spirituală, care m-a ajutat să îndur încă trei-sprezece ani de lagăre și închisori, o emigrare forțată și, nădăjduiesc, mă va ajuta să îndur toate greutățile vieții de emigrant.

Iar acest «moment al credinței», această minune foarte mare, este trăită acum în Rusia de mii de oameni, și nu numai în lagăre de concentrare și în închisori. Igor Ogurțov, întemeietorul Uniunii Social-Creștine, nu a venit la credință în lagăr, ci la universitate. Renașterea spirituală este un fenomen tipic al Rusiei contemporane. Tot ceea ce este viu din punct de vedere spiritual se întoarce la Dumnezeu. Și este absolut evident că o astfel de minune mântuitoare, în ciuda întregii puteri a politicii comuniste, nu poate fi săvârșită decât de Atotputernicul Dumnezeu, Care nu a lăsat poporul rus în suferințe îngrozitoare și total lipsit de apărare înaintea mulțimii de dușmani.¹

5. Încheiere

Experiența acestui om, Iuri Mașkov, ne arată în mod practic cum Dumnezeu Se descoperă omului. Ceva se întâmplă în inimă; și, cu toate că suferința

¹ *La Renaissance Russe*, 1978, nr. 4, pp. 12-17.

este de ajutor pentru ca transformarea să se petreacă, nu există vreun mijloc cu totul sigur pentru aceasta. De pildă, în Rusia s-a publicat mult în ultimii șazeci de ani cu privire la oameni care au suferit și *nu* s-au convertit. Există o carte foarte interesantă, în limba engleză, scrisă de un rus pe nume Marcenko, intitulată *Mărturia mea*. Marcenko este pur și simplu un om cinstit care nu a putut suporta sentimentul îngrozitor al falsității din Rusia sovietică – faptul că toată lumea te minte. Prin urmare, a spus adevărul și, făcând aceasta, a fost trimis în lagăr. Autoritățile l-au supus interogatoriilor obișnuite și îi tot spuneau: „Să știi că dacă nu renunți la ideile tale, chiar dacă vei ieși de aici, tot te vei întoarce. De ce să nu te schimbi și să nu faci ce fac toți ceilalți?” „Nu pot, răspundea el, eu sunt un om cinstit!” Văzându-i pe credincioși, a ajuns la concluzia că ei erau singurii oameni fericiți din lagăre, căci ei spun „Sufăr pentru Hristos” și acceptă ce li se întâmplă. „Dar eu nu pot să fiu ca ei, spunea el, pentru că eu nu cred în Hristos.” Și, astfel, doar se înfură, se uita la temniceri și voia să îi izbească cu ușile. Când a ieșit din închisoare era plin de amărăciune și dorea să îi omoare pe toți cei care îl asupriseră. Știa că se va înapoia în lagăr; și, într-adevăr, după ce și-a scris cartea a fost trimis din nou acolo.

Astfel, putem vedea că, în cazul lui Marcenko, până acum inima nu s-a înmuiat, ci a rămas învârtoșată. Desigur, inima este foarte complexă și poate că într-o bună zi *se va schimba* și el. Dar mărturia lui arată că nu putem să trimitem pe cineva într-un lagăr și să spunem: „O să-l facem creștin în felul acesta”. Unii devin creștini, alții nu. Atunci când convertirea chiar are loc, procesul revelației se petrece într-un mod foarte simplu; o persoană are necazuri, suferă și atunci, cumva, lumea cealaltă i se deschide. Cu cât sunt mai mari suferința și greutățile și „disperarea” ta după Dumnezeu, cu atât mai mult El îți va veni în ajutor, îți va descoperi Cine este și îți va arăta calea de ieșire.

Din acest motiv nu trebuie să căutăm lucruri spectaculoase, precum minunile. Știm din istorisirea despre Sfântul Nichita de mai devreme că aceasta este abordarea cea mai rea cu puțință și că duce la înșelare. Abordarea cea bună se găsește în inima care încearcă să se smerească și știe că suferă și că există cumva un adevăr înalt care nu numai că poate ajuta această suferință, dar poate și să o aducă într-o dimensiune cu totul diferită. Trecerea aceasta de la suferință la realitatea transcendentă oglindește viața lui Hristos, Care a mers la suferința de pe Cruce, a îndurat cea mai groaznică și mai rușinoasă moarte și apoi, spre uimirea deplină a propriilor Săi apostoli, a înviat din morți, S-a înălțat la ceruri, a trimis Duhul Său Cel Sfânt și a început întreaga istorie a Bisericii Sale.

Aceasta am dorit să spun cu privire la revelație în Ortodoxie. Puteți să puneți întrebări sau să discutăm despre acest subiect.

6. *Întrebări și răspunsuri*

– *Dacă demonii se arată cu înfățișare de îngeri și spun lucruri pe care le-ar spune îngerii, atunci cum poți să distingi care este adevărul?*

– Este o întrebare foarte bună. Trebuie să te smerești; trebuie să ai o stare de dorire după adevărul lui Dumnezeu, nu de căutare a unor „experiențe”. Desigur, aș spune că trebuie să devii creștin ortodox și să cunoști întreaga disciplină a vieții creștine. Acest lucru ajută, cu toate că nu este o garanție, pentru că te poți înșela chiar dacă ești creștin ortodox.

Părinții Bisericii dau câteva sfaturi de bază. De pildă, ei spun că, dacă ți se arată cineva cu chip de înger de lumină, nu trebuie să ai încredere. Dumnezeu nu te va osândi dacă vrea cu adevărat să ți Se arate și tu Îl respingi, pentru că, dacă vrea să-ți transmită ceva, va reveni și va găsi un mijloc să o facă. El chiar te laudă dacă ești neîncrezător, pentru că nu vrei să cazi în înșelare.

Cei care sunt mai avansați din punct de vedere spiritual, care au mai multă experiență în lucruri de felul acesta, au acționat altfel. Avem un exemplu în viața Sfântului Antonie cel Mare, care tot timpul vedea demoni. Întrebat cum putea să deosebească duhurile, el a răspuns: „Atunci când se arată un înger, mă simt foarte liniștit, iar dacă este demon, chiar dacă are chip de înger, mă simt tulburat.” Însă această abordare este foarte periculoasă pentru începători, fiindcă dacă nu ai experiență te poți simți foarte liniștit și dacă ai de-a face cu un demon.

Răspunsul de bază pentru întrebarea dumneavoastră este, repet, intrarea în disciplina Bisericii Ortodoxe. Citind relatări precum cea despre Sfântul Nichita și văzând cum se manifestă demonii, adesea poți, numai știind care este modul tipic prin care ei înșală, să respingi o amăgire de îndată ce apare.

– *Ați putea să vorbiți despre concepția ortodoxă despre Sfântul Duh și, legat de ea, și despre concepția privind tainele creștine neortodoxe – este Duhul Sfânt prezent în ele?*

– Duhul Sfânt a fost trimis de Domnul nostru Iisus Hristos în ziua Cincizecimii, a cincizecea zi după învierea Sa, a zecea zi după ce El Însuși Se înălțase la ceruri, ca să rămână cu Biserica până la sfârșitul veacurilor. Din punct de vedere istoric, El a întemeiat o singură Biserică.

În epoca modernă există cazuri de oameni care au urmărit firul istoriei pentru a găsi această Biserică. Iată, de pildă, întreaga istorie a Bisericii din Uganda. În anii 1920, doi seminariști din Uganda studiau într-un seminar anglican și au început să își dea seama că învățătura pe care o primeau acolo nu era la fel cu cea a Părinților din vechime. Atunci, au început să cugete că răspunsul trebuie să fie Romano-Catolicismul – că acesta trebuie să fie vechea Biserică. Căutând „Biserica cea adevărată, primară” (cum o numeau ei), au mers să stu-

dieze la un seminar romano-catolic și iar au văzut că învățătura predată acolo se deosebea de cea a Părinților din vechime ai Bisericii. Atunci au început să se întrebe: „Dacă adevărul poate fi schimbat așa, atunci unde este adevărul lui Hristos?” Apoi au auzit de Crediința Ortodoxă și au trecut prin tot felul de încercări pentru a o găsi. Mai întâi au găsit un om care spunea că este ortodox, dar nu era decât un șarlatan, care oferea niște așa-zise taine. După ce un mirean grec le-a spus că ceva nu era „în regulă” cu acel om, și-au dat și ei seama de acest lucru, s-au căit, s-au răzgândit și au început din nou să caute. Primul episcop ortodox pe care l-au întâlnit nu era un episcop prea bun și le-a spus: „Ah, nu vă obosiți. Toate religiile sunt la fel; întoarceți-vă la anglicani.” Iar ei nu s-au lăsat descurajați nici de *aceasta*. În cele din urmă, au găsit un episcop ortodox care învăța ceea ce trebuia să învețe și au devenit ortodocși. În ziua de astăzi, Biserica crește în Africa: în Uganda, Kenia, Zair, Tanzania și așa mai departe. Avem chiar și înregistrări cu slujbele lor, care sunt foarte impresionante. Ei au preluat cântarea bizantină, grecească, și, fără să încerce să îi facă ceva (pur și simplu o cântă în felul lor, în limba lor), aceasta sună foarte demn, având un fel de aer local african. Ei au făcut cu cântarea bizantină ceea ce au făcut și grecii atunci când au preluat cântarea evreiască.

Deci africanii aceștia au mers pe firul istoriei și au descoperit că există o Biserică ce se trage direct din Hristos și învață cele propovăduite în vechime: Biserica Ortodoxă. Tot din punct de vedere istoric puteți vedea că celelalte biserici s-au abătut de la aceasta: mai întâi Romano-Catolicismul, în secolul al XI-lea, când problema poziției Papei în Biserică a atins punctul culminant, iar Papa a respins răspunsul ortodox, luând întregul Apus cu el.

Până în ziua de astăzi, Duhul Sfânt lucrează în Biserica Ortodoxă. Majoritatea grupurilor din Apus, protestante, rareori mai numesc „taine” ceea ce au ei, și deci nu ai cum să cauți harul Sfântului Duh în ceva ce nici ei nu consideră a fi taină. Desigur, romano-catolicii și alte câteva grupări chiar consideră că au taine. Eu aș spune că adevăratele Taine, în sensul în care le-a întemeiat Hristos, se găsesc numai în Biserica Ortodoxă; cât despre cei care, luând numele de „taine”, încearcă să aibă cât mai mult folos din ele – aceasta este o problemă între suflet și Dumnezeu, și ce vrea Dumnezeu să facă cu acel suflet – este treaba Lui. Este posibil să nu fie doar ceva psihologic; nu știu – Dumnezeu este Cel Care hotărăște. Însă cele instituite de El în Biserică ne-au fost transmise până în ziua de azi în Biserica Ortodoxă. Chiar se poate observa, dacă urmărești istoria, că noi facem aceleași lucruri care se făceau în Biserica primară. Filip, de pildă, l-a dus pe famen la râu și l-a botezat, fără îndoială, în același fel în care facem și noi: prin cele trei scufundări în Numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. De aceea Ortodoxia este cunoscută ca fiind foarte „demodată”: noi păstrăm intenționat vechile rânduieli care ne-au fost transmise de la Hristos, de la Apostoli și de la Părinții din vechime ai Bisericii.

– *Vă rugăm să ne vorbiți despre atitudinea ortodoxă cu privire la religiile necreștine.*

– Hristos a venit să lumineze omenirea. Există diferite religii aflate în afara revelației Sale ai căror adepți sunt sinceri – nu se închină pur și simplu demonilor – și în care sufletul chiar încearcă să ajungă la Dumnezeu. Aș spune că, înainte ca oamenii să audă de Hristos, aceste religii sunt bune în limitele lor, dar nu te vor duce la țelul final. Țelul final este Împărăția cerurilor, iar Dumnezeu S-a întrupat ca să ne-o deschidă. Prin urmare, creștinismul este adevărat; puteți să semnalăți diversele elemente de adevăr din alte religii, și adesea acestea sunt foarte profunde, dar ele nu deschid cerurile. Numai atunci când Hristos a venit pe pământ și i-a spus tâlharului: „Vei fi cu mine în Rai“, numai atunci cerurile s-au deschis pentru oameni.

– *Deci oamenii care nu au auzit de Hristos nu au acces la adevăr?*

– Cei care nu au auzit niciodată de Hristos? – Dumnezeu este Cel Care hotărăște aceasta. Nici în *Vechiul Testament* oamenii nu au auzit de El și apoi El a venit și le-a binevestit în iad. Noi credem că și Sfântul Ioan Botezătorul a fost în iad înaintea lui Hristos și le-a binevestit că Hristos urma să vină să îi elibereze pe cei care doreau să fie eliberați, care doreau să creadă în El. Deci Dumnezeu le poate deschide adevărul celor care nu au avut nici o ocazie să îl audă: adică nu că au respins Evanghelia, ci doar că nu au auzit de ea. Însă în momentul în care *accepti* revelația, atunci, firește, ești mai răspunzător decât toți. Cine acceptă revelația despre Dumnezeu întrupat și apoi nu trăiește în concordanță cu ea este într-o situație mai rea decât cea a unui preot păgân sau a altora de acest fel.

– *O problemă despre care nu cunosc prea multe, și probabil mulți alții sunt în aceeași situație, este: care sunt câteva dintre deosebirile și asemănările concrete dintre, să spunem, Biserica Ortodoxă Rusă și, să zicem, Biserica Romano-Catolică cu privire la diverse doctrine și idei, de exemplu despre Sfânta Treime sau despre celibatul preoților – toate acele un milion și una de mici diferențe?*

– Sunt multe mici diferențe. Cred că există o diferență principală; și eu aș explica-o tocmai în legătură cu Duhul Sfânt. Biserica lui Hristos este acea Biserică ce dă har oamenilor; iar în Apus, atunci când Roma s-a despărțit de această Biserică, harul acesta a fost pierdut (poate oamenii l-au mai găsit ici și colo, dar Biserica lor l-a pierdut). Consider Romano-Catolicismul o încercare de a înlocui harul pierdut prin ingeniozitatea omenească. Prin urmare, ei îl fac infailibil pe Papă, pentru că trebuie să răspundă la întrebarea „Unde este adevărul?“.

Există oameni care se uită la Biserica noastră Ortodoxă și spun: „Este imposibil ca oamenii să găsească adevărul acolo. Voi spuneți că nu credeți în nici un

papă sau episcop, și deci nu aveți nici o garanție; nu credeți în Scripturi cum ar face-o un protestant și nu spuneți că ele constituie cuvinte absolut «infașibile». Dacă apare o controversă, unde găsiți rezolvarea finală?” Iar noi spunem că Duhul Sfânt Se va descoperi. Acest lucru se întâmplă îndeosebi când episcopii se adună într-un sinod, dar și atunci pot exista sinoade mincinoase. S-ar putea spune atunci: „Nu există nici o speranță!” Noi însă spunem că Duhul Sfânt călăuzește Biserica și deci nu o va minți. Dacă nu simți acest lucru, atunci născocеști lucruri precum infașibilitatea *Bibliei* sau a Papei. De asemenea, poți transforma lucruri ortodoxe – cum au făcut romano-catolicii – într-un fel de „lege”, astfel încât totul este frumos definit: dacă încalci legea cutare te duci la confesorul tău, primești cutare penitență și apoi ești din nou „în regulă”. Ortodoxia nu crede așa; de aici s-a născut ideea indulgențelor, care este o perversiune absolut legalistă a ideii de pocăință. Dacă te pocăiești, ca și tâlharul de pe cruce, poți fi mântuit în clipa aceea. Ortodoxia pune mereu accentul pe aspectul acesta spiritual al relației dintre sufletul omului și Dumnezeu; și toate Tai-nele și disciplina Bisericii sunt numai mijloace de a împăca sufletul cu Dumnezeu: aceasta este toată Credința noastră. În Biserica Romano-Catolică, până de curând, când lucrurile au început să se destrame, se pune accent mai mult pe respectarea unui set de legi și, prin aceasta, pe „împăcarea” cu Dumnezeu în sens legalist, ceea ce constituie un substitut pentru Duhul Sfânt.

– *Ați putea să spuneți câteva cuvinte despre anglicanism, pentru că există o anumită asemănare între el și ceea ce ați spus despre romano-catolici și protestanți privind infașibilitatea Papei și a Bibliei. Eu consider că anglicanismul încearcă să echilibreze cele două concepții, cu toate că îmi dau seama că ați putea spune că din punct de vedere istoric el este rupt de Biserica primară.*

– În multe cazuri anglicanii fac eforturi mari, însă pornesc de foarte departe. Atunci când vii la Dumnezeu nu se poate pur și simplu să „rezolvi totul rațional” sau să „creezi un sistem”: trebuie să intri într-o legătură vie cu harul Său. Prin urmare, răspunsul pentru anglicani este să intre în legătură cu Biserica.

– *Biserica Ortodoxă mai păstrează postul și toate tradițiile vechi privitoare la Postul Mare?*

– Da, există o disciplină clară a postului, exact ca în vechime. Aceasta a fost transmisă din perioada primară a istoriei Bisericii. Știm din *Didahie* (Învățătura celor Doisprezece Apostoli) că în secolul I se postea în zilele de miercuri și vineri.

– *Aseară ați ținut o prelegere despre Apocalipsă. Ne puteți rezuma cele prezentate?*

– Am vorbit despre evenimentele care au loc în zilele noastre ca semne ale sfârșitului și despre atitudinea pe care ar trebui să o avem noi, ca și creștini.

Nu trebuie să numărăm anii sau să calculăm cine este „regele de la miazăzi“, „regele de la miazănoapte“ și așa mai departe, ci să mergem mai în profunzime. Primii apostoli scriu toți, în epistolele lor, despre nevoia de a cugeta că Hristos este aproape, ca să ne pregătim, să fim pregătiți din punct de vedere spiritual, în primul rând. Dacă ne găsim în starea aceasta de așteptare ca Hristos să vină la noi în sens spiritual, fie în sufletele noastre, prin har, fie la vremea morții noastre, atunci problema momentului venirii Sale pe pământ la sfârșitul lumii nu ne va mai tulbura atât de mult, încât să devenim membri ai vreunei secte noi care se urcă pe vârful muntelui și așteaptă veacul ce va să fie. Nu știm ziua, nici ceasul; prioritatea este pregătirea spirituală.

Cu toate acestea, vremurile în care trăim sunt atât de pline de evenimente care ar putea fi numite „apocaliptice“, încât trebuie să fim foarte conștienți de ele. Domnul nostru spune că, deși nu știm ziua, nici ceasul, trebuie să luăm pildă de la smochin, căci atunci când mlădița lui odrăsește frunze, cunoaștem că vara este aproape. Tot așa, atunci când devin cu puțință toate lucrurile acestea – când devine cu puțință să fie o conducere unică a lumii, când Evanghelia este vestită tuturor popoarelor, când iau ființă atât de multe curente spirituale care sunt în chip limpede înșelătoare – toate acestea, este clar, sunt semne că ceva de foarte mare însemnătate bate la ușă și foarte probabil sunt legate de sfârșitul lumii.

Ca să fim pregătiți spiritual pentru aceasta, este foarte instructiv pentru noi să citim despre ce se întâmplă cu oamenii din lagăre. Relatările acestea ne arată că, orice s-ar întâmpla – chiar dacă suntem sub antihrist însuși sau în închisoare –, putem supraviețui, deoarece Îl avem pe Hristos. Viețile martirilor au fost dintotdeauna izvor de învățătură și zidire sufletească și chiar și în ziua de azi putem afla despre oameni care sunt martirizați.

Epilog

Cu aceste cuvinte s-a încheiat prelegerea părintelui Serafim. După mai puțin de doi ani, se afla în spital, pe moarte. În suferința intensă din ultima perioadă a bolii sale, tărâmul ceresc pentru care se pregătea de multă vreme a devenit mai apropiat și mai tangibil. Dumnezeu, Care îi împlinise odată dorirea chinuitoare, mistuitoare după Adevărul transcendent, îl mângâia acum în chipuri nevăzute. Neputând vorbi, el privea numai spre ceruri, în vreme ce din ochi îi curgeau lacrimi. A încercat odată să îi povestească fratelui său monah despre o descoperire primită în ceasul încercării, însă trupul său muribund nu i-a îngăduit să o facă. Când, în cele din urmă, sufletul i-a fost eliberat din trup, chipul i-a devenit strălucitor și plin de pace, iar gura i s-a așezat firesc într-un zâmbet blând. Cei care l-au văzut în sicriu mărturisesc despre bucuria liniștită care îi așteaptă pe cei ale căror inimi sunt deschise față de descoperirea lui Dumnezeu.

Dacă grăuntele de grâu, când cade în pământ, nu va muri, rămâne singur; iar dacă va muri, aduce multă roadă (In 12, 24). Prin moartea părintelui Serafim a fost semănată o sămânță care nu a încetat să aducă roadă în viețile oamenilor din Apus care Îl caută pe Dumnezeu. Prin publicarea neîntreruptă a scrierilor sale, însemnătatea lui universală a devenit mai evidentă. Cu toate că el a fost, într-adevăr, un purtător de cuvânt al creștinismului ortodox, a făcut mult mai mult decât să „explice” cu istețime diverse aspecte ale Tradiției creștine. El a fost o punte umană, vie, între omul apusean modern deprădăcinat și plinătatea adevărului. Pentru dobândirea acestui adevăr, după cum spunea el, nu este nevoie de stări exaltate ale conștiinței, ci numai de o inimă iubitoare, *înfrântă și smerită* (Ps. 50, 18) prin suferință. După ce au primit mesajul dătător de viață al înțelepciunii creștine vechi, transmis de părintele Serafim, încă și mai multe inimi au început să ardă pentru adevăr și fie ca ele să îl găsească în persoana Hristosului Celui Viu!

IEROMONAH SERAFIM ROSE

Nihilismul

Rădăcina Revoluției în epoca modernă

Traducere din limba engleză de
Dana Cocargeanu

Traducerea a fost făcută după originalul în limba engleză: Eugene (Fr. Seraphim) Rose, *Nihilism. The Root of the Revolution of the Modern Age*, Saint Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, USA, 2001.

Prefața ediției în limba engleză

Într-o locuință de la demisol, aflată în preajma centrului orașului San Francisco, la începutul anilor 1960, Eugene Rose, cel care avea să devină Părintele Serafim, stătea așezat la biroul acoperit de maldăre de cărți și de grămezi de hârtii adunate în dosare. Camera era mereu întunecoasă, căci pe fereastră nu putea intra decât puțină lumină. Cu câțiva ani înainte de mutarea lui Eugene, acolo avusese loc o crimă, iar unii spuneau că un duh rău încă mai sălășluia în acea cameră. Însă Eugene, parcă sfidând acest duh, precum și duhul din ce în ce mai întunecat al orașului, acoperise un perete cu icoane, în fața cărora licărea neîncetat o candelă.

În această cameră a început el să scrie o cronică monumentală a războiului purtat de omul modern împotriva lui Dumnezeu, a încercării omului de a distruge Vechea Ordine și de a clădi una nouă, fără Hristos, de a nega existența Împărăției lui Dumnezeu și de a clădi în locul acesteia propria sa utopie pământească. Proiectul acesta de lucrare purta titlul *Împărăția Omului și Împărăția lui Dumnezeu*.

Cu numai câțiva ani înainte, Eugene însuși fusese înlănțuit în mrejele Împărăției Omului și suferise acolo; și el purtase război împotriva lui Dumnezeu. După ce respinsese creștinismul protestant în care crescuse, pentru că îl socotea lipsit de putere și neroditor, el participase la contra-cultura boemă a anilor '50 și cercetase amănunțit unele religii și folozofii orientale, care învățau că Dumnezeu este, până la urmă, impersonal. Precum artiștii și scriitorii absurdului din vremea sa, el a experimentat nebunia, spulberând procesele de gândire logică, pentru a „trece în partea cealaltă“. A citit cuvintele „profetului“ nebun al nihilismului, Friedrich Nietzsche, până când acestea i-au răsunat în suflet cu o putere infernală, electrizantă. Prin toate aceste mijloace, el încerca să ajungă cu mintea la Adevăr sau Realitate; însă toate au fost zadarnice. Ajunsese într-o asemenea deznădejde, încât, mai târziu, când a fost rugat să o descrie, nu a putut spune decât: „Eram în iad.“ Se îmbăta și se lupta cu Dumnezeul despre Care spusese că este mort, lovind cu pumnii în podea și strigând la El să îl lase în pace. Odată, fiind beat, a scris: „Sunt bolnav, la fel ca toți oamenii care nu sunt în dragostea lui Dumnezeu.“

„Ateismul, avea să scrie Eugene după mai multă vreme, ateismul «existențial» adevărat, care arde de ură împotriva unui Dumnezeu aparent nedrept sau nemilostiv, este o stare duhovnicească; este o încercare autentică de a te

război, pentru a-L înțelege, cu adevăratul Dumnezeu, ale Cărui căi sunt atât de neînțelese până și pentru cei mai credincioși oameni; și se știe că nu o dată acest ateism a ajuns la o vedere orbitoare a Aceluia pe Care ateul autentic Îl caută cu adevărat. Hristos este Cel Care lucrează în aceste suflete. Antihrist nu se găsește în principal în cei care neagă cel mai puternic, ci în cei care afirmă cu micime de suflet, care Îl au pe Hristos numai pe buze. Nietzsche, spunându-și antihrist, și-a dovedit foamea intensă de Hristos...“

Într-o astfel de stare de foame intensă se găsea Eugene la sfârșitul anilor '50. Și atunci, ca o suflare de vânt iscată din senin, în viața sa a pătruns o realitate pe care nu ar fi putut să o prevadă nicidecum. El avea să își amintească de acestea, spre sfârșitul vieții sale:

„Ani de zile, studiind, mă mulțumeam să fiu «deasupra tuturor tradițiilor», însă cumva credincios lor... Atunci când am intrat într-o biserică ortodoxă, am făcut-o numai pentru a vedea încă o «tradiție». Cu toate acestea, când am pătruns pentru prima dată într-o biserică ortodoxă (o biserică ru-sească din San Francisco), cu mine s-a petrecut ceva ce nu simțisem în nici un templu budist sau în orice alt fel de templu oriental; ceva în inima mea îmi spunea că aici este «acasă», că ajunsesem la capătul căutării mele. Nu ști-am exact ce înseamnă aceasta, pentru că slujba îmi era necunoscută și se ținea într-o limbă străină. Am început să vin mai des la slujbele ortodoxe, deprinzând, puțin câte puțin, limba și obiceiurile... Întâlnindu-mă cu Ortodoxia și cu credincioși ortodocși, am început să fiu conștient de o idee nouă, aceea că Adevărul nu era o simplă idee abstractă, căutată și cunoscută cu mintea, ci era ceva personal, o Persoană chiar – căutată și iubită cu inima. Și așa L-am întâlnit pe Hristos.“

În vreme ce lucra la *Împărăția Omului și Împărăția lui Dumnezeu* în locuința sa de la demisol, Eugene încă se mai lupta cu ceea ce descoperise. El gă-sise Adevărul în Chipul nedefinit al lui Hristos, păstrat în Biserica Ortodoxă de Răsărit, dar tânjea să pătrundă în „inima inimii“ acelei Biserici, cum îi spunea el, în dimensiunea ei mistică. Îl dorea pe Dumnezeu, Îl dorea cu disperare. Scrierile sale din această perioadă erau un fel de catharsis pentru el: un mijloc de a ieși din neadevăr, din întunericul subteran, afară, la lumină. Cu toate că au un ton filosofic, într-o măsură mai mare decât scrierile sale ulterioare, ele s-au născut dintr-o suferință intensă, încă proaspătă în sufletul său. Era firesc să scrie mult mai mult despre Împărăția Omului, în care suferise toată viața, decât despre Împărăția lui Dumnezeu, pe care deocamdată o întrezărise numai. El încă mai privea Împărăția lui Dumnezeu prin prisma Împărăției Omului.

Din cele paisprezece capitole, câte voise Eugene să cuprindă lucrarea sa, un *magnum opus*, numai cel de-al șaptelea a fost redactat în forma sa finală;

celelalte au rămas ca notițe scrise de mână. Acest al șaptelea capitol, pe care îl redăm în cele ce urmează, era despre filosofia nihilismului.

Nihilismul – credința că nu există un Adevăr Absolut, că tot adevărul este relativ – este, afirma Eugene, filosofia *de bază* a secolului al XX-lea: „El a devenit atât de răspândit și de omniprezent în vremurile noastre, a pătruns atât de adânc și complet în mințile și inimile tuturor oamenilor din ziua de azi, încât nu mai există nici un «front» pe care să poată fi combătut.“ Miezul acestei filosofii, spunea el, a fost „exprimat foarte limpede de către Nietzsche și de către un personaj al lui Dostoievski, în cuvintele: «Dumnezeu a murit, deci omul devine Dumnezeu și totul este posibil.»“

Din propria sa experiență, Eugene știa că omul nu poate veni la Hristos în chip desăvârșit până când nu conștientizează, mai întâi, cât de mult au căzut și s-au îndepărtat de la El atât el însuși, cât și societatea, adică până când nu a recunoscut existența nihilismului din el însuși. „Nihilismul veacului nostru există în fiecare dintre noi, scria el, iar cei care nu aleg, cu ajutorul lui Dumnezeu, să se lupte cu el în numele plinătății de Ființă a Dumnezeului celui viu sunt deja înghițiți de el. Am fost aduși până pe buza abisului nimicului și, fie că îl recunoaștem drept ceea ce este, fie că nu îl recunoaștem, vom fi înghițiți de el, din pricina afinității noastre pentru nimicul mereu prezent înlăuntrul nostru, fără nădejde de izbăvire, dacă nu ne ținem, având credință desăvârșită și neclintită (care, chiar și îndoindu-se, nu se îndoiește), de Hristos, fără de Care suntem cu adevărat nimic.“

Ca autor de scrieri, Eugene a simțit că trebuie să îi cheme pe contemporanii săi să se întoarcă de pe marginea prăpastiei. El a scris nu numai datorită doririi sale după Dumnezeu, ci și datorită grijii pentru alții care Îl doreau, până și pentru cei care, precum făcuse și el odinioară, Îl respingeau pe Dumnezeu sau se războiau cu El tocmai pentru că Îl doreau.

Din durerea inimii sale, din întunericul vieții sale de dinainte, Eugene vorbește omenirii contemporane, aflate în aceeași durere și în același întuneric. Acum, la patruzeci de ani după scrierea acestei lucrări, când puterile nihilismului și ale anticreștinismului pătrund tot mai adânc în alcătuirea societății noastre, este nevoie de cuvintele sale mai mult ca niciodată. Deoarece a înfruntat și a luptat cu nihilismul dinlăuntrul său, el poate să ne ajute să nu fim prinși de duhul lui distrugător de suflet și să ne ținem de Hristos, Adevărul cel Veșnic întrupat.

I. INTRODUCERE

Problema adevărului

Ce este acest nihilism în care am văzut originea Revoluției din epoca modernă? Când te gândești prima oară, răspunsul nu pare greu de găsit; câteva exemple evidente vin imediat în minte. Este vorba despre fantasticul program de distrugere al lui Hitler, de Revoluția bolșevică, de atacul dadaist asupra artei; mai este și fondul din care au izvorât aceste mișcări, reprezentat îndeosebi de câteva persoane „posedate” de la sfârșitul secolului al XIX-lea – poeți precum Rimbaud și Baudelaire, revoluționari ca Bakunin și Neceaev, „profeți” ca Nietzsche; de asemenea, la un nivel mai jos, în rândul contemporanilor noștri, acea neliniște nelămurită care îi face pe unii să se înhesuie în jurul unor magicieni precum Hitler, iar pe alții, să evadeze în droguri sau false religii, sau să comită acele crime „fără sens” care devin din ce în ce mai caracteristice pentru vremurile noastre. Însă toate acestea nu reprezintă decât suprafața spectaculoasă a problemei nihilismului. Să le explici până și numai pe ele, odată ce ai pătruns dedesubtul acestui înveliș, nu este nicidecum ușor; însă în capitolul de față noi ne-am propus ceva mai mult: să înțelegem natura întregii mișcări care are aceste fenomene drept exemple extreme.

Pentru a face aceasta, este necesar să evităm două mari curse aflate de o parte și de alta a căii pe care am ales-o, în care au căzut majoritatea celor care au vorbit despre spiritul nihilist al vremurilor noastre: apologia și diatriba.

Oricine este conștient de preaevidentele imperfecțiuni și rele ale civilizației moderne, care au fost prilejul și cauza directă a reacției nihiliste – cu toate că, vom vedea, și ele au fost rodul unui nihilism incipient –, nu poate să nu simtă o oarecare compătimire măcar pentru câțiva dintre cei care au participat la ea. Această compătimire poate lua forma milei pentru niște oameni care ar putea fi priviți, dintr-un anumit punct de vedere, ca „victime” nevinovate ale condițiilor împotriva cărora și-au îndreptat eforturile; sau poate fi exprimată în părerea comună că anumite tipuri de fenomene nihiliste au de fapt o semnificație „pozitivă” și au de jucat un rol într-o așa-zisă „nouă dezvoltare” a istoriei sau a omului. Cea de-a doua atitudine este, iarăși, unul dintre roadele cele mai evidente ale însuși nihilismului despre care discutăm aici; însă prima, cel puțin, nu este cu totul lipsită de adevăr sau de dreptate. Totuși, tocmai pentru acest motiv trebuie să fim și mai atenți să nu îi acordăm o importanță mai mare decât i se cuvine. Este foarte ușor, în atmosfera de

ceață intelectuală cu care sunt îmbibate cercurile liberale și umaniste din zilele noastre, să îngădui ca mila pentru o persoană nefericită să se transforme în receptivitate față de ideile sale. Nihilistul, nu încapă îndoială, este, într-un anume sens, „bolnav“, iar boala lui este o mărturie despre boala unei epoci ai cărei reprezentanți – atât cei mai buni, cât și cei mai răi – îmbrățișează nihilismul; însă boala nu poate fi vindecată, nici măcar diagnosticată corect, prin „compătimitate“. Oricum, o „victimă“ cu totul „nevinovată“ nu există. În mod foarte evident, nihilistul este implicat în chiar acele păcate și acea vină a omnirii care au produs relele vremii noastre; și pornind la luptă – cum fac toți nihilistii – nu numai împotriva unor „abuzuri“ și „nedreptăți“, reale sau imaginare, din ordinea socială și cea religioasă, ci și împotriva ordinii înseși, precum și a Adevărului pe care se sprijină acea ordine, nihilistul ia parte activă în lucrarea lui satan (căci despre aceasta este vorba aici), fapt care nu poate fi nicidecum explicat prin mitul „victimă nevinovată“. Nimeni, până la urmă, nu îi slujește lui satan împotriva propriei voințe.

Dar dacă intenția noastră nu este nici pe departe „apologia“, nici simpla diatribă nu constituie scopul nostru. Nu este suficient, de pildă, să condamni nazismul sau bolșevismul pentru caracterul lor „barbar“, „gangstericesc“ sau „antiintelectual“, iar avangarda artistică sau literară, pentru „pesimismul“ sau „exhibiționismul“ ei; după cum nu este de ajuns nici să aperi „democrațiile“ în numele „civilizației“, „progresului“ sau „umanismului“, sau pentru că ele susțin „proprietatea privată“ și „libertățile cetățenilor“. Cu toate că unele dintre ele au o anumită măsură de dreptate, asemenea argumente de fapt nu ating subiectul; loviturile nihilismului merg prea adânc, programul lui este mult prea radical, pentru ca ele să i se poată opune cu succes. Rădăcina nihilismului este eroarea, iar eroarea nu poate fi biruită decât de Adevăr. Cea mai mare parte a criticii nihilismului nu este nicidecum îndreptată spre această rădăcină, iar motivul – după cum vom vedea – este că nihilismul a devenit în vremea noastră atât de răspândit și de omniprezent, a pătruns atât de adânc și complet în mințile și inimile tuturor oamenilor din ziua de azi, încât nu mai există nici un „front“ pe care să poată fi combătut; iar cei care cred că se luptă cu el de cele mai multe ori îi folosesc armele, pe care, cu adevărat, le întorc împotriva lor înșiși.

Unii vor obiecta, poate, văzând întinderea subiectului acestui proiect, că ne-am desfăcut prea larg plasa: că am exagerat răspândirea nihilismului sau, dacă nu am făcut-o, atunci că acest fenomen este atât de universal, încât sfidează orice încercare de abordare. Trebuie să recunoaștem că scopul nostru este ambițios, cu atât mai mult cu cât multe fenomene nihiliste sunt ambigue; și, într-adevăr, dacă am dori să încercăm o cercetare minuțioasă a problemei, nu am termina niciodată.

Cu toate acestea, este posibil să ne desfăcem larg plasa și tot să prindem pește pe care îl urmărim – deoarece până la urmă, acesta este numai unul, și

unul mare. Nu se pune problema unei cercetări complete a fenomenelor nihiliste; însă o cercetare a mentalității nihiliste pe care se sprijină toate, a efectelor de necontestat ale acesteia și a rolului ei în istoria contemporană este cu puțință, cu siguranță.

Vom încerca, în cele ce urmează, mai întâi să descriem această mentalitate – cel puțin în câteva dintre manifestările ei cele mai importante – și să îi schițăm dezvoltarea istorică; iar apoi, să cercetăm mai profund semnificația și programul ei istoric. Însă, înainte de a putea face acestea, trebuie să știm mai limpede despre ce vorbim; trebuie să începem deci cu o definiție a nihilismului.

Nu este necesar ca această lucrare să ne rețină prea mult; nihilismul a fost definit, și încă foarte succint, de către cel care a fost izvorul nihilismului filosofic, Nietzsche.

„Adevărul nu există; nu există nici o stare de fapt absolută – nici un «lucru ca atare». Numai aceasta înseamnă nihilism, și încă nihilism extrem.”¹

„Adevărul nu există”: am întâlnit deja această formulare în cuprinsul cărții de față, nu numai o dată, și ea va fi folosită frecvent de acum înainte. Căci problema nihilismului este, în chip foarte profund, o problemă legată de adevăr; cu adevărat, ea este chiar *problema* adevărului.

Însă ce este adevărul? Chestiunea este, mai întâi de toate, o problemă de logică: înainte de a discuta ce este adevărul, trebuie să cercetăm însăși posibilitatea existenței, precum și condițiile postulerii lui. Iar prin „adevăr” înțelegem, desigur – după cum reiese foarte clar din negarea lui Nietzsche –, adevărul absolut, pe care l-am definit deja ca fiind dimensiunea începutului și sfârșitului lucrurilor.

„Adevărul absolut”: expresia sună demodată pentru o generație hrănită cu scepticism de la naștere și neobișnuită să reflecteze serios. Cu siguranță, nimeni – așa se gândește astăzi –, nimeni nu este atât de naiv încât să mai creadă în „adevărul absolut”; tot adevărul, pentru vremurile noastre luminate, este „relativ”. Această expresie – „tot adevărul este relativ” –, să remarcăm, este traducerea în limbaj popular a cuvintelor lui Nietzsche, „adevărul (absolut) nu există”; aceeași doctrină stă atât la baza nihilismului maselor, cât și a nihilismului elitelor.

„Adevărul relativ” este reprezentat, în primul rând, pentru vremurile noastre, de cunoștințele științifice; știința începe prin a observa, continuă prin logică și înaintează într-un mod ordonat dinspre ceea ce se cunoaște spre necunoscut. Cunoștințele științifice sunt întotdeauna discursive, contingente, limitate, întotdeauna exprimate în „relație” cu altceva, niciodată nu stau singure, niciodată nu sunt categorice, niciodată nu sunt „absolute”.

¹ *The Will to Power*, Vol. I, în *The Complete Works of Friedrich Nietzsche*, New York, The Macmillan Company, 1909, vol. 14, p. 6.

Omul de știință specializat care nu obișnuiește să reflecteze adânc asupra a ceea ce face nu consideră că mai este nevoie de vreun alt fel de cunoștințe; ocupat cu cerințele specialității sale, el nu are, poate, nici timp, nici aplecare pentru întrebări „abstracte” care cercetează ideile de bază pe care se sprijină specialitatea sa. Dacă este silit, sau dacă mintea i se îndreaptă spontan spre astfel de probleme, explicația cea mai evidentă este de obicei suficientă pentru a-i satisface curiozitatea: tot adevărul este empiric, tot adevărul este relativ.

Desigur, fiecare dintre aceste două afirmații se contrazice pe sine însăși. Prima afirmație nu este nicidecum empirică, ci metafizică; iar cea de-a doua este ea însăși o afirmație cu caracter absolut. Chestiunea adevărului absolut apare în mintea observatorului critic, întâi de toate, datorită unor astfel de contradicții; iar prima concluzie logică către care trebuie să îl conducă ele este: dacă există vreun fel de adevăr, acesta nu poate fi doar unul „relativ”. Principiile de bază ale științei moderne, întocmai ca ale oricărui sistem de cunoaștere, sunt ele însele neschimbătoare și absolute; dacă nu ar fi așa, cunoașterea nu ar mai exista deloc, nici măcar cea de tipul cel mai „reflexiv”, căci nu ar mai exista criterii pentru a decide dacă ceva reprezintă cunoștințe sau adevăr.

Această axiomă are un corolar: nu se poate ajunge la ceea ce este absolut prin intermediul a ceea ce este relativ. Adică nu se poate ajunge la principiile de bază ale oricărui sistem de cunoaștere prin intermediul acelei cunoașteri, ci ele trebuie să fie date dinainte; ele nu sunt obiectul demonstrației științifice, ci al credinței.

Am discutat despre universalitatea credinței într-un capitol anterior, unde am văzut că ea stă la baza întregii activități și cunoașteri a omului; am mai văzut, de asemenea, că, pentru a nu cădea pradă unor amăgiri subiective, credința trebuie să fie întemeiată pe adevăr. De aceea, este o întrebare legitimă, și chiar imposibil de evitat, dacă principiile de bază ale credinței științei – de exemplu, coerența și uniformitatea naturii, transsubiectivitatea cunoașterii umane, posibilitatea rațiunii de a trage concluzii în urma observației – sunt întemeiate pe adevărul absolut; dacă nu sunt, atunci ele nu pot fi nimic mai mult decât niște probabilități ce nu pot fi verificate. Poziția „pragmatică” adoptată de mulți oameni de știință și umaniști care nu se deranjează să reflecteze despre ceea ce este fundamental – cum că aceste principii sunt numai niște ipoteze experimentale pe care experiența colectivă le consideră a fi demne de încredere – este, cu siguranță, nesatisfăcătoare; ea poate oferi o explicație psihologică a credinței pe care o inspiră aceste principii, dar, de vreme ce nu așază temelia acelei credințe în adevăr, lasă întregul edificiu al științei pe nisipuri mișcătoare și nu oferă nici o apărare sigură împotriva vânturilor iraționale care îl atacă periodic.

În realitate însă, – fie dintr-o simplă naivitate, fie dintr-o intuiție mai profundă pe care nu o pot argumenta – cea mai mare parte a oamenilor de ști-

ință și a umaniștilor cred cu siguranță că există o legătură între credința lor și adevărul lucrurilor. Desigur, este o altă problemă dacă această încredințare a lor este justificată sau nu; este o problemă metafizică, iar sigur e că încredințarea aceasta nu este justificată de metafizica destul de primitivă a majorității oamenilor de știință.

Fiecare om, după cum am văzut, trăiește prin credință; tot așa, fiecare om – lucru mai puțin evident, dar la fel de neîndoielnic – este un metafizician. Afirmarea cunoașterii de orice fel – și nu există nici un om în această lume care să nu facă astfel de afirmații – implică o teorie a cunoașterii, un standard al cunoașterii, precum și o idee despre ceea ce, în mod fundamental, poate fi cunoscut și este adevărat. Acest adevăr fundamental, fie el conceput ca Dumnezeuul creștinismului sau pur și simplu ca o coerență fundamentală a lucrurilor, este un principiu prim metafizic, un adevăr absolut. Însă, recunoscând existența unui astfel de principiu, lucru spre care logica ne conduce în chip inevitabil, teoria „relativității adevărului“ se prăbușește, arătată a fi ea însăși un absolut care se contrazice pe sine.

Proclamarea „relativității adevărului“ este, prin urmare, o „metafizică negativă“, cum i s-ar putea spune, dar tot o metafizică. Există mai multe forme importante ale acestei „metafizici negative“ și, de vreme ce fiecare se contrazice pe sine într-un mod ușor diferit de celelalte și este asociată unei mentalități ușor diferite de cele asociate celorlalte forme, ar fi înțelept să dedicăm câte un paragraf cercetării fiecăreia dintre ele. Le putem împărți în două categorii generale, „realism“ și „agnosticism“, iar pe acestea, la rândul lor, în „naiv“ și „critic“.

„Realismul naiv“ sau „naturalismul“ nu neagă propriu-zis adevărul absolut, ci face propriile afirmații cu caracter absolut, care nu pot fi apărute. Respingând orice absolut „ideal“ sau „spiritual“, el afirmă adevărul absolut al „materialismului“ și „determinismului“. Această filosofie este încă prezentă în anumite cercuri – este doctrina marxistă oficială și este susținută de unii gânditori nesofisticați din Apus –, însă curentul principal al gândirii contemporane a lăsat-o în urmă și ea pare azi o relicvă bizară a unei epoci mai simple, dar demult apuse, cea victoriană, când mulți oameni și-au întors către „știință“ loialitatea, credința și sentimentele pe care până atunci le închinaseră religiei. Ea este formularea imposibilă a unei metafizici „științifice“ – imposibilă deoarece știința este, prin natura ei, cunoașterea particularului, pe când metafizica este cunoașterea a ceea ce stă la baza acestuia și este presupus de el. Este o filosofie sinucigașă, fiindcă „materialismul“ și „determinismul“ pe care le postulează anulează toată filosofia; de vreme ce ea trebuie să insiste că filosofia, întocmai ca orice altceva, este „determinată“, susținătorii ei nu pot afirma decât că filosofia lor, de vreme ce există, este „inevitabilă“, dar nicidecum că este „adevărată“. De fapt, această filosofie, dacă ar fi consecventă,

ar elimina cu totul categoria adevărului; însă partizanii ei, neputând fi acuzați că gândesc consecvent, nici profund, par să nu își dea seama de această contradicție fatală. Contradicția poate fi observată, la un nivel mai puțin abstract, în faptele altruiste și idealiste ale nihiliștilor ruși din secolul trecut, care contrazic izbitor teoria lor pur materialistă și egoistă; Vladimir Soloviev a arătat în chip inteligent această nepotrivire, atribuindu-le silogismul: „Omul se trage din maimuță, deci ne vom iubi unii pe alții.“

Orice filosofie presupune, într-o anumită măsură, autonomia ideilor; „materialismul“ filosofic este, astfel, un tip de „idealism“. El este, s-ar putea spune, mărturisirea despre sine a oamenilor ale căror idei nu se ridică deasupra a ceea ce este evident, a căror sete de adevăr este potolită atât de ușor de știință, încât ei o transformă pe aceasta din urmă în absolutul lor.

„Realismul critic“ sau „pozitivismul“ este negarea directă a adevărului metafizic. Pornind de la aceleași înclinații științifice ale mai naivului naturalism, el afișează o modestie mai mare, prin faptul că abandonează cu totul absolutul și se limitează la adevărul „empiric“, „relativ“. Am vorbit deja despre contradicția cuprinsă în această poziție: însăși negarea adevărului absolut este un „adevăr absolut“; din nou, la fel ca în cazul naturalismului, chiar postularea principiului prim al pozitivismului îi dovedește falsitatea.

„Agnosticismul“, la fel ca „realismul“, este „naiv“ și „critic“. „Agnosticismul naiv“ sau „doctrinar“ postulează imposibilitatea absolută de a cunoaște orice adevăr absolut. În timp ce afirmația sa pare a fi și mai modestă decât cea pozitivistă, tot merge prea departe, în mod clar: dacă el chiar știe că absolutul este „imposibil de cunoscut“, atunci însuși lucrul știut este „absolut“. Acest fel de agnosticism este, de fapt, numai o varietate de pozitivism, care încearcă, fără mai mult succes, să își mascheze contradicțiile.

Numai în „agnosticismul critic“ sau „pur“ găsim, în sfârșit, ceea ce pare a fi o renunțare reușită la adevăr; din nefericire, o astfel de renunțare implică renunțarea la tot și sfârșește – dacă este consecventă – într-un solipsism total. Acest tip de agnosticism este simpla afirmație a faptelor: nu știm dacă există un adevăr absolut, nici de ce natură ar fi acesta dacă într-adevăr ar exista; atunci – acesta este corolarul –, atunci să ne mulțumim cu adevărul empiric, relativ, pe care îl putem cunoaște. Însă ce este adevărul? Ce este cunoașterea, ce se cunoaște? Dacă nu există nici o măsură absolută pentru ele, nici măcar nu pot fi definite. Agnosticul, chiar atunci când recunoaște justețea acestei critici, nu îi permite să îl tulbure; poziția sa este „pragmatică“, „experimentalistă“, „instrumentalistă“: adevărul nu există, însă omul poate supraviețui, se poate descurca în lume, și fără el. Această poziție a fost susținută în medii sus-puse și, de asemenea, în medii foarte de jos, în secolul nostru antiintelectualist; însă despre ea se poate spune cel puțin că este iresponsabilă din punct de vedere intelectual. Ea reprezintă abandonarea definitivă a adevărului, sau mai curând capitularea adevărului în fața puterii, fie că acea putere este na-

țiunea, rasa, clasa socială, confortul sau orice altă cauză capabilă să absoarbă energia pe care oamenii o închinău altădată adevărului.

Adepții „pragmatismului” și ai „agnosticismului” pot fi foarte sinceri și bine-intenționați; însă nu fac altceva decât să se înșele pe ei înșiși – și pe alții – continuând să folosească cuvântul „adevăr” pentru a descrie ceea ce caută ei. De fapt, existența lor este o mărturie a faptului că a luat sfârșit căutarea adevărului care l-a însuflețit atât de multă vreme pe omul european. Mai mult de patru secole de gândire modernă au fost, dintr-un anumit punct de vedere, un experiment despre posibilitățile de cunoaștere deschise omenirii, presupunând că *Adevărul Revelat nu există*. Concluzia – pe care Hume deja o zărise, de care se refugiase în confortul „judecății sănătoase și simțului practic”¹ și al vieții convenționale și pe care mulțimile din zilele noastre o simt fără a avea vreun adăpost sigur de acest fel –, concluzia acestui experiment este o negație absolută: dacă Adevărul Revelat nu există, nu mai există deloc adevăr; căutarea adevărului săvârșită în afara Revelației a ajuns într-o fundătură. Omul de știință recunoaște acest lucru prin faptul că le limitează la o specializare foarte îngustă, fiind mulțumit dacă observă o oarecare coerență într-o mulțime restrânsă de fapte, fără a se obosi cu existența vreunui adevăr, mare sau mic; mulțimile demonstrează același lucru atât prin faptul că nu așteaptă de la omul de știință adevărul, ci aplicațiile tehnologice ale unor cunoștințe care nu au decât o valoare practică, cât și prin aceea că își îndreaptă privirile spre alte surse, iraționale, pentru a găsi valorile fundamentale pe care altădată oamenii se așteptau să le găsească în adevăr. Stăpânirea tiranică a științei asupra vieții practice este contemporană cu apariția unei serii de „revelații” pseudoreligioase; ambele sunt simptome înrudite ale aceleiași boli: părăsirea adevărului.

Așadar, logica ne poate duce până aici: negarea sau îndoiala cu privire la adevărul absolut duce (dacă ești consecvent și sincer) la abisul solipsismului și al iraționalității; singura poziție care nu implică contradicții *de logică* este afirmarea unui adevăr absolut care susține și apără toate adevărurile mai mici; iar acest adevăr absolut nu poate fi atins prin mijloace omenești, relative. În acest punct logica nu ne mai poate ajuta și dacă vrem să înaintăm trebuie să intrăm într-un univers al discursului cu totul diferit. Una este să spui că nu există nici o piedică logică împotriva afirmării adevărului absolut; dar este cu totul altceva chiar să îl afirmi. O asemenea afirmare nu poate fi întemeiată decât pe o anumită sursă; până la urmă, problema adevărului trebuie să ajungă la problema Revelației.

Ajunsă aici, mintea critică șovăie. Trebuie să încercăm să dobândim din afara noastră ceea ce nu putem obține numai prin propriile puteri? Aceasta

¹ Limba engleză *common sense*, din latinescul *sensus communis*, tradus uneori ca *simț* sau *sens comun*; definițiile date expresiei în limba engleză indică o judecată sănătoasă, de ordin practic, care nu depinde de educație (*n. tr.*).

este o mare lovitură pentru mândrie – îndeosebi pentru acea mândrie, considerată astăzi „smerenie“, a omului de știință care „stă jos, ca un copilăș, în fața faptelor“ și totuși refuză să recunoască vreun alt judecător al faptelor în afară de mândra rațiune umană. Cu toate acestea, o anumită revelație – Revelația Dumnezeiască, Revelația creștină – este cea care îi provoacă atâta silă raționistului; pe celelalte nu le neagă.

Într-adevăr, cine nu acceptă, în chip total și conștient, o doctrină a adevărului coerentă, precum cea oferită de Revelația creștină, este silit – dacă are și cea mai mică pretenție de a cunoaște – să caute altundeva o astfel de doctrină; aceasta a fost calea urmată de filosofia modernă, care a sfârșit în întunecime și zăpăceală, deoarece nu a vrut niciodată să privească în față faptul că nu poate obține singură ceea ce nu îi poate fi dat decât din afară. Orbirea și zăpăceala filosofilor moderni cu privire la principiile prime și la dimensiunea absolutului au fost urmarea directă a presupunerii de la care au pornit, aceea că Revelația nu există; căci de fapt această presupunere i-a făcut pe oameni orbi față de lumina soarelui și a întunecat tot ceea ce odinioară fusese limpede în lumina lui.

Pentru cel care bâjbâie în întuneric și nu vrea să îi fie vindecată orbirea nu există decât o singură cale; acea cale este să caute o lumină aici, jos, în întunericul în care se află. Mulți aleargă către lumânarea pâlپândă a „judecății sănătoase și simțului practic“ și a vieții convenționale și acceptă – deoarece cumva tot trebuie să te descurci – păreriile momentului din cercurile sociale și intelectuale din care fac parte. Însă mulți alții, considerând că această lumină este prea slabă, se înghesuie în jurul lanternelor magice ce proiectează opinii amăgitoare, multicolore, care măcar pot distra, dacă altă proprietate nu au; ei devin următori devotați ai diverselor curente politice, religioase sau artistice pe care „spiritul vremii“ le-a făcut să fie la modă.

De fapt, nimeni nu trăiește decât prin lumina unei revelații, fie că aceasta este adevărată sau falsă, fie că slujește la a lumina sau a întuneca. Cine nu vrea să trăiască după lumina Revelației creștine trebuie să trăiască după o revelație neadevărată; și toate revelațiile de acest fel duc la Abis.

Am început această analiză cu întrebarea logică: „Ce este adevărul?“ Această întrebare poate – și trebuie – să fie încadrată într-o perspectivă cu totul diferită. Pilat cel sceptic a pus această întrebare, dar nu era sincer; în mod ironic pentru el, l-a întrebat chiar pe Adevărul Însuși. „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața; nimeni nu vine la Tatăl Meu decât prin Mine.“¹ „Veți cunoaște Adevărul, iar Adevărul vă va face liberi.“² Adevărul în acest sens, adevărul care dăruiește viață și libertate veșnice, nu poate fi ajuns prin mijloace omenești; el nu poate fi decât descoperit, revelat de sus de către Cineva Care are puterea de a o face.

¹ In 14, 6.

² In 8, 32.

Calea care duce la acest adevăr este îngustă și cei mai mulți oameni – deoarece merg pe calea „cea lată” – nu o găsesc. Cu toate acestea, nu există nici un om care să nu caute acest Adevăr, pentru că așa am fost creați de Dumnezeu, Cel care este Adevărul. Vom privi, în capitolele următoare, la multe dintre absoluturile false, dumnezeii mincinoși pe care oamenii i-au inventat și cărora li s-au închinat în epoca noastră idolatră; și vom vedea că aspectul lor, poate, cel mai izbitor este că fiecare dintre ei, departe de a fi vreo „revelație nouă”, este o versiune diluată, schimonosită, pervertită sau parodiată a Adevărului Unic către care oamenii nu pot decât să arate, chiar în rătăcirea și hula, și mândria lor. Ideea de Revelație Divină a fost cu totul discreditată pentru cei care trebuie să se supună poruncilor imperioase ale „spiritului vremii”; însă este imposibil să fie stinsă setea de adevăr pe care Dumnezeu a sădit-o în om pentru a-l conduce la El, care nu poate fi potolită decât prin acceptarea Revelației Sale. Până și cei care se declară mulțumiți cu adevăruri „relative” și se socotesc prea „sofisticați”, sau prea „onești” sau chiar prea „smeriți” pentru a căuta absolutul – până și ei se satură, până la urmă, de hrana formată din bucățele nesatisfăcătoare la care s-au limitat singuri, în mod arbitrar, și tânjesc după o mâncare mai consistentă.

Dar la toată mâncarea Adevărului creștin se ajunge numai prin credință; și principala piedică împotriva unei astfel de credințe nu este logica, după cum afirmă opinia modernă superficială, ci o altă credință, opusă ei. Într-adevăr, am văzut că logica nu poate nega adevărul absolut fără a se nega pe sine însăși; logica ce se așază împotriva Revelației creștine este numai slujitoarea unei alte „revelații”, a unui fals „adevăr absolut”: adică a nihilismului.

În paginile următoare vom numi „nihilști” oameni care aparent au vederi foarte diferite: umaniști, sceptici, revoluționari de toate felurile, artiști și filosofi din diverse școli; ei însă sunt uniți într-o lucrare comună. Fie că săvârșesc o „critică” pozitivistă a adevărurilor și instituțiilor creștine, fie un atac revoluționar violent asupra Vechii Ordini, fie că descriu viziuni apocaliptice despre o distrugere universală și instaurarea unui paradis terestru, sau sunt angajați în lucrări științifice obiective în interesul „unei vieți mai bune” în această lume – presupunerea tacită, de bază, fiind că lumea cealaltă nu există –, scopul lor este același: nimicirea Revelației Divine și pregătirea unei noi ordini, în care nu va rămâne nici o urmă din vechiul mod de a privi lucrurile, în care Omul va fi singurul dumnezeu.

Etapele dialecticii nihiliste

Mentalitatea nihilistă este una singură, prin unitatea scopului ei de bază; ea însă se manifestă în fenomene diferite, după cum diferită este firea oamenilor care au îmbrățișat-o. Astfel, cauza nihilistă unică înaintează în același timp pe mai multe fronturi, iar dușmanii ei sunt derutați și înșelați de această tactică eficientă. Cu toate acestea, pentru un observator atent, manifestările nihilismului se reduc la trei sau patru tipuri mai însemnate, care sunt legate între ele ca etape într-un proces ce poate fi numit dialectica nihilistă. O etapă a nihilismului se opune unei alte etape, dar nu se luptă cu succes împotriva ei, ci încorporează greșelile aceleia în propriul său program și face omenirea să înainteze pe drumul spre Abisul de la capătul oricărui nihilism. Argumentele fiecărei etape, cu siguranță, reușesc adesea să sublinieze anumite neajunsuri evidente ale unei alte etape, de dinaintea ei sau de după ea; însă nici o critică nu este vreodată îndeajuns de radicală pentru a ajunge la greșelile comune tuturor etapelor, iar adevărurile parțiale care există, într-adevăr, în toate formele nihilismului nu sunt, până la urmă, decât tactici de ademenire a oamenilor către marea minciună de la baza tuturor formelor.

Etapele descrise în paginile următoare nu trebuie înțelese ca pur și simplu cronologice, cu toate că, în sensul cel mai îngust, ele chiar sunt o cronică a dezvoltării mentalității nihiliste, din vremea eșecului experimentului nihilist al Revoluției franceze până la înălțarea și prăbușirea celei mai recente și mai explicite manifestări a nihilismului, socialismul național. Astfel, cele două decade de dinainte și cele două de după mijlocul secolului al XIX-lea pot fi considerate piscul prestigiului și influenței liberalismului, iar J. S. Mill, liberalul tipic; epoca realismului ocupă, aproximativ, cea de-a doua jumătate a secolului și este reprezentată, pe de o parte, de gânditorii socialiști, pe de alta, de filozofii și de cei care au popularizat (sau poate ar trebui să spunem, mai bine, „au exploatat“) știința; vitalismul, în formele simbolismului, ocultismului, expresionismului artistic, și ale diverselor filosofii evoluționiste și „mistice“, este cel mai de seamă curent intelectual subteran din a doua jumătate de secol, de după aproximativ 1875; iar nihilismul distrugerii, cu toate că are rădăcinile intelectuale înfipte adânc în secolul precedent, încheie magistrul, atât în sfera publică, cât și în multe sfere private, întreaga perioadă, de un secol și un sfert, de nihilism, cu epoca concentrată de distrugere dintre 1914 și 1945.

Se va observa că aceste perioade se suprapun, căci nihilismul se dezvoltă într-un ritm diferit la popoare și indivizi diferiți; de fapt, suprapunerea este mult mai accentuată decât poate sugera schema noastră, în așa măsură încât în fiecare perioadă pot fi găsiți reprezentanți ai celorlalte etape și toți există până și în ziua de astăzi. Ceea ce este adevărat cu privire la perioadele istorice este adevărat și cu privire la persoane; nu există un nihilist „pur“ al fiecărei etape, fiecare temperament predominant nihilist fiind o combinație de cel puțin două etape.

Mai mult, deși epoca ce a început cu Revoluția franceză este prima în care nihilismul a avut un rol central, fiecare dintre etapele sale a fost reprezentată în secolele precedente. Liberalismul, de pildă, este derivat direct din umanismul Renașterii; realismul a constituit un aspect important al reformei protestante, precum și al iluminismului francez; un fel de vitalism a apărut în ocultismul din Renaștere și iluminism și apoi, iarăși, în romantism; iar nihilismul distrugerii, deși niciodată atât de desăvârșit ca în ultimul secol, a fost o ispită pentru unii gânditori extremiști, de-a lungul întregii epoci moderne.

Chiar dacă se ține seama de aceste rezerve, schema noastră ar putea fi acceptată ca cel puțin o aproximare a ceea ce a fost un proces istoric și psihologic neîndoielnic. Să începem deci cercetarea etapelor acestui proces – ale dialecticii nihiliste –, încercând să le judecăm în lumina limpede a Adevărului creștin ortodox, ale cărui întunecare și negare, dacă avem dreptate, reprezintă scopul existenței lor. În acest capitol vom descrie numai aceste etape și vom scoate în evidență prin ce anume pot fi ele caracterizate ca fiind nihiliste, prin raportare la definiția nihilismului pe care am adoptat-o.

1. Liberalismul

Liberalismul pe care îl vom descrie în paginile următoare nu este – să spunem de la început – un nihilism fățiș; el este, mai curând, un nihilism pasiv sau, și mai bine spus, pământul neutru din care au crescut etapele mai avansate ale nihilismului. Cititorii care au urmărit discuția noastră de mai înainte despre imposibilitatea „neutralității“ spirituale sau intelectuale în lumea aceasta vor înțelege imediat de ce am numit nihilist un punct de vedere care, deși nu a fost direct răspunzător pentru vreun fenomen nihilist frapant, a fost o premisă indispensabilă pentru apariția acestor fenomene. Apărarea incompetentă, de către liberalism, a unei moșteniri în care nu a crezut niciodată deplin a fost una dintre cele mai puternice cauze ale nihilismului fățiș.

Civilizația liberală umanistă care, în Europa Apuseană, a fost ultima formă a Vechii Ordini, distruse în Războiul cel Mare și în revoluțiile celei de-a doua decade a secolului al XX-lea, și care continuă să existe – dar într-o formă și mai atenuată, „democratică“ – în lumea liberă de astăzi¹ poate fi carac-

¹ „Lumea liberă“ era constituită din țările necomuniste, în perioada de dinaintea căderii regiunilor comuniste (reamintim cititorilor că această lucrare a fost scrisă în anul 1960) (n. tr.).

terizată în primul rând prin atitudinea ei față de adevăr. Nu este o atitudine de dușmănie deschisă, nici măcar de nepăsare intenționată, căci apologeții săi sinceri au, fără îndoială, un respect autentic față de ceea ce consideră ei că este adevăr; ci, mai degrabă, este o atitudine în care adevărul, în ciuda anumitor aparențe, nu mai este în centrul atenției. Adevărul în care declară a crede (desigur, cu excepția faptului științific) nu este, pentru ea, o monedă spirituală sau intelectuală de circulație curentă, ci capital nelucrător și neroditor rămas dintr-o epocă precedentă. Liberalul încă mai vorbește, cel puțin la ocazii oficiale, de „adevăruri eterne“, de „credință“, de „demnitatea umană“, de „chemarea înaltă“ a omului sau „setea de nestins a spiritului“ acestuia, chiar și de „civilizația creștină“; dar este foarte clar că aceste cuvinte nu mai înseamnă ceea ce însemnau odinioară. Nici un liberal nu le ia în serios pe deplin; ele sunt, de fapt, metafore, podoabe ale limbajului, menite să trezească o reacție emoțională, nu una intelectuală – o reacție condiționată în mare măsură de o folosire îndelungată, însoțită de amintirea unor vremuri când astfel de cuvinte chiar aveau un sens precis și serios.

Nimeni dintre cei care astăzi se mândresc cu „rafinamentul“ lor – adică majoritatea persoanelor din instituțiile academice, din autoritățile de stat, din știință, din cercurile intelectuale umaniste, toți cei care doresc sau declară că sunt în pas cu „vremurile“ – nu crede sau nu poate crede desăvârșit în adevărul absolut, sau, mai precis, în Adevărul creștin. Cu toate acestea, numele de „adevăr“ a fost păstrat, după cum au fost păstrate și numele acelor adevăruri socotite odinioară ca absolute, și puțini dintre cei aflați în poziții de autoritate sau influente ar șovăi să le folosească, chiar și atunci când sunt conștienți că înțelesul acestor cuvinte s-a schimbat. Adevărul, pe scurt, a fost „reinterpretat“; vechile forme au fost golite și li s-a dat un conținut nou, cvasinihilist. Acest lucru poate fi văzut cu ușurință printr-o scurtă cercetare a câtorva dintre principalele zone în care adevărul a fost „reinterpretat“.

În domeniul teologic, cel dintâi adevăr este, bineînțeles, Dumnezeu. Făcător atotputernic a toate, Care este pretutindeni, Care se descoperă credinței și în trăirea credincioșilor (și nu este contrazis de rațiunea celor care nu neagă credința), Dumnezeu este țelul suprem al întregii făpturi, iar El, spre deosebire de făptura Sa, își găsește țelul în El Însuși; tot ceea ce este creat stă în legătură cu El și depinde de El, singurul Care nu depinde de nimic din afara Sa; El a creat lumea pentru ca aceasta să trăiască bucurându-se de El și totul în lume este îndreptat spre acest țel, la care, totuși, este posibil ca oamenii să nu ajungă, printr-o folosire greșită a libertății lor.

Mentalitatea modernă nu poate suporta un astfel de Dumnezeu. El este și prea intim – prea „personal“, chiar prea „uman“ –, și prea absolut, prea nu face compromisuri în ceea ce ne cere; și Se face cunoscut numai credinței smerite – fapt menit să înstrăineze inteligența modernă cea mândră. Este limpede

că un „nou dumnezeu“ este cerut de către omul modern, un dumnezeu făurit după tiparul unor interese centrale ale omului modern, precum știința și afacerile; și, de fapt, făurirea unui astfel de dumnezeu a fost o intenție care a preocupat gândirea modernă. Ea este deja limpede la Descartes, este împlinită în deismul iluminismului și dezvoltată până la sfârșit în idealismul german: noul dumnezeu nu este o Ființă, ci o idee, nu se descoperă credinței și smerenei, ci este construit de mintea cea mândră care tot mai simte nevoia de „explicații“, după ce și-a pierdut dorința de mântuire. Acesta este dumnezeul cel mort al filozofilor, care nu au nevoie decât de o „cauză primă“ pentru a-și completa sistemele, precum și al adepților „gândirii pozitive“ și al altor sofști religioși, care inventează un dumnezeu pentru că „au nevoie“ de el și apoi socotesc să îl „folosească“ după bunul lor plac. Fie ei „deștiți“, „idealiști“, „panteiști“ sau „imantentiști“, toți dumnezeii moderni sunt o construcție mentală, produsă de suflete moarte, din cauza pierderii credinței în adevăratul Dumnezeu.

Argumentele ateilor împotriva unor astfel de dumnezei sunt la fel de incontestabile pe cât sunt de irelevante; căci un astfel de dumnezeu este, de fapt, același lucru cu un ne-dumnezeu. Lipsit de interes pentru om, lipsit de puterea de a acționa în lume (poate numai să inspire un „optimism“ lumesc), acest dumnezeu este cu mult mai slab decât oamenii care l-au inventat. Pe o asemenea temelie, nici nu mai este nevoie să spunem, nu se poate zidi nimic sigur; și liberalii au motive temeinice ca, deși afirmându-și de obicei credința în această divinitate, să își clădească de fapt viziunea despre lume pe temelia mai vizibilă, deși nu cu mult mai stabilă, a Omului. Ateismul nihilist este formularea explicită a ceea ce era deja, nu numai implicit, ci chiar prezent, într-o formă neclară, în liberalism.

Implicațiile etice ale credinței într-un astfel de dumnezeu sunt identice cu cele ale ateismului; însă acest acord lăuntric este, din nou, ascuns în exterior sub un nor de metafore. În creștinism, tot ceea ce înfăptuiește omul în viață este privit și judecat din perspectiva vieții lumii celeilalte, viața de după moarte, care nu va avea sfârșit. Necredinciosul nu își poate închipui ce înseamnă această viață pentru credinciosul creștin; pentru cei mai mulți oameni de astăzi viața viitoare, la fel ca și Dumnezeu, a devenit o simplă idee, și prin urmare atât negarea, cât și afirmarea existenței ei implică la fel de puțin efort. Pentru credinciosul creștin, viața viitoare înseamnă bucurie de neînchipuit, bucurie care o depășește pe cea cunoscută în această viață prin comuniunea cu Dumnezeu din rugăciune, din Liturghie, din Taine; deoarece atunci Dumnezeu va fi Tot în toate și această bucurie nu va fi pierdută, și va spori la nesfârșit. Cine crede cu adevărat are mângâierea unei pregustări a vieții veșnice. Cel care crede în dumnezeul modern, neavând această pregustare și deci necunoscând bucuria creștină, nu poate crede în viața viitoare în același fel; cu adevărat, dacă ar fi sincer cu el însuși, ar trebui să recunoască faptul că nu poate crede deloc în ea.

Există două forme principale ale acestei necredințe care trece drept credință liberală: cea protestantă și cea umanistă. Concepția protestantă liberală despre viața viitoare – pe care, din păcate, o împărtășesc din ce în ce mai multe persoane care se declară catolice sau chiar ortodoxe – este, asemenea concepțiilor liberale despre toate celelalte aspecte legate de spiritual, o profesiune de credință minimală, care maschează de fapt credința în nimic. Viața viitoare a devenit un tărâm subteran întunecos în viziunea populară, un loc unde îți primești „odihna binemeritată” după o viață de trudă. Nimeni nu știe prea clar cum este acest tărâm, căci el nu corespunde nici unei realități; el este, mai curând, o proiecție emoțională, o consolare pentru cei care preferă să nu înfrunte implicațiile necredinței lor.

Acest „rai” este rodul unei uniri dintre limbajul creștin și lumescul obișnuit și nu este convingător pentru nimeni care își dă seama de imposibilitatea compromisului în asemenea probleme fundamentale; nici adevăratul creștin ortodox, nici nihilistul consecvent nu sunt vrăjiți de el. Dar compromisul umanismului este și mai puțin convingător. Aici, aproape că nici nu mai există pretenția că ideea corespunde realității; totul devine metaforă și retorică. Umanistul nu mai vorbește deloc despre rai, cel puțin nu cu seriozitate; își îngăduie însă să vorbească despre cele „eterne”, de preferat sub forma unor figuri de stil răsunătoare: „adevăruri eterne”, „spiritul etern al oamenilor”. Ne putem întreba, pe bună dreptate, dacă, în aceste expresii, cuvântul respectiv mai are înțeles. În stoicismul umanist ceea ce este „etern” a fost redus la un conținut atât de subțire și de fragil, încât este aproape imposibil să îl deosebești de nihilismul materialist și determinist care încearcă – având o oarecare justificare, cu siguranță – să îl nimicească.

În ambele cazuri, cel al „creștinului” liberal și cel al umanistului încă și mai liberal, neputința de a crede în viața veșnică provine din același fapt: ei cred numai în această lume, nu au nici experiența celeilalte lumi, nici cunoștințe despre ea, nici credință în ea și, mai ales, ei cred într-un „dumnezeu” *care nu are putere să învieze oamenii din morți*.

În spatele retoricii lor, protestantul rafinat și umanistul sunt foarte conștienți că în universul lor nu este loc nici pentru Rai, nici pentru veșnicie; sensibilitatea lor cu totul liberală nu își caută o doctrină etică într-o sursă transcendentă, ci într-una imanentă, iar inteligența lor abilă este capabilă chiar să transforme această *faute de mieux* într-o apologie pozitivă. Din perspectiva lor, a trăi fără nădejdea bucuriei veșnice și fără teama durerii veșnice înseamnă să fii „realist” și „curajos”; pentru cel care îmbrățișează viziunea liberală asupra lumii nu este necesar să crezi în Rai sau iad pentru a duce o „viață bună” în această lume. Atât de desăvârșit oarbă este mentalitatea liberală față de sensul morții.

Chiar dacă nemurirea nu există, crede liberalul, tot poți trăi o viață civilizată; „dacă nemurirea nu există – spune logica mult mai profundă a lui Ivan Ka-

ramazov din romanul lui Dostoievski – toate sunt legiuite“. Stoicismul umanist este posibil pentru anumiți oameni, pentru o anumită perioadă de timp: adică, până când persoana înțelege deplin implicațiile negării nemuririi. Liberalul trăiește într-o utopie care trebuie să se prăbușească în fața adevărului lucrurilor. Dacă moartea înseamnă, precum cred și liberalul și nihilistul, dispariția individului, atunci lumea aceasta și toate din ea – iubirea, bunătatea, sfințenia, totul – sunt ca și nimic, nimic din ceea ce ar putea face omul nu are o consecință ultimă, iar oroarea desăvârșită a vieții le este ascunsă oamenilor numai de către puterea voinței lor de a se înșela pe ei înșiși; și „toate sunt legiuite“, nici o nădejde sau teamă legată de cealaltă lume nu îi oprește pe oameni de la experimente monstruoase sau vise sinucigașe. Cuvintele lui Nietzsche reprezintă adevărul – și profeția – noii lumi produse de această viziune:

Nu trebuie să i se dea crezare nici unui cuvânt din ceea ce mai înainte era considerat adevărat. Tot ceea ce mai demult era disprețuit ca fiind lipsit de sfințenie, interzis, demn de ocară și funest – toate aceste flori înfloresc acum pe cele mai încântătoare căi ale adevărului.¹

Orbirea liberalului este un înaintaș direct al moralei nihiliste și, încă și mai precis, a celei bolșevice; căci aceasta din urmă nu este altceva decât o aplicare consecventă și sistematică a necredinței liberalismului. Ironia supremă a perspectivei liberale este faptul că exact atunci când scopul lui cel mai profund va fi realizat în lume și toți oamenii vor fi „eliberați“ de jugul etaloanelor transcendente, când până și credința prefăcută în lumea cealaltă va dispărea, exact atunci nu va mai putea exista viața cunoscută sau dorită de liberal; aceasta, deoarece „omul cel nou“ pe care îl produce necredința nu poate vedea în liberalism decât ultima dintre „iluziile“ pe care liberalismul a dorit să le distrugă.

În orânduirea creștină și politica se întemeia pe adevărul absolut. Am văzut deja, în capitolul anterior, că principala formă providențială luată de guvernare, când aceasta a fost făcută în armonie cu Adevărul creștin, a fost Imperiul creștin ortodox, în care suveranitatea era investită într-un Monarh, iar autoritatea purcedea de la acesta în jos, printr-o structură socială ierarhică. Pe de altă parte, după cum vom vedea în capitolul următor, un sistem politic care respinge Adevărul creștin trebuie să recunoscă „poporul“ drept suveran și să înțeleagă autoritatea ca purcezând de jos în sus, într-o societate formal „egalitară“. Este limpede că fiecare dintre cele două forme constituie exact inversul celeilalte; căci ele sunt opuse în concepțiile lor despre temelia și scopul guvernării. Monarhia creștină ortodoxă este o formă de guvernământ întemeiată în chip divin și îndreptată, în chip fundamental, spre lumea cealaltă, scopul ei profund constă în predarea învățaturii Adevărului creștin și mântuirea sufletelor; guvernarea nihilistă – pentru care cel mai potrivit nume, după

¹ *The Will to Power*, p. 377.

cum vom vedea, este anarhia – este întemeiată de oameni și îndreptată numai spre această lume, nu are un țel mai înalt decât fericirea pământească.

Concepția liberală despre guvernare, după cum s-ar putea bănuși, este o încercare de compromis între aceste două idei care nu pot fi împăcate. În secolul al XIX-lea, acest compromis a luat chipul „monarhiilor constituționale“, o încercare – din nou – de a uni o formă veche cu un conținut nou; astăzi, principalele reprezentante ale concepției liberale sunt „republicile“ și „democrațiile“ din Europa Apuseană și din America, majoritatea păstrând un echilibru destul de precar între forțele autorității și Revoluție, declarându-și, în același timp, credința în ambele.

Desigur, este imposibil să crezi în ambele la fel de sincer și de înflăcărat și, în realitate, nimeni nu a făcut vreodată acest lucru. Monarhii constituționali precum Ludovic Filip au socotit că îl fac declarând că guvernează „prin Harul lui Dumnezeu și voința poporului“, o expresie ale cărei elemente se anulează reciproc, fapt limpede atât pentru anarhist¹ cât și pentru monarhist.

Orice formă de guvernământ este trainică în măsura în care Îl are pe Dumnezeu drept temelie și Voia Lui drept îndrumător; însă, cu siguranță, aceste aspecte nu caracterizează forma liberală de guvernământ. În concepția liberală, poporul este cel care conduce, nu Dumnezeu; Dumnezeu Însuși este un „monarh constituțional“, a Cărui autoritate a fost cu totul delegată poporului și a Cărui funcție este cu totul ceremonială. Liberalul crede în Dumnezeu cu aceeași înflăcărare retorică cu care crede în Rai. Forma de guvernământ zidită pe o astfel de credință se deosebește foarte puțin, în principiu, de una zidită pe necredință totală; iar rămășița de stabilitate pe care o are în prezent, oricâtă ar fi ea, este, în chip limpede, îndreptată spre anarhie.

Orice stăpânire trebuie să conducă *fie* prin Harul lui Dumnezeu, *fie* prin voința poporului, trebuie să creadă *fie* în autoritate, *fie* în Revoluție; în aceste chestiuni, compromisul nu este posibil decât în aparență și pentru o anumită perioadă de timp. Revoluția, ca și necredința care a însoțit-o întotdeauna, nu poate fi oprită la jumătatea drumului; ea este o forță care, odată trezită, nu se va opri până ce nu va ajunge la o Împărăție lumească totalitară. Exact acest lucru este dovedit de istoria ultimelor două secole. Faptul de a împăciui Revoluția și de a-i oferi concesiile, cum au făcut mereu liberalii, arătând prin aceasta că nu dețin vreun adevăr cu care să i se opună, înseamnă că atingerea scopului ei este amânată, poate, dar nu și împiedicată. Iar faptul de a te împotrivi Revoluției cu o Revoluție proprie, fie ea „conservatoare“, „neviolentă“ sau „spirituală“, înseamnă nu numai a demonstra necunoașterea întregii întinderi și naturi a Revoluției din vremurile noastre, ci și a admite principiul fundamental al acestei Revoluții: acela că vechiul adevăr nu mai este adevărat

¹ A se vedea, de pildă, observațiile lui Bakunin despre Ludovic Napoleon, în G. P. Maximoff, ed., *The Political Philosophy of Bakunin*, Glencoe, Illinois, The Free Press, 1953, p. 252.

și că în locul lui trebuie să fie așezat un nou adevăr. Următorul nostru capitol va dezvolta această idee, arătând mai precis care este țelul Revoluției.

Prin urmare, în concepția liberală despre lume – în teologia ei, în etică, politică, precum și în alte aspecte pe care nu le-am prezentat – adevărul a fost slăbit, diluat, supus la compromisuri; în toate domeniile, adevărul care odinioară era absolut a devenit mai puțin sigur, dacă nu chiar cu totul „relativ“. Este posibil – și, de fapt, aceasta este definiția lucrării liberalismului – să păstrezi, o vreme, roadele unui sistem și ale unui adevăr de care nu ești sigur sau față de care ești sceptic; însă nu poți zidi nimic pozitiv pe o asemenea nesigurantă, și nici pe încercarea de a o face respectabilă din punct de vedere intelectual, în feluritele doctrine relativiste pe care le-am cercetat deja. Nu există și nu poate exista o apologie filosofică pentru liberalism; apologiile sale, atunci când nu sunt pur și simplu retorice, sunt sentimentale și pragmatice. Însă faptul cel mai izbitor privitor la omul liberal, pentru orice observator relativ obiectiv, nu sunt atât lipsurile doctrinei sale, cât aparenta sa orbire față de aceste lipsuri.

Acest fapt, care, lucru de înțeles, îi irită pe criticii bine-intenționați ai liberalismului, are o singură explicație plauzibilă. Pe liberal nu îl deranjează nici măcar neajunsurile și contradicțiile fundamentale din propria filosofie, deoarece interesul său cel mai de seamă se găsește altundeva. Dacă el nu este preocupat de a întemeia orânduirea politică și socială pe Adevărul Divin, dacă este indiferent față de realitatea Raiului și a iadului, dacă îl vede pe Dumnezeu ca pe o simplă idee despre o imprecisă putere impersonală, toate acestea se datorează faptului că el este interesat de scopuri lumești imediate și orice altceva este pentru el vag sau abstract. Liberalul poate fi interesat de cultură, de erudiție, de afaceri sau pur și simplu de confort; dar, în fiecare dintre țelurile sale, dimensiunea absolutului pur și simplu lipsește. El nu poate, sau nu vrea, să gândească din punctul de vedere al finalității, al lucrurilor fundamentale. Seta de adevăr absolut a dispărut; a fost înghițită de lumesc.

Desigur, în universul liberal adevărul – adică erudiția – este compatibil cu lumescul; însă adevărul înseamnă mai mult decât simpla erudiție. „Oricine este din adevăr ascultă glasul Meu.“¹ Toți cei care au căutat în mod corect adevărul au întâlnit, la capătul căutării lor – fie pentru a-L accepta, fie pentru a-L respinge –, pe Domnul nostru Iisus Hristos, „Calea, Adevărul și Viața“, Adevărul care stă împotriva lumii și este o mustrare pentru tot ceea ce e lumesc. Liberalul, care crede că universul său se află la adăpost de acest Adevăr, este „bogatul“ din parabolă, împovărat peste măsură cu interesele și ideile sale lumești, care nu dorește să renunțe la ele pentru smerenia, sărăcia și modestia care îl caracterizează pe adevăratul căutător al adevărului.

¹ In 18, 37.

Nietzsche a formulat și a doua definiție a nihilismului sau, mai degrabă, un comentariu la definiția „adevărul nu există”; acesta este: „nu există răspuns pentru întrebarea «de ce?»”¹. Așadar, nihilismul înseamnă că întrebările privind lucrurile fundamentale nu au răspuns, unul pozitiv, adică; iar nihilistul este cel care acceptă „nu”-ul implicit pe care, după cum se presupune, i-l dă universul ca răspuns la aceste întrebări. Însă există două feluri de a accepta acest răspuns. Unul este calea extremă în care el este exprimat fățiș și amplificat în programele Revoluției și ale distrugerii; acesta este nihilismul propriu-zis, nihilismul activ, căci – să folosim cuvintele lui Nietzsche – „nihilismul nu înseamnă numai credința că totul merită să piară; ci omul chiar pune mâna la treabă; *omul distruge*.”² Există însă și o cale „moderată”, cea a nihilismului pasiv sau implicit, pe care l-am examinat aici, nihilismul liberalului, al umanistului, al agnosticului, care, acceptând că „adevărul nu există”, *nu mai pun întrebări despre lucrurile fundamentale*. Nihilismul activ presupune acest nihilism al scepticismului și al necredinței.

Regimurile nihiliste totalitare din secolul nostru au întreprins, ca parte componentă a programelor lor, „reeducarea” nemiloasă a popoarelor stăpânite. Pușini din cei care au fost supuși acestui proces o anumită perioadă de timp au scăpat complet influenței lui; în mod inevitabil, într-un mediu în care totul este coșmar oamenilor le este afectat simțul realității și al adevărului. O „reeducare” mai subtilă, în care se folosesc mijloace foarte blânde, dar al cărei scop rămâne nihilist, se practică de o vreme în lumea liberă. Nicăieri nu este ea întreprinsă mai stăruitor sau mai eficient decât în centrul intelectual al acestei lumi, în învățământul superior. Aici, constrângerea exterioară este înlocuită de persuasiunea interioară; domnește un scepticism mortal, ascuns în spatele rămășițelor unei „moșteniri creștine”, în care pușini cred și în care încă și mai pușini cred cu convingere adâncă. Răspunderea profundă pe care o avea odinioară savantul, aceea de a comunica adevărul, a fost lepădată; și întreaga „smerenie” care încearcă să ascundă acest fapt în spatele unei vorbării sofisticate despre „limitele cunoașterii umane” nu este decât o altă mască a nihilismului pe care profesorul universitar liberal îl are în comun cu extremiștii zilelor noastre. Tinerilor care – până când sunt „reeducați” în mediul academic – încă mai însetează după adevăr, li se predă, în locul acestuia, „istoria ideilor”, sau li se deturneză interesul spre studii „comparative”, iar relativismul și scepticismul omniprezente care sunt întipărite în aceste studii sunt suficiente pentru a ucide aproape în toți setea firească pentru adevăr.

Lumea academică – și cuvintele acestea nu sunt spuse nici cu ușurătate, nici fără chibzuință – a devenit astăzi, în mare parte, o sursă de pervertire. Pervertește să asculți sau să citești cuvintele unor oameni care nu cred în ade-

¹ *The Will to Power*, p. 8.

² *Ibid.*, p. 22

văr. Pervertește încă și mai tare să primești, în loc de adevăr, mai multă erudiție și cunoștințe savante care, dacă sunt prezentate ca fiind scopuri în sine, nu sunt altceva decât parodii ale adevărului pe care erau menite să îl slujească, sunt numai o fațadă dincolo de care nu există conținut. În chip tragic, pervertește și să fii expus la virtutea de bază care încă i-a mai rămas lumii academice, integritatea celor mai buni reprezentanți ai săi – dacă această integritate nu slujește adevărul, ci erudiția sceptică și, astfel, seduce și mai eficient către evanghelia subiectivismului și a necredinței ascunsă de această erudiție. Pervertește simplul fapt de a trăi și de a lucra într-o atmosferă cu totul îmbibată de o concepție falsă despre adevăr, în care Adevărul creștin este considerat irelevant pentru preocupările academice cele mai importante, în care până și cei care încă mai cred în acest Adevăr nu pot decât sporadic să își facă auzite glasurile deasupra scepticismului promovat de sistemul academic. Răul, desigur, se află în primul rând în sistem, care este întemeiat pe neadevăr, și numai în mod incidental în numeroșii profesori cărora sistemul le permite și pe care îi încurajează să îl propovăduiască.

Liberalul, omul lumesc, este omul care și-a pierdut credința; iar pierderea credinței desăvârșite este începutul sfârșitului ordinii zidite pe acea credință. Cei care încearcă să mențină prestigiul adevărului fără a crede în acesta le oferă tuturor dușmanilor lor cea mai puternică armă; o credință care este numai metaforică este sinucigașă. Radicalul atacă doctrina liberală în orice punct al ei, iar vălul retoricii nu o poate apăra de înfigerea adâncă a sabiei lui ascuțite. Liberalul, supus atacului insistent, cedează la fiecare punct, silit să recunoască adevărul învinuirilor care i se aduc, fără a fi capabil să opună acestui adevăr negativ și critic vreun adevăr pozitiv propriu; aceasta, până când, după o tranziție lungă și de obicei treptată, dintr-o dată se trezește că Vechea Ordine, neapărată și aparent imposibil de apărât, a fost răsturnată și că un adevăr nou, mai „realist” – și mai brutal – a ocupat câmpul de luptă.

Liberalismul este prima etapă a dialecticii nihiliste, atât pentru că propria lui credință este goală pe dinăuntru, cât și pentru că acest caracter găunos dă naștere la o reacție încă și mai nihilistă – o reacție care, în mod ironic, își proclamă „dragostea de adevăr” și mai răsunător decât liberalismul, dar în același timp poartă omenirea mai departe pe calea erorii. Această reacție este a doua etapă a dialecticii nihiliste: realismul.

2. Realismul

Realismul despre care vorbim – un termen general pe care îl înțelegem ca incluzând formele diferite ale „naturalismului” și „pozitivismului” – este, în forma lui cea mai simplă, doctrina care a fost popularizată exact cu numele de „nihilism” de către Turgheniev în *Părinți și copii*. Personajul Bazarov din acel roman reprezintă tipul „omului nou” din Rusia „anilor '60”, reprezentant al

materialiștilor și determiniștilor simpliști, care chiar credeau (ca D. Pisarev) că mântuirea omenirii se găsește prin disecarea broaștelor, sau că au dovedit că sufletul omenesc nu există pentru că nu l-au găsit efectuând o autopsie. (Aceasta ne duce cu gândul la nihilistii sovietici, „oamenii noi“ ai „anilor '60“ ai secolului nostru, care nu Îl găsesc pe Dumnezeu în spațiul cosmic.) Acest „nihilist“ este omul care nu respectă nimic, nu se înclină în fața nici unui fel de autoritate, nu acceptă (crede el) nici o idee prin credință, judecă toate prin prisma științei, considerată adevăr absolut și unic, respinge orice idealism sau abstracțiune în favoarea concretului și fapticului. El crede, într-un cuvânt, în „nimic-altceva-decât“ în reducerea a tot ceea ce oamenii au considerat „mai înalt“, a lucrurilor care țin de minte și de spirit, la cele de jos sau „primare“: materia, senzația, fizicul.

În opoziție cu caracterul vag al liberalismului, concepția despre lume a realistului pare perfect clară și simplă. În locul agnosticismului sau al unui deism evaziv, ateism fățiș; în locul unor „valori mai înalte“ neclare, materialism și interes personal nedeghizate. Totul este limpede în universul realist – în afară de ceea ce este cel mai important și necesită cel mai mult claritate: începutul și sfârșitul lui. În vreme ce liberalul se exprimă vag cu privire la lucrurile fundamentale, realistul este naiv într-un mod copilăresc: acestea pur și simplu nu există pentru el; numai lucrurile cele mai evidente există.

Acest realism, desigur, se contrazice pe sine, fie că ia foma unui „naturalism“ care încearcă să stabilească un materialism și un determinism absolute, fie forma unui „pozitivism“ care pretinde că neagă cu totul absolutul, fie a „agnosticismului“ doctrinar, mereu gata să vorbească despre „imposibilitatea cunoașterii“ realității în esența ei; am discutat deja această problemă în secțiunea I a acestui capitol. Însă discuția, desigur, este pur academică, ținând cont de faptul că nici nu este corect ca realismul, o contradicție logică, să fie tratat ca o filosofie. Realismul este gândul naiv, indisciplinat al omului practic, care nu obișnuiește să reflecteze și care, în epoca noastră de simplificare exagerată, socotește să impună întregii lumi normele și ideile lui simpliste; sau, la un nivel puțin diferit, este gândul la fel de naiv al omului de știință, legat de lucrurile evidente de către cerințele specializării sale, atunci când, în mod nejustificat, încearcă să extindă aplicarea criteriilor științifice dincolo de hotarele lor cuvenite. În cazul din urmă, adoptând o deosebire folositoare¹, este vorba de „științism“, opus științei legitime; căci trebuie să se înțeleagă că noi nu vorbim aici împotriva științei în sine, ci împotriva exploatării incorecte, atât de obișnuită astăzi, a standardelor și metodelor ei.

¹ Această deosebire a fost făcută, de pildă, de către Arnold Lunn în *The Revolt Against Reason*, New York, Sheed and Ward, 1951, p. 5 *et passim*; precum și de F. A. Hayek, în *The Counter-Revolution of Science*, Glencoe, Illinois, The Free Press, 1952, pp. 15-16. Primul dintre cei doi autori este preocupat mai mult de „științismul“ teoretic, iar cel de-al doilea, de cel practic.

Este corect să numim „nihilism“ o astfel de filosofie? Mai precis, este ea nihilism în sensul dat acestui termen în definiția noastră? Dacă adevărul este, în sensul cel mai înalt, cunoștința începutului și sfârșitului lucrurilor, a dimensiunii absolutului; și dacă nihilismul este doctrina care susține că acest adevăr nu există; atunci este limpede că cei care socotesc cunoștințele științifice drept unic adevăr și neagă ceea ce se află deasupra lor sunt nihiliști exact în sensul aceluși cuvânt. Venerarea faptelor nu este nicidecum iubire de adevăr; ci este, după cum am sugerat deja, o parodie a acesteia. Este îngâmfarea fragmentului care încearcă să înlocuiască întregul; este încercarea plină de mândrie de a construi un turn Babel, o grămadă de fapte, pentru a ajunge de jos la înălțimile adevărului și ale înțelepciunii. Întreaga pretinsă „smerenie“ a oamenilor de știință și a savanților realiști, acești oameni puțin credincioși, nu poate ascunde mândria uzurpării lor colective a tronului lui Dumnezeu; în micimea lor, ei consideră că „cercetarea“ lor minuțioasă are mai multă greutate decât Revelația dumnezeiască. Nici pentru oamenii aceștia „adevărul nu există“; și despre ei putem spune ce a spus Sfântul Vasile cel Mare despre oamenii de știință greci păgâni: „Osânda lor groaznică va fi încă și mai mare din pricina acestei înțelepciuni lumești, fiindcă, văzând atât de limpede în științe deșarte, ei de bună voie și-au închis ochii față de cunoștința adevărului“¹.

Dar până aici nu am făcut cum se cuvine deosebirea dintre a doua etapă a nihilismului și cea dintâi. Majoritatea liberalilor acceptă știința ca fiind adevăr unic; în ce chip se deosebește realistul de ei? Diferența nu constă în principal în doctrină – dintr-un anumit punct de vedere, realismul nu este altceva decât un liberalism sistematizat și lipsit de iluzii – ci în gradul în care se accentuează anumite aspecte, precum și în motivație. Liberalul este indiferent față de adevărul absolut, din pricina unui atașament prea mare de lumea aceasta; pe de altă parte, în cazul realistului nepăsarea față de adevăr devine ostilitate, iar simplul atașament față de lume devine devotament fanatic. Aceste consecințe extreme trebuie să aibă o cauză mai acută.

Realistul însuși ar spune că această cauză este chiar iubirea de adevăr, ce nu permite credința într-un „adevăr mai înalt“, care este numai o închipuire. Nietzsche, împărtășind această credință a realistului, a văzut în ea o calitate creștină care s-a întors împotriva creștinismului. „Simțul adevărului, dezvoltat foarte mult prin creștinism, în cele din urmă se răzvrățește împotriva falsității și caracterului fictiv al tuturor interpretărilor creștine ale lumii și ale istoriei ei.“² Dacă aceste cuvinte sunt înțelese într-un context corect, ele conțin o anumită înțelegere, însă incompletă și deformată. Răzvrătirea imediată a lui Nietzsche era împotriva unui creștinism diluat în foarte mare măsură de liberalismul umanist, un creștinism în care iubirea neclintită și credincioșia

¹ *Omilia la Hexameron*, I, 4.

² *The Will to Power*, p. 5.

pentru adevăr erau rare, dacă nu lipseau cu totul, un creștinism care devenise un simplu idealism moral, cu o nuanță de sentiment estetic. Nihilisții ruși, în chip asemănător, se răzvrăteau împotriva idealismului romantic al „oamenilor inutili“, care trăiau într-un tărâm încetoșat al închipuirilor și al evadării, despărțit de orice fel de realitate, fie ea spirituală sau lumească. Adevărul creștin este la fel de departe de o astfel de pseudospiritualitate precum este și realismul nihilist. Atât creștinul, cât și realistul au iubire de adevăr, dorința de a nu fi înșelați, pasiunea de a ajunge la rădăcina lucrurilor și de a le găsi cauza ultimă; ambii resping, ca fiind nesatisfăcătoare, orice argumentare care nu se raportează la un absolut ce nu are nevoie de nici o justificare; ambii sunt dușmanii înflăcărați ai frivolității unui liberalism care refuză să ia în serios lucrurile fundamentale și să considere viața omenească drept lucrarea foarte serioasă care este de fapt. Tocmai această iubire de adevăr va împiedica încercarea liberalilor de a păstra idei și instituții în care nu cred cu adevărat și care nu sunt întemeiate pe adevărul absolut. Ce este adevărul? – dacă această întrebare este vitală, arzătoare pentru cineva, atunci pentru acel om compromisiul liberalismului și al umanismului devine imposibil; cel care și-a pus această întrebare o dată, cu toată ființa lui, nu va mai putea fi mulțumit niciodată cu ceea ce lumea se mulțumește să primească în locul adevărului.

Dar nu este de ajuns să pui această întrebare; trebuie să îi găsești și răspunsul, altminteri starea de pe urmă a celui care caută va fi mai rea decât cea dintâi. Creștinul a găsit unicul răspuns în Dumnezeu și Fiul Său; realistul, neavând legătură cu viața creștină și cu Adevărul care o însuflețește, pune întrebarea într-un vid spiritual și se mulțumește să accepte primul răspuns pe care îl găsește. Confundând creștinismul cu o formă de idealism, el îl respinge și devine un închinător fanatic al singurei realități pe care o poate vedea cel orb din punct de vedere spiritual: lumea aceasta. Însă, chiar dacă putem admira seriozitatea materialistului și ateului devotat, nici cea mai mare milostivire nu ne poate face să mai vedem în el iubirea de adevăr care l-a însuflețit, poate, la început; ci, mai degrabă, el este victima unei iubiri pentru adevăr care a rătăcit, a devenit boală și a ajuns la negarea ei înseși. Motivația realistului, de fapt, nu este curată: el pretinde că știe ceea ce, conform propriei sale teorii despre cunoaștere, nu poate fi cunoscut (am văzut că negarea adevărului absolut este ea însăși un „adevăr absolut“); și, dacă face acest lucru, este pentru că are un motiv ascuns, pentru că așază deasupra adevărului o altă valoare lumească. Nietzsche, nemilosul realist și „căutător al adevărului“, sedus de viziunea „Supraomului“, ajunge până la urmă să evoce voința de neadevăr și de putere; realismul marxist, de dragul unei împărății de o mie de ani revoluționare, aduce pe lume un regim al minciunilor și al înșelăciunii nemaivăzut până atunci. Iubirea de adevăr, văduvită de adevăratul ei obiect, este prostituată și transformată într-o „cauză“ irațională și devine principiu de

subversiune și de distrugere; ea devine dușmanul adevărului la care nu a reușit să ajungă, al oricărui fel de ordine întemeiată cu totul sau parțial pe adevăr și – în cele din urmă – al ei înseși.

Ea devine, de fapt, o parodie desăvârșită a iubirii creștine pentru adevăr. Pe când creștinul vrea să afle sensul fundamental a orice și nu este mulțumit până nu vede că toate sunt întemeiate pe Dumnezeu și pe Voia Sa, realitul pune și el totul sub semnul întrebării, dar numai pentru a putea să desființeze orice aluzie sau aspirație la ceva mai înalt și să reducă și să simplifice acest „ceva mai înalt” prin cea mai de suprafață și mai „simplă” explicație. Pe când creștinul Îl vede pe Dumnezeu în toate, realitul nu vede decât „rasă” sau „sex” sau „moduri de producție”.

Așadar, dacă realitul are în comun cu creștinul o hotărâre și o seriozitate cu totul străine mentalității liberale, aceasta este numai pentru a se alătura încă și mai puternic atacului asupra creștinismului întreprins de liberal și a-l duce la împlinire: adică, la desființarea totală a Adevărului creștin. Ceea ce a început șovăielnic în liberalism a căpătat avânt în realism și acum înaintea-ză cu hotărâre spre împlinirea sa catastrofică. Nietzsche a prevăzut că secolul nostru va fi „triumful nihilismului”; Jacob Burkhardt, acel liberal deziluzionat, a văzut în el nașterea unei epoci a unor dictatori care vor fi „*terribles simplificateurs*”. Cu Lenin și Stalin, Hitler și Mussolini, care dădeau soluții radicale „simple” celor mai complexe probleme, a început deja împlinirea acestei preziceri în domeniul politic. La un nivel mai profund, „simplificarea” nihilistă poate fi văzută în prețuirea universală acordată astăzi celui mai de jos ordin al cunoașterii, cel științific, precum și ideilor simpliste ale unor oameni precum Marx, Freud și Darwin, pe care practic se sprijină toată gândirea și viața contemporană.

Spunem „viața”, fiindcă este important să ne dăm seama că istoria nihilistă a secolului nostru nu a fost ceva impus din afară sau de deasupra, sau cel puțin nu în mod predominant; ci, mai degrabă, ea a presupus și s-a hrănit dintr-un pământ nihilist care se pregătește de multă vreme în inimile oamenilor. Tocmai din nihilismul vieții obișnuite, din nihilismul vieții de zi cu zi arătat în viața și în gândurile și în aspirațiile poporului, tocmai de aici au izvorât toate evenimentele îngrozitoare ale secolului nostru. În legătură cu aceasta, concepția despre lume a lui Hitler ne oferă informații foarte folositoare, pentru că în el nihilismul extrem și monstruos era așezat pe temelia unui realism deloc excepțional și chiar tipic. El împărtășea credința comună în „știință”, „progres” și „luminare” (deși, desigur, nu și pe cea în „democrație”), precum și un materialism practic care disprețuia total orice fel de teologie, metafizică, precum și toate gândurile sau acțiunile legate de orice altă lume decât cea de „aici și acum”, mândrindu-se cu faptul că avea „darul de a reduce toate pro-

blemele la cea mai simplă temelie a lor¹. Avea o venerație grosolană pentru eficiență și utilitate, tolera cu larghețe „controlul nașterilor”, râdea de instituția căsătoriei ca de o simplă legalizare a impulsului sexual, care ar trebui să fie „liber”, saluta ideea sterilizării celor „necorespunzători”, disprețuia „elementele neproductive” precum călugării, nu vedea în incinerarea celor adormiți decât o chestiune „practică” și chiar nu șovăia să „valorifice în mod productiv” cenușa, pielea sau grăsimea acestora. El manifesta o neîncredere cvasianarhistă față de instituțiile sacre și venerabile, îndeosebi față de Biserică, cu „superstițiile” ei și cu toate legile și ceremoniile ei „demodate”. (Am remarcat deja aversiunea lui pentru instituția Monarhiei, un factor determinant pentru refuzul său de a lua titlul imperial). Avea o încredere naivă în „omul natural”, „animalul sănătos” care disprețuiește virtuțile creștine – îndeosebi fecioria –, ce împiedică „funcționarea naturală” a trupului. Simțea o încântare simplistă față de aparatele și mașinăriile moderne, în special pentru automobil și pentru senzația de viteză și de „libertate” pe care o dă acesta.

Foarte puține aspecte din acest *Weltanschauung* grosolan nu sunt împărtășite, într-o anumită măsură, de mulțimile din zilele noastre, îndeosebi de tineri, care se simt „luminați” și „eliberați”; foarte puține aspecte nu sunt tipic „moderne”. Și tocmai pe temelia unui astfel de realism, în care nu mai este loc pentru concepția creștină „complicată” despre viață și pentru realitățile importante în cel mai înalt grad ale lumii spirituale, pot înflori și crește viguros cele mai crase superstiții și credulitatea cea mai flagrantă. Oameni bine-intenționați socotesc să prevină apariția unui alt Hitler atacând „iraționalitatea” și apărând „rațiunea”, „știința” și „bunul simț”; însă, în afara contextului Adevărului creștin, aceste valori, alcătuind un realism al lor, sunt o pregătire pentru, iar nu o apărare împotriva nașterii unui alt „simplificator teribil”. Cei mai eficienți „simplificatori” contemporani sunt cei aflați la putere în Uniunea Sovietică; ei au transformat „știința” și „bunul simț” în religie; și oricine își pune nădejdea în ei pentru apărarea oricărei valori ce merită apărată se înșală amarnic.

Fără îndoială, realismul face parte din „spiritul vremurilor” noastre, și toți cei care simt că aparțin acestui spirit au trebuit să se adapteze la el. Astfel, în-suși umanismul, care într-o epocă mai tihnită avea nuanțe mai „idealiste” și liberale, a considerat că este necesar să „fie în pas cu vremurile” și să adopte un ton mai realist. Cei mai naivi au întemeiat o „religie” umanistă care se identifică cu cauza „științei” și a „progresului” și care a transformat în dogme exact contradicțiile interne pe care le-am dezbătut deja²; oameni de acest fel

¹ Citat în Hermann Rauschning, *The Voice of Destruction*, New York, G.P. Putnam's Sons, 1940, p. 6. Restul acestei descrieri se bazează în special pe *Hitler's Secret Conversations, 1941-1944*, New York, Farrar, Straus and Young, 1953.

² A se vedea, de pildă, scrierile lui Corliss Lamont sau Julian Huxley.

sunt cei care pot vedea și în marxism un fel de „umanism“. Însă până și la cei mai sofisticăți dintre umaniștii contemporani, la cei mai rafinați savanți și oameni de stat, tonul realist este evident. Acesta se descoperă, de pildă, în faptul că metodele și atitudinile specifice științei au invadat ultimele fortărețe ale studiilor umaniste; nici un savant contemporan, din orice domeniu ar proveni el, nu se simte în siguranță decât dacă munca sa este, la cel mai înalt nivel posibil, „științifică“ (ceea ce înseamnă adesea, desigur, „științistică“). Realismul mai poate fi văzut în tonul stoic, lumește înțelept și adesea cinic al tuturor umaniștilor contemporani, cu excepția celor mai naivi (sau religioși) dintre ei; „eliberarea de iluzii“ pe care își închipuie ei că au făcut-o a fost, în mare măsură, și o deziluzionare; acum, ei „știi mai bine“ și nu mai cred în „adevărurile înalte“ care îi mângâiau pe înaintașii lor.

Pe scurt, umanismul s-a împăcat cu realismul – și prin aceasta, socotește el, cu realitatea; umanistul vede în trecerea de la liberalism la realism nu numai o deziluzionare, ci și un proces de „maturizare“. Creștinul ortodox, desigur, vede cu totul altceva. Dacă rodul liberalismului era de a încetoșa, cu fumul „toleranței“ și al agnosticismului, adevărurile înalte privitoare la Dumnezeu și la viața duhovnicească, sarcina realismului pe care l-am cercetat până acum a fost să desființeze total acele adevăruri. În această a doua etapă a dialecticii nihiliste, Cerurile au fost închise privirii oamenilor, iar aceștia au hotărât să nu își mai dezlipească niciodată privirea din pământ, ci de acum încolo să trăiască numai în lumea aceasta și pentru ea. Această hotărâre a realității este tot atât de prezentă în „pozitivismul logic“ și în umanismul științific aparent nevinovat, ca și în fenomenele lămurit satanice ale bolșevismului și socialismului național. Consecințele hotărârii sunt ascunse de cei care o iau, căci ele implică exact acea realitate față de care realismul este orb: realitatea care se află deasupra și sub universul realist îngust. Vom vedea cum închiderea Cerurilor eliberează puteri neașteptate din adâncuri, care transformă în coșmar visul nihilist al unui „pământ nou“, și cum „omul cel nou“ al realismului va semăna mai puțin cu un om mitologic, „dezvoltat complet“, perfect și mai mult cu un adevărat „sub-om“, cum nu s-a mai văzut niciodată în istoria omenirii.

Acum, trebuie să cercetăm următoarea etapă din înaintarea nihilismului care conduce la acest scop: vitalismul.

3. *Vitalismul*

Liberalismul și realismul au coborât oamenii, vreme de mai mult de un secol, pe un drum mincinos, care, dacă nu ar fi fost schimbat, ar fi dus la ceva asemănător cu acele „utopii inversate“ despre care am auzit vorbindu-se atât de mult până acum, poate la o „minunată lume nouă“ mai îngrozitoare, un

sistem tehnologic neomenesc, în care toate problemele lumii ar fi rezolvate cu prețul înrobirii sufletelor oamenilor. Împotriva acestei utopii a planificării realiste s-au înălțat multe proteste în numele a ceea ce este concret și personal, în numele nevoilor neplanificate și nesistematice ale naturii umane, care sunt cel puțin la fel de esențiale, chiar și pentru o „fericire“ pur lumească, ca și nevoile materiale, mai evidente; un protest, mai presus de orice, în numele „vieții“, care, oricare ar fi înțelesul cuvântului, în mod clar ar fi sufocată în paradisul realist.

Principalul impuls intelectual al mișcării vitaliste a fost o reacție împotriva estompării realităților mai înalte în „simplificarea“ realistă a lumii. Acceptând acest lucru, trebuie, pe de altă parte, să observăm eșecul total al vitalismului pe acest nivel. Nefiind îndeajuns de întemeiați pe Adevărul creștin, sau chiar necunoscându-l, cei care au încercat să îndrepte defectele radicale ale realismului în general au inventat remedii care nu au fost numai neputincioase, ci chiar vătămătoare, remedii care de fapt sunt simptome ale unei etape mai avansate ale bolii pe care erau menite să o vindece.

Căci exact așa cum realismul, reacționând împotriva caracterului vag al liberalismului, s-a condamnat la sterpiciune prin acceptarea încreșterii adevărilor înalte, tot la fel vitalismul și-a subminat propriile speranțe acceptând, ca pe o ipoteză esențială, critica făcută adevărului absolut de către realismul pe care încerca să îl înfrunte. Oricât ar tânji vitalismul după cele „spirituale“ și „mistice“, nu le va căuta niciodată în Adevărul creștin, căci acesta a devenit „demodat“ pentru el, în chip la fel de neîndoielnic ca pentru cel mai orb dintre realiști. Din acest punct de vedere, este tipică pentru atitudinea vitalistă plângerea lui W. B. Yeats din autobiografia sa, de a fi fost „lipsit de către Huxley și Tyndall, pe care îi detestam, de religia simplistă a copilăriei mele ...“. Oricare ar fi justificarea psihologică a unei astfel de atitudini, ea nu are nimic de-a face cu adevărul lucrurilor; iar consecințele ei au fost neîndoielnic vătămătoare. Nu există nici o formă de vitalism care nu este naturalistă, nici una al cărei program nu începe și nu se sfârșește în lumea aceasta, nici una a cărei viziune despre vreo altă lume nu este decât o parodie. Calea nihilismului, să remarcăm din nou, a fost „progresivă“; erorile fiecărei etape sunt repetate și înmulțite în etapa următoare.

Nu se pune problema deci să descoperim în vitalism o întoarcere la adevărurile creștine sau la orice alt fel de adevăr. Totuși, în mod inevitabil, unii vitaliști pretind că fac acest lucru. Mulți critici au remarcat caracterul „pseudoreligios“ chiar al marxismului, deși acest epitet nu poate fi aplicat decât înflăcăării greșit orientate a adepților lui celor mai entuziaști, iar nu doctrinei lui, care are un caracter prea evident antireligios. În vitalism, problema „pseudoreligiei“ devine mult mai serioasă. Acum, plângerea ușor de înțeles după valorile spirituale pierdute dă naștere, pe de o parte, la fantezii subiective

și (uneori) satanism adevărat, pe care cei lipsiți de discernământ le iau drept revelații ale lumii „spirituale“, iar, pe de altă parte, la un eclecticism lipsit de rădăcini, care ia idei din toate civilizațiile și din toate epocile și găsește o legătură cu totul arbitrară între aceste fragmente greșit înțelese și ideile lui pervertite. Pseudospiritualitatea și pseudotraditionalismul, fie numai una dintre ele, fie ambele, sunt elemente componente ale multor sisteme vitaliste. Trebuie să fim prudenți, așadar, atunci când cercetăm afirmațiile celor care pretind că doresc să îi redea vieții un sens „spiritual“ și îndeosebi să fim prudenți față de cei care pretind a fi aliați sau susținători ai „creștinismului“. Erorile „spiritualiste“ sunt cu mult mai periculoase decât orice simplu materialism; și vom descoperi, în Partea a III-a a lucrării acesteia, că cea mai mare parte din ceea ce este considerat astăzi „spiritualitate“ este de fapt o „nouă spiritualitate“, un cancer născut din nihilism care se lipește de organisme sănătoase, pentru a le distruge dinăuntru. Această tactică este exact opusul atacului realist îndrăzneț asupra adevărului și a vieții spirituale; însă este tot o tactică nihilistă, și încă una mai avansată.

Așadar, din punct de vedere intelectual, vitalismul presupune o respingere a Adevărului creștin, alături de o anumită pretenție pseudospirituală. Dar chiar dacă nu înțelegem acest lucru, tot nu vom putea înțelege mișcarea vitalistă dacă nu cunoaștem starea duhovnicească a oamenilor care au devenit purtătorii ei. În liberalism și realism boala nihilismului încă este relativ superficială; încă mai este o chestiune de filosofie și se limitează la elitele intelectuale. În vitalism însă – precum și în marxism, manifestarea extremă a mentalității realiste – boala nu numai că se dezvoltă calitativ, dar se întinde și cantitativ; pentru prima oară, oamenii obișnuiți încep să manifeste semnele nihilismului care până acum se limitaseră la un număr restrâns.

Acest lucru, bineînțeles, este în concordanță deplină cu logica internă a nihilismului, care aspiră, precum creștinismul, pentru a cărui distrugere a fost născut, la universalitate. Deja pe la mijlocul secolului al XIX-lea, gânditorii cu o capacitate mai mare de observație și înțelegere își exprimau teama față de perspectiva „mulțimilor trezite“, cei care aveau să fie exploatați de „simplificatorii teribili“; și până în vremea lui Nietzsche, cel mai puternic „profet“ vitalist, presimțirea aceasta urâtă s-a adâncit și a devenit o certitudine. Nietzsche putea vedea că „moartea lui Dumnezeu“ începuse să „își arunce primele umbre peste Europa“; și cu toate că „evenimentul în sine este mult prea mare, prea îndepărtat, depășește prea mult puterea de înțelegere a majorității oamenilor, pentru a putea presupune că măcar vestea despre el a putut să ajungă la ei“, totuși, sosirea lui era sigură, și cei ca Nietzsche au fost „primii născuți și copiii prematuri ai secolului ce vine“ – secolul, să ne amintim, „triumfului nihilismului“.

Adevărul creștin, pe care liberalismul l-a subminat și pe care realismul l-a atacat, nu este un simplu Adevăr filosofic, ci este Adevărul vieții și al mân-

tuirii; și atunci când, în rândul mulțimilor care au fost hrănite de acel Adevăr, începe să câștige teren convingerea că el nu mai este credibil, rezultatul nu va fi un simplu scepticism rafinat, precum cel cu care se consolează o mână de liberali, ci o catastrofă spirituală de dimensiuni enorme, al cărui efect se va face simțit în toate aspectele vieții și gândirii umane. Gânditori precum Nietzsche au simțit prezența primelor umbre ale acestei catastrofe și au putut, astfel, să o descrie cu un anumit grad de detaliere și să îi deducă, parțial, consecințele; însă acestea din urmă nu s-au manifestat la scară mare decât atunci când umbrele acelea au început să se strecoare în inimile celor mulți. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, un număr din ce în ce mai mare de oameni obișnuiți începuseră acea căutare neliniștită – atât de prezentă în lumea contemporană – a unui înlocuitor al Dumnezeuului Care era mort în inimile lor. Această neliniște a fost principalul imbold psihologic al vitalismului; ea este materie primă, ca să spunem așa, gata pentru a fi modelată după tiparul ipotezelor intelectuale pe care tocmai le-am cercetat, de către meșteșugari inspirați de cel mai recent curent din „spiritul vremurilor“. Poate suntem înclinați să privim această neliniște în principal din perspectiva expotării ei de către demagogii nihilști, însă ea a avut un rol important și în stimularea artei și religiei vitaliste. Iar prezența acestui element în majoritatea fenomenelor vitaliste este motivul pentru care ele – în opoziție cu aparenta „sănătate mentală“ a liberalismului și realismului – manifestă nu numai simptome de deviere intelectuală, ci și de dezorientare spirituală și psihologică.

Este bine, înainte de a trece la examinarea manifestărilor formale, din filosofie și artă, ale vitalismului, să privim mai îndeaproape câteva dintre manifestările obișnuite ale acestei neliniști nelămurite care stă la temelia tuturor. Oare faptul că ea este o trăsătură nihilistă este atât de neîndoielnic cât am sugerat noi că ar fi? Mulți vor obiecta, spunând că semnificația ei a fost de multe ori exagerată, că nu este decât o formă nouă a ceva ce a existat dintotdeauna și că este o pretenție ridicolă să i se atribuie unui fenomen atât de comun numele pompos de „nihilism“. Această judecată, desigur, este întemeiată într-o anumită măsură; dar, este aproape imposibil de negat faptul că fenomenul modern se deosebește de toate cele dinainte în câteva aspecte importante. Răspândirea lui în zilele noastre este atât de mare, încât aproape atinge universalitatea; remediile „normale“, cele ale bunului simț, par a nu avea absolut nici un efect asupra lui, sau, dacă au, efectul este încurajarea lui; el a avut un drum paralel cu cel al necredinței moderne, așa încât, dacă un fenomen nu este cauza celuilalt, ambele sunt cel puțin manifestări paralele ale aceluiași proces. Aceste trei aspecte sunt atât de strâns unite între ele, încât nu le vom despărți în discuția care urmează, ci le vom cerceta împreună.

Regimul fascist și cel socialist național au fost cele mai iscusite în a exploata neliniștea mulțimilor și a o folosi pentru scopurile lor. Însă este „ciudat“ –

„ciudat“ pentru cine nu înțelege specificul epocii – că această neliniște nu a fost potolită de înfrângerea celor mai de seamă exploatare ai ei, ci de atunci ea mai degrabă a sporit în intensitate și – lucrul cel mai „ciudat“ – mai ales în țările cele mai avansate din punctul de vedere al ideologiilor democratice și liberale și care se bucură cel mai mult de bunăstare lumească, precum și în țări „înapoiate“, într-o măsură direct proporțională cu gradul lor de înaintare spre aceste țeluri. Nici războiul, nici idealismul liberal, nici bunăstarea nu o pot domoli – nici idealismul marxist, căci bunăstarea sovietică a produs același fenomen; aceste doctorii sunt neputincioase, nu pot ajunge la boală, căci ea este mult prea profundă.

Neliniștea oamenilor s-a manifestat poate cel mai izbitor în crime, și îndeosebi în crime juvenile. În majoritatea epocilor de până acum, crimele au constituit un fenomen de dimensiuni limitate, cu cauze vizibile, care puteau fi pricepute: patimile omenești, precum lăcomia, pofta, invidia, gelozia și altele asemenea lor; niciodată nu a existat ceva mai mult decât o foarte vagă prefigurare a crimelor care au devenit tipice în secolul nostru, crimele care nu au decât un nume, un cuvânt pe care avangardei zilelor noastre îi place să îl folosească într-un alt context nihilist: „absurde“.

Părintele este ucis de copil, sau copilul de părinte; un om cu totul necunoscut este bătut sau ucis – dar nu și jefuit – de un individ sau o „bandă“; aceste „bande“ terorizează cartiere întregi, bântuindu-le sau purtând războaie fără sens una împotriva alteia: și toate acestea, pentru ce? Vremurile sunt vremuri de „pace“ și „prosperitate“, criminalii pot proveni atât din rândul elementelor „celor mai bune“, cât și al „celor mai rele“ ale societății, comportamentul lor nu are nici un motiv „practic“ și adesea nu se iau nici un fel de precauții și nu se ține deloc seama de consecințe. Interogați, cei arestați pentru astfel de crime își explică purtarea în același fel: au fost împinși de un „impuls“, sau de o „pornire puternică“, sau au simțit o plăcere sadică comițând crima, sau au avut un pretext cu totul irelevant, precum plictiseala, zăpăceala sau iritarea. Pe scurt, nu își pot explica deloc comportamentul, nu există un motiv ușor de priceput pentru el și, prin urmare – poate cea mai consecventă și cea mai izbitoare trăsătură a acestor crime –, nu există remușcări.

Desigur, există și alte forme, mai puțin violente, ale neliniștii mulțimilor. Există, de pildă, pasiunea pentru mișcare și viteză, exprimată îndeosebi într-un veritabil cult al automobilului (am remarcat deja această pasiune la Hitler); popularitatea universală a televiziunii și cinematografului, care de cele mai multe ori au rolul de a oferi câteva ore de evadare din realitate, atât prin subiectele eclectice și „captivante“, „excitante“, cât și prin efectul hipnotic al acestor mijloace de transmitere; de asemenea, caracterul din ce în ce mai primitiv și sălbatic al muzicii agreate de cei mai mulți și al „jazz“-ului, o expresie mai autentică, poate, a sufletului contemporan; cultul iscusinței fizice din sport și adorarea

morbidă a „tineretii“, din care el face parte; predominarea și permisivitatea generală față de promiscuitatea sexuală, privită cu indulgență de mulți vârstnici care sunt considerați a avea o judecată sănătoasă și a fi demni de încredere, ca fiind un semn al „francheței“ tinerilor contemporani și o altă formă a atitudinii „deschise“, „experimentale“, încurajate atât de mult în arte și științe; mai este și lipsa de respect pentru autoritate, cultivată de o atitudine populară, care nu vede alte valori în afara „imediatului“ și a „dinamicului“ și îi împinge pe cei mai „idealiști“ tineri la demonstrații împotriva legilor și instituțiilor „represive“.

În aceste fenomene, „activitatea“ este în chip lămurit o evadare – o evadare de plictiseală, de lipsa de sens și, mai profund, de golul care pune stăpânire pe inima care L-a părăsit nu numai pe Dumnezeu, Adevărul revelat, ci și moralitatea și conștiința care depind de acel Adevăr. În manifestările mai complexe ale impulsului vitalist, despre care vom vorbi în cele ce urmează, funcționează aceeași psihologie. Nu vom face mai mult decât să schițăm mulțimea acestor manifestări, căci le vom cerceta pe majoritatea în mod mai detaliat mai târziu, din punctul de vedere al rolului lor ca forme ale „noii spiritualități“.

În politică, formele vitalismului care au avut cel mai mult succes au fost cultul activismului și al violenței, al lui Mussolini, și cultul mai întunecat, al „sângelui și pământului“, al lui Hitler; ele sunt prea binecunoscute de cititorii din generația anilor aceștia pentru a mai avea nevoie de o discuție în acest context. Însă ceea ce poate nu este atât de evident astăzi, când busola politică indică atât de limpede spre „stânga“, este cât de profundă a fost atracția exercitată de aceste fenomene atunci când au luat naștere, acum aproximativ patruzeci de ani. Lăsând deoparte masele dezrădăcinate, obiectul principal al exploatarii lor, o parte nicidecum neglijabilă a avangardei intelectuale și culturale a devenit și ea simpatizantă plină de entuziasm a demagogilor nihilști, cel puțin pentru o vreme. Deși numai puțini dintre cei sofisticăți considerau nazismul sau fascismul o „nouă religie“, unii dintre ei cel puțin salutau fie pe unul, fie pe celălalt, ca pe un antidot salvator împotriva „democrației“, „științei“ și „progresului“ (adică a liberalismului și realismului), care păreau a promite un viitor la care nici un om înzestrat cu sensibilitate nu se putea gândi fără teamă; „dinamismul“, „vitalitatea“ și pseudotrăditiionalismul lor păreau, în chip înșelător, „înviătoare“ pentru mulți dintre cei care respirau atmosfera intelectuală sufocantă a acelor vremuri.

Și arta modernă a exercitat o astfel de atracție, iar reacția ei asemănătoare împotriva „realismului“ academic inert a condus tot spre tărâmurii ciudate. Surse și influențe noi și exotice au fost găsite în arta Africii, a Orientului, a Mărilor Sudului, a omului preistoric, a copiilor și nebunilor, în spiritism și ocultism. „Experimentarea“ continuă a devenit regulă, o căutare continuă a unor forme și tehnici „noi“; domeniile „sălbaticului“, „primitivului“ și „sontanului“ au devenit cele mai de seamă surse de inspirație. Precum futuriștii în

manifestul lor (deși futurismul în sine este aproape imposibil de luat în serios ca artă), artiștii moderni tipici au slăvit în lucrările lor „toate felurile de originalitate, îndrăzneală, violență extremă” și au crezut, de asemenea, că „mâinile noastre sunt libere și curate, pentru a începe totul din nou”.

Conform mitului vitalist, artistul este un „creator”, un „geniu”, este „inspirat”. În arta lui, realismul este transformat de „viziune”; este un semn și o profeție despre o „trezire spirituală”. Artistul, pe scurt, este un „magician” în domeniul său, exact în același fel în care Hitler era în politică; și în ambele domenește nu adevărul, ci sentimentul subiectiv.

În religie – sau, ca să fim mai exacti, în pseudoreligie – experimentarea neliniștită caracteristică vitalismului s-a manifestat în forme și mai variate decât cele din școlile artei moderne. Astfel, există sectele a căror divinitate este o „forță” vagă, immanentă; este vorba despre varietățile de „gândire nouă” și „gândire pozitivă”, a căror preocupare este stăpânirea și folosirea acestei „forțe”, de parcă ea ar fi un fel de electricitate. Ocultismul și spiritismul sunt înrudite de aproape cu ele, precum sunt și unele forme falsificate de „înțelepciune orientală”, care abandonează orice pretenție de a fi preocupate de „Dumnezeu”, pentru a invoca în mod explicit „puteri” și „prezențe” mai apropiate.

Vitalismul religios se manifestă și prin cultul larg răspândit al „conștientizării” și „împlinirii personale”. El este prezent într-o formă mai reținută la adepții artei moderne, ai „actului creator” și ai „viziunii” care inspiră această artă. Căutarea lipsită de discernământ a „iluminării”, prezentă, de pildă, la cei aflați sub influența budismului zen, este o formă extremă a acestui cult; iar presupusa „experiență religioasă” stimulată de diferite droguri este, poate, o *reductio ad absurdum* a lui.

Mai este și încercarea de a plăsmui un cult pseudopăgân al „naturii” și îndeosebi al elementelor ei „primare” și „fundamentale”: pământul, trupul, relația trupească. „Zarathustra”, personajul lui Nietzsche, este un „profet” puternic al acestui cult, care, de asemenea, este tema centrală la D. H. Lawrence și la alți poeți și romancieri ai secolului nostru.

Și mai este și încercarea de a transforma religia într-o simplă „întâlnire” personală cu alți oameni și – uneori – cu un „Dumnezeu” nelămurit, prezentă în aproape toate tipurile de „existențialism” și „personalism”; sau încercarea de a transforma în religie „răzvrătirea” și adorarea de sine frenetică, prezentă în „existențialismul” patologic, ateist.

Toate aceste manifestări vitaliste ale „impulsului religios” au în comun ostilitatea față de orice învățătură sau instituție stabilă sau neschimbătoare, precum și cea mai mare preocupare și cea mai intensă urmărire a valorilor „imEDIATE”: „viața”, „vitalitatea”, „experiența”, „conștientizarea” sau „extazul”.

Până aici am schițat cele mai importante trăsături ale vitalismului și răspândirea lui; mai trebuie însă să definim termenul de „vitalism” și să îi dezvoltăm

caracterul nihilist. Liberalismul, după cum am văzut, submina adevărul prin indiferența față de el, conservând totuși prestigiul numelui de „adevăr”; iar realismul îl ataca în numele unui adevăr inferior, parțial. Vitalismul, în opoziție cu cele două, nu are absolut nici o legătură cu adevărul; preocuparea lui este pur și simplu altundeva, îndreptată spre ceva de un ordin cu totul diferit.

„Falsitatea unei opinii, spune Nietzsche, nu constituie pentru noi o obiecție împotriva ei... Problema este cât de mult o opinie sporește viața, păstrează viața...”¹ Când apare un astfel de pragmatism, nihilismul trece în etapa vitalistă, care poate fi definită astfel: adevărul nu mai este criteriul acțiunilor omenești, fiind înlocuit cu o altă măsură: ceea ce este „dătător de viață”, ceea ce ține de „viață”; avem de-a face aici cu despărțirea finală a vieții de adevăr.

Vitalismul este un tip mai avansat de realism; împărtășind viziunea îngustă despre realitate a acestuia, precum și grija lui de a reduce totul la termenii cei mai de jos cu putință, vitalismul duce intenția realistă un pas mai departe. În vreme ce realismul încearcă să restabilească adevărul absolut pornind de jos, vitalismul susține eșecul acestei încercări, în comparație cu conștientizarea „realistă” că aici, jos, nu există nici un adevăr, că singurul principiu neschimbător din lume este schimbarea însăși. Realismul reduce supranaturalul la natural; vitalismul merge mai departe și reduce totul la experiența subiectivă și la senzație. Lumea care i se părea realistului atât de solidă, adevărul care i se părea acestuia atât de sigur se dizolvă în viziunea vitalistă asupra lucrurilor; mintea nu mai are loc de odihnă, totul este înghițit în mișcare și acțiune.

Logica necredinței conduce, în mod inexorabil, la Abis; cine nu vrea să se întoarcă la adevăr trebuie să urmeze eroarea până la sfârșit. Tot așa, umanismul, după ce a contractat infecția realistă, cedează în fața microbului vitalist. Nimic nu arată acest lucru mai bine decât standardele „dinamice” care au ajuns să ocupe din ce în ce mai mult spațiu în critica formală a artei și a literaturii și chiar și în discuțiile privitoare la religie, filosofie și știință. Nici o calitate nu este mai lăudată astăzi în acele domenii decât caracterul „original”, „experimental” sau „excitant”; problema adevărului, atunci când mai este ridicată, este împinsă din ce în ce mai mult undeva în spate, și înlocuită de criterii subiective: „integritate”, „autenticitate”, „individualitate”.

O astfel de abordare constituie o invitație deschisă pentru obscurantism, ca să nu mai vorbim de șarlatanie; iar dacă cea din urmă posibilitate poate fi respinsă ca fiind o ispită pentru vitaliști care nu a devenit regulă, nu este nicidecum cu putință să ignorăm obscurantismul din ce în ce mai flagrant pe care temperamentul vitalist îl tolerează și chiar îl încurajează. În atmosfera intelectuală contemporană, devine tot mai dificil să porți o discuție rațională cu apologeții vitaliști. Dacă, de pildă, întrebi care este semnificația unei anumite lucrări

¹ Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil*, 4.

artistice contemporane, și se va spune că nu are „înțeles“, că este „artă pură“ și nu poate decât să fie „simțită“ și că, dacă nu o „simte“ așa cum se cuvine, criticul nu are nici un drept să o comenteze. Încercarea de a introduce standarde critice, până și de cel mai elementar și tehnic fel, este contracarată prin afirmația că noii arte nu i se pot aplica standardele vechi, care sunt „statice“, „dogmatice“ sau pur și simplu „demodate“, și că arta de astăzi nu poate fi judecată decât din punctul de vedere al îndeplinirii propriilor ei intenții unice. Iar dacă o intenție morbidă sau inumană este percepută de critic într-o lucrare artistică, apologia acesteia spune că ea constituie o reflexie exactă a „spiritului vremurilor“, și sugerează că este naiv cine crede că arta ar trebui să fie mai mult decât atât. Cel din urmă argument este, desigur, argumentul preferat al tuturor avangardiștilor de azi, fie ei din literatură, filosofie sau „religie“. Pentru cei care s-au săturat de adevăr este suficient că un lucru „este“ și că e „nou“ și „excitant“.

Acestea sunt reacții care pot fi înțelese împotriva manierei excesiv de literare și utilitare a liberalismului și realismului de a aborda domeniul precum arta și religia, care folosesc un limbaj cu totul diferit de cel prozaic al științei și afacerilor; fără îndoială, pentru a putea întreprinde o critică reușită a acelor dinții, trebuie să le înțelegi limbajul și ceea ce încearcă să spună. Însă este la fel de limpede că *ele chiar încearcă să spună ceva*: tot ceea ce face omul are un înțeles și orice artist sau gânditor serios încearcă să comunice ceva prin opera lui. Chiar dacă s-ar declara că nu există nici un înțeles sau că este vorba numai de dorința de a exprima „spiritul vremurilor“, sau că nu există nicidecum dorința de a comunica – ei bine, toate acestea sunt și ele semnificații și încă unele foarte rău-prevestitoare, pe care criticul competent le va remarca, cu siguranță. Din păcate (dar și acest lucru este foarte semnificativ), sarcina criticului din ziua de astăzi a ajuns să se confunde practic cu cea a apologetului; în general, se consideră că rolul lui este numai de a explica, pentru mulțimile neșcolite, cea mai recentă „inspirație“ a „geniului creator“. ¹ Astfel, receptivitatea pasivă înlocuiește inteligența activă, iar „succesul“ – adică reușita „geniului“ de a-și exprima intenția, oricare ar fi natura acesteia – înlocuiește măiestria. Conform noilor standarde, și Hitler a atins acest „succes“, până când „spiritul vremurilor“ a dovedit că „a greșit“; iar avangarda și „tovarășii ei de drum“ umaniști nu au absolut nici un argument împotriva bolșevismului din zilele noastre, în afară poate de cel că, spre deosebire de socialismul național, care era „expresionist“ și „excitant“, bolșevismul este cu totul prozaic și realist.

Însă ceea ce dezvăluie poate cel mai bine infectarea umanismului cu vitalism este axioma ciudată, romantică și sceptică în același timp, că „iubirea de adevăr“ nu are sfârșit, pentru că ea nu poate fi niciodată împlinită, că toată

¹ Lucrarea lui Graham Hough, *Reflections on a Literary Revolution*, Washington, The Catholic University of America Press, 1960, p. 66 ș. u., conține câteva remarci convingătoare privitoare la acest subiect și la aspecte aflate în legătură cu el.

viața este o căutare permanentă a unui „ceva“ pentru care nu există nădejde de găsim, o mișcare continuă ce nu poate – și nici nu trebuie – să găsească loc de odihnă. Umanistul sofisticat poate descrie cu elocință această idee, noul principiu fundamental al cercetării academice și științifice, ca fiind o recunoaștere a naturii „provizorii“ a întregii cunoașteri, o reflecție a minții umane niciodată mulțumite, mereu curioase, sau o parte a procesului misterios de „evoluție“ sau de „progres“; dar semnificația acestei atitudini este limpede. Ea este încercarea finală a necredinciosului să ascundă părăsirea adevărului în spatele unui nor de retorică înaltă și, încă și mai sigur, este ridicarea curiozității meschine în locul ocupat odinioară de adevărata iubire de adevăr. Este adevărat că, precum corespondentul ei, pofta, curiozitatea nu are sfârșit și nu este niciodată mulțumită; însă omul a fost făcut pentru mai mult decât atât. A fost făcut să se ridice, deasupra curiozității și a poftei, la iubire, iar, prin iubire, la atingerea adevărului. Acesta este un adevăr elementar despre firea umană și pentru a-l putea înțelege este nevoie, poate, de o anumită simplitate. Joaca intelectuală ușuratică a umanismului contemporan se află tot atât de departe de această simplitate pe cât de departe se află de adevăr.

Atracția exercitată de vitalism, după cum am sugerat deja, poate fi înțeleasă, din punct de vedere psihologic. Numai oamenii cei mai obtuși și mai puțin perceptivi se pot simți mulțumiți vreme îndelungată cu credința moartă a liberalismului și realismului. Mai întâi elementele extreme – artiștii, revoluționarii, mulțimile dezrădăcinate – și apoi, unul după altul, străjerii umaniști ai „civilizației“, iar în cele din urmă și cei mai respectabili și conservatori membri ai societății ajung să fie stăpâniți de o neliniște lăuntrică ce îi face să pornească în căutarea a ceva „nou“ și „excitant“, nimeni neștiind exact ce este acel „ceva“. Profeții nihilști, în general disprețuiți la început, devin la modă, pe măsură ce oamenii ajung să le împărtășească agitația și presimțirile rele; puțin câte puțin, ei sunt incluși în panteonul umanist și se așteaptă de la ei revelații și înțelegeri care să scoată oamenii din pustiul sterp în care i-a dus realismul. Sub formele vulgare ale senzaționalismului și eclecticismului, care caracterizează înclinația contemporană spre „misticism“ și „valori spirituale“, se găsește o foame profundă de ceva mai consistent decât au oferit sau pot oferi liberalismul și realismul, o foame pe care diferitele forme de vitalism nu pot decât să o ațâțe, dar niciodată să o potolească. Oamenii L-au respins pe Fiul lui Dumnezeu, Care, chiar și acum, dorește să Se sălășluiască în oameni și să le aducă mântuirea; și, părăndu-li-se de nesuportat vidul lăsat în suflete de această respingere, ei aleargă la nebuni și la magicieni, la profeți mincinoși și la sofști religioși, pentru a primi cuvânt de viață. Însă acest cuvânt, dat cu atâta ușurință, se transformă în pământ în gurile lor, atunci când încearcă să îl repete.

Realismul, în pasiunea lui turbată pentru adevăr, distruge adevărul; în același fel, vitalismul, în chiar căutarea lui după viață, miroase a moarte. Vitalis-

mul ultimilor o sută de ani a fost un simptom inconfundabil al „răului secolului“, iar profeții lui – în chip și mai clar decât oricare dintre filosofii celor două curente neînsuflețite, liberalismul și realismul, pe care ei le-au atacat – au fost o manifestare a sfârșitului Europei creștine. Vitalismul nu este produsul „prospețimii“, al „vieții“ și al „imediatului“, căutate cu atâta disperare de adepții lui (tocmai pentru că acestea le lipsesc), ci al perversității și necredinței, care nu sunt altceva decât ultima fază a civilizației muribunde, pe care aceștia o urăsc. Nu este nevoie să fii partizan al liberalismului sau al realismului, împotriva cărora a reacționat vitalismul, pentru a înțelege că reacția a fost exagerată, că însuși antidotul oferit de el pentru o boală neîndoielnică este o doză mai puternică, conținând același microb nihilist care a cauzat boala. Dincolo de vitalism, nihilismul nu mai poate trece decât printr-o singură etapă, cea finală: nihilismul distrugerii.

4. Nihilismul distrugerii

Aici găsim, în sfârșit, un nihilism aproape „pur“, o furie împotriva creației și a civilizației care nu se va domoli până ce nu le va fi nimicit cu totul. Nihilismul distrugerii, spre deosebire de celelalte forme ale nihilismului, este specific numai epocii moderne. A mai existat până acum distrugere la scară mare, precum au mai fost și oameni care s-au desfățat distrugând; însă niciodată, până în vremurile noastre, nu au mai existat o doctrină și un plan pentru distrugere, niciodată până acum mintea omului nu s-a schimonosit într-atât încât să conceapă o apologie pentru această foarte evidentă lucrare a lui satan și să stabilească un program pentru împlinirea ei.

Chiar și în rândul nihiliștilor mai moderați, fără îndoială, au existat semne puternice despre evanghelia distrugerii. Realistul Bazarov a putut să afirme că „nu există nici o instituție din societatea noastră care să nu trebuiască să fie distrusă.“¹ „Cine dorește să fie creativ, a spus Nietzsche, trebuie mai întâi să distrugă și să zdrobească valorile acceptate.“ Manifestul futuriștilor – care au fost, poate, tot atât de aproape de nihilismul pur pe cât au fost de vitalism – slăvea războiul și „brațul distrugător al anarhistului“. Distrugerea Vechii Ordini și desființarea adevărului absolut au fost țelurile recunoscute ale majorității realiștilor și vitaliștilor.

Însă în cazul nihilismului pur, ceea ce pentru ceilalți era un prolog devine un scop în sine. Nietzsche a proclamat principiul de bază al nihilismului și apologia specială a nihilismului distrugerii prin propoziția: „Adevărul nu există, totul este permis“²; însă urmările extreme ale acestei axiome fuseseră

¹ Ivan S. Turgheniev, *Părinți și copii*.

² Citat în Karl Jaspers, *Nietzsche and Christianity*, Henry Regnery Company, 1961 (Gateway Edition), p. 83.

deja împlinite, înaintea lui. Max Stirner (pe care îl vom întâlni din nou în capitolul următor)¹ a declarat război tuturor standardelor și principiilor, proclamându-și eul împotriva lumii și răsând triumfător pe „mormântul omenirii” – toate acestea, încă teoretic vorbind. Serghei Neceaev a pus în practică această teorie în mod atât de desăvârșit, încât și în ziua de astăzi el pare a fi un personaj mitologic, dacă nu un demon venit din adâncurile iadului însuși, ducând o viață de cruzime și amoralitate fără scrupule, sub pretextul eficienței oricărui mijloc ce slujea cauza Revoluției. El l-a inspirat pe Dostoievski când a creat personajul Piotr Verhovenski din *Demonii*, un roman care a caracterizat mentalitatea nihilistă extremă în mod atât de strălucit (cartea abundă în reprezentanți ai acestei mentalități), încât este de necrezut pentru oricine nu a cunoscut personal, precum Dostoievski, fascinația și ispita nihilismului.

Mihail Bakunin, care o vreme a fost vrăjit de Neceaev, pentru a descoperi apoi că practicarea consecventă a nihilismului era ceva cu totul diferit de expunerea lui teoretică, a scris, în acea perioadă inițială, un „Catehism revoluționar”, care făcea o apologie înspăimântătoare a neceaevismului, proclamând în același timp: „sarcina noastră este distrugerea teribilă, totală, inexorabilă și universală”. Sentimentul acesta este prea caracteristic pentru Bakunin pentru a putea fi justificat de fascinația lui de moment. El își încheia *Reacția din Germania*, scrisă înainte ca Neceaev să se fi născut, cu vestita chemare: „Să ne încredem în spiritul etern care distruge și nimicește, numai pentru că el este izvorul de nepătruns și veșnic creator al vieții în totalitatea ei. Pasiunea pentru distrugere este și o pasiune creatoare.” Aici, vitalismul este combinat cu voința de a distruge: însă până la urmă distrugerea este cea care învinge. Într-un caz ce ar face dacă noua orânduire la care visa, ar deveni realitate, el a răspuns deschis: „Atunci, fără întârziere, aș începe să dărâm din nou tot ceea ce am construit”.²

În spiritul lui Neceaev și al „Catehismului revoluționar”, asasinii nihilști (în acea vreme erau numiți „anarhiști”, însă noi am adoptat sensul pozitiv al cuvântului în cartea noastră), cu „propaganda” lor „prin faptă”, au terorizat clasele conducătoare – și nu numai pe ele – din Europa și îndeosebi din Rusia, în ultimul sfert al secolului al XIX-lea. În același spirit Lenin (un mare admirator al lui Neceaev) a luat puterea și a exercitat-o cu cruzime, începând primul experiment reușit din Europa privitor la ducerea unei politici cu totul lipsite de principii. Patima pentru violență, despărțită de Revoluția care îi oferea o justificare rațională, a ajutat la conducerea Europei spre Primul ei Război nihilist, în 1914, și, în același timp, spre alt ținut, anunțat în arta dadaistă, „totul să fie împrăștiat în cele patru vânturi”, „să nu mai rămână nimic din nimic, *nimic, nimic, nimic*.” Lui Hitler i-a revenit totuși rolul de a

¹ Capitolul următor trebuia să trateze anarhismul (vezi planul de la p. 561) (*n. ed.*).

² Citat în E. H. Carr. *Michael Bakunin*, p. 440.

dezvălui în mod absolut explicit natura și țelurile unei „Revoluții nihiliste“ pure, o revoluție îndreptată spre două alternative la fel de nihiliste: *Weltmacht oder Niedergang*: fie cucerirea lumii, fie distrugerea totală; o Revoluție al cărei Conducător putea să se bucure (chiar înainte de a ajunge la putere), exact așa cum s-ar fi bucurat Stirner că „poate vom fi nimiciți, dar dacă vom fi, vom trage o lume întreagă după noi – o lume întreagă în flăcări.“¹

Astfel de fenomene, desigur, sunt extreme și trebuie privite dintr-o perspectivă corectă. Puțini au fost capabili de un nihilism atât de pur și s-ar putea argumenta cu ușurință că ei nu aparțin curentului principal al istoriei, ci unuia marginal; iar nihilistii mai puțin extremiști îi condamnă. Cu toate acestea, exemplul lor este plin de învățăminte și ar fi o greșală să îl respingem ca fiind o simplă exagerare sau o parodie. Vom vedea că distrugerea este un element indispensabil din programul nihilismului și, mai mult, că este cea mai clară manifestare a venerării Nimicului, care stă în centrul „teologiei“ nihiliste. Nihilismul distrugerii nu este o exagerare, ci, mai degrabă, o împlinire a scopului celui mai profund al nihilismului. În el, nihilismul a luat forma lui cea mai îngrozitoare, dar și cea adevărată; în el, chipul Nimicului își leapădă măștile și este descoperit în toată goliciunea lui.

Părintele Ioan din Kronstadt, acel sfânt al lui Dumnezeu, a asemănat sufletul omului cu un ochi care s-a îmbolnăvit din pricina păcatului și de aceea nu poate vedea soarele duhovnicesc.² Această analogie ne poate ajuta să urmărim înaintarea bolii nihilismului, care nu este decât o mască sofisticată a păcatului. Ochiul duhovnicesc din firea omenească cea căzută nu este sănătos, după cum știe orice creștin ortodox; noi nu vedem decât încețoșat în viața aceasta și avem nevoie de credință și de Harul lui Dumnezeu pentru a ajunge la o vindecare ce ne va face capabili să vedem limpede, din nou, în viața ce va să fie. Prima etapă a nihilismului, liberalismul, s-a născut din câteva erori: oamenii au considerat că ochiul nostru bolnav este sănătos, că imaginile neclare pe care le vede sunt o imagine limpede a lumii și, astfel, au renunțat la doctorul sufletului, Biserica, de a cărei slujire nu are nevoie cel „sănătos“. În etapa a doua, realismul, boala începe să crească, pentru că nu se mai îngrijește de ea doctorul de care este nevoie; câmpul vizual se micșorează; obiectele îndepărtate, deja destul de încețoșate în starea „naturală“ a vederii neclare, nu se mai văd deloc; numai obiectele cele mai apropiate se văd limpede, iar pacientul devine încredințat că altele nici nu există. În etapa a treia, vitalismul, infectarea duce la inflamație; chiar și obiectele apropiate se văd neclar și schimonosit și apar halucinații. În etapa a patra, nihilismul distrugerii, se instalează orbirea, iar boala se răspândește în tot corpul, provocând agonie, convulsii și moarte.

¹ Citat în Rauschnig, *op. cit.*, p. 5.

² *My Life in Christ*, Jordanville, New York, Holy Trinity Monastery, 1957, vol. I, p. 178.

Teologia și spiritul nihilismului

1. Răzvrătirea: războiul cu Dumnezeu

Cercetarea noastră de până acum s-a concentrat asupra definirii și a descrierii; dacă ea și-a atins scopul, atunci a identificat mentalitatea nihilistă și a descris, într-o anumită măsură, originea și acoperirea ei. Însă toate acestea au fost numai o lucrare pregătitoare pentru cea asupra căreia trebuie să ne aplecăm acum: explorarea semnificației mai profunde a nihilismului. Cercetarea noastră de până acum a fost făcută din perspectivă istorică, psihologică, filosofică; dar Revoluția, după cum am văzut în capitolul anterior¹, are o temelie teologică și spirituală, chiar dacă „teologia“ ei este una inversată, iar „spiritualitatea“ ei este satanică. Creștinul ortodox descoperă un opozant redutabil în Revoluție, unul care trebuie combătut, în mod cinstit și complet, cu cele mai bune arme pe care le are la dispoziție. Este vremea acum deci să atacăm doctrina nihilistă la rădăcină; să îi cercetăm izvoarele teologice, rădăcinile spirituale, programul cu țelurile ei finale, precum și rolul ei în teologia creștină a istoriei.

Desigur, în cazul majorității nihiliştilor doctrina nihilistă nu este explicită; iar dacă analiza noastră de până acum a trebuit să extragă implicații care nu au fost întotdeauna evidente pentru nihilişti, care adeseori nici nu le-au avut ca scopuri, încercarea noastră de acum, de a extrage o doctrină coerentă din literatura și fenomenele nihilismului, li se va părea multora că ne poartă spre concluzii și mai slabe. Dar în această lucrare ne ajută foarte mult nihilişti sistematici precum Nietzsche, care exprimă fără echivoc ceea ce alții numai sugerează sau încearcă să mascheze, precum și observatorii pătrunzători ai mentalității nihiliste, ca Dostoievski, ale căror reflecții pătrund până în inima nihilismului și îi smulg măștile.

Nimeni nu a exprimat mai limpede decât Nietzsche „revelația“ nihilistă. Am văzut deja „revelația“ aceasta în forma ei filosofică, în propoziția „adevărul nu există“. Forma alternativă, mai explicit teologică, în care Nietzsche o exprimă, este tema recurentă a „profetului“ (însăși folosirea acestui cuvânt este semnificativă) inspirat, Zarathustra; iar prima ei apariție în scrierile lui este

¹ Capitolul anterior trebuia să trateze instaurarea Noii Ordini (vezi planul de la pagina 561) (n. ed.).

în cuvintele „extaziate“ ale unui nebun: „Dumnezeu este mort.“¹ Aceste cuvinte exprimă un oarecare adevăr: desigur, nu despre firea lucrurilor, ci despre starea omului modern; ele constituie o încercare de a descrie un fapt pe care, fără îndoială, nici un creștin nu îl va nega.

Dumnezeu este mort în inima omului modern: acesta este înțelesul „morții lui Dumnezeu“, fapt adevărat atât în cazul ateilor și sataniștilor care se bucură de el, cât și în cazul multșimilor de oameni simpli dinăuntrul cărora simțul realității spirituale a dispărut pur și simplu. Omul și-a pierdut credința în Dumnezeu și în Adevărul dumnezeiesc care îl susținea odinioară; apostazierea la lumesc, caracteristică pentru epoca modernă încă de la începuturile ei, devine la Nietzsche conștientă de sine și găsește cuvinte pentru a se exprima. „Dumnezeu este mort“: adică „ne-am pierdut credința în Dumnezeu“; „adevărul nu există“: adică „am devenit nesiguri de tot ceea ce este divin și absolut.“

Dar la un nivel mai profund decât cel al faptului subiectiv exprimat de „revelația“ nihilistă se află o voință și un plan care merg mult mai departe decât o simplă acceptare a unui „fapt“. Zarathustra este „profet“; cuvintele sale sunt în chip limpede menite să fie o contrarevoluție îndreptată împotriva Revelației creștine. Într-adevăr, pentru cei care acceptă noua „revelație“ – adică pentru cei care o simt ca fiind o mărturisire despre ei înșiși sau care viețuiesc ca și cum ea ar fi o asemenea mărturisire – se deschide un univers spiritual cu totul nou, în care Dumnezeu nu mai există, în care, și mai semnificativ, oamenii nu *doresc* ca Dumnezeu să existe. „Nebunul“ lui Nietzsche știe că oamenii l-au „ucis“ pe Dumnezeu, că și-au omorât propria credință.

Prin urmare, este neîndoielnic greșit să îl privim pe nihilistul modern, în orice formă ar fi el, ca fiind „agnostic“. „Moartea lui Dumnezeu“ nu este ceva ce i s-a întâmplat pur și simplu, ca un fel de catastrofă cosmică, ci, mai degrabă, el a *dorit*-o în mod activ – nu direct, desigur, dar, în mod la fel de eficient, prin faptul că a preferat altceva Dumnezeului celui adevărat. Nihilistul nici nu este cu adevărat ateu, să remarcăm. Însăși existența „ateismului“ poate fi pusă la îndoială, căci toți cei care Îl neagă pe Dumnezeu cel adevărat se dedică slujirii unui dumnezeu fals; ateismul care este posibil pentru filosof (deși filosofia lui, bineînțeles, este o filosofie proastă) nu este posibil pentru omul obișnuit. Anarhistul Proudhon (a cărui doctrină o vom cerceta mai îndeaproape în capitolul următor) și-a dat seama desul de bine de acest lucru și s-a declarat a fi nu ateu, ci „anti-teist“²; „Revoluția nu este ateistă, în sensul strict al cuvântului [...] ea nu neagă absolutul, ci îl elimină [...]“³ „Prima datorie a omului, după ce devine inteligent și liber, este să gonească mereu ideea de Dumnezeu din mintea și din conștiința lui. Căci Dumnezeu, dacă există, este

¹ *The Joyful Wisdom*, 125.

² Vezi, de pildă, *Justice* (cf. de Lubac, *Proudhon*, p. 271).

³ *Justice*, III, 179 (Citat de Lubac, p. 270).

în mod esențial ostil față de natura noastră[...]. Fiecare pas cu care înaintăm este o victorie în care zdrobim Divinitatea.”¹ Omenirea trebuie să fie făcută să vadă că „Dumnezeu, dacă există, îi este dușman”². Albert Camus învață aceeași doctrină atunci când ridică „răzvrătirea” (și nu „necredința”) la rangul de principiu prim. Nici Bakunin nu s-a mulțumit să „dovedească falsitatea” existenței lui Dumnezeu; „Dacă Dumnezeu chiar ar exista, credea el, ar fi necesar să fie nimic”³. Iar „ateismul” bolșevic din secolul nostru a fost, foarte evident, un război pe viață și pe moarte împotriva lui Dumnezeu și tuturor lucrărilor Lui.

Nihilismul revoluționar stă împotriva lui Dumnezeu în mod irevocabil și explicit; dar nihilismul filosofic și existențialist – fapt care nu întotdeauna este la fel de limpede – este la fel de „antiteist”, prin faptul că presupune că viața modernă trebuie să continue de acum încolo fără Dumnezeu. Armata vrăjmașilor lui Dumnezeu este recrutată în aceeași măsură din rândul celor mulți, care își acceptă pasiv poziția din ariergardă, și din cel al entuziaștilor activi, puțini la număr, care stau în frunte. Este însă mai important să remarcăm că rândurile antiteiștilor sunt îngroșate nu numai de „antiteiști” activi și pasivi, ci și de mulți care se consideră „persoane religioase” și se închină unui „dumnezeu” oarecare. Robespierre a întemeiat un cult al „Ființei supreme”, Hitler recunoștea existența unei „forțe supreme”, un „dumnezeu dinăuntru oamenilor”, și toate formele de vitalism au un „dumnezeu” asemănător cu al lui Hitler. Războiul împotriva lui Dumnezeu este capabil de diferite strategeme, printre care se numără folosirea numelui lui Dumnezeu sau chiar a numelui lui Hristos. Dar, fie că este în mod explicit „ateist” sau „agnostic”, fie că ia forma venerării unui „dumnezeu nou”, la temelia nihilismului se află o declarație de război împotriva adevăratului Dumnezeu.

Ateismul formal este filosofia unui nebun (dacă ne este îngăduit să parafrazăm în acest fel cuvintele Psalmistului)⁴; antiteismul însă este o boală mai profundă. Fără îndoială, literatura antiteismului este tot atât de plină de neconcordanțe și de contradicții ca și literatura oficial ateistă; însă, în vreme ce aceasta din urmă rățește fiindcă este copilărească (omul cel mai sofisticat într-o anumită disciplină poate foarte ușor să fie un copil în ceea ce privește teologia și viața duhovnicească) și pentru că este pur și simplu nesimțitoare față de realitățile spirituale, mistificările celei dintâi provin dintr-o patimă adânc înrădăcinată, care, recunoscând aceste realități, dorește să le distrugă. Argumentele mărunte ale lui Bertrand Russel (cu toate că și ateismul lui este până la urmă, bineînțeles, un fel de antiteism) pot fi explicate și respinse cu

¹ *System of Economical Contradictions or The Philosophy of Misery*, Boston, 1888, vol. I, p. 448.

² *Ibidem*, p. 468.

³ *God and the State*, London, 1910, p. 16.

⁴ Psalmul 52 (53): „Zis-a cel nebun întru inima sa: «Nu este Dumnezeu!»”

uşurinţă şi nu constituie o primejdie pentru o credinţă neclintită; însă atacul profund şi hotărât al lui Proudhon este altceva, căci el nu izvorăşte dintr-o argumentaţie sofisticată apatică, ci dintr-o mare înflăcărare.

Ajunşi în acest punct, trebuie să privim în faţă un fapt pe care l-am sugerat deja, dar pe care nu l-am cercetat încă pe deplin: nihilismul este însufleţit de o credinţă la fel de puternică, în felul ei, şi cu rădăcini spirituale ca şi credinţa creştină pe care el încearcă să o distrugă şi să o uzurpe; reuşita şi exagerările lui nu pot fi explicate altfel.

Credinţa creştină, după cum am văzut, este contextul spiritual în care Dumnezeu, Adevărul şi Autoritatea capătă înţeles şi inspiră acordul oamenilor. În mod asemănător, credinţa nihilistă este un context, un spirit specific care stă la temelia doctrinei nihiliste şi îi conferă înţeles şi putere. Reuşita nihilismului din vremea noastră a depins de răspândirea acestui spirit şi poate fi măsurată după ea; argumentele lui par a fi convingătoare nu în funcţie de adevărul lor, ci în funcţie de măsura în care acest spirit i-a pregătit pe oameni să le accepte.

Prin ce se caracterizează, atunci, credinţa nihilistă? Ea este opusul desăvârşit al credinţei creştine şi, de aceea, nici nu este corect să fie numită „credinţă“. În vreme ce credinţa creştină este plină de bucurie, de siguranţă, este senină, iubitoare, smerită, răbdătoare, supusă în toate Voii lui Dumnezeu, replica ei nihilistă este plină de îndoială, bănuială, dezgust, invidie, gelozie, mândrie, nerăbdare, răzvrătire, hulă – una sau mai multe dintre aceste trăsături fiind predominante în orice personalitate dată. Ea este o atitudine de nemulţumire: de sine, de lume, de societate, de Dumnezeu; nu ştie decât un lucru: *că nu va accepta lucrurile așa cum sunt*, ci trebuie să își închine energia fie schimbării lor, fie fugii de ele. Ea a fost descrisă bine de Bakunin ca fiind „sentimentul răzvrătirii, această mândrie satanică, ce respinge cu dispreţ supunerea faţă de orice stăpân, fie el de natură divină sau umană.“¹

Răzvrătirea nihilistă, asemenea credinţei creştine, este o atitudine spirituală ireductibilă, fundamentală, care își are izvorul şi puterea în sine însăşi – precum şi, desigur, în creatorul suprafiresc al răzvrătirii. Nu vom putea înţelege natura sau succesul nihilismului, nici existenţa unor reprezentanţi sistematici ai lui precum Lenin şi Hitler, dacă nu îi căutăm izvorul în voinţa satanică originară de a nega şi de a se răzvrăti. Majoritatea nihiliştilor, bineînţeles, socotesc că această voinţă este ceva pozitiv, o sursă de „independenţă“ şi de „libertate“; însă chiar limbajul pe care oameni precum Bakunin îl consideră necesar pentru a se exprima trădează înţelesul mai profund al cuvintelor lor, pentru oricine este dispus să le ia în serios.

Aşadar, respingerea nihilistă a credinţei şi instituţiilor creştine reprezintă nu atât o urmare a pierderii credinţei în ele şi în originea lor divină (cu toa-

¹ Maximoff, *op. cit.*, p. 380.

te că și acest scepticism este prezent, fiindcă nici o formă de nihilism nu este pură), ci, mai degrabă, o urmare a răzvrătirii împotriva autorității pe care o reprezintă ele și împotriva supunerii pe care o impun. Tema permanentă a literaturii umanismului, socialismului și anarhismului din secolul al XIX-lea este *non serviam*: Dumnezeu-Tatăl, împreună cu toate instituțiile și toți slujitorii Lui, trebuie să fie detronat și zdrobit, iar Omul triumfător trebuie să se urce pe tronul Lui, pentru a domni cu de la sine putere. Această literatură, mediocră din punct de vedere intelectual, își datorează forța și influența continuă indignării ei „drepte“ față de „nedreptățile“ și „tirania“ Tatălui și a reprezentanților Săi de pe pământ: cu alte cuvinte, înflăcăării ei, iar nu faptului că ar fi adevărată.

Deoarece această răzvrătire, această înflăcărare mesianică ce însuflețește pe cei mai mari revoluționari, este o credință inversată, ea este mai puțin preocupată de a distruge temelia filosofică și teologică a Vechii Ordini (această sarcină poate fi lăsată sufletelor mai puțin înflăcărate) și mai mult de a nimici credința potrivnică ei, care i-a dat viață acestei temelii. Doctrinile și instituțiile pot fi „reinterpretate“, golite de conținutul lor creștin și umplute cu un conținut nou, nihilist; însă credința creștină, sufletul acestor doctrine și instituții, singura în stare să perceapă această „reinterpretare“ și să i se împotrivească în mod eficient, trebuie să fie distrusă întru totul înainte de putea fi ea însăși „reinterpretată“. Aceasta este o necesitate de ordin practic, dacă se vrea ca nihilismul să triumfe; mai mult, este o necesitate psihologică și chiar spirituală, căci răzvrătirea nihilistă simte nelămurit că Adevărul se află în credința creștină, iar invidia și conștiința ei neîmpăcată nu se vor domoli până când nimicirea totală a credinței nu îi va justifica poziția și nu va „dovedi“ că este adevărată. La scară mică, aceasta este psihologia celui care a apostaziat de la credința creștină; la scară mare, este psihologia bolșevismului.

Campania bolșevică sistematică de distrugere a credinței creștine, continuată și atunci când aceasta în mod clar a încetat a mai constitui un pericol pentru stabilitatea statului ateist, nu are nici o explicație rațională; ci ea face parte dintr-o luptă pe viață și pe moarte cu singura forță capabilă să stea împotriva bolșevismului și să-i dovedească falsitatea. Nihilismul a eșuat atâta vreme cât mai există credința creștină adevărată într-un singur om; căci acel om va fi o pildă vie a Adevărului, care va dovedi deșertăciunea tuturor realizărilor lumești impresionante de care este capabil nihilismul și va dovedi false, prin propria sa persoană, toate argumentele împotriva lui Dumnezeu și Împărăției Cerurilor. Mintea omenească este maleabilă și poate fi făcută să creadă orice lucru spre care înclină voința omului. Într-o atmosferă îmbibată cu înflăcărare nihilistă, precum încă mai este cea din Uniunea Sovietică, argumentul cel mai concludent nu poate face pe cineva să creadă în Dumnezeu, în nemurire, în credință; însă un om credincios, chiar și în această atmo-

sferă, poate vorbi inimii oamenilor și poate arăta, prin propriul exemplu, că ceea ce este cu neputință lumii și celor mai bune intenții ale omului este cu putință lui Dumnezeu și credinței.

Răzvrătirea nihilistă este un război împotriva lui Dumnezeu și împotriva Adevărului; dar prea puțini nihilști sunt conștienți de acest lucru. Nihilismul teologic și filosofic explicit este rezervat numai câtorva suflete singulare; pentru majoritatea celorlalți, răzvrătirea nihilistă ia forma imediată a unui război împotriva autorității. Multe persoane a căror atitudine față de Dumnezeu și față de Adevăr poate părea ambiguă își dezvăluie foarte clar nihilismul prin atitudinea lor față de „principiul blestemat și fatal al autorității“, ca să foloșim cuvintele lui Bakunin¹.

Astfel, „revelația“ nihilistă declară, în mod imediat, anihilarea autorității. Unora dintre apologeții ei le place să vorbească despre „corupția“, „abuzurile“ și „nedreptățile“ din Vechea Ordine, ca justificare pentru răzvrătirea împotriva ei; însă aceste lucruri – a căror existență nu o va nega nimeni – au constituit adesea un pretext, dar niciodată o cauză, pentru dezlănțuirile nihiliste. Atacul nihilistului este îndreptat împotriva autorității înseși. În sfera politicului și în cea socială, nihilismul se manifestă în forma unei Revoluții, al cărei scop nu este o simplă schimbare a stăpânirii sau o reformă mai mult sau mai puțin răspândită a ordinii existente, ci întemeierea unei concepții cu totul noi despre țelul și mijloacele guvernării. În sfera religiosului, nihilismul nu urmărește o simplă reformă a Bisericii și nici chiar înființarea unei „biserici“ sau „religii“ noi, ci o remodelare completă a ideii de religie și de trăire spirituală. În artă și în literatură, nihilistul nu este preocupat nici de schimbarea vechilor canoane estetice privitoare la subiectul operei sau la stil, nici de crearea unor noi genuri sau tradiții, ci de o abordare cu totul nouă a problemei „creației“ artistice și de o nouă definiție a „artei“.

Nihilismul atacă înseși principiile prime ale acestor discipline, iar nu simplele aplicări îndepărtate sau imperfecte ale principiilor. Lipsa de ordine atât de evidentă din politica, religia, arta contemporane, precum și din alte domenii este rezultatul nimicirii intenționate și sistematice a temelțiilor autorității din ele. Politica și morala lipsite de principii, exprimarea artistică lipsită de disciplină, „experiența religioasă“ lipsită de discernământ – toate sunt urmarea directă a aplicării atitudinii de răzvrătire la științe și discipline care odinioară erau stabile.

Răzvrătirea nihilistă a pătruns atât de adânc în alcătuirea vremurilor noastre, încât împotrivirea față de ea este slabă și nu reușește prea multe; filosofia populară și cea mai mare parte a „gânditorilor serioși“ își închină toată energia apologiei ei. Camus chiar vede în răzvrătire singurul adevăr axiomatic ră-

¹ *Ibidem*, p. 253.

mas oamenilor din ziua de astăzi, singurul lucru în care mai pot crede oamenii care nu mai cred în Dumnezeu. Filozofia răzvrătirii a lui Camus este o exprimare meșteșugită a „spiritului vremurilor“, însă este aproape imposibil să poată fi luată în serios ca fiind ceva mai mult. În timpul Renașterii sau al iluminismului au existat gânditori care doreau la fel de mult ca Albert Camus să scape de teologie, să își întemeieze toată cunoașterea pe „natură“. Dar, dacă „răzvrătirea“ este tot ceea ce poate ști „omul natural“ de astăzi, de ce atunci „omul natural“ din Renaștere sau din iluminism pare să fi știut mult mai mult și se socotea o ființă mult mai nobilă? „Acceptau prea multe fără să le mai cerceteze“, se răspunde de obicei, „și trăiau pe baza unui capital creștin fără să o știe; dar în ziua de astăzi noi suntem faliți și știm acest lucru“. Omul contemporan, într-un cuvânt, este „dez-iluzionat“, „și-a pierdut iluziile“. Însă, în sensul strict al cuvântului, pentru a fi „dez-iluzionat“ trebuie să fi născut anumite iluzii; dar dacă oamenii s-au îndepărtat nu de o iluzie, ci de adevăr – și chiar acest lucru s-a întâmplat –, atunci este nevoie de o judecată mai adâncă pentru a explica „suferința“ lor din vremea noastră. Faptul că scriitorul menționat mai sus poate accepta ideea că „rebelul“ este „omul natural“, faptul că poate considera „absurd“ totul în afară de „răzvrătire“ nu înseamnă decât un singur lucru: că el a fost bine format în școala nihilismului, că a învățat să accepte războiul cu Dumnezeu ca fiind starea „naturală“ a omului.

La această stare i-a redus nihilismul pe oameni. Înainte de epoca modernă, viața omenească atârna în mare măsură de virtuțile ascultării, supunerii și respectului: față de Dumnezeu, de Biserică, de autoritățile pământești legitime. Pentru omul modern pe care nihilismul l-a „luminat“, această Veche Ordine nu este decât o amintire îngrozitoare a unui trecut întunecat din care omul a fost „eliberat“; istoria modernă a fost cronică prăbușirii tuturor felurilor de autoritate. Vechea Ordine a fost detronată și, chiar dacă o stabilitate șubredă este menținută într-o epocă ce neîndoielnic este „de tranziție“, este clar că o „nouă ordine“ se construiește acum; epoca „rebelului“ bate la ușă.

Regimurile nihiliste din secolul nostru au oferit o pregustare a acestei epoci, iar răzvrătirea larg răspândită a zilelor noastre este un semn în plus despre ea; acolo unde nu este adevăr, domnește voința cea răzvrătită. Dar „voința“, a spus Dostoievski, cu obișnuita lui putere de pătrundere în mentalitatea nihilistă, „este cea mai aproape de nimic; voințele cele mai puternice sunt cel mai aproape de voințele cele mai nihiliste.“¹ Omul care a părăsit adevărul și toate autoritățile întemeiate pe el nu are între el și Abis decât voința oarbă; iar această voință, orice realizări spectaculoase ar avea ea în scurtele ei clipe de putere (cele ale lui Hitler și ale bolșevismului au fost cele mai spectaculoase până acum), este atrasă în mod irezistibil către acel Abis, precum către un magnet

¹ Citat de Robert Payne în *Zero*, New York, The John Day Company, 1950, p. 53.

imens ce a căutat abisul care îi răspunde dinăuntrul ei. În acest abis, în acest nimic al omului care trăiește fără adevăr, găsim însuși miezul nihilismului.

2. Închinarea la nimic

„Nimicul“, așa cum este înțeles de nihilismul modern, este un concept specific tradiției creștine. „Neființa“ diverselor tradiții orientale este o idee cu totul diferită, pozitivă; aceste tradiții se apropie cel mai mult de ideea de *nihil* prin conceptul lor nelămurit de „haos“ originar. Dumnezeu le-a vorbit numai în chip acoperit și indirect altor neamuri; numai poporului Său i-a descoperit El plinătatea adevărului despre începutul și sfârșitul lucrurilor.

Într-adevăr, pentru alte popoare, ca și pentru rațiunea lipsită de ajutor, una dintre cel mai greu de înțeles dogme creștine este *creatio ex nihilo*: faptul că Dumnezeu a creat lumea nu din Sine, nici dintr-o materie deja existentă sau dintr-un haos originar, ci din *nimic*; în nici o altă învățătură nu este afirmată mai limpede atotputernicia lui Dumnezeu. Caracterul minunat, care niciodată nu pălește, al creației lui Dumnezeu se întemeiază tocmai pe aceasta, pe faptul că ea a fost chemată la existență dintr-o ne-existență absolută.

Dar – ar putea veni întrebarea – ce legătură are nihilismul cu o astfel de învățătură? Legătura este negarea ei. „Ce anume, spune Nietzsche într-o afirmație a cărei ultimă propoziție am citat-o deja într-un alt context, înseamnă nihilismul? – Că valorile cele mai înalte își pierd valoarea. Nu există nici un țel. Nu există răspuns pentru întrebarea «de ce?»¹ Nihilismul, pe scurt, își datorează întreaga existență negării Adevărului creștin; el consideră lumea „absurdă“, dar nu ca urmare a unei „cercetări“ la rece a problemei, ci din cauză că nu poate sau nu vrea să creadă sensul ei creștin. Numai oamenii care au crezut la un moment dat că știu răspunsul la întrebarea „de ce?“ ar putea fi atât de dezamăgiți de „descoperirea“ că, până la urmă, nici nu există vreun răspuns.

Dacă însă creștinismul ar fi numai o religie sau filosofie oarecare între multe altele, negarea lui nu ar fi o chestiune atât de importantă. Joseph de Maistre – care a criticat în mod inteligent Revoluția Franceză, cu toate că ideilor sale pozitivistice nu trebuie să li se acorde încredere – a înțeles tocmai acest lucru, și a făcut-o într-o perioadă în care efectele nihilismului erau cu mult mai puțin evidente decât astăzi.

Dintotdeauna au existat în lume forme de religie și oameni răi care li s-au împotrivit. Impietatea a fost mereu o crimă, de asemenea[...]. *Însă numai în sânul religiei celei adevărate poate exista o adevărată impietate[...].* Impietatea nu a pricinuit niciodată, în trecut, răul pe care l-a născut în zilele noastre, căci vina ei este întotdeauna direct proporțională cu lumina-

¹ *The Will to Power*, p. 8.

rea din jurul ei[...]. Cu toate că au existat mereu oameni lipsiți de pietate, nu a mai existat niciodată înainte de secolul al XVIII-lea și în inima creștinătății o *insurrecție împotriva lui Dumnezeu*.¹

Nici o altă religie nu a afirmat atât de mult și atât de puternic precum creștinismul, deoarece glasul acestuia este Glasul lui Dumnezeu, iar Adevărul său este absolut; și nici o altă religie nu a avut un potrivnic atât de radical și de neînduplecat ca nihilismul, căci nimeni nu se poate împotrivi creștinismului fără să poarte război cu Dumnezeu Însuși.

Ca să lupți chiar cu Dumnezeu, Care te-a creat din nimic, e nevoie, desigur, să fii cumva orb și să ai iluzia că ești puternic; însă nici un nihilist nu este atât de orb, încât să nu presimtă, oricât de nelămurit, consecințele finale ale acțiunilor sale. „Anxietatea“ greu de numit în cuvinte, de care suferă atât de mulți oameni în zilele noastre, dă mărturie despre participarea lor pasivă la programul antiteismului; cei care se pot exprima mai bine vorbesc despre un „abis“ care pare să se fi deschis în inima omului. Această „anxietate“ și acest „abis“ reprezintă tocmai nimicul din care Dumnezeu l-a chemat pe om la ființă și în care omul pare să cadă iarăși atunci când Îl neagă pe Dumnezeu și, prin urmare, își neagă propria creare și propria ființă.

Această teamă de „a cădea din ființare“, ca să spunem așa, este tipul de nihilism cel mai răspândit astăzi. Ea este tema constantă a artei și nota predominantă a filosofiei „absurdiste“. Dar responsabilul direct pentru catastrofele secolului nostru este un tip de nihilism mai conștient, nihilismul antiteistului fățiș. În cazul omului care suferă de felul acesta de nihilism, sentimentul căderii în abis nu duce nicidecum la anxietate pasivă și la deznădejde, ci este transformat într-o frenezie de energie satanică, ce îl împinge să lovească în toată creația și, dacă poate, să o facă să se prăbușească împreună cu el în abis. Cu toate acestea, până la urmă, oamenii de felul lui Proudhon, Bakunin, Lenin și Hitler trebuie să eșueze, oricât de mare ar fi influența și reușita lor temporară; ei trebuie chiar să dea mărturie, împotriva voinței lor, despre Adevărul pe care ar dori să îl distrugă. Căci încercarea lor de a *nihiliza* creația și, prin aceasta, de a anula actul creator al lui Dumnezeu prin aducerea lumii la nimicul din care a ieșit nu este decât o parodie inversată a creației lui Dumnezeu²; iar ei, asemenea tatălui lor, diavolul, nu sunt decât niște maimuțe, palide imitații ale lui Dumnezeu, care, prin încercarea lor, „dovedesc“ existența Dumnezeului pe care Îl neagă și, prin eșecul lor, dau mărturie despre puterea și slava Lui.

Nici un om nu trăiește fără un dumnezeu, am spus acest lucru destul de des până acum; deci cine – sau ce – este dumnezeul nihilistului? Acesta este

¹ *On God and Society (Essay on the Generative Principle of Political Constitutions and other Human Institutions)*, Henry Regnery Company (Gateway Edition), 1959, pp. 84-86.

² Cf. Josef Pieper, *The End of Time*, p. 58.

nihil, nimicul însuși – nu nimicul absenței sau al ne-existenței, ci cel al apăsării și al negării; el este „cadavrul” „Dumnezeului celui mort”, care îl apasă atât de greu pe nihilist. Nu te poți debarasa peste noapte de Dumnezeu care până acum a fost atât de real și de prezent pentru creștini; un monarh atât de absolut nu poate avea un succesori imediat. Așa se face că, în acest moment din istoria spirituală a omului – un moment de criză și de tranziție, recunoaștem aceasta –, un Dumnezeu mort, un mare gol se află în centrul credinței omului. Nihilistul dorește ca lumea, care odinioară se învârtea în jurul lui Dumnezeu, să se învârtă acum în jurul ... a *nimic*.

Este posibil așa ceva? Adică o ordine întemeiată pe nimic? Desigur că nu; este o contradicție în termeni, este o sinucidere. Dar să nu ne așteptăm la coerență de la gânditorii moderni; de fapt, aceasta este ideea la care au ajuns gândirea modernă și Revoluția ei în vremea noastră. Chiar dacă ea nu poate fi menținută decât pentru o clipă, chiar dacă s-a ajuns la ea numai pentru a trece repede mai departe, nu se poate totuși nega realitatea ei. Există multe semne, pe care le vom cerceta la timpul potrivit, care spun că lumea a început să iasă din „era nihilismului” cam pe la sfârșitul ultimului mare război, și să se miște spre un fel de „eră nouă”; dar, în orice caz, dacă această „nouă eră” va veni, ea nu va fi martora înfrângerii nihilismului, ci a desăvârșirii lui. Revoluția își arată chipul cel mai adevărat în nihilism; fără pocăință – și aceasta nu a existat până acum – ceea ce vine după el nu poate fi decât o mască ce ascunde același chip. Fie fâțiș, în antiteismul explicit al bolșevismului, fascismului, nazismului, fie pasiv, în cultul indiferenței și al deznădejdiei, în „absurdism” sau „existențialism”, omul modern și-a dezvoltat clar hotărârea de a trăi de acum înainte fără Dumnezeu – adică într-un gol, în nimic. Înainte de secolul nostru, oamenii bine-intenționați încă se mai puteau amăgi că „liberalismul” și „umanismul”, „știința” și „progresul”, Revoluția însăși, precum și întreaga cale a gândirii moderne erau ceva „pozitiv” și chiar, într-un sens nelămurit, îl aveau pe „Dumnezeu” de partea lor. Acum este foarte limpede că Revoluția și Dumnezeu nu pot avea nimic în comun; într-o filosofie modernă consecventă nu rămâne defel loc pentru Dumnezeu. Toată gândirea modernă de acum înainte, orice măști ar purta, trebuie să presupună acest lucru, trebuie să fie clădită pe golul lăsat de „moartea lui Dumnezeu”. Revoluția, de fapt, nu poate fi împlinită până când ultima rămășiță de credință în Dumnezeu cel adevărat nu a fost deznădăcinată din inimile oamenilor și până când toți nu au învățat să trăiască în acest gol.

Credința dă naștere la coerență. Lumea credinței, care odinioară era lumea normală, este o lume coerentă în cel mai înalt grad, deoarece în ea totul este îndreptat spre Dumnezeu, ca spre începutul și sfârșitul său, și își dobândește sensul prin acea orientare. Răzvrătirea nihilistă, distrugând acea lume, a inspirat o alta: lumea „absurdului”. Acest cuvânt, foarte la modă în prezent pen-

tru descrierea stării nefericite a omului contemporan, dacă este înțeles corect, are un sens profund. Căci, dacă acceptăm ideea că nimicul este centrul lumii, atunci aceasta, atât în esența ei, cât și în fiecare detaliu, este lipsită de coerență, nu reușește să se închege, este absurdă. Nimeni nu a descris această lume mai limpede și mai succint decât Nietzsche, „profetul“ ei, și aceasta chiar în pasajul în care i-a proclamat principiul prim, „moartea lui Dumnezeu“.

Noi l-am omorât (pe Dumnezeu), tu și eu! Noi toți suntem ucigașii lui! Dar cum am făcut-o? Cum de am putut să bem toată marea? Cine ne-a dat buretele să ștergem întreg orizontul? Ce am făcut când am dezlegat pământul acesta de soarele său? Încotro se mișcă acum? Încotro ne mișcăm? Departe de toți sorii? Nu ne repezim în toate părțile, fără încetare? Înapoi, lateral, înainte, în toate direcțiile? Mai există un sus și un jos? Nu rățacim, ca printr-un nimic infinit? Spațiul cel gol nu suflă asupra noastră? Nu s-a făcut mai frig? Noaptea nu vine încontinuu, tot mai întunecoasă?¹

Așa este universul nihilist, în care nu există sus sau jos, bine sau rău, adevăr sau minciună, fiindcă nu mai există nici un reper după care să te orientezi. Acolo unde odinioară era Dumnezeu, acum nu este nimic; acolo unde odinioară erau autoritatea, ordinea, siguranța, credința, acum stau anarhia, învălmășeala și zăpăceala, acțiunea arbitrară și lipsită de principii, îndoiala și deznădejdea. Acesta este universul descris în culori atât de vii de Max Picard, catolicul elvețian, ca fiind lumea „fugii de Dumnezeu“ sau „a discontinuității“ și a „lipsei de coerență“².

Nimic, incoerență, antiteism, ură față de adevăr: ceea ce am discutat în aceste pagini constituie ceva mai mult decât o simplă filosofie, mai mult chiar decât o răzvrătire a omului împotriva unui Dumnezeu căruia nu mai vrea să-I slujească. O inteligență fină se găsește în spatele acestor fenomene și pe un plan complex, căruia atât filosoful, cât și revoluționarul numai îi slujesc, dar nu îl controlează; avem de-a face aici cu lucrarea lui satan.

Într-adevăr, mulți nihiliști nu contrazic nicidecum acest lucru, ci se bucură cu mândrie de el. Bakunin se considera de partea lui „Satan, eternul rebel, primul gânditor liber și cel ce emancipează lumi.“³ Nietzsche s-a autoproclamat „Antihrist“. Poeții, adepții decadentismului și în general avangarda, începând cu epoca romantică, au fost foarte fascinați de satanism și unii dintre ei au încercat să îl transforme într-o religie. Proudhon chiar îl invocă pe satan:

Vino la mine, Lucifer, Satan, oricine ai fi! Diavol pe care credința părinților mei îl opunea lui Dumnezeu și Bisericii. Voi fi purtătorul tău de cuvânt și nu îți voi cere nimic.

¹ *The Joyful Wisdom*, 125.

² Vezi Max Picard, *Flight from God*, Henry Regnery Company, 1951; și *Hitler in Our Selves*, Henry Regnery Company, 1947.

³ *God and the State*, p. 2.

Ce trebuie să gândească creștinul ortodox despre astfel de cuvinte? Specialiștii în gândirea nihilistă și apologeții ei, în rarele cazuri când consideră că astfel de pasaje sunt demne de a fi comentate, de obicei le socotesc neimportante, exagerări ale imaginației, metafore îndrăznețe folosite pentru a exprima o „răzvrătire“ poate copilărească. Cu siguranță, trebuie să fie recunoscut faptul că este ceva juvenil în felul cum se exprimă cea mai mare parte a „satanismului“ modern; cei care îl invocă pe satan și îl proclamă pe antihrist cu atâta ușurință nu pot fi decât foarte puțin conștienți de semnificația deplină a cuvintelor lor și puțini dintre ei doresc ca ele să fie luate în serios pe deplin. Cu toate acestea, bravada lor naivă dezvăluie un adevăr mai adânc. Revoluția nihilistă stă împotriva autorității și a ordinii, împotriva Adevărului, împotriva lui Dumnezeu; iar a face aceste lucruri înseamnă, este limpede, a sta cu satan. De vreme ce de obicei nihilistul nu crede nici în Dumnezeu, nici în satan, el poate considera că este un simplu act de istețime ca, în lupta lui împotriva lui Dumnezeu, să apere pe vrăjmașul Lui străvechi; dar, cu toate că poate crede că nu face decât să se joace cu cuvintele, de fapt el exprimă adevărul.

De Maistre și, mai târziu, Donoso Cortes, scriind într-o epocă în care Biserica Romei era mai conștientă decât acum de semnificația Revoluției și încă mai era capabilă să ia o atitudine fermă împotriva ei, numeau Revoluția o manifestare satanică; iar istoricii surâd la astfel de idei. Poate mai puțini dintre ei zâmbesc astăzi când aceleași cuvinte sunt aplicate – deși rareori cu deplină seriozitate chiar și acum – socialismului național sau bolșevismului; și este posibil ca unii să înceapă chiar să bănuiască existența unor forțe și cauze care cumva au scăpat atenției privirii lor luminate.

Programul nihilist

Războiul împotriva lui Dumnezeu, având ca urmare proclamarea domniei nimicului, ceea ce înseamnă triumful incoerenței și al absurdității, întregul plan fiind dirijat de satan – acestea sunt, pe scurt, teologia și semnificația nihilismului. Însă omul nu poate trăi pe baza unei negări atât de flagrante; spre deosebire de satan, el nici măcar nu și-o poate dori pentru ea însăși, ci numai dacă o confundă cu ceva pozitiv și bun. Și, într-adevăr, nici un nihilist – cu excepția câtorva momente de frenezie și entuziasm, sau poate de disperare – nu și-a privit negarea ca fiind altceva decât un mijloc de a atinge un scop mai înalt: nihilismul își promovează țelurile satanice prin intermediul unui program pozitiv. Cei mai violenți revoluționari – oameni precum Neceaev sau Bakunin, Lenin sau Hitler și chiar practicanții smintiți ai „propagandei prin faptă” – visau la „noua ordine” pe care o va face posibilă distrugerea de către ei a Vechii Ordini. Dadaismul și „antiliteratura” nu caută distrugerea totală a artei, ci calea către o artă „nouă”; nihilistul pasiv, în apatia și deznădejdea lui „existențială”, rămâne în viață numai datorită unei speranțe vagi că încă mai este posibil să găsească, până la urmă, o anumită satisfacție într-o lume care pare că nu o îngăduie.

Așadar, visul nihilist are un conținut „pozitiv”. Dar adevărul cere să privim acest conținut din perspectiva corectă: nu prin ochelarii cu lentile roz ai nihilistului, ci în modul realist pe care îl face posibil întâlnirea foarte directă a secolului nostru cu nihilismul. Înarmați cu cunoștințele dobândite din această întâlnire, precum și cu Adevărul creștin care ne face capabili să le interpretăm corect, vom încerca să privim dincolo de expresiile nihiliste și să vedem realitățile pe care ele le maschează. Privite din această perspectivă, exact acele expresii care, pentru nihilști, pot părea întru totul „pozitive” se înfățișează creștinilor ortodocși într-o altă lumină, ca fiind puncte dintr-un program foarte diferit de cel al apologeților nihilști.

1. Distrugerea vechii ordini

Primul și cel mai evident punct din programul nihilismului este distrugerea Vechii Ordini. Vechea Ordine era pământul, hrănit din Adevărul creștin, în care oamenii își aveau rădăcinile. Legile și instituțiile acestei Ordini, pâ-

nă și obiceiurile erau întemeiate pe acel Adevăr și erau menite să îi învețe pe oameni despre el; clădirile ei erau înălțate spre slava lui Dumnezeu și reprezentau un semn vizibil al Ordinii Sale pe pământ; până și condițiile în care se trăia, în general „primitive“ (dar naturale) slujeau (fără intenție, desigur) drept aducere-aminte despre locul smerit pe care îl are omul în lumea aceasta, despre faptul că depinde de Dumnezeu chiar și pentru puținele binecuvântări pământești pe care le are în stăpânire și despre adevăratul său cămin, care se află dincolo de această „vale a plângerii“, în Împărăția Cerurilor. Un război cu sorți de izbândă împotriva lui Dumnezeu și a Adevărului Său cere distrugerea tuturor elementelor acestei Vechi Ordini; acesta este momentul în care intră în joc „virtutea“ specific nihilistă a *violenței*.

Violența nu este un simplu aspect întâmplător al Revoluției nihiliste, ci face parte din esența ei. Conform „dogmelor“ marxiste, „forța este moașa oricărei societăți vechi care poartă în pânțece una nouă“¹; chemările la violență și chiar și un fel de extaz în fața perspectivei folosirii ei abundă în literatura revoluționară. Bakunin invocă „pasiunile rele“ și chema la dezlănțuirea „anarhiei populare“² pentru cauza „distrugerii universale“, iar „Catehismul“ său „revoluționar“ este abecedarul violenței nemiloase; Marx propovăduia cu înflăcărare „teroarea revoluționară“ ca singurul mijloc de grăbire a instaurării comunismului³; Lenin definea „dictatura proletariatului“ (etapă în care încă se mai găsește Uniunea Sovietică astăzi) ca fiind „o stăpânire care este nestingerită de lege și întemeiată pe violență.“⁴ De multă vreme, instigarea demagogică a maselor și stârnirea patimilor celor mai josnice constituie practici nihiliste obișnuite.

Spiritul violenței a fost întrupat în chipul cel mai amănunțit, în secolul nostru, de către regimurile nihiliste bolșevic și socialist național; lor li s-a încredințat rolul principal în lucrarea nihilistă de distrugere a Vechii Ordini. Oricare ar fi diferențele de ordin psihologic și „accidentele“ de ordin istoric care le-au așezat în tabere opuse, cele două au fost împreună-lucrătoare la împlinirea frenetică a acestei sarcini. Fără îndoială, bolșevismul a avut rolul „mai pozitiv“, de vreme ce a putut să își justifice crimele monstruoase prin apelul la un idealism mesianic, pseudocreștin, pe care Hitler îl disprețuia; rolul acestuia din urmă în programul nihilist a fost mai specializat și mărginit, însă, în ciuda acestui fapt, a fost și esențial.

Chiar și când a eșuat – de fapt, *tocmai* prin eșecul scopurilor sale aparente – nazismul a slujit cauza acestui program. Lăsând deoparte foloasele politice

¹ Karl Marx, *Capital*, Chicago, Charles Kerr and Company, 1906, vol. I, p. 824.

² Vezi citatele din E. H. Carr, *op. cit.*, pp. 173, 435; cf. Maximoff, *op. cit.*, pp. 380-381.

³ Pentru un rezumat al opiniilor lui Marx despre violență, vezi J. E. LeRossignol, *From Marx to Stalin*, New York, Thomas Y. Crowell Company, 1940, pp. 321-322.

⁴ *Left-Wing Communism*, citat în Stalin, *Foundations of Leninism*, New York, International Publishers, 1932, p. 47. (Sau: *The Proletarian Revolution and the Renegade Kautsky*, Little Lenin Library, nr. 18, p. 19.)

și ideologice aduse puterilor comuniste de către interludiul nazist din istoria Europei (crediința larg răspândită și eronată de astăzi este că, deși comunismul este rău, totuși nu poate fi la fel de rău ca nazismul), nazismul a mai avut o funcție, mai evidentă și mai directă. Goebbels a explicat-o atunci când a vorbit la radio, în ultimele zile ale Războiului:

Teroarea bombei nu cruță nici locuințele bogaților, nici pe ale săracilor; în fața birourilor forței de muncă ale războiului total, ultimele bariere de clasă socială au trebuit să cadă[...]. Împreună cu monumentele culturale, se prăbușesc și ultimele piedici din calea lucrării noastre revoluționare. Acum, când totul a ajuns o ruină, suntem siliți să reconstruim Europa. În trecut, proprietățile private ne țineau legați de o îngrădire burgheză. Acum, bombele, în loc să îi ucidă pe toți europenii, numai au sfărâmat zidurile închisorii care îi ținea prizonieri[...]. Încercând să distrugă viitorul Europei, inamicul nu a reușit decât să îi zdrobească trecutul; și odată cu aceasta, s-a dus tot ceea ce era vechi și depășit.¹

Astfel, nazismul și războiul său au înfăptuit în Europa Centrală (și, într-o măsură mai mică, în Europa Apuseană) ceea ce bolșevismul a înfăptuit în Rusia, prin Revoluția lui: a distrus Vechea Ordine și, prin aceasta, a creat condițiile necesare construirii ordinii celei „noi”. Apoi, bolșevismului nu i-a fost deloc greu să preia lucrurile de unde le lăsase nazismul; în numai câțiva ani, întreaga Europă Centrală trecuse sub „dictatura proletariatului” – adică sub tirania bolșevică – pentru care nazismul pregătise cu succes terenul.

Nihilismul lui Hitler a fost prea pur, prea dezzechilibrat, pentru a deține mai mult decât un rol negativ, preliminar în programul nihilist. Acest rol, asemenea celui jucat de prima fază, pur negativă, a bolșevismului, s-a încheiat acum, iar etapa următoare aparține unei puteri care are o perspectivă mai completă asupra întregii Revoluții, puterea sovietică, căreia Hitler i-a lăsat moștenirea sa, prin cuvintele: „viitorul aparține numai națiunii răsăritene celei mai puternice.”²

2. Făurirea „pământului nou”

Însă încă nu avem de-a face cu viitorul cel mai de pe urmă, cu sfârșitul Revoluției; între Revoluția Distrugerii și paradisul pământesc se află o etapă de tranziție, cunoscută în doctrina marxistă sub numele de „dictatura proletariatului”. În această etapă putem vedea o a doua funcție a violenței, una „constructivă”. Puterea sovietică nihilistă a efectuat această etapă în modul cel mai nemilos și sistematic, însă exact aceeași lucrare este înfăptuită de realiștii din

¹ Citat în H. R. Trevor-Roper, *The Last Days of Hitler*, New York, The Macmillan Company, 1947, pp. 50-51.

² Citat în *ibidem*, p. 82.

lumea liberă, care au reușit foarte bine să „simplifice“ și să transforme tradiția creștină într-un sistem de promovare a „progresului“ lumesc. Realiztii sovietici și cei apuseni au același ideal, pe care cei dintâi îl urmăresc cu fervoare plină de hotărâre, iar ceilalți, în mod mai spontan și lipsit de regularitate, nu întotdeauna prin intermediul guvernelor, dar cu încurajarea acestora, bazându-se mai mult pe inițiativa și ambiția individuală. Realiztii de pretutindeni își imaginează o viitoare „ordine“ cu totul „nouă“, clădită în întregime de oameni „eliberați“ de jugul lui Dumnezeu și pe ruinele unei Vechi Ordini a cărei temelie era dumnezeiască. Revoluția nihilismului este acceptată, fie că a fost sau nu intenționată; și, prin eforturile muncitorilor din toate domeniile, din ambele părți ale „Cortinei de fier“, se ridică o Împărăție nouă, exclusiv omenească, pe care apologeții ei o consideră un „pământ nou“ cum nici nu au visat oamenii de demult, un pământ pe deplin exploatat, controlat și organizat pentru om și împotriva adevăratului Dumnezeu.

Nici un loc nu este ferit de imperiul tot mai întins al acestui nihilism; pretutindeni, oamenii se îndeletnicesc febril cu lucrarea „progresului“ – de ce, ei nu știu, sau doar întrevăd, foarte neclar. În lumea liberă, poate *horror vacui*¹ este ceea ce îi împinge pe oameni să se angajeze într-o activitate febrilă care le promite uitarea golului spiritual ce însoțește tot ce este lumesc; în lumea comunistă, un rol important încă mai este jucat de ura împotriva dușmanilor adevărați și închipuiți, dar în primul rând împotriva aceluși Dumnezeu pe care Revoluția lor L-a detronat, o ură care îi inspiră să făurească din nou lumea împotriva Lui. În ambele cazuri, lumea construită de oamenii fără Dumnezeu este o lume rece, inumană, unde pretutindeni există organizare și eficiență, dar nicăieri, dragoste sau respect iubitor profund. „Puritatea“ și „funcționalismul“ steril ale arhitecturii contemporane sunt o expresie tipică a acestei lumi; același spirit este prezent în maladia planificării atotcuprinzătoare, de pildă în „controlul nașterilor“, în experimentele care vizează controlul eredității și al minții, în „statul cu sistem de ajutor social gratuit“ (*welfare state*). Unele dintre apoloogiile pentru programele acestea se apropie în mod periculos de un fel ciudat de nebunie lucidă, în care precizia detaliilor și a tehnicii este unită cu o înfiorătoare lipsă de sensibilitate față de țelul inuman căruia îi slujesc ele.

„Organizarea“ nihilistă – transformarea totală a pământului și a societății de către mașini, arhitectura modernă și design-ul, și filosofia inumană a „ingineriei umane“ care le însoțește – este o consecință a acceptării necondiționate a industrialismului și tehnologiei, pe care le-am considerat, în capitoul anterior, ca fiind purtători ai unui caracter lumesc care, dacă nu este controlat, va ajunge în chip necesar la tiranie. Ea poate fi privită ca fiind o traducere în practică a filosofiei despre care am vorbit în Secțiunea I: transforma-

¹ Limba latină *groaza de vid, de gol* (n. tr.).

rea adevărului în putere. Ceea ce poate părea „inofensiv“ în pragmatismul și scepticismul filosofic devine, din nou, altceva la „planificatorii“ zilelor noastre. Căci dacă adevărul nu există, puterea nu are nici o limită, în afară de cea impusă de mediul în care acționează sau de o putere mai mare opusă ei. Puterea „planificatorilor“ contemporani își va găsi limita firească, dacă nu i se opune nimic, numai într-un regim al unei organizări totale.

Și, într-adevăr, acesta era visul lui Lenin; căci înainte ca „dictatura proletariatului“ să ia sfârșit, „întreaga societate va fi devenit un singur birou și o singură fabrică, cu egalitate în muncă și în plată“. Pe „pământul nou“ nihilist, toată energia umană trebuie să fie închinată preocupărilor lumești; cauza „producției“ trebuie să fie slujită de întregul mediu uman și de fiecare obiect din el, iar acestea trebuie să le amintească oamenilor că singura lor fericire se găsește în lumea de aici; de fapt, trebuie să se instaureze despotismul absolut al deșertăciunii lumești. Lumea artificială construită de oamenii care doresc să înlăture și cea din urmă rămășiță de influență dumnezeiască din lume, precum și ultima urmă de credință din oameni, promite să fie atât de atotcuprinzătoare și de omniprezentă încât va fi aproape imposibil să vezi, să îți imaginezi sau chiar să sperii la ceva dincolo de ea. Această lume, din perspectiva nihilistă, va fi o lume a unui „realism“ desăvârșit și a unei „eliberări“ totale; dar în realitate ea va fi cea mai vastă și mai eficientă închisoare pe care a cunoscut-o vreodată omenirea, căci – folosind exact cuvintele lui Lenin – „va fi imposibil să pleci de acolo, nu vei avea «unde să mergi»“¹.

Puterea lumii, în care se încred nihilistii precum creștinii se încred în Dumnezeu lor, nu poate niciodată să elibereze, ci numai să înrobească; numai în Hristos, Care a „biruit lumea“², este izbăvirea de acea putere, chiar și atunci când ea va fi devenit practic absolută.

3. Făurirea „omului nou“

Însă distrugerea Vechii Ordini și organizarea „pământului nou“ nu sunt singurele puncte din programul istoric al nihilismului; nu sunt, poate, nici măcar cele mai importante puncte. Ele nu reprezintă decât pregătirea pentru o lucrare mai importantă și mai amenințătoare decât oricare dintre ele: „transformarea omului“.

Acesta era visul pseudo-nietzscheenilor, Hitler și Mussolini, despre o „omenire superioară“ ce trebuia făurită printr-o violență „creatoare“; „aceasta este misiunea secolului nostru“, spunea Rosenberg, propagandistul lui Hitler, dintr-un nou mit despre viață să creăm un nou tip uman³. Cunoaștem, din

¹ *Loc. cit.*

² In 16, 33.

³ *Mythus des 20 Jahrhunderts*, p. 22.

ceea ce au făcut naziștii, cum era acest „tip uman“ și lumea pare că l-a respins ca fiind brutal și inuman. Dar „schimbarea în masă a naturii umane“ urmărită de marxism este un țel care poate nu este foarte diferit. Marx și Engels se exprimă fără echivoc în legătură cu acest subiect:

Atât pentru producerea pe scară largă a acestei conștiințe comuniste, cât și pentru succesul cauzei în sine, este necesară schimbarea oamenilor în masă, o schimbare care nu poate avea loc decât printr-o mișcare practică, *o revoluție*; această revoluție este deci necesară nu numai deoarece clasa stăpânitoare nu poate fi răsturnată în nici un alt mod, ci și deoarece clasa *care o răstoarnă* nu poate decât printr-o revoluție să reușească să se debaraseze de tot gunoiul veacurilor și să devină capabilă să întemeieze societatea încă o dată.¹

Lăsând deoparte, deocamdată, problema felului de oameni care vor fi produși prin acest proces, să observăm cu atenție mijlocul folosit: din nou, acesta este *violența*, care este tot atât de necesară pentru modelarea „omului nou“, cât este pentru construirea „pământului nou“. Cele două, într-adevăr, sunt foarte strâns legate în filosofia deterministă a lui Marx, căci „în activitatea revoluționară, schimbarea sinelui coincide cu schimbarea circumstanțelor“². Schimbarea circumstanțelor, mai precis, procesul de schimbare a lor prin violența revoluționară, îi transformă pe revoluționari. Aici Marx și Engels, precum contemporanul lor, Nietzsche, și precum Lenin și Hitler după ei, subscriu la mistica violenței, considerând că o schimbare magică este lucrată în natura umană de complacerea în patimile mâniei, urii, resentimentului și voinței de stăpânire. Cu privire la aceasta, trebuie să consemnăm și cele două războaie mondiale, a căror violență a ajutat la distrugerea pentru totdeauna a Vechii Ordini și a vechii omeniri, înrădăcinate într-o societate stabilă și tradițională, și a avut un rol însemnat în producerea noii omeniri dezrădăcinate, pe care marxismul o idealizează. Cei treizeci de ani de război nihilist și revoluție dintre 1914 și 1945 au constituit mediul ideal din care să ia naștere „noul tip uman“.

Desigur, toți filosofii și psihologii contemporani știu prea bine *că omul însuși se schimbă*, în secolul nostru violent, nu numai sub influența războiului și a revoluțiilor, bineînțeles, ci și, practic, sub influența a tot ceea ce pretinde a fi „modern“ și „progresist“. Am menționat deja cele mai importante forme ale vitalismului nihilist, al căror efect cumulativ au fost dezrădăcinarea, dezintegrarea și „mobilizarea“ omului, înlocuirea stabilității sale normale cu o căutare lipsită de sens a puterii și mișcării, precum și înlocuirea sentimentelor umane normale cu excitabilitatea nervoasă. Lucrarea realismului nihilist, atât în teorie, cât și în practică, a fost paralelă și complementară cu cea a vitalis-

¹ Marx și Engels, *The German Ideology*, Part I, New York, International Publishers, 1947, p. 69.

² *Ibidem*, p. 204 (n. 46).

mului: o lucrare de standardizare, specializare, simplificare, mecanizare, dezumanizare; efectul ei a fost „reducerea” omului la nivelul cel mai „primitiv” și elementar, transformarea lui într-un sclav al mediului său, muncitorul perfect din „fabrica” lumii a lui Lenin.

Aceste remarci sunt comune astăzi; o mulțime de cărți au fost scrise despre ele. Mulți gânditori pot percepe legătura clară dintre filosofia nihilistă care reduce realitatea și natura umană la termenii cei mai simpli cu putință și o practică nihilistă care, de asemenea, reduce omul concret; nu sunt puțini nici cei care înțeleg seriozitatea și caracterul radical al acestei „reduceri”, până într-atât încât să vadă în ea, precum face Erich Kahler, o schimbare calitativă în natura umană.

Tendința puternică spre subminarea și anularea individului [...] prezentă în mod evident în cele mai diverse curente ale vieții moderne – cel economic, tehnologic, politic, științific, educațional, psihic și artistic – pare atât de covârșitoare, încât ne face să vedem în ea o adevărată mutație, o transformare a naturii umane.¹

Însă, chiar și în rândul celor care conștientizează măcar atât, puțini sunt cei care înțeleg cu adevărat fie semnificația și implicațiile profunde ale acestui fenomen (căci ele sunt de ordin teologic și cu desăvârșire dincolo de limitele cuprinderii oricărei simple analize empirice), fie cum s-ar putea el vindeca (fiindcă remediul trebuie să fie de ordin spiritual). De pildă, autorul pe care l-am citat mai sus găsește nădejde în perspectiva trecerii la o „formă de existență supraindividuală”, arătând prin aceasta că înțelepciunea sa nu este mai înaltă decât „spiritul vremurilor”, care, într-adevăr, după cum vom vedea, a lansat idealul unui „Supraom” social.

În ce constă această „mutație”, cum este „omul nou”? El este omul fără rădăcini, rupt de trecutul pe care nihilismul l-a distrus, materie primă pentru visul oricărui demagog; este „liber-cugetătorul” și scepticul, închis numai față de adevăr, dar „deschis” pentru orice modă intelectuală nouă, fiindcă el nu are nici o temelie intelectuală proprie; „căutătorul” unei „noi revelații”, gata să creadă orice este nou, deoarece credința din el a fost nimicită; este cel care planifică și experimentează, care se închină cu adorație „faptului”, pentru că a părăsit adevărul, care consideră lumea un laborator de mari dimensiuni, în care el are libertatea de a hotări ce este „posibil”; este omul autonom, care pretinde că are smerenia de a-și cere numai „drepturile”, dar care este plin de mândria ce așteaptă să i se dea totul într-o lume în care nimic nu este interzis cu autoritate; omul clipei de față, lipsit de conștiință sau de valori, și prin aceasta aflat la cheremul celui mai puternic „stimul”; „rebelul”, care urăște orice restricție și autoritate fiindcă el însuși își este singurul dumnezeu; „omul maselor”, acest nou

¹ Erich Kahler, *The Tower and the Abyss*, George Braziller, Inc., 1957, pp. 225-226.

barbar, cu totul „reduc“ și „simplificat“, care nu este capabil decât de cele mai elementare idei și cu toate acestea disprețuiește pe oricine ar încerca să îi vorbească despre lucruri mai înalte sau despre adevărata complexitate a vieții.

Toți acești oameni sunt unul singur, omul a cărui făurire a fost tocmai scopul nihilismului. Însă simpla descriere nu îl poate reda cum se cuvine; trebuie să-i vezi chipul. Și, într-adevăr, acest chip a fost înfățișat destul de recent; este cel din pictura și sculptura contemporană, cel care a apărut, în cea mai mare parte, începând cu sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, ca pentru a da o formă realității produse de cea mai densă epocă nihilistă din istoria omenirii.

S-ar părea că forma omenească a fost „redescoperită“ în arta aceasta; siluete ce pot fi recunoscute ies din haosul abstracției totale. Rezultatul, se presupune, este un „nou umanism“, o „întoarcere la om“, ceea ce este cu atât mai semnificativ cu cât – spre deosebire de atât de multe dintre școlile artistice din secolul al XX-lea – nu este o născocire artificială, a cărei substanță este ascunsă în spatele unui nor de jargon iraționalist, ci ceva care a crescut spontan și care pare să aibă rădăcini adânci în sufletul omului contemporan. În lucrările lui Alberto Giacometti, de pildă, ale lui Jean Dubuffet, Francis Bacon, Leon Golub, Jose Luis Cuevas – ca să luăm exemple din toată lumea¹ – pare a se găsi un fel de artă autentic „contemporană“, care, fără a părăsi dezordinea și „libertatea“ abstracției, își deturneză atenția de la simpla evadare către un „angajament uman“ serios.

Dar cum este „omul“ la care „s-a întors“ această artă? Cu siguranță el nu este omul creștin, omul după chipul lui Dumnezeu, căci nici un om „modern“ nu poate crede în el; nu este nici „omul“ întrucâtva diluat al vechiului umanism, pe care toți gânditorii „avansați“ îl privesc ca fiind compromis și demodat. Nu este nici măcar „omul“ desfigurat și denaturat din „cubism“ și „expresionism“, ci, mai degrabă, el începe acolo unde s-a oprit această artă și încearcă să pătrundă într-un tărâm nou, să înfățișeze un „om nou“.

Observatorul creștin ortodox, preocupat nu de ceea ce consideră avangarda că este la modă sau sofisticat, ci de adevăr, nu trebuie să reflecteze prea mult pentru a pătrunde taina acestei arte: în ea nu se pune deloc problema „omului“; este o artă simultan subumană și demonică. Subiectul ei nu este omul, ci o creatură inferioară care a ieșit („a sosit“ este termenul folosit de Giacometti) din adâncuri neștiute.

Trupurile luate de această creatură (și, în toate metamorfozele ei, ea rămâne mereu aceeași) nu sunt neapărat deformatate în chip violent; așa cum sunt ele, răsucite și dezmembrate, adesea sunt mai „realiste“ decât chipul omului

¹ Numeroase exemple ale acestui fel de artă pot fi găsite în două cărți scrise de apologeți ai ei: Peter Selz, *New Images of Man*, New York, The Museum of Modern Art, 1959; și Selden Rodman, *The Insiders*, Louisiana State University Press, 1960.

din arta modernă dinaintea lor. Această ființă, este limpede, nu este victima unui atac violent; ci, mai degrabă, *ea s-a născut deformată*, este produsul unei „mutații” autentice. Nu poți să nu observi asemănarea dintre unele dintre aceste siluete și fotografiile copiilor deformați născuți recent de mii de femei care au luat medicamentul Thalidomid în timpul sarcinii; și, fără îndoială, vom mai vedea și alte astfel de „coincidențe” monstruoase.

Și mai grăitoare decât trupurile acestor creaturi le sunt chipurile. Ar fi prea mult să spunem că ele exprimă deznădejde; aceasta ar însemna să le atribuim o rămășiță de umanitate, care însă le lipsește în mod izbitor. Ele sunt mai degrabă chipurile unor ființe mai mult sau mai puțin „adaptate” la lumea cunoscută lor, o lume care nu este ostilă, dar este cu desăvârșire străină, care nu este inumană, ci „anumană”¹. Aici, anxietatea și furia și disperarea expresioniștilor sunt încremenite, ca să spunem așa, și despărțite de lumea cu care ei măcar aveau o legătură prin faptul că o negau, pentru a-și construi propria lume. În acest fel de artă, omul nu mai este nici măcar o caricatură a lui însuși; el nu mai este înfățișat în chinurile morții spirituale, devastat de nihilismul hidos al secolului nostru, care nu atacă numai trupul și sufletul, ci însuși ideea de om și natura acestuia. Nu, toate acestea au trecut; criza s-a terminat; omul este mort. Artă cea nouă sărbătorește nașterea unei specii noi, creatura adâncurilor celor mai de jos, subomenirea.

Ne-am ocupat de această artă într-o măsură disproporționată, poate, față de valoarea ei intrinsecă, fiindcă ea oferă dovezi concrete și limpezi – pentru cine are ochi să vadă – despre o realitate care, exprimată în termeni abstracți, pare cu totul de necrezut. Este ușor să respingi „omenirea cea nouă” prevăzută de oameni precum Hitler sau Lenin, ca fiind un produs al imaginației; și par îndepărtate și numai vag amenințătoare până și planurile acelor foarte respectabili nihilști din mijlocul nostru, care vorbesc cu calm despre creșterea științifică a unui „supraom biologic” sau proiectează o utopie în care „oamenii cei noi” să fie crescuți prin cea mai îngustă „educație modernă” și un control strict al minții.

Însă atunci când ești așezat față în față chiar cu chipul „omului nou”, un chip brutal și detestabil într-o măsură ce întrece orice închipuire, care, în același timp, este atât de spontan, de constant și larg răspândit în arta contemporană, ești luat prin surprindere, iar oroarea deplină a stării omului contemporan îți dă o lovitură violentă, pe care nu o vei putea uita prea curând.

¹ Termenul îi aparține lui Eric Kahler, în *op. cit.*, p. 15.

Dincolo de nihilism

Imaginea „omului nou“ prezentată în aceste pagini a fost cu desăvârșire negativă. Mulți dintre cei care studiază condiția omului contemporan, deși ar recunoaște, poate, adevărul unora dintre observațiile noastre, le-ar condamna în întregul lor ca fiind „unilaterale“. Este drept deci să cercetăm și cealaltă latură, perspectiva „pozitivă“.

Și, într-adevăr, nu poate fi pus la îndoială faptul că, alături de curentul de deznădejde, deziluzionare și „anumanitate“ pe care l-am descris ca purcezend din epoca nihilistă, s-a dezvoltat un curent paralel, de optimism și idealism, care și-a produs propriii „oameni noi“. Ei sunt tinerii simultan idealști și cu spirit practic, pregătiți și doritori să se lupte cu problemele dificile ale prezentului, să răspândească idealul american sau sovietic (sau cel universal, care stă deasupra ambelor) în țări „înapoiate“; sunt oamenii de știință entuziaști, care împing tot mai departe „frontierele“ de pretutindeni, în cadrul cercetării și experimentării, neîndoielnic „excitante“, desfășurate în zilele noastre; paci-fiștii și idealștii nonviolenți, cruciați dedicați cauzei păcii, frățietății, unității mondiale și depășirii dușmăniilor seculare; scriitorii tineri, „mânioși“ pentru cauza dreptății și egalității, care predică – cât de bine pot ei în această lume lamentabilă – un mesaj nou de bucurie și creativitate; chiar și artiștii a căror înfățișare a omului am atacat-o fără milă, căci cu siguranță intenția lor este de a condamna lumea care a produs acest om și, prin aceasta, să arate drumul de urmat pentru a-l lăsa în urmă; și numărul mare de tineri obișnuiți, entuziasmați de faptul că trăiesc în aceste vremuri „palpitante“, sinceri, bineintenționați, privind cu încredere și optimism către viitor, către o lume care cel puțin poate cunoaște fericirea în loc de nefericire. Generația dinaintea lor, purtând prea multe urme ale rănilor epocii nihiliste prin care a trecut pentru a mai împărtăși deplin entuziasmul celor tineri, are speranțe mari pentru ei; oare nu este posibil ca, dacă „spiritul vremurilor“ este prielnic, visele lor să se împlinească până la urmă?

Fără a răspunde deocamdată la această întrebare, trebuie să punem o altă, fundamentală: care este natura credinței și a nădejzii ce inspiră aceste vise? Răspunsul este evident: cele două sunt întru totul lumești. Noutățile artistice și științifice, bunăstarea și confortul, lumile noi de explorat, „pacea“,

„frățietatea“ și „bucuria“ din înțelegerea populară – acestea sunt bunuri trecătoare ale lumii, iar dacă sunt urmărite cu devotamentul total pe care li-l închină „omul nou“ optimist al zilelor noastre, ele sunt vătămătoare din punct de vedere spiritual. Căminul cel adevărat și veșnic al omului nu se află în lumea aceasta; pacea, iubirea și bucuria adevărate ale lui Hristos, cunoscute de cel credincios încă din viața aceasta, sunt cu totul diferite de parodiile lor lumești, care îl umplu pe „omul cel nou“ de speranțe deșarte.

Existența acestui „om nou“, ale cărui credință și nădejde sunt îndreptate numai spre lumea aceasta, este doar o altă dovadă despre reușita programului nihilist. „Omul nou“ în forma sa „pozitivă“ este luat din aceeași fotografie al cărei negativ este subomenirea pe care am descris-o anterior. În negativ, el este văzut ca învins și denaturat de către o lume inumană; pesimismul și disperarea acestei imagini – aceasta fiind singura lor semnificație pozitivă – constituie un ultim protest slab împotriva lucrării nihilismului și, în același timp, o mărturie pentru reușita lui. În imaginea pozitivă, „omul nou“ a pornit să schimbe lumea și simultan să își schimbe atitudinea, transformând-o într-una de acceptare a lumii moderne, care, deși imperfectă, este singura pe care o cunoaște; nu mai există nici un conflict în această imagine, căci omul este bine angajat pe drumul remodelării și reorientării sale temeinice și, prin aceasta, pe cel al „adaptării“ sale desăvârșite la lumea cea nouă. Cele două imagini sunt una și aceeași, deoarece izvorăsc din moartea omului cunoscut până acum – omul care trăiește pe pământ ca un pribeag și privește la Ceruri ca la adevăratul lui cămin – și pentru că indică nașterea unui „om nou“ exclusiv pământesc, care speră și deznădăjduiește numai în legătură cu lucrurile acestei lumi.

Cele două imagini, cea pozitivă și cea negativă, rezumă starea omului contemporan, omul în care lumescul a învins credința. În același timp, ele constituie semnul unei treceri, prevestirea unei schimbări însemnate a „spiritului vremurilor“. În imaginea negativă, apostazia de la Adevărul creștin care caracterizează cel mai mult epoca modernă pare a fi ajuns la capăt; fiindcă Dumnezeu „a murit“, omul făurit după chipul Său și-a pierdut natura și a căzut în subumanitate. În imaginea pozitivă se pare că a început o mișcare nouă; omul și-a descoperit noua natură, aceea de a fi o creatură pământescă. Epoca negării și a nihilismului, după ce a mers până unde a putut, a luat sfârșit; „omul nou“ nu mai este destul de interesat de Adevărul creștin pentru a-l nega; toată atenția lui este îndreptată spre lumea aceasta.

Noua epocă, numită de mulți „postcreștină“, este în același timp epoca „de dincolo de nihilism“ – denumire ce exprimă atât un fapt, cât și o speranță. Faptul exprimat de ea este că nihilismul, având o esență negativă, chiar dacă aspirația îi este pozitivă, și datorându-și întreaga existență pasiunii de a distruge Adevărul creștin, ajunge la sfârșitul programului său prin produce-

rea unui „pământ nou“, mecanizat, și a unui „om nou“, dezumanizat: după ce influența creștină asupra omului și societății a fost nimicită, nihilismul trebuie să se retragă și să facă loc unei alte mișcări, mai „constructive“, capabilă să acționeze pe baza unei motivații autonome și pozitive. Această mișcare, pe care o vom descrie în capitolul următor cu numele de anarhism, preia Revoluția din punctul unde a lăsat-o nihilismul și încearcă să ducă la sfârșitul ei logic mișcarea începută de acesta.

Speranța din expresia „dincolo de nihilism“ este nădejdea naivă că denușirea ate un aspect spiritual și unul istoric, că epoca cea nouă va cunoaște învingerea nihilismului, nu numai învechirea lui. Dumnezeu nihilismului, nimicul, este un gol, un vacuum care așteaptă să fie umplut; cei care au trăit în acest gol și au recunoscut nimicul ca dumnezeu al lor nu pot decât să caute un nou dumnezeu și să speră că acesta îi va scoate din epoca și de sub puterea nihilismului. Din rândul acestor oameni sunt cei care, dorind foarte mult să extragă o semnificație pozitivă din situația lor și nevrând să creadă că nihilismul prin care a trecut timpul nostru poate fi cu totul neroditor, au construit o apologie în care nihilismul, oricât de rău sau nefericit în sine, este privit ca un mijloc necesar de atingere a unui țel aflat dincolo de el, ca distrugerea dinaintea reconstruirii, ca întunericul dinaintea zorilor. Chiar dacă întunericul, nesiguranța și suferința din prezent sunt neplăcute – continuă apologia –, ele sunt, în același timp, binefăcătoare și purificatoare; despuiat cu totul de iluzii, în mijlocul unei „nopti întunecoase“ a îndoielii și a deznădejdiei, nu poți decât să suferi răbdător aceste chinuri și să rămâi „deschis“ și „receptiv“ față de ceea ce ar putea aduce viitorul tuturor posibilităților. Nihilismul, se presupune, este semnul apocaliptic al venirii unei ere noi, mai bune.

Această apologie este aproape universală și poate fi adaptată la nenumărate puncte de vedere contemporane. Concepția lui Goebbels despre semnificația „pozitivă“ fundamentală a socialismului național, pe care am citat-o în secțiunea anterioară, este, poate, extrema adaptare de acest fel. Alte versiuni, mai „spirituale“, au existat în mod obișnuit începând cu marea criză a gândirii declanșată de Revoluția franceză. Poeți, așa-zii „profeți“ și ocultști, precum și oamenii mai prozaici influențați de acești vizionari, deși și-au exprimat chinul provocat de neorânduiriile vremurilor lor, au găsit mângâiere în gândul că ele au fost o binecuvântare mascată. W. B. Yeats poate fi citat din nou ca exemplu tipic pentru această atitudine.

Iubite păsări de pradă, gătiți-vă de război[...]. Iubiți războiul pentru grozăvia lui, ca să poată fi schimbată credința, reînnoită civilizația[...]. Credința vine din șoc[...]. Credința este reînnoită neîncetat în chinul morții.¹

Pentru a vorbi mai precis, cam pe aceeași atitudine se sprijină speranțele contemporane în legătură cu Uniunea Sovietică. Fiind „realiști“, cei mai mul-

¹ *A Vision*, 1937, pp. 52-53.

ți acceptă schimbările sociale, politice și economice aduse de marxism, deși critică aspru mijloacele violente și ideologia extremistă ale acestuia; în același timp, fiind optimiști și deschiși față de o schimbare în bine a situației, oamenii au salutat „dezghețul” început odată cu moartea lui Stalin, nădăjduind să vadă în el primele semne ale unei transformări adânci a idealului marxist. Poate că de la „coexistență” se poate purcede spre cooperare și, în cele din urmă, se poate ajunge la armonie.

Ideile de acest fel sunt urmarea unei înțelegeri fundamental greșite a naturii Revoluției moderne; nihilismul este numai un aspect al ei. Violența și negarea constituie, fără îndoială, o lucrare de început; însă lucrarea aceasta este numai o parte dintr-un plan mult mai vast, a cărui împlinire nu promite a fi ceva mai bun, ci incomparabil mai rău decât epoca nihilismului. Chiar dacă există semne, în vremurile noastre, că era violenței și a negării se apropie de sfârșit, aceasta nu se întâmplă pentru că nihilismul este „înving” sau „depășit”, ci fiindcă lucrarea lui este aproape terminată și el a devenit nefolositor. Revoluția, poate, începe să iasă din faza rău-voitoare și să intre într-una mai „binevoitoare” – nu pentru că și-a schimbat voia sau direcția, ci pentru că se apropie de atingerea țelului final, pe care nu a încetat niciodată a-l urmări; ghiftuită de reușita ei, ea se poate pregăti să se relaxeze, bucurându-se de țelul atins.

Ultima speranță a omului modern nu este, de fapt, decât o altă iluzie a sa; nădejdea unei ere noi „de dincolo de nihilism” este ea însăși expresia ultimului punct din programul Revoluției. Marxismul nu este nicidecum singurul care promovează acest program. Nu există astăzi nici o mare putere a cărei conducere să nu fie „revoluționară”, nimeni din cei așezați în poziții de autoritate sau în poziții influente și care critică marxismul nu merge mai departe decât să propună mijloace mai bune pentru atingerea unui țel care este și el „revoluționar”; a te lepăda de ideologia Revoluției în „climatul intelectual” contemporan ar însemna, este foarte clar, a te condamna să fii neputincios din punct de vedere politic. Nu există nici o dovadă mai limpede decât aceasta pentru spiritul anticreștin al vremurilor noastre – cel mai profund anticreștinism fiind, desigur, pseudocreștinismul care constituie țelul Revoluției.

Nihilismul însuși, ajungând la sfârșitul programului său, indică acest țel care se află dincolo de el; aceasta este adevărata semnificație a apologiei nihiliste a lui Yeats și a altora. Dar, din nou, Nietzsche, acel „profet” straniu care cunoștea totul despre nihilism, în afară de sensul lui fundamental, este, poate, cel care exprimă cel mai izbitor această idee.

În anumite împrejurări, apariția formelor *extreme* de pesimism și de adevărat *nihilism* poate fi semnul unui proces de creștere incisivă și esențială și al trecerii omenirii la condiții de existență cu totul noi. *Aceasta am înțeles.*¹

¹ *The Will to Power*, p. 92.

După nihilism urmează să aibă loc o „transevaluare a tuturor valorilor“:

În aceste cuvinte se exprimă o *contramișcare*, cu privire și la un principiu, și la o misiune; o mișcare ce va întrece acest nihilism desăvârșit, într-un viitor îndepărtat; dar care îl privește totuși ca fiind un *pas necesar*, atât din punct de vedere logic, cât și psihologic, pentru venirea ei, care cu adevărat nu poate veni decât *după el și din el*.¹

Lucru destul de ciudat, exact aceeași idee apare în contextul cu totul diferit al gândirii lui Lenin, care, după ridicarea în slăvi a ideii nihiliste a „fabricii universale“, continuă:

Dar această disciplină „de fabrică“, pe care proletariatul o va răspândi în toată societatea după înfrângerea capitaliștilor și răsturnarea exploataretilor, nu este nicidecum idealul nostru, țelul nostru final. Ea nu este decât un *punct de sprijin* necesar pentru curățirea radicală a societății de toată hidoșenia și murdăria exploatării capitaliste, *pentru a merge mai departe*.²

Tocmai acest punct de „mai departe“, descris la unison de Nietzsche și Lenin ca fiind „condiții de existență cu totul noi“, constituie țelul final al Revoluției. Deoarece, dintr-un anumit punct de vedere, se află „dincolo de nihilism“ și pentru că este un subiect vast, acest țel cere să fie tratat într-un capitol separat. Pentru a încheia prezentul capitol și discuția noastră despre nihilismul propriu-zis, va fi de ajuns să îi schițăm numai natura și, astfel, să stabilim cadrul general al expunerii noastre din capitolul următor; țelul acesta poate fi privit ca un triplu corolar al gândirii nihiliste.

Primul corolar al nimicirii nihiliste a Vechii Ordini este ideea unei „ere noi“ – „nouă“ într-un sens absolut, nu într-unul relativ. Era ce bate la ușă urmează a fi nu pur și simplu cea mai recentă, nici măcar cea mai măreață, dintr-o serie de epoci, ci începutul unui timp nou; ea stă în opoziție cu tot ceea ce a fost până acum. „Se poate, spunea Nietzsche într-o scrisoare din 1884, ca eu să fiu *primul* care a descoperit o idee ce va împărți în două istoria omenirii“³; ca urmare a acestei idei, „toți cei care se vor naște după noi vor aparține unei istorii mai înalte decât orice istorie de până atunci“⁴. Desigur, Nietzsche este orbit de mândrie; „descoperirea“ sa nu este nicidecum originală, el a găsit doar cuvintele pentru ceea ce „plutea în aer“ de ceva vreme. Și, într-adevăr, exact aceeași idee fusese exprimată cu doisprezece ani înainte de către Dostoievski, prin personajul Kirilov, cel mai extremist dintre „demoni“:

Totul va fi nou ... apoi vor împărți istoria în două: de la gorilă la nimicirea lui Dumnezeu și de la nimicirea lui Dumnezeu la transformarea pământului și a trupului omului.⁵

¹ *Ibidem*, p. 2.

² *State and Revolution*, p. 84.

³ Citat în Henri de Lubac, *The Drama of Atheist Humanism*, p. 24.

⁴ *The Joyful Wisdom*, 125.

⁵ *Demonii*, Partea I, Cap. 3.

Aici se întrevede deja cel de-al doilea corolar al gândirii nihiliste. Răzvrătirea și antiteismul nihiliste, răspunzătoare pentru „moartea lui Dumnezeu“, dau naștere ideii care va inaugura „era cea nouă“: transformarea omului însuși în Dumnezeu. „Au murit toți dumnezeii, spune Zarathustra al lui Nietzsche, acum dorim să trăiască supraomul“¹. „Uciderea“ lui Dumnezeu este o faptă prea mare, care nu-i poate lăsa pe oameni neschimbați: „Oare nu va trebui să devenim noi înșine dumnezei, numai ca să părem vrednici de ea?“² La Kirilov, Supraomul este „Omul-dumnezeu“, căci, conform logicii sale, „dacă Dumnezeu nu există, atunci eu sunt Dumnezeu“³.

Ideea aceasta, a „Supraomului“, este temelie și inspirație pentru cea a „transformării omului“, atât în realismul lui Marx, cât și în vitalismul multor ocultişti și artiști. Diferitele imagini ale „omului nou“ constituie, s-ar putea spune, o serie de schițe pregătitoare ale Supraomului. Căci, așa cum nimicul, dumnezeul nihilismului, nu este decât un gol și o așteptare care dorește o împlinire prin revelația unui oarecare „dumnezeu nou“, tot așa „omul nou“, pe care nihilismul l-a deformat, l-a redus și l-a lăsat fără caracter, fără credință, fără orientare – acest „om nou“, fie că este privit ca „pozitiv“ sau „negativ“, a devenit „mobil“ și „flexibil“, „deschis“ și „receptiv“, un material pasiv care așteaptă o descoperire nouă, o revelație sau o poruncă ce îl vor remodela, dându-i forma finală.

În fine, corolarul distrugerii nihiliste a autorității și ordinii este concepția – prefigurată în toate miturile unei „noi ordini“ – a unui gen de ordine cu totul diferit, pe care apărătorii ei cei mai înflăcărați nu ezită să o numească „Anarhie“. Statul nihilist, conform mitului marxist, trebuie să „se stingă“, lăsând în locul său o ordine a lumii care va fi unică în istoria omenirii și care ar putea fi numită, fără a exagera, „împărăția celor o mie de ani“.

O „eră nouă“ stăpânită de „Anarhie“ și populată de „Supraoameni“: acesta este visul Revoluției, care a îmboldit oamenii să joace drama incredibilă a istoriei moderne. Este un vis „apocaliptic“ și nu greșesc cei care văd în el o inversare ciudată a nădejzii creștine în Împărăția Cerurilor. Dar aceasta nu constituie nicidecum o scuză pentru „simpatia“ care li se acordă adesea cel puțin celor mai „sinceri“ și mai „nobili“ dintre revoluționari și nihilişti; este capcana despre care am considerat necesar să prevenim încă de la începutul acestui capitol. Într-o lume aflată pe marginea haosului, într-un echilibru precar, din care tot ce este adevărat și nobil pare a fi dispărut, cei bine-intenționați, dar naivi sunt puternic ispitiți să caute printre figurile neîndoielnic remarcabile din peisajul intelectual contemporan și – necunoscând care sunt măsurile autentice ale adevărului și spiritualității – să le înalțe pe unele dintre ele la ran-

¹ *Thus Spake Zarathustra*.

² *The Joyful Wisdom*, 125.

³ *Demonii*, Partea III, Cap. 6.

gul de „giganți“ spirituali, al căror cuvânt, deși „neortodox“, măcar este „provocator“. Însă realitățile lumii de aici și ale celei viitoare sunt prea riguroase pentru a permite astfel de imprecizie și liberalism. Intențiile bune rătăcesc prea ușor, geniul și noblețea sunt prea adesea pervertite; iar coruperea a ceea ce este mai bun nu dă naștere la ceva oarecum mai puțin bun, ci la ceea ce este mai rău. Unor oameni precum Marx, Proudhon, Nietzsche trebuie să le fie recunoscute geniul și înflăcărarea și chiar și o anumită noblețe; dar aceasta este noblețea lui Lucifer, cel dintâi dintre îngeri, care, dorind să fie și mai mare decât era, a căzut din acea înălțime în abis. Viziunea lor, pe care unii ar dori să o vadă ca pe un tip de creștinism mai profund, este viziunea Împărăției lui antihrist, imitația și inversarea satanică a Împărăției lui Dumnezeu. Toți nihiștii, dar mai ales cei geniali și cu viziunea cea mai largă, sunt prorocii lui satan; refuzând să își folosească talentele la slujirea smerită a lui Dumnezeu, „*Ei au purtat război împotriva lui Dumnezeu cu propriile Lui daruri*“¹.

Este aproape imposibil de negat faptul că războiul vrăjmașilor lui Dumnezeu a reușit, iar o privire sobră asupra schimbărilor suferite de lume și de om în ultimele două secole nu poate decât să îl confirme; victoria finală chiar pare iminentă. Dar ce poate însemna „victoria“ unui astfel de război? Ce fel de „pace“ poate cunoaște o omenire care de atâta vreme învață lecțiile violenței? În viața creștină, știm acest lucru, este armonie între mijloace și scopuri. Prin rugăciune și o viață cucernică, precum și prin Tainele Bisericii, creștinul este schimbat, prin Harul lui Dumnezeu, spre a deveni mai asemănător cu Dumnezeu și astfel mai vrednic de a fi o parte din Împărăția pregătită de El pentru cei care Îl urmează cu adevărat. Cei care sunt ai Săi se cunosc după roadele lor: răbdarea, smerenia, blândețea, ascultarea, pacea, bucuria, iubirea, bunătatea, iertarea – roade care simultan pregătesc pentru Împărăție și se împărtășesc din plinătatea ei. Scopul și mijloacele formează un tot; ceea ce se începe în viața aceasta se desăvârșește în cea viitoare.

Tot așa, există „armonie“ și în lucrurile lui satan; „virtuțile“ slujitorilor săi concordă cu țelurile cărora le servesc. Ura, mândria, răzvrătirea, zăzania, violența, folosirea lipsită de scrupule a puterii: toate acestea nu vor dispărea ca prin minune atunci când Împărăția Revoluției se va instaura pe pământ; ci, mai degrabă, ele vor crește în intensitate și se vor desăvârși. Dacă țelul de „dincolo de nihilism“ al Revoluției este descris în termeni exact opuși acestora și dacă nihiștii îl văd ca pe o împărăție a „iubirii“, „păcii“ și „frăției“ este pentru că satan este o maimuță față de Dumnezeu și chiar și atunci când neagă este silit să dea mărturie despre sursa negării sale, precum și pentru că – apropiindu-ne mai mult de subiect – oamenii au fost transformați atât de mult de practicarea „virtuților“ nihiliste, încât chiar încep să trăiască în Îm-

¹ De Maistre, *op. cit.*, p. 85, citează pe (Sfântul) Ludovic al IX-lea.

părăția Revoluției și să vadă totul așa cum îl vede satan, ca pe contrariul a ceea ce este în ochii lui Dumnezeu.

Ceea ce se află „dincolo de nihilism” și a fost visul cel mai profund al profeților lui celor mai mari nu este nicidecum învingerea nihilismului, ci punctul lui culminant. „Noua eră”, fiind în mare măsură produsul lucrării nihilismului, nu va fi diferită în esență de epoca nihilistă cunoscută nouă. Cine crede altceva, cine caută izbăvire într-o oarecare nouă „etapă de dezvoltare”, fie ea născută de forțele inevitabile ale „progresului” sau „evoluției” sau ale unei „dialectici” romantice, fie furnizată gratuit din vistieria „viitorului” misterios, față de care oamenii moderni au o venerație superstițioasă și temătoare, cine crede acestea este victima unei înșelări monstruoase. Nihilismul este, în chip foarte profund, o tulburare de ordin spiritual și nu poate fi învins decât cu mijloace spirituale; iar lumea contemporană nu a încercat absolut deloc să folosească astfel de mijloace.

Se pare că maladia nihilistă va fi lăsată să „se dezvolte” până la capăt; țelul Revoluției, care la început era halucinația câtorva minți febrile, a devenit acum țelul omenirii înseși. Oamenii au obosit; Împărăția lui Dumnezeu este prea departe, iar calea creștină ortodoxă, prea strâmtă și dificilă. Revoluția a pus stăpânire pe „spiritul vremurilor”, iar mersul contra acestui curent puternic depășește puterile oamenilor moderni, căci necesită exact acele două lucruri pe care nihilismul le-a distrus cel mai temeinic: Adevărul și credința.

A încheia discuția noastră despre nihilism pe acest ton înseamnă, fără îndoială, a ne expune acuzației că și noi suntem nihiliști în felul nostru; analiza noastră, s-ar putea argumenta, este extrem de pesimistă. Respingând categoric aproape tot ceea ce este considerat valoros și adevărat de către omul modern, părem să manifestăm o negare la fel de completă ca și cea a celui mai extrem nihilist.

Și, într-adevăr, creștinul, într-un anumit sens – un sens fundamental – este „nihilist”; căci pentru el, până la urmă, lumea nu este nimic, iar Dumnezeu este totul. Aceasta este, desigur, exact opusul nihilismului pe care l-am cercetat până acum, pentru care Dumnezeu nu înseamnă nimic, iar lumea, totul; acela este un nihilism care porcede din Abis, iar „nihilismul” creștinului izvorăște din îmbelșugare. Nihilistul autentic își dăruiește credința unor lucruri care trec și se sfârșesc în nimic; tot „optimismul” clădit pe o astfel de temelie este clar lipsit de orice valoare. Creștinul, lepădând această deșertăciune, își pune credința în singurul lucru care nu este trecător, Împărăția lui Dumnezeu.

Desigur, celui care trăiește în Hristos i se pot restitui multe din bunurile acestei lumi și el se poate bucura de ele chiar și dacă înțelege că sunt pieritoare; dar ele nu îi sunt necesare, nu înseamnă absolut nimic pentru el. Pe de altă parte, cel care nu trăiește în Hristos trăiește deja în Abis, iar golul său nu poate fi umplut de toate comorile lumii.

Însă este numai o figură de stil să numim „nihilism“ nimicul și sărăcia creștinului; ci ele sunt plinătate, îmbelșugare, bucurie dincolo de orice închipuire. Și numai cine este plin de această îmbelșugare poate să înfrunte față de Abisul în care i-a dus nihilismul pe oameni. Omul care neagă în modul absolut, omul cel mai deziluzionat nu poate exista decât dacă scutește cel puțin o iluzie de analiza lui distrugătoare. Acest fapt, într-adevăr, constituie rădăcina psihologică a acelei „ere noi“ în care nihilistul desăvârșit trebuie să își pună toate speranțele; cine nu poate crede în Hristos trebuie să creadă în antihrist și o va face.

Dar dacă sfârșitul nihilismului, din punct de vedere istoric, este în Împărăția lui antihrist, sfârșitul lui absolut și spiritual se găsește undeva dincolo până și de cea ultimă manifestare satanică; și în acest sfârșit, care este iadul, nihilismul suferă înfrângerea lui finală. Nihilistul nu este înfrânt numai pentru că visul lui despre paradis se sfârșește cu nefericirea veșnică; fiindcă nihilistul desăvârșit – spre deosebire de opusul lui, anarhistul – este prea deziluzionat pentru a crede cu adevărat în acel paradis și prea plin de furie și răzvrătire pentru a face altceva decât a-l distruge și pe acesta, dacă s-ar înfăptui vreodată. Ci, mai degrabă, nihilistul este învins deoarece în iad cea mai profundă dorință a sa, *nimicirea lui Dumnezeu, a creației și a lui însuși*, este zădărnicită. Dostoievski a descris bine, prin cuvintele Starețului Zosima, aflat pe patul de moarte, această ultimă combatere a nihilismului.

Unii rămân mândri și cumpliti până și în iad, în ciuda unei oarecare cunoașteri și contemplări a adevărului absolut; unii fricoși s-au predat cu totul lui satan și duhului său mândru. Pentru aceștia, iadul este voluntar și veșnic mistuitor; sunt chinuiți prin propria lor alegere. Căci ei singuri s-au blestemat, blestemându-l pe Dumnezeu și viața... Ei nu Îl pot vedea pe Dumnezeu cel viu fără ură și strigă ca Dumnezeuul vieții să fie nimicit, ca Dumnezeu să se distrugă pe Sine Însuși și făptura Sa. Și veșnic vor arde în focul propriei lor mâinii și vor tânji după moarte și nimicire. Dar nu vor muri.¹

Adevărul cel mare și de neînving al creștinismului este că *nu există nimicire*; întreg nihilismul este zadarnic. Împotriva lui Dumnezeu se poate lupta: este una dintre semnificațiile epocii moderne; dar El nu poate fi învins și de El nu se poate fugi: Împărăția Lui va rămâne în veac și toți cei care resping chemarea la Împărăția Lui trebuie să ardă veșnic în flăcările iadului.

Desigur, una dintre cele dintâi intenții ale nihilismului a fost aceea de a desființa iadul și frica de iad din mintea oamenilor și nimeni nu se poate îndoi de reușita lui; pentru majoritatea oamenilor de astăzi, iadul a devenit o prostie și o superstiție, dacă nu o fantezie „sadică“. Nici chiar cei care încă

¹ *Frații Karamazov*, Cartea VI, Cap. 3.

mai cred în „raiul“ liberal nu mai au loc pentru nici un fel de iad în universul lor.

Cu toate acestea, fapt ciudat, oamenii moderni înțeleg, într-un fel, iadul, dar nu și raiul; cuvântul și conceptul de „iad“ au un loc de frunte în arta și gândirea contemporană. Orice observator cu simț de pătrundere își dă seama că, în era nihilistă mai mult decât până acum, oamenii au transformat pământul într-un chip al iadului; iar cei care realizează că trăiesc în Abis nu șovăie să își numească starea iad. Chinurile și nefericirea acestei vieți sunt, într-adevăr, o pregustare a iadului, tot așa cum bucuriile vieții creștine – bucurii pe care nihilistul nici nu și le poate imagina, atât de departe sunt ele de ceea ce cunoaște el – sunt o pregustare a Raiului.

Însă, chiar dacă înțelege vag, încă de aici, ce înseamnă iadul, nihilistul nu poate concepe semnificația lui deplină, care nu poate fi experimentată în această viață; nici măcar nihilistul extremist, atunci când slujea demonilor sau chiar îi invoca, nu a avut vederea duhovnicească necesară pentru a-i vedea așa cum sunt ei de fapt. Duhul satanic, duhul iadului, întotdeauna își ascunde adevărata înfățișare în lumea aceasta; cursele lui sunt așezate de-a lungul unei căi largi, care multora li se poate părea plăcută sau cel puțin excitantă; iar satan le oferă celor care merg pe această cale gândul și speranța consolatoare a dispariției lor finale. Deși, în ciuda consolărilor lui satan, nici unul dintre cei care îi urmează nu este prea „fericit“ în viața aceasta și cu toate că în zilele de pe urmă (față de care calamitățile secolului nostru sunt numai o avanpremieră) „va fi strâmtorare mare, cum n-a fost de la începutul lumii până acum“, totuși de-abia în viața viitoare vor înțelege slujitorii lui satan pe deplin amărăciunea nefericirii lor lipsite de nădejde.

Creștinul crede în iad și se teme de focul lui – care nu este un foc pământesc, cum pretinde necredința inteligentă, ci un foc infinit mai dureros, deoarece, ca și trupurile în care vor învia oamenii în Ziua de Apoi, va fi spiritual și fără sfârșit. Lumea îi reproșează creștinului credința într-o realitate atât de neplăcută; însă nu perversitatea sau „sadismul“ îl fac să creadă, ci credința și experiența. Poate că numai cel care crede deplin în Rai și în viața în Dumnezeu poate crede deplin în iad; căci numai cel care cunoaște într-o oarecare măsură viața în Dumnezeu poate înțelege cât de cât ce va însemna lipsirea de ea.

Pentru majoritatea oamenilor de astăzi viața este un lucru mărunț, ceva trecător, cu afirmații și negări mărunte, învăluită în iluzii liniștitoare și mângâietoare și cu perspectiva plină de speranță a nimicului final; acești oameni nu vor cunoaște deloc iadul până ce nu vor locui acolo. Însă Dumnezeu îi iubește până și pe ei prea mult pentru a-i lăsa pur și simplu să Îl „uite“ și să „treacă“ în „nimic“, în afara Prezenței Sale, singura care dă viață oamenilor; El le oferă, până și celor din iad, Iubirea Sa, care este un chin pentru cei care nu s-au pregătit în această viață pentru primirea ei. Mulți, știm acest lucru,

sunt încercați și curățiți în acele flăcări, care îi fac capabili pentru a sălășlui în Împărăția Cerurilor; însă alții, împreună cu demonii pentru care a fost făcut iadul, trebuie să rămână acolo veșnic.

Nu este nevoie, nici măcar în zilele noastre, când oamenii par să fi devenit prea slabi pentru a privi adevărul în față, nu este nevoie să îndulcim realitățile vieții viitoare; celor care – fie ei nihiști sau umaniști mai moderați – cutează să pătrundă Voia Dumnezeului celui Viu și să Îl judece drept „crud“ li se poate răspunde prin afirmarea lipsită de echivoc a ceva în care majoritatea lor declară a crede: demnitatea omului. Dumnezeu nu ne-a chemat la „raiul“ modern al odihnei și somnului, ci la slava deplină și îndumnezeitoare de fii ai lui Dumnezeu; iar dacă noi, pe care Dumnezeu ne socotește vrednici să o primim, respingem această chemare – atunci sunt mai bune pentru noi flăcările iadului, chinul acelei ultime și înfricoșătoare dovezi a chemării înalte a omului și a Iubirii nestinse a lui Dumnezeu pentru toți, decât nimicul la care aspiră toți oamenii puțin credincioși și nihilismul vremurilor noastre. Nimic mai puțin decât iadul nu este vrednic de om, dacă acesta nu este vrednic de Rai.

PLANUL LUCRĂRII LUI EUGENE ROSE
ÎMPĂRĂȚIA OMULUI ȘI ÎMPĂRĂȚIA LUI DUMNEZEU

Introducere: Situația din prezent a lumii și a Bisericii

Partea I: *Cele două împărății, izvorul și puterea lor*

Capitolul 1: Cele două iubiri și cele două credințe: lumea și Dumnezeu

Capitolul 2: Puterea lumii și puterea lui Hristos

Partea a II-a: *Împărăția Omului din epoca modernă*

Capitolul 3: O interpretare creștină ortodoxă a epocii moderne

Capitolul 4: Idolii lumști ai epocii moderne

I. Cultura/Civilizația, judecate prin prisma spiritualității creștine ortodoxe

II. Știința/Raționalismul, judecate prin prisma Înțelepciunii Dumnezeiești

III. Istoria/Progresul, judecate prin teologia creștină ortodoxă a istoriei

Partea a III-a: *Ordinea cea veche și „Noua Ordine“*

Capitolul 5: Ordinea cea veche: Imperiul creștin ortodox

Capitolul 6: Venirea „Nouii Ordini“: Revoluția epocii moderne

Capitolul 7: Cauza Revoluției: nihilismul

Capitolul 8: Țelul Revoluției: împărăția de o mie de ani anarhistă

Partea a IV-a: *Spiritualitatea creștină ortodoxă și „Noua spiritualitate“*
(Aproximativ patru capitole)

Partea a V-a: *Sfârșitul celor două împărății*

Capitolul 13: „Noul creștinism“ și împărăția lui antihrist

Capitolul 14: Împărăția Cerurilor.

Filozofia absurdului¹

Epoca în care trăim este, într-un sens profund, o epocă a absurdității. Poeții și dramaturgii, pictorii și sculptorii proclamă și înfățișează lumea ca pe un haos incoerent, iar pe om, ca pe o parte dezumanizată a aceluși haos. Politica, fie ea de dreapta, de stânga sau de centru, nu mai poate fi văzută decât ca un expedient prin care dezordinii universale i se dă, temporar, o aparență de ordine; pacifiștii și cruciații militari sunt uniți într-o credință absurdă în puterile slabe ale omului de a îndrepta o situație de nesuportat folosind mijloace care nu pot decât să o înrăutățească. Filozofii și alți oameni despre care se presupune că sunt demni de încredere, din cercurile universitare, ecleziastice și ale autorităților, atunci când nu se retrag în spatele fațadei impersonale și iresponsabile a specializării sau birocrăției, de obicei nu fac nimic mai mult decât să exprime în termeni raționali starea incoerentă a omului contemporan și a lumii sale și să recomande un „angajament“ deșert față de un optimism umanist discreditat, sau față de un stoicism lipsit de nădejde, față de experimentarea oarbă și iraționalism sau față de „angajament“ în sine, o credință sinucigașă în „credință“.

Însă arta, politica și filosofia de astăzi sunt numai reflecții ale vieții, și dacă ele au devenit absurde este pentru faptul că, într-o mare măsură, și viața a devenit absurdă. Cel mai izbitor exemplu de absurditate a vieții din vremurile recente a fost, firește, „noua ordine“ a lui Hitler, în care un om presupus normal, civilizată putea fi în același timp un desăvârșit și înduioșător interpret al lui Bach (precum era Himmler) și ucigaș priceput a milioane de oameni, sau putea să facă aranjamentele necesare pentru ca o inspecție printr-un lagăr de exterminare să coincidă cu o serie de concerte sau cu o expoziție de artă. Hitler însuși a fost omul absurd *par excellence*, trecând din nimic la stăpânirea lumii și apoi înapoi, în nimic, în interval de doisprezece ani, nelăsând în urmă, drept monument al său, decât o lume sfărâmată și datorându-și succesul lipsit de sens faptului că el, cel mai gol lăuntric dintre toți oamenii, a personificat goliciunea interioară a oamenilor din vremea sa.

¹ Pe când lucra la *Împărăția Omului și Împărăția lui Dumnezeu*, Eugene Rose a scris separat acest eseu. Îl redăm aici nu numai pentru că a fost scris aproximativ în același timp cu capitolul său despre nihilism, ci și pentru că tema eseului este foarte strâns legată de cea a cărții de față. Eseul oferă o perspectivă pătrunzătoare și profundă asupra filosofiei absurdului, care continuă să stăpânească mințile multora – minți deja modelate de subcurentul nihilist din vremurile noastre (*n. ed.*).

Lumea suprarealistă a lui Hitler aparține acum trecutului; însă lumea nu a ieșit nicidecum din epoca absurdității, ci mai degrabă a intrat într-o etapă mai avansată – deși temporar mai liniștită – a aceleiași maladii. Oamenii au inventat o armă pentru a exprima, mai bine decât evanghelia distrugerii a lui Hitler, incoerența și nihilismul lor; și stau paralizați în umbra ei, între extremitatea unei puteri exterioare și cea a unei neputințe lăuntrice, ambele fără precedent. În același timp, săracii și „persoanele defavorizate” din lume s-au trezit la viață conștientă și caută belșug și privilegii; cei care au deja aceste lucruri își irotesc viața alergând după deșertăciuni sau devin deziluzionați și mor de plictiseală și disperare sau comit crime lipsite de sens. Pare că întreaga lume se împarte în două: cei care duc o viață fără sens, deșartă, fără a-și da seama și cei care, realizând acest lucru, ajung la nebunie sau la sinucidere.

Nu este necesar să mai înmulțim exemplele pentru un fenomen cunoscut de toți. Este suficient să spunem că acestea sunt exemple tipice și până și cele extreme sunt numai forme avansate ale neorânduiei care ne înconjoară pe fiecare dintre noi în ziua de astăzi și care, dacă nu știm cum să luptăm împotriva ei, ni se sălășluiește în inimi. Epoca noastră este epoca absurdității, în care cele incompatibile stau împreună, chiar și în același suflet; în care nimic nu pare să mai aibă vreun scop adevărat; în care lucrurile se dezintegrează pentru că nu mai au un centru care să le țină împreună. Este adevărat, desigur, că viața de zi cu zi pare să se desfășoare ca de obicei – deși într-un ritm suspect de febril –, oamenii reușesc să se „descurce”, să trăiască de la o zi la alta. Dar aceasta se întâmplă pentru că ei nu gândesc, sau nu vor să gândească; și aproape nu pot fi învinovați pentru aceasta, fiindcă realitățile prezentului nu sunt plăcute. Cu toate acestea, numai cel care se gândește, care se întreabă ce se întâmplă cu adevărat în lume, dincolo de cele ale vieții cotidiene care distrag, numai acela se poate simți chiar și numai vag „în largul lui” în lumea ciudată în care trăim astăzi sau poate simți că această epocă este, la urma urmei, „normală”.

Epoca în care trăim *nu* este „normală”; oricât ar exagera și greși poezii, artiștii și gânditorii „avansați” din vremurile noastre, oricât de false ar fi explicațiile lor, oricât de artificială concepția lor despre lume, ei au cel puțin dreptate într-o privință: ceva este înfricoșător de în neregulă cu lumea contemporană. Aceasta este prima lecție pe care o putem învăța de la absurdism.

Căci absurdismul este un simptom profund al stării spirituale a omului contemporan și, dacă știm cum să îl înțelegem corect, putem afla multe despre acea stare. Însă aici ajungem la cea mai importantă dintre dificultățile de început, care trebuie eliminate înainte de a putea să vorbim despre absurd. Poate acesta să fie înțeles? Absurdul este, prin însăși natura sa, un subiect care se pretează la o abordare neglijentă sau sofistică; și acest fel de abordare chiar a și fost folosită, nu numai de către artiștii care sunt vrăjiți de el, ci și de

către gânditorii și criticii presupus serioși care încearcă să îi dea o explicație sau o justificare. În majoritatea lucrărilor despre „existențialismul“ contemporan, precum și în apologiile artei și teatrului modern, s-ar părea că inteligența a fost abandonată total și standardele critice sunt înlocuite de o nelămurită „simpatie“ sau „implicare“ și de argumente din afara logicii, dacă nu chiar ilogice, care vorbesc despre „spiritul vremurilor“, sau de vreun obscur impuls „creator“, sau de o „conștientizare“ neprecizată; dar acestea nu sunt argumente, ci sunt, în cel mai bun caz, explicații în termeni raționali, iar în cel mai rău, doar jargon. Dacă mergem pe calea aceasta putem ajunge la sfârșit să „apreciem“ mai mult arta absurdului, dar cu greu vom putea spune că o înțelegem mai profund. Într-adevăr, absurdismul nu poate fi înțeles deloc din interior; căci înțelegerea înseamnă coerență, iar aceasta este exact opusul absurdității. Dacă vrem să înțelegem absurdul, trebuie să o facem dintr-o poziție situată în afara absurdității, o poziție în care un cuvânt precum „înțelegere“ să aibă înțeles; numai astfel putem străpunge ceața intelectuală cu care se maschează absurdismul, descurajând atacurile coerente și raționale prin propriul său asalt asupra rațiunii și coerenței. Trebuie, pe scurt, să luăm o poziție într-o credință opusă credinței absurdiste și să o atacăm pe aceasta în numele unui adevăr a cărui existență ea o neagă. La sfârșit, vom descoperi că absurdismul, împotriva voii sale, dă propria lui mărturie despre această credință și acest adevăr, care sunt – să o spunem de la bun început – creștine.

Într-adevăr, filosofia absurdului nu este deloc originală *per se*; ea este în întregime negare, iar caracterul ei este determinat, în mod absolut și complet, de acel lucru pe care încearcă să îl nege. Absurdul nu poate fi nici măcar conceput decât în legătură cu ceva despre care se consideră că *nu* este absurd; gândul că lumea și-a pierdut sensul nu ar putea să le vină decât unor oameni care au crezut la un moment dat și au motive întemeiate să creadă că ea nu are sens. Absurdismul nu poate fi înțeles separat de originea lui creștină.

Creștinismul înseamnă, în sens suprem, coerență, căci Dumnezeu creștin a rânduit toate în univers, atât cu privire la toate celelalte, cât și cu privire la El Însuși, Care este începutul și sfârșitul întregii creații; iar creștinul care are o credință autentică găsește această coerență dumnezeiască în toate aspectele vieții și gândirii sale. Pentru absurdist, totul se destramă, inclusiv propria filosofie, care nu poate fi decât un fenomen de scurtă durată; pentru creștin, totul se ține împreună și este coerent, inclusiv acele lucruri care sunt incoerente prin ele însele. Incoerența absurdului, până la urmă, face parte dintr-o coerență mai mare; dacă nu ar fi așa, nu ar mai avea rost să vorbim despre ea.

Cea de-a doua din dificultățile inițiale în abordarea absurdului privește modul de abordare. Nu va fi de folos – dacă dorim să îl înțelegem – să îl declarăm nul și să îl respingem, ca fiind o simplă eroare și contradicție; neîndoielnic, el este aceste lucruri, dar este și mult mai mult decât atât. Desigur, nici

un gânditor competent nu poate fi ispitit să ia în serios orice pretenție absurdă la adevăr; indiferent din ce parte este privită, filosofia absurdă este numai o contradicție în sine. Ca să poți proclama lipsa de sens absolută, trebuie să crezi că această expresie are un sens, și, astfel, o negi atunci când o afirmi; ca să spui că „adevărul nu există“ trebuie să crezi în adevărul acestei afirmații, și, astfel, din nou, să afirmi ceea ce negi. Este limpede că filosofia absurdului nu trebuie să fie luată în serios ca filosofie; toate afirmațiile ei obiective trebuie reinterpretate imaginativ și adesea subiectiv. Absurdismul, de fapt – după cum vom vedea –, nu este nicidecum un produs al intelectului, ci al voinței.

Filosofia absurdului, deși implicită în numeroase opere de artă contemporane, este foarte explicită, din fericire, – dacă știm cum să o interpretăm – în scrierile lui Nietzsche; căci nihilismul acestuia este rădăcina din care a crescut copacul absurdității. La Nietzsche putem citi filosofia absurdului; la contemporanul său mai vârstnic, Dostoievski, putem găsi implicațiile sinistre pe care Nietzsche, orb față de adevărul creștin care este singura doctorie pentru concepția absurdă despre viață, nu le-a văzut. La acești doi scriitori, care au trăit la cumpăna dintre două lumi, când lumea coerenței întemeiată pe adevărul creștin era sfărâmată, iar lumea absurdului, întemeiată pe negarea lui, lua ființă, putem găsi aproape tot ceea ce este important de știut despre absurd.

Revelația absurdă, după o perioadă lungă de germinare subterană, țâșnește la suprafață prin cele două fraze izbitoare ale lui Nietzsche: „Dumnezeu este mort“ înseamnă numai că în inimile oamenilor modernității credința în Dumnezeu este moartă; iar „adevărul nu există“ înseamnă că oamenii au părăsit adevărul revelat de Dumnezeu, pe care erau întemeiate odinioară toată gândirea și toate instituțiile europene. L-au părăsit pentru că nu li s-a mai părut credibil. Într-adevăr, ambele afirmații sunt adevărate cu privire la ceea ce a devenit, din vremea lui Nietzsche, majoritatea celor care odinioară erau creștini. Ele sunt adevărate cu privire la ateștii și sataniștii care se declară mulțumiți sau încântați de propria lor necredință și respingere a adevărului; de asemenea, sunt adevărate cu referire la mulțimile mai puțin pretențioase, din care simțul realității spirituale pur și simplu a dispărut, acest fenomen manifestându-se fie în indiferență față de realitatea spirituală, fie în acea confuzie și neliniște spirituală atât de larg răspândită astăzi, fie în oricare dintre multele forme de pseudoreligie, care nu sunt altceva decât niște măști pentru indiferență și confuzie. Și chiar și peste acea minoritate scăzândă a celor care încă mai cred, atât lăuntric cât și exterior, pentru care lumea de dincolo este mai reală decât cea de aici – chiar și peste aceștia umbra „morții lui Dumnezeu“ a căzut și a transformat lumea într-un loc altfel decât îl cunoșteau și străin.

Nietzsche, în *Voința de putere*, face câteva scurte comentarii despre sensul nihilismului:

Ce înseamnă nihilismul? – Că valorile cele mai înalte și-au pierdut valoarea. Nu există nici un țel. Nu există răspuns pentru întrebarea „de ce?”.

Pe scurt, totul a devenit discutabil. Siguranța magnifică pe care o vedem la Sfinții Părinți și la Sfinții Bisericii, precum și la toți credincioșii adevărați, care raportează totul, fie în gândire, fie în viață, la Dumnezeu, văzând totul ca avându-și începutul și sfârșitul în El, totul ca pe voia Sa – această siguranță și această credință care odinioară țineau la un loc societatea, lumea și omul însuși, au dispărut acum, iar întrebările ale căror răspunsuri oamenii învățaseră să le găsească în Dumnezeu, acum nu mai au răspuns pentru majoritatea lor.

Desigur, au existat și alte forme de coerență în afară de creștinism și alte forme de incoerență în afară de nihilismul și absurdismul modern. În cadrul lor, viața omenească are sens sau nu are, dar numai într-o măsură limitată. De pildă, oamenii care cred și urmează concepția hinduistă sau cea chineză despre lucruri au o anumită măsură din adevăr și din pacea care vine din adevăr – dar nu adevărul absolut, nici „pacea care covârșește orice mințe”, care provine numai din adevărul absolut; iar cei care cad din adevărul și pacea acestea relative au pierdut ceva real, dar nu totul, cum a pierdut creștinul apostat. Niciodată până acum nu a domnit în lume și în inima omului o astfel de neorânduială; dar acest lucru se întâmplă tocmai pentru că omul a căzut de la un adevăr și o coerență care și-au descoperit plinătatea numai în Hristos. Numai Dumnezeu creștin este în același timp putere deplină și iubire deplină; numai Dumnezeu creștin, prin iubirea Lui, i-a făgăduit omului nemurirea și, prin puterea Lui de a împlini acea făgăduință, a pregătit o Împărăție în care oamenii vor trăi în Dumnezeu ca dumnezei, după ce vor fi fost înviați din morți. Acest Dumnezeu, cu făgăduința Lui, este atât de incredibil pentru înțelegerea omenească obișnuită, încât, după ce odinioară au crezut în ea, oamenii care o resping nu mai pot niciodată să creadă că orice altceva mai are o valoare mare. Lumea din care un astfel de Dumnezeu a fost înlăturat, omul din care o astfel de speranță a fost stinsă – sunt, într-adevăr, în ochii celor care au suferit o astfel de deziluzionare, „absurzi”.

„Dumnezeu a murit”, „adevărul nu există”: cele două propoziții au exact același înțeles; ambele sunt o descoperire a absurdității absolute a unei lumi al cărei centru nu mai este Dumnezeu, ci – nimic. Însă tocmai aici, în miezul absurdismului, se vede cel mai bine dependența acestuia de creștinismul pe care îl respinge. Una dintre dogmele creștine cel mai greu de înțeles și de acceptat pentru necreștini și anticreștini este *creatio ex nihilo*: crearea lumii de către Dumnezeu nu din El Însuși, nu dintr-o materie deja existentă, ci din *nimic*. Cu toate acestea, fără a înțelege creația, absurdismul dă mărturie despre realitatea ei prin faptul că o inversează și o parodiază, încearcă, de fapt, să o nimicească, să întoarcă lumea tocmai la acel nimic din care Dumnezeu a che-

mat-o mai întâi. Acest lucru poate fi văzut din afirmarea existenței unui vid în centrul lucrurilor, făcută de absurdiști, precum și din implicația, prezentă la toți într-o măsură mai mică sau mai mare, că ar fi mai bine ca omul și lumea lui să nu existe deloc. Însă această încercare de nimicire, această afirmare a Abisului, care se găsește în miezul absurdismului, își ia forma concretă în atmosfera ce stăpânește în operele de artă absurdiste. În arta celor care ar putea fi numiți atei obișnuiți – oameni precum Hemingway, Camus și numeroși artiști a căror privire nu pătrunde dincolo de zădărnicia condiției umane, așa cum este ea imaginată de oamenii de astăzi, și a căror aspirație nu merge mai departe de un fel de stoicism, o înfruntare a inevitabilului – în arta acestor oameni atmosfera golului este comunicată prin intermediul plictisului, al unei disperări care încă mai poate fi suportată și, în general, prin sentimentul că „niciodată nu se întâmplă nimic“. Există însă și un al doilea fel de artă a absurdului, mai revelatoare, care alătură tonalității zădărnicii un element de necunoscut, un fel de așteptare stranie, sentimentul că într-o lume absurdă, unde, în general „niciodată nu se întâmplă nimic“, este adevărat și faptul că „orice este posibil“. În această artă, realitatea devine coșmar, iar lumea, o planetă străină, unde oamenii rătăcesc, simțind nu atât de mult deznădejde, cât perplexitate, nefiind siguri unde se află, ce ar putea găsi, cine sunt ei înșiși – nefiind siguri de nimic, cu excepția absenței lui Dumnezeu. Aceasta este lumea ciudată a lui Kafka, a pieselor lui Ionescu și – mai puțin evident – a lui Beckett, a câtorva filme avangardiste precum „Anul trecut la Marienbad“, a muzicii electronice și a altor tipuri de muzică „experimentală“, a suprarealismului din toate artele, precum și a celor mai recente lucrări de pictură și sculptură – și îndeosebi a celor cu un conținut presupus „religios“ –, în care omul este înfățișat ca o creatură subumană sau demonică, ce iese din adâncuri necunoscute. Aceasta a fost și lumea lui Hitler, a cărui stăpânire a fost forma politică perfectă în care s-a materializat filosofia absurdului.

Această atmosferă stranie este „moartea lui Dumnezeu“, căreia i s-a dat o formă palpabilă. Este semnificativ faptul că Nietzsche, chiar în pasajul (din *Înțelepciunea veselă*) în care proclamă pentru prima dată „moartea lui Dumnezeu“ – mesaj pe care îl pune în gura unui nebun –, descrie exact atmosfera acestei arte absurdiste.

Noi l-am omorât (pe Dumnezeu), tu și eu! Noi toți suntem ucigașii lui! Dar cum am făcut-o? Cum de am putut să bem toată marea? Cine ne-a dat buretele să ștergem întreg orizontul? Ce am făcut când am dezlegat pământul acesta de soarele său? Încotro se mișcă acum? Încotro ne mișcăm? Departe de toți sorii? Nu ne repezim în toate părțile, fără încetare? Înapoi, lateral, înainte, în toate direcțiile? Mai există un sus și un jos? Nu rătăcim, ca printr-un nimic infinit? Spațiul cel gol nu suflă asupra noastră? Nu s-a făcut mai frig? Noaptea nu vine încontinuu, tot mai întunecoasă?

Chiar așa este peisajul absurdului, în care nu există sus sau jos, bine sau rău, adevăr sau minciună, deoarece nu mai există nici un sistem de orientare acceptat de toți.

O altă expresie a revelației absurdiste, mai neîntârziat personală, este strigătul deznădăjduit al lui Ivan Karamazov: „Dacă nu există nemurire, totul este permis“. Unora li s-ar putea părea un strigăt de eliberare; însă oricine a cugetat adânc la moarte sau a întâlnit, în experiența sa, conștiința concretă a propriei sale morți iminente are, pe bună dreptate, o altă părere. Deși neagă nemurirea omului, absurdistul recunoaște cel puțin că problema este fundamentală – lucru pe care majoritatea umaniștilor, cu nesfârșitele lor eschivări și (false) justificări raționale, nu îl fac. Nu se poate să fii indiferent față de această problemă decât dacă nu ai deloc dragoste pentru adevăr, sau dacă iubirea de adevăr ți-a fost întunecată de lucruri înșelătoare și imediate, precum plăcerea, afacerile, cultura, știința lumească sau oricare dintre celelalte lucruri pe care lumea se mulțumește să le accepte în locul adevărului. Întreaga semnificație a vieții omenești depinde de adevărul – sau falsitatea – învățaturii despre nemurirea omului.

Pentru absurdist, învățătura este falsă. Și acesta este unul dintre motivele pentru care universul lui este atât de ciudat: nu există speranță în el, moartea îi este cel mai înalt dumnezeu. Apologeții absurdului, ca și cei ai stoicismului omenesc, văd numai „curaj“ în această concepție, „curajul“ oamenilor dispuși să trăiască fără „consolarea“ finală a vieții veșnice; și îi disprețuiesc pe cei care au nevoie ca „recompensa“ Raiului să le justifice comportamentul de pe pământ. Nu este necesar, consideră ei, să crezi în Rai și în iad pentru a duce o „viață bună“ în această lume. Iar argumentul lor este convingător până și pentru mulți care își spun creștini și, cu toate acestea, sunt mai mult decât gata să renunțe la viața veșnică pentru o concepție „existențială“ care crede numai în clipa de față.

Un astfel de argument este cea mai rea amăgire de sine, nu este decât una dintre miile de măști folosite de oameni pentru a ascunde chipul morții; căci dacă moartea ar fi într-adevăr sfârșitul oamenilor, nimeni nu ar putea suporta deplina ei teroare. Dostoievski avea perfectă dreptate acordându-i nemuririi omului o importanță atât de mare în viziunea lui creștină despre lume. Dacă, până la urmă, omul va sfârși în nimic, atunci, în cel mai adânc sens, nu contează ce face el în viața aceasta, căci nimic din cele ce ar putea săvârși nu are consecințe finale și tot ce se spune despre „a trăi din plin viața aceasta“ sunt vorbe lipsite de substanță și deșarte. Este absolut adevărat că, dacă nu există nemurire, lumea este absurdă și „totul este permis“ – adică nu merită să faci nimic, colbul morții înecă toate bucuriile și nu te lasă nici măcar să plângi, căci ar fi zadarnic; într-adevăr, ar fi mai bine dacă o astfel de lume nu ar exista. Nimic din lume – nici iubirea, nici bunătatea, nici sfințenia – nu are nici

o valoare, de fapt nu are nici sens, dacă omul nu continuă să trăiască după moarte. Cel care socotește să ducă o „viață bună“ care se va termina cu moartea nu cunoaște înțelesul a ceea ce spune, cuvintele sale sunt numai o caricatură a bunătății creștine, care își găsește împlinirea în veșnicie. Numai dacă omul este nemuritor și numai dacă lumea viitoare este așa cum a descoperit-o Dumnezeu poporului Său ales, creștinilor, numai așa faptele omului din viața aceasta au valoare sau sens; căci în acest caz fiecare faptă este o sămânță a binelui sau a răului care, desigur, încolțește în viața aceasta, dar ale cărei roade sunt culese de-abia în cea viitoare. Pe de altă parte, oamenii care cred că virtutea începe și se sfârșește în viața de aici nu sunt decât la un pas distanță de cei care cred că virtutea nu există; și acest pas – lucru despre care secolul nostru dă o mărturie grăitoare – poate fi făcut foarte ușor, căci, la urma urmei, este logic să îl faci.

Deziluzionarea, dintr-un anumit punct de vedere, este preferabilă față de amăgirea de sine. Ea poate duce la sinucidere sau nebunie dacă este privită ca un scop în sine; dar poate duce și la o trezire. De mai mult de cinci secole, Europa se amăgește pe sine însăși, încercând să întemeieze o împărăție a umanismului, liberalismului și a unor presupuse valori creștine pe baza unei atitudini din ce în ce mai sceptice față de adevărul creștin. Absurdismul este capătul aceluia drum; el este concluzia logică a încercării umaniste de a „îndulci“ adevărul creștin și a-l supune compromisurilor, pentru a-i adăuga valori noi, moderne, adică lumești. Absurdismul este dovada finală că adevărul creștin este absolut și nu poate fi supus compromisului, altfel încetează cu totul să mai fie adevăr; iar dacă adevărul nu există, dacă adevărul creștin nu este înțeles în mod literal și absolut, dacă Dumnezeu a murit, dacă nemurirea nu există – atunci lumea aceasta este tot ce există și lumea aceasta este absurdă, lumea aceasta este iadul.

Prin urmare, concepția absurdistă despre viață exprimă, într-adevăr, o înțelegere parțială: ea trage concluziile gândirii umaniste și liberale pe care umaniștii bine-intenționați au fost prea orbi să le vadă. Absurdismul nu este pur și simplu un iraționalism arbitrar, ci face parte din roadele pe care omul european le seamănă de secole, prin compromisul la care a supus adevărul creștin și prin trădarea acestuia.

Nu ar fi însă înțelept să exagerăm în această direcție și să devenim apologeți ai absurdului și să vedem în absurdism și în părintele lui, nihilismul, semnele întoarcerii la adevăruri ce au fost neglijate până acum sau la o concepție mai profundă despre viață. Fără îndoială, absurdistul este realist cu privire la latura negativă și rea a vieții, manifestată atât în lume, cât și în natura umană; însă aceasta înseamnă foarte puțin adevăr în comparație cu marile erori pe care absurdismul le are în comun cu umanismul. Ambele sunt la fel de îndepărtate de Dumnezeu, singurul în Care lumea are sens; în consecință,

nici unul nu cunoaște deloc viața sau experiența spirituală, care sunt hrănite numai de Dumnezeu; prin urmare, ambele sunt cu desăvârșire necunoscătoare ale dimensiunilor complete ale realității și experienței umane; și, astfel, ambele au o concepție în mod radical prea simplificată despre lume și în special despre natura umană. Umanismul și absurdismul, de fapt, nu sunt atât de departe unul de altul pe cât s-ar putea crede; până la urmă, absurdismul este numai un umanism deziluzionat, dar care nu se pocăiește. El este, s-ar putea spune, ultima etapă din progresul dialectic al umanismului în îndepărtarea sa de adevărul creștin, etapa în care umanismul, numai prin urmarea logicii sale interne și prin extragerea implicațiilor depline ale trădării inițiale a adevărului creștin, ajunge la negarea lui însuși și sfârșește într-un fel de coșmar umanist, un subumanism. Lumea subumană a absurdistului, deși poate părea uneori sinistrală și uimitoare, este, la urma urmei, aceeași lume unidimensională cunoscută umanistului, numai că este făcută „misterioasă” prin diferite trucuri și amăgiri de sine; ea este o parodie a lumii adevărate, lumea cunoscută de creștin, lumea care este cu adevărat misterioasă, tainică, deoarece conține înălțimi și adâncimi la care nici măcar nu visează absurdității și cu siguranță nici umanității.

Chiar dacă între umanism și absurdism poate fi făcută o distincție din punct de vedere intelectual, cea dintre principiu și consecință, ele sunt unite într-un sens mai profund, căci împărtășesc aceeași voință, care este nimicirea Dumnezeului creștin și a ordinii pe care a stabilit-o El în lume. Aceste cuvinte i se vor părea ciudate oricui este înclinat să simpatizeze cu „suferința” omului contemporan și îndeosebi celor care ascultă argumentele apologetilor absurdiști, care citează presupuse „descoperiri” științifice și deziluzionarea mai mult decât firească provocată de secolul nostru, un secol al războiului și revoluției: pe scurt, argumente care se sprijină pe „spiritul vremurilor”, care par să facă aproape imposibilă orice filosofie, în afară de cea absurdistă. Universul, spune această apologie, și-a pierdut sensul, Dumnezeu a murit, nu prea se știe cum sau de ce, și tot ce putem face acum este să acceptăm acest fapt și să ne resemnăm. Dar chiar absurdității cu putere de pătrundere mai mare știu mai mult decât atât. Dumnezeu nu a murit pur și simplu, a spus Nietzsche, ci oamenii l-au ucis; iar Ionescu, într-un eseu despre Kafka, recunoaște că „dacă omul nu mai are un fir călăuzitor (în labirintul vieții, adică), este pentru că el nu a mai vrut să aibă așa ceva. De aici provine sentimentul vinovăției, anxietății, absurdității istoriei.” Într-adevăr, un sentiment nelămurit de vinovăție este, în multe cazuri, singurul semn care mai rămâne despre implicarea omului în provocarea stării în care se găsește acum. Însă omul *este* implicat și orice fatalism este numai o încercare de justificare falsă. Știința modernă nu are nici o vină aici, căci în sine ea nu trebuie să fie numai neutră, ci ostilă în mod activ față de orice idee despre o absurditate fundamentală, iar cei care o ex-

ploatează pentru scopuri iraționaliste nu gândesc limpede. Iar cu privire la fatalismul celor care cred că omul trebuie să fie sclavul „spiritului vremurilor“, putem spune că acesta este dovedit fals de experiența oricărui creștin vrednic de acest nume – căci viața creștină nu e nimic dacă nu este o luptă împotriva spiritului oricăror vremuri, de dragul veșniciei. Fatalismul absurdist nu este, până la urmă, produsul cunoașterii sau al vreunei necesități, ci al unei credințe oarbe. Absurdistul, desigur, preferă să nu privească prea fățiș faptul că deziluzionarea sa este un act de credință, căci credința este un factor ce dă mărturie contra determinismului. Există însă ceva și mai adânc decât credința, pe care absurdistul are și mai multe motive să îl evite, și acest lucru este voința; căci orientarea voinței unui om este factorul principal care determină credința lui și întreaga concepție personală despre lume, clădită pe acea credință. Creștinul, care are o învățătură coerentă despre natura umană și, prin urmare, ar trebui să aibă o înțelegere adâncă a motivației umane, poate vedea responsabilitatea finală pe care absurdistul preferă să o nege în concepția lui deziluzionată despre lume. Absurdistul nu este „victimă“ pasivă a epocii sale sau a gândirii acesteia, ci un colaborator activ – deși adesea confuz – la marea lucrare a dușmanilor lui Dumnezeu. Absurdismul nu este în principal un fenomen al intelectului, nici simplu ateism, nici o simplă recunoaștere a absenței lui Dumnezeu – acestea sunt măștile sale și încercările de justificare; ci el este, mai degrabă, un fenomen ce ține de voință, un antiteism (termen aplicat propriului program de către Proudhon și considerat de de Lubac, în *Drama umanismului ateist*, esențial pentru înțelegerea altor revoluționari), o luptă împotriva lui Dumnezeu și a ordinii Dumnezeiești a lucrurilor. Nici un absurdist, cu siguranță, nu poate fi deplin conștient de acest lucru; el nu poate și nu vrea să gândească limpede, el trăiește în înșelare de sine. Nimeni (în afară de satan însuși, primul absurdist) nu se poate lepăda de Dumnezeu și nu poate să-și refuze propria fericire, cea mai adevărată, fiind deplin conștient de acest lucru; însă undeva, în adâncul fiecărui absurdist, mai adânc decât dorește el de obicei să privească, se găsește refuzul primordial al lui Dumnezeu, răspunzător pentru toate fenomenele absurdismului, ca și pentru incoerența care, cu adevărat, se găsește chiar în inima acestei epoci.

Chiar dacă este imposibil să nu simțim înțelegere cel puțin față de unii dintre artiștii absurdului, văzând la ei o conștiință plină de durere și o descriere sinceră a unei lumi care încearcă să trăiască fără Dumnezeu, să nu uităm cât de complet sunt uniți acești artiști cu lumea pe care o descriu; să nu pierdem din vedere faptul că arta lor reușește atât de bine să găsească un răspuns în sufletul multora tocmai pentru că ei împărtășesc erorile, orbirea și ignoranța, și voința pervertită a epocii a cărei goliciune lăuntrică o înfățișează. Pentru a transcende absurditatea lumii contemporane este nevoie, din păcate, de mult mai mult decât până și de cele mai bune intenții, de cea mai chinuito-

re suferință și de cel mai mare „geniu“ artistic. Calea de depășire a absurdului este numai adevărul; și tocmai acest lucru le lipsește la fel de mult și artistului contemporan și lumii sale, tocmai acest lucru este respins în mod activ, la fel de hotărât, atât de absurdistul conștient, cât și de cei care trăiesc viața absurdă fără să-și dea seama. Deci, ca să rezumăm rezultatele cercetării noastre asupra absurdismului: el este viața trăită și concepția despre viață exprimată de cei care nu mai pot sau nu mai vor să Îl considere pe Dumnezeu ca fiind începutul și sfârșitul și sensul esențial al vieții; cei care, prin urmare, nu cred în Revelația Lui Însuși în Iisus Hristos și nu acceptă Împărăția veșnică pe care El a pregătit-o pentru cei care cred și care trăiesc această credință; cei care, până la urmă, nu pot socoti pe nimeni răspunzător pentru necredința lor decât pe ei înșiși. Dar care este *cauza* acestei boli? Care, dincolo de toate cauzele istorice și psihologice – care nu pot fi mai mult decât relative și ajutoare –, este motivația reală, cauza spirituală? Dacă absurdismul este într-adevăr un rău foarte mare, cum socotim că este, nu poate fi ales pentru el însuși; căci răul nu are o existență pozitivă și nu poate fi ales decât dacă se înfățișează ca ceva bun. Dacă până acum am descris latura negativă a filosofiei absurdului, descrierea făcută de ea lumii lipsite de ordine și dezorientate în care trăiesc oamenii astăzi, este timpul acum să privim și latura ei pozitivă și să descoperim unde anume își așază absurdității credința și nădejdea.

Căci este foarte clar că absurdității nu sunt fericiți de absurditatea universului; cred în ea, dar nu se pot împăca cu ea, iar arta și gândirea lor sunt, până la urmă, încercări de a o transcende. După cum a spus Ionescu (și aici el vorbește, probabil, pentru toți absurdității): „Atacarea absurdității este un mod de a afirma posibilitatea neabsurdității“; el se vede angajat într-o „căutare continuă a unei deschideri, a unei revelații“. Revenim, astfel, la sentimentul așteptării, pe care l-am remarcat deja la unele lucrări artistice absurdiste; el este numai o reflectare a situației din vremea noastră, când oamenii, deziluzionați și pustiiți, speră totuși în ceva ce nu le este cunoscut, de care nu sunt siguri, a cărui revelare încă mai trebuie așteptată, care va reda cumva sens și scop vieții. Oamenii nu pot trăi fără speranță, chiar și în mijlocul deznădejzii, chiar și atunci când toate motivele de a nădăjdui au fost, se presupune, „dovedite false“.

Însă acest lucru înseamnă că nimicul, centrul aparent al universului absurdist, nu este esența adevărată a bolii, ci numai cel mai evident simptom. Credința adevărată a absurdismului este în ceva sperat, dar care încă nu se manifestă, un „Godot“ care este mereu subiectul implicit, dar încă nedefinit, al artei absurdiste, un ceva misterios care, dacă va fi înțeles, va reda vieții un fel de sens.

Chiar dacă toate acestea par vagi în arta absurdistă contemporană, sunt foarte clare în lucrările „profeților“ originali ai erei absurdității, Nietzsche și

Dostoievski. La ei, revelația absurdității are un corolar. „Au murit toți dumnezeii, spune Zarathustra al lui Nietzsche. Acum dorim să trăiască Supraomul.“ Iar nebunul lui Nietzsche spune despre uciderea lui Dumnezeu: „Oare măreția acestei fapte nu este prea mare pentru noi? Oare nu vom deveni noi înșine dumnezei, numai ca să părem vrednici de ea?“ Kirilov, din *Demonii* lui Dostoievski, știe că „Dacă Dumnezeu nu există, atunci eu sunt Dumnezeu.“

Primul păcat al omului și cauza fundamentală a condiției sale nefericite din toate timpurile a fost că a dat ascultare ispitei șarpelui din Rai : „Veți fi ca Dumnezeu“. Ceea ce Nietzsche numește Supraom, iar Dostoievski, omul-dumnezeu este de fapt același dumnezeu al *sinelui* cu care diavolul a ispitit atunci și și-l ispitește mereu pe om; el este singurul dumnezeu căruia oamenii i se pot închina după ce adevăratul Dumnezeu a fost respins. Libertatea omului i-a fost dată acestuia pentru a alege între Dumnezeul cel adevărat și el însuși, între calea cea adevărată către îndumnezeire, prin care sinele este smerit și răstignit în viața aceasta pentru a fi înviat și slăvit în Dumnezeu în veșnicie, și falsa cale a auto-îndumnezeirii, care promite slăvirea în această viață, dar duce la Abis. Acestea sunt singurele două alegeri fundamentale disponibile libertății omului; și pe ele au fost întemeiate cele două împărății, Împărăția lui Dumnezeu și Împărăția Omului, care în această viață nu pot fi deosebite decât de ochiul credinței, dar care în viața viitoare vor fi despărțite ca Rai și iad. Este limpede căreia dintre ele aparține civilizația modernă, cu efortul ei prometeic de a clădi o Împărăție pământească, sfidându-L pe Dumnezeu; însă ceea ce ar trebui să fie destul de clar la gânditorii moderni mai de la început devine absolut explicit la Nietzsche. Vechea poruncă „Să faci“, spune Zarathustra, s-a demodat; porunca cea nouă este „Eu vreau“. Și, în logica satanică a lui Kirilov: „Înșurirea dumnezeirii mele este voia proprie.“ Religia cea nouă, religia încă nerevelată complet, care îi va urma vechii religii creștine – căreia omul modern crede că deja i-a administrat lovitura finală –, este, în cel mai înalt grad, religia venerării sinelui.

Aceasta caută absurdismul și toate experimentările deșarte din zilele noastre. Absurdismul este etapa în care efortul modern prometeic ezită, are îndoieli și simte puțin, dinainte, gustul incoerenței satanice în care va sfârși în chip necesar. Însă, chiar dacă absurdismul este mai puțin încrezător și mai temător decât umanismul, el tot împărtășește cu acesta din urmă credința că drumul modernității este cel corect și, în ciuda îndoielilor sale, păstrează nădejdea umanistă – nu în Dumnezeu și în Împărăția Lui, ci în Turnul Babel al omului.

Încercarea modernității de a întemeia o împărăție a venerării sinelui a atins o extremă prin Hitler, care credea într-o rasă supraomenească; ea ajunge la o altă extremă în comunism, al cărui Supraom este colectivitatea și a cărui iubire de sine este deghizată în altruism. Dar ambele, nazismul și comunismul

(și succesul lor extraordinar o dovedește), sunt forme extreme a ceea ce cred toți ceilalți în ziua de astăzi: adică toți care nu sunt cu Hristos și adevărul Lui în mod explicit și absolut. Căci ce înseamnă efortul gigantic în care și-au unit forțele toate națiunile astăzi, de a transforma fața pământului și de a cuceri universul, de a înființa o ordine a lucrurilor cu totul nouă, în care condiția omului de la facerea lui va fi transformată radical și pământul acesta, care, de la căderea omului, nu a fost și nu poate fi altceva decât un loc al tristeții și al plângerii, urmează să devină, chipurile, un loc al fericirii și bucuriei, un veritabil rai pământesc, odată cu venirea unei „noi ere”? Ce înseamnă aceasta decât că omul, eliberat de povara unui Dumnezeu în Care nu crede nici atunci când Îl mărturisește cu buzele, își imaginează că el este Dumnezeu, domn al destinului său și creator al unui „pământ nou”, exprimându-și credința într-o „religie nouă”, născocită de el, în care smerenia este înlocuită de mândrie, rugăciunea, de cunoștințele lumești, stăpânirea patimilor, de stăpânirea lumii, postul, de abundență și săturare, lacrimile pocăinței, de bucuria lumească.

Către această religie a sinelui îndrumă absurdismul. Aceasta nu este întotdeauna intenția lui explicită, fără îndoială, dar este clar cea implicită. Arta absurdistă înfățișează un om întemnițat în sine însuși, incapabil să comunice cu aproapele său sau să înceapă orice fel de relație care să nu fie inumană; nu există dragoste în arta absurdistă, există numai ură, violență, teroare și plictiseală – fiindcă, rupând legătura cu Dumnezeu, omul absurdist s-a despărțit de propria lui umanitate, chipul lui Dumnezeu. Dacă acest om așteaptă o revelație care va face ca absurditatea să ia sfârșit, cu siguranță acea revelație nu este cea cunoscută de creștini; dacă există un lucru asupra căruia sunt de acord toți absurdistii, acela este respingerea absolută a răspunsului creștin. Orice revelație pe care o poate accepta absurdistul, ca absurdist, trebuie să fie „nouă”. Un personaj din piesa lui Beckett spune despre Godot: „Sunt nerăbdător să aud ce are de oferit. După aceea o să acceptăm sau nu.” În viața creștină totul este raportat la Hristos, sinele cel vechi, cu al său permanent „Eu vreau” trebuie să fie nimic și un sine nou, cu centrul în Hristos și în voia Sa, trebuie să se nască; însă în universul spiritual al lui „Godot” totul se învâрте exact în jurul sinelui celui vechi și chiar și dumnezeul cel nou trebuie să se prezinte ca un fel de marfă spirituală, care urmează să fie acceptată sau respinsă de către un sine care nu va tolera nimic ce nu este orientat spre el însuși. Oamenii de astăzi „îl așteaptă pe Godot” – care, poate pe un anumit nivel, este antihrist –, sperând că acesta le va aduce împăcarea conștiinței și va reda sens și bucurie venerării sinelui, adică sperând că acesta va permite ceea ce Dumnezeu a interzis și va oferi apologia absolută pentru aceasta. Supraomul lui Nietzsche este absurdist, este omul modern cu simțul vinovăției sufocat de un entuziasm frenetic născut dintr-un misticism fals al pământului, o venerare a lumii de aici.

Unde va fi sfârșitul acestor lucruri? Nietzsche și optimiștii zilelor noastre văd zorii unei ere noi, începutul unei „istorii mai înalte decât oricare alta de până acum”. Doctrina comunistă afirmă acest lucru; însă reorganizarea făcută de comunism lumii se va dovedi până la urmă a nu fi nimic mai mult decât absurditatea sistematizată a unei mașini de o eficiență perfectă, care nu are nici un scop final. Dostoievski, care îl cunoștea pe adevăratul Dumnezeu, a fost mai realist. Kirilov, perechea nebună a lui Zarathustra, a trebuit să se omoare pentru a dovedi că este Dumnezeu; Ivan Karamazov, care era chinuit de aceleași idei, a sfârșit prin a înnebuni, precum a făcut și Nietzsche; Șigalev (din *Demonii*), care a inventat prima organizare socială perfectă a omenirii, a considerat necesar să așeze nouă zecimi din toți oamenii în sclavie absolută pentru ca o zecime să se bucure de libertate absolută – plan pus în practică de nazism și comunism. Nebunia, sinuciderea, sclavia, crima și distrugerea sunt sfârșitul filosofiei îngâmfate a morții lui Dumnezeu și a nașterii supraomului; și, într-adevăr, acestea constituie teme importante în arta absurdă.

Mulți cred – în acord cu Ionescu – că numai prin explorarea totală a condiției absurde în care se află acum omul și a posibilităților noi puse la dispoziția lui de aceasta, numai așa poate fi găsită o cale de ieșire din absurditate și nihilism și de intrare într-o lume nouă a coerenței: aceasta este speranța absurdismului și a umanismului și va deveni speranța comunismului atunci când (și dacă) el va intra în propria perioadă de deziluzionare. Este o speranță falsă, dar care, în ciuda acestui fapt, s-ar putea împlini. Căci satan este maimuță față de Dumnezeu și, odată ce coerența dumnezeiască a fost distrusă și oamenii nu mai speră la coerența absolută pe care numai Dumnezeu o poate da vieții omenеști, coerența contrafăcută pe care satan o poate inventa ar putea ajunge să pară destul de atrăgătoare. Nu din întâmplare, în zilele noastre, creștini de încredere și serioși, nemulțumiți atât de optimismul facil, cât și de pesimismul facil, iau foarte în serios o învățătură care, cel puțin în Europa Apuseană, a fost aproape uitată vreme de secole, sub influența filosofiei iluminismului și progresului. (Cf. Josef Pieper, *Sfârșitul veacurilor*, Heinrich Schlier, *Începătorii și stăpânii în Noul Testament*; și înainte de ei, Cardinalul Newman.) Este vorba de învățătura împărtășită atât de Biserica de Răsărit, cât și de cea din Apus despre antihrist, acea figură ciudată care apare la sfârșitul lumii cu chipul unui stăpânitor umanitar al lumii și pare să întoarcă toată creația cu susul în jos, făcând întunericul să pară lumină, răul, bine, robia, libertate, haosul, ordine; el este protagonistul absolut al filosofiei absurdului și întruparea perfectă a omului-dumnezeu: căci el nu vrea să se închine decât lui însuși și se va numi pe sine Dumnezeu. Însă nu este aici locul potrivit pentru a face mai mult decât a indica existența acestei învățături și a remarca legătura ei strânsă cu incoerența satanică a filosofiei absurdului.

Dar ceea ce este chiar mai important decât culminarea istorică a absurdismului, fie ea domnia lui antihrist sau numai unul dintre precursorii ei, este sfârșitul său supra-istoric: acesta este iadul. Căci, la nivelul cel mai profund, absurdismul este o irumpere a iadului în lumea noastră; și de aceea el este o avertizare cu privire la o realitate pe care oamenii doresc foarte mult să o ignore. Însă cei care o ignoră nu fac altceva decât să se apropie mai mult de ea; epoca noastră, prima din vremurile creștine care nu crede deloc în iad, întrupează mai mult decât oricare alta spiritul iadului.

De ce nu cred oamenii în iad? Deoarece nu cred în Rai, adică nu cred în viață și în Dumnezeu viații, creația lui Dumnezeu li se pare absurdă și doresc ca ea să nu existe. Starețul Zosima, din *Frații Karamazov*, vorbește despre unul dintre tipurile de astfel de oameni:

Unii rămân mândri și cumpliți până și în iad, în ciuda unei oarecare cunoașteri și contemplări a adevărului absolut; unii fricoși s-au predat cu totul lui satan și duhului său mândru. Pentru aceștia, iadul este voluntar și veșnic mistuitor; sunt chinuți prin propria lor alegere. Căci ei singuri s-au blestemat, blestemându-l pe Dumnezeu și viața.[...] Ei nu Îl pot vedea pe Dumnezeu cel viu fără ură și strigă ca Dumnezeu viații să fie nimic, ca Dumnezeu să se distrugă pe Sine Însuși și făptura Sa. Și veșnic vor arde în focul propriei lor mâinii și vor tânji după moarte și nimicire. Dar nu vor muri[...].

Desigur, astfel de oameni sunt nihiliști extremi, dar ei nu diferă decât ca intensitate, nu și în esență, de acele suflete mai puțin violente care cu glas slab blestemă această viață și o socotesc absurdă, și nici chiar de cei care își spun creștini, dar nu își doresc din toată inima Împărăția Cerurilor, ci își înfățișează Raiul, în cazul în care se gândesc la el, ca pe o lume nelămurită a odihnei sau somnului. Iadul este răspunsul și sfârșitul pentru toți cei care cred mai degrabă în moarte decât în viață, mai degrabă în lumea de aici decât în cea viitoare, mai degrabă în ei înșiși decât în Dumnezeu: pe scurt, toți cei care acceptă filosofia absurdului în adâncul cel mai profund al inimii lor. Căci adevărul cel mare al creștinismului, văzut de Dostoievski, dar nu de Nietzsche, este că nu există nimicire și nu există incoerență, tot nihilismul și absurdismul sunt zadarnice. Flăcările iadului sunt ultima și groaznică dovadă a acestui lucru: fiecare ființă dă mărturie, cu voie sau împotriva voii sale, despre coerența finală a lucrurilor. Căci această coerență este iubirea lui Dumnezeu și iubirea aceasta se găsește și în flăcările iadului; de fapt, dragostea lui Dumnezeu este ceea ce îi chinuiește pe cei care o refuză.

La fel stau lucrurile și cu absurdismul; el este latura negativă a unei realități pozitive. Există, bineînțeles, un element de incoerență în lumea noastră, căci omul a tras lumea după el atunci când a căzut din Rai; prin urmare, fi-

losofia absurdului nu se întemeiază pe o minciună deplină, ci pe o jumătate de adevăr înșelătoare. Însă atunci când Camus definește absurditatea ca fiind confruntarea nevoii omului de rațiune cu iraționalitatea lumii, atunci când crede că omul este o victimă nevinovată, iar lumea, vinovatul, el, asemenea tuturor absurdistilor, a mărit dimensiunile unei înțelegeri parțiale, transformând-o într-o concepție cu totul deformată despre realitate și, în orbirea lui, a ajuns la varianta deplin inversată a adevărului. Până la urmă, absurdismul este o problemă lăuntrică, nu exterioară; nu lumea este irațională și incoerentă, ci omul.

Însă, chiar dacă absurdistul este răspunzător pentru că nu vede lucrurile precum sunt și nici măcar nu vrea să le vadă așa cum sunt, creștinul este și mai răspunzător pentru că nu oferă exemplul unei vieți deplin coerente, al unei vieți în Hristos. Compromisul creștinilor, în gând și cuvânt, precum și neglijența în faptă au deschis calea biruinței forțelor absurdului, ale lui satan, ale lui antihrist. Epoca prezentă a absurdității este dreapta răsplată pentru creștinii care nu au fost creștini.

Și singurul remediu pentru absurdism se găsește aici, la izvorul lui: trebuie să redevenim creștini. Camus avea foarte mare dreptate atunci când spunea: „Trebuie să alegem între minuni și absurd“. Căci în această privință atât creștinismul cât și absurdismul sunt opuse raționalismului și umanismului iluminist, ideii că realitatea poate fi redusă la termeni cu totul raționali și omeștești. Într-adevăr, trebuie să alegem între minuni, concepția creștină despre lucruri, al cărei centru este Dumnezeu și al cărei sfârșit este Împărăția veșnică a Cerurilor, și absurd, concepția satanică, al cărei centru este sinele cel căzut și al cărei sfârșit este iadul, cel din viața aceasta și cel din viața viitoare.

Trebuie să redevenim creștini. Este zadarnic, de fapt este chiar absurd să vorbim de reformarea societății, de schimbarea cursului istoriei, de ieșirea din epoca absurdității, dacă nu Îl avem în inimi pe Hristos; iar dacă Îl avem, nimic altceva nu mai contează.

Desigur, este posibil să existe o epocă dincolo de absurditate; este poate mai probabil – și creștinii trebuie să fie mereu pregătiți pentru aceasta – să nu existe, și era absurdității să fie, într-adevăr, vremea de pe urmă. Se poate ca ultima mărturie pe care creștinii vor putea să o dea în această epocă să fie mărturia absolută, sângele martiriului lor.

Însă aceasta este pricină de bucurie, nu de deznădejde. Căci nădejdea creștinilor nu este în lumea de aici, nici în vreuna dintre împărățiile ei – o astfel de nădejde este chiar absurditatea absolută; nădejdea creștinilor este în Împărăția lui Dumnezeu, care nu este din lumea aceasta.

IEROMONAH SERAFIM ROSE

Ortodoxia și
religia viitorului

Traducere din limba engleză de
Maria Băncilă

Traducerea a fost făcută după originalul în limba engleză: Fr. Seraphim Rose, *Orthodoxy and the Religion of the Future*, Saint Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, USA, 2004.

Strâmtă este poarta, și îngust este drumul ce duce la viață și puțini sunt cei ce îl află. Feriți-vă de profeții mincinoși, care vin la voi în haine de oi, iar pe dinlăuntru sunt lupi răpitori. După roadele lor îi veți cunoaște... Nu tot cel ce-Mi zice: Doamne, Doamne! va intra în împărăția cerurilor, ci acela care face voia Tatălui Meu Celui din ceruri. Mulți Îmi vor spune în ziua aceea: Doamne, Doamne, oare nu în numele Tău am profetit? și nu în numele Tău demoni am scos? și nu în numele Tău multe minuni am făcut? Și atunci le voi mărturisi: Niciodată nu v-am cunoscut pe voi. Depărtați-vă de la Mine cei ce lucrați fărădelegea! De aceea, tot cel ce aude aceste cuvinte ale Mele și le plinește, i se va asemăna bărbatului înțelept care și-a clădit casa pe stâncă

Mt. 7, 14-16, 21-24¹

---

¹ Toate citatele biblice sunt date în traducerea românească după *Biblia sau Sfânta Scriptură*, EIBMBOR, București, 2001 (n. tr.).

Prefață la cea de-a cincea ediție americană

În ziua de 10 mai 1976, Părintele Serafim Rose se îndrepta spre Mănăstirea Sfântul Gherman, aflată în munții din partea de nord a Californiei. Se întorcea din Oregon, de unde tocmai ridicase un colet cu prima sa carte publicată – *Ortodoxia și religia viitorului* –, ce avea să devină un catalizator al vieții duhovnicești, în special în Rusia. Această carte examina fenomenele religioase contemporane, manifestări ale unei „noi conștiințe religioase” care pregătea instaurarea unei religii mondiale unice și marca începutul unei „revărsări a duhului demonismului” din vremurile de pe urmă. Nnicând nu mai fusese scrisă o analiză atât de pătrunzătoare a curentelor și tendințelor spirituale ale secolului al XX-lea, căci nimeni nu le mai studiasse într-un duh atât de apropiat de înțelepciunea netrecătoare a Sfinților Părinți.

Între 1970 și 1975, perioadă în care Părintele Serafim și-a scris cartea, se considera că majoritatea fenomenelor pe care le descria aparțin unui curent marginal. El a înțeles însă ceea ce urma să se petreacă: a prevăzut transformarea curentului periferic într-unul din ce în ce mai larg acceptat. Părintele Serafim sesiza înspăimântătoarea unitate de scop, aflată în spatele unui evantai de fenomene aparent disparate, și întrevedea rezultatul final profilându-se amenințător.

Călătorind către sud, cu această carte ce avea să dezvăluie adevăratul chip al celor mai subtile forme de înșelăciune demonică ale zilelor noastre, era firesc să poposească la unul dintre centrele de iradiere a neo-păgânismului american: Muntele Shasta. Considerat de unii ca loc sfânt al populației de amerindieni, Muntele Shasta era de multă vreme un centru de activități oculte, în plină efervescență la acea vreme. Părintele Serafim parcurse o parte din drumul pe munte, în camioneta încărcată cu cărți. Stând în picioare în umbra uriașă a muntelui, într-un loc în care se țineau de obicei ritualurile neo-păgâne, părintele intonă cântările Sfintelor Paști, cântă despre Învierea lui Hristos și biruința Lui asupra lui Satan și a legii morții. Un gând, pe care îl mai avusesese și în alte rânduri, îi răsări în minte: „Aici trebuie să vină un preot ortodox ca să stropească muntele cu apă sfințită!”¹ Mai târziu, după hirotonirea sa întru preot, avea să se întoarcă și să binecuvinteze muntele. Prin cartea sa însă avea să facă mai mult decât atât: avea să mute munții.

¹ Consemnat de Părintele Serafim în *Jurnalul* ținut de el la Frația Sfântul Gherman, la 10 mai 1976.

1. Cum s-a născut cartea de față

Ideile din care s-a încheiat volumul *Ortodoxia și religia viitorului* existau de mult în mintea Părintelui Serafim. Încă de la începutul anilor '60, acesta pornise să scrie o lucrare de dimensiuni monumentale, *Împărăția omului și Împărăția lui Dumnezeu*, care urma să prezinte curentele filosofice, spirituale și sociale din ultimii 900 de ani, și care urma să includă un capitol cuprinzător cu titlul „Spiritualitatea creștin-ortodoxă față în față cu noua spiritualitate”. De mulți ani fratele său întru nevoițe, Părintele Gherman, îl tot îndemna să încheie acest *magnum opus*, însă Părintele Serafim se împotriva, obiectând că această sarcină era prea covârșitoare, pentru a putea fi adăugată celorlalte ascultări monahale ale Frăției Sfântul Gherman, având în afară de aceasta și un caracter prea intelectual și abstract. „Avem nevoie de ceva mai practic”, spunea el. În acea vreme, înțelegerea credinței ortodoxe devenise mai profundă, datorită atât studiului, cât și experienței nevoițelor ascetice, încât acum putea sesiza mult mai bine contrastul dintre pseudo-spiritualitatea care era atât de răspândită și perspectiva datorată unei vieți duhovnicești autentice și mântuitoare. În mod paradoxal, deși Părintele Serafim avansa în cunoașterea de sine și a celor din afara sa, față de începutul anilor '60, scrierile sale nu deveniseră mai complexe și mai greu de înțeles, ci, dimpotrivă, mai accesibile, mai limpezi, mai la obiect și mai apropiate de adevărurile fundamentale.

În anul 1971, Părintele Serafim a început să redacteze și să compileze capitolele pentru cartea *Ortodoxia și religia viitorului*, publicându-le în fascicule în revista Frăției Sfântul Herman, *Cuvântul Ortodoxiei* [*The Orthodox Word*]. Patru ani mai târziu, în Vinerea din Săptămâna Luminată, în ziua de 9 mai 1975, Frăția încheia tipărirea primei ediții a cărții. Aceasta s-a epuizat atât de rapid, încât în luna august a trebuit să apară un nou tiraj, și un altul în luna mai a anului următor. O ediție adăugită a fost publicată în 1979. Cartea atinsese o coardă sensibilă; mănăstirea primea scrisori și vizite din partea multor oameni care, citind-o, se simțeau eliberați de amăgirea în care trăiseră până atunci¹.

2. Clarviziunea gândirii de tip patristic

În secolul trecut, filosoful ortodox rus Ivan Kireievski explica modul în care dobândirea gândirii patristice îi permite credinciosului să vadă lucruri pe care ceilalți nu le pot vedea: „Cel înzestrat cu gândire patristică se află la o răspântie a tuturor căilor ce pot fi urmate în viață. El privește în lungul fiecăreia și, din această poziție, mai presus de toate celelalte, vede starea, primejdiile, foloasele, și destinația spre care îl poate conduce fiecare drum. Un astfel

¹ Unele dintre aceste întâlniri cu cititorii sunt descrise în cartea *Părintele Serafim Rose: Viața și lucrările*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 2003, pp. 688-690 (vezi ed. rom.).

de om cântărește fiecare cale posibilă, din perspectiva gândirii patristice, pe măsură ce convingerile sale vin într-un contact real, și nu ipotetic, cu societatea în mijlocul căreia trăiește¹. Aceste cuvinte îl descriu întocmai pe Părintele Serafim, și explică de ce scrierile sale par atât de profetice astăzi. Nu pentru că ar fi fost un proroc, căruia Dumnezeu i-ar fi descoperit tainele viitorului, ci pentru că el dobândise clarviziunea gândirii ortodoxe patristice, aceeași care îi luminase pe Sfinții Părinți din vechime; și astfel a putut discerne încotro duce calea urmată de societatea contemporană și de „spiritualitatea” ei.

În perioada în care Părintele Serafim scria despre pericolele cultelor neo-păgâne, la mijlocul anilor '70, mai existau și alți „analiști” ai acestora (cu toate că audiența de care se bucurau nu era încă atât de mare pe cât avea să devină în anul 1979, când teama de secte a cuprins America în urma masacrului de la Jonestown). Fiind însă lipsiți de principiile patristice ale vieții duhovnicești, ei nu au fost capabili să perceapă unitatea de fond ce leagă fenomenele OZN, religiile orientale, și „renașterea harismatică” – toate recurgând la tehnici mediumistice pentru a intra în contact cu spiritele demonice, indiferent de înfățișările pe care le iau acestea.

Astăzi, când mișcarea New Age a devenit atât de răspândită și de influentă, un număr de cărți scrise de autori creștini avertizează împotriva acestui pericol. În 1983, la un an după moartea Părintelui Serafim, una dintre respectivele cărți a devenit un best-seller în mediile protestante americane: *Capcanele curcubeului: Mișcarea New Age și era barbariei viitoare*, a cărei autoare este avocata Constance E. Cumbey. Deși cartea aceasta nu se sprijină pe principiile gândirii patristice și conține unele exagerări, ea a constituit un binevenit semnal de alarmă, care a deschis ochii lumii creștine, făcând cunoscute multe lucruri privitoare la originile mișcării New Age, la organizațiile religioase, politice, economice, de protecție a sănătății și mediului, cu care mișcarea colaborează spre instaurarea „noii ordini mondiale”. După publicarea cărții, doamna Constance Cumbey a întreprins un turneu în cadrul căruia a apărut de multe ori la emisiuni de radio și de televiziune, acordând interviuri și participând la dezbateri împotriva unor importanți reprezentanți ai mișcării New Age, printre care și Benjamin Crane. Apoi, în anul 1988, a descoperit *Ortodoxia și religia viitorului*. Această carte, scrisă de un pionier în domeniul de care se ocupa, a fost o revelație pentru ea, încât a trimis pe adresa Frăției Sfântul Gherman următoarea scrisoare: „Un binefăcător anonim mi-a trimis acum un an un exemplar al cărții Părintelui Serafim Rose, pe care o consider a fi cea mai importantă carte pe acest subiect, pe care am citit-o până acum. Citind cartea Părintelui Serafim, te simți ca și cum ai bea apă proaspătă și curată, după ce până atunci ți-a fost dat să bei doar apă cu noroi! Am recomandat-o multora în conferințele și în interviurile mele difuzate la radio¹”.

¹ Scrisoare adresată de Constance E. Cumbey Frăției Sfântul Gherman, 8 iulie 1988.

3. Impactul cărții în Rusia și în întreaga lume

Dintre cele patruzeci de cărți publicate de Frăția Sfântul Gherman în timpul vieții Părintelui Serafim – douăzeci de volume în limba engleză, și alte douăzeci în limba rusă – *Ortodoxia și religia viitorului* s-a bucurat de cea mai mare popularitate. La ora la care scriem aceste rânduri [decembrie 2004], cartea se află la cea de-a noua apariție în limba engleză.

Impactul ei în Rusia a fost însă cu mult mai mare decât în America. Pe când încă trăia, Părintele Serafim a aflat că lucrarea sa fusese tradusă în limba rusă, în spatele Cortinei de Fier. Nu avea să mai afle și care au fost roadele ei, cu totul extraordinare. După moartea Părintelui Serafim Rose, a devenit cunoscut faptul că versiunea în limba rusă (una sau chiar mai multe traduceri) circula pe ascuns între credincioșii din întreaga Rusie sub forma a nenumărate exemplare dactilografiate. Mii de oameni datorează profunda schimbare a vieții lor lăuntrice faptului că această carte i-a făcut să conștientizeze pericolele care le pândeau sufletele. Este o carte cu atât mai necesară în Rusia zilelor noastre, cu cât societatea, supusă timp de șaptezeci de ani materialismului, cade foarte ușor pradă influențelor crescânde ale unor curente spirituale vătămătoare.

Odată cu „deschiderea” către Vest a țărilor est-europene, ziarele din Rusia au publicat fragmente din faimosul manuscris clandestin al cărții *Ortodoxia și Religia viitorului*. Au apărut capitolele „Minunea unui fachir și Rugăciunea lui Iisus” și cel privitor la fenomenele OZN, însoțite de date din biografia Părintelui Serafim. Ambele articole au fost publicate anume cu scopul de a răspunde interesului deosebit, pe care îl stârniseră în Rusia atât religiile orientale, cât și incidentele atribuite OZN-urilor. După cum constatau acești jurnaliști, explicațiile Părintelui Serafim asupra unor asemenea fenomene s-au dovedit mai plauzibile decât oricare alte teorii avansate până atunci. Un credincios rus, Mihail Șerbacev, exprimă și punctul de vedere al Editurii Patriarhiei Moscovei, cu cuvintele cele mai nimerite: „Cărțile Părintelui Serafim demonstrează că aceste fenomene, așa-zis «inexplicabile», se pot explica în lumina învățăturilor neschimbătoare, sigure și neîndoielnice ale Părinților Ortodoxiei”.

În cele din urmă, în 1991, cartea a fost publicată în Rusia integral, în tiraje de masă. De atunci, în limba rusă au fost tipărite mai multe ediții. Alături de o altă lucrare a Părintelui Serafim, *Sufletul după moarte*, aceasta este una dintre cele mai citite cărți duhovnicești din Rusia zilelor noastre. Ea se vinde nu numai în librării și la pangarele bisericilor de pe întreg cuprinsul țării, ci chiar și în stațiile de metrou și la standurile de cărți de pe stradă.

De la mijlocul deceniului '90, *Ortodoxia și religia viitorului* a început să apară și în alte țări – cu precădere în cele ortodoxe, unde a trezit un viu interes. Acum există ediții în limbile greacă, sârbă, română, bulgară, georgiană

nă, lituaniană și franceză. Capitolul șapte al cărții, care analizează „renașterea harismatică”, a fost tradus și în limba malayalam (vorbită în sudul Indiei), și publicat în India.

4. *Un mărturisitor mai presus de compromisuri*

Cu toate că Părintele Serafim evită de regulă cuvintele tari, ocolind în mod intenționat orice ostentație, concluziile la care ajunge această carte le pot părea anumitor cititori nejustificat de severe. Dar nici aici, și nici în toate celelalte lucrări publicate, Părintele Serafim nu găsea de cuviință să vorbească cu menajamente. De vreme ce adevărul credinței creștine era trădat la tot pasul – în forme de la cele mai fățișe, până la cele mai subtile –, el nu-și putea permite să se exprime eufemistic; scrisul său nu putea accepta nici un compromis.

În ciuda asprimii cu care scria împotriva înșelăciunilor demonice, care pot duce la osândă veșnică, Părintele Serafim era un păstor plin de dragoste și de compasiune. Această iubire creștină, arătată fiecărui suflet în parte, răzbate din corespondența lui, din jurnalele și din sfaturile consemnate în biografia sa, *Părintele Serafim Rose: Viața și lucrările sale*. Cartea de față este, pe de altă parte, o expunere fără echivoc, adresată lumii întregi cu un scop bine definit. Întrucât Părintele Serafim s-a dedicat acestui scop fără a se abate de la el câtuși de puțin, cartea sa a izbutit, de-a lungul atâtor ani, să trezească nenumărați oameni din starea în care se complăceau, făcându-i să-și ia mai în serios viața lăuntrică și împingându-i spre calea cea bună. I-a făcut să recunoască marele adevăr că există un război nevăzut, duhovnicesc, a cărui miză sunt înseși sufletele noastre, și că trebuie *să luăm seama cum umblăm* (Efes. 5, 15), ca să nu pierdem harul lui Dumnezeu care ne călăuzește spre Rai.

Fie ca Dumnezeu să îngăduie, și de acum înainte, acestei cărți să-i aducă la lumină pe cei care rătăcesc în întuneric, și să slujească celor deja luminați spre aducere-aminte că strâmtă este calea pe care trebuie să mergem – cale ce duce la viața veșnică.

*Ieromonahul Damaschin,
Mănăstirea Sfântul Gherman din Alaska
Platina, California,
septembrie 2004*

Prefața autorului

Orice erezie își construiește propria „spiritualitate“, propria viziune asupra vieții religioase practice. Romano-Catolicismul, de pildă, avea până de curând un anumit pietism și concepții foarte caracteristice, legate de adorarea „sfintei inimi a lui Iisus“, de instituția papalității, de doctrina privitoare la purgatoriu și de sistemul indulgențelor, de revelațiile diferiților „mistici“, și așa mai departe. Un ortodox avizat va recunoaște, în aceste aspecte ale spiritualității catolice moderne, roadele erorilor teologice ale Romei. La rândul său, protestantismul fundamentalist își are propriul mod de a înțelege rugăciunea, are cântările sale caracteristice și propria viziune asupra „renașterii“ spirituale; și în acestea pot fi descoperite manifestări concrete ale unor erori dogmatice fundamentale. Cartea de față se va referi însă la „spiritualitatea“ ecumenismului, cea mai însemnată erezie a secolului al XX-lea.

Până de curând, ecumenismul părea a fi ceva atât de artificial și de sincretic, încât nu își putea revendica o spiritualitate proprie; programul „liturgic“ al întrunirilor ecumenice, mai mult sau mai puțin importante, nu era nimic mai mult decât o slujbă protestantă de duminică, ceva mai elaborată.

Prin însăși natura sa însă, erezia ecumenistă – credința că nu există o Biserică văzută, universală, a lui Hristos, ci că o atare structură este abia acum în plin proces de formare – creează în sufletele celor căzuți sub influența ei anumite atitudini spirituale în măsură să producă, cu timpul, o „pietate“ și o „spiritualitate“ ecumenică. Acest lucru pare a se petrece în zilele noastre, când atitudinea de „așteptare“ și de „căutare“ religioasă prinde să se concretizeze în manifestările unui anumit „spirit“ care produce satisfacție religioasă sufletelor pustiite, rătăcite în deșertul ecumenist, și care dă naștere unei „pietăți“ care nu mai este de tip protestant.

Cartea de față a început să fie scrisă în 1971, printr-o analiză a celei mai recente activități în stil ecumenic: inițierea unui „dialog cu religiile ne-creștine“. Patru capitole ale cărții, care abordau acest subiect, au apărut în periodicalul *Cuvântul ortodox*, în anii 1971 și 1972, făcând referire în special la evenimentele petrecute între ultima parte a anilor 1960, și începutul anului 1972. Ultimul dintre aceste capitole cuprindea o dezbatere amănunțită asupra „renașterii harismatice“, care tocmai fusese adoptată de mai mulți preoți ortodocși din America, și arăta a fi o formă a „spiritualității ecumenice“, care își însușește experiențe religioase evident necreștine.

Mai cu seamă acest capitol a stârnit un viu interes printre ortodocși, convingându-i pe unii dintre ei să nu se alătore mișcării „harismatice”, iar pe alții, care luaseră deja parte la asemenea întruniri, să o părăsească. Ei au confirmat multe dintre concluziile articolului. De atunci încoace însă, după cum se arată în periodicul *Logosul*, editat de Părintele Eusebius Stephanou, mișcarea „renașterii harismatice” din parohiile „ortodoxe” americane a adoptat în întregime limbajul și practicile unei „reînnoiri” protestante, al cărei caracter ne-ortodox îi este evident oricărui observator serios.

Cu toate acestea, în ciuda mentalității protestante a promotorilor săi, „renașterea harismatică” reprezintă o mișcare „spirituală” ce iese din sfera protestantismului și se îndepărtează de el. În articolul dedicat ei, o descriam drept *mediumism „creștin”*, caracter confirmat de constatările mai multor observatori ai fenomenului, și care demonstrează legătura cu noua „spiritualitate ecumenică” din care se naște noua religie necreștină a zilelor noastre.

În vara anului 1974, una dintre mănăstirile americane aparținând Bisericii Ortodoxe Ruse din exil a fost vizitată de un tânăr, ce fusese îndrumat către unul dintre monahii de acolo de către un „spirit” care îl însoțea fără încetare. Povestea acestui tânăr a ieșit la iveală în cursul scurtei sale șederi la mănăstire. Provenea dintr-o familie ce practica un protestantism rigid, conservator și sterp din punct de vedere spiritual, iar influența bunicii sale, de religie pentecostală, îl făcuse receptiv la experiențele „spirituale”: în momentul în care atinsese o Biblie pe care aceasta i-o dăruise, el primise „daruri spirituale” – mai cu seamă acel „spirit” nevăzut, care îi dădea instrucțiuni precise prin care îi porunca încotro să meargă. Era acum capabil să-și hipnotizeze interlocutorii, ba chiar să îi facă să leviteze (o însușire cu care îi teroriza, în glumă, pe cunoscuții săi atei).

Se îndoia, uneori, că aceste „daruri” îi erau date de Dumnezeu, însă aceste îndoieli erau spulberate la gândul că „uscăciunea” spirituală dispăruse, că această „reînnoire spirituală” a sa se produsese *prin contactul cu Biblia* și că viața sa de acum îi părea foarte bogată sub aspectul rugăciunii și „spiritualității”. Dar întâlnind credința ortodoxă la mănăstire, și cu atât mai mult după lectura articolului privitor la „renașterea harismatică”, tânărul a recunoscut că, pentru prima oară, aflase o explicație clară și completă a experiențelor sale „spirituale”. El a mărturisit chiar că „spiritul” care îl cerceta era, cel mai probabil, un duh rău. Și totuși această constatare nu păru să-l miște prea mult, și el părăsi mănăstirea fără a se fi convertit la Ortodoxie. Cu prilejul unei alte vizite, doi ani mai târziu, el relată că renunțase la activitățile „harismatice”, care acum îi provocau teamă, și că își aflase liniștea sufletească practicând meditația Zen.

Această strânsă legătură dintre experiențele spirituale „creștine” și cele orientale este caracteristică pentru „spiritualitatea ecumenică” contemporană.

Pentru această a doua ediție, cărții de față i-au fost adăugate multe date privitoare la cultele religioase orientale și la influența lor asupra societății zilelor noastre, și altele privind puternicul fenomen de secularizare care contribuie la formarea acelei „noi conștiințe religioase” chiar și în rândul celor care nu aparțin nici unei religii. Nici unul dintre aceste fapte nu are el singur, probabil, o importanță hotărâtoare în definirea spiritualității omului contemporan; dar fiecare în felul lui dezvăluie tendința omului zilelor noastre de a-și căuta o nouă cale spirituală, diferită de creștinismul de ieri. Și toate laolaltă dezvăluie o înspăimântătoare unitate de fond, al cărei scop ultim se întrezărește deja.

La scurt timp după publicarea unui articol privitor la „renașterea harismatică”, la redacția *Cuvântului Ortodoxiei* a sosit o scrisoare din partea unui respectat scriitor și teolog rus ortodox, bun cunoscător al teologiei și literaturii religioase, care ne adresa cuvintele următoare: „Ceea ce ați descris dumneavoastră este religia viitorului, religia lui Antihrist”.

Pe măsură ce asemenea forme de falsă spiritualitate se răspândesc din ce în ce mai mult și pun stăpânire până și pe oameni care se declară creștini ortodocși, ne înfiorăm la priveliștea acestei amăgiri căreia îi pot cădea pradă creștinii neavizați, nepregătiți să i se împotrivescă. Cartea de față este un avertisment adresat lor, ca și tuturor celor care se străduiesc să ducă o viață pe deplin conștientă întru dreapta credință, în mijlocul unei lumi aflate sub stăpânirea duhurilor necurate. Ea nu reprezintă o analiză exhaustivă a noii religii, care nici nu a îmbrăcat încă o formă definitivă, ci este mai curând o explorare preliminară a acelor tendințe spirituale care, după cum vedem, netezesc calea adevăratei religii anticreștine – o religie care păstrează aparențele creștinismului, dar care se bazează pe experiențe „inițiatice” de factură păgână.

Fie ca această dezvăluire a lucrării satanice – mereu mai vizibilă și mai nerușinată –, în lume și între cei care se socotesc a fi creștini, să trezească în închinătorii dreptei credințe grija de a nu pierde harul dumnezeiesc și să-i întoarcă spre izvoarele adevăratei trăiri creștine: Sfânta Scriptură și învățătura Sfinților Părinți ai Bisericii Ortodoxe.

Introducere

1. „Dialogul“ cu religiile ne-creștine

Trăim într-o epocă de dezechilibru spiritual, în care mulți creștini ortodocși sunt ca niște *copii duși de valuri, purtați încoace și încolo de orice vânt al învățăturii, prin viclenia oamenilor, prin meșteșugul lor, spre uneltirea rătăcirii* (cf. Efes. 4, 14). Pare, într-adevăr, să fi sosit timpul când oamenii *nu mai suferă învățătura cea sănătoasă, ci – dornici să-și desfăteze auzul – își îngrămădesc învățători după poftele lor, și își întorc auzul de la adevăr și se abat către basme* (cf. II Tim. 4, 3-4).

Am rămas consternat la citirea celor mai recente documente și declarații oficiale ale mișcării ecumenice. Teologi ortodocși, reprezentanți ai Conferinței Permanente a Episcopilor Ortodocși din America și ai altor organizații ortodoxe autorizate, se întrunesc la nivel înalt pentru a purta „dialoguri“ formale cu reprezentanți ai bisericilor romano-catolică și protestantă, și dau publicității „declarații comune“ privitoare la Euharistie, sau la viața spirituală, și la alte asemenea subiecte. Și asta fără să pomenească, măcar, spre știința ne-ortodocșilor, că Biserica Ortodoxă este Biserica lui Hristos, la care suntem chemați cu toții, că numai Tainele acestei Biserici împărtășesc harul Duhului Sfânt, că duhul Ortodoxiei poate fi înțeles numai prin trăire nemijlocită, în sânul Bisericii Ortodoxe, și că toate aceste „dialoguri“ și „declarații comune“ nu sunt decât o caricatură cu pretenții de ținută academică a adevăratului discurs creștin, al cărui scop este mântuirea sufletului. Într-adevăr, mulți dintre participanții ortodocși la aceste „dialoguri“ au constatat deja, sau o bănuiesc cel puțin, că aici nu este loc pentru mărturia Ortodoxiei, și că însăși atmosfera de „liberalism“ ecumenic anulează orice adevăr care s-ar putea rosti în cadrul acestor întruniri; dar nu îndrăznesc să o spună, căci „spiritul vremurilor“ de acum este adeseori mai puternic decât glasul conștiinței ortodoxe¹.

Asemenea „conferințe“ și „discuții“ ecumenice sunt organizate și la niveluri mai puțin înalte, adeseori cu participarea unui vorbitor ortodox, și chiar cu săvârșirea unei Liturghii ortodoxe. Abordarea chestiunilor teologice trădează însă de multe ori atâta diletantism, iar atitudinea generală a întrunirilor este atât de lipsită de seriozitate, încât în loc să se „înainteze“ către unitatea

¹ Cf. periodicele *Diakonia*, 1970, nr. 1, p. 72; *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 1969, nr. 4, p. 225 și altele.

dorită de promotorii lor, acestea izbutesc mai curând să demonstreze existența prăpastiei de netrecut care desparte Ortodoxia de viziunea „ecumenică“¹.

La nivelul acțiunii, activității mișcării ecumenice profită de faptul că intelectualii și teologii ortodocși sunt prea șovăielnici și neancorați în tradiția ortodoxă – pentru a folosi chiar cuvintele și expresiile acestora – privitoare la „acordul de fond“ asupra chestiunilor liturgice și dogmatice drept pretext pentru exagerări și denaturări dintre cele mai flagrante, între care și oferirea Sfintei Împărtășanii ereticilor. Iar această stare de confuzie le permite reprezentanților mișcării ecumenice să-și propage ideologia la nivelul maselor, prin declarații pline de superficialitate, care reduc chestiunile fundamentale ale teologiei dogmatice la nivelul comediei ieftine. Patriarhul Athenagoras, de pildă, își permite să vorbească astfel: „Vă întreabă vreodată soția dumneavoastră câtă sare să pună în mâncare? Desigur că nu. În această privință, ea are infailibilitatea. Să o aibă și Papa, dacă asta dorește.“²

Creștinii ortodocși conștienți și bine informați se vor întreba: Unde se ajunge astfel? Nu există oare nici o limită a trădărilor, a denaturărilor, și a subminării din interior a Ortodoxiei?

Nu s-a întreprins încă nici un studiu sistematic din care să reiasă încotro duc toate acestea, însă logica ne spune în ce direcție se îndreaptă lucrurile. Ideologia aflată în spatele mișcării ecumenice, cea care a inspirat acțiuni și declarații de genul celor menționate mai sus, este o erezie ai cărei termeni sunt deja clar definiți, și conform căreia Biserica lui Hristos nu există, nimeni nu se află în posesia Adevărului, iar Biserica se constituie abia acum. Nu este necesar, însă, vreun efort de gândire, pentru a înțelege că subminarea din interior a Ortodoxiei, a *Bisericii lui Hristos*, înseamnă de fapt distrugerea creștinismului însuși; și că, dacă nici una dintre biserici nu este Biserica lui Hristos cea adevărată, atunci nici din combinarea tuturor acestor biserici nu se va forma această adevărată Biserică – nu în sensul în care a întemeiat-o Hristos. Iar dacă toate bisericile „creștine“ trebuie să se raporteze unele la altele, urmează că toate laolaltă trebuie să se raporteze, de asemenea, și la alte organizații „religioase“, iar ecumenismul „creștin“ nu va putea sfârși decât ca o religie sincretistă mondială.

Iar acesta este, de fapt, scopul făturiș al ideologiei masonice, care a inspirat Mișcarea Ecumenică; această ideologie a fost însușită în așa măsură de către participanții la acțiunile ecumenice încât „dialogul“ și, în cele din urmă, unirea cu religiile ne-creștine a devenit următorul pas logic pentru creștinismul denaturat de astăzi. În cele ce urmează, dăm câteva din multele exemple posibile, din care se întrezărește viitorul „ecumenic“, *străin de creștinism*.

1. În ziua de 27 iunie 1965, s-a convocat la San Francisco o „Conferință religioasă pentru pacea mondială“, cu ocazia aniversării a douăzeci de ani

¹ Cf. *Sobornost*, iarna lui 1978, pp. 494-498 etc.

² *Hellenic Chronicle*, 9 aprilie 1970.

de la înființarea în oraș a unei filiale a Organizației Națiunilor Unite. Reprezentanți ai religiilor hindusă, budistă, musulmană, mozaică și ai Bisericilor protestante, catolice și ortodoxe, au ținut, în fața a zece mii de spectatori, cuvântări pe tema fundamentării „religioase” a păcii mondiale, iar un cor „interconfesional” de 2000 de voci a intonat imnuri religioase aparținând tuturor acestor confesiuni și culte.

2. Arhiepiscopia Greacă a Americii de Nord și de Sud afirma, într-o declarație oficială cu ocazia celui de-al 19-lea Congres al clerului și laicului ținut la Atena, în iulie 1968: „Considerăm că Mișcarea Ecumenică, chiar dacă este de origine creștină, trebuie să devină o mișcare a tuturor religiilor, unite într-un efort comun”.

3. „Templul Înțelegerii”, o fundație americană înființată în 1960 cu titlul de „Asociație a religiilor unite”, având drept scop „clădirea Templului simbolic în diferitele părți ale lumii” (ceea ce este în perfect acord cu doctrina francmasoneriei), a organizat mai multe „conferințe la nivel înalt”. La prima dintre ele, ținută la Calcutta în 1968, Thomas Merton¹, membru al ordinului trapist (decedat accidental prin electrocutare, la Bangkok, pe drumul de întoarcere de la această conferință) a declarat: „Formăm deja o nouă unitate. Dar trebuie să redobândim unitatea dintru începuturi”.

Cea de-a doua conferință, care a avut loc la Geneva în aprilie 1970, a reunit optzeci de reprezentanți a zece religii, pentru a dezbate teme cum ar fi „Proiectul de creare a unei comunități mondiale a religiilor”. Secretarul general al Consiliului Mondial al Bisericilor, dr. Eugene Carson Blake, a adresat un apel la unire către conducătorii tuturor religiilor; iar pe 2 aprilie a avut loc la Catedrala Sfântul Petru o slujbă supra-confesională „fără precedent”, descrisă de către pastorul protestant Babel drept „un moment memorabil în istoria religiilor”, și în cadrul căreia „fiecare s-a rugat în limba sa, și conform tradițiilor proprii religii”; „credincioșii de orice confesiune au fost îndemnați să se închine împreună aceluiași Dumnezeu”, iar slujba s-a încheiat cu rugăciunea Tatăl Nostru².

În materialele de propagandă distribuite de „Templul Înțelegerii”, se arată că la ce-a de-a doua „conferință la nivel înalt” organizată în Statele Unite, în toamna anului 1971, au luat parte și delegați ai Bisericii Ortodoxe și că Mitropolitul Emilianos, de la Patriarhia Constantinopolului, este membru al „Comitetului Internațional” al Templului. Aceste „conferințe la vârf” le oferă reprezentanților ortodocși ocazia de a participa la discuțiile ce urmăresc să

¹ Thomas Merton, 1915-1968, călugăr trapist, scriitor și poet american, autor a peste șaiszeci de cărți și a sute de poezii și articole, pe teme diverse – de la spiritualitatea monahală la drepturile omului, non-violență sau armele nucleare. Convertit la romano-catolicism în anul 1941, în ultimii ani ai vieții devine foarte interesat de religiile orientale, în special de budismul Zen, și de promovarea „dialogului” cu acestea (*n. tr.*).

² *La Suisse*, 3 aprilie 1970.

„creeze o comunitate mondială a religiilor“ și „să grăbească realizarea visului de pace și de înțelegere al omenirii“, urmând filosofia unor „Vivekananda, Ramakrishna, Ghandi, Schweitzer“ și a întemeietorilor altor religii. De asemenea, delegații prezenți la conferințe iau parte și la rugăciuni supra-confesionale „fără precedent“ în cadrul cărora „fiecare se roagă potrivit tradițiilor propriei religii“. Ne întrebăm ce se petrece în sufletul unui creștin ortodox, care participă la asemenea întruniri și se roagă laolaltă cu musulmani, mozaici și păgâni.

4. La începutul anului 1970, Consiliul Mondial al Bisericilor (CMB) a finanțat o conferință organizată la Altajoun, în Liban, și care reunea hinduși, budiști, creștini și musulmani, și ulterior o altă conferință pe aceleași teme în luna iunie la Zürich, în care 23 de „teologi“ ai Consiliului Mondial al Bisericilor au susținut necesitatea unui „dialog“ cu religiile necreștine. La întrunirea Comitetului Central al CMB, la Addis Abeba, din luna ianuarie anul acesta [1979], Mitropolitul Georges Khodre al Beirutului (reprezentând Biserica Ortodoxă a Antiohiei) i-a șocat până și pe delegații protestanți, când nu numai că a îndemnat la „dialog“ cu aceste religii, dar a întors spatele Bisericii lui Hristos și a călcat în picioare tradiția a nouăsprezece secole, adresând creștinilor apelul de a „cerceta viața de autentică spiritualitate a celor nebotezați“ și de a-și îmbogăți trăirea religioasă cu „comorile unei comunități religioase universale“ (conform *Religious News Service*), căci „prin harul care se pogoară asupra unui brahman, budist sau musulman care își citește scriptura sa, acesta îl primește pe Însuși Hristos“.¹

5. La întrunirea din Addis Abeba din ianuarie 1971, Comitetul Central al Consiliului Mondial al Bisericilor a aprobat și încurajat organizarea de întâlniri între reprezentanții diferitelor religii, cât mai des posibil, precizând că „în această etapă, putem acorda prioritate discuțiilor bilaterale asupra unor probleme specifice“. Urmând această directivă, a fost fixată, pentru jumătatea anului 1972, data unui important „dialog“ creștin-musulman cu participarea a patruzeci de reprezentanți ai ambelor părți, între care și un număr de delegați ortodocși.²

6. În februarie 1972, un alt eveniment ecumenic „fără precedent“ a avut loc la New York, unde pentru prima dată în istorie – după Arhiepiscopul Iakovos al New York-ului – Biserica Ortodoxă Greacă (prin Arhiepiscopia Greacă a Americii de Nord și de Sud) a întreținut un „dialog“ teologic oficial cu reprezentanții religiei mozaice. Cele două zile de discuții au produs rezultate edificatoare, care pot fi considerate ca simptomatice pentru viitoarele roade ale „dialogurilor cu religiile necreștine“. „Teologii“ greci au acceptat „să revizuiască textele liturgice, astfel încât referirile la iudei și la iudaism să fie rectificate, atunci când sunt negative sau ostile“ (*Religious News Service*).

¹ *Christian Century*, 10 februarie 1971.

² *Al Montada*, ianuarie-februarie 1972, p. 18.

Nu este oare evidentă intenția acestor „dialoguri“ de a „reforma“ creștinismul ortodox, încât acesta să se conformeze vederilor celorlalte religii ale lumii acesteia?

Asemenea evenimente au marcat începutul „dialogului cu religiile necreștine“ la sfârșitul anilor '60 și la începutului deceniului 1970. De atunci numărul lor a crescut, iar discuțiile și serviciile religioase ce aduc laolaltă „creștini“ (și chiar așa-ziși „ortodocși“) și reprezentanți ai religiilor necreștine au ajuns să fie acceptate ca un aspect normal al vieții contemporane. „Dialogul cu religiile necreștine“ este moda intelectuală a zilelor noastre; el reprezintă etapa actuală a evoluției ecumenismului către un sincretism religios universal.

Să privim acum mai îndeaproape „teologia“ și scopul acestui „dialog“ care ia amploare, și să vedem cum se deosebește de ecumenismul „creștin“ care a predominat până acum.

2. Ecumenismul „creștin“ și cel necreștin

Ecumenismul „creștin“ poate fi considerat, în cel mai bun caz, drept o eroare – justificabilă prin lipsa de rea intenție – din partea Bisericilor Protestanță și Romano-Catolică, anume greșeala de a nu fi înțeles că Biserica văzută a lui Hristos există deja, și că ele se află în afara ei. „Dialogul cu religiile necreștine“ este însă cu totul altceva, el reprezentând o distanțare cu bună știință până și de acea părțică din conștiința autentic creștină pe care o păstrează încă unii dintre catolici și protestanți. Nu este rezultatul unor simple și prea omenești „bune intenții“, ci mai curând al unei „sugestionări“ diabolice, care îi poate câștiga de partea sa numai pe cei care deja s-au îndepărtat atât de mult de creștinism, încât au devenit practic păgâni: închinători la *dumnezeul veacului acestuia* (II Cor. 4, 4), Satan, și adepții oricărei mode intelectuale pe care acest Dumnezeu viclean este capabil să o inspire.

Ecumenismul „creștin“ se bazează pe sentimentul vag, dar nu mai puțin real, al unui „fond comun“ creștin, sentiment împărtășit de mulți dintre cei care nu simt prea adânc și nici nu cugetă prea mult la Biserică; scopul lui este acela de a „zidi“ o Biserică în care să îi adune pe toți acești „creștini“ căldicei. Dar pe ce bază comună se poate institui „dialogul cu necreștinii“? Care ar putea fi temeiul unei uniri, oricât de laxe, între creștini și cei care nu numai că nu Îl cunosc pe Hristos, ci – așa cum este cazul reprezentanților religiilor necreștine contemporane care vin în contact cu creștinismul – Îl *resping* categoric? Cei care, asemenea Mitropolitului Georges Khodre al Libanului, formează avangarda apostaziilor ortodocși (un termen pe deplin meritat de aceia care cad atât de radical de la credința ortodoxă), vorbesc de „comorile spirituale“ și de „viața de autentică spiritualitate“ a necreștinilor. Dar numai abuzând de sensul cuvintelor și atribuind propriile fantezii trăirilor altora,

pot ajunge să afirme că păgânii Îl găsesc pe Hristos și harul Său în scripturile lor, sau că „orice martir pentru adevăr, oricare om persecutat pentru ceea ce el consideră drept, moare în comuniune cu Hristos”.¹ Fără îndoială că asemenea oameni (fie budistul care își dă foc, fie comunistul care moare pentru „cauza” în care crede sincer, fie oricare altul) nu ar afirma niciodată că Hristos este acela pe care îl primesc sau pentru care mor, iar ideea unei mărturisiri sau a unei împărtășiri cu Hristos de care omul să nu fie conștient contrazice însăși natura creștinismului. Dacă se întâmplă ca un necreștin să pretindă a-l fi experimentat pe „Hristos”, acest lucru nu poate fi înțeles decât în sensul cuvintelor lui Swami Vivekananda: „Noi, hindușii, nu numai că tolerăm, ci ne și unim cu orice religie: ne rugăm în moschee împreună cu musulmanul, venerăm focul cu zoroastrul și îngenunchem înaintea Crucii cu creștinul”. Așadar, este vorba doar de una dintre multele experiențe spirituale, nici una nefiind considerată mai semnificativă decât cealaltă.

Nu. „Hristos”, în ciuda oricăror redefiniri și răstălmăciri, nu poate fi numitorul comun în „dialogul cu religiile necreștine”; se invocă numele Lui ca un adaos adus unei unități întemeiate pe cu totul altceva. Unicul numitor comun posibil al tuturor religiilor este conceptul atât de vag de „spiritualitate”, care într-adevăr le oferă „liberalilor” religioși posibilități aproape nelimitate pentru teologizările lor confuze.

Discursul Mitropolitului Georges Khodre, adresat Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericilor la Addis Abeba, în ianuarie 1971, poate fi socotit drept una dintre primele încercări de a promova o asemenea teologie „spirituală” a „dialogului cu religiile necreștine”. Ridicând problema „dacă creștinismul este într-adevăr, prin natura sa, atât de exclusivist față de alte religii, pe cât s-a susținut până acum”, Mitropolitul are, (pe lângă cele câteva absurde „proiecții” ale lui Hristos asupra religiilor necreștine), o idee de susținut: adevăratul numitor comun al tuturor religiilor lumii este „Duhul Sfânt”, înțeles ca fiind total independent de Hristos și de Biserica Sa. Referindu-se la cuvintele prorocului *Vărsa-voi Duhul Meu peste tot trupul* (Ioil 3, 1), Mitropolitul afirmă: „Acest lucru trebuie interpretat ca însemnând Cincizecimea universală, dintru început... Pogorârea Duhului în lume nu stă în legătură cu Fiul... Duhul lucrează și Își revarsă energiile Sale potrivit propriei iconomii; așadar putem, din această perspectivă, să privim religiile necreștine ca pe locuri în care lucrează însuflarea Sa” (p. 172). Iar noi trebuie, crede el, „să dezvoltăm o ecleziologie și o misiologie centrate asupra Duhului Sfânt” (p. 166).

Toate acestea, desigur, constituie o erezie care neagă însăși natura Sfintei Treimi și al cărei scop nu este altul decât să distrugă semnificația și realitatea Bisericii lui Hristos. Într-adevăr, de ce ar mai fi întemeiat Hristos o Biserică, dacă Duhul Sfânt lucrează independent – nu numai de ea, ci și de Hristos În-

¹ *Sobornost*, vara lui 1971, p. 171.

suși? Însă erezia aceasta este prezentată deocamdată cu destulă prudență, fără îndoială cu scopul de testa reacțiile altor „teologi“ ortodocși, înainte de a trece la demersuri mai hotărâte și mai categorice.

De fapt, această „ecleziologie a Duhului Sfânt“ s-a scris deja, și chiar de către un gânditor „ortodox“, unul dintre „profeții“ recunoscuți ai mișcării „spirituale“ de astăzi. Să examinăm, deci, ideile acestuia, pentru a vedea cum înfățișează el natura și scopul mișcării „spirituale“ în cadrul căreia își găsește locul „dialogul cu religiile necreștine“.

3. „Noua Eră a Duhului Sfânt“

În vremuri normale, Nicolai Berdiaev (1874-1949) nu ar fi fost niciodată socotit drept creștin ortodox. Cea mai potrivită caracterizare ce i se poate face este aceea de filosof umanist-gnostic, care și-a găsit inspirația mai curând în secele și „misticii“ Occidentului decât în învățăturile Ortodoxiei. Faptul că până astăzi, în anumite cercuri ortodoxe, el este încă numit „filosof ortodox“, ba chiar „teolog“, este o tristă dovadă a ignoranței religioase din zilele noastre. Vom cita mai jos fragmente din scrierile sale.¹

Privind cu dispreț la Sfinții Părinți, la „duhul ascezei monahale al Ortodoxiei istorice“, și de fapt la întregul „creștinism conservator care [...] îndreaptă strădaniile omului numai către pocăință și mântuire“, Berdiaev este interesat mai curând de „Biserica lăuntrică“, de „Biserica Duhului Sfânt“, de „acea viziune spirituală asupra vieții care, în secolul al XVIII-lea, se manifesta în lojile masonice“. „Biserica“, spune el, „se află încă într-un stadiu potențial“, ea este „incompletă“; iar Berdiaev așteaptă instaurarea unei „credințe ecumenice“, a unei „plinătăți a credinței“ care să reunească nu numai diferitele biserici creștine (căci „creștinismul trebuie să fie capabil să existe în mijlocul unei diversități de forme din sânul Bisericii Universale“), ci și „adevărurile parțiale ale tuturor ereziilor“ ca și „întreaga activitate creatoare a omului modern [...] ca experiență religioasă consfințită în Duhul“. Se apropie vremea unui „nou creștinism“, a unui „nou misticism, care urmează să depășească religiile, și care trebuie să le reunească pe toate“. Căci „există o mare comunitate spirituală [...] căreia îi aparțin nu numai bisericile Răsăritului și ale Apusului, ci și toți cei ale căror aspirații se îndreaptă către Dumnezeu, toți cei care năzuiesc la elevație spirituală, într-o formă sau alta“ – cu alte cuvinte, oameni aparținând oricărei religii, secte sau ideologii religioase. Berdiaev prezicea sosirea unei „noi și ultime revelații“, a „noii ere a Duhului Sfânt“, reluând prezicerile lui Gioacchino da Fiore, călugăr catolic trăitor în secolul al XII-lea, în concepția căruia cele două ere, cea a Tatălui (a Vechiului Testament) și cea a Fiului (a

¹ Preuate din J. Gregerson, „Nicholas Berdyaev, prophet of a New Age“, în *Orthodox Life*, Jordanville, New York, 1962, nr. 6, care oferă referințe bibliografice complete.

Noului Testament) vor fi urmate de o a treia eră, finală, „a Duhului Sfânt“. El scrie: „Lumea se îndreaptă către o nouă spiritualitate și către un misticism de tip nou, în care nu va mai exista nimic din vechea viziune ascetică“. „Realizarea unității creștine presupune ca însuși creștinismul să intre într-o epocă nouă, să dobândească o nouă și profundă spiritualitate, ceea ce înseamnă o nouă revărsare a Duhului Sfânt“.

Este evident că aceste fantezii superecumeniste nu au nimic în comun cu creștinismul ortodox, pe care Berdiaev, de fapt, îl disprețuiește. Și totuși, oricine este conștient de climatul religios al zilelor noastre va înțelege că aceste fantezii corespund de fapt unuia dintre principalele curente ale gândirii religioase contemporane. Berdiaev pare să fi fost, într-adevăr, un „profet“, cu alte cuvinte să fi sesizat o tendință de gândire și de simțire religioasă care nu era foarte evidentă în vremea sa, însă care aproape că predomină astăzi. Acum se vorbește pretutindeni de o nouă „mișcare a Duhului Sfânt“, iar de curând un preot ortodox grec, părintele Eusebius Stephanou, scriind despre „puternica revărsare a Duhului Sfânt din zilele noastre“, îi îndemna pe credincioșii ortodocși să se alăture acestei mișcări (*The Logos*, ianuarie 1972). Iar într-un alt număr (martie 1972, p. 8) al aceleiași publicații, co-editorul Așanin invocă nu numai numele, ci chiar programul lui Berdiaev: „Recomandăm scrierile lui Nicolai Berdiaev, marele profet spiritual al epocii noastre. Acest geniu al spiritualității... [este] cel mai mare teolog al creativității spirituale... Acum germenul Ortodoxiei începe să aducă roade... Logosul divin își călăuzește poporul către o nouă înțelegere a istoriei, și a misiunii sale întru El. *The Logos* [este] vestitorul acestei noi epoci, al acestei noi atitudini a Ortodoxiei.“

4. Volumul de față

Cele de mai sus constituie cadrul cărții de față, care constituie un studiu al „noului“ spirit religios care, în zilele noastre, inspiră și fundamentează „dialogul cu religiile necreștine“. Primele trei capitole prezintă un tablou general al religiilor necreștine, ca și deosebirea radicală dintre acestea și creștinism, atât sub aspectul teologiei, cât și sub cel al vieții spirituale. Primul capitol este un studiu teologic privitor la „dumnezeul“ religiilor Orientului Apropiat, cu care ecumeniștii creștini speră să se unească pe temeiul „monoteismului“. Cel de-al doilea se referă la cea mai puternică dintre religiile Orientale – hinduismul – și se bazează pe o îndelungată experiență personală, care s-a încheiat cu convertirea autoarei cărții de la hinduism la creștinismul ortodox. Acest capitol oferă și o apreciere interesantă a ceea ce înseamnă, *pentru hinduism*, „dialogul“ cu creștinismul. Cel de-al treilea capitol cuprinde o relatare personală a unei întâlniri dintre un ieromonah ortodox și un „făcător de minuni“ din Orient – o confruntare directă între creștinism și „spiritualitatea“ necreștină.

Următoarele patru capitole reprezintă studii asupra unora dintre cele mai importante mișcări spirituale din cursul anilor 1970. Capitolele al patrulea și al cincilea analizează „noua conștiință religioasă”, cu referire specială la mișcările de „meditație” care acum atrag numeroși adepți „creștini” (și din ce în ce mai mulți „foști creștini”). Capitolul al șaselea examinează consecințele spirituale ale unui fenomen în aparență ne-religios al zilelor noastre, care însă contribuie la formarea „noii conștiințe religioase” chiar și în cazul celor care neagă a avea vreun interes pentru religie. Capitolul al șaptelea dezbate pe larg cea mai controversată mișcare religioasă din rândul „creștinilor” de astăzi – „renașterea harismatică” – a cărei natură încearcă să se definească în lumina învățăturii ortodoxe.

Capitolul final (Concluzia) abordează semnificația și scopul „noii conștiințe religioase” din perspectiva profețiilor creștine referitoare la timpurile din urmă. „Religia viitorului”, la care se referă acestea, este prezentată și analizată prin contrast cu unica religie cu care ea se află în conflict ireconciliabil: creștinismul autentic ortodox. Pe măsură ce ne apropiem de cumplitul deceeniu 1980, „semnele timpurilor” devin cum nu se poate mai limpezi; creștinii ortodocși, și toți cei care vor să-și mântuiască sufletele întru veșnicie, să ia aminte și să acționeze!

CAPITOLUL I

Religiile „monoteiste“

Avem același Dumnezeu ca și necreștinii?

Pr. Basile Sakkas

Evreii, musulmanii și creștinii ... trei expresii ale aceluiași monoteism, ce se fac auzite în istorie ca glasurile cele mai autentice și străvechi, cele mai cutezătoare și mai sigure. De ce nu ar fi așadar posibil ca numele aceluiași Dumnezeu, în loc să genereze opoziții ireconciliabile, să ducă la respect reciproc, la înțelegere și coexistență pașnică? Oare invocarea aceluiași Dumnezeu, a aceluiași Tată, în loc să aducă un prejudiciu dezbaterilor teologice, nu ar trebui să ne ajute să descoperim ceea ce este atât de evident, și totuși atât de greu de acceptat – că fiind cu toții fiii aceluiași Tată, suntem prin urmare frați?

(Papa Paul al VI-lea, La Croix, 11 august 1970)

În ziua de joi, 2 aprilie 1970, a avut loc la Geneva o mare manifestație religioasă. În cadrul celei de-a doua Conferințe a Asociației Religiilor Unite, reprezentanții a zece mari religii au fost invitați să se întrunească în Catedrala Sfântul Petru. Această „rugăciune comună“ se baza pe următorul argument: „Credincioșii tuturor acestor religii au fost invitați să intre în comuniune, închinându-se împreună aceluiași Dumnezeu!“ Să vedem acum dacă această afirmație este justificată, din perspectiva Sfintei Scripturi.

Pentru ca lucrurile să fie mai ușor de înțeles, ne vom limita discuția la cele trei religii care și-au succedat în istorie, în această ordine: iudaismul, creștinismul și islamismul. Toate aceste trei religii se revendică, de fapt, de la o origine comună, de la închinarea la Dumnezeu lui Avraam. Astfel, în opinia multora, de vreme ce cu toții suntem urmași ai lui Avraam (evreii și musulmanii după trup, iar creștinii în duh), atunci cu toții Îl avem ca Dumnezeu pe Dumnezeul lui Avraam și toate cele trei religii se închină (fiecare în felul său, desigur) *aceluiași Dumnezeu*. Iar acest unul și același Dumnezeu constituie, într-un mod oarecare, temeiul nostru de unire și de „înțelegere reciprocă“, fapt care ne îndeamnă la o „relație frățească“ – după cum sublinia Marele Rabin, dr. Șafran, parafrazând cuvintele psalmului: „Ce este mai bun și mai frumos, decât a vedea frații adunați laolaltă...“¹.

¹ Parafraza se referă la Psalmul 132, 1: „Iată acum ce este bun și ce este frumos, decât numai a locui frații împreună!“ (n. tr.).

Din această perspectivă, este evident că Iisus Hristos, Dumnezeu-Omul, Fiul Cel din veșnicie împreună cu Tatăl Cel mai înainte de veci, ca și Întruparea, și Crucea Sa, și Învierea Sa preaslăvită și cea de a Doua și Înfricoșată a Sa Venire – toate devin niște detalii secundare, care nu ne pot împiedica să „ne înfrățim“ cu aceia care Îl consideră un „simplu profet“ (potrivit Coranului) sau „fiul desfrânatei“ (după anumite tradiții talmudice)! Iisus din Nazaret și Mahomed sunt prin urmare aduși la același nivel. Nu știu ce creștin, demn de acest nume, ar putea accepta lucrul acesta în conștiința sa.

S-ar putea argumenta că aceste trei religii, lăsând la o parte trecutul, ar putea cădea de acord că Iisus Hristos este o persoană extraordinară, cu totul excepțională, și că El a fost trimis pe pământ de Dumnezeu. Dar pentru noi creștinii, dacă Iisus Hristos nu este *Însuși Dumnezeu*, El nu poate fi considerat drept un „profet“ sau un „trimis al lui Dumnezeu“, ci doar un impostor fără seamăn, care „s-a făcut pe sine Fiul al lui Dumnezeu“, adică *egalul* lui Dumnezeu (Mc. 14, 61-62). Potrivit acestei soluții ecumenice la nivel supra-confesional, Dumnezeul Cel în Treime închinat al creștinilor nu s-ar deosebi de unicul Dumnezeu al iudaismului și al islamismului, al vechii erezii sabeliene¹, al anti-trinitarismului modern, sau al anumitor secte iluministe. Nu ar mai fi *Trei Persoane și o singură Dumnezeire*, ci o singură Persoană, neschimbătoare după unii, sau care își schimbă succesiv „măștile“ (Tatăl-Fiul-Duhul) după alții! Și, cu toate acestea, se susține că este vorba de „*același Dumnezeu*“.

Aici, s-ar putea aduce următoarea obiecție naivă: „Dar aceste religii au un punct comun: toate trei Îl mărturisesc pe *Dumnezeu-Tatăl!*“ Însă, potrivit Sfintei Tradiții ortodoxe, aceasta este o absurditate. Noi mărturisim astfel: „Slavă Sfintei, celei deofință, de-viață-făcătoarei și *nedespărțitei* Treimi“. Cum L-am putea despărți pe Tatăl de Fiul, când Iisus Hristos spune: *Eu și Tatăl una suntem* (In 10, 30), iar Sfântul Ioan Apostolul, Evanghelistul și Teologul, Apostolul Iubirii, afirmă clar: *Oricine-L tăgăduiește pe Fiul nu-L are nici pe Tatăl* (I In 2, 23)?

Și chiar dacă toate cele trei religii Îl numesc pe Dumnezeu, *Tată*: Al cui Tată este El cu adevărat? Pentru evrei și pentru musulmani, El este Tatăl tuturor oamenilor în planul *creației*, al *facerii*; pe când pentru noi, creștinii, El este, înainte de toate, *mai înainte de întemeierea lumii* (In 17, 24), *Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos* (Efes. 1, 3), și prin Hristos este și Tatăl nostru *prin înfiere* (Efes. 1, 4-5), în planul *mântuirii*. Ce asemănare poate fi, atunci, între paternitatea dumnezeiască din creștinism și cea din celelalte religii?

S-ar mai putea spune: „Și totuși, Avraam s-a închinat Dumnezeului Celui adevărat; iar evreii, prin Isaac, și musulmanii, prin Agar, sunt urmașii acestui închinător întru adevăr“. Aici trebuie clarificate mai multe lucruri. Avra-

¹ Sabellius (Sabelie) condamnat în 261 d.Hr., este autorul unei doctrine eretice care susținea că cele trei Persoane ale Sfintei Treimi nu sunt decât trei aspecte ale unei singure persoane (*n. tr.*).

am nu se închina unui Dumnezeu unipersonal, așa cum Îl concep alte religii monoteiste, ci lui Dumnezeu în chipul Sfintei Treimi. Citim în Sfânta Scriptură: *Apoi Domnul S-a arătat iarăși lui Avraam la stejarul Mamvri [...] Atunci ridicându-și ochii săi, a privit și iată trei Oameni stăteau înaintea lui; și cum I-a văzut, a alergat din pragul cortului său în întâmpinarea Lor și s-a închinat până la pământ* (Fac. 18, 1-2). Cum era așadar Dumnezeu, atunci când I s-a închinat Avraam? Avea oare o formă unipersonală sau chipul Sfintei Treimi? Noi, creștinii ortodocși, cinstim această arătare veterotestamentară a Sfintei Treimi în ziua Cincizecimii, când ne împodobim bisericile cu ramuri care închipuie străvechiul stejar, și ne închinăm în fața icoanei Celor trei Îngeri, cum a făcut și Părintele Avraam! Descendența trupească din Avraam nu poate fi nimănui de folos, dacă nu este renăscut prin apa Botezului, în credința lui Avraam. Iar credința lui Avraam era credința în Iisus Hristos, după cum Domnul nostru Însuși a spus-o: *Avraam, părintele vostru, a fost bucuros să vadă ziua Mea și a văzut-o și s-a bucurat* (In 8, 56). Aceeași era și credința prorocului și regelui David, care L-a auzit pe Tatăl Ceresc vorbind cu Fiul Cel deoșință cu Sine: *Zis-a Domnul Domnului Meu* (Ps. 109, 1; F. Ap. 2, 34). Aceeași era și credința celor trei tineri din cuptorul cu foc, și care au fost scăpați de *Fiul lui Dumnezeu* (Dan. 3, 25); și a prorocului Daniel, căruia i s-au descoperit cele două firi ale lui Iisus în taina Întrupării Sale, văzând cum Fiul Omului a venit la Cel Vechi de Zile (Dan. 7, 13). De aceea spune Domnul, adresându-se urmașilor (posteritate care, după trup, era incontestabilă) lui Avraam: *Dacă ați fi fiii lui Avraam, ați face faptele lui Avraam* (In 8, 39), iar aceste fapte sunt să credeți în Acela pe care El L-a trimis (In 6, 29).

Cine sunt, așadar, urmașii lui Avraam? Fiii lui Isaac, după trup, sau fiii Agarei, egipteanca? Sunt Isaac sau Ismael urmașii lui Avraam? Ce ne învață Sfânta Scriptură prin gura dumnezeiescului Apostol? *Făgăduințele au fost rostite lui Avraam și urmașului său. Nu zice: „și urmașilor“ – ca de mai mulți – ci ca de unul singur: „și urmașului tău“, Care este Hristos* (Gal. 3, 16). *Iar dacă voi sunteți ai lui Hristos, sunteți deci urmașii lui Avraam, moștenitori după făgăduință* (Gal. 3, 29). Așadar, în Iisus Hristos a devenit Avraam *tată al multor neamuri* (Fac. 17, 5; Rom. 4, 17). Având asemenea făgăduințe și asemenea adevăriri, ce înțeles mai are descendența din Avraam, după trup? După Sfânta Scriptură, Isaac este considerat *sămânță* sau *urmaș*, dar numai ca *preînchipuire a lui Iisus Hristos*. Spre deosebire de Ismael, fiul Agarei (Fac. 16, 1 ș.u.), Isaac s-a născut printr-o minune, din „neputința“ unei femei sterpe și vârstnice, deci contrazicând legile naturii, după cum Mântuitorul avea să se nască din fecioară în chip minunat. Isaac a fost urcat spre jertfire pe muntele Moria, așa cum Iisus avea să urce pe Golgota, purtând pe umeri lemnul jertfei Sale. Un înger l-a scăpat pe Isaac de la moarte, precum un altul a rostogolit piatra pentru a face cunoscut oamenilor că mormântul era gol, și că Cel

Înviat nu mai era acolo. La ceasul rugăciunii, Isaac a întâlnit-o pe Rebeca în câmpie și a dus-o în cortul mamei sale, Sara, după cum și Hristos își va întâmpina Biserica Sa pe nori, pentru a o duce în sălașurile cerești, în Ierusalimul cel Nou, patria mult dorită.

Nu! Noi nu avem același Dumnezeu ca și necreștinii! Condiția obligatorie pentru a-L cunoaște pe Tatăl, este Fiul: *Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl, nimeni nu vine la Tatăl Meu decât prin Mine* (In 14, 6-9). Dumnezeu nostru este Dumnezeul cel Întrupat, *pe Care L-am văzut cu ochii noștri, și mâinile noastre L-au pipăit* (I In 1, 1). Ceea ce este nematerial S-a făcut material pentru mântuirea noastră, cum spune Sfântul Ioan Damaschin, și ni S-a arătat nouă. Dar când oare S-a arătat El printre evreii și musulmanii de astăzi, așa încât să putem spune că și ei Îl cunosc pe Dumnezeu? Iar dacă ei Îl cunosc deplin pe Dumnezeu, fără a avea nevoie de Iisus Hristos, atunci înseamnă că Hristos S-a întrupat, a murit și a înviat în zadar!

După cuvintele lui Hristos, ei încă *nu-L cunosc deplin pe Tatăl*. Ei au anumite *concepții* despre Tatăl; acestea însă nu cuprind revelația supremă, supra-rațională, a lui Dumnezeu, așa cum i-a fost ea dată omenirii prin Iisus Hristos. Pentru noi, creștinii, Dumnezeu este *de necuprins, de neînțeles, de nedescris, și nematerial*, așa cum spune Sfântul Vasile cel Mare. Dar pentru mântuirea noastră, El s-a făcut (în măsura în care ne împărtășim de El) material, cu puțință de cuprins cu mintea și de descris, *arătându-Se prin taina Întrupării Fiului Său, a Căruia este slava în vecii vecilor, amin*. De aceea, Sfântul Ciprian al Cartaginei afirmă că cine nu are Biserica drept Mamă, nu-L are nici pe Dumnezeu drept Tatăl!

Dumnezeu să ne păzească de păcatul apostaziei la venirea Antihristului, ale cărei semne se înmulțesc pe zi ce trece. Fie ca El să ne păzească de suferințe, pe care nici chiar cei aleși nu le-ar putea îndura fără harul Celui Care, cu mila Sa, va scurta acele zile. Și fie ca El să ne țină în „turma cea mică“ pe noi, „rămășița cea după alegerea Duhului“, astfel încât și noi să ne putem bucura ca Avraam de lumina feței Sale, prin rugăciunile Preasfintei, de Dumnezeu Născătoarei și Pururea Fecioarei Maria, ale cetelor îngerești, ale mulțimii de mărturisitori, proroci, mucenici, ierarhi și propovăduitori care au rămas credincioși până la moarte, care și-au vărsat sângele pentru Hristos, care ne-au renăscut pe noi prin Evanghelia Lui și prin apa Sfântului Botez. Noi suntem fiii acestora – și suntem desigur slabi, păcătoși, și nevrednici, dar nu ne vom întinde mâinile către un *dumnezeu străin!* Amin.

Pr. Basile Sakkas
La Foi Transmise,
5 aprilie 1970¹

¹ Pentru cea de-a 5-a ediție americană, editorii au introdus câteva clarificări teologice în acest capitol.

CAPITOLUL II

Puterea zeilor păgâni

*Asaltul asupra creștinismului
o persoană convertită la Ortodoxie*

*Toți dumnezeii neamurilor sunt idoli.
(Ps. 95, 5)*

Articolul ce urmează se bazează pe experiența unei femei care, după ce a urmat liceul într-o mănăstire romano-catolică, a practicat hinduismul timp de douăzeci de ani pentru a se converti în cele din urmă, din mila lui Dumnezeu, la credința ortodoxă. În sânul Bisericii Ortodoxe Ruse [din exil], ea a aflat adevărul pe care îl căuta. În prezent, locuiește în Statele Unite ale Americii, pe coasta de vest. Fie ca mărturia ei să le deschidă ochii acelor credincioși ortodocși care ar putea fi ispitiți să îi urmeze pe orbii teologi „liberali“, care își fac acum apariția chiar și în Biserica Ortodoxă, și care, drept orice răspuns la asaltul neo-păgânismului asupra Bisericii lui Hristos, intră în „dialog“ cu acești vrăjitori și li se alătură în închinarea la dumnezeii păgânilor.

1. Atracțiile hinduismului

Aveam doar șaisprezece ani când două evenimente mi-au schimbat cursul vieții. Unul dintre ele a fost sosirea mea la mănăstirea catolică dominicană din San Rafael (California), unde pentru prima dată am întâlnit creștinismul. În același an, am luat contact și cu hinduismul, în persoana unui călugăr hindus, un *swami* [învățător hindus], care în curând avea să-mi devină *guru*, sau maestru. Începuse o bătălie, lucru de care aveam însă să-mi dau seama abia douăzeci de ani mai târziu.

La mănăstire am fost învățată adevărurile creștine de bază. În acestea stă tăria celor smeriți, dar și poticnirea celor mândri. Cu drept cuvânt a scris Sfântul Apostol Iacov: *Dumnezeu celor mândri le stă împotriva, iar celor smeriți le dă har* (Iacov 4, 6). Iar eu eram foarte mândră; nu voiam să accept păcatul strămoșesc, și nici existența iadului. Găseam o mulțime de argumente împotriva lor. O soră blândă și binevoitoare mi-a arătat ce aveam de făcut,

spunându-mi: „Roagă-te ca să primești darul credinței“. Dar învățătura acelei swami pusese stăpânire pe mine, iar mie îmi părea un lucru înjositor să mă rog cuiva, fie și lui Dumnezeu Însuși. Mult mai târziu, mi-am amintit cuvintele ei. Peste ani, sămânța credinței creștine sădită atunci în mine a rodit din mijlocul unui ocean de disperare.

După un timp, s-a descoperit ce fel de cărți îmi adusesem la liceu, îmbrăcate în coperti fără nici un titlu. Erau *Bhagavad Gita*, *Upanișadele*, *Vedanta-sara*, *Ashtavakra Samhita*... Secretul meu se aflase, dar nu mi s-a spus mare lucru. Cu siguranță, surorile credeau că îmi va trece, cum trec cele mai multe dintre toanele intelectuale ale tinerelor. Totuși, o călugăriță mi-a spus adevărul în față. Este un adevăr foarte neplăcut, și rareori îl mai auzim astăzi. Mi-a spus că aveam să ajung în iad dacă voi muri în religia hindusă, după ce am cunoscut adevărul creștinismului. Sfântul Apostol Petru vorbește astfel: *Ceea ce te biruiește, aceea te și stăpânește. Căci dacă, după ce au scăpat de întinăriunile lumii, prin cunoașterea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, iarăși se încurcă în acestea, ei sunt învinși; li s-au făcut cele de pe urmă mai rele decât cele dintâi. Căci mai bine era pentru ei să nu fi cunoscut calea dreptății, decât, după ce au cunoscut-o, să se întoarcă de la porunca sfântă, dată lor* (II Petr. 19-21).

Atunci am disprețuit-o mult pe sora aceea, pentru „bigotismul“ ei. Dar dacă ar mai trăi astăzi, i-aș mulțumi din toată inima. Cuvintele ei m-au deranjat și m-au urmărit mereu, căci așa se întâmplă cu adevărul; dar în cele din urmă acest adevăr m-a condus la plinătatea Ortodoxiei.

Lucrul de căpetenie pe care l-am primit la liceul catolic a fost această măsură a adevărului, cu care într-o zi aveam să descopăr că hinduismul este o înșelătorie.

Situația s-a schimbat mult față de timpul pe când eram elevă. Hinduismul, pe atunci ceva izolat, s-a răspândit ca o epidemie. Acum este necesară o înțelegere foarte pătrunzătoare a dogmaticii hinduiste, dacă dorim să prevenim sinuciderea spirituală a tinerilor creștini, prin apropierea lor de religiile orientale.

Seduția hinduismului se exercită în toate privințele. El încântă toate facultățile sufletului, și ispitește toate slăbiciunile, dar mai ales trufia. Și cum eu eram foarte mândră, chiar dacă aveam doar șaisprezece ani, am căzut victima acestor seducții. Mă frământa problema păcatului strămoșesc, a existenței iadului, a suferinței, pe care nu le luasem în serios înainte de a veni la mănăstire. Dar swami îmi oferea o alternativă „satisfăcătoare din punct de vedere intelectual“ la incomodele dogme creștine. Iadul era, în realitate, numai o stare temporară a sufletului, cauzată de propria *karma* (faptele, acțiunile) rea¹ din viața prezentă sau dintr-o viață trecută. Și, desigur, o cauză finită nu putea

¹ În religia hindusă, *karma* reprezintă legea în virtutea căreia soarta oamenilor este determinată de faptele lor din viețile anterioare (n. tr.).

avea un efect infinit. Iar păcatul original era substituit – ce lucru minunat – cu Divinitatea originală, la care aveam dreptul prin naștere, și nimic din ceea ce aș fi făcut nu putea zădărnici acest final fericit. Eu eram de esență divină. Eu eram Dumnezeu: eram „Visătorul infinit, visând vise finite“.

Cât despre problema suferinței, sistemul filosofic hindus cunoscut sub numele de Vedanta o rezolvă într-un mod foarte elegant. În esență, acesta afirmă că suferința este *maya*, iluzie. Ea nu are o existență reală – mai mult, un Advaitin¹ pretinde că poate dovedi acest lucru.

Pe de altă parte, hinduismul este atrăgător și din perspectiva respectabilei (ca vârstă) erori de a crede că omul este perfectibil prin educație (folosind termenii lor, prin sistemul guru) și prin „evoluție“, în sensul unei constante și progresive dezvoltări spirituale a omului. Un alt argument este găsit în relativismul cultural, care în zilele noastre este atât de apreciat, încât a-l pune la îndoială în vreun fel este considerat un adevărat păcat (de către cei lipsiți de noțiunea păcatului în sens creștin). Ce ar putea fi mai logic, spun aceștia, decât ca fiecare popor și națiune să se închine lui Dumnezeu în felul său? Dumnezeu, la urma urmelor, este același, iar varietatea modurilor de închinare nu fac decât să contribuie la o „îmbogățire“ generală în plan religios.

Dar pentru mulți, atracția cea mai puternică a hinduismului este pragmatismul său. Întregul edificiu filosofic al hinduismului se sprijină pe instrucțiunile religioase de ordin practic, pe care discipolul le primește de la guru. Prin ele, discipolul este îndemnat să verifice această filosofie prin propria sa experiență. Nimic nu trebuie acceptat prin credință. Și, contrar celor ce se cred în general despre hinduism, acesta nu are mistere, sau taine – ci doar un imens material ezoteric –, astfel încât pur și simplu nu este nevoie de credință. Ți se spune: „Încearcă, și vezi dacă merge“. Această atitudine pragmatică este extrem de ispititoare pentru occidentali. Pare atât de „științifică“! Însă aproape toți cei care iau contact cu hinduismul cad în eroare tocmai din cauza acestui fals raționament: dacă aceste instrucțiuni practice se verifică într-adevăr (și așa se și întâmplă), atunci sistemul este adevărat, și, implicit, bun. Ceea ce, desigur, nu este o concluzie corectă. Nu se poate spune decât atât: că funcționează. Dar neînțelegând acest lucru, tânărul novice capătă o convingere puternică pe baza vreunei experiențe oarecare, de ordin psihic.

Astfel ajungem la ultima seducție a hinduismului despre care vreau să vorbesc, și anume aceea a „experiențelor spirituale“. Originea lor este de natură fie psihică, fie diabolică, fie și una și alta. Dar care dintre practicanții hinduismului este capabil să distingă înșelăciunea de o experiență spirituală autentică? Nu au nici un reper sau criteriu. Asta nu înseamnă, însă, că ceea ce văd, aud, miros și ating ei prin aceste experiențe este doar rezultatul unei

¹ Advaitin – adept al uneia dintre școlile indiene de filosofie, Advaita Vedanta, care postulează identitatea dintre *brahman* – sursa tuturor lucrurilor și *atman* – sinele (*n. tr.*).

stări mintale aberante. Dimpotrivă, acestea sunt ceea ce tradiția ortodoxă numește *prelest*, „înșelăciune diavolească”¹. Acest termen este important, căci exprimă exact condiția unei persoane care trece prin „experiențele spirituale” ale hinduismului. El acoperă toată gama falselor experiențe spirituale: de la simpla iluzie și amăgire, până la starea de posedare propriu-zisă. Întotdeauna, înșelăciunea este luată drept adevăr, iar rezultatul este o creștere accentuată a sentimentului de mândrie. Cel căzut pradă înșelăciunii diavolești este cuprins de simțământul plăcut al importanței personale, care compensează renunțările și suferința pe care și le impune.

În Epistola întâi, Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan spune: *Iubiților, nu dați crezare oricărui duh, ci cereți duhurile, dacă sunt de la Dumnezeu...* (I In 4, 1).

Sfântul Grigorie Sinaitul își avertizează ucenicii cu privire la pericolele acestor experiențe: „pretutindeni, mai ales în jurul începătorilor și al celor care își urmează voia lor [cei mândri], dracii aruncă mrejele gândurilor și închipuirilor celor rele, și le pregătesc curse spre pierzare”. Un monah l-a întrebat: „Ce va face cel cărui dracul i se înfățișează ca un înger de lumină?” Iar sfântul i-a răspuns: „Acela are nevoie de dreapta socoteală, ca să poată deosebi binele de rău. Deci, nu vă lăsați mișcați cu ușurință de ceea ce vedeți, din nebăgare de seamă; ci stați tari și cereți cu grijă toate, primind binele și alungând răul. Întotdeauna să cercetați și să cereți toate, și numai după aceea să le credeți. Și să cunoașteți că lucrarea harului se vede după roadele ei, pe care dracii nu le pot aduce, cu toate înfățișările lor mincinoase, și anume: blândețea, bucuria, smerenia, scârba față de cele lumești, tăierea patimilor și a poftelor. Pe când roadele lucrării diavolești sunt: disprețul față de alții, trufia, dorința de stăpânire, și tot răul. După aceste roade veți putea cunoaște dacă lumina pe care o ai în inimă vine de la Dumnezeu sau de la diavol. Frunza de salată se aseamănă cu cea de muștar, iar oțetul are aceeași culoare ca vinul; dar gustându-le, vei simți deosebirea. Tot așa și sufletul, dacă are dreapta socoteală, poate deosebi, gustându-le, darurile Duhului Sfânt de închipuirile și de amăgirile satanei”.

Începătorii rău îndrumați sau plini de mândrie sunt cei mai vulnerabili la înșelăciunea diavolească. Iar pe acest fals misticism se bazează în mare măsură succesul și rezistența în timp a hinduismului. De aceea, el le apare atât de atrăgător tinerilor obișnuiți cu tot felul de dependențe, și care au fost deja inițiați în asemenea „experiențe”. Numeroșii *swami*, care au proliferat în ultimele decenii, au sesizat ce șansă de celebritate și îmbogățire le oferă această piață de suflete gata pregătită, și au profitat de ea.

¹ În original, *prelest* – termen rus preluat în text (*n. tr.*).

2. Războiul dogmelor

Creștinismul contemporan are de înfruntat un dușman nevăzut. Iar acesta, dacă i se va permite, va pătrunde în inimile oamenilor înainte de a-și declara numele. Este vorba de hinduism, iar războiul care se află acum în plină desfășurare este un război al dogmelor.

Când s-au înființat primele societăți Vedanta în Statele Unite, la începutul secolului al XX-lea, ele s-au străduit de la bun început să răspândească ideea că între hinduism și creștinism *nu există nici o diferență reală*. Nu numai că ele nu se află în conflict, se afirma, dar un bun creștin va deveni încă și mai bun, dacă va studia și va practica Vedanta, căci abia atunci va ajunge la adevărata înțelegere a creștinismului.

În primele lor conferințe, swamii încercau să demonstreze că ideile proprii creștinismului – Logosul și Crucea – își au de fapt originea în India. Iar ideile care păreau proprii hinduismului – reîncarnarea, transmigrația sufletului și fenomenul de transă [*samadhi*] – se găsesc de fapt și în Scriptura creștină, dacă aceasta este corect interpretată.

Această momeală a atras mulți creștini bine intenționați, dar lipsiți de îndrumare. Primele acțiuni au fost îndreptate *împotriva* așa-ziselor dogme „înguste“ și „sectare“, și *în favoarea* promovării unei religii „științifice“, care să se bazeze pe studiul comparativ al tuturor religiilor. Accentul cădea întotdeauna pe ideea că între ele nu există nici o diferență. Totul este Unul. Toate deosebirile sunt de suprafață, sunt aparente sau relative, și nicidecum reale. Aceste idei erau limpede exprimate în textele conferințelor publicate la începutul anilor 1900, iar pericolul în care ne aflăm astăzi se datorează succesului lor de atunci.

În limbajul comun, termenul „dogmă“ are astăzi conotații peiorative. Dar acest dispreț nu ar fi putut veni din partea celor care știu că el se referă la tezaurul învățăturilor sfinte ale Bisericii. Oricum, odată ce conotația negativă s-a împământenit, cei lipsiți de curaj, care se feresc întotdeauna să se îndepărteze de ceea ce este general acceptat și să se alătore unui grup minoritar, au început și ei să vorbească despre „dogme rigide“, o expresie evident artificială, care însă sugerează condamnare și dezaprobare. Astfel, atitudinea negativă a fost indusă pe nesimțite de către criticii cu „vederi largi“, care fie nu știau că dogmele sunt expresia creștinismului, fie pur și simplu nu agreau creștinismul.

Ca urmare, tendința multor creștini de a bate în retragere în fața acuzației de dogmatism rigid a constituit pentru hinduși un mare avantaj, venit „din interiorul“ religiei pe care o atacau.

Lucrul incredibil este că puțini își dau seama că însuși hinduismul, care dorește să răstoarne dogmele creștine, nu este decât un sistem de dogme con-

tradictorii. Iar aceste două sisteme nu se pot îmbina, sau „îmbogăți“ reciproc, pentru că sunt radical opuse unul altuia.

Dacă credincioșii vor ajunge să renunțe la dogmele creștine, sau (cedând unei tactici mai abile) să le modifice pentru a face creștinismul mai „modern“ sau mai „universal“, atunci vor pierde totul, căci tăria lor, ca și a hindușilor, stă în dogme. *Iar dogmele hinduse sunt o respingere directă a celor creștine.* Aceasta ne conduce la o concluzie uimitoare: *Ceea ce creștinii consideră rău, hindușii cred că este bun, și invers: Ceea ce hindușii cred că este rău, creștinii consideră bun.*

Adevărata contradicție stă în faptul că ceea ce, pentru un creștin, constituie cel mai mare păcat, pentru un hindus este suprema realizare. Creștinii au recunoscut dintotdeauna că *mândria* este păcatul fundamental, care dă naștere tuturor celorlalte păcate. Prototipul ei este Lucifer, care spune: *Ridica-mă-voi în ceruri și mai presus de stelele Dumnezeului Celui Atotputernic voi așeza tronul meu! Sui-mă-voi deasupra norilor și asemenea cu Cel Preaînalt voi fi* (Isaia 14, 13-14). În ceea ce-l privește pe om, tot mândria este cea care transformă virtuțile în păcate. Dar pentru hinduși în general, și pentru advaitin sau vedantin mai ales, singurul „păcat“ este să nu crezi în tine însuși și în umanitate, ca fiind expresii ale dumnezeirii înseși. Swami Vivekananda, cel mai mare apărător modern al filosofiei Vedanta, spune: „Voi încă nu înțelegeți India! Noi, indienii, suntem în fond închinători ai Omului. Dumnezeu nostru este Omul!“ Iar doctrina *mutki* sau „a mântuirii“, se rezumă la următoarele: „Omul trebuie să devină dumnezeu realizând [în sine] divinitatea“.

Vedem, așadar, cum dogmele hinduismului și ale creștinismului se află într-un conflict de neîmpăcat cu privire la natura dumnezeiască, natura omească și scopul existenței omului.

Dacă însă creștinii vor accepta propaganda hinduistă, potrivit căreia între cele două religii nu se dă nici o bătălie, iar diferențele dintre ele sunt numai aparente, și nu reale, atunci ideile hinduismului vor putea pune stăpânire asupra lor, iar bătălia va fi pierdută fără ca ei să se împotrivescă măcar. Urmările unei asemenea înfrângerii sunt dezastruoase, căci puterea de corupere spirituală a hinduismului este uriașă. În propriul meu caz, în ciuda educației destul de sănătoase pe care o promisem la mănăstire, cei douăzeci de ani de practicare a hinduismului m-au adus până în pragul iubirii de rău. Asta deoarece în India „Dumnezeu“ este adorat și ca principiu al Răului, în persoana zeiței Kali. Voi vorbi despre ea în subcapitolul următor, care se referă la practicile hinduiste.

Închinarea la Rău este rezultatul renunțării la dogmele creștine. O mărturisesc din proprie experiență, căci eu m-am închinat zeiței Kali, atât în India cât și în America. Iar cu astfel de zeități, chipuri ale Saranei, nu este de glumit. *Odată ce te îndepărtezi de Dumnezeul Cel Viu, locul Lui nu va rămâne gol.*

3. Locuri și practici hinduiste

În anul 1956, am participat împreună cu un grup de cercetători la o expediție în Insulele Filipine. Mă interesau religiile primitive, și în special cele din așa-zisele „zone de ne-aculturație”¹ – zone în care încă nu pătrunseseră misionari creștini. La sosirea mea în mijlocul tribului Ifugao, nu credeam în magia neagră; dar la plecare, devenisem convinsă de existența ei. Un șaman al tribului (un *munbaki*), pe nume Talupa, mi-a devenit bun prieten și sursa mea de informații. Am aflat, cu timpul, că era cunoscut ca un maestru al magiei negre. El m-a invitat la o ceremonie rituală, numită *baki*, care avea loc aproape în fiecare seară în perioada recoltei. În jur de doisprezece „preoți” se adunau într-o colibă, pentru a invoca zeitățile și strămoșii tribului pe parcursul întregii nopți, bând vin de orez și aducând ofrande în fața a două mici figurine numite *bulol*. Acestea erau scăldate în sânge de pui, care era colectat într-un vas și folosit mai întâi pentru prezicerea viitorului, în funcție de mărimea și de numărul bulelor de aer care se formau, ca și de timpul necesar pentru coagulare. Culoarea, poziția și forma organelor erau de asemenea interpretate în acest sens. Seară de seară, luam notițe cu conștiinciozitate; ceea ce am descris aici este însă numai o parte. Nu voi intra în detalii cu privire la magia practică de tribul Ifugao; voi spune numai că până în momentul plecării mele, văzusem o atât de mare varietate de fapte supranaturale, încât orice explicație științifică a acestora era cu neputință. Sosisem acolo cu convingerea că magia putea fi perfect explicată prin fenomene naturale, și nici nu eram o persoană care se sperie ușor; fapt este însă că am părăsit tribul Ifugao nu numai deoarece am constatat efectul ritualurilor lor, ci pentru că l-am simțit chiar asupra mea, în cel puțin două rânduri.

Am relatat aceste lucruri pentru ca ceea ce voi povesti mai jos, cu privire la practicile și locurile de închinare hinduse, să nu pară de necrezut, rodul unei „minți rătăcite”.

La unsprezece ani după întâlnirea mea cu tribul Ifugao, am mers în pelerinaj la Peștera Amarnath, în munții Himalaya. În tradiția hinduistă, acesta este locul cel mai sfânt de venerare a zeului Shiva, cel în care acesta se arată închinătorilor, cărora le acordă și daruri și binecuvântarea sa. Călătoria până la peșteră este lungă și anevoioasă, căci străbate trecătoarea Mahaguna, aflată la o altitudine de 4600 de metri, și trece peste un ghețar; așa încât am avut tot timpul să mă rog pe drum, cu atât mai mult cu cât călăuza mea nu vorbea limba engleză, și nici eu nu vorbeam hindi. Speram că zeul, căruia mă închinam și la care meditaseam atâția ani, avea să mi se arate în sfârșit și mie.

Chipul lui Shiva din peșteră este cu totul neobișnuit: este o imagine apărută în gheață, prin acțiunea picăturilor de apă, care crește și descrește odată

¹ Aculturație – modificarea culturii unei populații ca rezultat al contactului cu o altă cultură, superioară (*n. tr.*).

cu fazele lunii. Când este lună plină, mărimea imaginii atinge nivelul tavanului peșterii – cam 4,5 metri înălțime – pentru a dispărea aproape complet când luna scade. Și așa crește și descrește în fiecare lună. Din câte știu, acest fenomen nu a fost încă explicat.

Eu am intrat în peșteră în momentul cel mai potrivit, când imaginea ajunsese la dimensiunea maximă. Eram pregătită să aduc ofrandă zeului nuci verzi de cocos, rămâie, bucăți roșii și albe de pânză, nuci, stafide și zahăr – tot ceea ce prescria ritualul. M-am apropiat de peșteră cu lacrimi de emoție și devoțiune. Dar îmi este greu să descriu ceea ce a urmat. Aici simțeam aceleași vibrații pe care le întâlnisem în timpul ritualurilor de magie neagră ale tribului Ifugao; izbită de o senzație inexplicabilă de rău care plutea în atmosferă, am ieșit cuprinsă de un acces de vomă, înainte ca preotul să fi adus jertfa mea în fața marelui chip de gheață.

Credința mea hindusă începuse să se clatine în peștera lui Shiva, dar a mai trecut un timp până să mă eliberez de ea. În perioada care a urmat, am căutat să găsesc ceva care să susțină edificiul acestei credințe care începea să se prăbușească, dar nu am găsit nimic. Privind retrospectiv, aș spune că adeseori simțim că ceva este cu adevărat rău, cu mult înainte ca mintea să înțeleagă acest lucru, și așa s-a întâmplat în cazul meu cu privire la „practicile spirituale”, ca și la așa-zisele „locuri sfinte” ale hinduismului.

La începutul inițierii sale de către guru, novicei i se dă să repete o *mantră* sanscrită (o formulă magică personală), și i se prescriu anumite practici religioase. Acestea sunt în întregime ezoterice și nu circulă decât în tradiția orală. Nu sunt niciodată tipărite și este foarte puțin probabil ca vreun inițiat să le dezvăluie, căci secretul lor este asigurat prin sancțiuni dure. Gurul își invită discipolul să verifice filosofia hinduistă prin proprie experiență; și într-adevăr, aceste practici dau rezultate. Învățăcelul poate dobândi anumite puteri sau „siddhis”, cum ar fi citirea gândurilor, puterea de a vindeca sau de a distruge, aceea de a produce obiecte, de a prezice viitorul, și așa mai departe – toată gama celor mai vătămătoare și înșelătoare experiențe psihice. Lucrul cel mai grav este că discipolul cade invariabil în starea de *prelest*, de înșelăciune diavolească, ajungând să ia amăgirea drept adevăr. Aceste „experiențe spirituale” îi aduc o nespusă liniște și pace, însoțite de viziuni ale unor zeități în lumină (să ne amintim că însuși Satan poate apărea în chip de înger de lumină). Dar înșelăciunea căreia îi cade victimă nu înseamnă nicidecum că experiențele respective nu sunt reale, ci că ele nu vin de la Dumnezeu. Fiecare asemenea experiență este susținută de afirmațiile filosofiei hinduse, încât practicile și conceptele filosofice se întăresc reciproc și formează un sistem foarte coerent.

În realitate, hinduismul nu este atât o preocupare intelectuală, cât un sistem de practici care nu sunt altceva decât magie neagră. Dacă faci gestul x, obții rezultatul y: nimic mai mult decât un simplu contract. Termenii aces-

tuia nu sunt însă niciodată precizați, și rareori cel inițiat se întreabă care este originea acestor experiențe „înălțătoare“, și de unde provin puterile pe care le dobândește. Este o situație asemănătoare celei din Faust; ceea ce practicantul nu știe însă este că prețul pentru toate acestea este sufletul său nemuritor.

Numărul acestor practici este foarte mare, încât ele pot satisface orice temperament. Divinitatea poate fi venerată sub forma unui zeu sau a unei zeițe, sau poate fi lipsită de formă – „brahmanul absolut“. Tipul de relație cu acest ideal ales variază de asemenea: raportul poate fi acela de fiu, părinte (mamă sau tată), prieten, iubit, slujitor, sau chiar de identitate, ca în cazul școlii Advaita Vedanta. În momentul inițierii, gurul îi indică discipolului nu numai mantra personală, ceea ce determină practicile pe care acesta trebuie să le urmeze și calea pe care o va urma, ci și programul zilnic de viață.

În cadrul sistemului Vedanta (monastic), discipolilor celibatari nu le este permis să se mai căsătorească; toate forțele lor trebuie dedicate îndeplinirii practicilor religioase. Este interzis și consumul de carne, pentru că diminuează acuitatea percepției. Gurul este privit, literalmente, ca dumnezeul și mântuitorul discipolului.

În esență, numeroasele exerciții „spirituale“ sunt derivate din câteva practici de bază. Le voi enumera pe scurt.

În primul rând, întotdeauna este vorba de o idolatrie: este venerată o statuie sau o imagine, căreia i se aduc drept ofrandă lumânări, camfor, tămâie, apă și dulciuri. Acestei imagini i se face vânt cu un evantai din coadă de iac, este scâldată, îmbrăcată și dusă la culcare. Toate acestea par a fi niște copilării, dar nu trebuie să subestimăm efectul experiențelor de ordin psihic pe care le constituie. Idolatria Vedanta include și venerarea de sine – fie mental, fie în mod exteriorizat – ceea ce presupune un întreg ritual, rezumat de expresia indiană *So Ham, So Ham*, sau „Eu sunt El, eu sunt El“.

Urmează *Japa*, sau repetarea unei mantră sanscrite prescrise fiecărui discipol cu prilejul inițierii. Este vorba de incantarea unei formule magice.

Pranayama constă din exerciții de respirație, care însoțesc rostirea formulei magice.

Există și alte practici specifice sistemului Tantra, în care divinitatea este venerată ca Mamă, ca principiu feminin, ca putere, ca energie, ca principiu al evoluției și al acțiunii. Acestea sunt cunoscute și sub numele de „cele 5 M-uri“. Cum sensul în care sunt înțelese aceste principii este în mod manifest malefic, nu le voi descrie aici. Ele și-au făcut însă drum până în America, unde Swami Vivekananda recomanda această școală a hinduismului împreună cu Vedanta. Iată cuvintele lui: „Mă închin celei Teribile! Este o greșală să credem că toți oamenii caută plăcerea în viață. Tot atât de mulți doresc suferința. Să ne închinăm așadar Terorii, de dragul terorii înseși. Cât de puțini au îndrăznit să se închine Morții, sau zeiței Kali! Noi însă să fim adoratori ai Morții“. Iar despre zeița Kali adaugă: „Unii neagă cu dispreț existen-

ța zeiței Kali. Și totuși, astăzi, Ea este în mijlocul oamenilor. Sunt nebuni de groază, căci și-a trimis oștile să împartă moartea... Cine spune că Dumnezeu nu se manifestă și ca principiu al Răului, și nu doar al Binelui? Dar numai hindusul îndrăznește să se închine și Răului“.¹

Cel mai rău lucru este însă faptul că această practică, prin care este venerat însuși Răul, este săvârșită cu ferma convingere că este bună. Iar mântuirea, căutată zadarnic și cu prețul atâtor eforturi în hinduism, nu poate fi dobândită decât prin lepădarea de sine creștină.

4. „Evanghelizarea“ Occidentului

În anul 1893, un călugăr hindus necunoscut sosea la Parlamentul Religiiilor din Chicago. Era Swami Vivekananda, cel pe care l-am pomenit mai sus. A făcut o puternică impresie asupra celor care l-au ascultat vorbind, atât prin înfățișarea sa – purta turban și o rasă portocalie cu stacojiu –, cât și prin ceea ce a spus. A câștigat imediat interesul înaltei societăți din Boston și din New York, și i-a impresionat la culme pe filosofi Universității Harvard. În scurt timp, în jurul lui s-a strâns un grup de discipoli care se alăturaseră planului său ambițios de a „evangheliza“ lumea occidentală, făcând cunoscut îndeosebi hinduismul Vedantic (sau monist). S-au înființat societăți Vedanta în marile orașe americane și europene, ceea ce reprezenta însă numai un aspect al activității sale. Cea mai importantă realizare a sa a fost faptul că ideile respective au pătruns în cercurile universitare, scopul urmărit fiind răspândirea lor. Pe Vivekananda îl interesa prea puțin dacă celelalte școli hinduiste erau acceptate, câtă vreme mesajul filosofiei Vedanta ajungea la urechile tuturor. Spunea adeseori: „Bateți la toate ușile. Spuneți fiecărui om că este una cu Divinitatea“.

Ecouri ale mesajului său se găsesc astăzi în cărți aflate în orice librărie, la prețuri accesibile, ai căror autori sunt Aldous Huxley, Christopher Isherwood, Somerset Maugham, Teilhard de Chardin, și chiar Thomas Merton.

¹ Prea puțini – chiar și dintre cei mai doritori să intre în „dialog“ cu religiile orientale și să admită existența unei unități de fond a religiilor – au o idee clară despre practicile și credințele păgâne, a căror tiranie a înlocuit-o binecuvântatul și ușorul jug al lui Hristos... Zeița Kali, una dintre cele mai populare zeități hinduse, este reprezentată în mod obișnuit în mijlocul unui măcel paroxistic, purtând la gât craniile și capete tăiate, și cu limba scoasă într-un mod hidos, încă însetată de sânge; în templele hinduse, ea este împăcată cu ofrande de sânge de capră, ceea ce Swami Vivekananda justifică astfel: „De ce n-am adăuga un pic de sânge, pentru a întregi tabloul?“ Ucenica lui, „sora“ Nivedita, relatează cuvintele lui referitoare la zeița Kali: „Cred că ea mă inspiră în tot ceea ce fac, și că face cu mine tot ce dorește“, și că la tot pasul era conștient de prezența ei ca și când ar fi fost o persoană aflată alături. El o invocă: „Vino, o, maică, vino! Căci Groază este numele tău!“, iar idealul său religios era acela „de a deveni una cu Teroarea, pe vecie“. Trebuie oare să acceptăm acest lucru, așa cum încearcă să ne convingă unii ca Mitropolitul Georges Khodre, ca fiind un exemplu de „autentică viață spirituală a celor nebotezați“, ca parte a „tezaurului spiritual“ pe care îl putem prelua de la religiile necreștine? Nu este aceasta, mai degrabă, o dovadă a adevărului cuvintelor Psalmistului, că *dumnezeii păgânilor sunt idoli?* (Ps. 95, 5 – n. tr.) (n. ed.).

Thomas Merton este, fără îndoială, cazul cel mai primejdios, căci el se înfățișează cititorilor în calitate de monah creștin, ceea ce deja a dăunat Bisericii romano-catolice, afectând imaginea monahismului, care reprezintă instituția sa cea mai însemnată. Cu puțin înainte de moartea sa, Merton a scris o introducere foarte favorabilă la o nouă traducere a *Bhagavad Gita*, manualul spiritual sau „biblia“ hindusă, și una dintre pietrele de temelie ale *Advaita-Vedantei*. Să nu uităm că *Gita* contrazice aproape toate învățăturile creștine fundamentale. Cartea lui Merton, *Maestrii Zen*, publicată postum, trebuie de asemenea menționată, pentru că se bazează în întregime pe o premiză greșită, și anume pe ideea că toate așa-zisele „experiențe mistice“, indiferent de religie, sunt adevărate. Ceea ce este fals, iar un monah creștin ar fi trebuit să o știe, căci Sfânta Scriptură, ca și Sfânta Tradiție a Bisericii, ne avertizează clar în privința acestei erori.

Cunosc o mănăstire catolică din California, în care călugării viețuiesc izolați și experimentează practici religioase hinduiste, sub îndrumarea unui indian devenit preot catolic. Mă îndoiesc că s-ar fi putut întâmpla așa ceva, dacă terenul nu ar fi fost deja pregătit. De altfel, tocmai acesta a fost scopul venirii lui Vivekananda în Apus.

Mesajul vedantic al lui Vivekananda este relativ simplu. El pare mai mult decât este în realitate, datorită jargonului sanscrit care face impresie, și a structurii sale filosofice complexe. Iată, în esență, acest mesaj: Toate religiile sunt adevărate, dar Vedanta reprezintă adevărul suprem. Deosebiri între diferitele religii sunt numai o chestiune de „niveluri de adevăr“. Vivekananda spune: „Omul nu înaintează de la eroare la adevăr, ci de la un adevăr la altul, de la adevăruri inferioare la adevăruri superioare. Ceea ce astăzi este materie, mâine devine spirit. Viermele de astăzi este dumnezeul de mâine“. Vedanta se fundamentează pe ideea că omul este Dumnezeu. Așadar, omul se mântuiește singur. În cuvintele lui Vivekananda: „Cine ar putea ajuta Infinitul? Mâna care ți se întinde în ajutor în întuneric trebuie să fie propria ta mână“.

Vivekananda era însă destul de abil și de inteligent pentru a-și da seama că a prezenta filosofia Vedanta dintr-o dată și cu tot ceea ce presupune ea, ar fi fost prea mult pentru mentalitatea creștină. În schimb, teoria „nivelurilor de adevăr“ oferea o foarte convenabilă cale de trecere la ecumenism – în cadrul căruia nu există nici un conflict, pentru că toată lumea are dreptate. După cum spunea el: „dacă o religie este adevărată, atunci toate celelalte trebuie să fie și ele adevărate. Așadar, credința hindusă este și a voastră, în aceeași măsură în care este și a mea. Noi hindușii nu numai că tolerăm toate religiile, ci ne unim cu ele, rugându-ne în moschee împreună cu mahomedanul, închinându-ne focului cu zoroastrul, și îngenunchind înaintea crucii cu creștinul. Noi știm că toate religiile deopotrivă, de la cel mai primitiv fetișism până la cea mai înaltă credință în Absolut, sunt tot atâtea strădanii ale sufletului omenesc

de a cuprinde Infinitul. Așadar, noi strângem toate aceste flori, legându-le cu legătura iubirii, într-un minunat buchet al credinței“.

Toate celelalte religii nu sunt însă, după Vivekananda, decât trepte către suprema religie, care este Advaita Vedanta. Disprețuia creștinismul, în care vedea cel mult un adevăr dualist, de ordin „inferior“. În conversații particulare, spunea că numai un laș ar întoarce și celălalt obraz. Dar oricare ar fi fost părerea lui despre celelalte religii, revenea întotdeauna la ideea necesității de a impune în final Advaita Vedanta. „Arta, știința și religia“, spunea el, „nu sunt decât trei căi diferite care exprimă un singur adevăr. Dar pentru a înțelege acest lucru, este nevoie de filosofia Advaita“.

Atracția pe care o exercită aceste idei asupra tineretului de astăzi este incontestabilă. Vedanta afirmă libertatea absolută a fiecărui suflet de a fi el însuși, și neagă orice distincție între sacru și profan, pe care le consideră drept modalități diferite de exprimare a unui adevăr unic. Iar singurul scop al religiei nu ar fi decât acela de a satisface nevoile de absolut ale fiecăruia, indiferent de temperament, oferindu-i un Dumnezeu și practici religioase pe placul său. Într-un cuvânt, religia ar fi ceva „personalizat“, fiecare individ închinându-se cum găsește de cuviință.

Toate aceste idei hinduiste pot părea greu de acceptat, însă Vivekananda a reușit să le răspândească, cel mai mare succes al său fiind introducerea lor în romano-catolicism, pe care o voi descrie aici.

Swami Vivekananda a sosit pentru prima dată în America în anul 1893, ca reprezentant al hinduismului la Parlamentul Religiiilor. În 1968, când s-a sărbătorit cea de-a 75-a aniversare a acestui eveniment, a avut loc un simpozion al religiilor, organizat sub auspiciile Societății Vivekananda Vedanta din Chicago. Romano-catolicismul era reprezentat printr-un teolog dominican de la Universitatea De Paul, preotul Robert Campbell. Swami Bhashyananda a deschis lucrările, dând citire unor mesaje de bune urări din partea a trei mari personalități, între care un cardinal american.

Sesiunea de după-amiază a debutat cu discursul preotului romano-catolic Campbell privind conflictul dintre tradiționalism și modernism în cadrul catolicismului contemporan. El a spus: „La universitatea în care lucrez, sondajele de opinie arată că, în ultimii cinci sau șase ani, atitudinea studenților catolici a devenit cu mult mai liberală decât în trecut. Sunt convins că marele Swami Vivekananda însuși ar fi susținut cele mai multe dintre tendințele de liberalizare a creștinismului“. Ceea ce Robert Campbell părea să ignore, însă, este faptul că aceste tendințe *nu erau în realitate deloc creștine*, ci erau pur și simplu manifestări ale doctrinei Vedanta.

Ca să nu existe nici o îndoială în privința acestei afirmații, voi cita cuvintele acestui preot referitoare la poziția moderniştilor față de cinci aspecte de credință, așa cum a fost ea expusă în trei reviste de circulație internațională:

Prabuddha Bharata, publicată la Calcutta, *Vedanta Kesheri*, care apare la Madras, și *Vedanta and the West [Vedanta și Occidentul]*, publicată la Londra.

Despre dogme: „Adevărul este ceva relativ. Aceste doctrine și dogme (este vorba de natura lui Dumnezeu, modul de viață al credincioșilor, viața de după moarte) nu sunt imuabile, ci schimbătoare, iar oamenii neagă astăzi ceea ce ieri afirmau drept adevăruri sfinte“.

Despre Dumnezeu: „Iisus este divin, e adevărat, dar oricare din noi poate fi divin. De fapt, cred că în multe privințe, atitudinea liberală creștină se apropie din ce în ce mai mult de filosofia orientală – atât în ceea ce privește concepția despre un Dumnezeu impersonal, cât și ideea că toți oamenii sunt divini“.

Despre păcatul originar: „Acest concept este foarte ofensator pentru creștinismul liberal, care afirmă că omul este perfectibil printr-o instrucție și educație corespunzătoare“.

Despre lume: „... liberalii afirmă că lumea în care trăim poate deveni mai bună, și că trebuie să ne dedicăm cu toții construirii unei societăți mai umane, în loc să tânjim de dorul Raiului“.

Despre alte religii: „Grupul liberal [din cadrul romano-catolicismului] consideră că trebuie abandonate căile învechite, cum ar fi misionarismul, și altele asemenea, pentru ca în schimb să dezvoltăm mai bune relații cu celelalte religii“.

Acestea sunt afirmațiile preotului Campbell, vorbind în numele catolicilor cu vederi moderniste. Iată cum modernistul a fost amăgit ca un copil de promisiunea generoasă a unui adevăr superior, a unei filosofii mai adânci și a unei mai înalte elevații – care se obțin *subordonându-L pe Hristos Cel Viu omului modern*.

Asemenea declarații demonstrează succesul spectaculos al hinduismului, sau al lui Swami Vivekananda, sau al puterii din spatele acestuia. Hinduismul a câștigat o victorie covârșitoare asupra romano-catolicismului, căci „câinii de pază“ ai turmei credincioșilor iau hoțul drept prieten al stăpânului, iar casa este jefuită sub ochii lor. „Hai să ajungem la o înțelegere interconfesională“, a spus jefuitorul, ca să poată intra pe ușă. Metoda a fost foarte simplă: hindușii „creștini“ (swami) nu trebuiau decât să *expună filosofia Vedanta în termeni creștini*. Însă cei pe care i-am putea numi „creștini hinduiști“ (cu alte cuvinte, catolicii cu vederi moderniste) au trebuit să-și modifice învățăturile propriei religii, pentru a cuprinde în ele și hinduismul. În mod necesar, adevărul a devenit atunci eroare, iar eroarea, adevăr. Din nenorocire, unii ar dori acum să târască și Biserica Ortodoxă în această casă a pustuirii. Moderniștii să-și amintească însă cuvintele prorocului Isaia: *Vai de cei care zic răului bine și binelui rău; care numesc lumina întuneric și întunericul lumină; care socotesc amarul dulce și dulcele amar. Vai de cei care sunt înțelepți în ochii lor și pricepuți după gândurile lor!* (Isaia 5, 20-21).

5. Scopul hinduismului: o religie universală

Am fost uluită să constat cât teren câștigase hinduismul în răstimpul cât eu abandonasem credința creștină. Am descoperit dintr-o dată toate aceste schimbări, pentru că în tot acest timp gurul meu îmi controlase viața în întregime, încât fusesem literalmente izolată din punct de vedere intelectual, chiar trăind în lume. Dispozițiile severe ale acestui swami îmi interziceau să citesc vreo carte cu conținut creștin sau să discut cu creștini. În ciuda afirmației lor demagogice că toate religiile sunt adevărate, swamii știu că Hristos este marele lor dușman. De aceea, timp de douăzeci de ani nu am studiat altceva decât filosofia orientală și practicile ascetismului hindus. Gurul meu mi-a impus să urmez cursuri universitare și să obțin o diplomă în filosofie și antropologie, însă acestea nu reprezentau decât o preocupare de mai mică importanță, menită să-mi umple timpul rămas între activitățile care contau cu adevărat: timpul petrecut alături de swami sau studiul învățăturilor și practicilor Vedanta.

Misiunea trasată de Swami Vivekananda fusese îndeplinită în mai toate aspectele ei; mai există însă unul nerealizat încă, și anume instaurarea unei religii universale. Aceasta va însemna victoria supremă a diavolului, căci „Religia Universală“ nu va putea să conțină nici un fel de idei „individualiste și sectare“, și nu va mai avea nimic în comun cu creștinismul, în afară de vocabularul acestuia. Conflictul creștinismului cu lumea secularizată și cu lipsa de spiritualitate este deja un fapt grav, însă instaurarea Religiei Universale va însemna o conflagrație totală. Teologul iezuit Teilhard de Chardin a pus deja bazele unui „Nou Creștinism“, și aceasta *tocmai în termenii folosiți de Swami Vivekananda în descrierea Religiei Universale.*

Teilhard de Chardin constituie un caz aparte deoarece, spre deosebire de teologii romano-catolici tradiționaliști, este foarte apreciat de către clerul catolic universitar, care – în cel mai bun caz – nu are nici cea mai vagă idee despre ce este vorba în lucrările lui. Ideile lui Teilhard sunt în mare parte plagiate după doctrinele Vedanta și Tantra, combinate din plin cu evoluționism, și totul prezentat într-un jargon cu sonoritate creștină.

Iată un citat: „Lumea în care trăiesc devine dumnezeiască. Și totuși, focul ei nu mă arde, iar apele ei nu mă îneacă; fiindcă, spre deosebire de concepțiile false ale unui monism care să mă împingă spre o pasivitate inconștientă, eu descopăr un pan-creștinism care mă conduce către o unificare finală, ca rezultat al unui intens proces de diferențiere. Voi ajunge la spirit numai eliberând complet și total forțele materiei... Mărturisesc că, urmând exemplul Dumnezeuului întrupat, care mi s-a descoperit de către credința romano-catolică, nu mă pot mântui decât devenind una cu universul“. Dar acesta nu este altceva decât hinduism! Se găsesc aici de toate – un verset ușor de recunoscut

din Upanișade, ca și frânturi din practica și din teoria câtorva sisteme filosofice hinduse.

Într-o conferință de presă care a avut loc în iunie 1965, prelatul Arrupe, Generalul „Societății lui Iisus”¹ i-a luat apărarea lui Teilhard de Chardin, pe temeiul că „nu a fost teolog sau filosof de profesie, așa încât este posibil să nu fi fost conștient de toate implicațiile filosofice și teologice pe care le pot căpăta unele din intuițiile sale”. Și a continuat în termeni apreciativi: „Părintele Teilhard este o personalitate a gândirii contemporane, iar succesul său nu trebuie să ne mire. Opera sa reprezintă un mare efort de reconciliere a două lumi – cea a științei și cea a credinței”. Iar rezultatul acestui efort este noua religie. Teilhard spune: „Noua religie nu va fi altceva decât vechiul nostru creștinism, căruia evoluția legitimă a dogmelor sale, prin contactul cu noile idei, îi va insufla o viață nouă”. În lumina acestor afirmații, să examinăm acum Religia Universală a lui Vivekananda, și a „Noului Creștinism” propus de Teilhard.

După Vivekananda, Religia Universală trebuie să aibă cinci caracteristici. Mai întâi, trebuie să fie științifică și să se întemeieze pe legi spirituale. Așadar, va fi o adevărată religie științifică. Atât Vivekananda, cât și Teilhard fac din scientismul teoretic un articol de credință.

În al doilea rând, această religie este fundamentată pe principiul evoluției. Cu cuvintele lui Teilhard: „O formă religioasă necunoscută până acum – pe care nimeni nu și-a imaginat-o și nu a descris-o încă, căci nu exista un univers conceptual destul de larg și de organic care să o cuprindă – răsare acum în inimile oamenilor, din sămânța semănată de ideea de evoluție”. Și mai departe: „Conceptul păcatului originar... ne leagă de mâini și de picioare și ne secătuieste sângele”, pentru că „așa cum este formulat în prezent, el reprezintă un concept static, un anacronism pentru sistemul nostru evoluționist de gândire”. Un asemenea concept pseudo-religios de „evoluție”, pe care creștinismul îl respinge în mod clar, este de mii de ani una dintre ideile de bază ale hinduismului și este chiar aplicat în toate practicile religioase hinduse².

În al treilea rând, Religia Universală nu se va construi în jurul unei persoane anume, ci se va întemeia pe baza unor „principii eterne”. Teilhard arată cât de mult s-a apropiat de concepția unui Dumnezeu impersonal, când scrie: „Hristos îmi devine din ce în ce mai indispensabil... dar în același timp, persoana Lui istorică îmi apare din ce în ce mai lipsită de substanță și mai indis-

¹ Societatea lui Iisus (Societas Jesu), ordin monahal catolic, al iezuiților, înființat în 1534 de către Ignățiu de Loyola (*n. nr.*).

² Pentru o expunere a vederilor evoluționiste ale lui Vivekananda, vezi „Swami Vivekananda despre Darwin, evoluție și omul desăvârșit”, în *What is Enlightenment?*, primăvara/vara lui 2002, pp. 58-63, 150-151. Guru Sri Aurobindo (1872-1950) a fost un alt mare susținător al evoluționismului modern, în viziunea metafizică hindusă; vezi cartea sa *The Life Divine*, Lotus Press, Twin Lakes, Wisconsin, 1985 (*n. ed.*).

tinctă". „...Viziunea mea despre El mă poartă din ce în ce mai departe și mai sus pe drumul (nădăduiesc!) al dreptei credințe [forme corecte de credință]“. E trist să constatăm că acest spirit al unui „Hristos“ non-istoric înseamnă „ortodoxie“ hinduistă, nu creștină.

În al patrulea rând, scopul principal al Religiei Universale va fi acela de a satisface nevoile spirituale ale tuturor tipurilor de oameni, lucru pe care religiile „individualiste“ și „sectare“ nu îl pot oferi. Teilhard considera că nici creștinismul nu răspunde tuturor aspirațiilor religioase ale tuturor, și își exprimă nemulțumirea în aceste cuvinte: „Creștinismul este încă, într-o anumită măsură, un refugiu, însă el nu mai poate cuprinde, nu mai satisface și nici măcar nu mai poate da îndrumare sufletului omului modern“.

Și în al cincilea și ultimul rând, în cadrul Religiei Universale (sau al „Noului Creștinism“) ne îndreptăm cu toții către aceeași destinație. Pentru Teilhard de Chardin, aceasta este „punctul Omega“, situat dincolo de orice reprezentare; pentru Vivekananda, este *Om*, silaba sacră a hinduismului: „întreaga omenire, adunată la poalele muntelui sfânt în care se află acest simbol care nu este defel simbol, numele care este mai presus de orice cuvânt“.

Unde va duce această denaturare a creștinismului, acest triumf al hinduismului? Vom avea oare pe „Om“ [silaba sacră hindusă] sau vom avea pe Omega [Hristos]?

CAPITOLUL III

„Minunea“ unui fachir și rugăciunea lui Iisus

Arhimandrit Nicolae Drobiazghin

Autorul acestei mărturii, unul dintre martirii regimului comunist din Rusia, a avut o strălucită carieră ca ofițer de marină, fiind în același timp profund implicat în practicile oculte și editor al jurnalului de ocultism, Rebus. Salvat de la moarte sigură, dintr-un accident naval, printr-o minune a Sfântului Serafim, el a întreprins un pelerinaj la Sarov, în urma căruia a renunțat atât la cariera sa militară, cât și la legăturile cu ocultismul, și a intrat în monahism. Fiind hirotonit preot, a plecat ca misionar în China, India și Tibet, slujind la capelele diferitelor ambasade, și ca stareț al câtorva mănăstiri.

După 1914, a viețuit la Marea Lavră a Peșterilor din Kiev, unde le dădea învățătură tinerilor care veneau să-l caute, cerându-i lămuriri despre influența practicilor oculte asupra evenimentelor din Rusia acelor timpuri. În toamna anului 1924, la o lună după ce primise vizita unui anume Tuholx, autor al unei cărți cu titlul Magia neagră, a fost asasinat în chilia sa de „persoane necunoscute“, dar în mod clar cu știrea bolșevicilor, fiind înjunghiat cu un pumnal al cărui mâner purta simboluri oculte.

Incidentul descris aici, și care dezvăluie natura unuia dintre „darurile“ mediumistice obișnuite în religiile orientale, a avut loc cu puțin înainte de anul 1900 și a fost consemnat în scris în anul 1922 de către dr. A. Timofievici, ulterior stabilit la Mănăstirea Novo-Diveievo din New York. (Textul a apărut în limba rusă în publicația Orthodox Life, 1956, nr. 1.)

Într-o minunată dimineață tropicală, vasul nostru străbătea apele Oceanului Indian, apropiindu-se de Insula Ceylon [Sri Lanka de astăzi]. Pasagerii, în cea mai mare parte englezi însoțiți de familiile lor, care mergeau la posturile sau afacerile lor din colonia indiană, scrutau nerăbdători orizontul, căutând cu ochii insula fermecată care, pentru mai toți, întruchipa tot misterul și încântarea din basmele și povestirile de călătorie ale copilăriei.

Insula de-abia se zărea, când fiecare adiere de vânt venită dinspre ea începu să ne aducă mireasma îmbătătoare a arborilor. Un nor albastru păru apoi să se întindă la orizont, crescând pe măsură ce vasul se apropia. Se puteau ve-

dea deja clădirile risipite pe țărm, înecate în verdeața palmierilor maiestuoși, și mulțimea pestriță a locuitorilor veniți să întâmpine vasul. Pasagerii, care se împrietenisă repede în timpul călătoriei, râdeau și discutau cu însuflețire pe punte, admirând priveliștea minunată a insulei de poveste, care li se desfășura înaintea ochilor. Vaporul se legăna încet, pregătindu-se să acosteze, în portul orașului Colombo.

Vasul oprea aici ca să încarce cărbune, astfel că pasagerii aveau timp să coboare pe țărm. Ziua era însă atât de caldă, încât mulți se hotărâră să nu părăsească vasul până seara, când o răcoare plăcută lua locul caniculei. Un grup de opt persoane, între care și eu, era condus de colonelul Elliott, care mai fusese în Colombo și cunoștea bine orașul și împrejurimile. Colonelul ne făcu o propunere ispititoare: „Doamnelor și domnilor, ce-ați spune de o ieșire la câteva mile în afara orașului, ca să-l vedeți pe unul dintre fahirii din partea locului? Ar putea fi o experiență interesantă!” Cu toții am primit cu entuziasm propunerea colonelului.

Se lăsase seara când am lăsat în urmă străzile zgomotoase ale orașului, îndepărtându-ne de el pe drumul care străbătea jungla și era minunat luminat de scânteierile a milioane de licurici. În cele din urmă, drumul s-a lărgit brusc și în fața noastră s-a ivit un mic luminiș, înconjurat din toate părțile de junglă. În marginea lui, sub un copac, se afla un fel de colibă lângă care ardea un foc. Un bătrân slab, uscat, cu turban pe cap, ședea cu picioarele încrucișate și privea fix în flăcări. În ciuda sosirii noastre zgomotoase, rămase complet nemișcat, fără să ne dea nici cea mai mică atenție. Un tânăr apărură de undeva din întuneric, se îndreptă spre colonel și îl întrebă încet ceva. Apoi aduse câteva scaune, pe care grupul nostru s-a așezat în semicerc, nu prea departe de foc, din care se ridica un fum ușor și plăcut parfumat. Bătrânul ședea în aceeași poziție, părând să nu observe pe nimeni și nimic. Luna care răsărise alunga întrucâtva întunericul nopții, și în lumina aceea fantomatică toate lucrurile din jur căpătau contururi fantastice. Am amuțit cu toții fără să vrem, așteptând să vedem ce urma să se întâmple.

„Priviți! Priviți acolo, sus în copac!”, izbucni în șoaptă Miss Mary. Ne-am întors capetele într-acolo. Și într-adevăr, imensa coroană sub care ședea fahirul părea să se topească în lumina blândă a lunii, iar copacul însuși începu să dispară încet-încet, pierzându-și conturul; o mână nevăzută arunca, parcă, asupra lui un vâl care devenea cu fiecare clipă mai des, până ce dispăru cu totul și înaintea noastră se ivi suprafața mișcătoare a mării. Vedeam limpede valurile rostogolindu-se unele după altele cu un murmur ușor, acoperite cu spumă albă; pe cerul devenit dintr-o dată albastru pluteau norii albi. Uluiți cum eram, nu ne puteam desprinde privirile de la priveliștea atât de neobișnuită.

Apoi la orizont apărură un vapor alb. Din cele două coșuri ieșea un fum gros. Se apropia de noi, desplicând valurile cu repeziciune. Spre uimirea noas-

tră, am recunoscut propriul nostru vas, cu care sosiserăm la Colombo! Un freamăt de uimire străbătu grupul, când am citit la pupa, scris cu litere mari, aurii, numele vasului nostru, *Luisa*. Dar lucrul cel mai uluitor a fost să ne vedem pe noi înșine pe vapor! Țineți seama că pe vremea aceea, cinematografia încă nu apăruse, iar asemenea efecte erau de neconceput. Fiecare dintre noi se vedea pe sine însuși pe punte, printre pasagerii care râdeau și vorbeau între ei. Mai de mirare nu era însă faptul că mă vedeam pe mine, ci că vedeam în același timp întreaga punte în cele mai mici detalii, ca și când aș fi privit-o de undeva de sus – ceea ce în realitate era cu neputință. În aceeași clipă, mă vedeam printre călători, vedeam marinarii lucrând la celălalt capăt al vasului, îl vedeam pe căpitan în cabina sa, ba chiar și pe maimușica Nelly, favorita tuturor, mâncând banane pe catargul mare. Însoțitorii mei, la rândul lor, erau cu toții impresionați la culme de ceea ce vedeau și își arătau uimirea în șoapte însuflețite.

Uitasem cu totul că nu se cădea ca eu, un ieromonah, să mă aflu acolo, luând parte la un asemenea spectacol. Vraja era atât de puternică, încât mintea și inima îmi erau ca paralizate. Deodată mi-am venit în fire; inima începu să-mi bată chinuitor de tare, presimțind primejdia; mă cuprinse o spaimă de moarte.

Buzele prinseră să mi se miște, rostind cuvintele rugăciunii: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul!“ M-am simțit îndată ușurat, de parcă niște lanțuri nevăzute începeau să-și slăbească strânsoarea și să cadă. Cu cât rugăciunea devenea mai concentrată, cu atât îmi redobândeam liniștea sufletească. Priveam în continuare copacul, când deodată priveliștea mării se tulbură și apoi dispăru, ca alungată de vânt. Nu mai vedeam decât copacul în lumina lunii, fachirul șezând în tăcere lângă foc, și pe însoțitorii mei care continuau să șoptească uimiți, contemplând tabloul mării care, pentru ei, încă nu dispăruse.

Ceva se petrecea însă și cu fachirul, care se clătina, aplecat într-o parte. Tânărul alergă, speriat, să-l ridice. Deodată spectacolul se întrerupse.

Adânc mișcați de cele întâmplate, spectatorii se ridicară, comentându-și cu însuflețire impresiile și neînțelegând de ce totul se terminase atât de brusc și de neașteptat. Tânărul explica acest fapt prin epuizarea fizică a fachirului, care acum ședea ca și mai înainte, cu capul plecat, fără a da nici o atenție celor din jur.

După ce îl răsplătiră cu generozitate pe fachir, prin intermediul tânărului, pentru ocazia de a fi luat parte la un asemenea spectacol uluitor, cu toții se pregătiră în grabă pentru drumul de întoarcere. La pornire însă, m-am întors fără să vreau, ca să-mi întipăresc întreaga scenă în minte – când am simțit un fior, întâlnind privirea plină de ură a fachirului. Nu a durat decât o clipă, căci și-a reluat imediat poziția obișnuită; dar acea privire mi-a fost de ajuns pen-

tru a înțelege, odată pentru totdeauna, a cui fusese puterea care produsese acel „miracol“.

„Spiritualitatea“ orientală nu se limitează, desigur, la „trucuri“ mediumistice de acest fel; în capitolul următor vom înfățișa câteva din aspectele sale cu mult mai periculoase. Dar toate „puterile“ pe care le dobândesc practicantii religiilor orientale provin din același fenomen al mediumismului, a cărui principală caracteristică este pasivitatea față de realitatea „spirituală“ care le permite să intre în contact cu „zeii“ religiilor necreștine. Același fenomen se constată și în „meditația“ orientală (chiar și atunci când aceasta este numită „creștină“), ca și în acele ciudate „daruri“ care în vremurile noastre de declin spiritual sunt greșit numite „harismatice“...

Meditația orientală invadează creștinismul

Ca răspuns la problema posibilității unui „dialog” între creștinismul ortodox și diferitele religii necreștine, cititorului i s-au prezentat mărturiile a trei creștini ortodocși, care confirmă, pe baza învățaturii de credință ortodoxe, ca și a propriei experiențe, ceea ce Biserica Ortodoxă a mărturisit dintotdeauna: faptul că ortodocșii nu au „același Dumnezeu” cu așa-zisele religii „monoteiste” care nu recunosc Sfânta Treime; că dumnezeii păgânilor sunt de fapt demoni; și că experiențele și puterile pe care le oferă acești „dumnezei” sunt de natură satanică. Toate acestea nu contrazic în nici un fel cuvântul Sfântului Apostol Petru, că *Dumnezeu nu este părtinitor. Ci, în orice neam, cel ce se teme de El și face dreptate este primit de El* (F. Ap. 10, 34-35); și nici pe cel al Sfântului Apostol Pavel, care spune: *Dumnezeu, în veacurile trecute, a lăsat ca toate neamurile să meargă pe căile lor. Dar El nu S-a lăsat pe Sine nemărturisit, făcându-vă bine, dându-vă din cer ploi și timpuri roditoare, umplând de hrană și de bucurie inimile voastre* (F. Ap. 14, 16-17).

Cei care trăiesc în robia lui Satan, *stăpânitorul lumii acesteia*, (In 12, 31), în întunericul lipsit de lumina Evangheliei creștine, vor fi judecați potrivit acestei revelații naturale, care le este dată tuturor, chiar și celor robiți.

Pentru creștini, însă, cărora li s-a descoperit revelația dumnezeiască, nici un „dialog” nu este cu puțință cu cei din afara adevăratei credințe. *Nu vă înjuțați la jug străin cu cei necredincioși, căci ce însoțire are dreptatea cu fărădelegea? Sau ce împărtășire are lumina cu întunericul? Și ce învoire este între Hristos și Veliar, sau ce parte are un credincios cu un necredincios? Sau ce înțelegere este între templul lui Dumnezeu și idoli? Căci noi suntem templu al Dumnezeului celui viu, precum Dumnezeu a zis că: „Voi locui în ei și voi umbla și voi fi Dumnezeul lor și ei vor fi poporul Meu”. De aceea: „Ieșiți din mijlocul lor și vă osebiți, zice Domnul”* (II Cor. 6, 14-17). Chemarea creștinilor este mai curând aceea de a duce ei lumina Ortodoxiei acestor necredincioși, așa cum a făcut Sfântul Apostol Petru cu casa temătorului de Dumnezeu Corneliu suțatul (F. Ap. 10, 34-48), pentru ca astfel să risipească întunericul necredinței și să îi aducă în turma Bisericii lui Hristos.

Toate acestea le sunt evidente creștinilor ortodocși, care sunt conștienți de adevărul descoperirii dumnezeiești și rămân credincioși acestui adevăr, în Biserica lui Hristos. Însă mulți dintre cei care se consideră creștini își dau prea

puțin seama de radicala deosebire dintre creștinism și toate celelalte religii; și chiar unii dintre cei care sunt conștienți de această diferență nu au discernământul necesar în privința „experiențelor spirituale” – acea „dreaptă socoteală” dobândită de Sfinții Părinți și transmisă prin scrierile patristice și prin *Viețile Sfinților*, timp de aproape două mii de ani.

În lipsa acestei conștiințe și a acestui discernământ, prezența mereu mai puternică a mișcărilor religioase orientale în Occident, în special în ultimii ani, seamănă confuzie în mințile multor așa-numiți creștini. Cazul lui Thomas Merton este un exemplu grăitor: sincer convertit la romano-catolicism și intrat în monahism cu zeci de ani în urmă¹ (cu mult înainte de reformele radicale introduse de Conciliul II Vatican), el și-a sfârșit zilele proclamând egalitatea dintre trăirile religioase creștine și cele ale budismului Zen și ale altor religii păgâne. Ceva a început să „plutească în aer” în ultimii douăzeci de ani², erodând și ultimele rămășițe ale credinței creștine sănătoase care se mai păstrau în protestantism și romano-catolicism, pentru a ataca acum adevărata Biserică, Sfânta Ortodoxie. „Dialogul cu religiile necreștine” este mai curând rezultatul, decât cauza, apariției acestui nou „spirit”.

În capitolul de față vom examina câteva dintre mișcărilor religioase orientale care au avut o mare influență în perioada anilor '70, subliniind încercările de realizare a unui sincretism între creștinism și religiile orientale, manifestate cu precădere pe tărâmul „practicilor spirituale”. Asemenea încercări menționau de multe ori *Filocalia* și tradiția ortodoxă răsăriteană a rugăciunii contemplative, ca fiind mai apropiate de practicile spirituale orientale decât orice tradiții religioase ale Occidentului; este timpul, așadar, să arătăm clar ce diferență, ca de la cer la pământ, există între experiențele spirituale creștine și cele necreștine, și pentru ce filosofia religioasă care stă la baza acestui sincretism este falsă și primejdioasă.

1. Yoga „creștină”

Yoga hindusă este cunoscută în Apus de multe decenii, dând naștere – mai ales în America – la nenumărate culte și secte, ca și unei forme populare de terapie care nu-și revendică nici un fel de scopuri religioase. Cu aproape douăzeci de ani în urmă³, un călugăr benedictin francez și-a consemnat în scris încercările de a face din Yoga o „practică creștină”; descrierile ce urmează sunt preluate din cartea sa⁴.

Yoga hindusă este o practică ce presupune o viață disciplinată, chiar abstenență, și care include controlul respirației și anumite poziții ale corpului ce

¹ În anul 1940 (n. tr.).

² În raport cu anul 1979 (n. tr.).

³ 1960.

⁴ J.M. Dechanet, *Christian Yoga*, Harper & Row, New York, 1972; prima traducere în limba engleză a fost publicată în 1960.

produc o stare de relaxare în care practicantul meditează, de obicei cu ajutorul intonării unei *mantra* sau a unei formule „sacre“ care îl ajută să se concentreze. Esențială în yoga nu este disciplina în sine, ci meditația, care reprezintă scopul acesteia. Autorul nu se înșală, când spune: „Scopurile pe care le urmărește yoga hindusă sunt spirituale. A uita acest fapt și a reține doar aspectul fizic al acestei străvechi discipline, a nu vedea în ea nimic mai mult decât un mijloc prin care se dobândește sănătatea fizică sau frumusețea, echivalează cu o trădare“ (p. 54). Aici ar trebui însă adăugat că și acela care utilizează yoga doar pentru bunăstarea sa fizică este deja predispus către anumite atitudini – și chiar experiențe – spirituale, chiar fără a fi conștient de acest lucru; voi reveni asupra acestui aspect.

Același autor spune mai departe: „Arta unui yoghin este aceea de a intra în starea de tăcere totală, de a se goli de toate gândurile și de toate iluziile, de a îndepărta și uita totul, în afară de o singură idee: și anume că sinele adevărat al omului este de natură divină, că el este Dumnezeu, și că restul e tăcere“ (p. 63).

Această idee, desigur, nu este creștină, ci păgână. Scopul unei „yoga creștine“ este însă acela de a utiliza tehnicile yoga cu un scop spiritual diferit: așa-zisa „meditație creștină“. În acest caz, tehnica yoga urmărește ca practicantul să devină relaxat, mulțumit, golit de gânduri, și pasiv sau receptiv față de ideile și experiențele „spirituale“. „De îndată ce veți lua postura, corpul vi se va relaxa, și vă va cuprinde o senzație generală de bine“ (p. 158). Exercițiile produc „un calm extraordinar“ (p. 6). „De la bun început, se instalează o relaxare generală, o stare durabilă de bine, chiar euforică. Dacă suntem tensionați, încordați, aceste exerciții vor calma nervii, iar oboseala va dispărea în scurt timp“ (p. 49). „Scopul eforturilor yoghinului este acela de a alunga orice gând, închizând ochii în fața oricărui lucru care i-ar putea distra atenția“ (p. 55). Euforia produsă de yoga „s-ar putea numi foarte bine o «stare de sănătate» care ne permite să facem mai mult și mai bine – mai întâi pe plan fizic, iar apoi pe planul spiritual al religiei creștine. Cuvântul cel mai potrivit pentru a descrie această stare este *mulțumire*, o mulțumire deopotrivă trupească și sufletească, ce predispozează ... la o viață spirituală“ (p. 31). Ca urmare, întreaga personalitate a practicantului se schimbă: „Hatha Yoga influențează caracterul în bine. După câteva săptămâni de practică, omul mărturisește că nu se mai recunoaște, iar cei din jur constată și ei schimbările în modul său de a fi și de a reacționa. Devine mai blând și mai înțelegător. Primește cu calm orice i se întâmplă. Este mulțumit... Întreaga sa personalitate este alta, el însuși simte cum se liniștește și devine mai deschis; de aici se naște o stare aproape permanentă de euforie, de mulțumire“ (p. 50).

Toate acestea nu constituie însă decât pregătirea în vederea atingerii scopului de natură „spirituală“, lucru care se face simțit foarte curând: „Devenind, în doar câteva săptămâni, foarte contemplativ, am simțit că rugăciunea

mea căpăta un caracter cu totul nou“ (p. 7). În noua sa stare extraordinară de calm, autorul observă „ușurința cu care intram în starea de rugăciune, cu care mă puteam concentra asupra oricărui subiect“ (p. 6). Devenise „mai receptiv la impulsurile și la sugestiile venite din cer“ (p. 13). „Practicile yoga sporesc receptivitatea și agerimea minții, și astfel omul devine mai deschis față de acele schimburi personale dintre Dumnezeu și suflet ce jalonează calea vieții mistice“ (p. 31). Chiar și unui yoghin începător rugăciunea îi este „dulce“ și „îi cuprinde întreaga ființă“ (p. 183). Omul este relaxat, și „gata să vibreze la atingerea Duhului Sfânt, să primească cu bucurie experiențele pe care Dumnezeu, în bunătatea Lui, binevoiește să i le trimită“ (p. 71). „Ne pregătim astfel ființa, pentru a fi gata să fim cuprinși, să fim răpiți – iar aceasta este fără îndoială forma cea mai înaltă a contemplației creștine“ (p. 72). „Zi de zi, exercițiile și întreaga disciplină ascetică yoga ușurează pătrunderea în mine a harului lui Hristos. Simt cum crește în mine foamea de Dumnezeu, setea de virtute, dorința de a fi creștin în toată puterea cuvântului“ (p. 11).

Oricine înțelege natura înșelăciunii diavolești, *prelest*, (vezi mai departe, capitolul privitor la aceasta), va recunoaște în descrierea efectelor așa-zisei „yoga creștină“ tocmai trăsăturile celui care rătăcește, din punct de vedere spiritual, fie în direcția religiilor păgâne, fie în cea a experiențelor „creștine“ sectare. Aceeași căutare a unor „simțăminte sfinte și dumnezeiești“, aceeași „deschidere“ și dorință de a fi „cuprins“ de un anume duh, aceeași năzuință nu spre Dumnezeu, ci spre „mângâiere spirituală“, aceeași auto-intoxicare care este luată drept „stare de har“, aceeași ușurință de necrezut cu care omul devine „mistic“ sau „contemplativ“, aceleași „revelații mistice“ și aceleași stări pseudo-spirituale. Acestea sunt încercate de toți cei aflați în starea de înșelăciune diavolească. Însă autorul volumului *Yoga creștină*, un călugăr benedictin, adaugă câteva „meditații“ proprii, perfect în spiritul „meditației“ romano-catolice a ultimelor secole, care îngăduie jocul liber al fanteziilor pe teme creștine. Așa, de pildă, meditând pe tema slujbei din ajunul Crăciunului, el vede Pruncul în brațele Mamei Lui: „Contemplu: atâta tot. Imagini, idei (asociații de idei: Mântuitor – Împărat – Lumină – Nimb – Păstor – Prunc – din nou Lumină) se perindă unele după altele... Toate aceste frânturi ale unei scene sfinte, la un loc, îmi nasc în minte o idee... o viziune tăcută a întregii taine a Nașterii“ (pp. 161-162). Oricine cunoaște cât de puțin trăirea duhovnicească ortodoxă, înțelege că acest biet „yoghin creștin“ a căzut ușor în capcana unuia dintre demonii care îi pândesc pe căutătorii de „experiențe spirituale“: el nici măcar nu a văzut un „înger de lumină“ înșelător, ci doar a căzut victimă propriilor închipuiri „religioase“, care sunt produsul unei minți și al unei inimi total nepregătite pentru a duce războiul nevăzut împotriva înșelăciunilor demonice. Asemenea „meditații“ se practică astăzi într-un număr mare de mănăstiri romano-catolice.

Faptul că volumul de care am vorbit se încheie cu un articol semnat de traducătorul francez al *Filocaliei* și cu câteva fragmente din scrierile filocalice, demonstrează tocmai prăpastia care îi desparte pe acești diletanți de adevărata spiritualitate ortodoxă. Aceasta le rămâne străină „înțelepților“ zilelor noastre, care nu îi mai înțeleg limbajul. Dovadă a neputinței autorului de a înțelege *Filocalia* stă faptul că el numește „rugăciune a inimii“ (care în tradiția ortodoxă este cea mai înaltă formă de rugăciune, dobândită de foarte puțini, și numai după ani îndelungați de nevoițe ascetice și de ascultare, sub îndrumarea unui duhovnic încercat) gestul ușuratic de a recita silabe în ritmul bătailor inimii (p. 196).

Vom dezbate pe larg, în cele ce urmează, pericolul practicării acestei „yoga creștine“, arătând ce trăsături are ea în comun cu alte forme de „meditație orientală“ care li se propun creștinilor astăzi.

2. Zen-ul „creștin“

O altă practică religioasă orientală este descrisă, spre popularizare, în cartea unui preot catolic irlandez, William Johnston: *Christian Zen [Zen-ul creștin]*¹. Autorul pornește practic din același punct ca și cel al volumului *Yoga creștină*: anume, de la un sentiment de nemulțumire față de creștinismul occidental, de la dorința de a-i adăuga dimensiunea contemplației și a meditației. „Mulți credincioși, nemulțumiți de vechile forme de rugăciune, nemulțumiți de pietatea care odinioară le hrănea sufletele, caută ceva care să satisfacă aspirațiile omului modern“ (p. 9). „Contactul cu spiritualitatea Zen... mi-a deschis noi perspective, descoperindu-mi că există în creștinism posibilități la care nici nu visasem“. Se poate „practica Zen-ul ca o modalitate de a adânci și de a întări credința creștină“ (p. 2).

Tehnica Zen-ului japonez este foarte asemănătoare cu Yoga indiană – din care și derivă, de fapt – deși este întrucâtva mai simplă. Este vorba, în esență, tot de așezarea într-o anumită postură (deși nu există varietatea pozițiilor din yoga), de o tehnică a respirației, uneori de repetarea unei formule „sacre“, ca și de alte câteva tehnici caracteristice Zen-ului. Scopul acestor tehnici este același cu cel urmărit de yoga: acela de a suprima gândirea rațională, și de a intra într-o stare de liniște și de meditație calmă. Poziția șezând „împiedică rațiunea și gândirea de tip discursiv“ și permite practicantului să „se cufunde până în adâncul propriei ființe, într-o contemplare tăcută și lipsită de imagini“ (p. 5), să pătrundă într-un „profund și minunat tărâm al vieții psihice“ (p. 17), într-o „adâncă tăcere lăuntrică“ (p. 16). Experiența aceasta este asemănătoare aceleia obținută prin consumul de droguri, căci „cei care au luat droguri înțeleg întrucâtva Zen-ul, fiindcă au înțeles că în mintea omeneas-

¹ William Johnston: *Christian Zen*, Harper & Row, New York, 1971.

că există adâncimi demne de explorat“ (p. 35). Și totuși, această experiență ar deschide calea către „o nouă înțelegere a lui Hristos, o abordare mai puțin dualistă și mai apropiată de concepția orientală“ (p. 48). Chiar și cei absolut începători în meditația Zen pot încerca „un sentiment de comuniune, senzația unei prezențe supranaturale“ (p. 31), savoarea unei „tăceri mistice“ (p. 30); cu ajutorul tehnicilor Zen, starea de contemplare rezervată până acum câtorva „mistici“ poate fi „lărgită“, devenind accesibilă și „toți pot avea vițiuni, toți pot ajunge la *samadhi* [iluminare]“ (p. 46).

Autorul cărții *Zen-ul creștin* vorbește de o înnoire a creștinismului, admitând însă că experiențele respective, prin care ea ar avea loc, pot fi avute de oricine, fie el creștin sau necreștin. „Eu cred că există o experiență fundamentală, a iluminării, care nu este nici creștină, nici budistă, ci pur și simplu omească“ (p. 97). Și, într-adevăr, la o conferință pe tema meditației organizată la un templu Zen de lângă orașul Kyoto, „aspectul surprinzător a fost absența unei religii comune a participanților. Nimeni nu părea câtuși de puțin interesat de ceea ce credea sau nu credea celălalt, și nimeni, din câte îmi amintesc, nu a pomenit măcar numele lui Dumnezeu“ (p. 69). Acest caracter agnostic al meditației prezintă un mare avantaj pentru scopurile „misionare“, căci „în acest chip meditația poate fi învățată și de oameni care nu au credință – de cei care au sufletul tulburat, sau care se tem că Dumnezeu a murit... Astfel de oameni sunt întotdeauna dispuși să se așeze și să respire adânc. Pentru ei, meditația devine o căutare, iar eu am înțeles... că cei care caută astfel, Îl găsesc în cele din urmă pe Dumnezeu. Nu pe Dumnezeul antropomorf pe care l-au respins, ci ființa infinită întru care trăim, ne mișcăm și suntem“ (p. 70).

Modul în care autorul descrie „iluminarea“ Zen demonstrează faptul că ea este esențialmente aceeași cu experiențele „cosmice“ oferite de șamanism și de multe alte religii păgâne. „Eu însumi sunt convins că în noi se află, zăgăzuite, adevărate torente de bucurie care pot fi descătușate prin meditație – și care uneori izbucnesc cu o forță de necrezut, umplându-ne ființa de o bucurie extraordinară, fără să știm măcar de unde vine“ (p. 88). Să notăm că autorul, întorcându-se în America după douăzeci de ani petrecuți în Japonia, a constatat că această experiență este foarte asemănătoare celor penticostale, și a primit „botezul Duhului“ la una dintre adunările „harismatice“ (p. 100). Iată concluzia sa: „Revenind la adunarea penticostală, consider că punerea mâinilor, rugăciunile fraților, întrajutorarea din sânul comunității – toate acestea sunt forțe ce pot elibera posibilitățile psihice care duc la iluminarea celui ce practică meditația *zazen*“ (pp. 92-93). Vom examina în capitolul șapte al cărții de față natura unei asemenea experiențe penticostale sau „harismatice“.

Nici nu mai este nevoie să adăugăm prea multe comentarii critice cu privire la aceste păreri, căci ele sunt în esență aceleași cu cele ale autorului cărții *Yoga creștină*, numai că sunt mai puțin ezoterice și prezentate la un nivel mai acce-

sibil maselor. Oricine crede că experiența agnostică, păgână a Zen-ului ar duce la o „reînnoire mistică a creștinismului pe calea contemplației“ (p. 4) nu cunoaște nimic din marea tradiție contemplativă a Ortodoxiei, care presupune o credință arzătoare, convingeri adevărate și mari nevoițe ascetice. Și totuși, același autor nu șovăie să invoce în teoriile sale *Filocalia* și „marile școli ortodoxe“, afirmând că și ele ajută la atingerea stării de „liniște și pace contemplativă“ și că sunt exemple de „practici Zen în sânul tradiției creștine“ (p. 39), și recomandă rostirea Rugăciunii lui Iisus în timpul meditației Zen, pentru cei care o doresc (p. 28). O atare ignoranță este de-a dreptul periculoasă, mai ales atunci când autorul își invită cititorii să „experimenteze misticismul“ „șezând în poziție *za-zen* timp de patruzeci de minute în fiecare seară“ (p. 30). Câți proroci mincinoși, în ciuda bunelor lor intenții sincere, sunt astăzi pe lume, fiecare convins că îi este de folos aproapelui, când nu face decât să-l împingă la dezastru psihic și sufletesc! Vom reveni asupra acestui lucru la finalul capitolului.

3. *Meditația transcendențială*

Tehnica orientală de meditație cunoscută sub numele de „Meditație Transcendențială“ (pe scurt MT) a câștigat în scurt timp o popularitate atât de mare, mai ales în America, și este promovată într-un mod atât de plin de revoltătoare superficialitate, încât oricine dorește să studieze serios curente religioase contemporane va fi tentat să o treacă cu vederea, considerând-o pur și simplu un produs al industriei publicitare americane, căreia i se face o reclamă exagerată. Ar fi însă o greșeală, căci în aspectele sale principale MT nu diferă semnificativ de yoga sau de Zen, iar la o examinare mai atentă a tehnicilor sale se dovedește poate mai autentic „orientală“ decât oricare dintre formulele sincretice artificiale ale așa-zisei „yoga creștină“ sau „Zen-ului creștin“.

Potrivit unui cunoscut text de popularizare a mișcării¹, Meditația Transcendențială a fost adusă în America (unde a cunoscut succesul său cel mai spectaculos) de către un yoghin indian destul de „neortodox“, Maharishi Mahesh Yogi, și a luat amploare după anul 1961. În 1967, i s-a făcut multă publicitate când membrii grupului „Beatles“ s-au convertit la MT, renunțând la droguri; ei au abandonat însă în scurtă vreme mișcarea (deși au continuat să mediteze), iar popularitatea lui Maharishi a scăzut încă și mai mult în anul următor, când a fost nevoit să abandoneze turneul întreprins împreună cu un alt grup de cântăreți convertiți, „Beach Boys“, care s-a dovedit a fi un dezastru financiar. Mișcarea însă a continuat să crească. În 1971 existau cam 100000 de adepți ai Meditației Transcendențiale și 2000 de instructori calificați, ceea ce o făcea de departe cea mai puternică mișcare de „spiritualitate orientală“ din America. În

¹ Toate citatele din acest subcapitol aparțin cărții *Tranquility Without Pills (All About Transcendental meditation)* de Jhan Robbins și David Fisher, ed. Peter H. Wyden, Inc., New York, 1972.

1975 a atins apogeul, cu aproximativ 40 000 de cursanți pe lună și cu peste 600 000 de adepți în total. În această perioadă a fost folosită intens în cadrul armatei, în învățământul de stat, în închisori și spitale, ca și în cadrul anumitor grupuri religioase, chiar și în unele parohii ale Arhiepiscopiei grecești din America, ca fiind o formă neutră de „terapie mentală”, compatibilă cu orice credință sau practică religioasă. Cursurile MT sunt adaptate pentru a corespunde stilului de viață american, fiind prezentate drept „cursuri pentru reușita spirituală, fără efort” (p. 17); Maharishi însuși numește MT o tehnică tot atât de simplă ca „spălătul pe dinți” (p. 104). Maharishi a fost aspru criticat de alți yoghini hinduși pentru faptul că vulgariza vechea tradiție yoga indiană, punând practici ezoterice la dispoziția maselor, pentru bani (în 1975 taxa era de 125 de dolari pentru un curs, 65 de dolari pentru studenți, reducându-se progresiv pentru elevii de liceu, de școală și preșcolari).

În scopurile, idealurile și rezultatele sale, MT nu este mult diferită de „yoga creștină” sau de „Zen-ul creștin”; principala deosebire constă doar în simplitatea tehnicilor și a întregii filosofii, prin ușurința cu care se obțin rezultatele. Ca și ele, „MT nu presupune nici un fel de credință, de convingeri, de capacitate de înțelegere, de cod moral, sau măcar faptul de a fi de acord cu ideile și filosofia sa” (p. 104); este pur și simplu o tehnică, „bazată pe tendința naturală a minții de a căuta fericirea și plăcerea... În timpul meditației transcendente, mintea trebuie să urmeze lucrul care i se pare cel mai firesc și cel mai plăcut în acel moment” (p. 13). „Meditația transcendentă este în primul rând o practică, și numai după aceea o teorie. Este esențial ca la început individul să nu gândească absolut nimic” (p. 22).

Tehnica concepută de Maharishi este aplicată invariabil la toate centrele MT din lume: după două cursuri introductive, cursantul achită taxa și se prezintă la „inițiere”, aducând o colecție aparent bizară de articole, mereu aceleași: trei fructe dulci, cel puțin șase flori proaspete, și o batistă curată (p. 39). Acestea sunt puse într-un coș și duse în „camera de inițiere”, unde sunt așezate pe o masă în fața portretului guru-ului lui Maharishi, de la care acesta a primit inițierea în tehnicile yoga; pe aceeași masă, se află tămâie și o lumânare aprinsă. În încăpere se află numai discipolul și învățătorul său, care trebuie să fi fost inițiat și instruit de Maharishi personal. Ceremonia din fața portretului durează o jumătate de oră și constă din intonarea unui text în sanscrită (al cărui sens îi este necunoscut inițiatului) și din psalmodierea numelor unor „maeștri” yoga; la sfârșitul ceremoniei, inițiatul primește o *mantra*, un cuvânt sanscrit secret pe care trebuie să-l repete fără întrerupere în timpul meditației, și pe care nu trebuie să-l cunoască nimeni în afara instructorului (p. 42). Traducerea engleză a acestei ceremonii nu este niciodată dezvăluită inițiatului; ea este cunoscută doar de învățători și de inițiatorii înșiși. Ea se găsește însă într-un manual nepublicat, intitulat *The Holy Tradition [Sfânta Tradiție]*,

iar textul său a fost recent tipărit, într-o broșură separată, de către *Spiritual Counterfeit Project* [*Dosarul Falsuri Spirituale*] din Berkeley. Nu este nimic altceva decât o ceremonie hindusă tradițională de venerare a zeilor (*puja*), între care sunt incluși guru-ul zeificat al lui Maharishi (Shri Guru Dev) și întregul șir de „maestri” prin care acesta și-a primit inițierea. Ceremonia se încheie cu o serie de douăzeci și două de „ofrande” aduse guru-lui lui Maharishi, după fiecare ofrandă rostindu-se cuvintele „Mă închin în fața lui Shri Guru Dev”. La sfârșitul ceremoniei, învățătorul se pleacă și el în fața portretului lui Shri Guru Dev și îl îndeamnă și pe cel adus la inițiere să facă la fel; numai după aceea acesta este considerat inițiat. (Plecăciunea nu este obligatorie pentru inițiat, însă ofrandele sunt.)

Agnosticul modern este astfel introdus, de obicei fără a-și da bine seama de acest lucru, pe tărâmul practicilor religioase hinduse; el a fost determinat destul de ușor să facă un gest căruia strămoșii săi creștini i-ar fi preferat tortura și moartea în chinuri: a adus jertfe idolilor păgâni. În plan spiritual, explicația succesului spectaculos al meditației transcendente constă în comiterea acestui păcat, mai curând decât în practicarea tehnicii psihice în sine.

Odată inițiat, practicantul MT meditează de două ori pe zi, timp de câte douăzeci de minute (exact timpul recomandat și de autorul cărții *Yoga creștină*), lăsându-și gândurile să rătăcească în voie și repetând *mantra* cât de des dorește; de obicei, învățătorul controlează experiențele pe care le are inițiatul. Curând, uneori chiar de la prima încercare, acesta capătă o nouă stare de conștiință, care nu este nici somn, nici veghe: este starea de „meditație transcendentă”. „Meditația transcendentă produce o stare de conștiință diferită de oricare alta cunoscută până atunci, și care se poate compara doar cu starea la care se ajunge prin meditația Zen după ani de practică intensă” (p. 115). „Spre deosebire de Yoga și de alte tipuri de disciplină religioasă orientală, care cer eforturi de ani întregi pentru a fi stăpânite, MT oferă aceleași rezultate, însă maestrul său afirmă că acestea pot fi obținute în numai câteva minute” (pp. 110-111). Din experiența personală, anumite persoane au descris o „stare de împlinire”, asemănătoare celei produse de consumul de droguri (p. 85); Maharishi o descrie însă în termeni hinduși tradiționali: „Această stare este mai presus de tot ceea ce poate fi văzut, auzit, atins, mirosit, sau gustat – este dincolo de orice gând sau senzație. Starea aceasta, a unei conștiințe absolute și pure a existenței, reprezintă suprema formă a vieții” (p. 23). „Atunci când individul devine capabil să conștientizeze permanent această stare, spunem că a atins nivelul conștiinței cosmice, care constituie scopul oricărui practicant al meditației” (p. 25). În etapele avansate ale MT, cursanții învață să execute poziții yoga, care însă nu sunt neapărat necesare pentru practicarea tehnicii de bază, după cum nu se cer nici un fel de pregătiri prin asceză. Odată atinsă „starea de existență transcendentă”, nu se mai cer decât cele douăzeci de mi-

nute de meditație, de două ori pe zi, căci această formă de meditație nu presupune o viață dusă în reclusiune, ca în India, ci este mai curând o disciplină destinată celor ce duc o viață activă, fără a se retrage din societate. Schimbarea adusă de Maharishi constă, așadar, în a fi făcut această stare accesibilă tuturor, și nu doar câtorva aleși.

Se cunosc numeroase mărturii ale practicanților MT, care pretind că aceasta poate fi de ajutor practic în orice problemă. Aflăm despre persoane care au reușit să renunțe la droguri, despre familii destrămate aduse din nou împreună, despre oameni care deveneau mai sănătoși și mai fericiți; instructorii MT sunt mereu zâmbitori, afișând o bucurie debordantă. În general, se crede că MT nu înlocuiește alte religii, ci dimpotrivă că le *întărește*: „creștinii”, fie ei protestanți sau catolici, găsesc și ei că această practică le îmbogățește și adâncește propria credință (p. 105).

Succesul rapid și spectaculos al MT, deși simptomatic pentru scăderea influenței creștinismului asupra lumii de astăzi, a fost în același timp și cauza propriului declin al mișcării. Mai mult decât oricare alta dintre mișcările de „spiritualitate orientală”, MT a avut caracterul unei „mode”, iar scopul proclamat de Maharishi – acela de a „iniția” întreaga omenire – este în mod evident sortit eșecului. După anul de vârf 1975, numărul înscrierilor la cursurile MT a fost mereu în scădere, încât în anul 1977 organizația a anunțat deschiderea unei noi serii de cursuri pentru „avansați”, cu intenția vădită de a recâștiga interesul și entuziasmul publicului. Respectivul cursuri erau menite să-i ajute pe „inițiați” să dobândească *siddhis* sau „puterile supranaturale” ale hinduismului: cum să treacă prin zid, cum să devină invizibili, cum să leviteze, să zboare, și așa mai departe. Noul program a fost întâmpinat, în general, cu rezervă, în ciuda faptului că pe coperta broșurii sale publicitare apărea fotografia unui practicant aflat în „levitație” (vezi revista *Time* din 8 august 1977, p. 75). Dar, indiferent dacă aceste cursuri (al căror cost se ridică până la 3000 de dolari) vor produce sau nu rezultatele pretinse – care nu sunt diferite de cele ale „fachirilor” indieni (vezi Capitolul III al acestei cărți) – MT s-a dovedit a fi o fază trecătoare a interesului pentru ocultism, caracteristic celei de a doua părți a secolului al XX-lea. S-au dat deja publicității multe cazuri de instructori și discipoli MT, loviți de maladiile obișnuite în rândul celor care se ocupă cu practici oculte: boli mintale și nervoase, sinucideri, tentative de crimă, posedări de natură demonică.

În anul 1978, Curtea Federală a Statelor Unite a declarat că MT are într-adevăr caracter religios, și ca atare a interzis predarea ei în școli.¹ Această decizie va limita fără îndoială și mai mult influența MT, care însă va continua probabil să existe, între numeroasele forme de meditație pe care mulți le cred a fi compatibile cu creștinismul – încă un trist semn al vremurilor.

¹ Cf. „TM in Court”, textul complet al deciziei Curții Federale în cazul Malnak contra Maharishi Mahesh Yogi; Spiritual Counterfeits Project, P.O. Box 4308, Berkeley, California 94704.

CAPITOLUL V

„Noua conștiință religioasă“

Spiritul cultelor orientale din America din perioada anilor '70

Cele trei tipuri de „meditație creștină“ descrise mai sus constituie doar câteva exemple; în general, se poate spune că influența ideilor și a practicilor religioase orientale asupra unui Occident odinioară creștin a atins, în anii '70, proporții uimitoare. Mai ales în America, încă „provincială“ din punct de vedere religios cu abia două decenii în urmă (cu excepția câtorva orașe mari) – în sensul că orizontul său religios se mărginea în cea mai mare parte la protestantism și la romano-catolicism –, s-a produs o extraordinară răspândire a cultelor și mișcărilor religioase orientale și pseudo-orientale.

Cauza acestei răspândiri o reprezintă amara deziluzie a generației de după cel de-al doilea Război Mondial. Ea s-a manifestat, mai întâi, în anii '50, prin protestul steril și prin libertinajul moral al „generației *beat*“, al cărei interes pentru religiile orientale a pornit din cercurile universitare, reflectând mai ales nemulțumirea acestora față de „creștinism“. A urmat generația *hippie* a anilor '60, a celor care ascultau muzică rock și consumau substanțe halucinogene, în dorința de a obține cu orice preț o mai mare „deschidere a conștiinței“. Tineretul american se avânta cu un entuziasm fără rezervă în mișcări politice protestatere (în special împotriva războiului din Vietnam), pe de o parte, și în practicarea ferventă a religiilor orientale, pe de alta. Guru indieni, lama tibetani, maeștri ai Zen-ului japonez, și alți „înțelepți“ din Orient veneau în Apus, găsind aici mulțimi de adepți care le aduceau un succes la care swamii occidentalizați ai generațiilor anterioare nici nu visaseră. Tinerii aceștia călătoreau până la marginile lumii, ajungând chiar pe înălțimile Munților Himalaya, în căutarea înțelepciunii, a învățătorului sau a drogului care să le aducă „pacea“ și „libertatea“.

În anii '70, generației *hippie* îi urmează o a treia, aparent mai liniștită, cu mai puține demonstrații de stradă și în general cu un comportament mai puțin extravagant, dar mai adânc implicată în religiile orientale, a căror influență devine mai puternică decât oricând. Pentru mulți, căutările iau sfârșit: au găsit o religie pe placul lor, pe care o practică acum cu toată seriozitatea. Un număr

de mișcări religioase au fost deja „asimilate“ în Occident, și mai ales în America: există mănăstiri budiste ai căror membri sunt cu toții convertiți occidentali, și pentru prima dată apar guru și maeștri Zen americani și europeni.

Vom descrie mai jos câteva evenimente petrecute la mijlocul anilor '70, care ilustrează ideile și practicile orientale dominante în rândul tinerilor americani (care constituie „avangarda“ tineretului din întreaga lume). Primele două cazuri prezintă o implicare mai superficială în religiile orientale, și nu sunt, poate, decât o „moștenire“ a generației anilor '60; ultimele două, însă, demonstrează tendința de implicare mai profundă în această direcție, caracteristică perioadei ulterioare, a anilor '70.

1. *Hare Krishna la San Francisco*

Pe o stradă învecinată cu Parcul Golden Gate, în cartierul Haight-Ashbury din San Francisco, se afla Templul Conștiinței Krishna... Deasupra intrării în templu stăteau scrise cuvintele *Hare Krishna*, cu litere de lemn, înalte de două picioare. Ferestrele mari ale fațadei erau acoperite cu draperii în culorile roșu și portocaliu.

Sunetul muzicii și al vocilor care intonau imnuri răzbătea până în stradă. În interior, zeci de tablouri în culori vii pe pereți, covoare roșii, groase pe podea, aerul încețoșat de fum. Era fum de tămâie, semn că ceremonia se afla în plină desfășurare. Cei dinăuntru intonau, abia auzit, cuvinte sanscrite. Încăperea era aproape plină; vreo cincizeci de persoane – cu toții păreau foarte tineri – ședeau pe jos. În față se afla un grup de alte douăzeci de persoane, îmbrăcate în robe largi, în culorile portocaliu sau galben-șofran, și având nasurile vopsite în alb. Mulți bărbați aveau capetele rase, cu excepția unei cozi de cal la spate, iar femeile aveau de asemenea nasurile vopsite și purtau câte un semn roșu pe frunte. Ceilalți tineri prezenți în templu aveau înfățișarea obișnuită a locuitorilor din cartier: bentițe pe frunte, cu toții purtând plete, iar bărbații și barbă, și tot felul de inele, clopoței și mărgel. Și ei participau cu entuziasm la ceremonie. Vreo zece alte persoane, care ședeau în spate, păreau să se afle aici pentru prima dată.

Acum cuvintele ceremoniale (mantrele) erau intonate din ce în ce mai rapid și mai răsunător. Două fete, îmbrăcate în robe galben șofran, începură să danseze în ritmul melodiei. Conducătorul corului începu să strige cuvintele în limba sanscrită... Întregul grup le repeta, străduindu-se să-i imite intonația și ritmul. Mulți dintre participanți cântau și la diferite instrumente muzicale. Liderul puncta ritmul melodiei, lovind într-o tobă; cele două fete care dansau cântau în același timp la țimbale. Un tânăr sufla într-o scoică, un altul bătea într-o tamburină. Pe pereții templului se aflau peste o duzină de tablouri înfățișând scene din *Bhagavad Gita*.

Sunetul vocilor și al instrumentelor devenea din ce în ce mai puternic și mai rapid. Toba răsuna fără încetare. Mulți dintre discipoli începură să strige, ridicându-și brațele, în mijlocul cântării generale. Liderul îngenunche înaintea unui portret al „maestrului spiritual“ al grupului, aflat într-o mic altar în fața încăperii. Cântarea culmină într-un crescendo asurzitor, apoi încetă brusc și se așternu tăcerea. Participanții îngenunchează, cu frunțile la pământ, în vreme ce liderul rosti o scurtă rugăciune în limba sanscrită, apoi strigă de cinci ori: „Cinste discipolilor adunați aici“, cuvinte pe care ceilalți le repetară înainte de a se ridica”.¹

Iată un ceremonial tipic al mișcării *Krishna Consciousness* [*Conștiința Krishna*], înființată în America în 1966 de către un fost om de afaceri indian, A. C. Bhaktivedanta, cu scopul de a oferi disciplina bhakti yoga tineretului dezorientat și însetat de spiritualitate din Occident. În fazele sale mai timpurii (anii '50 și începutul anilor '60), interesul pentru religiile orientale se manifestase mai curând la nivel intelectual, fără un grad mare de implicare personală; această nouă fază, în schimb, presupunea o participare deplină. Bhakti yoga îi cere discipolului să se unească cu „zeul“ ales, să-l iubească și să i se închine, și să-și transforme întreaga viață făcând din această închinare principala preocupare. Prin intermediul unor mijloace non-raționale de adorare (cântări, muzică, dans, prosternări, gesturi) mintea se „deschide“ și intră în starea de „conștiință Krishna“, care – cu condiția să participe la ea suficient de multe persoane – pretinde că ar putea pune capăt dezordinii timpurilor noastre și că va instaura o nouă epocă a păcii, iubirii și comuniunii între oameni.

Robele viu colorate ale adepților mișcării Hare Krishna se văd acum din ce în ce mai des în San Francisco, mai ales într-o anumită zi a anului, când o imensă statuie a zeului lor este purtată în procesiune prin Parcul Golden Gate către ocean, cu tot ritualul hindus – un spectacol tipic pentru India păgână, nou însă pentru America „creștină“. Din San Francisco, mișcarea s-a răspândit în restul Americii, ca și în vestul Europei; în 1974, existau cincizeci și patru de temple Krishna în întreaga lume, multe dintre ele pe lângă colegii sau universități, căci membrii mișcării sunt aproape cu toții foarte tineri.

Moartea recentă a întemeietorului mișcării² a ridicat unele întrebări cu privire la viitorul acesteia; într-adevăr, numărul membrilor săi a scăzut, deși prezența lor este încă foarte vizibilă. Ca „semn al vremurilor“, semnificația acestei mișcări este foarte clară și îngrijorătoare pentru creștini: mulți tineri caută astăzi un „dumnezeu“ căruia să i se închine, și sunt gata să accepte cea mai crasă idolatrie.

¹ Charles Glock și Robert Bellah, *The New Religious Consciousness*, University of California Press, Berkeley, 1976, pp. 31-32.

² A.C. Bhaktivedanta (1896-1977) – textul raportează moartea sa la anul 1979 (*n. tr.*).

2. *Guru Maharaj-ji pe Astrodomul din Houston*

Până în toamna anului 1973, un număr de guru orientali aparținând noii școli de „Meditație Transcendentală“, condusă de Maharishi Mahesh Yogi, sosise în Occident și reușise să adune prozești, pentru a dispărea după scurt timp din atenția publică după o efemeră supremație pe tărâmul publicității. Între ei, Guru Maharaj-ji a fost cazul cel mai spectaculos și, am putea spune, cel mai revoltător. La vârsta de cincisprezece ani, fusese deja proclamat „zeu“, familia sa (compusă din mamă și trei frați) era la rândul ei „sfânta familie“, iar organizația sa, *Misiunea Luminii Divine*, avea comunități („ashram“) în întreaga Americă. Cei 80 000 de prozești ai acestei mișcări, ca și cei ai mișcării Krishna, trebuiau să renunțe la plăcerile lumești și să mediteze, pentru a atinge starea de conștiință „deschisă“, sau „lărgită“, în care urmau să-și găsească pacea desăvârșită, fericirea și extazul – o stare în care lumea, așa cum este, pare minunată și perfectă. În cadrul unei ceremonii speciale de inițiere în care „primesc știința“, discipolii au viziunea unei lumini intense și a trei alte semne, asupra cărora urmau să mediteze singuri mai târziu¹. Pe lângă această „știință“, discipolii sunt uniți și prin credința că maharaj-ji este „Stăpânul Universului“, venit pe pământ ca să aducă omenirii o nouă epocă de pace.

În luna noiembrie 1973, *Misiunea Luminii Divine* a închiriat pentru trei zile Astrodomul din Houston (o imensă arenă acoperită de o cupolă), cu scopul de a organiza acolo „cel mai sfânt și mai semnificativ eveniment din istoria omenirii“. Prozeștii din întreaga lume urmau să se adune pentru a se închina „zeului“ lor și a începe convertirea Americii (prin intermediul presei și televiziunii, pe ai căror reprezentanți avuseseră grijă să îi invite), inaugurând astfel noua epocă a omenirii. Evenimentul a fost numit, în consecință, „Mileniul '73“.

Un exemplu tipic de discipol convins al lui Maharaj-ji era Rennie Davis, participant la demonstrațiile de stradă de stânga ale anilor '60 și unul dintre „Cei 7 din Chicago“, acuzați de a fi instigat la revoltă în timpul Convenției Democratice Naționale din 1968. Și-a petrecut vara anului 1973 ținând conferințe de presă și discursuri oricui voia să-l asculte, adresându-se întregii Americi: „Acesta este cel mai mare eveniment din istorie, și noi nici nu ne dăm seama... îmi vine să urlu pe străzi. Dacă am ști cine este Guru Maharaj-ji, ne-am târî în patru labe din toate colțurile Americii ca să ne plecăm capetele la picioarele lui“.²

Într-adevăr, Maharaj-ji era venerat prin prosternare cu fruntea la pământ, și prin rostirea unei expresii sanscrite de adorare. Apariția sa la „Mileniul '73“ a fost întâmpinată cu ovații răsunătoare; s-a așezat pe un tron înalt, purtând

¹ *The New Religious Consciousness*, p. 54.

² Robert Greenfield, *The Spiritual Supermarket*, Saturday Review Press, New York, 1975, p. 43.

imensa coroană de aur „a lui Krishna“, în timp ce pe tablele de afișaj ale Astrodomului apărea, cu litere luminoase, cuvântul „D-U-M-N-E-Z-E-U“ [G-O-D]. Tinerii prozeliți americani plâneau de fericire, alții dansau pe scenă, în timp ce orchestra cânta „The Lord of the Universe“ („Stăpânul Universului“), pe melodia unui vechi imn protestant¹.

Și toate acestea, să o spunem din nou, se petreceau într-o Americă „creștină“. Faptul depășește deja simpla închinare la „dumnezei“ păgâni. Până nu de mult, o asemenea adorare a unei persoane în viață ar fi fost de neconceput în orice țară „creștină“; acum este un lucru obișnuit pentru multe mii de persoane din lumea occidentală aflate în căutarea unei religii. Acest spectacol ne-a arătat cum va fi închinarea la Antihrist, la sfârșitul vremurilor – închinarea în fața aceluia care se va așeza în templul lui Dumnezeu, dându-se pe sine drept Dumnezeu (II Tes. 2, 4).

„Mileniul '73“ pare să fi constituit apogeul celebrității lui Maharaj-ji. Chiar și așa, la eveniment au participat numai 15000 de adepți (cu mult mai puțini decât se anticipase), și nu s-au produs nici un fel de „minuni“ sau de semne extraordinare, care să demonstreze că „noua eră“ ar fi început. O mișcare care depindea într-o măsură atât de mare de publicitate, și care se baza atât de mult pe gustul unei anumite generații (muzica pentru „Mileniul '73“ era compusă mai ales din melodiile populare ale culturii contestatate din anii '60) urma, inevitabil, să se demodeze rapid; iar recenta căsătorie a lui Maharaj-ji cu secretara sa i-a slăbit și mai mult popularitatea de „zeu“.

Alte mișcări „spirituale“ contemporane par însă mai puțin supuse capriciilor unei mode populare, și mai relevante pentru puterea de influență a religiilor orientale în lumea occidentală.

3. Tantra Yoga în munții din New Mexico

În iunie 1973, în perioada solstițiului de vară, o mie de tineri americani (cei mai mulți având vârste între 20 și 25 de ani) s-au adunat pentru a petrece zece zile de exerciții spirituale, pe un platou acoperit cu iarbă, la o altitudine de 2 286 de metri, în munții Jemez din nordul statului New Mexico. În fiecare zi, se trezeau la ora patru dimineața, se adunau la un loc înainte de răsăritul soarelui (înfășurați în pături, care îi apărau de frigul mușcător al dimineții) și se așezau în șiruri direct pe sol, în fața unei estrade ridicate în aer liber. Își începeau ziua recitând într-un glas o mantra în limba Punjabi (o varietate a sanscritei), ca pregătire în vederea exercițiilor „spirituale“ care urmau.

Mai întâi, timp de câteva ore, practicau yoga kundalini – o serie de exerciții fizice extenuante –, cântări și meditații, cu scopul de a dobândi un control conștient al propriilor procese fizice și mentale, și de a se pregăti astfel pen-

¹ *The Spiritual Supermarket*, pp. 80, 94.

tru „conștientizarea lăuntrică a propriei divinități“. Urma ceremonia înălțării a două drapele: a celui american și a „drapelului națiunii Vărsătorului“ – prin respectiva „națiune“ înțelegând pașnicul popor al „epocii Vărsătorului“ sau al „mileniului“, pe care îl așteaptă și pentru care se pregătesc membrii acestui cult –, însoțită de intonarea imnului „God Bless America“ [„Dumnezeu să binecuvânteze America“] și de o rugăciune pentru națiunea americană. După un mic dejun vegetarian (regim tipic pentru aproape toate cultele noi) și ascultarea câtorva conferințe despre aspectele spirituale și despre practicile cultului, cu toții se pregăteau pentru o lungă ședință de tantra yoga.

Până acum¹ tantra yoga a fost prea puțin cunoscută, și aproape deloc practică în Apus. Toți specialiștii sunt de acord că reprezintă un exercițiu extrem de periculos, întotdeauna practicat între bărbați și femei, în urma căruia se eliberează o foarte puternică energie psihică, ce necesită strictă supraveghere și control. Se presupune că există un singur maestru de tantra yoga în viață, la un moment dat; exercițiile „Solstițiului“ din New Mexico erau conduse de Yogi Bhajan, „Marele Tantric“ al zilelor noastre.

Toți prozeleții, îmbrăcați în robe albe identice, se aliniază în șiruri lungi, femeile și bărbații stând față în față, umăr la umăr în lungul rândului și spate în spate cu cei din rândul alăturat. În fața estradei se formează astfel cam douăzeci de șiruri duble, fiecare pe o lungime de douăzeci și cinci de metri; supraveghetorii au grijă ca șirurile să fie perfect drepte, pentru a asigura un „flux“ perfect al „câmpului magnetic“ yoghin.

Începe intonarea mantrelor, însoțită de cântări speciale de invocare a spiritului unui anume guru, care este „protectorul special“ al lui Yogi Bhajan. Apare Yogi însuși, un om cu statură impozantă (1,95 m înălțime), cu barbă neagră lungă, îmbrăcat în robă albă și purtând turban, și începe să vorbească despre visul său de a făuri în America „o națiune nouă, puternică și creatoare“, prin intermediul pregătirii spirituale a generației de astăzi; prin exercițiile tantra, cheia acestui proces, oamenii vor trece de la obișnuita „conștiință individuală“ la „conștiința de grup“, pentru a ajunge în cele din urmă la „conștiința universală“.

Exercițiile încep. Sunt extrem de dificile, cerând un efort fizic atât de mare, încât provoacă dureri, precum și stări foarte puternice de teamă, furie, iubire etc. Cu toții trebuie să facă exact același lucru, în același timp; trebuie să rămână timp îndelungat nemișcați, în posturi dificile; exerciții și mantră complicate trebuie executate în perfectă coordonare atât cu partenerul, cât și cu ceilalți de pe același rând; un exercițiu poate dura între treizeci și unu și șaiszeci și unu de minute. În timpul acestei activități intense de grup, conștiința individuală dispare, și apar efecte puternice: epuizare fizică, uneori chiar

¹ 1979 (n. tr.).

paralizii temporare, ca și epuizarea emoțională sau o stare de exaltare. Mai mult, întrucât în cadrul „Solstițiului” comunicarea participanților între ei este interzisă, nici unul dintre aceștia nu poate aborda rațional asemenea experiențe, discutându-le cu ceilalți; scopul urmărit este obținerea unei schimbări radicale a personalității.

După orele de studiu de după-amiază, care cuprind cursuri de arte marțiale, medicină practică, nutriție și cursuri privitoare la organizarea unei comunități de prozeliți (*ashram*), după servirea mesei, urmează o seară de „cântece spirituale”. Se cântă mantră sanscrite pe muzică folk și rock, într-o atmosferă de „festival rock” și „rugăciune veselă” – metodă prin care Yogi Bhajan dorește să facă din această religie una „americană”¹.

Religia descrisă mai sus este o adaptare modernă a religiei Sikh din nordul Indiei, combinată cu un număr de practici yoga. Supranumită „3 HO”, sau „Organizația celor 3 H” (*Healthy-Happy-Holy Organization*, [*Organizația Sănătate-Fericire-Sfințenie*]), ea a fost înființată în 1969 în Los Angeles, de către Yogi Bhajan, care venise inițial în America pentru a ocupa un post de profesor de yoga, și care a devenit lider religios doar printr-o întâmplare, deoarece remarcase interesul tinerilor „hippie” din sudul Californiei pentru cursurile sale. Combinând „căutările” spirituale ale acestora cu propriile sale cunoștințe despre religiile indiene, el a pus bazele unei religii „americane”, care diferă de cele mai multe religii orientale prin accentul pe care îl pune pe aspectele practice, lumești, ale vieții (fapt prin care se aseamănă cu religia indiană a populației Sikh, care sunt, majoritatea, negustori). Tuturor membrilor acestei religii li se cere să fie căsătoriți și aibă o viață de familie stabilă, un loc de muncă ce presupune asumarea unor responsabilități și să desfășoare activități în folosul societății.

De la înființare, în anul 1969, „Organizația celor 3 H” s-a extins la peste o sută de *ashram*-uri, (comunități ce servesc drept locuri de întrunire pentru nerezidenți), majoritatea în orașe americane, câteva existând și în Europa și în Japonia. Aparent, „3HO” este foarte diferită de alte culte orientale noi (membrii săi plini trebuie să adopte formal religia Sikh, urmând ca apoi să poarte turbanul și roba albă, caracteristice acesteia). Ea are totuși în comun cu aceste culte atracția pe care o exercită asupra foștilor „hippie”, prin scopul declarat de a atinge starea de conștiință „deschisă” (sau „universală”, sau „transcendentală”), și prin faptul că pretinde a fi „avangarda” unei spiritualități care va instaura noua eră milenaristă, pe care cele mai multe dintre grupările religioase o descriu în termeni astrologici, drept „Epoca Vărsătorului”.

Prin acest caracter de cult care propune o viață relativ normală, nedesprinsă de societate, „3HO” este tot un „semn al vremurilor”, ca și cultele hin-

¹ *The New Religions and Consciousness*, pp. 8-18.

duse, care promovează o evidentă „evadare din realitate”; este o organizație care militează pentru o Americă „sănătoasă, fericită și sfântă”, din care însă *Hristos lipsește cu desăvârșire*. Iar când auzi asemenea prozeliți americani „fericiți” vorbind cu seninătate despre Dumnezeu și despre îndatoririle lor religioase, fără a pomeni vreodată de Hristos, nu mai încape îndoială că epoca „post-creștină” a devenit deja o realitate.

4. Budism Zen în nordul Californiei

În munții împăduriți din nordul Californiei, la poalele uriașului Munte Shasta – muntele „sfânt” al populației indigene, devenit cu mult timp în urmă centru al unor activități și așezări oculte, ce cunosc acum un nou avânt – se află o mănăstire budistă Zen, înființată în 1970. Temple Zen existaseră și înainte de acest an în orașele mai mari de pe Coasta de Vest în care se aflau comunități de japonezi, după cum mai existaseră și încercări de a înființa mănăstiri Zen în California. Dar Mănăstirea Shasta reprezintă prima reușită a unei asemenea încercări de practicare a unui „Zen american”. (În budismul Zen, prin „mănăstire” se înțelege în primul rând o școală care pregătește „preoți” Zen, atât bărbați cât și femei.)

La Mănăstirea Shasta domnește o atmosferă de disciplină și profesionalism. Vizitatorii (căroră li se permite accesul însoțiți de un ghid, și numai între anumite ore, dar nu și stabilirea de legături personale cu rezidenții mănăstirii) întâlnesc aici călugări sau învățăcei îmbrăcați în tradiționalele rase negre și cu capetele rase; fiecare pare să știe precis ce anume are de făcut, iar zelul și seriozitatea cu care își îndeplinesc sarcinile sunt evidente.

Pregătirea în cadrul mănăstirii se face printr-un program strict, care durează cinci ani sau mai mult; absolvenții devin „preoți” sau instructori de Zen și sunt autorizați să conducă ceremonii budiste. Ca la orice școală laică, cursanții plătesc taxe pentru cazare și masă (175 de dolari pe lună, care se achită în avans la începutul fiecărei luni – ceea ce reprezintă deja o metodă de îndepărtare a candidaților neserioși!), dar modul de viață este „călugăresc”, nu studențesc. Există reguli stricte referitoare la îmbrăcăminte și comportament, masa (vegetariană) se servește în comun, în tăcere, nu sunt permise vizitele și nici conversațiile superficiale; programul gravitează în jurul sălii de meditație, unde cursanții dorm și mănâncă, și desigur meditează. Nici un fel de arte practice religioase nu sunt permise, în afara celor Zen. Viața este foarte intens și riguros organizată, fiecare moment al programului (inclusiv spălatul și mersul la toaletă) are prevăzută o rugăciune budistă, care se recită mintal.

Deși mănăstirea aparține sectei „reformată” Soto Zen – fapt prin care își subliniază independența față de Japonia și adaptarea la stilul de viață american –, ritualurile și ceremoniile se desfășoară după tradiția Zen-ului japo-

nez. Există ceremonii de convertire la budism, ritualuri ale echinocțiului prin care se sărbătorește „transformarea lăuntrică“ a practicantului, ceremonialul „hrănirii stafiilor flămânde“ (comemorarea morților), ceremonia Zilei Fondatorului, care exprimă recunoștința față de întreg șirul de maeștri Zen, până la cel actual, sărbătoarea iluminării lui Buddha, și așa mai departe. Gestul ritual de închinare este plecaciunea în fața statuii lui Buddha, dar învățăturile mănăstirii pun accentul în special pe „natura de Buddha [divină]“ a fiecărui om.

Maestrul Zen de la Mănăstirea Shasta este actualmente [1979] o occidentală, o femeie, practica budistă permițând acest lucru. Este vorba de Jiyy Kennett, o englezoaică născută în 1924 din părinți budiști, și instruită în mai multe tradiții budiste în Extremul Orient, primind „preoția“ la o mănăstire Soto Zen din Japonia. Ea a venit în America în anul 1969, iar în anul următor a înființat mănăstirea, împreună cu câțiva tineri adepți. De atunci, comunitatea s-a dezvoltat rapid, atrăgând mai ales tineri și tinere (cu vârste cuprinse între 20 și 30 de ani).

Explicația acestui succes – în afara atracției explicabile pe care o exercită Zen-ul asupra unei generații scârbite de raționalism și de o educație pur formală, de ordin exterior, care nu se adresează și ființei lăuntrice – pare să o constituie mistică „transmiterii autentice“ a experienței și tradiției Zen, pe care o garantează „stareța“ prin pregătirea și „preoțirea“ ei în Japonia. Calitățile de străină și de persoană născută în religia budistă, dar în același timp de cunoscătoare a mentalității contemporane (ea demonstrând din plin simțul practic specific „american“) par să-i asigure influența în rândurile tinerei generații de americani convertiți la budism.

Cursurile de Zen de la Mănăstirea Shasta urmăresc să facă din întreaga viață a practicantilor un exercițiu Zen. Meditația zilnică (ce poate dura până la opt sau zece ore din zi) este suportul unei intense vieți religioase, menită să conducă la „o stare continuă de pace și de armonie a trupului și minții“. Se insistă asupra „dezvoltării spirituale“, iar publicațiile mănăstirii – un jurnal bilunar și mai multe cărți scrise de „stareță“ – avertizează împotriva falsei spiritualități și a imposturii. Se respinge adoptarea obiceiurilor naționale japoneze, ca abătându-se de la obiceiurile budiste; sunt semnalate pericolele trecerii de la un guru la altul, ca și cel al idolatrizării maestrului de Zen; se interzic astrologia, prezicerea viitorului (chiar și cartea *I Ching*¹), călătoriile astrale și orice alte activități psihice și oculte; sunt disprețuite abordările intelectualiste, teoretice, ale doctrinei Zen, și sunt apreciate cele empirice și se pune accentul pe munca susținută și pe o instruire serioasă, interzicând cultivarea jocurilor imaginației, și a iluziilor privitoare la propria persoană și la „viața spirituală“. Așa cum sunt consemnate în *Jurnalul Mănăstirii Shasta*,

¹ Text clasic chinez, denumit și „Cartea schimbării“, care constituie un sistem cosmologic și filosofic, cunoscut în principal ca sistem de divinație (*n. tr.*).

dezbaterile asupra chestiunilor „spirituale“, purtate între tinerii „preoți“ Zen, se aseamănă prin aerul de seriozitate și de erudiție cu discuțiile profunde dintre tinerii convertiți la Ortodoxie și monahii ortodocși. Prin formație intelectuală și atitudine, acești tineri budiști se aseamănă cu mulți dintre americanii convertiți la Ortodoxie. De aceea, tinerii creștin-ortodocși convertiți ar putea spune, pe bună dreptate: „Iată unde aș fi putut ajunge și eu, dacă nu m-ar fi păzit harul lui Dumnezeu“, atât de convingătoare și de autentică pare spiritualitatea acestei mănăstiri Zen, care oferă tinerilor însetați de spiritualitate de astăzi aproape tot ceea ce și-ar putea dori – desigur, afară de Hristos, adevărul Dumnezeu, și de mântuirea pe care numai El singur o poate da.

Mănăstirea Shasta nu predă budismul ca pe o „disciplină distantă și rece“, ci ca pe una plină de „iubire și compasiune“. Contrar celor afirmate de obicei despre budism, „stareța“ susține că esența credinței budiste *nu* este topirea în neființa finală, ci un „dumnezeu“ viu (în care ea vede învățătura ezoterică budistă): „Secretul credinței Zen... este să *știi* cu certitudine, și din experiența *personală*, că Buda cel cosmic există. Adevăratul maestru este cel sau cea care nu șovăie în această convingere, și în iubirea pentru Buddha cel cosmic... Eu m-am simțit copleșită de bucurie, când în sfârșit am fost convinsă că El există; iubirea și recunoștința mea erau fără margini. Și niciodată nu am simțit o iubire asemenea celei pe care am primit-o de la El; de aceea, doresc să o simtă și ceilalți oameni“.¹

În prezent [1979] există în jur de 70 de cursanți care se pregătesc să devină preoți, la Shasta și în alte mănăstiri mai mici, subordonate ei, majoritatea în California. Comunitatea se extinde rapid, atât în interiorul mănăstirii, cât și în afara ei, prin activitatea de „misiune“ în rândurile poporului american; există și o mișcare tot mai puternică de budiști laici, pentru care Shasta reprezintă un centru religios de pelerinaj, unde se întrunesc adeseori împreună cu psihologi și alte persoane interesate, pentru ședințe de meditație de diferite durate. Prin activitățile publicistice, misionare și de îndrumare pe care le desfășoară în orașele californiene, ca și prin proiectele de înființare a unei școli și a unui azil de bătrâni, mănăstirea Shasta se apropie într-adevăr de atingerea scopului său declarat, acela de a „răspândi budismul Zen în Apus“.

Față de creștinism, „stareța“ și discipolii săi au o atitudine condescendentă; ei afirmă că respectă *Filocalia* și alte scrieri patristice ortodoxe, văzând în Ortodoxie cea mai apropiată dintre toate confesiunile creștine; în același timp ei se consideră însă „deasupra oricăror teologii, dispute doctrinare și „-isme“, care nu au nimic de-a face cu „Adevărata Religie“².

De fapt, Zen-ul nu are nici o fundamentare teologică, el bazându-se în întregime pe „experiență“ și căzând astfel în „eroarea pragmatică“ pe care am

¹ *The Journal of Shasta Abbey*, ianuarie-februarie 1978, p. 6.

² *Ibidem*, p. 54.

semnalat-o deja în cartea de față, în capitolul privitor la hinduism: „Dacă dă rezultate, înseamnă că trebuie să fie adevărat și bun“. Neavând o teologie însă, Zen-ul nu este mai capabil decât hinduismul să distingă între experiențele spirituale bune și cele rele; el nu poate decât constata ceea ce *pare* bun, întrucât produce o stare de „pace“ și de „armonie“ (apreciate prin puterile naturale ale minții omului, și nu pe baza unei revelații), și respingând orice altceva ca fiind iluzoriu. Zen-ul măgulește așadar mândria acelora – atât de mulți – care cred că se pot mântui prin eforturi proprii, fără a avea nevoie de vreun Mântuitor.

Dintre toate curentele religioase orientale contemporane, budismul Zen este poate cel mai sofisticat din punct de vedere intelectual, și cel mai profund din punct de vedere spiritual. Prin învățătura despre „compasiune“ și despre un „Buddha Cosmic“ plin de iubire, el reprezintă probabil cel mai înalt ideal religios ce poate fi conceput – fără Hristos. Tragedia lui este tocmai faptul că îi lipsește Hristos, și deci mântuirea, și că intelectualismul sofisticat și sobrietatea lui îi împiedică pe adepți să-și caute mântuirea în Hristos. Cu toată liniștea și sentimentele de compasiune pe care le procură, este poate cel mai trist dintre semnele vremurilor „post-creștine“ în care trăim. „Spiritualitatea“ ne-creștină a încetat să mai fie un fenomen de import; în Apus, ea a devenit deja o religie americană, care prinde rădăcini adânci în mentalitatea apuseană. Să luăm-aminte: religia viitorului nu va fi un simplu cult, sau o sectă printre multe altele, ci o orientare religioasă puternică și profundă, care va fi absolut convingătoare pentru mintea și inima omului modern.

5. Noua „spiritualitate“ și creștinismul

Am putea continua la nesfârșit enumerarea noilor culte orientale din Apus. În fiecare an apar unele noi, sau variante noi ale celor mai vechi. Pe lângă cultele cu caracter religios declarat, s-au înmulțit însă, mai ales în ultimele decenii, formele secularizate ale „cultelor de conștiință“, cum le numește o publicație foarte populară¹. Între aceste grupuri de „terapie mintală“ se numără *Erhard Seminars Training*, înființat în 1971, *Rolfing*, *Silva Mind Control* [*Tehnicile Silva de control mental*], și multe alte forme de „întâlniri“ și ședințe de „bio-feed-back“, care toate făgăduiesc o „descărcare a tensiunilor“ și o „eliberare a potențialelor ascunse“ ale omului, așa cum sunt exprimate într-un jargon „științific“ mai mult sau mai puțin plauzibil de secol XX. Să ne amintim și de alte mișcări de „conștiință“, mai puțin la modă astăzi, de la *Știința creștină* la *Știința minții*, până la *Scientologie*.

Toate aceste mișcări sunt incompatibile cu creștinismul. Creștinii ortodocși trebuie avertizați să stea cât mai departe de ele.

¹ *U.S. News and World Report*, 16 februarie 1976, p. 40.

Iată de ce suntem atât de categorici:

1. Aceste mișcări nu se bazează în nici un fel pe tradiția și practica creștină, ci sunt de fapt rodul religiilor păgâne orientale sau al practicilor spiritiste moderne, mai mult sau mai puțin diluate și prezentate adesea ca fiind „lipsite de conținut religios”. Învățătura lor este nu numai greșită și străină de învățătura creștină despre viața duhovnicească; mai mult, prin experiențe religio-păgâne sau prin experimente psihice, ele își conduc adeptii pe un drum ce duce la dezastru psihic și sufletec și, în final, la pierderea mântuirii.

2. În mod deosebit, experiența așa-zisei „liniștiri” spirituale pe care o oferă diferitele tipuri de meditație – fie că se declară lipsite de conținut religios (așa cum pretinde Meditația Transcendentală, anumite forme de Yoga și Zen sau cultele seculariste), fie cu conținut religios păgân (precum Hare Krishna, „Divine Light Mission” [„Misiunea Luminii Divine“], „Organizația celor 3H” etc.) – conduce spre o zonă spirituală „cosmică”, unde partea cea mai profundă a personalității umane intră în contact cu ființe spirituale reale. Aceste ființe, pentru omul de după cădere, sunt *demonii* sau îngerii căzuți, care se află în imediata apropiere a omului.¹ Chiar cei care practică meditația budistă Zen, în ciuda precauției cu care tratează experiențele „spirituale”, vorbesc despre întâlniri cu aceste spirite (unele dintre ele autentice, deși alteori este vorba de simple închipuiri ale minții), având grijă să sublinieze că nu le „încurajează” în nici un fel.²

3. „Inițierea” în experiențele de ordin psihic pe care o oferă „cultele de conștiință” îi implică pe inițiați în situații care scapă controlului conștient al voinței. Odată „inițiat”, este adesea foarte greu să te mai opui unor experiențe nedorite. Astfel, „noua conștiință religioasă” devine pentru creștinism un dușman cu mult mai puternic și mai primejdios decât oricare dintre ereziile din trecut. Atunci când se pune accentul pe *experiență* și nu pe doctrină, metodele creștine care ne apără împotriva atacurilor duhurilor necurate se pierd sau devin inoperante, iar atitudinea pasivă și „deschiderea” minții care caracterizează noile culte îi transformă pe practicanții lor în victime sigure ale lucrării demonice. Studiile asupra multora dintre aceste „culte de conștiință” demonstrează că există o evoluție continuă, de la experiențe la început „bune” sau „neutre”, la altele care devin ciudate sau înfricoșătoare, și în cele din urmă evident demonice. Chiar și aspectul strict fizic al unor discipline psihice, precum Yoga, este periculos, deoarece predispune la atitudini și experimente psihice care și constituie, în realitate, însuși scopul practicii Yoga.

¹ Vezi expunerea Episcopului Ignatie Briancianinov despre învățătura ortodoxă cu privire la percepția spirituală și senzorială a duhurilor și la deschiderea „porții simțurilor”, în *The Orthodox World*, nr. 82, 1978.

² Vezi Jiyu Kennett, *How to Grow a Lotus Blossom*, Mănăstirea Shasta, 1977 – descrierea făcută viziunilor sale din pragul morții de către o maestră Zen.

Puterea de seducție a „noii conștiințe religioase“ este astăzi atât de mare, încât ea poate pune stăpânire chiar și pe cei care se consideră buni creștini. Acest lucru nu se petrece doar cu cei care se complac în sincretisme superficiale sau în combinațiile dintre creștinism și religiile orientale la care ne-am referit mai sus, ci și la un număr mereu mai mare de oameni care se cred a fi creștini zeloși. În zilele noastre, profunda ignoranță față de experiențele duhovnicești autentice dă naștere unei false „spiritualități“ creștine, a cărei natură este înrudită îndeaproape cu „noua conștiință religioasă“.

În capitolul VII vom dezbate pe larg cel mai răspândit curent de „spiritualitate creștină“ de astăzi și perspectiva amenințătoare de a vedea „noua conștiință religioasă“ înstăpânindu-se asupra unor creștini bine intenționați, chiar ortodocși, în așa măsură încât nu putem să nu vedem spiritualitatea lumii contemporane în termenii apocaliptici ai „rătăcirii celei mari“, care va cuprinde aproape întreaga omenire în vremurile de pe urmă. Asupra acestui subiect vom reveni la sfârșitul acestei cărți.

CAPITOLUL VI

„Semne din cer“

Punctul de vedere creștin ortodox asupra Obiectelor Zburătoare Neidentificate (OZN-urilor)

În deceniile care au urmat celui de-al doilea Război Mondial, în Apus a avut loc o proliferare uluitoare a cultelor religioase orientale, a căror influență a devenit tot mai puternică. În aceeași perioadă însă, a apărut și s-a răspândit în paralel un alt fenomen care, deși în aparență este lipsit de orice legătură cu religia, privit mai îndeaproape se dovedește a fi un semn la fel de grăitor ca și cultele orientale ale erei „post-creștine“ și al înstăpânirii „noii conștiințe religioase“. Este vorba de fenomenul „obiectelor zburătoare neidentificate“, despre care se afirmă că ar fi fost văzute peste tot în lume, începând cu prima „farfurie zburătoare“ reperată în anul 1947.

Credulitatea și superstiția – tot atât de răspândite astăzi, ca oricând în istoria omenirii – au făcut ca acest fenomen să fie întrucâtva perceput ca una dintre manifestările marginale, bizare, ale activității noilor culte. El a suscitât însă și suficient interes de natură mai serioasă, ca să facă obiectul unor investigații ale guvernului și al unui număr de cărți publicate de oameni de știință vestiți. Aceste studii nu au ajuns la nici un rezultat concret, nereușind să confirme realitatea fizică a obiectelor zburătoare. Totuși, ipotezele mai noi, avansate de unii cercetători pentru a explica fenomenele, par să se fi apropiat – mai mult decât toate teoriile propuse până acum – de un răspuns satisfăcător. În același timp însă, aceste noi ipoteze explorează „limita realității“ (cum se intitulează una dintre lucrările științifice pe această temă), granița unei realități de ordin psihic și spiritual pe care cercetătorii nu sunt pregătiți să o înțeleagă. În schimb, tocmai înțelegerea profundă a acestei realități, așa cum se desprinde ea din Sfânta Scriptură și din textele patristice, îl plasează pe observatorul creștin ortodox într-o poziție privilegiată, din care poate evalua mai bine decât oricine aceste noi teorii și fenomenele „OZN“ în general.

Observatorul creștin ortodox este însă mai puțin interesat de fenomenele ca atare, cât de mentalitatea asociată cu ele: Cum sunt interpretate OZN-urile în general, și de ce? Printre primii care au abordat problema din această perspectivă, în cadrul unui studiu serios, se numără celebrul psiholog elvețian, C.

G. Jung. Într-o lucrare publicată în 1959, *Flying Saucers: A Modern Myth of Things Seen in the Skies* [*Farfuriile Zburătoare: un mit modern al obiectelor observate pe cer*], Jung privește fenomenul în primul rând din punctul de vedere al semnificației lui psihologice și religioase; cu toate că nu îl consideră drept o „realitate obiectivă“, el sesizează în mod corect care este domeniul cunoașterii umane căreia acesta îi aparține. Cercetătorii de astăzi, deși pornesc de la aspectul „obiectiv“ și nu de la cel psihologic al problemei, sunt și ei nevoiți să avanseze ipoteze ce țin de sfera „psihicului“, ca să poată explica fenomenul.

În abordarea laturii religioase și psihologice a fenomenelor OZN, este important ca mai întâi să înțelegem cadrul general în care au fost de regulă catalogate ele (de către cei care cred în existența lor) încă din momentul primei apariții, de la sfârșitul anilor '40. *Ce anume erau oamenii pregătiți să vadă pe cer?* Vom afla răspunsul la această întrebare aruncând o privire asupra literaturii „științifico-fantastice“, gen care se bucură de o mare popularitate.

1. Duhul science-fiction

Istoria literară plasează originile acestui gen în prima parte a secolului al XIX-lea. Unii îi găsesc începuturile în povestirile lui Edgar Allan Poe, care îmbină un stil de un realism foarte convingător, cu alegerea unui subiect care are întotdeauna o notă de „misterios“ sau de „ocult“. Alții o consideră pe contemporana lui Poe, scriitoarea britanică Mary Wollstonecraft Shelley (soția celebrului poet), drept prima autoare de science-fiction; cartea sa, *Frankenstein, or the Modern Prometheus* [*Frankenstein sau Prometeul modern*], combină fantezia cu știința și cu ocultismul, într-un stil care a devenit de atunci caracteristic multor scrieri științifico-fantastice.

Povestirea SF tipică avea să apară însă la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, odată cu Jules Verne și cu H. G. Wells. De la o formă de literatură în mare parte de mâna a doua, publicată în periodicele ieftine din America anilor '30 și '40, genul SF a evoluat și, de câteva decenii, a căpătat în întreaga lume statutul unui gen literar recunoscut. Mai mult, un număr de filme care s-au bucurat de extremă popularitate demonstrează cât de mult captivează spiritul SF imaginația maselor.

Filmele SF, ieftine și mai curând de senzație, ale anilor '50 au făcut loc, în ultimul timp, modei filmelor „de idei“ cum ar fi *Odiseea spațială 2001*, *Războiul Stelelor*, sau *Întâlnire de gradul III*, și bineînțeles unul dintre cele mai populare și mai lungi seriale americane de televiziune, „Star Trek“.

Spiritul genului se bazează pe o anumită filosofie, sau ideologie, cel mai adesea subînțeleasă și nu explicit exprimată, care este împărtășită practic de toți creatorii de literatură sau de filme SF. Această filosofie s-ar putea rezuma la următoarele idei:

1. Religia, înțeleasă în sens tradițional, este fie absentă, fie prezentă cu totul întâmplător și artificial. Însăși forma literară SF este evident produsul „erei post-creștine“ (lucru deja vizibil în povestirile lui Poe și Mary Shelley). Universul SF este complet secularizat, deși în el apar adeseori ecouri ale unui „misticism“ de factură ocultă sau orientală. Când se întâmplă să fie menționat, „Dumnezeu“ reprezintă o putere impersonală și vagă, și nu o persoană (de exemplu, „Forța“ din *Războiul Stelelor*, energie cosmică cu aspecte pozitive și negative deopotrivă). Fascinația crescândă a omului contemporan față de temele SF este o consecință directă a pierderii valorilor religioase tradiționale.

2. În centrul universului SF (în locul lui Dumnezeu, aici absent) stă *omul* – de obicei nu omul așa cum este el, ci așa cum va „deveni“ în viitor, conform mitului modern al evoluției.

Deși eroii povestirilor SF sunt în general oameni obișnuiți, subiectul povestirii îl constituie întâlnirile lor cu diferite tipuri de „supraoameni“, aparținând unor rase „supra-evolute“ ale viitorului (sau alteori, ale trecutului) sau veniți din galaxii îndepărtate.

Ideea existenței unor forme de viață inteligentă „foarte evolute“ pe alte planete a pătruns atât de adânc în mentalitatea contemporană, încât chiar și cele mai serioase speculații științifice (sau semi-științifice) o acceptă ca pe ceva de la sine înțeles.

Astfel, o colecție foarte populară de cărți (Erich von Daniken, *Chariots of Gods?* [*Carele zeilor?*], *Gods from Outer Space* [*Zei din spațiul cosmic*]) aduce așa-zise dovezi ale prezenței ființelor „extraterestre“ sau ale unor „zei“ în preistorie, cărora li s-ar datora apariția bruscă a inteligenței la om, lucru altminteri greu de explicat prin cunoscuta teorie evoluționistă. Cercetători de renume din Rusia sovietică au avansat ideea că distrugerea Sodomei și a Gomorei s-ar fi datorat unei explozii nucleare, că Pământul a fost vizitat cu secole în urmă de ființe extraterestre, că Iisus Hristos ar fi putut fi un astfel de „cosmonaut“, și că astăzi „ne-am putea afla în pragul unei „a doua veniri“ din spațiu a ființelor extraterestre“.¹

Oameni de știință la fel de faimoși din Apus consideră existența „ființelor inteligente extraterestre“ suficient de probabilă pentru a încerca, de cel puțin 18 ani încoace, (...) să intre în legătură cu ele cu ajutorul radiotelescoapelor. În prezent [1979] se desfășoară cel puțin șase programe de cercetare, conduse de astronomi din întreaga lume, care caută să recepționeze semnale radio care să semnaleze prezența unor ființe inteligente în spațiul cosmic. La rândul lor, „teologi“ contemporani protestanți și romano-catolici – care s-au obișnuit să adopte toate teoriile „științifice“ ajunse la modă – fac și ei speculații în cadrul

¹ Sheila Ostrander și Lynn Schroeder, *Psychic Discoveries Behind the Iron Curtain*, Bantam Books, 1977, pp. 98-99. Vezi articolele în limba rusă ale dr. Viaceslav Zaitsev, „Vizitatori din spațiul cosmic“, în *Sputnik*, ianuarie 1967 și „Temple și nave spațiale“, *Sputnik*, ianuarie 1968.

noului domeniu al „exoteologiei“ (sau „teologia spațiului cosmic“) cu privire la natura posibilă a raselor „extraterestre“. ¹ Este evident că mitul aflat în spațiile speculațiilor SF îi fascinează chiar și pe cei mai învățați oameni ai zilelor noastre.

Literatura SF înfățișează invariabil „ființele evaluate“ ale viitorului ca pe unele care au „depășit“ limitele umanității de astăzi, și mai ales limitele „personalității“. Asemenea lui „Dumnezeu“ din povestirile SF, „omul“ a devenit și el ciudat de impersonal. În cartea lui Arthur C. Clarke, *Childhood's End* [*Sfârșitul copilăriei*], oamenii noii rase au înfățișarea unor copii, însă chipurile le sunt lipsite de personalitate; ei urmează să mai sufere încă alte transformări „evolutive“, pentru a fi absorbiți în final într-un „Supraintelect“ impersonal. În general, literatura SF – contrar învățaturii creștine, dar în perfectă concordanță cu unele școli orientale de filosofie – vede „progresul evolutiv“ și „spiritualitatea“ în termenii unei depersonalizări crescânde.

3. Lumea și omul viitorului sunt prezentate, în aparență, ca simple „proiecții“ ale descoperirilor științifice de astăzi; în realitate însă, aceste „proiecții“ corespund într-o măsură remarcabilă realității experiențelor oculte sau fâțiș demonice, așa cum s-au manifestat ele dintotdeauna. Între însușirile persoanelor „evaluate“ ale viitorului se numără comunicarea prin telepatie, capacitatea de a zbura, de a apărea și dispărea, de a transforma înfățișarea lucrurilor sau de a crea imagini și fapte iluzorii numai prin „puterea gândului“, de a se deplasa cu viteze ce depășesc cu mult mijloacele tehnologiei moderne, sau puterea de a pune stăpânire pe trupurile oamenilor de rând; de asemenea, propovăduirea unei filosofii „spirituale“ care se pretinde „dincolo de orice religie“ și care făgăduiește sosirea unui timp în care „inteligențele avansate“ nu vor mai depinde de materie. Toate acestea sunt însă practicile și ideile tipice ale vrăjitorilor și sataniștilor. O recentă istorie a literaturii SF notează că „un aspect persistent al viziunii SF este dorința de a transcende experiențele normale... prin prezentarea unor personaje și evenimente care depășesc limitele obișnuite ale spațiului și timpului“. ² Scenariile unor filme ca „Star Trek“ și multe alte povestiri SF, cu subiectele lor „științific-futuriste“, amintesc pe alocuri de unele fragmente din *Viețile Sfinților Părinți*, în care sunt descrise activitățile vrăjitoarești dintr-o vreme în care acestea erau încă un aspect obișnuit al vieții popoarelor păgâne.

Literatura SF în general nu are prea mult de-a face cu știința, și nici cu „vitorologia“; mai degrabă, ea este o întoarcere la originile „mistice“ ale științei moderne – la acea știință dinaintea „iluminismului“ secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, care era foarte apropiată de ocultism. În aceeași istorie a literaturii

¹ Vezi revista *Time*, 24 aprilie 1978.

² Robert Scholes și Eric S. Rabkin, *Science Fiction: History, Science, Vision*, Oxford University Press, 1977, p. 175.

SF se face observația că „genul SF, ca și știința însăși, își are originile în magie și în mitologie“ (Scholes și Rabkin, p. 183). Cercetările și experimentele de astăzi în domeniul „parapsihologiei“ sugerează și ele o viitoare legătură între „știință“ și ocultism – evoluție cu care literatura SF este în perfectă concordanță.

Literatura SF din Rusia sovietică (unde se bucură de tot atâta popularitate ca și în Occident, deși evoluția acestui gen a fost oarecum diferită), are exact aceleași teme ca și în Vest. În general, temele „metafizice“ ale literaturii SF sovietice (care se scrie sub ochii vigilenți ai cenzurii „materialiste“) sunt influențate fie de autorii occidentali, fie direct de spiritualitatea hindusă, ca în cazul scriitorului Ivan Efremov. Cum remarcă un critic, cititorul sovietic de literatură SF „rămâne prea puțin capabil să facă distincția între știință și magie, între omul de știință și vrăjitor, între previziunile realiste și cele fanteziste cu privire la viitor“. În Vest ca și în Est, spune același comentator, literatura SF – între alte aspecte ale culturii contemporane – „confirmă faptul că direcția spre care se îndreaptă cultura contemporană este ocultismul“.¹

4. Prin însăși specializarea sa în „viitorologie“, literatura SF tinde să aibă un caracter utopic; câteva romane sau povestiri descriu societatea perfectă a viitorului, însă majoritatea înfățișează „evoluția“ societății actuale până la o formă superioară, sau întâlnirea cu o civilizație avansată de pe altă planetă, în speranța (sau chiar cu capacitatea) de a depăși problemele lumii de astăzi și limitările condiției umane în general. În scrierile lui Efremov și ale altor autori sovietici de literatură SF, comunismul devine „cosmic“ și „dobândește trăsături prin care se îndepărtează de ideologia materialistă“, iar „civilizația erei post-industriale va fi de tip hinduist“.² „Ființele superioare“ din spațiul cosmic sunt adeseori înzestrate cu însușiri prin care se prezintă ca niște „mântuitori“, iar aterizările navelor spațiale anunță de multe ori evenimente „apocaliptice“ – de regulă sosirea unor ființe binevoitoare, venite să conducă oamenii pe calea „progresului evolutiv“.

Într-un cuvânt, literatura SF a secolului al XX-lea este în sine un semn fără echivoc al pierderii valorilor și viziunii creștine asupra lumii. Ea a devenit un puternic vehicul de diseminare a unei concepții ne-creștine despre viață și istorie, aflată în mare măsură sub influențe oculte sau orientale, mai mult sau mai puțin bine mascate. Într-o perioadă crucială de criză și de tranziție a civilizației umane, ea a constituit o forță importantă în crearea speranței – și chiar a convingerii – că „vizitatorii extraterestri“ vor veni să rezolve problemele omenirii și să îi conducă pe oameni către o nouă eră „cosmică“ a istoriei sale. Sub aparența caracterului științific și a lipsei de conținut religios, literatura SF este în realitate un mijloc de propagandă de prim ordin (sub formă

¹ G.V. Grebens, *Ivan Efremov's Theory of Soviet Science Fiction*, Vantage Press, New York, 1978, pp. 108, 100.

² *Ibidem*, pp. 109-110.

secularizată) pentru „noua conștiință religioasă“ care invadează omenirea, pe măsură ce influența creștinismului slăbește.

Această introducere constituie cadrul necesar pentru comentarea câtorva manifestări concrete ale fenomenului OZN, care nu întâmplător răspund așteptărilor pseudo-religioase cultivate în mintea oamenilor în această epocă „post-creștină“.

2. Aparițiile OZN și investigarea lor științifică

Deși se poate spune că literatura SF a pregătit oarecum oamenii pentru aparițiile OZN-urilor, este evident că interpretarea realității lor „obiective“ nu se poate baza pe ficțiune sau pe așteptările și fanteziile omenești. Înainte de a înțelege ce sunt OZN-urile, trebuie să cunoaștem natura și credibilitatea observațiilor care s-au făcut asupra lor. Există cu adevărat „ceva“ în spațiul cosmic, sau fenomenul se explică, pe de o parte, prin interpretarea greșită a celor văzute, și pe de alta, prin natura psihologică a proiecției unor dorințe pseudo-religioase?

O prezentare bine documentată a fenomenelor OZN a fost alcătuită de dr. Jacques Vallée, un cercetător francez stabilit în California, specialist în astrofizică și informatică, și care timp de mulți ani a făcut parte din mai multe comisii de investigare științifică a rapoartelor referitoare la OZN-uri. Mărturia sa este cu atât mai prețioasă, cu cât el a studiat cazurile de apariții OZN și în afara Statelor Unite, în special în Franța, având așadar o imagine de ansamblu a fenomenului.

Dr. Vallée a constatat¹ că, deși obiecte zburătoare neobișnuite au mai fost observate în secolele trecute, „istoria lor modernă“, ca fenomen de masă, începe în perioada celui de-al doilea Război Mondial și în anii imediat următori. Interesul americanilor a fost trezit de aparițiile din 1947, însă în Europa fusese deja semnalat un număr de cazuri înainte de această dată.

În timpul celui de-al II-lea Război Mondial, mulți piloți raportaseră luminițe ciudate care păreau că se află sub controlul unor ființe inteligente², iar în 1946, și mai ales în luna iulie, s-au produs o serie de asemenea apariții în Suedia și în alte țări din nordul Europei³. Obiectele observate în timpul acestui „val scandinav“ au fost considerate a fi mai întâi meteori, apoi rachete (sau „rachete fantomă“) sau bombe, și în sfârșit un „nou tip de avion“ capabil de manevre extraordinare în aer, și care nu lasă nici o urmă pe sol după aterizare. Presa europeană publica numeroase știri referitoare la acest val de apariții, iar în Suedia toată lumea vorbea despre ele; s-au raportat câteva mii

¹ *UFOs in Space: Anatomy of a Phenomenon*, Ballantine Books, New York, 1977 (prima ediție Henry Regnery Company, 1965).

² *Ibidem*, p. 47

³ *Ibidem*, pp. 47-53.

de cazuri, dar nici măcar o dată nu s-a emis ipoteza originii lor „extraterestre“ sau „interplanetare“. Dr. Vallée conchide că „valul“ a fost provocat de obiecte reale, dar rămase neidentificate, și nu de zvonuri privind OZN-urile sau iminența unor „vizite din spațiul extraterestru“. ¹ În acest val și în altele care i-au urmat, el nu găsește nici o corelație între interesul general pentru literatura SF și momentele de vârf ale aparițiilor OZN, după cum nu existase un asemenea „val de apariții“ nici în 1938, în perioada panicii provocate în întreaga Americă de adaptarea radiofonică a lui Orson Welles după *Războiul lumilor* de H.G. Wells. Concluzia sa este că „nașterea, creșterea și răspândirea unui val OZN este un fenomen obiectiv, independent de influența conștiință sau inconștiință a martorilor oculari, sau de reacțiile acestora față de el“. ²

Prima semnalare dată publicității în Statele Unite a avut loc în iunie 1947, când Kenneth Arnold, un comis voiajor care își pilota propriul avion, a văzut nouă obiecte în formă de disc, semănând oarecum cu niște „farfurii“, care zburau în apropiere de Muntele Rainier din statul Washington. Ziarele au preluat povestea, și astfel a început epoca „farfuriilor zburătoare“. Este interesant că nu aceasta a fost, totuși, prima apariție OZN în America; existaseră în lunile precedente și alte relatări, nepopularizate însă de presă. În luna iunie a aceluiași an avusese loc și în Ungaria un val de apariții OZN, când fuseseră raportate cincizeci de cazuri. Așadar, nu toate evenimentele din 1947 pot fi puse pe seama isteriei colective provocate de incidentul Arnold. Au mai existat și alte apariții în cadrul valului american din 1947, cele mai multe în lunile iunie, iulie și august. Deși unele ziare făceau speculații despre „vizitatori extraterestri“, aceste incidente au fost luate în serios de oamenii de știință, care presupuneau că ele erau rezultatul unei tehnologii foarte avansate, cel mai probabil americane, sau chiar rusești. ³

Un al doilea val a avut loc în iulie 1948, cu apariții în America și în Franța. În Statele Unite, în timpul unui zbor de noapte, piloții unui avion DC-3 al companiei Eastern Airline au observat o navă cu aspect de torpilă, cu două rânduri de „hublouri“, înconjurată de o aură albăstrie și lăsând în urmă o jerbă de flăcări portocalii, care s-a întors evitând coliziunea cu avionul și apoi a dispărut. În august a aceluiași an, s-au înregistrat mai multe apariții, la Saigon și în alte părți ale Asiei de sud-est, ale unui „obiect prelung, în formă de pește“ (pp. 57-59).

În 1949 au fost văzute discuri și sfere ciudate în Suedia, și alte OZN-uri în America, dintre care două fuseseră semnalate de astronomi cu experiență (pp. 60-62). Valuri de apariții OZN de mai mică amploare, precum și cazuri izolate, au continuat în 1950 și 1951, majoritatea în Statele Unite, dar și în Europa (pp. 62-65).

¹ *Ibidem*, p. 53.

² *Ibidem*, p. 31.

³ *Ibidem*, pp. 54-57.

În 1952 a apărut primul val cu adevărat internațional, când s-au înregistrat multe apariții în Statele Unite, Franța și Africa de Nord. Momentul culminant a fost marcat de două apariții senzaționale, unul deasupra Capitolului și celălalt deasupra Casei Albe din Washington, D.C. (zone aflate sub permanentă supraveghere radar). În septembrie, s-a produs un alt val care a cuprins Danemarca, Suedia, nordul Germaniei și Polonia. În același timp, s-a raportat și prima „aterizare“ a unui OZN în Franța, însoțită și de descrierea unor „omuleți“ (pp. 65-69).

În anul 1953 nu s-au anunțat valuri de apariții OZN, ci numai un număr de cazuri izolate. Cel mai remarcabil dintre ele a avut loc în Bismarck, Dakota de Nord, unde patru obiecte au plutit și au executat manevre de zbor deasupra unei stații de filtrare a aerului, timp de trei ore, în timpul nopții; raportul oficial privitor la acest incident cuprinde câteva sute de pagini, cu declarații din partea multor martori oculari, majoritatea piloți și personal militar (pp. 69-70).

În anul 1954 s-a produs cel mai mare val internațional de apariții de până atunci. Franța a fost literalmente asaltată de apariții, zeci de cazuri fiind raportate zilnic în septembrie, octombrie și noiembrie. Valul francez exemplifică dificultățile cu care se confruntă orice investigație științifică serioasă a fenomenelor OZN: „Fenomenul a fost atât de intens, impactul asupra publicului atât de puternic, reacția presei atât de emoțională, încât reflecția științifică devenise cu neputință cu mult înainte de a putea fi întreprinsă o investigație riguroasă. Ca urmare, nici un cercetător nu-și putea risca reputația studiind pe față un fenomen prezentat atât de distorsionat, din cauza reacțiilor emoționale; oamenii de știință francezi nu au emis nici o opinie până ce valul a trecut și agitația s-a stins“ (p. 71).

În timpul valului francez s-au manifestat multe dintre caracteristicile tipice ale întâlnirilor cu OZN-uri de mai târziu: „aterizări“ ale navelor spațiale (existând cel puțin dovezi circumstanțiale ale acestora), fascicule de lumină emise din OZN către martorii oculari, oprirea motoarelor în vecinătatea OZN-ului, omuleți ciudați îmbrăcați în „costume de scafandri“, tulburări fizice și psihice grave la martorii oculari.

Începând cu 1954, s-au semnalat numeroase apariții în fiecare an și în țări diferite, valuri internaționale importante având loc în 1965, 1967,* și 1972-1973; cele mai frecvente și cu efectele cele mai puternice au avut loc în țările Americii de Sud.

Cea mai cunoscută investigație guvernamentală a fenomenelor OZN a fost cea întreprinsă de Forțele Aeriene Americane, la scurt timp după primele apariții din 1947. Această investigație, care, începând cu anul 1951, a purtat numele „Project Blue Book“ [„Operațiunea Cartea Albastră“], a durat până în 1969, când a fost abandonată la recomandarea „Raportului Condon“ din

1968 (ce prezenta concluziile unui comisii științifice conduse de un reputat fizician de la Universitatea Colorado). Persoane care au urmărit îndeaproape atât programul „Blue Book“, cât și Raportul Condon, au remarcat însă că nici unul dintre ele nu luase în serios fenomenele OZN, ci că se adresau în schimb opiniei publice, urmărind să ofere o explicație a respectivelor fenomene pentru a calma temerile și deruta populației. Anumite grupuri de persoane convinse de existența OZN-urilor afirmau că guvernul Statelor Unite susținea aceste investigații ca pe o „acoperire“ menită să ascundă informațiile pe care le deținea cu privire la „adevărata“ natură a obiectelor zburătoare. După toate indiciile însă, cercetările au fost pur și simplu întreprinse cu neglijență, deoarece fenomenul nu era luat în serios – mai cu seamă după ce câteva relatări prea puțin credibile i-au făcut pe oamenii de știință să-și piardă interesul pentru OZN-uri. Primul director al operațiunii „Cartea Albastră“, căpitanul Edward Ruppelt, a recunoscut că, „dacă Forțele Aeriene au urmărit într-adevăr să creeze o confuzie generală, atunci au reușit cât se poate de bine... Investigațiile s-au desfășurat într-o atmosferă de confuzie organizată... Toate datele au fost analizate pornind de la premiza că OZN-urile nu există în realitate“.¹ Raportul Condon cuprinde câteva „explicații“ clasice; într-unul dintre cazuri, de exemplu, se afirmă că „acest incident ieșit din comun trebuie deci inclus în categoria unor fenomene aproape cu siguranță naturale, dar atât de rare, încât nu au mai fost semnalate până la momentul respectiv, și nici de atunci înainte“. Astronomul J. Allen Hynek de la Northwestern University, cel care a fost consultantul științific principal al operațiunii „Cartea Albastră“, aproape pe întreaga ei durată, califică pe față această activitate drept „un proiect pseudo-științific“.²

În cei douăzeci și doi de ani de cercetări, oricum vor fi fost ele, „Operațiunea Cartea Albastră“ a consemnat totuși peste 12000 de fenomene aeriene uimitoare, dintre care 25% au rămas „neidentificate“ cu toate „explicațiile“, adeseori forțate. Mii de alte cazuri au fost și continuă să fie consemnate și investigate de către organizații particulare din Statele Unite și din alte țări, cu toate că aproape toate organizațiile guvernamentale se abțin să le comenteze în vreun fel. În Uniunea Sovietică, subiectul a fost menționat în mod public (așadar cu aprobarea autorităților) pentru prima dată în anul 1967, când dr. Felix U. Ziegel de la Institutul de Aviație din Moscova afirma, într-un articol din revista *Smena*, că „radarele sovietice recepționează obiecte zburătoare neidentificate de peste douăzeci de ani“.³ În aceeași perioadă a avut loc o confe-

¹ Ruppelt, *Report on Unidentified Flying Objects*, Ace Books, New York, 1956, pp. 80, 83.

² Hynek, *The UFO Experience: A Scientific Inquiry*, Ballantine Books, New York, 1977, pp. 215, 219.

³ „UFOs, What Are They?“, în *Smena*, 7 aprilie 1967. Vezi și articolul aceluiași autor, „Unidentified Flying Objects“, în *Soviet Life*, februarie 1968; Ostrander și Schroeder, *Psychic Discoveries Behind the Iron Curtain*, pp. 94-103.

rință științifică sovietică pe tema „Civilizații în spațiul cosmic“, coordonată de astronomul armean Victor Ambartsumian, care sublinia necesitatea unui studiu preliminar asupra problemelor de ordin științific și tehnic ridicate de comunicarea cu astfel de „civilizații“, a căror existență o considera de la sine înțeleasă.¹ În anul următor însă, discuția acestui subiect a fost din nou interzisă în Uniunea Sovietică, iar de atunci [până în 1979] cercetătorii sovietici își comunică ipotezele celor din Occident numai pe căi neoficiale.

În Statele Unite, problema OZN-urilor rămâne oarecum „la periferia“ ariei de cercetare, atât pentru organismele militare cât și pentru oamenii de știință, însă în ultimul timp un număr din ce în ce mai mare de experți, majoritatea tineri, au început să ia fenomenul în serios și să se întrunească pentru a-l discuta și a propune metode de cercetare. Dr. Hynek și Vallée vorbesc de un „colegiu invizibil“ al unor oameni de știință care sunt interesați de fenomen și întreprind cercetări susținute, cu toate că mulți nu doresc să le fie menționat numele în public în legătură cu acest subiect.

Există, desigur, și persoane care continuă să nege fenomenul aparițiilor OZN, explicându-le ca pe interpretări eronate ale unor fenomene naturale – baloane meteorologice, aeroplane, și așa mai departe, dacă nu chiar falsuri sau „proiecții“ psihologice. Este cazul lui Philip Klass, care „demască“ asemenea fenomene, investigând unele apariții și trăgând concluzia că este vorba fie de fenomene naturale, fie de contrafaceri. Cercetările sale l-au convins că „ideea unor nave spațiale extraordinare, venite din partea altor civilizații, este un basm de copii adaptat mentalității adulților“.² Asemenea cercetători pragmatîci, însă, se limitează de obicei la investigarea acelor cazuri în care există *dovezi fizice* ale unui incident (așa-numitele „întâlniri de gradul doi“, cum vom vedea mai jos); și chiar susținătorii hotărâți ai realității OZN-urilor sunt nevoiți să admită că există prea puține astfel de dovezi, chiar și în cazurile cele mai impresionante. Ceea ce a convins un număr de oameni de știință să ia fenomenul în serios nu sunt însă dovezile concrete ale existenței OZN-urilor, ci faptul că *multe persoane demne de încredere au văzut lucruri care nu pot fi explicate și care, în multe cazuri, au avut un efect puternic asupra lor*. Dr. Hynek scrie cu privire la investigațiile sale: „Aveam invariabil sentimentul că mă aflu în fața unei persoane care îmi descrie un eveniment *absolut real*. Pentru acea persoană, el reprezenta o experiență covârșitoare, pe care și-o amintea clar și care nu era în nici un caz rodul imaginației sale și nu părea să fi fost un vis; un eveniment al cărui martori erau de obicei total nepregătiți, și care depășea puterea lor de înțelegere“ (*The UFO Experience*, p. 14).

Această puternică impresie de realitate a întâlnirilor cu OZN-uri (cu deosebire în cazul contactului cu ele), în condițiile unei lipse aproape totale de

¹ Felix Ziegel, „On Possible Exchange of Information with Extra-Terrestrial Civilizations“, studiu prezentat la Institutul unional de Inginerie, 13 martie 1967; *Psychic Discoveries*, p. 96.

² Philip J. Klass, *UFOs Explained*, Random House, New York, 1974, p. 360.

dovezi fizice ale existenței lor, conferă investigațiilor asupra fenomenului nu atât caracterul unor examinări a aspectelor sale fizice, cât mai curând pe cel al unei cercetări îndreptate asupra relatărilor martorilor, asupra credibilității și consecvenței lor. Acest fapt plasează deja investigațiile în sfera psihologiei și demonstrează că sunt inadecvate abordările bazate exclusiv pe căutarea unor dovezi fizice. Și totuși, părerea d-lui Klass, care vede în „minunatele nave spațiale” nimic mai mult decât „o poveste pentru adulți” nu este, poate, prea departe de adevăr. Observarea unui obiect zburător neidentificat este una, iar interpretarea pe care oamenii o dau propriilor observații – sau ale altor persoane – este cu totul altceva: evenimentul poate fi real, iar interpretarea sa o „poveste” sau un mit al zilelor noastre.

Dr. Hynek a contribuit mult la înlăturarea unor concepții greșite privitoare la aparițiile OZN. El a subliniat că majoritatea acestor incidente nu sunt raportate de către sectanți, și nici de către persoane labile psihic sau neinstruite. Puținele relatări venite de la astfel de oameni se dovedesc cu ușurință a fi inconsistente și investigarea lor este sistată. Însă majoritatea declarațiilor coerente și clare vin din partea unor oameni normali, responsabili (adeseori cu o pregătire științifică), care sunt sincer surprinși, chiar șocați, de o experiență pe care nu știu cum să o explice (*The UFO Experience*, pp. 10-11). Cu cât aceasta este mai puternică, iar OZN-ul văzut mai de aproape, cu atât martorii sunt mai puțin dispuși să o relateze. Dosarele OZN sunt o colecție de „relatări incredibile ale unor persoane credibile”, după cum remarca un general al Forțelor Aeriene Americane. Nu încapă nici o îndoială că există într-adevăr ceva în spatele miilor de asemenea rapoarte.

3. Cele șase tipuri de întâlniri cu „nave extraterestre”

Dr. Hynek, care a studiat subiectul mai îndeaproape decât oricare alt om de știință, a clasificat fenomenele în șase categorii generale.¹

Prima dintre ele, cea a „luminilor nocturne”, este cel mai frecvent semnalată și cel mai puțin neobișnuită. Majoritatea cazurilor sunt explicate cu ușurință ca fiind corpuri cerești, meteori, etc., și nu sunt considerate a fi OZN-uri. „Luminile nocturne” cu adevărat ciudate (cele care rămân „neidentificate”), care par să demonstreze manevre ale unor ființe inteligente, însă nu pot aparține unor avioane obișnuite, sunt de obicei observate de mai mulți martori, între care ofițeri de poliție, piloți, sau operatori ai turnurilor de control.

Cea de-a doua categorie de OZN-uri este cea a „discurilor diurne”, al căror comportament este asemănător cu cel al luminilor nocturne. Acestea au

¹ *The Hynek UFO Report*, Dell Publishing Co., New York, 1977, capitolele 4-9; *The UFO Experience*, capitolele 5-10.

căpătat denumirea de „farfurii zburătoare“, și într-adevăr aproape toate aparițiile neidentificate din această categorie sunt discuri a căror formă variază – fie circulare, fie eliptice. Aspectul lor este adesea metalic, și sunt descrise ca fiind capabile să se pună în mișcare și să se oprească extrem de rapid, să atingă viteze extraordinare, și să execute manevre (cum ar fi schimbarea bruscă a direcției, sau oprirea în spațiu) care depășesc posibilitățile oricărui tip de navă spațială cunoscut în prezent. Există multe așa-zise fotografii ale unor asemenea discuri, însă nici una nu este prea convingătoare din cauza distanței mari și a posibilității trucajelor. Ca și „luminile nocturne“, OZN-urile acestei categorii sunt aproape întotdeauna silențioase, iar uneori sunt văzute în grupuri de două sau mai multe.

Cea de-a treia categorie este cea a semnalărilor „radar-vizuale“ – cu alte cuvinte, reperări radar confirmate de martori oculari independenți (aparatele radar fiind susceptibile de diferite erori). Majoritatea acestor evenimente au loc noaptea, iar în cazurile cele mai interesante au fost reperate simultan de mai multe avioane (uneori trimise chiar cu scopul de a urmări OZN-urile) de la distanțe relativ mici. În astfel de cazuri, capacitatea de manevră a OZN-ului o depășește întotdeauna pe cea a avionului, pe care câteodată îl urmărește, apoi dispare accelerând puternic (până la viteze de 6000 de km pe oră și chiar mai mult). Uneori, ca și în întâlnirile de tipul I sau II, obiectul pare să se dividă în alte două sau mai multe obiecte distincte; alteori, obiectele văzute clar de piloți în timpul zborului nu sunt reperate de radar la sol. Durata acestor incidente, ca și a celor din primele două categorii, variază de la câteva minute, până la câteva ore.

Un număr de cazuri din primele trei categorii sunt bine documentate, fiind semnalate în mod independent de numeroși martori oculari, credibili și cu experiență. Și totuși, oricare dintre ele, notează dr. Hynek, ar putea fi produs de combinația unor împrejurări cu totul neobișnuite, și nu de vreun fenomen nou, complet necunoscut. Când însă se acumulează multe cazuri bine documentate, toate asemănătoare între ele, posibilitatea ca ele să se explice prin percepția denaturată a unor fenomene naturale sau obiecte cunoscute de om devine foarte mică (*The UFO Experience*, p. 92). Din acest motiv, investigarea acestor incidente se concentrează acum asupra adunării unui număr de cazuri bine documentate, iar prin compararea acestor mărturii credibile încep deja să se distingă anumite tipare caracteristice manifestărilor OZN.

Reacția emoțională a celor care au fost martorii unor apariții OZN, aparținând primelor trei categorii, este una de perplexitate și de uimire; aceste persoane au asistat la apariții care le par absolut inexplicabile, și rămân cu dorința puternică de a le mai vedea o dată „mai de aproape“. Doar în câteva cazuri – de regulă, cele ale unor piloți care au încercat să urmărească obiectele neidentificate – martorii au simțit teamă, dându-și seama că era vorba de o

întâlnire cu un obiect pilotat de ființe inteligente, și care demonstra o tehnologie cu mult superioară celei cunoscute astăzi. În schimb, în cazul „întâlnirilor de la mică distanță (MD)” [„Close Encounters” (CE)], reacția celor implicați este cu mult mai puternică, iar aspectul „psihologic” al fenomenului cu mult mai pronunțat.

În cazul „întâlnirilor MD de gradul I” [CE-I] un obiect luminos este observat de aproape (150 m sau mai puțin), strălucirea lui fiind uneori foarte puternică și luminând solul de sub el. Forma obiectului este în general descrisă ca fiind ovală, uneori cu o cabină semisferică deasupra, iar luminile se rotesc în sens invers acelor de ceasornic. Adeseori obiectul plutește la mică înălțime, silențios sau (în alte cazuri) cu un zgomot surd, alteori parcurgând distanțe considerabile la mică distanță de sol, înainte de a decola brusc și fără zgomot, de obicei înălțându-se pe verticală. Există numeroase cazuri de „întâlniri MD de gradul I” confirmate de mai mulți martori, invariabil atât de asemănătoare unele cu altele, încât unul și același obiect (sau obiecte similare) pare să fi fost observat de fiecare dată. De regulă, aceste incidente au loc în timpul nopții, în zone mai puțin locuite, în prezența unui număr mic de martori oculari (în medie trei sau patru persoane, în cazurile examinate de dr. Hynek).

„întâlnirile MD de gradul I” uimesc întotdeauna, și de multe ori înspăimântă, însă nu lasă urme vizibile asupra martorilor oculari; aceștia sunt de obicei atât de copleșiți, încât uită să fotografieze obiectul, chiar și atunci când au un aparat de fotografiat la îndemână. Efectul lor tipic este redat în comentariul unui martor asupra unei apariții OZN împlinite în anul 1955: „Vă asigur că odată ce ai văzut un asemenea obiect, de atât de aproape, fie chiar și pentru un singur minut, ți se întipărește în minte pentru tot restul vieții” (*The Hynek UFO Report*, p. 145). Experiența este atât de ieșită din comun, încât adeseori martorii ei nu sunt crezuți – fapt pentru care o dezvăluie abia după ani întregi, numai în fața unor persoane de încredere sau nu o mai dezvăluie deloc. Este cât se poate de reală pentru cei care au trăit-o, însă de necrezut pentru ceilalți.

O „întâlnire MD de gradul I” tipică a fost relatată de doi adjuncți de șerif din Portage County, statul Ohio, în anul 1966. Pe la ora 5 dimineața, în ziua de 16 aprilie, pe când cercetau o mașină abandonată pe un drum lăturalnic, aceștia au văzut un obiect „mare cât o casă” ridicându-se peste coroanele copacilor (în jur de 30 m înălțime). Pe măsură ce se apropia, obiectul devenea din ce în ce mai strălucitor, luminând tot locul împrejur, apoi s-a oprit și a rămas suspendat deasupra lor, producând un zgomot surd. Când a pornit din nou, polițiștii l-au urmărit pe o distanță de 100 km, până în statul Pennsylvania, cu viteze până la 170 km pe oră. Doi alți ofițeri de poliție au observat clar obiectul în zori, la o înălțime mai mare, înainte de a dispărea ridicându-se pe verticală. La insistențele Congresului American, cazul a fost

investigat în cadrul „Operațiunii Cartea Albastră“, fiind „explicat“ drept o „observare a planetei Venus“, iar polițiștii implicați au fost supuși unei campanii de ridiculare în presă, care a dus la destrămarea familiei unuia dintre ei și la distrugerea sănătății și a carierei sale (*The UFO Experience*, pp. 114-24). Asemenea tragedii personale în rândul celor care trăiesc o „întâlnire de la mică distanță“ sunt atât de frecvente, încât ar trebui neapărat socotite drept una dintre „caracteristicile“ fenomenului.

„Întâlnirile MD de gradul II“ [CE-II] sunt în esență similare celor de gradul I, cu diferența că efectele psihologice produse sunt mai puternice, și că în urmă rămân anumite dovezi fizice. Este vorba de urme pe sol, de plante și scoarța copacilor pârjolate, de interferențe cu circuitele electrice care împiedică comunicarea prin radio și opresc motoarele automobilelor; animalele se neliniștesc și se comportă ciudat, pe când efectul asupra oamenilor se manifestă prin paralizie sau amorțire temporară, senzație de căldură, greață sau alte senzații neplăcute, senzația de pierdere a greutateii (uneori fenomenul de levitație), vindecarea subită a durerilor și a unor afecțiuni, ca și o serie de urmări atât psihologice cât și fizice, între care apariția unor semne ciudate pe corp. Acest tip de întâlnire oferă așadar posibilități mai mari de investigare științifică, deoarece relatărilor martorilor li se adaugă dovezi materiale, ce pot fi examinate. Cu toate acestea, s-au întreprins prea puține cercetări, pe de o parte din cauză că mulți oameni de știință se tem să se implice în problema OZN-urilor, și pe de alta pentru că dovezile în sine sunt de obicei neconcludente, sau parțial subiective. A fost întocmit un catalog ce cuprinde peste 800 de cazuri de acest tip, care au avut loc în 24 de țări (*The Hynek UFO Report*, p. 30). Nici un „fragment“ de OZN nu a fost însă autentificat, iar urmele lăsate pe sol sunt adeseori la fel de greu de explicat ca și întâlnirile înseși. De cele mai multe ori, urma rămasă după o apariție OZN (obiectul fiind văzut fie la sol, fie la mică înălțime) este o zonă pârjolită, uscată, sau o amprentă de formă circulară, cu un diametru între 7 și 10 metri și cu o adâncime de 30 până la 90 de cm. Aceste „cercuri“ rămân vizibile timp de săptămâni sau chiar luni, iar pe conturul lor (uneori pe întreaga suprafață a cercului) pământul rămâne steril timp de un an sau doi. Analizele chimice ale solului din aceste zone nu au dus la nici o concluzie clară cu privire la cauzele posibile ale acestui fenomen.

„Întâlnirile MD de gradul II“ au loc în general noaptea, pe porțiuni izolate ale șoselelor. În multe cazuri, un obiect strălucitor aterizează pe câmpul învecinat, sau chiar pe șosea, în fața unor mașini sau camioane ale căror motoare se opresc, iar farurile se sting; cei aflați înăuntru sunt îngroziți; în cele din urmă OZN-ul decolează, cel mai adeseori pe verticală și fără nici un zgomot, iar motorul poate funcționa din nou, și de obicei pornește de la sine.

Cele mai ciudate dintre toate incidentele OZN sunt însă cele care aparțin categoriei „Întâlniri MD de gradul III“ [CE-III]: acestea sunt cele în ca-

re apar și „ființe vii“, („ocupanți“ sau „umanoizi“). Prima reacție a multora, în legătură cu aceste relatări, este să-și imagineze faimoșii „omuleți verzi“ și să respingă întregul fenomen ca fiind neverosimil – în realitate un fals sau o halucinație. Cu toate acestea, succesul filmului SF american, intitulat chiar *Întâlnire de gradul III* (pentru care dr. Hynek a fost consultant tehnic), ca și rezultatele sondajului de opinie din 1974 care arăta că 54% dintre cei care au auzit de fenomenul OZN consideră că acestea sunt reale și 46% dintre cei chestionați cred în existența vieții inteligente pe alte planete¹ (procentul ar fi astăzi cu mult mai mare) – indică faptul că posibilitatea unor contacte reale cu ființe inteligente „non-umane“ este tot mai mult acceptată de contemporanii noștri. Genul SF a oferit imaginile, concepția „evoluționistă“ a produs filosofia, iar tehnologia erei spațiale a asigurat plauzibilitatea unor asemenea întâlniri.

Lucrul uimitor este că asemenea întâlniri par a avea încă loc în prezent [1979], după cum atestă mărturiile multor persoane perfect credibile. Așadar, *interpretarea* care trebuie dată acestor evenimente este de cea mai mare importanță: Reprezintă ele, într-adevăr, contacte cu „vizitatori din spațiul extraterestru“ sau aceasta este doar o explicație în „spiritul vremurilor“, care ni se oferă pentru întâlniri de cu totul altă natură? Cum vom vedea, cercetătorii de astăzi ai fenomenului OZN și-au pus deja această întrebare.

Dr. Hynek recunoaște că îi vine greu să admită posibilitatea „întâlnirilor de gradul III“: „Ca să fiu sincer, aș lăsa bucuroși la o parte această categorie, dacă integritatea științifică mi-ar permite să fac acest lucru“ (*The UFO Experience*, p. 158). Cum scopul său este însă obiectivitatea științifică, îi este imposibil să ignore existența cazurilor bine documentate ale acestui bizar fenomen. Dintre cele aproape 1250 de „întâlniri de la mică distanță“ menționate în catalogul alcătuit de dr. Jacques Vallée, 750 raportează aterizarea unei nave spațiale, și în mai mult de 300 dintre ele se descriu ființe „umanoide“ văzute în interiorul sau alături de navă; o treime din aceste cazuri sunt confirmate de mai mulți martori (Idem, p. 161).

Într-una dintre întâlnirile cu „umanoizi“, care a avut loc în noiembrie 1961, într-un stat din nordul SUA, patru bărbați se întorceau de la vânătoare la o oră târzie din noapte, când unul dintre ei a observat un obiect în flăcări care se îndrepta spre sol, părând a fi un avion care se prăbușea la distanță de un kilometru. Ajunși la locul „accidentului“, toți patru au văzut pe câmp (de la o distanță de aproximativ 130 m) o navă cilindrică, înfiptă oblic în pământ, și patru ființe cu aspect omenesc în jurul acesteia. Au îndreptat lanterna către unul dintre „umanoizi“, înalt de 1,35 m, care părea îmbrăcat într-o salopetă albă; acesta le-a făcut semn să nu se apropie. Crezând că era vorba

¹ J. Allen Hynek și Jacques Vallée, *The Edge of Reality: A Progress Report on Unidentified Flying Objects*, Henry Regnery Co., Chicago, 1975, pp. 289-290.

de prăbușirea unui avion, cei patru au căutat un ofițer de poliție în orașul din apropiere, dar la întoarcere au văzut la locul accidentului numai niște luminițe roșii, oarecum asemănătoare cu semnalizatoarele unui automobil. Însoțiți de ofițerul de poliție, au urmărit luminițele până ce acestea au dispărut brusc, fără ca pe câmp să rămână vreo urmă, deși pământul era umed. După ce polițistul a plecat nedumerit, cei patru au văzut din nou obiectul coborând, și răspândind o lumină roșiatică. Imediat după „aterizare“, lângă navă au apărut două personaje. S-a auzit o împușcătură (deși nici unul dintre cei patru nu a declarat că ar fi tras), iar una dintre ființe a fost lovită în umăr cu un zgomot surd, s-a răsucit și s-a prăbușit în genunchi. Cuprinși de panică, cei patru au alergat la mașină și s-au îndepărtat, hotărând să nu povestească nimănui întâmplarea. S-au întors la casele lor, cu sentimentul ciudat că „pierduseră“ un anumit interval de timp de pe parcursul acelei nopți. În ziua următoare, unul dintre ei a fost căutat la locul de muncă de câțiva bărbați „cu un aer oficial“, care i-au pus întrebări despre incident (fără a menționa însă împușcătura). L-au condus acasă cu mașina lor, i-au pus alte întrebări privitoare la hainele și încălțăminte pe care le purta în momentul incidentului, apoi au plecat cerându-i să nu povestească nimănui cele întâmplate. Vânătorul a presupus că fusese vizitat de anchetatori ai Forțelor Aeriene Americane, care încercau să ascundă existența vreunui „aparat secret“, însă aceștia nu s-au legitimat și nu l-au mai căutat ulterior. Toți cei patru au fost zguduiți în urma întâmplării, și abia după șase ani unul dintre ei a dezvăluit-o unui agent al Trezoreriei Statelor Unite (*The Edge of Reality*, pp. 129-141).

Elementele principale ale acestei relatări sunt tipice multor „întâlniri de gradul III“. Un caz ușor diferit îl constituie faimoasa „aterizare“ OZN de la Kelly, localitate învecinată cu orașul Hopkinsville din statul Kentucky. Evenimentul a fost investigat amănunțit de către poliție, de Forțele Aeriene Americane, dar și de anchetatori independenți. În seara și noaptea de 21 august 1955, șapte adulți și patru copii au avut o întâlnire de lungă durată cu „umanizii“. Incidentul a început la ora șapte seara, când fiul (un adolescent) a văzut un obiect zburător „aterizând“ în spatele casei. Familia nu l-a crezut, însă cu o oră mai târziu, un „omuleț“ care răspândea „o lumină ciudată“ s-a apropiat de casă cu brațele ridicate. Doi dintre bărbații din familie, înspăimântați, au tras focuri de armă spre creatură, când s-a apropiat până la aproximativ 6 metri; aceasta s-a răsucit și a dispărut. Curând, o altă astfel de ființă a apărut la fereastră; cei din casă au tras din nou, și din nou creatura a dispărut. Bărbații au ieșit și au tras din nou asupra alteia, cu mâini în formă de gheare, pe care au zărit-o pe acoperiș; încă una, care se afla într-un copac, a plutit spre pământ după ce fusese lovită. Au mai văzut și au tras și în alte ființe (sau poate aceleași, care reapăreau), însă gloanțele păreau să ricoșeze fără a avea vreun efect asupra lor; se auzea un zgomot de parcă ar fi tras într-o găleată de metal. După ce au

golit patru cutii cu cartușe fără nici un rezultat, cei unsprezece membri ai familiei, îngroziți, s-au repezit cu mașina la poliția din Hopkinsville. Polițiștii au ajuns la fermă după miezul nopții, au cercetat împrejurimile cu atenție, găsind câteva urme ciudate, și au observat niște „meteori” neobișnuiți venind în direcția casei; nu au descoperit însă nici o „creatură”. După plecarea poliției, ciudatele ființe au reapărut, spre consternarea întregii familii.

În cazul acesta, „umanoizii” au fost descriși ca având înălțimea între 1 și 1,30 m, mâini și ochi extrem de mari (ochii fără pupile sau pleoape), urechi mari și ascuțite, și brațe atât de lungi, încât atingeau pământul. Nu păreau să poarte îmbrăcăminte, iar corpul avea un aspect „nichelat”. Se apropiau de casă întotdeauna din zonele cele mai întunecoase, și niciodată când luminile de pe pereții exteriori erau aprinse.¹

Dr. Hynek face o distincție clară între „întâlnirile de gradul III” și cazurile „persoanelor de legătură”. Aceștia din urmă au întâlniri repetate cu ființe extraterestre, adeseori transmit din partea lor mesaje pseudo-religioase privind venirea iminentă a unor „ființe superioare” de pe altă planetă, care vor aduce „pacea pe pământ”; adeseori, aceste persoane aparțin unor culte religioase care venerază ființele extraterestre. Pe de altă parte, „întâlnirile de gradul III” obișnuite sunt în general foarte asemănătoare celorlalte tipuri de „întâlniri de la mică distanță”: cei implicați sunt oameni demni de încredere, cu ocupații asemănătoare, iar incidentele sunt întotdeauna, pentru ei, total neașteptate, șocante și neverosimile. „Ocupanții” obiectelor zburătoare observate (de obicei de la mică distanță) sunt adeseori văzuți culegând mostre de sol sau de rocă, examinând cu interes instalațiile și vehiculele oamenilor, sau „reparându-și” propria navă. „Umanoizii” au capete mari, adesea cu trăsături ne-umane (fie lipsite de ochi, fie cu ochii foarte depărtați unul de altul; fără nas, sau cu un nas foarte mic; o gură cu aspect de fantă), picioare subțiri fusiforme, trunchi fără gât; unii sunt descriși ca fiind de înălțimea omului, alții nu sunt mai înalți de 1 metru, ca în cazul incidentului Kelly-Hopkinsville. De curând [1979] a fost compilat un nou catalog ce cuprinde peste 1000 de „întâlniri de gradul III” (Hynek, *The UFO Experience*, p. 31).

Au existat un număr de cazuri, raportate de persoane credibile, în care ocupanții unor OZN-uri au „răpit” oameni, de obicei cu scopul de a face „teste” asupra lor. Aproape toate dovezile existente (dacă excludem cazurile „persoanelor de legătură”) au fost obținute prin hipnoză regresivă; experiența este atât de traumatizantă pentru martor, încât el nu și-o mai amintește în mod conștient, și abia după un timp asemenea persoane acceptă să fie hipnotizate, pentru a-și putea explica misteriosul interval șters din memorie în urma întâlnirii, din care nu își amintește decât prima parte.

¹ Vallée, *UFOs in Space*, pp. 187-191; Hynek, *The UFO Experience*, pp. 172-177.

Unul dintre cele mai cunoscute cazuri de „răpire“ a avut loc la miezul nopții, pe 19 septembrie 1961, lângă localitatea Whitfield din New Hampshire. El a devenit și subiectul unei cărți (*The Interrupted Journey* [Călătorie întreruptă]) scrisă de John Fuller, apărută în versiune prescurtată în revista *Look*. La întoarcerea dintr-o excursie, în seara respectivă, Barney și Betty Hill au văzut un OZN care a aterizat în fața mașinii lor, pe un drum izolat. Câțiva „umanoizi“ s-au apropiat de ei – iar următorul lucru pe care și-l amintea era că, două ore mai târziu, se aflau pe aceeași șosea, la 50 de km distanță de locul întâlnirii. Această amnezie îi deranja, producându-le tulburări de ordin atât psihic, cât și fizic, ceea ce îi determină în cele din urmă să se adreseze unui psihiatru. Aflați sub hipnoză, au relatat – independent unul de celălalt – ce se petrecuse în acel răstimp. Ambii au declarat că fuseseră luați la bordul „navei“, unde „umanoizii“ i-au supus unor analize, luându-le probe de țesut (piele și unghii). Au fost eliberați, sub sugestia hipnotică de a nu-și aminti nimic din cele întâmplare. Aflați din nou sub hipnoză, au relatat incidentul într-o stare de mare tulburare și agitație (*The UFO Experience*, pp. 178-184).

Într-un caz similar, la ora 2:30 în dimineața zilei de 3 decembrie 1967, un polițist din Ashland, statul Nebraska, a observat pe șosea un obiect care emitea lumini intermitente, și care la apropierea lui s-a ridicat în aer. Ofițerul a raportat superiorilor apariția unei „farfurii zburătoare“ și s-a îndreptat spre casă cu o durere de cap puternică, cu un vâjâit continuu în urechi, și cu o urmă roșie sub urechea stângă. Mai târziu, și-a dat seama că existase în cursul acelei nopți o perioadă de douăzeci de minute, despre care nu-și amintea nimic; sub hipnoză însă, a declarat că a urmărit OZN-ul, care apoi a aterizat din nou. Cei de la bord au îndreptat spre el un fascicul luminos, apoi l-au adus în interiorul „navei“, unde a văzut pupitre de control și aparate asemănătoare unor computere. (Un inginer francez „răpit“ timp de optsprezece zile a descris imagini similare). „Umanoizii“, îmbrăcați în salopete cu emblema unui șarpe înaripat, i-au spus că vin dintr-o galaxie apropiată, că au baze în Statele Unite, și că aparatul lor de zbor este manevrat prin „electromagnetism inversat“; că intră în legătură cu oameni la întâmplare, și că ceea ce urmăresc este „să producă confuzie“. L-au eliberat, cerându-i „să nu vorbească despre noaptea respectivă“ (*The Invisible College*, pp. 57-59).

La prima vedere, aceste incidente par de-a dreptul de necrezut, halucinații stranii sau produsul unei imaginații bolnave. Dar ele sunt prea numeroase pentru a le putea ignora. Dacă le privim drept simple relatări ale unor întâlniri cu aparate de zbor reale, ele nu sunt desigur prea convingătoare. Mai mult, psihanaliztii înșiși atrag atenția asupra faptului că rezultatele „hipnozei regresive“ sunt foarte discutabile. Adeseori, persoana hipnotizată nu este capabilă să distingă între experiențe reale din momentul presupusei „întâlniri de gradul III“ și „sugestiile“ venite fie din partea hipnotizatorului, fie a alt-

cuiva. Dar chiar dacă aceste experiențe nu sunt pe deplin „reale“ (în sensul unor fenomene obiective în spațiu și timp), simplul fapt că ele au fost „implantate“ în mintea atâtor persoane este deja semnificativ. Fără îndoială, *ceva* există și în spatele acelor cazuri de „răpire“, și în ultima vreme cercetătorii au început să caute explicații și în alte direcții.

Asemenea experiențe, și mai ales „întâlnirile de gradul III“ ale anilor '70, sunt în mod evident însoțite de fenomene „paranormale“ sau oculte. Uneori, oamenii au vise ciudate, chiar înainte de apariția unui OZN, sau aud bătăi în ușă fără să se afle nimeni acolo, sau primesc vizite ciudate după aceea; unii primesc mesaje telepatice din partea creaturilor de la bordul OZN-ului. Acum OZN-urile apar și dispar pur și simplu, în loc să se apropie și să se îndepărteze cu mare viteză; uneori se produc „vindecări“ miraculoase în prezența lor, sau când cineva este expus la lumina emisă de ele.¹ Alteori însă „întâlnirile de gradul III“ au dus la leucemie și la alte boli produse de radiații; de multe ori efectele asupra psihicului martorilor sunt tragice: alterarea personalității, demență, sinucidere.²

Accentuarea „componentei psihice“ a întâlnirilor OZN i-a determinat pe cercetători să urmărească asemănările acestora cu fenomenele oculte, pentru a putea înțelege efectele psihice similare produse de aparițiile OZN (*The Invisible College*, p. 29). Mulți au remarcat asemănarea dintre fenomenele OZN și spiritismul secolului al XIX-lea, care îmbina de asemenea influențele psihice cu efecte fizice stranii, deși dispunea desigur de o „tehnologie“ mai primitivă. În general, în anii '70 a început să dispară distincția dintre fenomenele OZN „normale“ și cultele OZN, deoarece receptivitatea oamenilor față de practicile oculte a crescut în această perioadă.

4. Explicarea fenomenelor OZN

Cea mai recentă carte despre OZN-uri a dr. Jacques Vallée, *The Invisible College* [*Colegiul Invizibil*], dezvăluie modul în care le privesc acum unii dintre oamenii de știință cei mai renumiți. El afirmă că ne aflăm „foarte aproape“ de înțelegerea naturii acestui fenomen. Dr. Vallée notează că ideea existenței unei forme de viață „inteligentă“ extraterestre este acum foarte la modă, atât în cercurile științifice, cât și în rândul amatorilor de ocultism, ca rezultat al „dorinței atât de puternice de a intra în legătură cu inteligențe superioare, capabile să călăuzească biata noastră planetă, pradă tulburărilor și haosului“ (p. 195). Și remarcă faptul semnificativ că ideea unor vizitatori veniți din spațiul extraterestru a devenit marele mit, sau „mărețul neadevăr“ al zilelor noastre: „*Numeroși oameni așteaptă sosirea vizitatorilor din spațiul extraterestru ca pe un eveniment de importanță capitală*“ (p. 207, subliniat în original).

¹ J. Vallée, *The Invisible College*, E.P. Dutton, Inc., New York, 1975, pp. 17, 21.

² John A. Keel, *UFOs: Operation Trojan Horse*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1970, p. 303.

Totuși, Dr. Valée consideră o naivitate credința în acest mit: „Este o explicație prea rudimentară pentru a ne permite să înțelegem diversitatea comportamentelor acestor ființe, sau modul lor de a interacționa cu oamenii, așa cum reies acestea din relatările martorilor“ (p. 27). Dr. Hynek nota că, pentru a explica diversele efecte produse de OZN-uri, trebuie să pornim de la ideea că acestea reprezintă „un fenomen care are fără îndoială efecte fizice, dar care prezintă și atribute ce țin de sfera psihicului“ (*The Edge of Reality*, p. 259). Dr. Vallée afirmă: „*ele sunt atât obiecte fizice* (fapt de care nu mă îndoiesc), *cât și instrumente psihice*, ale căror proprietăți nu au fost încă precis definite“ (*The Invisible College*, p. 202, subliniat în original). De fapt, un număr de cercetători a avansat încă de la începutul anilor '50 teoria potrivit căreia OZN-urile nu au o realitate fizică, ci sunt un fenomen „parafizic“ sau psihic. Această ipoteză a fost însă puternic combătută mai târziu, pe de o parte de către sectele care insistau asupra originii „extraterestre“ a OZN-urilor, și pe de alta de către explicațiile oficiale ale guvernului, care corespundeau de altfel opiniei larg răspândite că fenomenul era pură imaginație (Keel, *UFOs: Operation Trojan Horse*, pp. 38-41). Abia recent, cercetătorii au căzut de acord că, deși OZN-urile au anumite caracteristici „fizice“, nu pot fi considerate a fi „nave spațiale“ ale unor civilizații extraterestre, ci că ele țin în mod clar de domeniul parafizic sau ocult.

Într-adevăr, de ce au loc atât de multe „aterizări“ exact în mijlocul șoselelor? De ce au atât de frecvent nevoie de „reparații“ niște aparate construite cu tehnologie atât de fantastic de „avansată“? De ce este nevoie ca ocupanții lor să ia atât de des probe de sol (și asta pe durata a peste douăzeci și cinci de ani!) [1979] și să „examineze“ un număr atât de mare de oameni – dacă sunt într-adevăr vehicule trimise în recunoaștere de pe o altă planetă, așa cum pretind „umanoizii“ de la bordul lor? Dr. Vallée se întreabă pe bună dreptate dacă nu cumva ideea „vizitatorilor din spațiul extraterestru“ are tocmai „rolul unei diversiuni, pentru a masca natura reală, infinit mai complexă, a tehnologiei care face posibile aceste apariții?“ (*The Invisible College*, p. 28). El crede că „nu avem de-a face cu valuri succesive de vizitatori veniți din spațiul cosmic. Avem de-a face, în schimb, cu un sistem de control“ (p. 195). „Ceea ce se realizează de fapt prin intermediul «întâlnirilor de la mică distanță» cu OZN-uri, este controlul convingerilor și al opiniei maselor“ (p. 3). „Cu fiecare val de OZN-uri, impactul social este din ce în ce mai mare. Tot mai mulți tineri sunt fascinați de problemele privitoare la spațiul cosmic, la fenomenele psihice, de „noile frontiere“ ale conștiinței. Apar tot mai multe cărți și articole pe aceste teme, iar rezultatul este schimbarea culturii și a societății în care trăim“ (pp. 197-198). În altă carte, el notează că „este posibil ca mari segmente ale populației să fie determinate să creadă în existența unor rase de ființe supranaturale, în existența mașinilor zburătoare, în pluralitatea lumilor

locuite de ființe inteligente, cu ajutorul câtorva scene atent regizate, ale căror detalii sunt adaptate culturii și superstițiilor caracteristice unei anumite zone geografice, la un moment dat”.¹

Un element important pentru înțelegerea acestor „scene bine regizate” stă însă într-o observație pe care o fac frecvent observatorii atenți ai fenomenelor OZN, și în special în cazul „persoanelor de legătură” sau al „întâlnirilor de gradul III”, și anume că acestea sunt profund „absurde”, sau cel puțin că în ele găsim tot atâtea aspecte absurde câte aspecte „raționale” (Vallée, *The Invisible College*, p. 196). Anumite „întâlniri de gradul III” au detalii absurde, cum ar fi faptul că în 1961, un extraterestru îi oferă patru clătite unui crescător de pui.² Fapt mai semnificativ, întâlnirile sunt lipsite de sens, neavând nici un scop sau înțeles clar. Un psihiatru din statul Pennsylvania a sugerat că acest caracter absurd al aproape tuturor întâlnirilor cu OZN-uri ar reprezenta în realitate o *tehnică hipnotică*. „Când individul este tulburat de lucruri absurde sau contradictorii, pe care se luptă să le înțeleagă, atunci devine psihic foarte receptiv la transferul de idei, la primirea unor vindecări miraculoase etc.” (*The Invisible College*, p. 115). Dr. Vallée compară această tehnică cu iraționalitatea paradoxurilor *koan*³, la care recurg maestrul Zen (p. 27), și remarcă similaritatea dintre întâlnirile OZN și ritualurile oculte de inițiere care „deschid” mintea față de „structuri simbolice de un tip nou” (p. 117). Toate acestea sunt semnele a ceea ce el numește „viitoarea religie” (p. 202).

Așadar, întâlnirile OZN nu sunt altceva decât forma contemporană a unui fenomen ocult vechi de secole. Omenirea a abandonat creștinismul și își caută acum „mântuitori” veniți din spațiul cosmic, și de aceea fenomenul respectiv oferă imaginile unor nave și ale unor creaturi extraterestre. Ce anume este, totuși, acest fenomen? Cine îl regizează, și cu ce scop?

Cercetătorii de astăzi au aflat deja răspunsul, cel puțin la primele două întrebări, deși, fiind lipsiți de competență în domeniul religios, ei nu înțeleg pe deplin semnificația propriilor constatări. Brad Steiger, profesor la un colegiu din statul Iowa și autorul mai multor cărți pe această temă, a concluzionat în urma unui studiu detaliat al dosarelor „Operațiunii Cartea Albastră” a Forțelor Aeriene Americane: „Este vorba de un fenomen parafizic multi-dimensional, care nu este de natură extraterestră, ci a apărut pe Pământ” (*Canadian UFO Report*, ediția din vara 1977). Hynek și Vallée au avansat ipoteza exis-

¹ Vallée, *Passport to Magonia*, Henry Regnery Co., Chicago, 1969, pp. 150-151.

² *Ibidem*, pp. 23-25. Una dintre clătite a fost analizată de către Laboratorul de analiză a alimentelor și medicamentelor din cadrul Ministerului american al Sănătății, care i-a constatat „originea terestră”.

³ *Koan* – afirmație sau povestire cu caracter paradoxal, utilizată în budismul zen ca mijloc de dobândire a iluminării de tip intuitiv. Maestrul Zen obișnuiau să testeze progresele discipolilor lor prin intermediul unor astfel de afirmații sau de dialoguri, care exprimau această iluminare cu ajutorul unui limbaj paradoxal (*n. tr.*).

tenței unor „creaturi legate de planeta Pământ“, drept explicație pentru fenomenele OZN. Ei speculează ideea unor „universuri conexe“ aflate chiar aici pe Pământ și cu care noi coexistăm, și de unde provin aceste ființe, așa cum în spiritism „spiritele“ produc efecte fizice, ele însele rămânând totuși invizibile. John Keel, care și-a început cercetările asupra OZN-urilor cu mult scepticism, și care în materie de religie este un agnostic, scrie: „În realitate, OZN-urile... aparțin unei lumi a duhurilor și a fantomelor, și a unor bizare aberații mintale, unei lumi nevăzute, care ne înconjoară și uneori ne înghite... Este o lume dominată de iluzie... în care realitatea însăși este distorsionată de forțe stranie, în stare să manipuleze spațiul, timpul și materia fizică – forțe care sunt, în mare parte, dincolo de puterea noastră de înțelegere... Manifestările OZN par a fi, în esență, variațiuni minore pe tema veche de când lumea a fenomenului demonic“ (*UFOs: Operation Trojan Horse*, pp. 46, 299). Într-o bibliografie recentă a fenomenelor OZN, redactată de Biblioteca Congresului American pentru uzul Biroului de Cercetare Științifică al Forțelor Aeriene Americane, se menționează în introducere: „Multe dintre rapoartele publicate în prezent în presă relatează incidente care sunt izbitor de asemănătoare cu fenomenele de posedare demonică, sau cu tulburările psihice, care le sunt de mult cunoscute teologilor și specialiștilor în para-psihologie“¹. Majoritatea investigatorilor fenomenului OZN caută acum explicația acestuia în domeniul ocultismului și al demonologiei.

Mai multe studii recente asupra OZN-urilor, efectuate de cercetători protestanți evanghelici, reunesc aceste dovezi și ajung la concluzia – pe care creștinul ortodox nu poate decât să o împărtășească – că fenomenele respective sunt într-adevăr de origine demonică.² Unele, poate chiar un mare număr dintre ele, pot fi rezultatul unor falsuri sau al unor halucinații; este însă cu neputință să dăm această explicație tuturor miilor de rapoarte OZN. Numeroase fenomene spiritiste sunt de asemenea simple fraude, însă în sine spiritismul și fenomenul mediumistic, atunci când sunt autentice, produc cu siguranță fenomene „paranormale“ reale, ca rezultat al lucrării demonice. Iar fenomenele OZN, care au aceeași sursă, nu sunt mai puțin reale.

Cazurile oamenilor care au intrat în contact cu OZN-uri prezintă caracteristicile obișnuite ale contactelor cu ființele demonice, care țin de domeniul ocult. Un ofițer de poliție din California de sud, de pildă, a început să vadă OZN-uri în iunie 1966, iar de atunci le întâlnea frecvent, aproape întotdeauna în timpul nopții. După o astfel de „aterizare“, el și soția lui au ob-

¹ Lynn G. Catoe, *UFOs and Related Subjects: An Annotated Bibliography*, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C., 1969.

² Clifford Wilson și John Weldon, *Close Encounters: A Better Explanation*, Master Books, San Diego, 1978; *Spiritual Counterfeits Project Journal*, Berkeley, California, august 1977; „UFOs: Is Science Fiction Coming True?“.

servat urme distincte pe sol. „Pe tot timpul acelor săptămâni chinuitoare, devenisem complet obsedat de OZN-uri. Eram convins că în curând urma să se întâmple ceva extraordinar. Am renunțat la lecturile zilnice din Biblie, m-am îndepărtat de Dumnezeu și am început, în schimb, să citesc toate cărțile despre OZN-uri care îmi cădeau în mână... Vegheam nopțile, încercând în zadar să comunic mental cu ceea ce credeam atunci că sunt ființe extraterestre, aproape rugându-mă lor ca să-mi apară și să intre cumva în legătură cu mine“. În cele din urmă a avut o „întâlnire de la mică distanță“ cu o „navă“ de aproximativ 25 de metri în diametru, și care emitea lumini rotitoare albe, roșii și verzi. Aceasta s-a îndepărtat în viteză, lăsându-l să aștepte mai departe să i se întâmple ceva „măreț“; dar nu s-a mai întâmplat nimic altceva. OZN-urile au încetat să-i apară, iar frustrarea l-a împins la alcoolism, depresie, gânduri de sinucidere, până ce întoarcerea la Hristos a pus capăt acestui trist episod din viața sa. Însă cei care au intrat în contact propriu-zis cu „extraterestrii“ trec prin experiențe cu mult mai grave; uneori, ei devin literalmente posedați de aceste ființe, care încearcă să-i ucidă dacă opun rezistență (*UFOs: A Better Explanation*, pp. 298-305). Asemenea cazuri ne reamintesc că, în afară de semnificația generală a fenomenelor OZN luate în ansamblu, fiecare „întâlnire“ are scopul precis de a-l înșela pe cel „contactat“ și de a-l conduce, dacă nu la căutarea de noi asemenea experiențe și la propagarea „mesajului“ lor, cel puțin la o stare de confuzie și dezorientare personală.

Aspectul care îi intrigă cel mai mult pe cercetători în legătură cu fenomenele OZN – și anume, ciudatul amestec de elemente fizice și psihice – nu-i poate însă surprinde deloc pe cei care cunosc scrierile de spiritualitate ortodoxă, și mai ales *Viețile Sfinților*. Și demonii au „trupuri fizice“, deși „materia“ care le alcătuiește este atât de subtilă, încât nu poate fi sesizată de către oameni, decât dacă „ușile spirituale ale percepției“ le sunt deschise, fie prin voia lui Dumnezeu (ca în cazul sfinților), fie împotriva ei (ca în cazul vrăjitorilor și al medium-ilor).¹

Textele ortodoxe cuprind numeroase exemple de manifestări demonice care urmează întocmai tiparul întâlnirilor OZN: ființe și obiecte cu aspect „palpabil“ (fie demonii înșiși, fie iluziile create de ei) care apar și dispar brusc, întotdeauna cu scopul de a semăna frică, uluire și confuzie între oameni, pentru a-i duce în cele din urmă la pierzare. *Viața Sfântului Antonie cel Mare* și cea a Sfântului Ciprian, care fusese vrăjitor, sunt pline de astfel de întâlniri.

În *Viața Sfântului Martin*, Episcop de Tours (†397), scrisă de ucenicul său, Sulpicius Severus, găsim o dovadă interesantă a puterii demonice, pusă

¹ Învățătura ortodoxă despre demoni și îngeri, despre lucrările acestora și despre felul în care le percep oamenii, așa cum este sintetizată de marele Părinte al secolului al XIX-lea, Episcopul Ignatie Briancianinov, este expusă în cartea Părintelui Serafim Rose, *The Soul After Death*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 1979.

în legătură cu manifestări „fizice“ stranii, prin care se aseamănă mult cu „întâlnirile de gradul III“ din zilele noastre. Un anume tânăr Anatolie era monah pe lângă mănăstirea Sfântului Martin, dar din falsă smerenie căzuse victimă înșelăciunii diavolești. I se părea că stă de vorbă cu „îngeri“, și pentru a-și putea arăta fraților „sfințenia“, „îngerii“ i-au promis să-i dea „un veșmânt strălucit din cer“ ca semn al „puterii dumnezeiești“ sălășluite în el. Într-o noapte, pe la miezul nopții, s-a auzit un zgomot puternic de pași care jucau, și un murmur ca de multe voci în tot schitul, iar chilia lui Anatolie s-a umplut de lumină. Apoi s-a făcut tăcere, iar cel înșelat ieși din chilia sa purtând veșmântul „dumnezeiesc“. „S-a adus o lumânare și cu toții au cercetat haina. Era moale de tot și foarte strălucitoare, de culoare roșie aprinsă, dar nu se putea spune din ce anume era făcută. Însă la vedere și la pipăit, părea a fi o haină și nimic mai mult“. Când s-a luminat de ziuă, duhovnicul lui Anatolie l-a luat de mână ca să-l ducă la Sfântul Martin, spre a descoperi dacă era vorba cumva de o înșelăciune a diavolului. De frică, cel înșelat refuză să meargă, „iar când încercară să-l tragă cu sila, veșmântul se făcu nevăzut din mâinile lor“. Autorul povestirii (care fie a fost martorul acestei întâmplări, fie a aflat-o de la cei care fuseseră de față) conchide că „diavolul nu a putut să-și urmeze înșelăciunea, sau să și-o ascundă, înaintea feței Sfântului Martin“. „Stătea în puterea Sfântului Martin să vadă diavolul, încât îl recunoștea sub orice chip, fie că își păstra firea, fie că se preschimba luând vreo altă înfățișare înșelătoare“ – chiar și sub chipul zeilor păgâni, sau al lui Hristos Însuși, în veșminte împărătești și cu coroană pe cap, lumina din jurul lui fiind însă roșie.¹

Este limpede că aparițiile „farfuriilor zburătoare“ din zilele noastre sunt tocmai pe măsura mijloacelor diavolului; într-adevăr, nimic nu le-ar putea explica mai bine. Felurile înșelăciunii diavolești despre care aflăm din scrierile ortodoxe au fost pur și simplu adaptate la mitologia modernă a spațiului cosmic; acel Anatolie, pomenit mai sus, ar fi astăzi numit „persoană de contact“. Iar scopul apariției unui obiect „neidentificat“ în astfel de relatări este clar: acela de a-i umple pe martori de teamă în fața „misterului“, și de a produce „dovada“ existenței unor „ființe inteligente superioare“ (care sunt luate drept „îngeri“, dacă înșelăciunii îi cade victimă un credincios, sau drept „vizitatori extraterestri“ pentru omul modern), și astfel să-i facă pe oameni să se încreadă în mesajul pe care doresc să îl transmită. În cele ce urmează, vom analiza acest mesaj.

În *Viata Sfântului Nil Sorski*, întemeietor al vieții monahale de schit din Rusia în secolul al XV-lea, se descrie o „răpire“ demonică foarte asemănătoare cu cele puse pe seama extraterestrilor. La un timp după moartea Sfântului, se aflau în mănăstirea lui un preot și fiul său. Într-o zi, când băiatul fu trimis

¹ După traducerea în limba engleză de F.R. Hoare, *The Western Fathers*, Harper Torchbacks, New York, 1965, pp. 36-41.

cu o însărcinare oarecare, „deodată îi ieși înainte un om cu înfățișare ciudată, care îl apucă și îl duse, ca purtat de vânt, într-o pădure deasă, intrând cu el într-o colibă și lăsându-l într-o încăpere, înaintea ferestrei“. Când preotul și monahii s-au rugat Sfântului Nil pentru copilul pierdut, Sfântul „veni în ajutorul lui și stătu afară, în dreptul încăperii în care se afla copilul; și lovind tocul ferestrei cu toiagul, casa se clătină și toate duhurile necurate căzură la pământ“. Sfântul îi porunci diavolului să ducă băiatul înapoi, în locul de unde îl luase, și se făcu nevăzut. Atunci, după oarecare certuri între demoni, „aceiași om ciudat apucă băiatul și îl duse la Schit ca vântul... și, așezându-l pe o căpiță de fân, plecă“. Călugării găsiră copilul, care „le povesti tot ce i se întâmplase, tot ce văzuse și auzise. De atunci încolo băiatul se făcu foarte smerit, fiind zguduit de cele petrecute cu el. Înfricoșat, preotul părăsi Schitul cu fiul său.“¹

Într-o răpire demonică similară, din Rusia secolului al XIX-lea, un tânăr, fiind blestemat de mama sa, devine timp de 12 ani robul unui diavol în chip de „bunic“, primind puterea de a sta nevăzut între oameni ca să-l ajute pe demon să semene neînțelegere în mijlocul lor.²

Asemenea relații ale unor întâmplări adevărate erau obișnuite în veacurile trecute. Este un semn de criză spirituală faptul că astăzi, omul modern – deși atât de mândru de mintea sa „luminată“ și de „înțelepciunea“ sa – recunoaște din nou realitatea unor astfel de experiențe, *dar a pierdut cadrul de referință creștin prin care să și le explice*. Cercetătorii de astăzi ai fenomenului OZN, în încercarea de a explica fenomene care au devenit prea evidente pentru a mai putea fi ignorate, s-au alăturat specialiștilor în psihiatrie și psihologie, pentru a formula o „teorie unificată“ care să acopere atât manifestările de ordin fizic, cât și pe cele de ordin psihic. Acești cercetători nu fac însă decât să perpetueze modul de abordare de tip „iluminist“ al omului modern, bazându-se pe observațiile științifice pentru a da răspunsuri unor probleme care țin de domeniul spiritual, răspunsuri care nu pot fi obținute cu mijloace științifice „obiective“, ci numai prin credință. Universul fizic este neutru din punct de vedere moral și poate fi cunoscut destul de bine prin observație științifică, obiectivă; în schimb, lumea nevăzută a spiritului este populată de ființe bune și rele, iar observatorul „obiectiv“ nu are mijloacele de a le deosebi pe unele de altele și de a discerne binele de rău, dacă nu acceptă prin credință cele ce Dumnezeu le-a descoperit oamenilor despre acestea. Astfel, cercetătorii fenomenelor OZN plasează textul biblic, scris sub însuflarea Duhului Sfânt, pe același nivel cu scrierea automată din spiritism, de inspirație demonică, și nu disting

¹ *The Northern Thebaid*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 1975, pp. 91-92 (ediția a 3-a, 2004, pp. 95-96).

² S. Nil, *The Power of God and Man's Weakness*, în limba rusă, St. Sergius Lavra, 1908; St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 1976, pp. 279-298.

între activitatea îngerilor și cea a diavolilor. Ei știu acum (după o lungă perioadă în care știința a fost dominată de prejudecăți materialiste) că există un domeniu al realului care este diferit de cel fizic, și îi recunosc manifestările în fenomenele OZN. Câtă vreme însă vor aborda acest domeniu în maniera „științifică“, vor fi și ei înșelați de puterile nevăzute, la fel de ușor ca și cel mai naiv dintre „indivizii de legătură“. Atunci când încearcă să determine *cine* sau *ce* se află în spatele fenomenelor OZN, și care ar putea fi scopul acestora, ei sunt nevoiți să recurgă la cele mai fanteziste speculații. Iată de ce dr. Vallée își mărturisește neputința de a înțelege dacă manifestările OZN sunt „un mecanism încă prea puțin înțeles“ și neutru din punct de vedere moral, o „întru-nire solemnă de înțelepți“ plini de bunăvoință (așa cum ar vrea să ne facă să credem mitul „extraterestrilor“), sau „o teribilă monstruozitate superumană, a cărei simplă contemplare aduce omul în pragul demenței“, cu alte cuvinte de natură demonică (*The Invisible College*, p. 206).

O justă apreciere a experiențelor OZN nu se poate face decât pornind de la descoperirile dumnezeiești și de la experiența și învățăturile creștine, și îi este accesibilă numai creștinului smerit, care crede în ele și le trăiește. Desigur, nu îi este dat omului să „explice“ pe de-a-ntregul lumea nevăzută a îngerilor și a demonilor; cunoaștem însă destul, creștini fiind, ca să fim conștienți de modul în care lucrează aceste ființe spirituale, ca și de modul în care ar trebui să răspundem noi la acțiunile și influențele lor, și mai ales să ne ferim de a cădea victime înșelăciunilor diavolului. Cercetătorii fenomenului OZN au ajuns la concluzia că ele sunt în esență identice cu cele numite „demonice“; însă numai creștinul – creștinul ortodox, luminat de interpretarea patristică a Scripturii și de cei 2000 de ani de experiență a luptei Sfinților Părinți cu demonii – este în măsură să sesizeze semnificația deplină a acestei concluzii.

5. Semnificația fenomenelor OZN

Care este, așadar, sensul fenomenelor OZN din zilele noastre? De ce au apărut ele, tocmai în acest moment al istoriei? Care este mesajul lor? Ce viitor anunță ele omenirii?

În primul rând, fenomenele OZN nu constituie decât unul dintr-o uluitoare multitudine de evenimente „paranormale“ – pe care, doar cu câțiva ani în urmă, cei mai mulți le-ar fi considerat „minuni“. În cartea sa *Colegiul Invizibil* [*The Invisible College*], Dr. Vallée explică acest fenomen, văzut dintr-o perspectivă străină de înțelegerea religioasă: „Deodată, în jurul nostru se consemnează evenimente neobișnuite cu miile“ (p. 87), ceea ce produce „o mutație generală în convingerile și în credințele oamenilor, în atitudinea lor față de conceptul unei realități nevăzute“ (p. 114). „Se petrece ceva cu conștiința oamenilor“ (p. 34); „aceeași forță care a înrâurit omenirea în trecut, se

manifestă din nou în prezent“ (p. 14). În limbaj creștin, aceasta înseamnă o nouă dezlănțuire demonică asupra omenirii. În viziunea apocaliptică creștină (a se vedea sfârșitul cărții de față), se arată că puterea ce ținea în frâu cele mai de pe urmă și cele mai teribile manifestări ale lucrării demonice pe pământ va fi îndepărtată (II Tes. 2, 7) [*Pentru că taina fărâdelegii se și lucrează, până când cel care o împiedică acum va fi dat la o parte*]. Au dispărut de mult modul de guvernare și ordinea publică bazate pe credința ortodoxă (reprezentată prin persoana împăratului, sau a conducătorului ortodox), și viziunea creștin-ortodoxă asupra lumii de asemenea; iar Satan a fost *dezlegat din închisoarea lui*, în care era ținut prin harul Bisericii lui Hristos, *ca să amăgească neamurile* (Apocalipsă 20, 7-8), și să le pregătească pentru închinarea la antihrist de la sfârșitul vremurilor. Poate niciodată, de la începuturile creștinismului, puterile demonice nu s-au manifestat atât de fățiș și în număr atât de mare ca în zilele noastre. Teoria „vizitatorilor din spațiul cosmic“ este doar unul dintre multele pretexte pe care aceste puteri le folosesc pentru a acredita ideea unor „ființe superioare“ care se pregătesc să preia conducerea destinului omenirii.¹

În al doilea rând, OZN-urile nu sunt decât una dintre cele mai recente *tehnici mediumistice*, prin care diavolul își atrage și inițiază victimele în sfera lui ocultă. Ele sunt o teribilă dovadă a faptului că omul a devenit mai receptiv la influențele demonice decât oricând în era creștină, până acum. În secolul al XIX-lea, era de obicei necesară participarea la ședințele de spiritism pentru a intra în contact cu demonii, astăzi însă este suficient a privi spre cer (ce-i drept, de preferință, noaptea). Omenirea a pierdut în prezent și ultima rămășiță a viziunii creștine asupra vieții, astfel încât se lasă în mod pasiv în voia oricăror „puteri“ coborâte din văzduh. Recentul film, *Întâlnire de gradul III*, dezvăluie în mod șocant cât de *superstițios* a putut deveni omul timpurilor „post-creștine“: gata să creadă într-o clipă, să accepte și să urmeze oriunde și fără șovăire puterile demonice, chiar și ivite sub măștile cele mai grosolane.²

¹ Multe dintre rapoartele despre „Omul zăpezii“ [„Bigfoot“] și alți „monștri“ prezintă aceleași caracteristici oculte ca și aparițiile OZN, și adeseori sunt puse în legătură cu acestea.

² Alte două fenomene „paranormale“ recent descoperite demonstrează cu câtă îndrăzneală folosesc astăzi demonii mijloacele fizice (în special, tehnologia modernă) pentru a intra în contact cu oamenii. (1) Un cercetător leton (urmat apoi și de alți confrați) a descoperit fenomenul unor voci misterioase care apar inexplicabil pe banda de magnetofon, chiar și atunci când înregistrarea se face în condițiile cele mai bune, într-un mediu ferit de orice zgomot, rezultatele fiind foarte asemănătoare cu cele ale ședințelor de spiritism. Prezența unui medium în încăperea pare să favorizeze fenomenul (Konstantin Raudive, *Breakthrough: An Amazing Experiment in Electronic Communication with the Dead*, Taplinger Publishing Co., New York, 1971). (2) De câțiva timp, se afirmă că „extraterestri“ cu voci metalice utilizează liniile telefonice pentru a comunica atât cu „persoanele de contact“, cât și cu cercetătorii fenomenului OZN. Probabilitatea unei contrafaceri este, desigur, mare. Însă în ultimii ani s-au auzit la telefon și voci ale persoanelor decedate, foarte convingătoare pentru cei contactați. Nu se poate nega, după cum remarcă cel care raportează acest fenomen, că „demonii de demult se află din nou printre noi“ – și aceasta într-o măsură ne-maiîntâlnită în trecut (Keel, *UFOs: Operation Trojan Horse*, p. 306).

În al treilea rând, „mesajul“ transmis de OZN-uri este: pregătiți-vă pentru venirea lui Antihrist; „Mântuitorul“ lumii apostaziate se apropie pentru a o lua în stăpânire. Poate va coborî din văzduh, pentru a imita mai bine a doua Venire a lui Hristos (Mt. 24, 30, F. Ap. 1, 11); sau poate doar „vizitatorii extraterestri“ vor ateriza în public pentru a-i aduce o închinare „cosmică“ stăpânului lor; sau poate că „focul pogorât din cer“ (Apocalipsă 13, 13) nu va fi decât o parte a spectacolului demonic al zilelor de pe urmă. În orice caz, mesajul adresat omenirii astăzi este acesta: așteptați mântuirea, dar nu de la credința în Dumnezeu Cel nevăzut și în revelația dumnezeiască, ci de la vehiculele venite din spațiu!

Unul din semnele timpurilor din urmă este că *spaiime și semne mari din cer vor fi* (Lc. 21, 11). Încă de acum o sută de ani, în cartea *Despre semne și minuni* (Iaroslavl, 1870, retipărită la Holy Trinity Monastery, Jordanville, New York, 1960), Episcopul Ignatie Briancianinov nota „setea cu care creștinii de azi caută să vadă minuni, sau chiar să le facă ei... Setea aceasta vădește înșelarea de sine, care se naște din mândrie deșartă și iubirea de sine, care li se sălășluiește în suflet și pune stăpânire pe el“ (p. 32). Adevărații făcători de minuni, mereu mai puțini, aproape au dispărut, dar oamenii „sunt mai doritori de minuni ca niciodată... Se apropie vremea când calea va fi larg deschisă pentru multe și mari minuni mincinoase, care îi vor duce la pierzare pe acei nefericiți, următori ai înțelepciunii celei după trup, care se vor lăsa ispitiți și înșelați de ele“ (pp. 48-49).

Iată și un fragment pe care ar trebui să-l citească cercetătorii fenomenelor OZN: „Minunile lui Antihrist se vor arăta mai ales în văzduh, unde sălășluiește Satan. Semnele vor fi primite cel mai mult prin simțul văzului, pe care îl vor încânta și îl vor înșela. Sfântul Ioan Teologul, văzând în duh cele ce se vor petrece înainte de sfârșitul lumii, spune că Antihrist va face mari semne, *încât și foc să pogoare din cer, pe pământ, înaintea oamenilor* (Apocalipsă 13, 13). Acesta este semnul arătat de Scriptură ca fiind cel mai mare dintre semnele lui Antihrist, iar locul lui este văzduhul; va fi o priveliște minunată, dar înfricoșătoare“ (p. 13). De aceea, Sfântul Simeon Noul Teolog spune că „cel care se nevoiește cu rugăciunea să nu privească des în văzduh, ca să se păzească de dururile rele care sălășluiesc acolo și care lucrează multe și felurite înșelăciuni“ (*Filocalia*, „Cele trei feluri de rugăciune“). „Oamenii nu înțeleg că minunile lui Antihrist nu au nici un scop bun sau rațional, nici un înțeles limpede, că ele sunt înșelătorie cumplită și goală, plină de răutate, care sporește într-una ca să-i uluiască, să-i zăpăcească, să-i mintă, să-i ispitească, să-i ademenească, încântându-i cu niște efecte spectaculoase, găunoase și prostești“ (p. 11). „Toate înșelăciunile demonice se aseamănă prin aceea că este periculos să li se dea chiar și cea mai mică atenție; căci prin această atenție, chiar dacă este lipsită de simpatie pentru ceea ce vede, omul poate păstra o impresie puternică și poate

fi dus în ispită“ (p. 50). Miile de „persoane de legătură“ cu OZN-urile, sau de simpli martori oculari, au simțit înfricoșătorul adevăr al acestor cuvinte; puțini dintre ei au mai putut scăpa, după ce se lăsasera copleșiți.

Chiar cercetătorii fără nici o preocupare religioasă au găsit de datoria lor să avertizeze oamenii împotriva acestui pericol. John Keel, de exemplu, scrie: „Contactul cu OZN-urile poate fi la fel de primejdios ca și contactul cu magia neagră. Aceste fenomene îi fascinează mai ales pe cei nevrotici, pe creduli și pe imaturi. Urmărilor lor pot fi schizofrenia paranoidă, demonomania, sau chiar sinuciderea – cum s-a și întâmplat într-un număr de cazuri. Cea mai ușoară curiozitate față de obiectele extraterestre se poate transforma într-o obsesie distructivă. De aceea, recomand insistent ca părinții să le interzică copiilor lor orice implicare. Profesorii și ceilalți adulți să nu încurajeze interesul adolescenților pentru acest subiect“ (*UFOs: Operation Trojan Horse*, p. 220).

Într-un alt loc, Sfântul Ignatie Briancianinov consemnează cu groază rău-prevestitoarea viziune a unui modest fierar rus, pe care acesta a avut-o într-un sat de lângă Petersburg, în zorii epocii noastre de necredință și de revoluții (în anul 1817). În plină zi, el a văzut deodată o mulțime de demoni cu chip omenesc, șezând pe crengile copacilor în pădure, purtând haine ciudate și tichii ascuțite pe cap, și cântând acompaniați de instrumente nemaivăzute, un cântec sinistru: „Vremea noastră a sosit, facă-se voia noastră!“¹

Noi trăim sfârșitul acestei ere cumplite de triumf demonic, în care „umainoizi“ ciudați (o nouă mască a diavolului) se lasă văzuți de mii de oameni și pun stăpânire, prin aparițiile lor absurde, pe sufletele celor de la care s-a depărtat harul lui Dumnezeu. Fenomenul OZN este pentru creștinii ortodocși un semn că trebuie să meargă cu mai multă prevedere și băgare de seamă pe calea mântuirii, fiind conștienți că putem fi ispitiți și seduși nu numai de religiile mincinoase, ci și de ceea ce ni se par a fi simple obiecte materiale care ne atrag privirea. În secolele trecute, creștinii erau foarte circumspecți cu privire la fenomenele noi și ciudate, știind de înșelăciunile diavolului. În schimb, în epoca modernă „iluministă“, asemenea lucruri stârnesc doar curiozitatea și cei mai mulți chiar le caută, văzând în diavol o simplă închipuire. Așadar, cunoașterea naturii reale a fenomenului OZN îi poate îndemna pe creștinii ortodocși către o viață duhovnicească mai conștientă, și le poate da o viziune mai clară asupra lumii, încât să nu urmeze atât de ușor ideilor ajunse la modă.

Creștinul ortodox conștient trăiește într-o lume, fără îndoială, căzută. Totul în jurul lui este străin de paradisul pierdut spre care el năzuiește. El însuși este parte a unei umanități în suferință, toți oamenii fiind urmașii lui Adam, întâiul om, și toți deopotrivă având nevoie să fie mântuiți prin răscumpărarea liber dăruită de Fiul lui Dumnezeu, prin jertfa Sa mântuitoare de pe Cru-

¹ Sf. Nil, *Svitnia pod spudom*, Sergiev Posad, 1911, p. 122.

ce. Creștinul ortodox știe că omul nu este chemat să „evolueze” spre forme „superioare”, și nici nu are motive să creadă că există „ființe evolute” pe alte planete. În schimb, el știe că există într-adevăr „inteligențe avansate” în univers, în afară de om, și că acestea sunt de două feluri: îngeri și diavoli. El se străduiește să trăiască în așa fel încât să fie în comuniune cu îngerii, care Îi slujesc lui Dumnezeu, și să se păzească de orice contact cu diavolii, care L-au respins pe Dumnezeu și care acum se luptă, din invidie și răutate, să îl târască și pe om spre pierzare. El știe că omul, din cauza iubirii de sine și a slăbiciunii, înclină cu ușurință către greșeală, și este gata să creadă în „basmе”, care promit „stări de conștiință superioare” sau contacte cu „ființe superioare”, fără efortul cerut de viața creștină – de fapt, tocmai scutirea de acest efort. Creștinul ortodox nu se încrede în propria capacitate de a recunoaște înșelăciunile demonice, și de aceea se ține cu atât mai aproape de rânduielile și de învățăturile Sfintei Scripturi și ale Sfinților Părinți, pe care Biserica lui Hristos i le dă ca repere de urmat în viață.

Un astfel de creștin ortodox are puterea de a se împotrivi religiei viitorului, religiei lui Antihrist, în orice formă s-ar prezenta ea; restul omenirii însă, numai printr-o minune dumnezeiască mai poate fi salvat de la pierzanie.

CAPITOLUL VII

„Renașterea harismatică“

Un semn al vremurilor

Costa Deir luă microfonul și ne spuse cât suferea pentru Biserica Ortodoxă Greacă. Îi ceru preotului episcopalian Driscoll să se roage ca Duhul Sfânt să se coboare și asupra acestei Biserici, așa cum se coborâse și asupra Bisericii Romano-Catolice. În vreme ce părintele Driscoll se ruga, Costa Deir plângea la microfon. După rugăciune, urmă un lung mesaj în limbi și o traducere la fel de lungă a acestuia, prin care ni se spunea că rugăciunea ne fusese ascultată și că Duhul Sfânt va trezi cu suflarea sa Biserica Ortodoxă Greacă... În jurul meu era atâta plânset și strigăte, încât am avut o reacție de neplăcere și de respingere... Și totuși m-am trezit spunând un lucru surprinzător: „Într-o bună zi, când vom auzi că Duhul Sfânt mișcă Biserica Ortodoxă Greacă, să ne amintim că eram acolo, când a început“.¹

La șase luni după ce evenimentul descris mai sus a avut loc în cadrul unei întâlniri „harismatice“ din Seattle, creștinii ortodocși au început într-adevăr să primească relatări despre „duhul harismatic“ care lucrează în Biserica Ortodoxă Greacă [din America]. Începând cu luna ianuarie 1972, pr. Eusebius Stephanou consemna această mișcare, care apăruse în câteva parohii grecești și siriene din America, iar acum se răspândea și în altele, și pe care el o promova activ. După ce va citi descrierea pe care reprezentanții de frunte ai mișcării o dau acestui „duh“ în paginile care urmează, cititorul va constata că aceasta a fost inițiată și a pătruns în lumea ortodoxă prin propaganda insistentă a unor „creștini interconfesionaliști“. Concluzia care se desprinde cu siguranță din aceste pagini este că spectaculoasa „renaștere harismatică“ din zilele noastre [1979] nu este doar o simplă manifestare de sentimentalism excesiv și de „revitalizare“ protestantă – deși aceste elemente o marchează puternic –, ci mai ales este într-adevăr lucrarea unui „duh“ care poate fi invocat și

¹ Pat King, în *Logos Journal*, septembrie-octombrie 1971, p. 50. Acest „jurnal harismatic internațional“ nu trebuie confundat cu revista *Logos* a Părintelui Eusebius Stephanou.

care face „minuni“. Întrebarea la care vom încerca să răspundem aici este: *Ce sau cine este acest duh?* Noi, creștinii ortodocși, știm că nu numai Dumnezeu poate face minuni; și diavolul le lucrează pe ale lui, el poate imita – și chiar o face – practic oricare dintre minunile autentice ale lui Dumnezeu. Vom încerca, așadar, în paginile ce urmează să *cercăm duhurile dacă sunt de la Dumnezeu* (I In 4, 1).

Vom începe cu o scurtă descriere a cadrului istoric, căci fără îndoială „renașterea harismatică“ a pătruns în lumea ortodoxă prin confesiunile protestantă și catolică, iar acestea, la rândul lor, au primit-o de la sectele pentecostale.

1. Mișcarea pentecostală în secolul al XX-lea

Cu toate că are rădăcini în secolul al XIX-lea, Mișcarea Pentecostală modernă s-a născut exact în ajunul Anului Nou 1900, la ora 7 seara. De câțva timp, pastorul metodist Charles Parham, din Topeka, Kansas, constatând vădita nereușită a misiunii sale, începuse să studieze intens Noul Testament împreună cu un grup de studenți, cu scopul de a descoperi secretul *puterii* creștinismului apostolic. Ei au dedus în cele din urmă că acest secret consta în „vorbirea în limbi“ care, credeau ei, însoțea întotdeauna primirea Duhului Sfânt, în cartea *Faptele Apostolilor*. Cu emoție și însuflețire crescândă, Parham și discipolii săi au hotărât să se roage până ce vor primi și ei „Botezul Duhului Sfânt“, odată cu darul vorbirii în limbi. În ziua de 31 decembrie 1900, s-au rugat de dimineață până seara, fără nici un rezultat, până când o tânără a propus să se adauge un element care lipsea din experiment: „punerea mâinilor“. Parham și-a pus mâinile pe capul fetei, și imediat aceasta a început să vorbească într-o „limbă necunoscută“. În următoarele trei zile, au avut loc multe asemenea „botezuri“, între care al lui Parham însuși și a doisprezece pastori de diverse denominațiuni, toate fiind însoțite de vorbirea în limbi. În scurt timp mișcarea se răspândi în Texas, apoi avu un succes spectaculos într-o mică biserică frecventată de negri, în Los Angeles. De atunci, ea s-a răspândit în întreaga lume și își revendică zece milioane de membri.

Timp de o jumătate de secol, Mișcarea Pentecostală a păstrat un caracter sectar, fiind primită pretutindeni cu ostilitate de către denominațiunile tradiționale. Apoi însă, vorbirea în limbi a început treptat să apară chiar în sânul acestor denominațiuni, cu toate că la început acest lucru nu a fost făcut public, până în anul 1960 când un preot episcopalian de lângă Los Angeles a făcut multă vâlvă, declarând public că a primit „Botezul Duhului Sfânt“ și că vorbește în limbi. Întâmpinată inițial cu oarecare ostilitate, „renașterea harismatică“ a câștigat aprobarea oficială și neoficială a denominațiunilor importante și s-a răspândit rapid atât în America, cât și în afara ei. Chiar și Biserica Romano-Catolică, atât de rigidă și de exclusivistă odinioară, a început să ia în

serios „renașterea harismatică“ spre sfârșitul anilor '60, lăsându-se apoi antrenată cu entuziasm de această mișcare. În America, episcopii romano-catolici au aprobat mișcarea în 1969, iar de la cei câteva mii de catolici implicați pe atunci s-a ajuns la multe sute de mii, care se întrunesc periodic în conferințe „harismatice“ la nivel local sau național, la care numărul participanților este uneori de ordinul zecilor de mii. Țările romano-catolice din Europa au devenit și ele entuziast „harismatice“, după cum demonstrează conferința „harismatică“ din vara anului 1978, din Irlanda, la care au participat mii de preoți irlandezi. Nu cu mult înainte de moartea sa, Papa Paul al VI-lea s-a întâlnit cu o delegație de „harismatici“, declarând că și el este „penticostal“.

Care poate fi explicația succesului atât de spectaculos al unei renașteri „creștine“, într-o lume „post-creștină“? Fără îndoială, răspunsul stă în doi factori: pe de o parte, terenul receptiv oferit de milioanele de „creștini“ care simt că religia lor este lipsită de viață, prea rațională, o simplă manifestare de ordin exterior, lipsită de convingere și de forță; și pe de altă parte, „duhul“ deosebit de puternic aflat în spatele acestei mișcări și care, în condiții prielnice, este capabil să producă o mulțime de fenomene „harismatice“ diferite, între care vindecări, vorbire în limbi, tălmăciri, profeții – la baza tuturor acestora aflându-se experiența copleșitoare a „botezului (cu, sau în, sau al) Duhului Sfânt“.

Dar ce anume este acest „duh“? Este un fapt semnificativ că această problemă nu este niciodată ridicată de adepții „renașterii harismatice“. Propria lor experiență „baptismală“ este atât de puternică și este precedată de o pregătire psihologică atât de eficace, sub forma unor rugăciuni și al unei stări intense de așteptare, încât ei nu se îndoiesc că ceea ce au primit este însuși Duhul Sfânt, și că ceea ce au trăit și văzut sunt chiar fenomenele descrise în *Faptele Apostolilor*. De asemenea, întreaga atmosferă a mișcării este deseori atât de fanatică și de rigidă, încât orice îndoială este privită ca o adevărată blasfemie la adresa Duhului Sfânt. Dintre sutele de cărți care au fost deja publicate pe această temă, doar câteva exprimă ușoare îndoieli cu privire la validitatea ei spirituală.

Pentru a ne face o idee mai clară asupra trăsăturilor distinctive ale „renașterii harismatice“, vom examina câteva dintre mărturiile și practicile adepților săi, punându-le întotdeauna față în față cu învățătura Sfintei Ortodoxii. Cu câteva excepții, aceste mărturii sunt culese din cărțile și revistele care fac apologia mișcării, autorii fiind *favorabili* acesteia și evident publicând numai acele materiale care, consideră ei, le susțin poziția. În continuare, vom recurge doar la câteva surse penticostale, pentru a ne referi în special la aderenții protestanți, catolici și ortodocși ai „renașterii harismatice“ contemporane.

2. Spiritul ecumenic al „renașterii harismatice“

Înainte de a cita mărturiile „harismaticilor“, să notăm principala caracteristică a Mișcării pentecostale, care este totuși rareori menționată de către autorii „harismatici“: anume, faptul că numărul și varietatea sectelor pentecostale sunt uluitor de mari, fiecare dintre ele punând accentul pe un anumit aspect doctrinar, și multe neavând între ele nici un fel de relații. Există „Adunările lui Dumnezeu“, „Bisericiile lui Dumnezeu“, organizații „pentecostale“ și „ale sfințeniei“, grupuri „după Evanghelie“, și așa mai departe, multe dintre ele împărțite la rândul lor în secte mai mici. Primul lucru care se poate spune despre duhul care inspiră o asemenea anarhie este că acesta nu poate fi în nici un caz unul al comuniunii, ci că este total deosebit de cel al Bisericii Apostolice a primului secol, la care mișcarea pretinde că se întoarce. Cu toate acestea, s-a vorbit mult, în special în ultimul deceniu, de „unitatea“ pe care el o inspiră denomițiilor. Dar ce unitate este aceasta? Este oare vorba de adevărata unitate a Bisericii, așa cum au înțeles-o creștinii ortodocși din primul secol și până acum, sau de pseudo-unitatea Mișcării Ecumenice, care neagă însăși existența Bisericii lui Hristos?

Răspunsul la această întrebare a fost formulat clar de către David Du Plessis, probabil „profetul“ cel mai cunoscut al pentecostalismului secolului al XX-lea, care în ultimii douăzeci de ani [până în 1979] a promovat activ „Botezul Duhului Sfânt“ printre confesiunile membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor – ascultând de o „voce“ care i-a poruncit acest lucru în anul 1951. „Renașterea Pentecostală din sânul diferitelor biserici devine tot mai puternică și se răspândește tot mai rapid. Lucrul cel mai remarcabil este că această renaștere se regăsește mai mult în așa-numitele societăți liberale, cu mult mai puțin în segmentul evanghelic și deloc în cel fundamentalist al protestantismului. Acestea două din urmă se opun acum cu cea mai mare vehemență acestei mărețe „renașteri“, căci Mișcarea Pentecostală și mișcările moderniste din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor sunt cele în care Duhul se manifestă cu cea mai mare putere“ (Du Plessis, p. 28).¹

În Biserica Romano-Catolică, de asemenea, „renașterea harismatică“ are loc tocmai în cercurile „liberale“, unul dintre efectele lui fiind stimularea tendințelor ecumeniste și a experimentelor în domeniul liturgic (liturghiiacompaniate de muzică de chitară și alte asemenea inovații). În schimb, catolicii tradiționaliști se opun mișcării, ca și protestanții fundamentalști. Fără îndoială, „renașterea harismatică“ are o orientare puternic ecumenistă. Un pastor luteran „harismatic“, Clarence Finsaas, scrie următoarele: „Pe mulți îi surprinde faptul că Duhul Sfânt se poate manifesta în cadrul diferitelor tradi-

¹ Majoritatea cărților citate în capitolul de față vor fi menționate numai după autor și după numărul paginii. Informațiile bibliografice complete se găsesc la sfârșitul capitolului.

ții ale Bisericii istorice... puțin importă că doctrina respectivelor denominațiuni este calvină sau arminiană, ca dovadă că Dumnezeu este mai presus de credințele noastre și că nici o biserică nu deține monopolul asupra Lui" (Christenson, p. 99). Un pastor episcopalian, vorbind despre „renașterea harismatică”, declară că, „din perspectivă ecumenică, ea conduce la o remarcabilă unire a creștinilor de diferite confesiuni, mai ales la nivel local” (Harper, p. 17). Periodicul „harismatic” californian, *Inter-Church Renewal* [*Reînnoirea interconfesională*] publică o mulțime de declarații de „unire”, de pildă: „Întu-nericul vremurilor s-a risipit, căci astăzi călugărița catolică și protestantul se pot iubi cu o iubire nouă”, ceea ce dovedește că „vechile bariere interconfesionale se prăbușesc. Superficialele deosebiri doctrinare sunt date la o parte, pentru ca toți credincioșii să se unească în Duhul Sfânt”. Preotul ortodox Eusebius Stephanou crede că „această revărsare a Duhului Sfânt nu ține seama de granițele denominaționale... Duhul lui Dumnezeu lucrează... atât în interiorul cât și în afara Bisericii Ortodoxe” (*Logos*, ianuarie 1972, p. 12).

Aici, creștinul ortodox obișnuit cu *cercarea duhurilor* se va găsi pe un teren cunoscut, presărat cu clișeele ecumeniste obișnuite. Să observăm mai întâi că această nouă „revărsare a Duhului Sfânt”, întocmai ca și Mișcarea Ecumenică însăși, apare *în afara Bisericii Ortodoxe*; și este evident că puținele parohii ortodoxe care o adoptă urmează unei mode a timpurilor noastre, care a apărut și s-a definit numai în afara Bisericii lui Hristos.

Dar ce pot învăța creștinii ortodocși de la cei din afara Bisericii lui Hristos? Este adevărat (și nici un ortodox bine informat și conștient nu poate nega acest lucru) că uneori, spre rușinea noastră, catolicii și protestanții participă cu mai mult zel și mai multă râvnă la slujbele bisericești, la activitățile misionare, la rugăciunea în comun, sau la citirea din Sfânta Scriptură. Cu toată credința lor greșită, astfel de credincioși îi pot întrece pe ortodocși, atunci când se străduiesc să se facă plăcuți lui Dumnezeu mai mult decât cei care au primit și păstrează totuși, în dreapta credință, plinătatea creștinismului apostolic. Ortodocșii ar face bine să urmeze asemenea exemple și să ia aminte la bogățiile duhovnicești ale propriei Biserici, pe care nu le cunosc din lene duhovnicească sau din cauza unor deprinderi greșite. Este vorba aici de aspectul *omenesc* al credinței, de strădaniile pe care omul le poate depune în activități religioase, fie că are dreapta credință sau nu.

Mișcarea „harismatică”, însă, pretinde că se află în contact cu Dumnezeu, că a găsit mijloacele de a primi Duhul Sfânt, adică revărsarea harului lui Dumnezeu. Dar singură Biserica, și numai ea, este mijlocul pe care l-a hotărât Mântuitorul Iisus Hristos pentru a dăruii oamenilor harul dumnezeiesc. Să credem oare că ea poate fi înlocuită acum de vreo „nouă revelație”, capabilă să transmită harul în afara Bisericii, prin vreun grup de oameni care cred, probabil, în Hristos, însă care nu au nici un fel de cunoștință sau de experiență personală a Sfintelor Taine instituite de El, și nici o legătură de continui-

tate cu Sfinții Apostoli și cu urmașii acestora, pe care Hristos i-a ales spre a le săvârși? Nu: este la fel de sigur astăzi, ca și în primul secol creștin, că *darurile Duhului Sfânt nu se descoperă celor din afara Bisericii*. Marele părinte bisericesc al secolului al XIX-lea, sfântul episcop Teofan Zăvorâțul, scrie că darurile Duhului Sfânt sunt date „tocmai prin Taina Mirungerii, care a fost instituită de către Sfinții Apostoli în locul punerii mâinilor“ (forma sub care apare această Taină în *Faptele Apostolilor*). „Noi toți – cei care am fost botezați și mirunși – avem darul Duhului Sfânt... chiar dacă el nu se manifestă activ în toți“. Biserica Ortodoxă oferă însă mijloacele de a activa acest dar, și „nu există o altă cale... Duhul Sfânt nu s-a coborât și nu va coborî niciodată fără Taina Mirungerii, după cum nu Se cobora înainte de ea fără punerea mâinilor de către Sfinții Apostoli“.¹

Într-un cuvânt, putem descrie „renașterea harismatică“ drept o formă nouă, mai profundă, sau la nivel „spiritual“, de ecumenism: fiecare creștin „se reînnoiește“ în cadrul propriei tradiții, dar în același timp se unește (căci experiența este *aceeași*) cu alții, și ei tot atât de „înnoiți“ în tradițiile lor, care toate conțin diferite grade de erezie și de nelegiuire! Acest relativism duce, de asemenea, și la deschidere față de practici religioase fără precedent, ca în cazul în care un preot ortodox a permis unor laici să-și „pună mâinile“ asupra sa, înaintea Ușilor Împărătești ale unei biserici ortodoxe (*Logos*, aprilie 1972, p. 4)! Rezultatul este viziunea ecumenică a unuia dintre „profeții“ pentecostali de frunte, care afirmă că mulți pentecostali „întrevăd posibilitatea ca Mișcarea lor să devină însăși Biserica lui Hristos la sfârșitul veacurilor. Situația s-a schimbat însă complet în ultimii zece ani. Mulți dintre frații mei sunt acum convinși că Domnul Iisus Hristos, capul Bisericii, va revărsa Duhul Său peste toți oamenii, și că bisericile istorice vor reînvia, sau se vor reînnoi, iar în urma acestei reînnoiri se vor uni în Duhul Sfânt“ (Du Plessis, p. 33). Se vede bine că în „renașterea harismatică“ nu este loc pentru cei care cred că Biserica Ortodoxă este Biserica lui Hristos. Așadar nu ne miră că unii „pentecostali ortodocși“ au recunoscut că la început „priviseră cu neîncredere ortodoxia“ acestei mișcări (*Logos*, aprilie 1972, p. 9).

Să vedem acum, dincolo de teoriile ecumeniste și de practicile pentecostale, ce anume inspiră și susține „renașterea harismatică“: este vorba de experiența *puterii* „duhului“.

¹ Sf. Teofan Zăvorâțul, *Ce este viața duhovnicească*, Jordanville, New York, 1962, pp. 247-248 (în limba rusă); *The Spiritual Life*, Mănăstirea ortodoxă sârbă Sf. Paisie, Safford, Arizona, 2003, p. 270. Părintele Eusebius Stephanou (*Logos*, ianuarie 1972, p. 13) încearcă să justifice „primirea Duhului Sfânt“ în afara Bisericii astăzi, citând cazul sutașului Corneliu și al casei sale (F. Ap.10), care a primit Duhul înainte de a se boteza. Însă diferența dintre cele două cazuri este crucială: primirea Duhului Sfânt de către Corneliu și casa sa a fost semnul că ei trebuie să se unească cu Biserica prin Botez, pe când prin experiența lor, contemporanii noștri pentecostali se întăresc în credința greșită că nu există o unică și mântuitoare Biserică a lui Hristos.

3. „Vorbirea în limbi“

Dacă studiem cu atenție publicațiile „renașterii harismatice“, constatăm că această mișcare se aseamănă cu multe alte mișcări sectare din trecut, prin faptul că se bazează mai ales – sau chiar în totalitate – pe exagerarea bizară a unui anumit aspect doctrinar, sau a unei anumite practici religioase. Singura diferență este că exagerarea privește de data aceasta un fapt pe care, până acum, sectanții nu l-au considerat esențial: vorbirea în limbi.

În concepția diferitelor secte pentecostale, „botezul credincioșilor cu Duhul Sfânt se dovedește mai întâi prin semnul concret al vorbirii în alte limbi“ (Sherill, p. 79). Acesta nu este numai *primul* semn al convertirii la o sectă sau orientare pentecostală: potrivit celor mai autorizate surse aparținând mișcării, această practică nu trebuie întreruptă, căci fără ea „duhul“ se poate pierde. David Du Plessis spune: „Practica rugăciunii în limbi trebuie menținută și sporită în viața celor botezați în Duhul, căci altfel celelalte manifestări ale Duhului apar prea rar, sau încetează cu desăvârșire“ (Du Plessis, p. 89). Mulți mărturisesc, așa cum o face un oarecare protestant, că vorbirea în limbi „a devenit acum o componentă esențială a vieții mele de rugăciune“ (Lillie, p. 50). Cu mai multă precauție, o carte romano-catolică pe această temă afirmă că, dintre „darurile Duhului Sfânt“, vorbirea în limbi „este adeseori, deși nu întotdeauna, primul primit. Pentru mulți, ea este așadar un prag, care marchează dobândirea darurilor și a roadelor Duhului Sfânt“ (Ranaghan, p. 19).

Aici se face deja simțită o exagerare care cu siguranță nu apare în Noul Testament, unde vorbirea în limbi are în mod indiscutabil doar o importanță minoră, ea fiind un semn al pogorării Duhului Sfânt în ziua Cincizecimii (F. Ap. 2) și în alte două ocazii (F. Ap. 10 și 19). După primul, sau poate al doilea secol după Hristos, nu mai este menționată în nici un text ortodox, și nu mai apare nici măcar la mării Părinți din pustia egipteană, care erau atât de plini de Duhul Sfânt, încât săvârșeau minuni fără număr, înviind până și morții. Atitudinea ortodoxă cu privire la adevărata vorbire în limbi poate fi rezumată, așadar, prin cuvintele Fericitului Augustin (*Omilii la Ioan*, VI:10): „La început *Duhul Sfânt cobora peste cei ce credeau, iar ei vorbeau în limbi* pe care nu le învățaseră, *căci Duhul le dădea să grăiască*. Acestea erau semne potrivite acelor vremuri. Căci se cuvenea să se facă acest semn al Duhului Sfânt în toate limbile, spre a arăta că Evanghelia lui Hristos avea să se propovăduiască în toate limbile și la toate neamurile pământului. Vorbirea în limbi s-a dat ca un semn, care apoi a trecut“. Și, parcă adresându-se pentecostalilor de astăzi, care insistă asupra acestui aspect, Fericitul Augustin urmează: „Să ne așteptăm acum ca cei peste care preoții își pun mâinile să înceapă a vorbi în limbi? Sau, când v-ați pus mâinile peste acești copii, ați așteptat să vedeți dacă vor vorbi în limbi? Iar văzându-i că nu vorbesc în limbi, ați fost oare atât

de îndărătnici și de rea credință, încât să spunei că aceștia nu au primit Duhul Sfânt?”

Pentru a justifica vorbirea în limbi, penticostalii zilelor noastre invocă mai ales Epistola I a Sfântului Apostol Pavel către Corinteni (capitolele 12-14). Dar Sfântul Apostol Pavel scrisese aceste pasaje tocmai din cauză că „limbile” deveniseră pricină de dezordine și de neînțelegere în Biserica din Corint; și chiar dacă nu interzice această practică, în orice caz el îi minimizează importanța. Așadar acest text, departe de a încuraja vreun nou avânt al „vorbirii în limbi”, ar trebui dimpotrivă să-l descurajeze – cu atât mai mult cu cât s-a constatat (după cum recunosc înșiși penticostalii) că există și *alte* cauze ale vorbirii în limbi, în afară de insuflarea Duhului Sfânt! În calitatea noastră de creștini ortodocși, noi știm că vorbirea în limbi, ca *dar autentic al Duhului Sfânt*, nu li se poate da celor aflați în afara Bisericii lui Hristos. Să privim însă mai îndeaproape acest fenomen al zilelor noastre, pentru a vedea dacă el prezintă caracteristici care ne pot dezvălui *care* este adevărata lui origine.

Dacă importanța exagerată acordată „limbilor” de către penticostalii contemporani ne pare deja suspectă, ne vom lămuri pe deplin în privința lor prin examinarea circumstanțelor în care se manifestă acest fenomen.

Departe de a fi dăruită în mod liber și spontan, fără intervenția omului – așa cum se întâmplă cu adevăratele daruri ale Sfântului Duh –, vorbirea în limbi poate fi provocată, devenind așadar un eveniment previzibil, printr-o tehnică a „rugăciunii” concentrate de grup, însoțită de cântări protestante cu mare putere de sugestie psihică („El vine! El vine!”) ce culminează cu „punerea mâinilor”. Uneori este vorba de eforturi de ordin pur fizic, de exemplu de repetarea la nesfârșit a anumitor cuvinte (Koch, p. 24), sau pur și simplu de emiterea unor sunete. O persoană a recunoscut că, asemenea multor alora, după ce vorbise în limbi, „pronunțam de multe ori silabe fără sens, în efortul de a face să pornească rugăciunea în limbi” (Sherrill, p. 127). Iar acest gen de eforturi, departe de a fi descurajate, sunt chiar recomandate de către penticostali. „A scoate sunete nu înseamnă vorbire în limbi, însă poate constitui un act de credință sinceră, pe care Duhul Sfânt îl va răsplăti dăruindu-i credinciosului puterea de a vorbi cu adevărat într-o altă limbă” (Harper, p. 11). Un alt pastor protestant spune: „Se pare că dificultatea inițială de a vorbi în limbi se datorează pur și simplu ideii că *tu* ești acela chemat să vorbească... Primele silabe și cuvinte îți pot suna ciudat. Pot fi șovăielnice și nesigure, sau chiar incoerente. Poți avea impresia că sunt cuvinte inventate de tine. Dar dacă *vei continua să vorbești cu credință*... Duhul îți va alcătui o limbă de rugăciune și de laudă” (Christenson, p. 130). Un „teolog” iezuit povestește cum a pus în practică aceste sfaturi: „După micul dejun, m-am simțit atras, cu o forță irezistibilă, către capelă, unde m-am așezat la rugăciune. Urmând metoda prin care Jim îmi povestise că a primit darul limbilor, am început să ros-

tesc încet, numai pentru mine, „la, la, la, la“. Spre marea mea uluire, limba și buzele au început să mi se miște rapid, însoțite lăuntric de un sentiment extraordinar de evlavie“ (Gelpi, p. 1).

Care creștin ortodox conștient ar putea să confunde aceste primejdioase jocuri psihice cu *darurile Sfântului Dub?*! Nu este în ele nimic creștinesc, nimic duhovnicesc. Ele țin mai curând de domeniul mecanismelor psihice care pot fi puse în mișcare cu ajutorul anumitor tehnici psihologice sau fizice, iar „vorbirea în limbi“ pare să dețină poziția cheie de „declanșator“ în acest caz. Oricum, ea nu are nici o asemănare cu darul *duhovnicesc* descris în Noul Testament, ci se apropie mai curând de „vorbirea în limbi“ de tip *șamanist*, practică în religiile primitive, în care șamanul sau vraciul recurge la o anumită tehnică pentru a intra în transă și apoi a transmite mesaje către, sau din partea, unui „dumnezeu“ într-o limbă pe care nu a învățat-o.¹

În paginile următoare, vom întâlni experiențe „harismatice“ atât de stranii, încât comparația cu șamanismul nu va mai părea forțată, mai ales dacă înțelegem că șamanismul primitiv nu este decât expresia particulară a unui fenomen „religios“ care, departe de a fi străin Occidentului modern, joacă, dimpotrivă, un rol semnificativ în viețile unora dintre „creștinii“ zilelor noastre: ne referim la mediumism.

4. Mediumismul „creștin“

Un pastor luteran german, dr. Kurt Koch, a întreprins un studiu atent și obiectiv asupra fenomenului „vorbirii în limbi“ (*The Strife of Tongues [Controversa limbilor]*). După ce a examinat sute de cazuri de manifestare a acestui „dar“, pe durata a câțiva ani, el a ajuns, cu argumente scripturistice, la concluzia că numai patru dintre aceste cazuri *ar putea* fi similare celor descrise în *Faptele Apostolilor*; nici de acestea, însă, nu era sigur. În schimb creștinul ortodox, care se sprijină pe tradiția patristică a Bisericii lui Hristos, ar judeca fenomenul cu mai mult discernământ decât dr. Koch. Oricum, chiar admitând cele patru cazuri drept excepții posibile, dr. Koch a identificat numeroase altele de posesiune demonică certă – „vorbirea în limbi“ fiind în realitate un „dar“ frecvent întâlnit la demonizați. Iar în concluzia dr. Koch găsim explicația întregii mișcări. El arată că mișcarea „vorbirii în limbi“ nu este defel o „renaștere“, căci în ea găsim prea puțină pocăință sau conștiință a păcătoșeniei omului, și dimpotrivă constatăm în primul rând dorința de a căpăta puteri și de a experimenta situații noi. Fenomenul „limbilor“ nu este darul descris în *Faptele Apostolilor*, dar nici (de cele mai multe ori) posedare demonică propriu-zisă, ci mai curând „în mod clar, în peste 95% din cazuri, această mișcare are un caracter *mediumistic*“ (Koch, p. 35).

¹ Vezi Burdick, pp. 66-67.

Ce este un „medium“? Medium-ul este o persoană dotată cu o anumită sensibilitate psihică, ce îi permite să devină vehiculul, sau mijlocul de manifestare a unor forțe sau ființe nevăzute (care sunt însă ființe reale, cum arată limpede Starețul Ambrozie de la Optina¹, întotdeauna fiind vorba de duhurile căzute care se manifestă în acest mod, și nu de „sufletele morților“, cum cred spiritiștii). Aproape toate religiile necreștine se folosesc din plin de însușirile mediumistice: clarviziune, hipnoză, vindecări „miraculoase“, puterea de a face obiectele să apară și să dispară, sau să se deplaseze dintr-un loc în altul, și așa mai departe.

Trebuie subliniat că asemenea daruri au și sfinții Bisericii Ortodoxe, însă deosebirea între adevăratul dar creștin și imitația sa de tip mediumistic este uriașă. Darul creștin al vindecărilor, de exemplu, este primit de la Dumnezeu ca răspuns la rugăciunea fierbinte, mai ales aceea a unui om plăcut lui Dumnezeu, a unui drept sau a unui sfânt (Iacov 5, 16), și de asemenea prin atingerea cu credință de lucruri sfințite de Dumnezeu (aghiazma, Sfintele Moaște etc.; vezi F. Ap. 19, 12, II Reg. 13, 21). În schimb, vindecările mediumistice, ca de altfel toate celelalte daruri de aceeași natură, se obțin cu ajutorul anumitor tehnici și stări psihice care se pot cultiva și folosi prin exercițiu, și care nu au absolut nici o legătură cu sfințenia sau cu lucrarea lui Dumnezeu. Capacitatea mediumistică este fie moștenită, fie dobândită prin contactul cu o persoană care o posedă, sau chiar prin citirea cărților de ocultism.²

Mulți mediumi declară că puterile lor nu sunt câtuși de puțin supranaturale, ci sunt capacități naturale ale omului, prea puțin cunoscute însă. Într-o anumită măsură, acest lucru este fără îndoială adevărat. Dar tot atât de adevărat este și faptul că sfera de manifestare a acestor puteri este tocmai aceea a duhurilor căzute, care nu șovăie să se folosească de prilejul oferit de oamenii care pătrund de bunăvoie pe acest tărâm, pentru a-i atrage în cursele lor, punându-și în joc propriile puteri și manifestări demonice cu scopul de a le duce sufletele la pierzare. Dar oricare ar fi explicația diferitelor fenomene mediumistice, Dumnezeu a interzis cu desăvârșire, prin Sfânta Scriptură, orice legătură a omului cu domeniul ocult: *Să nu se găsească la tine nici prezicător, sau ghicitor, sau vrăjitor, sau fermecător, nici descântător, nici chemător de duhuri, nici mag, nici de cei ce grăiesc cu morții. Căci urâciune este înaintea Domnului tot cel ce face acestea* (Deuteronom 18, 10-12; vezi și Levitic 20, 6).

În practică, mediumismul nu se poate îmbina cu atitudinea autentic creștină, căci dorința de a dobândi experiențe sau puteri mediumistice este incompatibilă cu orientarea creștină fundamentală către mântuirea sufletului. Aceasta nu înseamnă că nu există „creștini“ implicați în activități me-

¹ V.P. Bykov, *Tikhie Priiuti*, Moscova, 1913, pp. 168-170.

² Vezi Kurt Koch, *Occult Bondage and Deliverance*, Kregel Publications, Grand Rapids, Michigan, 1970, pp. 168-170.

diumistice, adeseori fără a-și da seama ce lucruri grave săvârșesc (după cum vom vedea în cele ce urmează). Înseamnă numai că aceștia nu sunt creștini adevărați, și că creștinismul lor este unul de „tip nou“, de felul celui propovăduit de Nicolai Berdiaev, care va fi și el analizat în paginile următoare. Dr. Koch, cu toată apartenența sa la protestantism, face o observație corectă când spune: „Viața *religioasă* a persoanei nu este afectată de ocultism sau de spiritism. Spiritismul este, în mare măsură, o mișcare cu caracter «religios». Diavolul nu ne face «ne-religioși»... Dar este o mare deosebire între a fi religios și a te naște din nou prin Duhul lui Dumnezeu. Constatăm, din păcate, că denominațiunile creștine de astăzi numără mai mulți oameni «religioși» decât creștini adevărați”.¹

În lumea occidentală de astăzi, cea mai cunoscută formă de mediumism sunt ședințele de spiritism, prin care se intră în contact cu anumite forțe care produc efecte observabile cum ar fi ciocănituri, voci, diferite forme de comunicare – scrierea automată sau vorbirea în limbi necunoscute –, deplasarea obiectelor, apariții de mâini sau de chipuri „umane“ care pot fi uneori fotografiate. Aceste efecte sunt obținute cu ajutorul unor anumite tehnici și atitudini ale celor prezenți, privitor la care cităm aici fragmente dintr-un manual de referință în domeniu²:

1. *Pasivitatea*: „Intensitatea activității unui spirit depinde de gradul de pasivitate sau de docilitate pe care le găsește la persoana sensibilă, sau la medium. Capacitățile mediumistice... pot fi dobândite prin exercițiu susținut, de către oricine își abandonează, în mod deliberat și conștient, atât trupul, cât și facultățile psihice și intelectuale, unui spirit care îl invadează și îl controlează“.

2. *Solidaritatea de credință*: Toți cei de față trebuie să aibă „o atitudine mentală favorabilă, care să o susțină pe cea a mediumului; fenomenele spiritiste sunt facilitate de o anumită empatie care ia naștere din armonia de idei, de vederi și de sentimente ce există între participanți și medium. Dacă între membrii «cercului» lipsește această empatie și armonie, sau dacă voința proprie a participanților nu este total abandonată, atunci ședința eșuează“. De asemenea, „numărul participanților este de mare importanță. Dacă el este prea mare, poate dăuna armoniei atât de necesare pentru reușita ședinței“.

3. Toți cei prezenți „se prind de mâini pentru a forma așa-numitul *cerc magnetic*. Prin acest circuit închis, fiecare membru contribuie cu o anumită cantitate de energie, acumulându-se astfel o forță care se comunică colectiv

¹ Kurt Koch, *Between Christ and Satan*, Kregel Publications, 1962, p. 124. Împreună cu *Ocult Bondage*, această carte a dr. Koch confirmă în mod remarcabil, pe baza unor evenimente consemnate în secolul al XX-lea, practic toate manifestările mediumistice, magice, vrăjitorești etc., pe care le menționează Sfânta Scriptură și Viețile Sfinților ortodocși – manifestări a căror sursă, desigur, este diavolul. Cititorul ortodox nu are de corectat decât puține dintre interpretările dr. Koch.

² Simon A. Blackmore, *Spiritism: Facts and Frauds*, Benziger Bros., New York, 1924, cap. IV, „Mediumii“, pp. 89-105 passim.

mediumului“. Totuși, „cercul magnetic“ este necesar numai pentru mediumii cu capacități mai puțin dezvoltate. Madame Blavatski, fondatoarea „teozofiei“ moderne, ea însăși un medium, și-a arătat disprețul față de această tehnică rudimentară de spiritism, după ce cunoscuse în Orient mediumi mult mai puternici, de felul fachirului descris în capitolul al III-lea al cărții de față.

4. „*Atmosfera* necesară ședințelor de spiritism se creează prin mijloace artificiale, cum ar fi muzica de fond, în surdină, intonarea de imnuri, sau chiar rostirea unor rugăciuni“.

Desigur, ședințele spiritiste reprezintă doar o formă destul de rudimentară de mediumism – deși, tocmai din acest motiv, tehnicile la care recurge sunt cu atât mai evidente – și doar rareori produc rezultate spectaculoase. Există în schimb forme cu mult mai subtile, dintre care unele trec chiar drept „creștine“. Ca să înțelegem acest lucru nu trebuie decât să luăm, spre exemplu, tehnici de „vindecare prin credință“ cum sunt cele ale lui Oral Roberts (care înainte de a intra în Biserica Metodistă, a fost pastor al sectei „Sfințeniei Pentecostale“). El vindecă în mod „miraculos“, cu ajutorul unui „cerc magnetic“ alcătuit din persoane care au însușirile necesare de pasivitate, afinități și armonie de „credință“ și care își pun fiecare mâinile pe televizor, în timpul emisiunii lui Roberts; vindecările se pot produce chiar bând un pahar de apă care a stat pe televizor și care a absorbit astfel fluxul energiilor mediumistice care au acționat prin intermediul acestuia. Dar astfel de vindecări, ca și cele obținute prin spiritism și prin magie, au mai târziu consecințe grave, producând boli psihice, ca să nu mai vorbim de dezechilibrul sufletesc.¹

În privința vindecărilor se cere multă prudență, căci diavolul imită într-una lucrarea lui Dumnezeu, și de aceea mulți oameni cu însușiri mediumistice sunt convinși că rămân buni creștini, și că aceste daruri le vin de la Duhul Sfânt. Se poate spune însă același lucru și despre „renașterea harismatică“, și anume că este vorba, în esență, despre o formă de mediumism?

Într-adevăr, comparând mișcarea „renașterii harismatice“ cu fenomenul mediumismului, ceea ce ne izbește în primul rând este faptul că adunările de rugăciune „harismatică“ întrunesc toate cerințele principale ale ședințelor de spiritism descrise mai sus; în schimb, *nici una* dintre aceste cerințe nu se regăsește, în aceeași formă sau în aceeași măsură, în cultul autentic creștin al Bisericii Ortodoxe.

1. „Pasivitatea“ ședințelor de spiritism corespunde stării pe care teoreticienii mișcării harismatice o descriu drept „un fel de *abandon*... Acest abandon privește nu numai conștientul, disponibilizat printr-un act deliberat de voință, ci și câmpul mai larg, și mai puțin cunoscut, al inconștientului... Tot ceea ce putem face este să ne predăm cu totul – cu trupul, cu mintea, și

¹ Despre Oral Roberts, vezi Kurt Koch, *Occult Bondage*, pp. 52-55.

chiar cu limba –, astfel încât Duhul lui Dumnezeu să pună stăpânire pe noi pe deplin... În această stare suntem pregătiți – atunci când toate barierele sunt îndepărtate și Dumnezeu se mișcă cu putere în întreaga noastră ființă“ (Williams, pp. 62-63; sublinierile din textul original). O asemenea atitudine „spirituală“ nu este câtuși de puțin creștină, ci este mai curând caracteristică budismului Zen, „misticismului“ oriental, hipnozei și spiritismului. O pasivitate atât de exagerată este cu totul străină de spiritualitatea ortodoxă, și nu constituie altceva decât o invitație fățișă pentru acțiunile înșelătoare ale demonilor. Un observator al întrunirilor penticostale, deși favorabil acestora, notează că cei care vorbesc în limbi sau traduc „par că intră în transă“ (Sherrill, p. 87). Pasivitatea merge atât de departe în unele comunități „harismatice“, încât acestea renunță să se mai organizeze sau să stabilească vreo ordine a slujbelor, făcând totul așa cum le dictează „Duhul“.

2. Există, fără îndoială, o puternică „solidaritate de credință“ – și nu este vorba numai de simpla comuniune a credinței creștine și a speranței de mântuire, ci de o unanimitate în dorința și în anticiparea unor fenomene „harismatice“. Acest lucru se poate spune despre absolut toate întrunirile de rugăciune „harismatică“; se cere o solidaritate încă și mai puternică în cazul unui „botez cu Duhul Sfânt“, care de obicei are loc într-o cămăruță separată, în prezența unui număr restrâns de persoane care au primit deja „botezul“. Este suficient ca unul singur dintre cei de față să aibă gânduri negative cu privire la ceea ce se întâmplă, pentru ca „Botezul“ să nu mai aibă loc – după cum reținerea și rugăciunile preotului ortodox, descrise mai sus (cap. III), au fost suficiente pentru a destrăma imaginea iluzorie produsă de fachirul din Ceylon.

3. „Cercul magnetic“ spiritist este echivalentul „punerii mâinilor“ la penticostali, care este întotdeauna îndeplinită de persoane care la rândul lor au primit „botezul“ vorbirii în limbi, și care servesc, așa cum afirmă înșiși penticostalii, drept „canale de transmitere a Duhului Sfânt“ (Williams, p. 64) – un termen pe care îl folosesc și spiritiștii, cu referire la mediumi.

4. Atmosfera „harismatică“, ca și cea a ședințelor de spiritism, este indusă cu ajutorul unor imnuri și rugăciuni cu rol de sugestionare, adeseori și prin bătăi din palme, al căror efect este o „excitare psihică crescândă, aproape până la transă“ (Sherrill, p. 23).

S-ar putea obiecta că aceste asemănări dintre mediumism și mișcarea penticostală sunt simple coincidențe; așadar, pentru a putea stabili dacă „renașterea harismatică“ are într-adevăr caracter mediumistic, va trebui să vedem ce fel de „spirit“ se comunică prin „canalele“ penticostale. Un număr de mărturii ale celor care au trecut prin experiența „botezului“ – fiind convinși că primesc Duhul Sfânt – demonstrează care este natura lui reală. „Cei din grup au strâns cercul în jurul meu. Păreau că formează cu trupurile lor o pâlnie care concentra fluxul Duhului care pulsa în cameră, făcându-l să se scurgă în mine,

cum ședeam acolo“ (Sherrill, p. 122). La o adunare de catolici „penticostali“, „oricine intra era practic doborât la pământ de prezența vizibilă, copleșitoare a lui Dumnezeu“ (Ranaghan, p. 79). Să facem o comparație cu „vibrațiile“ din atmosfera anumitor ritualuri păgâne și hinduse (vezi cap. IV). O altă persoană își descrie astfel experiența „baptismală“: „Simțeam că Domnul se află în cameră și că se apropie de mine. Nu-L vedeam, dar am fost împins pe spate. Căzând, mi se părea că plutesc“ (*Logos Journal*, noiembrie-decembrie 1971, p. 47). Vom oferi mai jos și alte exemple similare, în cadrul analizării manifestărilor fizice care însoțesc experiențele „harismatice“. Cert este că Duhul Sfânt nu ar putea fi descris în acest mod!

Să reamintim o ciudată caracteristică a vorbirii în limbi „harismatice“, pe care deja am menționat-o: faptul că ea nu este un dar primit numai la început, în momentul „botezului cu Duhul Sfânt“, ci că trebuie să continue (atât în public, cât și în particular) și să devină un „element esențial“ al vieții religioase, căci în caz contrar „darurile Duhului“ pot înceta. Un scriitor „harismatic“ presbiterian vorbește despre funcția specifică a acestei practici, ca fiind aceea de „pregătire“ pentru întrunirile „harismatice“: „Adeseori un mic grup se reunește cu câțva timp înainte, pentru a se ruga în Duhul [adică în limbi]. În felul acesta, se intensifică sentimentul prezenței și lucrării lui Dumnezeu, cu care se intră în adunare“. Și adaugă: „Constatăm că rugăciunea mentală în Duhul, din cursul acestei întâlniri, ne ajută să ne menținem receptivitatea față de prezența lui Dumnezeu... [căci] după ce te obișnuiești cu rugăciunea cu voce tare în limbi ... devine posibil ca respirația, atingând coardele vocale și limba, să devină o manifestare a însăși suflării Duhului, și astfel rugăciunea să poată continua la fel de puternic în tăcere, lăuntric“ (Williams, p. 31). Să ne mai amintim și că vorbirea în limbi poate fi declanșată și în mod artificial, prin „emiterea de sunete cu gura“ – și vom ajunge inevitabil la concluzia că vorbirea în limbi „harismatică“ nu este deloc un „dar“, ci o *tehnică*, ea însăși dobândită cu ajutorul altor tehnici și care, la rândul său, antrenează alte „daruri ale Duhului“, *cu condiția să fie practicate și cultivate*. Oare nu este aceasta principala realizare a Mișcării Penticostale contemporane – *faptul că a descoperit o nouă tehnică mediumistică, prin care creează și menține o stare psihică în care dobândirea de „daruri“ miraculoase devine un lucru obișnuit?* Iar dacă într-adevăr așa este, atunci definiția „harismatică“ a „punerii mâinilor“ – ca fiind „o simplă slujire a uneia sau mai multor persoane, care servesc drept „canale“ de transmitere a Duhului Sfânt, către alții care nu au fost încă binecuvântați cu acest dar“, condiția esențială fiind „ca cei care slujesc să fi avut ei înșiși experiența primirii Duhului Sfânt“ (Williams, p. 64) – descrie tocmai *transferul însușirilor mediumistice de la cei care le-au dobândit deja și sunt ei înșiși medii*. „Botezul cu Duhul Sfânt“ devine astfel *inițiere mediumistică*.

Într-adevăr, dacă „renașterea harismatică“ este în realitate o mișcare medimistică, atunci se clarifică multe dintre lucrurile care ar rămâne nelămurite, în cazul în care o privim ca pe o mișcare creștină. Ea a apărut în America, țara în care spiritismul se născuse cu cincizeci de ani mai înainte, într-un climat psihologic similar: o pietate protestantă secătuită de raționalism și copleșită deodată de experiența – reală – a unei „puteri“ nevăzute, cu neputință de explicat pe cale rațională sau științifică. Mișcarea cunoaște cel mai mare succes tocmai în țările în care spiritismul și mediumismul au o îndelungată tradiție: America și Marea Britanie, în primul rând, apoi Brazilia, Japonia, Filipinele, Africa neagră. Nu găsim aproape nici un caz de „vorbire în limbi“ în mediile creștine – fie și numai cu numele – timp de peste 1600 de ani după vremea Sfântului Apostol Pavel (și chiar și atunci, este vorba de fenomene izolate și efemere, cu caracterul unor manifestări isterice), exact până la apariția Mișcării Penticostale în secolul al XX-lea, după cum arăta un istoric al fenomenelor de „entuziasm“ religios.¹ Și totuși, acest „dar“ îl au numeroși șamani și vraci în religiile primitive, și de asemenea mulți mediumi, spirițiști și demonizați din zilele noastre. „Profețiile“ și „interpretările“ din cadrul întrunirilor religioase „harismatice“, după cum vom vedea, sunt ciudat de vagi și de stereotipe, fiind lipsite de orice conținut specific creștin și profetic. Doctrina este subordonată empiricului: deviza ambelor mișcări ar putea fi cuvintele repetate la nesfârșit de susținătorii mișcării „harismatice“: „*această tehnică dă rezultate!*“ – capcană în care, după cum am văzut, cad și victimele hinduismului. Nu încapе îndoială că „renașterea harismatică“, sub aspectul manifestărilor ei, este cu mult mai apropiată de spiritism și în general de religiile necreștine, decât de creștinismul ortodox. Vom mai oferi multe exemple care demonstrează acest adevăr.

Am citat până acum, în afară de declarațiile dr. Koch, numai mărturii favorabile „renașterii harismatice“, venite din partea unor persoane care aveau convingerea că asistaseră la lucrările Duhului Sfânt. Să prezentăm acum și mărturiile câtorva oameni care au părăsit mișcarea „harismatică“, sau care au refuzat să i se alăture, deoarece au înțeles că „duhul“ care o animă *nu* este Duhul Sfânt.

1. Iată ce povestește un tânăr din Leicester (Anglia): El și prietenul lui frecventau biserica de câțiva ani, când au fost invitați la întrunirea unui grup de vorbitori în limbi. Atmosfera adunării i-a antrenat și, după încheierea ei, s-au rugat ca să primească noua binecuvântare și botezul cu Duhul Sfânt. După rugăciuni stăruitoare, au simțit că îi învăluie ceva fierbinte. Erau foarte exaltați. Timp de câteva săptămâni au fost încântați de noua experiență; treptat însă, valurile de entuziasm au început să scadă. Tânărul a observat că își

¹ Ronald A. Knox, *Enthusiasm, a Chapter in the History of Religion*, Oxford (Galaxy Book), 1961, pp. 550-551.

pierduse orice dorință de a mai citi Biblia și de a se ruga. Analizându-și situația în lumina Scripturii, și-a dat seama că nu este de la Dumnezeu, s-a căit și a renunțat la vorbirea în limbi... Prietenul său, însă, a continuat să o practice, ceea ce l-a distrus în cele din urmă. Astăzi, nici nu îl mai preocupă ideea de a duce o viață creștină“ (Koch, p. 28).

2. Doi pastori protestanți s-au dus la o biserică presbiteriană din Hollywood, pentru a lua parte la o adunare de rugăciune „harismatică“. „Ne înțelesesem mai înainte ca, în momentul în care va începe prima persoană să vorbească în limbi, să ne rugăm amândoi cam așa: «Doamne, dacă darul acesta este de la Tine, binecuvântează-l pe acest frate, dar dacă nu este, oprește-l și fă ca nimeni să nu mai poată vorbi în limbi de față cu noi». Ceremonia începu cu o scurtă rugăciune de deschidere rostită de un tânăr, după care cu toții au prins să se roage. O femeie începu să vorbească într-o limbă străină, fluent și fără nici o ezitare sau poticnire. Nu s-a tradus ce spunea. Pastorul B. și cu mine am început să ne rugăm în minte, așa cum convenisem. Și ce s-a întâmplat? Nimeni nu a mai vorbit în limbi, deși de obicei la asemenea adunări toți membrii grupului, cu excepția unui arhitect, se rugau în limbi necunoscute“ (Koch, p. 15). Să reținem că în absența unei solidarități de credință de tip mediumist, fenomenul nu mai are loc.

3. „O femeie din San Diego, California, a venit să-mi ceară sfatul. Mi-a povestit un lucru șocant, care i s-a întâmplat din cauza activității misionare a unui membru al mișcării «limbilor». Ea se dusese la întrunirile lui, în care acesta susținea necesitatea primirii acestui «dar». După o astfel de întrunire, a acceptat ca el să-și pună mâinile asupra ei, pentru a primi botezul Duhului Sfânt și darul vorbirii în limbi. În clipa aceea, a căzut la pământ, fără cunoștință. Când și-a revenit, era încă întinsă pe podea, iar gura i se deschidea și se închidea automat, fără să poată scoate nici un cuvânt. Era îngrozită. În jurul ei se adunaseră câțiva adepți ai evanghelistului, care i-au strigat: «Soră, ce minunat ai vorbit în limbi! Acum îl ai cu adevărat pe Duhul Sfânt!» Dar victima acestui așa-zis botez se lămurise. Nu s-a mai întors la întrunirile vorbitorilor în limbi. Când a venit să-mi ceară sfatul, încă mai suferea de pe urma efectelor acestui «botez spiritual»“ (Koch, p. 26).

4. Un creștin ortodox din California povestește o întâlnire cu un pastor „plin de duh“, care împărtășea vederile principalilor reprezentanți catolici, protestanți și pentecostali ai „renașterii harismatice“: „A vorbit în limbi timp de cinci ore, și a folosit toate mijloacele posibile (psihologice, hipnotice, «punerea mâinilor») pentru a-i convinge pe cei prezenți să primească «botezul Duhului Sfânt». A fost o scenă îngrozitoare. Când și-a pus mâinile pe prietena noastră, ea a început să scoată niște sunete guturale, să geamă, să plângă și să țipe. Misionarul era foarte încântat de toate acestea. Ne-a spus că ea suferea pentru alții – că se ruga pentru ei. Când și-a «pus mâinile» pe capul

meu, am avut presentimentul unui mare rău. În «limbile» pe care le vorbea se amestecau cuvinte în engleză: «Ai darul profeției. O simt». «Deschide-ți gura și profeția va curge de la sine.» «Blochezi Duhul, nu-L lași să vorbească.» Din mila lui Dumnezeu mi-am ținut gura închisă, dar sunt convins că, dacă aș fi vorbit, altcineva s-ar fi rostit de fapt prin mine“ (relatare confidențială).

5. Cititorii revistei *The Orthodox Word* își mai amintesc, poate, de „priveghiul“ organizat de Arhiepiscopia Siriacă Antiohiană din New York, cu ocazia Convenției sale din august 1970. Acolo, după ce s-a creat o atmosferă dramatică, încărcată de emoție și de intensă excitare psihică, câțiva tineri au început să „depună mărturie“ despre felul în care îi mișca pe ei „duhul“. Dar mulți dintre cei prezenți au relatat mai târziu că atmosfera era „întunecată și amenințătoare“, „apăsătoare“, „negativă și paralizantă“, „sufocantă“, și că prin mijlocirea minunată a Sfântului Gherman din Alaska, a cărui icoană se afla în sală, întrunirea s-a întrerupt și odată cu ea s-a risipit atmosfera malefică¹.

Există numeroase alte cazuri în care oamenii și-au pierdut interesul pentru rugăciune, pentru citirea Sfintei Scripturi și pentru creștinism în general, și care chiar au ajuns să creadă, după cum a recunoscut un student, că „nu mai avea nevoie să citească Biblia. Dumnezeu Tatăl însuși avea să-i apară și să-i vorbească“ (Koch, p. 29).

Vom mai avea ocazia să cităm mărturiile multora, care nu văd nimic negativ sau rău în experiențele „harismatice“, și vom analiza semnificația acestor mărturii. În orice caz, fără a trage încă o concluzie cu privire la natura exactă a „duhului“ care provoacă fenomenele „harismatice“, pe baza dovezilor menționate mai sus, ne putem declara deja de acord cu dr. Koch, care spune: „Mișcarea vorbirii în limbi este expresia unei stări psihice delirante, prin care se manifestă acțiunea puterilor demonice“ (Koch, p. 47). Cu alte cuvinte, mișcarea – care are într-adevăr caracter „delirant“, de vreme ce participanții se abandonează unui „duh“ care nu este Duhul Sfânt –, nu este neapărat demonică în sine sau în intențiile sale (cum sunt, cu siguranță, ocultismul și satanismul contemporan), dar prin natura sa este deosebit de receptivă față de lucrarea unor puteri evident demonice, care se și manifestă adeseori în cadrul ei.

Cartea de față a fost citită de un număr de persoane care au luat parte la mișcarea „renașterii harismatice“; mulți dintre ei au abandonat-o, realizând că duhul pe care îl întâlneau în fenomenele „harismatice“ nu era Duhul Sfânt. Acelora care sunt implicați acum în mișcarea „harismatică“ și citesc această carte, dorim să le spunem: Aveți, poate, impresia că ceea ce ați trăit în cadrul mișcării „harismatice“ a fost în general un lucru bun (chiar dacă aveți unele rezerve în legătură cu anumite lucruri pe care le-ați văzut sau vi s-au întâmplat); poate nu puteți crede că ar putea fi ceva demonic în ea. Afirmând că mișcarea „harismatică“ este de inspirație mediumistică, nu contestăm *toate*

¹ *The Orthodox Word*, nr. 33-34, 1970, pp. 196-199.

experiențele pe care le-ați avut. Dacă ați fost treziți la căință pentru păcatele voastre, dacă ați înțeles că Domnul Iisus Hristos este Mântuitorul lumii, dacă ați câștigat o iubire sinceră față de Dumnezeu și de aproapele – toate acestea sunt bune și nu se vor pierde, în clipa în care vă desprindeți de mișcarea „harismatică”. Dacă însă credeți că „vorbirea în limbi”, sau „profetizarea”, sau oricare alt fenomen „supranatural” pe care l-ați întâlnit, vine de la Dumnezeu, atunci cartea de față vă cheamă să înțelegeți că adevărata trăire duhovnicească creștină este cu mult mai adâncă decât orice ați simțit până acum, că vicleniile diavolului sunt cu mult mai subtile decât v-ați imaginat, că înclinația firii noastre omenești căzute de a lua amăgirea drept adevăr, și confortul afectiv drept experiențe de natură spirituală, este cu mult mai mare decât ați fi crezut. Subcapitolul următor va analiza aceste lucruri mai pe larg.

Cât despre natura exactă a „limbilor” care se vorbesc astăzi, probabil nu există un răspuns simplu. Ceea ce știm sigur este că în pentecostalism, ca și în spiritism, atât elementele de fraudă, cât și cele de sugestionare joacă un rol important în crearea acelei presiuni psihice – uneori foarte intensă – cu ajutorul căreia cercurile „harismatice” forțează apariția fenomenelor respective. Astfel, un membru al „Mișcării lui Iisus”, sectă predominant pentecostală, mărturisește că vorbirea sa în limbi „era pur și simplu o chestiune de acumulare a emoțiilor, în care mormăiam niște cuvinte la întâmplare”, iar un altul recunoaște cinstit: „când m-am convertit, cei de acolo mi-au spus că trebuia pur și simplu s-o fac. Așa că m-am rugat să pot [vorbi în limbi], și chiar îi imitam și mă prefăceam, ca să creadă că am primit și eu darul” (Ortega, p. 49). Așadar, unele dintre aceste „limbi” sunt cu siguranță neautentice, sau în cel mai bun caz sunt produsul autosugestiei, în condițiile unei stări emoționale cvasi-isterice. Există totuși, în cercurile pentecostale, și cazuri bine documentate de vorbire într-o limbă străină pe care persoanele respective nu o învățaseră (Sherrill, pp. 90-95); există și multe mărturii privitoare la naturalețea, siguranța și calmul (fără urmă de comportament isteric) cu care aceștia „vorbesc în limbi”; există, de asemenea, și fenomenul înrudit al „cântării în limbi”, cu totul ieșit din comun, în care „duhul” inspiră și melodia și mai multe persoane cântă în cor, producând un efect care a fost descris ca fiind „straniu, dar în același timp extraordinar de frumos” (Sherrill, p. 118) și „inimaginabil, neomenesc” (Williams, p. 33). Este evident așadar că fenomenul „vorbirii în limbi” din zilele noastre nu pare a avea doar explicații de natură psihologică sau emoțională. Dacă nu se datorează lucrării Duhului Sfânt – și am demonstrat cu prisosință că nu acesta este cazul – atunci el, ca fenomen autentic „supranatural”, nu poate fi decât manifestarea unui dar provenit de la *un alt fel de duh*.

Pentru a-l identifica mai precis, și pentru a înțelege mai deplin mișcarea „harismatică”, nu numai sub aspectul manifestărilor, ci și sub aspectul „spiri-

tualității“ sale, va trebui să studiem mai atent sursele patristice ortodoxe. Și, înainte de toate, va trebui să ne întoarcem la una dintre învățăturile Părinților ortodocși, pe care am citat-o deja în această serie de studii, ca explicație a atracției exercitate de hinduism asupra adepților săi: este vorba de *prelest*¹, sau de înșelăciunea diavolească.

5. Înșelăciunea diavolească

Conceptul de *înșelăciune diavolească*, unul dintre cele mai importante în învățătura Părinților Bisericii Ortodoxe, lipsește cu desăvârșire din spiritualitatea protestantă și romano-catolică, din care s-a desprins mișcarea „harismatică“. Acest fapt explică de ce o înșelare atât de evidentă a putut pune stăpânire asupra atâtor „creștini“ cu numele, și cum un „profet“ ca Nicolai Berdiaev, care provine dintr-un mediu ortodox, poate considera că este absolut esențial ca, în „noua eră a Duhului Sfânt“, „să se renunțe la viziunea ascetică asupra lumii“. Cauza este limpede: această viziune ascetică [patristică] oferă unicul mijloc prin care omul, odată ce a primit Duhul Sfânt prin Tainele Botezului și Mirungerii, poate continua cu adevărat să lucreze toată viața pentru dobândirea și păstrarea Duhului; ea ne învață cum să avem discernământ duhovnicesc și să ne păzim de înșelăciunea diavolească. „Noua spiritualitate“, la care visa Berdiaev și pe care o pune în practică „renașterea harismatică“, se întemeiază pe cu totul altceva și, în lumina învățaturii patristice ortodoxe, se dovedește a fi o fraudă. Ca atare, nu este loc pentru ambele concepții în același univers spiritual. Pentru a accepta „noua spiritualitate“ a „renașterii harismatice“, trebuie să respingi Ortodoxia; și invers, pentru a rămâne cu adevărat un bun creștin ortodox, trebuie să respingi „renașterea harismatică“, ea nefiind altceva decât o contrafacere a Ortodoxiei.

Pentru a arăta mai clar acest lucru, vom expune în cele ce urmează învățătura Bisericii Ortodoxe despre înșelăciunea diavolească, așa cum o rezumă (în secolul al XIX-lea) Sfântul Ignatie Briancianinov, el însuși unul dintre marii Părinți ai vremurilor mai apropiate.

Există două forme principale de înșelăciune diavolească [*prelest*]. Prima, care este și cea mai spectaculoasă, apare atunci când cineva se luptă să atingă un înalt nivel spiritual sau viziuni, fără a se fi curățit însă de patimi și bazându-se numai pe propria sa judecată. Unui astfel de om, diavolul îi dăruiește „viziuni“. Se găsesc multe astfel de exemple în *Viețile Sfinților*, carte de căpătâi a învățaturii patristice ortodoxe. Astfel, Sfântul Niceta, episcopul Novgorodului (31 ianuarie), s-a retras în pustie nepregătit și încălcând sfatul starețului său, și după scurt timp a început să audă o voce care se ruga împreună cu el. Apoi i-a vorbit însuși „Domnul“ și i-a trimis un „înger“ care să se

¹ În limba rusă în original (*n. nr.*).

roage în locul lui și să-l învețe să citească cărți în loc să se roage, și să dea învățături celor care îl căutau pentru sfat. Așa a și făcut, văzându-l neîncetat pe „înger“ stând alături de el în rugăciune, iar oamenii care îl cercetau erau uimiți de înțelepciunea lui și de „darurile Duhului Sfânt“ de care părea să fie plin, între care și darul de a face profeții care se împlineau întotdeauna. Înșelăciunea s-a dat pe față abia atunci când părinții din mănăstire au aflat de aversiunea lui față de Noul Testament (cu toate că din Vechiul Testament, pe care nu-l citise niciodată, putea cita pe de rost). Prin rugăciunile lor Niceta s-a întors la pocăință, „minunile“ pe care le făcea au încetat, iar mai târziu a ajuns la adevărata sfințenie.

Și Sfântul Isaac din Peșterile Kievului (14 februarie) a văzut o lumină mare în care i-a apărut „Hristos“ înconjurat de „îngeri“; când Isaac, fără a-și face semnul Crucii, i s-a închinat, demonii au căpătat putere asupra lui și, prinzându-l într-o horă drăcească, l-au lăsat abia viu. Și el a ajuns, mai târziu, la măsura sfințeniei.

Există multe alte cazuri asemănătoare, în care „Hristos“ și „îngerii“ s-au arătat unor asceți cărora le-au dăruit puteri uimitoare și „daruri ale Duhului Sfânt“, prin care cei înșelați au fost duși în cele din urmă la nebunie sau la sinucidere.

Mai este însă o altă formă, de înșelăciune diavolească, cu mult mai răspândită și mai puțin spectaculoasă, prin care victimelor nu li se oferă viziuni extraordinare, ci doar li se exaltă „sentimentele religioase“. Aceasta apare, după cum scrie Sfântul Ignatie Briancianinov, „când inima dorește și tinde spre bucuria simțămintelor sfinte și dumnezeiești, fără a fi deplin pregătită pentru ele. Cel care nu are o inimă înfrântă, care își asumă orice fel de merit sau valoare personală, care nu se ține neabătut de învățătura Bisericii Ortodoxe, ci, luându-se după vreo alta, își urmează propria judecată sau ascultă de învățături ne-ortodoxe, acela se află într-o stare de înșelare“. În Biserica Romano-Catolică se găsesc nenumărate „cărți de învățătură“ scrise de oameni aflați în această stare; un exemplu este *Urmarea lui Hristos* de Thomas de Kempis, despre care Sfântul Ignatie scrie: „Domnește în această carte, desprinzându-se de pe fiecare pagină, suflul duhului rău, care îl încântă pe cititor și îl ametește... Cartea îl îndeamnă pe cititor direct către comuniunea cu Dumnezeu, fără a pomeni nimic de curățirea prin pocăință, care trebuie să premergea acestei stări... Prin ea oamenii trupești [necurățiți de patimi] sunt răpiți de o bucurie și de o exaltare dobândite fără nici o strădanie, fără lepădarea de sine, fără pocăință, fără *răstignirea trupului împreună cu patimile și cu poftetele* (Gal. 5, 24), fiind mulțumiți de sine și mândri de starea căzută în care se află“. Iar urmarea, după cum scrie Ivan M. Konțevici, marele propovăduitor al învățăturii patristice¹, este că „nevoitorul, străduindu-se să își aprindă în inimă iubirea de Dumnezeu fără a se fi îngrijit mai întâi de pocă-

¹ Vezi *The Orthodox Word*, nr. 4, 1965, pp. 155-158.

ință, se silește să guste sentimentele de bucurie și de extaz, dar nu obține decât contrariul; el intră în comuniune cu Satan și se îmbolnăvește de ură față de Duhul Sfânt” (Sfântul Ignatie Briancianinov).

Tocmai aceasta este starea reală în care se află adepții „renașterii harismatice”, fără a o bănuși măcar. Vom vedea clar acest lucru comparându-le, punct cu punct, experiențele și concepțiile cu învățătura Sfinților Părinți ai Ortodoxiei, așa cum o rezumă Episcopul Ignatie Briancianinov.

A. Atitudinea față de experiențele „spirituale”

Cunoscând prea puțin, sau chiar deloc, adevăratele surse ale spiritualității creștine – Sfintele Taine ale Bisericii, și învățăturile duhovnicești transmise prin Sfinții Părinți de la Hristos și Apostolii Săi – membrii mișcării „harismatice” nu sunt în măsură să deosebească harul lui Dumnezeu de falsificările și de imitațiile lui. Toți autorii „harismatici” demonstrează o mai mare sau mai mică lipsă de precauție și de discernământ cu privire la experiențele prin care trec. Unii dintre romano-catolicii adepți ai mișcării pentecostale, de pildă, săvârșesc o „exorcizare” înainte de a cere „botezul Duhului”; însă acest gest este tot atât de eficace, cum se va vedea, ca și scoaterea demonilor de către iudeii din *Faptele Apostolilor* 19, 15, cărora diavolul le răspunde: *Pe Iisus Îl cunosc și îl știu și pe Pavel, dar voi cine sunteți?* Sfântul Ioan Cassian, unul dintre marii Părinți ortodocși din Apusul Europei (sec. V), care a scris cu mare putere de discernământ despre lucrarea Duhului Sfânt în *Convorbirea despre darurile dumnezeiești*, spune că „cel care crede că are darul vindecărilor, umflându-se de trufie, cade foarte rău. Așa se face că demonii, chemând numele celor pe care-i cunosc că nu au deloc nici meritele sfințeniei și nici roade duhovnicești, se prefac învinși de ei, cum că părăsesc trupurile celor din care sunt alungați. Despre aceștia se spune în Sfânta Scriptură: *Se vor ridica hristoși mincinoși și proroci mincinoși și vor face semne mari și minuni, ca să amăgească, de va fi cu puțință, pe cei aleși.*”¹

„Vizionarul” suedez Emanuel Swedenborg – straniu precursor, în secolul al XVIII-lea, al revivalismului ocult și „spiritual” al zilelor noastre – avea o îndelungată experiență privitoare la „spirite”, cu care comunica frecvent. El distingea două feluri de spirite, unele „bune” și altele „rele”; experiența sa a fost recent confirmată de concluziile unui psihiatru care lucra cu pacienți ce sufereau de „halucinații”, în cadrul unei clinici de boli mintale din Ukiah, California. Acesta a luat în serios vocile auzite de către pacienții săi și a purtat chiar o serie de „dialoguri” cu ele, chiar prin intermediul pacienților. Ca și Swedenborg, el a tras concluzia că există două categorii foarte diferite de

¹ *Convorbirea XV:2*, cf. trad. în limba română de Prof. David Popescu, în *Sfântul Ioan Cassian, Scrieri Alese*, Colecția PSB, vol. 57, București, EIBMBOR, 1990, p. 596.

„ființe“ cu care pacienții intrau în contact: cele „superioare“, respectiv cele „inferioare“. Iată cuvintele sale: „Vocile ființelor de ordin inferior seamănă cu cele ale bețivilor dintr-un bar, care se distrează hărțuindu-i și chinuindu-i pe ceilalți. Ei le sugerează pacienților gesturi scabroase și apoi îi ceartă pentru că i-au ascultat. Găsesc punctul slab al conștiinței și acționează într-una asupra lui... Vocabularul și ideile spiritelor inferioare sunt limitate, în schimb au o voință îndârjită de a distruge... Exploatează orice slăbiciune și credință a pacientului, pretind că au puteri nemăsurate, mint, fac promisiuni, pentru ca apoi să-i submineze voința... Spiritele inferioare sunt întotdeauna nereligioase sau anti-religioase... Unuia dintre pacienți i s-au arătat sub chipul convențional al diavolilor și și-au spus demoni...”

Cu totul deosebite sunt halucinațiile de ordin superior, cu mult mai rare... Acest contrast poate fi ilustrat prin experiența unuia dintre pacienți. Acesta auzise spiritele de ordin inferior, certându-se multă vreme între ele, despre felul în care voiau să-l omoare. Dar a văzut și o lumină ca soarele, apropiindu-se de el în timpul nopții. Și-a dat seama că este de ordin diferit, căci lumina aceea îi respecta libertatea și se retrăgea, dacă îl speria... Când omul prinse curaj și se apropie de acest soare prietenos, pătrunse într-un univers supranatural... Odată i-a apărut un personaj extraordinar de puternic și de impresionant, care părea a fi Hristos... Unii pacienți au, pe rând, halucinații de ambele ordine, și se simt prinși la mijloc între un iad și un rai personal. Mulți alții nu cunosc decât atacurile ordinului inferior. Ordinul superior își proclamă autoritatea asupra celui inferior și, într-adevăr, o și demonstrează uneori, dar nu într-atât încât pacienții să se liniștească... Ordinul superior pare a fi deosebit de înzestrat, de sensibil, de înțelept și religios.¹

Oricine a citit *Viețile Sfinților* ortodocși și alte scrieri patristice știe însă că toate aceste spirite – cele „bune“ ca și cele „rele“, sau „inferioare“ și „superioare“ – sunt demoni, și că deosebirea între spiritele cu adevărat bune (îngerii) și aceste duhuri rele nu se poate face pe baza sentimentelor și impresiilor personale. Practica „exorcizărilor“, larg răspândită în cercurile „harismatice“, nu garantează în nici un caz izgonirea reală a duhurilor rele. Exorcismele sunt de asemenea foarte obișnuite (și cu un succes la fel de îndoielnic) la șamanii religiilor primitive², care și ei știu că există diferite feluri de spirite, care sunt toate, în realitate, demoni – fie că par să fugă atunci când sunt alungați, fie că se prezintă atunci când sunt invocați pentru a le conferi diferite puteri șamanice.

Nu putem nega că mișcarea „harismatică“ în general este ferm orientată împotriva ocultismului și a satanismului contemporan. Însă cele mai subtile dintre duhurile rele apar în chip de „îngeri de lumină“ (II Cor. 11, 14) și

¹ Wilson Van Dusen, *The Presence of Other Worlds*, Harper & Row, New York, 1974, pp. 120-125.

² Vezi I.H. Lewis, *Ecstatic Religion. An Anthropological Study of Spirit Possession and Shamanism*, Penguin Books, Baltimore, 1971, pp. 45, 88, 156 etc. și ilustrația 9.

avem nevoie de o mare capacitate de discernământ, și de o mare smerenie și lipsă de încredere față de propriile experiențe „spirituale”, oricât ar fi acestea de extraordinare, pentru a nu fi înșelați. În fața dușmanului subtil și nevăzut, care duce un război ascuns împotriva omenirii, atitudinea de încredere naivă în asemenea experiențe a celor implicați în mișcarea „harismatică” este o invitație deschisă către înșelăciunea diavolească. Un pastor, de exemplu, recomandă meditația asupra unor pasaje scripturistice, și apoi notarea pe hârtie a oricărui gând „declanșat” de această lectură, căci „acela este mesajul personal adresat fiecăruia de Duhul Sfânt” (Christenson, p. 139). Însă oricine cunoaște bine spiritualitatea creștină știe că, „la începutul vieții monahale, unii dintre necurații draci trimit gânduri, mai ales începătorilor, cum că ei s-ar bizui să tâlmăcească locuri din Sfânta Scriptură... și așa îi înșală, împingându-i la erezie și hulă.”¹

Din păcate, creștinii ortodocși care aderă la mișcarea „renașterii harismatice” nu arată mai mult discernământ decât catolicii și protestanții. Este limpede că nu cunosc textele patristice sau *Viețile Sfinților*, și, când li se întâmplă să citeze cuvintele vreunui Părinte al Bisericii, ignoră contextul acestora (vezi mai jos, despre Sfântul Serafim). Atracția „harismatică” se bazează mai ales pe *experiența* (de ordin *practic*) pe care o oferă. Un preot ortodox scrie: „Unii au îndrăznit să califice aceste experiențe drept *prelest* – înșelare și cădere în mândrie. Nici unul dintre cei care l-au văzut pe Domnul pe această cale nu ar putea fi înșelat” (*Logos*, aprilie 1972, p. 10). Dar puțini sunt creștinii ortodocși capabili să distingă aceste subtile forme de înșelăciune diavolească (în care mândria, de exemplu, ia chipul smereniei) numai pe baza *impresiei* pe care au avut-o, fără a face apel la tradiția patristică. Numai cei care au asimilat această tradiție în propria viață și în propriul mod de gândire, și care duc o viață duhovnicească înaltă, îmbunătățită, pot face acest lucru.

Cum este deci pregătit creștinul ortodox împotriva înșelăciunii diavolești? El are la îndemână întregul tezaur al scrierilor patristice inspirate de Dumnezeu, care, împreună cu Sfânta Scriptură, prezintă poziția pe care o are, de 2000 de ani, Biserica lui Hristos cu privire la orice fel de experiențe duhovnicești și pseudo-duhovnicești. Vom vedea în cele ce urmează că această tradiție are un răspuns categoric tocmai la întrebarea-cheie pe care o ridică mișcarea „harismatică”, și anume posibilitatea unei noi și generalizate „revărsări a Duhului Sfânt” în vremurile din urmă. Dar chiar înainte de a trece la studierea scrierilor Sfinților Părinți asupra unei chestiuni sau a alteia, creștinul ortodox este ferit de înșelare tocmai pentru că e conștient nu numai că există aceasta, ci și că există pretutindeni, chiar și înlăuntrul lui. Episcopul Ignatie Briancianinov scrie: „Cu toții suntem înșelați. Chiar conștiința acestui fapt

¹ Sf. Ioan Scărarul, *Scara dumnezeiescului urcuș*, în *Filocalia*, vol. 9, trad. Pr. D. Stăniloae, pp. 317-377.

este cea mai bună pază împotriva înșelăciunii. Căci cea mai mare înșelare este să crezi că nu poți fi înșelat“. Și îl citează pe Sfântul Grigorie Sinaitul, care ne avertizează: „Nu este puțin lucru să înțelegi adevărul și să te eliberezi de toate cele ce se opun harului; căci de obicei diavolul își arată înșelăciunea mai ales începătorilor, sub forma adevărului, dând răului chip duhovnicesc“. Și „Dumnezeu nu se mânie pe cel care, temându-se de înșelăciune, se păzește cu mare frică, chiar și de nu se încrede în semne trimise de la Dumnezeu... Dimpotrivă, pe unul ca acesta Dumnezeu îl laudă pentru dreapta lui socoteală“.

Așadar, fiind total nepregătiți pentru acest război nevăzut, și fără a fi măcar conștienți de faptul că înșelăciunea diavolească poate lua forme atât de subtile (prin care se deosebește radical de formele evident demonice de ocultism), atât romano-catolicii, cât și protestanții, sau ortodocșii care ignoră învățăturile proprii Biserici frecventează adunări „harismatice“, ca să se „boteze (sau să se umple) cu Duhul Sfânt“. Atmosfera acestor adunări este extrem de ambiguă, ele fiind în mod deliberat „deschise“ acțiunii oricărui „duh“. Iată cum descriu niște catolici (care pretind a avea mai mult discernământ decât protestanții) unele dintre întrunirile pentecostale la care au participat: „Nu existau nici un fel de bariere, de inhibiții... Se ședea direct pe podea, cu picioarele încrucișate. Doamne în pantaloni lejeri. Un călugăr în rasă albă. Se fuma, se servea cafea. Rugăciunea se făcea într-un mod foarte liber... Pentru cei de față, părea mai degrabă o distracție! Asta însemna, oare, că Duhul Sfânt sălășluiește în ei?“ Iar despre o altă adunare de catolici adepți ai mișcării „harismatice“, ni se mărturisește că „aducea foarte bine cu o petrecere mondenă, cu excepția faptului că nu se consuma alcool“ (Ranaghan, pp. 157, 209). La alte întruniri „harismatice“ interconfesionale, atmosfera era de asemenea suficient de liberă, ca nimeni să nu fie surprins când „duhul“ a inspirat o doamnă în vârstă să se ridice în picioare, în toiul unui acces general de plâns, și să înceapă să danseze (Sherrill, p. 118). Primul lucru care izbește sobrietatea creștinului ortodox este această atmosferă, total lipsită de evlavie și de cutremurul care decurge din frica de Dumnezeu, așa cum le cunoaște și le trăiește el în slujbele proprii Biserici. Iar această primă impresie îi este puternic întărită, când observă straniile efecte pe care le produce „duhul“ pentecostal care coboară peste aceste adunări „libere“. În cele ce urmează vom examina aceste efecte, supunându-le judecății Sfinților Părinți ai Bisericii lui Hristos.

B. Reacțiile fizice care însoțesc experiența „harismatică“

Una dintre cele mai frecvente reacții a celor care primesc „botezul Duhului Sfânt“ este *râsul*. Un catolic mărturisește: „Mă simțeam atât de fericit, încât nu mă puteam abține să nu râd, așa cum străteam pe podea“ (Ranaghan, p. 28). Iată o altă relatare, venită tot din partea unui credincios catolic: „Sen-

timentul prezenței și al iubirii lui Dumnezeu era atât de puternic, încât îmi amintesc că am rămas în capelă jumătate de oră, răsând în tot acest timp de bucurie, la gândul că Dumnezeu ne iubește“ (Ranaghan, p. 64). Un protestant povestește că la „botezul“ său „am început să râd... simțeam nevoia să râd tare, ca atunci când nu mai ești în stare nici să vorbești... Mă țineam cu mâinile de burtă, și am răs până nu m-am mai putut ține pe picioare“ (Sherrill, p. 113). Un alt protestant: „Noua limbă pe care o promisem se împletea cu accese de veselie din care dispăruseră orice temeri și orice reținere. Era o limbă a râsului“ (Sherrill, p. 115). Un preot ortodox, pr. Eusebius Stephanou, scrie: „Nu-mi puteam reține un zâmbet larg, care în orice clipă se putea transforma într-un hohot de râs – un râs al Duhului Sfânt care trezea în mine un sentiment reconfortant de eliberare și ușurare“ (*Logos*, aprilie 1972, p. 4).

Am putea adăuga nenumărate exemple ale acestei bizare reacții în fața unei experiențe „spirituale“, pentru care unii apologeți „harismatici“ au elaborat, drept explicație, o întreagă filosofie a „bucuriei duhovnicești“ și a „neburniei pentru Dumnezeu“. Această filosofie nu este însă câtuși de puțin proprie creștinismului; în întreaga istorie a gândirii și trăirii creștine nu s-a pomenit vreodată de „râsul Duhului Sfânt“. Și acest fapt, mai mult poate decât oricare altul, arată că orientarea religioasă a „renașterii charismatice“ este în realitate străină de creștinism. Este vorba de un fenomen pur lumesc și chiar păgân, care, atunci când nu poate fi explicat printr-o reacție de tip isteric (în cazul pr. Eusebius, într-adevăr, râsul adusesese o „ușurare“ și o „eliberare“ de „sentimentul puternic de autocenzură și de jenă“, ca și de „secătuire afectivă“), nu se poate datora decât unui anume grad de „posedare“ din partea unuia sau mai multor zei păgâni, pe care Biserica Ortodoxă îi numește diavoli. Iată, de pildă, o experiență perfect comparabilă, de inițiere a unui șaman eschimos: „Cum inițierea întârzia [să se producă], mă trezeam uneori plângând de nefericire, fără să-mi dau seama din ce cauză. Apoi, tot din senin, starea mi se schimba și simțeam o mare bucurie, inexplicabilă, dar atât de puternică, încât nu mă puteam abține să nu cânt, să cânt cât puteam de tare un cântec de nestăvilit, în care nu încăpea decât un singur cuvânt: „Bucurie! Bucurie!“ În timpul unui asemenea acces de bucurie misterioasă și copleșitoare, am devenit eu șaman... Vedeam și auzeam cu totul altfel decât până atunci. Ajunsesem la iluminare... și nu numai că puteam vedea prin întunericul vieții din jurul meu, ci aceeași lumină strălucitoare emana și din mine... și toate spiritele pământului, ale văzduhului și ale mării veneau acum la mine, căci deveniseră ajutoarele mele“ (Lewis, *Ecstatic Religion*, p. 37).

Nu este de mirare că și „creștinii“ naivi, care s-au expus de bunăvoie unor experiențe păgâne asemănătoare, le iau drept „creștine“; psihologic ei rămân creștini, însă din punct de vedere spiritual ei pătrund pe tărâmul unor atitudini și practici categoric necreștine.

Cum este privit, în tradiția ascetică ortodoxă, așa-zisul „râs al Duhului Sfânt”? Sfinții Varsanufie și Ioan, trăitori în secolul al VI-lea, răspund limpede unui monah ortodox pe care îl frământa aceeași problemă: „Nu există râs la cel care trăiește în frica lui Dumnezeu. Scriptura spune că *nebunul, când râde, își înalță glasul* (Isus Sirah 21, 23); iar cuvântul lui este fără noimă și lipsit de harul lui Dumnezeu”. Iar Sfântul Efrem Sirul învață la fel de clar: „Râsul și îndrăzneala sunt începutul stricării sufletului. Dacă le ai pe acestea, să știi că ai ajuns în adâncul păcatului. Nu înceta să te rogi lui Dumnezeu ca să te izbăvească din această moarte... Râsul depărtează de la noi binecuvântarea făgăduită celor ce plâng (Mt. 5, 4) și surpă ceea ce s-a clădit. Râsul înfruntă pe Duhul Sfânt, nu zidește sufletul, necinstește trupul. Râsul alungă virtuțile, nu-și aduce aminte de moarte și nu se gândește la chinuri” (*Filocalia* rusă, Moscova, 1913, vol. 2, p. 448). Nu este evident cât de departe ne poate duce necunoașterea învățăturilor creștine de căpetenie?

O reacție care însoțește „botezul harismatic” tot atât de frecvent ca și râsul, cu care se și înrudește din punct de vedere psihologic, este plânsul. Aceasta poate să apară la indivizi, dar adeseori și la grupuri întregi de persoane (în acest caz, chiar și fără legătură cu experiența „botezului”), transmițându-se molipsitor de la unul la altul, fără nici un motiv vizibil (vezi Sherrill, pp. 109, 117). Autorii „harismatici” nu explică aceste lacrimi prin „conștiința păcatului”, care produce reacții similare în adunările protestante; de altfel nu dau nici un motiv, și nici nu există vreunul, în afara efectului pe care îl produce atmosfera „harismatică” asupra celor de față.

Sfinții Părinți, după cum notează Episcopul Ignatie Briancianinov, învață însă că lacrimile însoțesc adeseori cea de-a doua formă de înșelăciune diavolească. Sfântul Ioan Scărarul, vorbind de multele cauze care pot produce plânsul, fie lacrimile bune, fie cele rele, ne avertizează: „Să nu crezi lacrimilor tale, până ce nu-ți vei fi curățit desăvârșit sufletul de patimi” (Treapta 7:35), iar despre un anumit fel de lacrimi spune limpede: „Lacrimile lipsite de rațiune nu sunt proprii naturii raționale, ci numai celei neraționale” (7:17).

În afară de râs și de plâns, și adeseori odată cu ele, mai apar un număr de alte reacții fizice la „botezul Duhului Sfânt”, între care senzația de căldură, diferite tremurături și contorsionări, sau căderea la pământ. Este vorba, să ținem seama, de reacții întâlnite în rândul protestanților și catolicilor adepți ai mișcării „harismatice”, și nu de cele ale pentecostalilor extremiști, care sunt cu mult mai spectaculoase și de nestăpânit.

„La punerea mâinilor asupra mea, am simțit imediat ca și cum pieptul mi se ridica în sus. Buzele au început să-mi tremure, iar capul să mi se învârtască. Apoi am început să zâmbesc larg” (Ranaghan, p. 67). O altă persoană relatează că „nu simțea nici o emoție după eveniment, în schimb avea o senzație de căldură în tot corpul, și o stare de bine” (Ranaghan, p. 91). Un

altul povestește următoarele: „De îndată ce am îngenuncheat, am început să tremur... Deodată m-am umplut de Duhul Sfânt și am înțeles că Dumnezeu există cu adevărat. Râdeam și plângeam în același timp. Nu-mi mai amintesc decât că mă prosternasem în fața altarului și că mă simțeam plin de pacea lui Hristos“ (Ranaghan, p. 34). O altă mărturie: „Pe când îngenuncheam liniștit ca să-i mulțumesc lui Dumnezeu, l-am văzut pe D. căzut la pământ, și începând deodată să respire greu și să suspine, ca stăpânit de o putere nevăzută. Cu o intuiție care trebuie să-mi fi fost dată de sus... am știut că D. era mișcat vizibil de Duhul Sfânt“ (Ranaghan, p. 29). Un altul: „Mâinile mele, de obicei reci din cauza circulației proaste, mi-au devenit calde și umede. Am simțit că mă cuprinde un val de căldură“ (Ranaghan, p. 30). Sau: „Știam că Dumnezeu lucrează în mine. Simțeam furnicăături în mâini, și imediat m-am simțit scaldat într-o transpirație puternică“ (Ranaghan, p. 102). Un membru al „Mișcării lui Isus (sic!)“ spune: „Am simțit cum ceva se revarsă în mine și deodată am început să vorbesc în limbi“ (Ortega, p. 49).

Un apologet „harismatic“ subliniază că asemenea reacții fizice sunt tipice în cazul „botezului cu Duhul Sfânt“, a cărui caracteristică este „o experiență subiectivă care îi dă celui botezat un nou și minunat sentiment al apropierii de Domnul. Acest sentiment de închinare și adorare se cere exprimat cu atâta putere, încât nu se mai poate ține seama de restricțiile obișnuite, impuse de eticheta societății occidentale! În astfel de momente, unii încep să tremure violent, își înalță mâinile către Domnul, își ridică vocea mai mult decât este normal, sau chiar cad la pământ“ (Lillie, p. 17).

Nu știm ce trebuie să ne mire mai tare: totala discrepanță dintre asemenea reacții isterice și semnele manifestării unei spiritualități autentice sau incredibila superficialitate care îi face pe asemenea oameni căzuți în înșelare să atribuie contorsiunile lor „lucrării Duhului Sfânt“, „inspirației divine“ sau „păcii lui Hristos“. Este limpede că acești oameni, din punct de vedere spiritual și religios, nu sunt numai lipsiți de îndrumare și de experiență, ci sunt absolut ignorați, sunt *analfabeți*. Nu se cunoaște în întreaga istorie a creștinismului ortodox o asemenea experiență „extatică“ produsă de Duhul Sfânt. Este nebunie ca acești apologeți „harismatici“ să îndrăznească să compare aceste reacții infantile și isterice, care stau la îndemâna oricui, cu descoperirile dumnezeiești de care s-au învrednicit sfinții cei mai mari, ca Sfântul Apostol Pavel pe drumul Damascului sau Sfântul Ioan Evanghelistul în insula Patmos. Acești sfinți au căzut într-adevăr cu fața la pământ înaintea adevăratului Dumnezeu (fără să se contorsioneze, și cu siguranță fără să-i apuce râsul), pe când pseudo-creștinii nu fac decât să reacționeze la prezența unui duh care pune stăpânire pe ei și să se închine lui.

Cuviosul Macarie de la Optina îi scria unei persoane aflate într-o asemenea stare: „Gândind că vei afla iubirea lui Dumnezeu în simțăminte consolatoare, tu nu-L cauți pe Dumnezeu, ci pe tine însuși, adică propria ta mângâ-

iere, și ocolești adevărata cale a suferinței, pentru că te socotești pierdut fără această consolare.”¹

Dacă aceste experiențe „harismatice” au într-adevăr caracter religios, atunci acesta este unul de natură *păgână*; într-adevăr, ele par să corespundă exact unei experiențe inițiatice mediumistice, de posedare spirituală, care este produsă de „o forță care apare și crește lăuntric, încercând să pună stăpânire pe persoana respectivă” (Koch, *Occult Bondage*, p. 44). Desigur, nu toate „botezurile cu Duhul Sfânt” produc un extaz asemănător celor descrise aici (deși altele sunt chiar mai extatice); dar și acest lucru concordă cu practicile spiritiste: „Când spiritele întâlnesc un medium cu o mare receptivitate, cu o minte supusă și pasivă, ele intră liniștite ca la ele acasă. Când, dimpotrivă, psihicul persoanei este mai puțin deschis și opune o anume rezistență, sau pasivitatea minții nu este totală, atunci spiritul pătrunde mai mult sau mai puțin forțat, ceea ce se reflectă adeseori în contorsionări ale feței și tremur al membrelor mediumului” (Blackmore, *Spiritism [Spiritismul]*, p. 97).

Aceste cazuri de posedare nu trebuie totuși confundate cu adevărata demonizare, care este starea în care un duh necurat ia în stăpânire permanentă o anume persoană, producând tulburări fizice și psihice care nu sunt menționate în sursele „harismatice”. „Posedarea” de tip mediumistic este temporară și parțială, mediumul consimțind să se lase *folosit* într-un anumit scop de către spiritul care îl invadează. Însă chiar textele „harismatice” arată destul de clar că ceea ce implică asemenea experiențe – dacă sunt autentice și nu rezultatul autosugestiei – nu este doar dezvoltarea unei capacități mediumistice, ci o posedare reală de către un duh. Acești oameni au așadar dreptate când își zic „plini de duh” – cu siguranță însă că nu de Duhul *Sfânt*!

Episcopul Ignatie [Briancianinov] dă câteva exemple de asemenea reacții fizice care însoțesc înșelăciunile demonice: cazul unui monah care tremura și scotea sunete ciudate, crezând că acestea ar fi „roadele rugăciunii”; un altul, pe care îl cunoscuse episcopul însuși și care, practicând o rugăciune extatică, simțea o căldură atât de mare în trup, încât nu numai că nu avea nevoie de îmbrăcăminte groasă în timpul iernii, dar și cei din jur simțeau căldura pe care o răspândea. În general, scrie Episcopul Ignatie, cel de-al doilea tip de înșelăciune diavolească este însoțit de „o căldură materială și pătimașă a sângelui”; „purtarea asceților latini, căzuți pradă înșelăciunii, a fost întotdeauna extatică, din cauza acestei călduri pătimașe, excesiv de materiale” – este vorba de starea unor sfinți catolici, ca Francisc de Assisi sau Ignațiu de Loyola. Trebuie însă să facem deosebirea între această căldură *materială* a sângelui, semn al căderii în înșelare, și cea căldură *duhovnicească* simțită de exemplu de Sfântul Serafim de Sarov, care dobândise cu adevărat Duhul Sfânt.

¹ Starețul Macarie de la Optina, Harbin, 1940, p. 100, în limba rusă. Ediția în limba engleză: *Elder Macarius of Optina*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 1995, p. 326.

Duhul Sfânt nu se dobândește însă prin experiențe „harismatice“ extatice, ci pe calea îndelungată și anevoioasă a nevoinței ascetice, pe acea „cale a suferinței“ despre care vorbea Cuviosul Macarie, și în sânul Bisericii lui Hristos.

C. „Darurile spirituale“ obținute prin experiența „harismatică“

Principalul argument adus în favoarea „renașterii harismatice“ de către adepții acesteia este faptul că prin ea s-ar dobândi anumite „daruri spirituale“. Iar printre primele asemenea „daruri“, care se pot observa la cei „botezați cu Duhul Sfânt“, este o nouă putere și îndrăzneală „spirituală“. Ceea ce le dă această îndrăzneală este experiența „harismatică“ însăși, a cărei realitate este certă, deși ne putem îndoii de interpretarea pe care i-o dau aceste persoane. Iată câteva exemple tipice: „Nu am nevoie să cred în Cincizecime, deoarece am văzut-o cu ochii mei“ (Ranaghan, p. 40). „Am căpătat sentimentul că știu exact ce să le spun celorlalți, și ce anume au nevoie ei să audă... Am constatat că Duhul Sfânt îmi dă îndrăzneala să o fac, iar efectul spuselor mele era foarte puternic“ (Ranaghan, p. 64). „Eram atât de convins că Duhul își va împlini făgăduința, încât mă rugam fără a avea nici cea mai mică îndoială. Mă rugam, având pur și simplu certitudinea că cererile mele vor fi îndeplinite“ (Ranaghan, p. 67). Cuvintele unui „ortodox“, adept al mișcării harismatice: „Ne rugăm să primim înțelepciune, și deodată devenim înțelepți în Domnul. Ne rugăm pentru dragoste, și simțim iubire sinceră pentru toți oamenii. Ne rugăm pentru vindecare, și ne însănătoșim. Ne rugăm pentru minuni și, prin credință, le vedem împlându-se. Ne rugăm pentru semne, și le primim. Ne rugăm în limbi cunoscute și în limbi necunoscute“ (*Logos*, apr. 1972, p. 13).

Vedem, aici, cum ceea ce în Ortodoxia autentică se obține și se pune la încercare prin ani îndelungați de nevoințe și de înaintare în credință, se pretinde că s-ar dobândi într-o clipă prin experiența „harismatică“. Este adevărat, desigur, că Sfinților Mucenici și Apostoli li s-a dat o mare îndrăzneală pentru propovăduire, prin harul lui Dumnezeu; însă este ridicolă pretenția unor „harismatici“ oarecare, care nici nu știu ce înseamnă harul dumnezeiesc, de a se compara cu acești mari sfinți. Bazându-se însă pe o înșelăciune, îndrăzneala „harismaticilor“ nu este decât o imitație înfierbântată, în stil „revivalist“, a adevăratei îndrăzneli creștine și constituie încă un semn caracteristic, după care putem recunoaște amăgirea „harismatică“.

Episcopul Ignatie [Briancianinov] scrie că „o anumită încredere în sine și îndrăzneală se văd de obicei la cei căzuți în înșelare, și care se cred sfinți sau aflați pe calea către sfințenie“. „Cei care suferă de această înșelăciune sunt extraordinar de pompoși; ei sunt parcă îmbătați de sine, de propria lor stare de înșelare, în care văd un semn de mare har. Sunt plini și stăpâniți de mândrie

și de buna părere de sine, dar le par smeriți multora, care îi judecă după aparențe și nu după roade“.

În afară de „vorbirea în limbi“, cel mai obișnuit dar „supranatural“ primit de cei „botezați în Duhul“ este primirea unor mesaje direct „de la Dumnezeu“, sub forma „profețiilor“ sau a „tălmăcirilor“. O tânără catolică spune despre prietenii săi „harismatici“: „Pe unii dintre ei i-am văzut vorbind în limbi, pe care uneori le înțelegeam. Erau întotdeauna mesaje de încurajare și de bucurie de la Domnul“ (Ranaghan, p. 32). O „tălmăcire“ este rezumată astfel: „Ne transmitea cuvinte de la Dumnezeu, era un mesaj de mângâiere“ (Ranaghan, p. 181). Mesajele sunt cât se poate de îndrăznețe; în cadrul unei adunări, „o altă tânără a anunțat «un mesaj de la Dumnezeu», pe care l-a prezentat vorbind la persoana întâi“ (Ranaghan, p. 2). Un protestant „harismatic“ afirmă că în aceste mesaje „Dumnezeu ni se adresează direct! Cuvântul Lui se poate transmite prin oricare dintre cei de față, astfel încât mereu se aude câte un „așa grăiește Domnul“ din mijlocul adunării. De obicei (deși nu întotdeauna), sunt mesaje formulate la persoana întâi, de pildă „Sunt în mijlocul vostru și vă binecuvântează“ (Williams, p. 27).

Cărțile apologetilor „mișcării harismatice“ citează câteva dintre „profețiile“ și „tălmăcirile“ cele mai caracteristice:

1. „Fiți asemenea unui copac ce se apleacă după voința Lui, care își are rădăcinile în puterea Lui, și care își înalță ramurile spre iubirea și lumina Lui“ (Ford, p. 35).

2. „Așa cum Duhul Sfânt s-a pogorât asupra Mariei, care L-a zămislit pe Iisus, la fel coboară El acum asupra voastră și Îl aduce pe Iisus în mijlocul vostru“ – mesaj rostit în limbi de către un romano-catolic și „tradus“ de un protestant (Ford, p. 35).

3. „Cel care a străbătut ulițele Ierusalimului pășește în urma voastră. Privirea sa îi vindecă pe cei care vin către el, dar îi ucide pe cei care îi întorc spatele“ – mesaj adresat unui anumit membru al adunării respective (Ford, p. 35).

4. „Vă întind mâna. Nu trebuie decât să mi-o întindeți și voi, și eu vă voi conduce“ – același mesaj fusese primit, cu câteva minute mai devreme, și de un preot romano-catolic aflat în încăperea alăturată. El l-a notat și a intrat în sala de rugăciune exact în momentul în care mesajul era repetat identic, cu aceleași cuvinte pe care le scrisese el (Ranaghan, p. 54).

5. „Nu te teme, sunt mulțumit de calea pe care ai luat-o. Ție îți este greu, dar vei aduce multă mângâiere și binecuvântare altuia“ – mesaj care l-a liniștit pe unul dintre participanții la adunare, în legătură cu o decizie dificilă pe care o luase de curând (Sherrill, p. 88).

6. „Soția mea a intrat și a început să cânte la orgă. Deodată, Duhul lui Dumnezeu a coborât asupra ei, făcând-o să vorbească în limbi și să profetească: „Fiule, sunt cu tine. Pentru că mi-ai fost credincios în lucrurile mici

și fără însemnătate, te voi pune acum la lucruri mai mari. Eu te duc te mână, îți arăt calea pe care o ai de urmat, nu te teme. Am un plan pentru tine. Nu privi nici la stânga, nici la dreapta, ci mergi înainte, continuă cum ai început – această „profeție“ a fost însoțită de o „viziune“ și a determinat înființarea unei mari și influente fundații pentecostale, „Full Gospel Business Men's Fellowship International“ [„Frăția evanghelică internațională a oamenilor de afaceri“] (*Logos Journal*, septembrie-octombrie 1971, p. 14).

Am putea crede, bazându-ne pe declarațiile martorilor care simțeau că aceste mesaje li se adresează direct, că multe dintre ele țin într-adevăr de supranatural și că nu pot fi pur și simplu „inventate“. Dar oare Duhul Sfânt se folosește de asemenea metode artificiale pentru a comunica cu oamenii (așa cum fac „spiritele“ invocate la ședințele de spiritism)? De ce limbajul acestor mesaje este atât de monoton și de stereotip, de multe ori la nivelul celui folosit de tonomatele de prin cafenelele americane, care, în schimbul unei monede, îți „prezic viitorul“? De ce sunt aceste mesaje atât de vagi și de imprecise și fanteziste, căci într-adevăr par a fi cuvinte rostite în stare de transă? De ce în ele se vorbește mereu de „consolare“, de „mângâiere și bucurie“, de liniștire, pe când orice conținut dogmatic sau profetic lipsește – de parcă „duhul“ ar fi foarte mulțumit de caracterul non-confesional al acestor adunări, care sub acest aspect se aseamănă cu ședințele de spiritism? *Și cine, la urma urmei, este această ființă ciudat de abstractă, lipsită de trăsături distinctive, care vorbește la persoana întâi prin mesaje?* Greșim oare dacă îi aplicăm cuvintele unui adevărat proroc al lui Dumnezeu? *Să nu vă lăsați amăgiți de prorocii voștri și de ghicitorii voștri care sunt în mijlocul vostru... pentru că vă prorocesc minciună și Eu nu i-am trimis, zice Domnul* (Ieremia 29, 8-9).

După cum cei „botezați în Duhul“ își păstrează „darul“ vorbirii în limbi și în afara adunărilor, în rugăciunile lor particulare, și au în general sentimentul că „Domnul“ este mereu cu ei, la fel li se întâmplă adeseori, chiar și în afara atmosferei întrunirilor de rugăciune, să aibă „revelații“ personale, să audă voci și să perceapă „prezențe“ tangibile. Iată cum descrie un „profet“ al „renașterii harismatice“ o asemenea experiență: „Am fost trezit dintr-un somn profund și odihnitor de o voce puternică și limpede, care a rostit clar: «Dumnezeu nu are nepoți»... Apoi am simțit că în camera mea mai este cineva, a cărui prezență îmi făcea bine. Deodată, mi-am dat seama că cel care îmi vorbește trebuie să fi fost Duhul Sfânt“ (Du Plessis, p. 61).

Cum se poate explica așa ceva? Episcopul Ignatie [Briancianinov] scrie: „Cel stăpânit de o asemenea înșelare își închipuie despre sine [cea de-a doua formă de înșelăciune diavolească, *prelest*, este numită «închipuire», *mnenie* în limba rusă] că este plin de darurile Duhului Sfânt. Închipuirea aceasta este alcătuită din concepții și sentimente false, și, tocmai de aceea, ea aparține tatălui și căpeteniei minciunii, adică diavolului. Cel care, rugându-se, se stră-

duiește să își descopere în inimă simțământul omului nou, fără însă a fi izbutit să se înnoiască, va pune în locul acestui sentiment simțiri false, închipuite de el, minciuni, cărora lucrarea diavolului nu va întârzia să li se adauge. Sototind că aceste sentimente înșelătoare, ale lui, cât și cele venite de la diavol, sunt adevărate și date lui prin harul lui Dumnezeu, își va forma idei care să corespundă acestor sentimente“.

Este tocmai procesul pe care l-au observat cei care au studiat spiritismul. Pentru cei care îl practică cu seriozitate (și nu numai pentru mediumi), sosește un moment când toată această falsă „spiritualitate“, care cultivă pasivitatea minții și deschiderea față de activitatea „spiritelor“, chiar și atunci când este vorba de „jocuri“ aparent nevinovate – cum ar fi ghicirea viitorului la masa de spiritism, duce la trecerea respectivelor persoane sub stăpânirea unui duh – moment din care încep să li se întâmple lucruri evidente „supranaturale“¹.

În cadrul „renașterii harismatice“, acest moment de tranziție este cel al „Botezului cu Duhul Sfânt“ care, atunci când nu este simulat, marchează tocmai momentul în care auto-înșelarea devine înșelăciune diavolească, iar victima „harismatică“ poate fi sigură că de atunci înainte închipuitele sale „sentimente religioase“ vor primi un răspuns din partea „Duhului“ și că viața sa va fi plină de „minuni“.

D. Noua „revărsare a Duhului Sfânt“

În general, adepții „renașterii harismatice“ se simt, așa cum o repetă neîncetat, „plini de Duhul Sfânt“. „Mă simțeam liber, curat, un om nou, cu desăvârșire plin de Duhul Sfânt“ (Ranaghan, p. 98). „Odată cu botezul Duhului, am început să-mi dau seama mai bine ce înseamnă viața în Duhul. Este cu adevărat o viață plină de minuni... în care te umpli iarăși și iarăși de iubirea de viață dătătoare a [Duhului lui] Dumnezeu“ (Ranaghan, p. 65). Invariabil, cu toții își descriu starea „spirituală“ cu aceleași cuvinte; un preot romano-catolic scrie: „oricare ar fi efectele particulare produse asupra fiecăruia, pacea și bucuria par să fie primite, aproape fără excepție, de toți cei pe care Duhul îi atinge“ (Ranaghan, p. 185). Un grup „harismatic“ interconfesional afirmă că scopul membrilor săi este „să arate și să răspândească iubirea, pacea și bucuria lui Iisus Hristos, oriunde s-ar afla ei“ (*Inter-Church Renewal*). În această stare „spirituală“ (în care, în mod semnificativ și caracteristic, rareori se pomenește despre pocăință sau mântuire), unii se ridică la mari înălțimi. Un catolic relatează cum „darul Duhului creștea în mine pe durate foarte lungi (de mai multe ore), în care mă aflam aproape în extaz, și pot să jur că ceea ce sim-

¹ Vezi Blackmore, *Spiritism*, pp. 144-175, care dă exemplul unui preot romano-catolic ce era literalmente urmărit de o tablă de ghicit (acționată, desigur, de diavol), deoarece încerca să renunțe la folosirea ei.

țeam era o pregustare a Împărăției Cerurilor“ (Ranaghan, p. 103). Aflăm despre vindecări spectaculoase ale dependenței de droguri sau ale altor probleme grave. Preotul „ortodox“ Eusebius Stephanou rezumă această „spiritualitate“ citând un alt preot romano-catolic, după care mișcarea „harismatică“ presupune „un nou sentiment al prezenței lui Dumnezeu, o nouă cunoaștere a lui Hristos, o mai mare dorință de rugăciune, capacitatea de a-I aduce laudă lui Dumnezeu, o dorință reînnoită de a citi Scripturile, perceperea Scripturii ca pe cuvântul viu al lui Dumnezeu, o nouă râvnă în a-L vesti altora pe Hristos, o nouă compasiune pentru ceilalți și o nouă sensibilitate față de nevoile lor, un nou sentiment al păcii și al bucuriei“. Iar Părintele Eusebius aduce argumentul suprem în favoarea întregii mișcări: „Pomul se cunoaște după roade... Demonstrează aceste roade: prezența diavolului, ori pe cea a sfințitorului Duh al lui Dumnezeu? Nici un ortodox cu mintea sănătoasă, care a văzut roadele Duhului chiar cu ochii săi, nu poate da un răspuns greșit la această întrebare“ (*Logos*, ianuarie 1972, p. 13).

Nu avem nici un motiv să ne îndoim de vreuna dintre aceste mărturii. Există, ce-i drept, și multe altele – și am dat câteva exemple – care le contrazic și care afirmă categoric că „duhul renașterii harismatice“ este unul întunecat și rău-vestitor. Totuși nu ne putem îndoii de faptul că mulți adepți ai mișcării „harismatice“ sunt convinși că ea are un caracter „creștin“ și „duhovnicesc“. Câtă vreme aceste persoane rămân în afara Bisericii Ortodoxe, putem lăsa opiniile lor fără nici un comentariu. Dacă însă un preot ortodox susține că fenomenele sectare sunt produse de Duhul Sfânt și când el ne și îndeamnă: „Nu stați deoparte. Deschideți-vă inimile pentru îndemnul Duhului Sfânt și alăturați-vă tot mai puternicei reînnoiri harismatice“ (*loc. cit.*), atunci avem dreptul și datoria de a examina îndeaproape aceste opinii, judecându-le nu după criteriile aceluia „creștinism“ vag, umanist, care domină lumea occidentală și care este gata să numească „creștin“ orice fenomen care „pare“ astfel, ci după criteriile (total diferite) credinței ortodoxe. Iar conform acestor criterii, absolut toate „roadele“ mai sus pomenite pot fi, și chiar au fost în cadrul mișcărilor sectare și eretice din trecut, produse de diavolul care se înfățișează ca „înger de lumină“ tocmai cu scopul de a-i îndepărta pe oameni de Biserica lui Hristos, oferindu-le în schimb *un alt fel de „creștinism“*. Iar dacă „duhul“ „renașterii harismatice“ nu este Duhul Sfânt, atunci nici aceste așa-zise „roade duhovnicești“ nu sunt de la Dumnezeu.

După Episcopul Ignatie, înșelăciunea cunoscută sub numele de *închipuire* „se hrănește din născocirea unor simțăminte, sau stări de har mincinoase, care la rândul lor dau naștere unei concepții false și greșite despre viața duhovnicească... Ea inventează mereu stări pseudo-duhovnicești, îi dă celui înșelăt sentimentul că se află într-o mare apropiere de Hristos, că vorbește launtric cu El; acesta are „revelații“ mistice, aude voci, simte bucurii... Din toată

această activitate sângele primește o mișcare amăgitoare și păcătoasă, care este luată drept desfătare dată prin har... Înșelăciunea ia chipul smereniei, al evlaviei și al înțelepciunii“. Spre deosebire de formele mai spectaculoase de înșelăciune, închipuirea, deși „face mintea să cadă în cele mai groaznice greșeli, nu o împinge totuși până la nebunie“, astfel încât această stare poate dura ani întregi sau chiar toată viața, fără a putea fi recunoscută cu ușurință. Cel care cade în această stare de înșelare plăcută, plină de căldură și de fervoare, comite practic o sinucidere sufletească, fiind orbit și refuzând să-și recunoască propria sa stare. Scrie Episcopul Ignatie: „Închipuindu-și despre sine... că este plin de har, el nu mai poate primi harul... Cel care își atribuie daruri ale Duhului, împiedică prin chiar închipuire primirea harului dumnezeiesc, și deschide larg ușa sufletului către patimi și diavoli“. *Fiindcă tu zici: Sunt bogat și m-am îmbogățit și de nimic nu am nevoie! Și nu știi că ești ticălos și vrednic de plâns, și sărac, și orb, și gol* (Apocalipsă 3, 17).

Cei atinși de înșelăciunea „harismatică“ nu numai că se socotesc pe sine „plini de duh“, ci văd și în jurul lor începutul unei noi ere a „revărsării Duhului Sfânt“, crezând, ca pr. Eusebius Stephanou, că „lumea se află în pragul unei mari deșteptări spirituale“ (*Logos*, februarie 1972, p. 18), și având mereu pe buze cuvintele prorocului Ioil: *Vărsa-voi Duhul Meu peste tot trupul* (Ioil 3, 1). Creștinul ortodox știe însă că această profeție se referă în general la vremurile de pe urmă, care au început cu venirea Mântuitorului, și în particular la Cincizecime (F. Ap. 2) și la toți sfinții Bisericii Ortodoxe care au primit cu prisosință darurile Duhului Sfânt, așa cum sunt sfinții Ioan de Kronstadt și Nectarie din Pentapolis, și care au făcut mii de minuni, chiar într-un veac atât de corupt cum a fost secolul al XX-lea. Dar pentru „harismaticii“ de astăzi, minunile stau la îndemâna tuturor; aproape oricine poate să vorbească în limbi, numai să vrea; există chiar și manuale care îi explică cum să facă.

Ce ne învață însă Sfinții Părinți ai Bisericii Ortodoxe? Sfântul Episcop Ignatie spune că darurile Duhului Sfânt „sunt primite numai de creștinii ortodocși care au ajuns la desăvârșire, care s-au curățit și s-au pregătit mai întâi prin pocăință“. Ele „sunt date sfinților lui Dumnezeu numai după bunăvoința și prin lucrarea Sa, și nu după dorința sau puțința oamenilor. Ele sunt dăruite pe neașteptate și foarte rar, în cazuri de mare nevoie, prin pronia cea minunată a lui Dumnezeu, și nicidecum la întâmplare“ (Sfântul Isaac Sirul). „Trebuie să știm că, și în ziua de azi, darurile Duhului Sfânt sunt date doar într-o mică măsură și foarte rar, din pricina slăbirii credinței în întreaga creștinătate. Aceste daruri sunt date numai spre mântuire. Dimpotrivă, «închipuirea» [înșelăciunea diavolească ce ia această formă] își revarsă «darurile» din belșug și fără a se lăsa așteptate“.

Într-un cuvânt, „duhul“ care își revarsă dintr-o dată „darurile“ asupra acestui neam decăzut, care – corupt și înșelat de secole întregi de credințe greșite

și de pseudo-pietate – nu caută decât „semne“, acesta nu este Duhul lui Dumnezeu. Acești oameni nu L-au cunoscut niciodată pe Duhul Sfânt și nici nu I s-au închinat. Adevărata duhovnicie le este atât de străină, încât, în ochii ortodocșilor conștienți, ei nu fac decât să o maimuțărească, prin manifestările lor psihice și emoționale – uneori demonice – și prin declarațiile lor hulitoare. „Adevărata trăire duhovnicească“, scrie Sfântul Ignatie, „omul trupesc nu o poate înțelege: căci înțelegerea unei simțiri nu poate porni decât de la acele simțiri deja cunoscute de inimă, în timp ce trăirea duhovnicească este cu desăvârșire străină inimii care nu cunoaște decât sentimente emoționale și trupești. Asemenea inimă nici nu știe măcar de *existența* unei trăiri duhovnicești“.

Sursele citate în cuprinsul acestui capitol

Burdick, Donald W., *Tongues – To Speak or not to Speak* [A vorbi sau a nu vorbi în limbi], Moody Press, 1969.

Christenson, Larry, *Speaking in Tongues* [Vorbirea în limbi], Dimension Books, Minneapolis, 1968.

Du Plessis, David J., *The Spirit Bade Me Go* [Duhul mi-a poruncit să vestesc], Logos International, Plainfield, New Jersey, 1970.

Ford, J. Massingberd, *The Pentecostal Experience* [Experiența pentecostală], Paulist Press, N.Y., 1970.

Gelpi, Donald L., S.J., *Pentecostalism, A Theological Viewpoint* [Pentecostalismul. O perspectivă teologică], Paulist Press, N.Y., 1971.

Harper, Michael, *Life in the Holy Spirit* [Viața în Duhul Sfânt], Logos Books, Plainfield, N.J., 1966.

Koch, Kurt, *The Strife of Tongues* [Controversa limbilor], Kregel Publications, Grand Rapids, 1969.

Lillie, D.G., *Tongues under Fire* [Limbile sub acuzare], Fountain Trust, Londra, 1966.

Ortega, Ruben, redactor, *The Jesus People Speak Out* [Poporul lui Iisus vorbește], David C. Cook Publishing Co., Elgin, Illinois, 1972.

Ranaghan, Kevin; Ranaghan, Dorothy, *Catholic Pentecostals* [Romano-Catolicii pentecostali], Paulist Press, 1969.

Sherrill, John L., *They Speak with Other Tongues* [Ei vorbesc în alte limbi], Spire Books, Old Tappan, N.J., 1965.

Williams, J. Rodman, *The Era of the Spirit* [Era Duhului], Logos International, 1971.

Concluzie: Duhul vremurilor de pe urmă

1. *Renașterea harismatică – un semn al vremurilor*

Până la sfârșitul acestui veac, nu vor lipsi prorocii Domnului Dumnezeu, dar nici slugile Satanei. Dar în vremurile din urmă, adevărații slujitori ai lui Dumnezeu vor izbuti să se ascundă de oameni, și nu vor mai face în mijlocul lor semne și minuni ca în ziua de azi, ci lucrarea lor o vor face în smerenie și neștiuți de nimeni, iar în Împărăția Cerurilor vor fi mai mari decât Părinții făcători de minuni din vechime. Căci în vremea aceea nimeni nu va mai săvârși înaintea ochilor oamenilor minuni, care să le aprindă inimile și să îi îndemne să caute nevoințele ascetice... Mulți, fiind stăpâniți de duhul neștiinței, vor cădea în prăpastie, rătăcind pe calea cea largă [ce duce la pierzare].

Profeția Sfântului Nifon de Constanța, Cipru¹

A. O „Cincizecime fără Hristos“

Pentru creștinii ortodocși, fenomenul contemporan al „vorbirii în limbi“ este și el un „semn“, ca și cel descris în Noul Testament; în cazul acesta însă, nu este semnul începutului propovăduirii Evangheliei mântuirii pentru toate popoarele, ci al sfârșitului ei. Creștinul ortodox care trăiește în trezvie le va da ușor dreptate apologeților „renașterii harismatice“, care spun că această nouă „revărsare a Duhului“ vestește într-adevăr „sfârșitul apropiat al acestui veac“ (pr. Eusebius Stephanou, în *Logos*, aprilie 1972, p. 3). *Dar Duhul grăiește lămurit că în vremurile de apoi unii se vor depărta de la credință, luând aminte la duhurile cele înșelătoare și la învățăturile demonilor* (I Tim. 4, 1). Iar în zilele de pe urmă vom vedea *duhuri diavolești făcătoare de semne* (Apocalipsă 16, 14).

Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți ne spun limpede că duhul vremurilor din urmă nu va fi nicidecum unul de „renaștere spirituală“ și de „revărsare a Duhului Sfânt“, ci dimpotrivă acela va fi timpul unei apostazii aproape generale, în care înșelăciunea diavolească va lua forme atât de subtile, încât până și cei aleși vor fi în pericol să îi cadă victime, iar dreapta credință creștină aproape va dispărea de pe fața pământului: *Dar Fiul Omului, când va veni, va găsi*

¹ Publicată în limba rusă odată cu scrierile Sfinților Varsanufie cel Mare și Ioan, Moscova, 1855, pp. 654-655.

oare credință pe pământ? (Lc. 18, 8). Satan va fi dezlegat tocmai în vremurile din urmă (Apocalipsă 20, 3), pentru a dezlănțui cea mai mare și ultima revărsare a răului pe pământ.

Mișcarea „renașterii harismatice“, produs al unei lumi care a pierdut Sfintele Taine și harul, al unei lumi ce însetează după „semne“, fără însă a fi în stare să *deosebească duhurile* prin care aceste semne se fac, este ea însăși un semn al acestor vremuri de apostazie. Mișcarea ecumenică însăși rămâne în continuare o mișcare a „bunelor intenții“ și a unor „fapte bune“ lipsite de vlagă și neconvingătoare; dar, odată ce i se va alătura o mișcare care să aibă „putere“, și care cu adevărat arată *tot felul de puteri și de semne și de minuni mincinoase* (II Tes. 2, 9), cine o va mai putea opri? „*Renașterea harismatică*“ reprezintă *salvarea unui ecumenism împotmolit, pe care îl împinge către atingerea scopului său*. Cât despre acest scop, după cum am văzut, el nu este doar unul de natură ne-creștină, și anume „reîntemeierea Bisericii lui Hristos“ – ca să folosim cuvintele blasfemiatoare ale patriarhului Athenagoras al Constantinopolului –, ci, mai mult, acest țel declarat este doar primul pas în direcția atingerii adevăratului scop, de o anvergură cu mult mai mare, și care este cu totul străin de creștinism: realizarea unei „unități spirituale“ a tuturor religiilor, care să cuprindă întreaga omenire.

Cu toate acestea, aderenții „renașterii harismatice“ sunt convingeți că experiența lor este „creștină“; ei nu doresc să aibă deloc de-a face cu ocultismul și cu religiile orientale și resping, fără îndoială, în mod categoric, ideea unei comparații între „renașterea harismatică“ și spiritism, pe care am susținut-o în paginile precedente. Și este adevărat că, din punct de vedere religios, „renașterea harismatică“ se află la un nivel superior spiritismului, care este produsul celui mai grosolan tip de superstiție și de credulitate; că tehnicile ei sunt mai rafinate, iar manifestările pe care le produce mai numeroase și mai ușor de obținut; și, de asemenea, că întreaga sa ideologie îi oferă *aparența* unei mișcări cu caracter creștin – nu ortodox, ce-i drept, ci mai apropiat de fundamentalismul protestant, cu un adaos de culoare „ecumenică“.

Am arătat totuși că experiența „harismatică“, și în primul rând aspectul ei central, „botezul Duhului Sfânt“, este în mare măsură – dacă nu chiar în întregime – o experiență de tip păgân, mai apropiată de fenomenele de posedare demonică decât de orice trăire creștină. Se știe, de asemenea, că pentecostalismul a apărut la periferia unui „creștinism“ sectar, care nu mai păstrează aproape nimic din atitudinile și convingerile autentice creștine, și că el a fost de fapt „descoperit“ ca rezultat al unui *experiment* religios, la care nici nu au luat parte creștini adevărați. Abia de curând¹, însă, s-a putut găsi o dovadă clară, care să evidențieze caracterul ne-creștin al experienței „harismatice“

¹ Raportat la anul 1979.

chiar prin afirmațiile unui apologet al acestei mișcări. Acesta ne spune că „botezul Duhului Sfânt“ poate avea loc și fără Hristos.

Acest scriitor relatează cazul unei persoane care primise „botezul“ și darul vorbirii în limbi și care îndemna pe toată lumea să caute să îl dobândească. El recunoștea, însă, că această experiență nu fusese pregătită prin pocăință, și că nu numai că nu renunțase la obiceiurile sale păcătoase, dar nu simțea nici măcar nevoia de a o face. Scriitorul în cauză concluzionează: „O cincizecime fără pocăință – o cincizecime fără Hristos –, iată până unde ajung unii dintre noi astăzi... Aceștia au auzit de vorbirea în limbi, și dorind să se identifice cu această înaltă experiență, caută pe cineva care să își pună mâinile asupra lor ca să le ofere astfel o împărtășire rapidă, ușoară și fără efort a darului, fără a mai fi nevoie de Hristos și de Crucea Lui“. Autorul afirmă totuși că vorbirea în limbi este fără îndoială „prima consecință, sau confirmarea Botezului cu Duhul Sfânt“ (Harry Lunn, în *Logos Journal*, noiembrie-decembrie 1971, pp. 44, 47).

Cei care se apropie de „mișcarea harismatică“ din interiorul unor denominațiuni creștine, nu fac decât să *presupună* că „botezul Duhului Sfânt“ ar fi o experiență creștină. Dacă însă o astfel de experiență le este accesibilă și celor care nu caută decât senzația unei stări înălțătoare, dobândite fără nici un efort – atunci înseamnă că nu există, în mod necesar, nici o legătură între această experiență și Hristos. Însăși posibilitatea unei „Cincizecimi fără Hristos“ arată că, în sine, această experiență *nu are nici o legătură cu creștinismul*; iar cei care se cred „creștini“, adesea sinceri și plini de intenții bune, *atribuie acestei experiențe un conținut creștin pe care, de fapt, aceasta nu o are.*

Nu este oare acesta numitorul comun al „experiențelor spirituale“, elementul necesar noii religii universale? Nu este acesta poate chiar *cheia „unității spirituale“ a omenirii, pe care mișcarea ecumenică a căutat-o până acum în zadar?*

B. „Noul creștinism“

Cu siguranță, unii vor pune la îndoială faptul că „renașterea harismatică“ este o formă de mediumism; mijloacele sau tehnica prin care se comunică „duhul“ ei sunt, de altfel, de importanță secundară. Este însă cât se poate de clar că acest „duh“ nu are nici o legătură cu creștinismul ortodox. În schimb, el se conformează aproape literal „profețiilor“ lui Nicolai Berdiaev privitoare la „Noul Creștinism“, respingând categoric „spiritul monahal și ascetic al Ortodoxiei istorice“, fapt care spune totul despre falsitatea sa. „Duhul renașterii harismatice“ nu este mulțumit de „creștinismul conservator care îndreaptă forțele sufletești ale omului numai către pocăință și mântuire“. Considerând, ca și Berdiaev, că un astfel de creștinism este „incomplet“, el îi adaugă un al doilea nivel de fenomene „spirituale“, dintre care nici unul nu are caracter specific creștin (cu toate că oricine este liber să le *interpreteze* ca fiind crești-

ne), și care le sunt accesibile tuturor, indiferent de credință și de faptul că se căiesc sau nu pentru păcatele lor, și care nu au absolut nici o legătură cu mântuirea. Acest duh pregătește „o nouă eră a creștinătății, o spiritualitate nouă și profundă, cu alte cuvinte o nouă revărsare a Duhului Sfânt” – ceea ce se află în totală contradicție cu afirmațiile Sfintei Tradiții ortodoxe.

Iată cu adevărat un „nou creștinism” – însă ingredientul „nou” specific acestui creștinism nu constituie nimic original sau „avansat”, ci este doar forma pe care o îmbracă, în vremurile noastre, o religie diavolească veche de când lumea, și anume un *păgânism de tip șamanist*. Periodicul „ortodox harismatic” *The Logos* îl recomandă pe Nicolai Berdiaev drept „profet” tocmai pentru că el a fost „cel mai mare teolog al creativității spirituale” (*Logos*, martie 1972, p. 8). Și într-adevăr, șamanii triburilor primitive sunt cei care știu cum să intre în contact și cum să se folosească de „puterile creative” primordiale ale universului – acele „duhuri de pe pământ, din văzduh și din ape” pe care Biserica lui Hristos le numește *diavoli*, și prin slujirea cărora se poate într-adevăr ajunge la extazuri și bucurii „creative” (acel „entuziasm și extaz nietzschean”, de care Berdiaev se simțea atât de aproape), necunoscute „creștinilor” plictisiți și căldicei care cad victime înșelăciunii „harismatice”. Însă ele nu duc la Hristos. Dumnezeu a interzis legăturile cu acest tărâm ocult, „creativ”, în care rătăcesc așa-zișii „creștini” din ignoranță și din auto-amăgire. „Renașterea harismatică” nici nu are, de altfel, nevoie să intre în „dialog cu religiile necreștine”, deoarece sub numele de „creștinism” ea deja îmbrățișează aceste religii și devine ea însăși acea religie *nouă* pe care o vestește Berdiaev, o ciudată combinație de creștinism și păgânism.

Bizarul spirit „creștin” al „renașterii harismatice” este descris foarte clar de Sfânta Scriptură și de tradiția patristică ortodoxă. Potrivit acestor surse, istoria lumii va culmina cu o figură „hristică” aproape supraumană, cu falsul Mesia sau *antihristul*. Acesta va fi „creștin” în sensul că întreaga sa activitate și chiar persoana lui se vor defini prin raportare la Hristos, pe Care Îl va imita în toate privințele posibile. Iar el nu numai că va fi dușmanul suprem al lui Hristos, dar, pentru a-i înșela pe creștini, va lua chiar chipul lui Hristos, venit pe pământ a doua oară ca să conducă lumea din templul reconstruit din Ierusalim.

Să nu vă amăgească nimeni, cu nici un chip; căci ziua Domnului nu va sosi, până ce mai întâi nu va veni lepădarea de credință și nu se va da pe față omul nelegiurii, fiul pierzării, potrivnicul, care se înalță mai presus de tot ce se numește Dumnezeu, sau se cinstește cu închinare, așa încât să se așeze el în templul lui Dumnezeu, dându-se pe sine drept Dumnezeu... Iar venirea aceluia va fi prin lucrarea lui Satan, însoțită de tot felul de puteri și de semne și de minuni mincinoase, și de amăgiri nelegiuite, pentru fiii pierzării, fiindcă n-au primit iubirea adevărului, ca ei să se mântuiască. Și, de aceea, Dumnezeu le trimite o lucrare de

amăgire, ca ei să creadă minciuni, ca să fie osândiți toți cei care n-au crezut adevărul, ci le-a plăcut nedreptatea (II Tes. 2, 3-4, 9-12).

Învățătura ortodoxă privitoare la Antihrist este o temă prea vastă pentru a putea fi prezentată aici. Însă dacă, așa cum cred adepții „renașterii harismatice“, zilele de pe urmă s-au apropiat într-adevăr, este de importanță crucială ca ortodocșii să cunoască această învățătură privitoare la cel care, după cum ne-a spus Mântuitorul Însuși, ne va arăta, împreună cu „prorocii mincinoși“ ai acelor timpuri, *semne mari și chiar minuni, ca să amăgească, de va fi cu putință, și pe cei aleși* (Mt. 24, 24). Iar prin cei „aleși“ nu se înțelege, desigur, mulțimea celor care ajung să accepte cea mai grosolană și mai nescripturistică înșelăciune, și anume că „lumea se află în pragul unei mari deșteptări spirituale“, ci *turma cea mică*, aceea căreia Mântuitorul i-a făgăduit:... *că Tatăl vostru a binevoit să vă dea vouă Împărăția* (Lc. 12, 32). Chiar și adevărații aleși vor fi așadar puternic ispitiți de *marile semne și minuni* ale lui Antihrist; dar mulții așa-zisi „creștini“ îl vor primi pe acesta fără nici o rezervă, pentru că „noul“ său „creștinism“ este tocmai ceea ce caută ei.

C. „Isus (sic!) vine curând“

În ultimii ani, figura lui „Isus“ (sic!) a căpătat, în mod semnificativ, o prominență ciudată în America. Atât în ceea ce privește spectacolele de teatru, cât și filmul, vechea interdicție de a prezenta persoana lui Hristos a fost abrogată. S-au bucurat de o senzațională audiență musical-uri care reprezentau parodii blasfemiatorii ale vieții Sale. „Mișcarea lui Isus (sic!)“ [„Jesus Movement“], de orientare predominant „harismatică“, s-a răspândit spectaculos în rândul adolescenților și al tinerilor. Cea mai grosolană formă de muzică pop americană își revendică un caracter „creștin“ în cadrul festivalurilor de masă „Jesus-Rock“, și pentru prima dată în acest secol [al XX-lea], melodiile așa-zis „creștine“ ajung să se numere printre cele mai populare din America. Iar acest bizar amestec de sacrilegiu și mentalitate lumească de cea mai joasă speță se rezumă printr-un refren mereu repetat, ce pare să exprime așteptările și speranțele tuturor: „Isus (sic!) vine curând“.

Într-o Americă pustiită din punct de vedere psihic și religios, un incident „mistic“ semnificativ se repetă în viețile unor oameni cât se poate de diferiți. Editorul unei publicații „harismatice“ ni-l descrie, așa cum a fost relatat în cadrul unei adunări:

„Prietenul meu călătorea, împreună cu soția, pe autostrada 3 către Boston, și a oprit să ia un autostopist. Era tânăr și purta barbă, dar nu era îmbrăcat ca un hippie. A urcat în spate fără să vorbească prea mult, și și-au văzut de drum. După un timp, tânărul a spus pe un ton calm: „Domnul vine curând“. Prietenul meu și soția sa au fost atât de uluiți, încât s-au întors amândoi să-l privească. Nu mai era nimeni pe bancheta din spate. Zguduiți, au oprit la

benzinăria cea mai apropiată. Simțeau nevoia să povestească întâmplarea, indiferent de reacția interlocutorului. Dar lucrătorul de la benzinărie nu a râs, ci le-a spus numai: «Sunteți a cincea persoană care îmi povestește asta».

„M-au trecut fiorii, deși afară era cald. Și acesta era numai începutul. Unul după altul, alți șase participanți la adunare au povestit întâmplări similare, care se petrecuseră pe tot cuprinsul țării în ultimii doi ani” – în Los Angeles, Philadelphia, Duluth (unde fuseseră raportate la poliție treisprezece asemenea incidente într-o singură noapte), New Orleans. Uneori autostopistul era un bărbat, alteori o femeie. Mai târziu, un preot episcopalian i-a relatat editorului propria sa întâlnire, identică cu cele relatate mai sus, petrecută în statul New York. Editorul vedea în toate acestea un semn sigur că, într-adevăr, „Isus (sic!) vine curând” (David Manuel, Jr., în *Logos Journal*, ianuarie-februarie 1972, p. 3).

La o examinare atentă a scenei religioase contemporane – mai ales în America, de unde au pornit majoritatea curentelor religioase de masă din ultima sută de ani – nu putem să nu remarcăm o foarte pronunțată atmosferă de așteptare hiliastă. Această constatare nu se aplică de altfel doar cercurilor „harismatice”, ci chiar și celor tradiționaliste sau fundamentaliste, care resping „renașterea harismatică”. Astfel, mulți romano-catolici tradiționaliști cred în venirea unei „ere mariologice” hiliaste care va preceda sfârșitul lumii. Aceasta constituie numai o variantă a răspânditei erori catolice de a încerca o „sanctificare a lumii”, sau, așa cum s-a exprimat acum cincisprezece ani [1964] arhiepiscopul de Seattle, Thomas Connolly, „de a transforma lumea contemporană în Împărăția lui Dumnezeu, ca pregătire pentru a doua Venire a Sa”. Evangheliștii protestanți, ca de exemplu Billy Graham, în propriul lor mod greșit de a interpreta Apocalipsa, așteaptă „mileniul” în care „Hristos” va domni pe pământ. Alți evangheliști din Israel găsesc că interpretarea lor milenaristă a lui „Mesia” este tocmai cea potrivită pentru a-i „pregăti” pe evrei pentru venirea Lui¹. Iar ultrafundamentalistul Carl McIntire se pregătește să construiască în Florida (lângă Disneyworld!) o replică în mărime naturală a Templului din Ierusalim, fiind convins că se apropie momentul în care evreii vor construi însuși „Templul în care Domnul se va întoarce, așa cum a făgăduit” (*Christian Beacon*, 11 noiembrie 1971, 6 ianuarie 1972). Așadar, până și antiecumeniștii consideră că se pot alătura evreilor nepocăiți, spre a-l întâmpina pe falsul Mesia, pe Antihrist, spre deosebire de rămășița credincioșilor care Îl vor primi pe Hristos așa cum Îl propovăduiește Biserica Ortodoxă, atunci când se va reîntoarce pe pământ prorocul Ilie.

De aceea, creștinul ortodox conștient, care cunoaște profețiile Sfintei Scripturi privitoare la zilele de pe urmă, nu se va lăsa impresionat când vre-

¹ Vezi Gordon Lindsay, *Israel's Destiny and the Coming Deliverer*, Christ for the Nations Pub. Co., Dallas, Texas, pp. 28-30.

un pastor protestant îi va spune că „este extraordinar cum lucrează Isus (sic!) când ne deschidem inimile pentru El. Nu e de mirare că acum oamenii de toate credințele se pot ruga împreună“ (Harold Bredesen, în *Logos Journal*, ianuarie- februarie 1972, p. 24); sau când aude de la un catolic adept al mișcării pentecostale că membrii tuturor confesiunilor „încep acum să privească peste zidurile care îi despart, pentru ca fiecare să recunoască în celălalt chipul lui Isus (sic!) Hristos“ (Kevin Ranaghan, în *Logos Journal*, noiembrie-decembrie 1971, p. 21). Dar cine este acest „Hristos“, pentru care se desfășoară în întreaga lume un asemenea program intensiv de pregătire psihologică și chiar fizică? Este acesta oare adevăratul nostru Dumnezeu și Mântuitor, Iisus Hristos, Care a întemeiat Biserica pentru mântuirea oamenilor? Nu cumva este falsul hristos, care *va veni în numele său* (In 5, 43) și-i va uni pe toți cei care resping sau pervertesc învățătura Bisericii Ortodoxe celei Una?

Mântuitorul Însuși ne-a avertizat: *Atunci, de vă va zice cineva: Iată, Mesia este aici sau dincolo! să nu-l credeți. Căci se vor ridica hristoși mincinoși și proci mincinoși și vor da semne mari și chiar minuni, ca să amăgească, de va fi cu putință, și pe cei aleși. Iată, v-am spus de mai înainte. Deci, de vă vor zice vouă: Iată este în pustie, să nu ieșiți; iată, este în cămări, să nu credeți. Căci precum fulgerul iese de la răsărit și se arată până la apus, așa va fi și ieșirea Fiului Omului* (Mt. 24, 23-27).

Cea de a doua Venire a lui Hristos va fi cu neputință de confundat: ea se va întâmpla deodată, va veni pe neașteptate, din cer (F. Ap. 1, 11) și va însemna sfârșitul acestei lumi. Nu va exista nici un fel de „pregătire“ în afară de aceea pe care și-o lucrează fiecare creștin ortodox, prin căință de păcate, viață duhovnicească, și grija de a nu cădea în greșală. Cei care se „pregătesc“ altfel, care spun că mesia este „aici“ – și mai ales „aici“, în Templul din Ierusalim – sau care predică „venirea în curând“ a lui Iisus fără să avertizeze despre groaznică înșelare care va preceda această venire, sunt cu siguranță profeții lui antihrist, ai falsului hristos care trebuie să vină mai întâi și să amăgească lumea, inclusiv pe „creștinii“ care nu sunt sau nu vor deveni cu adevărat ortodocși. Nu există nici un „mileniu“ viitor. Pentru cei vrednici să-l primească, „mileniul“ apocaliptic (Apocalipsă 20, 6) este chiar *acum*; este viața plină de har în sânul Bisericii Ortodoxe, de-a lungul acestei „mii de ani“ de la prima Venire a lui Hristos și până la timpul lui Antihrist¹. Prin faptul că protestanții așteaptă „mileniul“ în viitor, ei mărturisesc că nu-l trăiesc în prezent – cu alte cuvinte, că *se află în afara Bisericii lui Hristos* și că nu au gustat harul dumnezeiesc.

¹ Așa ne învață Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Andrei al Cezareii și mulți alți Sfinți Părinți. Vezi Arhiepiscopul Averchie, *Guide to the Study of New Testament*, partea a II-a (în limba rusă), Jordanville, New York, 1956, pp. 434-438, trad. în limba engleză în *The Apocalypse in the Teachings of Ancient Christianity*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 1995, pp. 253-254.

D. Trebuie Ortodoxia să se alătore apostaziei?

Astăzi [1979], unii preoți ortodocși, în frunte cu pr. Eusebius Stephanou, încearcă să ne convingă de faptul că „renașterea harismatică“, deși a apărut și se desfășoară în continuare în afara Bisericii Ortodoxe, ar fi totuși „ortodoxă“ în spirit, prevenindu-ne chiar: „Nu rămâneți deoparte“. Însă nimeni dintre cei care au studiat această mișcare analizând lucrările principalilor săi reprezentanți, dintre care mulți au fost citați în cartea de față, nu se poate îndoi de faptul că această „renaștere“, în măsura în care se poate numi creștină, este în întregime protestantă prin originea, inspirația, intenția, practica, „teologia“ și scopul său. Ea este o formă a „revitalizării“ protestante, fenomen ce reține doar fragmente din ceea ce este autentic creștin, substituind creștinismului o isterie emoțională „religioasă“ ale cărei victime cad în iluzia fatală că s-au „mântuit“. Dacă „renașterea harismatică“ diferă cu ceva de „revitalizarea“ protestantă, atunci diferența constă numai în adăugarea unei noi dimensiuni, aceea a fenomenului cripto-spiritist, care este mai spectaculos și mai obiectiv decât simpla revitalizare care are un caracter mai subiectiv.

Acest fapt evident este grăitor confirmat prin analizarea fenomenului, pe care Părintele Eusebius Stephanou încearcă să-l confirme drept o „deșteptare ortodoxă“ în periodicul *The Logos*.

Acest preot ortodox își informează cititorii că „Biserica Ortodoxă nu s-a alăturat mișcării de redeșteptare creștină a zilelor noastre“ (februarie 1972, p. 19). El însuși întreprinde călătorii pentru a organiza întruniri după modelul celor revivaliste („revitalizatoare“) protestante, din care nu lipsesc nici „chemarea de la altar“ și nici obișnuitele „lacrimi și suspine“ de emoție tipice adunărilor revivaliste („revitalizatoare“) (aprilie 1972, p. 4). Părintele Eusebius însuși, cu lipsa de modestie caracteristică acelorași cercuri, ne spune că „dau slavă și mulțumire lui Dumnezeu pentru că a revărsat lumina Duhului Său în sufletul meu, ca răspuns la rugăciunile pe care le-am înălțat neîncetat, zi și noapte“ (februarie 1972, p. 19); și mai târziu se declară fâțiș a fi „pro-roc“ (aprilie 1972, p. 3). El nu menționează absolut nicăieri interpretarea ortodoxă a evenimentelor apocaliptice, însă o reia pe cea a fundamentalistului protestant Billy Graham, privitoare la „răpirea“ care va premerge „mileniului“: „Marea zi a urgiei se apropie. Dacă îi rămânem credincioși lui Hristos, vom fi cu siguranță răpiți spre a fi împreună cu El, la fericitul sunet al trâmbiței, și vom fi cruțați de groaznică distrugere care se va abate asupra lumii“¹ (aprilie 1972, p. 22). Și totuși, nici măcar fundamentalistii nu sunt unanim

¹ Cf. Billy Graham, *World Aflame*, Doubleday (Pocket Cardinal Ed.), New York, 1966, p. 178; C.H. Mackintosh, *The Lord's Coming*, Moody Press, Chicago, pp. 30-31 și mulți alți fundamentalisti protestanți.

de acord cu această eroare¹, care nu are nici un temei scripturistic² și care desființează orice necesitate de a mai veghea împotriva amăgirii lui Antihrist, de care adepții „renașterii harismatice“ își închipuie că vor fi cruțați.

Toate acestea nu sunt nici măcar pseudo-ortodoxie; sunt protestantism curat, și încă de tipul cel mai îndoielnic. În zadar am căuta în revista *Logos* a Părintelui Eusebius Stephanou vreun semn că această „deșteptare“ este inspirată de tradiția ascetică ortodoxă: *Viețile Sfinților*, învățăturile Sfinților Părinți, slujbele bisericești, interpretarea *ortodoxă* a Sfintei Scripturi. Anumiți „harismatici“ ortodocși, este drept, fac uz de unele dintre aceste surse – dar, vai!, le amestecă cu „multe alte cărți scrise de creștini fervenți, implicați în mișcarea harismatică“ (*Logos*, martie 1972, p. 16) și în consecință le citesc în spirit „harismatic“ – reținând, ca toți sectanții, din scrierile ortodoxe doar ceea ce i-au învățat noile doctrine care vin din afara Bisericii lui Hristos.

Este adevărat că o deșteptare ortodoxă este de dorit în zilele noastre, când mulți creștini ortodocși au pierdut duhul adevăratului creștinism, iar trăirea fierbinte și autentic creștină se întâlnește prea rar. Viața modernă a devenit prea confortabilă; viața lumească, mult prea atrăgătoare; pentru prea mulți oameni, Ortodoxia a devenit o simplă chestiune de apartenență la o organizație bisericească sau de îndeplinire „corectă“ a unor ritualuri și practici care le rămân pur exterioare.

Este într-adevăr nevoie de o *autentică* deșteptare spirituală în Biserica Ortodoxă, dar nu aceasta este ceea ce vedem la ortodocșii aderenți ai mișcării „harismatice“. Ca și activiștii „harismatici“ proveniți dintre protestanți sau romano-catolici, aceștia sunt în perfectă armonie cu spiritul vremii. Ei nu păstrează legătura cu izvoarele tradiției și spiritualității ortodoxe, preferând tehnicile protestante revivaliste („revitalizatoare“), ajunse acum la modă. Astfel, se alătură celui mai important curent al „creștinismului“ apostat al zilelor noastre: mișcarea ecumenică. La începutul anului 1978, arhiepiscopul Iakov al Arhidiecezei grecești a Americii de Nord și de Sud a aprobat oficial activitatea pr. Eusebius Stephanou, dându-i totodată permisiunea de a predica oriunde pe tema „darurilor Duhului Sfânt“; astfel personajul cel mai „modernist“ și ecumenist al structurii ecleziastice își dă mâna cu mișcarea „renașterii harismatice“, gest ce reflectă afinitățile care îi apropie. Adevăratul creștinism nu are însă nimic de-a face cu toate acestea.

„Deșteptări“ ortodoxe autentice au existat în trecut. Ne gândim la Sfântul Cosma din Etolia, care mergea pe jos din sat în sat, în Grecia secolului al XVIII-lea, îndemnându-i pe oameni să se întoarcă la credința vie a înaintași-

¹ Vezi Kurt Koch, *Day X*, Kregel Publications, Grand Rapids, Michigan, pp. 116-117.

² I Tes. 4, 16-17 se referă la cea de-a doua Venire a lui Hristos, care, potrivit Sfinților Părinți, urmează *după* vremea „urgiei“ și după stăpânirea vremelnică a lui Antihrist.

lor lor; sau la Sfântul Ioan de Kronstadt, din secolul nostru [al XX-lea], care a dus străvechiul mesaj al trăirii creștin-ortodoxe mulțimii de orășeni din Sankt Petersburg. Sau la duhovnicii monahi ortodocși, cu adevărat plini de Duhul Sfânt, care au lăsat drept moștenire învățăturile vieții înduhovnicite atât monahilor, cât și mirenilor din urma lor. Ne gândim la Sfântul Simeon Noul Teolog din secolul al X-lea și la Sfântul Serafim din Sarov din Rusia secolului al XIX-lea. Sfântul Simeon este grav răstălmăcit de „harismaticii” ortodocși (Duhul de Care vorbea el este cu totul diferit de al lor!); iar Sfântul Serafim este invariabil citat fără a se ține seama de context, pentru a minimaliza accentul pe care îl pune el pe necesitatea de a aparține Bisericii Ortodoxe pentru a putea duce o viață cu adevărat înduhovnicită. În convorbirea Sfântului Serafim cu mireanul Motovilov, despre „dobândirea Duhului Sfânt” (pe care „harismaticii” ortodocși o citează *fără* pasajele subliniate aici), acest mare Sfânt spune: „Harul Duhului Sfânt, care ne este dăruit tuturor celor credincioși, prin taina Sfântului Botez, este pecetluit prin taina Mirungerii pe părțile cele mai însemnate ale trupului, așa cum a rânduit *Sfânta Biserică [Ortodoxă], păstrătoarea din veac a acestui har*”. Și mai departe: „Domnul îi ascultă deopotrivă pe monah și pe simplul mirean, *cu condiția ca amândoi să fie ortodocși*”.

Spre deosebire de adevărata trăire creștin-ortodoxă, „renașterea harismatică” *nu constituie decât aplicarea în practică a modei „ecumenice” atât de răspândite* – un creștinism contrafăcut, care Îl trădează pe Hristos și Biserica Lui. Nici un ortodox „harismatic” nu va obiecta vreodată la apropiata „unire” cu acei protestanți și romano-catolici care, așa cum spune imnul „harismatic” interconfesional, sunt deja „uniți în Duhul, uniți în Domnul” și care i-au dus către „experiența harismatică” pe care tot ei au dirijat-o. „Duhul” care a inspirat „renașterea harismatică” este *duhul lui Antihrist* sau, mai precis, al acelor demoni ai timpurilor de pe urmă, care, prin „minunile” lor, pregătesc lumea pentru venirea falsului mesia.

E. Copii, este ceasul de pe urmă (I In 2, 18)

Ca și în zilele prorocului Ilie, Dumnezeu a păstrat în lume, fără știința înfierbântaților promotori ortodocși ai „deșteptărilor harismatice”, *șapte mii de bărbați care nu și-au plecat genunchiul înaintea lui Baal* (Rom. 11, 4), adică un număr necunoscut de adevărați creștini ortodocși. Aceștia nu sunt nici morți duhovnicește, așa cum se plâng „harismaticii” ortodocși că au ajuns să fie turmele credincioșilor lor, și nici ostentativ „plini de duh”, așa cum au devenit aceiași credincioși aflați sub înrâurire „harismatică”. Ei nu se lasă antrenati de curentul general de apostazie și nici de falsele „deșteptări”, ci rămân ancorati în sfânta și mântuitoarea credință a Bisericii Ortodoxe și în Tradiția care s-a transmis de la Sfinții Părinți până în zilele noastre, luând amin-

te la semnele timpului și mergând pe calea cea strâmtă care duce la mântuire. Mulți dintre ei îi urmează pe episcopii puținelor Biserici Ortodoxe [din Statele Unite] care s-au ridicat împotriva apostaziei din zilele noastre. Sunt și alții, în alte Biserici Ortodoxe, care deplâng apostazia tot mai evidentă a ierarhilor lor și se luptă să găsească o cale de a-și păstra credința neatinsă; și de asemenea unii, din afara Bisericii Ortodoxe, ale căror inimi s-au deschis prin harul lui Dumnezeu și la chemarea Lui, și care fără îndoială se vor alătura adevăratei credințe ortodoxe. Acești „șapte mii“ de oameni sunt păstrătorii adevăratei și unicei drepte credințe a vremurilor de pe urmă.

Dar, în afara acestei Ortodoxii autentice, întunericul se întinde într-una. Juducând după ultimele știri din sfera „religioasă“, este posibil ca „renașterea harismatică“ să nu fie decât începutul timid al unei viitoare „ere a minunilor“. Mulți protestanți, care și-au dat seama de fraudă „renașterii harismatice“, acceptă acum ca fiind autentică spectaculoasa „renaștere“ din Indonezia unde, după cum ni se spune, au loc *cu adevărat* „minuni identice cu cele relatate în *Faptele Apostolilor*“. În numai trei ani, două sute de mii de păgâni s-au convertit acolo la protestantism, întotdeauna în împrejurări miraculoase: tot ce fac aceștia este în ascultare și supunere absolută față de „vocile“ și „îngerii“ care le apar fără încetare și care, de obicei, citează din Sfânta Scriptură indicând și locul, și numărul versetelor; apa se preface în vin la fiecare ceremonie protestantă de împărtășire; apar mâini desprinse de trup care împart în mod miraculos hrană celor flămânzi; o întregă ceată de diavoli este văzută cum părăsește un sat de păgâni, deoarece „unul mai puternic“ [„Isus“ (sic!)] a venit să le ia locul; „creștinii“ practică o numărătoare inversă pentru păcătosul care refuză să se pocăiască și, când ajung la „zero“, persoana respectivă moare; copiii învață noi imnuri protestante de la vocile unor ființe nevăzute, care repetă cântecele de câte douăzeci de ori, așa încât copiii să le țină minte; „reportofonul lui Dumnezeu“ înregistrează cântecul unui cor de copii și îl redă apoi în auzul acelorași copii uluiți; foc coborât din cer arde icoane catolice („Domnul“ din Indonezia este foarte pornit împotriva catolicilor); sunt vindecați treizeci de mii de bolnavi; „Hristos“ apare din cer și „se pogoră“ asupra oamenilor pentru a-i însănătoși; unii sunt transportați în mod miraculos dintr-un loc în altul și merg pe apă; predicatorii sunt însoțiți de lumini care le arată drumul noaptea, sau de nori care îi umbresc în timpul zilei; iar morții învie.¹

Este interesant că „vorbirea în limbi“ lipsește aproape cu desăvârșire și este chiar interzisă de „renașterea“ religioasă indoneziană în unele zone (deși poate fi întâlnită în multe altele), iar mediumismul pare uneori a fi înlocuit de intervenția directă a duhurilor căzute. Se prea poate ca această „renaștere“, cu

¹ Cf. Kurt Koch, *The Revival in Indonesia*, Kregel Publications, 1970; Mel Tari, *Like a Mighty Wind*, Creation House, Carol Stream, Illinois, 1971.

mult mai puternică decât pentecostalismul, să fie o etapă superioară a aceluiași fenomen „spiritual“ (după cum pentecostalismul însuși este o formă mai avansată de spiritism) și să anunțe iminența groazniciei zile în care, așa cum proclamă „vocile“ și „îngerii“ din Indonezia, „Domnul“ urmează să vină – căci știm că Antihrist va „dovedi“ lumii că este „Hristos“, tocmai prin asemenea „minuni“.

Într-o epocă în care ignoranța și înșelăciunea sunt aproape universale, când pentru cei mai mulți „creștini“ *Hristos* este tocmai ceea ce învățătura ortodoxă numește *Antihrist*, Biserica Ortodoxă a lui Hristos este singura care păstrează și împărtășește harul dumnezeiesc. Aceasta este o comoară neprețuită, a cărei existență lumea așa-numit „creștină“ nici măcar nu o bănuiește. Această lume, într-adevăr, lucrează împreună cu puterile întunericului pentru a-i câștiga de partea sa pe credincioșii adevăratei Biserici a lui Hristos, care sunt gata să creadă orbește că „numele lui Isus (sic!)“ îi va mântui în ciuda apostaziei și blasfemiei lor, neținând seama de înfricoșătorul avertisment al Domnului: *Mulți Îmi vor zice în ziua aceea: Doamne, Doamne, au nu în numele Tău am prorocit și nu în numele Tău am scos demoni și nu în numele Tău minuni multe am făcut? Și atunci voi mărturisi lor: Niciodată nu v-am cunoscut pe voi. Depărtați-vă de la mine cei ce lucrați fărădelegea* (Mt. 7, 22-23).

Iar Sfântul Apostol Pavel adaugă acestui avertisment privitor la venirea lui Antihrist următoarea poruncă: *Deci dar, fraților, stați neclintiți și țineți predaniile pe care le-ați învățat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră* (II Tes. 2, 15). *Sunt unii care vă tulbură și voiesc să schimbe Evanghelia lui Hristos. Dar chiar dacă noi sau un înger din cer v-ar vesti altă Evanghelie decât aceea pe care v-am vestit-o, să fie anatema! Precum v-am spus mai înainte, și acum vă spun iarăși: Dacă vă propovăduiește cineva altceva decât ați primit, să fie anatema!* (Gal. 1, 8-9).

Răspunsul ortodox la fiecare nouă „renaștere religioasă“ și chiar la „redeschimbarea“ ultimă și teribilă al lui Antihrist, este însăși Evanghelia lui Hristos, pe care singură Biserica Ortodoxă a păstrat-o neschimbată și a transmis-o neîntrerupt de la Hristos și Apostolii Săi. Iar harul Duhului Sfânt, doar Biserica Ortodoxă îl împărtășește, și numai fiilor săi credincioși, aceluia care prin Taina Mirungerii au primit și care au păstrat nestrictă adevărata pecete a darului Duhului Sfânt. Amin.

2. Religia viitorului

Este profund semnificativ, pentru starea spirituală a societății contemporane, faptul că experiențele de tip „harismatic“ și de meditație încep să fie tot mai larg acceptate printre așa-ziii „creștini“. Este cert că aceștia se află sub influența religiilor orientale, însă aceasta este doar urmarea unui lucru cu

mult mai important: este vorba de pierderea gustului și a înțelegerii creștinismului, a dragostei pentru el, ceea ce reprezintă motivul pentru care ceva atât de străin creștinismului ca „meditația” orientală poate să pună stăpânire pe sufletele „creștinilor”.

Viața egoistă, orientată numai către satisfacerea iubirii de sine, pe care o duc astăzi cei mai mulți dintre așa-ziii „creștini”, este atât de acaparatoare, încât îi împiedică efectiv să mai înțeleagă ce înseamnă spiritualitatea autentică; iar când asemenea oameni încearcă totuși să aibă o „viață spirituală”, nu caută în realitate decât o altă formă de autosatisfacție. Aceasta se vede clar din idealul religios absolut fals pe care îl urmăresc mișcarea „harismatică” și diferitele forme de „meditație creștină”: toate promet (și chiar dau imediat) un sentiment de „mulțumire” și de „pace”. Dar acesta nu este câtuși de puțin idealul creștin, a cărui definiție este, dimpotrivă, lupta și nevoința neobosită. „Mulțumirea” și „pacea” caracteristice acestor mișcări „creștine” contemporane sunt în mod evident rezultatul înșelăciunii diavolești, al mulțumirii de sine și al obtuzității în ceea ce privește viața spirituală – ceea ce înseamnă moarte sigură pentru o autentică viață duhovnicească, orientată spre Dumnezeu. Toate aceste forme de „meditație creștină” operează exclusiv la nivelul psihic și nu au absolut nimic în comun cu trăirea creștină. Trăirea creștină se câștigă și se desăvârșește prin lupta stăruitoare pentru dobândirea Împărăției celei veșnice, care se va instaura pe deplin abia la sfârșitul acestei lumi trecătoare și secularizate. Adevăratul luptător creștin nu-și încetează strădaniile nici măcar atunci când îi este dat să preguste fericirea veșnică, încă din această viață, pe când religiile orientale, cărora Împărăția Cerurilor nu le-a fost descoperită, luptă numai pentru a obține anumite stări psihice, care încep și se sfârșesc în viața de aici.

În aceste timpuri de apostazie care precede venirea lui Antihrist, Satan a fost dezlegat pentru o vreme (Apocalipsă 20, 7), spre a-și lucra minunile mincinoase pe care nu le-a putut săvârși în timpul celor „o mie de ani” de har în Biserica lui Hristos (Apocalipsă 20, 3), și spre a aduna, ca pe recolta unui seceriș drăcesc, acele suflete care *n-au primit iubirea adevărului* (II Tes. 2, 10). Ne putem da seama că vremea lui Antihrist s-a apropiat într-adevăr, chiar din faptul că această „recoltă” se strânge acum nu numai din rândul popoarelor păgâne, care nu l-au cunoscut pe Hristos, ci încă mai mult dintre „creștinii” care au pierdut gustul și conștiința creștinismului. Este în firea lui Antihrist să înfățișeze împărăția Satanei *ca fiind aceea a lui Hristos*. Mișcarea „harismatică” și „meditația creștină” de astăzi, ca și „noua conștiință religioasă” de care țin acestea, sunt precursori ale religiei viitorului, *religia omenirii din vremurile de pe urmă, religia lui Antihrist*. Iar principalul lor rol „spiritual” este *de a pune la îndemâna creștinilor inițieri demonice, care până acum erau întâlnite doar în lumea păgână*. Să admitem că aceste „experimente religioase” sunt în-

că, de multe ori, doar niște încercări nesigure, în care se află cel puțin tot atâta auto-sugestie, pe câtă inițiere demonică autentică. Fără îndoială, nu toți cei care au obținut rezultatele dorite prin „meditație“ sau care cred că ar fi primit „Botezul Duhului“ au fost inițiați cu adevărat în împărăția lui Satan. Acesta este însă scopul unor astfel de „experimente“, iar tehnicile de inițiere vor deveni cu siguranță tot mai eficiente, pe măsură ce omenirea devine tot mai pregătită pentru ele prin adoptarea atitudinii de pasivitate și de deschidere față de noile „experiențe religioase“ pe care le presupun aceste mișcări.

Dar ce a ajuns umanitatea – și mai ales „creștinătatea“ – într-o stare atât de disperată? Desigur, cauza nu este închinarea pe față la Satan, care este întotdeauna practică de un număr relativ mic de oameni, ci mai curând este vorba de ceva cu mult mai subtil, dar cu atât mai înspăimântător pentru creștinul ortodox veghetor, care își dă seama de ea, și anume *pierderea harului lui Dumnezeu*, care decurge din pierderea gustului și a dragostei pentru creștinismul autentic.

În Occident, harul dumnezeiesc s-a pierdut, fără îndoială, cu multe secole în urmă. Romano-catolicii și protestanții de astăzi nu cunosc pe deplin harul lui Dumnezeu, și de aceea nu este de mirare că nu sunt capabili să îl deosebească de înșelătoriile demonice care încearcă să i se substituie. Dar vai! Succesul falsei spiritualități, chiar în rândul creștinilor ortodocși de astăzi, arată în ce măsură au pierdut, chiar și aceștia, simțul creștinismului autentic, încât nici ei nu îl mai pot distinge de pseudo-creștinism. De prea multă vreme, creștinii ortodocși iau comoara neprețuită a credinței lor ca pe ceva de la sine înțeles și nu mai știu să o aprecieze, și neglijează să mai valorifice, prin trăirea lor, aurul curat al învățăturilor ei. Câți dintre creștinii ortodocși au auzit măcar de existența scrierilor de căpetenie ale spiritualității ortodoxe, care ne învață tocmai cum să distingem spiritualitatea autentică de cea contrafăcută, scrieri care ne pun înaintea viața și învățăturile sfinților bărbați și ale sfințelor femei din vechime, care au dobândit din plin harul lui Dumnezeu încă din această viață? Câți dintre ei și-au însușit învățătura cuprinsă în *Istoria Lausiacă*¹, în *Scara Sfântului Ioan Scărarul*, în *Omiliile Sfântului Macarie*, în *Viețile purtătorilor de Dumnezeu Părinți ai pustiei*, în *Războiul nevăzut*, sau în cartea *Viața mea în Hristos* a Sfântului Ioan de Kronstadt?

În *Viața* marelui Părinte al pustiei egiptene, Sfântul Paisie cel Mare (19 iunie), ni se arată printr-un exemplu zguduitor cât de ușor se poate pierde harul lui Dumnezeu. Odată, un ucenic al sfântului mergea spre oraș să vândă ceea ce lucrase. Pe cale întâlnește un evreu care, văzându-l simplu și neînvățat, începu să-l ispitească, zicându-i: „Iubitule, cum poți să crezi într-un simplu om care a fost răstignit, căci nu El este Mesia cel așteptat? Va veni un altul,

¹ *Istoria Lausiacă*, sau *Lausaicon*, al cărei autor este Paladiu (trad. în limba română de Pr. Stăniloae), înfățișează viața monahilor de seamă din Egipt și din alte părți ale Răsăritului creștin (n. tr.).

dar nu este El acela". Ucenicul, având o minte slabă și o inimă ușor de înșelat, ascultă aceste cuvinte și îndrăzni să răspundă: „Poate că este adevărat ceea ce spui". Când se întoarse însă în pustie, Sfântul Paisie se întoarse de la el și nu voia să-i vorbească nici un cuvânt. În cele din urmă, după multe rugăminți ale ucenicului, Sfântul îi grăi: „Tu cine ești? Nu te cunosc! Ucenicul meu era creștin și avea harul Sfântului Botez, dar asupra ta nu este; dacă ești cu adevărat acela, atunci harul Botezului te-a părăsit și chipul de creștin l-ai pierdut". Ucenicul îi povesti atunci cu lacrimi întâlnirea sa cu evreul, la care Sfântul răspunse: „Nefericitule! Ce poate fi mai rău și mai necurat decât asemenea cuvinte, prin care te-ai lepădat de Hristos și de Sfântul Botez? Acum mergi și plânge-ți păcatul cât vei putea, căci cu mine nu mai poți sta: numele tău este scris împreună cu al celor care s-au lepădat de Hristos, și împreună cu ei îți vei primi judecata și pedeapsa". Astfel certat, ucenicul se căi din toată inima și, la rugămințile lui fierbinți, Sfântul încetă să-l mai mustre și, închinându-se în chilie, se rugă Domnului să ierte păcatul ucenicului său. Dumnezeu ascultă rugăciunea Sfântului și îl învrednici pe acela să primească semnul îndurării Sale. Atunci Sfântul îi spuse: „Copile, dă slavă și mulțumește lui Hristos Dumnezeu împreună cu mine, căci duhul necurat și hulitor s-a dus de la tine, și în locul lui S-a coborât peste tine Duhul Sfânt, Care a întors asupra ta harul Botezului. De acum păzește-te, ca nu cumva din lene și din nepăsare dușmanul să te prindă iar în mrejele lui, și păcătuind să moștenești focul gheenei".

Este semnificativ că mișcările „harismatice" și de „meditație" au câștigat teren tocmai printre „creștinii ecumeniști". Caracteristica ereziei ecumeniste este afirmația că Biserica Ortodoxă nu este singura și adevărata Biserică a lui Hristos, că harul lui Dumnezeu este prezent și în alte denominațiuni „creștine", ba chiar și în religiile ne-creștine, iar calea cea strâmtă a mântuirii, pe care călăuzesc prin învățăturile lor Sfinții Părinți ai Bisericii Ortodoxe, nu este decât „una dintre multele" căi posibile; că modul de închinare la Hristos este un simplu amănunt lipsit de importanță, cum este și apartenența la o anumită confesiune. Nu toți ortodocșii care au aderat la mișcarea ecumenică gândesc întru totul așa (deși aceasta este cu siguranță poziția protestanților și a romano-catolicilor). Dar prin simpla lor participare la această mișcare, care presupune întotdeauna întruniri interconfesionale de rugăciune laolaltă cu cei străini de dreapta credință în Hristos și de Biserica Lui, ei spun ereticilor care îi privesc: „Poate că este adevărat ceea ce spuneți voi", asemenea nevrednicului ucenic al Sfântului Paisie. Și *ajunge atât, pentru ca un creștin ortodox să piardă harul lui Dumnezeu; dar cu câtă luptă îl va recâștiga!*

Cu câtă frică, așadar, trebuie creștinul ortodox să umble în fața lui Dumnezeu, ca nu cumva să piardă harul Său, care nu este nicidecum dăruit tuturor, ci numai celor care țin credința cea adevărată, care duc o viață de luptă

duhovnicească, și care păstrează cu sfințenie comoara harului dumnezeiesc ce-i duce la cer. Și cu cât mai mult trebuie creștinii ortodocși să se păzească în zilele noastre, când sunt împresurați din toate părțile de un fals creștinism, care îi ispitește cu propriile sale experiențe ale „harului“ și „Duhului Sfânt“, și care poate aduce nenumărate citate din Sfânta Scriptură și din Sfinții Părinți drept „dovezi“! Cu siguranță se apropie timpurile de pe urmă, când înșelăciunea va deveni atât de convingătoare, încât să amăgească, de va fi cu puțință, și pe cei aleși (Mt. 24, 24).

Prorocii mincinoși ai timpurilor noastre, între care se numără și mulți care cu numele sunt „ortodocși“, anunță tot mai zgomotos apropiata instaurare a „noii ere a Duhului Sfânt“, a „noii Cincizecimi“, a „punctului Omega“. Este tocmai ceea ce profețiile autentice ale Ortodoxiei numesc domnia lui Antihrist. Această profeție începe să se împlinească astăzi, în zilele noastre, cu o forță demonică. Întreaga atmosferă spirituală contemporană se încarcă de energia experiențelor de inițiere satanică, pe măsură ce „Taina Nelegiuirii“ se apropie de ultima fază și începe să pună stăpânire pe sufletele oamenilor – mai mult, caută să pună stăpânire pe însăși Biserica lui Hristos, de-i va fi cu puțință.

Împotriva acestei redutabile „experiențe religioase“, adevărații ortodocși trebuie acum să se înarmeze și să se pregătească cu toată hotărârea, devenind pe deplin conștienți de ceea ce înseamnă Ortodoxia și în ce măsură scopul său se deosebește de cel al tuturor celorlalte religii, fie ele „creștine“ sau necreștine.

Creștini ortodocși, păstrați cu tărie și neatins harul care vi s-a dat, nu îl priviți ca pe un lucru oarecare, din care să puteți face o chestiune de obișnuință! Nu-l măsurați după măsura omenească și nu vă așteptați ca el să pară logic sau pe înțelesul celor care nu pricep nimic din ceea ce depășește omenscul sau care cred că îl pot obține pe altă cale decât aceea pe care ne-o arată Biserica lui Hristos cea una. Prin natura sa, adevărata Ortodoxie face într-adevăr „notă discordantă“ în aceste vremuri satanice, și se înfățișează ca o minoritate, tot mai restrânsă, a celor disprețuiți și „nebuni“, rămasă în mijlocul unui „revivalism“ religios inspirat de un cu totul alt duh. Să ne mângâiem însă cu cuvintele Mântuitorului nostru Iisus Hristos: *Nu te teme, turmă mică, pentru că Tatăl vostru a binevoit să vă dea vouă Împărăția* (Lc. 12, 32).

Fie ca toți creștinii ortodocși să se întărească pentru bătaia care îi așteaptă și să nu uite că, în Hristos, victoria este de pe acum a noastră. Căci El ne-a făgăduit că porțile iadului nu vor birui Biserica Sa (Mt. 16, 18), și că pentru cei aleși va scurta zilele urgiei celei de pe urmă (Mt. 24, 22). Și, într-adevăr, *dacă Dumnezeu este cu noi, cine este împotriva noastră?* (Rom. 8, 31). Chiar în mijlocul celei mai teribile ispite, nouă ni se poruncește: *Îndrăzniți! Eu am biruit lumea* (In 16, 33). Să trăim așadar și noi, așa cum au trăit toți adevărații creștini din toate timpurile, în așteptarea sfârșitului tuturor lucrurilor de acum și a venirii Mântuitorului; căci *Cel Ce mărturisește acestea, zice: Da, vin curând! Amin. Vino, Doamne Iisuse!* (Apocalipsă 22, 20).

Masacrul de la Jonestown și anii '80

Această carte a fost în mod deliberat redactată pe un ton „moderat“. Intenția noastră a fost să prezentăm, într-un mod cât mai calm și mai obiectiv, atitudinile religioase necreștine care pregătesc omenirea pentru „religia viitorului“. Am menționat doar în treacăt câteva dintre „poveștile de groază“ pe care le-am putea cita în legătură cu unele dintre cultele amintite în cartea de față. Sunt evenimente reale, care demonstrează până unde se ajunge atunci când omul se predă cu totul puterilor nevăzute ale răului, devenind un instrument voluntar al scopurilor acestora.

Însă chiar în ajunul publicării unei noi ediții a cărții de față¹, lumea întreagă a fost deodată pusă față în față cu o astfel de întâmplare de groază: sinuciderea lui Jim Jones împreună cu mai mult de 900 de membri ai comunității sale marxist-religioase de la Jonestown, aflată în mijlocul junglei din Guyana, în America de Sud.

Nici nu ne-am putea imagina un „semn al timpurilor“ mai izbitor decât acesta; fenomenul Jonestown reprezintă un avertisment clar și, în același timp, o prevestire cu privire la viitorul omenirii.

Este de înțeles că presa secularizată nu a știut cum să interpreteze acest eveniment monstruos. În afara Statelor Unite, a fost considerat drept un simplu exemplu de violență și de extremism tipic societății americane. Presa americană l-a prezentat pe Jim Jones ca pe un „nebun“, iar incidentul în sine ca pe rezultatul influenței distrugătoare a sectelor religioase; unii ziariști mai onești și mai sensibili au recunoscut însă că amploarea și grotescul fenomenului rămâneau de neînțeles pentru ei.

Puțini dintre observatori au știut să vadă în Jonestown un semn autentic al vremurilor, care dezvăluie starea în care a ajuns omenirea zilelor noastre; totul arată însă că așa a fost.

Jim Jones însuși era, în mod notoriu, în legătură cu cercurile politico-religioase cele mai larg acceptate. Faima sa de „profet“ și de „vindecător“, capabil să fascineze și să domine o anumită categorie de oameni nehotărâți, aflați în permanentă „căutare“ (majoritatea lor din rândul populației sărace de culoare din mediul urban), i-a asigurat o poziție respectabilă în mediul religios ameri-

¹ La 18 noiembrie 1978 (n. nr.).

can, el fiind mai bine acceptat de societatea contemporană tot mai tolerantă, decât idolul generației precedente, „Father Divine“ [„Divinul Tată“]¹. Nenumăratele sale „fapte bune“ și donațiile deosebit de generoase către cei nevoiași l-au transformat într-un reprezentant marcant al creștinismului „liberal“ și au atras asupra sa atenția oficialităților politice liberale din California, unde influența lui creștea pe an ce trecea. Printre admiratorii săi personali se numărau primarul orașului San Francisco, guvernatorul statului California, și soția președintelui Statelor Unite. Filosofia sa politică de orientare marxistă și faptul că înființase o comunitate în Guyana îl plasau în rândurile unei avangarde politice considerată a fi respectabilă. Vice-guvernatorul Californiei inspectase personal comunitatea din Jonestown, rămânând cu o impresie favorabilă despre ceea ce văzuse acolo, ca de altfel și alți observatori din afară. Cu toate că existaseră, mai ales în ultimii doi ani, și unele proteste împotriva modului uneori violent în care Jones își exercita autoritatea asupra adeptilor săi, chiar și acest aspect era trecut cu vederea, întrucât nu depășea limitele permise de către Occidentul liberal guvernelor comuniste contemporane, care nu sunt privite prea defavorabil nici chiar atunci când își lichidează dizidenții cu sutele, cu miile sau cu milioanele.

Jonestown a fost un experiment cu caracter „modern“, specific timpurilor în care trăim. Care este însă semnificația sfârșitului său dezastruos?

Fenomenul contemporan – care este poate cel mai apropiat, ca spirit, cu tragedia de la Jonestown – este unul care, la prima vedere, nu pare a-i fi înrudit, și anume: lichidarea rapidă și brutală de către guvernul comunist din Cambodgia și în numele viitorului luminos al omenirii a aproape două milioane de oameni nevinovați – adică un sfert sau chiar mai mult din populația totală a Cambodgiei. Acest „genocid revoluționar“, poate cel mai nemilos și comis cu sânge rece din istoria sângerosului secol al XX-lea, constituie o perfectă paralelă a „sinuciderii revoluționare“² de la Jonestown. În ambele cazuri, oribilul omor în masă a fost justificat ca pregătind calea către un viitor luminos, promis de comunism unei omeniri „purificate“. Aceste două evenimente marchează o nouă etapă în istoria „Arhipelagului Gulag“, a lanțului de lagăre de concentrare pe care le-a înființat ateismul cu scopul de a transforma omenirea și de a distruge credința creștină.

Jonestown demonstrează, o dată mai mult, uimitoarea precizie a diagnosticului pus de Dostoievski, încă din secolul al XIX-lea, concepției revoluționare: unul dintre personajele principale ale romanului *Demonii* este Kirilov, care crede că gestul suprem prin care poate dovedi că a devenit Dumnezeu es-

¹ Referire la George Baker, cunoscut drept Major J. Devine sau Father Divine, fondatorul mișcării *Peace Mission* (1919) (n. tr.).

² Expresie folosită de însuși Jones și de discipolii săi cei mai zeloși, care au participat la îndeplinirea crimei; vezi ziarul *Time*, 4 decembrie 1978, p. 20.

te tocmai sinuciderea. Oamenii „normali“, desigur, nu pot înțelege o asemenea logică. Istoria o fac însă rareori cei „normali“, iar secolul al XX-lea a fost prin excelență un secol al triumfului logicii revoluționare, pusă în aplicare de oameni care, pentru a deveni cu totul „moderni“, au renunțat în mod conștient la valorile trecutului, și în primul rând la adevărurile creștine. Pentru cei care urmează această „logică“, sinuciderile de la Jonestown reprezintă un mare act revoluționar care „dovedește“ că Dumnezeu nu există și care indică iminența instaurării unui guvern mondial totalitar, al cărui „profet“ Jones însuși dorea să fie. Singurul regret al unor astfel de oameni, cu privire la un asemenea gest, a fost exprimat de către unul din rezidenții de la Jonestown, care a scris în ultimele clipe de viață următorul bilet, găsit asupra cadavrului lui Jones: „Tată, nu văd nici o altă ieșire, sunt de acord cu hotărârea ta, mi-e teamă numai că, fără tine, s-ar putea ca lumea să nu mai ajungă la comunism“¹. Patrimoniul comunității de la Jonestown (în valoare de șapte milioane de dolari) a fost donat prin testament Partidului Comunist din Uniunea Sovietică (*New York Times*, 18 decembrie 1978, p.1).

Masacrul de la Jonestown nu a fost un simplu incident izolat, operă a unui „nebulă“; noi toți, cei care trăim în aceste timpuri, suntem amenințați de asemenea fenomene. Un reporter sesiza acest lucru, scriind despre Jones (pe care îl întâlnise personal în San Francisco): „Forța sa evident mistică, aproape religioasă, care masca atât de bine răul, trebuie privită ca un indiciu pentru descifrarea enigmei anilor '70, această perioadă atât de greu de înțeles“.²

Sursa acestei „forțe mistice“ nu trebuie căutată prea departe. Religia „Templului Popoarelor“ nu avea nici o legătură cu creștinismul (cu toate că Jim Jones, fondatorul ei, era pastor al sectei „Ucenicii lui Hristos“ [„Disciples of Christ“]). Această religie datora însă mult mai mult experimentelor spirituale întreprinse de Jones în anii '50, pe când își definea concepția de viață. El se pretindea a fi nu numai „reîncarnarea“ lui Iisus, a lui Buddha și a lui Lenin, ci declara pe față că este „oracolul sau mediumul unor entități fără trup din altă galaxie“³. Cu alte cuvinte, el se predase cu totul puterilor demonice, care i-au inspirat, fără îndoială, finalul „logic“ al nebuniei sale. Fenomenul Jonestown nu poate fi explicat decât prin inspirația și lucrarea demonică; iată de ce el a rămas de neînțeles pentru lumea secularizată.

Se prea poate ca Jonestown să nu fie decât primul dintr-o serie de rele cu mult mai mari, care urmează să se petreacă în anii ce vor urma – lucruri pe care numai oamenii apărați de cea mai profundă și mai lucidă credință creștină pot spera să le înfrunte. Nu este vorba doar de faptul că politica tinde să

¹ Marshall Kilduff, Ron Javers, *The Suicide Cult*, Bantam Books, 1978, p. xiv.

² Herb Caen, în *The Suicide Cult*, p. 192.

³ Neil Duddy, Mark Albrecht, „Questioning Jonestown“, în *Radix*, Berkeley, California, ianuarie-februarie 1979, p. 15.

capete un caracter „religios“ (căci masacrele din Cambodgia au fost acte săvârșite cu o fervoare „religioasă“ sau mai bine zis demonică), sau de faptul că religia este politizată (cum s-a întâmplat la Jonestown); astfel de lucruri s-au mai văzut și în trecut. Acum însă, asistăm, prin intermediul unor evenimente istorice concrete, la o anumită întrepătrundere a politicii cu religia, care pare să fie considerată absolut necesară zeloților lui Antihrist, „liderul“ politico-religios al omenirii vremurilor din urmă. Acest spirit a fost, fără îndoială, caracteristic într-o anumită măsură și regimurilor totalitare din prima parte a secolului al XX-lea. Însă intensitatea fervorii și a devoțiunii pe care le presupune *sinuciderea* în masă (spre deosebire de asasinatele în masă, care au fost comise de multe ori în cursul acestui secol) face din Jonestown un moment decisiv în evoluția evenimentelor cu care vor culmina vremurile noastre.

Se pare că Satan intră acum fățiș pe scena istoriei. Anii care ne așteaptă se anunță a fi cu mult mai îngrozitori decât le vine multora să creadă. Această izbucnire a forțelor răului a condus, ea singură, aproape o mie de oameni la sinucidere revoluționară. Ce se va întâmpla în multele alte enclave ale puterilor satanice – dintre care unele sunt cu mult mai importante decât această mișcare de anvergură destul de mică – și care nu s-au manifestat încă?

O privire realistă asupra stării religioase a lumii contemporane este de ajuns pentru a-l face pe creștinul ortodox conștient să se gândească cu frică și cutremur la propria-i mântuire. Ispitele și încercările care ne așteaptă sunt uriașe: *Căci va fi atunci strâmtorare mare, cum n-a mai fost de la începutul lumii până acum și nici nu va mai fi* (Mt. 24, 21). Unele dintre aceste încercări vor veni prin amăgirile diavolești cele mai atrăgătoare, prin acele „semne și minuni mincinoase“ pe care le vedem încă de pe acum; altele însă se vor arăta pe față, sub chipul sălbatic și nedeghizat al răului așa cum s-a văzut deja la Jonestown, în Cambodgia, sau în întreg Arhipelagul Gulag. Cei care vor să rămână adevărați creștini în aceste vremuri groaznice să își ia așadar în serios credința, învățând ce înseamnă ea cu adevărat, învățând să I se închine lui Dumnezeu în duh și în adevăr, învățând să deosebească *Cine este Hristos*, singurul în Care ne putem afla mântuirea.

Pași înainte în constituirea religiei viitorului

de Ieromonahul Damaschin [Christensen]

1. Mișcarea New Age [Noua Eră]

Un cititor al volumului *Ortodoxia și religia viitorului* făcea o remarcă perfect îndreptățită: „Cu câțiva ani în urmă, când am citit această carte, mi s-a părut o exagerare. Mi-am zis: mișcările pe care le descrie Părintele Serafim sunt doar niște fenomene *marginale* – așa ceva nu va reuși niciodată să se extindă la scara întregii lumi... Acum însă, mi-am schimbat părerea. Părintele Serafim avea dreptate“.

Orice observator lucid al lumii contemporane poate constata că formarea „noii spiritualități“ evoluează exact în direcția descrisă de Părintele Serafim. În 1975, când a apărut prima ediție a cărții *Ortodoxia și religia viitorului*, elementele neo-păgânismului abia începeau să se precizeze în societatea occidentală. Astăzi, fenomenul a prins o formă cu mult mai bine definită, fiind cât se poate de vizibil în ceea ce se numește acum spiritualitatea „New Age“. În 1975, termenul „New Age“ – deși bine cunoscut în cercurile masonice, ezoterice și în grupările contraculturale – nu pătrunsese în vocabularul curent. Astăzi, el desemnează o mișcare de anvergură mondială – și o afacere care aduce profituri de multe miliarde de dolari.

Spre deosebire de majoritatea religiilor oficiale, mișcarea New Age nu are o structură organizată, nu oferă un statut formal membrilor săi, nu are un centru geografic, și nici o dogmă sau un crez clar formulat. Ea constituie mai curând o rețea vag definită de persoane care împărtășesc practici și concepții similare, și care se aliază în jurul conceptului „noii conștiințe religioase“.²

De vreme ce mișcarea New Age nu are un sistem unic de convingeri, este dificil să îi găsim o definiție satisfăcătoare. Persoanele afiliate pot profesa orice credințe neo-păgâne, de la panteism, panenteism, monism, credința în reîncarnare și karma, până la credința într-un Supra-Suflet universal și în Pământul-Mamă (Geea) privit drept zeiță sau drept entitate vie. Diferite metode de control psihic (cum ar fi tehnici de vizualizare dirijată, gândirea în termenii posibilităților pozitive, hipnoza, interpretarea viselor, „regresia în viețile anterioare“, yoga, tantra, utilizarea substanțelor halucinogene), divi-

¹ Decembrie 2004.

² B.A. Robinson, „New Age Spirituality“, Ontario Consultants on Religious Tolerance, Ontario, Canada, 1995.

nația (tarot, astrologie) și practicile spiritiste (acum desemnate în general cu termenul de „canalizare a minții” pentru realizarea contactului cu spiritele), sunt folosite cu scopul de a-i „ridica” pe practicantii lor la niveluri superioare de conștiință, de a le dezvolta un nou potențial „mental, fizic și spiritual”, de a obține „vindecarea lăuntrică” sau de a dobândi puteri psihice.

Milenaristă în esență, mișcarea New Age este în mod obișnuit asociată cu ceea ce popularul autor Joseph Campbell a numit „o nouă mitologie la scară planetară”: o mitologie potrivit căreia omul nu se află într-o stare căzută, că el este perfectibil prin procesul „evoluției”, și că prin intermediul unor salturi la niveluri superioare de conștiință, el poate înțelege faptul că este Dumnezeu, și astfel poate realiza Împărăția lui Dumnezeu pe pământ.

Conform concepției New Age, întrucât omul, ca și orice îl înconjoară, este Dumnezeu, nu există decât o singură realitate; și de aceea fiecare religie în parte nu este decât una dintre căile posibile care conduc către această realitate. Nu există o singură cale corectă, căci pe toate căile se ajunge la dumnezeire. Adepții mișcării New Age au convingerea că va apărea o nouă religie universală, care va conține elemente provenite din toate denomiinațiunile prezentului, devenind religia universal acceptată în întreaga lume.

2. Revirimentul păgânismului

Pe măsură ce „religia viitorului” a Noii Ere [New Age] prinde formă, asistăm la intensificarea constantă a neo-păgânismului, sub toate chipurile posibile, în societatea occidentală post-creștină de astăzi. Religiiile orientale menționate de Părintele Serafim – și mai ales hinduismul și budismul – continuă să își atragă adepți și să primească subvenții din partea unor celebriități de prim rang, fiind mediatizate prin intermediul unor talk-showuri televizate, al revistelor și al altor canale media.

Yoga, medicina Ayurveda, ca și alte practici hinduiste sunt acum larg acceptate în societate. Diverși guru ai mișcării New Age, ca de pildă Deepak Chopra (fost purtător de cuvânt al mișcării Meditației Transcendentale), le promovează drept măsuri pentru autoperfecționarea omului, prezentându-le exclusiv ca pe niște mijloace de obținere și desăvârșire a sănătății „mentale și fizice”. Însă, așa cum observa Părintele Serafim, și așa cum știe orice adevărat practicant, aceste procedee nu pot fi separate de contextul lor religios, deoarece ele au fost concepute tocmai cu scopul de a-i face pe cei care le aplică să devină receptivi la atitudinile și experiențele religioase hinduiste. Lucrul acesta se vede acum în comunitatea yoga occidentală, care, deși a luat naștere în mare măsură din dorința membrilor săi de a dobândi sănătatea psihică și fizică, a sfârșit prin a introduce treptat venerarea rituală a zeităților hinduse, alături de studiul Vedelor și al astrologiei vedice (*jyotisha*).

Și budismul tibetan a câștigat o popularitate considerabilă în societatea occidentală; el este acum cu mult mai răspândit decât budismul Zen, care era forma dominantă în Occident în timpul vieții Părintelui Serafim. Combinând budismul cu o formă de șamanism specific tibetan (religia Bon), budismul tibetan conține mai multe elemente cu caracter evident ocult decât varianta Zen, între care și posedarea practicantului de către zeități tibetane.

În timp ce religiile orientale continuă să câștige teren în Occident, există pe de altă parte și un interes tot atât de mare, dacă nu chiar mai mare, pentru forme specific occidentale de păgânism. Vrăjitoria, magia de tip druidic, gnosticismul sau șamanismul indigenilor americani au câștigat o enormă popularitate în rândul occidentalilor, în care își găsesc afinități mai mari decât în religiile orientale. Cabala, sistemul iudaic ocult dezvoltat după întruparea lui Hristos, a atras de asemenea un viu interes; între adepții săi se numără multe celebrități ale industriei filmului și ale muzicii rock.¹

Cu toate că multe persoane nu fac decât să cocheteze cu numeroasele forme de păgânism care le stau din plin la dispoziție în „bazarul spiritual“ al zilelor noastre, un număr tot mai mare de oameni sunt profund implicați în aceste practici, alăturându-se astfel curentului de „inițiere“ păgână care, după cum arată Părintele Serafim, va constitui elementul caracteristic al religiei viitorului.

3. Răspândirea practicilor magice

În cultura tineretului american și britanic, vrăjitoria a devenit o temă extrem de populară. Succesul fenomenal al seriei *Harry Potter* – cu cele peste 250 de milioane de exemplare vândute în întreaga lume [până la sfârșitul anului 2004], în timp ce mai mult de jumătate din copiii americani au citit cel puțin una dintre cărți – a constituit un catalizator al acestei tendințe. Sub pretextul unei fantezii nevinovate, aceste cărți îl pun pe cititor în contact cu practici oculte reale, și cu personaje reale din istoria vrăjitoriei. Cele șapte cărți pe care urmează să le cuprindă seria urmăresc instruirea lui Harry Potter în practicile magiei, pe o durată de șapte ani, ceea ce se aseamănă mult cu programul pregătit de șapte ani al unui grup ocult, *Ordo Anno Mundi*, al cărui sediu se află în Londra. Cu toate că autoarea J.K. Rowling neagă orice implicare personală în practicile oculte, ea recunoaște că a întreprins multe cercetări în domeniul magiei, din dorința de a le da cărților un caracter cât mai realist, și mărturisește că acestea se bazează, în proporție de mai mult de o treime, pe practici oculte reale.² În mod intenționat sau nu, cărțile sale –

¹ Alison Lentini, „Lost in the Supermarket: Pop Music and Spiritual Commerce“, în *Spiritual Counterfeits Project Newsletter*, 22:4-23:1, 1999, p. 25.

² Interviu acordat de J. Rowling și difuzat la radio în cadrul emisiunii *The Diane Rheim Show*, WAMU, National Public Radio, 20 octombrie 1999. Citat în Richard Abanes, *Harry Potter and the Bible*, Horizon Books, Camp Hill, Pennsylvania, 2001, p. 205.

laolaltă cu filmele și mărcile comerciale bazate pe acestea – constituie o cale de acces în domeniul ocultismului, pentru cei doritori să meargă mai departe în această direcție.¹

Fenomenul Harry Potter reprezintă numai unul dintre numeroasele mijloace prin care vrăjitoria este popularizată în interiorul culturii de tineret. Filmele (de exemplu: *The Craft*, *Practical Magick*) și show-urile televizate (*Buffy*, *spaima vampirilor*, *Sabrina* – vrăjitoarea adolescentă, *Charmed*) se adresează publicului tânăr, ademenindu-l cu ideea că poți fi puternic și „la modă” cu ajutorul practicilor oculte, iar o mulțime de cărți (ca de pildă *The Real Witch's Handbook* [*Manualul adevăratelor vrăjitoare*]) și de adrese web oferă instrucțiuni detaliate și îndrumări pentru cei care doresc să devină vrăjitori.²

Iar tinerii mușcă momeala și se lasă ademeniți. În Marea Britanie, de exemplu, Federația Religiilor Păgâne [The Pagan Federation]³ a instituit, în septembrie 2001, postul de secretar cu probleme de tineret, care urma să se ocupe de numărul tot mai mare de informații cerute de tineri. Purtătorul de cuvânt al federației, Andy Norfolk, atribuia interesul crescând al acestora față de vrăjitorie influenței seriei Harry Potter, ca și altor cărți, articole și show-uri televizate, care prezintă magia într-o lumină atrăgătoare. El a adăugat că, după apariția fiecărui articol referitor la vrăjitorie sau la practici păgâne, „primim un val uriaș de apeluri telefonice, majoritatea din partea adolescentelor”.⁴ Un sondaj de opinie realizat în anul 2000, în rândul elevilor de gimnaziu din Marea Britanie, a constatat că mai mult de jumătate se declarau „interesate” de ocultism, în timp ce peste un sfert erau chiar „foarte interesate”.⁵

În America, forma cea mai populară de vrăjitorie este astăzi Wicca. Fondatorul său, ocultistul britanic Gerald Gardner (1884 – 1964), era prieten apropiat al satanistului notoriu Aleister Crowley, membru al ordinului Ordo Templi Orientalis întemeiat de acesta din urmă, și de asemenea membru al Confreriei din Crotona [Fellowship of Crotona], organizație co-masonică. În cadrul acesteia, Gardner a primit inițierea într-un grup de vrăjitoare care își revendica o vechime de sute de ani, și în care se practica închinarea la „zeița” și „zeul încornorat”. În anul 1951, legea care interzicea vrăjitoria în Marea Britanie a fost abrogată, și la scurtă vreme Gardner a început să promoveze în mod public practicile magice, sub vechiul nume de sorginte bretonă

¹ Monahul Innocent, „Potter's Field: Harry Potter and the popularization of Witchcraft”, în *The Orthodox Word*, nr. 220, 2001, pp. 241-255.

² Linda Harvey, „How Sorcery Chic Permeates Girl-Culture”, în *Spiritual Counterfeits Project Newsletter*, 27:2, 2002-2003, pp. 1-5.

³ Pagan Federation (fondată în 1971) – organizație britanică de voluntari care militează pentru „drepturile religiilor păgâne” și dorește să „educe” publicul în acest sens (*n. tr.*).

⁴ „Potter Fans Turning to Witchcraft”, în *This is London*, Associated Newspapers, Ltd., 4 august 2000.

⁵ „Occult Sites «Lure» Teenagers”, în *BBC News*, 22 aprilie 2000.

„Wicca“. În viziunea sa, Wicca era o combinație între practicile și concepțiile grupului de vrăjitoare cărui i se afiliase, cele ale Ordo Templi Orientalis, filosofia extrem-orientală și ideile francmasoneriei. Astăzi, sub influența diverselor curente spirituale și culturale, Wicca s-a transformat într-un amalgam de vrăjitorie medievală, feminism, venerare a zeiței-mamă, panteism, ecologie militantă și venerare a pământului.

În ceea ce privește proporțiile câștigate, Wicca este religia cu cea mai rapidă expansiune în Statele Unite și Canada. Numărul aderenților săi a crescut de la 8 000 în anul 1990, la 134 000 în 2001, aceștia fiind atrași din rândul tinerilor ca și al vârstnicilor deopotrivă. Se estimează că aceste cifre se dublează la fiecare treizeci de luni, în Statele Unite și Canada.¹

Este tragic să constatăm că o asemenea creștere fenomenală a numărului de persoane care practică vrăjitoria coincide cu scăderea numărului de creștini din America. Un sondaj realizat în anul 2001 a relevat că, pe parcursul ultimilor unsprezece ani, numărul creștinilor din Statele Unite a scăzut constant cu două milioane pe an.²

Wicca nu este decât una dintre multiplele expresii ale spiritualității New Age. După cum declară Carol LeMasters, o scriitoare adeptă a cultului Wicca, „impactul spiritualității New Age asupra comunității de închinători ai Zeiței a fost incalculabil. Apărute aproape concomitent, cele două mișcări se întrepătrund astăzi atât de strâns, încât nu mai pot fi deosebite“.

4. Fermentul spiritualității New Age

În întreaga lume, se organizează cu regularitate adunări New Age/neopăgâne. În America, cele mai însemnate sunt cele cunoscute sub numele de Adunările Curcubeului [Rainbow Gatherings], care au loc în diferite zone, și Festivalurile Arderii Efigiei [Burning Man Festivals] care se organizează în deșertul Black Rock din Nevada. Acestea din urmă atrag adepți ai mișcării New Age, ai cultului Wicca, închinători ai Zeiței, ai Pământului-mamă sau chiar sataniști declarați, laolaltă cu amatori de curiozități și de petrecere, și iau amploare de la un an la altul; la festivalul din 2004 au fost prezenți 35 000 de participanți. Festivalurile se încheie, în fiecare an, cu arderea sacrificială simbolică a unui manechin din lemn, înalt de peste zece metri, reminiscență a străvechiului sacrificiu al „omului de nuiele“ [*wicker man*], practicat de druzi la sărbătoarea Samhain.³

Asemenea adunări constituie un indicator important al acceptării tot mai largi a păgânismului în societatea noastră [americană]; mai semnificativ es-

¹ American Religious Identification Survey, februarie-aprilie 2001.

² *Ibidem*.

³ Aflată la originea sărbătorii Halloween (*n. tr.*).

te însă faptul că *ideile și practicile* New Age pătrund și se răspândesc tot mai mult în toate sferile de gândire și de activitate umană, punându-și amprenta asupra vieților a milioane de persoane care nu se identifică, în mod conștient, cu neo-păgânismul sau cu mișcarea New Age.

Așadar, ceea ce numim „New Age“ a devenit nu atât o mișcare, cât un curent cultural, un ferment care se insinuează pretutindeni: în psihologie, în sociologie, în arte, în religie, în sistemele de ocrotire a sănătății și de învățământ, ca și în cele guvernamentale. Spitalele de psihiatrie din Statele Unite au instituit peste tot programe New Age: meditație orientală, psihologie transpersonală, biofeedback, meditație pe fond muzical. Multe centre de geriatrie au adoptat yoga ca modalitate de întreținere a sănătății „mentale și fizice“. Un mare număr de corporații importante sponsorizează seminare New Age pentru angajații lor, în cadrul cărora se predau tehnicile de vizualizare, hipnoza, „vindecarea psihică“, „interpretarea viselor“, contactarea unor „spirite călăuzitoare“, și alte asemenea practici menite să realizeze atingerea unor „niveluri de conștiință“ superioare. Chiar în învățământul public de stat se predă mediumismul sub numele de „canalizare a minții“ [*channeling*], ca metodă de „vindecare lăuntrică“. Iată cum a descris ceea ce se petrece în clasă un consorțiu de părinți îngrijorați din statul Connecticut: „În numele descoperirii «scopului lor în viață» copiii sunt încurajați să intre în stări asemănătoare transei, pentru a comunica cu «spiritele lor păzitoare». Exercițiile yoga și tehnicile de control al minții sunt alte elemente ale acestor programe aplicate în școli“.¹

Din păcate, chiar și bisericile creștine se conformează acestor curente periculoase, lăsându-se antrenate și târâte în praful care se ridică în urma marșului general către apostazie. La mijlocul anilor '70, Părintele Serafim scria: „Profunda ignorare a adevăratei trăiri creștine din zilele noastre produce o falsă «spiritualitate creștină», care este strâns înrudită, prin natura sa, cu «noua conștiință religioasă»“. Cu ani înainte ca exercițiile de „canalizare“ a minții pentru captarea unor entități nevăzute să devină o modă New Age, Părintele Serafim îi cita pe „harismaticii“ care relatau cum „canalizează“ ei „Duhul Sfânt“. Dar chiar lăsând la o parte chestiunea „renașterii harismatice“, prezicerile Părintelui s-au împlinit și în alte domenii. După cum scria o adeptă a mișcării New Age, Marilyn Ferguson, în cartea sa *The Aquarian Conspiracy* [*Conspirația Vărsătorului*]: „Un număr tot mai mare de biserici și de sinagogi au început să-și lărgească acum cadrul, ele cuprinzând și asociații pentru dezvoltarea personală, centre de sănătate holistică, servicii de sănătate, ateliere de meditație, de influențare a conștiinței prin meditație pe fond muzical, chiar și de instruire în tehnicile de biofeedback“.²

¹ Connecticut Citizens for Constitutional Education, 22 ianuarie 1980.

² Marilyn Ferguson, *The Aquarian Conspiracy*, J.P. Tarcher, Inc., Los Angeles, 1980, p. 369.

În orașul Detroit, de exemplu, un preot și o călugăriță, ambii romano-catolici, au ținut cursuri Silva de control mental. În orașul New York, în catedrala episcopaliană St. John the Divine predică David Spangler – membru marcant al Fundației Findhorn, cel care a afirmat că intrarea în Noua Eră presupune o „inițiere luciferică”. În Oakland, statul California, „Universitatea de Spiritualitate Creativă”, condusă de pastorul episcopalian Matthew Fox, susține ideea redefinirii creștinismului prin respingerea teologiei și a viziunii creștine asupra vieții, propunând în schimb adoptarea spiritualității Wicca. Aici se oficiază lunar „liturghii jubilate [de laudă]” (numite și „liturghii tehnico-cosmice”), obicei preluat de la Catedrala Episcopală a Harului [Grace Episcopal Cathedral] din San Francisco. Descrise de către un observator ca fiind „un amestec sincretist de păgânism, practici magice, venerare a naturii, teatru, arte plastice și dans”, aceste „liturghii” multimedia întrunesc peste o mie de participanți.¹

În paralel, există în prezent, în cadrul Bisericii Romano-Catolice, o tendință de asimilare a teoriilor lui Carl Jung, unul dintre fondatorii mișcării New Age. Jung, care lua parte la ședințe de spiritism și care recunoștea că urmează „spiritele călăuzitoare”, afirma că lupta împotriva „forțelor întunecate” ar fi un neajuns fatal al creștinismului și că deci o a patra persoană ar trebui adăugată Sfintei Treimi – și anume Lucifer! Teoriile sale sunt acum mult laudate de romano-catolici în cadrul seminarelor și conferințelor romano-catolice, iar metodele sale de psihoterapie sunt aplicate în anumite biserici romano-catolice, și chiar în unele mănăstiri de călugări și de călugărițe.²

Bisericile episcopaliene și protestante (în special cele metodiste) s-au alăturat și ele acestei mișcări; un număr de pastori protestanți lucrează și ca psihanalști, aplicând metoda lui Jung.³

În cadrul multor denominațiuni creștine importante, se manifestă o mișcare puternică și hotărâtă de „redefinire” a credinței creștine în sensul teologiei feministe radicale, al venerării unei zeități feminine neopăgâne, și al adoptării unei concepții de viață tipice New Age. În anul 1993 a avut loc prima astfel de conferință de „redefinire” în Minneapolis, Minnesota, odată cu Decada Ecumenică a Bisericilor Solidare cu Femeile, organizată de Consiliul Mondial al Bisericilor. La respectiva conferință au participat peste două mii de persoane provenite din douăzeci și șapte de țări, membre a cincisprezece

¹ Catherine Sanders, „Matthew Fox’s Techno-cosmic Masses”, în *Spiritual Counterfeits Project Newsletter*, vol. 26:3, primăvara lui 2002, p. 4.

² Deborah Corbett, „The Trouble with Truth: A Review of *The Illness That We Are: A Jungian Critique of Christianity*” de J.P. Dourley”, în *Epiphany Journal*, primăvara lui 1986, pp. 82-90; „Jungian Psychology as Catholic Theology”, în *St. Catherine Review*, mai-iunie 1997; Mitch Pacwa, *Catholics and the New Age*, Servant Publications, Ann Arbor, Michigan, 1992.

³ Deborah Corbett, „The Jungian Challenge to Modern Christianity”, în *Epiphany Journal*, vara lui 1988, pp. 33-40.

denominațiuni principale, majoritatea aparținând bisericilor presbiteriană, metodistă, luterană, romano-catolică, baptistă americană și Bisericii Unite a lui Hristos. O treime dintre participanți făceau parte din clerul respectivelor denominațiuni. Referindu-se la „necesitatea de a desființa idolatria patriarhatului din creștinism“, vorbitorii au respins și uneori chiar au ridiculizat dogmele creștine privitoare la Sfânta Treime, la căderea omului, la singura întrupare a lui Dumnezeu în Persoana lui Iisus Hristos și la răscumpărarea omului prin moartea Mântuitorului pe Cruce. În locul acestor articole de credință, conferința promova panteismul, șamanismul, ca și drepturile homosexualilor. Cei prezenți au participat la o „liturghie“ în care pâinea și vinul erau înlocuite cu lapte și miere, iar în locul lui Iisus Hristos i se aducea închinare zeiței Sophia. Se intona cântarea „Făcătoarea noastră, Sophia, suntem femei după chipul tău... prin trupurile noastre calde reamintim lumii ce înseamnă plăcerea“.¹ La o conferință ulterioară, organizată în anul 1998, închinătoarele zeiței Sophia au mușcat fiecare din câte un măr roșu, în semn de solidaritate cu Eva, pe care o consideră o eroină pentru faptul de a fi gustat din fructul oprit.

Cu toate că reprezentanți ai creștinismului autentic, tradițional, au luat atitudine împotriva acestor conferințe, comunitatea celor care susțin „redefinirea“ dogmelor își păstrează influența în cadrul denominațiunilor mai sus amintite și organizează întruniri inter-denominaționale pentru a discuta strategii de câștigare a noi aderenți. Venerarea zeiței Sophia continuă în interiorul acestor denominațiuni. În iunie 2004, în cadrul Adunării Generale a Bisericii Presbiteriene care a avut loc la Richmond, statul Virginia, s-a ținut o ședință a „Vocilor Sophiei“, în care Sophia a fost invocată ca zeiță.²

Mai semnificativ este faptul că teologia feministă a devenit o tendință de proporții în cadrul principalelor campusuri ale seminarelor teologice de astăzi, și constituie o forță care impulsionează mișcarea ecumenică.³ Principala coordonatoare a Conferinței de redefinire a creștinismului din 1993, Mary Ann Lundy, este acum secretar general adjunct al Consiliului Mondial al Bisericilor. La o conferință ulterioară, din anul 1998, ea a precizat clar scopul urmărit atât de teologia feministă, cât și de ecumenismul contemporan: „Înțelegem acum că a avea vederi ecumeniste înseamnă a depăși limitele impuse de creștinism. Vedeți dumneavoastră, ceea ce ieri era considerat erezie, mâine va constitui o carte de căpătâi a credinței“.⁴ După cum am văzut, acesta este și punctul principal de pe agenda mișcării New Age.

¹ Craig Branch, „Re-imagining God“, în *Watchman Expositor*, 11:5, 1994, pp. 4-6, 19.

² Parker T. Williamson, „Staying Alive: Re-Imaginers Gather“, în *The Presbyterian Layman*, iulie 2004, p. 9.

³ Diane L. Knippers, „Ye, Goddesses!“, în *Foundations*, 28 mai 1998.

⁴ Parker T. Williamson, „Sophia Upstages Jesus at Re-imagining Revival“, în *The Presbyterian Layman*, 31:3, mai-iunie 1998.

5. Binecuvântarea de la Toronto

În timpul scurs de când Părintele Serafim menționa pentru prima dată „mișcarea harismatică“ ce se răspândea între denomi-națiunile creștine, această mișcare a continuat să se extindă într-un ritm uluitor. În întreaga lume, penticostalismul constituie segmentul cu cea mai rapidă dezvoltare: el atrage treisprezece milioane de aderenți pe an – în special în Asia, Africa și America de Sud –, iar astăzi își revendică aproape o jumătate de miliard de adepți.¹

Observațiile Părintelui Serafim referitoare la experiențele harismatice se aplică pe deplin cu privire la „mișcarea răsului sfânt“ care a proliferat cu repeziciune în anii '90. Despre „râsul în Duhul Sfânt“, Părintele Serafim scria: „Poate mai bine decât oricare alt fenomen, acesta arată că, în ceea ce privește orientarea religioasă, „renașterea harismatică“ nu are nimic de-a face cu creștinismul“. Și totuși, tocmai acest fenomen harismatic a înregistrat cel mai mare avânt în ultimul deceniu.²

Apariția „mișcării răsului“ care se manifestă în prezent poate fi pusă în legătură cu o altă mișcare născută în cadrul penticostalismului: așa-numita Mișcare a Credinței (sau a Credinței în Cuvânt) [*Faith* sau *Word-Faith Movement*] din perioada anilor '80. Cunoscută și sub numele de „evanghelia sănătății, a bunăstării și a prosperității“, datorită afirmației că Iisus i-a izbăvit pe credincioși din blestemul sărăciei și al bolii, Mișcarea Credinței susține principii bizare, asemănătoare celor ale mișcării New Age. Între acestea se numără credința în puterea „vizualizării creative“ (vizualizarea a ceea ce ne dorim, apoi afirmarea cu tărie că acel lucru s-a și produs), credința că orice om poate deveni Dumnezeu întrupat, asemenea lui Iisus Hristos și în aceeași măsură cu El, și negarea faptului că Hristos l-a răscumpărat pe om prin moartea Sa pe Cruce.³

Prin activitatea liderilor Mișcării Credinței, între care Kenneth Copeland, Benny Hinn, Rodney Howard-Browne, Kenneth Hagin, Morris Cerullo, Paul Yonggi Cho, și Marilyn Hickey, aceasta și-a propagat în întreaga lume ereziile însoțite de manifestări harismatice. Începând cu primăvara anului 1993, ea a exercitat o puternică influență nu numai asupra bisericilor penticostale, ci și asupra altor denomi-națiuni creștine tradiționale importante. În acel moment, unul dintre membrii marcanți ai mișcării, Rodney Howard-Browne, a captat atenția maselor prin transmiterea televizată a unei ședințe de „revi-riment al mișcării răsului“ care a avut loc în locașul de cult „Adunările Dom-nului“ din Lakeland, statul Florida. Au fost de față mii de persoane din întreaga lume. Howard-Browne mergea prin mulțime, punându-și mâinile pe

¹ „The Rise of Pentecostalism“, în *Christian History*, nr. 58, 1998, p. 3.

² S-a scris în 2004.

³ Dr. Nick Needham, „The Toronto Blessing“, în *The Shepherd*, 16:3, decembrie 1995.

creștetele oamenilor, și rostind: „Umple-te! Umple-te! Umple-te! [de Duhul]“ la care mulți se prăbușeau la pământ, râzând necontrolat, chicotind sau țipând. Alții se contorsionau pe podea țipând isteric, se comportau de parcă ar fi fost beți, sau rămâneau ținându-și la pământ – ceea ce Howard-Browne numea „încliere cu Duhul Sfânt“ – sau erau „înjunghiați cu Duhul“, adică rămâneau întinși pe spate, adesea pierzându-și cunoștința.¹ Fiecare dintre aceste manifestări putea dura chiar și câteva ore, uneori (în cazul răsului necontrolat) până la câteva zile.

Autointitulându-se „barmanul Duhului Sfânt“ și „mereu îmbătat de Duhul“, Howard-Browne disprețuia orice încercare de a *cerca duhurile dacă sunt de la Dumnezeu* (I In 4, 1). „Prefer să mă aflu într-o biserică în care se manifestă diavolul și reacțiile omenești“, declara el, „decât într-o biserică unde nu se întâmplă nimic din cauză că oamenii se tem să se manifeste liber... Și chiar dacă cel care se manifestă este diavolul, nu vă faceți griji nici atunci... Bucurați-vă, căci măcar se petrece ceva!“²

În august 1993, Randy Clarke, pastor al bisericii harismatice Vineyard din St. Louis, statul Missouri, a luat parte la o întrunire a Mișcării Credinței, prezidată de Howard-Browne în orașul Tulsa, statul Oklahoma. Patru luni mai târziu, Clarke aducea manifestarea răsului la biserica Airport Vineyard din Toronto, Ontario. Cele patru zile de întruniri programate inițial s-au transformat într-o serie de „slujbe religioase“ organizate seară de seară, timp de câteva luni, care se prelungeau uneori până la ora 3 dimineața. Din acest moment mișcarea răsului a căpătat un avânt extraordinar, bucurându-se și de o publicitate la scară mondială, asigurată din plin de mass-media. Denumite „binecuvântarea de la Toronto“, întrunirile „răsului sfânt“ au devenit principala atracție turistică a anului 1994. Sute de mii de „creștini“ din întreaga lume au venit la Toronto – nu numai pentecostali, ci și membri ai sectelor și bisericilor menonită, nazarineană, metodistă, anglicani, bapțiști, romano-catolici, și așa mai departe.³

În Toronto, manifestările „răsului sfânt“ inspirate de Mișcarea Credinței au luat forme încă și mai bizare decât cele înregistrate până atunci. În afară de fenomenele deja descrise, oamenii se târau pe jos și răgeau ca lei, lătrau ca și câinii, loveau pământul și mugeau ca bivoli, grohăiau, urlau ca lupii, mu-

¹ *The Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements* notează că fenomenul modern al „înjunghierii cu Duhul“ a fost introdus de Kathryn Kuhlman (1906-1976). Dacă primele manifestări ale acestui fenomen durau de obicei numai câteva minute, la atingerea lui Rodney Howard-Browne oamenii rămâneau inconștienți timp de câteva ore.

² Rodney Howard-Browne, *The Coming Revival*, R.H.B.E.A. Publications, Louisville, Kentucky, 1991, p. 6.

³ Paul Carden, „«Toronto Blessing» Stirs Worldwide Controversy, Rocks Vineyard Movement“, în *Christian Research Journal*, iarna lui 1995, p. 5.

geau, cotcodăceau, și emiteau tot felul de alte sunete animalice.¹ Alte manifestări ale acestui fenomen „revivalist” cuprindeau tresăriri și spasme ale capului și corpului, mișcări agresive de karate, imitarea unor gesturi războinice, mișcări necontrolate de dans, spasme abdominale, dureri intense în piept, „vomă indusă de Duhul”, ca și „nașteri” (cu alte cuvinte, mișcări de simulare a travaliului și nașterii).²

Dintre sutele de mii de persoane care au participat la „binecuvântarea din Toronto”, 15 000 erau pastori și preoți ai denominațiilor creștine. Ulterior, aceștia au adus mișcarea în propriile congregații din întreaga lume, făcând ca fenomenele „râsului sfânt” și al „înjunghierii cu Duhul” să se înmulțească rapid pe toate cele cinci continente. Numai în Marea Britanie, manifestările „mișcării râsului sfânt” au pătruns în denominațiuni socotite până în prezent drept reprezentante ale creștinismului tradițional. În luna iulie 1995, emisiunea *Club 700* a realizatorului Pat Robertson a prezentat mai mulți „teologi harismatici” protestanți și romano-catolici, care justificau producerea de zgomote animalice ca fiind fie manifestări ale Duhului Sfânt, fie reacții ale omului la lucrarea Duhului.³

Faptul că asemenea manifestări sunt larg acceptate demonstrează în ce măsură covârșitoare normele trăirii creștine autentice le rămân necunoscute oamenilor. În Biserica Ortodoxă, majoritatea acestor manifestări au fost privite dintotdeauna drept semne neîndoielnice de posedare demonică. Chiar și în ziua de astăzi, în țările creștin-ortodoxe, asemenea comportamente apar la indivizii posedați în timpul slujbelor de exorcizare săvârșite de preoți ortodocși. O călugăriță ortodoxă americană, care fusese de față la o astfel de slujbă de exorcizare în Rusia, în anul 1995, relatează următoarele: „Odată ce slujba începe, demonii încep să își manifeste prezența. Vedem cum o femeie posedată strigă și blestemă cu glas de bărbat, un bărbat este cuprins de tremurături violente, un altul țipă, un altul este aruncat la pământ, fără cunoștință... chipul altuia arată disperare și suferință, apoi omul vomită pe podea... Cu toții își urlă ura față de preot, jură să se răzbune când acesta îi stropește cu agheasmă. Unii demoni fac glume, alții sunt numai furie și ură. Dar zgomotul care le covârșește pe toate este cel care imită glasurile animalelor: mugete, cotcodăceli și mai ales lătrături și grohăituri”.⁴

Cu toate că, așa cum arată Părintele Serafim în cartea de față, harismaticii tăgăduiesc orice asociere cu ocultismul și cu păgânismul, observăm că aceleași

¹ Diacon R. Thomas Zell, „Signs, Wonders, and Angelic Visitations”, în *Again*, septembrie 1995, p. 6.

² Curt Karg, „Rodney Howard-Browne/Toronto Airport Vineyard Phenomena”, *Spiritual Counterfeits Project*, octombrie 1996.

³ Timothy Brett Copeland, „Discerning the Spirit: Reflections of a Charismatic Christian”, în *Again*, septembrie 1995, p. 9.

⁴ Maica Cornelia, „Exorcisms in Russia Today”, în *Death to the World*, nr. 10, 1995, p. 10.

manifestări ale „râsului sfânt“ se regăsesc și în mișcarea New Age. Guru-ul indian Bhagwan Shree Rajneesh, pe care discipolii săi îl numeau „îmbătat de sfințenie“, își încuraja adepții să vină și să „bea“ de la el. „Vinul spiritual“ era adeseori transmis de guru printr-o simplă atingere pe cap (numită *shakti*), la care discipolii erau cuprinși de un răs extatic. Un alt guru celebru, Swami Muktananda, organiza adunări care întruneau mii de discipoli veniți din lumea întreagă, spre a fi atinși de el. Aceștia începeau să râdă necontrolat, să mugească, să șuiere, să latre, să plângă, să tremure, sau leșinau pur și simplu.¹ Muktananda nu făcea decât să le transmită adepților propriile stări: și el râdea ca un leu și manifesta alte comportamente animalice, pe care le atribuia posesării de către zeița Chiti.²

Este demn de amintit și faptul că reprezentanți de frunte ai mișcării New Age au pledat în favoarea „râsului sfânt“ care se răspândea în denominațiunile creștine. Iată ce spunea despre „binecuvântarea de la Toronto“ un asemenea purtător de cuvânt, Benjamin Creme, bine cunoscut pentru profețiile sale privitoare la apropiata ivire a unui Mesia din interiorul mișcării New Age: „Oamenii reacționează la noile energii care cuprind planeta noastră. Energiile care emană din „cel uns“ le dau un sentiment de pace și de liniște“.³

Popularul evanghelizator Oral Roberts, care a fost gazda unei întruniri revivaliste condusă de Rodney Howard-Browne, vedea în fenomenul „râsului sfânt“ primul semn al unui „nivel superior al împărtășirii cu Duhul“.⁴ Howard-Browne însuși spunea că mișcarea marchează „o nouă și puternică suflare a Duhului“, care aduce cu ea „strigătul entuziasmat: bucurie, bucurie, bucurie!“ care ne „încarcă energetic pentru a ne ridica până la noi înălțimi în apropierea de Dumnezeu“.⁵

Aceste cuvinte sunt remarcabil de asemănătoare cu afirmațiile unor „profeți“ New Age contemporani. În perioada în care „râsul sfânt“ începea să capteze atenția diverselor denominațiuni, liderul New Age Barbara Marx Hubbard scria că omenirea urmează să întreprindă în curând un salt în evoluția sa, pe care ea îl numea „Cincizecimea planetară“ sau „Zâmbetul planetar“.⁶ „Toți cei receptivi“, scria ea, „vor simți lăuntric bucuria unei puteri care îi umple de dragoste și de bunăvoință pentru cei din jur. Pe măsură ce aceas-

¹ Mărturia fostei adepți a lui Muktananda, Joy Smith, în revista *Focus*, nr. 12, iarna lui 1995/1996.

² Cf. Tal Brooke, *Riders on the Cosmic Circuit*, Lion Publishing, Batavia, Illinois, 1986, p. 45.

³ Citat în Tony Pearce, „*Holy Laughter*“ and the New Age Movement, Light for the Last Days, Londra, p. 3.

⁴ Julia Duin, „An Evening with Rodney Howard-Browne“, în *Christian Research Journal*, iarna lui 1995, p. 44.

⁵ Citat în Charles și Francis Hunter, *Holy Laughter*, Hunter Books, Kingwood, Texas, 1994, p. 5.

⁶ Barbara Marx Hubbard, *Teachings from the Inner Christ for Founders of a New World Order of the Future*, Foundation for Conscious Evolution, Greenbrae, California, 1994.

tă bucurie circulă prin sistemul nervos al celor mai receptive persoane de pe pământ, ea va crea un câmp psihomagnetic de empatie... Această masivă și bruscă conjugare a stărilor empatice va produce o schimbare revoluționară în conștiința oamenilor“. Ca rezultat, susține ea, „«Hristosul» vi se va arăta tuturor în același timp“.¹

De vreme ce denomiinațiunile creștine tradiționale trec prin aceleași experiențe și nutresc aceleași așteptări ca și neo-păgânii, asistăm la împlinirea cuvintelor Părintelui Serafim, care prezicea că mulți creștini se vor lăsa amăgiți și vor accepta să treacă prin experiențe inițiatice păgâne.

6. OZN-urile în mentalitatea contemporană

Și în privința fenomenelor OZN, noile evenimente confirmă, o dată mai mult, concluziile Părintelui Serafim. Nu numai în cercurile savanților, dar și în rândul maselor, devine tot mai răspândită ideea că aceste fenomene nu privesc doar contactul cu ființe venite de pe alte planete în nave spațiale, ci au o anumită legătură cu domeniul proceselor psihice și cu cel ocult, și că ființele cu care se intră în contact locuiesc de fapt pe pământ, în preajma noastră. De altfel, și imaginea extraterestrului binevoitor și chiar „drăgălaș“, promovată de regizorul Steven Spielberg în filmele sale *Close Encounters* și *ET*, începe să fie înlocuită de o alta, mai apropiată de adevăr. Prin intermediul experiențelor descrise de Whitley Strieber în cartea sa *Communion: A True Story* [*Întâlnirea: o poveste adevărată*], publicul a aflat că acești așa-numiți „vizitatori“ veniți din spațiu sunt în realitate niște ființe crude și răuvoitoare, care îi distrug psihic pe cei care intră în legătură cu ele. (Acest aspect al fenomenului corespunde perfect datelor consemnate de cercetătorii Vallée și Hynek). „Simțeam o stare de amenințare de nedescris în cuvinte“, scrie Strieber. „Era iadul pe pământ, și totuși nu mă puteam mișca, nu puteam cere ajutor, și nici fugi. Zăceam ca mort, treceam printr-o adevărată agonie. Orice va fi fost în locul acela, era atât de monstruos și de urât, atât de murdar, de diabolic și de sinistru...“ Strieber descrie și mirosurile caracteristice acestor „vizitatori“ – între care și acel miros de „pucioasă“, sau de sulf, care este menționat și în *Viețile Sfinților* în legătură cu aparițiile diavolului.²

De la publicarea cărții *Communion*, sute de mii de persoane „răpite“ de extratereștri și-au făcut cunoscute întâlnirile cu aceștia.³ Astăzi, ei alcătuiesc un grup numeros și își împărtășesc opiniile și experiențele prin internet și în cadrul unor emisiuni radiofonice.

¹ Barbara Marx Hubbard, *The Revelation: A Message of Hope for the New Millenium*, ed. a 2-a, Nataraj Publishing, 1995.

² Whitley Strieber, *Communion: A True Story*, HarperCollins, New York, 1987; ed. rev., Avon, 1995.

³ Whitley Strieber, *The Secret School*, HarperCollins, New York, 1997, p. xv.

Deloc surprinzător, această rețea de persoane care au intrat în contact cu OZN-urile își găsește afinități cu mișcarea New Age. Whitley Strieber este el însuși un astfel de caz. El este în prezent unul dintre principalii purtători de cuvânt ai rețelei de persoane „răpite“ de OZN-uri, și în câteva cărți publicate recent oferă considerații asupra modului în care contactul cu „extraterestrii“ poate contribui la instaurarea Noii Ere. După cum adăuga un alt membru al grupului, col. Philip J. Corso, în comentariul său asupra ultimei cărți scrise de Strieber, *Confirmation* [*Confirmarea*] (1999): „În cursul unei întâlniri cu ființele extraterestre, mi-a fost comunicat mesajul pe care aceștia doreau să-l transmită omenirii: «O lume nouă – dacă sunteți capabili să o realizați». A fost nevoie de un intelect de talia lui Whitley Strieber ca să descifreze sensul acestui mesaj, făcându-l inteligibil pentru mine și pentru lumea întreagă“.¹

Avansând teza evoluționistă conform căreia „specia umană trece printr-o mare schimbare“, Strieber scrie: „intrând în noua eră, vom ajunge la o mutație fundamentală a acestei specii, în momentul în care omenirea va căpăta un control total asupra spațiului și timpului și va intra fizic în eternitate, ridicând întreaga specie umană la un nivel de ființare mai înalt, mai liber, și mai împlinit... Minteă umană, eliberându-se de limitările timpului, astfel se va ajunge la o unitate de conștiință, națiunile așa cum le știm astăzi – conduse de jocuri de putere, de lăcomie și de minciuni – vor dispărea“.²

Strieber vede realizarea acestui vis utopic prin abandonarea de către omenire a „vechilor ierarhii“ ale trecutului: „Bezna trecutului simbolizează autoritarismul rigid al civilizației de până acum. Într-adevăr, obiceiurile trecutului s-au perpetuat până în prezent, și persistă încă în guvernele noastre, în religiile noastre sufocate de ritualuri, și în morala noastră, care pune accentul pe noțiunea de păcat“.³ Însă prin abandonarea „mitologiei religioase“ a celor care „îi identifică [pe „extraterestri“] cu ceea ce înțeleg ei prin demoni“⁴, omenirea se va deschide față de „noua lume“ pe care i-o oferă „vizitatorii“: „Pe măsură ce se desfășoară epoca Vărsătorului, vedem într-adevăr cum autoritatea slăbește în aproape toate culturile și instituțiile. Faptul că acum oamenii sunt dispuși să accepte ideea prezenței vizitatorilor [din spațiul cosmic] și să respingă, în mare măsură, refuzul vechilor autorități de a trata serios și rațional asemenea chestiuni, este semnul unei dorințe recent apărute a omului obișnuit, de a-și forma opiniile fără constrângerea mecanismelor tradiționale de control. Cum aceste mecanisme intră în declin, o forță necunoscută se folosește de slăbiciunea lor pentru a pătrunde în conștiința oamenilor, iar

¹ Whitley Strieber, *Confirmation: The Hard Evidence of Aliens among Us*, St. Martin's Press, New York, 1999.

² Strieber, *The Secret School*, pp. 229, 225-226, 233.

³ *Ibidem*, pp. 226, 228-229.

⁴ Strieber, *Confirmation*, p. 286.

noi suntem asaltați de știri privitoare la apariții ale OZN-urilor, la extraterestri, și la tot felul de fenomene minunate și misterioase¹.

Pentru a rezolva evidenta contradicție dintre natura sinistrală a „vizitatorilor” și propriile idei utopice privitoare la modul în care aceștia vor contribui la instaurarea Noii Ere, Strieber încearcă să șteargă deosebirea dintre bine și rău: „Trăim într-un univers etic și moral asemenea contextului etic al fenomenului OZN: plin de ambiguități, un univers în care rareori întâlnim ceva pe de-a-ntregul bun, sau pe de-a-ntregul rău”².

Opinia lui Strieber, pe care o împărtășesc mulți dintre membrii grupului de persoane „răpite” de OZN-uri, este că „vizitatorii” sunt ființe extrem de evoluat, care doresc să ne facă și pe noi să evoluăm – pentru folosul lor ca și pentru al nostru. El speculează că, în cursul înspăimântătoarelor întâlniri cu oamenii, vizitatorii se folosesc de noi și în același timp ne „îndeamnă” să evoluăm, să „trecem prăpastia” care ne desparte, astfel încât să putem „sta alături de ei, ca specie cosmică”: pe scurt, să devenim asemenea lor. Acest lucru, spune el, „explică de ce multe persoane ajung în pragul unei mutații [evolutive]” în urma contactului cu aceste ființe.³

Strieber notează că „în ultimii cincizeci de ani, nu a existat nici un caz în care vizitatorii să ofere informații în mod direct. Nimeni nu a primit planurile unei nave spațiale. Nimeni nu a primit o hartă a lumii lor. Ceea ce primim, în schimb, sunt stări de teamă, de confuzie, mesaje criptice, și sentimentul că suntem manipulați – dar simțim și că există ceva neprețuit, de care am ajuns foarte aproape... În loc să ne ofere satisfacții, ei ne ispitesc să înaintăm pas cu pas – prin atrocități, prin apariții uluitoare, prin promisiuni... prin orice mijloace”⁴.

Poate cel mai trist „semn al vremurilor”, în epoca noastră post-creștină, este faptul că un mare număr de oameni secătuiți sufletește consideră că este preferabil să intre în contact cu acești „vizitatori” monstruoși, decât să se afle singuri într-un univers care – pentru ei – este impersonal. După cum citim într-o publicație intitulată *The Communion Letter*, „Oamenii din întreaga lume întâlnesc ființe ciudate, în casele lor sau chiar pe străzi... pe drumurile visurilor și ale nopții”. Publicația respectivă îi îndeamnă pe cititori: „Învățați să reacționați într-un mod util și eficient, dacă vizitatorii intră în viața dumneavoastră: descoperiți misterul, minunea și frumusețea acestei experiențe... lucruri care prin mijloace obișnuite nu vi se vor dezvălui niciodată... adevărurile stranie și minunate care țâșnesc din întuneric”.

În fața tuturor acestor lucruri, creștinii cu greu s-ar mai putea îndoi de adevărul cuvintelor Părintelui Serafim, că „Satan intră acum fățiș pe scena is-

¹ Strieber, *The Secret School*, p. 226.

² Strieber, *Confirmation*, p. 279.

³ *Ibidem*, pp. 287-288.

⁴ *Ibidem*, pp. 288-289.

toriei“. Whitley Strieber rostește și el un adevăr, atunci când observă că, odată cu declinul „mecanismelor de control“ ale civilizației creștine tradiționale, „vizitatorii“ încearcă tot mai îndârjit să „pătrundă în conștiința oamenilor“. Dar în loc să ne conducă spre Noua Eră visată de Strieber, aceste încercări vor instaura tocmai ceea ce descria el cu privire la prima sa întâlnire cu aceste ființe: „iadul pe pământ“.

7. Planul Noii Ere

Este interesant de notat că anul 1975, cel în care apărea [în Statele Unite] cartea *Ortodoxia și religia viitorului*, a fost un an decisiv pentru „noua conștiință religioasă“. A fost anul pentru care ocultista Alice Bailey (1880-1949) – întemeietoare de seamă a mișcării New Age și o adversară declarată a creștinismului ortodox – le dăduse discipolilor săi permisiunea de a-i face publice învățăturile până atunci secrete, prin intermediul tuturor mijloacelor de informare în masă. În acest an, David Spangler împreună cu mulți alți promotori și organizații New Age și-au început activitatea publică.

Obiectivele mișcării New Age fuseseră stabilite cu mult timp înainte, prin scrierile Helenei Blavatsky, ocultistă și medium, care înființase Societatea Teozofică în anul 1875¹, și mai târziu prin cele ale lui Alice Bailey, Nicholas Roerich (autorul unor cărți de Agni Yoga), Teilhard de Chardin (filosof evoluționist și paleontolog, menționat în capitolul 2 al cărții de față) și H.G. Wells. Potrivit lui Teilhard, aceste obiective privesc o „convergență a religiilor“ ce va fi completată de o „confluență“ a forțelor politice și economice, realizată prin intermediul unui Guvern Mondial.² Astăzi, unele cercuri New Age vorbesc despre „Planul“ unei „Noi Ordini Mondiale“, care va cuprinde un sistem universal al cartelei de credit, un sistem global de impozitare, o forță de poliție mondială, și o autoritate internațională care urmează să controleze rezervele de alimente și sistemul de transporturi din întreaga lume. În acest program utopic, războaiele, bolile, foametea, poluarea și sărăcia vor dispărea. Toate formele de discriminare vor lua sfârșit, iar loialitatea indivizilor față de trib sau de națiune va fi înlocuită prin conștiința apartenenței la societatea globală.

Potrivit unora dintre principalii „arhitecți“ ai mișcării New Age, originea acestui „Plan“ s-ar găsi chiar în căderea lui Lucifer și a îngerilor lui din cer. Alice Bailey scria că ridicarea îngerilor căzuți împotriva lui Dumnezeu face parte din „planul divin al evoluției“, căci prin ea aceștia „au coborât de la starea de existență liberă și fără de păcat, pentru a putea ajunge la deplina

¹ Potrivit afirmațiilor lui Blavatsky (1831-1891), scopul Societății Teozofice era „de a combate materialismul științei și orice formă de teologie dogmatică“, și în special pe cea creștină, pe care conducătorii Societății o consideră deosebit de dăunătoare (Blavatsky, *The Secret Doctrine*, vol. 3, 1888, p. 386). Blavatsky apare printre personajele seriei Harry Potter, sub anagrama „Vlabatsky“.

² Teilhard de Chardin, *How I Believe*, Harper & Row, New York, 1969, p. 41.

conștiință dumnezeiască, aici pe pământ”.¹ În această totală răsturnare a teologiei creștine, căderea omului ar fi reprezentat în realitate o înălțare prin dobândirea cunoașterii, căci prin ea „ochii omului s-au deschis” față de bine și de rău.² Astfel, scrie Helen Blavatsky: „Este absolut normal să îl considerăm pe Satan, Șarpele din cartea Facerii, drept adevăratul nostru creator și binefăcător, drept Părintele spiritual al omenirii. Căci el a fost Vestitorul Luminii, strălucitorul Lucifer, cel care a deschis ochii „robotului” creat de Iehova... Într-adevăr, [omenirea] a primit înțelepciunea și cunoașterea celor ascunse de la Îngerul Căzut”.³ În calitate de „binefăcător” al omului, Lucifer continuă să sprijine evoluția acestuia. Cu cuvintele lui David Spangler, un adept al teoriei lui Blavatsky și Bailey, Lucifer „este îngerul evoluției umane”.⁴

În societățile ezoterice se afirmă că, pentru punerea în practică a „Planului”, vor avea loc „inițieri la scară planetară”. După Benjamin Creme – un alt discipol al lui Blavatsky și Bailey – bisericile creștine „revitalizate” și lojile masonice vor fi instrumentele folosite în vederea acestor inițieri. După cum știm, David Spangler afirma că aceste inițieri ezoterice vor fi în esență de tip „luciferic”. Reluând doctrina lui Alice Bailey, care la rândul său o primise prin „canalizarea gândurilor” de la o ființă nevăzută pe care o numea „Djwhal Khul”, Spangler scrie: „Lucifer lucrează în fiecare din noi, pentru a ne face să atingem plenitudinea și a putea intra astfel în Noua Eră... fiecare din noi este adus în pragul a ceea ce eu numesc inițiere luciferică... Lucifer vine să ne dea o ultimă... inițiere luciferică... cu care mulți se vor confrunta în zilele care ne așteaptă, căci este vorba de o inițiere în Noua Eră”.⁵

Pe măsură ce „Planul” se apropie de îndeplinire, religia mondială unică prinde o formă tot mai precis definită. „Se apropie ziua”, scrie Alice Bailey, „în care toate religiile vor fi privite ca emanând dintr-o unică mare sursă spirituală; toate vor putea fi reduse la o unică rădăcină comună, din care religia mondială universală va lua naștere în mod inevitabil”.⁶ Helen Blavatsky susținea că această religie universală ar fi „religia strămoșilor”, a cărei amintire ar sta la originea „mitului satanic” al creștinismului. „Religia ancestrală”, scria Blavatsky, „este religia viitorului”.⁷

¹ Alice Bailey, *The Externalization of the Hierarchy*, Lucis Publishing Company, New York, 1957, p. 118.

² Acestea sunt și postulatele teologiei feministe însușite de mișcarea de „redefinire” a creștinismului, care o cinstește pe Eva pentru că a gustat din fructul oprit.

³ Blavatsky, *The Secret Doctrine*, vol. 2, The Theosophical Publishing House, Wheaton, Illinois, 1888; ed. rev., 1970, pp. 243, 513.

⁴ David Spangler, *Reflections on the Christ*, Findhorn Community Press, Scotland, 1978, p. 37.

⁵ *Ibidem*, pp. 40, 44.

⁶ Alice Bailey, *Problems of Humanity*, Lucis Publishing Company, New York, 1947; ed. rev., 1964, p. 140.

⁷ Blavatsky, *The Secret Doctrine*, vol. 2, p. 378; *Isis Unveiled*, vol. 1, The Theosophical Publishing House, Wheaton, Illinois, 1877; ed. rev., 1972, p. 613.

„Planul“ va ajunge la apoteoză odată cu venirea lui Mesia al Noii Ere, a așa-numitului „Maitreya-Hristos“. David Spangler anticipează evenimentul, spunând: „Din străfundul [istoriei] omenirii, se ridică invocarea unui salvator... strigătul după un mântuitor, un avatar, o figură tutelară... care să poată fi pentru umanitate ceea ce erau vechii preoți-regi în zorii istoriei“.¹

Conform afirmațiilor lui Alice Bailey, acest fals Hristos va apărea însoțit de „îngeri“, pentru a-i convinge pe oameni să-l urmeze. Astfel, etapa finală a acestei răsturnări a creștinismului care este Noua Eră va fi închinarea la Antihrist, iar venirea aceluia va fi prin lucrarea lui satan, însoțită de tot felul de puteri și de semne și de minuni mincinoase (II Tes. 2, 9).

Trebuie subliniat că mulți dintre adepții mișcării New Age de astăzi nu sunt la curent, și cu atât mai puțin nu sunt de acord, cu toate obiectivele „Planului“. După cum am văzut, mișcarea cuprinde o gamă largă de grupări, idei și practici. Dacă ea poate fi numită „conspirație“, aceasta nu înseamnă, în nici un caz, că toți adepții săi colaborează în secret, la nivelul întregii organizații, pentru îndeplinirea „Planului“. În definitiv, „Planul“ nu este orchestrat la nivel uman, ci la unul demonic, iar arhitecții mișcării New Age sunt, în mare măsură, simple instrumente prin care se promovează idei ce nu sunt ale lor.

8. Globalizarea

Curentul New Age constituie doar latura „spirituală“ a unei mișcări de mult mai mare amploare, care a luat avânt în deceniile care s-au scurs de la moartea Părintelui Serafim [1982]. Este vorba de tendința complexă și multilaterală către „globalizare“, care a captat interesul multor persoane și cercuri, ale căror obiective și scopuri nu au nici o legătură cu religia.

În ultimii ani, băncile de investiții și corporațiile multinaționale s-au apropiat cu pași uriași de scopul de a dobândi hegemonia asupra lumii financiare și de a instaura un sistem economic mondial. Iată avertismentul formulat în anul 1980 de amiralul Charles Ward, fost membru al Consiliului Relațiilor Externe [al SUA], din care fac parte membri importanți ai guvernului, directori de corporații multinaționale și reprezentanți ai principalelor bănci din lume: „Cele mai influente cercuri ale acestor grupuri elitiste au un obiectiv comun – ele urmăresc să desființeze suveranitatea și independența națională a Statelor Unite. O a doua clică din interiorul Consiliului Relațiilor Externe... este formată din conducătorii corporațiilor bancare multinaționale de pe Wall Street și din agenții acestora. Obiectivul lor principal este ca monopolul mondial asupra serviciilor bancare, indiferent de puterea care îl exerci-

¹ David Spangler, *Explorations: Emerging Aspects of the New Culture*, Findhorn Publications Lecture Series, 1980, p. 68.

tă, să sfârșească prin a trece sub controlul guvernului mondial“.¹ Mai recent, în 1993, Președintele Consiliului Relațiilor Externe, Les Gelb, a anunțat în cadrul unei emisiuni televizate: „Am mai fost invitat [cu altă ocazie] ca să vorbesc despre Noua Ordine Mondială... Dar despre asta vorbesc tot timpul... Acum, lumea este una singură... Fie că ne convine sau nu, fie că suntem pregătiți sau nu, suntem cu toții implicați [în procesul de globalizare]... Lupta se poartă pentru a stabili cine va instaura primul sistem mondial de guvernare din societatea națiunilor. Este vorba de controlul asupra fiecăruia dintre noi, ca indivizi, și asupra noastră a tuturor, ca și comunitate“.²

Această viziune a viitorului domină și determină politica externă a multor guverne, și nu în ultimul rând pe cea a Statelor Unite. O declarație lipsită de echivoc cu privire la obiectivele globaliste ale Americii a fost făcută în 1992 de către Strobe Talbott, prieten de o viață al președintelui Bill Clinton, subsecretar de stat în timpul administrației Clinton, și unul dintre principalii inițiatori ai intervenției militare din Balcani, condusă de forțele Statelor Unite: „Națiunea, așa cum o cunoaștem, a devenit un concept depășit; în viitor, toate statele vor recunoaște o unică autoritate globală“. În viziunea lui Talbott, națiunile nu sunt nimic mai mult decât o convenție socială: „Indiferent cât de sacre sau cât de nepieritoare, pot părea ele la un moment dat, în realitate sunt toate artificiale și temporare... A fost nevoie de evenimentele acestui secol minunat și teribil [al XX-lea], ca să se confirme necesitatea unui guvern mondial“.³

Odată cu înființarea și extinderea Uniunii Europene, cu crearea monedei euro, cu înaintarea către o societate fără bani lichizi, cu atragerea țărilor din fostul bloc comunist în sfera de interese financiare ale Occidentului, cu formarea unui tribunal penal internațional de către Organizația Națiunilor Unite, cu consolidarea unor forțe militare de „menținere a păcii“ coordonate de Națiunile Unite și de NATO, asistăm la primii pași către instaurarea unui astfel de sistem globalizat. Unele dintre aceste evoluții nu sunt neapărat rele, în sine. În ansamblu însă, ele contribuie la formarea unui aparat global care poate permite extinderea la scară mondială a „religiei viitorului“. Acestea erau, de altfel, și speranțele lui Alice Bailey, care scria în anii 1940: „Obiectivele declarate și eforturile Națiunilor Unite vor da roade în cele din urmă, și o nouă biserică a lui Dumnezeu, alcătuită din toate religiile și grupările spirituale, va pune capăt mării erezii a separării denominațiilor“.⁴

Robert Muller, fost secretar general adjunct al Organizației Națiunilor Unite, a exprimat aceeași convingere cu prilejul celei de-a cincizecea aniversare

¹ Contra-amiral Chester Ward, *Review of the News*, 9 aprilie 1980, pp. 37-38.

² *The Charlie Rose Show*, 4 mai 1993. Citat în Tal Brooke, *One World*, End Run Publishing, Berkeley, California, 2000, pp. 7-8.

³ Strobe Talbott, „The Birth of a Global Nation“, în revista *Time*, 20 iulie 1992.

⁴ Alice A. Bailey, *The Destiny of the Nations*, Lucis Publishing Company, New York, 1949, p. 52.

sări a Națiunilor Unite, în anul 1995: „La început, Organizația Națiunilor Unite nu era decât o speranță. Astăzi, este o realitate politică. Măine, va fi religia viitorului”.¹ Promotor atât al concepțiilor lui Alice Bailey, cât și ale celor ale lui Teilhard de Chardin, Muller afirmă că țelul omenirii trebuie să fie acela „de a contribui la globalizarea urgentă a religiilor, pentru a se da un sens universal și cosmic vieții pe pământ, și pentru a da naștere primei civilizații globale, cosmice, universale”.²

Astăzi, reprezentanții tendinței către globalizare din sferile politică și financiară își unesc forțele cu cei din sectorul religios, în special cu organizațiile „interdenominaționale” cum sunt Inițiativa Religiilor Unite [United Religions Initiative], înființată pentru a constitui un organism complementar în domeniul religios, al Națiunilor Unite), sau Templul Înțelegerii [The Temple of Understanding], cu rolul de consultant oficial al Consiliului Economic și Social al Națiunilor Unite, și Consiliul pentru un Parlament al Religiilor Mondiale, o reactivare a aceluși Parlament Mondial al Religiilor menționat în capitolul 2 al cărții de față.

Cu toate că organizațiile „interdenominaționale” susțin, de regulă, că nu urmăresc decât scopul de a promova „buna înțelegere” și „dialogul” între religii, este limpede că în anumite cazuri acest scop nu constituie decât un prim pas spre atingerea unui obiectiv mai ambițios: „convergența religiilor” în Noua Eră. După cum afirma William Swing, episcop al Bisericii Episcopaliene din California și fondator și director al Inițiativei Religiilor Unite, în cartea sa *Vii-toarea religie unificată* [*The Coming United Religions*]: „Se apropie momentul... în care va trebui să cădem de acord și să stabilim un limbaj comun și un scop comun pentru toate religiile și mișcările spirituale. Doar respectul și bunăvoința față de celelalte religii nu mai sunt de ajuns”.³ Episcopul Swing își imaginează toate religiile lumii ca pe niște drumuri care duc spre piscul unui munte și care se întâlnesc într-un singur punct, o „unitate care transcende lumea”. În vârful muntelui, credincioșii „ezoterici” [cei inițiați] ai fiecărei religii vor „intui că sunt uniți, în fond, cu membrii celorlalte religii deoarece cu toții se întâlnesc pe culme, în sânul Divinității. Toți cei rămași mai jos, incapabili să se ridice până la această culme, vor fi numiți exoterici [oamenii comuni]”.⁴ Ca și Blavatsky, Bailey și Teilhard înaintea lui, episcopul Swing dă acestei „convergențe a religiilor” un caracter mesianic. În discursul său de deschidere a conferinței la nivel înalt a Inițiativei Religiilor Unite din anul 1997, el proclama:

¹ Robert Muller, *My Testament to the UN: A Contribution to the 50th Anniversary of the United Nations*, World Happiness and Cooperation, Anacortes, Washington, 1995, p. 4.

² Robert Muller, *2000 Ideas and Dreams for a Better World*, în *Idea 1101*, 16 iulie 1997.

³ Episcop William Swing, *The Coming United Religions*, United Religions Initiative, CoNexus Press, 198, p. 63.

⁴ *Ibidem*, pp. 58-59.

„Dacă vă aflați aici pentru că duhul unei energii colosale se naște în adâncurile pământului, fiți bineveniți și asistați la această naștere. Sunteți martori, cu uimire și cu admirație, la nașterea unei noi speranțe“.

9. Denaturarea creștinismului

Cu toate că nu toți partizanii globalizării și organizațiile globaliste împărtășesc aceleași țeluri religioase, ei sunt de acord cu privire la tipul de religie care *nu* se va încadra, cu siguranță, în sistemul mondial unic pe care se străduiesc să-l creeze. Aderenții conservatori și tradiționaliști ai unei religii despre care cred că este singura care descoperă plinătatea adevărului, nu vor fi bineveniți în „satul global“. După cum spunea în 1997 Paul Chaffee, membru al consiliului director al Inițiativei Religiiilor Unite, „nu putem admite fundamentalismul într-o lume atât de mică“. Aceeași poziție a fost exprimată în 1998, la Forumul pentru Starea Lumii [State of the World Forum] – sponsorizat de o pleiadă de investitori și de corporații multinaționale –, de către președintele Forumului, Jim Garrison, care a anunțat: „Dacă religia mea reprezintă un impediment, atunci trebuie să mă dezic de această religie... Cred că mersul istoriei trece dincolo de dogme... În timpuri de tranziție, vederile ortodoxe [conformitatea cu principiile tradiționale] se prăbușesc, iar ereticii și nonconformiștii sunt cei care creează noua ortodoxie [noua credință corectă]“¹.

Și în anul 1998, subiectul a fost discutat pe larg de către unul dintre cei mai recentii ideologi ai „noii conștiințe religioase“, Ken Wilber. Autor popular, ale cărui lucrări au fost elogiare și studiate cu aviditate atât de fostul președinte [al SUA] Clinton, cât și de fostul vicepreședinte Al Gore, Wilber schițează planul pe care lumea ar trebui să-l urmeze pentru a combina știința cu religia, și pentru a fonda o „teologie universală“, pe care să o poată îmbrățișa toate religiile fără a-și pierde diferențele de formă. „Religiile din întreaga lume vor trebui să-și *uniformizeze credințele mitice*“ scrie el, dând drept exemple despărțirea Mării Roșii de către Moisi, nașterea lui Hristos din Fecioară și facerea lumii în șase zile. În continuare, Wilber adaugă că „religia va trebui să-și revizuiască și atitudinea față de evoluție în general“, și că „orice religie care încearcă să respingă conceptul de evoluție își pecetluiește propria soartă în lumea modernă“².

Cum am văzut, evoluția este un element-cheie în visul utopic al Noii Ere. Ca panenteist, Wilber consideră că întregul univers este Dumnezeu, care evoluează pe parcursul a miliarde de ani către „punctul Omega“ al lui Teilhard de Chardin. Iar omul, format prin evoluție din „supa primordială“, evoluea-

¹ State of the World Forum, „A New Spirituality“, citat în Lee Penn, „The United Religions: Foundation of a World Religion“, în *Spiritual Counterfeits Project Journal*, 22:4-23:1, 1999, pp. 64-65.

² Ken Wilber, *The Marriage of Sense and Soul: Integrating Science and Religion*, Random House, Broadway Books, New York, pp. 204-205, 211.

ză acum în continuare către conștiința deplină a dumnezeirii sale, și astfel Însuși Dumnezeu se găsește în plin proces de evoluție. Conform gândirii New Age, cu „descoperirea“ evoluției în plan fizic de către Darwin și, mai mult, cu „descoperirea“ evoluției în plan spiritual, evoluția a devenit *conștiință de sine*, iar această schimbare de paradigmă urmează să accelereze procesul evoluției la scară cosmică.¹ Așa se face că, în opinia lui Wilber, cei ale căror convingeri religioase resping evoluția și „jură credință unui Paradis mitic înțeles în sens propriu“ sunt condamnați să dispară.² Numai cei care vor îmbrățișa noua conștiință religioasă, sau care cel puțin își vor „uniformiza convingerile religioase“ vor supraviețui în viitoarea societate globală, despre care Wilber spune că va fi marcată de o conștiință „mondocentrică“ bazată pe „pluralismul universal“.³

De vreme ce creștinismul tradițional este un obstacol în calea proiectelor globaliste, atât pe plan secular cât și pe plan „spiritual“, reprezentanții acestora și-au unit forțele în încercarea de *reinterpretare* [răstălmăcire] și *denaturare* a credinței creștine – menită a-L transforma pe Hristos, din unicul Mântuitor, Dumnezeu și Om, al credinței ortodoxe, într-o simplă „călăuză spiritua-lă“ în cadrul diversității de credințe din Noua Eră.

Am discutat deja modul în care teologia feministă a mișcării de re-definire a căutat să reinventeze creștinismul: conform acesteia, Hristos nu este unic, ci doar una dintre multele „expresii“ sau dintre numeroșii „slujitori“ ai zeiței Sophia.⁴ Această teologie reprezintă, totuși, doar un aspect al tendinței culturale de denaturare a creștinismului.

Dacă, potrivit vederilor neo-păgâne, noi și tot universul nu suntem decât emanații ale lui Dumnezeu, atunci Hristos nu are altceva de făcut decât să ne conducă spre cunoașterea [*gnosis*] a ceea ce suntem deja. Tocmai această idee este promovată astăzi ca fiind învătătura autentică, ezoterică, a lui Hristos. În realitate, este vorba de reluarea vechii erezii gnostice, bazate pe filosofia păgână, și condamnată pe drept de Părinții primelor veacuri ale Bisericii Ortodoxe. Acest mesaj al „creștinismului“ gnostic este răspândit astăzi prin scrierile și prin aparițiile în public, larg mediatizate, ale unor savanți evident ostili creștinismului tradițional, între care se distinge Elaine Pagels, autoarea *Evangheliilor Gnostice* [*The Gnostic Gospels*] și a cărții *Dincolo de convingerile personale* [*Beyond Belief*]. Același mesaj a atras recent atenția multora prin inter-

¹ Această idee a evoluției conștiente este astăzi extrem de populară în cercurile New Age. Primele ei formulări pot fi găsite în scrierile lui Teilhard de Chardin („Omul descoperă că el nu este decât evoluție devenită conștiință de sine“ – *The Phenomenon of Man*, 1961, p. 221), și în cele ale Aliciei Bailey („Pentru prima dată omenirea participă în mod inteligent la procesul evoluției“ – *The Externalization of the Hierarchy*, 1957, p. 685).

² *Ibidem*, p. 206.

³ Ken Wilber, *One Taste*, Shambhala Publications, Boston, pp. 311, 345.

⁴ Parker T. Williamson, „Sophia Upstages Jesus at Re-imagining Revival“, în *The Presbyterian Layman*, 31:3, mai-iunie 1998.

mediul romanului pseudo-istoric *Codul lui Da Vinci*, scris de Dan Brown: un atac blasfemiator împotriva creștinismului tradițional, care s-a vândut în peste douăsprezece milioane de exemplare de la publicarea lui, în 2003.

Ken Wilber vorbește despre învățăturile care sunt „redescoperite“ în texte gnostice străvechi: „Este evident, din aceste texte, că principala lucrare religioasă a lui Isus [sic!] a fost să se întrupeze în adepții și ucenicii săi, nu doar într-o unică ipostază istorică de Fiu al lui Dumnezeu (o idee monstruoasă), ci în sensul de adevărată călăuză spirituală care îi ajută pe toți să devină fii și fiice ale lui Dumnezeu... Elaine Pagels subliniază că mesajul ezoteric al lui Hristos conține trei aspecte esențiale, care sunt dezvăluite în Evangheliile Gnostice: 1) «Cunoașterea de sine înseamnă cunoașterea lui Dumnezeu; sinele [cel mai profund] și divinitatea sunt identice»; 2) „*Isus [sic!] cel viu* al acestor texte vorbește de iluzie și de iluminare, nu de păcat și de pocăință»; 3) «Isus [sic!] nu este prezentat ca Domn, ci ca îndrumător spiritual». Să notăm că acestea sunt exact afirmațiile religiei Dharmakaya“.¹

Iată un rezumat grăitor al „creștinismului de tip nou“ care poate fi integrat cu ușurință de „religia viitorului“ – o imitație de creștinism care nu ne duce la Hristos, ci la Antihrist. Aici, Hristos este echivalat cu un vag concept al Binelui suprem, credința în El ca Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu este respinsă ca fiind o „idee monstruoasă“, și se avansează ideea că noi înșine putem fi asemenea Lui. (Să ne amintim că aceleași idei se regăsesc, într-o formă doar cu puțin diferită, în Mișcarea Credinței [Faith Movement] de la care a pornit curentul „râsului sfânt“). Acesta este un element crucial al „religiei viitorului“, căci prin acest argument Antihristul va avea cu adevărat convingerea că este un alt Fiu întrupat al lui Dumnezeu.

Într-un anumit sens, imitatorul lui Hristos va apărea ca un fel de mântuitor, care poate rezolva problemele economice și politice ale omenirii și care se va oferi să satisfacă aspirațiile spirituale ale omului prin intermediul a ceea ce Părintele Serafim numea un „ghiveci“, un amestec de idei științifice și de credințe provenite din toate religiile lumii. Conform concepțiilor proprii „noii conștiințe religioase“, însă, adevăratul mântuitor va fi evoluția însăși, avansarea acestei lumi, pe calea dezvoltării naturale, către Împărăția lui Dumnezeu. Ultimul mare amăgitor, care va pretinde a fi hristosul, va fi privit ca un magnific rezultat al procesului de evoluție.

10. Religiozitatea vagă a „omului nou“

Dacă, așa cum am arătat, mentalitatea proprie „noii conștiințe religioase“ pătrunde în toate aspectele gândirii umane, care sunt semnele după care

¹ Ken Wilber, *Up From Eden: A Transpersonal View of Human Evolution*, The Theosophical Publishing House, Wheaton, Illinois, p. 256; citat din Elaine Pagels, „The Gnostic Gospels' Revelations“, în *New York Review of Books*, 26:16-19, 1979.

poate fi recunoscută? În primul rând, ea se manifestă în convingerea larg răspândită că toate religiile sunt același lucru, că toate sunt egale, că toate spun același lucru, numai că în moduri diferite. La prima vedere, această idee este atrăgătoare pentru că pare să le dea tuturor aceleași șanse. La nivel mai profund însă, putem vedea cum acest mod de gândire, care pretinde a cultiva „unitatea în diversitate“, în realitate distruge diversitatea. Dacă adeptul unei religii crede că toate celelalte religii sunt egale cu a sa, atunci el nu mai poate fi credincios cu adevărat religiei respective; nu mai poate fi cu adevărat ceea ce susține că este. În schimb, chiar dacă în manifestările exterioare va păstra anumite tradiții, el va deveni în fond un recipient gol, care așteaptă să fie „umplut“ de vreo nouă revelație. El devine la fel de gol ca toți ceilalți, care sunt infectați de aceeași mentalitate modernă. Așadar în realitate nu există nici unitate, nici diversitate, ci numai o uniformitate bazată pe lipsa de conținut a fiecăruia. Această falsă „unitate într-o lipsă de conținut“ este tocmai starea de care se va folosi Satan pentru a-și exercita hipnoza asupra maselor în zilele din urmă.

După cum sublinia Părintele Serafim, într-una din cuvântările sale, „O astfel de mentalitate amorfă este tocmai ceea ce îi convine lui Satan, pentru a pune stăpânire pe oameni. Te poți înșela în privința oricărei convingeri religioase, dar cel puțin vei pune suflet în această credință, iar Dumnezeu poate ierta orice greșeală. Dacă însă nu ai nici o convingere religioasă anume, ci te complaci într-o religiozitate vagă, atunci diavolul vine și începe să lucreze asupra ta“¹.

Mentalitatea religioasă a omului contemporan devine din ce în ce mai ne-definită și mai neclară. Un sondaj de opinie realizat în anul 2002 indică faptul că 33% dintre americani se consideră „spirituali, dar nu religioși“, cu alte cuvinte nu se identifică cu nici o religie organizată, însă își creează propria spiritualitate, o spiritualitate personală. Conform aceluiași sondaj de opinie, numărul acestor persoane creștine cu peste două milioane pe an, în timp ce numărul celor care se consideră religioși scade în același ritm.²

Omul nou, așa-zis „spiritual“, din zilele noastre are posibilitatea să răsfoiască volumele expuse în librării sau să culeagă informații prin internet, cu privire la orice idee sau practică religioasă care îi stârnește curiozitatea, de la religiile occidentale până la cele orientale, de la sufism la satanism. Dar cu cât mintea sa acumulează mai multe date, cu atât viziunea sa despre lume devine mai tulbură. Are preocupări religioase, dar în fond crede că totul este relativ: „Ideile mele sunt bune pentru mine, ideile tale sunt bune pentru tine“. Un

¹ Pr. Serafim Rose, „Contemporary Signs of the End of the World“, conferință susținută la Universitatea din California, Santa Cruz, 14 mai 1981, publicată în *The Orthodox Word*, nr. 228, 2003, p. 32.

² *USA Today*, sondaj Gallup, 2002.

asemenea om crede în orice cu ușurință, dar în nimic prea adânc, și în orice caz nu crede în nici o idee care ar presupune vreun sacrificiu din partea lui. Pentru el, nici o credință nu merită să-ți dai viața pentru ea. Dar este permanent în căutare, cu antenele întinse, gata să detecteze ceva care să îi stârnească imaginația, care să îi satisfacă vaga neliniște fără a-i cere să se privească cinstit în față și să se schimbe, fără a-l tulbura în străduința sa constantă de a-și satisface eul propriu. Preocupările sale „spirituale“ sunt strâns legate de nevoia de gratificare de sine, și de aceea este mereu gata să primească orice îi poate oferi această mulțumire, de oriunde ar veni. Este moale ca ceara în mâinile duhului lui Antihrist, care, după cum spune Apostolul, *acum este chiar în lume* (I In 4, 39). Este un candidat sigur la „religia viitorului“ – sau, mai bine zis, o viitoare victimă a acesteia, după cum scria Părintele Serafim Rose.

Un trist indicator al stării spirituale a omului contemporan îl constituie enorma popularitate a seriei de volume *Conversații cu Dumnezeu* [*Conversations with God*] de Neale Donald Walsch, care s-au vândut în peste șapte milioane de exemplare de la apariția primei cărți, în anul 1995. La conferința la nivel înalt a Inițiativei Religiiilor Unite din 1997, Walsch spunea: „Eu reprezint noua paradigmă a unei religii în afara religiei – o religie fără o structură formală – a unei spiritualități care transcende toate limitele“. Walsch comunică, după cum pretinde, cu o ființă pe care o numește „Dumnezeu“. Măgulindu-și cititorii cu ideea că ei înșiși sunt dumnezei ca și el, „Dumnezeul“ lui Walsch le spune că păcatul nu există și deci nici nevoia de pocăință, căci „păcatul original“ a reprezentat în realitate o „binecuvântare originală“ – deschizându-le accesul la cunoaștere.¹ „Dumnezeul“ lui Walsch se adresează minții – asemănătoare cu o pagină goală – omului nou, „spiritual“: „Gândiți-vă că ceea ce îi este necesar lumii în acest moment – ținând seama de ceea ce lumea cere să aibă, și anume pace și armonie – este o Nouă Spiritualitate, bazată pe Noi Revelații... O spiritualitate care să lărgească limitele religiei organizate, așa cum se prezintă aceasta acum. Căci multe dintre vechile voastre religii, cu limitările lor inerente, vă împiedică să îl cunoașteți pe Dumnezeu, așa cum este El în realitate. Aceste religii vă împiedică și să vă bucurați de pace, de bucurie, și de libertate – care sunt alte nume ale lui Dumnezeu, așa cum este El... Lumea este flămândă, lumea însetează după un nou adevăr spiritual“.²

În aceste „revelații“ venite din partea „Dumnezeului“ lui Walsch, recunoaștem mesajul transmis cu un timp în urmă de alți ocultişti, între care și Alice Bailey. Dacă însă acest mesaj a trezit interesul unui număr relativ mic de ocultişti pe timpul lui Bailey, astăzi el are un larg ecou în rândul maselor, odată cu apariția „conștiinței unei apartenențe la societatea globală“.

¹ Neale Donald Walsch, *Conversations with God: An Uncommon Dialogue*, vol. 2, Hampton Roads Publishing Co., Inc., 1997, p. 57.

² Neale Donald Walsch, *The New Revelations: A Conversation with God*, Simon & Schuster, Atria Books, 2002, pp. 142-143, 258.

Dacă ne apare clar că există elemente comune, care leagă peste generații ocultismul de mișcarea New Age, aceasta se explică prin faptul că una și aceeași persoană dirijează formarea „noii conștiințe religioase“. Este vorba de același înger căzut care i-a ispitit pe Adam și pe Eva în grădina Raiului, cu cuvintele: *Veți fi ca Dumnezeu* (Fac. 3, 5). Dar deși slujitorul celui rău, Antihristul, va părea că este învingător pentru o vreme, în cele din urmă el va fi cel *pe care Domnul Iisus îl va ucide cu suflarea gurii Sale și-l va nimici cu strălucirea venirii Sale* (II Tes. 2, 8).

11. Concluzie

Din toate cele spuse mai sus, se vede cum, în anii care au urmat apariției cărții Părintelui Serafim, formarea „religiei viitorului“ devine un fapt real și recunoscut. Vedem acum, din ce în ce mai clar, cum omenirea este îndemnată să se deschidă „cincizecimii demonice“ pe care o anticipase Părintele Serafim, prin care mulțimi de oameni din întreaga lume – inclusiv cei care se consideră creștini – vor fi în realitate inițiați în cele satanice.

Numai credința creștin-ortodoxă – cu modelul său patristic de viață duhovnicească și cu învățăturile sale îndelung verificate despre discernământul duhovnicesc – este în măsură să recunoască și să înlăture toate înșelăciunile vremurilor noastre. Tocmai de aceea, Satan vede în Ortodoxie dușmanul lui cel mai de temut, și face tot ceea ce îi stă în putere pentru a o submina. Și, din aceleași motive, trebuie și noi să ne ținem din toate puterile de dreapta credință, așa cum ne îndeamnă și Părintele Serafim.

„Cel care nu are trăirea Împărăției lui Dumnezeu înlăuntrul său“, scrie Sfântul Ignatie Briancianinov, „acela nu va fi în stare să-l recunoască pe Antihrist atunci când va veni“. În Ortodoxie, chipul lui Hristos ni se arată fără distorsiuni. Putem cunoaște Cine este El, putem cunoaște și Împărăția Lui înlăuntrul nostru, fără închipuiri, fără manifestări isterice, fără sentimentalism înfierbântat, fără a recurge la imagini mentale. Cunoscând acestea, nu vom înseta după un nou „adevăr spiritual“, căci nouă ni s-a arătat Adevărul, nu ca idee, ci ca Persoană – și ne împărtășim de El prin Sfânta Euharistie. Nu vom mai fi un recipient gol care așteaptă să fie umplut, căci noi L-am primit deja pe *Hristos, Care este toate și în toți* (Col. 3, 11). Având Împărăția lui Hristos înlăuntrul nostru, o vom moșteni și în veșnicie.

IEROMONAH SERAFIM ROSE

Sufletul după moarte

*Experiențe contemporane „de după moarte“
în lumina învățaturii ortodoxe*

Traducere din limba engleză de
Dana Cocargeanu

Traducerea a fost făcută după originalul în limba engleză: *Fr. Seraphim Rose, The Soul After Death*, Saint Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, USA, 2004.

Era un om bogat care se îmbrăca în porfiră și în vison, veselindu-se în toate zilele în chip strălucit. Iar un sărac, anume Lazăr, zăcea înaintea porții lui, plin de bube, poftind să se sature din cele ce cădeau de la masa bogatului; dar și câinii venind, lingeau bubele lui. Și a murit săracul și a fost dus de îngeri în sânul lui Avraam. A murit și bogatul și a fost înmormântat. Și în iad, ridicându-și ochii, fiind în chinuri, el a văzut de departe pe Avraam și pe Lazăr în sânul lui. Și el, strigând, a zis: Părinte Avraame, fie-ți milă de mine și trimite pe Lazăr să-și ude vârful degetului în apă și să-mi răcorească limba, căci mă chinuiesc în această văpaie. Dar Avraam a zis: Fiule, adu-ți aminte că ai primit cele bune ale tale în viața ta, și Lazăr, asemenea, pe cele rele; iar acum aici el se mângâie, iar tu te chinuiești. Și peste toate acestea, între noi și voi s-a întărit prăpastie mare, ca cei care voiesc să treacă de aici la voi să nu poată, nici cei de acolo să treacă la noi. Iar el a zis: Rogu-te, dar, părinte, să-l trimiți în casa tatălui meu, căci am cinci frați, să le spună lor acestea, ca să nu vină și ei în acest loc de chin. Și i-a zis Avraam: Au pe Moisi și pe proroci; să asculte de ei. Iar el a zis: Nu, părinte Avraam, ci, dacă cineva dintre morți se va duce la ei, se vor pocăi. Și i-a zis Avraam: Dacă nu ascultă de Moisi și de proroci, nu vor crede nici dacă ar învia cineva dintre morți.

Lc. 16, 19-31¹

---

¹ Toate citatele biblice sunt date în traducerea românească după *Biblia sau Sfânta Scriptură*, EIBMBOR, 2001 (n. tr.).

Precuvântare

Această carte are două meniri: prima este aceea de a explica, din perspectiva învățaturii creștine ortodoxe despre viața de după moarte (veșnică), experiențele „de după moarte” din zilele noastre, care au trezit atâta interes în unele cercuri religioase și științifice; a doua menire este de a înfățișa sursele și scrierile fundamentale, care cuprind învățătura ortodoxă despre viața veșnică. Pricina pentru care învățătura ortodoxă este atât de puțin înțeleasă astăzi este în mare parte faptul că s-a ținut seama atât de puțin de aceste scrieri și că ele au devenit „demodate” pentru vremurile noastre „luminate”. Ceea ce am încercat noi a fost să le facem mai accesibile și să le prezentăm mai pe înțelesul cititorilor de astăzi. Este limpede că ele sunt o lectură nețârmurit mai adâncă și mai folositoare decât popularele cărți despre „lumea de dincolo” din zilele noastre. Acestea, chiar și atunci când nu sunt numai senzaționale, pur și simplu nu pot pătrunde prea mult sub suprafața spectaculoasă a experiențelor trăite în zilele noastre din pricina lipsei unei învățături coerente și adevărate despre întregul subiect al vieții de apoi.

Fără îndoială că învățătura ortodoxă înfățișată în această carte va fi criticată de unii ca fiind prea „simplă” sau chiar „naivă” și, deci, omul contemporan nu are cum să îi dea crezare. De aceea, trebuie să subliniem faptul că ea nu aparține doar câtorva învățători răzleți sau atipici din Biserica Ortodoxă, ci este învățătura transmisă de Biserica Ortodoxă a lui Hristos de la începutul ei, cuprinsă în nenumărate scrieri patristice și *Vieți ale Sfinților*, precum și în dumnezeieștile slujbe ale Bisericii Ortodoxe, și predicată neîntrerupt în Biserică până în zilele noastre. „Simplitatea” acestei învățături este simplitatea adevărului însuși, care – fie că e exprimat aici sau în alte învățături ale Bisericii – vine ca o înviorătoare revărsare de limpezime în mijlocul întunecatei confuzii provocate în mintea omului modern de feluritele învățături greșite și speculații deșarte ale ultimelor veacuri. Fiecare capitol al cărții de față încearcă să semnaleze sursele patristice și hagiografice care cuprind această învățătură.

Cel care ne-a inspirat cel mai mult în scrierea acestei cărți a fost un Părinte ortodox rus din veacul al XIX-lea, Episcopul Ignatie Briancianinov, poate primul mare teolog ortodox care a înfruntat fățiș chiar problema ce a devenit atât de acută în zilele noastre: cum să păzești nealterate Tradiția și învățătura creștină autentică într-o lume care s-a înstrăinat total de Ortodoxie și se străduiește fie să o nimicească și să nu mai țină seama de ea, fie să o „reinterpreteze”, în așa fel încât să se potrivească cu un chip de viețuire și de gândire lumești. Fiind

foarte intens conștient de înrâuririle apusene, romano-catolice și nu numai, care se sileau să „modernizeze” Ortodoxia chiar și în vremea sa, Episcopul Ignatie s-a pregătit pentru apărarea Ortodoxiei atât printr-o cercetare temeinică a izvoarelor ortodoxe autentice (a căror învățătură și-a însușit-o în unele dintre cele mai bune centre monahale din vremea sa), cât și printr-o cunoaștere a culturii științifice și literare a veacului său (el studiase ingineria, nu teologia). Astfel înarmat, și cu cunoștințele teologiei ortodoxe și cu cele ale științelor laice, el și-a închinat viața apărării Ortodoxiei autentice și dării în vileag a abaterii moderne de la aceasta. Nu este deloc o exagerare dacă spunem că nici o altă țară ortodoxă din veacul al XIX-lea nu a avut un astfel de apărător al Ortodoxiei împotriva ispitelor și rătăcirilor vremurilor moderne; singurul său concurent fiind, poate, compatriotul său, Episcopul Teofan Zăvorâtul, care a făcut aproximativ același lucru, la un nivel mai puțin „sofisticat”.

Unul dintre volumele de *Scriseri* ale Episcopului Ignatie (Volumul al III-lea) a fost închinat tocmai învățaturii Bisericii despre viața de după moarte, pe care a apărut-o împotriva răstălmăcirilor romano-catolice și a altor deformări din epoca modernă. Din acest volum mai cu seamă ne-am inspirat pentru cartea de față, cu privire la subiecte ca: vămile văzduhului și arătarea duhurilor – învățături care, dintr-un oarecare motiv, miștii „moderne” îi este cu neputință să le accepte pur și simplu și pe care se străduiește cu stăruință să le „reinterpreteze” sau să le respingă cu totul. Desigur, Episcopul Teofan învăța aceleași adevăruri și ne-am folosit și de cuvintele sale. În veacul nostru¹ un alt mare teolog ortodox rus, Arhiepiscopul de fericită pomenire Ioan Maximovici, a reluat această învățătură atât de limpede și de simplu, încât ne-am folosit de cuvintele sale pentru a alcătui mare parte a concluziei acestei cărți. Faptul că dogma ortodoxă despre viața de după moarte a fost propovăduită în chip atât de deslușit și de limpede de mari dascăli ortodocși în vremurile moderne, până în zilele noastre, este un ajutor nemăsurat pentru noi, cei care ne silim astăzi să păzim adevărata Ortodoxie dintotdeauna, nu numai prin transmiterea corectă a învățăturilor ei, ci mai ales prin interpretarea autentic ortodoxă a acestor învățături.

Pe lângă izvoarele și tâlcuirile pomenite mai sus, am folosit într-o însemnată măsură literatura neortodoxă contemporană despre „lumea de dincolo”, precum și unele texte oculte despre acest subiect. Prin aceasta, am urmat pildei Episcopului Ignatie, înfățișând învățătura mincinoasă cât mai corect posibil, pentru a-i descoperi minciuna, astfel încât creștinii ortodocși să nu fie ispitiți de ea. Și, ca și el, am constatat că textele neortodoxe, atunci când descriu cu adevărat *experiențe* (iar nu simple păreri și interpretări), confirmă adesea adevărurile ortodoxe. Țelul nostru cel mai de seamă în această carte a

¹ Secolul al XX-lea (*n. nr.*).

fost să înfățișăm amănunțit *contrastul*, pentru a arăta deplin deosebirea dintre învățătura ortodoxă și experiența sfinților ortodocși, pe de o parte, și învățătura ocultă și experiențele moderne, pe de alta. Dacă am fi prezentat numai învățătura ortodoxă, fără acest contrast, am fi convins foarte puțini în afara celor deja convinși; însă acum, poate, până și unii dintre cei care au fost direct implicați în experiențele moderne se vor trezi și vor vedea nemăsurata deosebire dintre experiența lor și autentică experiență duhovnicească.

Dar tocmai faptul că o bună parte a cărții analizează *experiențe*, creștine și ne-creștine, înseamnă și că ea nu cuprinde numai o prezentare a învățaturii Bisericii despre viața de după moarte, ci și interpretarea dată de autor acestor felurite experiențe. În ceea ce privește această interpretare, pot exista, firește, îndreptățite deosebiri între părerile creștinilor ortodocși. Noi ne-am străduit, pe cât a fost cu putință, să prezentăm aceste interpretări în chip nedefinitiv, fără a încerca să „definim“ lucrurile legate de asemenea experiențe în același chip în care poate fi definită învățătura generală a Bisericii despre viața de după moarte. Mai precis, în ceea ce privește experiențele oculte „din afară de trup“ și „planul astral“, pur și simplu le-am prezentat așa cum au fost ele descrise de cei care au luat parte la ele și le-am comparat cu manifestări asemănătoare din literatura ortodoxă, fără a încerca să definim natura precisă a unor astfel de experiențe; însă le-am acceptat ca experiențe reale, în care sunt întâlnite forțe demonice reale, iar nu ca simple halucinații. Cititorul să hotărască singur cât de potrivită a fost abordarea aceasta.

Ar trebui să se observe că această carte nu înfățișează toată învățătura ortodoxă despre viața de după moarte, ci este numai o introducere în aceasta. De fapt, nu există o „învățătură completă“ despre acest subiect, precum nu există nici ortodocși „experți“ în el. Noi, cei care viețuim pe pământ, nu putem decât să încercăm să înțelegem realitatea lumii duhovnicești până când vom ajunge noi înșine locuitori ai ei. Este un proces care începe acum, în această viață, însă se sfârșește de-abia în veșnicie, când vom vedea „față către față“ ceea ce acum vedem numai „ca prin oglindă, în ghicitură“ (I Cor. 13, 12). Dar izvoarele ortodoxe pe care le-am pomenit în carte ne înfățișează în linii generale această învățătură, ceea ce este îndeajuns pentru a ne inspira nu dorința de a dobândi o cunoaștere exactă a ceva ce, la urma urmei, este dincolo de noi, ci dorința de a începe lupta pentru dobândirea Împărăției Cerurilor, care este scopul vieții noastre creștine, și de a ne feri de cursele demonice răspândite pretutindeni în calea nevoitorilor creștini de către vrăjmașul mântuirii noastre. Cealaltă lume este *mai reală* și *mai aproape* decât socotim noi de obicei; iar calea către ea se află chiar aici, în fața noastră, în viața de rânduială duhovnicească și rugăciune pe care Biserica ne-a transmis-o ca fiind calea spre mântuire. Cartea aceasta este închinată și adresată celor care doresc să ducă o astfel de viață.

Aspecte ale experiențelor din zilele noastre

Viața de după moarte a devenit brusc un subiect de larg interes în Apus. În ultimii ani s-au publicat câteva cărți care susțin că descriu experiențe „de după moarte”, iar medici și oameni de știință respectabili fie au semnat astfel de cărți, fie le-au acordat sprijinul lor sincer. Printre ei, Elizabeth Kubler-Ross, doctor și „expert” în probleme privind moartea, renumită în toată lumea, socotește că aceste lucrări de cercetare a experiențelor de după moarte „îi vor lumina pe mulți și vor confirma ceea ce suntem învățați de două mii de ani – că există viață după moarte.”

Desigur, toate acestea înseamnă o ruptură violentă cu atmosfera care stăpânea până atunci în cercurile medicale și științifice, care în general priveau moartea ca pe un subiect „tabu” și considerau că orice idee privind o supraviețuire după moarte aparține tărâmului închipuirilor sau al superstițiilor, sau, în cel mai bun caz, era o chestiune de credință personală pentru care nu există dovezi obiective.

Pricina exterioară a acestei subite schimbări de atitudine este simplă: în ultimii ani, au devenit foarte răspândite noi tehnici de resuscitare a celor aflați în „moarte clinică” (îndeosebi prin stimularea inimii care a încetat să bată). Astfel, un număr mare de oameni care, tehnic vorbind, erau morți (fără puls sau fără bătăi ale inimii) au fost readuși la viață și mulți dintre ei (după ce „tabu-ul” cu privire la acest subiect și teama de a fi socotit nebun au dispărut) vorbesc acum deschis despre aceasta.

Însă ceea ce ne interesează cel mai mult este pricina *lăuntrică* a acestei schimbări, ca și „ideologia” ei: de ce să devină dintr-o dată așa de extraordinar de popular acest fenomen și din care perspectivă religioasă sau filosofică este înțeles în general? Deja a devenit unul dintre „semnele vremurilor”, un simptom al interesului religios din zilele noastre. Care îi este, deci, înțelesul? Vom reveni asupra acestor întrebări după o cercetare mai amănunțită a fenomenului.

Mai întâi însă trebuie să ne întrebăm: Pe ce ne bazăm când îl cercetăm? Cei care îl descriu nu au o explicație limpede a lui; adeseori ei caută această explicație în texte de ocultism sau spiritism. Unii oameni religioși (ca și oamenii de știință), simțind aici o primejdie pentru credințele lor statornicite, pur și simplu tăgăduiesc realitatea experiențelor descrise, izgonindu-le de obi-

cei în tărâmul „halucinațiilor“. Astfel au făcut unii protestanți, care manifestă atașament fie față de părerea că, după moarte, sufletul este în stare de inconștiență, fie față de cea că acesta merge îndată să fie „cu Hristos“. La rândul lor, necredincioșii resping cu totul ideea că sufletul rămâne viu, orice dovezi li s-ar aduce. Însă asemenea experiențe nu pot fi explicate tăgăduindu-le pur și simplu; ele trebuie să fie înțelese cum se cuvine, atât în sine, cât și în contextul a ceea ce știm despre starea sufletului după moarte.

Din păcate, și unii creștini ortodocși, înrâuriți de ideile materialiste moderne (ajunse la ei prin protestantism și romano-catolicism), au ajuns să aibă idei oarecum nedeslușite și imprecise cu privire la viața de după moarte. Autorul uneia dintre cărțile publicate recent despre experiențele de după moarte¹ a avut o grijă deosebită să afle părerile mai multor „secte“ asupra stării sufletului după moarte. A vorbit deci și cu un preot din Arhiepiscopia Ortodoxă Greacă și i s-a oferit o părere foarte generală despre existența Raiului și a iadului, dar i s-a spus că Ortodoxia nu are „o idee precisă despre cum va fi viața de apoi.“ Autorul nu a putut decât să conchidă: „concepția ortodoxă despre viața de apoi nu este clară“ (p. 130).

Dimpotrivă, creștinismul ortodox are, desigur, o foarte precisă învățătură și concepție despre viața de după moarte, începând cu însăși clipa morții. Această învățătură este cuprinsă în Sfânta Scriptură (interpretată în contextul întreg al învățăturii creștine), în scrierile Sfinților Părinți și (indeosebi în ceea ce privește experiențele sufletului după moarte) în multe *Vieți ale Sfinților* și culegeri de experiențe personale de acest fel. De pildă, cartea a patra a *Dialogurilor* Sfântului Grigorie cel Mare, papă al Romei (†604), este închinată în întregime acestui subiect. În zilele noastre a fost publicată, în limba engleză, o antologie de astfel de experiențe, culese atât din *Viețile Sfinților* din vechime, cât și din relatări mai recente². Iar de curând a fost republicată o traducere în limba engleză a unei scrieri deosebite din veacul al XIX-lea, al cărei autor a revenit printre cei vii după ce fusese mort vreme de 36 de ore³. Astfel, creștinul ortodox are la îndemână o bogată literatură, cu ajutorul căreia poate înțelege recente experiențe „de după moarte“ și le poate cântări în lumina întregii învățături creștine despre viața de după moarte.

Cartea care a stârnit interesul contemporanilor noștri pentru acest subiect, publicată în luna noiembrie a anului 1975, a fost scrisă de un tânăr psihiatru din sudul Statelor Unite⁴. Pe atunci, doctorul nu avea cunoștință de existența unor alte studii sau scrieri despre această temă, însă chiar în timpul tipări-

¹ David R. Wheeler, *Journey to the Other Side*, Ace Books, New York, 1977.

² *Eternal Mysteries Beyond the Grave*, Jordanville, N.Y., 1968.

³ K. Uekskuell, „Unbelievable for Many but Actually a True Occurrence“, în *Orthodox Life*, iulie-august, 1976.

⁴ Dr. Raymond A. Moody, Jr., *Life After Life*, Mockingbird Books, Atlanta, 1975.

rii cărții a devenit limpede că deja exista un mare interes pentru subiectul respectiv și se scrisese mult despre el. Succesul copleșitor al cărții doctorului Moody (cu vânzări de peste două milioane de exemplare) a adus experiențele muribunzilor în lumina unei largi publicități și, în cei patru ani care s-au scurs de atunci, au fost publicate câteva cărți și articole despre aceste experiențe. Printre cele mai însemnate se numără articolele (și o carte care va apărea în curând) a Dr. Elizabeth Kubler-Ross, ale cărei descoperiri sunt asemenea celor ale Dr. Moody, precum și studiile științifice ale doctorilor Osis și Haraldsson. Dr. Moody a scris o continuare la cartea sa¹, care cuprinde alte materiale și gânduri despre acest subiect. Vom cerceta în cele ce urmează concluziile acestor cărți și ale altora, nou apărute (toate spunând aproape aceleași lucruri despre fenomenele respective). Ca punct de plecare vom lua prima carte a Dr. Moody, care este o abordare destul de obiectivă și de sistematică asupra subiectului.

Dr. Moody a adunat în ultimii zece ani mărturiile a 150 de persoane care au trecut prin experiența morții, care aproape a experiat moartea, sau care i-au povestit ce trăiau alți oameni în timp ce erau pe moarte. El a ales dintre acestea cam 50 de persoane cu care a vorbit amănunțit. Doctorul încearcă să fie obiectiv în înfățișarea acestor dovezi, deși recunoaște că, „în mod firesc, [cartea] reflectă formația, opiniile și prejudecățile autorului“ (p. 9) care, din punct de vedere religios, este un metodist cu vederi cam liberale. Și, de fapt, ca studiu obiectiv al fenomenelor „de după moarte“, cartea are neajunsuri.

În primul rând, autorul nu înfățișează nici o experiență a „morții“ *întregă*, de la început până la sfârșit, ci oferă numai crâmpie (de obicei foarte scurte) din fiecare dintre cele cincisprezece elemente care formează „modelul“ său de experiență „completă“ a morții. Dar, în realitate, amănuntele experiențelor muribunzilor înfățișate în cartea aceasta și în altele publicate recent sunt adeseori atât de deosebite, încât este – în cel mai bun caz – prematur să încerci să le cuprinzi pe toate într-un singur „model“. Acest „model“ al Dr. Moody pare în unele locuri artificial și nefiresc, deși, desigur, aceasta nu scade valoarea mărturiilor din cartea sa.

În al doilea rând, autorul a așezat laolaltă două feluri de experiențe deosebite: cele de „moarte clinică“ și cele din „apropiere de moarte“. El recunoaște că există deosebiri între ele, însă susține că formează un „întreg“ (p. 20) și ar trebui să fie studiate împreună. Atunci când experiențele care încep înainte de moarte se sfârșesc prin trăirea acesteia (fie că persoana aceea revine la viață sau nu), ele formează, într-adevăr, un „întreg“; dar mai multe dintre experiențele înfățișate de el (reamintirea momentelor vieții cu rezeziune atunci când persoana este pe cale să se înece, experiența pătrunderii într-un „tunel“

¹ *Reflections on Life After Life*, A Bantam-Mockingbird Book, 1977.

când i se administrează un anesteziac ca, de pildă, eterul) sunt trăite destul de des de oameni care nu au trecut niciodată prin „moarte clinică“. Astfel, ele ar putea aparține „modelului“ unei experiențe mai generale și s-ar putea să nu fie legate în chip necesar de experiența morții. Unele dintre cărțile care se publică în prezent fac și mai puțin deosebirea dintre experiențele „din afară de trup“, pe care aleg să le consemneze, și cele care privesc cu adevărat moartea.

În al treilea rând, însuși faptul că autorul folosește o abordare „științifică“, fără a avea dinainte o concepție limpede despre ceea ce se petrece de fapt cu sufletul la moarte, îl lasă fără apărare în fața multor confuzii și idei greșite cu privire la această experiență, care nu pot fi înlăturate numai adunând pur și simplu mai multe descrieri ale ei; în mod inevitabil, înșiși cei care o descriu îi adaugă propriile lor interpretări. Până și autorul recunoaște că este de fapt cu neputință să studiezi această problemă „științific“, și ceea ce face este să caute o lămurire a ei în experiențele paralele din scrierile oculte, ca de pildă cele ale lui Swedenborg și cele din *Cartea tibetană a morților*, spunând că acum dorește să privească mai îndeaproape „bogata literatură despre fenomenele paranormale și oculte“, pentru a-și îmbunătăți înțelegerea celor studiate de el (p. 9).

Toate cele mai de sus ne fac să nu așteptăm prea mult de la cartea Dr. Moody și de la altele asemănătoare ei. Ele nu ne vor înfățișa în chip deplin și coerent ceea ce se petrece cu sufletul după moarte. Cu toate acestea, în cărțile acestea și în cele noi sunt relatate destule experiențe din timpul morții clinice pentru ca ele să merite o atenție serioasă, îndeosebi fiindcă unii deja interpretează aceste experiențe în mod dușmănos față de concepția tradițională creștină despre viața de după moarte, ca și cum ele ar „dovedi“ inexistența atât a Raiului cât și (mai ales) a iadului. Atunci, cum trebuie să înțelegem aceste experiențe?

Cele cincisprezece elemente înfățișate de Dr. Moody ca făcând parte din experiența „completă“ a morții pot fi reduse, pentru discuția noastră, la cele câteva trăsături mai însemnate ale ei, pe care le vom prezenta și compara cu literatura ortodoxă despre acest subiect.

1. *Experiențe „din afară de trup“*

Primul lucru care se petrece cu cel care a murit, potrivit acestor relatări, este părăsirea trupului și despărțirea deplină de el, fără pierderea cunoștinței. Adeseori omul poate vedea totul în jurul său, până și propriul său trup neînsuflețit și încercările de a-l readuce la viață; se simte într-o stare de căldură și tihnă lipsită de orice durere, de parcă ar „pluti“. Îi este cu neputință să aibă vreo înrâurire asupra a ceea ce îl înconjoară, fie prin grai, fie prin atingere, și de aceea adesea trăiește o adâncă „singurătate“. De obicei, mintea îi devine mai activă decât fusese când era în trup. Iată câteva scurte fragmente din aceste experiențe:

„Era un frig aprig și, totuși, cât am stat în acel întuneric, nu am simțit decât căldură și cea mai intensă senzație de bine pe care am trăit-o vreodată... Îmi amintesc că mi-am spus, «Probabil că am murit»“ (p. 27).

„Am început să am niște sentimente minunate. Nu mai puteam simți absolut nimic în afară de pace, mângâiere, tihnă – pur și simplu liniște, odihnă“ (p. 27).

„I-am văzut încercând să mă resusciteze. Era foarte ciudat. Nu eram la foarte mare înălțime; parcă mă aflam pe un pedestal, dar nu cu foarte mult deasupra lor, parcă uitându-mă pe deasupra capetelor lor. Am încercat să le vorbesc, dar nimeni nu putea să mă audă, nimeni nu voia să mă asculte“ (p. 37).

„Oamenii veneau din toate părțile, îndreptându-se spre rămășițele mașinii... Pe măsură ce se apropiau, am încercat să mă dau la o parte, să mă feresc din calea lor, dar ei pur și simplu treceau *prin* mine“ (p. 37).

„Îmi era imposibil să ating ceva, să comunic cu oamenii din jurul meu. Este un sentiment îngrozitor, de singurătate, un sentiment de izolare totală. Știam că eram cu desăvârșire singur, numai eu“ (p. 43).

Uneori există „dovezi obiective“ izbitoare că cineva este cu adevărat în afara trupului în acele momente, de pildă unii pot să povestească discuții sau să dea amănunte precise despre anumite întâmplări, lucruri petrecute chiar în camere alăturate sau mai departe, în vreme ce ei erau „morți“. Printre alte exemple de acest fel, Dr. Kubler-Ross povestește despre un caz deosebit, cel al unei persoane nevăzătoare care „a văzut“ și apoi a descris lămurit tot ce se afla în camera în care „murise“, deși atunci când a revenit la viață era din nou oarbă – o dovadă limpede că nu ochiul este cel ce vede (și nici creierul nu este cel care gândește, deși facultățile mentale devin mai ascuțite după moarte), ci că, mai degrabă, *sufletul* face acestea *prin mijlocirea* organelor fizice atât timp cât trupul este viu, dar *prin propria sa putere* atunci când acesta este mort¹.

Nimic din cele de mai sus nu ar trebui să sune foarte ciudat unui creștin ortodox. Experiența înfățișată aici este cunoscută creștinilor ca despărțirea sufletului de trup în vremea morții. Este caracteristic pentru vremurile noastre de necredință faptul că acești oameni rareori folosesc vocabularul creștin sau își dau seama că *sufletul* lor este cel care a fost slobozit din trup și acum experimentează tot; de obicei ei sunt numai nedumeriți de noua stare în care se găsesc.

Relatarea unei experiențe de după moarte intitulată „De necrezut pentru mulți, dar de fapt o întâmplare adevărată“ a fost scrisă de chiar o astfel de persoană: un creștin ortodox botezat care, în duhul sfârșitului de veac al XIX-lea, era nepăsător față de adevărurile propriiei sale Credențe și nici măcar nu credea în viața de după moarte. Experiența sa de acum aproximativ optzeci de ani² este de mare preț pentru noi astăzi și pare să se fi petrecut prin

¹ Dr. Elizabeth Kubler-Ross, „Death Does Not Exist“, în *The Co-Evolution Quarterly*, vara, 1977, pp. 103-104.

² În raport cu data apariției acestei cărți în limba engleză (*n. tr.*).

Pronie dumnezeiască, dacă ținem seama de noile experiențe de după moarte din zilele noastre, deoarece este o experiență întreagă, deplină, a ceea ce se întâmplă cu sufletul după moarte (care le întrece cu mult pe cele scurte și fragmentare, înfățișate în cărțile publicate recent), trăită de un om sensibil care a început prin a fi necredincios și a sfârșit prin a recunoaște adevărurile creștinismului ortodox într-o asemenea măsură, încât și-a încheiat ca monah viața pământească. Această cârtică poate sluji drept „piatră de încercare“ pentru cercetarea noilor experiențe. Ea a primit încuviințarea de a fi tipărită de la Arhiepiscopul Nikon din Vologda – unul dintre misionarii ortodocși de frunte de la cumpăna dintre veacuri – ca neavând nimic potrivit învățaturii ortodoxe despre viața de după moarte.

După ce înfățișează agonia morții sale trupești și groaznica greutate care îl trăgea spre pământ, autorul povestește:

„Brusc am simțit o liniște înlăuntrul meu. Am deschis ochii și tot ce am văzut în decursul aceluși minut mi s-a înregistrat în memorie cu o deplină limpezime.

Am văzut că stăteam în picioare într-o parte a unei camere; în dreapta mea, formând un semicerc în jurul a ceva, era îngrămădit întreg personalul medical... Acest grup m-a uimit foarte tare: acolo unde stăteau ei se afla un pat. Ce anume capta atenția acestor oameni, la ce se uitau, când eu deja nu mai eram acolo, când eu stăteam în mijlocul camerei?

Am înaintat și m-am uitat acolo unde se uitau toți: *acolo, pe pat, zăceam eu.*

Nu îmi amintesc deloc să fi simțit vreo teamă când mi-am văzut celălalt «eu»; eram doar foarte nedumerit: cum este posibil așa ceva? Simt că sunt aici și în același timp sunt și acolo...

Am vrut să mă ating, să mă prind de mâna stângă cu cea dreaptă: mâna mi-a trecut prin trup, ca prin aer... L-am strigat pe doctor, însă atmosfera în care mă aflam s-a dovedit a fi total nepotrivită pentru mine; nu primea și nu transmitea sunetul vocii mele, și am înțeles că sunt într-o stare de despărțire completă de tot ce era în jurul meu. Mi-am înțeles ciudata stare de singurătate și am fost copleșit de panică. Cu adevărat era ceva negrăit de groaznic în această copleșitoare singurătate...

M-am mai uitat o dată și de-abia acum, pentru prima dată, mi-a venit gândul: este oare posibil ca ceea ce mi s-a întâmplat să fie definit în limbajul nostru, al celor vii, prin cuvântul «moarte»? Am avut acest gând fiindcă trupul ce zăcea pe pat arăta exact ca un cadavru...

Înțelegerea pe care noi o dăm cuvântului «moarte» este foarte strâns legată de ideea unei distrugerii, a unei încetări a vieții; dar cum puteam să gândesc că sunt mort, când eu nu-mi pierdusem cunoștința nici o secundă, când mă simțeam la fel de viu, auzind tot, văzând tot, fiind conștient de tot și capabil să mă mișc, să gândesc, să vorbesc?

Mai mult decât orice, despărțirea de tot ce mă înconjura, împărțirea ființei mele ar fi putut să mă facă să înțeleg ce se petrecuse, dacă aș fi crezut în existența sufletului, dacă aș fi fost o persoană religioasă; însă lucrurile nu stăteau așa și nu mă îndruma decât ceea ce simțeam, iar senzația de viață era atât de limpede, încât eram numai extrem de nedumerit de tot acest fenomen, fiind complet incapabil să fac legătura dintre ce simțeam eu și concepția tradițională despre moarte, adică, în vreme ce eu simțeam și eram conștient de mine însumi, să gândesc că nu mai exist...

După aceea, rememorând și cugetând asupra stării mele de atunci, am remarcat numai faptul că facultățile mele mentale funcționau cu foarte mare putere și repeziciune“ (pp. 16-21).

Starea sufletului din primele minute de după moarte nu este descrisă atât de amănunțit în literatura creștină din primele veacuri; acolo se acordă cea mai mare însemnătate experiențelor mult mai impresionante de mai târziu. Probabil numai în vremurile moderne, când identificarea „vieții“ cu „viața în trup“ a devenit atât de radicală și de larg răspândită, trebuie să ne așteptăm să li se dea atâta însemnătate acelor câteva prime minute în care așteptările celor mai mulți oameni moderni sunt răsturnate atât de deplin de revelația: moartea nu este sfârșitul, viața continuă, o stare cu totul nouă se deschide pentru suflet!

Cu siguranță, nu există în această experiență nimic potrivit în învățaturii ortodoxe despre starea sufletului imediat după moarte. Unii oameni, criticând-o, au pus la îndoială realitatea morții cuiva care este readus la viață în câteva minute; dar aceasta este numai o chestiune tehnică (despre care vom vorbi la timpul potrivit). Ce reținem însă este că în aceste puține minute (uneori și în minutele dinaintea morții) se trece adesea prin experiențe care nu pot fi explicate ca fiind simple „halucinații“. Sarcina noastră acum este să descoperim modul în care trebuie să înțelegem aceste experiențe.

2. *Întâlnirea cu alte făpturi*

Sufletul rămâne pentru scurtă vreme în starea de singurătate de la început, de după moarte. Dr. Moody înfățișează mai multe cazuri de oameni care, chiar și înainte de a muri, și-au văzut rude sau prieteni deja morți.

„Doctorul a renunțat și le-a spus rudelor mele că muream... Am realizat că acolo erau toți oamenii aceștia, parcă erau mulțimi de oameni, plutind în apropierea tavanului. Îi cunoscusem pe toți în trecut, dar muriseră mai înainte. Am recunoscut-o pe bunica și pe o fată pe care o știam de pe vremea când eram elev și multe alte rude și prieteni... Era un moment foarte fericit și am simțit că veniseră ca să mă apere sau să mă îndrume“ (p. 44).

Această experiență a întâlnirii cu prieteni și rude care au murit deja nu este o descoperire deloc nouă, nici măcar în rândul oamenilor de știință mo-

derni. Cu mai mulți ani în urmă, despre ea a fost scrisă o carte de către un pionier al „parapsihologiei“ sau cercetării psihice moderne, Sir William Barrett¹. După publicarea primei cărți a Dr. Moody, a apărut o prezentare mult mai amănunțită a acestei experiențe, inspirată de cartea lui Sir William, și s-a aflat că cei doi autori ai acestei cărți făceau de mulți ani o cercetare sistematică asupra experiențelor oamenilor aflați pe moarte. Acum ar trebui să spunem câteva cuvinte despre conținutul acestei cărți².

Ea este prima carte cu totul „științifică“, care tratează despre experiențele muribunzilor. Ea se bazează pe rezultatele unor chestionare și interviuri amănunțite realizate cu un grup de doctori și asistente medicale aleși la întâmplare, din estul Statelor Unite și din nordul Indiei (aceasta din urmă fiind aleasă pentru maximă obiectivitate, pentru a vedea diferențele dintre experiențe pe care le-ar putea pricinui deosebirea de naționalitate, psihologie și religie). Materialul astfel obținut cuprinde mai mult de o mie de cazuri de apariții și vedenii trăite de oameni pe moarte (și de câțiva care au revenit la viață după moarte clinică). Autorii au ajuns la concluzia că descoperirile Dr. Moody se potrivesc cu ale lor (p. 24). Rezultatele cercetării lor spun că muribunzilor le apar rude și prieteni deja morți (iar în India s-au constatat multe apariții ale „zeilor“ hinduși) adeseori în ora dinaintea morții și de obicei în ziua premergătoare. În aproximativ jumătate din cazuri ei au vedenii cu un tărâm din altă lume, de tipul „raiului“, care trezește același sentiment (vom cerceta această experiență a „raiului“ în cele ce urmează). Studiul are o valoare deosebită, deoarece deosebește cu grijă halucinațiile confuze, legate de această lume, de aparițiile și vedeniile limpezi din altă lume și analizează din punct de vedere statistic prezența anumitor factori, de pildă folosirea unei medicații halucinogene, febră mare, boli și afectare gravă a creierului, care pot pricinui mai degrabă simple halucinații, decât experiența reală a ceva aflat în afara minții pacientului. Este foarte semnificativ că autorii au descoperit că cele mai încheiate și limpezi experiențe din altă lume le trăiesc pacienții care au o legătură mai strânsă cu realitatea acestei lumi și la care probabilitatea halucinațiilor este cea mai scăzută; cei care văd apariții ale morților sau ale unor fapte spirituale sunt de obicei în deplinătatea facultăților mintale și, văzând aceste fapte, sunt în același timp deplin conștienți de mediul spitalicesc din jurul lor. O altă descoperire este că cei care halucinează văd în general oameni *în viață*, pe când adevăratele apariții trăite de muribunzi par să fie mai mult ale unor oameni *morți*. Autorii, deși prudenți în concluziile pe care le trag, se văd înclinați „să [accepte] ipoteza vieții de după moarte ca fiind cea mai justificabilă explicație a datelor noastre“ (p. 194). Astfel, cartea aceasta întregește rezultatele Dr. Moody și confirmă în mod impresionant experiența întâlnirii cu

¹ *Death-Bed Visions*, Methuen, Londra, 1926.

² Karlis Osis and Erlendur Haraldsson, *At the Hour of Death*, Avon Books, New York, 1977.

cei morți și cu fapte spirituale în ceasul morții. Vom discuta mai jos dacă aceste fapte chiar sunt ceea ce li se pare muribunzilor că sunt.

Desigur că astfel de descoperiri sunt într-o anumită măsură uimitoare, când provin din atmosfera de agnosticism și necredință care multă vreme a caracterizat știința modernă. Pe de altă parte, ele nu au nimic uimitor pentru un creștin ortodox. Noi știm că moartea nu este decât o trecere spre o altă formă de existență și ne sunt cunoscute multe arătări și vedenii avute la moarte atât de sfinți, cât și de păcătoșii obișnuiți. Sfântul Grigorie cel Mare, descriind multe astfel de experiențe în *Dialogurile* sale, tâlcuiește acest fenomen al întâlnirii altor persoane: „Se întâmplă adesea ca un suflet aflat în pragul morții să îi recunoască pe cei cu care urmează să împartă aceleași sălașuri veșnice, întru aceeași osândă sau răsplătire“ (*Dialoguri*, IV, 36). Iar vorbind despre cei care au dus o viață dreaptă, Sfântul Grigorie spune că „adesea sfinții din ceruri li se arată dreptilor în ceasul morții, pentru a-i liniști. Și, având înaintea ochilor minții acești tovarăși cerești, aceia mor fără a simți vreă frică sau vreun chin“ (*Dialoguri*, IV, 12) El istorisește întâmplări în care îngerii, mucenicii, Sfântul Apostol Petru, Maica Domnului și Însuși Hristos li s-au arătat celor ce erau pe moarte (IV, 13-18).

Dr. Moody povestește despre întâlnirea unei muribunde nu cu o rudă sau o faptură spirituală, ci cu un necunoscut: „O femeie ne-a spus cum a văzut, în timpul experienței ei din afara trupului, nu numai propriul său corp, spiritual, transparent, ci încă unul, aparținând unei persoane care murise foarte recent. Ea nu știa cine era această persoană“ (*Viața de după viață*, p. 45). Sfântul Grigorie înfățișează un fenomen asemănător în *Dialoguri*: el povestește câteva întâmplări cu oameni pe moarte care au strigat numele altora, ce mureau în același timp, altundeva. Iar aici nu este nicidecum vorba de o clarviziune, care e trăită numai de sfinți, căci Sfântul Grigorie descrie cum un păcătos, care se pare că se îndrepta spre iad, trimite după un oarecare Ștefan, care, fără a-i fi cunoscut, urmează să moară în același timp, ca să-i spună că „este gata corabia noastră să ne ducă în Sicilia“ – Sicilia fiind un loc cu o activitate vulcanică intensă, care amintește de iad – (*Dialoguri*, IV, 36). Firește că aceasta este ceea ce se numește acum „percepție extra-senzorială“ (PES), care devine foarte ascuțită la mulți chiar înainte de moarte și se continuă, bineînțeles, după moarte, când sufletul este cu desăvârșire în afara simțurilor trupești.

Astfel, această „descoperire“ a cercetării psihologiei moderne nu face decât să adeverească ceea ce cititorul scrierilor creștine din vechime știe deja cu privire la întâlnirile care au loc în ceasul morții. Aceste întâlniri, cu toate că nu par deloc a fi trăite de toți oamenii pe moarte, pot totuși să fie numite universale, în sensul că se petrec fără ca naționalitatea, religia sau sfințenia vieții să influențeze.

Pe de altă parte, experiența unui sfânt creștin, având trăsăturile generale ale uneia pe care aparent oricine o poate trăi, mai are încă o dimensiune – una care nu este supusă definirii de către cercetători. Adesea, în această experiență se arată semne deosebite ale bunăvoinței lui Dumnezeu, iar vedenia din cealaltă lume poate fi văzută de toți sau mulți dintre cei din preajmă, nu numai de cel care moare. Vom cita un singur exemplu de acest fel, tot din *Dialogurile* Sfântului Grigorie.

„La miezul nopții, pe când stăteau în jurul patului Romulei, deodată din ceruri s-a pogorât o lumină care a scăldat întreaga odaie. Frumusețea ei nemaivăzută și strălucirea ei le-a umplut inimile de frică și îngrozire... Apoi au auzit zvon de mulțime mare. Ușa odăii, deschisă larg, se și izbise de perete, ca și cum foarte multe persoane se străduiau să intre. Celor dimprejurul patului li s-a părut că înăuntru se îngrămădeau mulți oameni, însă le era cu neputință să-i vadă, din pricina fricii nemăsurate și a luminii foarte puternice. Teama i-a încremenit, iar lumina strălucitoare i-a orbit. Tocmai atunci odaia s-a umplut de o mireasmă îmbătătoare, care le-a liniștit sufletele încă îngrozite de lumina ce apăruse dintr-o dată... Privind la Redempta, maica ei duhovnicească, Romula a spus cu un glas mângâietor: «Nu te teme, maică, nu voi muri deocamdată.»“ Mireasma a stăruit vreme de trei zile, iar „a patra noapte Romula a chemat-o din nou pe maica ei și a cerut Sfânta Împărățanie. Redempta și cealaltă ucenică a ei de-abia plecaseră de lângă pat, când au văzut două cete de cântăreți stând în fața bisericii... Sufletul Romulei fusese slobozit din trup, pentru a fi dus drept în ceruri. Iar în vreme ce acele cete îl însoțeau, înălțându-se din ce în ce mai sus, cântarea lor se auzea tot mai încet, până când, în cele din urmă, muzica psalmilor și dulceața miresmei au pierit cu totul“ (*Dialoguri*, IV, 17). Creștinii ortodocși își vor aminti de întâmplări asemănătoare din viețile a mulți sfinți (Sfântul Sisoe, Sfânta Taisia, Fericitul Teofil al Kievului și alții).

Înaintând în acest studiu al experiențelor legate de moarte, nu trebuie să uităm nici o clipă de deosebirile foarte mari dintre experiența *generală* a morții, care interesează atât de mult astăzi, și experiența dată prin har, pe care o trăiesc creștinii ortodocși drepecți (cu viață curată). Acest lucru ne va ajuta să înțelegem mai bine unele dintre aspectele de nepătruns ale experiențelor trăite și povestite în zilele noastre.

Fiind conștienți de această deosebire putem, de pildă, să identificăm mai bine arătările văzute de muribunzi. Oare rudele și prietenii chiar vin din tărâmul morților ca să li se arate celor ce sunt pe moarte? Și aceste apariții sunt cumva altfel decât apariția sfinților la moartea creștinilor drepecți?

Pentru a da răspuns celei dintâi întrebări, să ne amintim că doctorii Osis și Haraldsson notează că mulți dintre hindușii aflați pe moarte văd mai degrabă „zeii“ din panteonul lor hindus (Krișna, Șiva, Kali etc.), decât rudele și

prietenii apropiați pe care în general îi văd americanii aflați pe moarte. Dar, după cum limpede învață Sfântul Pavel, de fapt acești „zei“ nu sunt nimic (I Cor. 8, 4-5); orice experiență *reală* a „zeilor“ implică demoni (I Cor. 10:20). Atunci, pe cine văd de fapt acești hinduși pe patul de moarte? Doctorii Osis și Haraldsson cred că *identificarea* ființelor întâlnite este în mare măsură rezultatul unei interpretări subiective, întemeiate pe formația religioasă, culturală și personală a fiecăruia; și, într-adevăr, aceasta pare o judecată cuminte, ce se potrivește celor mai multe cazuri. În America, de asemenea, probabil că rudele moarte văzute nu sunt de fapt „prezente“, așa cum cred muribunzii. Sfântul Grigorie cel Mare spune numai că cel pe moarte „recunoaște“ oameni, pe când celor drepti „li se arată sfinții din ceruri“ – o distincție care nu numai că vedește deosebirea dintre experiența de la moartea dreptilor și cea a păcătoșilor obișnuiți, ci este și direct legată de starea diferită de după moarte a sfinților și a păcătoșilor obișnuiți. Sfinții au o mare libertate de a mijloci pentru cei vii și de a le veni în ajutor, în vreme ce păcătoșii care au murit, în afara unor cazuri foarte deosebite, nu intră în legătură cu cei vii.

Această distincție este înfățișată foarte limpede de către Fericitul Augustin, Părintele latin din veacul al V-lea, în tratatul pe care l-a scris la cererea Sfântului Paulin de Nola privind „Grija pentru cei morți“, în care încearcă să împace faptul neîndoielnic că sfinți, precum Sfântul Mucenic Felix de Nola, s-au arătat cu siguranță credincioșilor, cu faptul tot atât de neîndoielnic că cei adormiți, ca regulă generală, *nu* se arată celor vii.

După afirmarea învățăturii ortodoxe, întemeiate pe Sfânta Scriptură, că „sufletele morților se găsesc într-un loc unde nu văd lucrurile care se petrec în această viață“ (Cap. 13) și a părerii sale că aparentele arătări ale celor morți fie se datorează „lucrării îngerilor“, fie sunt „viziuni mincinoase“ pricinuite de lucrarea diavolilor, printre ale căror țeluri se află și acela de a-i face pe oameni să aibă o concepție greșită despre viața de după moarte (Cap. 10), Fericitul Augustin începe să vorbească despre *părelnicele* arătări ale celor morți și *adevăratele* arătări ale sfinților:

„Cum se face că mucenicii, prin înșeși facerile lor de bine, dăruite celor care le caută, arată că se îngrijesc de lucrurile oamenilor, dacă morții nu știu ce fac cei vii? Căci Felix Mărturisitorul nu s-a arătat numai prin lucrarea binefacerilor sale, ci chiar și ochilor oamenilor, atunci când Nola era împresurată de barbari. Tu (Episcopul Paulin) te bucuri cu cucernicie de această arătare a sa. Am auzit despre aceasta nu din zvonuri îndoielnice, ci de la martori vrednici de crezare. Cu adevărat, sunt arătate dumnezeiește lucruri diferite de ordinea obișnuită, pe care firea a dat-o felurilor deosebite de lucruri create. Doar pentru că Domnul nostru, atunci când a voit, a schimbat dintr-o dată apa în vin, nu suntem îndreptățiți să nu prețuim cum trebuie apa ca apă. Acest fel de lucrare dumnezeiască se întâmplă arareori, de fapt doar în cazuri izolate. Și ia-

răși, dacă Lazăr s-a sculat din morți nu înseamnă că fiecare mort înviază atunci când voiește, ori că o persoană neînsuflețită este chemată înapoi de una vie tot așa cum cineva care doarme este trezit din somn de un om treaz. Unele întâmplări țin de lucrarea oamenilor; altele vădesc semnele puterii dumnezeiești. Unele lucruri se petrec în chip firesc; altele sunt săvârșite în chip minunat, cu toate că Dumnezeu este prezent în procesul firesc, iar firescul însoțește cele minunate. Nu trebuie, deci, să cugetăm că oricare dintre cei adormiți poate să se amestece în lucrurile celor vii, doar pentru că mucenicii vin pentru tămăduirea sau ajutorarea anumitor oameni. Ci, mai degrabă, trebuie să gândim astfel: mucenicii, cu putere de la Dumnezeu, iau parte la evenimente din viața celor vii, însă cei morți nu au de la ei nici o putere să se amestece în acestea¹. Într-adevăr, ca să dăm numai un exemplu, Părinți sfinți din vremurile noastre, precum Starețul Ambrozie de la Optina, învață că fapăturile cu care se intră în legătură la ședințele de spiritism sunt demoni, iar nu duhurile celor adormiți; iar cei care au cercetat temeinic fenomenele spiritismului, dacă au avut un cât de mic criteriu de judecare creștin, au ajuns la aceeași concluzie².

Astfel, nu trebuie să ne îndoim că sfinții se arată cu adevărat la moartea celor drepti, precum se spune în multe *Vieți ale Sfinților*. Pe de altă parte, adesea, păcătoșilor obișnuiți li se arată pe patul de moarte apariții ale rudelor, prietenilor sau „zeilor“, care corespund fie cu ceea ce așteaptă, fie cu ceea ce sunt pregătiți ei să vadă. Este probabil cu neputință de definit natura precisă a acestor din urmă apariții; cu siguranță ele nu sunt simple halucinații, ci par a face parte din experiența firească a morții, un semn pentru cel care moare (cum s-ar spune) că urmează să pătrundă într-un alt tărâm, unde nu mai stăpânesc legile realității materiale obișnuite. Nu este nimic extraordinar în această experiență, care se pare că rămâne aceeași, indiferent de loc, timp și religie.

Experiența întâlnirii altor fapături se petrece de obicei chiar înaintea morții și nu trebuie confundată cu o întâlnire cu totul diferită, pe care o vom înfățișa în cele ce urmează: cea cu „ființa de lumină“.

3. „Ființa de lumină“

Experiența aceasta este descrisă de Dr. Moody ca „poate cel mai incredibil element comun din relatările pe care le-am studiat și cu siguranță elementul cu cel mai profund efect asupra individului“ (*Life After Life*, p. 45). Cei mai mulți înfățișează această experiență ca fiind apariția unei lumini care sporește în strălucire cu repeziciune; și toți o recunosc ca pe un fel de fapătură spirituală, plină de căldură și de dragoste, spre care cel care tocmai a murit este

¹ „Care for the Dead“, cap. 16, în Fer. Augustin, *Treatises on Marriage and Other Subjects*, colecția „The Fathers of the Church“, vol. 27, New York, 1955, p. 378.

² Vezi, de pildă, Simon A. Blackmore, S.J., *Spiritism: Facts and Frauds*, Benziger Bros., New York, 1924.

atras printr-un fel de atracție magnetică. Identificarea ei pare să țină de formația religioasă a fiecăruia; ea nu are o formă recognoscibilă proprie. Unii o numesc „Hristos“, alții, „înger“; toți par să înțeleagă că este o făptură trimisă de undeva pentru a-i călăuzi. Iată câteva istorisiri ale acestei experiențe:

„I-am auzit pe doctori spunând că am murit și în acel moment am început să simt că mă rostogolesc, de fapt, că plutesc cumva... Totul era negru, doar că, undeva, foarte departe, puteam să văd lumina aceasta. Era o lumină foarte, foarte strălucitoare, dar nu prea mare la început. S-a mărit din ce în ce mai mult, pe măsură ce m-am apropiat de ea“ (p. 48).

Altcineva, după ce a murit, a simțit că plutea „pe sus, în lumina aceasta pură, limpede ca cristalul... Nu seamănă cu nici un fel de lumină pe care o poți descrie pe pământ. Nu am văzut o persoană în această lumină, și totuși ea are o identitate specială, categoric are. Este o lumină a unei înțelegeri desăvârșite și a unei iubiri desăvârșite“ (p. 48).

„Jeșisem din trup, nu încap în doială, pentru că puteam să văd propriul meu trup pe masa de operație. Sufletul meu ieșise! La început, toate astea m-au făcut să mă simt foarte rău, dar apoi a venit lumina asta tare strălucitoare. Da, la început părea cam slabă, dar după aceea era raza asta enormă... La început, când a apărut lumina, nu eram sigur ce se întâmplă, dar apoi m-a întrebat, într-un fel, dacă sunt gata să mor“ (p. 48).

Aproape întotdeauna această făptură începe să comunice cu cel care tocmai a decedat (mai degrabă printr-un fel de „transfer al gândului“ decât prin viu grai); întotdeauna „spune“ același lucru, interpretat de cei care trăiesc această experiență ca: „Ești pregătit să mori?“ sau: „Ce ai făcut cu viața ta, ca să-mi arăți?“ (p. 47). Tot în legătură cu ea, uneori muribundul are un fel de privire retrospectivă asupra vieții sale. Toți stăruie, însă, că ea nu „judecă“ în nici un fel viețile sau faptele lor, ci numai îi îndeamnă să cugete asupra vieții lor.

Și doctorii Osis și Haraldsson au consemnat în studiile lor experiențe cu o astfel de făptură, spunând că experiența luminii este „o caracteristică a vizitatorilor din alte lumi“ (p. 38), preferând să-i urmeze Dr. Moody în aceea că socotesc că aceste ființe văzute sau simțite sunt „figuri de lumină“ pur și simplu, iar nu făpturi spirituale și zeități, așa cum cred muribunzii.

Cine – sau ce – sunt aceste „făpturi de lumină“?

Mulți le numesc „îngeri“ și descriu trăsăturile lor pozitive: sunt ființe de „lumină“, sunt pline de „dragoste și înțelegere“ și însuflă ideea de „responsabilitate“ pentru propria viață. Însă îngerii pe care îi cunoaște experiența creștină ortodoxă sunt mult mai precis definiți, atât în ceea ce privește înfățișarea, cât și sarcinile lor, decât „făpturile de lumină“. Pentru a înțelege aceasta și pentru a începe să aflăm ce ar putea fi aceste „făpturi de lumină“, va fi necesar să înfățișăm învățătura creștină privitoare la îngeri și apoi să cercetăm în-deosebi cum sunt îngerii călăuzitori din viața de după moarte.

Învățătura ortodoxă despre îngeri

Știm, din cuvintele lui Hristos Însuși, că, la moarte, sufletul este întâmpinat de îngeri: *Și a murit săracul și a fost dus de către îngeri în sânul lui Avraam* (Lc. 16, 22).

Cu privire la *forma* în care apar îngerii, cunoaștem tot din Evanghelie: *Îngerul Domnului (a cărui) înfățișare era ca fulgerul și îmbrăcămintea lui albă ca zăpada* (Mt. 28, 2-3); *un tânăr îmbrăcat în veșmânt alb* (Mc. 16, 5); *doi bărbați în haine strălucitoare* (Lc. 24, 4); *doi îngeri în veșminte albe* (In 20, 12). De-a lungul istoriei creștine, îngerii s-au arătat întotdeauna în aceeași formă, a unor *tineri strălucitori cu veșminte albe*. Tradiția iconografică a înfățișării îngerilor a fost, de asemenea, aceeași de-a lungul veacurilor, zugrăvind tocmai astfel de tineri strălucitori (adesea având aripi, care, desigur, sunt o trăsătură simbolică, ele nefiind de obicei văzute la arătarea îngerilor); iar al șaptelea Sinod Ecumenic din anul 787 a hotărât ca îngerii să fie întotdeauna înfățișați în acest chip, ca bărbați. „Cupidonii“ artei apusene din vremea Renașterii și de după aceea sunt de inspirație păgână și nu au nimic de-a face cu adevărații îngeri.

Într-adevăr, nu numai în ceea ce privește redarea artistică a îngerilor, ci în toată învățătura despre fapăturile duhovnicești, Apusul modern romano-catolic (și protestant) a rătăcit foarte mult de la învățătura Scripturii și a vechii tradiții creștine. Înțelegerea acestei rătăcirii este de mare însemnătate pentru noi, dacă vrem să înțelegem adevărata învățătură creștină despre soarta sufletului după moarte.

Episcopul Ignatie Briancianinov (†1867), unul dintre marii Părinți din vremurile apropiate nouă, și-a dat seama de această rătăcire și a închinat un întreg volum al scrierilor sale dării ei în vileag și înfățișării adevăratei învățături ortodoxe despre acest subiect (vol. III în ediția Tuzov, St. Petersburg, 1886). Criticând părerile cuprinse într-o lucrare teologică romano-catolică clasică din veacul al XIX-lea (Abbé Bergier, *Dictionnaire de Théologie*), Sfântul Ignatie închină o mare parte a volumului său combaterii ideii moderne, întemeiate pe filosofia lui Descartes din veacul al XVII-lea, că tot ce este în afara lumii materiale aparține lumii „spiritului pur“. Consecința unei astfel de idei este așezarea Dumnezeuului Celui nemărginit pe aceeași treaptă cu diferitele duhuri mărginite (îngeri, demoni, sufletele celor adormiți). Ideea a

devenit foarte răspândită astăzi (cu toate că cei care și-au însușit-o nu îi înțeleg în întregime consecințele) și este cauza principală a confuziei moderne privitoare la lucrurile „spirituale”: există un viu interes pentru orice se găsește dincolo de lumea materială, adeseori făcându-se foarte puțin deosebirea dintre ceea ce este dumnezeiesc, îngeresc, demonic, sau numai rodul închipuirii sau al unor neobișnuite puteri umane.

Abatele Bergier învăța că îngerii, demonii și sufletele celor adormiți sunt „perfect spirituale”; astfel fiind, ele nu sunt supuse legilor timpului și spațiului. Putem vorbi de „forma” sau „mișcarea” lor numai metaforic și „au nevoie să fie îmbrăcate într-un trup subțire, atunci când Dumnezeu le îngăduie să lucreze asupra trupurilor”¹. Până și o lucrare romano-catolică, altminteri bine informată, despre spiritismul modern reia această învățătură, spunând, de pildă, că atât îngerii, cât și demonii „pot împrumuta materialul necesar (pentru a se arăta oamenilor) de la o natură inferioară, însuflețită sau neînsuflețită”². Înșiși adepții spiritismului și ai ocultismului și-au însușit aceste idei din filosofia modernă. Un apologet sofisticat al creștinismului supranatural, C. S. Lewis (care este anglican), critică după cum se cuvine moderna „concepție despre Rai ca fiind *pur și simplu* o stare sufletească”, dar el însuși încă pare tributار, cel puțin în parte, părerii vremurilor moderne „că trupul și locul și mișcarea și timpul sunt acum fără nici o însemnătate pentru cele mai înalte piscuri ale vieții spirituale”³. Asemenea idei sunt rodul unei simplificări peste măsură a realității duhovnicești, sub înrâurirea materialismului modern și din pricina pierderii legăturii cu învățătura creștină și trăirea duhovnicească autentice.

Pentru a înțelege învățătura ortodoxă despre îngeri și alte duhuri, trebuie mai întâi să dăm uitării opoziția modernă, prea simplificată, dintre „materie și spirit”. Adevărul este mai complex și în același timp atât de „simplu”, încât cei care încă mai sunt capabili să îl creadă vor fi socotiți de cei mai mulți drept niște „naivi care iau totul literal”. Episcopul Ignatie scrie (sublinierea ne aparține): „Când Dumnezeu îi deschide unui om ochii (duhovnicești), acela poate vedea duhurile *cu propriul lor chip*” (p. 216). „Îngerii li s-au arătat întotdeauna oamenilor cu înfățișare omenească” (p. 227). De asemenea, „din Scriptură se vede cu toată limpezimea că sufletul omenesc are înfățișare de om în trup, asemeni tuturor celorlalte duhuri create” (p. 233). Sfântul citează foarte multe scrieri patristice pentru a dovedi adevărul celor spuse. Să ne întoarcem și noi, așadar, spre învățătura Sfinților Părinți.

Sfântul Vasile cel Mare, în cartea sa despre Sfântul Duh, spune că „esența lor [a puterilor îngeresti] este duh aerian, dacă există (o asemenea esență),

¹ Ep. Ignatie, vol. III, p. 193-195.

² Blackmore, *Spiritismul: realități și minciuni*, p. 522.

³ C. S. Lewis, *Miracles*, The Macmillan Company, New York, 1967, pp. 164-165.

sau foc imaterial... De aceea se și află într-un loc și se fac văzute, înfățișându-se celor vrednici cu corpurile proprii.“ Și iarăși: „Se crede că fiecare dintre îngeri se află într-un anume loc. Pentru că îngerul care s-a prezentat lui Corneliu nu era în același timp și lângă Filip (F. Ap. 10, 3; 8, 26), nici cel ce se întreține cu Zaharia la jertfelnic (Lc. 1, 11) nu se afla în același timp în cer, la locul său“¹.

De asemenea, Sfântul Grigorie Teologul învață: „Lumini secundare după Sfânta Treime, cu slavă împăratească, sunt îngerii străluciți și nevăzuți. Ei înconjoară fără opreliște Tronul cel mare, fiindcă sunt minți ce se mișcă cu iuțime, flacăra, și duhuri dumnezeiești care se poartă cu repeziciune prin văzduh“².

Astfel, îngerii, chiar fiind „duhuri“ și „pară de foc“ (Ps. 103, 5, Evr. 1, 7) și locuind într-o lume unde nu stăpânesc legile pământești ale timpului și spațiului, sunt totuși mărginiți de timp și spațiu în astfel de chipuri „materiale“ (dacă putem spune așa), încât unii Părinți nu șovăie să vorbească despre „trupurile aeriene“ ale îngerilor. În veacul al VIII-lea, Sfântul Ioan Damaschin, rezumând învățătura Sfinților Părinți dinaintea sa, grăiește astfel: „Se spune că [îngerul] este necorporal și imaterial în raport cu noi, deoarece tot ceea ce se spune în comparație cu Dumnezeu, singurul incomparabil, este grosolan și material. În realitate, numai Dumnezeirea este imaterială și necorporală.“ Și iarăși, el învață: „Îngerii sunt circumscși, căci atunci când sunt în cer nu sunt pe pământ, iar când sunt trimiși de Dumnezeu pe pământ, nu rămân și în cer. Nu sunt limitați de pereți, de uși, de încuietori sau de peceți, căci sunt nelimitați. Eu spun nelimitați. Cu toate acestea, ei nu apar așa cum sunt celor vrednici, căroră Dumnezeu va voi ca ei să se arate, ci sub o formă oarecare, în așa fel încât să-i poată vedea aceia căroră li se arată“³.

Spunând că îngerii „nu apar așa cum sunt“, Sfântul Ioan Damaschin nu îl contrazice, desigur, pe Sfântul Vasile cel Mare, care învață că îngerii se înfățișează „cu corpurile proprii“. Și unul, și celălalt spun adevărul, după cum se poate vedea din multele arătări ale îngerilor din Vechiul Testament. Astfel, Arhanghelul Rafael a fost tovarășul de drum al lui Tobie vreme de multe săptămâni, fără să se fi bănuie măcar o dată că nu era făptură omenească. Totuși, la sfârșit, când el a dezvăluit cine era, a spus: *În toate zilele am fost văzut de voi, dar eu n-am mâncat nici n-am băut, ci numai ochilor voștri s-a părut aceasta* (Tobit 12, 19). Și cei trei îngeri care s-au arătat lui Avraam au părut că mă-

¹ Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri*, Partea a treia, *Despre Sfântul Dub. Corespondență (Epistole)*, în Colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, EIBMBOR, București, 1988, vol. 12, XVI (p. 53), XXIII (p. 69) (n. tr.).

² Omilia a șasea, „Despre ființele noetice“, în *Scrierile Sfântului Grigorie Teologul*, ediția Soikin, St. Petersburg, vol. 2, p. 29.

³ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, EIBMBOR, București, 2001, Cartea a doua, cap. III, pp. 53-54 (n. tr.).

năncă și au fost socotiți oameni (Fac. cap. 18 și 19). De asemenea, Sfântul Chiril al Ierusalimului, în *Catehezele* sale, ne învață cu privire la îngerul văzut de Daniel: „Când Gavriil, care este slugă a lui Dumnezeu, s-a arătat lui Daniel, îndată acesta s-a înspăimântat și a căzut cu fața la pământ; și profetul n-a îndrăznit să-i răspundă până ce îngerul n-a fost silit să se prefacă în asemănarea fiului omului”¹. Totuși, în Cartea lui Daniel (capitolul 10) citim că și la întâia arătare strălucitoare îngerul avea tot înfățișarea unui om, doar că strălucirea era atât de mare (*fața lui ca fulgerul, ochii lui ca flăcările de foc, brațele și picioarele lui străluceau ca arama lustruită*), încât ochii omenesci nu o puteau îndura. Prin urmare, înfățișarea unui înger este asemenea celei omenesci; însă, deoarece „trupul” îngeresc nu este materialnic și numai vederea chipului său de foc, strălucitor, este de ajuns pentru a face să încremenească orice om care încă mai este în trup, este nevoie ca arătările îngerilor să fie potrivite oamenilor care le văd, apărând cu o înfățișare mai puțin scânteietoare și cutremurătoare decât au ei de fapt.

Despre sufletul omenesc, de asemenea, Fericitul Augustin învață că, atunci când sufletul este despărțit de trup, „omul care se găsește în această stare, chiar dacă numai în duh, nu în trup, totuși se vede pe sine atât de asemenea propriului trup încât nu poate să-și dea seama de nici o deosebire”². Acest adevăr a fost confirmat în zilele noastre de experiențele personale ale miilor, poate, de oameni resuscitați.

Însă chiar dacă vorbim de „trupurile” îngerilor și ale altor duhuri, trebuie să avem grijă să nu le atribuim trăsături grosolan materiale. Până la urmă, învață Sfântul Ioan Damaschin, „înfățișarea și firea acestei materii, singur Făcătorul le înțelege”³. În Apus, Fericitul Augustin scria că este același lucru să vorbim despre „trupurile aeriene” ale demonilor și ale altor duhuri sau să spunem că sunt pur și simplu „fără trup”⁴.

Însuși Episcopul Ignatie era poate puțin prea mult aplecat spre a tâlcui despre trupurile îngerilor folosindu-se de cunoștințele științifice despre gaze ale veacului al XIX-lea; din această pricină s-a iscat o neînsemnată dispută între el și Episcopul Teofan Zăvorâtul, care a socotit de trebuință să stăruiască asupra firii necompuse a duhurilor (care, desigur, nu sunt formate din molecule elementare, ca gazele). Cu toate acestea, în ceea ce privește învățătura de căpătâi – „învelișul subțire” pe care îl au toate duhurile –, era în același gând cu Sfântul Ignatie⁵. Poate că o neînțelegere asemănătoare asupra unui lucru de mică însemnătate sau a unei probleme de terminologie a fost pricina

¹ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, EIBMBOR, București, 2003, IX, 1, p. 120. Textul în limba engleză nu cuprinde cuvintele: „care este slugă a lui Dumnezeu” (*n. tr.*).

² *City of God*, Book XXI, 10, în Modern Library edition, New York, 1955, p. 781.

³ *Exact Exposition*, p. 205.

⁴ *City of God*, XXI, 10, p. 781.

⁵ G. Florovsky, *Căile teologiei ruse*, în limba rusă, Paris, 1937, pp. 394-395.

împotrivirii iscate în Apus în veacul al V-lea, când un Părinte latin, Sfântul Faust de Lerins, a propovăduit aceeași învățătură a „materialității“ relative a sufletului, întemeiată pe cuvintele Părinților din Răsărit.

Deși definiția exactă a firii îngeresti nu o știe decât Dumnezeu, lucrarea îngerilor (cel puțin cea din lumea aceasta) poate fi cunoscută de oricine, căci despre aceasta sunt multe mărturii, atât în Scriptură și în scrierile patristice, cât și în Viețile Sfinților. Pentru a înțelege pe deplin arătările văzute de oameni pe patul de moarte, va trebui să cunoaștem îndeosebi cum se arată îngerii *căzuți* (demonii). Îngerii buni se arată întotdeauna cu propria lor înfățișare (doar mai puțin strălucitori decât sunt de fapt) și fac totul numai pentru a îndeplini voia și poruncile lui Dumnezeu. Îngerii căzuți, dimpotrivă, deși apar uneori cu chipul lor (descriș de Sfântul Serafim de Sarov, din proprie experiență, ca fiind „hâd“), de obicei își iau diferite înfățișări și fac multe „minuni“ cu puterile pe care le au prin supunerea față de *stăpânitorul puterii văzduhului* (Efes. 2, 2). Sălașul lor este văzduhul, iar lucrarea lor cea mai însemnată este ispitirea sau înfricoșarea oamenilor, pentru a-i târi împreună cu ei în pierzanie. Împotriva acestora este lupta creștinului: *Căci lupta noastră nu este împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva începătorilor, împotriva stăpânilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății, care sunt în văzduhuri* (Efes. 6, 12).

Fericitul Augustin, în tratatul său puțin cunoscut, *Despre divinația demonilor*, pe care l-a scris când a fost rugat să tâlcuiască unele dintre multele arătări demonice din lumea păgână, zugrăvește bine întregul tablou al lucrărilor demonilor: „Firea demonilor este astfel încât, prin simțurile proprii trupului aerian, ei întrec cu ușurință percepția pe care o au trupurile pământești, dar și iuțimea acelora, deoarece, datorită puterii mai mari de mișcare a trupului aerian, ei întrec în chip neasemuit nu numai mișcările oamenilor și ale fiarelor, ci până și zborul păsărilor. Având aceste două însușiri, în măsura în care ele sunt trăsături ale trupului aerian, adică simțuri ascuțite și mișcare iute, ei prezic și spun multe lucruri pe care le află cu multă vreme înainte ca acestea să se petreacă. Oamenii se miră de aceasta, din pricina încetinelii simțurilor omenești. De asemenea, datorită lungimii vieții lor, au dobândit o experiență privitoare la cele ce se petrec mult mai însemnată decât cea pe care o câștigă oamenii în scurtul răstimp al vieții lor. Cu aceste însușiri, datorate trupului aerian, demonii nu numai că prezic multe lucruri ce au să vină, ci și săvârșesc multe minuni“¹.

Multe dintre „minunile“ și reprezentațiile demonilor sunt zugrăvite în lungul cuvânt al Sfântului Antonie cel Mare din *Viața* sa scrisă de Sfântul Athanasie, unde se amintește despre „trupurile mai subțiri“ ale demonilor².

¹ „The Divination of Demons“, cap. 3, în *Fathers of the Church*, vol. 27, p. 426.

² Sf. Athanasie cel Mare, *Scrieri*, Partea a 2-a, în *Colecția Părinți și Scriitori Bisericești*, EIBMBOR, București, 1988, p. 212 (n. tr.).

Viața Sfântului Ciprian, care mai întâi a fost vrăjitor, cuprinde și ea numeroase pilde de schimbare a chipului sau de săvârșire de minuni de către demoni, povestite de cineva care a luat parte la ele¹.

O înfățișare clasică a lucrării demonilor se găsește în *Convorbirile* a șaptea și a opta ale Sfântului Ioan Cassian, marele părinte al Galiei din veacul al V-lea, cel dintâi care a adus Apusului întreaga învățătură a monahismului răsăritean. Sfântul Ioan Cassian scrie:

„Este atât de încărcat văzduhul de mulțimea duhurilor necurate, care mișună între pământ și cer, mișcându-se fără liniște și odihnă, încât cu multă înțelepciune pronia divină a ferit ochii oamenilor de vederea acestor duhuri rele. De teama asaltului lor, sau de groaza produsă de chipurile în care se transformă după cum vor și cum le place, oamenii, nemaiputând suporta frica de ele, ar fi ajuns să fie mereu chinuți și să sufere...

Că duhurile necurate sunt conduse de puteri mai rele decât ele și sunt supuse acestora, în afară de acele mărturii ale Scripturilor și de acest răspuns al Domnului la defăimările fariseilor: «*Dacă Eu alung demonii în numele lui Beelzebul, căpetenia demonilor*», ne învață și vedeniile neîndoielnice, precum și multele experiențe ale sfinților. Iată, de pildă, pe când unul dintre frații noștri călătorea prin acest pustiu, într-o zi, spre asfințit, descoperind o peșteră, s-a oprit acolo, voind să facă în ea slujba de seară. Cât timp a cântat el, după obicei, psalmi în peșteră, a trecut de miezul nopții. După ce a sfârșit slujba, s-a așezat puțin să-și refacă trupul obosit. Dar odată a început să vadă cete de demoni care veneau împresurându-l din toate părțile. Înaintând într-o mulțime nesfârșită și-ntr-un șir foarte lung, unele mergeau înaintea căpeteniei lor, altele îi urmau. Acesta, mai înalt decât toți și mai îngrozitor la înfățișare, când a ajuns în mijlocul peșterii, s-a oprit și s-a așezat pe un tron, pus de către ceilalți, ca un scaun de judecată. A început să examineze cu atenție și să discute faptele fiecăruia. Pe cei care spuneau că n-au putut împresura pe nimeni îi alunga din fața lui, înfierându-i și insultându-i ca pe niște nemernici și neputincioși, acuzându-i cu mare furie că au pierdut atâta timp și atâta osteneală zadarnic. Iar pe aceia care-i raportau că au amăgit și au dus în păcat pe mulți, îi încărca cu laude, cu felicitări și mare bucurie, ca pe cei mai viteji dintre toți luptătorii, și-i scotea în față, dându-i ca exemplu, spunând că sunt cei mai glorioși dintre toți. În numărul acestora s-a prezentat vesel și un duh dintre cele mai necurate, care, pentru a-și arăta un triumf strălucitor, a pronunțat numele unui monah foarte bine cunoscut, afirmând că după cincisprezece ani în care l-a asaltat neîncetat, până la urmă a reușit să-l împingă în prăpastia desfrânării chiar în noaptea aceea.“ După aceea, fratele care a fost

¹ Vezi *The Orthodox Word*, 1976, nr. 5.

martorul acestei întâmplări a aflat că vestea despre monahul căzut era, într-adevăr, adevărată¹.

Creștinii ortodocși au trăit asemenea întâmplări dintotdeauna. Este limpede că ele nu sunt vise sau vedenii, ci experiența în stare trează a prezenței demonilor, așa cum sunt ei cu adevărat – însă, desigur, numai după ce ochii duhovnicești s-au deschis, ca să vadă aceste fapte care de obicei sunt nevăzute pentru ochii omenești. Până nu demult, poate numai puțini creștini ortodocși „înapoiți” sau „săraci cu duhul” mai puteau crede în „adevărul literal” al acestor istorisiri; chiar și acum unora dintre ortodocși le este greu să le creadă, atât de mult s-a insinuat credința modernă că îngerii și demonii sunt „numai spirit” și nu lucrează în astfel de chipuri „materiale”. Numai odată cu întărirea activității demonice din ultimii ani aceste istorisiri au reînceput să pară cel puțin credibile. De asemenea, larg răspânditele experiențe „de după moarte” din zilele noastre au făcut cunoscut tărâmul realității nemateriale multor oameni obișnuiți, care nu se mai întâlniseră cu supranaturalul; o explicație coerentă și corectă a acestui tărâm și a fapturilor care locuiesc în el a devenit una dintre nevoile acestor vremuri. Singur creștinismul ortodox poate da această explicație, deoarece el a păstrat învățătura creștină autentică până în zilele noastre.

Să vedem acum cum se arată îngerii (și demonii) în ceasul morții.

---

¹ Sf. Ioan Cassian, *Convorbiri duhovnicești*, EIBMBOR, București, 2004, Convorbirea VIII, cap. XII, XVI, pp. 200, 203-204 (n. nr.).

Arătări ale îngerilor și demonilor în ceasul morții

În aceste experiențe cel care tocmai a murit este întâmpinat de doi îngeri. Aceștia sunt descriși de autorul istorisirii „De necrezut pentru mulți” astfel: „Îndată ce asistenta cea bătrână a rostit aceste cuvinte («Să moștenească Împărăția Cerurilor!»), doi îngeri au apărut lângă mine. Dintr-un oarecare motiv, pe unul l-am recunoscut a fi Îngerul meu păzitor, însă celălalt nu știam cine este” (p. 20). (După mai multă vreme, un călător cucernic i-a spus că acela era îngerul care preia sufletul.) Sfânta Teodora, a cărei călătorie de după moarte prin vămile văzduhului este povestită în Viața Sfântului Vasile cel Nou (care a trecut la Domnul în veacul al X-lea, pe 26 martie), a povestit că, „slăbind până în sfârșit, am văzut doi îngeri purtători de lumină ai lui Dumnezeu venind la mine în chip de tineri frumoși, a căror frumusețe nu este cu puțință a o spune. Fețele lor erau prealuminoase, ochii privind cu dragoste, părul capului lor era ca zăpada de alb, având strălucire în chipul aurului, hainele lor erau ca fulgerul și erau încinși peste piept cu brâie de aur cruciș”¹. Sfântul Salvius, episcop al Galiei din veacul al VI-lea, descrie astfel propria sa experiență a morții: „Acum patru zile, când chilia mea s-a cutremurat și m-ați văzut zăcând mort, am fost înălțat de doi îngeri și purtat până la cea mai mare înălțime a cerului”².

Menirea acestor îngeri este de a duce sufletul celui ce tocmai a răposat în călătoria sa spre viața de după moarte. Nimic nu este nelămurit în ceea ce îi privește, nici în înfățișare, nici în lucrare; având chip omenesc, ei apucă cu fermitate „trupul subțire” al sufletului și îl conduc pe un nou drum. „Îndată îngerii purtători de lumină l-au luat [sufletul] pe mâinile lor.”³ „După ce m-au apucat de brațe, îngerii m-au purtat direct prin peretele salonului...”⁴. Sfântul Salvius a fost „înălțat de doi îngeri”. Ar mai putea fi date încă multe exemple de felul acesta.

Prin urmare, nu se poate spune că „ființa de lumină” din experiențele de astăzi – care nu are o formă ce poate fi văzută, nu conduce sufletul nicăieri, se oprește pentru a începe un dialog cu sufletul și îi arată o „retrospectivă” a vieții sale de până atunci – este un înger călăuzitor al vieții de după moarte. Nu

¹ *Viețile Sfinților pe martie*, Ed. Episcopiei Romanului, 2001, p. 372 (n. tr.).

² Sf. Grigorie din Tours, *History of the Franks*, VII, 1; vezi „Viața Sfântului Salvius”, în *The Orthodox Word*, 1977, nr. 5.

³ *Viețile Sfinților pe martie*, p. 373 (n. tr.).

⁴ „Unbelievable for Many but Actually a True Occurrence”, p. 22.

toate fapăturile care *se arată* cu chip îngeresc sunt îngeri cu adevărat, căci *în-suși satana se preface în înger al luminii* (II Cor. 11, 14); și astfel, cu siguranță, nu putem spune că sunt îngeri aceste fapături care nu au nici măcar *înfățișare* de îngeri. Se pare că în experiențele „de după moarte” din zilele noastre nu se petrec aproape niciodată întâlniri cu îngerii – pentru un motiv pe care vom încerca să-l explicăm mai jos.

Este deci cu putință ca „ființa de lumină” să fie de fapt un demon fără de formă, care și-a luat un chip mincinos de „înger al luminii” pentru a ispiti pe muribunzi chiar în clipa când sufletul părăsește trupul? Dr. Moody¹ și alți cercetători își pun această întrebare, dar o abandonează curând, ca nepotrivindu-se cu urmările „bune” pe care apariția le are asupra muribunzilor. Cu adevărat, concepțiile lor despre „rău” sunt naive într-o măsură extremă. Dr. Moody socotește că, „probabil, satana le-ar spune slujitorilor săi să acționeze sub semnul urii și al distrugerii” (*Viața de după viață*, p. 108) și pare a nu cunoaște deloc literatura creștină ce descrie adevăratele trăsături ale ispitirilor demonice, care sunt înfățișate întotdeauna victimelor ca fiind ceva bun.

Atunci, care este învățătura ortodoxă despre ispitele diavolești din ceasul morții? Sfântul Vasile cel Mare, tâlcuind cuvintele: *Mântuiește-mă de toți cei ce mă prigonesc, și mă izbăvește, Ca nu cumva să răpească sufletul meu ca un leu* (Ps. 7, 1-2), ne dă această explicație: „Socot însă că atleții viteji ai lui Dumnezeu au luptat din destul în toată viața lor cu vrăjmașii cei nevăzuți; dar, după ce au scăpat de toate prigonirile lor, când ajung la sfârșitul vieții, sunt cercetați de stăpânitorul veacului, ca să-i ia în stăpânire, dacă ar găsi că au răni de pe urma luptelor sau unele pete și urme de păcat; dacă însă vor fi găsiți fără răni și fără pete, îi lasă să se odihnească liberi în Hristos, pentru că au fost nebiruiți. Psalmistul se roagă deci aici atât pentru viața de aici, cât și pentru viața ce va să fie, și zice: *Mântuiește-mă, aici, de toți cei ce mă prigonesc, dar izbăvește-mă* acolo, în vremea cercetării, *ca nu cumva să răpească, ca un leu, sufletul meu*. Și acestea le poți afla de la Înșuși Domnul, Care a grăit despre timpul patimii Sale: *Acum vine stăpânitorul lumii acesteia și întru Mine nu va avea nimic* (In 14, 30)”².

Într-adevăr, nu numai nevoitorii creștini trebuie să înfrunte încercarea de către demoni în ceasul morții. Sfântul Ioan Gură de Aur, în *Omiliile sale la Evanghelia Sfântului Matei*, zugrăvește viu ce se petrece, adesea, la moartea păcătoșilor obișnuiți. „Poți auzi pe mulți spunând că oamenii pe patul de moarte sunt cuprinși de frică și au vedenii groaznice, a căror vedere n-o pot suferi; că se frământă cu multă furie în patul în care zac și se uită cu ochi îngroziți la cei de față, deoarece sufletul lor, îngrămădindu-se înăuntru, amână

¹ *Life After Life*, p. 107-108, *Reflections on Life After Life*, p. 58-60.

² Sfântul Vasile cel Mare, *Tâlcuiri la Psalmi*, Ed. Sophia, București, 2004, pp. 26-27 (n. tr.). Probabil acest fragment se referă, mai precis, la vămile prin care se trece după moarte. Capitolul al VI-lea de mai jos cuprinde o analiză amănunțită a încercărilor și ispitelor diavolești prin care trece sufletul, atât înainte, cât și după moarte.

despărțirea de trup, neputând suferi vederea îngerilor care se apropie. Dacă ne speriem la vederea unor oameni înfricoșători, ce spaimă nu ne va cuprinde la vederea îngerilor amenințatori și a puterilor cerești neîndurătoare, care se apropie în clipa când sufletul este scos din trupul nostru, când este dus de parte și plânge cu amar, dar în zadar și de pomană?¹.

Viețile Sfinților cuprind numeroase istorisiri despre asemenea arătări diavolești în clipa morții, al căror țel este de a înspăimânta muribundul și a-l face să deznădăjduiască de mântuire. De pildă, Sfântul Grigorie, în *Dialogurile sale*, povestește despre un om bogat, rob al multor patimi: „Cu puțină vreme înainte de a muri, el a văzut niște duhuri hâde stând înaintea lui, amenințând groaznic că îl vor duce în fundul iadului... Toate rudeniile s-au adunat în jurul său, plângând și tânguindu-se. Cu toate că ei nu puteau vedea duhurile rele și atacurile lor îngrozitoare, puteau înțelege că ele erau de față pentru că însuși bolnavul le adeverea aceasta, precum și paloarea chipului și tremuratul trupului său. Înfricoșat de moarte de arătările înfiorătoare, el se zvârcolea neîncetat dintr-o parte în alta a patului... Iar acum, aproape sleit de puteri și deznădăjduind de orice ușurare, strigă:

– Dați-mi vreme până dimineață! Lăsați-mă măcar până dimineață!

După aceste cuvinte, viața lui s-a luat de la el“ (*Dialoguri IV*, 40, pp. 245-6). Sfântul Grigorie mai consemnează și alte întâmplări asemănătoare, precum face și Beda în *Istoria bisericească a poporului englez* (Cartea V, Cap. 13, 15). Nici chiar în America veacului al XIX-lea astfel de experiențe nu erau deloc rare: o antologie publicată de curând cuprinde numeroase vedenii avute pe patul de moarte de păcătoși nepocăiți din acel veac, purtând titluri ca: „Sunt în mijlocul flăcărilor – scoateți-mă de aici!“, „Vai, scăpați-mă! Ei mă trag în jos!“, „Merg în iad!“ și „Diavolul vine să-mi tragă sufletul jos, în iad!“².

Dr. Moody însă nu consemnează nimic de acest fel: practic toate experiențele muribunzilor din cartea sa (cu excepția vrednică de însemnare a sinucigașilor, vezi pp. 127-128) sunt plăcute, fie că oamenii aceia erau sau nu erau creștini sau măcar religioși. La rândul lor, Dr. Osis și Haraldsson au făcut descoperiri destul de asemănătoare în studiile lor.

În studiul din America, ei au ajuns la aceleași rezultate ca și Dr. Moody: apariția vizitatorilor din altă lume este privită ca fiind ceva bun, pacientul acceptă moartea, experiența este plăcută, ceea ce duce la sentimente de liniște sau exaltare și, adesea, la încetarea durerii dinaintea morții. În studiul din India, însă, a treia parte dintre pacienții care au văzut felurite arătări simt frică, mâhnire, neliniște și tulburare, din pricina apariției „yamduși“-lor (mesage-

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrieri, Partea a treia, Omilia la Matei*, în *Colecția Părinți și Scriitori Bisericești*, 23, EIBMBOR, București, 1994, Omilia LIII, pp. 619-620 (n. tr.).

² John Myers, *Voices from the Edge of Eternity*, Spire Books, Old Tappan, N.J., pp. 71, 109, 167, 196 etc.

rii morții în hinduism) sau a altor fapte. Într-o experiență de acest fel, un funcționar indian a spus, pe când murea:

„– E cineva acolo! Are un car cu el, deci trebuie să fie un yamdut! Probabil că ia pe cineva cu el. Tot râde de mine, spunându-mi că pe mine are să mă ia!... Vă rog, țineți-mă; nu mă duc! Durerea i s-a întetit și a murit.“ (*În ceasul morții*, p. 90). Un hindus aflat pe moarte a spus deodată:

„– Yamdut vine să mă ia. Dați-mă jos din pat ca să nu mă găsească.

A arătat cu mâna afară și în sus.

– Uite-!!

Camera era la parterul spitalului. Afară, lângă zidul clădirii, se găsea un copac mare, pe ale cărui ramuri se adunau foarte multe ciori. Exact când pacientul avea această vedenie, toate păsările și-au luat brusc zborul, părăsind arborele cu zgomot mare, de parcă cineva ar fi tras un foc de armă. Am fost foarte surprinși de aceasta și am alergat afară, ieșind printr-o ușă deschisă a camerei, însă nu am văzut nimic care ar fi putut să sperie ciorile. De obicei erau liniștite, deci a rămas de neuitat pentru noi întâmplarea cu ciorile care au zburat cu zgomot mare exact în timp ce pacientul avea acea vedenie. Parcă și ele ar fi simțit ceva groaznic. În vreme ce se petreceau toate acestea, pacientul a intrat în comă și a decedat câteva minute mai târziu“ (pp. 41-42). Unii „yamduți“ au o înfățișare înfricoșătoare și pricinuesc încă și mai multă groază celor ce sunt pe moarte.

Aceasta este cea mai mare deosebire dintre experiența morții din America și cea din India din studiul Dr. Osis și Haraldsson, dar autorii nu o pot explica în nici un fel. Firește, se naște întrebarea: De ce din experiența modernă americană lipsește aproape cu desăvârșire un element – frica pricinuită de arătări înspăimântătoare din altă lume – atât de des întâlnit atât în experiența creștină din trecut, cât și în cea indiană din vremea noastră?

Nu este necesar să definim exact natura vedeniilor pe care le au muribunzii, pentru a înțelege că ele atârnă într-o oarecare măsură, după cum am văzut deja, de ceea ce ei *se așteaptă* sau *sunt pregătiți* să vadă. Astfel, creștinii veacurilor trecute, care credeau cu tărie în existența iadului și a căror conștiință îi învinovătea la sfârșit, adesea vedeau demoni în ceasul morții; indienii de astăzi, care cu siguranță sunt mai „primitivi“ decât americanii în credința și înțelegerea lor, adeseori văd fapte care corespund temerilor lor încă foarte reale legate de viața de după moarte. În vreme ce americanii contemporani, cu concepțiile lor „luminate“, văd arătări care se potrivesc vieții și credinței lor „comode“, care de obicei nu cuprind frica de iad sau conștiința existenței demonilor.

Cu privire la ceea ce se întâmplă obiectiv, demonii înșiși aduc ispite potrivite stării duhovnicești sau așteptărilor celor ispitiți. Celor care se tem de iad, demonii li se pot arăta cu chipuri îngrozitoare, pentru a-i face să moară dez-nădăjduiți; însă celor care nu cred în existența iadului (sau protestanților, care cred că sunt cu siguranță „mântuiți“, și prin urmare nu mai este nevoie să

se teamă de iad) diavolii, în chip firesc, le aduc ispite în alte forme, care să nu arate atât de vădit intenția lor cea rea. De asemenea, chiar și unui creștin nevoitor, care deja a trecut prin multe suferințe, ei se pot arăta astfel încât să-l ademenească, iar nu să-l înfricoșeze.

Ispitele diavolești care au împresurat-o pe Sfânta Mavra, muceniță din veacul al III-lea, sunt o bună pildă pentru acest din urmă fel de ispită din ceasul morții. După ce a stat răstignită împreună cu soțul ei, Sfântul Timotei, vreme de nouă zile, ea a fost ispitită de diavol. Viața acestor sfinți istorisește cum însăși Sfânta Mavra i-a povestit soțului său, împreună-mucenic, despre această ispitire:

„Deșteaptă-te, fratele meu, alungă somnul de la tine și priveghează, ca să afli cele văzute de mine. Căci am văzut pe un om, stând înaintea mea ca într-o uimire, având în mâinile sale un pahar plin cu lapte și miere, zicându-mi: «Pe acesta, primindu-l, să-l bei». Iar eu am zis către dânsul: «Tu cine ești?» Acela mi-a răspuns: «Sunt îngerul lui Dumnezeu». Atunci am zis către dânsul: «Să ne rugăm lui Dumnezeu!» Dar el mi-a zis: «Eu, milostivindu-mă, am venit spre tine, văzându-te flămândă și însetată și postind până la ceasul acesta».

Apoi, iarăși am zis către dânsul: «Cine te-a trimis pe tine la mine cu această milă netrebnică și ce grijă porți de răbdarea și postirea mea? Nu știi oare că Dumnezeu și pe cele cu neputință le dăruiește celor ce se roagă către Dânsul?» Zicând acestea, am început să mă rog. Pe când mă rugam, am văzut pe acel om ce mi se arătase cu paharul, întorcându-și fața dinspre mine la apus și îndată am cunoscut că este nălucirea vrăjmașului care, și pe cruce, vrea să ne ispitească. Și a pierit acea nălucire.

După aceea a venit iarăși altul și mi se părea că m-a scos la un pârau pe care curgea lapte și miere și-mi zicea: «Bea!» Iar eu am răspuns: «Acum ți-am spus ție că nu voi bea apă, nici altă băutură pământească, până ce nu voi bea paharul morții pentru Hristos, Domnul meu, pe care El singur îl va da mie, prin mântuirea și nemurirea vieții celei veșnice». Când am zis aceasta, omul cel care îmi poruncise să beau din râu, îndată a pierit împreună cu râul¹. Cea de-a treia arătare, a unui înger adevărat, va fi citată în cursul acestui studiu, însă este deja limpede câtă prudență au adevărații creștini în a primi „revelațiile” din vremea morții.

Ceasul morții, așadar, este cu adevărat o vreme a ispitirilor demonice, iar „experiențele spirituale” trăite de oameni în acele clipe (chiar dacă par a fi de „după” moarte – o problemă pe care o vom cerceta mai târziu) trebuie să fie măsurate cu aceeași măsură a învățaturii creștine, întocmai ca orice alte „experiențe spirituale”. Tot așa, „duhurile” care pot fi întâlnite atunci trebuie să fie supuse încercării universal valabile cuprinse în cuvintele Sfântului Apostol Ioan: *Cercați duhurile dacă sunt de la Dumnezeu, fiindcă mulți proroci minci-noși au ieșit în lume* (I In 4, 1).

¹ *Viețile Sfinților pe luna mai*, Ed. Episcopiei Romanului, 1996, p. 72 (n. tr.).

Unii critici ai experiențelor „de după moarte“ din zilele noastre au arătat deja asemănarea dintre „ființa de lumină“ și „spiritele-călăuze“ sau „spiritele-prieteni“ din spiritism. Să cercetăm puțin, deci, învățătura spiritismului acolo unde vorbește despre „ființe de lumină“ și mesajele lor. O scriere spiritistă clasică¹ spune că „învățătura spiritelor corespunde întotdeauna sau aproape întotdeauna unor înalte standarde morale. În privința credinței, ea este întotdeauna teistă, întotdeauna evlavioasă, însă nu prea preocupată de subtilități intelectuale de felul celor care ocupau mintea episcopilor din Sinoadele Bisericii“ (p. 235). Apoi, această carte afirmă că *iubirea* este „esența“ și „doctrina centrală“ a învățăturii spiritiste (p. 283), că de la spirite se primește o „slăvită cunoștință“, ceea ce îi face pe spiritiști să înceapă lucrarea misionară a răspândirii „certitudinii vieții de după moarte“ (pp. 185-6); că spiritele „avansate“ pierd „mărginirea“ personalității și devin mai mult un fel de „influențe“ decât persoane, umplându-se tot mai mult de „lumină“ (pp. 300-1). Într-adevăr, în imnurile lor, spiritiștii, literalmente, invocă „ființe de lumină“:

„Sfinți slujitori de lumină!

Ascunși de muritoarea noastră privire...

Trimiteți pe ai voștri soli de lumină

Să ne deschidă vederea lăuntrică“ (pp. 186-7).

Toate acestea sunt de ajuns pentru a te face bănuitor față de „ființa de lumină“ care se arată în zilele noastre unor oameni ce nu cunosc firea și subtilitatea lucrărilor demonice. Neîncrederea noastră sporește și mai mult văzând că Dr. Moody consemnează că unii descriu această faptură ca fiind „o persoană amuzantă“, cu „simțul umorului“, care îl face pe muribund „să se simtă bine“ și „să se distreze“². O *astfel* de faptură, cu mesajul ei de „dragoste și înțelegerere“, pare într-adevăr a semăna foarte mult cu „spiritele“ de rând, adesea binedispuse, de la ședințele de spiritism, care sunt, fără nici o îndoială, demoni (atunci când ședința nu este ea însăși o înșelăciune).

Acest lucru i-a făcut pe unii oameni să osândească cu totul experiența „de după moarte“, socotită acum a fi o înșelare demonică. Într-o carte scrisă de protestanții evanghelici se spune: „Credem că sunt anumite primejdii noi și necunoscute legate de toată această amăgire a vieții de după moarte. Suntem de părere că a crede chiar puțin în acele experiențe clinice poate avea urmări foarte grave asupra oamenilor care cred în Biblie. Mai mulți creștini sinceri au înghițit cu totul gogoșa că Ființa de lumină nu este nimeni altcineva decât Isus Hristos și, din păcate, aceste persoane sunt o pradă foarte ușoară“³. Pentru a sprijini această idee, autorii fac asemuiuri vrednice de luat în seamă

¹ J. Arthur Hill, *Spiritualism, Its History, Phenomena and Doctrine*, George H. Doran Co., New York, 1919.

² *Life After Life*, pp. 49, 51.

³ John Weldon și Zola Levitt, *Is There Life After Death?*, Harvest House Publishers, Irvine, Calif. 1977, p. 76.

între experiențele „de după moarte“ de astăzi și experiențele mediilor și oculțiștilor din vremurile apropiate nouă și arată faptul neîndoielnic că unii dintre cercetătorii experiențelor „de după moarte“ sunt și ei interesați de supranatural și chiar au intrat în legătură cu mediile (pp. 64-70).

Firește, este mult adevăr în aceste observații. Din păcate, fără *deplina* învățatură creștină despre viața de după moarte, până și cei mai bine intenționați „oameni care cred în Biblie“ rătăcesc, respingând adevăratele trăiri ale sufletului de după moarte laolaltă cu cele care pot fi, într-adevăr, înșelări diavolești. Ei înșiși pot cădea pradă primirii unor experiențe „de după moarte“ înșelătoare, precum vom vedea.

Dr. Osis și Haraldsson, care au „avut o experiență vastă și nemijlocită cu medii“ observă câteva asemănări între arătările văzute de muribunzi și experiențele din spiritism. Cu toate acestea, ei observă o „deosebire izbitoare“ între cele două feluri de experiențe: „În locul unei continuări a traiului cotidian (pe care o descriu mediile), viața de după moarte pare că pătrunde într-un fel de existență și un mod de a trăi cele ce se petrec cu totul noi¹. Într-adevăr, lumea experiențelor „de după moarte“ chiar pare a fi, în ansamblu, altceva decât lumea mediilor și spiritismului de rând; însă ea rămâne un tărâm în care înșelările și ispitele diavolești sunt nu numai cu puțință, ci ceva la care trebuie să te aștepți fără îndoială, îndeosebi în zilele de pe urmă în care trăim, în care apar ispite duhovnicești mereu noi și tot mai subtile, chiar și *semne mari și chiar minuni, ca să amăgească, de va fi cu puțință, și pe cei aleși* (Mt. 24, 24).

Se cuvine, așadar, să fim cel puțin neîncredători față de „ființele de lumină“ care par că se arată în clipa morții. Ele seamănă foarte tare cu demoni ce se dau drept „îngeri ai luminii“ pentru a ademeni nu numai pe cel aflat pe moarte, ci, mai vârtos, pe cei cărora acesta le va spune apoi povestea sa, dacă va fi resuscitat (demonii știind, firește, că acest lucru se poate întâmpla).

Până la urmă însă, judecata acestui fenomen „de după moarte“, precum și a altor fenomene de acest fel, va trebui să se întemeieze pe învățatura ce reiese din ele, fie ea predată de o „ființă spirituală“ văzută în clipa morții, fie pur și simplu implicată sau dedusă din aceste fenomene. Ne vom apleca asupra acestei judecăți după ce vom fi sfârșit cercetarea fenomenelor în sine.

Unii oameni care au „murit“ și s-au întors – de obicei aceia care sunt sau devin cei mai „credincioși“ – au identificat „ființa de lumină“ întâlnită ca fiind nu un înger, ci „prezența“ nevăzută a lui Hristos Însuși. Adesea, la astfel de oameni, experiența este însoțită de un alt fenomen, care pentru creștinul ortodox este, poate, ceea ce nedumerește cel mai mult la experiențele „de după moarte“ de astăzi: vederea „Raiului“.

¹ *At the Hour of Death*, p. 200.

CAPITOLUL IV

Experiența „Raiului“ în zilele noastre

În *Viața de după viață*, Dr. Moody spune că oamenii cu care a vorbit el nu par să fi trăit o experiență asemănătoare cu „imaginea mitologică a ceea ce se găsește după moarte“ și chiar tind să nu accepte concepția despre existența Raiului și iadului și „modelul de răsplată-pedeapsă din viața de dincolo“ (p. 70).

În *Reflecții la Viața de după moarte* însă, el afirmă că discuțiile sale ulterioare au descoperit, într-adevăr, numeroase experiențe de după moarte în care apar „alte tărâmurii ale existenței, cărora li s-ar putea spune, pe bună dreptate, «cerești»“ (15). Un bărbat s-a trezit într-un „peisaj de țară, cu pâraie, iarbă și copaci, munți“ (16); o femeie a fost într-un „loc frumos“ asemănător și „undeva în depărtare... se vedea un oraș. Erau clădiri – clădiri separate, strălucitoare, luminoase. Oamenii erau fericiți acolo. Era apă sclipitoare, fântâni arteziene... un oraș al luminii, cred că așa s-ar putea numi cel mai bine“ (p. 17).

În realitate, după cum arată unele dintre ultimele cărți apărute, această experiență este destul de des întâlnită. Autorii protestanți pomeniți mai sus cred că ea (cel puțin atunci când imaginile înfățișate sunt lămurit biblice) este creștină și trebuie să fie clar deosebită de cea mai mare parte a celorlalte experiențe „de după moarte“, socotite a fi înșelări demonice. „Se pare că necredincioșii se întâlnesc cu o învățătură mincinoasă exact de tipul celei atribuite satanei în Biblie; credincioșii trec prin întâmplări corecte din punct de vedere doctrinar, care sunt parcă ieșite direct din Scripturi“¹. Oare chiar este adevărat acest lucru, sau nu cumva experiențele credincioșilor și cele ale necredincioșilor sunt mai asemănătoare decât își închipuie autorii?

Experiența pe care ei o consemnează ca fiind autentic „creștină“ este cea a lui Betty Malz, care a publicat o carte în care a descris experiența ei „din afară de trup“, ea aflându-se în moarte clinică vreme de 28 de minute. Îndată după moarte s-a trezit „urcând un frumos deal înverzit... Pășeam pe iarbă, care avea cea mai vie culoare verde pe care am văzut-o vreodată“. Era însoțită de cineva care îi mergea alături, „o persoană înaltă, cu înfățișare de bărbat, în veșminte lungi. M-am întrebat dacă nu cumva este un înger... Mergând noi împreună, nu vedeam deloc soarele – dar pretutindeni era lumină. În partea

¹ Levitt și Weldon, *Is There Life after Death?*, p. 116.

stângă erau flori multicolore. Erau și copaci, tufișuri... Am ajuns la o construcție grandioasă din argint. Semăna cu un palat, doar că nu avea turnuri. Pe măsură ce înaintam spre ea, auzeam voci. Erau melodioase, armonioase, se împleteau într-un cor și am auzit cuvântul «Isus». ... Îngerul a pășit înainte și și-a pus palma pe o poartă pe care nu o observasem până atunci. Înaltă cam de 12 picioare, era toată din sidf. Când poarta s-a deschis, „am văzut înăuntrul ceva ce părea a fi o stradă aurie cu un înveliș de sticlă sau de apă. Lumina galbenă care a apărut era orbitoare. Este imposibil de descris. Nu am văzut nici o formă precisă, și cu toate acestea eram conștientă de prezența unei Persoane. Brusc am știu că lumina aceea era Isus.“ Fiind invitată să intre pe poartă, și-a amintit de tatăl ei, care se ruga pentru ea. Porțile s-au închis și ea a revenit la poalele dealului, văzând soarele înălțându-se deasupra zidului din nestemate, care curând avea să se schimbe în răsăritul din orașul Terre Haute, unde ea a revenit în trupul său din spital, această întâmplare fiind socotită de cei mai mulți drept o minune¹.

Este oare această experiență altfel decât majoritatea celor povestite de Dr. Moody? Oare chiar avem de-a face cu o viziune creștină asupra Raiului? (Doamna Malz este protestantă și credința i-a fost întărită în urma acestei experiențe.) Cititorul creștin ortodox nu este, firește, tot atât de sigur de aceasta pe cât sunt autorii protestanți citați mai sus. Lăsând la o parte ceea ce am putea ști despre cum se apropie sufletul de Ceruri după moarte și prin ce trece pentru a ajunge acolo (vom vorbi mai târziu despre aceasta), experiența aceasta nu ni se pare atât de deosebită de experiențele „profane“ „de după moarte“ despre care se scrie acum. În afară de culoarea „creștină“ dată ei, în chip firesc, de către o credincioasă protestantă (îngerul, imnul, prezența lui Iisus), sunt câteva lucruri care se regăsesc și în experiențele „profane“: senzația de bine și de liniște (înfrățită de ea ca fiind foarte deosebită de lunile de boală și durere), „ființa de lumină“ (pe care și alții o socotesc a fi „Iisus“), apropierea de un fel de tărâm diferit aflat dincolo de un fel de „hotar“. Și este oarecum ciudat ca ea să fi văzut soarele acestei lumi răsărind deasupra zidurilor cu nestemate dacă acesta chiar este Raiul... Cum să înțelegem această experiență?

Unele dintre cărțile noi cuprind experiențe asemănătoare, iar o scurtă cercetare a acestora ne va ajuta să înțelegem mai bine ce se întâmplă.

De curând a fost alcătuită o culegere de experiențe ale „creștinilor“ (în cea mai mare parte protestanți) legate de moarte și de viața de după moarte². Într-una dintre experiențele consemnate în această carte, o femeie a „murit“, a fost slobozită din trup și a ajuns într-un loc puternic luminat, ce dădea spre o „fereastră a Raiului“. „Ceea ce am văzut acolo a făcut ca toate bucuriile pământești să pălească și să își piardă orice importanță. Tânjeam să fiu

¹ Betty Malz, *My Glimpse of Eternity*, Chosen Books, Waco, Texas, pp. 84-89.

² John Myers, *Voices from the Edge of Eternity*, Spire Books, Old Tappan, N.J., 1973.

împreună cu mulțimea voioasă de copii care cântau și se hârjoneau în livada de meri... În copaci erau și flori înmiresmate și fructe roșii, coapte. Pe când stăteam acolo, sorbind această frumusețe, am devenit din ce în ce mai conștientă de o Prezență; o Prezență de bucurie, armonie și compasiune. Inima mea își dorea cu înflăcărare să facă parte din această frumusețe.“ Întorcându-se în trup, după ce vreme de 15 minute fusese „moartă“, „toată ziua aceea și următoarea, cealaltă lume a fost pentru mine mult mai reală decât cea în care revenisem“¹. Această experiență a pricinuit o părelnică bucurie „spirituală“, ce poate fi asemănată cu cea a doamnei Malz, și de asemenea i-a dat vieții ei de după aceea o nouă dimensiune religioasă; însă imaginea „Raiului“, pe care o văzuse a fost puțin diferită.

O intensă experiență de „după moarte“ a fost trăită de un medic din Virginia, Dr. George C. Ritchie, Jr. O scurtă relatare a ei a fost publicată în *Guideposts Magazine* în 1963, iar o variantă mai lungă a apărut în formă de carte la Chosen Books, cu titlul *Return from Tomorrow* (*Întoarcere din ziua de mâine*). În această istorisire, după o lungă peripeție a despărțirii de trup (care a fost declarat mort), tânărul George Ritchie s-a întors în cămăruța unde zăcea trupul său și abia atunci a înțeles că era „mort“, după care camera s-a umplut de o lumină mare, pe care el a perceput-o ca fiind Hristos, „o prezență atât de mângâietoare, de plină de bucurie și de împlinitoare, încât voiam să mă pierd cu totul în admirarea ei.“ După ce a revăzut momente ale vieții sale, ca răspuns la întrebarea: „Ce ai făcut cu timpul tău de pe pământ?“, a avut trei vedenii. Ce a văzut în primele două părea a fi „o lume foarte diferită ce ocupa același spațiu“ ca și acest pământ, însă conținând încă multe imagini pământești (străzi și meleaguri de la țară, universități, biblioteci, laboratoare). „Ultima lume am zărit-o numai puțin. Parcă nu mai eram pe pământ, ci extraordinar de departe, în afara oricărei legături cu el. Și, tot foarte departe, am văzut un oraș – dar un oraș, dacă se poate imagina așa ceva, zidit din lumină... unde zidurile, casele, străzile păreau că răspândesc lumină, iar printre ele umblau ființe de o lumină la fel de orbitoare ca Cel ce stătea lângă mine. Această viziune nu a durat decât o clipă, căci îndată pereții cămăruței s-au închis în jurul meu, lumina strălucitoare s-a stins și am fost cuprins de un somn ciudat.“ Înainte de această experiență, el nu citise nimic despre viața de după moarte; după ea, a devenit foarte activ în lucrarea bisericească protestantă².

Această experiență impresionantă s-a petrecut în anul 1943 și, după cum se pare, astfel de trăiri nu sunt deloc răzlețe în rândul celor care au fost „resuscitați“ în ultimii ani. Pastorul protestant Norman Vincent Peale consemnează câteva experiențe asemănătoare și spune despre ele: „Halucinație, vis,

¹ Preluat din *Guideposts Magazine*, 1963, pp. 228, 231.

² *Voices from the Edge of Eternity*, pp. 56-61.

viziune – nu cred. De prea mulți ani vorbesc cu oameni care au ajuns la marginea a «ceva» și au privit dincolo, toți povestind despre frumusețe, lumină și pace, ca să mai am vreo îndoială¹.

Glasuri din pragul veșniciei ia multe exemple din trei antologii din veacul al XIX-lea, cuprinzând vedenii de pe patul de moarte și experiențe dinainte de moarte. Cu toate că nici unul dintre exemple nu este atât de amănunțit precum unele dintre mărturiile mai apropiate zilelor noastre, ele adevăresc din plin faptul că vederea aparițiilor și peisajelor din altă lume era o experiență des întâlnită în ceasul morții. În acele experiențe, cei care se simțeau creștini și pregătiți pentru moarte simțeau pace, bucurie, vedeau lumină, îngeri, Rai, în vreme ce necredincioșii (în fundamentalista Americă din veacul al XIX-lea!) adesea vedeau demoni și iadul.

După ce am stabilit *existența* acestor vedenii, trebuie să ne întrebăm: Ce sunt ele de fapt? Oare vederea Raiului este atât de des întâlnită la cei care, deși mor pregătiți creștinește (în modul cel mai bun pe care îl cunosc), sunt totuși în afara Bisericii lui Hristos, Biserica Ortodoxă?

Judecând natura și valoarea acestor experiențe, vom începe în același chip în care am cercetat problema „întâlnirii cu alte fapte”. Să cercetăm experiențele de pe patul de moarte ale *necreștinilor*, pentru a vedea dacă acestea se deosebesc în chip însemnat de experiențele celor care mărturisesc că sunt creștini. Dacă și necreștinii văd frecvent „Raiul” la moarte sau după „moarte”, atunci va trebui să socotim această experiență ca fiind ceva firesc, care poate fi trăit de oricine, iar nu ceva specific creștin. Cartea Dr. Osis și Haraldsson cuprinde belșug de mărturii cu privire la această problemă.

Acești cercetători consemnează aproximativ 75 de cazuri de „vedere a unei alte lumi” în rândul pacienților muribunzi. Unii povestesc despre pajiști și grădini de o negrăită frumusețe; alții văd porți care se deschid spre un frumos peisaj de țară sau oraș; mulți aud o muzică din altă lume. Adesea sunt amestecate imagini destul de lumești, ca în cazul femeii din America ce a mers cu taxiul până la o grădină frumoasă, al indiencei care a ajuns la „Raiul” ei pe spina unei vaci (*În ceasul morții*, p. 163), sau al new-yorkezeului care a ajuns pe un câmp verde cu vegetație luxuriantă, cu sufletul plin de „iubire și fericire” – și a văzut în depărtare clădirile din Manhattan și un parc de distracții².

Este plin de semnificații faptul că în studiul Osis-Haraldsson vederea „Raiului” este la fel de des întâlnită și în rândul hindușilor și al creștinilor, și, în vreme ce adesea aceștia din urmă îl văd pe „Iisus” și „îngeri”, adesea cei din urmă văd temple și zei hinduși (p. 177). Încă și mai semnificativ este că măsura în care pacienții sunt atașați de religie sau implicați în ea nu pare să ai-

¹ Norman Vincent Peale, *The Power of Positive Thinking*, Prentice-Hall, Inc, New York, 1953, p. 256.

² David Wheeler, *Journey to the Other Side*, pp. 100-105.

bă vreo influență asupra vederii altor lumi; „pacienții foarte implicați nu au văzut grădini, porți și Raiul mai des decât cei implicați mai puțin sau deloc“ (p. 173). Într-adevăr, pe când murea, un membru al Partidului Comunist Indian, un ateu adept al materialismului, a fost purtat într-un „loc frumos, care nu se afla pe acest pământ... În fundal se auzea muzică și voci cântând. Când și-a dat seama că trăiește, i-a părut rău că a trebuit să părăsească acel loc frumos“ (p. 179). Altcineva a încercat să se sinucidă și, în timp ce murea, spunea: „Sunt în ceruri. Sunt foarte multe case în jurul meu, foarte multe străzi cu copaci mari, plini de fructe dulci și păsărele ce cântă pe ramurile lor“ (p. 178). Cei mai mulți dintre cei care trăiesc astfel de experiențe simt o mare bucurie, pace, seninătate și acceptare a morții; sunt puțini cei care doresc să se întoarcă în viața aceasta (p. 182).

Prin urmare, este limpede că trebuie să fim deosebit de prudenți când interpretăm „vederea Raiului“ trăită de muribunzi sau „morți“. Întocmai ca mai înainte, în capitolul II, când am cercetat „întâlnirea cu alte fapte“, și acum trebuie să deosebim foarte bine între vederea adevărată a celeilalte lumi, dată prin har, de o experiență ce este numai firească și care, chiar dacă se situează dincolo de marginile firești ale experienței omenești, nu este deloc duhovnicească, spirituală, și nu ne spune nimic despre adevăratele realități ale Raiului și iadului din învățătura creștină autentică.

Înainte noastră se găsește acum cea mai însemnată parte a cercetării pe care o facem experiențelor „de după moarte“ și din vremea morții: evaluarea și judecarea lor după măsura învățăturii creștine autentice și a experienței vieții de după moarte, precum și definirea sensului și însemnătății lor pentru vremurile noastre. Oricum, putem chiar și acum să facem o primă evaluare a experienței „Raiului“, despre care se vorbește atât de des astăzi: cele mai multe, poate toate aceste experiențe au foarte puțin de-a face cu concepția creștină despre Rai. Aceste vederi nu sunt duhovnicești, ci *lumești*. Ele vin atât de repede, se dobândesc atât de ușor, de atât de mulți, au imagini atât de pământești, încât nu poate fi nici o asemuire serioasă între ele și adevăratele viziuni creștine din trecut ale Raiului (dintre care unele vor fi înfățișate mai jos). Până și cel mai „spiritual“ element al lor – sentimentul „prezenței“ lui Hristos – te convinge mai mult de imaturitatea duhovnicească a celor care îl trăiesc, decât de orice altceva. În loc să trezească adânci simțăminte de cutremur, frică de Dumnezeu, pocăință, pe care trăirea autentică a prezenței lui Dumnezeu le-a insuflat sfinților creștini (dintre care experiența Sfântului Pavel pe drumul Damascului poate fi luată ca model – F. Ap. 9, 3-9), experiențele de astăzi pricinuiesc ceva ce se aseamănă mai mult cu „senzația de bine“ și „de pace“ din mișcările moderne ale spiritiștilor și pentecostalilor.

Cu toate acestea, este neîndoielnic că aceste experiențe nu sunt obișnuite; multe dintre ele nu pot fi socotite simple halucinații și par a se petrece din-

colo de hotarele vieții pământești așa cum este ea înțeleasă de obicei, într-un tărâm cumva între viață și moarte.

Ce este acest tărâm? Asupra acestei întrebări ne vom apleca acum. Pentru a răspunde, vom cerceta mai întâi mărturiile creștine autentice și apoi – precum fac Dr. Moody și mulți alții care au scris despre subiectul acesta – scrierile adepților moderni ai ocultismului și ale altora care pretind că au călătorit în acest tărâm. Cea din urmă sursă, dacă este înțeleasă corect, oferă o neașteptată confirmare a adevărului creștin.

Pentru început, să punem întrebarea: După învățătura creștină, în ce lume pătrunde sufletul mai întâi, după moarte?

CAPITOLUL V

Lumea din văzduh a duhurilor

Pentru a înțelege ce este lumea în care sufletul intră după moarte, trebuie să analizăm această problemă în contextul larg al firii omului. Va trebui să cunoaștem firea omului dinaintea căderii, schimbările pe care le-a suferit după cădere, precum și capacitatea omului de a intra în legătură cu duhurile.

Poate cea mai concisă prezentare a acestor subiecte se găsește tot în cartea Episcopului Ignatie Briancianinov pe care am pomenit-o deja, cu privire la învățătura ortodoxă despre îngeri (vol. III al *Scrierilor* sale). Episcopul Ignatie a închinat un capitol din această carte „perceperii cu simțurile a duhurilor“, adică arătarilor îngerești și diavolești văzute de oameni. În cele ce urmează vom cita acest capitol, care cuprinde învățătura patristică ortodoxă, transmisă nouă cu exactitate și seriozitate de unul dintre cei mai mari Părinți ortodocși ai vremurilor moderne. (Titlurile au fost adăugate de traducător.)

1. Firea cea dintâi a omului

„Înainte de căderea omului, trupul îi era nemuritor, nu cunoștea boala, nu cunoștea grosimea și greutatea de acum, nu cunoștea sentimentele păcătoase și trupești care îi sunt firești acum (Sfântul Macarie cel Mare, Omilia 4). Simțurile îi erau neasemănat mai pătrunzătoare, lucrarea lor era neasemănat mai cuprinzătoare și pe deplin liberă. Înveșmântat cu un asemenea trup, cu astfel de organe ale simțurilor, omului îi era cu puțință să perceapă cu simțurile sale duhurile, în rândul cărora se situa și el, cu sufletul. El putea fi în comuniune cu ele, putea avea acea vedere dumnezeiască și acea comuniune cu Dumnezeu care sunt firești sfintelor duhuri. Trupul cel sfânt al omului nu era o piedică pentru aceasta, nu îl despărțea de lumea duhurilor. Omul, îmbrăcat în trup, putea sălășlui în Rai, unde acum numai sfinții, și numai cu sufletele, pot sălășlui, unde, după înviere, se vor înălța și trupurile lor. Atunci aceste trupuri vor lăsa în mormânt grosimea pe care au luat-o după cădere; atunci ele vor deveni duhovnicești, chiar duhuri, după expresia Sfântului Macarie cel Mare (Omilia 6, cap. 13) și vor vădi în ele acele însușiri care le-au fost date la facere¹. Atunci oamenii vor intra iarăși în rândul sfintelor duhuri și vor fi

¹ Există totuși o deosebire în ceea ce privește subțirimea trupului omenesc din Rai dinainte de cădere și cea a trupului din ceruri de după înviere. Vezi Omilia 45, cap. 5, a Sfântului Simeon Noul Teolog, în *The Orthodox Word*, nr. 76 și *The Sin of Adam*, St. Herman of Alaska Brotherhood, 1979 (n. ed.).

în comuniune nemijlocită cu ele. O pildă a trupului care va fi totodată trup și duh este trupul Domnului nostru Iisus Hristos de după învierea Sa.

2. Căderea omului

„Prin cădere s-au schimbat și sufletul și trupul omului. În sensul strict al cuvântului, căderea a fost pentru ei și o moarte. Ceea ce vedem și numim moarte este în esență numai despărțirea sufletului de trup, amândouă fiind deja dinainte de aceasta omorâte de o moarte veșnică! Neputințele trupului nostru, faptul că este supus înrâuririi vrăjmașe a tot felul de substanțe din lumea materială, grosimea lui – toate acestea sunt urmări ale căderii. Din pricina ei trupul nostru s-a făcut de-o seamă cu cel al dobitoacelor; el are viață animală, viața firii lui căzute. El îi este sufletului temniță și mormânt.

Cuvintele de care ne-am folosit sunt grele. Însă chiar așa fiind, tot nu înfățișează cum se cuvine coborârea trupului nostru de la înălțimea stării duhovnicești la starea trupească. Trebuie să te cureți printr-o pocăință atentă, trebuie să simți măcar într-o anumită măsură libertatea și înălțimea stării duhovnicești, pentru a dobândi înțelegerea stării nefericite a trupului nostru, starea de moarte pricinuită de înstrăinarea de Dumnezeu.

În această stare, din pricina negrăitei lor îngroșări, simțurile trupești nu mai pot avea părtășie cu duhurile, nu le văd, nu le aud, nu le simt. Tot așa, un topor tocit nu mai poate fi folosit după menirea sa. Sfintele duhuri se feresc de comuniunea cu oamenii care nu sunt vrednici de ea; în vreme ce duhurile căzute, care ne-au tras și pe noi în căderea lor, s-au amestecat printre noi și, pentru a ne ține mai ușor în robie, se silesc să se facă nesesizate de noi, atât pe ele, cât și lanțurile lor. Iar atunci când se descoperă, o fac numai pentru a-și întări stăpânirea asupra noastră.

Toți cei care suntem robi ai păcatului trebuie să înțelegem că părtășia cu sfinții îngeri ne este nefirească, din pricina înstrăinării noastre de ei prin cădere; că, din același motiv, ceea ce ne este firesc este părtășia cu duhurile căzute, în ceata căroră ne încadrăm prin sufletul nostru; că duhurile care se arată simțurilor oamenilor aflați în stare de păcătoșenie și de cădere sunt demoni și nicidecum sfinți îngeri. «Un suflet necurat», spunea Sfântul Isaac Sirul, «nu intră în tărâmul cel curat și nu se alătură sfintelor duhuri» (Omilia 74). Sfinții îngeri nu se arată decât oamenilor sfinți, care au redobândit comuniunea cu Dumnezeu și cu ei printr-o viață sfântă.¹

3. Legătura cu duhurile căzute

„Deși diavolii, arătându-se oamenilor, de obicei iau chip de îngeri strălucitori pentru a înșela cu mai mare ușurință; deși uneori se silesc și să-i fa-

¹ Totuși, în cazuri rare, pentru un scop anume al lui Dumnezeu, sfinții îngeri se arată păcătoșilor și chiar și dobitoacelor, precum spune mai jos Episcopul Ignatie (*n. ed.*).

că pe oameni să creadă că sunt suflete omenești, nu demoni (astăzi acest fel de amăgire este foarte la modă printre diavoli, datorită deosebitei aplecări a contemporanilor noștri de a-i crede); cu toate că uneori ei prorocesc despre cele ce au să fie, cu toate că descoperă taine, tot nu trebuie să te încrezi în ei cu nici un chip. La ei, adevărul este amestecat cu minciuna; uneori, adevărul este folosit numai pentru a înșela cu mai multă ușurință. *Satana se preface în înger al luminii, și slujitorii lui iau chip de slujitori ai dreptății*, a spus Sfântul Apostol Pavel (II Cor. 11, 14, 15)¹.

„O regulă generală pentru toți oamenii este: cu nici un chip să nu se încreadă în duhuri atunci când ele se arată în vreun fel ce poate fi perceput cu simțurile, să nu vorbească cu ele, să nu le dea nici o atenție, să socotească arătarea lor drept o mare și foarte primejdioasă ispită. La vremea acestei ispite, trebuie să-ți îndrepti mintea și inima spre Dumnezeu, cu rugăciunea de a fi miluit și izbăvit din ispită. Dorința de a vedea duhuri, curiozitatea de a afla orice despre ele și de la ele este semnul celei mai mari prostii și al unei desăvârșite necunoașteri a tradițiilor Bisericii Ortodoxe privitoare la viața morală și nevoiță. Cunoașterea duhurilor se dobândește pe cu totul alte căi decât crede cel neîncercat și ușuratic. Comuniunea nemijlocită cu duhurile este pentru cei neîncercați cea mai mare nenorocire, sau un izvor de grozave nenorociri.

„Autorul insuflat de Dumnezeu al Cărții Facerii spune că, după căderea primilor oameni, Dumnezeu, rostind hotărârea Sa asupra-le mai înainte de a-i izgoni din Eden, *le-a făcut îmbrăcăminte de piele și i-a îmbrăcat* (Fac. 3, 20)². Îmbrăcăminte de piele, în tâlcuirea Sfinților Părinți (Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Cartea 3, cap. 1), înseamnă trupul nostru stricacios, care s-a schimbat la cădere: și-a pierdut subțirimea și firea duhovnicească și a primit grosimea pe care o are acum. Cu toate că cea dintâi pricină a acestei schimbări a fost căderea, totuși ea s-a petrecut sub înrăurirea Făcătorului Celui Atotputernic, din milostivirea Sa cea negrăită pentru noi, și pentru binele nostru. Printre alte urmări, folositoare nouă, ale stării în care se găsește acum trupul, trebuie arătată aceasta: prin grosimea trupului am devenit neputincioși a percepe cu simțurile duhurile în al căror tărâm am căzut... Înțelepciunea și bunătatea lui Dumnezeu au așezat o piedică între oameni, izgoniți din Eden pe pământ, și duhurile care fuseseră izgonite pe pământ din ceruri. Tot așa, stăpânitorii lumești îi despart pe făcătorii de rele de societate printr-un zid de temniță, pentru ca ei să nu o vatâme după voia lor și să strice și pe alții (Sfântul Ioan Cassian, *Convorbirea 8*, cap. 12). Duhurile căzute acționează asupra oamenilor, aducându-le gânduri și sentimente păcătoase, însă foarte puțini ajung să perceapă duhurile cu propriile simțuri“ (Episcopul Ignatie, pp. 11-12).

¹ Ep. Ignatie, *Scrieri*, vol. III, pp. 7-9.

² Fac. 3, 21 în ediția în limba română a Bibliei, EIBMBOR, 2001 (*n. tr.*).

„Sufletul, înveșmântat în trup, închis față de lumea duhurilor și despărțit de ea prin trup, se antrenează treptat pe sine, prin învățarea legii lui Dumnezeu sau, ceea ce este același lucru, prin însușirea învățaturii creștine, și dobândește puțința de a deosebi binele de rău (Evr. 5, 14). Atunci i se dăruiește perceperea duhurilor cu duhul și, dacă este după voia lui Dumnezeu, Care îl îndrumă, și cea cu simțurile, de vreme ce înșelarea este acum pentru el mult mai puțin primejdioasă, iar experiența și cunoștința, folositoare.

Când sufletul se desparte de trup prin moarte, ajungem din nou în rândul duhurilor și alături de ele. De aceea este limpede că, pentru a intra cu bine în lumea duhurilor, este de cea mai mare însemnătate să te antrenezi din vreme în legea lui Dumnezeu, că exact pentru aceasta ni s-a dat un anumit timp, hotărât pentru fiecare de Dumnezeu pentru pelerinajul lui pe pământ. Acest pelerinaj se cheamă viața pământească.“

4. Deschiderea simțurilor

„Oamenii dobândesc puțința de a vedea duhurile printr-o prefacere a simțurilor, ce se săvârșește pe nesimțite și în chip neînțeles de făptura omenească. Ea realizează numai în lăuntru că, deodată, a început să vadă ceea ce nu vedea înainte și să audă ceea ce nu auzea înainte. Pentru cei care trăiesc o astfel de prefacere a simțurilor înăuntru lor, ea este foarte simplă și firească, deși nu o pot înțelege și nici nu îi pot face pe alții să o înțeleagă; pentru cei care nu au trăit-o, ea este ciudată și de neînțeles. Tot astfel, tuturor le este cunoscut că oamenii se pot cufunda în somn; însă rămâne o taină pentru noi ce fel de fenomen este acesta, precum și în ce chip, nesensizat de noi, trecem din starea de trezie în cea de somn și de uitare de sine.

Prefacerea simțurilor, prin care omul intră în comuniune senzorială cu făpturile lumii nevăzute, este numită *deschiderea simțurilor*. Scriptura spune: *Atunci a deschis Domnul ochii lui Valaam și acesta a văzut pe îngerul Domnului, care stătea în mijlocul drumului cu sabia ridicată în mână* (Num. 22, 31). Fiind înconjurat de vrăjmași, Sfântul Proroc Elisei, pentru a-și liniști sluga înspăimântată, *s-a rugat și a zis: «Doamne, deschide-i ochii ca să vadă!» Și a deschis Domnul ochii slujitorului și acesta a văzut că tot muntele era plin de cai și care de foc împrejurul lui Elisei.* (IV Reg. 6, 17-18)¹ (vezi și Lc. 24, 16-31).

Este limpede, din cuvintele citate din Sfânta Scriptură, că organele trupești slujesc, cum s-ar spune, ca uși și porți spre camera lăuntrică, unde se află sufletul, și că aceste porți se deschid și se închid la porunca lui Dumnezeu. În chip foarte înțelept și milostiv, ele rămân mereu închise la oamenii căzuți, pentru ca vrăjmașii noștri de moarte, duhurile căzute, să nu năvălească înăuntru nostru și să ne pricinuiască pierzania. Acest lucru este cu atât mai

¹ IV Reg. 6, 17 în ediția citată în limba română a Bibliei (n. tr.).

trebuincios cu cât noi ne găsim, după cădere, pe tărâmul duhurilor *căzute*, suntem înconjurați, înrobiți de ele. Neputând în nici un chip să pătrundă înăuntrul nostru, ele ni se fac cunoscute din afară, aducându-ne fel de fel de gânduri și închipuiri păcătoase, ca prin acestea să ademenească sufletul cel lesne crezător la părășia cu ei. Nu îi este îngăduit omului să înlăture purtarea de grijă a lui Dumnezeu și cu propriile sale puteri (cu îngăduința lui Dumnezeu, dar nu cu voia Lui) să-și deschidă simțurile și să intre în comuniune cu duhurile. Însă acest lucru se întâmplă. Este limpede că prin propriile puteri omul nu poate ajunge la comuniune decât cu duhurile căzute. Nu stă în firea sfinților îngeri să ia parte la ceva ce nu este după voia lui Dumnezeu, ceva ce nu îi este plăcut lui Dumnezeu...

Ce anume îi atrage pe oameni spre a intra în comuniune nemijlocită cu duhurile? Cei cu o minte ușuratică și care nu cunosc viațuirea creștină sunt mânați de curiozitate, de neștiință, de necredință, neînțelegând că, intrând în această comuniune, își fac un rău foarte mare“ (pp. 13-14).

Gândul că perceperea cu simțurile a duhurilor ar fi ceva deosebit este greșit. Fără vederea duhovnicească, această percepere nu aduce o înțelegere corectă a duhurilor, ci numai una superficială. Ea poate foarte ușor să pricinuiască cele mai greșite concepții, și într-adevăr aceasta câștigă cel mai adesea cei neîncercați și cei bolnavi de slavă deșartă. La vederea duhovnicească a duhurilor ajung numai adevărații creștini, în vreme ce oamenii cu o viață întinată nu pot ajunge decât cel mult să le perceapă cu simțurile... Un număr foarte mic de persoane pot face aceasta prin constituția lor firească¹, iar alora, și ei foarte puțini la număr, duhurile li se arată datorită unei împrejurări deosebite din viață. În aceste două cazuri omul nu are nici o vină, însă trebuie să se si-lească din toate puterile să iasă din această stare, care este foarte primejdioasă. În vremurile noastre mulți acceptă să intre în comuniune cu duhurile căzute prin magnetism (spiritism), în care aceste duhuri se arată de obicei cu chip de îngeri străluciți și înșală și amăgesc prin felurite povești interesante, amestecând adevărul cu minciuna; întotdeauna ei aduc o mare neorânduială în suflet și chiar și în minte“ (p. 19).

„Cei care văd duhuri, chiar și sfinți îngeri, cu simțurile, nu trebuie să-și închipuie nimic despre ei înșiși: singură această vedere nu este nici un fel de mărturie despre vrednicia celor ce o au; nu numai cei păcătoși pot face aceasta, ci până și dobitoacele fără minte (Num. 22, 23)“ (p. 21).

5. Primejdia legăturii cu duhurile

„Totdeauna vederea duhurilor cu ochii trupești vatămă, uneori mai mult, alteori mai puțin, pe cei care nu au agonisit vederea duhovnicească. Aici, pe

¹ Adică printr-un talent de mediu care poate fi moștenit (*n. ed.*).

pământ, chipurile adevărului sunt mereu amestecate cu cele ale minciunii (Sfântul Isaac Sirul, „Omilia 2”), precum se întâmplă într-o lume în care binele este amestecat cu răul, în lumea în care au fost izgoniți îngerii căzuți și oamenii căzuți“ (p. 23).

„Cel care percepe duhurile cu simțurile poate fi înșelat cu ușurință, spre vătămarea și pierzania sa. Dacă atunci când le vede el le arată încredere sau le dă crezare prea ușor, cu siguranță va fi înșelat, cu siguranță va fi atras, cu siguranță va fi pecetluit cu pecetea înșelării, pecetea unei răni înspăimântătoare suferite de duhul său; iar apoi, posibilitatea îndreptării și a izbăvirii este adesea pierdută. Aceasta s-a petrecut cu mulți, cu foarte mulți. S-a petrecut nu numai cu păgânii, ai căror preoți erau aproape toți în comuniune nemijlocită cu diavoli; s-a petrecut nu numai cu mulți creștini care nu cunosc tainele creștinismului și, printr-o oarecare împrejurare, au intrat în comuniune cu duhurile; s-a petrecut cu mulți nevoitori și monahi care au văzut duhuri cu simțurile, fără a dobândi vederea lor duhovnicească.

Intrarea cea corectă, legiuită, în lumea duhurilor este dată numai de învățătura și lucrarea nevoinței creștine. Orice alte mijloace sunt nelegiuite și trebuie lepădate ca fiind nedemne și nimicitoare. Dumnezeu Însuși este Cel care îl conduce pe adevăratul nevoitor al lui Hristos spre percepere (a duhurilor). Când Dumnezeu îndrumă, nălucile de adevăr, în care se înveșmântează minciuna, sunt despărțite de adevărul însuși; atunci i se dă nevoitorului mai întâi vederea duhovnicească a duhurilor, descoperindu-i-se amănușit și exact înșușirile lor. Numai după aceea anumitor asceți li se dăruiește perceperea cu simțurile a duhurilor, prin care se întregește cunoașterea dobândită prin vederea duhovnicească“ (p. 24).

6. Câteva sfaturi practice

Episcopul Ignatie ia din cuvintele Sfântului Antonie, din *Viața* acestuia scrisă de Sfântul Athanasie (pe care am pomenit-o deja ca fiind unul dintre cele mai însemnate izvoare de cunoaștere a lucrării demonilor), sfaturi practice pentru nevoitorii creștini, privitoare la ce ar trebui să facă dacă ar vedea duhuri cu ochii trupești. Acestea sunt de foarte mare preț pentru toți cei care doresc să ducă o adevărată viață duhovnicească în zilele noastre, când (din motive pe care vom încerca să le explicăm mai jos) vederea trupească a duhurilor a devenit mult mai întâlnită decât până acum. Sfântul Antonie învață:

„Când se ivește vreo nălucire, nu te lăsa cuprins îndată de frică, ci, oricare ar fi, întreabă întâi cu îndrăzneală: Cine ești tu și de unde? Și de e o vedenie (ὄπτασία) a sfinților, aceștia îți vor da încredere și vor prefăce frica ta în bucurie; iar de e diavolească, îndată va slăbi văzând mintea întărită. Deci e un semn al netulburării a întreba: Cine ești și de unde? Astfel a aflat (Iosua) al lui

Navi întrebând (Ios. 5, 13). Iar vrăjmașul nu s-a putut ascunde de Daniel, care l-a întrebat (Dan. 10, 18-19)¹.

După ce povestește cum până și Sfântul Simeon Stâlpnicul era cât pe ce să fie înșelat de un demon care i s-a arătat în chip de înger în car de foc (*Viețile Sfinților*, 1 septembrie), Episcopul Ignatie îl previne pe creștinul de astăzi: „Dacă sfinții s-au aflat în asemenea primejdie de a fi înșelați de duhurile cele rele, pentru noi această primejdie este încă și mai înfricoșătoare. Dacă ei nu au cunoscut întotdeauna demonii care li se arătau în chipul sfinților și al lui Hristos Însuși, cum se poate ca noi să socotim că îi vom recunoaște fără greșală? Singura cale de izbăvire de aceste duhuri este să respingem cu desăvârșire orice percepere a lor și orice părtășie cu ei, recunoscând că nu suntem în stare de o asemenea percepere și părtășie.

Sfinții învățători ai nevoinței creștine... le poruncesc evlavioșilor nevoitori să nu se încreadă în nici un fel de chip sau vedenie care li s-ar arăta deodată, să nu stea de vorbă cu ele, să nu le dea nici o atenție. Ei poruncesc ca, în vremea acestor arătări, omul să se păzească cu semnul Crucii, să-și închidă ochii și, cu neclintită cunoștință că este nevrednic și nu este omul potrivit să vadă duhuri sfinte, să-L roage fierbinte pe Dumnezeu să ne ocrotească de toate mrejele și înșelăciunile așezate cu viclenie în calea oamenilor de duhurile răutății“ (pp. 45-46).

În continuare, Episcopul Ignatie îl citează pe Sfântul Grigorie Sinaitul: „Cu nici un chip să nu primiți orice ați vedea, cu ochii trupești ori cu mintea, înlăuntrul sau în afara voastră, fie că ar purta chipul lui Hristos, sau de înger, sau de sfânt, fie că vreă lumină ar fi închipuită sau înfățișată de imaginație în minte. Căci din fire mintea se lasă în voia închipuirilor și cu ușurință plăsmuiește imaginile pe care le dorește; acesta este un lucru obișnuit la cei care nu au o ascuțită luare-aminte de sine, și prin aceasta se vatămă pe ei înșiși“ (pp. 47-49).

Încheiere

În încheiere, Episcopul Ignatie învață: „Singura cale corectă de intrare în lumea duhurilor este învățătura și lucrarea nevoinței creștine. Singura cale corectă de intrare în perceperea cu simțurile a duhurilor este sporirea duhovnicească și desăvârșirea creștine“ (p. 53).

„Când va sosi vremea hotărâtă de Unul Dumnezeu și numai de El știută, vom intra și noi în lumea duhurilor. Această vreme nu este departe de fiecare dintre noi! Să ne dea Atotmilostivul Dumnezeu să petrecem astfel viața pământească, încât în timpul ei să rupem împărtășirea cu duhurile căzute și să dobândim împărtășirea cu duhurile cele sfinte, ca, prin aceasta, după ce

¹ Sf. Athanasie cel Mare, *Scrieri, ed. cit.*, Partea a doua, p. 218 (n. tr.).

vom fi lăsat trupul, să fim numărați împreună cu sfințele duhuri, iar nu cu cele căzute!“ (p. 67).

Această învățătură a Episcopului Ignatie Briancianinov, scrisă cu mai mult de o sută de ani în urmă, ar fi putut foarte bine să fie scrisă și astăzi, atât de exact înfățișează ispitele duhovnicești ale vremurilor noastre, în care „ușile percepției“ (ca să folosim sintagma devenită cunoscută datorită lui Aldous Huxley, el însuși un experimentator în acest domeniu) s-au deschis în oameni într-o măsură la care nu se visa în zilele Episcopului Ignatie.

Aceste cuvinte aproape nu au nevoie de nici un comentariu. Poate că cititorul înțelept a început deja să le aplice experiențelor „de după moarte“ pe care le-am înfățișat în aceste pagini și astfel a început să își dea seama ce primejdie înfricoșătoare sunt acelea. Cel care cunoaște această învățătură ortodoxă nu poate decât să privească cu uimire și îngrozire la ușurința cu care „creștinii“ contemporani se încred în vedeniile și arătările care au devenit atât de răspândite în prezent. Pricina acestei încrederi este limpede: romano-catholicismul și protestantismul, rupte de veacuri de învățatura și lucrarea vieții duhovnicești ortodoxe, au pierdut orice putere de a discerne cu limpezime în privința duhurilor. Calitatea creștină esențială de neîncredere față de propriile idei și sentimente „bune“ le-a devenit cu totul străină. Prin urmare, experiențele „spirituale“ și arătările duhurilor au devenit poate mai dese astăzi decât în oricare perioadă a istoriei creștine, iar o omenire ușor de amăgit este gata să primească teoria unei „noi ere“ a minunilor spirituale, sau a unei „noi revărsări a Duhului Sfânt“, pentru a explica acest fapt. Atât de sărăcită duhovnicește a ajuns omenirea, închipuindu-și că este „creștină“ chiar pe când se pregătește de veacul „minunilor“ diavolești, care este un semn al vremurilor de pe urmă (Apocalipsa 16, 14).

Înșiși creștinii ortodocși, trebuie adăugat, deși teoretic au adevărata învățătură creștină, rareori o cunosc, și adesea sunt la fel de ușor înșelați ca și neortodocșii. Este vremea ca această învățătură să fie recuperată de cei al căror drept câștigat prin naștere este ea!

Cei care își povestesc acum experiențele „de după moarte“ demonstrează că au tot atât de multă încredere în ele cât au avut și cei care au fost mânați în rătăcire în trecut; în întreaga literatură contemporană despre acest subiect, sunt foarte puține cazurile în care cineva chiar se întreabă dacă nu cumva măcar o parte a experienței ar putea fi de la diavol. Cititorul ortodox, firește, va pune această întrebare și va încerca să înțeleagă această experiență în lumina învățaturii duhovnicești a Părinților și sfinților ortodocși.

Acum trebuie să înaintăm și să vedem exact ce se petrece cu sufletul, după învățatura ortodoxă, atunci când părăsește trupul la moarte și pătrunde în lumea duhurilor.

Vămile văzduhului

Sălaşul demonilor în această lume căzută, ca și locul unde sufletele plecate din trup îi întâlnesc, este *văzduhul*. Episcopul Ignatie descrie acest tărâm, care trebuie bine înțeles înainte de a încerca să se înțeleagă experiențele „de după moarte” de astăzi.

„Cuvântul lui Dumnezeu și Duhul Care lucrează împreună cu El ne descoperă, prin vasele Lui alese, că spațiul dintre cer și pământ, întreaga întindere azurie a văzduhului pe care o putem vedea sub ceruri, este sălaşul îngerilor căzuți care au fost izgoșiți din cer... Sfântul Apostol Pavel îi numește pe îngerii căzuți *duhurile răutății, care sunt în văzduhuri* (Efes. 6, 12), iar pe căpetenia lor, *stăpânitorul puterii văzduhului* (Efes. 2, 2). Îngerii căzuți sunt răspândiți în număr foarte mare în toată imensitatea străvezie pe care o vedem deasupra noastră. Ei nu încetează a tulbura toate adunările omenești și pe fiecare persoană în parte; nu este nici o faptă rea, nici o fărădelege, la care ei să nu fi putut îndemna și lua parte; ei îi apleacă și îi învață pe oameni spre păcat pe toate căile cu puțință. *Potrivnicul vostru, diavolul*, spune Sfântul Apostol Petru, *umblă, răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită* (I Petr., 5, 8), atât în vremea vieții noastre pământești, cât și după despărțirea sufletului de trup. Atunci când sufletul creștinului, părăsindu-și locașul pământesc, se silește să înainteze prin văzduh către patria sa din înălțime, demonii îl opresc, se străduiesc să găsească în el o înrudire cu ei – păcătoșenia lor, căderea lor – și să-l tragă jos, în iadul *gătit diavolului și îngerilor lui* (Mt. 25, 41). Ei fac aceasta cu dreptul pe care l-au căpătat¹.

După căderea lui Adam, spune mai departe Episcopul Ignatie, când Raiul s-a închis pentru om și un heruvim cu sabie de foc a fost pus să îl păzească (Fac. 3, 24), căpetenia îngerilor căzuți, satana, împreună cu cetele de duhuri supuse lui, „s-a așezat pe calea dintre pământ și Rai și de atunci până la mântuirea pătimă și de-viață-dătătoare moarte a lui Hristos, el nu îngăduit nici măcar unui singur suflet omenesc să treacă pe această cale după despărțirea de trup. Porțile cerului se închiseseră pe veci pentru oameni. Și dreptii, și păcătoșii se pogorau în iad (după moarte). Porțile veșnice și calea de netrecut au fost deschise (numai) pentru Domnul nostru Iisus Hristos” (pp.

¹ Ep. Ignatie, *Scrieri*, vol. III, pp. 132-133.

134-135). După răscumpărarea noastră de către Iisus Hristos, „toți cei care L-au respins fățiș pe Răscumpărător alcătuiesc moștenirea satanei: sufletele lor, după ce se despart de trup, se pogoară drept în iad. Însă și creștinii aplecați spre păcat sunt nevrednici de a fi duși îndată din viața pământească în fericită veșnicie. Dreptatea însăși cere ca aceste aplecări spre păcat, aceste trădări ale Răscumpărătorului să fie cântărite și evaluate. Se cere o judecare și o discernere pentru a stabili măsura în care sufletul creștinului este aplecat spre păcat, pentru a stabili ce stăpânește în el – viața veșnică sau moartea veșnică. Judecata nefățarnică a lui Dumnezeu îl așteaptă pe fiecare după plecarea din trup, precum a spus Sfântul Apostol Pavel: *este rânduit oamenilor o dată să moară, iar după aceea să fie judecata* (Evr. 9, 27).

„Pentru încercarea sufletelor la trecerea prin văzduh, puterile întunecate au așezat locuri de judecată și străji, într-o rânduială remarcabilă. În straturile de sub ceruri, începând de la pământ până la cer, stau de pază legiuni de duhuri căzute. Fiecare ceată are în grijă un anumit păcat și pune sufletul la încercare când ajunge la ea. Străjile diavolești și locurile de judecată din văzduh sunt numite în scrierile patristice *vămi*, iar duhurile care slujesc în ele, *vameși*“¹.

1. Cum să înțelegem vămile

Poate nici un alt aspect al eshatologiei ortodoxe nu a fost atât de neînțeles precum fenomenul vămilor văzduhului. Mulți absolvenți ai seminariilor ortodoxe moderniste de astăzi au tendința să respingă întregul fenomen ca fiind un fel de „adăugire ulterioară“ la învățătura ortodoxă, sau o lume „imaginară“ ce nu are temelie nici în scrierile scripturistice sau patristice, nici în realitatea duhovnicească. Acești studenți sunt victime ale unei educații raționaliste, lipsite de o cunoaștere adâncă a diferitelor niveluri de realitate ce sunt adesea înfățișate în textele ortodoxe, precum și a diferitelor niveluri de sens adeseori prezente în scrierile scripturistice și patristice. Însemnătatea excesivă dată de modernismul raționalist sensului „literal“ al textelor și o înțelegere „realistă“ sau lumească a faptelor înfățișate în Scriptură și în Viețile Sfinților au tins să facă neclare sau chiar să acopere cu totul înțelesurile duhovnicești și experiențele duhovnicești care adesea au întâietate în izvoarele ortodoxe. De aceea, Episcopul Ignatie – care pe de o parte a fost un intelectual modern „s sofisticat“, pe de alta, un fiu adevărat și simplu al Bisericii – poate fi o punte pe care intelectualii ortodocși de astăzi pot să-și regăsească drumul de întoarcere la adevărata tradiție a Ortodoxiei.

Înainte de a înfățișa mai departe învățătura Episcopului Ignatie despre vămile văzduhului, consemnăm cuvintele cu care doi cugetători ortodocși, unul

¹ Ep. Ignatie, *Scrieri*, vol. III, p. 136.

din modernitate și celălalt din vechime, îi previn pe cei care încep cercetarea realității celeilalte lumi.

În veacul al XIX-lea, Mitropolitul Macarie Moscovitul, vorbind despre starea în care se găsesc sufletele după moarte, scrie:

„Se poate observa în general că, așa cum noi, cei înveșmântați în trup, în descrierea lucrurilor lumii duhovnicești nu putem ocoli anumite trăsături mai mult sau mai puțin antropomorfe și senzoriale, tot așa, asemenea trăsături nu pot fi în învățătura amănunțită despre vămile prin care trece sufletul după despărțirea de trup. De aceea trebuie să păstrăm mereu în cugete povața pe care îngerul i-a dat-o Sfântului Macarie Egipteanul când a început să îi vorbească despre vâmi: «Îngăduie lucrurile pământești de aici ca fiind cel mai neputincios chip de a înfățișa pe cele cerești». Trebuie să vedem vămile nu în chip grosolan și senzorial, ci – pe cât ne este cu putință – în chip duhovnicesc, și să nu ne înțelenim în amănunte care sunt zugrăvite în chip diferit de diverși autori și în diferite înfățișări ale Bisericii înseși, cu toate că ideea de temelie a vămilor este una și aceeași.“¹

Pilde limpezi de astfel de amănunte ce nu trebuie să fie tâlcuite în chip „grosolan și senzorial“ sunt date de Sfântul Grigorie Dialogul în Cartea a patra a *Dialogurilor* sale, care, precum am văzut deja, este închinată cu deosebită problemei vieții de după moarte.

Astfel, redând vedenia pe care un anume Reparatus a avut-o după moarte, în care un preot păcătos ardea pe un rug uriaș, Sfântul Grigorie scrie: „Rugul din lemne văzut de Reparatus nu înseamnă că în iad se ard lemne. Ci menirea lui era să înfățișeze în chip viu focul iadului, astfel încât, zugrăvinduo-l oamenilor, aceștia să învețe să se teamă de focul cel veșnic prin cunoștința pe care o au despre focul obișnuit“².

Și, iarăși, după ce povestește cum cineva a fost trimis înapoi după ce murise din pricina unei „greșeli“ – un alt om, purtând același nume, fiind de fapt chemat din viața aceasta (lucru care s-a petrecut și în experiențele „de după moarte“ de astăzi) –, Sfântul Grigorie adaugă: „De fiecare dată când se petrece un astfel de lucru, cugetând atent la cele întâmplare, ne vom da seama că nu a fost o greșală, ci o prevenire. În mila Sa cea nemărginită, Bunul Dumnezeu îngăduie unor suflete să se întoarcă în trup la scurtă vreme după moarte, pentru ca în cele din urmă vederea iadului să îi învețe să se teamă de pedepsele cele veșnice în care singure cuvintele nu putuseră să îi facă a crede“³.

Iar când cineva, într-o vedenie de după moarte, a văzut în Rai locașuri de aur, Sfântul Grigorie spune: „Cu siguranță, nici un om cu judecată sănătoasă

¹ Mitr. Macarie Moscovitul, *Teologia dogmatică ortodoxă* (în limba rusă), Sankt Petersburg, 1883, vol. 2, p. 538.

² *Dialoguri*, IV, 32, pp. 229-230.

³ *Dialoguri*, IV, 37, p. 237.

nu va lua aceste cuvinte literal... De vreme ce răsplata slavei celei veșnice se câștigă prin generozitate în darea de milostenie, pare foarte cu puțință a clădi cu aur un locaș veșnic¹.

Mai târziu vom mai spune și alte lucruri privind deosebirea dintre *vedenii* ale lumii de dincolo și experiențe concrete „în afara trupului“ trăite acolo (este limpede că cea a vămilor, precum și multe dintre experiențele „de după moarte“ din zilele noastre aparțin celei din urmă categorii). Deocamdată însă este de ajuns să fim conștienți de faptul că trebuie să privim cu precauție și seriozitate toate experiențele legate de lumea de dincolo. Nici un om care cunoaște învățătura ortodoxă nu ar spune că vămile nu sunt „reale“, că acestea nu sunt cu adevărat *experiate* de suflet după moarte. Însă trebuie să nu uităm că aceste experiențe nu au loc în lumea noastră materială îngroșată; că timpul și spațiul, deși evident prezente, se deosebesc foarte mult de concepțiile noastre pământești de timp și spațiu; și că, în mod inevitabil, relatarea acestor experiențe în limbajul acestei lumi nu va izbuti să exprime întocmai realitatea. În mod normal, orice cunoscător al literaturii ortodoxe care înfățișează realitatea de după moarte va ști să discearnă între realitățile spirituale descrise și măruntele amănunte care uneori pot fi exprimate într-un limbaj simbolic sau imaginativ. Astfel, firește, nu există „clădiri“ sau „cabine“ care să poată fi văzute în văzduh, unde se strâng „biruri“, și unde să se vorbească despre „suluri de pergament“ sau unelte de scris cu care se însemnează păcatele, despre „cântarul“ unde se cântăresc virtuțile sau despre „aurul“ cu care se plătesc „datorii“. În toate aceste cazuri înțelegem că aceste imagini sunt mijloace figurate sau interpretative folosite pentru a înfățișa realitatea duhovnicească pe care sufletul o înfruntă în acele clipe. Problema dacă sufletul chiar vede atunci aceste imagini, din cauza obiceiului său de o viață de a vedea realitatea duhovnicească numai prin forme materiale, sau dacă, după aceea, își poate *aminti* experiența numai prin mijlocirea acestor imagini, sau dacă, pur și simplu, îi este cu neputință să *exprime* în alt fel ceea ce a trăit – această problemă este de foarte mică însemnătate, care se pare că a fost astfel socotită și de Sfinții Părinți și de aghiografii care au consemnat astfel de experiențe. Ceea ce este sigur e că *are loc cu adevărat* o punere la încercare de către demoni, care se înfățișează într-o formă înfricoșătoare, dar omenească, îl învinovățesc de păcate pe cel care tocmai a murit și încearcă literalmente să pună mâna pe trupul subțire al sufletului, care este ținut ferm de către îngeri; iar toate acestea se petrec în văzduhul de deasupra noastră și pot fi văzute de cei care au ochii deschiși pentru realitatea duhovnicească.

Să ne întoarcem acum la învățătura ortodoxă despre vămile văzduhului, prezentată de Sfântul Episcop Ignatie:

¹ *Dialoguri*, IV, 37, p. 241.

2. Mărturii patristice despre vămi

„Învățătura privitoare la vămile văzduhului este învățătura Bisericii. *Nu există nici o urmă de îndoială* (subliniere în original) că despre ele vorbește Sfântul Apostol Pavel, atunci când spune că creștinii trebuie să se lupte cu duhurile răutății de sub ceruri (Efes. 6, 12). Găsim această învățătură în cea mai veche tradiție a Bisericii, precum și în rugăciunile ei“¹.

Sfântul Ignatie citează mulți Sfinți Părinți care învață despre vămi. Vom reda aici cuvintele a numai câțiva dintre ei.

Sfântul Athanasie cel Mare, în vestita sa *Viață* a Sfântului Antonie cel Mare, povestește cum Sfântul Antonie, „vrând să mănânce odată și ridicându-se să se roage pe la ceasul al nouălea, s-a simțit pe sine răpit cu mintea. Și ceea ce-i minunat e că aflându-se așa, s-a văzut pe sine ca ajuns în afară de sine și călăuzit de multe ființe prin văzduh. Apoi a simțit niște vrăjmași amarnici și cumpliti stând în văzduh și voind să-l împiedice să treacă. Dar ființelor care-l călăuzeau, luptând împotriva lor, aceia le cereau să li se dea voie să afle dacă Antonie nu le e supus lor prin ceva. Deci cerându-i aceia socoteală de păcatele lui, începând de la nașterea lui, cei ce-l conduceau pe Antonie îi împiedicară, spunându-le: «Păcatele lui începând de la nașterea lui le-a șters Domnul, iar de când s-a făcut monah și s-a făgăduit lui Dumnezeu, poate să dea socoteală». Atunci învinovățindu-l ei, dar neputându-l dovedi ca vinovat, i s-a făcut calea slobodă și neîmpiedicată. Apoi îndată s-a văzut pe sine întorcându-se în sinea sa și stând în ea și fiind iarăși cu totul Antonie. Dar, uitând să mănânce, a rămas restul zilei și toată noaptea suspinând și rugându-se. Căci rămăsese copleșit aflând cu câți vrăjmași trebuie să luptăm și câte spaime are să suporte cineva când va avea să treacă prin văzduh. Și-și amintea că aceasta e ceea ce a spus Apostolul: *potrivit stăpânitorilor puterilor văzduhului* (Efes. 2, 2). Căci în aceasta stă puterea vrăjmașului: în a se război și a încerca să împiedice pe cei ce trec. Pentru aceasta și îndeamnă: *Luați toate armele lui Dumnezeu, ca să-i puteți sta împotriva în ziua cea rea* (Efes. 6, 13), ca vrăjmașul, *neavând să spună nimic rău împotriva noastră, să fie dat de rușine* (Tit 2, 8).“²

Sfântul Ioan Gură de Aur, vorbind despre ceasul morții, învață: „Atunci vom avea nevoie de multe rugăciuni, mulți ajutători, multe fapte bune, de o mare mijlocire de la îngeri pe drumul din văzduh. Dacă atunci când călătorim într-o țară străină sau o cetate străină avem nevoie de o călăuză, cu cât

¹ Ep. Ignatie, *Scrieri*, vol. III, p. 138.

² Ep. Ignatie, *ibidem*, pp. 138-139; *Life of St. Anthony*, Eastern Orthodox Books, p. 41. Sfântul Athanasie cel Mare, *Scrieri*, ed. cit., partea a doua, pp. 229-230. Textul citat de Pr. Serafim Rose conține un citat mai lung din Epistola către Efeseni, și anume: *Lupta noastră nu este împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva începătorilor, împotriva stăpânilor văzduhului* (Efes. 6, 12; 2, 2) (n. tr.).

mai mult avem nevoie de ea pentru a ne ajuta să trecem de puterile și stăpânitorii nevăzuți din văzduh, care se cheamă prigonitori și vameși.¹

Sfântul Macarie cel Mare scrie: „Auzind că există fluvii populate cu balauri, guri de lei, puteri întunecate sub cer și un foc care arde și pâraie în mădulare, nu ții seama de toate acestea, pentru că n-ai înțeles că, dacă nu primești *arvuna Duhului Sfânt* (II Cor. 1, 22), atunci când sufletul tău va ieși din trup, (acestea) vor reține sufletul tău și nu-ți vor permite să te ridici la ceruri.“²

Sfântul Isaia, un Părinte filocalic din veacul al VI-lea, învață că noi, creștinii, ar trebui „să avem în fiecare zi moartea înaintea ochilor și să ne îngrijim de cum vor săvârși plecarea din trup și trecerea pe lângă puterile întunericului care ne vor întâmpina în văzduh“ (Omilia 5:22). „Când sufletul părăsește trupul, îngerii îl însoțesc; puterile cele întunecate îi ies în întâmpinare, dorind să îl rețină, și încercându-l pentru a vedea dacă nu cumva găsec în el ceva de-al lor“ (Omilia 17).

Și iarăși, Sfântul Isihie, prezbiterul din Ierusalim (veacul al V-lea), învață: „Va veni peste noi ceasul morții; va veni și a-l ocoli nu este cu putință. Fie ca Stăpânul lumii și al văzduhului... să găsească fărădelegile noastre puține și neînsemnate, ca să nu ne vădească, adevărindu-le“ (Omilia despre trezvie din *Filocalie*).³

Sfântul Grigorie Dialogul (†604), în *Omiliile* sale la Evanghelie, scrie: „Trebuie să cugetăm adânc la cât de înfricoșător va fi pentru noi ceasul morții, ce îngrozire va simți atunci sufletul, ce aducere aminte a tuturor relelor, ce uitare a fericirii trecute, ce teamă, ce frică de Judecător. Atunci, duhurile rele vor căuta în sufletul ce a plecat faptele sale; atunci, ei vor pune înaintea ochilor lui păcatele spre care l-au aplecat ei, pentru a duce la chinuri pe complicile lor. Dar cum vorbim noi numai de sufletul păcătos, când ei vin până și la cei aleși dintre cei ce mor și își caută în ei cele ale lor, să vadă dacă au izbutit cu ei? Dintre oameni, numai Unul a spus fără teamă, înainte de patima Sa:

¹ *Omilia despre răbdare și mulțumire*, care se citește la slujbele bisericești ortodoxe în a șaptea Duminică de după Paști, precum și la slujba înmormântării.

² *Fifty Spiritual Homilies*, 16:13; trad. de A.J. Mason, Eastern Orthodox Books, Willits, Ca., 1974, p. 141. (Sf. Macarie Egipteanul, *Scrieri, Cele 50 de Omilii duhovnicești*, în Colecția PSB, EIBMBOR, București, 1992, XVI, 13, p. 177 – n. tr.).

³ Sf. Isihie Sinaitul, „Cuvânt despre trezvie și virtute“, în *Filocalia IV*, Ed. Humanitas, București, 2000, II, 59, p. 82. Între textul în limba engleză și cel în limba română există următoarea deosebire: „Stăpânul“ nu este scris cu majusculă ca în versiunea română, ceea ce sugerează că ar fi vorba de diavol. Cu privire la identitatea autorului acestor scrieri, Părintele Stăniloae notează: „Monahul Isihie din Mănăstirea Rugului de pe muntele Sinai este autorul celor două sute de capete *Despre trezvie și virtute*. În P.G. ele sunt date sub numele lui Isihie prezbiterul din Ierusalim, dar pe nedrept, căci Isihie din Ierusalim a trăit în veacul al V-lea, pe când autorul acestor două sute de capete a trăit mai târziu, dat fiind că reproduce de mai multe ori nu numai din Marcu Ascetul, ci și din Ioan Scărarul și din Maxim Mărturisitorul, care au trăit pe la mijlocul veacului al VII-lea“ (p. 45) (n. tr.).

*Nu voi mai vorbi multe cu voi, căci vine și stăpânitorul acestei lumi și el nu are nimic în Mine (In 14, 39)*¹.

Sfântul Efreim Sirul (†373) descrie astfel ceasul morții și judecata de la vămi: „Când vin înfricoșatele gazde, când dumnezeieștii soli poruncesc sufletului să se mute din trup, când ne trag cu sila și ne duc la locul de judecată de care nu putem scăpa, atunci, văzându-i, sărmanul om... începe să tremure tot, de parcă s-ar scutura pământul, se cutremură cu totul. Solii cerești, luând sufletul, se înalță în văzduh, unde stau căpeteniile și stăpânitorii puterilor potrivnice. Aceștia sunt pârașii noștri, înfricoșații vameși; ei îl întâmpină pe omul acesta, îi scriu păcatele și datorile, le cercetează și le numără – păcatele tinereții și ale bătrâneții, făcute cu voie și fără voie, cu fapta, cu cuvântul și cu gândul. Mare este frica acolo, mare, tremurul bietului suflet, negrăită, nevoia pe care o pătimește din pricina mulțimilor nenumărate ale vrăjmașilor săi, care îl înconjoară, defăimându-l, ca să îl împiedice a urca în ceruri, a se sălășlui în lumina celor vii, a intra în ținutul vieții. Însă sfinții îngeri, luând sufletul, îl duc de acolo”².

Dumnezeieștile slujbe ale Bisericii Ortodoxe cuprind, de asemenea, multe referiri la vămile văzduhului. Astfel, citim în *Octoib*, lucrarea Sfântului Ioan Damaschin (veacul al VIII-lea): „O, Fecioară, în ceasul morții mele scapă-mă din mâinile demonilor, de învinuire, de înfricoșata încercare, de amarnicele vămi, de stăpânitorul cel groaznic și de osânda cea veșnică, o, Maică a lui Dumnezeu” (Glasul 4, Vineri, Cântarea a opta din Canonul Utreniei). Și iarăși: „În vremea desfacerii sufletului meu de trup, mijlocește pentru mine, o, Stăpână Doamnă... , ca să trec neîmpiedicat de stăpânitorii întunericului care stau în văzduh” (Glasul 2, Sâmbătă, „Stihira Născătoarei” de la Utrenie). Episcopul Ignatie mai citează alte șaptesprezece astfel de exemple din cărțile cu dumnezeieștile slujbe, pe lângă care, desigur, mai sunt încă și altele.

Dintre Sfinții Părinți din vechime, cea mai completă prezentare a învățaturii privitoare la vămile văzduhului o întâlnim la Sfântul Chiril al Alexandriei (†444), în *Omilia despre plecarea sufletului*, care este mereu cuprinsă în Psaltirea slavonă (adică, Psaltirea folosită la sfințele slujbe). Printre multe alte lucruri din această Omilie, Sfântul Chiril spune: „Ce frică și cutremur te așteaptă, suflete, în ziua morții! Vei vedea demonii înfricoșați, sălbatici, cruzi, nemilostivi și de rușine, în chip de arapi întunecați, stând înaintea ta. Numai vederea lor este mai rea decât orice chin. Sufletul, văzându-i, se neliniștește, se tulbură, caută să se ascundă, se grăbește spre îngerii lui Dumnezeu. Sfinții îngeri apucă sufletul; trecând prin văzduh împreună cu ei și înălțându-se, el întâlnește vămile care păzesc calea către ceruri, oprindu-l și împiedicându-l a

¹ *Omilia la Evanghelie*, 39, la Lc. 19, 42-47; Ep. Ignatie, III, p. 278.

² Sf. Efreim Sirul, *Scrieri* (în limba rusă), Moscova, 1882, vol. 3, pp. 383-385.

urca mai departe. La fiecare vamă se cercetează un anume păcat; fiecare păcat, fiecare patimă are vameșii și cercetătorii lui.“

Mulți alți Sfinți Părinți, înainte și după Sfântul Chiril, vorbesc despre vămi sau le pomenesc. După ce îi citează pe mulți dintre ei, mai sus pomenitul istoric din veacul al XIX-lea al dogmei Bisericii conchide: „O asemenea folosire neîntreruptă, statornică și obștească în Biserică a învățaturii despre vămi, îndeosebi de către învățătorii din veacul al patrulea, dă mărturie de nețăgăduit despre faptul că ea le-a fost lăsată de învățătorii veacurilor dinaintea lor și că este întemeiată pe tradiția apostolică.“¹

3. Vămile în Viețile Sfinților

Viețile Sfinților din Ortodoxie cuprind numeroase relatări – unele foarte vii – ale trecerii sufletului prin vămi, după moarte. Cea mai amănunțită se găsește în *Viața Sfântului Vasile cel Nou* (26 martie), care înfățișează trecerea Fericitei Teodora prin vămi, povestită de ea însăși unui ucenic al Sfântului, Grigorie, într-o vedenie. În această relatare sunt pomenite douăzeci de vămi diferite, prezentându-se felurile de păcate pentru care sufletul este încercat în fiecare dintre ele. Sfântul Ignatie citează destul de mult din istorisire (vol. III, p. 151-158). Dar ea a fost deja tradusă în limba engleză (în *Taine veșnice de după mormânt*, pp. 69-87), și nu cuprinde nimic însemnat care să nu se găsească în alte scrieri ortodoxe despre vămi, astfel că nu o vom reda aici, pentru a prezenta unele dintre celelalte scrieri. Ele sunt mai puțin amănunțite, însă urmăresc același fir de bază al întâmplărilor.

De pildă, în istorisirea despre ostașul Taxiot (*Viețile Sfinților*, 28 martie), se spune că acesta s-a întors din morți după ce a stat șase ceasuri în groapă și a povestit următoarele:

„Eu, pe când muream, am văzut niște arapi stând înaintea mea, a căror vedere era foarte înfricoșată și, văzându-i pe aceia, sufletul meu se tulbura. Apoi am văzut doi tineri foarte luminoși și a sărit sufletul meu în mâinile lor și, îndată zburând de la pământ, ca și cum ne suiam în văzduh, spre înălțime, am aflat vămile cele ce străjuiesc suirile și opresc pe tot sufletul omenesc. Și la fiecare vamă pentru deosebit păcat întreabă, una pentru minciună, alta pentru zavistie, iar alta pentru mândrie; și fiecare păcat are pe ai săi întrebători în văzduh. Și am văzut într-un sicriș, ce se ținea de îngeri, toate lucrurile mele cele bune și, luând din acelea îngerii, le cumpăneau cu lucrurile mele cele rele și astfel am trecut vămile. Iar când ne-am apropiat de porțile cerești, am sosit la vama desfrânașilor și m-au oprit acolo străjerii și-mi scoteau toate truștile mele lucruri cele de desfrânare, pe care le-am făcut din copilăria mea și până acum.

¹ Mitr. Macarie Moscovitul, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 2, p. 535.

Și mi-au zis îngerii cei ce mă duceau: «Pe toate păcatele cele trupești ce în cetate le-ai făcut, ți le-a iertat Dumnezeu, de vreme ce te-ai pocăit de acelea.» Și mi-au zis potrivnicii mei: «Dar după ieșirea din cetate, la satul acela ai păcătuit cu femeia plugarului tău». Și auzind aceasta, îngerii n-au aflat nici un lucru bun, ca să mă răscumpere din păcatul acela și, lăsându-mă pe mine, s-au dus. Deci, apucându-mă viclenele duhuri și bătându-mă, m-au pogorât jos și, desfăcându-se pământul, m-am pogorât, fiind purtat prin niște intrări înguste și prin oarecare crăpături strâmte și întunecate, până la cele mai dedesubt temnițe ale iadului.¹ (Restul acestei Vieți, în limba engleză, poate fi citită în *Taine veșnice de după mormânt*, pp. 169-171.)

Sfântul Ignatie mai citează și alte experiențe ale vânilor din Viețile Sfinților, cum ar fi cele trăite de Sfântul Mare Mucenic Eustratie (veacul al IV-lea, 13 decembrie), Sfântul Nifon din Constanța, Cipru, care a văzut multe suflete urcând prin vămi (veacul al IV-lea, 23 decembrie), Sfântul Simeon cel nebun pentru Hristos din Emesa (veacul al VI-lea, 21 iulie), Sfântul Ioan cel Milostiv, Patriarhul Alexandriei (veacul al VII-lea, *Proloage*, 19 decembrie), Sfântul Simeon din Muntele Minunat (veacul VII, *Proloage*, 13 martie) și Sfântul Macarie cel Mare (veacul al IV-lea, 19 ianuarie).

Sfântul Episcop Ignatie nu cunoștea multe scrieri ortodoxe vechi din Apus, care nu fuseseră niciodată traduse în limbile greacă sau rusă; însă și acestea sunt foarte bogate în descrieri ale vânilor. Se pare că *numele* de „vămi“ este folosit numai în scrierile din Răsărit, dar *realitatea* înfățișată în cele apusene este aceeași.

Sfântul Columba, de pildă, întemeietorul mănăstirii de pe insula Iona, Scoția (†597), a văzut de multe ori în viața sa lupta din văzduh a demonilor pentru sufletele de-abia ieșite din trup. Sfântul Adamnan (†704) povestește despre aceasta în *Viața Sfântului*, scrisă de el. Iată o astfel de întâmplare:

Într-o zi, Sfântul Columba a adunat toți monahii, spunându-le: „Să îi ajutăm, rugându-ne, pe călugării Starețului Comgell, care în ceasul acesta se înecă în Lacul Vișelului; căci, iată, acum ei se luptă în văzduh cu puterile vrăjmașe care încearcă să smulgă sufletul unui străin ce se înecă împreună cu ei.“ Mai târziu, după ce s-au rugat, el le-a spus: „Aduceți mulțumire lui Hristos, căci acum sfinții îngeri au întâmpinat aceste suflete sfinte, au izbăvit pe acel străin și l-au scăpat, biruitori, de demonii care îl luptau.“²

Sfântul Bonifatie, „Apostolul Germaniei“, anglo-saxon din veacul al VI-II-lea, istorisește într-una din epistolele sale relatarea făcută lui de către un monah din mănăstirea Wenlock, care a murit și după câteva ore s-a întors printre cei vii. „Ieșind din trup, a fost înălțat în văzduh de niște îngeri de o

¹ *Viețile Sfinților* pe luna martie, ed. cit. pp. 207-208 (n. tr.).

² Sf. Adamnan, *Life of St. Columba*, trad. Wentworth Huyshe, George Routledge & Sons, Ltd., Londra, 1939, partea a III-a, cap. 13, p. 207.

frumusețe atât de curată, încât îi era cu neputință să îi privească... «M-au ridicat, a spus el, purtându-mă sus, în văzduh...» Apoi a povestit cum, în vremea cât s-a aflat în afara trupului, și-au părăsit trupurile și s-au adunat în locul unde se găsea el o mulțime de suflete, mai mare decât socotise el că este întregul neam omenesc de pe pământ. A mai spus și că era acolo o gloată de duhuri rele, precum și un slăvit cor al îngerilor celor mai de sus. Iar duhurile rele și sfinții îngeri s-au sfădit aprig pentru sufletele ce ieșiseră din trup, demonii învinuindu-i și îngreunând povara păcatelor, în vreme ce îngerii le ușurau povara și îi dezvinovăteau.

A auzit cum toate păcatele sale, pe care le făcuse din tinerețe până atunci, și nu le mărturisise, ori le uitase, ori nu le recunoscuse a fi păcate, strigau împotriva sa, fiecare cu glasul lui, și îl învinuiau amarnic... Tot ceea ce făcuse în toate zilele vieții sale și nu se îngrijise să mărturisească, precum și multe de care nu știuse că sunt păcate, toate acestea strigau către el cuvinte înspăimântătoare. Tot așa duhurile cele rele, unindu-și glasurile cu patimile, învinuind și aducând mărturii, numind chiar timpul și locul, dovedeau faptele lui cele rele... Și astfel adunându-i grămadă și numărându-i toate păcatele, acei vechi vrăjmași l-au judecat vinovat și în chip neîndoielnic supus stăpânirii lor.

„Pe de altă parte», povestea el, «bieteile mele virtuți pricâjite pe care le arătasem în chip nevrednic și nedesăvârșit au grăit întru apărarea mea... Și duhurile acelea îngerești, în nemărginita lor iubire, m-au apărat și m-au sprijinit, în vreme ce faptele mele cele bune, acum foarte mărite, îmi păreau cu mult mai mărețe și mai bune decât ar fi putut fi săvârșite vreodată cu puterile mele.»¹

4. O mărturie modernă despre vămi

Reacția unui tipic om „luminat“ al vremurilor moderne atunci când a cunoscut prin experiență proprie vămile după „moartea sa clinică“ (ce a durat 36 de ore) poate fi găsită în cartea deja pomenită, „De necrezut pentru mulți, dar de fapt o întâmplare adevărată“. „Apucându-mă de brațe, îngerii m-au purtat direct prin peretele salonului, ieșind în stradă. Se înnoptase deja, iar fulgi mari de zăpadă cădeau fără zgomot. Vedeam aceste lucruri, însă nu am simțit frigul și nici deosebirea de temperatură dintre aerul din cameră și cel de afară. Este limpede că astfel de fenomene nu mai aveau însemnătate pentru trupul meu schimbat. Am început iute să ne înălțăm. Și pe măsură ce urcam, întinderea spațiului ce se descoperea privirii noastre era din ce în ce mai mare, iar în cele din urmă a căpătat dimensiuni atât de înfricoșător de vaste, încât am fost cuprins de teama pricinuită de înțelegerea nimicniciei mele pe lângă acest pustiu nesfârșit...“

¹ *The Letters of Saint Boniface*, trad. de Ephraim Emerton, Octagon Books (Farrar, Straus and Giroux), New York, 1973, pp. 25-27.

„În acele clipe ideea de timp lipsea din mintea mea și nu știu câtă vreme am continuat să urcăm, când, deodată, a început să se audă ceva, mai întâi un zgomot nelămurit, iar după aceea, ieșită de undeva, cu strigăte ascuțite și râsete grosolane și gălăgioase, s-a apropiat de noi cu repeziciune o gloată alcătuită din niște făpturi hâde.“

„*Duhuri rele!* – am înțeles dintr-o dată și am judecat cu o iuțime neobișnuită, datorată groazei pe care am simțit-o atunci, o groază, pe care nu o mai trăisem niciodată. *Duhuri rele!* O, câtă ironie, câte râsete din cele mai sincere mi-ar fi pricinuit aceste cuvinte cu numai câteva zile mai înainte. Până și în urmă cu numai câteva ceasuri spusesele cuiva, nu că ar fi văzut cu ochii săi duhuri rele, ci doar că ar crede în existența lor ca într-un fapt real, ar fi adus o reacție asemănătoare! După cum se cuvenea unui om „educat“ de la sfârșitul veacului al XIX-lea, înțelegeam aceste cuvinte ca însemnând porniri nebunești, patimi ale făpturii omenești, și de aceea cuvântul în sine nu îl înțelegeam ca fiind un nume, ci un termen care definea o anumite concepție abstractă. Și, deodată, această «concepție abstractă» mi se ivise înainte ca o persoană vie!...“

„După ce ne-au înconjurat din toate părțile, cu țipete și mare zgomot, duhurile rele au cerut să le fiu dat lor; cumva dădeau să mă înșface și să mă smulgă de lângă îngeri, însă era limpede că nu cutezau să o facă. Printre urletele lor grosolane, de neînchipuit și tot atât de nesuferite pentru urechi pe cât le era chipul pentru ochii mei, deslușeam din când în când unele cuvinte sau propoziții întregi. «Al nostru este: s-a lepădat de Dumnezeu» – au urlat ei deodată aproape într-un glas și în acel moment s-au năpustit spre noi cu atâta îndrăzneală încât pentru o clipă frica mi-a paralizat gândurile. «Minciună! Nu e adevărat!» – am vrut eu să strig, venindu-mi în fire; însă o amintire imperativă mi-a legat limba. În chip necunoscut mie, mi-am amintit brusc o întâmplare atât de mică și neînsemnată, care, mai mult, se petrecuse într-o vreme atât de îndepărtată a tinereților mele, încât, se pare, mie mi-ar fi fost desăvârșit cu neputință să mi-o readuc în memorie.“

Aici autorul își amintește o întâmplare din anii de școală: odată, într-o discuție filosofică din cele pe care le poartă studenții, unul dintre tovarășii săi și-a exprimat această părere:

„– De ce trebuie neapărat să cred? Oare nu este posibil și ca Dumnezeu să nu existe?“

Atunci autorul a răspuns:

„– Poate că nu există.“

Acum, în fața demonilor-pârâși ai vămilor, el își amintește:

„Această propoziție era în deplinul înțeles al cuvântului o «voră deșartă»: pălăvrăgeala fără minte a colegului meu nu avea cum să stârnească în mine vreo îndoială cu privire la existența lui Dumnezeu. Nu îl ascultasem foarte

atent – iar acum se părea că această vorbă deșartă a mea nu dispăruse fără urmă în văzduh. Trebuia să mă dezvinovățesc, să mă apăr cu privire la învinuirea ce mi se aducea, și astfel cuvintele Noului Testament au fost adevărate: cu adevărat va trebui să dăm socoteală pentru toate vorbele noastre deșarte, dacă nu din voia lui Dumnezeu, Care cunoaște tainele sufletului omenesc, atunci din pricina mâniei vrăjmașului mântuirii.“

„Era limpede că această învinuire era cel mai puternic temei găsit de duhurile cele rele pentru pierzania mea, părea că din ea le venea mai multă putere pentru a îndrăzni să mă atace, și acum cu urlete înverșunate se învârteau cu iușime în jurul nostru, neîngăduindu-ne să mergem mai departe.“

„Mi-am amintit o rugăciune și am început să mă rog, chemând în ajutor pe acei sfinți ale căror nume le cunoșteam și îmi veneau în minte. Însă aceasta nu i-a înspăimântat pe vrăjmașii mei. Creștin jalnic, necunoscător, creștin numai cu numele, mi-am amintit atunci, se pare aproape pentru prima dată în viață, de cea care este numită Mijlocitoarea creștinilor.“

„Și este limpede că rugăciunea mea către Ea era arzătoare, este limpede că sufletul îmi era plin de groază, căci numai ce mi-am amintit și i-am spus numele, că în jurul nostru a apărut deodată un fel de pâclă albă ce a început repede să învâluie ceata cea urâtă a duhurilor rele. Ea i-a ascuns pe aceștia privirii mele înainte ca ei să poată da înapoi. Urletele și vorbele au răsunat încă multă vreme, însă deoarece erau din ce în ce mai slabe și se auzeau mai stins, mi-am putut da seama că înfricoșătorii urmăritori rămâneau tot mai în urmă.“¹

5. *Experierea vămilor înainte de moarte*

Din nenumărate pilde se poate vedea cât de însemnată și de vie este pentru suflet experiența întâlnirii cu demonii vămilor văzduhului după moarte. Însă această experiență nu se mărginește neapărat la vremea ce urmează îndată după moarte. Am văzut deja că Sfântul Antonie cel Mare a văzut vămile în timpul unei experiențe „din afară de trup“, în vremea rugăciunii. Tot așa, Sfântul Ioan Scărarul înfățișează o experiență trăită de un monah înainte de moarte:

„Cu o zi înainte de a se săvârși, fu răpit cu mintea și, cu ochii deschiși, privi spre dreapta și spre stânga patului. Și, ca tras la socoteală, zicea în auzul tuturor celor de față, odată: «Da, așa e, e adevărat, dar am postit pentru aceasta atâția ani»; altă dată: «Nu, mințiți, aceasta n-am făcut-o». Apoi iarăși: «Da, aceasta e adevărat, dar am plâns, am slujit». Dar la unele zicea și așa: «Da, e adevărat, pentru acestea n-am ce să spun; dar la Dumnezeu este și milă». Era o priveliște înfricoșătoare, înspăimântătoare și o tragere la socoteală

¹ „Unbelievable for Many but Actually a True Occurrence“, în *Orthodox Life*, iulie-august, 1976.

nevăzută și neîndurată. Și ceea ce era și mai înfricoșător, era că-l osândeau și pentru cele ce nu făcuse. Vai! Sihastrul și pustnicul spunea la unele din greșalele lui: «La acestea n-am ce să zic»; el care era de vreo 40 de ani călugăr și avea lacrimile. ...Și așa, tras la socoteală, s-a despărțit de trup. Care i-a fost judecata, sau care sfârșitul, sau care hotărârea cu privire la el, sau care, sfârșitul tragerii la socoteală? El nu l-a făcut nicidecum cunoscut.¹

Într-adevăr, întâlnirea de după moarte cu vămile este numai o formă anume, de sfârșit, a luptei purtate de fiecare suflet de creștin toată viața. Episcopul Ignatie scrie: „Întocmai precum învierea sufletului creștin din moartea păcatului se săvârșește în timpul peregrinării sale pământești, tot așa se petrece aici, pe pământ, în chip tainic, încercarea lui de către puterile văzduhului, înlănțuirea lui de către ele sau izbăvirea de ele; la vremea umblării prin văzduh (după moarte) această dezrobire sau înlănțuire este numai arătată“ (vol. III, p. 159). Unii sfinți, precum Macarie cel Mare – a cărui trecere prin vămi a fost văzută de mai mulți dintre ucenicii săi –, au urcat prin vămi fără a întâmpina vreo împotrivire, deoarece ei se luptaseră cu „vameșii“ diavolești și câștigaseră lupta încă din viața aceasta. Iată acea întâmplare din viața Sfântului:

„Sosind ziua [săvârșirii Sfântului Macarie], un heruvim cu mulțime de îngeri, stând înaintea dumnezeiescului părinte, i-a zis: «Scoală-te, următorule al lui Dumnezeu, și mergi cu noi la viața veșnică; ridică-ți ochii tăi împrejur și vezi câte cete fără trupuri și de sfinți s-au trimis ție de la Atotțiitorul, ca să te aducă la Sine. Vezi soborul apostolilor, adunarea prorocilor, mulțimea mucenicilor, ceata arhierilor și a pustnicilor, unirea cuvioșilor și a dreptilor.» (...) Acel sfânt suflet, fiind ridicat de heruvimi și spre cer suindu-se, unii din părinți priveau cu ochii sufletești pe diavolii cei din văzduh cum stau departe și strigau: «O! de ce slavă te-ai învrednicit, Macarie». Iar Sfântul le răspundea: «Nu, căci încă mă tem, pentru că nu mă știu de am făcut vreun lucru bun.» Apoi vrăjmașii cei ce erau în văzduh, strigau: «Cu adevărat ai scăpat de noi, Macarie». Iar el le zicea: «Ba nu, căci îmi mai trebuie ceva ca să scap». Și fiind acum înăuntrul porților cerești, diavolii plângând, strigau: «A scăpat de noi, a scăpat!». Iar el cu mare glas le-a răspuns: «Cu adevărat am scăpat de meșteșugirile voastre, cu puterea Hristosului meu fiind îngrădit».²

„Sfinții cei mari ai lui Dumnezeu trec atât de slobozi prin străjile din văzduh ale puterilor întunecate, pentru că în vremea vieții lor pământești ei poartă un război neîndurat cu acestea și, câștigând biruința, dobândesc în adâncurile inimii lor o desăvârșită slobozenie față de păcat, devin biserică și

¹ *Ladder of Divine Ascent*, trad. Arhim. Lazarus Moore, Eastern Orthodox Books, 1977, pp. 120-121. [„Scara Dumnezeiescului urcuș“, în *Filocalia IX*, EIBMBOR, București, 1980, pp. 179-180] (n. tr.).

² Textul în limba română a fost preluat din *Viețile Sfinților* pe luna ianuarie, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, 1993, pp. 368-369 (n. tr.).

altar al Duhului Sfânt, făcându-și locașul minții de nepătruns pentru îngerii cei căzuți.”¹

6. Judecata particulară

În teologia dogmatică ortodoxă trecerea prin vămile văzduhului face parte din *judecata particulară*, prin care se hotărăște soarta sufletului până la Judecata de Apoi. Atât judecata particulară, cât și Cea de pe urmă, sunt săvârșite de îngeri, care slujesc împlinirea dreptății dumnezeiești: *Așa va fi la sfârșitul veacului: vor ieși îngerii și vor despărți pe cei răi din mijlocul celor drești. Și îi vor arunca în cuptorul cel de foc* (Mt. 13, 49-50).

Creștinii ortodocși au șansa de a avea învățătura privitoare la vămile văzduhului și judecata particulară înfățișată limpede în numeroase scrieri patristice și Vieți ale Sfinților, dar orice om, dacă ar cugeta cu atenție asupra Sfintei Scripturi numai, nimic altceva, tot ar ajunge la o învățătură foarte asemănătoare. Astfel, Billy Graham, un predicator neoprotestant, scrie în cartea sa despre îngeri: „În momentul morții duhul părăsește trupul și străbate aerul. Însă Scriptura ne învață că acolo pândește diavolul. El este «stăpânitorul puterii văzduhului» (Efes. 2, 2). Dacă ni s-ar deschide ochii înțelegerii, probabil am vedea văzduhul plin de demoni, dușmanii lui Hristos. Dacă satana a putut să îi pună piedici îngerului lui Daniel timp de trei săptămâni, în vremea misiunii lui pe pământ, ne putem imagina împotrivirea pe care o poate întâlni creștinul la moarte... Momentul morții este ultima ocazie a satanei de a ataca pe adevăratul credincios; dar Dumnezeu Și-a trimis îngerii să ne păzească atunci.”²

7. Vămile: o piatră de încercare pentru autenticitatea experienței de după moarte

Este limpede că toate cele înfățișate în acest capitol nu sunt nicidecum același lucru cu „vederea retrospectivă” asupra vieții descrisă atât de des în experiențele „de după moarte” de astăzi. Aceasta din urmă nu are nimic de la Dumnezeu, nimic privitor la judecată; pare mai degrabă a fi o experiență psihologică, o recapitulare făcută de conștiința personală. Lipsa judecății și chiar „simțul umorului”, trăsături pomenite de mulți ca aparținând făturii nevăzute care însoțește „vederea retrospectivă” sunt, mai întâi de toate, o oglindire a înfricoșătoarei lipse de seriozitate cu privire la viață și moarte a celor mai mulți oameni din lumea apuseană. Acesta este, de asemenea, motivul pentru care până și hindușii din „înapoiata” Indie trăiesc experiențe ale morții mai

¹ Ep. Ignatie, *Scrieri*, vol. III, pp. 158-159.

² Billy Graham, *Angels, God's Secret Messengers*, Doubleday, New York, 1975, pp. 150-151.

însământătoare decât cea mai mare parte a apusenilor: chiar și fără lumina-rea cea adevărată a creștinismului, ei tot au păstrat o atitudine mai serioasă față de viață decât cei mai mulți din Apusul ușuratic „post-creștin“.

Trecerea prin vămi – care este un fel de piatră de încercare pentru autenticitatea experiențelor de după moarte – nu apare deloc în descrierile experiențelor din vremea noastră, iar temeiul pentru aceasta nu trebuie căutat prea departe. Sunt multe semne – lipsa îngerilor care vin să ia sufletul, lipsa judecății, ușurătatea multora dintre relatări, chiar și scurta durată a experiențelor (de obicei cam între cinci și zece minute, față de cele din Viețile Sfinților și alte scrieri ortodoxe, care țin de la câteva ceasuri până la câteva zile) – care arată că aceste experiențe, deși uneori sunt foarte impresionante și cu neputință de tâlcuit prin vreo lege firească cunoscută științei medicale, nu sunt profunde. Dacă ele chiar sunt experiențe ale morții, atunci nu cuprind decât începutul drumului străbătut de suflet după moarte; ele se petrec în antecamera morții, cum s-ar spune, înainte ca hotărârea lui Dumnezeu cu privire la acel suflet să devină nestrămutată (ceea ce se arată prin venirea îngerilor după suflet), când sufletul încă se mai poate întoarce în trup prin mijloace firești.

Cu toate acestea, mai trebuie să dăm o explicație mulțumitoare experiențelor trăite în zilele noastre. Ce sunt aceste frumoase peisaje care sunt văzute adesea? Unde se găsește acest oraș „ceresc“ pe care îl zăresc oamenii? Ce este tot acest tărâm „din afară de trup“ cu care oamenii intră în legătură în prezent?

Putem găsi răspunsul la aceste întrebări cercetând un gen de literatură diferit de scrierile ortodoxe pomenite mai sus – o literatură de asemenea întemeiată pe experiența personală, care este mult mai cuprinzătoare – în ceea ce privește observațiile făcute precum și concluziile trase – decât experiențele „de după moarte“ de astăzi. Asupra acestei literaturi s-au aplecat și Dr. Moody și alți cercetători și în ea au găsit într-adevăr asemănări însemnate cu cazurile clinice care au stârnit interesul contemporan pentru viața de după moarte.

8. Învățătura Episcopului Teofan Zăvorâtul privind vămile văzduhului

Episcopul Ignatie Briancianinov a fost cel mai de seamă apărător al învățăturii ortodoxe despre vămile văzduhului în Rusia veacului al XIX-lea, atunci când atât necredincioșii cât și adepții modernismului începuseră deja să vorbească disprețuitor despre ea; dar nici Episcopul Teofan Zăvorâtul nu a fost un apărător mai puțin puternic al acestei învățături, pe care o socotea a face parte din învățătura ortodoxă despre războiul cel nevăzut sau lupta duhovnicească cu demonii. Redăm aici una dintre afirmațiile sale privind vămile, cuprins în tâlcuirea pe care o face versetului 80 al Psalmului 118: *Să fie inima mea fără prihană întru îndreptările Tale, ca să nu mă rușinez.*

„Prorocul nu spune cum și unde «să nu se rușineze». Cel mai apropiat moment în care nu se va rușina este momentul stărnirii furtunilor lăuntrice...

Al doilea moment în care nu se va rușina este momentul morții și al trecerii prin vămi. Oricât de primitivă li se pare celor „deștepți” ideea despre vămi, totuși nu vor putea scăpa de ele. Ce caută acești vameși la cei care trec prin vămi? Caută să vadă dacă nu cumva au marfa lor. Iar marfa lor care este? Patimile. La cel care are inima neprihănită și străină de patimi nu pot găsi nimic de care să se poată lega; dimpotrivă, trăinicia inimii lui îi va lovi pe ei înșiși ca niște săgeți fulgerătoare. Cu privire la acest lucru, unul dintre cei mai puțin învățați a spus următoarele: vămile se prezintă ca ceva înfricoșător. Dar este foarte posibil ca diavolii, în loc de ceva înfricoșător, să prezinte ceva încântător. După toate aparențele patimilor, ei i-ar putea prezenta lucruri încântătoare și atrăgătoare sufletului care trece de la o vamă la alta. Atunci când, în cursul vieții pământești, din inimă sunt alungate patimile și în locul lor sunt sădite virtuțile opuse lor, orice lucru încântător i-ai prezenta, sufletul, care nu are nici o înclinație spre el, trece pe lângă el, îndepărtându-se cu dezgust. Dar când inima nu este curățită, spre patima spre care este ea înclinată cel mai mult se avântă și sufletul. Diavolii îl iau în primire, ca niște prieteni, iar apoi știu ei unde să îl ducă. Și este foarte îndoielnic ca sufletul, atât timp cât în el mai rămân înclinațiile spre obiectele anumitor patimi, să nu fie rușinat la vămi. Aici rușinea constă în faptul că sufletul se aruncă singur în iad.

Însă ultimul moment în care prorocul nu vrea să fie rușinat este la Înfricoșătoarea Judecată, înaintea feței Judecătorului Celui Atotvăzător...¹

¹ *Psalmul o sută optsprezece, tâlcuit de Episcopul Teofan*, Moscova, 1891, reeditat la Jordanville, 1976, pp. 289-290; a se vedea rezumatul în limba engleză publicat de New Diveyevy Convent, Spring Valley, N.Y., 1978, p. 24. [Sf. Teofan Zăvorâtul, *Călăuză către viața duhovnicească, Tâlcuire la Psalmul 118*, Ed. Egumenița, Galați, 2004, pp. 240-241] (n. tr.).

CAPITOLUL VII

Experiențele „din afară de trup“ în literatura ocultă

Aproape întotdeauna cercetătorii fenomenului experiențelor „din afară de trup“ din zilele noastre caută explicația acestei probleme în acea formă de literatură ce pretinde a fi întemeiată pe experiența lumii „din afară de trup“: literatura ocultă scrisă de-a lungul veacurilor, de la *Cărțile morților* din Egipt și Tibet până la cei care predau și experimentează învățătura ocultă în zilele noastre. Pe de altă parte, aproape nici unul dintre acești cercetători nu ia foarte în serios învățătura creștină privind viața de după moarte sau izvoarele scripturistice și patristice pe care ea se întemeiază. De ce?

Motivul este foarte simplu: învățătura creștină vine din descoperirea făcută de Dumnezeu omului cu privire la soarta sufletului după moarte și insistă cel mai mult asupra stării de pe urmă a sufletului, din Rai sau din iad. Cu toate că există și o bogată literatură creștină ce înfățișează cele ce se petrec cu sufletul după moarte, întemeiată pe experiențe nemijlocite după moarte sau din afară de trup (prezentată în capitolul precedent, despre vămi), această literatură are neîndoiește un loc mai puțin însemnat decât învățătura creștină de căpătâi despre starea de pe urmă a sufletului. Scrierile întemeiate pe experiența creștină sunt folosite mai ales pentru a explica și a face mai vii învățăturile fundamentale ale Ortodoxiei.

Însă în literatura ocultă lucrurile se petrec invers: cea mai mare însemnătate o are experiența sufletului pe tărâmul „din afară de trup“, în vreme ce starea de pe urmă a sufletului este lăsată de obicei nelămurită sau la dispoziția părerilor și ghicelilor personale, presupuse a fi întemeiate pe aceste experiențe. Cercetătorii vremurilor noastre sunt mult mai ușor atrași de experiențele scriitorilor oculti (care par a putea oferi măcar într-o anumită măsură posibilitatea cercetării „științifice“) decât de învățătura creștină, care cere un angajament de credință și încredere, precum și o viețuire duhovnicească potrivită ei.

Vom încerca în acest capitol să arătăm unele dintre capcanele acestei abordări, care nu este nicidecum atât de „obiectivă“ precum li se pare unora, și să cântărim experiențele oculte „din afară de trup“ din perspectiva creștinismului ortodox. Pentru aceasta, trebuie să cercetăm câteva dintre scrierile oculte folosite de cercetătorii de astăzi pentru a explica experiențele „de după moarte“.

1. *Cartea tibetană a morților*

*Cartea tibetană a morților*¹ este o carte budistă din veacul al VIII-lea, care probabil cuprinde tradiții pre-budiste dintr-o perioadă mult mai veche. Titlul ei tibetan este „Eliberare prin auz pe planul de după moarte” și este descrisă de către editorul englez ca fiind „un manual mistic de călăuzire în lumea de dincolo, care este plină de amăgiri și cuprinde multe tărâmurii” (p. 2). Cartea se citește la căpătâiul persoanelor ce au murit de puțină vreme, pentru folosul sufletului, căci, după cum se spune chiar în ea, „în clipele morții apar diferite închipuiri înșelătoare” (p. 151). Acestea, după cum notează editorul, „nu sunt adevărate, ci nimic mai mult decât ... (propriile) impulsuri mentale care au dobândit o formă personificată” (p. 31). În etapele mai târzii din cele 49 de zile de experiențe „de după moarte” înfățișate în carte, se văd atât zeități „pașnice” cât și zeități „mânioase” – iar toate acestea, potrivit învățaturii budiste, sunt socotite închipuiri. (Vom analiza mai jos, când vom cerceta ce fel de tărâm este acesta, de ce vedeniile sunt într-adevăr în mare parte închipuiri). Sfârșitul întregului proces este căderea de la urmă a sufletului într-o „reîncarnare” (despre care vom vorbi, de asemenea, mai jos), socotită de învățătura budistă ca fiind un rău de care trebuie să te ferești cu ajutorul instruirii budiste. Dr. C. G. Jung, în Comentariul său psihologic privitor la această carte, găsește că aceste vedenii seamănă foarte mult cu descrierile lumii de după moarte din literatura spiritistă a Apusului modern – amândouă „îți dau sentimentul greșos al desăvârșitei stupidități și banalități a mesajelor primite din «lumea spiritelor»” (p. 11).

Există asemănări izbitoare între *Cartea tibetană a morților* și experiențele de astăzi, din două puncte de vedere, ceea ce explică interesul Dr. Moody și al altor cercetători pentru această carte. Mai întâi, experiența „din afară de trup” din primele clipe ale morții este în esență la fel cu cea descrisă în experiențele zilelor noastre (precum și în literatura ortodoxă): sufletul celui ce s-a săvârșit apare ca un „trup strălucitor ireal” care poate fi văzut de alte făpturi de aceeași fire, dar nu de oameni în trup; la început nu cunoaște dacă este viu sau mort; vede oameni în jurul trupului său, aude vaietele celor care îl jelesc, și are toate simțurile; se poate mișca nestânjenit și poate trece prin obiecte solide (pp. 98-100, 156-160). A doua asemănare este existența unei „lumini primare limpezi care este văzută în momentul morții” (p. 89), socotită de cercetătorii a fi „ființa de lumină” descrisă de mulți oameni în zilele noastre.

Nu există nici un fel de îndoială că cele înfățișate în *Cartea tibetană a morților* se întemeiază pe o oarecare experiență „din afară de trup”. Însă vom vedea în continuare că starea propriu-zisă de după moarte este numai una

¹ *The Tibetan Book of the Dead*, ed. de W. Y. Evans-Wentz, ed., Oxford University Press, Paperback ed., 1960.

dintre aceste experiențe, și că trebuie să ne păzim a accepta că orice fel de experiență „din afară de trup“ este o descoperire a ceea ce se întâmplă de fapt cu sufletul după moarte. Și experiențele mediilor apusene pot fi autentice; dar cu siguranță ele nu transmit mesaje adevărate din partea celor morți, precum pretind a face.

Există o oarecare asemănare între *Cartea tibetană a morților* și mult mai vechea *Carte egipteană a morților*¹. Aceasta din urmă arată că după moarte sufletul trece prin multe schimbări și întâlnește mulți „zei“. Însă nu există o tradiție de tâlcuire a acestei cărți și, în lipsa acesteia, cititorul modern nu poate decât să ghicească înțelesul câtorva dintre simbolurile cărții. În carte se spune că cel care a murit ia, rând pe rând, chip de rândunică, de șoim de aur, de șarpe cu picioare de om, de crocodil, de bătlan, de floare de lotus, etc., și se întâlnește cu ciudate „zeități“ și făpturi din alte lumi („Cele Patru Maimuțe Sfinte“, zeița-hipopotam, fel de fel de zei cu cap de câine, șacal, maimuță, pasăre etc.).

Experiențele complicate și nelămurite ale tărâmului „de după moarte“ înfățișate în această carte se deosebesc izbitor de limpezimea și simplitatea experiențelor creștine. Cu toate că este cu puțință ca și ea să fie întemeiată pe anumite experiențe reale „din afară de trup“, cartea aceasta este tot atât de plină de vedenii amăgitoare ca și cea tibetană și, cu certitudine, nu poate fi socotită o înfățișare corectă a stării de după moarte a sufletului.

2. Scrierile lui Emanuel Swedenborg

O altă scriere ocultă studiată de cercetătorii contemporani oferă mai multă nădejde de a putea fi înțeleasă, căci vine din vremurile noastre moderne, are o mentalitate cu desăvârșire apuseană și pretinde a fi creștină. Scrierile vizionarului suedez Emanuel Swedenborg (1688-1722) înfățișează vedenii ale unei alte lumi, care au început să i se arate pe când era între două vârste. Înainte de aceasta, el era un intelectual european tipic din veacul al XVIII-lea, bun cunoscător al multor limbi, un învățat, om de știință și inventator, prezent în viața cetății ca supraveghetor al industriei miniere suedeze și membru al Camerei Nobililor – pe scurt, un „om universal“ din vremurile de început ale științei, când încă mai era cu puțință ca un om să stăpânească aproape întreaga știință a vremii sale. A scris în jur de 150 de lucrări științifice, dintre care unele (de pildă, *Creierul*, un tratat de anatomie în patru volume) erau cu mult înaintea științei din zilele sale.

La vârsta de 56 de ani, el și-a îndreptat atenția către lumea nevăzută și în ultimii 25 de ani ai vieții sale a scris un număr uriaș de lucrări religioase în care a înfățișat Raiul, iadul, îngerii și duhurile, toate aceste lucrări fiind întemeiate pe experiența sa personală.

¹ *The Book of the Dead*, trad. de E. A. Wallis Budge, Bell Publishing Co., N. Y., 1960.

Felul cum înfățișează el lumile nevăzute este descumpănitor terestru; dar în general se potrivește cu descrierile din cele mai multe scrieri oculte. Când omul moare, spune Swedenborg, el pătrunde în „lumea spiritelor“, care se găsește la jumătatea drumului dintre Rai și iad.¹ Această lume, deși spirituală, nu materială, este atât de asemănătoare realității materiale, încât la început el nu știe că a murit (461); are același fel de „trup“ și simțuri ca atunci când era în trupul său pământesc. În clipa morții i se arată o vedenie luminoasă – ceva strălucitor și nelămurit (450) – și se face o „recapitulare“ a vieții sale și a faptelor bune și rele. Omul se întâlnește cu prietenii și cunoștii săi din această lume (494) și pentru o vreme viețuiește în chip foarte asemănător celui de pe pământ, numai că totul este mult mai „lăuntric“; se simte atras către acele lucruri și persoane pentru care are dragoste, iar realitatea este zidită prin gând – îndată ce se gândește la o persoană iubită, ea apare, ca și cum ar fi fost chemată (494). După ce omul se obișnuiește să fie în această lume a spiritelor, prietenii lui îl învață cu privire la Rai și iad și merge în felurite orașe, grădini și parcuri (495).

În această lume de mijloc „a spiritelor“ omul este „pregătit“ pentru Rai printr-un proces de instruire care durează între câteva zile și un an (498). Însă chiar „Raiul“, așa cum este el înfățișat de Swedenborg, nu se deosebește prea mult de „lumea spiritelor“ și amândouă se aseamănă foarte tare lumii de pe pământ (171). Întocmai ca aici, în „Rai“ se găsesc curți și săli, parcuri și grădini, case și dormitoare pentru „îngeri“, cu multe straie de schimb pentru aceștia. Există guverne și legi și tribunale – toate fiind, desigur, mai „spirituale“ decât pe pământ. Sunt și biserici și slujbe bisericesti, cu clerici care țin predici și se zăpăcesc dacă cineva din comunitate nu este de acord cu ei. De asemenea, se săvârșesc căsătorii, există școli, creșterea și educarea copiilor, o viață a cetății – pe scurt, aproape orice lucru de pe pământ care poate deveni „spiritual“. Swedenborg a vorbit personal cu mulți dintre „îngerii“ din Rai (pe care îi socotea a fi numai sufletele celor morți), precum și cu ciudații locuitori de pe Mercur, Jupiter și alte planete; el a vorbit cu Martin Luther în „Rai“ și l-a înduplecat să creadă în ideile sale, însă nu a izbutit să îl facă pe Calvin să lepede credința lui în predestinare. „Iadul“ este înfățișat tot ca un loc asemănător cu pământul, ai cărui locuitori sunt iubitori de sine și săvârșesc fapte rele.

Se poate înțelege cu ușurință de ce cei mai mulți dintre oamenii din vremea lui Swedenborg l-au socotit a fi nebun și de ce până chiar de curând vedeniile sale au fost rareori luate în serios. Cu toate acestea, întotdeauna au existat anumite persoane care au recunoscut că, deși vedeniile sale erau ciudate, el era cu adevărat în legătură cu realitatea cea nevăzută: mai tânărul său

¹ Emanuel Swedenborg, *Heaven and Hell*, trad. de George F. Dole, Swedenborg Foundation, Inc., N. Y., 1976, partea 421; numerele dintre paranteze din text arată părțile din această carte.

contemporan, filosoful german Immanuel Kant, unul dintre întemeietorii de frunte ai filosofiei moderne, l-a luat foarte în serios și a crezut în cele câteva exemple ale „clarviziunii“ lui Swedenborg ce erau cunoscute în întreaga Europă; iar filosoful american Emerson, în lungul său eseu despre el din *Oameni importanți (celebri)*, l-a numit „unul dintre mastodonții literaturii, cu care nu se pot măsura facultăți întregi de învățați de rând“. Astăzi, desigur, renașterea interesului pentru ocultism l-a readus în atenție ca fiind un „mistic“ și un „vizionar“ fără nici o legătură cu creștinismul dogmatic; îndeosebi cei care cercetează experiențele „de după moarte“ au găsit asemănări însemnate între descoperirile lor și felul cum înfățișează el primele clipe de după moarte.

Nu încapе îndoială că Swedenborg era într-adevăr în legătură cu duhuri nevăzute și că de la ele își primea „revelațiile“. Cercetând *cum* primea el aceste „revelații“ vom afla care este adevăratul tărâm unde sălășluiesc aceste duhuri.

Istoria legăturii lui Swedenborg cu duhurile nevăzute – pe care a consemnat-o foarte amănunțit în două tomuri groase, *Jurnalul viselor și Jurnalul spiritual* (2300 de pagini) – se arată a avea întocmai trăsăturile stabilirii unei legături cu demonii văzduhului, așa cum a înfățișat-o Sfântul Ignatie. Din copilărie, Swedenborg a practicat o formă de meditație ce cuprindea relaxare și concentrare puternică; cu timpul, a început să vadă în timpul meditației o flacără minunată, pe care a primit-o cu încredere și a înțeles-o ca fiind un semn că ideile sale sunt „încuviințate“. Aceasta l-a pregătit pentru deschiderea comunicării cu lumea duhurilor. Mai târziu a început să Îl viseze pe Hristos și că este primit într-o lume a „nemuritorilor“ și încetul cu încetul a devenit conștient de prezența „spiritelor“ în jurul său. În cele din urmă, duhurile au început să i se arate când era treaz. Prima experiență de acest fel s-a petrecut când era la Londra: într-o noapte, după ce mâncase prea mult, a văzut deodată o întunecime și reptile târându-se pe podea, apoi un om care ședea în colțul odăii și care a spus numai: „Nu mânca atât de mult“ și s-a făcut nevăzut în întuneric. Cu toate că s-a înspăimântat de această arătare, Swedenborg a avut încredere în ea ca fiind „bună“, deoarece îi dăduse un sfat „moral“. După aceea, cum însuși povestea, „în aceeași noapte omul acela mi s-a arătat iarăși, dar acum nu mă mai temeam. El a spus apoi că este Domnul Dumnezeu, Creatorul lumii și Răscumpărătorul, că mă alesese pe mine ca să le explic oamenilor sensul spiritual al Scripturii și că El însuși îmi va arăta ce să scriu despre aceasta. În noaptea aceea, ca să mă conving deplin de realitatea lor, mi s-au deschis lumile spiritelor, Raiul și iadul... După aceea, adesea zilnic, Domnul mi-a deschis ochii trupești, astfel încât în plină zi puteam pătrunde cu privirea în cealaltă lume și, pe deplin treaz, vorbeam cu îngerii și duhurile.“¹

¹ R. L. Tafel, *Documents Concerning Swedenborg*, vol. 1, pp. 35-6. Vezi Wilson Van Dusen, *The Presence of Other Worlds (The Psychological-Spiritual Findings of Emanuel Swedenborg)*, Har-

Este foarte limpede din această povestire că Swedenborg a fost deschis pentru legătura cu *lumea din văzduh a duhurilor căzute* și că tot ce i s-a descoperit mai târziu tot de acolo venea. „Raiul“ și „iadul“ pe care le-a văzut făceau de asemenea parte din lumea din văzduh, iar „revelațiile“ consemnate de el sunt o descriere a amăgirilor acelei lumi, pe care duhurile cele căzute le plăsmuiesc pentru cei lesne-crezători, pentru atingerea propriilor țeluri. Cercetând alte scrieri oculte vom găsi alte trăsături ale acestei lumi.

3. „Planul astral“ al teozofiei

Teozofia din veacurile XIX și XX, care este un amestec de idei oculte din Orient și din Apus, are o învățătură amănunțită privitoare la această lume a văzduhului, pe care o vede ca fiind formată din mai multe „planuri astrale“. („Astral“, având înțelesul de „referitor la stele“, este un cuvânt fantezist folosit pentru a vorbi despre nivelul de realitate „de deasupra celui pământesc.“). După cum se spune într-o scurtă înfățișare a acestei învățături, „planurile (astrale) cuprind sălaşurile tuturor entităților supranaturale, teatrul zeilor și al demonilor, vidul unde locuiesc formele gândurilor, zona populată de spiritele aerului și de alte elemente, precum și diferitele raiuri și iaduri cu gazdele lor îngerești și demonice... Cu ajutorul unor procedee rituale, unele persoane instruite cred că se pot «înălța pe planuri» și că pot cunoaște aceste zone fiind în stare de conștiență deplină.“¹

Conform acestei învățături, omul pătrunde în „planul astral“ (sau în „planurile“ astrale, după cum această lume este privită ca un întreg sau în „straturile“ ei deosebite) la moarte și, întocmai ca în scrierile lui Swedenborg, nu se petrece nici un fel de schimbare fulgerătoare a stării omului și nu se face nici o judecată; el viețuiește mai departe ca și până atunci, numai că în afara trupului, și începe să „traverseze toate sub-planurile planului astral, pe drumul spre lumea-rai.“² Fiecare sub-plan devine din ce în ce mai subțire și mai „lăuntric“, iar trecerea prin ele, departe de a fi amestecată cu teamă și nesigurantă, precum „vămile“ din creștinism, este o vreme a plăcerii și a bucuriei: „Bucuria vieții pe planul astral este atât de mare încât, prin comparație, viața în trup pare a nu fi deloc viață... Nouă din zece nu pot suferi întoarcerea în trup“ (Powell, p. 94).

Teozofia, născocirea mediului rus Elena Blavațkaia, a fost întemeiată la sfârșitul veacului al XIX-lea, ca o încercare de a oferi o explicație sistematică legăturilor stabilite de medii cu morții, care se înmulțiseră în Apus după

per and Row, N. Y., 1973, pp. 19-63, pentru o înfățișare a deschiderii „ochilor duhovnicești“ ai lui Swedenborg.

¹ Benjamin Walker, *Beyond the Body: The Human Double and the Astral Planes*, Routledge and Kegan Paul, London, 1974, pp. 117-118.

² A. E. Powell, *The Astral Body*, The Theosophical Publishing House, Wheaton, Ill., 1972, p. 123.

1848, momentul mării explozii a fenomenelor spiritiste în America. Până în ziua de astăzi, învățătura teozofică despre „planul astral“ (deși adesea nu este numită astfel) este învățătura comună folosită de medii și de alți ocultişti amatori pentru a explica experiențele lor în lumea spiritelor. Deși cărțile teozofice despre „planul astral“ sunt pline de aceeași „stupiditate și banalitate greșoasă“, socotită de Dr. Jung a caracteriza toată literatura spiritistă, totuși în spatele acestei banalități se găsește o filosofie de bază privitoare la realitatea celeilalte lumi, care atinge o coardă sensibilă în cercetătorii de astăzi. Concepția umanistă despre lume contemporană este mult mai binevoitoare față de o „cealaltă lume“ plăcută, iar nu dureroasă, care îngăduie o blândă „creștere“ sau „evoluție“ în locul caracterului definitiv al judecății, care oferă „o a doua șansă“ de a te pregăti pentru o realitate mai înaltă, în loc ca soarta veșniciei să îți fie hotărâtă după purtarea din viața pământească. Învățătura teozofiei oferă exact aceste trăsături cerute de „sufletul modern“ și pretinde a fi întemeiată pe experiență.

Pentru a da un răspuns creștin ortodox acestei învățături trebuie să privim mai îndeaproape la experiențele trăite pe „planul astral“. Dar unde să privim? Comunicările mediilor sunt în mod clar nevrednice de încredere și nedesluite; și oricum legătura stabilită cu „lumea spiritelor“ prin medii este prea lipsită de limpezime și prea indirectă pentru a fi o mărturie temeinică despre firea acelei lumi. Pe de altă parte, experiențele „de după moarte“ de astăzi sunt prea scurte și negrăitoare pentru a putea fi socotite mărturii despre ceea ce este cu adevărat lumea de dincolo.

Există însă o experiență de pe „planul astral“ care poate fi cercetată mai amănunțit. În limbajul teozofic ea este numită „proiectarea astrală“ sau „proiectarea trupului astral“. Este cu puțință, prin cultivarea anumitor tehnici ale mediilor, nu numai să intri în legătură cu duhurile cele fără trup, precum fac mediile de rând (atunci când ședințele lor nu sunt mincinoase), ci chiar să pătrunzi în lumea lor și să „călătorești“ printre ele. Putem fi îndreptățiți să privim cu neîncredere astfel de experiențe petrecute în vremurile de demult, însă iată că ele au devenit destul de răspândite – și nu numai în rândul ocultiştilor – în vremurile noastre și există deja o bogată literatură cuprinzând experiențe nemijlocite în această lume.

4. „Proiectarea astrală“

Creștinii ortodocși știu foarte bine că omul chiar poate fi înălțat deasupra mărginitei sale firi trupești și călători în țărâmurii nevăzute. Nu ne vom ocupa aici de natura precisă a acestei călătorii. Însuși Sfântul Apostol Pavel nu a știut dacă a fost „în trup sau în afară de trup“, atunci când a fost răpit până la al treilea cer (II Cor. 12, 2) și nu este nicidecum nevoie să facem presupu-

neri privitoare la felul în care trupul se poate face destul de subțire pentru a pătrunde în ceruri (dacă experiența sa chiar a fost „în trup“), nici cu privire la ce fel de „trup subțire“ ar putea îmbrăca sufletul în vremea unei experiențe „din afară de trup“ – dacă aceste lucruri chiar pot fi cunoscute în viața aceasta. Ne este de ajuns a ști că sufletul (cu orice fel de „trup“) într-adevăr poate fi înălțat prin harul lui Dumnezeu și poate vedea Raiul și lumea din văzduh a duhurilor de sub ceruri.

Adesea, în scrierile ortodoxe, astfel de experiențe sunt descrise ca fiind „în afară de trup“, precum a fost, de pildă, cea înfățișată mai sus, în care Sfântul Antonie a văzut „vămile“ în vreme ce se ruga. Episcopul Ignatie Briancianinov vorbește și el despre doi asceți din veacul al XIX-lea ale căror suflete au părăsit trupul în timp ce ei se rugau – Părintele Vasilisc din Siberia, care l-a avut ca ucenic pe vestitul Zosima, și Părintele schimonah Ignatie (Isaia), prieten al Episcopului Ignatie¹. Cea mai mișcătoare experiență „din afară de trup“ din *Viețile Sfinților* este probabil cea a Sfântului Andrei cel Nebun pentru Hristos, din Constantinopol (veacul al X-lea), care, în vreme ce trupul său zăcea la vedere în zăpadă, pe străzile cetății, a fost înălțat cu duhul și a văzut Raiul și al treilea cer, despre care i-a povestit în parte ucenicului său, care a consemnat această trăire (*Viețile Sfinților*, 2 octombrie).

Astfel de experiențe se petrec numai prin harul lui Dumnezeu și nu au nimic de-a face cu voința sau dorința oamenilor. Însă „proiectarea astrală“ este o experiență „din afară de trup“ care poate fi urmărită și pornită prin anumite tehnici. Ea este o formă deosebită a ceea ce Episcopul Ignatie numea „deschiderea simțurilor“ și, de vreme ce legătura cu duhurile le este oprită oamenilor, afară numai dacă se petrece prin lucrarea nemijlocită a lui Dumnezeu, este limpede că lumea la care se poate ajunge astfel nu este cerul, ci numai tărâmul din văzduh, de sub ceruri, unde sălășluiesc duhurile cele căzute.

Scrierile teozofice care înfățișează amănunțit această experiență sunt atât de pline de păreri și interpretări oculte, încât nu sunt aproape de nici un folos pentru a arăta cum sunt *de fapt* experiențele din această lume. Dar în veacul al XX-lea a apărut un alt fel de literatură despre ele: odată cu începutul cercetărilor și experimentelor din domeniul „parapsihologiei“, unii oameni au descoperit, fie din întâmplare, fie prin experimente, că pot trăi „proiectarea astrală“. Acești oameni au scris cărți în care își descriu experiențele folosind un limbaj neocult; iar unii cercetători au strâns și studiat relatări despre experiențele „din afară de trup“ și au scris privitor la acestea într-un limbaj mai degrabă științific, iar nu ocult. În cele ce urmează vom discuta unele dintre aceste cărți.

Fața „pământescă“ a experiențelor „din afară de trup“ este bine descrisă într-o carte scrisă de directorul Institutului de Cercetare psiho-fizică din Ox-

¹ Ep. Ignatie, *Scrieri*, vol. III, p. 75.

ford, Anglia.¹ În urma unei rugăminți transmise prin presa scrisă britanică și posturile de radio, în septembrie 1966, Institutul a primit în jur de 400 de răspunsuri de la oameni care spuneau că au trăit ei înșiși experiențe în afară de trup. Un asemenea număr arată atât faptul că experiențele acestea nu sunt deloc rare în zilele noastre, cât și că cei care le-au trăit sunt mult mai deschiși spre a vorbi despre ele fără să se teamă că vor fi socotiți „nebuni”. Dr. Moody și alți cercetători au descoperit aceleași lucruri cu privire la experiențele „de după moarte”. Aceste 400 de persoane au primit două chestionare și cartea a fost rodul comparării și analizării răspunsurilor date întrebărilor de acolo.

Aproape toate experiențele cuprinse în carte s-au petrecut fără voia oamenilor, din pricina a felurite stări trupești: stres, istovire, boală, accident, anestezie, somn. Mai toate au avut loc în apropierea trupului (nu în vreo lume a „spiritelor”), iar constatările se aseamănă foarte mult celor făcute de oamenii care au trăit experiențe „de după moarte”: persoana își vede trupul din „afară”, are toate simțurile (chiar dacă era surd sau orb atunci când era în trup), nu poate atinge sau intra în legătură cu ceea ce îl înconjoară, „plutește” în aer având un sentiment foarte puternic de plăcere și de bine; mintea îi este mai limpede decât de obicei. Unii au povestit cum s-au întâlnit cu rude ce muriseră sau cum au călătorit pe niște meleaguri ce nu păreau a face parte defel din realitatea obișnuită.

Un cercetător al experiențelor „din afară de trup”, geologul englez Robert Crookall, a adunat un număr uriaș de relatări despre astfel de trăiri, atât de la adepți ai ocultismului și medii, cât și de la oameni obișnuiți. El rezumă astfel experiența: „Un trup-copie, sau o «dublură» se naște din trupul fizic și se așeza undeva deasupra acestuia. Când «dublura» se despărțea de trup, avea loc o «întrerupere» a stării de conștiință (tot așa cum, la o mașină, schimbarea vitezelor produce o întrerupere temporară a transmisiei)...; adesea avea loc o recapitulare panoramică a vieții de până atunci, iar de obicei trupul golit era văzut de «dublura» ce ieșise din el. ...Cu toate că ne-am putea aștepta la acest lucru, nimeni nu a spus că ieșirea din trup a provocat durere sau teamă – totul părea perfect natural... Mintea, lucrând prin «dublura» ce se despărțise de trup, era mai cuprinzătoare decât în viața obișnuită... Uneori se petreceau fenomene ca telepatia, clarviziunea, cunoașterea viitorului. Adeseori au fost văzuți prieteni «morți». Mulți dintre cei care au vorbit despre experiențele lor au spus că au simțit intens că nu mai voiau să se întoarcă în trup și să revină în viața pământescă... Această structură generală a evenimentelor, nerecunoscută până acum, nu poate fi corect explicată prin ipoteza că toate experiențele de acest tip au fost vise și că toate «dublurile» descrise au fost simple halucinații. Pe de altă parte, poate fi explicată cu ușurință prin ipoteza

¹ Celia Green, *Out-of-the-Body Experiences*, Ballantine Books, N.Y., 1975.

că experiențele au fost reale și că «dublurile» văzute au fost trupuri cu un caracter obiectiv (deși trans-fizice).¹

Această descriere este aproape identică, idee cu idee, cu „modelul” experiențelor „de după moarte” prezentat de Dr. Moody (*Viața de după viață*, pp. 23-24). Asemănarea este atât de mare încât nu poate fi vorba aici decât de una și aceeași experiență. Așa stând lucrurile, putem în sfârșit să spunem ce este această experiență înfățișată de Dr. Moody și de alți cercetători, care trezește atât de mult interes și este pricina atâtor discuții în lumea apuseană de ani buni deja. Ea nu este chiar o experiență „de după moarte”, ci o experiență „din afară de trup”, care este anticamera unor experiențe mai extinse, fie cea a morții, fie cea numită uneori „călătoria astrală” (mai multe despre aceasta din urmă urmează mai jos). Cu toate că starea „în afară de trup” poate fi socotită „prima clipă” a morții – dacă moartea chiar survine după aceea –, este o greșeală grosolană să tragem din ea orice fel de concluzii despre starea „de după moarte”, în afară de a constata doar că sufletul continuă să trăiască și este conștient, fapte care, oricum, nu sunt tăgăduite aproape de nimeni dintre cei care cred cu adevărat în nemurirea sufletului.² Iar deoarece starea „în afară de trup” nu este nicidecum legată în mod necesar de moarte, mai trebuie și să avem foarte multă dreptă socotință atunci când cernem informația adusă de experiențele din această lume; mai precis, trebuie să ne întrebăm dacă vederea „Raiului” (sau a „iadului”) trăită de unii oameni astăzi are legătură cu adevărata înțelegere creștină a Raiului și iadului sau este numai o interpretare a unei experiențe firești (sau demonice) în tărâmul „din afară de trup”.

Dr. Crookall, cel mai minuțios cercetător de până acum din acest domeniu, folosind aceeași prudență și amănunte ce caracterizează cărțile sale dinainte, despre fosilele vegetale din Marea Britanie, a adunat mult material privitor la experiențele „Paradisului” și „Hadesului”. El le socotește a fi atât firești, cât și practic universale în starea „din afară de trup” și le deosebește astfel: „Cei care își părăsiseră trupul în mod firesc vedeau mai mult locuri luminoase și liniștite (ca din «Paradis»), un fel de pământ slăvit, în vreme ce (aceia care) ieșeau în mod forțat... se găseau în general în împrejurări relativ întunecate, încurcate și pe jumătate onirice, ce corespund «Hadesului» din vechime. Cei dintâi se întâlneau cu multe ajutoare (inclusiv rudele și prietenii «morți» pomeniți mai sus); ceilalți întâlneau uneori așa-zisi potrivnici fără trup” (pp. 14-15). Oamenii care au ceea ce Dr. Crookall numește o „constituție fizică de mediu” întotdeauna străbat mai întâi un „Hades” întunecat, învăluit în negură, iar apoi ajung într-un loc scăldat în lumină strălucitoare,

¹ Robert Crookall, *Out-of-the-Body Experiences*, The Citadel Press, Secaucus, N.J., 1970, pp. 11-13.

² Numai puține secte aflate departe de creștinismul istoric învață că sufletul „doarme” sau este „inconștient” după moarte: Martorii lui Iehova, Adventiștii de ziua a șaptea, etc.

ce pare a fi Paradisul. Acest „Paradis“ este descris în felurite chipuri (și de medii și de alți oameni) ca fiind „cel mai frumos peisaj văzut vreodată“, „un loc de o frumusețe minunată – o grădină întinsă, ca un parc –, și lumina este o lumină nemaivăzută pe mare sau pe pământ,“ „locuri frumoase“ cu „oameni îmbrăcați în alb“ (p. 117), „lumina a devenit foarte puternică“, „tot pământul strălucea“ (p. 137).

Pentru a explica aceste experiențe, Dr. Crookall folosește ipoteza existenței unui „pământ total“ ce cuprinde, la nivelul cel mai de jos, pământul vieții noastre de toate zilele, înconjurat de o sferă nematerială cu care se întrepătrunde, care în marginile ei de jos și de sus are brăiele „Hadesului“ și „Paradisului“ (p. 87). În mare, aceasta este o descriere a ceea ce în limbaj ortodox se numește lumea din văzduhul de sub ceruri a duhurilor celor căzute, sau, în teozofie, „planul astral“. Însă descrierile ortodoxe nu fac deosebiri geografice între părțile „de jos“ și „de sus“ și dau mai multă însemnătate înșelăciunilor diavolești care fac parte din acest tărâm. Dr. Crookall, fiind un cercetător laic, nu cunoaște nimic cu privire la acest aspect al lumii din văzduh, însă el dă mărturie, din punctul său „științific“ de vedere, despre un fapt de negrăită însemnătate pentru înțelegerea experiențelor „de după moarte“ și „din afară de trup“: *„Raiul“ și „iadul“ văzute de cei ce au trăit aceste experiențe sunt numai părți (sau arătări) ale lumii din văzduh a duhurilor și nu au nici o legătură cu adevărul Rai și adevărul iad din învățătura creștină, care sunt sălașurile veșnice ale sufletelor omenеști (și ale trupurilor înviate ale acestora), precum și ale duhurilor nemateriale. Oamenii aflați „în afară de trup“ nu pot „hoinări“ nestingheriți prin adevărul Rai și adevărul iad, care se deschid pentru suflete numai prin voia lămurită a lui Dumnezeu. Dacă unii „creștini“, aproape îndată după ce au „murit“, văd un „oraș ceresc“ cu „porți de sidex“ și „îngeri“, aceasta arată numai că ceea ce văd oamenii în lumea văzduhului atârnă într-o oarecare măsură de experiențele trecute și de așteptările lor, precum hindușii aflați pe moarte își văd propriile temple și „zeii“ lor hinduși. Adevăratele experiențe creștine ale Raiului și iadului (după cum vom vedea în capitolul următor) sunt cu totul altfel.*

5. „Călătoria astrală“

Aproape toate experiențele „de după moarte“ din ultima vreme au fost foarte scurte; dacă ar fi durat mai mult, ar fi fost urmate de moarte adevărată. Însă în starea „din afară de trup“, care nu este legată de condiții de „aproape-de-moarte“, este cu puțință o experiență mai îndelungată. Dacă ea durează îndeajuns, omul poate părăsi locul unde s-a aflat până atunci și poate pătrunde într-un peisaj cu desăvârșire nou – nu numai pentru o scurtă întrezărire a unei „grădini“, a unui „loc strălucitor“ sau a unui „oraș ceresc“, ci pentru a trăi o „aventură“

prelungită în tărâmul văzduhului. „Planul astral“, este limpede, se găsește în apropierea oricui și anumite experiențe critice (sau tehnici ale mediilor) îl pot „proiecta“ pe om să intre în legătură cu el. Într-una din cărțile sale, Dr. Carl Jung înfățișează experiența unei paciente, o femeie care a trăit o experiență „în afară de trup“ în vremea unei nașteri grele. Ea vedea doctorii și asistentele din jurul său, însă era conștientă că în spatele ei se găsea un peisaj nemaivăzut, ce părea a fi hotarul unei alte dimensiuni; a simțit că, dacă s-ar fi întors spre el, ar fi părăsit viața aceasta – dar în loc să o facă, ea s-a întors la trupul ei.¹

Dr. Moody a consemnat câteva astfel de experiențe, pe care le numește experiențe „hotar“ sau „limită“².

Cei care își induc voit experiența „proiectării astrale“ pot pătrunde adesea în această „altă dimensiune“. Nu demult descrierile făcute de cineva cu privire la „călătoriile“ sale în această dimensiune au căpătat o oarecare faimă, ceea ce i-a îngăduit să întemeieze un institut pentru experimente privitoare la starea „din afară de trup“. Dr. Elizabeth Kubler-Ross a făcut parte dintre studenții acestui institut. Ea e de acord cu concluziile lui Monroe despre asemănarea dintre experiențele „din afară de trup“ și starea „de după moarte“. În cele ce urmează vom reda pe scurt descoperirile acestui experimentator.³

Robert Monroe este un prosper om de afaceri american (președintele consiliului de administrație al unei corporații multimilionare), fără nici o credință religioasă. Experiențele sale „din afară de trup“ au început în 1958, înainte ca el să fie interesat în vreun fel de literatura ocultă, pe când făcea propriile sale experimente privitoare la tehnicile de învățare în timpul somnului. Acestea cuprindeau exerciții de concentrare și relaxare asemănătoare cu unele tehnici de meditație. După începerea acestor experimente, el a avut o experiență neobișnuită, aceea de a fi aparent lovit de o rază de lumină, ceea ce l-a lăsat paralizat pentru o vreme. După ce acest lucru s-a repetat de mai multe ori, el a început să „plutească“ în afara trupului, iar apoi să încerce să-și inducă această experiență și să înainteze în ea. În acest început al „călătoriilor“ sale oculte vedem aceleași trăsături de bază – o meditație pasivă, experiența unei „lumini“, o atitudine de încredere și deschidere față de experiențe noi și neobișnuite, toate împreună cu o viziune „practică“ asupra vieții și lipsa unei adânci cunoașteri sau trăiri a creștinismului – care l-au deschis pe Swedenborg pentru aventurile sale din lumea duhurilor.

La început, Monroe a „călătorit“ în locuri cunoscute de pe pământ – mai întâi în împrejurimi, apoi mai departe – cu câteva încercări izbutite de a adu-

¹ C. G. Jung, *The Interpretation of Nature and the Psyche*, Routledge and Kegan Paul, London, 1955, p. 128.

² *Life After Life*, pp. 54-57.

³ Robert A. Monroe, *Journeys Out of the Body*, Anchor Books (Doubleday), Garden City, New York, 1977 (prima ediție, 1971).

ce înapoi mărturii concrete ale experiențelor sale. După aceea a început să intre în legătură cu personaje „asemănătoare fantomelor“, prima experiență de acest fel făcând parte dintr-un experiment cu un mediu („ghidul indian“ trimis de mediu chiar a venit la el! – p. 52). În cele din urmă, a început să intre în legătură cu locuri ciudate, care nu păreau a fi pământești.

Însemnându-și amănunțit experiențele (pe care le înregistra îndată după întoarcerea în trup), el le-a împărțit în trei categorii, ca făcând parte din trei „tărâmurii“: „Tărâmul I“ este „aici și acum“, mediul firesc al acestei lumi. „Tărâmul II“ este un mediu „nematerial“, ce pare foarte întins, având aceleași trăsături ca „planul astral“. Acest loc este „mediul natural“ al „Celui de-al Doilea Trup“, cum numește Monroe entitatea care călătorește în acest tărâm. „Tărâmul II“ se întrepătrunde cu lumea materială și acolo stăpânesc legile gândului: „precum gândești, așa ești“, „cine se aseamănă se adună“, pentru a călători trebuie numai *să te gândești* unde vrei să ajungi. Monroe a vizitat felurite „locuri“ de pe acest tărâm, unde a văzut, de pildă, un grup de oameni purtând veșminte lungi, într-o vale îngustă (p. 81), precum și mai multe persoane în uniformă, care spuneau că sunt o „armată-țintă“ ce aștepta să i se dea însărcinări (p. 82). „Tărâmul III“ este o realitate ce pare asemănătoare cu pământul, însă, totuși, nu este ca nimic de pe acest pământ, având trăsături neobișnuit de anacronice; teozofii l-ar socoti, probabil, o parte mai „solidă“ a „planului astral“.

După ce și-a biruit în mare parte teama simțită la început când s-a aflat în aceste locuri necunoscute, Monroe a început să le exploreze și să descrie multe fapte cugetătoare întâlnite acolo. În unele „călătorii“ el a întâlnit prieteni de-ai săi „morți“ și a stat de vorbă cu ei, dar cel mai adesea a găsit acolo niște fapte ciudate, impersonale, care uneori l-au „ajutat“, dar de tot atâtea ori nu au răspuns când el le-a strigat, i-au spus cuvinte nelămurite, „mistice“, care semănau cu vorbele mediilor, fapte care ar fi putut să-i strângă mâna, dar ar fi putut la fel de bine să înfigă un cârlig în mâna ce li se întindea (p. 89). Monroe a recunoscut unele dintre aceste ființe ca fiind „potrivnici“: fapte cu chip de lighioane, cu trup ca de cauciuc, care puteau lua cu ușurință chip de câini, lilieci, sau al copiilor lui (pp. 137-140), precum și altele care l-au necăjit și chinuit și au râs numai, atunci când el a chemat (e adevărat, nu cu credință, ci numai ca un alt „experiment“) numele lui Iisus Hristos (p. 119).

Neavând o credință proprie, Monroe s-a deschis ideilor „religioase“ propuse de locuitorii acestui tărâm. I s-au încredințat viziuni „profetice“ asupra unor fapte viitoare, care uneori s-au petrecut așa cum le văzuse el (p. 145 și următoarele). Odată, când i-a apărut o rază albă de lumină la hotarul stării din afară de trup, el i-a cerut să răspundă întrebărilor sale despre acest tărâm. O voce din lăuntrul razei i-a răspuns:

„– Roagă-l pe tatăl tău să îți vorbească despre taina cea mare.“

Drept care, la următoarea experiență Monroe s-a rugat:

„– Tată, îndrumă-mă. Tată, spune-mi taina cea mare.“ (pp. 131-2)

Este limpede, din toate acestea, că Monroe, cu toate că și-a păstrat concepția „secularizată“ și „agnostică“, s-a predat cu totul pentru a fi folosit în voie de făpturile Tărâmului ocult (care, bineînțeles, sunt demoni).

Asemeni Dr. Moody și altor cercetători ai acestei lumi, Monroe scrie că, „în doisprezece ani de activități nemateriale, nu găsesc nici o dovadă care să sprijine ideile biblice de Dumnezeu și cealaltă viață într-un loc numit Rai“ (p. 116). Cu toate acestea, întocmai ca Swedenborg, teozofii și cercetători ca Dr. Crookall, el găsește în mediul „nematerial“ pe care l-a explorat „toate trăsăturile pe care noi le atribuim Raiului și iadului, care sunt numai parte a Tărâmului II“ (p. 73). În locurile aparent „cele mai apropiate“ de lumea materială el a găsit o zonă cenușiu-neagră locuită de „ființe ce mușcau și chinuiau“; aceasta, socotește el, ar putea fi „hotarul iadului“ (pp. 120-121), desul de asemănător cu brâul „Hades“ identificat de Dr. Crookall.

Însă foarte grăitoare este experiența „raiului“ făcută de Monroe. El a mers de trei ori într-un loc „de o pace desăvârșită“, plutind în nori calzi, pufoși, străbătuți de raze de lumină ce își schimbau neîncetat culoarea; a vibrat în armonie cu muzica unor coruri ce cântau fără cuvinte; împrejurul său se găseau făpturi fără nume, în aceeași stare, cu care nu a intrat în legătură. A simțit că acest loc era în chip absolut pentru el „acasă“ și a tânjit după el vreme de câteva zile după ce experiența a luat sfârșit (pp. 123-5). Acest „rai astral“, desigur, este piatra de temelie a învățaturii teozofice despre cât de „plăcută“ este lumea cealaltă. Însă cât de departe este el de adevărata învățătură creștină despre Împărăția Cerurilor, aflată cu mult în afara acestei lumi a văzduhului; Împărăția Cerurilor care, cu plinătatea ei de iubire și de caracter personal și cu simțirea conștientă a prezenței a lui Dumnezeu, a devenit cu desăvârșire străină necredincioșilor din vremurile noastre, care nu cer decât o „nirvană“ cu nori pufoși și lumini colorate! Duhurile căzute pot oferi cu ușurință o astfel de experiență a „raiului“; dar numai nevoița creștină și harul lui Dumnezeu pot înălța pe om în adevăratul Rai al lui Dumnezeu.

Monroe l-a întâlnit pe „dumnezeul“ raiului său de câteva ori. Aceasta, spune el, se poate petrece oriunde în „Tărâmul II“. „În toiul activității normale, oriunde s-ar desfășura ea, se aude din depărtare un Semnal, aproape ca trâmbițele crainicilor. Toți își păstrează calmul la auzul acestui Semnal și încetează să mai vorbească sau să facă ceea ce făceau până atunci. Acesta este Semnalul că El trece (sau Ei trec) prin Regatul propriu.

Nu are loc nici o închinare sau cădere în genunchi plină de cutremur. Ci, mai degrabă, atitudinea este foarte practică. Este un eveniment cu care toți sunt obișnuiți și supunerea are întâietate față de orice altceva. Nu există excepții.

La Semnal, tot ce are viață în sine se întinde pe jos... cu capul întors într-o parte, ca să nu Îl vadă când trece. Scopul pare a fi formarea unui drum viu pe care să meargă El... Nu se mișcă nimic, nici măcar un gând, când trece El....

În cele câteva dăți când mi s-a întâmplat acest lucru, m-am întins și eu pe jos, ca și ceilalți. În acele momente, gândul de a proceda altfel era de neconceput. Când trece El, se aude un sunet muzical foarte puternic și simți o forță vie iradiantă, irezistibilă, de o putere absolută, care atinge intensitatea maximă deasupra ta și se stinge în depărtare... Este o acțiune la fel de obișnuită ca oprirea la semafor într-o intersecție aglomerată sau așteptarea la barieră când s-a dat semnal că va trece un tren; ești nepăsător și totuși simți un respect tăcut pentru puterea reprezentată de trenul care trece. Evenimentul este de asemenea impersonal.

Oare acesta este Dumnezeu? Sau fiul lui Dumnezeu? Sau trimisul Său?“ (pp. 122-3).

În literatura ocultă a lumii, cu greu s-ar putea găsi o relatare mai vie a venirii satanei în propria sa împărăție, de către robii lui impersonali. Altundeva, Monroe descrie relația sa cu stăpânitorul ținutului în care a pătruns. Într-o noapte, cam la doi ani după începutul călătoriilor sale „în afara trupului“, a simțit că este scaldat într-o lumină aidoma celei care îi apăruse atunci; a mai simțit și prezența unei forțe puternice personale, cugetătoare, care l-a lipsit de vlagă și de voință proprie. „Am avut puternica impresie că aveam o legătură de loialitate de nedezlegat față de această forță inteligentă, o legătură pe care o avusesem dintotdeauna, și că aveam o misiune de îndeplinit pe pământ“ (pp. 260-161). Într-o altă experiență cu această putere nevăzută, câteva săptămâni mai târziu, ea (sau ei) se pare că au pătruns și i-au „cotrobăit“ prin minte, iar apoi „parcă au țâșnit în sus, în văzduh, în timp ce eu strigam după ei, implorând.¹ Atunci am fost incredințat că mentalitatea și inteligența lor îmi depășeau înțelegerea. Este o inteligență rece, impersonală, lipsită total de sentimentele iubirii sau compasiunii pe care noi le prețuim atât de mult... M-am așezat și am plâns, cu suspinuri puternice, adânci, cum nu mai plânsesem niciodată, pentru că atunci am cunoscut, fără rezerve sau speranțe de schimbare în viitor, că Dumnezeuul copilăriei mele, al bisericilor, al religiei din întreaga lume, nu era așa cum i ne închinam noi, am cunoscut că în tot restul zilelor mele voi «suferi» pierderea acestei iluzii“ (p. 262). Cu greu ne-am putea închipui o mai bună descriere a întâlnirii cu diavolul, pe

¹ Această experiență se aseamănă foarte mult cu cea trăită de mulți oameni în zilele noastre care s-au întâlnit cu „Obiecte Zburătoare Neidentificate“ (OZN-uri). Experiența ocultă a întâlnirii cu duhurile căzute ale văzduhului este mereu una și aceeași, cu toate că este înfățișată cu imagini și simboluri diferite, potrivit așteptărilor omenești. (Pentru o discuție despre partea ocultă a întâlnirilor cu OZN-uri, vezi *Ortodoxia și religia viitorului*).

care o trăiesc acum atât de mulți contemporani ai noștri nebănuitori, cărora le este cu neputință să îi stea împotriva din pricina înstrăinării lor de adevăratul creștinism.

Mărturia lui Monroe despre natura și faptele „planului astral“ este de mare preț. Cu toate că el s-a implicat personal foarte adânc și chiar și-a supus sufletul duhurilor căzute, el își descrie experiențele într-un limbaj direct, neocult, și dintr-un punct de vedere relativ normal, omenesc, ceea ce face din cartea sa o avertizare convingătoare împotriva „experimentelor“ făcute în acea lume. Cei care cunosc învățătura creștină ortodoxă despre lumea văzduhului, precum și despre adevăratul Rai și adevăratul iad, care se găsesc în afara ei, nu pot decât să se îndoiască și mai puternic de realitatea duhurilor căzute și a tărâmului lor, ca și de marea primejdie a stabilirii unei legături cu ele, chiar și printr-o abordare aparent „științifică“.¹ În calitate de observatori creștini ortodocși, nu avem nevoie să știm cât din experiența sa a fost „real“ și cât a fost rodul arătărilor și amăgirilor născocite pentru el de duhurile căzute; înșelăciunea face atât de mult parte din lumea văzduhului, încât nu are nici un rost să încercăm măcar să îi descoperim formele precise. Însă faptul că el a intrat într-adevăr în legătură cu lumea duhurilor căzute este neîndoielnic.

Se poate stabili o legătură cu „planul astral“ (dar nu neapărat fiind „în afara de trup“) prin folosirea anumitor droguri. De curând, experimentarea administrării de LSD muribunzilor a condus la experiențe „aproape-de-moarte“ foarte convingătoare, însoțite de o „derulare concentrată“ a întregii vieți a persoanelor respective, vederea unei lumini orbitoare, întâlniri cu „cei morți“ și cu „ființe spirituale“ neomenești, precum și comunicarea de mesaje spirituale privind adevărurile „religiei cosmice“, reîncarnarea și altele asemenea acestora. Dr. Kubler-Ross a fost și ea implicată în astfel de experimente.²

Este bine cunoscut faptul că șamanii triburilor primitive intră în legătură cu lumea din văzduh a duhurilor căzute atunci când se află în stări „în afara de trup“, iar odată „inițiați“ în această experiență pot călători în „lumea spiritelor“ și intra în legătură cu faptele ei.³

Aceeași experiență era răspândită în rândul inițiaților în „tainele“ lumii păgâne vechi. În *Viața Sfinților Ciprian și Iustina* (2 octombrie) avem mărturia nemijlocită a unui fost vrăjitor cu privire la experiențele lui pe acest tărâm:

„Ciprian a învățat în muntele Olimpului mult meșteșug diavolesc, căci știa felurite năluciri drăcești; se deprinsese a schimba văzduhul... Și a văzut acolo

¹ Constatarea lui Monroe, făcută și de mulți alții care au experimentat în acest domeniu, că experiențele „din afara de trup“ sunt totdeauna însoțite de un grad ridicat de excitare sexuală, nu face decât să confirme faptul că aceste experiențe atrag partea josnică a firii omenești și nu au nimic spiritual în ele.

² Stanislav Grof și Joan Halifax, *The Human Encounter with Death*, E.P. Dutton, New York, 1977.

³ Vezi M. Eliade, *Shamanism*, Routledge and Kegan Paul, London, 1961.

nenumărate pâlcuri drăcești împreună cu stăpânul întunericului, împrejurul căruia unii săltau, alții slujeau, alții chiuiiau, laudând pe stăpânul lor, iar alții erau trimiși în toată lumea spre înșelarea popoarelor. A văzut acolo pe toți zeii și zeițele păgâne și felurite năluciri și vedenii, la care se învăța câte patruzeci de zile în post... [Astfel a devenit] vrăjitor și fermecător, pierzător de suflete, mare prieten și credincioasă slugă a stăpânitorului iadului, cu care singur față către față a vorbit și de cinste mare de la dânsul s-a învrednicit. De acest lucru singur a mărturisit, zicând: «Să mă credeți pe mine că singur pe diavol l-am văzut... L-am sărutat și am grăit cu dânsul și cu aceia care sunt la dânsul mai mari... Și mi-a făgăduit că au să mă pună boier, după ieșirea mea din trup, și cât timp eu am să petrec pe pământ, în toate au să-mi ajute... Era chipul lui [al stăpânitorului întunericului] ca o floare de iarbă și capul îi era încununat cu o coroană prefăcută, nu adevărată, ci nălucire de aur și pietre luminoase, care lumina chipul acela și hainele lui erau minunate. Iar când se întorcea încoace sau încolo se cutremura tot locul acela și mulți stăteau lângă scaunul lui cu fel de fel de rânduiele ale duhurilor răutății, întru mare supunere. Eu cu totul mă dădusem atunci, supunându-mă la toată porunca lui»¹.

Sfântul Ciprian nu spune lămurit că a trăit aceste experiențe fiind în afara de trup; într-adevăr, s-ar părea că vrăjitorii și experții mai avansați nu au trebuință să părăsească trupul pentru a intra în legătură deplină cu lumea din văzduh. Swedenborg, cu toate că își descria propriile experiențe „din afară de trup“, a spus că, dimpotrivă, de cele mai multe ori a intrat în legătură cu duhurile fiind în trup, însă având deschise „ușile percepției”². Totuși, trăsăturile acestei lumi, precum și „aventurile” trăite aici, sunt aceleași, fie că se întâmplă să fii în trup sau în afara lui.

Unul dintre vestiții vrăjitori păgâni ai Antichității (veacul al II-lea), descriindu-și inițierea în misterele lui Isis, oferă un exemplu tipic de experiență „în afară de trup“, intrarea în legătură cu lumea văzduhului, ce ar putea fi folosită pentru a descrie unele dintre experiențele „din afară de trup“ și „de după moarte“ de astăzi: „Voi spune (despre inițierea mea), atât cât pot spune pentru cei neinițiați, dar numai cu condiția să credeți. *M-am apropiat chiar de porțile morții și am pus un picior pe pragul Proserpinei, cu toate că mi s-a îngăduit să mă întorc, răpit prin toate elementele. La miezul nopții am văzut soarele strălucind ca la amiază; am ajuns la zeii lumii de jos și la zeii lumii de sus, am stat lângă ei și m-am închinat lor. Ei, acum ați ascultat cele ce s-au petrecut, dar mă tem că ele nu v-au făcut mai înțelepți.*”³

¹ *Viețile Sfinților* pe luna octombrie, Ed. Episcopiei Romanului, 1999, pp. 21-22. Cuvintele din paranteze apar în textul în limba engleză, dar lipsesc din cel în limba română (n. tr.).

² *Heaven and Hell*, secțiunile 440-442.

³ Apuleius, *The Golden Ass*, trad. de Robert Graves, Farrar, Straus and Young, New York, 1951, p. 280. Proserpina (sau Persefona) era Zeița Hadesului în mitologia greacă și romană.

Concluzii cu privire la tărâmul „din afară de trup“

Tot ce s-a spus aici despre experiențele „din afară de trup“ este de ajuns pentru a aborda corect problema experiențelor „de după moarte“ de astăzi. Să rezumăm ceea ce am descoperit:

1. Acestea din urmă sunt, pur și simplu, experiențe „din afară de trup“, un fenomen binecunoscut îndeosebi în literatura ocultă, care în ultimii ani au fost trăite din ce în ce mai des de oameni obișnuiți, ce nu au nimic de-a face cu ocultismul. De fapt, aceste experiențe nu ne spun aproape nimic cu privire la ce se întâmplă cu sufletul după moarte, cu excepția faptului că acesta trăiește în continuare și este conștient.

2. Tărâmul în care pătrunde sufletul îndată ce părăsește trupul și începe să piardă legătura cu ceea ce noi numim „realitatea materială“ (fie după moarte, fie într-o simplă experiență „din afară de trup“) nu este nici Raiul, nici iadul, ci un tărâm nevăzut aflat în apropierea pământului, care este numit în felurite chipuri: „planul de după moarte“ sau „planul Bardo“ (*Cartea tibetană a morților*), „lumea spiritelor“ (Swedenborg și spiritismul), „planul astral“ (teozofia și cei mai mulți ocultişti), „Tărâmul II“ (Monroe), sau, în limbaj ortodox, lumea văzduhului de sub ceruri, unde duhurile se sălășluiesc și lucrează pentru a înșela oamenii, ca să îi piardă. Ea nu este „lumea cealaltă“ care îi așteaptă pe oameni după moarte, ci numai partea nevăzută a lumii *acesteia*, pe care omul trebuie să o străbată pentru a ajunge la adevărata lume „cealaltă“ a Raiului sau iadului. Pentru cei care au murit cu adevărat și sunt conduși de îngeri spre ieșirea din viața pământească, acesta este tărâmul unde începe Judecata particulară la „vămile“ văzduhului, unde duhurile din văzduhuri își descoperă adevărata lor fire și vrăjmășia față de oameni; pentru toți ceilalți, este un tărâm al înșelării diavolești stăpânit tot de aceste duhuri.

3. *Făpturile cu care se intră în legătură în acest tărâm sunt întotdeauna (sau aproape întotdeauna) demoni*, fie că sunt invocați de medii sau prin alte practici oculte, fie că sunt întâlniți în experiențele „din afară de trup“. Nu sunt îngeri, căci aceștia sălășluiesc în Rai și străbat acest tărâm numai, ca soli ai lui Dumnezeu. Nu sunt suflete ale morților, căci aceia sălășluiesc în Rai sau în iad și trec prin această lume numai îndată după moarte, în drumul lor spre judecata faptelor din viața pământească. Până și cei mai iscusiți în experiențele „din afară de trup“ nu pot rămâne multă vreme pe aceste tărâmurii fără primejdia despărțirii pe vecie de trup (prin moarte), și chiar și în literatura ocultă astfel de persoane sunt rareori înfățișate ca întâlnindu-se unele cu altele.

4. *Experiențelor din această lume nu trebuie să li se acorde încredere și fără îndoială nu trebuie luate drept ceea ce par*. Până și cei puternic ancorați în învățătura creștină ortodoxă pot fi ușor amăgiți de duhurile căzute ale văzduhului în legătură cu orice „vedenie“ pe care ar putea-o avea; dar cei ce pătrund

în acest tărâm necunoscându-l deloc și îi primesc „descoperirile“ cu încredere nu sunt decât victime vrednice de milă ale duhurilor căzute.

Cineva ar putea întreba: Dar sentimentele de „pace“ și de „plăcere“ pe care se pare că le trăiesc aproape toți cei aflați „în afară de trup“? Dar „lumina“ pe care o văd atât de mulți? Sunt și acestea numai amăgiri?

Într-un anumit sens, s-ar putea spune că acestea sunt experiențe „firești“ prin care trece sufletul la despărțirea de trup. În lumea aceasta căzută, trupurile noastre fizice sunt trupuri de durere, stricăciune și moarte. Când este despărțit de trup, sufletul îndată ajunge într-o stare ce îi este mai „firească“, mai aproape de starea hărăzită lui de Dumnezeu. Căci „trupul duhovnicesc“ înviat în care va sălășlui omul în Împărăția Cerurilor se aseamănă mai mult sufletului decât trupului cunoscute de noi pe pământ. Până și trupul cu care a fost plăsmuit Adam întru început avea o altă fire decât trupul de după cădere, fiind mai subțire și nesupus durerii sau trudei.

În acest sens, „pacea“ și „plăcerea“ experiențelor „din afară de trup“ pot fi socotite adevărate, nu o amăgire. Însă înșelarea se strecoară atunci când începi să interpretezi aceste simțăminte „firești“ ca fiind ceva „spiritual“ – ca și cum pacea aceea ar fi adevărata pace a împăcării cu Dumnezeu, iar „plăcerea“, adevărata plăcere duhovnicească a Raiului. De fapt, așa privesc mulți oameni experiențele lor „din afară de trup“ și „de după moarte“, din pricina lipsei lor de experiență și cunoștință duhovnicească adevărată. Putem vedea că ei greșesc gândind astfel din faptul că până și cei mai mari necredincioși trăiesc același sentiment de „plăcere“ atunci când „mor“. Într-unul dintre capitolele precedente, am constatat deja că acest lucru s-a petrecut, cu hinduși, un ateu și un sinucigaș. O altă pildă grăitoare este romancierul britanic agnostic Somerset Maugham, care, având o scurtă experiență a „morții“ cu puțină vreme înaintea morții adevărate, la vârsta de 80 de ani, mai întâi a văzut o lumină din ce în ce mai puternică, „apoi cea mai aleasă senzație de eliberare“, așa cum a descris el însuși această experiență¹. Aceasta nu a fost nicidecum o experiență duhovnicească, ci numai una „firească“ a unei vieți ce s-a sfârșit în necredință.

Prin urmare, ca experiență a simțurilor sau „firească“, s-ar părea că într-adevăr moartea este plăcută. Această plăcere poate fi trăită atât de cei cu o conștiință curată înaintea lui Dumnezeu, cât și de cei ce nu cred cu adevărat în Dumnezeu sau în viața veșnică și deci nu sunt conștienți de modul în care L-au supărat pe Dumnezeu în timpul vieții. Trăiesc „o moarte rea“, după cum bine a spus un autor, numai „cei ce știu că Dumnezeu există și totuși și-au trăit viața ca și cum El nu ar exista“², adică cei a căror conștiință îi chi-

¹ Vezi Allen Spreggett, *The Case for Immortality*, New American Library, New York, 1974, p. 73.

² David Winter, *Hereafter: What Happens After Death?*, Harold Shaw publishers, Wheaton, Ill., 1977, p. 90.

nuie și lucrează prin durerea ei împotriva „plăcerii“ firești a morții trupești. Astfel, deosebirea dintre credincioși și necredincioși nu se face în clipa morții, ci mai târziu, la Judecata Particulară. „Plăcerea“ morții poate fi într-adevăr destul de reală, însă nu are legătură obligatorie cu soarta sufletului în veșnicie, care poate fi chinul veșnic.

Acestea sunt la fel de adevărate cu privire la vederea „luminii“. Aceasta *ar putea* fi ceva pur și simplu firesc – o oglindire a adevăratei stări de lumină pentru care a fost creat sufletul. Însă chiar și așa, tot este o greșală gravă să i se dea înțelesul „spiritual“ pe care cei neîncercați duhovnicește i-l dau. Scrierile ascetice ortodoxe sunt pline de avertizări de a nu se încrede în nici un fel de lumină care i s-ar arăta cuiva. Iar când cineva începe să socotească această lumină ca fiind „înger“ sau chiar „Hristos“, este limpede că deja a căzut în înșelare, plăsmuind din propria închipuire o „realitate“ chiar înainte ca duhurile căzute să-și fi început lucrarea lor înșelătoare.

De asemenea, este „firesc“ ca sufletul despărțit de trup să cunoască mai ascuțit realitatea și să folosească așa-numita „percepție extra-senzorială“ (PES). Este un lucru limpede, consemnat atât de scrierile ortodoxe, cât și de cercetarea științifică modernă, că sufletul, îndată după „moarte“ (și adeseori cu puțin înainte de moarte) vede lucruri nevăzute de cei de față, știe când cineva moare departe, etc. O experiență în care se oglindesc aceste lucruri este cea numită de Dr. Moody „viziunea cunoașterii“, în care sufletul parcă primește o „luminare“ și vede „toată cunoștința“ înainte sa¹. Sfântul Bonifatie descrie astfel experiența trăită îndată după moarte de „monahul din Wenlock“: „Se simțea ca un om pe deplin treaz, ai cărui ochi fuseseră acoperiți de un văl gros, și căruia, deodată, vălul i se ridică și se limpezește tot ceea ce mai înainte fusese nevăzut, acoperit și necunoscut. Tot așa și cu el, când vălul trupului a fost îndepărtat, întregul cosmos parcă a fost adus înaintea ochilor săi, astfel că vedea dintr-o privire toate părțile pământului, toate apele și popoarele“².

Unele suflete par a fi în chip firesc sensibile față de astfel de experiențe, chiar când sunt încă în trup. Sfântul Grigorie cel Mare spune că, „uneori, sufletele pot vedea viitorul printr-o putere proprie subtilă“, în opoziție cu cei care prevăd viitorul prin descoperirea lui Dumnezeu (*Dialoguri* IV, 27, p. 219). Însă astfel de „oameni cu puteri paranormale“, fără excepție, cad în înșelare când încep să interpreteze sau să dezvolte acel talent, care nu poate fi folosit corect decât de oameni de o mare sfințenie și (bineînțeles) de credință ortodoxă. Edgar Cayce, americanul „cu puteri paranormale“, este un bun exemplu pentru cursele unei astfel de „percepții extra-senzoriale“: după ce a descoperit că putea pune diagnostice medicale corecte în stare de transă, el a început să se încreadă în *toate* mesajele primite în această stare și a sfârșit prin

¹ *Reflection on Life After Life*, pp. 9-14.

² *The Letters of Saint Boniface*, p. 25.

a pretinde că este profet al celor viitoare (uneori înșelându-se spectaculos în prorociile sale, precum a fost cu prăpădul de pe Coasta de vest, care nu s-a petrecut în 1969), că citește în astre și că poate descrie viețile oamenilor din „Atlantida“, Egiptul antic și alte locuri.

Trăirile „firești“ ale sufletului, când este deosebit de sensibil sau este despărțit de trup – fie ele experiențe de „pace“ și plăcere, lumină, sau „PES“ –, sunt deci numai „materia primă“ a unei cunoștințe mai ascuțite a sufletului, însă (trebuie să o spunem din nou) oferă foarte puține informații sigure cu privire la starea sufletului de după moarte și de cele mai multe ori îl duc pe om la interpretări neîntemeiate ale „celeilalte lumi“ precum și la o legătură nemijlocită cu duhurile căzute care sălășluiesc acolo. Astfel de experiențe aparțin lumii „astrale“ și nu au în ele nimic duhovnicesc sau ceresc; chiar și atunci când experiența în sine este reală, interpretărilor ei nu trebuie să li se acorde încredere.

5. Prin însăși firea lucrurilor, *o adevărată cunoaștere a lumii din văzduh și a manifestărilor ei nu se poate dobândi numai prin experiență*. Toate ramurile ocultismului se laudă cu siguranța cunoștințelor, pentru că ele sunt întemeiate pe „experiență“. Însă tocmai acesta este defectul fatal al tuturor „cunoștințelor“ oculte. Dimpotrivă, experiențele acestea, deoarece se petrec în tărâmul văzduhului și sunt adesea rodul lucrării demonilor, ținta lor fiind amăgirea și pierderea oamenilor, *sunt împreunate cu înșelarea prin firea lor*, fără să mai punem la socoteală faptul că omul, fiind străin în acest tărâm, niciodată nu va putea să se orienteze foarte bine aici și să fie sigur de realitatea lui, așa cum este sigur de realitatea lumii materiale. Fără îndoială, învățătura budistă (cum e înfățișată în *Cartea tibetană a morților*) nu greșește vorbind despre firea înșelătoare a arătărilor „planului Bardo“; greșește însă atunci când, pornind de la această idee și sprijinindu-se numai pe experiență, deduce că nu există nici un fel de realitate obiectivă în spatele acestor arătări. Realitatea acestei lumi nu poate fi cunoscută cu adevărat decât dacă este descoperită de o sursă din afara și de deasupra ei.

Din aceleași motive, abordarea contemporană a acestui tărâm, prin intermediul unor experimente personale și/sau științifice este sortită să ajungă la concluzii înșelătoare și rătăcitoare. Aproape toți cercetătorii contemporani acceptă (sau cel puțin au o mare simpatie pentru) învățătura ocultă privitoare la acest tărâm numai pentru un singur motiv: întemeierea ei pe experiență, care este și temelia științei. Însă „experiența“ din lumea materială este ceva foarte diferit de „experiența“ din lumea văzduhului. Materia primă experiențată și studiată în primul caz este „neutră“ din punct de vedere moral și poate fi cercetată obiectiv și verificată de alții; însă în celălalt caz „materia primă“ este ascunsă, deosebit de greu de surprins și, de multe ori, *are o voință proprie* – „ea“ dorește să îl înșele pe cel care vrea să o cunoască. De aceea, cercetări se-

rioase precum cele ale Dr. Moody, Dr. Crookall, Dr. Osis și Haraldsson, Dr. Kubler-Ross ajung aproape inevitabil să fie folosite pentru răspândirea ideilor oculte care „în chip firesc“ reies din studiul lumii oculte a văzduhului. Numai cu ideea (devenită foarte rară astăzi) că există un *adevăr* revelat aflat mai presus de orice experiență se poate lumina această lume ocultă, se poate cunoaște adevărata ei fire și se poate face o deosebire între lumea aceasta, mai de jos, și lumea mai înaltă a cerurilor.

***

A fost necesar să dedicăm acest lung capitol experiențelor „din afară de trup“, pentru a stabili cât mai exact cu putință natura experiențelor pe care le trăiesc în prezent un număr mare de oameni obișnuiți, nu numai medii sau adepți ai ocultismului. (În încheierea acestei cărți vom încerca să explicăm de ce aceste experiențe au devenit atât de răspândite astăzi.) Este foarte limpede că ele sunt reale și nu pot fi considerate „halucinații“. Dar este limpede și că aceste experiențe nu sunt duhovnicești, iar încercările celor care le-au trăit de a le interpreta ca „experiențe spirituale“, care dezvăluie cum este de fapt viața de după moarte și starea ultimă a sufletului, nu fac decât să sporească confuzia duhovnicească a omenirii din zilele noastre și să arate cât de departe se află ea de cunoștința și trăirea duhovnicească adevărată.

Pentru a vedea mai bine acest lucru vom începe acum să cercetăm câteva experiențe *adevărate* ale celeilalte lumi, lumea veșnică a cerurilor care i se deschide omului numai prin voia lui Dumnezeu și se deosebește foarte mult de lumea văzduhului – despre care am vorbit până acum –, ce face parte din *această* lume care se va sfârși.

Notă despre „reîncarnare“

Printre ideile oculte mult dezbătute în prezent și uneori acceptate de cei care trăiesc experiențe „din afară de trup“ și „de după moarte“, și chiar și de unii oameni de știință, se numără și ideea de reîncarnare: adică, după moarte, sufletul nu trece prin Judecata Particulară și apoi se sălășluiește în Rai sau în iad, așteptând învierea morților și Judecata de Apoi, ci (bineînțeles, după o mai lungă sau mai scurtă ședere pe „planul astral“) se întoarce pe pământ și intră într-un nou trup, de dobitoc sau de om.

Această idee era foarte răspândită în Antichitatea păgână din Apus, înainte de a fi înlocuită de ideile creștine; însă răspândirea ei de astăzi se datorează în mare parte influenței hinduismului și budismului, unde ea este acceptată. În zilele noastre, ideea este de obicei „umanizată“, adică oamenii presupun că în „viețile lor anterioare“ au fost tot oameni, în vreme ce ideea mai des întâlnită printre hinduși și budiști, precum și la grecii antici și romani, este că e destul

de greu să te „încarnezi“ ca om și că cele mai multe dintre „încarnările“ de azi sunt în trupuri de dobitoace, insecte și chiar și plante.

Cei care cred în ideea aceasta spun că ea justifică toate multele nedreptăți din viața pământească, precum și anumite frici aparent inexplicabile: dacă cineva se naște orb sau sărac, aceasta este o dreaptă răsplată pentru faptele lui dintr-o „viață anterioară“ (sau, după cum spun hindușii și budiștii, se întâmplă din pricina unei „karme rele“); dacă cineva se teme de apă este pentru că într-o „existență anterioară“ a murit înecat.

Cei ce cred în reîncarnare nu au vreo concepție completă despre originea și destinația sufletului, nici dovezi convingătoare pentru a-și sprijini teoria; principalele ei atracții sunt superficiale: faptul că pare a aduce „dreptate“ pe pământ, că explică unele taine psihologice și că oferă o oarecare aparență de „nemurire“ celor care nu acceptă premisele creștine ale nemuririi.

Cugetând mai profund însă, teoria reîncarnării nu oferă nicidecum o explicație pentru nedreptăți: dacă omul pătimește în această viață pentru păcate și greșeli săvârșite într-o altă viață, pe care nu și le poate aminti și pentru care (dacă „înainte“ a fost animal) nici măcar nu poate fi socotit răspunzător, și dacă (după învățătura budistă) nu există nici măcar un „eu“ care trăiește de la o încarnare la alta, iar greșelile trecute sunt literalmente ale altcuiva, atunci nu este nici o dreptate, ci numai o pătimire oarbă a unor rele al căror izvor nu poate fi aflat. Învățătura creștină despre căderea lui Adam, din care izvorăsc toate relele din lume, oferă o explicație mult mai bună pentru nedreptățile lumii; iar revelația creștină despre desăvârșita dreptate a lui Dumnezeu în judecata pe care El o face oamenilor, spre viață veșnică în Rai sau în iad, dovedește ca inutilă și trivială ideea „dreptății“ făcute prin „încarnări“ repetate în lumea aceasta.

În ultimele decenii ideea de reîncarnare a dobândit o popularitate deosebită în lumea apuseană și au existat numeroase cazuri care voiau să sugereze „amintirea“ „vieților anterioare“; de asemenea, mulți oameni se întorc din experiențe „din afară de trup“ cu credința că acestea sugerează sau vorbesc foarte convingător despre ideea de reîncarnare. Ce să credem despre aceste cazuri?

Foarte puține dintre ele, trebuie spus, oferă „dovezi“ care să aibă ceva mai mult decât o legătură îndepărtată cu faptele în sine și care ar putea foarte bine să fie rodul închipuirii: un copil se naște cu un semn pe gât și mai târziu „își amintește“ că a fost spânzurat într-o „viață anterioară“ deoarece fusese hoț de cai; cineva se teme de înălțimi și apoi „își amintește“ că a murit căzând în viața sa „anterioară“, și tot așa. Tendința firească a oamenilor spre plăsmuirea de închipuire face ca aceste cazuri să nu aibă nici o valoare ca „dovezi“ ale reîncarnării.

Cu toate acestea, în multe cazuri aceste „vieți anterioare“ au fost descoperite printr-o tehnică hipnotică numită „hipnoză regresivă“, care de multe ori a dat rezultate uimitoare pentru amintirea unor fapte de mult uitare de min-

tea conștientă, mergând înapoi până în fragedă copilărie. Hipnotizatorul duce pe om „înapoi” în pruncie, apoi întreabă:

– Dar înainte de aceasta?

Adesea, în astfel de cazuri, omul acela își va „aminti” propria „moarte” sau chiar o întreagă altă viață; ce să credem despre aceste amintiri?

Înșiși hipnotizatorii bine instruiți recunosc cursele „hipnozei regresive”. Dr. Arthur C. Hastings, un specialist în psihologia comunicării din California, spune că „cel mai lămurit lucru care se petrece în starea de hipnoză e că persoana respectivă este extrem de deschisă față de orice sugestii subtile, inconștiente, non-verbale și verbale, ale hipnotizatorului și este foarte supusă. Dacă le ceri să se întoarcă într-o altă viață din trecut și ei nu *au* așa ceva, vor inventa una pentru tine! Dacă le sugerezi că au văzut un OZN, au văzut un OZN.”¹ Un hipnotizator din Chicago, Dr. Larry Garrett, care a făcut aproximativ 500 de hipnoze regresive, observă că adeseori aceste întoarceri în timp sunt incorecte, chiar și când ținta este un fapt trecut din viața *aceasta*: „De multe ori oamenii inventează fapte din dorințe, fantezii, vise, lucruri de acest fel... Oricine se ocupă de hipnoză și face orice tip de regresie va descoperi că de multe ori oamenii au o imaginație atât de vie încât, stând acolo, vor inventa tot felul de lucruri numai ca să îi facă pe plac hipnotizatorului”².

Un alt cercetător al acestei probleme scrie: „Această metodă este plină de riscuri, cel mai mare fiind înclinația minții inconștiente către fantezia dramatică. Ceea ce se descoperă în hipnoză poate fi, de fapt, un vis privitor la un fel de existență anterioară pe care subiectul ar fi dorit să o aibă sau pe care crede, având sau nu dreptate, că a trăit-o... Un psiholog le-a spus mai multor subiecți hipnotizați să își amintească o existență anterioară și toți, fără nici o excepție, au făcut acest lucru. Unele relatări erau pline de detalii pline de culoare și păreau convingătoare... Cu toate acestea, când psihologul i-a hipnotizat din nou, în stare de transă ei au putut să găsească o sursă firească pentru fiecare element din acele relatări – un om pe care îl cunoscuseră în copilărie, scene din cărți citite sau filme văzute cu ani în urmă, și așa mai departe”³.

Ce se întâmplă însă cu acele cazuri cărora li s-a făcut multă publicitate în ultima vreme, în care există „dovezi obiective” despre „viața anterioară” a cui-va – când o persoană își „amintește” amănunte privitoare la vremuri și locuri pe care este cu neputință să le fi cunoscut personal, dar care pot fi verificate cu documente istorice?

Astfel de cazuri par foarte convingătoare pentru cei care sunt deja înclinați să creadă în reîncarnare; însă aceste „dovezi” nu se deosebesc de informațiile

¹ J. Allen Hynek și Jacques Vallee, *The Edge of Reality*, Henry Regney Co., Chicago, 1975, p. 107.

² *Ibidem*, pp. 91-92.

³ Allen Spraggett, *The Case for Immortality*, New American Library, New York, 1974, pp. 137-138.

obișnuite transmise de „spirite“ în timpul ședințelor de spiritism (care pot fi și ele foarte impresionante) și nu există nici un temei pentru a presupune că au alt izvor. Dacă „spiritele“ de la ședințe sunt evident demoni, atunci și informațiile despre „viețile anterioare“ pot fi transmise tot de ei.

În amândouă cazurile, țelul este același: să-i zăpăcească pe oameni cu un spectacol orbitor de cunoștințe aparent „supranaturale“ și astfel să-i înșele cu privire la adevărata față a vieții de după moarte și să-i lase nepregătiți pentru ea.

Până și ocultiiști, care în general sunt binevoitori față de ideea de reîncarnare, recunosc că „dovezile“ în favoarea ei pot fi interpretate în mai multe feluri. O americană ce răspândește ideile oculte crede că „majoritatea faptelor relatate, ce oferă dovezi în favoarea reîncarnării, ar putea fi cazuri de posedare“.¹ „Posedarea“, după asemenea ocultiiști, se petrece atunci când o persoană „moartă“ pune stăpânire pe un trup viu, iar personalitatea și însăși identitatea acestuia din urmă par a se schimba, dând astfel impresia că respectivul este stăpânit de trăsăturile vieții „anterioare“ a cuiva. Desigur, acele fapte care „posedează“ oamenii sunt diavoli, oricât s-ar preface ei că sunt suflete ale morților. Vestita carte a Dr. Ian Stevenson, publicată recent, *Twenty Cases Suggestive of Reincarnation (Douăzeci de cazuri care sugerează reîncarnarea)*, pare într-adevăr a fi o culegere de astfel de cazuri de „posedare“.

Biserica creștină din primele veacuri a luptat împotriva ideii de reîncarnare, care pătrunsese în lumea creștină prin învățături orientale, precum cea a maniheilor. Învățătura mincinoasă a lui Origen despre „pre-existența sufletelor“ era strâns legată de aceste învățături și la al Cincilea Sinod Ecumenic din Constantinopol, în 553, ea a fost osândită cu tărie, iar cei ce o urmau, anatemizați. Mulți Părinți ai Bisericii, la rândul lor, au scris împotriva ei; cei mai cunoscuți sunt Sfântul Ambrozie al Milanului, în Apus (*Despre credința în Înviere*, Cartea a II-a), Sfântul Grigorie de Nyssa în Răsărit (*Despre suflet și înviere*), împreună cu alții.

Pentru creștinul ortodox de astăzi, care este ispitit de această idee sau care își pune întrebări în legătură cu presupusele „dovezi“ ale ei, este poate de ajuns să cugetăm asupra a trei învățături creștine fundamentale care resping definitiv însăși posibilitatea reîncarnării.

1. *Învierea trupului*. Hristos a înviat din morți în același trup care murise cu moartea tuturor oamenilor și s-a făcut pârga tuturor oamenilor, ale căror trupuri vor fi și ele înviate în Ziua de Apoi și se vor uni iarăși cu sufletele lor pentru a trăi veșnic în Rai sau în iad, după dreapta judecată a lui Dumnezeu făcută faptelor lor de pe pământ. Acest trup înviat, asemenea trupului lui Hristos, se va deosebi de trupurile noastre pământești, fiind mai subțire și mai asemănător firii îngerești, altminteri neputând locui în Împărăția Ceruri-

¹ Suzy Smith, *Life is Forever*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1974, p. 171.

lor, unde nu este moarte, nici stricăciune; dar va fi tot *același* trup, restaurat și pregătit pentru viața veșnică în chip minunat de Dumnezeu, precum a văzut Iezechiel în arătarea „oaselor uscate“ (Iezechiel 37, 1-14). În ceruri, cei mântuiți se vor recunoaște unii pe alții. Astfel, trupul este o parte ce nu poate fi neglijată a persoanei integrale care va trăi veșnic, iar ideea mai multor trupuri aparținând aceleiași persoane neagă însăși firea Împărăției Cerurilor, pregătită de Dumnezeu pentru cei care Îl iubesc.

2. *Răscumpărarea noastră de Iisus Hristos*. Dumnezeu S-a întrupat și prin viața, patimile și moartea Sa de pe Cruce ne-a răscumpărat de sub stăpânirea păcatului și a morții. Prin Biserica Lui, noi suntem mântuiți și pregătiți pentru Împărăția Cerurilor, fără a trebui să plătim vreo „penalizare“ pentru fărădelegile noastre din trecut. Însă conform ideii de reîncarnare, dacă omul este „mântuit“ cumva, aceasta nu se petrece decât după multe „vieți“ în care a ispășit urmările păcatelor lui. Acesta este legalismul rece și uscat al religiilor păgâne, care a fost cu desăvârșire desființat de jertfa de pe Cruce a lui Hristos; tâlharul din dreapta Sa a primit mântuirea într-o clipă, prin credința în Fiul lui Dumnezeu, „karma rea“ a fărădelegilor sale fiind ștersă de harul lui Dumnezeu.

3. *Judecata*. *Este rânduit oamenilor o dată să moară, iar după aceea să fie judecata* (Evr. 9, 27). Viața omenească este o perioadă de încercare unică, precisă, după care nu mai există „încă o șansă“, ci numai judecata lui Dumnezeu (care este atât dreaptă, cât și milostivă) făcută omului după starea în care se găsește sufletul lui la sfârșitul vieții.

În aceste trei învățături revelația creștină este foarte precisă și clară, în comparație cu religiile păgâne care nu cred nici în Înviere, nici în mântuire și nici nu au o învățatură limpede cu privire la judecata și viața viitoare. Singurul răspuns pentru toate presupusele experiențe sau amintiri ale „vieților anterioare“ este tocmai învățătura lămurită a creștinismului despre viața omenească și relațiile lui Dumnezeu cu oamenii.

CAPITOLUL VIII

Adevărate experienți creștine ale Raiului

1. „Locul” Raiului și al iadului

Până acum am văzut, în numeroase scrieri ale Sfinților Părinți și în *Viețile Sfinților*, că după moarte sufletul pătrunde îndată în lumea văzduhului de sub ceruri, ale cărei trăsături le-am cercetat amănunțit. De asemenea, am văzut că înaintarea sufletului în acest tărâm al văzduhului, după ce trupul a murit cu adevărat și sufletul nu mai are nici o legătură cu lucrurile de pe pământ, este înfățișată ca un urcuș prin vămi, unde începe Judecata Particulară, pentru a vedea dacă sufletul este vrednic să locuiască în ceruri. Sufletele osândite pentru păcate nepocăite sunt aruncate jos, în iad, de duhurile căzute; cele care trec cu bine de încercările vămilelor se înalță liber, călăuzite de îngeri, în Rai.

Ce este acest Rai? Unde se află el? Este Raiul un loc? Este el „sus“?

Asemenea tuturor problemelor privind viața de după moarte, nu trebuie să punem astfel de întrebări din simplă curiozitate, ci numai pentru a înțelege mai bine învățătura pe care ne-a predat-o Biserica despre acest subiect și pentru a scăpa de confuzia pe care ideile moderne și unele experiențe psihice o pot aduce până și creștinilor ortodocși.

Se pare că problema „locului” unde se găsește Raiul (și al celui în care se află iadul) a fost rău înțeleasă de foarte mulți în vremurile moderne. În urmă cu numai câțiva ani, dictatorul sovietic Hrușciov îi lua în răs pe oamenii credincioși care încă mai credeau în Rai – el trimisese „cosmonauți” în spațiu, care nu-l văzuseră!

Desigur, nici un creștin cu minte nu crede în caricatura ateistă a unui Rai „în cer”, cu toate că există unii protestanți naivi care ar vrea să așeze Raiul într-o galaxie sau constelație îndepărtată. Întreaga creație văzută este căzută și stricată și nicăieri în ea nu este loc pentru Raiul nevăzut al lui Dumnezeu, care este o realitate spirituală, nu materială. Însă mulți creștini, pentru a scăpa de batjocura necredincioșilor și a evita până și cea mai mică urmă de concepție materialistă, au ajuns în extrema cealaltă, declarând că Raiul nu este „nicăieri”. Printre romano-catolici și protestanți există păreri sofisticate care susțin că Raiul este „o stare”, nu un loc, că „sus” nu este decât o metaforă, că Înălțarea lui Hristos (Lc. 24, 50-51, F. Ap. 1, 9-11) nu a fost de fapt o „înălțare”, ci numai

o schimbare de stare. Consecința unor astfel de păreri este că Raiul și iadul devin niște idei foarte nelămurite și imprecise, iar simțul realității lor începe să dispară – cu urmări catastrofale pentru viața creștină, pentru că tocmai acestea sunt realitățile către care este îndreptată întreaga noastră viață pământească.

Toate părerile de acest fel, conform învățaturii Episcopului Ignatie Briancianinov, sunt întemeiate pe ideea mincinoasă a filosofului modern Descartes că tot ce nu este material este „spirit pur“ și nu este mărginit de timp și spațiu. Aceasta nu este învățătura Bisericii Ortodoxe. Episcopul Ignatie scrie: „Năluca lui Descartes privind neatârarea duhurilor de spațiu și de timp este o deplină absurditate. Tot ceea ce este mărginit depinde de spațiu în chip necesar“¹. „Numeroasele citate date mai sus din cărțile dumnezeieștilor slujbe și din scrierile Părinților Bisericii Ortodoxe lămuresc pe deplin problema locului unde se află Raiul și iadul... Cu câtă limpezime arată învățătura Bisericii Ortodoxe de Răsărit că Raiul se află în ceruri, iar iadul se găsește în măruntaiele pământului“². Aici nu vom face decât să arătăm cum trebuie interpretată această învățătură.

Cu siguranță, precum arată numeroasele citate ale Episcopului Ignatie, este adevărat că toate izvoarele ortodoxe – Sfânta Scriptură, dumnezeieștile slujbe, Viețile Sfinților, scrierile Sfinților Părinți – vorbesc despre Rai și ceruri ca fiind „sus“, iar despre iad, ca fiind „jos“, sub pământ. Și mai este adevărat și că, de vreme ce sufletele și îngerii sunt mărginiți în spațiu (după cum am văzut în Capitolul „Învățătura ortodoxă despre îngerii“), ei trebuie să se afle mereu într-un singur *loc* precis – fie el raiul, iadul sau pământul. Am citat deja învățătura Sfântului Ioan Damaschin că „atunci când îngerii sunt în cer, nu sunt pe pământ, iar când sunt trimiși de Dumnezeu pe pământ, nu rămân și în cer“³, care este aceeași cu ceea ce învățaseră mai înainte Sfântul Vasile cel Mare (*Despre Sfântul Duh*, cap. 23), Sfântul Grigorie Dialogul (*Omilii morale la Cartea lui Iov*, Cartea II, 3) și toți Părinții ortodocși.

Prin urmare, Raiul este sigur un loc, și sigur este *sus* față de orice punct de pe pământ, iar iadul este sigur *jos*, în măruntaiele pământului; însă aceste locuri și cei ce sălășluiesc acolo nu pot fi văzute de oameni decât după ce li se deschid ochii duhovnicești, precum am văzut mai înainte cu privire la lumea din văzduh. Mai mult, aceste locuri nu sunt cuprinse în „coordonatele“ sistemului nostru spațio-temporal: avioanele nu trec „în chip nevăzut“ prin Rai, nici sateliții pământeni, prin al treilea cer și nici nu se poate ajunge la sufletele ce așteaptă Judecata de Apoi în iad forând în pământ după ele. Ele nu sunt *acolo*, ci într-un alt *fel* de spațiu care începe chiar aici, însă se întinde, s-ar putea spune, într-o altă direcție.

¹ *Scrieri*, vol. III, p. 312.

² *Scrieri*, vol. III, 308-309, sublinierea îi aparține.

³ *Exact Exposition of the Orthodox Faith*, II. 3, p. 206.

Există semne sau cel puțin mici indicii ale acestui alt fel de realitate până și în experiența de zi cu zi din această lume. De pildă, existența vulcanilor și a unei călduri foarte mari în centrul pământului este socotită de mulți Sfinți Părinți ca fiind un semn nemijlocit al existenței iadului în măruntaiele pământului.¹ Desigur, iadul nu este „material“ în sensul în care este materială lava care se scurge de sub scoarța pământului; încă chiar pare a exista o „suprapunere“ a celor două feluri de realitate – o „suprapunere“ ce poate fi văzută, întâi de toate, în firea omului însuși, care poate, în anumite împrejurări sau prin voia lui Dumnezeu, să vadă ambele feluri de realitate încă din această viață. Chiar oamenii de știință moderni au ajuns să recunoască faptul că nu mai sunt siguri de firea ultimă și de hotarele materiei, nici de punctul unde ea se sfârșește și începe realitatea „psihică“.

Foarte multe întâmplări din Viețile Sfinților arată cum acest alt fel de spațiu „pătrunde“ în spațiul „firesc“ al acestei lumi. Adeseori, de pildă, sufletul unui om care tocmai a murit este văzut înălțându-se la ceruri, ca atunci când Sfântul Benedict a zărit sufletul Sfântului Gherman din Capua purtat de îngeri spre ceruri, într-o minge de foc (*Dialogurile Sfântului Grigorie*, II, 35), sau când locuitorii din Afognak au văzut sufletul Sfântului Gherman înălțându-se în stâlp de foc, sau cum Părintele Filaret din Glinsk a văzut ridicându-se sufletul Sfântului Serafim de Sarov. Prorocul Elisei a privit cum Sfântul Proroc Ilie era dus la ceruri într-un car de foc (III Reg. 2, 11). De asemenea, adeseori sufletele sunt văzute trecând prin vămi; astfel de întâmplări sunt numeroase îndeosebi în Viețile Sfinților Nifon din Constanța (23 decembrie) și Columba din Iona, unele dintre cele relatate în viața Sfântului Columba fiind citate în capitolul privitor la vămi. În Viața Fericitului Teofil al Kievului, singurul martor al morții acestui drept a văzut cum, în acele clipe, „ceva a strălucit puternic înaintea ochilor săi și o pală de aer răcoros i-a atins chipul. Dimitrie își ridică uimit privirea și încremeni. Acoperișul chiliei începea să se ridice în văzduh și cerul azuriu, deschizându-și parcă brațele, se pregătea să primească sufletul sfânt al dreptului ce murea.“²

Dincolo de a ști în general că Raiul și iadul sunt într-adevăr „locuri“, însă nu locuri din această lume, din sistemul nostru spațio-temporal, nu este de trebuință să fim curioși. Aceste „locuri“ se deosebesc atât de mult de înțelegerea noastră pământească a ideii de „loc“, încât ne vom încurca fără ieșire încercând să alcătuim o „geografie“ a lor. Unele Vieți ale Sfinților arată limpede că „Raiul“ este deasupra „paradisului“; altele spun că există cel puțin „trei ceruri“ – însă nu ni se cuvine nouă să stabilim „hotarele“ acestor locuri sau să încercăm să deosebim trăsăturile lor. Asemenea descrieri ne sunt date,

¹ Vezi Viața Sfântului Patrichie din Prusa, 19 mai; Sfântul Grigorie, *Dialoguri* IV, 36 și 44; Episcopul Ignatie Briancianinov, *Scrieri*, vol. III, p. 98.

² Vezi *Viața Fericitului Teofil*, Holy Trinity Monastery, Jordanville, N.Y., 1970, p. 125.

prin Pronia lui Dumnezeu, pentru a ne inspira să ne nevoim ca să ajungem la ele printr-o viață și o moarte creștină, și nu pentru a le supune unor categorii lumești ale logicii și cunoașterii, care nu li se potrivesc. Sfântul Ioan Gură de Aur cu dreptate ne cheamă înapoi la grija cea adevărată pe care trebuie să o avem când cercetăm cele despre Rai și iad: „Întrebi unde este iadul; dar de ce ar trebui să știi? Tu trebuie să știi că iadul există, nu unde este ascuns... Păreră mea este că el se află undeva în afara acestei lumi... Să ne străduim să aflăm nu unde este, ci cum să scăpăm de el“ (*Omilii la Romani*, 31, 3-4).

În viața aceasta nu ne este dat să înțelegem foarte multe privind cealaltă lume, cu toate că știm destul pentru a răspunde raționaliștilor care spun că Raiul și iadul nu sunt „nicăieri“ și deci nu există, pentru că ei nu le pot vedea. Aceste lucruri se găsesc cu adevărat „undeva“ și unii pământenii au fost acolo și s-au întors pentru a ne povesti despre ele; însă noi, cei în trup, le vedem mai mult prin credință decât prin cunoștință: *Vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci, față către față; acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaște pe deplin, precum am fost cunoscut și eu* (I Cor. 13, 12).

2. Experieri creștine ale Raiului

Adevăratele experieri creștine ale Raiului poartă întotdeauna aceeași pecete a unei experiențe nepământești. Cei care au văzut cerurile nu numai că au călătorit într-un alt *loc*; ei au și intrat într-o cu totul altă *stare duhovnicească*. Noi, cei care nu am trăit personal aceasta, trebuie să ne mulțumim cu descrierea unor trăsături exterioare care, puse împreună, deosebesc foarte lămurit aceste experiențe de cele din lumea văzduhului cercetate mai sus.

Multe Vieți de Sfinți cuprind descrieri ale intrării sufletelor în Rai, așa cum e văzut de pe pământ. Astfel, citim în *Viața Sfântului Antonie cel Mare*: „Și iarăși, șezând în munte și ridicându-și ochii văzu pe cineva purtat în văzduh și pricinuind multă bucurie celor ce-l întâmpinau. Și minunându-se de această ceată și fericind-o, se rugă să afle ce este aceasta. Și îndată veni la el un glas care îi spuse că acesta este sufletul lui Amun, a monahului din Nitria. Acesta rămăsese în nevoie până la bătrânețe“¹.

Avva Serapion a înfățișat astfel moartea Sfântului Marcu (5 aprilie) din muntele Fracesc: „Uitându-mă am văzut sufletul Sfântului Marcu, dezlegându-se acum din legăturile trupești și acoperindu-se de mâini îngerești cu haină albă luminoasă și suindu-se la ceruri. Încă am văzut și calea văzduhului către cer și acoperământul cerului descoperindu-se; și am văzut cetele diavolești stând lângă cale gata și am auzit un glas îngeresc grăind către diavoli: «Fugiți, fiii întunericului, de la fața luminii dreptății!». Însă a fost oprit în văzduh

¹ Sfântul Athanasie cel Mare, *Scrieri*, ed. cit., Partea a II-a, „Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie“, LIX, p. 226 (*n. tr.*).

sfântul acela suflet, ca la un ceas, și a venit un glas din cer către sfinții îngeri, zicând: «Luați și aduceți aici pe cel ce a rușinat pe diavoli».

Iar după ce sufletul cuviosului a trecut de cetele diavolești fără de vătămare, pe când se apropia de cerul cel deschis, am văzut ca o asemănare de mână dreaptă întinsă din cer și primind sufletul cel fără prihană. Apoi acea vedenie s-a ascuns de la ochii mei și nimic n-am mai văzut.¹

Din aceste relatări putem deja vedea trei trăsături ale adevăratei experiențe creștine a Raiului: ea este o urcare; sufletul este condus de îngeri; el este întâmpinat și se alătură celor ce sălășluiesc în ceruri.

Experiențele Raiului sunt felurite. Uneori, sufletul este dus acolo pentru a i se arăta minunile lui sau locașul pregătit pentru el. Astfel, Sfânta Mavra (3 mai), după ce a ținut piept celor două vedenii mincinoase ale duhurilor căzute în timpul martiriului ei (înfățișate mai sus ca pildă de ispite ce pot apărea în ceasul morții), a vorbit despre trăirea dată de Dumnezeu care a urmat: „După aceea, mi-a stat înaintea un al treilea om minunat la vedere și a cărui față strălucea ca soarele. Acela, luându-mă de mână, m-a ridicat la cer și mi-a arătat un scaun împodobit, pe care erau puse haine albe și o coroană preafrumoasă. Iar eu, minunându-mă de acea frumusețe, am întrebat pe cel ce mă ducea: «Ale cui sunt acestea, Doamne?». El mi-a răspuns: «Acestea sunt răsplătirile nevoițelor tale!... Acum întoarce-te în trupul tău și mâine la ceasurile șase vor veni îngerii lui Dumnezeu ca să ia sufletele voastre și să le înalțe la ceruri.»²

Mai există și experiența vederii de departe a cerurilor, ca cea în care Primul Mucenic, Sfântul Ștefan, a zărit *cerurile deschise și pe Fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu* (F. Ap. 7, 56). Însă aici vom cerceta numai acea experiență care se poate asemăna cel mai mult cu experiențele „de după moarte” de astăzi: înălțarea la ceruri, fie la moarte, fie într-o experiență dăruită de Dumnezeu, fie „în” trup, fie „în afară” de trup.

Sfântul Salvius din Albi, ierarh al Galiei din veacul al VI-lea, s-a întors la viață după ce fusese mort aproape o zi întreagă și i-a povestit prietenului său, Sfântul Grigorie de Tours: „Acum patru zile, când mi s-a cutremurat chilia și m-ați văzut întins mort, am fost înălțat de doi îngeri și purtat până la cea mai de sus înălțime a Cerului, până când aveam dedesubt parcă nu numai pământul acesta ticălos, ci și soarele și luna, norii și stelele. Apoi, condus, am intrat printr-o poartă ce strălucea mai puternic decât lumina soarelui și am pătruns într-o clădire unde pardoseala strălucea, fiind din aur și argint. Lumina era cu neputință de descris. Locul acela era înșesat de o mulțime de făpturi, nici de parte bărbătească, nici de parte femeiască, ce se întindea atât de departe în toate zările, încât nu i se putea zări sfârșitul. Îngerii mi-au croit

¹ *Viețile Sfinților* pe luna aprilie, Ed. Episcopiei Romanului, 2001, p. 75 (n. tr.).

² *Viețile Sfinților* pe luna mai, ed. cit., pp. 72-73 (n. tr.).

drum prin mulțimea de oameni din fața mea și am ajuns la locul către care ne fuseseră îndreptate privirile încă de când eram departe. Deasupra acestui loc stătea un nor mai strălucitor decât orice lumină, dar totuși nu se vedea nici soare, nici lună, nici stele; cu adevărat, norul strălucea mai puternic decât oricare dintre ele, cu propria lui lumină. Din el ieșea un glas, asemenea glasului de multe ape. Eu, păcătosul, am fost întâmpinat cu mare cinste de o ceată de făpturi, unele purtând veșminte preoțești, altele, haine obișnuite; călăuzele mele mi-au spus că aceia sunt mucenicii și alți oameni sfinți pe care noi îi cinstim pe pământ și cărora ne rugăm cu mare evlavie. Stând eu acolo, s-a revărsat peste mine o mireasmă de o asemenea dulceață încât, hrănit de ea, nu am mai simțit nevoia de a mânca sau de a bea până în clipa aceasta. Apoi am auzit un glas ce spunea: «Omul acesta să se întoarcă în lume, căci bisericile noastre au nevoie de el.» Auzeam glasul, însă nu puteam vedea cine grăiește. Atunci, m-am aruncat cu fața la pământ și am plâns. «Vai, vai, Doamne!» am spus. «Pentru ce mi-ai arătat acestea și apoi le-ai luat de la mine?...» Glasul care îmi vorbise a zis: «Mergi în pace. Voi veghea asupra ta până când te voi aduce din nou aici.» Apoi călăuzele mele m-au lăsat și am ieșit plângând pe poarta pe care intrasem.¹

Această experiență mai adaugă alte câteva trăsături însemnate: strălucirea luminii Raiului; prezența nevăzută a Domnului, al Cărui glas se aude; cutremurul și frica sfântului înaintea Domnului și o simțire palpabilă a harului dumnezeiesc, în chipul unei miresme negrăite. În plus, se precizează că mulțimea de „oameni” întâlniți în Rai sunt (pe lângă îngerii ce călăuzesc sufletele) sufletele mucenicilor și ale oamenilor sfinți.

Monahul din Wenlock, după ce a fost înălțat de îngeri și a trecut prin vămi, „a văzut un loc de o frumusețe minunată, unde o mulțime de bărbați foarte frumoși se bucurau de o frumusețe nemaiîntâlnită și l-au poftit să vină și să se împărtășească din fericirea lor dacă îi este îngăduit. Iar o mireasmă de o dulceață minunată a venit spre el, de la suflarea fericitelor suflete care se bucurau împreună. Sfinții îngeri i-au spus că acesta era vestitul Paradis al lui Dumnezeu.” Apoi „a zărit ziduri strălucitoare, de o frumusețe scânteietoare, de o lungime uimitoare și o înălțime uriașă. Iar sfinții îngeri au spus: «Aceasta este cetatea sfântă și vestită, Ierusalimul cel ceresc, unde sufletele sfinte trăiesc veșnic în bucurie.» El a povestit că acele suflete, precum și zidurile slăvitei cetăți ... erau de o strălucire atât de orbitoare, încât îi era desăvârșit cu neputință a privi la ele.”²

Poate cea mai deplină și mișcătoare experiență a Raiului consemnată în literatura ortodoxă este cea Sfântului Andrei cel Nebun pentru Hristos, din

¹ Sf. Grigorie din Tours, *The History of the Franks*, Cartea VII, 1; *Vita Patrum*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 1988, pp. 296-297.

² *The Letters of Saint Boniface*, pp. 28-29.

Constantinopol (veacul al IX-lea). Istorisirea sfântului a fost scrisă de prietenul său Nichifor; redăm aici numai câteva fragmente:

Odată, în vremea unei ierni grozave, Sfântul Andrei zăcea pe o stradă din cetate, înghețat și aproape mort, când deodată a simțit o căldură înăuntrul său și a văzut un tânăr foarte frumos, al cărui chip strălucea ca soarele, care l-a dus în Rai și în al treilea cer.

„În acele două săptămâni am petrecut în acea dulce vedenie, precum dumnezeiasca voire a poruncit. Și m-am văzut pe mine în raiul cel frumos și minunat... Mă minunam cu mintea și cu inima de podoaba cea nespusă a dumnezeiescului rai și, umblând pe acolo, mă bucuram. Și erau acolo livezi foarte multe cu pomi înalți... Nu este cu puțință a se asemăna frumusețea acelor pomi cu nici un pom de pe pământ... În acele livezi erau păsări fără de număr, unele cu aripi de aur, altele cu aripi albe ca de zăpadă, iar altele cu pene pestrițe în multe feluri. Toate ședeau pe ramurile pomilor raiului și cântau foarte frumos, încât, în glasul cel dulce al cântărilor, nu îmi mai aduceam aminte de mine... După aceasta, o spaimă a căzut peste mine și mi se părea că stau deasupra tăriei cerului, iar un tânăr îmbrăcat în porfiră, a cărui față era ca soarele, umbla înaintea mea... Și umblând eu după dânsul, am văzut o cruce mare și frumoasă ca un curcubeu ceresc, iar împrejurul ei stăteau cântăreți în chipul focului, ca o văpaie, și într-o cântare dulce Îl slăveau pe Domnul, Care a fost răstignit pe cruce. Iar tânărul care mergea înaintea mea, apropiindu-se de cruce, a sărutat-o, apoi mi-a făcut semn ca și eu s-o sărut... După ce am sărutat-o m-am umplut de o negrăită dulceață și am simțit un miros mai plăcut decât al raiului. Apoi ducându-se crucea, m-am uitat în jos și am văzut sub mine un adânc mare... El [călăuza], întorcându-se către mine, a zis: «Nu te teme, căci ni se cade să ne ducem mai sus!».

Și mi-a dat mâna și mi se părea, când am luat mâna lui, că ne aflăm mai sus de a doua tărie. Acolo am văzut bărbați minunați, a căror fericire și bucurie este negrăită de limba omenească... Și îndată... mai sus de al treilea cer ne-am aflat, unde am auzit și am văzut mulțime de puteri cerești cântând și slăvind pe Dumnezeu. Apoi am mers înaintea unei perdele care strălucea ca fulgerul, înaintea căreia stăteau niște tineri înalți și înfricoșați, cu chipul ca văpaia focului... Și mi-a zis tânărul care mă ducea: «Când perdeaua se va da la o parte, atunci Îl vei vedea pe Stăpânul Hristos, deci să te închini scaunului slavei Lui». Iar eu, auzind acestea, mă bucuram și tremuram, căci o negrăită bucurie și spaimă m-au cuprins pe mine... Și iată că o mână de văpaie a ridicat perdeaua și am văzut pe Domnul meu – precum odată Prorocul Isaia – șezând pe un scaun înalt și strălucitor, iar serafimii stăteau împrejurul Lui. Și era îmbrăcat într-o haină roșie, având fața prealuminată și cu ochi preadulci se uita spre mine. Și văzându-L, am căzut cu fața în jos înaintea Lui, închinându-mă prealuminatului și înfricoșatului scaun al slavei Lui. Însă ce fel de

bucurie m-a cuprins atunci la vederea Lui, nu pot grăi; încât și acum, aducându-mi aminte de acea vedenie, mă umplu de negrăită dulceață. Și zăceam înaintea Stăpânului meu cu cutremur... Apoi au cântat toate oștile cerești o cântare preaminunată. După aceasta, nu știu cum, iarăși m-am aflat umblând în rai.“

Când Sfântul Andrei s-a gândit că nu o văzuse pe Maica Domnului în ceruri, un înger i-a spus: „Oare pe Împărăteasa cea preastrălucită a puterilor cerești ai vrut a o vedea aici? Nu este acum aici, căci s-a dus în lumea încercată de primejdii, ca să le ajute oamenilor și să-i mângâie pe cei nenorociți. Și ți-aș fi arătat ție sfântul ei loc, dar nu este acum vreme, că, iată, se cade ție să te întorci de unde ai venit“.¹

Până și în veacul al XIX-lea, o vedenie adevărată a Raiului, asemănătoare, a avut-o un ucenic al Sfântului Paisie Velicovschi, schimonahul Teodor din Svir. Către sfârșitul vieții, el a cunoscut foarte puternic harul lui Dumnezeu. La scurt timp după o astfel de experiență el a căzut la pat și vreme de trei zile a rămas într-un fel de comă. „Când duhul lui a fost răpit și el a ieșit din sine, i s-a arătat un tânăr nevăzut, pe care îl vedea și îl simțea numai cu inima; tânărul acesta l-a dus, pe o cărare strâmtă, către stânga. Părintelui Teodor însuși, după cum povestea mai târziu, i se părea că murise, și și-a spus: «Am murit. Nu știu dacă voi fi mântuit sau voi pieri.» «Ești mântuit!» a răspuns un glas nevăzut acestui gând. Și, deodată, o putere asemenea unei furtuni violente l-a ridicat, purtându-l către partea dreaptă. «Gustă din dulceața încununării din Rai, pe care Eu o dau celor care Mă iubesc», i-a spus un glas nevăzut. Odată cu aceste cuvinte, Părintele Teodor a simțit ca și cum Însuși Mântuitorul Și-a pus mâna dreaptă pe inima lui și a fost purtat într-un locaș negrăit de plăcut, cum s-ar spune, însă cu desăvârșire nevăzut și cu neputință de înfățișat în vorbele limbii pământești. De la această trăire, el a urcat la una și mai înaltă, apoi la o a treia; dar toate aceste simțiri, precum spunea și el, și le putea aminti doar cu inima, însă nu le putea înțelege cu mintea.

Apoi a văzut ceva ca un templu, iar înăuntru, lângă altar, ceva ce semăna cu un cort, în care se găseau cinci sau șase oameni. Un glas a grăit: «Pentru acești oameni moartea ta este alungată. Pentru ei vei trăi.» După aceea, i s-a descoperit înălțimea duhovnicească a unor ucenici ai săi, iar Domnul i-a vorbit despre încercările ce aveau să tulbure asfințitul zilelor lui... Dar glasul dumnezeiesc l-a încredințat că aceste valuri înfricoșătoare nu vor vătăma corabia sufletului său, căci cârmaciul ei nevăzut este Hristos“.²

¹ *Viețile Sfinților* pe luna octombrie, Ed. Episcopiei Romanului, 1999, pp. 45-48. Textul în limba engleză conține și fraza: „(Și erau acolo livezi foarte multe cu pomi înalți) care, legănându-și vârfurile, îmi bucurau ochii, iar din ramurile lor venea o mireasmă minunată“ (*n. tr.*).

² Din *Life of Optina Elder Leonid*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 1976, pp. 275-276 (în limba rusă), ediția în limba engleză, 1990, pp. 223-224.

Ar mai putea fi date și alte pilde de experiențe ale Raiului din Viețile Sfinților și ale asceților, dar ele numai vor repeta trăsături deja înfățișate aici. Va fi de folos, însă – îndeosebi pentru a o compara cu experiențele contemporane „de după moarte” –, să redăm experiența unui *păcătos* din vremurile noastre în Rai. Astfel, autorul istorisirii *De necrezut pentru mulți...* (a cărui mărturie a fost deja citată de mai multe ori), după ce a scăpat de diavoliile vămilor prin mijlocirea Maicii Domnului, descrie cum a fost purtat de îngerii călăuzitori; „urcam în continuare... la un moment dat am văzut deasupra mea o lumină strălucind; mi s-a părut că seamănă cu lumina soarelui, însă era mult mai puternică. Era limpede că acolo era o împărăție a luminii. Da, într-adevăr, chiar o împărăție, plină de puterea luminii – fiindcă nu era nici o umbră care să însoțească lumina. «Dar cum poate fi lumină fără umbră?» și-au făcut apariția îndată concepțiile mele uimite, nelămurite.

Și deodată am fost iute purtați în acele locuri de lumină, care pur și simplu m-a orbit. Mi-am închis ochii, mi-am acoperit fața cu mâinile, dar nu mi-a fost de nici un folos, căci mâinile nu făceau umbră. Și, oricum, ce însemna o astfel de acoperire aici?

«Dumnezeule, ce-i asta, ce fel de lumină e asta? Pentru mine este ca întunericul! Nu pot privi și, la fel ca în întuneric, nu pot să văd nimic...»

Această nepățință de a vedea, de a privi, a sporit în mine frica de necunoscut, firească în această stare în care mă aflam, într-o lume necunoscută mie, și mi-am spus îngrijorat: «Ce va urma acum? Vom trece de această sferă de lumină? Și există oare o limită, un sfârșit?»

Însă s-a petrecut altceva. În chip împărătesc, fără mânie, însă cu putere și neclintit, au răsunat de sus cuvintele: «Nu este pregătit!» Iar după aceea... urcarea noastră iute s-a oprit îndată și am început să coborâm.“ (pp. 26-27).

În această experiență se lămurește mai bine firea luminii din Rai. Ea este o lumină de nesuferit pentru cei care nu sunt pregătiți pentru ea printr-o viață de nevoiță creștină, precum cea dusă de Sfinții Salvius și Andrei.

3. Trăsături ale adevăratei experiențe a Raiului

Să rezumăm acum cele mai însemnate trăsături ale acestor adevărate experiențe ale Raiului și să vedem și cum se deosebesc ele de experiențele lumii văzduhului înfățișate în capitolele anterioare.

(1) Adevărata experiență a Raiului se petrece întotdeauna la capătul unui *urcuș*, de obicei prin vămi (dacă sufletul are „dări” de plătit aici). În experiențele „din afară de trup” și „de după moarte” de astăzi, vămile și demonii nu sunt întâlniți *niciodată*, iar urcușul este numai rareori pomenit.

(2) Sufletul este *întotdeauna* condus către Rai de unul sau mai mulți îngeri și *niciodată* nu ajunge acolo „hoinărind”, nici nu intră în el prin propria

lui voință sau putere. Fără îndoială, aceasta este una dintre cele mai izbitoare deosebiri dintre adevăratele experiențe ale Raiului și experiențele contemporane ale penticostalilor și ale altora, care vorbesc despre experiențele „de după moarte“ ale „Paradisului“ și „Raiului“: acestea din urmă sunt practic identice cu experiențe profane și chiar atee ale „Paradisului“, precum am văzut, cu excepția, ici și colo, a unor aspecte legate de interpretare, care pot fi produse cu ușurință de închipuirea omenească în „planul astral“; însă practic niciodată în aceste experiențe sufletul nu este condus de îngeri. Cu privire la acestea, Sfântul Ioan Gură de Aur, în tâlcuirea sa la Luca 16, 19-31, scrie: „Lazăr a fost apoi purtat de îngeri, însă sufletul celui alt (al bogatului) a fost luat de niște puteri înfricoșătoare care se poate să fi fost trimise pentru aceasta. *Căci sufletul nu poate să plece către acea viață prin puterea sa*, fiindcă acest lucru este cu neputință. Dacă noi, umblând de la o cetate la alta, avem trebuință de o călăuză, cu cât mai mult nu va avea sufletul nevoie de călăuze atunci când este smuls din trup și pus înaintea vieții viitoare?”¹

Acest aspect poate fi socotit cu adevărat una dintre pietrele de încercare pentru autenticitatea experiențelor Raiului. În experiențele contemporane, foarte adesea sufletului i se dă posibilitatea să aleagă dacă să rămână în „Paradis“ sau să se întoarcă pe pământ, în vreme ce adevărata experiență a Raiului nu este după alegerea omului, ci numai la porunca lui Dumnezeu, îndeplinită de îngerii Săi. Experiența obișnuită, „din afară de trup“, a „Paradisului“ din zilele noastre nu are trebuință de călăuză deoarece ea se petrece *chiar aici*, în văzduhul de deasupra noastră, încă *în această lume*, în vreme ce prezența îngerilor este necesară dacă experiența are loc *în afara* acestei lumi, într-un alt fel de realitate, unde sufletul nu poate merge singur. (Aceasta nu înseamnă că demonii nu pot lua chip mincinos de „îngeri călăuzitori“, însă se pare că în experiențele de astăzi ei nu o fac decât rareori.)

(3) Experiența se petrece într-o lumină puternică și este însoțită de semne văzute ale harului dumnezeiesc, îndeosebi de o mireasmă minunată. Este adevărat că asemenea semne apar uneori și în experiențele „de după moarte“ de astăzi, însă există o deosebire fundamentală între ele, care nu poate fi niciodată subliniată îndeajuns. Experiențele de astăzi sunt superficiale, chiar foarte legate de simțuri; nu este nimic care să le deosebească de experiențe asemănătoare ale necredincioșilor, în afară de imaginile creștine pe care omul le vede în acea experiență (sau i le adaugă); acestea nu sunt nimic mai mult decât sentimentul *fi fresc* de plăcere din starea „din afară de trup“, acoperit cu o poleială de creștinism. (De asemenea, poate că în unele dintre ele, duhurile căzute adaugă înșelările proprii, pentru a-l amăgi și mai mult pe om cu mândria și pentru a-i confirma concepția sa superficială despre creștinism; însă nu

¹ *Omilia Către poporul din Antiohia*, III, „Despre Lazăr“, II, citat în Mitr. Macarie, *Teologia dogmatică ortodoxă*, II, p. 536.

este nevoie aici să stabilim aceasta.) Pe de altă parte, în trăirile creștine adevărate, profunzimea experienței este adevărată de întâmplări într-adevăr minunate: Sfântul Salvius a fost „hrănit“ de buna-mireasmă într-atât, încât nu a mai avut trebuință de mâncare, nici de băutură, vreme de mai mult de trei zile; și numai în clipa când a vorbit despre cele petrecute mireasma a dispărut, iar limba i s-a umflat și a început să-l doară; Sfântul Andrei a fost ca mort două săptămâni; K. Uekskuell s-a aflat în „moarte clinică“ 36 de ore. Desigur, în experiențele de astăzi se petrec uneori „reveniri spectaculoase“ din stări de moarte aparentă sau din pragul morții, însă niciodată ceva atât de ieșit din comun precum trăirile de mai sus și niciodată nimic care să arate că cei care le-au trăit au văzut cu adevărat *Raiul* și nu o arătare plăcută din lumea „din afară de trup“ („planul astral“). Deosebirea dintre experiențele de astăzi și adevărata experiență a Raiului este tocmai cea dintre „creștinismul“ superficial al zilelor noastre și adevăratul creștinism ortodox. De pildă, „pacea“ ce poate fi simțită de cineva care „L-a acceptat pe Iisus ca fiind Mântuitorul său“ sau care a trecut prin experiența foarte des întâlnită a „vorbirii în limbi“, sau l-a „văzut“ pe „Hristos“ (lucru deloc rar astăzi), dar care nu cunoaște deloc viața de nevoiță și pocăință creștină conștientă și nu s-a împărtășit niciodată cu adevăratul Trup și Sânge ale lui Hristos, în Sfintele Taine întemeiate de Hristos Însuși – o astfel de pace pur și simplu nu poate fi cu nici un chip asemănată cu pacea descoperită în viețile marilor sfinți ortodocși. Experiențele contemporane sunt în chip literal „falsuri“ ale adevăratelor trăiri ale Raiului.

(4) Adevărata experiență a Raiului este însoțită de un astfel de sentiment de cutremur și frică înaintea măreției lui Dumnezeu și de un sentiment al nevredniciei de a o privi, cum rar se întâlnesc astăzi chiar și în rândul creștinilor ortodocși, cu atât mai puțin printre cei aflați în afara Bisericii lui Hristos. Cuvintele care țâșnesc din inima Sfântului Salvius, prin care își mărturisește nevrednicia, închinarea tremurândă cu fața la pământ a Sfântului Andrei înaintea lui Hristos, chiar și orbirea lui K. Uekskuell în lumina pe care era nevrednic să o privească, nu se întâlnesc în experiențele de astăzi. Cei care văd astăzi „Paradisul“ în lumea din văzduh sunt „mulțumiți“, „fericiți“, simt „plăcere“ – rareori mai mult. Dacă văd pe „Hristos“ într-o formă sau alta, ei se lasă în voia „dialogurilor“ familiare cu el, specifice experiențelor din mișcarea „harismatică“. Dumnezeu și cutremurul omului înaintea Ei, frica lui Dumnezeu lipsesc din aceste experiențe.

Am mai putea prezenta și alte trăsături ale adevăratelor trăiri din Rai, consemnate îndeosebi în Viețile Sfinților ortodocși, însă cele de mai sus sunt de ajuns pentru a le deosebi foarte lămurit de experiențele de azi. Să ne amintim numai, oricând cutezăm să vorbim despre astfel de trăiri înalte, din altă lume, că ele sunt mult deasupra nivelului nostru scăzut de simțire și înțelegere și că ne sunt date mai mult ca *indicii* decât ca înfățișări desăvârșite a ceea ce

nu poate fi nicidecum descris cu cuvinte omenești. *Cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit, și la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El* (I Cor. 2, 9).

Notă despre vederea iadului

Pentru credincioșii ortodocși, realitatea iadului este tot atât de sigură ca și cea a Raiului. Însuși Domnul nostru a vorbit în multe rânduri despre acei oameni pe care, fiindcă nu l-au ascultat poruncile, El îi va trimite *în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui* (Mt. 25, 41). Într-una dintre pildele Sale, El dă exemplul grăitor al bogatului care, osândit să stea în iad din pricina fărădelegilor lui din această viață, își ridică privirea către sânul lui Avraam, unde era Lazăr, săracul pe care îl disprețuise în timpul vieții, și îl roagă fierbinte pe Patriarhul Avraam să îi îngăduie lui Lazăr să vină și *să-și ude vârful degetului în apă și să-mi răcorească limba, căci mă chinuiesc în această văpaie*. Dar Avraam răspunde că *între noi și voi s-a întărit prăpastie mare și cei mântuiți nu intră în legătură cu cei osândiți* (Lc. 16, 24, 26).

În scrierile ortodoxe vederea iadului este la fel de des întâlnită ca și cea a Raiului. Astfel de experiențe, spre deosebire de cele ale Raiului, sunt trăite mai des de păcătoșii obișnuiți decât de sfinți, iar țelul lor este întotdeauna limpede. Sfântul Grigorie spune în *Dialogurile* sale: „În mila Sa nemărginită, Bunul Dumnezeu le îngăduie unor suflete să se întoarcă în trupurile lor la scurtă vreme după moarte, astfel încât vederea iadului să îi învețe în cele din urmă să se teamă de pedepsele veșnice în care cuvintele singure nu au putut să-i facă să creadă”¹. Apoi Sfântul Grigorie descrie câteva experiențe ale iadului și vorbește despre impresia pe care au produs-o acestea asupra celor care le-au trăit. Astfel, un pustnic spaniol, Petru, a murit și a văzut „iadul cu toate chinurile lui și nenumărate lacuri de foc”. Revenind la viață, Petru a povestit cele văzute, „dar chiar și dacă nu ar fi spus nimic, posturile și privegherile de noapte ale pocăinței sale ar fi fost mărturii grăitoare despre îngrozitoarea sa călătorie în iad și despre adâncă lui frică de chinurile groaznice de acolo. Dumnezeu se arătase a fi mult-milostiv, neîngăduindu-i să moară în această experiență a morții” (p. 238).

Cronicarul englez din veacul al VIII-lea, Beda Venerabilul, povestește cum un om din provincia Northumbria s-a întors după ce fusese „mort” o noapte întreagă și a povestit experiența lui din Rai și iad. În iad, el s-a trezit într-un întuneric adânc; „flăcări întunecate au apărut înaintea noastră, înălțându-se cu repeziciune ca dintr-un hău și căzând înapoi... Limbile de foc ce se ridicau erau pline cu suflete de oameni care, precum scânteile care se înalță împreună cu fumul, uneori erau aruncate sus în văzduh, alteori cădeau îna-

¹ *Dialoguri* IV, 37, p. 237.

poi în adâncuri, când flăcările focului se micșorau. Mai mult, o duhoare ne-grăită țâșnea împreună cu fumul și umplea tot acest loc înfiorător... Deodată am auzit în spate o tânguire absolut îngrozitoare și deznădăjduită, însoțită de râsete grosolane... Am văzut o ceată de duhuri viclene târând după ele, în adâncurile întunericului, cinci suflete omenești care urlau și se tânguiau, în vreme ce diavolii râdeau și se bucurau foarte... Tot atunci, niște duhuri întunecate au ieșit din adâncurile de foc și s-au repezit să mă înconjoare, hărțuindu-mă cu ochii lor lucitori și cu flăcările împuțite pe care le scoteau pe gură și pe nări...¹

În Viața ostașului Taxiote (28 martie) se povestește că după ce acesta a fost oprit de „vameșii“ demoni la vămi, „apucându-mă viclenele duhuri și bătându-mă, m-au pogorât jos și, desfăcându-se pământul, m-am pogorât, fiind purtat prin niște intrări înguste și prin oarecare crăpături strâmte și necurate, până la cele mai dedesubt temnițe ale iadului, unde sufletele păcătoșilor sunt încuiate în întunericul cel veșnic și unde nu este viață oamenilor, ci muncă veșnică și plâns nemângâiat și nespusă scrâșnire a dinților.

Acolo totdeauna strigă cu glas mare, zicând: «Amar nouă, amar! Vai, vai!». Și nu este cu puțință a spune primejdiile celor ce sunt acolo, nici nu se pot povesti muncile și durerile acelor pe care acolo i-am văzut. Aceia gem din inimă și nimeni nu se milostivește spre dânșii, plâng și nu este cine să-i mângâie, se roagă și nu este cine să-i asculte sau să-i izbăvească. Și am fost închis și eu cu dânșii în locurile acelea întunecoase și în strâmtoare m-au pus, și eram plângând și tânguindu-mă cu amar, fiind ținut de la al treilea ceas până la al nouălea.²

Monahul din Wenlock a văzut ceva asemănător în „cele mai de jos“ ale pământului, unde „a auzit un vaier și o plângere groaznică, mari, negrăite, ale sufletelor chinuite. Iar îngerul i-a spus: «Vaierul și plângerea pe care le auzi venind de jos sunt ale acelor suflete la care nu va veni niciodată bunătatea cea iubitoare a Domnului, ci o flacăra nestinsă îi va chinui pe veci»³.

Desigur, nu trebuie să fim fascinați peste măsură de amănuntele literale ale unor astfel de experiențe, și încă și mai puțin decât în cazul Raiului să încercăm să alcătuim o „geografie“ a iadului întemeiată pe aceste relatări. Conceptele apusene de „purgatoriu“ și „limb“⁴ sunt astfel de încercări; însă tradiția ortodoxă cunoaște singura realitate a iadului din adâncuri. Mai mult, precum învață Sfântul Marcu al Efesului (vezi Anexa I, A doua omilie despre focul purgatorului), ceea ce se vede în experiențele iadului este adesea un chip

¹ Bede, *A History of the English Church and People*, trad. Leo Sherley-Price, Penguin Books, 1975, Cartea V, 12, pp. 290-291.

² *Viețile Sfinților*, Ed. Episcopiei Romanului, 2001, p. 408 (n. tr.).

³ *The Letters of Saint Boniface*, p. 28.

⁴ În catolicism, un loc care nu este nici Rai, nici iad, unde stau sufletele păgânilor drepti (n. tr.).

al chinurilor viitoare, iar nu o înfățișare literală a stării actuale a celor care așteaptă în iad Judecata de Apoi. Însă fie că este o privire reală asupra unor fapte de acum, fie că este o vedere a viitorului, experiența iadului consemnată în izvoarele ortodoxe este un mijloc puternic de a trezi omul către o viață de nevoință creștină, care e singura cale de a scăpa de chinul veșnic; de aceea dă Dumnezeu astfel de trăiri.

În literatura experiențelor „de după moarte“ de azi există experiențe ale iadului ce se pot asemui cu acestea?

După cum am văzut deja, Dr. Moody și alți cercetători de astăzi nu au găsit aproape nici o astfel de experiență. Mai înainte am explicat că acest fapt se datorează vieții spirituale „comode“ a oamenilor din zilele noastre, care adesea nu se tem de iad, nu cunosc nimic despre demoni și, prin urmare, nu se așteaptă să vadă astfel de lucruri după moarte.

Cu toate acestea, o carte recentă despre viața de după moarte a propus o altă explicație, care pare a avea aceeași valoare și care, în același timp, tăgăduiește faptul că experiența iadului este atât de rară pe cât pare. În cele ce urmează vom cerceta pe scurt descoperirile acestei cărți.

Dr. Maurice Rawlings, un medic din Tennessee, specialist în medicină internă și boli cardiovasculare, a resuscitat mulți oameni aflați în „moarte clinică“. Discuțiile sale cu aceste persoane l-au învățat că, „în ciuda majorității cazurilor de viață după moarte relatate, nu toate experiențele morții sunt plăcute. Există și iadul! După ce mi-am dat seama de acest fapt, am început să adun relatări despre cazuri neplăcute care, se pare, le scăpaseră altor cercetători. Cred că acest lucru s-a întâmplat deoarece aceștia, fiind de obicei psihiatri, nu au resuscitat niciodată vreun pacient. Ei nu au avut posibilitatea de a fi la fața locului. Experiențele neplăcute din studiul meu s-au dovedit a fi la fel de frecvente ca cele plăcute“.¹ „Am descoperit că majoritatea experiențelor urâte sunt foarte repede suprimate în partea subliminală sau subconștientă a minții pacientului. Se pare că aceste experiențe sunt atât de dureroase și de tulburătoare, încât sunt alungate din partea conștientă, astfel încât pacientul nu își mai amintește decât trăirile plăcute – sau nu își mai amintește nimic“ (p. 65).

Dr. Rawlings înfățișează „modelul“ acestor experiențe ale iadului: „Ca și în cazul experiențelor plăcute, celor care au trăit experiențe neplăcute le este greu să înțeleagă că au murit, atunci când văd cum se ocupă oamenii de trupurile lor neînsuflețite. De asemenea, pot pătrunde într-un tunel întunecat după ce au părăsit camera, însă, în loc să iasă într-un loc luminos, ei intră într-un tărâm întunecat, unde cu greu se poate vedea ceva, în care întâlnesc persoane grotești, care se ascund în umbră sau lângă un lac arzător de foc. Ororile de acolo sunt imposibil de descris și greu de amintit“ (pp. 63-64).

* ¹ Maurice Rawlings, *Beyond Death's Door*, Thomas Nelson, Inc., Nashville, 1978, pp. 24-25.

În general, aceste experiențe – atât prin scurta lor durată, cât și prin lipsa călăuzelor îngerești sau demonice – nu au toate trăsăturile adevăratelor experiențe din altă lume, iar unele dintre ele amintesc foarte mult de aventurile lui Robert Monroe în „planul astral”. Cu toate acestea, ele aduc o îndreptare însemnată experienței „plăcerii” și „paradisului” de după moarte, povestite de atât de mulți: lumea „din afara trupului” nu este nicidecum numai plăcere și lumină, iar cei care au cunoscut latura ei „de iad” se găsesc mai aproape de adevăr decât cei care trăiesc numai „plăcere” în această stare. Demonii văzduhului dezvăluie unora o parte din adevărata lor fire, dându-le chiar o idee despre chinurile ce vor fi suferite de cei care nu L-au cunoscut pe Hristos și nu au ascultat de poruncile Lui.

Semnificația experiențelor „de după moarte“ de astăzi

*Dacă nu ascultă de Moisi și de proroci,
nu vor crede nici dacă ar învia cineva dintre morți.*

Lc. 16, 31

1. Ce anume „dovedesc“ experiențele de astăzi?

Am văzut deci că experiențele „de după moarte“ și „din afară de trup“ – despre care se vorbește atât de mult astăzi – sunt foarte deosebite de adevăratele experiențe din lumea de dincolo trăite de-a lungul veacurilor de bărbați și femei bine-plăcuți lui Dumnezeu. În plus, experiențelor din zilele noastre li s-a dat atâta însemnătate și au devenit atât de „la modă“ în ultimii ani nu pentru că sunt cu adevărat „noi“ (erau numeroase însemnări despre astfel de trăiri în Anglia și America veacului al XIX-lea), nici pentru că au început să devină mai multe în acești ani, ci mai ales pentru că mintea publicului din Apus, îndeosebi din America, era „pregătită“ pentru ele. Interesul general pare a face parte dintr-o reacție larg răspândită, îndreptată împotriva materialismului și necredinței veacului al XX-lea, un semn al unui interes mai mare pentru religie. Ne vom întreba în cele ce urmează care ar putea fi înțelesul acestui interes nou pentru „religie“.

Însă, mai întâi, să mai spunem o dată ce „dovedesc“ aceste experiențe cu privire la adevărul religiei. Cea mai mare parte a cercetătorilor par a fi de acord cu Dr. Moody, că experiențele *nu* confirmă concepția creștină „convențională“ despre Rai¹; nici experiențele celor care *cred* că au văzut Raiul nu rămân în picioare, atunci când sunt comparate cu vederile autentice ale Raiului din trecut; până și experiențele iadului sunt mai mult „indicii“ decât dovezi cu privire la existența reală a iadului.

De aceea, trebuie să socotim exagerate spusele Dr. Kubler-Ross că cercetările contemporane despre fenomenele „de după moarte“ „vor confirma ceea ce suntem învățați de două mii de ani – că există viață după moarte“, și că ne vor ajuta „mai degrabă să știm, decât să credem“ acest lucru². De fapt, se poate spune că aceste experiențe nu „dovedesc“ decât minima învățătură

¹ *Life After Life*, pp. 70, 98.

² Cuvânt înainte la *Life After Life*, pp. 7-8.

că sufletul omenesc *continuu să trăiască* în afara trupului și că realitatea nematerială *există*, însă nu oferă *nici o informație* despre starea sau măcar despre existența sufletului. de după primele minute ale „morții“, și nu ne spun nimic despre adevărata fire a lumii nemateriale. Din acest punct de vedere, experiențele contemporane sunt mult mai puțin mulțumitoare decât relatările făcute de-a lungul veacurilor în Viețile Sfinților și în alte izvoare creștine; cunoaștem mult mai mult din aceste scrieri – bineînțeles, cu condiția să avem tot atâta încredere în cei care ne-au dat aceste informații pe cât au cercetătorii contemporani în cei cu care ei au vorbit. Însă chiar și așa, atitudinea noastră față de cealaltă lume rămâne o atitudine *mai degrabă de credință, decât de cunoștință*; putem cunoaște cu destulă siguranță că există „ceva“ după moarte – însă ce anume este acest „ceva“, mai degrabă credem, decât cunoaștem.

Mai mult, ceea ce Dr. Kubler-Ross și alții care gândesc la fel ca ei socotesc că știu multe cu privire la viața de după moarte, bazându-se pe experiențele „de după moarte“, este în contradicție vădită cu credința creștinilor ortodocși, întemeiată pe învățătura creștină revelată, precum și pe experiențele „de după moarte“ din scrierile ortodoxe. Toate experiențele creștine „de după moarte“ afirmă existența Raiului, a iadului, a judecății, a nevoii de pocăință, nevoință și frică pentru a nu-ți pierde sufletul pentru veșnicie; în vreme ce experiențele de astăzi, întocmai ca cele ale șamanilor, inițiaților păgâni și medicilor, par să arate o „tabără de vară“ a experiențelor plăcute din „lumea cealaltă“, unde nu este judecată, ci numai „creștere“, iar moartea nu trebuie să fie de temut, ci numai întâmpinată ca un „prieten“ care conduce către plăcerile „vieții de după moarte.“

Am vorbit deja în capitolele precedente despre motivul pentru care se deosebesc aceste două experiențe: cea creștină este cu adevărat experiența lumii de dincolo, a Raiului și a iadului, pe câtă vreme cea spiritistă este numai experiența părții din văzduh a lumii *de aici*, „planul astral“ al duhurilor căzute. În chip lămurit, experiențele de astăzi fac parte din ultima categorie – însă nu am putea ști aceasta dacă nu am accepta (prin credință) revelația creștină despre firea lumii de dincolo. Tot la fel, faptul că Dr. Kubler-Ross și alți cercetători acceptă (sau privesc cu simpatie) o interpretare necreștină a acestor experiențe nu se datorează faptului că ele *dovedesc* această interpretare, ci faptului că cercetătorii înșiși *cred deja într-o interpretare necreștină a lor*.

Prin urmare, semnificația experiențelor din zilele noastre stă în faptul că ele devin foarte cunoscute tocmai la momentul potrivit, pentru a putea sluji drept „confirmare“ a unei concepții necreștine despre viața de după moarte; ele sunt folosite ca parte dintr-o mișcare religioasă necreștină. Să privim acum mai îndeaproape ce este această mișcare religioasă.

2. Legătura cu ocultismul

La cei care cercetează experiențele „de după moarte“ se poate vedea din nou o legătură mai mult sau mai puțin evidentă cu ideile și practicile oculte. Putem defini aici „ocult“ (care se referă literalmente la ceea ce este „ascuns“) ca aparținând oricărei legături a oamenilor cu duhurile și puterile nevăzute într-un chip neîngăduit de revelația dumnezeiască (vezi Levitic 19, 31; 20, 6 etc.). Această legătură poate fi căutată de oameni (așa cum se întâmplă în ședințele de spiritism) sau provocată de duhurile căzute (atunci când acestea se arată oamenilor fără să fi fost chemate). Antonimele cuvântului „ocult“ sunt „duhovnicesc“ sau „religios“, termeni ce se referă la acea intrare în legătură cu Dumnezeu, cu îngerii și sfinții Lui care este îngăduită de Dumnezeu: rugăciunea omului, pe de o parte, și arătări adevărate, dătătoare de har, ale lui Dumnezeu, ale îngerilor și sfinților, pe de altă parte.

Ca pildă de astfel de legătură cu ocultismul, Dr. Hans Holzer¹ găsește că sensul experiențelor „de după moarte“ stă în faptul că ele îi deschid pe oameni pentru comunicarea cu morții și transmit același fel de mesaje ca cele ale morților din ședințele de spiritism. Dr. Moody, și într-adevăr foarte mulți dintre cercetătorii de astăzi, precum am văzut, caută în scrieri oculte ca cele ale lui Swedenborg și *Cartea tibetană a morților* explicația experiențelor de astăzi. Robert Crookall, poate cel mai științific cercetător din acest domeniu, folosește mesajele comunicate de medii ca una dintre cele mai însemnate surse de informație cu privire la „lumea cealaltă“. Robert Monroe și alții, implicați în experiențele „din afară de trup“, sunt în mod clar practicanți ai experimentelor oculte, ajungând până la a primi călăuzire și sfătuire de la „făpturile fără trup“ pe care le întâlnesc.

Poate cea mai reprezentativă dintre toți acești cercetători este femeia care a devenit cel mai de seamă purtător de cuvânt al noii atitudini față de moarte, care izvorăște din experiențele „de după moarte“ de astăzi: Dr. Elizabeth Kubler-Ross.

Cu siguranță, nici un creștin nu poate să nu simtă simpatie pentru cauza pe care Dr. Kubler-Ross a ales să o sprijine: o atitudine umană și de ajutorare față de cei ce mor, deosebită de cea rece, neajutorată și temătoare care adesea a domnit nu numai în rândul doctorilor și asistentelor din spitale, ci până și printre clerici, care se presupune că au „răspunsul“ întrebărilor pricinuite de realitatea morții. De când cartea ei a fost publicată², în 1969, subiectul morții în întregul lui a devenit mai puțin un subiect „tabu“ în rândul personalului medical, ajutând și la crearea unei atmosfere intelectuale prielnice discutării problemei a ceea ce se petrece *după* moarte – discuție ce a fost pornită,

¹ *Beyond This Life*, Pinnacle Books, Los Angeles, 1977.

² *On Death and Dying*, Macmillan Publishing Co., New York.

la rândul ei, de publicarea primei cărți a Dr. Moody în 1975. Nu este o întâmplare faptul că atât de multe dintre cărțile ce se publică în prezent despre viața de după moarte sunt însoțite de prefețe sau cel puțin scurte comentarii ale Dr. Kubler-Ross.

Fără îndoială, oricine acceptă concepția creștină tradițională despre viață ca loc de încercare în vederea veșniciei și despre moarte ca intrare în fericirea cea veșnică sau în veșnica suferință, după credința și viața de pe pământ a fiecăruia, va socoti cartea Dr. Kubler-Ross ca fiind descurajantă. Să ai o atitudine umană față de cineva care moare, să îl ajuți să se „pregătească” pentru moarte, fără a așeza pe primul loc credința în Hristos și nădejdea de mântuire înseamnă, până la urmă, să rămâi în aceeași lume jalnică a „umanismului” la care a fost redusă omenirea de către necredința vremurilor moderne. În spitalele de astăzi moartea poate fi făcută mai plăcută decât este de obicei. În-să dacă nu se cunoaște deloc ce se petrece după moarte, sau că *este* ceva după moarte, lucrarea unor oameni ca Dr. Kubler-Ross se reduce la administrarea unor inofensive „buline” colorate unor bolnavi ce nu mai au nici o nădejde de tămăduire, pentru a-i determina măcar *să simtă* că „se face ceva”.

Cu toate acestea, în cursul cercetărilor sale (deși nu a pomenit despre acest lucru în prima sa carte), Dr. Kubler-Ross a găsit într-adevăr dovezi că există ceva după moarte. În ciuda faptului că încă nu a publicat propria sa carte despre experiențele „de după moarte”, în numeroasele sale conferințe și interviuri ea a afirmat în chip lămurit că a văzut destul pentru a ști *cu siguranță* că există viață după moarte.

Însă izvorul de căpetenie al acestei „cunoștințe” nu sunt experiențele „de după moarte” ale altor persoane, ci propriile sale experiențe, foarte uimitoare, cu „spirite”. Prima întâmplare de acest fel s-a petrecut în biroul său de la Universitatea din Chicago, în anul 1967, când ea se simțea descurajată și se gândea să renunțe la cercetările sale, de-abia începute, privind moartea. În birou a intrat o femeie care s-a prezentat ca fiind o pacientă ce murise în urmă cu zece luni. Kubler-Ross a fost neîncredătoare, însă iată cum povestește felul în care a fost în cele din urmă convinsă de „fantomă”: „A spus că știa că mă gândeam să renunț la munca mea cu pacienții muribunzi și venise să îmi spună să nu fac acest lucru... Mi-am întins mâna să o ating. Făceam un test al realității. Eram om de știință, psihiatru, și nu credeam în astfel de lucruri.” În cele din urmă, ea a convins „fantomă” să scrie un bilet, iar o analiză a scrisului făcută după aceea a adeverit că era scrisului pacientei care murise. Dr. Kubler-Ross afirmă că această întâmplare „s-a petrecut la o răscruce din viața mea, când aș fi luat o hotărâre greșită, dacă nu aș fi ascultat-o.”¹ Cei morți nu apar niciodată în chip atât de prozaic printre cei vii; această arătare „din lu-

¹ Interviu realizat de James Pearre de la Chicago Tribune, publicat în *Sunday Examiner and Chronicle* din San Francisco, 14 noiembrie 1976, Secțiunea B, p. 7.

mea cealaltă“, dacă a fost adevărată, nu putea fi decât cea a unui duh căzut ce voia să își înșele prada. Pentru un duh ca acesta, desăvârșita imitare a scrisului unui om este un lucru foarte ușor.

După aceea, legătura Dr. Kubler-Ross cu aceste duhuri a devenit mult mai apropiată. În anul 1978, înaintea unui public fascinat, format din 2200 de persoane, în Ashland, Oregon, ea a povestit cum a fost pusă în legătură cu „spiritele călăuzitoare“ prima dată. I se aranjase, în chip destul de misterios, o adunare de tip spiritist, bineînțeles în California de Sud, în care 75 de persoane au cântat împreună pentru a „strânge energia necesară producerii acestui fapt. M-a impresionat că au vrut să facă aceasta pentru mine. După numai două minute, am văzut niște picioare enorme înaintea mea. Un om uriaș îmi stătea în față.“ Acest „om“ i-a spus că avea să fie învățătoare și că avea trebuință de această experiență nemijlocită pentru a primi putere și curaj pentru lucrarea ei. „După vreo treizeci de secunde, o altă persoană s-a materializat pur și simplu cam la jumătate de centimetru de mine... Am înțeles că era îngerul meu păzitor... El mi-a spus Izabela și m-a întrebat dacă îmi amintesc că lucrasem amândoi împreună cu Hristos în urmă cu 2000 de ani.“ La un timp după aceea, un al treilea „înger“ s-a arătat pentru a o învăța mai multe despre „bucurie“. „Experiența mea cu aceste călăuze a fost o experiență din cele mai înalte, o experiență a unei iubiri total necondiționate. Și vreau să vă spun că niciodată nu suntem singuri. Fiecare dintre noi are un înger păzitor care nu se află niciodată mai departe de jumătate de metru de noi. Și putem chema aceste ființe. Ele ne vor ajuta.“¹

La o conferință de medicină holistică din San Francisco, în septembrie 1976, Dr. Kubler-Ross a împărtășit unui public format din 2300 de doctori, asistente și alt personal din domeniul medical o „profundă experiență mistică“, pe care o trăise chiar în noaptea dinainte. (Se pare că această experiență este întocmai aceeași cu cea povestită în Ashland.) „Azi-noapte am fost vizitată de Salem, spiritul meu călăuzitor, care era însoțit de doi tovarăși, Anka și Willie. Ei au rămas cu noi până la trei dimineața. Am vorbit, am râs și am cântat împreună. Ei au vorbit și m-au atins cu cea mai incredibilă iubire și tandrețe ce se poate închipui. A fost momentul de vârf al vieții mele.“ În rândul celor care o ascultau, „când ea a terminat, a fost liniște pentru o clipă, apoi mulțimea de oameni s-a ridicat în picioare, toți ca unul, pentru a o cinsti. Se vedea că cei mai mulți, în mare parte doctori și alte cadre medicale, fuseseră mișcați până la lacrimi.“²

Este un fapt bine cunoscut în cercurile oculte că „spiritele călăuzitoare“ (care, desigur, sunt duhurile căzute din lumea văzduhului) nu se arată atât de ușor decât dacă o anumită persoană are un grad înaintat de receptivitate ca

¹ Consemnat de Gaea Laughingbird în *Berkeley Monthly*, iunie, 1978, p. 39.

² Consemnat de Lennie Kronisch în *Yoga Journal*, septembrie-octombrie, 1976, pp. 18-20.

mediu. Însă poate și mai uimitoare decât legătura Dr. Kubler-Ross cu „spiritele familiare“ este reacția entuziastă pe care relațiile ei despre această legătură o pricinuieste unor ascultători care nu sunt adepți ai ocultismului sau medii, ci oameni obișnuiți din clasa de mijloc și cu studii superioare. Fără îndoială, acesta este unul dintre „semnele“ religioase „ale vremurilor“: oamenii au devenit deschiși față de legăturile cu „lumea spiritelor“ și sunt gata să primească explicația ocultă a acestor legături care contrazice adevărul creștin.

De curând, s-a vorbit foarte mult în presă de scandalurile legate de „Shanti Nilayia“, casa de reculegere construită de curând de Dr. Kubler-Ross, în sudul Californiei. Conform acestor relații, multe dintre „atelierile“ de la „Shanti Nilayia“ sunt concentrate pe ședințe de spiritism cu medii, de modă veche, iar unii dintre foștii participanți au declarat că aceste ședințe sunt o înșelăciune.¹ Este foarte posibil ca în „contactele“ Dr. Kubler-Ross cu „spiritele“ să fie mai mult imaginație inspirată de dorințele sale decât realitate; însă acest lucru nu afectează învățătura pe care ea și alții o predau despre viața de după moarte.

3. *Învățătura ocultă a cercetătorilor de astăzi*

Învățătura despre viața de după moarte a Dr. Kubler-Ross și a altor cercetători ai experiențelor „de după moarte“ de astăzi poate fi înfățișată pe scurt în câteva idei. Trebuie spus că Dr. Kubler-Ross exprimă aceste idei cu siguranța celui care crede că a cunoscut nemijlocit „lumea cealaltă“; însă oameni de știință precum Dr. Moody, cu toate că vorbesc pe un ton mult mai prudent și nesigur, nu fac altceva decât să propovăduiască aceeași învățătură. Ea este învățătura despre viața de după moarte care plutește în aerul sfârșitului acestui veac² și pare în chip inexplicabil „firească“ tuturor celor care o studiază și nu cunosc temeinic nici o altă învățătură.

(1) *Nu trebuie să ne temem de moarte.* Dr. Moody scrie: „Într-o formă sau alta, aproape toți mi-au mărturisit că nu se mai tem de moarte“ (*Viața de după viață*, p. 68). Dr. Kubler-Ross povestește: „Consemnările arată că procesul morții este dureros, însă moartea însăși... este o experiență plină de pace, lipsită de durere și de frică. Toți, fără nici o excepție, vorbesc despre un sentiment de calm și de plenitudine.“³ Aici se poate observa încrederea în propriile trăiri sufletești care îi caracterizează pe toți cei înșelați de duhurile căzute. În experiențele „de după moarte“ de astăzi nu există nimic care să arate că moartea adevărată va fi o simplă repetare a lor, și nu numai pentru câteva minute, ci *pentru totdeauna*; această încredere în experiențe sufletești plăcute

¹ Vezi *The San Diego Union*, 2 sept. 1979, pp. A-1, 3, 6, 14.

² Al XX-lea (n. tr.).

³ Consemnat de Elizabeth Kemf în *East-West Journal*, martie 1978, p. 52.

face parte din spiritul religios care plutește acum în văzduh și pricinuieste o mincinoasă senzație de bine, care este ucigătoare pentru viața duhovnicească.

(2) *Nu va fi nici o judecată, și nici iad.* Dr. Moody relatează, întemeindu-se pe interviurile sale, că, „în majoritatea cazurilor, modelul de răsplată-pedeapsă al vieții de după moarte este abandonat și infirmat, chiar și de mulți dintre cei care fuseseră obișnuiți să gândească astfel. Ei au descoperit, spre marea lor uimire, că până și atunci când faptele lor foarte evident îngrozitoare și păcătoase erau descoperite în fața ființei de lumină, aceasta nu răspundea cu mânie și furie, ci numai cu înțelegere și chiar cu umor“ (*Viața de după viață*, p. 70). Dr. Kubler-Ross remarcă, privitor la cei cu care a discutat, pe un ton mai dogmatic: „Toți simt o «deplinătate». Dumnezeu nu judecă; omul o face“ (Kemf, p. 52). Se pare că nici măcar nu le trece prin minte acestor cercetători că această lipsă a judecății din experiențele „de după moarte“ poate fi o primă impresie înșelătoare, sau că judecata nu are loc în primele puține minute ale morții; ei nu fac altceva decât să interpreteze experiențele după spiritul religios al vremurilor, care nu vrea să creadă în judecată și în iad.

(3) *Moartea nu este o experiență atât de unică și de finală, așa cum a înfățișat-o învățătura creștină, ci este numai o trecere inofensivă la o „stare mai înaltă a conștiinței.“* Dr. Kubler-Ross o definește astfel: „Moartea este o simplă lepădare a trupului material, asemenea fluturului care iese din cocon. Este o trecere într-o stare mai înaltă a conștiinței, în care continui să simți, să înțelegi, să râzi, să fii capabil să crești, iar singurul lucru pe care îl pierzi este ceva de care nu mai ai nevoie, adică trupul tău material. Este ca atunci când pui deoparte haina de iarnă la venirea primăverii... și asta-i moartea“ (Kemf, p. 50). Vom arăta mai jos cum se deosebesc acestea de adevărata învățătură creștină.

(4) *Țelul vieții de pe pământ și al vieții de după moarte nu este mântuirea veșnică a sufletului, ci un proces nemărginit de „creștere“ în „iubire“ și „înțelegere“ și „împlinire personală“.* Dr. Moody socotește că „mulți păreau că au revenit cu un nou model și o nouă înțelegere a lumii de dincolo – o viziune care nu implică o judecată unilaterală, ci mai degrabă o dezvoltare cooperantă către scopul final al împlinirii personale. Conform acestor concepții, dezvoltarea sufletului, îndeosebi a facultăților spirituale ale iubirii și cunoștinței, nu se oprește odată cu moartea. Ea continuă dincolo, poate veșnic...“ (*Viața de după viață*, p. 70). O astfel de concepție ocultă despre viață și moarte nu vine din crâmpiele de experiențe ce sunt făcute cunoscute astăzi; ea vine din filosofia ocultă care a invadat vremurile noastre.

(5) *Experiențele „de după moarte“ și „din afară de trup“ sunt ele însele o pregătire pentru viața de după moarte.* Pregătirea creștină tradițională pentru viața veșnică (prin credință, pocăință, participare la Sfintele Taine, nevoință duhovnicească) este de mică însemnătate în comparație cu „iubirea“ și „înțelegerea“ sporită care sunt insuflate de experiențele „de după moarte“; mai

precis (precum în programul alcătuit recent de Kubler-Ross și Robert Monroe), bolnavii aflați în stadiu terminal pot fi pregătiți pentru experiențe „în afară de trup”, „astfel încât ei să dobândească înțelegere asupra a ceea ce îi așteaptă Dincolo când vor muri”¹. Una dintre persoanele cu care a vorbit Dr. Moody declară cu tărie: „Motivul pentru care nu mi-e frică de moarte este că știu unde mă duc când voi pleca de aici, pentru că am fost deja acolo”². Ce optimism tragic și neîntemeiat!

Fiecare dintre aceste cinci idei face parte din învățătura Spiritismului din veacul al XIX-lea, descoperită prin intermediul mediilor de „spiritele” înseși. Aceasta este o învățătură pur și simplu născocită de demoni, cu scopul vădit de a răsturna învățătura creștină tradițională despre viața de după moarte și de a schimba întreaga concepție despre religie a omenirii. Filozofia ocultă, care aproape întotdeauna însoțește și colorează experiențele „de după moarte” de astăzi, nu este decât o infiltrare până la nivel popular a Spiritismului ezoteric al epocii victoriene; ea este un simptom al dispariției adevăratelor concepții creștine din mintea maselor din lumea apuseană. Experiența „de după moarte”, putem spune, este neînsemnată pe lângă filosofia ocultă care este răspândită prin mijlocirea ei. Experiența sprijină și răspândește filosofia nu pentru că ar avea un conținut ocult, ci pentru că învățătura și mijloacele creștine fundamentale, care odinioară îi ocroteau pe oameni de o astfel de filosofie străină, au fost în mare parte îndepărtate, și acum, practic, *orice* experiență a „celeilalte lumi” va fi folosită pentru a răspândi ocultismul. În veacul al XIX-lea numai câțiva liber-cugetători și oameni neduși la biserică credeau în această filosofie. Acum însă ea este atât de răspândită, încât orice om care nu are o concepție sănătoasă conștientă proprie este atras să o accepte în chip foarte „firesc”.

4. „Mesajul” experiențelor „de după moarte” de astăzi

Dar de ce, până la urmă, sunt experiențele „de după moarte” atât de răspândite astăzi și care este sensul lor ca parte din „spiritul vremurilor”? Cel mai vădit temei pentru sporirea discuțiilor despre ele este inventarea, în ultimii ani, a noi tehnici de resuscitare a bolnavilor aflați în „moarte clinică”, ceea ce a făcut ca aceste experiențe să fie consemnate mai mult ca oricând. Desigur, această explicație ne ajută să justificăm sporirea numărului de relații despre experiențele „de după moarte”, însă este prea superficială pentru a justifica impactul lor spiritual asupra omenirii și schimbarea concepției despre viața de după moarte pe care o determină.

O explicație mai profundă se găsește în deschiderea și sensibilitatea din ce în ce mai mare a oamenilor față de experiențele „spirituale” și „psihice” în ge-

¹ Wheeler, *Journey to the Other Side*, p. 92.

² *Life After Life*, p. 69.

neral, sub înrâurirea tot mai puternică a ideilor oculte, pe de o parte, și slăbirea atât a materialismului umanist, cât și a credinței creștine, pe de altă parte. Omenirea ajunge încă o dată să accepte posibilitatea intrării în legătură cu „o altă lume“.

Mai mult, însăși această „altă lume“ pare a se deschide mai mult unei omeniri foarte doritoare de a o experia. „Explozia ocultismului“ din ultimii ani a fost pricinuită de – și, la rândul ei, a determinat – o sporire nemaivăzută a experiențelor „paranormale“ de toate felurile. Experiențele „de după moarte“ se află la un capăt al înșiruirii de astfel de experiențe, ce implică puțin sau nu implică deloc o voință conștientă de a intra în legătură cu „cealaltă lume“. La celălalt capăt se găsesc vrăjitoria și satanismul de astăzi, care presupun o încercare conștientă de a intra în legătură și chiar de a sluji puterile din „cealaltă lume“; iar mulțimea nenumărată de feluri de experiențe psihice contemporane – de la „îndoirea lingurilor“ a lui Uri Geller și experimentele parapsihologice de călătorie „în afară de trup“ și altele asemenea lor, până la intrarea în legătură cu creaturi extraterestre și răpiri săvârșite de acestea – sunt așezate undeva între aceste două extreme. Este semnificativ faptul că o mare parte din aceste experiențe au fost trăite de „creștini“, iar un anumit fel (experiențele „harismatice“) este acceptat de foarte mulți ca fiind un fenomen creștin autentic.¹ Cu toate acestea, în realitate, implicarea „creștină“ în toate aceste experiențe este numai un indiciu izbitor al măsurii în care a pierdut conștiința creștină în raport cu experiențele oculte din zilele noastre.

Unul dintre mediile de frunte ale veacului al XX-lea, răposatul Arthur Ford – a cărui cinstire sporită atât printre „creștini“, cât și printre umaniștii necredincioși este un „semn al vremurilor“ – a sugerat o lămurire a creșterii acceptării și sensibilității față de experiențele oculte: „Zilele mediului profesionist s-au cam terminat. Am fost folosiți ca și cobai. Folosindu-ne, oamenii de știință au aflat ceva despre condițiile necesare ca el (contactul cu «lumea spiritelor») să se petreacă.“² Adică: experiența ocultă, până acum limitată la câțiva „inițiați“, a devenit acum accesibilă miilor de oameni obișnuiți. Bineînțeles, nu știința a fost pricina de căpetenie, ci înstrăinarea tot mai mare a omenirii de creștinism și setea ei de noi „experiențe religioase“. În urmă cu cincizeci sau șaptezeci și cinci de ani, numai mediile și ocultiştiile de la marginile societății intrau în legătură cu „spiritele călăuze“, cultivau experiențele „din afară de trup“ sau „vorbeau în limbi“; în ziua de astăzi, aceste experiențe au devenit relativ răspândite și sunt socotite a fi ceva obișnuit la toate nivelurile societății.

¹ O cercetare a mișcării „harismatice“ ca fenomen legat de practicile mediilor spiritiste se găsește în *Orthodoxy and the Religion of the Future*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 1979, cap. VII.

² *Psychics*, de editorii *Psychic Magazine*, Harper & Row, N.Y., 1972, p. 23.

Această sporire însemnată a experiențelor „din altă lume“ de astăzi este, fără îndoială, unul dintre semnele apropierii sfârșitului acestei lumi. Sfântul Grigorie cel Mare, după ce înfățișează în *Dialoguri* felurite vedenii și experiențe ale vieții de după moarte, spune că „lumea duhovnicească se apropie de noi, arătându-se prin vedenii și descoperiri... Pe măsură ce lumea noastră se apropie de sfârșit, lumea veșniciei vine tot mai aproape... Sfârșitul lumii acesteia se unește cu începutul vieții veșnice“ (*Dialoguri* IV, 43, p. 251).

Sfântul Grigorie mai spune, însă, că prin aceste vedenii și descoperiri (care sunt mult mai răspândite în vremea noastră decât în a sa) noi vedem adevărurile vieții viitoare în chip nedesăvârșit, deoarece lumina este încă „slabă și neputincioasă, precum este lumina soarelui în primele ceasuri ale zilei, chiar înainte de a se lumina de ziua.“ Cât de adevărat este acest lucru cu privire la experiențele „de după moarte“! Niciodată până acum nu i s-au dat omenirii dovezi – sau cel puțin „indicii“ – mai lămurite și mai izbitoare că există o altă lume, că viața nu se sfârșește odată cu moartea trupului, că există un suflet care trăiește în continuare după moartea trupezască și care este chiar mai conștient și mai viu *după* moarte. Pentru cineva care cunoaște bine învățătura creștină, experiențele „de după moarte“ din zilele noastre nu pot fi decât o adevărată clară a învățaturii creștine privind starea de după moarte a sufletului. Până și experiențele oculte contemporane nu pot decât să adeverească existența și firea lumii din văzduh a duhurilor căzute.

Însă pentru restul oamenilor, inclusiv cea mai mare parte a celor care încă își mai spun creștini, experiențele de astăzi, departe de a întări adevărurile creștinismului, se dovedesc a fi o călăuză subtilă către înșelare și învățătură mincinoasă, o pregătire pentru împărăția lui Antihrist ce va să vină. Cu adevărat, nici măcar cei care se întorc astăzi „din morți“ nu pot convinge omenirea să se pocăiască: *Dacă nu ascultă de Moisi și de proroci, nu vor crede nici dacă ar învia cineva dintre morți* (Lc. 16, 31). Până la urmă, numai celor care rămân credincioși lui „Moisi și prorocilor“ – adică, deplinătății adevărului revelat – le este cu putință să înțeleagă adevăratul sens al experiențelor contemporane. Ceea ce află din ele restul oamenilor nu este pocăința și apropierea judecării lui Dumnezeu, ci o ciudată, îmbietoare nouă „evanghelie“ a experienței plăcute „din lumea cealaltă“ și desființarea aceluia lucru pe care Dumnezeu l-a rânduit pentru trezirea omului la realitatea adevăratei lumi a Raiului și a iadului: *frica de moarte*.

Arthur Ford spune foarte limpede că întreaga misiune a mediilor asemenea lui a fost „să folosesc toate talentele deosebite date mie, pentru a îndepărta pe veci din mintea oamenilor frica de trecerea prin moarte.“¹ Acesta este și mesajul Dr. Kubler-Ross, precum și concluzia „științifică“ a cercetătorilor de felul

¹ Arthur Ford, *The Life Beyond Death*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1971, p. 153.

Dr. Moody: „lumea cealaltă“ este plăcută, nu trebuie să ne fie frică să intrăm în ea. În urmă cu două veacuri Emanuel Swedenborg a rezumat astfel „spiritualitatea“ celor care cred așa: „Mi s-a îngăduit să mă bucur nu numai de plăcerile trupului și ale simțurilor, asemeni celor care trăiesc în lume, ci mi s-a îngăduit și să mă bucur de asemenea desfătări și fericiri ale vieții cum, cred eu, nimeni nu a mai trăit până acum, care erau mai mari și mai alese decât și-ar putea imagina sau ar putea crede cineva... Credeți-mă, dacă aș ști că Domnul mă va chema la El mâine, aș chema muzicanții astăzi, pentru a mă mai veseli încă o dată în această lume.“ Când i-a prezis proprietarei data morții sale, era tot atât de mulțumit „de parcă urma să plece în vacanță, sau să se distreze.“¹

Acum vom pune față în față această atitudine cu adevărata atitudine creștină în fața morții de-a lungul veacurilor. Vom vedea cât de primejdios este pentru suflet să nu aibă deloc discernământ față de „experiențele spirituale“, să lepede ocrotirea învățaturii creștine!

5. Atitudinea creștină față de moarte

Învățătura ocultă despre viața de după moarte, deși sfârșește atât de departe de adevăr, începe de la un adevăr creștin neîndoielnic: moartea trupului nu înseamnă sfârșitul vieții omului, ci numai începutul unei noi stări pentru sufletul omenesc, ce își continuă existența despărțit de trup. Moartea, care nu a fost făcută de Dumnezeu, ci a fost adusă în creație de păcatul lui Adam din Eden, este chipul cel mai cutremurător în care omul își cunoaște căderea firii sale. Soarta veșnică a fiecăruia atârnă în mare măsură de felul în care își privește propria moarte și se pregătește pentru ea.

Adevărata atitudine creștină față de moarte cuprinde în ea și teamă și nesiguranță, tocmai acele sentimente pe care dorește să le desființeze ocultismul. Cu toate acestea, atitudinea creștină nu are nimic din frica josnică ce poate fi trăită de cei care mor fără nici o nădejde a vieții veșnice, iar un creștin cu conștiința împăcată se apropie de moarte cu liniște și, după harul lui Dumnezeu, chiar cu o anumită siguranță. Să privim acum la moartea creștinească a unora dintre marii sfinți monahi din Egiptul veacului al V-lea.

„Când Avva Agathon a vrut să se săvârșească, a rămas trei zile având ochii deschiși și nemișcați. Și l-au mișcat frații zicând: avvo Agathoane, unde ești? Și le-a răspuns lor: Înaintea judecății stau. I-au zis lui: și tu te temi, părinte? Le-a zis lor: cu adevărat m-am silit după puterea mea, ca să păzesc poruncile lui Dumnezeu; dar om sunt și de unde să știu de au plăcut lucrurile mele lui Dumnezeu! Și i-au zis lui: dar nu nădăjduiești, că lucrul tău este după Dumnezeu? Zis-a bătrânul: nu nădăjduiesc, de nu voi întâmpina pe Dumnezeu,

¹ Citat în George Trobridge, *Swedenborg: Life and Teaching*, Swdenborg Foundation, New York, 1968, pp. 175, 276.

căci alta este judecata lui Dumnezeu, și alta a oamenilor. Iar când au vrut să-l mai întrebe alt cuvânt, le-a zis lor: faceți bine și nu mai grați acum cu mine, căci n-am vreme. Și îndată s-a săvârșit cu bucurie. Că-l vedeau trăgându-se, în ce fel heretisește cineva pe prietenii și iubiții săi.“¹

Chiar și marii sfinți care mor înconjurați de semne vădite ale harului lui Dumnezeu păstrează o smerenie cumințe cu privire la propria lor mântuire. „Se spunea despre avva Sisoe, că atunci când era să se săvârșească, șezând părinții lângă dânsul, a strălucit fața lui ca soarele. Și le-a zis lor: iată avva Antonie a venit! Și după puțin a zis: iată ceata prorocilor a venit! Și iarăși, fața lui mai mult a strălucit. Și a zis: iată ceata apostolilor a venit. Și s-a îndoit fața lui iarăși. Și se părea, ca și cum el ar fi vorbit cu cineva și s-au rugat bătrânii de el zicând: cu cine vorbești, părinte? Iar el a zis: iată îngerii au venit să mă ia și mă rog să fiu lăsat să mă pocăiesc puțin. Și i-au zis lui bătrânii: nu ai trebuință să te pocăiești, părinte. Și le-a zis lor bătrânul: cu adevărat, nu mă știu pe mine să fi pus început. Atunci au cunoscut toți că este desăvârșit. [Așa grăia și simțea un creștin adevărat, cu toate că de-a lungul vieții înviase morții numai cu cuvântul și dobândise darurile Duhului Sfânt.]² Și iarăși, de năprasună s-a făcut fața lui ca soarele și s-au temut toți. El le-a zis lor: vedeți, Domnul a venit. Iar Domnul a zis: aduceți-mi pe vasul pustiului! Și îndată și-a dat duhul. Și s-a făcut ca un fulger și s-a umplut toată casa (locul) de bună mireasmă.“³

Cât de mult se deosebește această atitudine creștină profundă și cumpătată de cea superficială a unor creștini neortodocși de astăzi care socotesc că sunt deja „mântuiți“ și nici măcar nu vor trece prin judecata tuturor oamenilor, și deci nu au nici un temei să se teamă de moarte! O asemenea atitudine, foarte răspândită în rândul protestanților din zilele noastre, nu se află foarte departe, de altfel, de ideea ocultă că moartea nu este de temut pentru că nu există osândă; deși nu a dorit aceasta, ea a dat naștere acestei idei oculte. În veacul al XI-lea, Fericitul Teofilact al Bulgariei, în tâlcuirea Evangheliei, a scris despre unii ca aceștia: „Deci mulți, înșelându-se cu deșarte nădejdi, socotesc că vor dobândi Împărăția Cerurilor și se vâra în ceata celor ce stau la nuntă, mari lucruri cugetând pentru ei înșiși... Și «mulți sunt chemați», căci pe mulți îi cheamă Dumnezeu – sau mai bine zis pe toți. Iar «puțini aleși», fiindcă puțini sunt cei mântuiți, și vrednici de a fi aleși de Dumnezeu“ (Tâlcuire la Matei 22, 14)⁴.

Asemănarea dintre filosofia ocultă și concepția protestantă obișnuită este poate cauza principală pentru care încercările unor protestanți evanghe-

¹ *Patericul*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 1999, pp. 29-30 (n. tr.).

² *Patericul*, citat în Ep. Ignatie, vol. III, p. 110. Acest fragment apare doar în textul în limba engleză, nu și în *Patericul* în limba română (n. tr.).

³ *Pateric*, ed. cit. p. 225 (n. tr.).

⁴ Sf. Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Matei*, Ed. Sophia, București, 2002, pp. 383-384 (n. tr.).

lici (vezi Bibliografia) de a critica experiențele „de după moarte“ de astăzi din punctul de vedere al „creștinismului biblic“ au fost atât de neizbutite. Acești critici au pierdut ei înșiși atât de mult din învățătura creștină tradițională despre viața de după moarte, lumea văzduhului, lucrarea și înșelările demonilor, încât critica lor este adesea vagă și arbitrară; și de multe ori discernământul lor în acest domeniu nu este cu nimic mai bun decât cel al cercetătorilor profani, ajungând să fie și ei amăgiți de înșelătoarele experiențe „creștine“ sau „biblice“ din lumea văzduhului.

Adevărata atitudine creștină față de moarte este întemeiată pe cunoașterea deosebirilor hotărâtoare dintre viața aceasta și cea care va să vină. Mitropolitul Macarie Moscovitul a rezumat învățătura scripturistică și patristică privitoare la aceasta în următoarele cuvinte: „Moartea este hotarul unde pentru oameni se sfârșește vremea luptelor și începe vremea răsplătirii, astfel că după moarte nu ne mai este cu puțință nici să ne pocăim și nici să ne îndreptăm viața. Hristos Mântuitorul a dezvăluit acest adevăr în pilda bogatului și a lui Lazăr, din care se vede limpede că amândoi și-au primit răsplata îndată după moarte și că bogatul, oricât de mult se chinuia în iad, nu a putut scăpa de chinuri prin pocăință (Lc. 16, 26).“¹

Prin urmare, moartea este acea realitate care ne trezește să vedem deosebirea dintre lumea aceasta și cea viitoare și ne insuflă dorința de a trăi o viață de pocăință și curățire atâta vreme cât mai avem acest timp. Atunci când Sfântul Avvă Dorothei a fost întrebat de un frate de ce, stând în chilie, se întrista din trândăvie, el i-a răspuns: „Pentru că încă n-ai văzut nici odihna nădăjduită, nici chinurile ce vor fi. Căci dacă ai vedea acestea întocmai cum sunt, chiar de ar geme chilia ta de viermi, ca să te scufunzi în ei până la gât, ai răbda fără să te întristezi.“²

Tot așa învăța în vremurile noastre Sfântul Serafim de Sarov: „O, dacă ați ști numai ce bucurie, ce dulceață le așteaptă pe sufletele drepților în Rai, atunci ați vrea, cu hotărâre tare, să pătimiți în viața aceasta vremelnică tot necazul, toată prigoana și defăimarea cu mulțumire. Dacă însăși chilia aceasta a noastră ar fi plină cu viermi care ne-ar mânca trupul toată viața noastră vremelnică, atunci ar trebui să încuviințăm acest lucru cu cea mai mare dorință, numai ca să nu fim lipsiți de bucuria cerească, pe care Dumnezeu a pregătit-o pentru cei care Îl iubesc.“³

Lipsa de frică înaintea morții a adeptilor ocultismului și a protestanților este rodul neștiinței lor despre cele ce îi așteaptă în viața viitoare și despre ce

¹ Mitr. Macarie, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, p. 524.

² Avva Dorothei, „Diferite învățături de suflet folositoare“, în *Filocalia*, IX, EIBMBOR, București, 1980, *Învățătura XII*, „Despre frica de chinurile viitoare și despre trebuința ca cel ce voiește să se mântuiască să nu uite niciodată de grija mântuirii sale“, p. 598 (*n. tr.*).

³ *The Spiritual Instructions of St. Seraphim of Sarov*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 1978, p. 69.

putem face acum ca să ne pregătim pentru ea. De aceea, în general, adevăratele experiențe sau vedenii despre viața de după moarte îl cutremură pe om până în străfundurile ființei sale și (dacă nu a dus o viață creștină râvnitoare) îl fac să își schimbe viața, pentru a se pregăti pentru cea care va să fie. Când Sfântul Athanasie de la Lavra Peșterilor din Kiev a murit și s-a întors la viață după două zile, ceilalți monahi „au fost cuprinși de groază văzându-l din nou viu; apoi au început să-l întrebe cum s-a întors la viață și ce văzuse și auzise în vremea când fusese în afară de trup. El răspundea tuturor întrebărilor repetând întruna: «Salvați-vă!» Iar când frații au stăruit să le spună ceva de folos pentru sufletele lor, le-a lăsat ca testament să facă ascultare și să se pocăiască neîncetat. Îndată după aceea Athanasie s-a zăvorât într-o peșteră, unde a rămas vreme de doisprezece ani fără a ieși niciodată, petrecând zi și noapte în plâns necurmat, hrănindu-se cu puțină pâine și apă o dată la două zile și negrăind cu nimeni. Când i-a venit ceasul morții, el le-a mai spus o dată fraților ce se adunaseră învățăturile sale despre ascultare și pocăință și s-a săvârșit cu pace în Domnul.”¹

Tot așa, în Apus, Beda Venerabilul povestește cum omul din Northumbria, după ce a fost mort vreme de o noapte, s-a întors la viață și a spus: „Cu adevărat, m-am ridicat din stăpânirea morții și mi s-a îngăduit să viețuiesc iarăși printre oameni. Însă trebuie să nu mai trăiesc așa cum am făcut-o până acum, ci să am o cu totul altă viețuire.” El și-a împărțit tot ce avea și s-a retras într-o mănăstire. După aceea a povestit că văzuse Raiul și iadul, însă „acest om al lui Dumnezeu nu voia să grăiască acestea și altele pe care le văzuse cu cei nepăsători sau care trăiau în neîngrijire, ci numai cu cei care erau chinuiți de teama de pedeapsă, sau care se bucurau de nădejdea fericirii veșnice, și care voiau să pună la inimă vorbele sale și să sporească în sfințenie.”²

Și în vremurile noastre, autorul relatării „De necrezut pentru mulți” a fost atât de răscolit de experiența sa autentică a celeilalte lumi, încât și-a schimbat cu totul viața, a devenit monah și a povestit în scris cele ce a trăit, pentru a trezi și pe alții care, asemenea lui, viețuiau în mincinoasa siguranță a necredinței în viața viitoare.

Sunt multe astfel de experiențe în Viețile Sfinților și în alte scrieri ortodoxe și ele se deosebesc clar de experiențele contemporanilor noștri care au văzut „Raiul” și „lumea cealaltă”, dar, cu toate acestea, stăruie în siguranța mincinoasă că sunt deja „pregătiți” pentru viața de după moarte și că moartea nu este nicidecum de temut.

¹ Relatăta de Sf. Ignatie, vol. III, p. 129; vezi „Viața” lui, din *Kiev-Caves Patericon*, Holy Trinity Monastery, Jordanville, N.Y., 1967, pp. 153-155. Sfântul Athanasie, numit „cel înviat”, este prăznuit pe 2 decembrie. [*Patericul Lavrei Peșterilor de la Kiev*, Ed. Bunavestire, Bacău, 2000, pp. 306-307] (n. tr.).

² Bede, *A History of the English Church and People*, Book V, 12, pp. 289, 293.

Locul ocupat de aducerea aminte de moarte în viața creștină poate fi văzut din cartea nevoinței creștine, *Scara Sfântului Ioan* (a șasea treaptă fiind închinată tocmai ei): „Precum pâinea e cea mai de trebuință dintre toate mâncările, așa aducerea aminte de moarte e cea mai de trebuință dintre toate lucrările... Nu e cu puțință a străbate ziua de față cu bună credincioșie, de nu va fi socotită ca cea din urmă a întregii vieți“ (Treapta 6, 4, 24)¹. Iar Scriptura bine grăiește: *În tot ce faci adu-ți aminte de sfârșitul tău și nu vei păcătui niciodată.* (Sirah 7, 36)². Marele Sfânt Varsanufie al Gazei a dat acest sfat unui frate: „Întărește-ți cugetul cu pomenirea morții, al cărei ceas nu-l știe nici un om. Să ne silim să săvârșim binele mai înainte de a pleca din viața aceasta – căci nu știm în care zi vom fi chemați –, ca să nu fim găsiți nepregătiți și să rămânem afară din cămara de nuntă, asemenea celor cinci fecioare nebune“ (Sfântul Varsanufie, Răspunsul 799).

Marele Avvă Pimen, auzind de moartea Sfântului Arsenie cel Mare din Egipt, a spus: „Fericit ești, avvo Arsenie, că te-ai plâns pe tine în lumea aceasta. Că acela ce nu se plânge pe sine aici, acolo se va plânge veșnic. Deci, ori aici de voie, ori acolo de chinuri, este cu neputință a nu plânge“³.

Numai cel care are această cumpătată perspectivă creștină asupra vieții poate cuteza să spună, odată cu Sfântul Apostol Pavel, *doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos* (Filipeni 1, 23). Numai acela care a dus o viață creștină de nevoință, pocăință și plângere a păcatelor poate spune, cu Sfântul Ambrozie al Milanului: „Cei nebuni se tem de moarte ca de cel mai mare rău, însă cei înțelepți o caută ca o odihnă după truda lor și ca sfârșitul relelor.“⁴

Episcopul Ignatie își încheie vestita „Omilie despre moarte“ cu cuvinte care pot fi și pentru noi, o sută de ani mai târziu, o chemare de a ne întoarce la singura atitudine creștină adevărată în fața morții, lepădând toate iluziile optimiste cu privire la starea noastră duhovnicească de acum, ca și toate nădejile mincinoase pentru viața viitoare:

„Să trezim în noi amintirea morții mergând în cimitire, cercetând bolnavii, fiind prezenți la moartea și îngroparea celor apropiați, cugetând și reînnoind în amintirea noastră morțile despre care am auzit sau pe care le-am văzut în vremea noastră... După ce am înțeles cât de scurtă este viața noastră pe pământ și cât de deșarte sunt toate câștigurile și foloasele pământești; înțelegând îngrozirea celor ce vor să fie pentru aceia care L-au disprețuit pe Răscumpărătorul și răscumpărarea și s-au dat în chip deplin jertfă păcatului

¹ *Scara*, în *Filocalia*, vol. IX, ed. cit., Cuvântul VI, „Despre pomenirea morții“, 5, 26 (n. tr.).

² 7, 38 în ediția 2001 a Bibliei, EIBMBOR (n. tr.).

³ *Patericul*, ed. cit., p. 23 (n. tr.).

⁴ Sf. Ambrozie, „Death as Good“, 8, 32, în *Seven Exegetical Works*, trad. de Michael P. McHugh, Catholic University of America Press, 1972, Fathers of the Church, vol. 65, p. 94.

și stricăciunii, să ne întoarcem ochii minții ca să nu mai privească neîncetat la frumusețea amăgitoare și desfătătoare a lumii, care prinde cu ușurință inima slabă a omului și o silește să o iubească și să îi slujească; să îi întoarcem către priveliștea înfricoșătoare, dar mântuitoare, a morții care ne așteaptă. Să ne plângem pe noi înșine, cât mai avem vreme; să spălăm, să curățim cu lacrimi și mărturisire păcatele noastre, care sunt scrise în cărțile Stăpânului lumii. Să dobândim harul Sfântului Duh – această pecete, acest semn al alegerii și al mântuirii; el este de neapărată trebuință ca să putem trece nestingheriți prin văzduh și ca să pătrundem prin porțile cerești și în locașurile de sus... O, voi cei care ați fost alungați din Rai! Nu pentru plăceri, nu pentru petreceri, nu pentru jocuri ne aflăm noi pe pământ – ci pentru ca prin credință, pocăință și Cruce să omorâm moartea care ne-a omorât pe noi și să recâștigăm Raiul pierdut! Fie ca milostivul Dumnezeu să dea celor care citesc această Omilie, și celui care a alcătuit-o, să-și amintească de moarte în vremea vieții acesteia pământești și, pomenind-o, făcându-ne morți pentru toată deșertăciunea și trăindu-ne viața pentru veșnicie, să alungăm de la noi groaza morții, atunci când va veni ceasul ei, și prin ea să intrăm în viața cea fericită, veșnică, adevărată. Amin¹.

---

¹ *Scrieri*, vol. III, pp. 181-183.

CAPITOLUL X

Rezumat al învățaturii creștine despre soarta sufletului după moarte

În primele nouă capitole ale cărții de față am încercat să prezentăm câteva dintre ideile fundamentale din învățătura creștină despre viața de după moarte, deosebindu-le de foarte răspândita perspectivă contemporană asupra morții, ca și de concepții apusene mai vechi, care, din mai multe puncte de vedere, s-au îndepărtat de la învățătura creștină autentică. În Apus, învățătura creștină autentică privitoare la îngeri, lumea din văzduh a duhurilor celor căzute, legătura dintre oameni și duhuri, Rai și iad, a fost pierdută sau răstălmăcită, având drept rezultat o interpretare cu totul înșelătoare a experiențelor „de după moarte” care se petrec în zilele noastre. Singurul răspuns potrivit care poate fi dat acestei interpretări mincinoase este învățătura creștină ortodoxă.

Cuprinsul acestei cărți a fost prea limitat pentru a înfățișa întreaga învățătură ortodoxă despre lumea cealaltă și viața de după moarte. Noi am încercat să prezentăm din această învățătură atât cât să răspundem întrebărilor ridicate ca urmare a experiențelor „de după moarte” din zilele noastre, precum și să le arătăm cititorilor care sunt scrierile ortodoxe ce conțin această învățătură. În încheiere, vom prezenta aici un rezumat al învățaturii ortodoxe privind în-deosebi soarta sufletului după moarte. Acest rezumat este un articol scris cu un an înainte de moarte de unul dintre ultimii mari teologi ruși ortodocși ai vremurilor noastre, Arhiepiscopul Ioan Maximovici. Cuvintele sale sunt redate aici cu caractere cursive, în vreme ce explicațiile (titluri, comentarii și comparații), împreună cu citatele din Sfinții Părinți, au fost introduse între paragrafe cu caractere obișnuite.

Viața de după moarte

de Arhiepiscopul Ioan Maximovici

Aștept învierea morților
și viața veacului ce va să vină.
(Crezul de la Niceea)

Nemărginită și nemângăiată ar fi fost durerea noastră pentru apropiații noștri care mor, dacă Domnul nu ne-ar fi dat viața veșnică. Viața noastră ar fi lipsită de sens dacă s-ar sfârși la moarte. Ce folos ar fi atunci din virtute și fapte bune? Atunci ar avea dreptate cei care spun: „Să mâncăm și să bem, căci mâine vom muri!”. Dar omul a fost făcut pentru nemurire, iar prin învierea Sa Hristos a deschis porțile Împărăției Cerurilor, ale fericirii veșnice, celor care au crezut în El și au trăit în dreapta-te. Viața noastră pe pământ este o pregătire pentru viața care va să vină, iar această pregătire încetează odată cu moartea. „Este rânduit oamenilor o dată să moară, iar după aceea să fie judecata” (Evr. 9, 27). Atunci, omul părăsește toate grijile pământești; trupul putrezește, pentru a se ridica nestrucată la Învierea de obște.

Însă sufletul omului trăiește mai departe și nu încetează să viețuiască nici măcar o clipă. Prin multe arătări ale celor adormiți ni s-a dat să cunoaștem, în parte, cele ce se petrec cu sufletul când se desparte de trup. Când încetează vederea ochilor trupești, începe vederea cea duhovnicească.

Sfântul Episcop Teofan Zăvorâtul spune, într-o scrisoare către o femeie aflată pe patul de moarte: „Nu vei muri. Trupul tău va muri, însă tu vei trece într-o altă lume, fiind vie, amintindu-ți de tine și recunoscând întreaga lume din jurul tău.”¹

După moarte sufletul este mai viu și mai conștient decât înainte de moarte. Sfântul Ambrozie al Milanului învață: „De vreme ce viața sufletului continuă după moarte, continuă un bine care nu se pierde prin moarte, ci sporește. Sufletul nu este reținut de nici o piedică pusă de moarte, ci este mai activ, deoarece este în propria lui sferă, fără nici o legătură cu trupul, care îi este mai mult o povară, decât să îi fie de folos.”²

Sfântul Avva Dorothei, Părintele monah din Gaza veacului al șaselea, rezumă învățătura despre acest subiect a Părinților din primele veacuri: „Căci pre-

¹ Din revista rusească *Lectură folositoare de suflet*, august 1894.

² Sf. Ambrozie, „Death as a Good” (*De bono mortis*), în *Seven Exegetical Works*, trad. Michael P. McHugh, Catholic University of America Press, 1972 (Fathers of the Church Series, vol. 65), cap. 4, 15, p. 80.

cum ne spun Părinții, sufletele morților își amintesc toate câte s-au petrecut aici – gânduri, vorbe, dorințe – și nimic nu poate fi uitat. Dar, după cum spune Psalmul, *În ziua aceea vor pieri toate gândurile lor* (Ps. 145, 4). Gândurile de care se pomenește aici sunt cele ale lumii acesteia, despre case și averi, părinți și copii, negoțuri. Toate acestea sunt desființate îndată ce sufletul iese din trup... Însă cele săvârșite împotriva virtuții sau împotriva patimilor sale celor rele, acestea și le amintește și nimic nu se pierde... De fapt, sufletul nu pierde nimic din cele lucrate în această lume, ci la ieșirea din trup își amintește totul mai limpede și mai lămurit, odată slobozit de pământescul trupului.¹

Marele Părinte monah al veacului al V-lea, Sfântul Ioan Cassian, vorbește foarte limpede de starea activă a sufletului după moarte, răspunzând ereticilor din primele veacuri care credeau că sufletul este inconștient după ce se desparte de trup:

„Că nu sunt nici în nelucrare și nici nesimțitoare sufletele după despărțirea de acest trup o arată chiar parabolele evanghelice despre săracul Lazăr și despre bogatul înveșmântat în porfiră... Sufletele celor morți nu numai că nu sunt fără simțire, dar nu sunt lipsite nici de simțăminte, adică de speranță și tristețe, bucurie și teamă, și, dintre cele care li se păstrează pentru acea zi a judecării, pe unele chiar încep să le preguste... Trăiesc și mai intens, lăudându-L neîntrerupt pe Dumnezeu. Dar să lăsăm la o parte mărturiile Scripturii și, atât cât ne ajută mintea noastră slabă, să spunem câteva cuvinte despre însăși natura sufletului. Oare nu este mai presus de orice naivitate și prostie să crezi că partea cea mai prețioasă din om – sufletul, care conține în sine toată puterea rațiunii și face și materia insensibilă a trupului să devină sensibilă când este încă împreună cu el, în care se găsește, precum spune fericitul Apostol, chipul și asemănarea cu Dumnezeu –, după ce scapă de sarcina trupului, devine insensibilă? Dimpotrivă, mintea, dezbrăcată de această haină a trupului care o îngreunează, își va arăta și mai puternic virtuțile, care nu vor pieri, ci vor deveni și mai curate și mai alese.”²

Experiențele „de după moarte” de azi i-au făcut pe oameni să își dea seama într-o măsură tulburătoare de conștiența sufletului în afara trupului, de ascuțirea și iuțimea însușirilor minții. Însă numai această cunoaștere nu este de ajuns pentru a-i ocroti pe cei aflați în acea stare de arătărilor din lumea „din afară de trup”; trebuie stăpânită *întreaga* învățătură creștină despre acest subiect.

Începutul vederii duhovnicești

Adeseori cei aflați pe patul de moarte încep să o aibă (vederea duhovnicească) chiar înainte de moarte și, în timp ce îi văd pe cei din jurul lor și chiar vorbindu-le, ei văd ceea ce alții nu văd.

¹ Avva Dorothei, *Discourses*, trad. de E. P. Wheeler, Kalamazoo, 1977, pp. 185-186.

² Sf. Ioan Cassian, *Convorbiri duhovnicești*, ed. cit., pp. 26-27 (n. tr.).

Această trăire a celor pe moarte a fost remarcată de-a lungul vremurilor și experiența ei de către cei care mor astăzi nu are nimic nou. Trebuie însă să repetăm aici ceea ce am spus mai devreme (Capitolul Unu, partea 2): numai în experiențele dăruite prin har celor drepti, în care se arată sfinți și îngeri, putem fi siguri că cele ce se văd sunt cu adevărat făpturi din cealaltă lume. În situațiile obișnuite, când muribundul începe să vadă rudeni și prieteni adormiți, experiența este poate numai un fel de introducere „firească” la lumea nevăzută în care va pătrunde în curând; adevărata fire a chipurilor celor adormiți care se arată atunci nu este cunoscută, poate, decât de Dumnezeu – nu este nevoie să iscodim noi aici.

Se pare că Dumnezeu dă această trăire ca pe cel mai vădit mod de a-i vesti celui care va muri că lumea cealaltă nu este, până la urmă, un loc cu desăvârșire străin, că viața în lumea aceea este și ea caracterizată de dragostea omului pentru cei apropiați. Sfântul Teofan exprimă într-un mod mișcător acest lucru în cuvintele adresate femeii aflate în pragul morții: „Acolo te vor întâmpina tatăl tău și maica ta, frații și surorile. Pleacă-te înaintea lor și salută-i și cere-le să se roage pentru noi. Fiii tăi te vor înconjura, cu salutul lor plin de bucurie. Îți va fi mai bine acolo decât aici.”

Întâlnirile cu duhuri

Însă atunci când părăsește trupul, sufletul se vede printre alte duhuri, bune și rele. De obicei el are o aplecare către cele care îi seamănă mai mult, iar dacă, în trup fiind, era sub înrâurirea anumitor duhuri, când iese din trup va rămâne sub stăpânirea acestora, oricât de neplăcute s-ar putea ele dovedi atunci când le întâlnește.

Aici ni se amintește cu multă seriozitate faptul că lumea cealaltă, deși nu ne va fi cu totul străină, nu va fi nici o simplă „tabără de vară” a fericirii, ci o întâlnire duhovnicească ce va pune la încercare aplecarea sufletului nostru din viața aceasta – pentru a vedea dacă a căpătat o aplecare mai mare către îngeri și sfinți printr-o viață de fapte bune și împlinire a poruncilor lui Dumnezeu, sau dacă, prin neîngrijire sau necredință, s-a făcut mai potrivit pentru a fi împreună cu duhurile căzute. Episcopul Teofan Zăvorâtul a spus foarte bine (vezi mai sus, pp. 104-106) că este foarte probabil ca până și încercarea de la vămile văzduhului să se dovedească a fi mai mult una a ispitelor decât a învinuirilor.

În vreme ce realitatea judecății din viața viitoare este cu totul neîndoielnică – atât Judecata particulară de imediat după moarte, cât și Judecata de Apoi de la sfârșitul lumii – hotărârea venită din afară, de la Dumnezeu, nu va face decât să răspundă aplecării lăuntrice către Dumnezeu și făpturile duhovnicești pe care sufletul a cultivat-o în sine.

Primele două zile de după moarte

Vreme de două zile sufletul are o anumită libertate și poate merge în locurile de pe pământ pe care le iubea, dar în ziua a treia se mută către alte țărâhuri.

Aici, Arhiepiscopul Ioan pur și simplu repetă învățătura cunoscută de Biserică începând cu veacul al IV-lea, când îngerul care l-a însoțit pe Sfântul Macarie Alexandrinul în pustie, lămurindu-i pomenirea făcută morților de către Biserică în a treia zi după moarte, i-a spus: „Săvârșind Liturghie în aceste zile, sufletul celui adormit primește mângâiere de la îngerul care l-a luat... În cele două zile (de după moarte) i se permite sufletului, însoțit de îngeri, să meargă unde dorește pe pământ. Sufletul iubitor de trup se duce când la casa de care s-a despărțit, când la mormânt, unde a fost pus trupul; așa petrece el cele două zile, căutând, precum pasărea, cuibul ei. Sufletul cel virtuos, însă, se duce la locurile unde avea obiceiul să săvârșească dreptatea. A treia zi, tot sufletul creștin se înalță la ceruri pentru a se închina Dumnezeului tuturor și pentru a imita învierea din morți – cea de a treia zi – a lui Hristos, Dumnezeul tuturor.”¹

Sfântul Ioan Damaschin, în slujba ortodoxă a îngropării, înfățișează în culori vii starea sufletului despărțit de trup, dar aflându-se încă pe pământ, neputincios în a intra în legătură cu cei iubiți ai săi, pe care îi poate vedea: „Vai, câtă luptă are sufletul când se desparte de trup! Vai, cât lăcrimează atunci și nu este cine să-l miluiască pe dânsul! Către îngeri, ridicându-și ochii, în zadar se roagă; către oameni mâinile tinzându-și, nu are cine să-i ajute. Pentru aceasta, iubiții mei frați, cunoscând scurtimea vieții noastre, adormitului să-i cerem odihnă de la Hristos și sufletelor noastre mare milă.”²

Sfântul Teofan Zăvorâtul, într-o scrisoare către fratele femeii pomenite mai devreme, spune: „Sora ta nu va muri: trupul moare, însă sufletul celei ce moare rămâne. El doar trece într-o altă ordine a vieții... Nu pe ea o vor așeza în mormânt. Ea este altundeva. Va fi la fel de vie ca acum. În primele ceasuri și zile va fi lângă voi. Numai că nu va spune nimic și nu o veți putea vedea; dar ea va fi chiar aici. Amintește-ți de aceasta. Noi, cei care rămânem în viață, îi jelim pe cei plecați, însă pentru ei îndată devine mai ușor; starea aceea este mai fericită. Cei care au murit și apoi au fost readuși în trup l-au simțit ca fiind un sălaș foarte neplăcut. Și sora ta va simți aceste lucruri. Îi este mai bine acolo; iar noi suntem cuprinși de durere, de parcă i s-a întâmplat vreo nenorocire! Ea ne va privi și cu siguranță va fi uluită de aceasta”³.

Trebuie să nu uităm că această înfățișare a primelor două zile de după moarte este o *regulă generală*, care nicidecum nu acoperă toate cazurile. În

¹ Sf. Macarie Egipteanul, *Scrieri*, în Colecția PSB, EIBMBOR, București, 1992, p. 69 (n. tr.).

² Slujba ortodoxă a înmormântării pentru mireni, stihira, glas 2, *Molitfelnic*, EIBMBOR, București, 2006, p. 228 (n. tr.).

³ Rev. *Lectură de suflet folositoare*, august, 1984.

realitate, cele mai multe dintre pildele din scrierile ortodoxe citate în această carte nu se supun acestei reguli, iar motivul este limpede: sfinții, nefiind de loc alipiți lucrurilor acestei lumi și viețuind în așteptare neîncetată a trecerii lor în lumea cealaltă, nu sunt atrași nici măcar către locurile unde au săvârșit fapte bune, ci își încep îndată urcușul către cer. Alții, precum K. Uekskuell, își încep urcușul înainte de sfârșitul celor două zile, datorită unui anumit motiv al Proniei dumnezeiești. Pe de altă parte, experiențele „de după moarte“ contemporane, chiar dacă sunt crâmpie, se supun toate regulii: starea „din afară de trup“ este numai începutul perioadei inițiale de „peregrinare“ a sufletului fără trup prin locurile de care este legat pe pământ; însă nici unul dintre acești oameni nu au fost morți îndeajuns de multă vreme, pentru a întâlni măcar pe îngerii care trebuia să îi însoțească.

Unii critici ai învățaturii ortodoxe privind viața de după moarte socotesc că aceste deosebiri față de regula generală a experienței de după moarte dovedesc existența unor „contradicții“ în învățătura ortodoxă; însă mintea acestora este prea stăpânită de literă. Descrierea primelor două zile (ca și cea a zilelor următoare) nu este nicidecum o dogmă; ea este numai un „model“ ce într-adevăr înfățișează cea mai comună desfășurare a experiențelor trăite de suflet după moarte. Multele cazuri, atât din scrierile ortodoxe, cât și din relatările experiențelor contemporane, în care cei morți li s-au arătat pentru câteva clipe celor vii în prima sau a doua zi după moarte (uneori în vis) sunt dovezi ale adevărului că sufletul chiar rămâne aproape de pământ pentru o scurtă vreme.¹ În a treia zi (adeseori și mai curând) această perioadă ia sfârșit.

Vămile

Atunci (în ziua a treia) el trece printre legiuni de duhuri rele care îi stau în cale și îl învinuiesc de felurite păcate, cu care ei înșiși îl ispitiseră. Diferite descoperiri ne spun că sunt douăzeci de astfel de piedici, așa-numitele „vămi“; la fiecare dintre ele se cercetează un păcat anume; după ce trece de una, sufletul ajunge la următoarea, și numai după ce a trecut cu bine de toate, el poate să-și continue drumul fără a fi aruncat fără întârziere în gheena. Putem vedea cât de înfricoșători sunt acești demoni și vămile lor din aceea că însăși Maica Domnului, atunci când Arhanghelul Gavriil i-a vestit că se apropie ceasul trecerii ei, L-a rugat fierbinte pe Fiul său să-i izbăvească sufletul de demonii aceștia și, ascultându-i rugăciunea, Însuși Domnul Iisus Hristos a venit din ceruri, pentru a primi sufletul Preacuratei Sale Maici și a-l duce în cer.² Cu adevărat, grozavă este ziua

¹ Câteva exemple vezi în *Taine veșnice de dincolo de mormânt*, pp. 189-196. Arătările nemincinoase ale morților după această primă perioadă scurtă a „libertății“ sufletului sunt mult mai rare și se petrec întotdeauna pentru un scop anume hotărât de Dumnezeu, iar nu după voia omului (vezi mai jos, Anexa II).

² Această scenă este înfățișată în icoana ortodoxă tradițională a Adormirii Maicii Domnului.

a treia pentru sufletul celui adormit și de aceea atunci are deosebită trebuință de rugăciune.

În Capitolul VI am cuprins o seamă de scrieri patristice și hagiografice cu privire la vămi și nu mai este nevoie să mai adăugăm aici și altele. Putem însă spune acum că descrierile vămile sunt un „model“ al experiențelor trăite de suflet după moarte, dar pot exista multe deosebiri între aceste trăiri. Unele mici amănunte, precum numărul vămile, sunt, desigur, de mai mică însemnătate decât faptul important că sufletul trece cu adevărat printr-o judecată (Judecata Particulară) la scurtă vreme după moarte, ca un rezumat final al „războiului nevăzut“ pe care l-a purtat (sau nu l-a purtat) pe pământ împotriva duhurilor căzute.

Episcopul Teofan Zăvorâtul, în continuarea epistolei către fratele femeii ce se afla pe moarte, scrie:

„Peste puțină vreme în cea adormită începe truda trecerii prin vămi. Acum are trebuință de ajutor! Rămâi deci în acest gând și o vei auzi strigând către tine: «Ajută-mă!». Către acest lucru trebuie să-ți îndrepti toată luarea-amine și toată iubirea pe care i-o porți. Cred că va fi cea mai adevărată mărturie a dragostei tale dacă, din clipa în care sufletul ei a plecat, lăsându-le altora grija pentru trup, te vei îndepărta și, fiind singur oriunde îți este cu puțință, te vei adânci în rugăciune pentru această stare nouă a ei și pentru aceste nevoi noi, neașteptate. După ce ai început a face aceasta, să rămâi în strigare neîncetată către Dumnezeu, ca să o ajute, vreme de șase săptămâni, și mai mult decât atât. În povestirea despre Teodora, vistieria din care luau îngerii pentru a scăpa de vameși erau rugăciunile duhovnicului ei. Tot la fel vor fi și rugăciunile tale. Să nu uiți să faci astfel. Aceasta înseamnă dragoste!“

„Vistieria“ cu care îngerii „plătesc datoriile“ Fericitei Teodora în vămi a fost deseori rău înțeleasă de cei care criticau învățătura ortodoxă. Ea este uneori asemuită în mod greșit ideii catolice a „meritelor prisositoare“ ale sfinților. Subliniem din nou, acești critici citesc în chip prea literal scrierile ortodoxe. Aici nu se face referire la nimic altceva decât la rugăciunile Bisericii pentru răposați, îndeosebi la rugăciunile unui sfânt părinte duhovnicesc. Chipul în care sunt înfățișate ele – nu ar mai trebui să spunem – este metaforic.

Biserica Ortodoxă socotește atât de însemnată învățătura privitoare la vămi, încât a cuprins referiri la ea în multe dintre dumnezeieștile ei slujbe (unele dintre ele au fost redată în capitolul despre vămi). Ea socotește de o deosebită însemnătate să înfățișeze această învățătură fiecăruia dintre fiii săi care se îndreaptă spre moarte. În „Canonul la ieșirea sufletului“, ce se citește de preot la patul de moarte al fiecărui credincios, se găsesc următoarele tropare:

„Plecând eu de pe pământ, dă-mi să trec neîmpiedicat de stăpânitorul văzduhului, prigonitorul, chinuitorul, cel care stă în căile cele înfricoșate și este nedrept întrebător acolo“ (Cântarea a patra).

„Mută-mă, o, Stăpână Doamnă, în mâinile cele sfinte și alese ale sfinților îngeri, ca, fiind acoperit cu aripile lor, să nu văd chipul cel nerușinat, mârșav și întunecat al demonilor“ (Cântarea a șasea).

„O, tu, care ai născut pe Dumnezeu Cel Atotputernic, în vremea morții mele îndepărtează de la mine pe căpetenia amarnicelor vămi, stăpânul lumii, ca să te slăvesc în veci pe tine, Preasfântă Născătoare de Dumnezeu“ (Cântarea a opta).

Astfel, creștinul ortodox este pregătit la moarte de cuvintele Bisericii pentru încercările ce îl așteaptă.

Cele patruzeci de zile

Apoi, după ce a trecut cu bine prin vămi și s-a închinat înaintea lui Dumnezeu, vreme de încă 37 de zile sufletul merge prin locașurile cerești și adâncurile iadului, neștiind încă unde va rămâne, și numai în a patruzecoa zi i se rânduiește locul unde va sta până la învierea morților.

Fără îndoială, nu este ciudat ca sufletul, după ce a trecut prin vămi și a sfârșit pentru totdeauna cu lucrurile pământești, să cunoască apoi adevărata lume *cealaltă*, unde își va petrece veșnicia. Conform descoperirii făcute de înger Sfântului Macarie Egipteanul pomenirea specială a celor adormiți săvârșită de Biserică în ziua a noua după moarte (în afară de simbolismul general al celor nouă cete îngerești) se face deoarece până atunci sufletului i-au fost arătate frumusețile Raiului și numai după aceea, în restul de zile ce au rămas din cele patruzeci, i se arată chinurile și grozăviile iadului, înainte de a i se rândui, în ziua a patruzecoa, locul în care va aștepta învierea morților și Judecata de Apoi. Aceste numere, o spunem încă o dată, sunt o regulă generală sau un „model“ al realității de după moarte și, fără îndoială, nu toți morții își urmează drumul exact după această „regulă“. Știm sigur că Teodora și-a încheiat „călătoria în iad“ chiar în a patruzecoa zi – după felul cum se măsoară vremea pe pământ¹.

Starea sufletului până la Judecata de Apoi

Unele suflete se găesc (după cele patruzeci de zile) într-o stare de pregustare a veșnicei bucurii și fericiri, iar altele, într-una de frică de chinurile veșnice care vor veni pe deplin după Judecata de Apoi. Până atunci, mai sunt cu puțință schimbări în starea sufletelor, îndeosebi prin oferirea Jertfei fără de sânge pentru ele (pomenirea la Liturghie), precum și prin alte rugăciuni.

Învățătura Bisericii cu privire la starea sufletelor în Rai și în iad înaintea Judecării de Apoi este înfățișată mai amănunțit în cuvintele Sfântului Marcu al Efesului (Anexa I).

¹ *Taine veșnice*, pp. 83-84.

Foloasele aduse de rugăciune – atât cea particulară, cât și cea obștească – sufletelor aflate în iad au fost descrise în multe *Vieți* de Sfinți și asceți, ca și în scrierile patristice. De pildă, în *Viața* muceniței Perpetua, din veacul al III-lea, i s-a arătat soarta fratelui ei, Dimocrat, în chipul unui vas mare plin cu apă, așezat prea sus, astfel că el nu putea ajunge la acesta din locul împuțit și groaznic de fierbinte în care era întemnițat. Datorită rugăciunii ei arzătoare de o zi și o noapte, el a putut ajunge la vas și sora lui l-a văzut într-un loc luminat. Așa a înțeles ea că fusese slobozit din pedeapsă.¹

În *Viața* unei nevoitoare care s-a săvârșit în veacul al XX-lea, se află o istorie asemănătoare. *Viața* Monahiei Atanasia (Anastasia Logaceva), fiică duhovnicească a Sfântului Serafim de Sarov, povestește:

„Ea s-a trudit în rugăciune pentru fratele său de sânge, Pavel, care se spânzurase la vreme de beție. Mai întâi a mers la Pelaghia Ivanovna², fericita care viețuia în Mănăstirea Diveyevo, ca să-i ceară sfat cu privire la ce ar fi putut să facă pentru a ușura soarta de după moarte a fratelui ei, care își sfârșise viața în chip nefericit și de rușine. După ce s-au sfătuit, au hotărât acestea: Anastasia se va zăvorî în chilie pentru a posti și a se ruga pentru el, citind în fiecare zi de 150 de ori rugăciunea «Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te...» La capătul a patruzeci de zile ea a văzut un hău adânc; pe fundul acestuia se găsea o piatră însângerată, pe care zăceau doi oameni cu lanțuri de gât; unul dintre ei era fratele ei. Vestindu-i fericitei Pelaghia despre vedenie, aceea a sfătuit-o să mai săvârșească încă o dată nevoința. După ce au trecut încă patruzeci de zile, ea a văzut același hău, aceeași piatră pe care erau tot cei doi oameni cu lanțuri de grumaz, însă fratele ei se ridicase în picioare și umbla în jurul pietrei. Dar după aceea a căzut iarăși pe piatră; încă avea lanțul la gât. După ce i-a povestit acest vis Pelaghiei Ivanovna, aceasta i-a spus să-și repete nevoința a treia oară. După încă patruzeci de zile, Anastasia a văzut iarăși hăul, piatra, dar de data aceasta nu mai era acolo decât un singur om pe care nu îl cunoștea, iar fratele său nu mai era pe piatră și nu se vedea nicăieri. Omul rămas a rostit: «E bine de tine; ai mijlocitori puternici pe pământ». După aceasta, fericita Pelaghia i-a zis: «Fratele tău a fost izbăvit de chinuri, dar nu a primit fericirea».³

Sunt multe astfel de întâmplări în *Viețile* Sfinților și ale asceților ortodocși. Dacă cineva înclină să citească prea literal aceste descoperiri, ar trebui poate spus că forma pe care o iau ele (de obicei în vise) nu este neapărat o înfățișare „fotografică“ a stării în care se află sufletul în lumea cealaltă, ci sunt chipuri care transmit adevărul duhovnicesc despre îmbunătățirea stării sufletului în lumea cealaltă prin rugăciunile celor rămași pe pământ.

¹ *Viețile Sfinților*, 1 februarie.

² *Viața* ei în limba rusă se găsește în întregime în Arhim. Serafim Cicagov, *The Diveyevo Chronicle*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 1978, p. 530 ș. u.

³ *Rev. Lectură folositoare de suflet*, iunie 1902, p. 281.

Rugăciunea pentru morți

Putem vedea cât de însemnată este pomenirea de la Liturghie din următoarea întâmplare: înainte de dezvelirea moaștelor Sfântului Teodosie al Cernigovului (1896), ieromonahul (vestitul Stareț Alexie din Sihăstria Goloseievschi de la Lavra Peșterilor din Kiev, care a murit în 1916) care conducea înveșmântarea din nou a moaștelor, veghind lângă acestea și fiind ostenit, a ațipit și a văzut înaintea sa pe Sfânt, care i-a spus: „Îți mulțumesc că te trudești pentru mine. Te rog fierbinte, când vei sluji Liturghia, să-i pomenesti pe părinții mei” – și i-a spus numele lor (Preotul Nichita și Maria).¹ „Cum se poate, Sfînte, ca tu să îmi ceri să mă rog, când tu însuți stai în fața Tronului ceresc și le câștigi oamenilor mila lui Dumnezeu?” a întrebat ieromonahul. „Da, este adevărat”, a răspuns Sfântul Teodosie, „însă darurile de la Liturghie sunt mai puternice decât rugăciunea mea”.

Prin urmare, panihidele și rugăciunea de acasă pentru cei morți le sunt de folos, așa cum sunt și faptele bune făcute în memoria lor, cum ar fi milostenia sau daniile către biserică. Însă deosebit de folositoare este pomenirea la Dumnezeuiasca Liturghie. Au fost multe arătări ale morților și alte întâmplări ce au adeverit însemnătatea pomenirii lor. Mulți oameni care au murit în pocăință, dar care nu au putut să o împlinească în timpul vieții lor, au fost sloboziți din chinuri și au căpătat odihnă. În Biserică se aduc mereu rugăciuni pentru odihna celor adormiți, iar în ziua Pogorării Sfântului Duh, în rugăciunile ce se fac în genunchi la Vecernie, există chiar și o cerere specială „pentru cei din iad.”

Sfântul Grigorie cel Mare, răspunzând în *Dialogurile* sale la întrebarea dacă este ceva care să le fie cu adevărat de folos sufletelor după moarte, învață: „Sfânta Jertfă a lui Hristos, Jertfa noastră cea mântuitoare, este aducătoare de mari foloase sufletelor, chiar și după moarte, cu condiția ca păcatele lor să (fie păcate care să) poată fi iertate în viața ce va să vină. De aceea uneori sufletele morților se roagă să se săvârșească Liturghii pentru ei... Firește, este mai sigur să facem în timpul vieții ceea ce nădăjduim că vor face alții după moartea noastră. Este mai bine să pleci de aici fiind liber, decât să cauți să te slobozești după ce vei fi înlănțuit. Trebuie, deci, să disprețuim din toată inima această lume, ca și cum slava ei s-ar fi stins deja, și să ducem jertfa noastră de lacrimi lui Dumnezeu în fiecare zi, când jertfim Sfântul Său Trup și Sânge. Numai această Jertfă are puterea să izbăvească sufletul din moartea cea veșnică, fiindcă ne înfățișează în chip tainic moartea Fiului Celui Unul-Născut”².

Sfântul Grigorie dă mai multe exemple de morți care s-au arătat celor vii și i-au rugat sau le-au mulțumit pentru că au săvârșit Liturghia pentru odih-

¹ Numele acestea nu se cunoșteau înainte de vedenie. La mai mulți ani după canonizare, în mănăstirea unde Sfântul Teodosie fusese stareț s-a găsit carnetul său cu pomelnice, care a confirmat aceste nume și a adeverit vedenia. Vezi „Viața Părintelui Alexie”, în *Pravoslavni Blagovestnic*, San Francisco, 1967, nr. 1 (în limba rusă).

² *Dialoguri* IV: 57, 60, pp. 266, 272-273.

na lor. De asemenea, odată un întemnițat socotit mort de soția sa, care a rugat să se săvârșească Liturghia pentru el în anumite zile, s-a întors și i-a povestit cum era slobozit din lanțuri în unele zile – erau chiar zilele când fusese oferită Liturghia pentru el¹.

În general, protestanții socotesc că rugăciunea Bisericii pentru cei morți cumva nu se împacă cu trebuința de a căuta și a dobândi mântuirea întâi de toate în viața aceasta: „Dacă poți fi mântuit de Biserică după moarte, atunci de ce să te mai obosești să lupți sau să câștigi credința în viața aceasta? Să mâncăm, să bem și să ne veselim...“. Desigur că nici un om care gândea astfel nu a fost vreodată mântuit de rugăciunea Bisericii și este limpede că o astfel de argumentare este artificială și chiar făcarnică. Rugăciunea Bisericii nu poate mântui pe cineva care nu dorește mântuirea sau nu s-a luptat deloc pentru ea în timpul vieții. Într-un fel, se poate spune că rugăciunea Bisericii sau a unor creștini pentru un mort nu este decât un rod al vieții aceluși om: nu s-ar ruga cineva pentru el, dacă el nu ar fi făcut în timpul vieții ceva ca să insufle această rugăciune după moartea sa.

Și Sfântul Marcu al Efesului vorbește despre rugăciunea Bisericii pentru cei adormiți și despre îmbunătățirea adusă stării lor de către aceasta, citând pilda rugăciunii Sfântului Grigorie Dialogul pentru împăratul roman Traian – o rugăciune insuflată de o faptă bună a acestui împărat păgân (vezi mai jos, Anexa I).

Ce putem face pentru cei morți

Fiecare dintre noi, care dorim să ne arătăm iubirea pentru cei morți și să îi ajutăm cu adevărat, putem face aceasta cel mai bine rugându-ne pentru ei și îndeosebi pomenindu-i la Liturghie, când părțile scoase pentru vii și morți sunt puse în Sângele Domnului, cu cuvintele: „Spală, Doamne, păcatele celor ce pomenesc aici cu Scumpul Tău Sânge, pentru rugăciunile sfinților Tăi.“ Nu putem face nimic mai bun sau mai mare pentru cei morți, decât să ne rugăm pentru ei, pomenindu-i la Liturghie. Ei au mereu trebuință de aceasta, îndeosebi în vremea celor patruzeci de zile când sufletul celui răposat merge pe calea spre locașurile veșnice. Trupul nu simte nimic atunci: nu îi vede pe apropiații care s-au adunat, nu miroase mireasma florilor, nu aude cuvintele rostite în amintirea celui plecat. Dar sufletul simte rugăciunile aduse pentru el și este recunoscător celor care le săvârșesc și este aproape de ei cu duhul.

O, rudenii și apropiați ai celor morți! Faceți pentru ei lucrurile de care au nevoie și tot ceea ce vă stă în puteri! Nu vă folosiți banii pentru a împodobi pe dinafară sicriul și mormântul, ci pentru a-i ajuta pe nevoiași, ca pomenire pentru apropiații voștri ce au murit, pentru a ajuta bisericile, unde se aduc rugăciuni

¹ Dialoguri IV: 57, 59, pp. 267, 270.

pentru ei. Fiți milostivi față de cei adormiți, îngrijiți-vă de sufletele lor! Înaintea noastră, a tuturor, se găsește aceeași cale, și cum ne vom dori atunci să fim pomeniți în rugăciune! Să fim deci și noi milostivi față de cei morți.

Îndată ce cineva a murit, chemați un preot sau dați-i de veste, pentru ca el să poată citi „Rugăciunile la ieșirea sufletului“, care sunt rânduite a fi citite tuturor creștinilor ortodocși după moarte. Încercați, pe cât puteți, să faceți slujba înmormântării în biserică, iar Psaltirea să se citească pentru cel răposat până la înmormântare. Slujba îngropării nu trebuie săvârșită în chip artistic, dar, o spun cu tărie, trebuie să fie deplină, nu scurtată; nu vă gândiți atunci la voi înșivă și la confortul vostru, ci la cel răposat, de care vă despărțiți pentru totdeauna. Dacă sunt mai mulți morți în biserică în același timp, nu vă împotriviți dacă vi se propune să fie slujită înmormântarea pentru toți deodată. Este mai bine ca ea să se facă pentru doi sau mai mulți în același timp, când rugăciunea apropiatilor care s-au adunat va fi încă și mai fierbinte, decât să se slujească mai multe înmormântări una după alta, scurtate din pricina lipsei de timp și de vlagă; fiindcă fiecare cuvânt de rugăciune pentru cel răposat este ca o picătură de apă pentru un om însetat. Neapărat îngrijiți-vă, fără întârziere, de pomenirea de patruzeci de zile, adică să se săvârșească pomenirea zilnică la Liturghie vreme de patruzeci de zile. De obicei în bisericile unde se face slujbă în fiecare zi, răposații pentru care s-a slujit înmormântarea acolo sunt pomeniți patruzeci de zile și mai mult. În-să dacă slujba de înmormântare s-a făcut într-o biserică unde nu sunt slujbe zilnice, rudeniile trebuie să se îngrijească să se facă pomenirea de patruzeci de zile oriunde sunt slujbe în fiecare zi. De asemenea, este bine să fie trimise danii pentru pomenire la mănăstiri, ca și la Ierusalim, unde se face neîncetat rugăciune la Sfintele Locuri. Dar pomenirea de patruzeci de zile trebuie începută îndată după moarte, când sufletul are deosebită nevoie de rugăciune și de aceea ea trebuie începută în locul cel mai apropiat unde sunt zilnic slujbe.

Să ne îngrijim de cei care au plecat în lumea cealaltă înaintea noastră, pentru a face pentru ei tot ce putem, amintindu-ne că „Fericiți sunt cei milostivi, căci aceia se vor milui“.

Învierea trupului

*Într-o zi, toată această lume stricăcioasă va apune și va răsări veșnica Împărăție a Cerurilor, în care sufletele celor mântuiți, unite cu trupurile lor înviate, vor locui, nemuritoare și nestricăcioase, împreună cu Hristos, pe veci. Atunci, bucuria și slava nedeplină pe care sufletele le cunosc acum în ceruri vor fi înlocuite cu deplinătatea bucuriei noii creații pentru care a fost făcut omul. Dar cei care nu au acceptat mântuirea pe care Hristos a venit să o dăruiască oamenilor se vor chinui veșnic – împreună cu trupurile lor înviate – în iad. Sfântul Ioan Damaschin, în ultimul capitol din *Dogmatica*, înfățișează foarte bine această stare de pe urmă a sufletului după moarte:*

„Credem și în învierea morților. Căci în adevăr va fi, va fi învierea morților. Iar când spunem înviere, spunem învierea trupurilor, deoarece învierea este starea de a doua a celui căzut. Sufletele însă, pentru că sunt nemuritoare, cum vor învia? Dacă moartea se definește ca o despărțire a sufletului de trup, negreșit că învierea este iarăși unirea sufletului și a trupului și a doua stare a viețuitoarei care s-a descompus și a căzut. Prin urmare, însuși trupul, coruptibil și descompus, va învia incoruptibil. Căci nu este neputincios Cel care la început a făcut trupul din țărâna pământului, care s-a descompus și s-a întors iarăși în pământul din care a fost luat, nu este neputincios să-l învieze din nou, potrivit hotărârii Sale...

Dacă sufletul ar fi purtat singur lupta pentru virtuți, numai el ar fi încununat; iar dacă numai el s-ar fi tăvălit în plăceri, pe bună dreptate numai el s-ar fi pedepsit. Dar pentru că nici virtutea, nici viciul nu le-a săvârșit sufletul fără trup, în chip drept amândouă vor avea parte de răsplată...

Sufletele se vor uni cu trupurile, iar acestea vor fi nesticăcioase, pentru că vor dezbrăca stricăciunea. Astfel, ne vom apropia de înfricoșătorul scaun de judecată al lui Hristos. Diavolul, demonii lui, omul lui, adică Antihrist, cei necredincioși și cei păcătoși vor fi predați focului veșnic. Focul acesta nu va fi material ca acesta de aici, ci un foc cum numai Dumnezeu îl știe. Cei care au făcut fapte bune cu îngerii vor străluci ca soarele spre viața veșnică, împreună cu Domnul nostru Iisus Hristos. Îl vor vedea pururea, vor fi văzuți de El și vor culege bucuria nesfârșită, care vine de la El, laudându-L împreună cu Tatăl și cu Sfântul Duh, în vecii nesfârșiți ai vecilor, Amin.“¹

¹ *Dogmatica, ed. cit.*, pp. 246, 250, 251 (n. tr.).

Învățătura ortodoxă a Sfântului Marcu al Efesului cu privire la starea sufletelor după moarte

Adesea, învățătura ortodoxă privind starea de după moarte a sufletelor nu este deplin înțeleasă nici măcar de către creștinii ortodocși; iar învățătura catolică relativ târzie despre „purgatoriu“ a adus o și mai mare nelămurire în mintea oamenilor. Cu toate acestea, învățătura ortodoxă nu este nicidecum lipsită de limpezime sau de precizie. Poate cea mai concisă prezentare a ei se găsește în scrierile Sfântului Marcu al Efesului de la Conciliul din Florența din 1439, alcătuite tocmai pentru a combate învățătura latină despre „purgatoriu“. Aceste scrieri au o deosebită valoare pentru noi, fiindcă, venind de la ultimul dintre Părinții bizantini dinainte de era modernă, cu toate confuziile ei teologice, ele ne îndrumă către izvoarele învățaturii ortodoxe și ne învață cum să ne apropiem de ele și cum să le înțelegem. Aceste izvoare sunt: Sfânta Scriptură, scrierile Sfinților Părinți, slujbele bisericești, Viețile Sfinților, precum și anumite descoperiri și vedenii despre viața de după moarte, cum sunt cele din Cartea a IV-a a *Dialogurilor* Sfântului Grigorie cel Mare. Teologii scolastici de astăzi tind să nu aibă încredere în ultimele două sau trei izvoare și, de aceea, adesea se simt stingheriți când vorbesc despre acest subiect și preferă uneori să păstreze o „tăcere agnostică“ cu privire la el¹. Pe de altă parte, scrierile Sfântului Marcu ne arată cât de „în largul lor“ se simt adevărații teologi ortodocși cu aceste izvoare; cei care nu se simt „în largul lor“ cu ele dovedesc astfel, poate, o contaminare nebănuită de necredința modernă.

Dintre cele patru răspunsuri ale Sfântului Marcu la învățătura purgatoriu-lui, alcătuite la Conciliul din Florența, Prima Omilie cuprinde cea mai concisă prezentare a învățaturii ortodoxe care combate rătăcirile latine, și după ea a fost alcătuită traducerea de față. Celelalte răspunsuri conțin mai ales material explicativ pentru problemele cercetate aici, precum și replici la anumite argumente latine.

„Capitolele latine“, cărora Sfântul Marcu le răspunde, sunt cele scrise de Cardinalul Cesarini (tradus în limba rusă în Pogodin, pp. 50-57), înfățișând învățătura latină, stabilită la Conciliul „unionist“ de la Lyon (1270), cu privire la starea sufletelor după moarte. Învățătura aceasta îl șochează pe citito-

¹ Timothy Ware, *The Orthodox Church*, p. 259.

rul ortodox (cum s-a petrecut și cu Sfântul Marcu, de altfel) prin caracterul cu desăvârșire prea „literalist” și „legalist”. În acea vreme, latinii ajunseseră să socotească Raiul și iadul ca fiind cumva „desăvârșite” și „absolute”, iar pe cei aflați în ele, ca având deja deplinătatea stării pe care o vor avea după Judecata de Apoi. Prin urmare, nu este nevoie să te rogi pentru cei din Rai (care au deja o soartă desăvârșită), nici pentru cei din iad (căci ei nu pot fi nicicând sloboziți sau curățiți de păcat). Însă, de vreme ce mulți credincioși mor într-o stare „de mijloc” – nici îndeajuns de desăvârșiți pentru Rai, dar nici destul de răi pentru iad –, logica argumentării latine cerea un al treilea loc, de curățire („purgatoriul”)¹, unde până și cei ale căror păcate fuseseră deja iertate trebuiau să fie pedepsiți sau să ofere „satisfacție” pentru păcatele lor, înainte de a fi îndeajuns de curățiți pentru a intra în Rai. Latinii au adus în sprijinul acestei argumentări legaliste, ce decurge dintr-o „dreptate” pur omenească (care de fapt neagă desăvârșita bunătate și iubire de oameni a lui Dumnezeu), tâlcuiri literaliste ale unor scrieri patristice și a felurite vedenii. Aproape toate aceste tâlcuiri sunt forțate și arbitrare, deoarece nici măcar Părinții latini din vechime nu au vorbit de un loc ca „purgatoriul”, ci numai de „curățirea” păcatelor după moarte, despre care unii dintre ei au spus (în mod alegoric, probabil) că se face prin „foc”.

Pe de altă parte, în învățătura ortodoxă înfățișată de Sfântul Marcu, credincioșii care au murit având mici păcate nemărturisite sau care nu au făcut roade de pocăință pentru păcatele mărturisite, sunt curățiți de aceste păcate fie în încercarea morții, cu frica ei, fie după moarte când sunt închiși (însă nu pe veci) în iad prin rugăciunile și Liturghiile Bisericii și prin faptele bune săvârșite de credincioși pentru ei. Până și păcătoșii sortiți chinului veșnic pot primi o anumită ușurare a chinurilor din iad prin aceste mijloace. Însă nu există nici un foc care să-i chinuiască acum pe păcătoși nici în iad (căci focul veșnic va începe să îi chinuiască numai după Judecata de Apoi) și cu atât mai puțin în vreun al treilea loc numit „purgatoriu”. Toate vedeniile în care oamenii au văzut foc sunt, ca să spunem așa, chipuri sau prorocii ale celor ce vor fi în veacul ce va să vină. Întreaga iertare a păcatelor după moarte vine numai din bunătatea lui Dumnezeu, care se întinde până și la cei din iad, cu împreună-lucrarea rugăciunilor oamenilor, și nu se cere nici o „plată” sau „satisfacție” pentru păcatele care au fost iertate.

Trebuie spus că scrierile Sfântului Marcu privesc în primul rând problema precisă a *stării* de după moarte a sufletelor și se referă foarte puțin la desfășurarea evenimentelor prin care trece sufletul după moarte. Privitor la acestea există o bogată literatură ortodoxă, însă această problemă nu a fost discutată la Florența.

Toate notele au fost adăugate de traducători.

¹ Lat. medievală *purgatorium* = loc de curățire, din verbul *purgare* = a curăța, a purifica (n. tr.).

*Omilia întâi**Răspuns împotriva capitolelor latine privind focul curățitor**

Deoarece ni se cere, păstrând Ortodoxia noastră și dogmele bisericești predate nouă de Părinți, să răspundem cu dragoste celor spuse de voi, ca regulă generală vom cita mai întâi fiecare argument și mărturie aduse de voi în scris, pentru ca răspunsul și dezlegarea fiecăruia dintre acestea să urmeze, scurt și limpede.

1. Astfel, la început grăiți așa: „Dacă cei care se pocăiesc cu adevărat au plecat din viață cu dragoste (de Dumnezeu), dar înainte de a putea oferi satisfacție, prin roade vrednice, pentru încălcările sau fărădelegile lor, sufletele lor sunt curățite după moarte prin suferințe curățitoare; dar pentru ușurarea (sau «slobozirea») lor din aceste suferințe, ei sunt ajutați de credincioșii în viață, de pildă prin rugăciuni, Liturghii, milostenii și alte fapte evlavioase.”¹

La acesta, noi răspundem astfel: Despre faptul că cei ce au adormit întru credință sunt fără îndoială ajutați de Liturghii și de rugăciuni și de milostenie, săvârșite pentru ei, și că acest obicei există din vechime, avem mărturie de la multe și felurite spuse ale Dascălilor Bisericii, atât greci, cât și latini, rostite și scrise în vremuri și locuri felurite. Însă faptul că sufletele sunt izbăvite printr-o suferință curățitoare și un foc vremelnic care are o astfel de putere (curățitoare) și este un ajutor – nu găsim aceasta nici în Scripturi, nici în rugăciunile și cântările bisericești pentru cei morți, nici în spusele Dascălilor Bisericii. Ci noi am primit învățătura că sufletele ținute în iad și date deja chinurilor veșnice, fie în realitate, fie în așteptarea deznădăjduită a acestora, pot fi sprijinite și pot primi un mic ajutor, deși aceasta nu înseamnă că sunt slobozite deplin din chinuri sau că li se dă nădejdea unei izbăviri la sfârșit. Iar acestea sunt arătate în cuvintele marelui Macarie, pustnicul egiptean, care, găsind o căpățână în pustie, a fost învățat cu privire la acestea prin lucrarea puterii dumnezeiești.² Iar Sfântul Vasile cel Mare, în rugăciunile care se citește la Cincizecime, scrie exact următoarele: „Care și la acest praznic, cu totul desăvârșit și mântuitor, ai binevoit a primi rugăciuni de mijlocire pentru cei ținuți în iad, dându-ne nouă mari nădejdi că vei trimite ușurare și mângâie-

¹ Tradus după varianta rusă a Arhim. Ambrozie Pogodin, în *St. Mark of Ephesus and the Union of Florence*, Jordanville, N. Y., 1963, pp. 58-73.

² Citim în „Colecția alfabetică” de apoftegme ale Părinților din pustie, la „Macarie cel Mare”: „Povestea avva Macarie: umblând odată prin pustie am găsit o căpățână de mort aruncată la pământ. Și clătindu-o cu toiagul, mi-a grăit căpățâna. Și am zis ei: tu cine ești? Și mi-a răspuns căpățâna: eu am fost slujitor al idolilor și al elinilor celor ce au petrecut prin locul acesta, iar tu ești Macarie, purtătorul de duh și în orice ceas te vei milostivi spre cei ce sunt în chinuri și te vei ruga pentru dâșii, se mângâie puțin.» Căpățâna l-a învățat în continuare pe Sfântul Macarie cu privire la chinurile iadului, încheind: „Noi, ca cei ce nu am cunoscut pe Dumnezeu, măcar puțin suntem miluiți, iar cei ce au cunoscut pe Dumnezeu și s-au lepădat de El dedesubtul nostru sunt” (*Patericul, ed. cit.*, pp. 148-149).

re celor cuprinși de întristări apăsătoare“ (A treia rugăciune ce se face în genunchi la Vecernie).¹

Însă dacă sufletele au părăsit această viață întru credință și dragoste, purtând totuși cu ele unele greșeli – fie greșeli mici pentru care nu s-au pocăit deloc, fie unele mari pentru care, deși s-au pocăit, nu au făcut roade de pocăință –, aceste suflete, credem, trebuie curățite de astfel de păcate, dar nu prin vreun foc curățitor sau o pedeapsă anume într-un anumit loc (căci această învățătură, precum am spus, nu ne-a fost nicidecum lăsată). Ci unii trebuie curățiți în vremea plecării lor din trup, numai prin frică, după cum arată Sfântul Grigorie Dialogul², în vreme ce alții trebuie să se curețe după plecarea din trup, fie rămânând în același loc de pe pământ, înainte de a ajunge să se închine lui Dumnezeu și să fie cinstiți cu soarta celor fericiți, fie – dacă păcatele lor sunt mai grele și îi leagă pentru o vreme mai îndelungată – sunt ținuți în iad, însă nu pentru a rămâne pe veci în foc și chin, ci, cum s-ar spune, în temniță și ținuți sub pază.

Toți aceștia, spunem, sunt ajutați de rugăciunile și Liturghiile săvârșite pentru ei, cu lucrarea dumnezeieștii bunătăți și iubiri de oameni. Această lucrare dumnezeiască îndată nu mai socotește și iartă unele păcate, cele făcute din slăbiciune omenească, precum spune Dionisie cel Mare (Areopagitul) în „Reflecții despre taina celor adormiți în credință“³; în vreme ce alte păcate, după un anumit timp, prin drepte judecăți, ea ori le dezleagă și le iartă – în chip deplin –, ori ușurează răspunderea pentru ele până la Judecata de Apoi. De aceea, considerăm că nu e nevoie de vreo altă pedeapsă sau de vreun foc curățitor; căci unii sunt curățiți prin frică, alții sunt sfâși-ați de dinții conștiinței mai chinuitor decât de orice foc, iar alții sunt curățiți numai prin groaza pe care o trăiesc înaintea slavei dumnezeiești și nesiuranța privitoare la cele ce vor fi. Și că acestea sunt un chin și o pedeapsă mult mai mari decât orice altceva, o arată însăși experiența, iar Sfântul Ioan Hrisostom ne dă mărturie în aproape toate omiliile sale morale, care afirmă acest lucru, precum îl afirmă și dumnezeiescul pustnic Dorothei în omilia sa „Despre conștiință...“.

2. Și astfel, noi Îl rugăm pe Dumnezeu și credem că îi slobozim pe cei adormiți (din chinul cel veșnic), și nu dintr-alt chin sau foc, ci numai din acele chinuri și acel foc despre care s-a spus că sunt veșnice. Mai mult, faptul că sufletele adormiților sunt izbăvite prin rugăciune din temnițele iadului este mărturisit, printre mulți alții, de Teofan Mărturisitorul, numit cel Însemnat (căci a pecetluit cu sânge cuvintele mărturiei sale pentru Icoana lui Hristos, scrise pe fruntea sa). El se roagă astfel într-una dintre rugăciunile pentru

¹ *Penticostar*, EIBMBOR, București, 1988, Rugăciunea a cincea, p. 333 (n. tr.).

² În Cartea IV a *Dialogurilor*.

³ *Despre ierarhia bisericăscă*, VII, 7.

cei morți: „De lacrimile și de suspinurile cele din iad mântuiește pe robii Tăi, Mântuitorule“¹.

Auziți? El spune „lacrimi“ și „suspینuri“, iar nu vreo pedeapsă sau foc curățitor. Iar dacă în aceste cântări și rugăciuni se pomenește vreodată de foc, nu este vorba de un foc vremelnic cu o putere curățitoare, ci de focul cel veșnic și pedeapsa cea veșnică. Sfinții, mișcați de dragoste pentru oameni și milă pentru cei de un neam cu ei, dorind și cutezând cele ce sunt aproape cu neputință, se roagă pentru slobozirea celor ce s-au săvârșit întru credință. Căci așa face Sfântul Teodor Studitul, el însuși mărturisitor și martor al adevărului, la începutul canonului său pentru cei adormiți: „Toți să ne rugăm lui Hristos, făcând astăzi pomenire morților celor din veac, ca să izbăvească de focul cel veșnic pe cei ce au adormit în credință și în nădejdea vieții celei veșnice“². Și apoi, într-un alt tropar, în Cântarea a cincea a Canonului, el spune: „De focul cel pururea arzător, și de întunericul cel neluminat, și de scrâșnirea dinților, și de viermele cel ce chinuiește neîncetat, și de toată pedeapsa, izbăvește, Mântuitorul nostru, pe toți ce în credință au murit“³.

Unde este aici „focul curățitor“? Iar dacă acesta chiar ar exista, care ar fi locul cel mai potrivit unde să vorbească Sfântul despre el, dacă nu aici? Nu este al nostru a cerceta dacă sfinții sunt ascultați de Dumnezeu atunci când se roagă astfel. Ei însă cunoșteau aceasta, precum cunoștea și Duhul ce sălășluia în ei și de Care erau mișcați, și ei au grăit și au scris în această cunoștință; și Domnul Hristos cunoștea aceasta, El Care ne-a dat poruncă să ne rugăm pentru vrăjmașii noștri, și Care s-a rugat pentru cei ce-L răstigneau și l-a insuflat pe primul Mucenic Ștefan să facă la fel atunci când era omorât cu pietre. Și deși unii ar putea spune că nu suntem ascultați de Dumnezeu atunci când ne rugăm pentru astfel de oameni, noi tot vom face tot ceea ce ține de noi. Și iată, unii sfinți care s-au rugat nu numai pentru cei credincioși, ci și pentru necredincioși, au fost ascultați și cu rugăciunile lor i-au scăpat pe aceștia din chinul cel veșnic, precum, de pildă, prima Muceniță Tecla a izbăvit pe Falconila și dumnezeiescul Grigorie Dialogul, după cum se povestește, a scăpat pe împăratul Traian.⁴

¹ Canonul de sâmbătă al morților, Glas 8, Cântarea 6, *Octoib mare*, EIBMBOR, București, 2003, p. 672 (n. tr.).

² *Triod*, Sâmbăta Lăsăturii sec de carne, Canon, Cântarea 1.

³ *Triod*, EIBMBOR, București, 2000 (n. tr.).

⁴ Această din urmă întâmplare este povestită în unele variante foarte vechi ale *Vieții* Sfântului Grigorie, precum este, de pildă, una scrisă în veacul al VIII-lea în Anglia: „Unii din oamenii de aici mai povestesc și o istorisire relatată de romani, despre cum sufletul împăratului Traian a fost răcorit și chiar botezat de lacrimile Sfântului Grigorie, o povestire ce este minunată când o spui și minunată când o auzi. Nimeni să nu se mire pentru că spunem că a fost botezat, căci fără botez nimeni nu va vedea pe Dumnezeu; iar al treilea fel de botez este cel săvârșit prin lacrimi. Într-o zi, trecând prin Forum, o lucrare măreață care se spune că a fost zidită de Traian, cercetând-o înde-

(Capitolul 3 demonstrează că Biserica se roagă și pentru cei care se bucură deja de fericire cu Dumnezeu – care desigur că nu au nevoie să treacă prin „focul curățitor“.)

4. După aceasta, puțin mai departe, ați dorit să dovediți mai sus-pomenita dogmă a focului curățitor, citând la început cele spuse în cartea Macabeilor: *Este sfânt și cucernic ... a se ruga pentru cei morți ... ca să se slobozească de păcat* (II Macabei 12, 44-45)¹. Apoi, luând din Evanghelia după Matei locul unde Mântuitorul spune că *celui care va zice împotriva Duhului Sfânt, nu i se va ierta lui, nici în veacul acesta, nici în cel ce va să fie* (Mt. 12, 32), spuneți că de aici se poate vedea că există iertarea păcatelor în viața viitoare.

Însă se vede mai bine decât soarele că de aici nu reiese nicidecum ideea unui foc curățitor; căci ce legătură are iertarea păcatelor cu focul și pedeapsa? Căci dacă iertarea păcatelor se săvârșește datorită rugăciunilor, sau numai din iubirea dumnezeiască pentru oameni, nu este nevoie de pedeapsă și curățire (prin foc). Dar dacă pedeapsa și curățirea sunt rânduite (de Dumnezeu) ... atunci, s-ar părea, rugăciunile (pentru adormiți) sunt făcute în deșert, și în deșert cântăm noi iubirea dumnezeiască pentru oameni. Și așa, aceste citate sunt mai puțin o dovadă a existenței focului curățitor, cât o dovadă împotriva lui: căci iertarea păcatelor celor care au făcut fărădelegi este înfățișată în ele ca rodul unei împărătești puteri și iubiri de oameni, iar nu ca o scăpare de pedeapsă sau ca o curățire.

5. În al treilea rând, (să luăm) fragmentul din prima epistolă a Fericitului Pavel către Corinteni, în care acesta, grăind despre clădirea zidită pe temelia

---

aproape, el a descoperit că Traian, deși fusese păgân, săvârșise o faptă atât de milostivă, încât părea a fi mai mult fapta unui creștin decât a unui păgân. Căci se povestește că, fiind în fruntea oștirii sale și grăbindu-se foarte împotriva vrăjmașului, el a fost înduioșat de cuvintele unei văduve, și împăratul a toată lumea s-a oprit în loc. Ea a spus: «Doamne Traian, iată oamenii care mi-au ucis fiul și care nu voiesc să îmi plătească răscumpărare». El a răspuns: «Când mă voi întoarce, amintește-mi și îi voi face să îți plătească răscumpărarea». Dar ea i-a zis: «Doamne, dacă nu te vei mai întoarce, nu voi avea pe nimeni care să mă ajute». Atunci, așa cum era, cu toate armele, el i-a silit pe cei învinuși să îi plătească femeii răscumpărarea datorată, cu el de față. Când Grigorie a găsit această istorie, și-a dat seama că aceasta era întocmai ceea ce citim în Scripturi, *Faceți dreptate orfanului, apărați pe văduvă! Veniți să ne judecăm, zice Domnul*. Cum Grigorie nu știa ce să facă pentru a aduce alinare sufletului acestui om care îi adusese în cuget cuvintele Domnului, a mers la Biserica Sfântului Petru și a vărsat râuri de lacrimi, precum îi era obiceiul, până ce a dobândit, prin descoperire dumnezeiască, încredințarea că rugăciunile îi fuseseră ascultate, ținând seama de faptul că niciodată nu mai cutezase să ceară aceasta pentru vreun alt păgân.“ (*The Earliest Life of Gregory the Great*, de Un monah necunoscut de la Whitby, trad. de Bertram Colgrave, The University of Kansas Press, Lawrence, Kansas, 1968, cap. 29, pp. 127-129). De vreme ce Biserica nu aduce rugăciune obștească pentru necredincioșii adormiți, este limpede că această slobozire din iad a fost rodul rugăciunii personale a Sfântului Grigorie. Deși este o întâmplare rară, ea este dătătoare de nădejde celor care au apropiat ce au murit în afara credinței.

¹ 12, 44, 46, în ediția din 2001 a Bibliei, EIBMBOR (n. tr.).

care este Hristos, din *aur, argint, pietre scumpe, lemne, fân, trestie*, mai spune: *îl va vădi ziua. Pentru că în foc se descoperă, și focul însuși va lămuri ce fel este lucrul fiecăruia. Dacă lucrul cuiva, pe care l-a zidit, va rămâne, va lua plăta. Dacă lucrul cuiva se va arde, el va fi păgubit; el însă se va mântui, dar așa ca prin foc* (I Cor. 3, 11-15)¹. S-ar părea că acest citat, mai mult decât oricare altul, vorbește despre focul curățitor; de fapt însă, el vorbește împotriva acestui foc mai mult decât oricare altul.

Mai întâi, dumnezeiescul Apostol nu l-a numit foc curățitor, ci foc lămuritor; apoi, a zis că prin el trebuie să treacă și faptele bune și de cinste, iar acestea, este limpede, nu au trebuință de nici o curățire; apoi mai spune că cei care aduc lucruri rele, după ce acestea se ard, vor fi păgubiți, în vreme ce aceia care sunt curățiți nu numai că nu sunt păgubiți, ci chiar dobândesc mai mult; și mai zice că acestea trebuie să fie în „ziua“, adică ziua Judecății și a veacului ce va să fie, iar să cugetăm că ar exista un foc curățitor după înfricoșata Venire a Judecătorului și hotărârea de pe urmă – n-ar fi aceasta un lucru absurd? Căci Scriptura nu ne învață nimic de acest fel, ci Însuși Cel Care ne va judeca spune: *Și vor merge aceștia la osândă veșnică, iar drepții la viață veșnică* (Mt. 25, 46); și iarăși: *Și vor ieși cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândirii* (In 5, 29). Prin urmare, nu rămâne nicidecum un loc de mijloc; ci El, după ce i-a împărțit pe toți cei aflați sub judecată în două cete, așezându-i pe unii de-a dreapta și pe alții de-a stânga și numindu-i pe cei dintâi „oi“ iar pe ceilalți „capre“, nu a spus deloc că sunt unii care vor fi curățiți prin acel foc. S-ar părea că focul despre care vorbește Apostolul este același despre care grăiește Prorocul David: *Foc înaintea lui va arde și împrejurul lui vijor mare* (Ps. 49, 4); și iarăși: *Foc înaintea lui va merge și va arde împrejur pe vrăjmașii lui* (Ps. 96, 3). Și Daniel Prorocul vorbește despre acest foc: *Un râu de foc se vărsa și ieșea din el* (Dan. 7, 10).

De vreme ce sfinții nu aduc cu ei nici un lucru sau semn rău, focul îi arată încă și mai strălucitori, asemenea aurului lămurit în foc, sau ca piatra numită amiantă, care precum se spune, pusă în foc se arată ca un tăciune, însă scoasă de acolo se face și mai curată, ca și cum ar fi fost spălată cu apă, precum au fost și trupurile celor trei tineri în cuptorul Babilonului. Dar păcătoșii, care aduc cu ei cele rele, sunt cuprinși de acest foc ca o materie potrivită lui și sunt îndată aprinși de el, iar „lucrul“ lor, adică aplecarea sau lucrarea lor cea rea, este ars și cu desăvârșire nimic și ei sunt lipsiți de ceea ce au adus cu ei, adică de povara răului, în timp ce ei sunt „mântuiți“, adică, vor fi păstrați pe veci, ca să nu fie supuși nimicirii împreună cu răul lor.

6. Și dumnezeiescul Părinte Hrisostom (pe care noi îl numim „gura lui Pavel“, tot așa precum aceluia i se spune „gura lui Hristos“) socotește de tre-

¹ *Ibidem*, 13-15 (n. tr.).

buință a face o astfel de tâlcuire a acestui fragment în cuvintele sale despre Epistolă (Omilia a noua la I Corinteni); și Pavel grăiește prin Hrisostom, precum s-a vădit prin vedenia lui Proclu, ucenicul și urmașul său în Scaunul episcopal¹. Sfântul Hrisostom a închinat un întreg tratat acestui fragment, pentru ca origeniștii să nu folosească aceste cuvinte ale Apostolului ca o confirmare a chipului gândirii lor și să nu vatăme Biserica, născocind un sfârșit al chinurilor iadului și o restaurare (*apocatastasis*) finală a păcătoșilor. Căci cuvintele că păcătosul *se va mântui ca prin foc* înseamnă că acesta va rămâne să se chinuiască în foc și nu va fi nimicim împreună cu faptele lui cele rele și cu aplecarea cea rea a sufletului.

Și Vasile cel Mare vorbește despre acestea, când tâlcuiește cuvintele Scripturii *Glasul Domnului, cel ce taie para focului* (Ps. 28, 7): „Focul pregătit spre pedeapsă diavolului și îngerilor lui se taie la glasul Domnului; și iată și pricina: în foc sunt două puteri, una care arde și alta care luminează; puterea usturătoare și pedepsitoare a focului rămâne celor vrednici de ardere, iar puterea luminoasă a focului, prin strălucirea lui, este sortită celor fericiți. Glasul Domnului, deci, taie para focului și o împarte în așa fel, încât focul pedepsei să fie neluminos, iar lumina odihnei să rămână nearzătoare“².

Și astfel, putem vedea, această împărțire și deosebire a aceluia foc va fi atunci când toți vor trece prin el: lucrurile luminoase și strălucitoare vor fi arătate încă și mai luminoase, iar cei care le aduc se vor face moștenitori ai luminii și vor primi acea răsplată veșnică; în vreme ce aceia care aduc lucruri rele, bune de ars, fiind pedepsiți prin păgubirea de acestea, vor rămâne pe veci în foc și vor moșteni o mântuire care este mai rea decât pierzania, căci aceasta înseamnă, în sensul strict al cuvântului, „mântuit“ – că puterea nimicitoare a focului nu îi va cuprinde și ei nu vor fi cu totul nimiciti. Urmând acestor Părinți, încă mulți alți Dascăli ai Bisericii au înțeles cuvintele acestea în același chip. Iar dacă cineva le-a tâlcuit altfel și a înțeles „mântuire“ ca fiind „scăpare de pedeapsă“, și „trecerea prin foc“ ca „purgatoriu“, acela, dacă putem grăi astfel, înțelege acest fragment în chip cu totul greșit. Și acest lucru nu este de mirare, căci el este om, și mulți chiar dintre Dascăli se vede că tâlcuiesc locuri din Scriptură în felurite chipuri și nu toți au atins înțelesul precis în aceeași măsură. Nu este cu puțință ca unul și același text, fiind transmis în felurite tâlcuiri, să corespundă în aceeași măsură tuturor tâlcuirilor sale; noi însă, alegând pe cele mai însemnate dintre ele și care corespund cel mai bine dogmelor Bisericii, trebuie să așezăm celelalte tâlcuiri pe locul al doilea. Prin urmare, nu ne vom abate de la tâlcuirile cuvintelor Apostolului, date mai sus,

¹ Se povestește în *Viața Sfântului Proclu* (20 noiembrie) că atunci când Sfântul Ioan Hrisostom scria tâlcuirea epistolelor Sfântului Pavel, Sfântul Proclu l-a văzut pe însuși Sfântul Pavel stând plecat și șoptind la urechea Sfântului Ioan Hrisostom.

² Sf. Vasile cel Mare, *Tâlcuire duhovnicească la Psalmi*, EIBMBOR, București, 2000, „Omilie la Psalmul XXVIII“, pp. 81-82 (*n. tr.*).

chiar dacă Augustin sau Grigorie Dialogul, sau vreun alt Dascăl de-al vostru ar face o astfel de tâlcuire; căci o tâlcuire de acest fel răspunde mai puțin ideii de foc vremelnic curățitor, cât învățaturii lui Origen, care, vorbind despre o restaurare finală a sufletelor și o slobozire din chinuri, nu a fost îngăduită, ci anatemizată de al V-lea Sinod Ecumenic, și a fost condamnată definitiv ca fiind o erezie de rând pentru Biserică.

(În capitolele 7-12, Sfântul Marcu răspunde obiecțiilor iscate de citate din scrierile Fericitului Augustin, Sfântului Ambrozie, Sfântului Grigorie Dialogul, Sfântului Vasile cel Mare și ale altor Părinți, arătând că acestea au fost tâlcuite sau citate greșit și că acești Părinți de fapt învață doctrina ortodoxă, iar dacă nu o fac, atunci învățătura lor nu trebuie primită. Mai departe, el spune că Sfântul Grigorie de Nyssa nu învață nicidecum despre „purgatoriu“, ci cugetă la rătăcirea mult mai rea a lui Origen, cum că văpaia veșnică a iadului are un sfârșit – deși este cu puțință ca aceste idei să fi fost puse mai târziu în scrierile sale de către origeniști.)

13. Iar la sfârșit voi spuneți: „Adevărul pomenit mai sus se vede limpede din dreptatea dumnezeiască, ce nu lasă nepedepsită nici o abatere, iar din aceasta reiese neapărat că pentru cei care nu au suferit pedepse aici și nu pot plăti, nici în Rai, nici în iad, rămâne de presupus existența unui alt loc, al treilea, în care se săvârșește această curățire, prin care fiecare, curățindu-se, este îndată dus la bucuria cerească.“

Acestora le răspundem astfel, și luați aminte cât de simple și în același timp cât de drepte sunt cele ce urmează: se socotește adevărat, de cei mai mulți, că iertarea păcatelor este în același timp și o izbăvire de pedeapsă; căci cel care primește iertarea de păcate este în același timp izbăvit de pedeapsa cuvenită pentru ele. Iertarea este dată în trei chipuri și în momente diferite: (1) la vremea Botezului; după Botez, prin schimbare și întristare și îndreptarea (păcatelor) prin fapte bune în viața de acum; și (3) după moarte, prin rugăciuni și fapte bune și orice altceva face Biserica pentru cei morți.

Astfel, prima iertare a păcatelor nu este defel împreunată cu truda; ea este împărtășită de toți și are aceeași cinste, precum revărsarea luminii și vederea soarelui și schimbările anotimpurilor, căci aceasta este numai har, iar nouă nu ni se cere decât credință. Cea de-a doua, însă, este cu durere, ca pentru cel care *spală în fiecare noapte patul lui și cu lacrimile lui așternutul lui va uda* (Ps. 6, 6), pentru care sunt dureroase până și urmele biciuirilor păcatului, care umblă plângând și cu chipul plin de căință și caută să întrecă întoarcerea ninivitenilor și smerenia lui Manase, care au fost miluiți. Cea de-a treia iertare este și ea dureroasă, căci este împletită cu pocăință și o conștiință ce se pocăiește și suferă de insuficiența binelui; cu toate acestea, nu este nicidecum amestecată cu pedeapsa, dacă este o iertare a păcatelor: căci iertarea păcatelor și pedeapsa nu pot defel să viețuiască laolaltă. Mai mult, în cea dintâi și cea din urmă ier-

tare, harul lui Dumnezeu are partea cea mai mare, cu împreună-lucrarea rugăciunii, iar noi aducem foarte puțin. Iertarea cea din mijloc, pe de altă parte, are mai puțin har și cea mai mare parte se datorează trudei noastre. Prima se deosebește astfel de ultima: că cea dintâi este o iertare a păcatelor de orice fel, pe când cea din urmă este o iertare numai a păcatelor care nu sunt de moarte și de care omul s-a pocăit în viață.

Așa cugetă Biserica lui Dumnezeu, și când se roagă pentru iertarea păcatelor celor adormiți și crede că le-a fost dată, nu stabilește o lege a vreunei pedepse legate de acestea, știind prea bine că bunătatea dumnezeiască covârșește ideea de dreptate.

Din a doua omilie împotriva focului purgatorului¹

3. Spunem că nici dreptii nu au primit încă deplinătatea stării cuvenite, adică acea stare fericită pentru care s-au pregătit aici prin faptele lor, nici păcătoșii, după moarte, nu au fost duși la osânda în care vor fi chinuți pe vecie. Ci atât una, cât și cealaltă trebuie neapărat să se petreacă după învierea tuturor și Judecata de Apoi. Acum, însă, atât unii cât și ceilalți se află în locurile cuvenite lor: cei dintâi, în deplină odihnă și slobozi, sunt în ceruri cu îngerii și înaintea lui Dumnezeu Însuși, și deja sunt ca și în Raiul din care a căzut Adam (în care tâlharul cel bun a intrat înaintea altora) și vin la noi adeseori în acele locuri în care sunt cinstiți, și îi aud pe cei care îi cheamă în ajutor și se roagă lui Dumnezeu pentru aceia, având acest dar fără pereche de la El, și săvârșesc minuni prin moaștele lor, și se bucură de vederea lui Dumnezeu și de luminarea venită lor din El mai desăvârșit și mai curat decât înainte, când erau pe pământ; pe când ceilalți, la rândul lor, închiși fiind în iad, rămân în groapa cea mai de jos, întru cele întunecate și în umbra morții (Ps. 87, 7), precum spune David, iar apoi Iov: *în țara unde lumina e totuna cu bezna* (Iov 10, 21-22). Și primii rămân în toată bucuria și veselia, deja așteptând și numai neavând în mâini Împărăția și negrăitele bunătăți făgăduite lor; ceilalți, dimpotrivă, rămân în toată întemnițarea și pătımirea de nemângâiat, asemenea osândiților ce așteaptă hotărârea Judecătorului și prevăd acele chinuri. Nici cei dintâi nu au primit încă moștenirea Împărăției și acele bunătăți *ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit, și la inima omului nu s-au suit* (I Cor. 2, 9); nici ceilalți nu au fost predați chinurilor veșnice sau arderii în focul cel nestins. Și această învățătură o avem așa cum a fost predată de Părinții noștri din vechime și putem cu ușurință a o înfățișa din înseși dumnezeieștile Scripturi.

10. Cele ce au fost văzute de unii sfinți în arătare sau descoperire privind chinul ce va să fie pentru necredincioși și păcătoși sunt chipuri ale celor ce vor veni și, cum s-ar spune, descrieri, iar nu ceva ce s-ar petrece deja acum.

¹ Textul în limba rusă în *Pogodin*, pp. 118-150.

Astfel, de pildă, Daniel, înfățișând acea Judecată viitoare, spune: *Am privit până când au fost așezate scaune, și S-a așezat Cel vechi de zile ... și cărțile au fost deschise* (Dan. 7, 9-10), dar este limpede că de fapt aceasta nu s-a săvârșit, ci i s-a descoperit mai înainte Prorocului în duh.

19. Atunci când cercetăm mărturiile pe care le-ați citat din cartea Macabeilor și din Evanghelie, grăind simplu, cu dragoste de adevăr, vedem că ele nu cuprind nici un fel de mărturie despre vreo pedeapsă sau curățire, ci vorbesc numai despre iertarea păcatelor. Voi ați făcut o separație uimitoare, spunând că fiecare păcat trebuie înțeles din două puncte de vedere: (1) supărarea adusă lui Dumnezeu și (2) pedeapsa care îi urmează. Dintre acestea două – spuneți voi –, supărarea poate fi într-adevăr iertată după ce omul se pocăiește și se întoarce de la rău, însă obligativitatea pedepsei trebuie să existe în fiecare caz; astfel că, pe temeiul acestei idei, este esențial ca cei care au fost sloboziți de păcate să fie totuși supuși pedepsei pentru ele.

Ne îngăduim însă a spune că o astfel de formulare a problemei contrazice adevăruri limpezi și știute de toți: dacă nu vedem că un rege, după ce a iertat pe cineva, îl supune pe acel vinovat la alte pedepse, atunci cu atât mai mult Dumnezeu, a Cărui iubire de oameni este una dintre cele mai însemnate trăsături ale Sale, după ce l-a iertat îl și slobozește îndată de pedeapsă. Și este firesc așa. Căci dacă supărarea lui Dumnezeu duce la pedeapsă, atunci dacă s-a dat iertare și s-a făcut împăcarea, urmarea vinei – pedeapsa – în chip necesar se sfârșește.

Dezbateri recente

*Câteva răspunsuri ortodoxe la
dezbateri recentă privind viața de după moarte*

*1. Taina morții și a lumii de dincolo¹
de Părintele Ambrozie Fontrier,*

Protoiereu al parohiilor ortodoxe din Franța ale Bisericii Ruse din afara Rusiei

În ultima vreme (în Franța) radioul, televiziunea și o carte au vorbit despre moarte și lumea de dincolo. Până și o revistă periodică grecească în limba franceză, care se presupune că este ortodoxă, s-a alăturat acestui cor, publicând un articol cu titlul: „Spuneți-mi de ce... nimeni nu s-a întors vreodată!”. Iar autorul încheie: „Cunoștințele omenești nu pot da nici un răspuns acestei taine a lumii de dincolo: numai credința împrăștie puțin întunericul...”. În treacăt, el își ridică ușor pălăria înaintea Domnului, pe Care Îl numește „barcagiul iscusit...”, un barcagiu care în chip bizar amintește de Charon, din Hadesul mitologiei grecești, care purta sufletele morților peste râul Stix cu prețul unui ban.

Dacă autorul aceluiași articol ar fi avut în față numai textul slujbei ortodoxe a înmormântării, sau al slujbelor de sâmbătă, de pomenire a morților; ori dacă ar fi citit *Viețile Sfinților* sau ale Părinților din pustie, atunci ar fi putut să „dea un răspuns acestei taine a lumii de dincolo” și să-i lămurească pe cititorii săi. Însă ecumeniștii și moderniștii noștri „ortodocși”, din cauză că flirtează cu lumea aceasta pentru care Hristos Mântuitorul nu a voit să se roage, s-au făcut sarea care și-a pierdut gustul și care nu mai este bună decât să fie călcată în picioare, după cuvântul fără greșală al Domnului.

Pentru a „împrăștia puțin întunericul” editorului revistei grecești și, în același timp, pentru a lămuri pe credincioșii noștri și pe cititorii noștri, redăm aici trei scrieri privitoare la taina morții și a lumii de dincolo.

Nota traducătorului ediției în limba engleză: Primele două scrieri sunt din Sf. Dionisie Areopagitul și din viața unui monah athonit, arătând cum se pregătește de moarte și de despărțirea de trup creștinul ortodox. Cea de-a treia, luată din via-

¹ Tradus din revista periodică a autorului, *Catechese Orthodoxe*, vol. VIII, no. 26, pp. 74-84.

ța răposatului iconar grec, Fotie Kontoglu (adormit în 1965) este tradusă în întregime mai jos. (Pentru biografia sa, vezi The Orthodox Word, sept.-oct. 1966).

*Marele pariu dintre credincioși și necredincioși
de Fotie Kontoglu¹*

În luna Paștilor, seara, înainte de a mă culca, am ieșit în grădinița din spațele casei mele. Cerul era ca cerneala și plin de stele. Îl vedeam parcă pentru prima dată și mi se părea că din el pogora o psalmodiere îndepărtată. Buzele mi-au murmurat încetșor: „Înălțați pe Domnul Dumnezeuul nostru și vă închinați așternutului picioarelor Lui“. Un sfânt mi-a spus odată că în aceste ceasuri cerurile sunt deschise. Aerul era înmiresmat de mireasma răspândită de florile și plantele pe care le sădisem: „Plin este cerul și pământul de slava Domnului“.

Aș fi putut rămâne acolo până în zori. Parcă nu mai aveam trup și nimic nu mă mai lega de pământ. Însă, temându-mă că lipsa mea îi va tulbura pe cei ce locuiau împreună cu mine, m-am întors și m-am întins în pat.

Somnul nu pusese încă stăpânire pe mine; nu știu dacă eram treaz sau dormeam, când deodată un om ciudat s-a ivit în fața mea. Era palid ca un mort. Ochii îi erau deschiși și mă privea plin de groază. Chipul îi era asemenea unei măști, precum fața unei mumii. Pielea lucioasă, de un galben închis, îi era întinsă tare pe capul lui de mort, cu toate golurile. Respira parcă dureros. Într-o mână ținea un obiect ciudat, nu mi-am putut da seama ce era, iar cealaltă îi era încleștată pe piept, de parcă suferea.

Această făptură m-a umplut de groază. L-am privit și el m-a privit fără nici o vorbă, ca și cum aștepta să îl recunosc, așa ciudat cum era. Și un glas mi-a spus: „Este cutare!“ Și îndată l-am recunoscut. Atunci el a deschis gura și a suspinat. Glasul îi venea de departe; venea parcă dintr-un puț adânc.

Era într-o agonie profundă și sufeream pentru el. Măinile, picioarele, ochii – toate arătau suferința. Disperat, am dat să-l ajut, dar mi-a făcut semn cu mâna să mă opresc. A început să geamă în așa fel, încât am înghețat. Apoi mi-a spus:

– Nu am venit; am fost trimis. Tremur fără încetare; am amețeli. Roagă-te lui Dumnezeu să aibă milă de mine. Vreau să mor, dar nu pot. Vai! Tot ce mi-ai spus mai înainte este adevărat. Îți amintești cum ai venit la mine cu câteva zile înainte de moartea mea și mi-ai vorbit de religie? Mai erau acolo doi prieteni de-ai mei, necredincioși și ei, ca și mine. Tu vorbeai, și ei își băteau joc. Când ai plecat, au spus: „Ce păcat! Un om inteligent și crede prostiile în care cred babele!“

În alte dăți, eu ți-am spus: „Dragă Fotie, pune-ți bani deoparte, altfel vei muri sărac. Uite cât de bogat sunt eu, și tot mai vreau să mă îmbogățesc.“

¹ Din cartea sa *Mystical Flowers*, Atena, 1977.

Atunci, tu mi-ai răspuns: „Ai făcut o înțelegere cu moartea, ca să trăiești cât vei vrea tu și să ai o bătrânețe fericită?”

Iar eu am zis: „O să vezi până la ce vârstă voi trăi! Acum am 75 de ani; voi trece de 100. Copiilor mei nu le lipsește nimic. Băiatul câștigă mulți bani, iar fata mi-am măritat-o cu un etiopian bogat. Soția mea și cu mine avem mai mulți bani decât ne trebuie. Eu nu sunt ca tine, care ascuți de ce zic preoții: «Sfârșit creștinesc al vieții...» și așa mai departe. Ce ai de câștigat de la un sfârșit creștinesc? Mai bine să ai buzunarul plin și să nu ai nici o grijă... Să faci milostenie? De ce a făcut săracii Dumnezeu vostru cel atât de milos? De ce să îi hrănesc *eu*? Și vă cer, ca să vă duceți în Rai, să hrăniți leneșii! Vrei să vorbim de Rai? Știi doar că sunt fiu de preot și cunosc bine toate șmecheriile acestea. Bine, cei fără minte le dau crezare, dar tu, care ai minte, ai luat-o razna. Dacă vei trăi în continuare așa cum ai făcut-o până acum, o să mori înaintea mea, și vei fi răspunzător pentru cei pe care i-ai dus pe căi greșite. Ca medic, îți spun și afirm că voi trăi o sută zece ani...”

După ce a spus toate acestea, a început să se răsucească într-o parte și într-alta, de parcă era pe jăratec. L-am auzit gemând: „Ah! Au! O, o!” A tăcut pentru o clipă, apoi a continuat:

– Asta am spus, și după câteva zile am murit! Am murit, și am pierdut pariul! Ce buimac am fost, ce îngrozit! Eram pierdut, căzut în abis. Cât am suferit până acum, ce agonie! Tot ce mi-ai spus s-a adevărit. *Ai câștigat pariul!*

Când eram în lumea în care ești tu acum, eram un intelectual, eram medic, învășasem cum să vorbesc și să fiu ascultat, să-mi bat joc de religie, să discut despre orice ține de simțuri. Acum văd că toate cele pe care le numeam basme, mituri, felinare de hârtie, toate sunt adevărate. Agonia pe care o trăiesc acum, asta e adevărată, acesta este viermele neadormit, aceasta este scrâșnirea dinților.

După ce a vorbit astfel, a dispărut. Îi mai auzeam încă gemetele, care s-au stins încetul cu încetul. Începusem să fiu doborât de somn, când am simțit cum o mână de gheață mă atinge. Am deschis ochii și l-am văzut iarăși lângă mine. De data aceasta era mai îngrozitor, iar trupul i se micșorase. Semăna cu un nou-născut cu un cap mare de bătrân, din care clătina.

– Curând se va crăpa de ziuă și cei care m-au trimis vor veni după mine!

– Cine sunt aceștia?

A spus ceva nedeslușit, ce nu am putut înțelege. Apoi a adăugat:

– Acolo unde sunt eu, sunt și mulți care te batjocoresc pe tine și credința ta. Ei înțeleg acum că săgețile lor spirituale nu au trecut mai departe de cimitir. Sunt acolo și cei cărora le-ai făcut bine, și cei care te-au defăimat. Cu cât îi ierți mai mult, cu atât te urăsc mai mult. Omul este rău. În loc să îl bucore, bunătatea îl amărăște, pentru că îl face să își simtă înfrângerea. Starea acestora din urmă este și mai rea decât a mea. Ei nu pot părăsi temnița lor întunecată

ca să vină la tine, cum am făcut eu. Sunt chinuiți groaznic, biciuiți de șfichiul dragostei lui Dumnezeu, cum a spus un sfânt¹. Lumea este cu totul altceva, nu ceea ce vedem noi! Minteaa noastră ne-o arată pe dos. Acum înțelegem că mintea ne-a fost proastă, discuțiile, răutate plină de ură, iar bucuriile, minciuni și iluzii.

Voi, cei care Îl purtați pe Dumnezeu în inimile voastre, al Cărui cuvânt este Adevărul, unicul Adevăr – voi ați câștigat marele pariu dintre credincioși și necredincioși. Pariul acesta, eu l-am pierdut. Tremur, suspin și nu-mi găsesc odihnă. Cu adevărat, *nu există pocăință în iad*. Vai celor care umblă așa cum umblam eu când eram pe pământ. Eram beți și îi batjocoream pe cei care credeau în Dumnezeu și în viața veșnică; aproape toți ne aplaudau. Pe voi vă considerau nebuni, imbecili. Și cu cât voi acceptați mai mult batjocura noastră, cu atât se întetea furia noastră.

Acum văd cât vă îndurera purtarea oamenilor răi. Cum puteați să îndurați cu atâta răbdare săgețile înveninate care țâșneau din buzele noastre, care vă numeau fățarnici, batjocoritori de Dumnezeu, înșelători ai oamenilor! Dacă acești oameni răi, care sunt încă pe pământ, ar vedea unde mă aflu eu, dacă ar fi în locul meu, s-ar cutremura pentru tot ceea ce fac. Aș vrea să mă arăt lor și să le spun să-și schimbe calea, însă nu îmi este îngăduit, tot așa cum nu i-a fost bogatului care l-a rugat pe Avraam să îl trimită pe săracul Lazăr. Lazăr nu a fost trimis, pentru ca cei care au păcătuit să fie vrednici de pedeapsă, iar cei care au umblat în căile Domnului să fie vrednici de mântuire.

Cine e nedrept, să nedreptățească înainte. Cine e spurcat, să se spurce încă. Cine este drept, să facă dreptate mai departe. Cine este sfânt, să se sfințească încă (Apocalipsa 22, 11).

După aceste cuvinte, s-a făcut nevăzut.

Nota editurii americane: În această carte (capitolul 2) am citat învățătura Fericitului Augustin, cum că de obicei numai sfinții pot să intre în legătură cu cei vii, în vreme ce păcătoșii obișnuiți sunt legați în iad și nu pot ieși de acolo. Cu toate acestea, se întâmplă uneori, ca în acest caz, ca Dumnezeu să îngăduie unui suflet din iad să se arate celor vii cu un scop anume; arătări asemănătoare sunt consemnate în cartea Taine veșnice de dincolo de mormânt. Precum scrie Fericitul Augustin: „Cei morți nu au putere de la ei înșiși să intervină în treburile celor vii” („Grija pentru cei adormiți”, cap. 16), și li se arată acestora numai printr-o îngăduință specială a lui Dumnezeu. Este totuși adevărat că aceste arătări sunt foarte rare și cele mai multe arătări ale „morților”, îndeosebi cele care se petrec prin medii, sunt lucrarea demonilor care se prefac a fi oameni morți.

¹ Sfântul Isaac Sirul.

*2. Întoarcere din moarte în Grecia zilelor noastre
de Arhimandritul Ciprian,
Starețul Mănăstirii Sfinții Ciprian și Iustina, Fili, Grecia*

Vă trimit o relatare despre o persoană pe care o cunosc, care a murit și a revenit la viață, pe care cred că o veți găsi de interes pentru seria dumneavoastră de articole.

În urmă cu aproximativ patru ani, am fost chemați să împărtășim o bătrână văduvă ce locuia într-o suburbie a Atenei. Ea făcea parte din cei ce au păstrat vechiul calendar și, fiind aproape ținută la pat, nu mai putea merge la biserică. Cu toate că în mod obișnuit noi nu slujim astfel în afara mănăstirii, și îi îndreptăm pe oameni către preoți de parohie, totuși acum am avut un sentiment deosebit că trebuie să merg și, după ce am pregătit Sfintele Daruri, am plecat de la mănăstire. Am găsit-o pe bătrână zăcând bolnavă într-o cămăruță sărăcăcioasă; pentru că nu avea cu ce să se întrețină, era îngrijită de diferiți vecini cu inimă bună, care îi aducea mâncare și alte lucruri de trebuință. Am așezat undeva Sfintele Daruri și am întrebat-o dacă avea ceva de mărturisit. Ea a răspuns:

– Nu, nu am nimic pe conștiință din ultimii ani ce să nu fi mărturisit deja, dar este un păcat greu de acum mulți ani, pe care aș vrea să vi-l spun, deși l-am mărturisit multor preoți.

I-am spus că dacă îl mărturisise deja, nu mai trebuia să o facă din nou. Dar ea a stăruit, și iată ce mi-a spus:

Când era tânără și căsătorită de scurtă vreme, în urmă cu 35 de ani, a rămas însărcinată într-un moment când familia ei era foarte strâmtorată material. Ceilalți membri ai familiei tot stăruiau și o împingeau să lepede pruncul, dar ea nu voia nici în ruptul capului. Totuși, în cele din urmă, din pricina amenințărilor soacrei sale, a cedat împotriva propriei voințe și s-a făcut acel lucru. Asistența medicală a operației nelegiuite a fost foarte primitivă și ea a făcut o infecție gravă, murind în câteva zile, fără a-și putea mărturisi păcatul.

În clipa morții, care s-a petrecut seara, ea a simțit cum sufletul se desparte de trup în chipul descris de obicei: sufletul i-a rămas în apropiere și a privit cum trupul este spălat, îmbrăcat și așezat în sicriu. Dimineața, a mers după cei care îi însoțeau trupul la biserică, a urmărit slujba înmormântării și a văzut cum sicriul este pus în dric pentru a fi dus la cimitir. Sufletul parcă zbura la mică înălțime deasupra trupului.

Deodată s-au ivit în drum doi „diaconi“, cum i-a descris ea, în stihare și orare strălucitoare. Unul dintre ei citea o hârtie înfășurată, ca un sul. Când mașina s-a apropiat de ei, acesta din urmă a ridicat brațul și ea s-a oprit, scrâșnind. Șoferul a coborât pentru a vedea ce se întâmplase cu motorul și în acest timp îngerii au început să vorbească între ei. Cel cu hârtia, pe care era limpede că se găseau scrise păcatele ei, și-a ridicat privirea de la acestea și a spus:

– E trist, are un păcat foarte grav pe listă și va merge în iad, de vreme ce nu l-a mărturisit.

– Da, a răspuns celălalt, dar e păcat să fie pedepsită, căci nu a vrut să îl facă, ci a fost silită de familie.

– Foarte bine, a zis cel dintâi, singurul lucru de făcut este să fie trimisă înapoi ca să își poată mărturisi păcatul și să se pocăiască pentru el.

După aceste cuvinte, ea s-a simțit trasă înapoi în trup, pentru care a simțit în acea clipă o silă și o repulsie nespuse. În clipa următoare și-a revenit și a început să bată în sicriul care fusese închis. Ne putem închipui ce a urmat.

După ce i-am ascultat povestea, pe care am istorisit-o pe scurt aici, i-am dat Sfânta Împărtășanie și am plecat dând slavă lui Dumnezeu, Care îmi îngăduise să aflu aceste lucruri. Fiindcă a fost o spovedanie, nu vă pot spune numele ei, însă vă pot spune că încă mai este în viață. Dacă socotiți că poate fi ziditor, încuviințez, desigur, publicarea acestei istorisiri.

3. „Morții” se arată în Moscova zilelor noastre de Pr. Dimitrie Dudko¹

Se spune că mulți se plâng acum, îndeosebi femeile: morții tot vin în timpul nopții.

O femeie și-a îngropat bărbatul. Da, a suferit mult, a jelit. Nu putea dormi.

La miezul nopții a auzit cum cineva bagă o cheie în ușă; zgomot de pași; cineva s-a apropiat de patul ei.

– Valia, eu sunt.

A sărit în sus, înfricoșată. Da – înaintea ei stătea soțul ei mort. Au început să vorbească.

Noaptea următoare, a așteptat cu mare teamă. El a venit și atunci.

Oamenii i-au spus: „Sunt vise”. Cei cu carte i-au zis: „Ai halucinații din cauza suferinței”. A fost ținută sub observație psihiatrică...

Dar ce este aceasta, la urma urmei? O persoană este în principiu normală, dar aici avem de-a face cu ceva anormal. Halucinații... Dar ce este o halucinație? Sau este vorba pur și simplu de vreo vedenie?

Iată o fiică. Mama ei a murit de multă vreme; nici nu se gândește la ea, și deodată mama vine la ea, mai întâi singură, apoi cu un fel de copii.

O fiică ce era fericită înainte a devenit mohorâtă.

Fata a fost dusă la spital și tratată. Dar pentru ce?

Înțelegem noi ce sunt acestea?

Iată o femeie foarte tulburată, care se gândește să își ia viața. Este foarte tristă. Deodată intră cineva și se apropie de ea.

¹ Tradus din *Cuvinte de duminică despre Înviere*, Pr. Dimitrie Dudko, St. Job Brotherhood, Montreal, 1977, pp. 63-65, 73-74, 93, 111.

– Vera, la ce te gândești?

Începe o discuție, bună, de la inimă la inimă. Femeia se liniștește. Cea care venise pleacă. După plecarea ei, femeia își vine în fire și se întreabă: cum a venit – nu e târziu? Se uită la ceas – este ora două noaptea. Se duce la ușă – e încuiată.

A doua zi verifică – chiar a venit la ea femeia aceea? Nu îi mai văzuse pe oamenii respectivi de multă vreme, de cinci ani. Sosește și răspunsul lor. Femeia care a venit noaptea este moartă de mult. Înseamnă... că a venit din lumea cealaltă. Femeia se simte bine.

Primele două întâmplări sunt alarmante, pricinuesc frică; cea din urmă aduce liniștire.

Cei necredincioși vor spune despre amândouă felurile de întâmplări: halucinații, o imaginație bolnăvicioasă...

Atunci când oamenii nu știu ce să spună, zic: halucinații, imaginație. Însă explică ceva aceste cuvinte?

Să mai dăm un exemplu.

Un pilot se prăbușește cu avionul și soția lui are un vis: „Dă-mi două ruble“.

Soția nu ia seama; visul se repetă iar și iar. Începe să se alarmeze. Întreabă: de ce se întâmplă aceasta?

Unii zic: nu lua în seamă; dar aceasta nu o liniștește. Înainte nu mersese deloc la biserică, nici nu se gândise la Dumnezeu, dar acum se îndreaptă către oamenii care merg la biserică. Aceștia o sfătuiesc să ceară să se slujească o panihidă. Ea nu știe cum să facă. I se explică. Atunci, ea cere o panihidă și întreabă:

– Cât costă?

– Două ruble.

Și iată înțelesul visului: „Dă-mi două ruble.“

După panihidă, visul a încetat.

În vremea noastră hotarele lumii acesteia și ale lumii de dincolo încep să nu mai fie limpezi.¹ Cele povestite aici nu sunt născociri de-ale mele, nici lucruri luate din cărți; sunt întâmplări din propria noastră viață, ce s-au petrecut nu cu multă vreme în urmă.

Am încetat să ne mai gândim la învierea morților, și de aceea morții nu ne lasă în pace...

Ce este moartea? Este viață acolo? Atâta timp cât ni se pare că totul este bine cu noi, nu ne gândim la aceste probleme. Se întâmplă însă uneori ca, de-

¹ Comparați cu afirmația Sfântului Grigorie Dialogul, din urmă cu peste 1300 de ani (vezi mai sus, pp. 873): „Pe măsură ce lumea aceasta se apropie de sfârșit, lumea veșniciei vine tot mai aproape... Sfârșitul lumii se unește cu începutul vieții veșnice... Lumea duhovnicească se apropie de noi, arătându-se prin vedenii și descoperiri.“ Sfârșitul existenței acestei lumi a început odată cu venirea lui Hristos, iar sufletele simțitoare mereu văd cum lumea cealaltă „irupe“ în lumea aceasta înainte de vreme și dă „indicii“ despre existența sa.

odată, hotarele lumii acesteia să fie rupte și omul să vadă ceva care mai târziu îi va răscoli cu totul conștiința.

Unii dintre dumneavoastră ați citit deja într-o carte dinainte de revoluție (cea rusă – *n. tr.*) cum un om pe nume Uekskuell s-a aflat dintr-o dată în lumea cealaltă; după aceea a povestit el însuși toate acestea.¹ Iar înainte el fusese chiar ateu; respingea ideea vieții de după moarte și râdea de cei care credeau în ea.

El și-a văzut propriul trup, pe care îl părăsise, și oamenii adunați în jurul acestuia. I s-a părut ciudat că se adunaseră acolo. La urma urmei, el nu era acolo, ci aici. A vrut să le spună acest lucru, însă glasul i s-a pierdut în gol; nu îl auzeau. A vrut să îi atingă cu mâna, dar mâna i-a străbătut fără a-i atinge. Închipuți-vă doar cum ar fi să te afli într-o astfel de situație.

Nu vom spune ce a văzut el, însă după acestea, întorcându-se în trup, a lepădat toate plăcerile și s-a dăruit lui Dumnezeu...

Astfel de lucruri se întâmplă pentru a ne trezi. Astăzi nu ni se întâmplă, dar se va întâmpla.

Oamenii aceia s-au întors la viață pentru a o sfârși ca drepti; noi însă ne vom întoarce? Dumnezeu știe...

Nu vom vorbi despre groaza trăită de Uekskuell când încerca să își facă simțită prezența. Lumea de dincolo de mormânt aproape o atinge pe a noastră, pare a fi la numai o fracțiune de milimetru; însă nu ne atingem deplin. Iar aceasta nu este singura întâmplare de acest fel...

Eu însumi am auzit de cineva, încă în viață astăzi, care s-a aflat în moarte clinică; oamenii credeau că murise, însă după ce și-a revenit el le-a spus tot ceea ce vorbiseră, cum se mișcaseră, cu amănunte.

Omul nu este numai trupul său, materie, pământ; omul este alcătuit din trup și suflet. Iar sufletul nu moare precum trupul; el vede și cunoaște tot...

Există sau nu viață după moarte? Până la urmă, totul este primit prin credință. Că există viață acolo, primim prin credință; că nu este, tot prin credință primim. Însă pentru a spune cu siguranță, precum spune băiatul (pomenit mai sus), ...trebuie să mergi acolo. Și atâta vreme cât nu am plecat, unii au credință, din care primesc bucurie și fac fapte bune; pe când alții, precum demonii, cred și se cutremură. Toți necredincioșii tremură înaintea morții, și indiferent câte medicamente ar exista, indiferent cât de mult s-ar putea prelungi viața de pe pământ, tot nu vei scăpa de moarte. De moarte nu se scapă decât prin credința în Domnul nostru Iisus Hristos.

¹ Mai sus sunt date multe citate din această carte, „De necrezut pentru mulți, dar de fapt o întâmplare adevărată“.

Răspuns unui critic

În vremea când cartea de față era publicată în formă de serial în *The Orthodox Word*, editorul unui alt periodic ortodox a început să publice o lungă serie de atacuri împotriva învățaturii despre viața de după moarte prezentate aici (*The Tlingit Herald*, publicat de Biserica Ortodoxă Americană Sfântul Nectarie, Seattle, Washington, vol. 5, nr. 6 și următoarele). Atacurile nu erau îndreptate numai împotriva învățaturii din această carte, ci și a celei din publicațiile Mănăstirii Sfânta Treime din Jordanville, New York (îndeosebi numărul din ianuarie-februarie 1978 al *Orthodox Life*, cârticica „De necrezut pentru mulți, dar de fapt o întâmplare adevărată”, apărută în *Orthodox Life*, iulie-august 1976, și culegerea *Taine veșnice de dincolo de mormânt*); împotriva predicii Arhiepiscopului Ioan Maximovici, „Viața de după moarte”, apărută în *The Orthodox Word*, 1971, nr. 4, reprodusă în Capitolul X al acestei cărți; împotriva întregii învățături a Episcopului Ignatie Briancianinov, care a inspirat această carte; și în general împotriva învățaturii înfățișate în atâtea izvoare ortodoxe în ultimele veacuri și care exprimă evlavia vie a credincioșilor ortodocși până în zilele noastre.

După ce am citit aceste atacuri, nu am socotit de trebuință a schimba ceva din cele scrise aici; am adăugat numai câteva paragrafe pe alocuri, pentru a face mai lămurită învățătura ortodoxă care, cred, este caricaturizată și răstălmăcită în chip foarte nedrept în aceste atacuri.

Nu ar avea rost să dăm acestui critic un răspuns punct-cupunct. Aproape niciodată citatele sale patristice nu dovedesc ceea ce crede el că dovedesc și singurul răspuns care li se cuvine este să arătăm că au fost greșit aplicate. Astfel, de pildă, toate citatele care arată că omul este alcătuit din trup și suflet – lucru necontestat de nimeni – nu spun absolut nimic împotriva lucrării independente a sufletului după moarte, pentru care există atât de multe dovezi, încât este în afara oricărei „combateri”, dacă cineva are încredere în izvoarele ortodoxe; multe locuri din Scriptură și din scrierile patristice unde moartea este înfățișată în chip metaforic ca un „somn” nu spun absolut nimic cu privire la „adevărul literal” al acestei metafore, care a fost propovăduită de numai foarte puțini învățători creștini de-a lungul veacurilor și cu siguranță nu se potrivește nicidecum cu învățătura acceptată a Bisericii; și altele încă. O

culegere de „texte doveditoare“ are rost numai dacă *dovedește* cu adevărat ceva despre o problemă discutată, dar nu dacă vorbește despre ceva puțin diferit sau nu vorbește limpede și explicit la obiect.

În vreme ce, pe de o parte, criticul adună liste lungi de citate ce adesea sunt irelevante, tehnica polemică mai obișnuită folosită de el este să își respingă opoziții cu o afirmație ce mătură totul în cale, care fie nu este sprijinită de nici un fel de dovezi, fie contrazice în chip lămurit o bună parte din dovezi. Astfel, când dorește să vorbească împotriva puținței celor întorși din morți de a comunica, el declară categoric: „Aceste lucruri pur și simplu nu sunt posibile“ (vol. 5, nr. 6, p. 25) – în ciuda faptului că literatura ortodoxă cuprinde numeroase exemple de astfel de comunicare; dacă vrea să nege că demonii sunt văzuți de oameni după moarte, el proclamă: „Părinții nu învață așa ceva“ (6, 12, p. 24) – în ciuda numeroaselor referințe patristice, de pildă, la „vămile“ întâlnite după moarte. Chiar dacă recunoaște existența unor dovezi împotriva ideii sale, le respinge cu o învinuire atotcuprinzătoare: toate sunt numai „alegorii“ sau „fabule morale“ (5, 6, p. 26).

De asemenea, criticul este foarte atașat de argumente prin care se atacă foarte nemilos persoana, încercând să defăime pe oricine nu este de acord cu el: „Este interesant că unii, alături de latini, par a crede că nu trebuie neapărat să ascuți de Scriptură“ (6, 12, p. 30) – acestea sunt spuse în contextul în care tocmai a „desființat“ învățătura Episcopului Ignatie Briancianinov, care, cel puțin indirect, este învinuit astfel de nesocotirea Scripturilor. Părerile altora care nu sunt de acord cu el sunt expuse mândirii cu epitete deloc măgulitoare, precum „origeniste“ (6, 12, p. 31) sau „hulitoare“ (5, 6, pag 23), iar opoziții, respingerii, din pricină că ar avea „o minte platonist-origenistă“ sau că ar fi „sub o puternică înrâurire latină-scolastică-elenistă, în înșelare duhovnicească ... sau pur și simplu într-o ignoranță abisală“ (6, 12, p. 39).

Este cu puțință a vedea deja, poate, că nivelul polemic al criticului, în atacurile sale împotriva unor respectate autorități teologice ortodoxe, nu este foarte înalt. Însă deoarece, în felul său, el oglindește cumva ideile greșite ale unor ortodocși care nu cunosc prea bine scrierile ortodoxe despre viața de după moarte, ar putea fi de folos să răspundem câtorva dintre obiecțiile sale privind învățătura ortodoxă tradițională despre acest subiect.

1. „Contradicțiile“ scrierilor ortodoxe despre starea sufletului după moarte

În ciuda părerii des întâlnite că scrierile ortodoxe privitoare la viața de după moarte sunt „naive“ și „simpliste“, o cercetare atentă a acestora va arăta că, de fapt, ele sunt subtile și chiar „s sofisticate“. Este adevărat că unele pot fi citite și accesibile chiar unui copil – ca o „poveste“ fascinantă, la același nivel cu unele întâmplări din *Viețile Sfinților* (unde se găsește o parte din literatura

ortodoxă despre viața de după moarte). Însă acest material ne-a fost transmis de Biserică nu datorită calităților sale „de poveste”, ci tocmai pentru că este *adevărat*; și, într-adevăr, o sursă importantă a lui îl constituie tratatele ascetice ale Sfinților Părinți, în care această învățătură este înfățișată în chip foarte sobru și direct, și nicidecum sub formă de „poveste”. Prin urmare, o cercetare mai „sofisticată” a acestui material poate și ea aduce roade. Am încercat să facem aceasta în Capitolul VI, secțiunea „Cum să înțelegem vămile”, în care, urmând lămuririlor Sfântului Grigorie Dialogul și ale altor personalități ortodoxe care au cercetat aceste probleme, am deosebit între *realitatea duhovnicească* întâlnită de suflet după moarte și *mijloacele figurate sau interpretative* folosite uneori pentru a exprima această realitate duhovnicească. Ortodoxul care este familiarizat cu acest fel de scrieri (adesea pentru că le citește din copilărie) le citește automat la nivelul său și le interpretează imaginile după propria înțelegere duhovnicească. „Vistieriile”, „rugurile de lemne”, „sălaşurile de aur” și alte astfel de lucruri din lumea cealaltă nu sunt înțelese de cititorii adulți în sens literal, iar încercarea criticului nostru de a discredita aceste izvoare ortodoxe din pricină că ele cuprind astfel de imagini figurate dezvăluie numai că el nu se pricepe să citească scrierile respective.

Astfel, multe dintre presupusele „contradicții” din literatura ortodoxă privitoare la lumea cealaltă există în mintea celor care încearcă să citească aceste scrieri în chip prea literal – ele există pentru adulții care, în mod artificial, încearcă să le înțeleagă copilărește.

Pe de altă parte, alte „contradicții” de fapt nu sunt nicidecum așa ceva. Faptul că unii sfinți și unii oameni, ale căror relatări sunt acceptate în Biserică, vorbesc despre experiența lor „de după moarte”, iar alții nu o fac, nu este o contradicție, așa cum nu este contradicție nici faptul că unii sfinți se împotrivesc mutării moaștelor lor, în vreme ce alții o binecuvântează: acest lucru ține de împrejurări specifice. Criticul citează pilda Sfântului Athanasie cel Înviat de la Peșterile din Kiev, care nu voia să povestească nimic despre ceea ce trăise după moarte, și se folosește de aceasta pentru a face afirmația categorică: „Și niciodată acești oameni nu ne-au spus *nimic* despre ceea ce s-a petrecut” (7, 1, p. 31; sublinierea îi aparține). Însă soldatul Taxiote (*Viețile Sfinților*, 28 martie), Sfântul Salvius din Albi și mulți alții *au vorbit* despre cele trăite de ei, și negarea mărturiei lor este cu siguranță o folosire foarte neștiințivă și „selectivă” a surselor. Unii, precum Sfântul Salvius, la început au șovăit foarte tare să vorbească, însă totuși *au vorbit*; și aceasta, departe de a dovedi că nu există experiențe după moarte, arată numai cât de bogate sunt acestea și cât de greu este să le vorbești celor vii despre ele.

Apoi, faptul că atât de mulți Părinți (și Biserica în general) atenționează împotriva acceptării vedeniilor demonice (iar uneori, datorită unor anumite

împrejurări, o fac cu cuvinte foarte categorice) nu „contrazice“ câtuși de puțin faptul că multe vedenii adevărate sunt acceptate în Biserică.

Adesea, în atacurile sale, criticul aplică în mod greșit o afirmație patristică generală, scoasă din context, unei anumite situații căreia nu i se potrivește. De pildă, când Sfântul Ioan Gură de Aur, în Omilia 28, 3 la Sfântul Matei, spune: „Nu este cu puțință ca sufletul, odată ieșit din trup, să mai rătăcească pe pământ“¹, el grăiește anume împotriva ideii păgâne că sufletele morților ar putea deveni demoni și ar rămâne oricât pe pământ; însă acest adevăr general nu contrazice defel, nici măcar nu se atinge de faptul că, precum arată numeroase mărturii ortodoxe, multe suflete într-adevăr rămân aproape vreme de câteva ceasuri sau zile după moarte, înainte de a pleca în adevărata lume „cealaltă“. În același paragraf, Sfântul Ioan mai spune că „după plecarea de pe pământ, sufletele sunt duse într-un anumit loc, de unde *nu mai au putere* să se reîntoarcă pe pământ“² – și nici aceasta nu contrazice faptul că, *la porunca lui Dumnezeu* și pentru planul Său, unele suflete se arată, într-adevăr, celor vii (vezi articolul lui Fotie Kontoglu din Anexa II).

Și iarăși, faptul că Hristos a curățat văzduhul de răutatea demonilor, precum învață Sfântul Athanasie cel Mare, nu neagă nicidecum existența vâmiilor demonice din văzduh, cum sugerează criticul (6, 8, p. 13); cu adevărat, el însuși citează altundeva învățătura ortodoxă după care duhurile rele care *incă* sunt în văzduh pricinuiesc multe ispite și închipuiri (6, 6, p. 33). Învățătura Bisericii este aceea că, înainte să fim răscumpărați de Hristos, *nimeni* nu putea străbate văzduhul și ajunge în Rai, căci drumul era închis de demoni, și *toți oamenii* mergeau în iad. Dar cum a devenit *cu puțință* oamenilor să treacă printre demonii văzduhului, și puterea acestora este mărginită acum la cei pe care îi osândesc propriile păcate, tot așa știm că, deși Hristos „a zdrobit puterea iadului“ (Condacul Paștilor), oricare dintre noi tot poate cădea în iad dacă leapădă mântuirea în Hristos.

Apoi, faptul că lupta noastră duhovnicească împotriva „începătoriilor și puterilor“ se petrece în această viață nu contrazice defel faptul că această luptă se duce și când părăsim viața aceasta. Secțiunea numită „Experierea vâmiilor înainte de moarte“ din Capitolul VI lămurește legătura dintre aceste două aspecte ale războiului nevăzut ortodox.

Faptul că pomenirile făcute pentru morți – în a treia, a noua și a patruzecia zi – sunt uneori explicate prin simbolismul Sfintei Treimi, al celor nouă cete îngerești și al Înălțării lui Hristos, nu neagă în nici un chip faptul că aceste zile sunt cumva legate și cu cele ce se petrec cu sufletul în acele zile (după „modelul“ înfățișat în Capitolul X). Nici una dintre aceste explicații

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrieri*, Partea a treia, *Omilia la Matei*, EIBMBOR, București 1994, „Omilia XXVIII“, III, p. 356 (n. tr.).

² *Ibidem*, p. 357 (n. tr.).

nu este o dogmă, nici una nu o „contrazice“ pe cealaltă; un creștin ortodox nu are nevoie să nege pe nici una dintre ele.

Faptul de netăgăduit că soarta noastră de după moarte atârnă de ceea ce facem în viața aceasta nu este nicidecum contrazis de faptul tot atât de neîndoielnic că rugăciunea pentru morți le poate ușura soarta și chiar schimba starea, după învățătura ortodoxă înfățișată de Sfântul Marcu al Efesului și de Biserica Ortodoxă în general (vezi Capitolul X și Anexa I). Criticul dorește atât de mult să găsească „contradicții“ în această învățătură, încât le găsește până și la același învățător ortodox, afirmând că Sfântul Ioan de Kronstadt propovăduiește uneori „înțelegerea patristică“, alteori „concepția scolastică“ (7, 3, p. 28). Și Sfântul Marcu din Efes este vinovat de aceeași „contradicție“; căci, făcând afirmații socotite de critic „patristice“ despre rugăciunea pentru morți, în același timp el învață lămurit că „prin rugăciune, sufletele celor adormiți sunt izbăvite din legăturile iadului, ca dintr-o temniță“ (vezi mai sus, p. 227), ceea ce criticul socotește a fi o idee scolastică, de vreme ce i se pare cu neputință ca rugăciunile pentru morți să le schimbe starea sau să le câștige odihna (7, 3, p. 23).

Răspunsul la toate aceste presupuse „contradicții“ și la încă multe altele, pe care criticul crede că le-a găsit în învățătura ortodoxă privitoare la viața de după moarte, se găsește într-o lectură mai nepărtinitoare și mai puțin simplistă a scrierilor ortodoxe. Textele patristice și hagiografice nu se „contrazic“; dacă vom citi mai atent și în întregime literatura ortodoxă despre viața de după moarte, vom descoperi că nu textele sunt problema, ci propria noastră înțelegere nedesăvârșită asupra lor.

2. Există experiența „în afară de trup“

(fie înainte, fie după moarte) sau o „altă lume“ unde locuiesc sufletele?

Criticul are o părere categorică despre experiențele „din afară de trup“: „Aceste lucruri pur și simplu nu sunt posibile“ (5, 6, p. 25). El nu sprijină această afirmație cu nici o dovadă, ci numai cu propria părere că numeroasele texte ortodoxe care vorbesc despre aceste lucruri sunt toate „alegorii“ sau „făbule morale“ (5, 6, p. 26). Raiul, Paradisul și iadul nu sunt „locuri“, după el, ci numai „stări“ (6, 2, p. 23); „sufletul nu poate funcționa de unul singur, ci numai prin intermediul trupului“ (6, 8-9, p. 22), și, prin urmare, nu numai că nu se poate afla în vreun „loc“ după moarte, dar nu mai poate funcționa *deloc* (6, 8-9, p. 19); „a presupune că această lume complexă se găsește dincolo de moarte este nebunie curată“ (6, 6, p. 34).

Însă chiar este cu putință ca sufletul în sine să nu fie decât „lăuntru“ și „odihnă“ și să nu aibă nici un fel de aspect „exterior“, nici un „loc“ unde să funcționeze? Cu siguranță, aceasta este o învățătură radicală pentru creștinis-

mul ortodox și, dacă ar fi adevărată, neîndoielnic ar cere (precum deja sugerează criticul) o reinterpretare și chiar o revizuire a textelor patristice și hagiografice care descriu activitățile sufletului tocmai în forma „exterioară” – de pildă, cunoaștere, vedere, comunicare etc.

Acum, una este să spui (precum spun mereu vocile autorizate ortodoxe care au cercetat aceste texte) că trebuie să fim atenți să nu citim în chip prea literal sau pământesc scrierile ortodoxe despre lumea cealaltă și viața de după moarte, căci realitatea aceea se deosebește, în multe feluri, de realitatea pământescă; dar este cu totul altceva să „mături cu totul din cale” toate aceste texte și să spui că ele nu se referă la *absolut nimic* din ce e vădit și că nu sunt decât „alegorii” și „fabule”. Literatura ortodoxă despre acest subiect îl descrie foarte prozaic, așa cum i se arată persoanei care trăiește experiența respectivă, chiar dacă ține seama și de natura deosebită, nelumească, a acestei realități.

Probabil nu este o exagerare a spune că nici un scriitor ortodox nu a fost vreodată atât de *categoria* în descrierea firii acestei realități nelumești, precum este criticul nostru în a o nega cu totul. Acesta nu este un domeniu al afirmațiilor categorice. Sfântul Pavel, înfățișând propriile trăiri duhovnicești în termenii cei mai generali, spune cu grijă „fie în trup, nu știu; fie în afară de trup, nu știu, Dumnezeu știe” (II Cor. 12, 2). Sfântul Ioan Gură de Aur, tâlcuind aceste cuvinte, arată aceeași grijă, zicând: „A fost răpit numai cu mintea și sufletul, în vreme ce trupul a rămas mort? Sau a fost răpit și cu trupul? Acest lucru nu poate fi spus cu siguranță. Dacă însuși Apostolul Pavel, care a fost răpit și căruia i s-au dat atât de multe și de negrăite descoperiri, nu știa aceasta, cu cât mai puțin o cunoaștem noi... Iar dacă ar zice cineva: Cum se poate să fii răpit în afară de trup? Îl voi întreba: Cum este cu puțință să fii răpit *în* trup? Cel din urmă lucru este încă și mai greu decât cel dintâi, dacă omul îl cercetează cu rațiunea și nu se supune credinței”¹.

Tot așa, Sfântul Andrei cel Nebun pentru Hristos, înfățișând starea sa din timpul când a cunoscut Raiul, spune: „M-am văzut ca fără trup, pentru că nu simțeam trupul... La arătare, eram în trup, dar nu simțeam greutatea lui; nu am simțit nici o nevoie firească vreme de două săptămâni întregi cât am fost răpit. Aceasta mă face să cred că am fost în afară de trup. Nu știu ce să spun sigur; lucrul acesta Îl știe singur Dumnezeu, Cunoșcătorul inimilor”². Prin urmare, astfel de autorități ortodoxe – un Apostol, un mare Părinte, un Sfânt cu o viață din cele mai înalte – socotesc că e cel puțin cu puțință a vorbi despre o experiență a Raiului care se petrece „în afară de trup”; și cu siguranță reiese limpede din cuvintele lor că astfel de experiențe, fie „în” sau „în afară de” trup, au și ceva trupesc și exterior – altminteri nu ar mai fi nicidecum nevoie

¹ Omilia 26, 1 la II Corinteni, în Volumul 10, 1 al *Scrierilor sale*, ediția în limba rusă, Sankt Petersburg, 1904, p. 690.

² Din *Viața* lui de Nichifor, citată în Ep. Ignatie, vol. III, p. 88.

să se vorbească de „trup“ în legătură cu ele. În cartea de față am încercat să descriem aceste experiențe cât mai simplu cu puțință folosind limbajul izvoarelor ortodoxe, fără a încerca să dăm o definiție precisă a acestei stări. Episcopul Teofan Zăvorâtul, în tâlcuirea cuvintelor Sfântului Pavel din II Corinteni 12, 2, spune poate tot ce este de trebuință a se spune despre acest subiect: „În lumea pe care o vedem noi sau în adâncurile ei este ascunsă o altă lume, la fel de reală – dacă este duhovnicească sau materială în chip foarte subțire, Dumnezeu știe; sigur este că în ea locuiesc îngerii și sfinții... El (Sfântul Pavel) nu poate spune dacă a fost răpit în trup sau în afară de trup; acest lucru, spune el, numai Dumnezeu îl știe. Evident, noi nu avem nevoie să cunoaștem aceasta... Nu se cere o mare precizie a acestor amănunte și nu ne putem aștepta ca cineva să spună ceva cu desăvârșire sigur atunci când însuși Apostolul Pavel nu spune nimic“¹.

Probabil fiecare cititor ortodox al aspectelor „din altă lume“ din *Viețile Sfinților* este conștient într-o oarecare măsură că firea acestei lumi și aceste experiențe nu trebuie să fie definite cu precizie; felul în care sunt ele înfățișate în aceste surse este exact chipul cel mai potrivit și mai precis în care *este cu puțință* a fi descrise cu cuvintele lumii acesteia. Încercarea de a discredita aceste experiențe ca fiind „alegorii“ sau „fabule“ și de a afirma cu exactitate că *este cu neputință* ca ele să se petreacă așa cum se povestește, nu are nici o justificare în învățătura și tradiția ortodoxe.

3. Oare sufletul „doarme“ după moarte?

Criticul se opune atât de tare faptului că sufletul este activ în lumea cealaltă, îndeosebi după moarte, precum se vede din *Viețile Sfinților*, încât ajunge să propovăduiască o doctrină a „odihnei“ sau „somnului“ sufletului după moarte – lucru care face pur și simplu cu neputință toată această activitate! El afirmă: „În înțelegerea ortodoxă se socotește că, la moarte, sufletului i se rânduiește o stare de odihnă printr-un act al voii lui Dumnezeu și el intră în inactivitate, într-un fel de somn în care nu funcționează, nu aude, nici nu vede“ (6, 3 – 9, p. 19); în această stare, sufletul „nu poate cunoaște, nici nu-și amintește absolut nimic“ (6, 2, p. 23).

Până și printre eterodocși, o astfel de învățătură a „somnului sufletului“ nu se poate găsi în vremea noastră decât la câteva dintre sectele aflate departe de creștinismul cu tradiție istorică (Martorii lui Iehova, Adventiștii de Ziua a Șaptea); cât de uluitor este, prin urmare, să o găsim aici, proclamată atât de categoric ca fiind *ortodoxă!* Dacă unul sau doi dintre învățătorii Bisericii din primele veacuri (Afraat Sirianul, Sfântul Anastasie Sinaitul), precum sus-

¹ Ep. Teofan, *Tâlcuire la Epistola a doua a Sfântului Apostol Pavel către Corinteni*, Moscova, 1894, pp. 401-403.

ține criticul, poate au învățat o astfel de doctrină în chip lămurit, este mai mult decât limpede că Biserica Ortodoxă nu i-a urmat niciodată, ci în dumnezeieștile sale slujbe, în scrierile marilor ei Părinți, în tratatele ei ascetice, precum și în *Viețile Sfinților* ei, a învățat atât de lămurit că sufletul este activ și „trează” după moarte, că te îngrozești, pe bună dreptate, de cât de radicală este învățătura acestui critic.

El însuși pare a nu fi foarte hotărât cu privire la înțelesul acestui „sogn” al sufletului, definindu-l uneori cu un înalt vocabular „isihast” care îi îndulcește cumva acest caracter radical; însă cel puțin este consecvent în a spune că presupusul „sogn” de după moarte al sufletului face *absolut cu neputință* orice experiență „exterioară” a acestuia. Și atâta vreme cât continuă să vorbească despre moarte ca despre o stare de „inaoțivitate”, în care sufletul „nu poate cunoaște, nici nu-și amintește absolut nimic”, este limpede că pentru el cuvântul „sogn” are un înțeles mai mult decât metaforic.

Aproape nu ar avea rost să cercetăm Părinții pentru a găsi argumente în dreptate exact împotriva acestei învățături, căci rareori a fost socotită atât de însemnată de Biserică, încât să fie nevoie de o combatere specială. În Capitolul X am citat învățătura Sfântului Ambrozie, conform căreia sufletul este „mai activ” după ce este eliberat din trup la moarte, afirmația Sfântului Avvă Dorothei că sufletul „și amintește totul la ieșirea din trup mai limpede și precis, odată eliberat de pământescul trupului” și învățătura Sfântului Ioan Casian că sufletul devine „încă și mai viu” după moarte; iar astfel de afirmații pot fi găsite la mulți Părinți. Însă citatele acestea sunt numai o mică parte din dovezile oferite de Ortodoxie împotriva teoriei „sognului sufletului”. Cu siguranță, întreaga evlavie și practică a rugăciunii pentru cei morți din Ortodoxie înseamnă că sufletele sunt „treze” în cealaltă lume și că soarta lor poate fi ușurată; rugăciunile adresate sfinților și răspunsul acestora sunt de negândit dacă nu ar exista o activitate conștientă a sfinților în ceruri; uriașa literatură ortodoxă despre arătările și lucrarea sfinților de după moarte nu poate fi pur și simplu lepădată ca fiind în întregime alcătuită din „fabule”. Dacă criticul are dreptate, atunci fără îndoială de multe veacuri Biserica „se înșală”.

Criticul a încercat să profite în chip necinstit de faptul că învățătura Bisericii Ortodoxe privind viața de după moarte are multe elemente care nu sunt „definite exact” – nu din pricină că Biserica nu știe ce crede cu privire la acest subiect, ci pentru că realitatea celeilalte lumi (pentru a spune iarăși ceea ce este evident) se deosebește foarte mult de realitatea acestei lumi și nu se pretează cu ușurință abordării „dogmatice” adoptate de critic pentru ea. Legătura vie a sfinților din ceruri, uneori și a altor morți, cu Biserica de pe pământ, este cunoscută în trăirea și experiența creștinilor ortodocși și nu are nevoie să fie definită cu exactitate; însă a face din lipsa unei „definiții exacte” o scuză pentru a învăța că sufletele, până și cele ale sfinților, se găsesc într-o stare de

„odihnă“ care îi împiedică să aibă vreo legătură „exterioară“ cu oamenii de pe pământ, neîndoielnic încalcă hotarele îngăduite credinței creștine ortodoxe.

Printre celelalte experiențe „de după moarte“ pe care le nimicește teoria „somnului sufletului“ este una în care crede întreaga Biserică, de la începuturile ei: pogorârea la iad a lui Hristos, mort. „În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în rai cu tâlharul și pe scaun împreunăcu Tatăl și cu Duhul, ai fost, Hristoase, toate umplându-le, Cel ce ești necuprins“ (Tropar din Ceasurile Paștilor, folosit ca una dintre rugăciunile de taină de după Imnul Heruvic din Dumnezeiasca Liturghie)¹. Cea dintâi generație de creștini știa, în chip neîndoielnic, că Hristos, în vreme ce era „adormit“ în mormânt (precum se spune în Luminânda Paștilor, în Condacul Sâmbetei celei Mari, etc.), *S-a coborât și a propovăduit și duhurilor ținute în închisoare* (în iad) (I Petr. 3, 19). Și aici este tot o alegorie? Foarte puternică este și tradiția Bisericii conform căreia, chiar înainte de acestea, Sfântul Ioan Botezătorul „bucurându-se, a binevestit și celor din iad pe Dumnezeu, Cel ce S-a arătat în trup“, precum spune troparul praznicului Tăierii capului său. Și ce au văzut cei trei ucenici pe Muntele Schimbării la Față, când l-au zărit pe Moisi, dacă nu sufletul acestuia, care s-a arătat în chip foarte „exterior“ (Mt. 17, 3)? Cu adevărat, această manifestare confirmă șovăiala Sfântului Pavel de a spune dacă el însuși a văzut cerurile „în“ sau „în afară de“ trup – căci Ilie locuiește în ceruri „în“ trup, fiindcă nu a murit niciodată, pe când Moisi se află acolo „în afară de trup“, căci trupul lui este în mormânt; însă amândoi s-au arăta la Schimbarea la Față a lui Hristos. Noi, pământenii, nu putem nici măcar să definim deosebirea dintre aceste două stări, dar nu este nevoie de acest lucru; este limpede că simpla descriere a acestor arătări, precum și experiențele celor „morți“ în lumea cealaltă, ne dau cea mai bună înțelegere a acestor lucruri și nu este nevoie să încercăm să le înțelegem în vreun fel diferit de cel simplu, în care ni le înfățișează Biserica.

Criticul pare a se fi supus tocmai învinuirii aduse de el celorlalți: a luat o imagine, cea a „somnului morții“, care este socotită în întreaga Biserică drept o metaforă, și a interpretat-o cumva ca un „adevăr literal“. Adesea nici măcar nu vede că tocmai sursele pe care le citează pentru a-și sprijini ideile sunt, dimpotrivă, cele mai sigure dovezi *împotriva* teoriei sale. Îl citează pe Sfântul Marcu din Efes (folosind traducerea noastră, apărută întâi în *The Orthodox Word*, nr. 79, p. 90), cum că dreptii „sunt în ceruri împreună cu îngerii înaintea lui Dumnezeu Însuși și deja sunt ca în Raiul din care a căzut Adam (în care cel dintâi a intrat tâlharul cel bun) și adesea vin la noi în acele locuri unde sunt cinstiți, și îi ascultă pe cei care îi cheamă în ajutor și se roagă lui Dumnezeu pentru ei...“ (6, 12, p. 18). Dacă toate acestea (care fără îndoială implică o lucrare „în exte-

¹ *Liturghier*, EIBMBOR, București, 1995, p. 143 (n. tr.).

rior“) pot fi săvârșite de un suflet care de fapt „doarme“ – adică, se află într-o „stare de inactivitate în care nu funcționează, nu aude, nici nu vede“ (6, 8-9, p. 19) –, atunci teoria „somnului sufletului“ nu are nici un rost, deoarece nu explică nimic, iar criticul numai îi zăpăcește pe credincioși folosind-o.

4. Sunt oare vămile „imaginare“?

Furia cea mai aprigă a criticului este îndreptată împotriva învățaturii ascetice ortodoxe a vămilor demonice pe care le întâlnește sufletul după moarte și se poate bănuși că dorința lui de a nimici însăși ideea de vămi a fost cea care l-a împins către o teorie care se contrazice pe sine, cea a „somnului sufletului“. Limbajul pe care îl folosește pentru a descrie vămile este foarte categoric și lipsit de măsură. El vorbește despre „vămile imaginare de după moarte“ (6, 8-9, p. 18) și numește relatările despre ele din literatura ortodoxă „povești fantastice“ (6, 8-9, p. 24) și „povești de groază bine calculate pentru a arunca sufletul în deznădejde și necredință“ (7, 1, p. 33); „mitul vămilor este ... cu totul străin de Dumnezeu și de Sfânta Sa Biserică“ (7, 1, p. 23). Însă atunci când încearcă să descrie felul cum înțelege el vămile, rezultatul este o caricatură atât de grotescă, încât nu poți crede nici măcar că a citit textele respective. Pentru el, relatările despre vămi „vor să ne facă să credem că satana deține «drumul spre Împărăția lui Dumnezeu» și poate percepe o taxă de la cei care merg pe el... Demonii acordă o indulgență de trecere, în schimbul meritelor suplimentare ale unui sfânt“ (6, 2, p. 22). Vămile, crede el, descriu „un suflet rătăcitor ce are nevoie de rugăciuni pentru a se odihni (cum credeau păgânii)“; sunt o „concepție ocultă conform căreia călătoria sufletului este plătită cu rugăciuni și milostenii“ (6, 2, p. 26). El caută „influențe străine“ pentru a putea spune cum de a putut o astfel de concepție să pătrundă în Biserica Ortodoxă și conchide (totuși fără nici cea mai mică dovadă, în afară de unele paralele nelămurite, de felul celor care i-au făcut pe antropologi să ajungă la definirea creștinismului ca un simplu „cult al învierii“ păgân) că „mitul vămilor este produsul nemijlocit al cultelor astrologice orientale, care susțin că toată creația nu se află în grija unui Dumnezeu drept și iubitor“ (7, 1, p. 23); „aceste vămi nu sunt decât o mutație ilogică a acestor mituri păgâne“ (6, 8, p. 24). El socotește că vămile sunt practic asemenea doctrinei latine a „purgatoriului“ și afirmă că „deosebirea dintre mitul purgatoriului și cel al vămilor este că unul îi dă satisfacție lui Dumnezeu prin mijlocirea chinurilor fizice, în vreme ce celălalt Îi dă satisfacția de care are nevoie prin tortură psihică“ (6, 12, p. 23).¹ Criticul numește relatarea despre trecerea Teodorei prin

¹ Comparația dintre vămi și „purgatoriu“ este fără îndoială forțată. Vămile fac parte din învățătura ascetică ortodoxă și sunt legate numai de „punerea la încercare“ a omului pentru păcatele pe care le-a săvârșit: ele nu îi dau nici o „satisfacție“ lui Dumnezeu, iar țelul lor cu siguranță nu es-

vămi (*Viețile Sfinților*, 26 martie) „o poveste plină de erezii“ (6, 8-9, p. 24), întemeiată pe o „halucinație“ (7, 2, p. 14) a cuiva care, în vremurile Vechiului Testament, „ar fi fost cu dreptate scos afară și bătut cu pietre“ pentru că „era într-o stare de abjectă înșelare duhovnicească“ (6, 6-7, p. 28). (Nu este limpede de ce criticul trebuie să fie atât de furios pe relatarea despre Teodora; ea este numai una dintre multele astfel de istorisiri și nu învață ceva diferit de acestea – într-atât încât am socotit că nu este de trebuință să o citez în capitolul privitor la vămi.)

Aceste acuzații extreme sunt păreri personale ale criticului, fără nici o dovadă care să le sprijine. Te miri de ce el stăruie în a născoci propria interpretare a vămilor și refuză să le înțeleagă în chipul în care Biserica le-a înțeles dintotdeauna; caricatura de ocară pe care le-o face nu a fost niciodată propovăduită în Biserica Ortodoxă și nu îți poți închipui măcar de unde a luat interpretările lui fără noimă.

De șaisprezece veacuri Părinții Bisericii vorbesc despre vămi ca fiind o parte din învățătura ascetică ortodoxă, cea din urmă etapă, hotărâtoare, a „războiului nevăzut“ dus de fiecare creștin pe pământ. Tot de atunci, numeroase *Vieți de Sfinți* și alte scrieri ortodoxe descriu experiențele reale ale creștinilor ortodocși, sfinți și păcătoși, care au întâlnit vămile după moarte (iar unora înainte). Este limpede pentru toți, în afară de cei mai nevărstnici prunci, că numele de „vamă“ nu trebuie luat literal; el este o metaforă pe care Sfinții Părinți ai Bisericii Răsăritene au socotit-o potrivită pentru a descrie realitatea întâlnită de suflet după moarte. Este de asemenea limpede pentru toți că unele dintre elementele descrierilor acestor vămi sunt metaforice sau figurate. Cu toate acestea, relatările în sine nu sunt nici „alegorii“ și nici „fabule“, ci istorisiri directe ale unor experiențe personale, făcute cu limbajul cel mai potrivit de care dispunea cel care le povestea. Dacă unora aceste descrieri li se par prea „vii“, probabil este pentru că ei nu cunosc cum este cu adevărat războiul nevăzut purtat în timpul acestei vieți. Și acum noi suntem atacați fără încetare de ispititori și pârâși diavolești, însă ochii noștri duhovnicești sunt închiși și vedem numai *rodul* lucrării lor – păcatele în care cădem, patimile care cresc în noi. Însă după moarte ochii sufletului se vor deschide realității duhovnicești și vor vedea (de obicei pentru întâia dată) faptele care ne-au atacat în timpul vieții noastre.

Nu există nicidecum păgânism, ocultism, „astrologie orientală“, „purgatoriu“ în relatările ortodoxe despre vămi. Ci vămile ne învață că fiecare om răspunde pentru păcatele sale, că la moarte se săvârșește o recapitulare a izbân-

---

te „tortura“. „Purgatoriul“, pe de altă parte, este o răstălmăcire latină legalistă a unui cu totul alt aspect al eshatologiei ortodoxe – starea din iad a sufletelor (*după* încercarea din vămi), care încă poate fi îmbunătățită prin rugăciunile Bisericii. Nici măcar izvoarele latine nu dau vreun indiciu că demonii sunt amestecați în vreun fel în chinurile celor din „purgatoriu“.

zii sau înfrângerii sale în lupta cu păcatul (Judecata Particulară) și că demonii care l-au ispitit în timpul vieții dau cel din urmă asalt la sfârșitul ei, însă nu au putere decât asupra celor care nu s-au luptat îndeajuns până atunci.

În ceea ce privește chipul literar în care sunt înfățișate, vămile apar la fel în dumnezeieștile slujbe ale Bisericii (imnografia Bisericii), în scrierile ascetice ale Părinților, în *Viețile Sfinților*. Nici un ortodox nu citește aceste texte în chipul grosolan literal în care le-a abordat criticul, ci se apropie de ele cu respect și teamă de Dumnezeu, căutând folos duhovnicesc. Orice părinte duhovnicesc care a încercat să își crească fiii duhovnicești în tradiția de veacuri a cucerniciei ortodoxe poate da mărturie despre efectul binefăcător al surselor ortodoxe care pomenesc de vămi; într-adevăr, răposatul Arhiepiscop Andrei de la Novo-Diveyevo, un părinte duhovnicesc iubit și respectat de foarte mulți, a folosit chiar cele douăzeci de vămi prin care a trecut Teodora ca temelie pentru o pregătire foarte eficientă a fiilor săi duhovnicești pentru Taina Spovedaniei. Dacă există vreo „dizarmonie“ între aceste texte și omul veacului al XX-lea, pricina o constituie vremurile noastre răzgâiate, prea îngăduitoare, care încurajează necredința și atitudinea ușuratică față de realitățile cu adevărat înfricoșătoare ale celeilalte lumi, și îndeosebi față de iad și de judecată.

Învățătura vămilor din sursele ortodoxe nu a fost niciodată definită ca „dogmă“, ea aparținând mai degrabă tradiției evlaviei ortodoxe; însă aceasta nu înseamnă că este ceva „fără însemnătate“ sau o chestiune de „păreră personală“. Ea a fost propovăduită pretutindeni și întotdeauna în Biserică, oriunde a fost transmisă tradiția ascetică ortodoxă. Dacă acest subiect s-a aflat în afara preocupărilor multor teologi ortodocși din ultimii ani, este tocmai din pricină că acești teologi aparțin întâi de toate lumii academice, nu tradiției ascetice. Cu toate acestea, teologii cu o aplecare mai tradițională, precum și cei pentru care tradiția ascetică ortodoxă este ceva viu, i-au dat multă atenție. În afara Bisericii Ruse, unde au vorbit mult despre învățătura vămilor și au apărut-o Episcopul Ignatie Briancianinov, Episcopul Teofan Zăvorățul, Mitropolitul Macarie Moscovitul, Sfântul Ioan din Kronstadt, Arhiepiscopul Ioan Maximovici, Protoiereul Mihail Pomazanschi și mulți alți învățători și teologi, a fost mult subliniată în Biserica Serbiei, unde are un loc de cinste în *Teologia dogmatică* a răposatului Arhimandrit Iustin Popovici (vol. III). Ea a devenit mai cunoscută în ultimii ani, când au apărut mai multe traduceri, îndeosebi din literatura ascetică ortodoxă și din dumnezeieștile slujbe, în limbile apusene. Vom reda aici câteva fragmente despre vămi care au apărut în ediții în limba engleză în ultimii ani și nu au fost citate încă în această carte:

Din *Cincizeci de omilii duhovnicești* ale Sfântului Macarie cel Mare, una dintre scrierile de bază ale literaturii ascetice ortodoxe:

Când sufletul omului iese din trup, o mare taină se săvârșește. Dacă este încărcat de păcate, vin cetele demonilor, îngerii cei de-a stânga,

puterile întunericului și preiau sufletul acela și îl țin de partea lor. De aceasta nimeni nu trebuie să se mire; pentru că dacă (un om) pe când era în viață și în lume s-a supus și s-a făcut lor rob, cu cât mai vârtos atunci când părăsește această lume este preluat și stă sub stăpânirea lor. (Omilia 22)

După cum vameșii, stând la strâmtoarele drumurilor, opresc pe călători și-i scutură (de bani), tot așa și demonii, pândesc sufletele și le opresc atunci când ies din trup. Dacă ele nu sunt curate cu desăvârșire, nu le permit să se ridice la cămările cerului, și să ajungă în preajma Stăpânului lor, ci sunt trase în jos de demonii din aer. Însă, cât timp se află în trup, ei (pot) obține, (desigur) cu mult efort și luptă, harul cel de sus de la Domnul, adică, datorită vieții lor virtuozitate, vor merge la Domnul, după cum El (însuși) a promis... (Omilia 43)¹

Din *Scara dumnezeiescului urcuș*, altă scriere ascetică ortodoxă de căpătâi:

Dar alții (dintre cei ce adormeau) ziceau cu durere: „Oare a străbătut sufletul nostru puhoiul de nesuferit al duhurilor văzduhului? Nu avem încă îndrăzneala, ci așteptăm să vedem ce se va întâmpla la judecata aceea“.²

Iar „Epistola lui Avva Ioan, egumenul Mănăstirii Raith“, așezată în introducerea scrierii *Scara*, arată chiar țelul scrierii unor astfel de cărți:

(Această carte) să le fie ca o scară rezemată de porțile cerului, care să-i urce pe cei ce voiesc, nevătămați și fără păgubire, ajutându-i să treacă neîmpiedicați peste duhurile răului și peste stăpânitorii lumești ai întunericului și peste căpeteniile văzduhului.³

Din „Despre trezvie și virtute“ de Sfântul Isihie Preotul, în Volumul I al *Filocaliei* grecești⁴:

Când sufletul va fi zburat prin moarte în văzduh, având în porțile cerului pe Hristos cu sine și pentru sine, nu se va teme nici acolo de vrăjmașii săi, ci va grăi către ei din porți cu îndrăznire, ca și acum. Numai să nu slăbească până la ieșirea lui să strige către Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ziua și noaptea. Și El va face izbăvirea lui degrabă ... și în viața de acum, și după ieșirea sufletului din trup.

Va veni peste noi ceasul morții; va veni și a-l ocoli nu este cu putință. Fie ca Stăpânul lumii și al văzduhului ... să găsească fărădelegile noastre puține și neînsemnate, ca să nu ne vâdească, adevărindu-ne, și să plângem fără folos.

¹ Sf. Macarie Egipteanul, *ed. cit.*, pp. 196, 260 (*n. tr.*).

² Trad. rom.: Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, în *Filocalia IX*, *ed. cit.*, Cuvântul V, p. 145 (*n. tr.*).

³ *Ibidem*, p. 39 (*n. tr.*).

⁴ Trad. Palmer-Sherrard-Ware, Faber and Faber, Londra, 1979.

[Cel ce nu e călăuzit de trezvie] nu se va slobozi de lucrurile, de cuvintele și gândurile rele... Acesta la moarte nu va scăpa liber de căpeteniile tartarului.¹

Din „Despre cunoștința duhovnicească“ de Sfântul Diadoh al Foticeii:

Dacă deci nu ne vom mărturisi cum trebuie și pentru greșelile fără voie, vom afla în noi în vremea ieșirii noastre o oarecare frică nelămurită. Trebuie să ne rugăm și noi cei ce iubim pe Domnul, ca să ne aflăm atunci în afară de orice frică. Căci cel ce se va afla atunci în frică, nu va trece slobod peste căpeteniile iadului. Fiindcă are, ca și aceia, în frica sufletului o mărturie a păcatului său. Dar sufletul ce se veselește în dragostea lui Dumnezeu în ceasul deslegării, se înalță atunci cu îngerii păcii deasupra oștilor întunecate.²

Din „Capete către monahii din India“ de Sfântul Ioan Carpatiul, tot din Volumul I al noii traduceri a *Filocaliei*:

Când sufletul iese din trup, vrăjmașul dă năvală asupra lui războindu-l și ocărându-l cu îndrăzneală și făcându-se pârâș amarnic și înfricoșat al lui pentru cele ce a greșit. Dar atunci se poate vedea cum sufletul iubitor de Dumnezeu și preacredincios, chiar dacă a fost mai-nainte rănit adeseori de păcate, nu se sperie de năvălirile și amenințările aceluia, ci se întărește și mai mult întru Domnul și zboară plin de bucurie, încurajat de Sfintele Puteri care îl conduc, și împrejmuțat ca de un zid de luminile credinței, strigând și el cu multă îndrăzneală diavolului viclan... Zicând acestea sufletul cu îndrăzneală, diavolul întoarce spatele, tânguindu-se cu glas mare, neputând să stea împotriva numelui lui Hristos.³

Din *Octoihul* de duminică, tradus de Maica Maria de la Bussy-en-Othe, într-un tropar către Maica Domnului:

...În ceasul cel înfricoșător al morții, tu mă smulge de la diavolii cei ce mă învinovătesc și mă izbăvește din toată osânda (Miezonoptica de duminică, Glas 1, Cântarea a șasea).

Se poate vedea că unele dintre aceste referințe nu sunt întregi și nu dau toată învățătura ortodoxă despre acest subiect. Este limpede că acest lucru se datorează faptului că ele se referă la *o învățătură cu care sunt familiarizați*

¹ Sf. Isihie Sinaitul, *Cuvânt despre trezvie și virtute*, în *Filocalia IV*, ed. cit., II, 47, p. 79, II, 59, p. 82, I, 4, p. 51. Cu privire la identitatea Sfântului Isihie, a se vedea nota traducătorului, p. 812 (n. tr.).

² Sf. Diadoh al Foticeii, „Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală, împărțit în 100 de capete“, în *Filocalia I*, Ed. Harisma, București, 1992, Cuvântul 100, p. 449 (n. tr.).

³ Sf. Ioan Carpatiul, „Una sută capete de mângâiere, către monahii din India care i-au scris lui“, în *Filocalia IV*, ed. cit., 25, p. 131 (n. tr.).

atât scriitorii de imne și cei ascetici, cât și cititorii lor, o învățătură pe care ei o primesc, și nu este nevoie ca ea să fie „definită” sau îndreptățită de fiecare dată când este pomenită. Încercarea criticului, care a remarcat existența unora dintre aceste referințe, de a face deosebirea dintre astfel de experiențe ce se petrec „înainte” și cele de „după” moarte, și de a nega însăși posibilitatea petrecerii celor de „după” (6, 12, p. 24), este foarte artificială, fiind numai o „deducție logică” din propria sa învățătură mincinoasă despre „somnul” sufletului, și nu are nici un sprijin în textele ascetice și cele ale dumnezeieștilor slujbe. Realitatea „punerii la încercare” de către demoni este una și aceeași, iar vămile nu sunt decât cea din urmă etapă a ei, începând uneori la sfârșitul acestei vieți, altelei numai după moarte.

Încă alte referințe, fără de număr, se găsesc în literatura ascetică ortodoxă, în *Viețile Sfinților* și dumnezeieștile slujbe (cea mai mare parte a lor nu au apărut încă în limba engleză). Criticul, chiar când ia în seamă aceste referințe, este silit să le interpreteze nu potrivit cu contextul lor, ci cu propriile sale „deducții logice” despre viața de după moarte.

De pildă, citând Rugăciunea Sfântului Eustratie (din Miezonopectica pentru sâmbete), „Să nu vadă sufletul meu întunecatul chip al viclenilor diavoli; ci să-l ia îngerii Tăi cei străluciți și luminați” (6, 12, p. 23), criticul socotește aceste cuvinte o dovadă că sufletul *nu* vede (și *nu poate* vedea) demoni după moarte (acest lucru fiind de trebuință pentru teoria sa, că sufletul „doarme” atunci). Însă cu siguranță este limpede pentru orice cititor lipsit de idei preconceptuate că ele înseamnă tocmai lucrul *opus*: că sfântul se roagă să nu vadă demoni tocmai pentru că aceasta este soarta *obișnuită* a sufletului după moarte! Acest lucru se vede și mai lămurit din întregul context al Rugăciunii Sfântului Eustratie, în care cuvintele dinaintea celor citate sunt: „S-a tulburat sufletul meu și dureros îi este să iasă din acest ticălos și spurcat trup al meu. Ca nu cândva vicleanul sfat al celui potrivitnic să-l întâmpine și să-l împiedice într-un întineric, pentru păcatele făcute de mine, cu știința și cu neștiința, în viața aceasta.”¹ Este limpede că învățătura despre încercarea de către demoni după moarte (fie că poartă sau nu numele de „vămi”) îi era cunoscută Sfântului Eustratie și alcătuieste fundalul și contextul rugăciunii sale; și de aceea Episcopul Ignatie folosește această rugăciune ca un indiciu că învățătura aceasta era bine cunoscută în Biserică până și în acele vremuri (începutul veacului al IV-lea)².

Din nou, criticul citează răspunsul Sfântului Varsanufie al Gazei către un monah care îi ceruse să îl însoțească „prin văzduh și pe calea necunoscută mie”, ca și cum răspunsul ar desființa ideea de vămi. Însă, încă o dată, este limpede că atât contextul întrebării, cât și al răspunsului, este unul în care vămile văz-

¹ Rugăciunea Sfântului Eustratie, din Miezonopectica pentru sâmbete, *Ceaslov*, EIBMBOR, București, 1990, p. 43 (*n. tr.*).

² Ep. Ignatie, *Scrieri*, vol. III, pp. 140-141.

duhului întâlnite după moarte sunt acceptate ca *ceva obișnuit*, iar Sfântul Varsanufie – dorind ca Hristos „să îți facă nestingherită urcarea sufletului și să îți dăruiască să te închini Sfintei Treimi cu îndrăzneală, adică precum un izbăvit“ – nu face decât să exprime o parte din învățătura generală despre vămi, care era prezentă în tradiția ascetică din Gaza la fel de mult ca în restul Răsăritului (Sfântul Varsanufie și Ioan, *Întrebări și răspunsuri*, nr. 145). Această întâmplare este folosită și de Episcopul Ignatie în rândul numeroaselor citate din Sfinții Părinți cu care apără învățătura vămilor (p. 145).

Alți Părinți ai pustiei care învață lămurit despre vămi, citați de Episcopul Ignatie, sunt:

Sfântul Avva Dorothei din Gaza:

„Când sufletul este împietrit, este de folos ca omul să citească adesea Dumnezeiasca Scriptură și predicile Părinților purtători de Dumnezeu care insuflă pocăință și să își amintească de înfricoșata Judecată a lui Dumnezeu, de plecarea sufletului din trup și de puterile înfricoșătoare care îl vor întâmpina, împreună cu care a săvârșit răul în această viață scurtă și netrebnică“ (p. 146).

Sfântul Teognost, un alt Părinte filocalic:

Nespusă și negrăită este dulceața sufletului care pleacă din trup și află vestea mântuirii sale... Însoțit de un înger (trimis după el), el trece fără împiedicare prin văzduh, nicidecum tulburat de duhurile rele; bucuros și cutezător, el se înalță, strigându-și mulțumirea către Domnul, și în cele din urmă vine să se închine Făcătorului său (p. 147).

Evagrie Ponticul:

„Adu-ți aminte de tine și gândește cum vei suferi năpraznica despărțire de trup, când îngerii cumpliți și înfricoșați vor veni după tine și te vor răpi, în ceasul în care nu aștepti și în vremea în care nu vei ști. Ce lucruri vei trimite înaintea ta în văzduh, când vrăjmașii tăi cei din văzduh îți vor cerceta faptele tale?“ (pp. 148 –149; *Proloage*, 27 oct.).¹

Sfântul Ioan Milostivul:

Când sufletul se desparte de trup și începe să se ridice la ceruri, este întâmpinat de cete de demoni, care îi pun în cale multe piedici și îl trec prin multe încercări. Îl încearcă pentru minciună, defăimare (etc. – o listă lungă de păcate asemănătoare cu cele douăzeci date în viața Sfântului Vasile cel Nou).

„În timpul călătoriei sufletului de la pământ la cer, nici îngerii nu îl pot ajuta; este ajutat numai de propria lui pocăință, de faptele bune și mai ales

¹ 27 octombrie, „Cuvânt al Sfântului Părintelui nostru Evagrie, despre umilința sufletului“, în *Proloage*, vol. I, Ed. Bunavestire, Bacău, 1995, p. 197 (n. tr.).

de milostenie. Dacă aici nu ne pocăim de toate păcatele, din pricina uitării, atunci prin milostenie putem fi izbăviți de năprasna vâmlor demonice“ (p. 143; Proloage, 19 dec.).

Alt Părinte filocalic, Sfântul Petru Damaschinul, vorbește despre „vremea morții, când demonii vor înconjura săracul meu suflet, ținând zapisul tuturor relexor pe care le-am săvârșit“ (în *Scrierile sale*, Lavra Peșterilor de la Kiev, 1905, p. 68).

Precum s-a spus deja, în dumnezeieștile slujbe se găsesc multe rugăciuni, îndeosebi către Maica Domnului, care sugerează sau afirmă nemijlocit învățatura ascetică privitoare la vămi. Unele au fost redade în cartea de față. Episcopul Ignatie, citând mult mai multe (din *Octoih*, *Evhologhii*, rugăciunile la plecarea sufletului, Acatiste și canoane închinare Maicii Domnului și altor sfinți), conchide că „învățatura vâmlor se întâlnește în dumnezeieștile slujbe ale Bisericii Ortodoxe ca învățatură cunoscută și acceptată de toți. Biserica o afirmă și o reamintește fiilor ei pentru a semăna în inimile lor o teamă mântuitoare și pentru a-i pregăti pentru o trecere neprimejduită de la viața vremelnică la cea veșnică“ (vol. III, p. 149).

O referință tipică la vămi din *Mineiele* ortodoxe (cele doisprezece volume cu slujbele de fiecare zi ale sfinților) este acest tropar din slujba închinată Sfântului Ioan Gură de Aur (27 ianuarie); el se găsește în Canonul către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu (Cântarea 5), scris de „Ioan“ (bineînțeles, Sfântul Ioan Damaschin)¹:

Prin stăpânia duhurilor celor rele și prin oastea celor înrobitori din văzduh, dă-mi să trec, fără de supărare, în vremea ieșirii mele; ca să strig ție cu bucurie: bucură-te, Stăpână; bucură-te, nădejdea cea neînfruntată a tuturor.

Însă nu are rost să înmulțim citatele din literatura ortodoxă ce arată cât de limpede a fost exprimată această învățatură în Biserică de-a lungul veacurilor. Episcopul Ignatie dă douăzeci de pagini de astfel de citate și s-ar mai putea găsi încă multe. Însă pentru cei cărora nu le este pe plac această învățatură va fi mereu cu putință să o „reinterpreteze“ sau să o caricaturizeze. Și totuși, până și criticul nostru este silit să recunoască existența a cel puțin câteva dintre textele ortodoxe care arată încercarea de către demoni la moarte, și își apără ideea că vâmile sunt „imaginare“ spunând că „aceste arătări pot fi evitate dacă ne nevoim în această viață și ne pocăim pentru păcatele noastre și dobândim virtuți“ (6, 12, p. 24). *Însă tocmai acesta este înțelesul învățaturii privitoare la vămi pe care el a caricaturizat-o și a negat-o!* Învățatura vâmlor ne este dată tocmai pentru a lucra acum, pentru a ne nevoi împotriva demonilor văzduhului în această viață – și atunci întâlnirea cu ei după moarte va fi o biruință pentru noi, iar nu o înfrângere! Pe câți nevoitori ascetici nu i-a inspirat ea

¹ *Mineiul pe ianuarie*, EIBMBOR, București, 1997, p. 412 (n. tr.).

să facă tocmai acest lucru! Dar care dintre noi poate spune că a câștigat deja această luptă și nu mai trebuie să se teamă de încercarea demonilor de după moarte?

Autorul acestei cărți își amintește bine slujbele solemne săvârșite pentru odihna Arhiepiscopului Ioan Maximovici în 1966, ce au culminat în ziua înmormântării sale. Toți cei de față au simțit că sunt martori la îngroparea unui sfânt; mâhnirea despărțirii era acoperită de bucuria dobândirii unui alt mijlocitor ceresc. Și totuși, mai mulți dintre ierarhii prezenți acolo, îndeosebi Episcopul Sava din Edmonton, le-au insuflat oamenilor o rugăciune și mai fierbinte, pomenind de „înfricoșătoarele vămi“ prin care avea să treacă până și acest om sfânt, această minune a harului dumnezeiesc a vremurilor noastre. Nimeni din cei de acolo nu s-a gândit că singure rugăciunile noastre îl vor izbăvi de „încercările“ demonilor și nimeni nu și-a închipuit în mintea sa că se plătesc „taxe“ la niște „vămi“ din cer; însă cuvintele ierarhilor au determinat însuflețirea evlaviei credincioșilor și fără îndoială aceasta l-a ajutat să treacă prin vămi. Viața de fapte bune și milostenie a sfântului, mijlocirea sfinților pe care i-a slăvit pe pământ, rugăciunea credincioșilor, care de fapt era tot un rod al iubirii lui pentru ei –, neîndoielnic toate, într-un chip cunoscut lui Dumnezeu, pe care noi nu trebuie să-l cercetăm, i-au fost de ajutor pentru a ține piept atacurilor duhurilor întunecate din văzduh. Iar când Episcopul Sava a mers la San Francisco special pentru a participa la slujbele săvârșite în ziua a patruzecia de la adormirea Arhiepiscopului Ioan – și le-a spus credincioșilor: „Am venit pentru a mă ruga împreună cu dumneavoastră pentru odihna sufletului său în această însemnată și hotărâtoare a patruzecia zi, cea în care se hotărăște locul unde va locui sufletul său până la Judecata lui Dumnezeu cea de obște și cutremurătoare“¹ – din nou el îndemna pe credincioși la rugăciune, pomenind o credință ce face parte din învățătura ortodoxă despre viața de după moarte. Rareori aud creștinii ortodocși astfel de lucruri astăzi, și de aceea ar trebui cu atât mai mult să prețuim legătura pe care încă o mai avem cu astfel de reprezentanți ai tradiției ascetice ortodoxe.

***

În rândul scriitorilor din Biserica Ortodoxă Rusă, împotrivirea față de învățătura vămilor este de multă vreme recunoscută ca fiind unul dintre semnele „modernismului“ din Biserică. Astfel, Episcopul Ignatie a închinat o mare parte din volumul său despre viața de după moarte apărării acestei învățături, care era deja atacată la mijlocul veacului al XIX-lea în Rusia; însă, în ciuda părerii neîntemeiate a criticului că vămile nu sunt acceptate decât de cei aflați sub „influența Apusului“, Apusul romano-catolic și protestant nu cunoaște

¹ *Blessed John, The Chronicle of the Veneration of Archbishop John Maximovitch*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, California, 1979, p. 20.

nicidecum vămile, care există numai în învățătura ascetică ortodoxă, iar atacul îndreptat astăzi împotriva lor în Biserică vine tocmai din partea celor care au o mentalitate puternic „apuseană“ și prea puțin respect pentru evlavvia ortodoxă tradițională (așa cum se întâmplă în seminariile ortodoxe moderniste).

De curând, protoiereul Mihail Pomazanschi, poate cel mai mare teolog în viață al Bisericii Ortodoxe, a scris un articol în apărarea vămilor, în parte ca răspuns pentru criticul pomenit până acum¹. În articol, el previne că adesea în societatea neortodoxă din vremurile noastre „aspecte ale Credenței noastre (sunt) problematizate și tratate dintr-o perspectivă neortodoxă de către persoane de altă confesiune, iar uneori de creștini ortodocși care nu mai au sub picioare o temelie ortodoxă tare... În ultimii ani a devenit mai evidentă o abordare critică față de o întreagă serie de concepții ale Bisericii; acestea sunt învinuite de a fi «primitive», rodul unei concepții despre lume sau al unei evlavii «naive», și sunt descrise prin cuvinte ca «mituri», «magie» și altele asemenea. Este datoria noastră să dăm un răspuns acestor idei.“

Iar Episcopul Teofan Zăvorâtul dă poate răspunsul cel mai sobru și mai realist celor care nu vor să accepte învățătura ascetică ortodoxă: „Oricât de primitivă li se pare celor deștepți ideea despre vămi, totuși nu vor putea scăpa de ele“ (vezi mai sus, pp. 104-106).

Vămile nu sunt o „fabulă morală“ născocită pentru „oamenii simpli“, precum crede criticul (5, 6, p. 26), nu sunt un „mit“, „imaginație“, sau o „poveste fantastică“, cum spune el – ci o relatare adevărată, transmisă nouă de tradiția ascetică ortodoxă din primele veacuri, despre cele ce ne așteaptă la moarte pe fiecare dintre noi.

Încheiere

Păstrarea tradiției de veacuri a evlaviei ortodoxe în lumea de astăzi a devenit o luptă împotriva unor condiții copleșitoare. Cea mai mare parte a comunităților ortodoxe a devenit atât de lumească, încât preotul ortodox care vrea să transmită și să le învețe această tradiție este ispitit să deznădăduiască cu privire la posibilitatea îndeplinirii acestei misiuni. Cei mai mulți preoți și episcopi ajung până la urmă să urmeze comunităților lor și să „adapteze“ tradiția la lumescul acestora; și astfel, ea se stinge și piere...

Predicile, cuvântările și cărțile clericilor din cele mai multe eparhii ortodoxe de astăzi, cu privire la subiectul viața de după moarte, arată că din învățătura și evlavvia ortodoxă tradițională s-a păstrat foarte puțin. Atunci când se mai pomenește de lumea cealaltă, afară de cazurile în care aceasta se face în termeni foarte generali și abstracți, de obicei ea este subiectul glumelor cu „Sfântul Petru“ și „porțile de sider“ de genul celor făcute de clerici roma-

¹ *Orthodox Russia*, 1979, nr. 7; tradus în limba engleză în *Nikodemos*, vară, 1979.

no-catolici și protestanți. În rândul multor creștini ortodocși lumea cealaltă a devenit ceva îndepărtat și foarte nelămurit, cu care nu există o legătură vie și despre care nu se poate spune absolut nimic precis.

Biserica cea pătimitoare a Rusiei – probabil datorită pătimirilor ei, cât și datorită conservatorismului ei înnăscut – a păstrat atitudinea ortodoxă tradițională față de lumea cealaltă mult mai bine decât alte Biserici Ortodoxe de astăzi. În lumea liberă¹, aproape numai Biserica Rusă din afara Rusiei publică în continuare literatura ortodoxă tradițională despre acest subiect, continuând tradiția *Proloagelor* și a altor evlavioase culegeri din vechea Rusie, și fericțiți sunt acei creștini ortodocși care ajung la aceste scrieri și le pot primi cu simplitate și cucernicie, ferindu-se de duhul „criticii“ care îi îndepărtează pe mulți, îndeosebi dintre convertiți, de adevărata tradiție și simțire a Ortodoxiei.

Aproape nu este nevoie să spunem cât de „învechiți“ sunt socotiți – până și în lumea ortodoxă – cei care publică și citesc această literatură. Țelul de căpetenie al cărții de față a fost să facă accesibilă această literatură „învechită“ creștinilor ortodocși de astăzi, care nu pot decât să se folosească printr-o lectură care, de veacuri, aduce atât folos duhovnicesc cititorilor creștini ortodocși.

Țelul criticului nostru este exact opus: să defaimă cu totul aceste scrieri, să le desființeze ca fiind „fabule morale“ sau „povești fantastice“ și să supună dumnezeieștile slujbe și *Viețile Sfinților* unei „critici“ amănunțite care să înlăture toate elementele de acest fel din ele. (Vezi, de pildă, încercarea sa minuțioasă de a defăima Viața Sfântului Vasile cel Nou, deoarece cuprinde descrieri ale vămilor: *Tlingit Herald*, 7, 2, p. 14).

Să îi dăm acestei acțiuni numele de care este vrednică: ea este lucrarea aceluiași *raționalism apusean* care a atacat Biserica Ortodoxă de atâtea ori în trecut și care i-a făcut pe atât de mulți să piardă adevărata înțelegere și trăire a creștinismului ortodox. În Apusul romano-catolic și protestant, acest atac a izbândit deplin și din toate *Viețile Sfinților* care au mai rămas acolo au fost înlăturate toate elementele supranaturale, ele fiind adesea socotite „fabule morale“. Învinuind de „scolasticism“ pe toți cei care sunt împotriva învățaturii sale, el însuși se dovedește a fi poate cel mai „scolastic“: învățătura nu îi este întemeiată pe textele limpezi și simple transmise în Biserică din primele veacuri până în vremurile noastre, ci pe o serie de „deducții logice“ personale, care cer o reinterpretare și revizuire radicală a înțelesului lămurit al scrierilor ortodoxe fundamentale.

Este destul de rău că tonul și limbajul criticului sunt atât de grosolane, că alcătuieste o caricatură atât de urâtă a învățaturii ortodoxe pe care o atacă și că este atât de lipsit de respect față de dascăli ortodocși vrednici de cinste – cei mai buni dintre acei pușini care au păstrat vie tradiția evlaviei ortodoxe

¹ Se referă la SUA și vestul Europei (*n. ed.*).

până în zilele noastre. Iată, de pildă, ce spune el despre predica „Viața de după moarte“ a Arhiepiscopului Ioan Maximovici (vezi mai sus, pp. 200-201), un om sfânt și un mare teolog al zilelor noastre: aceasta este „o povestire fantastică despre cum sufletul pleacă și este urmărit și chinuit de demoni... În povestirea aceasta, credincioșilor li se spune că, atunci când cineva a răposat, ei trebuie să înceapă îndată să dea slujbe pentru odihna sufletului ce a plecat, deoarece sufletul are o nevoie disperată de rugăciunile noastre, iar moartea este un lucru extrem de înfricoșător (evident, Dumnezeu nu este în stare să se urnească singur spre milă sau spre a ajuta bietul suflet fără a fi împuns sau trezit de strigătele și țipetele muritorilor). Această povestire cuprinde și o descriere izbitor de hulitoare a adormirii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu“ (6, 2, p. 22). Numele Arhiepiscopului Ioan nu este pomenit aici, cu toate că din descriere reiese limpede la ce predică se referă criticul; însă un astfel de limbaj arată o lipsă de respect de neîngăduit, indiferent *care* ar fi autoritatea ortodoxă atacată!

Însă cu adevărat tragic este că, prin orice mijloace, criticul încearcă să îi văduvească pe creștinii ortodocși tocmai de acel lucru care, chiar și fără „ajutorul“ lui, deja dispăre atât de iute dintre noi: credința ortodoxă tradițională cu privire la lumea cealaltă, arătată nu numai în felul de literatură pe care o citim (pe care încearcă el să o defaime), ci și prin atitudinea noastră față de cei morți și ceea ce facem pentru ei. Se vede limpede din citatul de mai sus că el, spre deosebire de Arhiepiscopul Ioan, socotește fără însemnătate a te ruga pentru morți îndată după ce au adormit și chiar crede că sufletul nu are trebuință și nu poate avea folos din „strigătele și țipetele“ noastre! Într-adevăr, criticul afirmă anume că „lucurile pe care le cerem pentru cei răposați nu sunt decât declarații a ceea ce oricum vor primi“ (7, 3, p. 27) și nu au nici un efect asupra soartei lor veșnice, neînțelegând că prin această învățătură nu numai că îi contrazice pe Sfinții Părinți, ci și înlătură cel mai de seamă temei care îi îndeamnă pe oameni să se roage pentru cei morți.

Cât de necruțător este acest lucru pentru morți! Cât de crud pentru cei vii! Cât de neortodoxă este această învățătură! Cu siguranță, cei care se roagă pentru morți nu își înțeleg rugăciunile ca fiind „incantații magice“ (7, 3, p. 23) sau „mită sau mijloace magice de a-L sili pe Dumnezeu să fie milostiv“ (*ibid.*, p. 26), așa cum afirmă cu atâta cruzime criticul, ci ei se roagă cu bună-credință (tot așa cum fac în toate celelalte rugăciuni ale lor) ca, într-adevăr, în milostivirea Sa, Dumnezeu să dea cele cerute. „Împreună-lucrarea“ voii lui Dumnezeu cu rugăciunile noastre nu poate fi înțeleasă de logica îngustă, cu adevărat mai rea decât cea „scolastică“, folosită de critic.

Cei care încă mai *viețuiesc* după canoanele ortodoxe tradiționale sunt astăzi o minoritate ce scade pe zi ce trece. Este nevoie de mai multe *ajutoare*

pentru a înțelege această evlavie tradițională și nu de o nimicire și caricaturizare a ei și de lipsă de respect față de învățătorii ei.

Învățătura anti-ortodoxă despre viața de după moarte a acestui critic este cu atât mai primejdioasă, cu cât ea e ademenitoare pentru o patimă foarte ascunsă a oamenilor de azi. Învățătura ortodoxă despre viața de după moarte este cam aspră și cere un răspuns foarte sobru din partea noastră, plin de frica lui Dumnezeu. Însă astăzi omenirea e foarte răzgâiată și egocentrică și preferă să nu audă nimic despre niște realități atât de neînduplecate ca judecata și răspunderea pentru păcate. Mult mai „confortabilă“ este o învățătură exaltată „isihastă“, care ne spune că Dumnezeu nu este „de fapt“ atât de neînduplecat pe cât L-a înfățișat tradiția ascetică ortodoxă, că „de fapt“ nu trebuie să ne temem de moarte și de judecata pe care o aduce, că dacă ne ocupăm cu înalte idei duhovnicești precum cele din *Filocalie* (respingând toate cuvintele despre vămi ca fiind „alegorii“) vom fi „în siguranță“ sub ocrotirea unui „Dumnezeu iubitor“, Care nu ne va cere să dăm socoteală de toate păcatele noastre, până și de cele uitate sau nerecunoscute... Sfârșitul acestor reflecții exaltate este o stare ce nu stă departe de cea a „harismaticilor“ și a altora ca ei care cred că mântuirea le este deja asigurată, sau de a celor care urmează învățătura ocultă ce spune că moartea nu are nimic de temut.

Pe de altă parte, adevărata învățătură ortodoxă despre viața de după moarte ne umple tocmai de teama de Dumnezeu și de dorința de a ne lupta pentru Împărăția Cerurilor cu toți vrăjmașii nevăzuți care ni se împotrivesc pe cale. Toți creștinii ortodocși sunt chemați la această luptă și li se face o nedreptate nemiloasă când se atenuază învățătura ortodoxă pentru „confortul“ lor. Fiecare să citească scrierile ortodoxe care se potrivesc cel mai bine nivelului său duhovnicesc din prezent; însă nimeni să nu îi spună că poate respinge textele care i se par „neconfortabile“ ca fiind „fabule“. La oameni moda și părerile se pot schimba, dar Tradiția ortodoxă rămâne pe veci aceeași, indiferent cât de puțini ar fi cei care o urmează. Fie ca noi să îi fim mereu fii credincioși!

ANEXĂ LA EDIȚIA A DOUA
7/20 decembrie, 1980
[prăznuirea] Sfântului Ambrozie al Milanului

Binecuvântarea Domnului să fie cu voi!

Vă mulțumesc pentru „scrisoarea deschisă“ din 3 noiembrie și cea personală din 4 noiembrie. Vă asigur că nu am găsit motiv de supărare în nici una dintre ele, și pentru mine ele sunt numai o ocazie pentru o discuție prietenească despre învățătura (cel puțin un aspect al ei) și însemnătatea a doi mari ierarhi și teologi ai Rusiei din veacul al XIX-lea – Teofan Zăvorâtul și Ignatie Briancianinov.

Remarca mea din *Sufletul după moarte*, cum că Episcopul Teofan a fost poate „singurul concurent“ al Episcopului Ignatie ca apărător al Ortodoxiei împotriva rătăcirilor moderne nu voia nicidecum să sugereze că Episcopul Teofan a fost mai prejos ca teolog sau iubitor al patristicii; eu doar îl aveam acolo pe Episcopul Ignatie în centrul atenției și prin urmare Episcopul Teofan pare puțin „mai mic“ în acel context, cum bineînțeles că nu este în realitate. Nici când am spus, tot acolo, că apărarea Ortodoxiei de către Episcopul Teofan a fost la un nivel mai puțin „sofisticat“ decât cea a Episcopului Ignatie, nu sugeram nici un fel de inferioritate a Episcopului Teofan, ci numai exprimam ceea ce cred că este adevărat: că Episcopul Ignatie în general a acordat mai multă atenție concepțiilor apusene și combaterii amănunțite a lor, în vreme ce Episcopul Teofan a subliniat mai uni-direcțional transmiterea tradiției ortodoxe și numai ici și colo a pomenit despre greșelile apusene legate de ea. Aveam în minte, de pildă, deosebirea dintre lunga apărare și explicare a vămilor făcută de Episcopul Ignatie (pe care o citez în pp. 73 ș. u.¹ din *Sufletul după moarte*) și afirmația laconică a Episcopului Teofan (singura cunoscută mie în care critică scepticismul apusean cu privire la această învățătură) că „oricât de primitivă li se pare celor deștepți ideea despre vămi, totuși nu vor putea scăpa de ele.“ Vorbind de nivelul „sofisticat“ la care a scris Episcopul Ignatie, nu am vrut să spun decât că el a fost mult mai preocupat decât Episcopul Teofan de combaterea concepțiilor apusene pe propriul lor teren, în vreme ce Episcopul Teofan părea mult mai aplecat spre a le respinge fără a le discuta prea mult. Dar poate nu a fost așa în toate cazurile.

¹ Pagina 807 ș.u. în ediția de față.

Așadar, cred că nu există un dezacord între noi cu privire la care dintre cei doi este mai mare. Fără îndoială, recunosc măreția Episcopului Teofan ca teolog și iubitor al patristicii și singurul motiv pentru care am acordat mai multă greutate Episcopului Ignatie în *Sufletul după moarte* este că el, și nu Episcopul Teofan, a fost cel care a vorbit atât de amănunțit împotriva rătăcirilor apusene privind învățătura ortodoxă despre viața de după moarte. Mă bucur foarte mult pentru cercetarea voastră privitoare la Episcopul Teofan, pe care îl respect și îl admir foarte mult și care, din nefericire, nu este prețuit astăzi cum se cuvine, din pricină că unii oameni au tendința să îl privească în chip destul de naiv ca fiind „scolastic“, numai pentru că a tradus niște cărți din Apus sau a folosit poate niște expresii teologice apusene.

În ceea ce privește problema neînținerii de către Episcopul Teofan a învățaturii Episcopului Ignatie: aveți dreptate când presupuneți, în scrisoarea voastră personală, că atunci când am scris despre aceasta la pagina 36¹ din *Sufletul după moarte*, nu citisem lucrarea Episcopului Teofan, *Suflet și înger*, care critică învățătura Episcopului Ignatie, și că remarcile mele se întemeiau numai pe scurta referire la ea a Părintelui Florovsky. Cum după aceea am putut să îmi procur cartea și să o citesc, mi-am dat seama că aceste remarci nu erau exacte. Desigur, aveți dreptate că nu a fost nici o „dispută“ între cei doi, ci numai dezacordul Episcopului Teofan, exprimat după moartea Episcopului Ignatie. De asemenea, punctul cu care nu era de acord nu a fost precizat cu exactitate (după cum voi explica mai jos). Însă principala problemă pe care o puneți este dacă acest dezacord a fost unul „neînsemnat“, după cum am afirmat eu; asupra acestei probleme aș vrea să mă opresc pe scurt în cele ce urmează.

Poate că problema este numai una semantică, întemeiată pe o deosebire de perspectivă asupra dezacordului dintre cei doi teologi. Oricine citește *Suflet și înger* a Episcopului Teofan, cu cele 200 de pagini ale sale (chiar dacă de dimensiuni reduse), în care este criticată învățătura Episcopului Ignatie, și vede cât de apăsător și stăruitor a învinuit Episcopul Teofan ceea ce el socotea a fi o greșală a Episcopului Ignatie, ar putea înclina spre a numi acest dezacord „însemnat“. Dar privind la întreaga învățătură despre viața de după moarte a Episcopului Ignatie, nu pot decât să socotesc că el este „neînsemnat“, din următoarele motive:

1. Episcopul Teofan, de-a lungul întregii sale critici din *Suflet și înger*, vorbește împotriva unei singure greșeli (sau presupuse greșeli) a Episcopului Ignatie: ideea că sufletul și îngerii au o fire numai și numai trupească. El însuși scrie: „Dacă învățătura cea nouă ar fi spus numai că îngerii *au* trupuri, nu ar fi fost nevoie să îi răspundem împotriva; căci atunci partea cea mai însemnată, stăpânitoare, a îngerilor, ar fi fost tot un duh rațional, liber. Însă când

¹ Pagina 780 în ediția de față.

se spune că îngerul *este* un trup, trebuie să negi existența unei libertăți și cunoașteri raționale în el; căci aceste însușiri nu pot aparține unui trup¹. Dacă Episcopul Ignatie ar fi avut într-adevăr această părere, cu accentuarea și toate urmările pe care i le atribuie Episcopul Teofan, fără îndoială ar fi fost o greșeală foarte grea. Însă chiar și așa, tot nu ar fi afectat direct restul învățaturii sale despre viața de după moarte: îngerii și sufletele ar acționa în același chip și în aceleași „locuri“, fie că *sunt* trupuri, fie că *au* trupuri (sau chiar *iau* trupuri, precum însuși Episcopul Teofan pare înclinat să creadă). Prin urmare, critica Episcopului Teofan nu afectează nicidecum întregul sistem al învățaturii Episcopului Ignatie, ci numai un aspect tehnic al ei. Și chiar și aici acordul lor este mai mare decât dezacordul: amândoi cugetă că lucrările îngerilor, în lumea aceasta sau în cealaltă, au un aspect trupesc, și prin urmare relațiile din *Viețile Sfinților* și alte izvoare ortodoxe despre aceste lucrări trebuie primite ca fiind adevărate, iar nu „metafore“ sau „închipuiri“, precum socotesc criticii apuseni. De aceea, în întregul context al învățaturii Episcopului Ignatie (și a Episcopului Teofan) privind viața de după moarte, nu pot vedea acest dezacord decât ca fiind „neînsemnat“.

2. Mă îndoiesc foarte mult că Episcopul Ignatie chiar a învățat lucrul pus pe seama lui de Episcopul Teofan; oricum, cu siguranță el nu i-a dat acea amploare, nici nu a dedus din el urmările împotriva cărora s-a îngrijit foarte tare a răspunde Episcopul Teofan. Astfel, în cuvintele de mai sus ale Episcopului Teofan, „când se spune că îngerul *este* un trup, trebuie să negi existența unei libertăți și cunoașteri raționale în el“, este limpede că el trage concluzia logică din ceea ce *socotește* el că ar crede Episcopul Ignatie, dar nu poate găsi nicăieri un citat din Episcopul Ignatie care să spună că acesta chiar crede că îngerii sunt lipsiți de libertate și cunoaștere rațională; cu siguranță, Episcopul Ignatie nu credea acest lucru. Când am citit eu însumi „Omilia despre moarte“ a Episcopului Ignatie, nu am găsit o astfel de învățătură. Nu am citit „Adăugirea“ lui la această lucrare, însă sunt sigur că nici acolo nu se găsesc *întreaga accentuare și urmările* acelei învățături pe care le condamnă Episcopul Teofan. Fără a cerceta toate amănuntele neînțelegerii lor (care ar putea alcătui un studiu de mari dimensiuni și cred că nu ar avea vreo valoare pentru teologia ortodoxă sau pentru învățătura ortodoxă despre viața de după moarte), bănuiesc că greșeala Episcopului Ignatie nu a fost că a învățat acel lucru pe care îl critică Episcopul Teofan, ci că a subliniat prea puternic partea trupească a firii și lucrării îngerilor (ceea ce este ușor atunci când combați sublinierea exagerată a aspectelor „spirituale“, făcută de învățătorii apuseni) până acolo încât este cu puțință ca uneori să fi *părut* a spune că îngerii (și sufletele) *sunt* trupuri mai degrabă decât (precum cred că voia să spună) că *au* trupuri (subțiri) sau

¹ *Suflet și înger*, ediția a doua, Moscova, 1902, p. 103.

că firea lor cuprinde și un aspect trupesc. După cum a spus Episcopul Teofan, dacă într-adevăr aceasta i-ar fi învățătura, nu ar exista nici o neînțelegere între ei, căci el socotește (de pildă, în *Suflet și inger*, p. 139) că aceasta este o părere îngăduită despre problema aceasta complexă, care nu a fost definită dogmatic de Biserică.

Atunci cu atât mai mult, dacă Episcopul Teofan a greșit cât de puțin cu privire la sublinierea din învățătura Episcopului Ignatie, această neînțelegere ar trebui socotită „neînsemnată”, după mine.

3. Odată, Episcopul Teofan a fost întrebat dacă a mai găsit o altă greșeală în învățătura Episcopului Ignatie, în afară de presupusa învățătură a „materialității” sufletului. Atunci a răspuns: „Nu. La Episcopul Ignatie nu există decât această greșeală – părerea lui despre firea sufletului și a îngerilor, că aceștia sunt materiali... Nu am observat nimic neortodox în tot ceea ce am citit din cărțile sale. Ceea ce am citit este bun.” (Scrisoare din 15 decembrie 1893, în *Călugărul rus*, Mănăstirea Pociaev, Nr. 17, septembrie 1912). Așadar, în contextul întregii învățături a Episcopilor Ignatie și Teofan, această neînțelegere este cu adevărat „neînsemnată”.

Trecând acum la o ultimă problemă, ce privește vămile din văzduh prin care trece sufletul după moarte. În scrisoarea voastră deschisă citați dintr-o epistolă a Episcopului Teofan în care acesta spune că viața de după moarte „este un tărâm închis nouă. Cele ce se petrec acolo nu sunt definite cu exactitate... În ceea ce privește ce va fi pe acel tărâm – vom vedea când vom ajunge acolo.” De aici, precum și din faptul că Episcopul Teofan nu pomenește adeseori vămile în scrierile sale, trageți concluzia că „învățătura ca atare, cu tot symbolismul ei, a fost ... în cel mai bun caz marginală în cadrul gândirii sale”, și socotiți că mă înșel cel puțin atunci când subliniez că Episcopul Teofan a fost un apărător neclintit al învățăturii ortodoxe a vămile. Răspund la acestea cu câteva remarci:

1. Și eu îmi pot aminti numai de aceste două referiri directe la vămi din scrierile Episcopului Teofan. Cu toate acestea, ele sunt de ajuns pentru a arăta că el într-adevăr credea în această învățătură și îi învăța și pe alții și că era foarte critic, chiar disprețuitor, față de cei care o negau („Oricât de primitivă li se pare celor deștepți ideea despre vămi, totuși nu vor putea scăpa de ele.”).

2. Faptul că, în unele dintre scrisorile sale, atunci când este vorba de viața de după moarte, el nu pomenește de vămi, nu mi se pare neapărat că arată că acest subiect este „marginal” în învățătura lui, ci numai că în fiecare caz el vorbește după nevoile celui care îl ascultă, și unii oameni nu au nevoie (sau nu pot) să asculte vorbindu-se despre vămi. Am descoperit același lucru în propria mea experiență de preot: pentru cei care sunt pregătiți pentru ea, învățătura vămile este un puternic îndemn spre a se pocăi și a viețui în frica lui Dumnezeu; însă, pentru alții, învățătura ar fi fost atât de înspăimântătoare în-

cât nici măcar nu voiam să le vorbesc despre ea până ce nu erau mai bine pregătiți să o primească. Uneori, preotul întâlnește oameni pe moarte care sunt atât de puțin pregătiți pentru lumea cealaltă, încât nu ar avea nici un rost să le vorbească nici măcar de iad, ce să mai spun de vămi, de teamă să nu alunge din ei puțina lor nădejde și cunoștință despre Împărăția Cerurilor; aceasta însă nu înseamnă că iadul lipsește din învățătura preotului, nici că el nu ar apăra-o cu hotărâre dacă ar fi atacată. Îndeosebi în veacul nostru „luminat“, mulți creștini ortodocși sunt atât de imaturi duhovnicește, sau au rătăcit atât de tare din pricina ideilor moderne, încât pur și simplu nu pot să primească ideea întâlnirilor cu demonii după moarte. Orice preot ortodox, în pastorația sa cu acești oameni, trebuie, desigur, să se plece către slăbiciunea lor și să le dea „hrana de prunci“ de care au nevoie, până când vor fi mai pregătiți să primească hrana tare a unora dintre scrierile ascetice ortodoxe; dar învățătura ortodoxă a vămilor, predată din primele veacuri creștine, rămâne mereu aceeași și nu poate fi lepădată, indiferent câți oameni nu o pot înțelege.

3. Mai mult, în realitate, învățătura aceasta *există* în alte lucrări ale Episcopului Teofan – în traducerile sale, dacă nu în scrierile originale. Sunt numeroase referiri la ea în cele cinci volume ale *Filocaliei*, traduse de el, multe dintre ele fiind citate în *Sufletul după moarte*. Și în *Războiul nevăzut* (Partea a doua, capitolul 9) există o înfățișare a învățăturii ortodoxe despre „cercetarea de către stăpânitorul acestui veac“, prin care trec toți la ieșirea din trup; cuvântul „vămi“ nu apare acolo, însă textul spune limpede că „cea mai hotărâtoare bătălie ne așteaptă în ceasul morții“, și este vădit că este vorba de aceeași realitate pe care Episcopul Ignatie se îngrijește atât de mult să o apere și pe care în alte locuri Episcopul Teofan chiar o numește „vămi“.

4. Textul cărții *Suflet și inger* nu cuprinde nici un cuvânt de critică împotriva învățăturii despre vămi a Episcopului Ignatie. Iar în „Omilia despre moarte“ a acestuia din urmă, el afirmă lămurit că „învățătura vămilor este învățătura Bisericii“ (vol. III al scrierilor sale, p. 138) și apoi justifică foarte amănunțit această afirmație. Iar Episcopul Teofan, în critica adusă învățăturii Episcopului Ignatie, spune că „în articolul de față învățătura cea nouă a broșurilor mai sus pomenite [„Omilia despre moarte“ și „Adăugirea“ la ea] este cercetată în toate amănuntele, nelăsând necriticat nici un gând din ele care ar trebui criticat“ (*Suflet și inger*, p. 4). Este foarte limpede, deci, de vreme ce Episcopul Teofan nu a găsit nimic de criticat în ideile Episcopului Ignatie privind vămile, că este pe deplin de acord cu el că „învățătura vămilor este învățătura Bisericii“.

5. Chiar în *Suflet și inger*, Episcopul Teofan înfățișează starea sufletului după plecarea din trup în aceiași termeni folosiți de Episcopul Ignatie. Aceasta este exact starea cerută pentru a se petrece întâlnirea cu demonii la vămi, prin urmare acest citat, deși nu le pomenește direct, poate fi socotit a sugera

acordul dintre Episcopul Teofan și Episcopul Ignatie privind natura realității de după moarte, singura problemă fiind cea privitoare la firea îngerească, anume dacă ea este *numai* trup (ceea ce, după cum am spus mai sus, nu cred că a învățat Episcopul Ignatie). Iată citatul din Episcopul Teofan:

„După ieșirea din trup, sufletul pătrunde pe tărâmul duhurilor, unde atât el cât și duhurile acționează în aceleași chipuri ce se pot vedea pe pământ între oameni: se văd unii pe alții, vorbesc, umblă, discută, acționează. Deosebirea este numai că lumea aceea este una aeriană, cu materie subțire, și prin urmare totul în ei este în chip subțire material și aerian. Ce concluzie nemijlocită se poate trage de aici? Că în lumea duhurilor forma exterioară a existenței și a relațiilor reciproce este aceeași ca cea dintre oamenii de pe pământ. Însă acest lucru nu spune nimic cu privire la firea trupească a îngerilor, nici că esența lor este numai trup“ (*Suflet și inger*, pp. 88-89).

6. Nu mă contraziceți în ceea ce privește cel mai însemnat aspect: că Episcopul Teofan, asemenea Episcopului Ignatie, credea în învățătura ortodoxă a vânilor; singurul loc unde nu sunteți de acord este legat de *măsura în care au stăruiat asupra ei* cei doi învățători (Episcopul Ignatie a vorbit mai mult despre ea, Episcopul Teofan mai puțin). Cred că există o explicație foarte simplă pentru această aparentă deosebire: Episcopul Ignatie a fost cel care a simțit că era nevoie să scrie un întreg tratat despre viața de după moarte, în care vâmile, fiind o parte însemnată a învățăturii ortodoxe, în chip necesar au un loc foarte vizibil; pe când Episcopul Teofan, nescriind un astfel de tratat, nu pomeneste decât în treacăt de acest subiect. Îmi închipui (fără a-i cerceta toate lucrările ca să verific) că în celelalte scrieri ale sale, Episcopul Ignatie nu pomeneste mai des decât Episcopul Teofan de vămi. Însă puținele referințe din scrierile Episcopului Teofan arată cu adevărat că el credea în această învățătură la fel de neclintit ca Episcopul Ignatie. Atunci, aș spune că deosebirea dintre ei nu stă în cele în care credeau, nici măcar în puterea cu care și-au exprimat credința, ci în ideea pomenită la începutul acestei scrisori: Episcopul Ignatie era mai preocupat decât Episcopul Teofan să ducă o luptă strânsă cu concepțiile raționaliste ale Apusului, în vreme ce Episcopul Teofan a transmis învățătura ortodoxă dând mai puțină atenție luptei împotriva anumitor rătăcirii apusene de la ea.

Ținând seama de toate acestea, cred că spusele mele din precuvântarea la *Sufletul după moarte*, cum că Episcopul Teofan „a învățat aceeași învățătură“ ca Episcopul Ignatie, sunt îndreptățite: ținând cont de întreaga învățătură ortodoxă despre viața de după moarte în care credeau amândoi, deosebirea dintre ei, ce privește singura problemă a firii „trupești“ a sufletului și a îngerilor (o deosebire pricinuită, cred eu, mai mult de accentul prea mare, polemic, pus de Episcopul Ignatie pe „trupurile“ îngerilor decât de faptul că el ar fi crezut cu adevărat în învățătura pe care Episcopul Teofan o pune pe seama

sa), este într-adevăr „neînsemnată“. În ceea ce privește elementele învățaturii despre viața de după moarte înfățișate în *Sufletul după moarte* (de vreme ce nu am apărut și nici măcar nu am pomenit presupusa învățătură a Episcopului Ignatie că sufletele și îngerii ar fi *numai* trupuri), acordul dintre ei este aproape desăvârșit. Acordul învățaturii lor despre viața de după moarte este și mai izbitor dacă este comparat cu ideile criticilor raționaliști din Apus, care, până în zilele noastre, neagă nu numai realitatea vămilor, ci și întreaga realitate de după moarte, înfățișată de ambii episcopi în chip aproape identic, rodul rugăciunilor pentru morți, și așa mai departe. Împotriva acestor idei mincinoase, împreună-mărturia Episcopilor Teofan și Ignatie pentru învățătura ortodoxă predată din vremurile străvechi este într-adevăr impresionantă.

Aș fi foarte interesat să cunosc în continuare cercetările pe care le faceți cu privire la Episcopul Teofan, pentru care, precum am spus, am cel mai mare respect. Cumva veți publica vreun articol sau vreo carte despre el, sau o traducere din lucrările sale? Eu am tradus prima parte a *Căii spre mântuire* (*The Path to Salvation*), care apare acum în formă de serial în ziarul *Orthodox America*.

*Cu dragoste în Hristos,
nevrednicul ieromonah Serafim*

P.S. Nu știu cât de „deschisă“ a fost scrisoarea voastră către mine, nici cui i-a fost trimisă. Voi trimite copii ale răspunsului meu numai câtorva persoane care se interesează îndeaproape de acest subiect.

Bibliografie

Cărți ortodoxe (în limba engleză)

- Adamnan, Sf., *Life of St. Columba*, trad. de Wentworth Huyshe, London, George Routledge and Sons, Ltd., 1939.
- Ambrozie, Sf., „Death as a Good“, în *Seven Exegetical Works*, trad. de Michael P. McHugh, Catholic University of America Press, 1972.
- Idem, „On Belief in the Resurrection“, în *The Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series, vol. 10, Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, Mich., 1969.
- Athanasie cel Mare, Sf., *Life of St. Anthony the Great*, Eastern Orthodox Books, Willits, Calif., 1976.
- Augustin, Fericitul, „Care for the Dead“, în *Treatises on Marriage and Other Subjects*, The Fathers of the Church, vol. 27, New York, 1955.
- Idem, *The City of God*, Modern Library ed., New York, 1955.
- Idem, „The Divination of Demons“, în *Treatises on Marriage...*, New York, 1955.
- Beda, Venerabilul, *A History of the English Church and People*, trad. de Leo Sherley-Price, Penguin Books, Baltimore, 1968.
- Cavarnos, Constantin, *The Future Life According to Orthodox Teaching*, Center for Traditionalist Orthodox Studies, Etna, Calif., 1985.
- Chiril al Ierusalimului, Sf., „Catechetical Lectures“, în *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series, vol. 7, Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, Mich., 1973.
- Damaschin, Sf. Ioan, „Exact Exposition of the Orthodox Faith“, în *The Fathers of the Church*, New York, 1958.
- Dorothei din Gaza, Sf. Avvă, *Discourses and Sayings*, trad. de Eric P. Wheeler, Cistercian Publications, Kalamazoo, Mich., 1977.
- Emerton, Ephraim, trad., *The Letters of Saint Boniface*, Octagon Books (Farar, Straus, and Giroux), New York, 1973.
- Fastre, J. A. M., S.J., trad., *The Acts of the Early Martyrs*, Fifth Series, Philadelphia, 1878.
- Grigorie cel Mare (Dialogul), Sf., „Dialogues“, în *Fathers of the Church*, New York, 1959.
- Idem, *Morals on the Book of Job*, Oxford, John Henry Parker, 1844.

- Grigorie de Nyssa, Sf., „On the Soul and the Resurrection“, în *The Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series, vol. 5, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, Mich., 1972.
- Hieroteos (Vlachos), Mitropolit de Nafpaktos, *Life After Death*, Birth of the Theotokos Monastery, Levadia, Greece, 1996.
- Hrisostom, Sf. Ioan, „Homilies on St. Matthew“, în *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, Mich., 1973.
- Ioan Maximovici, Arhiepiscop, „Life After Death“, în *The Orthodox Word*, 1971, nr. 4.
- Lenten Triodion, The*, trad. Maica Mary și Arhimandritul Kallistos Ware, Faber and Faber, London, 1977.
- Little Russian Philokalia, vol. 1: St. Seraphim of Sarov*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, Calif., 1991.
- Lives of Saints:
- Sts. Cyprian and Justina, în *The Orthodox Word*, nr. 5, 1976.
- St. Salvius of Albi, în *The Orthodox Word*, nr. 5, 1977.
- Sts. Timothy and Maura, în *Orthodox Life*, mai-iunie, 1978.
- Macarie cel Mare, Sf., *Fifty Spiritual Homilies*, trad. de A.J. Mason, Eastern Orthodox Books, Willits, Calif., 1974.
- Monahul necunoscut de la Whitby, *The Earliest Life of Gregory the Great*, trad. de Bertram Colgrave, University of Kansas Press, Lawrence, Kansas, 1968.
- Octoechos, Sunday*, trad. de Maica Maria, Bussy-en-Othe, France, n.d.
- Orthodox Life* (scrieri despre viața de după moarte), nr. 1, 1978.
- The Philokalia*, trad. de Palmer-Sherrard-Ware, Faber and Faber, London, 1979.
- Rose, Pr. Serafim, și Starețul Herman, *Blessed John the Wonderworker*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, Calif., 1987.
- The Sayings of the Desert Fathers*, trad. de Benedicta Ward, A. R. Mowbray & Co., London, 1975.
- Sava, Episcop de Edmonton, *Blessed John: The Chronicle of the Veneration of Archbishop John Maximovitch*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, Calif., 1979.
- Scărarul, Sf. Ioan, *Ladder of Divine Ascent*, trad. de Arhimandritul Lazarus Moore, Eastern Orthodox Books, Willits, Calif., 1977.
- Idem, *Ladder of Divine Ascent*, ediție revizuită de Holy Transfiguration Monastery, Boston, 1979.
- Sederholdm, Pr. Clement, *Elder Leonid of Optina*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, Calif., 1990.
- The Spiritual Instructions of St. Seraphim of Sarov*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, Calif., 1978.
- Simeon, Sf., Noul Teolog, *The Sin of Adam*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, Calif., 1979.

- Uekskuell, K., „Unbelievable for Many but Actually a True Occurrence“, în *Orthodox Life*, iulie-august, 1976.
- Vasilios (Bakogiannis), Arhimandrit, *After Death*, Tertios Publications, Kate-rini, Greece, 1995.
- Vassiliadis, Nikolaos P., *The Mystery of Death, The Orthodox Brotherhood of Theologians „The Savior“*, Athens, Greece, 1993.
- Vasile cel Mare, Sf., *Exegetic Homilies*, Catholic University of America Press, 1963.
- Znosko, Vladimir, *Hieroschemamonk Feofil* (Theophilus of Kiev), trad. de Lev Puhalo și Vassily Novakshonoff, Holy Trinity Monastery, Jordanville, N. Y., 1970.
- Cărți ortodoxe (în limbile rusă și slavonă)
- Atanasia Logaceva, „Viața unei monahii“, în revista *Lectură folositoare de suflet*, iunie, 1902.
- Briancianinov, Episcopul Ignatie, *Scrieri*, vol. 3, ed. Tuzov, Sankt Petersburg, 1883.
- Cassian, Sf. Ioan, *Convorbiri*, trad. de Episcopul Petru, Moscova, 1892.
- Dudko, Pr. Dimitrie, *Cuvinte de duminică despre Înviere*, St. Job Brotherhood, Montreal, 1977.
- Efrem Sirul, Sf., *Scrieri*, vol. 3, Moscova, 1882.
- Evhologiu*, Moscova, Tipografia sinodală, 1902 (reeditat de Holy Trinity Monastery, Jordanville, N. Y., 1961), Partea I.
- Florovsky, George, Pr., *Căile teologiei ruse* (în limba rusă), Paris, 1937.
- Grigorie cel Mare (Dialogul), Sf., *Omilii la Evangheli*, trad. de Ieromonahul Clement Sederholm, Sankt Petersburg, 1860.
- Grigorie Teologul, Sf., *Scrieri*, ed. Soikin, Sankt Petersburg, 1911.
- Hrisostom, Sf. Ioan, *Scrieri*, vol. 10:1, Sankt Petersburg, 1904.
- Macarie Moscovitul, Mitropolit, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 2, Sankt Petersburg, 1883.
- Marcu din Efes, Sf., „Omiliile întâia și a doua despre focul curățitor“, în Arhimandritul Ambrozie Pogodin, *Sfântul Marcu al Efesului și Unirea de la Florența*, Holy Trinity Monastery, Jordanville, N. Y., 1963.
- Octoih* (slavon), Viena, 1855.
- Sederholm, Ieromonahul Clement, *Starețul Leonid de la Optina*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, Calif., 1976.
- Teofan Zăvorâtul, Episcopul, *Tâlcuire la A doua epistolă a Sfântului Apostol Pavel către corinteni*, Moscova, 1894.
- Idem, *Psalmul 118* (Tâlcuire), Moscova, 1891 (reeditat de Holy Trinity Monastery, Jordanville, N. Y., 1976).
- Idem, „Scrisoare către o femeie pe patul de moarte“, în *Lectură folositoare de suflet*, august, 1894.

- Triod* (slavon) Viena, 1855.
 Varsanufie și Ioan, Sf., *Călăuzire în viața duhovnicească* (în Întrebări și răspunsuri), Moscova, 1855.
 Vasile cel Mare, Sf., *Scrieri*, ed. Soikin, Sankt Petersburg, 1911.
Viețile Sfinților (după Sfântul Dimitrie al Rostovului), Moscova, Tipografia sinodală, 1902.
 Sfântul Andrei cel Nebun pentru Hristos din Constantinopol (2 oct.).
 Sfântul Vasile cel Nou (26 martie).
 Sfinții Ciprian și Iustina (2 oct.).
 Sfântul Marcu din Tracia (5 aprilie).
 Sfântul Nifon din Constanța (23 dec.).
 Sfântul Patrachie din Prusa (19 mai).
 Sfânta Perpetua (1 febr.).
 Sfântul Proclu (20 nov.).
 Taxiote Ostașul (28 martie).
 Sfinții Timotei și Mavra (3 mai).

Cărți ortodoxe (în limba greacă)

- Cavarnos, Constantin, *Învățătura ortodoxă despre viața ce va să fie*, Ekdoseis „Orthodoxou Typou“, Atena, Grecia, 1984.
 Hieroteos (Vlachos), Mitropolit de Nafpaktos, *Viața de după moarte*, Mănăstirea Nașterea Maicii Domnului, Levadia, Grecia, 1995.
 Livanos, Christos Constantin, *Există vămile?*, Frăția apostolică ortodoxă elenă „Sfântul Athanasie cel Mare“, Toronto, Canada, 1998.
 Vasilios (Bakogiannis), Arhimandrit, *După moarte*, Tertios Publications, Katerini, Grecia, 1994.
 Vassiliadis, Nikolaos P., *Taina morții*, Frăția teologică ortodoxă „Mântuitorul“, Atena, Grecia, 1993.

*Cărți despre experiențele „de după moarte“;
 scrieri despre ocultism și spiritism*

- Apuleius, *The Golden Ass*, trad. de Robert Graves, Farrar, Straus and Young, New York, 1951.
 Barrett, Sir William, *Death-Bed Visions*, Methuen, London, 1926.
 Blackmore, Simon A., S.J., *Spiritism: Facts and Frauds*, Benziger Brothers, New York, 1924.
 Budge, E. A. Wallis, trad., *The (Egyptian) Book of the Dead*, Bell Publishing Co., New York, 1960.
 Crookall, Robert, *Out-of-the-Body Experiences*, The Citadel Press, Secaucus, N.J., 1970.

- Eliade, M., *Shamanism*, Routledge & Kegan Paul, London, 1961.
- Evans-Wentz, W.Y., ed., *The Tibetan Book of the Dead*, Oxford University Press, Oxford, 1960.
- Fiore, Charles and Landsburg, Alan, *Death Encounters*, Bantam Books, New York, 1979.
- Ford, Arthur, *The Life Beyond Death*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1971.
- Fortune, Dion, *Through the Gates of Death*, Samuel Weiser Inc., New York, 1977.
- Green, Celia, *Out-of-the-Body Experiences*, Ballentine Books, New York, 1975.
- Greenhouse, Herbert B., *The Astral Journey*, Avon Books, New York, 1976.
- Grof, Stanislav and Halifax, Joan, *The Human Encounter with Death*, E. P. Dutton, New York, 1977.
- Hill, J. Arthur, *Spiritualism, Its History, Phenomena, and Doctrine*, George H. Doran Co., New York, 1919.
- Holzer, Hans, *Beyond This Life*, Pinnacle Books, Los Angeles, 1977.
- Hynek, J. Allen and Vallee, Jacques, *The Edge of Reality*, Henry Regnery Co., Chicago, 1975.
- Jung, C. G., *The Interpretation of Nature and the Psyche*, Routledge & Kegan Paul, London, 1955.
- Kubler-Ross, Elizabeth, „Death Does not Exist“, în *The Co-Evolution Quarterly*, vara, 1977.
- Idem, *On Death and Dying*, Macmillan Publishing Co., New York, 1969.
- Articole despre Elizabeth Kubler-Ross:
- Kempf, Elizabeth, în *East-West Journal*, martie, 1978.
- Kornisch, Lennie, în *Yoga Journal*, septembrie-octombrie, 1976.
- Laughingbird, Gaea, în *Berkeley Monthly*, iunie, 1978.
- Pearre, James, în *San Francisco Sunday Examiner and Chronicle*, 14 noiembrie, 1976.
- San Diego Union*, 2 sept., 1979.
- Loehr, Franklin, *Diary After Death*, Pillar Books, New York, 1976.
- Matson, Archie, *Afterlife: Reports from the Threshold of Death*, Harper and Row, New York, 1977.
- Monroe, Robert A., *Journeys Out of the Body*, Anchor Books (Doubleday), Garden City, New York, 1977.
- Moody, Raymond A., Jr., *Life After Life*, Mockingbird Books, Atlanta, 1975.
- Idem, *Reflections on Life After Life*, A Bantam-Mockingbird Book, 1977.
- Muldoon, Sylvan and Carrington, Hereward, *The Phenomena of Astral Projection*, Samuel Weiser, New York, 1972.
- Osis, Karl, and Haraldsson, Erlendur, *At the Hour of Death*, Avon Books, New York, 1977.
- Powell, A. E., *The Astral Body*, Theosophical Publishing House, Wheaton, III, 1972.

- Psychics*, de editorii *Psychic Magazine*, Harper & Row, New York, 1972.
 Sherman, Harold, *You Live after Death*, Fawcett Books, New York, 1972.
 Smith, Suzy, *Life Is Forever*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1974.
 Idem, *Out-of-Body Experience*, Dell Publishing Co., New York, 1969.
 Spragget, Allen, *The Case for Immortality*, New American Library, New York, 1974.
 Swedenborg, Emanuel, *Heaven and Hell*, trad. de George F. Dole, Swedenborg Foundation, Inc., New York, 1976.
 Trobridge, George, *Swedenborg: Life and Teaching*, Swedenborg Foundation, New York, 1978.
 Van Dusen, Wilson, *The Presence of Other Worlds*, Harper & Row, New York, 1973.
 Walker, Benjamin, *Beyond the Body: The Human Double and the Astral Plane*, Routledge & Kegan Paul, London, 1974.
 Weiss, Jess E., *The Vestibule*, Pocket Books, New York, 1977.
 Wheeler, David R., *Journey to the Other Side*, Ace Books, New York, 1977.

*Încercări de abordări și evaluări creștine –
 în cea mai mare parte evanghelist-protestante*

- Baker, H. A., *Visions Beyond the Veil*, Whitaker House, Monroeville, Pa., 1973.
 Brooke, Tal, *The Other Side of Death*, Tyndale House, Wheaton, III, 1979.
 Eby, Richard E., *Caught Up into Paradise*, tipărită de autor, c. 1978.
 Ernest, Victor H., *I Talked with Spirits*, Tyndale House, Wheaton, III, 1975.
 Faust, Floyd, *Life Death Life*, The Upper Room, Nashville, Tenn., 1977.
 Ford, Marvin, *On the Other Side*, Logos International, Plainfield, N.J., 1978.
 Graham, Billy, *Angels, God's Secret Messengers*, Doubleday, New York, 1975.
 Lewis, C. S., *Miracles*, The Macmillan Co., New York, 1967.
 Levitt, Zola, and Weldon, John, *Is There Life after Death?* Harvest House Publishers, Irvine, Calif., 1977.
 Lindsay, Hal, *Life after Death*, Christ for the Nations, Dallas, Texas, 1977.
 Malz, Betty, *My Glimpse of Eternity*, Chosen Books, Waco, Texas, 1977.
 Myers, John, ed., *Voices from the Edge of Eternity*, Spire Books, Old Tappan, N.J., 1973.
 Peale, Norman Vincent, *The Power of Positive Thinking*, Prentice-Hall, Inc., New York, 1953.
 Rawlings, Maurice, *Beyond Death's Door*, Thomas Nelson, Inc., Nashville, 1978.
 Ritchie, George C., Jr., *Return from Tomorrow*, Chosen Books, Waco, Texas, 1978.
 Sandberg, Anne, *Seeing the Invisible: What happens after You Die?*, Logos International, Plainfield, N.J., 1977.

Swihart, Phillip J., *The Edge of Death*, Inter-Varsity Press, Downers Grove, Ill., 1978.

Winter, David, *Hereafter: What Happens after Death?*, Harold Shaw Publishers, Wheaton, Ill, 1977.

Wilkerson, Ralph, *Beyond and Back*, Melodyland Publishers, Anaheim, Calif., 1977.

IEROMONAH SERAFIM ROSE

Locul Fericitului Augustin în Biserica Ortodoxă

Traducere din limba engleză de
Constantin Făgețan

Traducerea s-a făcut după ediția *The Place of Blessed Augustine in the Orthodox Church*, by Fr. Seraphim Rose, Saint Herman of Alaska Brotherhood, Second Printing (Revised Edition), Platina, California, USA, 1996.

În ce mă privește, eu mă tem mult mai mult de inimile reci ale celor „corecți intelectual” decât de orice greșeli pe care le-ai putea găsi la Augustin. Simt în aceste inimi reci o pregătire pentru lucrarea lui Antihrist (a cărui imitare a lui Hristos trebuie să se întindă și la „teologia corectă”!); simt la Augustin dragostea lui Hristos.

Părintele Serafim Rose,
Fragment dintr-o scrisoare din 1981

O, Adevăr care ești Veșnicie! Și Dragoste care ești Adevăr! Și Veșnicie care ești Dragoste! Tu ești Dumnezeuul meu, către Tine suspin noaptea și ziua.

Fericitul Augustin, *Mărturisiri*

Prefață la prima ediție engleză

Răposatul Ieromonah Serafim a fost un om de o neîntrecută blândețe, cu o fire extrem de retrasă. Deși era un excelent vorbitor în public, un ardent sprijinitor și insuflător al lucrării de propovăduire, totuși prefera, în adevăratul duh monahal, pacea chilioarei sale din pădurea din munții Californiei de Nord. Acolo, lucrând la lumina lumânării la o veche și uzată mașină de scris, a tradus și a compus unele dintre cele mai importante scrieri ortodoxe ce se găsesc în limba engleză. Dobândise duhul nelumescului în așa măsură încât nu o dată, când i se cerea să vorbească la vreo adunare importantă, îl auzeam zicând: „Asta chiar că nu e de mine“. Cu toate acestea se silea întotdeauna „să spună un cuvânt“, iar „cuvântul“ său atingea inimi și schimba vieți.

În viața personală se ferea de orice controversă sau tulburare. Ori de câte ori patimile păreau gata să se dezlănțuie, dorea să fie cât mai departe. Este deci o ironie că acest călugăr pașnic a găsit necesar nu o dată să se pronunțe răspicat (prin cuvântul tipărit) întru apărarea vreunui „dezmoștenit al sorții“. „Dezmoștenit al sorții“ era orice persoană sau orice lucru din Biserică ce îi părea că este tratat nedrept, fără milostivire, cu aroganță sau în mod necinstit, sau pus să slujească interesele unei politici meschine.

Îmi aduc bine aminte ziua aceea de vară din 1978 când Părintele Serafim mi-a cerut să-l ascult citindu-mi cu voce tare un lung eseu pe care-l pregătea despre Fericitul Augustin. În unele publicații apăruseră comentarii tocmai despre acest Părinte al Bisericii, scrise adeseori pe un ton foarte pătimăș. Nimeni în Biserică nu mai vorbise vreodată în acest fel despre un Sfânt Părinte. Părintele Serafim a fost alarmat văzând un asemenea ton lumesc și necinstit; el a văzut aici semnul unei adânci imaturități a vieții bisericești de azi: „Noi, creștinii cei de pe urmă, nu suntem vrednici de moștenirea pe care ei (adică Sfinții Părinți) ne-au lăsat-o; (...) îi cităm pe marii Părinți, fără a fi noi înșine în duhul lor“. El cerea ca apropierea de Părinții Bisericii să se facă în duh de smerenie, dragoste și iertare, iar nu să fie „folosiți“ în chip dur și rece, lucru ce arată lipsă de cinstire și de înțelegere. „Să ne dovedim continuitatea cu neîntrerupta tradiție creștină a trecutului nu numai prin încercarea de a fi preciși în dogmă, ci și prin *dragostea* noastră pentru oamenii ce au făcut-o să ajungă până la noi.“ După spusele Sfântului Fotie al Constantinopolului, citate de Părintele Serafim, trebuie să lepădăm greșelile, dar „să îmbrățișăm oamenii“. Toate discuțiile despre Părinții Bisericii trebuie să fie pătrunse de cunoștința acestui principiu.

„Întrebarea este“, mi-a spus Părintele Serafim pe când îl studia pe Fericitul Augustin, „care ar trebui să fie atitudinea ortodoxă față de controverse?“ – căci controversele apar în viața Bisericii din timp în timp, îngăduite de Dumnezeu pentru sporirea noastră și pentru înțeleptirea noastră. Așa cum cititorul însuși va vedea, Părintele Serafim a găsit răspunsul la întrebare și l-a dat în chip limpede, în echilibratul și mai ales onestul studiu despre Fericitul Augustin care urmează. Sunt cercetate tăria și slăbiciunile Sfântului, sunt consultate și înfățișate părerile altor Sfinți Părinți despre Augustin, și mai ales *duhul* omului – pe care Părintele Serafim îl privea ca pe un adevărat „Părinte al *evlaviei* ortodoxe... ce avea o sinceră și adâncă inimă creștinească și suflet creștinesc“ – este zugrăvit cu limpezime, poate pentru prima dată în limba engleză.

Părintele Serafim și-a intitulat eseul „*Locul Fericitului Augustin în Biserica Ortodoxă*“. L-a numit astfel fiindcă sunt unii astăzi ce ar dori să-l excludă cu totul pe Augustin din compania Părinților Bisericii – tendință stranie, ca să nu zicem mai mult. Unii scriitori, cu cutezanță – și fără vreo îndreptățire (alta decât propria părere) – îl numesc „eretic“ și în chip nedrept îi pun în seamă aproape toate rătăcirile ulterioare ale creștinătății latine și protestante. Părintele Serafim, pe de altă parte, nu dorea nimic altceva decât să dea un simțământ al perspectivei ortodoxe asupra subiectului, explicând celor ce păreau a nu ști, că Fericitul Augustin își are într-adevăr „locul“ cuvenit în Biserica – cu siguranță, nu între marii Părinți, dar totuși un loc cu o bine-merită recunoaștere din partea celorlalți Sfinți Părinți.

În 1980, într-un articol comemorativ despre unul dintre dascălii săi duhovnicești, Ivan Konțevici, Părintele Serafim scria că „sărăcia mărturisirii adevăratului creștinism sporește, lumea se face tot mai întunecată, iar uneori necinstirea biruiește față. Bunele porniri ale sufletului se veștejesc, uneori chiar înainte de a se naște“. Dar în Fericitul Augustin putem afla un Părinte Ortodox „înrudit cu toți cei ce rămân credincioși adevăratului creștinism, Sfânta Ortodoxie, chiar și în zilele noastre“.

Eseul acesta despre Fericitul Augustin este atât de însemnat, încât atunci când duhovnicul Părintelui Serafim, starețul Gherman, a vizitat Muntele Athos, a primit mulțumiri pentru publicarea lucrării Părintelui Serafim din partea călugărilor athoniți, dornici ca creștinii ortodocși de astăzi să știe că Augustin are un loc însemnat în teologia ortodoxă.

Fericitul Augustin s-a născut în Numidia din Africa de Nord în 354 d.H. Mama sa, Sfânta Monica, a încercat să-i insuflă iubirea de virtute, dar el rămânea nesimțitor la orice în afară de propriile dorințe. La maturitate a căzut în rătăcirea maniheilor, dar mai târziu a fost întors la Ortodoxie de către un alt Sfânt Părinte, Sfântul Ambrozie al Mediolanului. Hirotonit preot, a fost sfințit episcop al Iponniei în 395. Vreme de treizeci și cinci de ani a cărmuit

această eparhie africană cu înțelepciune, luând parte la marile probleme ale vremii sale și la sinoadele ierarhilor africani. A scris cel puțin 1000 de cărți, dintre care *Mărturisirile* și *Cetatea lui Dumnezeu* sunt pe drept cuvânt renumite și citite încă și astăzi.

Părintele Serafim recomanda adesea fiilor săi duhovnicești *Mărturisirile* – pentru a fi citite mai ales în Postul Mare –, el însuși recitind cartea cel puțin o dată pe an. Odată mi-a spus că atunci când a citit-o pentru prima oară a plâns, fiind așa de pătruns de adâncă zdrobire și curăție a inimii lui Augustin. Cu mult înainte de recentele critici aduse lui Augustin, Părintele Serafim a simțit că *Mărturisirile* puteau vorbi creștinilor ortodocși contemporani, ajutându-i să-și „înmoaie inimile” răcite de mândrie și patimi. Augustin a vorbit cu adâncă simțire, așa cum puțini au făcut-o, despre nevoia sufletului de a se slobozi din ispitele lumii înainte de a putea nădăjdui să priceapă cele duhovnicești. Tocmai acesta era și mesajul neconținut al Părintelui Serafim către ceilalți, pe care l-a înțeles experiindu-l el însuși prin mult-pătimitoarele sale nevoințe monahicești.

Studiul despre „locul” Fericitului Augustin în Ortodoxie face parte din moștenirea lăsată de Părintele Serafim creștinilor ortodocși de astăzi – moștenire ce include foarte multe cărți și articole scrise de-a lungul anilor, ca și multe alte cărți și traduceri ce încă își așteaptă publicarea. Dar mai mult decât orice altceva, eseul de față întruchipează principiul cinstirii pentru cele sfinte – principiu ce dispare cu repeziciune din Ortodoxia secolului XX. Fie ca publicarea acestui eseu să zidească și să lămurească multe mii de oameni cu inimă bună, mulți căutători ce înțeleg câte ceva din calea pe care a umblat Fericitul Augustin și care au auzit cuvintele lui și au fost schimbați: „Strâmt e lăcașul sufletului meu; lărgeste-l Tu, ca să poți intra înăuntrul său... Căci ce sunt eu afară de Tine, fără numai călăuză către propria-mi cădere?”

Părintele Alexei Young
Adormirea Sfântului Serghie din Radonej
25 septembrie/8 octombrie 1982

Prefață la a doua ediție engleză

Părintele Serafim era din fire un om inimos. Spunea adeseori: „E un lucru nobil să-i aperi pe dezmoșteniții sorții”. Se simțea obligat să-i apere pe toți cei socotiți de societate a nu fi așa cum se cuvine. Credea că Dumnezeu nu este neapărat de partea celor socotiți a avea dreptate și că cei lepădați și puși într-o lumină proastă sunt îndreptățiți la milostivire. Cei mai de pe urmă, zicea Părintele Serafim, sunt cei pe care Iisus Hristos a venit să-i mântuiască; prin urmare, când vedea că aceștia sunt priviți de sus, le lua partea.

În anii 1960, pe când viețuiam la San Francisco și lucram în Frăția noastră misionară, având abia cu ce să ne hrănim, vedeam cum mereu și mereu ieșea în stradă și se abătea din cale spre a da câțiva bănuți vreunui nevoiaș. Mai târziu, pe când viețuiam în mănăstirea noastră din pustie și corespondam cu oamenii pe diferite teme, a auzit despre faptul că Fericitul Augustin era atacat și a simțit aceeași milă față de el, un „dezmoștenit”, cum simțea pentru acei sărmani. Deși nu-i plăceau în mod deosebit învățăturile lui Augustin, a simțit că el trebuie apărat.

În zilele de început ale pocăinței Părintelui Serafim, în vremea când începea să descopere ce este creștinismul cu adevărat, sufletul său plin de căință a fost adânc mișcat de *Mărturisirile* Fericitului Augustin. Adesea, în ultimii săi ani, pomenea iarăși de acea lucrare. Totuși dintre operele lui Augustin iubea cel mai mult *Cetatea lui Dumnezeu*; de fapt ea a fost cartea ce l-a inspirat să pornească la scrierea aceluia *magnum opus* al primilor săi ani, *The Kingdom of Man and the Kingdom of God (Împărăția Omului și Împărăția lui Dumnezeu)*.

Îmi aduc aminte cum odată, pe când eram încă mireni și locuiam la San Francisco, discutam despre Sfinții Părinți ai patrologiei ortodoxe. Îi înșiram pe câțiva dintre marii Sfinți Părinți – Vasile cel Mare, Grigorie Palama, Petru Damaschin, Grigorie Sinaitul –, când Părintele Serafim m-a întrerupt și a zis, „Augustin”. Când am făcut o figură dezaprobată și am spus că Biserica nu-i dă numirea deplină de „Sfânt”, ci îl numește doar „Fericit”, el a răspuns, „Arată-mi un alt Părinte ce vorbește mai puternic ca Augustin despre pocăință”. Aceasta m-a făcut să mă gândesc că, în acele zile de demult, Augustin mișcase o anume față a sufletului *apusean* al Părintelui Serafim. Pentru mine era o taină, căci proveneam dintr-un mediu ortodox răsăritean. În lumea ortodoxă răsăriteană, când se vorbește despre Sfinții Părinți, de obicei nimeni nu se gândește la Părinții apuseni.

Dragostea Părintelui Serafim pentru sfinții apuseni de dinainte de schismă a fost blagoslovită și insuflată de Fericitul Arhiepiscop Ioan (Maximovici), care și el îi cinstea în chip deosebit. Timp de mai mulți ani Arhiepiscopul Ioan s-a trudit să reînvie cinstirea Părinților apuseni după tipicul Ortodoxiei Răsăritene, așa cum s-a scris în altă parte¹.

Curând după odihna Arhiepiscopului Ioan, am cercetat documentele sale de la Orfelinatul Sfântul Tihon din San Francisco, unde am descoperit dosare cu texte liturgice scrise în cinstea sfinților apuseni: tropare, condace etc. Între ele am descoperit o slujbă ortodoxă răsăriteană a Fericitului Augustin (Vecernie și Utrenie), ce fusese scrisă de Părintele Ambrozie Pogodin la cererea Arhiepiscopului Ioan. Faptul l-a făcut pe Părintele Serafim să se simtă obligat să săvârșească slujba Fericitului Augustin în fiecare an. Îmi aduc aminte cum odată, când mergeam cu mașina în ziua pomenirii Fericitului Augustin și seara aproape că trecuse, el a scos slujba și a spus: „Trebuie să facem slujba Fericitului Augustin!“ Așa că am făcut-o în timp ce mergeam cu mașina pe șosea.

Prima încercare a Părintelui Serafim de a susține cinstirea sfinților ortodocși apuseni a fost un articol pe care l-a scris pentru revista noastră *The Orthodox Word* și pe care l-a dedicat Arhiepiscopului Ioan: „Sfântul Ioan Cassian și monahismul ortodox apusean“². Articolul evoca indignarea unui seminarist ortodox, care ne-a spus: „Nu există ceva care să se poată numi monahism ortodox apusean“. Reacția studentului l-a îndemnat pe Părintele Serafim să studieze mai mult această temă și să continue să-i apere pe Părinții ortodocși apuseni, și îndeosebi pe Fericitul Augustin.

Dragostea Părintelui Serafim pentru sfinții apuseni s-a manifestat din nou când l-am pus să se așeze și să scrie un Acatist pentru Arhiepiscopul Ioan, iar el a dedicat unul din icoasele slujbei unor Părinți apuseni ce au fost ținta admirației Arhiepiscopului Ioan. Iar mai târziu, când am descoperit că una din cărțile *Vieților* sfinților francezi din vechime – *Vita Patrum*, a Sfântului Grigorie din Tours – nu fusese tradusă în engleză, atunci, spre marea mea surprindere, Părintele Serafim s-a arătat neobișnuit de interesat să pună cartea la dispoziția cititorilor obișnuiți, în special a convertiților noștri ortodocși. Când eu am protestat zicând că sunt multe alte cărți mai importante de tradus și publicat pentru convertiții noștri, aceasta l-a insuflat și mai mult și îndată s-a așezat și a scris o Introducere de 100 de pagini referitoare la Galia (Franța) ortodoxă a veacului al VI-lea.

Pe vremea când locuiam împreună cu Părintele Serafim în mănăstirea noastră de la pustie era o oarecare „întrecere“ între noi în privința sfântului

¹ Vezi *Blessed John the Wonderworker*, Platina, California, 1987, pp. 97-102, și *Not of this World: The Life and Teaching of Fr. Seraphim Rose*, Forestville, California, 1993, pp. 293-301.

² *The Orthodox Word*, nr. 25, 1969.

pe care să-l pomenim îndeosebi în fiecare zi: Părintele Serafim înclina în favoarea sfinților apuseni iar eu în favoarea celor răsăriteni. Era hotărât să readucă sfinții apuseni în rânduiala liturgică răsăriteană de azi.

În rânduiala liturgică ortodoxă răsăriteană Fericitul Augustin și aproape toți ceilalți sfinți apuseni sunt tratați ca niște „dezmoșteniți“; era nevoie de geniul Arhiepiscopului Ioan spre a-i introduce în slujbele ortodoxe. Astăzi moștenirea lucrării Arhiepiscopului Ioan a prins rădăcini în anumite locuri, mai ales printre convertiții ortodocși din ținuturile apusene. De asemenea, în sanctuarele din Europa Apuseană ce adăpostesc moaște ale vechilor sfinți apuseni (precum Biserica Sf. Alban din Anglia și mănăstirea Sfântului Ioan Cassian din Franța) se pot acum vedea icoane bizantine ale sfinților, pe când înainte nu existau imagini pictate.

Apărarea Fericitului Augustin de către Părintele Serafim este continuarea directă a rodnicei lucrări a Arhiepiscopului Ioan. Prin ea Părintele Serafim nădăjduia ca măcar convertiții apuseni să se roage acestui Sfânt apusean deosebit și să nu-l treacă cu vederea.

Locul Fericitului Augustin în Biserica Ortodoxă este contribuția la Ortodoxia Răsăriteană a unui convertit apusean. Apărarea lui Augustin este apărarea *autenticei* Ortodoxii Apusene în ceea ce are mai slăvit, pentru care atât Arhiepiscopul Ioan cât și Părintele Serafim și-au dat sângele.

Părintele Gherman

Viața Fericitului Augustin al Iponniei 354-430 d.H.

Nespus de instructiva și rodnică viață a acestui Părinte apusean al Bisericii a început la 13 noiembrie 354, într-un orașel din Numidia (Algeria de azi), în Nordul Africii. Tatăl său, Patricius, nu a devenit creștin până spre sfârșitul vieții, dar mama sa, Sfânta Monica, și-a binecuvântat fiul cu semnul Crucii la naștere și vreme de mulți ani a plâns și s-a rugat cu credință pentru venirea sa la Hristos.

Ca tânăr, Augustin a căzut într-o viețuire cu totul păcătoasă, urmând chipul senzualității păgâne a vremii sale. La vârsta de doar 17 ani și-a luat o ție-toare și a devenit tatăl unui băiat. Avea însă o minte strălucită și a deprins cu ușurință învățătura păgână a vremii. La 19 ani l-a descoperit pe Cicero și îndată a simțit un dor puternic pentru adevăr. Dar era și foarte ambițios, încercând să-și facă un nume în lumea academică. A devenit profesor de retorică în orașul natal, apoi s-a mutat la Cartagina și în final a ocupat un post la Roma, capitala Imperiului Apusean.

În timpul șederii la Cartagina, Augustin s-a alăturat sectei eretice a maniheilor (ucenicii babilonianului Mani, ce întemeiasă un fel de religie dualistă gnostică), aducând cu el în sectă și pe câțiva dintre prietenii săi. Maniheii l-au făcut să disprețuiască Scripturile creștine și să le privească ca pe niște povești pentru copii, ce nu pot fi luate în serios. Însă când a devenit profesor la Roma a început să ia seama la maniheii, a căror imoralitate o depășea chiar și pe a sa. Dezamăgit, s-a retras din sectă. Începuse să simtă că va eșua în căutarea adevărului când, în 384 a plecat la Mediolan (Milano) spre a solicita un post în conducerea provinciei. Era de-acum pregătit pentru a-l lăsa pe Dumnezeu să lucreze asupra lui. În acea vreme episcopul Mediolanului era marele Sfânt Părinte Ambrozie. El fusese odinioară guvernatorul Italiei de Nord și fusese ales episcop prin aclamațiile poporului. Sfânta lui moarte din 397 a provocat o asemenea revărsare de credință încât cinci episcopi nu au fost de ajuns spre a boteza pe numeroșii convertiți apăruiți a doua zi, dorind apele vieții.

Sfântul Ambrozie era un înzestrat orator și cuvânta în mod obișnuit în catedrală. Prin Pronia lui Dumnezeu, Augustin a fost de față în cursul unui șir de cuvântări pe tema Sfintei Scripturi, ceea ce l-a îndemnat să cerceteze cu seriozitate creștinismul – adevărat răspuns la rugăciunile mamei sale. Acest lucru, ca și aproape simultana descoperire a aleselor *Dialoguri* ale lui Platon,

l-au făcut să înceapă să ducă o viață de celibat. Până la urmă a venit la Sfântul Ambrozie pentru Botez, împreună cu fiul său, în Sâmbăta Mare a anului 387. În cei patruzeci și trei de ani ce i-au rămas a trudit cu răbdare în via Domnului și a avut grijă și de îndreptarea propriului suflet. Povestea convertirii sale, mișcător relatată în *Mărturisiri* (scrise la zece ani după Botez), e socotită „o capodoperă de autobiografie introspectivă, exprimată sub forma unei lungi rugăciuni către Dumnezeu... povestită în chip minunat”¹.

În 388 Augustin s-a întors în Africa unde curând a fost hirotontit preot, la cererea poporului, iar apoi, în 395, a fost sfințit episcop. Toate scrierile pe care le-a alcătuit din acest moment arată o deosebită dragoste și preocupare pentru Scriptură, dar a mai compus și lucrări filosofice, poeme și scrieri polemice, dogmatice, morale și pastorale, precum și vreo 363 de predici și 270 de scrisori – un imens corpus de opere, egalat doar de Sfântul Ioan Hrisostom în Răsărit.

Ca episcop, Augustin a înfruntat și efectiv a pus capăt schismei donațiene, ce dura de 85 de ani, prin intermediul câtorva sinoade locale ale Bisericii. Sinodul de la Cartagina din 411 a osândit și erezia pelagianismului, Augustin fiind recunoscut ca principalul apărător al poziției ortodoxe. Apoi el și-a îndreptat atenția spre tot mai grava problemă a destrămării Imperiului Roman, rezultată din jefuirea Romei de către goți. Cei mai mulți cetățeni păgâni – ca și unii creștini – credeau că această cădere a Imperiului se datora ignorării de către creștini a zeilor păgâni care se mâniaseră. Spre a combate ispita, Augustin a petrecut 14 ani scriind monumentală lucrare *Cetatea lui Dumnezeu*, dovedind că Biserica nu există pentru imperii și guverne, ci pentru mântuire și pentru Împărăția lui Dumnezeu.

În 426 Augustin s-a retras din episcopie, dar și-a petrecut ultimii ani în lupta cu arienii. A murit la 28 august 430, înconjurat de o mare mulțime de ucenici. Acest om a avut o asemenea măreție a inimii și cugetului și a fost așa de sânguincios în apărarea Ortodoxiei, încât înainte de a muri nu s-a temut să-și revadă toate lucrările scrise, făcând îndreptări ale greșelilor ce-i fuseseră aduse la cunoștință și supunând totul viitoarei judecăți a Bisericii, implorându-și cu smerenie cititorii: „Fie ca cei ce vor citi această lucrare să nu urmeze mie în greșelile mele”.

Mesajul Fericitului Augustin – mesajul adevăratei evlavii ortodoxe – este unul pentru vremea noastră, cum însuși scria în *Mărturisiri*: „Întârziam să mă întorc la Domnul. Amânam zi de zi viețuirea întru Tine, *ci nu amânam murierea ce zi de zi întru mine o muream*. Iubeam gândul unei vieți fericite, dar mă temeam s-o aflu în chiar lăcașul ei, și departe de ea fugind o căutam. Socoteam că de m-aș fi lipsit de îmbrățișările unei femei aș fi fost nespus de neferi-

¹ Henry Chadwick, *The Early Church*, Penguin Books, 1967, p. 219.

cit, dar nu cugetasem nicicând la mila Ta ca la un leac pentru tămăduirea slăbiciunii mele, căci nu îl încercasem niciodată... Și am rostit cuvintele acestea pline de jale: Oare cât încă, cât încă? (...) *De ce nu acum?*⁴

Cuvintele citate sunt parcă scrise pentru noi, cei mai slabi dintre creștinii ortodocși, căci și noi iubim „gândul unei vieți fericite“ și nu cugetăm la mila lui Dumnezeu, care e leacul slăbiciunii noastre. Fie ca și noi, insuflați de bunul și adevăratul Părinte al Bisericii, să pășim cu îndrăznire pe calea ce duce către mântuire, zicând și noi cuvintele Fericitului Augustin: „*De ce nu acum?*“⁴

Introducere

Micul studiu de față despre Fericitul Augustin e prezentat sub formă de carte la cererea mai multor creștini ortodocși ce l-au citit în forma inițială în revista *The Orthodox Word* (nr. 79-80, 1978) și au găsit că are ceva de spus creștinilor ortodocși de azi. El nu poate avea pretenția de a fi un studiu complet al teologiei Fericitului Augustin; un singur subiect teologic (harul și voia liberă) este tratat aici în amănunt, pe când restul studiului este în principal istoric. De are cumva vreo valoare, aceasta stă în dezvăluirea atitudinii Bisericii Ortodoxe față de Fericitul Augustin de-a lungul veacurilor; și, încercând să definim locul său în Biserica Ortodoxă, am aruncat poate puțină lumină și asupra problemei existenței ca ortodox în lumea contemporană, unde simțământul și gustul adevăratului creștinism ortodox se întâlnesc așa de rar printre teologii ortodocși. Înfățișând atitudinea ortodoxă față de Fericitul Augustin autorul și-a propus de asemenea să-l scoată din starea de „șap ispășitor“ pentru teologii academici de azi, ajutându-ne astfel pe noi toți să vedem slăbiciunile sale și ale noastre într-o lumină ceva mai limpede – căci, într-o măsură surprinzător de mare, slăbiciunile sale sunt foarte apropiate de ale noastre.

Pomenitele noastre slăbiciuni i-au fost dezvăluite foarte clar autorului la scurt timp după publicarea studiului inițial, când a întâlnit un rus emigrat recent din Uniunea Sovietică, care se convertise la Ortodoxie în Rusia, dar încă o înțelegea în mare parte în termenii concepțiilor religioase orientale pe care le ținuse multă vreme. Și pentru el Fericitul Augustin era un fel de șap ispășitor, acuzat de a fi tradus și înțeles greșit termenii ebraici, de a fi învățat greșit despre „păcatul strămoșesc“ etc. Ei bine, nu se poate tăgădui că Fericitul Augustin și-a aplicat supraparaționalismul și la această dogmă și a învățat o concepție deformată asupra dogmei ortodoxe despre păcatul strămoșesc – concepție, iarăși, nu atât „ne-ortodoxă“, cât îngustă și incompletă. Augustin a negat efectiv că omul are *orice fel* de bunătate sau libertate în sine și a crezut că fiecare om este răspunzător de *vina* păcatului lui Adam, pe lângă părtașia la urmările ei; teologia ortodoxă vede aceste păreri ca exagerări unilaterale ale adevăratei învățături ortodoxe.

Însă defectele învățăturii lui Augustin erau luate de emigrantul rus drept pretext pentru a emite o învățătură cât se poate de neortodoxă despre totala libertate a omului față de păcatul strămoșesc. O anumită critică unilaterală a învățăturii lui Augustin despre păcatul strămoșesc a dus chiar și printre gân-

ditorii cei mai ortodocși la exagerări similare, având ca urmare inutile confuzii în rândul credincioșilor ortodocși: unii scriitori sunt așa de mult „împotriva” lui Augustin, încât lasă impresia că Pelagiu era poate, la urma urmei, un învățător ortodox (în ciuda osândirii sale de către Biserică); alții se distrează șocându-și cititorii cu declarația că învățătura lui Augustin despre păcatul strămoșesc este o „ereză”.

Asemenea reacții pripite la exagerările lui Augustin sunt mai rele decât greșelile pe care ei cred că le îndreaptă. În asemenea cazuri Fericitul Augustin devine nu doar un „șap ispășitor” în spatele căruia se pun toate erorile teologice cu puțință, pe drept sau pe nedrept, ci și ceva mult mai primejdios: pretextul pentru o filosofie elitistă a superiorității „înțelepciunii răsăritene” asupra a tot ce este „apusean”. Conform acestei filosofii, nu doar Augustin însuși, ci oricine s-a aflat sub un fel de „influență apuseană”, inclusiv mulți dintre eminenții teologi ortodocși din ultimele secole, nu „înțelege cu adevărat” învățătura ortodoxă și trebuie învățat de către exponenții de azi ai „renașterii patristice”. Episcopul Teofan Zăvorâtul, marele Părinte rus al veacului al XIX-lea, este adeseori scos în evidență în mod special pentru excesele în această privință: fiindcă a folosit câteva expresii împrumutate din Apus, și chiar a tradus câteva cărți apusene (deși le-a modificat, spre a elimina toate ideile neortodoxe), căci a văzut că poporul ortodox sărăcit duhovnicește ar putea trage un oarecare folos din asemenea cărți (și prin acesta nu făcea decât să urmeze pilda de mai înainte a Sfântului Nicodim Aghioritul), „elitiștii” noștri de azi încearcă să-l defaime, murdărindu-l cu numele de „scolastic”. Implicațiile pomenitelor critici sunt limpezi: dacă nu putem avea încredere în asemenea mari învățători ortodocși precum Fericitul Augustin și Episcopul Teofan, cum am putea noi ceilalți, creștinii ortodocși obișnuiți, să înțelegem complexitatea învățăturii ortodoxe? „Adevărata învățătură” a Bisericii trebuie să fie atât de subtilă, încât nu poate fi „cu adevărat” înțeleasă decât de cei câțiva ce au diplome în teologie de la academiile ortodoxe moderniste unde „renașterea patristică” este în plină înflorire sau diferite alte atestate de „autentici gânditori patristici”.

Însă asupra numitei „elite patristice” apasă o ciudată autocontradicție: limbajul, tonul și întreaga abordare a unor astfel de probleme sunt atât de apusene (uneori chiar „iezuite“!), încât te și miri de orbirea lor atunci când încearcă să critice ceea ce le aparține și lor în mare măsură. Abordarea „apuseană” a teologiei, supra-raționalismul de care într-adevăr a suferit Fericitul Augustin (dar nu și Episcopul Teofan), excesul de încredere în deducțiile minții noastre supuse greșelii – toate fac parte în așa măsură din fiecare dintre oamenii de astăzi, încât e adevărată prostie să pretinzi că ar fi o problemă ce aparține *altcuiva*, și nu în primul rând nouă înșine. De am avea măcar o părțică din adâncă și adevărata *Ortodoxie a inimii* (spre a împrumuta un cuvânt al Sfân-

tului Tihon din Zadonsk), pe care atât Fericitul Augustin cât și Episcopul Teofan o aveau din plin, am fi mult mai puțin înclinați să le exagerăm erorile și vinile, reale sau închipuite.

Îndreptătorii învățaturii lui Augustin nu au decât să-și continue lucrarea, dacă așa doresc; dar să o facă cu mai multă dragoste, mai multă milă, mai multă *ortodoxie*, mai multă înțelegere a adevărului că Fericitul Augustin se află în același cer spre care toți năzuim, de nu voim cumva să tăgăduim ortodoxia tuturor Părinților ce l-au socotit un Sfânt ortodox, începând cu primii Părinți din Galia, trecând prin Sfinții Fotie al Constantinopolului, Marcu al Efesului, Dimitrie al Rostovului, și până la recepții și prezenții dascăli ai Ortodoxiei, în frunte cu Arhiepiscopul Ioan Maximovici. Și este cel puțin un lucru necuviincios și îndrăzneț a vorbi în chip necinstitor despre un Părinte pe care Biserica și Părinții ei l-au iubit și proslăvit. „Corectitudinea” noastră – chiar când este într-adevăr așa de „corectă” cum credem că este – nu poate scuza o asemenea lipsă de respect. Creștinii ortodocși ce continuă să-și exprime și acum înțelegerea harului și a păcatului strămoșesc într-un limbaj influențat de Fericitul Augustin nu se lipsesc de harul Bisericii; fie ca aceia ce sunt mai „corecți” în înțelegerea lor să se teamă să nu piardă harul din pricina mândriei.

De la prima publicare a studiului de față a apărut o replică romano-catolică: am fost acuzați că încercăm să-l „furăm” pe Fericitul Augustin de la latini! Nu: Fericitul Augustin a aparținut întotdeauna Bisericii Ortodoxe, singura care i-a evaluat cum se cuvine atât greșelile cât și măreția. Romano-catolicii nu au decât să gândească ce doresc despre el; noi am încercat doar să scoatem în evidență locul pe care l-a ocupat întotdeauna în Biserica Ortodoxă și în inimile credincioșilor ortodocși.

Pentru rugăciunile Sfântului Ierarh Augustin și ale tuturor Sfinților Tăi, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, miluiește și mântuiește pe noi! Amin.

*Ieromonahul Serafim
Sfintele Paști, 1980*

Locul Fericitului Augustin în Biserica Ortodoxă

Prin Dumnezeiasca Pronie, în vremea noastră creștinismul ortodox s-a întors iarăși în Apusul ce se despărțise de el acum vreo 900 de ani. Mișcarea aceasta, care la început era în cea mai mare parte lucrarea inconștientă a emigranților din ținuturile ortodoxe, a fost recunoscută mai apoi ca o mare favoare pentru locuitorii Apusului însuși; vreme de câteva decenii mișcarea convertiților apuseni la Ortodoxie a sporit mereu, devenind astăzi un fenomen obișnuit.

Astfel, pe măsură ce Ortodoxia prindea noi rădăcini în Apus, devenind din nou „băștinașă“ în aceste ținuturi, printre convertiții apuseni a avut loc o firească sporire a conștientizării fostei moșteniri ortodoxe a Apusului, îndeosebi cea a Sfinților și Părinților primelor veacuri creștine, mulți dintre ei cu nimic inferiori contemporanilor lor răsăriteni, care cu toții respiraseră și răspândiseră mireasma adevăratului creștinism ce s-a pierdut în chip atât de tragic în Apusul de mai târziu. Dragostea și cinstirea arătată de Arhiepiscopul Ioan Maximovici (1896-1966) Sfinților apuseni a slujit în mod deosebit la trezirea interesului față de ei și a ușurat așa-zisa lor „reabsorbție“ în curentul principal al Ortodoxiei.

Pentru majoritatea Sfinților apuseni nu au existat nici un fel de probleme; pe măsură ce viețile și scrierile lor erau redescoperite, creștinii ortodocși se bucurau tot mai mult să afle că duhul deplin al creștinismului răsăritean fusese cândva în mare măsură și al Apusului. Într-adevăr, această redescoperire prevestește numai lucruri bune pentru continua dezvoltare a unei sănătoase și echilibrate Ortodoxii în Apus.

Dar în privința câtorva Părinți apuseni au apărut „complicații“ datorate în special unor dispute dogmatice din primele veacuri creștine; evaluarea acelor Părinți fusese diferită în Răsărit și în Apus, iar pentru creștinii ortodocși era esențial să cunoască semnificația lor în ochii *ortodocșilor*, iar nu în cei ai romano-catolicilor.

Cel mai însemnat dintre Părinții „controversați“ din Apus este, fără îndoială, Fericitul Augustin, Episcopul Ipponiei din Africa de Nord. Socotit în Apus ca unul dintre cei mai importanți Părinți ai Bisericii, ca un suprem „Doctor al Harului“, el a fost întotdeauna privit cu oarecare rezervă în Ră-

sărit. În zilele noastre, mai ales printre convertiții apuseni la Ortodoxie, au apărut două păreri opuse și extreme despre el. Una dintre ele, influențată de părerile romano-catolice, îi dă ceva mai multă importanță ca Părinte al Bisericii decât i-a dat Biserica Ortodoxă în trecut, pe când cealaltă părere tinde să subestimeze importanța sa ortodoxă, unii mergând chiar până acolo încât să-l numească „eretic“. Ambele păreri sunt apusene, neînrădăcinate în tradiția ortodoxă. Pe de altă parte, părerea ortodoxă despre el, susținută permanent de-a lungul timpului atât de către Sfinții Părinți răsăriteni, cât și de cei apuseni (din primele veacuri), nu se îndreaptă spre nici una din extreme, fiind o echilibrată prețuire a sa, dimpreună cu recunoașterea cuvenită atât a indiscutabilei sale măreții cât și a greșelilor sale.

În cele ce urmează vom da un scurt rezumat istoric al evaluării ortodoxe a Fericitului Augustin, subliniind atitudinea feluritelor Sfinți Părinți față de el și intrând în amănunțele învățăturilor sale controversate doar atunci când este necesar spre a lămuri atitudinea ortodoxă față de el. Investigația istorică va sluji și pentru a aduce la lumină abordarea ortodoxă a unor asemenea figuri „controversate“ în general. Când dogmele ortodoxe au fost atacate direct, Biserica Ortodoxă și Părinții ei au răspuns întotdeauna îndată și în chip hotărâtor prin definiții dogmatice corecte și prin anatematizarea celor ce credeau în chip greșit; dar când era vorba de abordări diferite (chiar ale unor subiecte dogmatice), sau chiar de deformări, exagerări sau greșeli făcute cu intenții bune, Biserica avea întotdeauna o atitudine reținută și împăciuitoare. Una este atitudinea Bisericii față de eretici, și cu totul altceva atitudinea ei față de unii Sfinți Părinți ce au greșit întâmplător într-un anumit loc. Vom vedea aceasta în mod ceva mai amănunțit în continuare.

Disputa asupra harului și voii libere

Cea mai aprinsă dintre disputele din jurul Fericitului Augustin, atât în timpul vieții sale cât și după aceea, a fost cea despre har și voia liberă. Fără îndoială, Fericitul Augustin a alunecat într-o deformare a dogmei ortodoxe despre har printr-un anume supra-raționalism pe care-l avea în comun cu mentalitatea latină căreia îi aparținea prin cultură, dacă nu prin sânge. (Prin sânge era african, având ceva din „căldura” emoțională a popoarelor sudice.) Ivan Kireievski, filosof ortodox rus din secolul al XIX-lea, a rezumat foarte bine poziția ortodoxă asupra problemei, dând seamă de cele mai multe dintre lipsurile teologiei Fericitului Augustin. „Nici un Părinte al Bisericii, vechi sau modern, nu a arătat o asemenea dragoste față de înlănțuirea logică a adevărilor precum Fericitul Augustin... Unele dintre operele sale sunt parcă un unic lanț oțelit de silogisme, prinse inseparabil verigă cu verigă. Poate din această pricină a mers uneori prea departe, neluând în seamă unilateralitatea lăuntrică a gândirii sale datorită ordinii ei exterioare; și aceasta în asemenea măsură încât în ultimii ani ai vieții sale a trebuit să scrie el însuși respingeri ale unora dintre afirmațiile sale anterioare.”¹

Referitor la învățătura asupra harului în particular, cea mai concisă evaluare a învățăturii lui Augustin și a lipsurilor ei este poate cea a Arhiepiscopului Filaret al Cernigovului, din manualul său de *Patrologie*: „Când călugării de la Hadrumetum (din Africa) i-au arătat lui Augustin că, după învățătura sa, nu erau datori să facă nevoie și să-și omoare patimile, Augustin a simțit îndreptățirea observației și a început să repete mai des că harul nu nimicește libertatea; dar o asemenea exprimare a învățăturii sale nu schimba aproape nimic din teoria lui Augustin, iar ultimele sale cuvinte nu au fost pe potriva acestui gând. Încrezându-se în propria experiență a unei grele renașteri prin mijlocirea harului, s-a lăsat purtat de simțământul consecințelor sale mai îndepărtate. Astfel, ca osânditor al lui Pelagiu, Augustin este neîndoielnic un mare dascăl al Bisericii; dar apărând adevărul, el însuși nu a fost pe deplin și întotdeauna credincios adevărului.”²

¹ „Despre caracterul civilizației europene”, în *Operele complete* ale lui I. V. Kireievski, vol. 1, Moscova, 1911, pp. 188-189 (în limba rusă).

² Arhiepiscopul Filaret al Cernigovului, *Istoria învățăturii Părinților Bisericii*, vol. 3, St. Petersburg, 1882, pp. 33-34 (în limba rusă).

Istoricii de mai târziu au subliniat adesea dezacordurile dintre Fericitul Augustin și Sfântul Ioan Cassian (contemporanul lui Augustin din Galia, care în vestitele sale *Așezăminte* și *Convorbiri* a dat pentru prima dată în latinește deplina și autentică învățătură răsăriteană despre monahism și viața duhovnicească; el a fost cel dintâi care a criticat în Apus învățătura despre har a lui Augustin); dar adeseori istoricii cu pricina nu au văzut îndeajuns mai profunda conformitate de principiu dintre ei. Unii istorici moderni (A. Harnack, O. Chadwick) au încercat să îndrepte această miopie arătând presupusa „influență” a lui Augustin asupra lui Cassian; iar observația lor, deși este și ea exagerată, ne îndreaptă ceva mai mult către adevăr. Probabil că Sfântul Cassian nu ar fi vorbit așa de elocvent și așa de amănunțit pe tema harului lui Dumnezeu dacă Augustin nu ar fi învățat mai înainte propria doctrină unilaterală. Dar ceea ce este important să ținem minte aici este faptul că dezacordul dintre Cassian și Augustin nu era unul dintre un Părinte Ortodox și un eretic (cum era, de pildă, dezacordul dintre Augustin și Pelagiu), ci mai curând unul dintre doi Părinți Ortodocși ce erau în dezacord doar în privința amănuntelor prezentării uneia și aceleiași învățături. Atât Sfântul Cassian cât și Fericitul Augustin încercau să învețe dogma ortodoxă despre har și voia liberă în opoziție cu erezia lui Pelagiu; dar unul a făcut-o cu deplina profunzime a tradiției teologice răsăritene, pe când celălalt a alunecat într-o oarecare deformare a aceleiași învățături datorită abordării sale prea raționaliste.

Oricine știe că Fericitul Augustin a fost cel mai fățiș oponent din Apus al ereziei lui Pelagiu, care tăgăduia necesitatea harului lui Dumnezeu pentru mântuire; dar se pare că puțini sunt conștienți că Sfântul Cassian (a cărui învățătură a fost desemnată de către învățații romano-catolici moderni cu numele cu totul nedrept de „semi-pelagianism”) era el însuși un dușman nu mai puțin aprig al lui Pelagiu și al învățăturii sale. În ultima sa lucrare, *Împotriva lui Nestorie*, Sfântul Cassian leagă strâns învățăturile lui Nestorie și Pelagiu (amândoi osândiți de către al Treilea Sinod Ecumenic de la Efes din 431) și îi critică vehement pe amândoi împreună, învinovățind pe Nestorie de a fi „căzut în asemenea viclene și hulitoare necinstiri, încât se pare că, în nebunia ta, ai întrecut pe însuși Pelagiu, cel ce a întrecut aproape pe oricine cu necinstirea” (*Împotriva lui Nestorie*, V, 2). Tot în cartea menționată Sfântul Cassian citează pe larg documentul presviterului pelagian Leporie din Ipponia, în care acesta se lepăda în mod public de erezia sa; acest document care, afirmă Sfântul Cassian, cuprinde „mărturisirea de credință a tuturor catholicilor”¹ împotriva ereziei pelagiene, a fost încuviințat de către episcopii din Africa (inclusiv Augustin) și a fost probabil scris de Augustin însuși, care era per-

¹ În contextul vremii, cuvântul „catholic” (=universal, sobornicesc, sau chiar „drept-credincios”, în opoziție cu ereticii), nu avea înțelesul cuvântului „romano-catolic” de astăzi, de aceea am preferat să-l ortografiem în românește cu „th”. (*n. tr.*)

sonal răspunzător de întoarcerea lui Leporie (*Împotriva lui Nestorie*, I, 5-6). Într-un alt pasaj al aceleiași cărți (VII, 27), Sfântul Cassian îl citează pe Fericitul Augustin ca pe una dintre principalele autorități patristice în ceea ce privește dogma Întrupării (dar cu o rezervă ce va fi menționată mai jos). Este limpede că în apărarea Ortodoxiei, și îndeosebi împotriva ereziei pelagiene, Cassian și Augustin se aflau de aceeași parte, deosebindu-se în apărarea lor doar în privința amănuntelor.

Greșeala fundamentală a lui Augustin era *supraevaluarea* locului harului în viața creștinească și *subevaluarea* locului ocupat de voia liberă. El a fost împins către această exagerare, cum bine spunea Arhiepiscopul Filaret, de propria experiență a convertirii, dimpreună cu supra-raționalismul cugetului său latinesc ce l-a făcut să încerce să definească chestiunea mult prea precis. Totuși Augustin *nu a tăgăduit* niciodată voia liberă; într-adevăr, de câte ori era întrebat, o apăra întotdeauna și-i critica pe cei ce „preamăresc harul în așa măsură încât tăgăduiesc libertatea voii omenești și, ceea ce este și mai grav, susțin că în ziua judecății Dumnezeu nu va da fiecărui om după faptele sale“ (Scrisoarea 214, către Egumenul Valentin de la Hadrumetum). În câteva din scrierile sale apărarea voii libere nu este cu nimic mai prejos decât cea a Sfântului Cassian. De pildă, în tâlcuirea la Psalmul 102 („Pe Cel ce vindecă toate bolile tale“), Augustin scrie: „El te vindecă, dar tu trebuie să dorești să te vindeci. El vindecă cu totul pe orice neputincios, dar nu pe cel ce nu primește vindecarea“. Chiar faptul că Augustin însuși era un Părinte apusean călugăr, că și-a întemeiat propriile obști monahale atât pentru bărbați cât și pentru femei și a scris pravile de mare autoritate pentru monahi, arată în mod sigur că în practică a înțeles însemnătatea nevoinței ascetice, care e de negândit fără voia liberă. Deci în general, și mai ales atunci când trebuie să dea sfaturi practice nevoitorilor creștini, Augustin învață într-adevăr dogma ortodoxă despre har și voia liberă – atât cât îi îngăduie limitele concepției sale teologice.

Însă în tratatele sale teoretice, în special cele anti-pelagiene, care i-au ocupat ultimii ani ai vieții, atunci când intră în discutarea logică a întregii problematice a harului și voii libere alunecă adesea într-o exagerată apărare a harului ce pare a lăsa prea puțin loc libertății omenești. Haideți deci să punem în paralel unele aspecte ale învățaturii sale cu învățătura deplin ortodoxă a Sfântului Ioan Cassian.

În tratatul său *Despre certare și har*, scris în 426 sau 427 pentru călugării de la Hadrumetum, Fericitul Augustin scrie (cap. 17): „Îndrăzniți a zice că și atunci când Hristos s-a rugat ca să nu piară credința lui Petru, ea totuși ar fi pierit dacă Petru ar fi voit să piară? Ca și cum Petru ar fi putut cumva să voiască altfel decât a dorit Hristos ca el să voiască.“ Avem aici o vădită exagerare; simțim că lui Augustin îi *scapă* ceva în descrierea realității harului și voii libere. Sfântul Ioan Cassian, vorbind despre celălalt verhovnic al Apostolilor,

Sfântul Pavel, ne furnizează această „dimensiune lipsă”: „El spune: *Și harul Lui, care este la mine, nu deșert s-a făcut; ci mai mult decât toți aceia m-am ostenit, însă nu eu, ci harul lui Dumnezeu care este cu mine* (I Cor. 15, 10)¹. Când zice: *m-am ostenit*, arată truda propriei voințe; când zice *însă nu eu, ci harul lui Dumnezeu*, dă la iveală puterea dumnezeieștii ocrotiri; când zice *cu mine*, recunoaște că harul lucrează împreună cu el atunci când nu este trândav ori fără de grijă, ci când lucrează și se trudește“ (*Convorbiri*, XIII, 13). Poziția lui Cassian este echilibrată, dând importanța cuvenită atât harului cât și libertății; poziția lui Augustin este unilaterală și incompletă, exagerând în mod inutil harul și dând astfel prilej speculării cuvintelor sale de către gânditorii ulteriori ce nu gândeau deloc în termeni ortodocși și astfel au putut ajunge (ca în jansenismul secolului XVII) la concepția unui „har de neînvins“ pe care omul trebuie să-l primească, fie că vrea sau nu.

O exagerare asemănătoare a fost făcută de Augustin în privința a ceea ce teologii latini de mai târziu aveau să numească „harul prealabil“ – harul care „premerge“ sau „vine înainte“ și însuflă trezirea credinței în om. Augustin admite că el însuși a avut o părere greșită despre acest subiect înainte de hirotonia sa ca episcop: „Mă aflam într-o greșală asemănătoare, gândind că credința prin care credem în Dumnezeu nu este darul lui Dumnezeu, ci se află în noi de la noi înșine, și că prin ea dobândim darurile lui Dumnezeu prin care să trăim cumpătat și drept și cinstitor în această lume. Căci nu credeam că credința este precedată de harul lui Dumnezeu... ci socoteam că trebuința primirii Evangheliei atunci când ni se propovăduiește este propria noastră faptă și ne vine de la noi înșine“ (*Despre predestinarea Sfinților*, cap. 7). Greșeala de tinerețe a lui Augustin este într-adevăr pelagianism, fiind rezultatul unui exces de raționalism în apărarea voii libere, făcând din ea ceva autonom, în loc de a o socoti *împreună-lucrătoare* cu harul lui Dumnezeu; dar el o atribuie incorect Sfântului Cassian (care a mai fost pe nedrept acuzat în Apus de a fi învățat că harul se dă în funcție de meritul omului), iar apoi Augustin însuși a căzut în exagerarea opusă, atribuind *tot* ce ține de trezirea credinței harului Dumnezeiesc.

Pe de altă parte, adevărata învățătură a Sfântului Cassian, care este învățătura Bisericii Ortodoxe, era ca un fel de mistificare pentru cugetul latin. Putem vedea acest lucru la unul dintre ucenicii Fericitului Augustin din Galia, anume Prosper din Acvitania, cel dintâi care l-a atacat pe Sfântul Cassian în mod direct.

Acestui Prosper, ca și unui anume Ilarie (nu Sfântul Ilarie din Arles, care era de acord cu Sfântul Cassian), le-a trimis Augustin ultimele două tratate anti-pelagiene, „Despre predestinarea sfinților“ și „Despre darul stăruinței“ –

¹ Toate citatele biblice sunt date în traducerea românească după *Biblia sau Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și a celei nouă*, Ediția Sfântului Sinod, București, 1914 (n. tr.).

lucrări unde Augustin critica ideile Sfântului Cassian așa cum i-au fost înfățișate într-un rezumat făcut de Prosper. După moartea lui Augustin în 430, Prosper a ieșit în față ca apărătorul învățaturii sale în Galia, iar prima sa acțiune importantă a fost scrierea unui tratat, „Împotriva autorului *Convorbirilor*“ (*Contra Collatorum*), cunoscut și sub titlul *Despre har și voia liberă*. Tratatul nu este altceva decât o respingere pas cu pas a faimoasei Convorbiri a XIII-a a Sfântului Cassian, unde tratează în chipul cel mai amănunțit problema harului.

Încă din primele rânduri se vede foarte clar că Prosper este adânc jignit de faptul că învățătorul său a fost criticat deschis în Galia: „Sunt unii destul de îndrăzneți spre a susține că harul lui Dumnezeu, prin care suntem creștini, nu a fost apărut cum se cuvine de către Episcopul Augustin, de sfântă pomenire; nici nu încetează să lovească cu neînfrânate ponegriri cărțile sale alcătuite împotriva ereziei pelagiene“ (cap. 1). Dar mai presus de toate Prosper este exasperat de ceea ce găsește a fi o rușinoasă „contradicție“ în învățătura lui Cassian; iar perplexitatea lui (întrucât este un credincios ucenic al lui Augustin) ne dezvăluie natura greșelii lui Augustin.

Prosper găsește că într-una din părțile celei de-a XIII-a Convorbiri Cassian învață „corect“ despre har (și îndeosebi despre „harul premergător“) – adică exact ca Fericitul Augustin. „La începutul convorbirii învățătura sa nu se deosebea de adevărata evlavie, și ar fi meritat o dreaptă și onorabilă recunoaștere, de nu s-ar fi abătut, în primejdioasa și vătămătoarea ei înaintare, de la îndreptățirea sa de început. Căci, după asemuirea cu plugarul, cu care seamăna pe cel ce trăiește sub har și credință și a cărui lucrare, zicea el, este fără de roadă până ce e ajutat în toate de către Dumnezeiasca întărire, aducea o foarte catholică propoziție, zicând: «De unde urmează cu limpezime că începutul nu doar al faptelor noastre, ci și al gândurilor bune, este de la Dumnezeu; El este cel ce insuflă în noi începutul voinii sfinte și ne dă puterea și iscusința de a plini acele lucruri pe care cu dreptate le dorim» (...) Iar mai apoi, după ce învața că toată sânguința întru virtute cere harul lui Dumnezeu, adăuga pe bună dreptate: Așa cum toate aceste lucruri nu pot fi neconținut dorite de noi fără Dumnezeiasca insuflare, tot așa fără ajutorul Lui ele nu pot fi nicidecum aduse la îndeplinire»“ (*Contra Collatorum*, 2, 2).

Dar apoi, după aceste citate și altele similare care, într-adevăr, îl arată pe Sfântul Cassian ca pe un dascăl al universalității harului nu mai puțin elocvent decât Fericitul Augustin (și tocmai de aceea unii cred că a fost „influențat“ de Augustin), Prosper urmează: „În acest loc, printr-un fel de neînțeleasă contradicție, se aduce o propoziție în care se învață că mulți vin la har fără har și, de asemenea, că unii, din înzestrările voii libere, au această dorință de a căuta, a întreba și a bate...“ (cap. 2, 4). (Adică îl acuză pe Sfântul Cassian de aceeași eroare pe care Fericitul Augustin admite că a făcut-o el însuși în anii de înce-

put.) „O, învățătorule catholic, de ce îți lepezi spusele, de ce te întorci la înceșoșatul întunerice al minciunii și te depărtezi de lumina prealimpedelui adevăr? (...) În ce te privește, tu nu ești cu totul într-un gând nici cu ereticii, nici cu catholicii. Cei dintâi privesc începutul oricărei drepte lucrări a omului ca ținând de voia slobodă; pe când noi (catholicii) credem neconținut că începutul gândurilor bune își are obârșia la Dumnezeu. Tu ai găsit o a treia nepovestită cale, de neprimit pentru amândouă părțile, prin care nici nu ajungi la vreo înțelegere cu dușmanii, nici nu rămâi într-un cuget cu noi“ (cap. 2, 5 și 3, 1).

Tocmai această „a treia nepovestită cale“ este învățătura ortodoxă despre har și voia liberă, ce avea să fie cunoscută mai târziu ca *sinergia* sau *împreună-lucrarea* harului dumnezeiesc și a libertății omenești, nici una dintre părți nelucrând independent sau autonom. Sfântul Cassian, credincios plinătății adevărului, înfățișează uneori una din părți (libertatea omenească), alteori cealaltă (harul Dumnezeiesc); pentru cugetul suprarationalist al lui Prosper aceasta este o „neînțeleasă contrazicere“. Sfântul Cassian învață: „Despre ce altceva ni se vorbește în toate aceste [citate din Scriptură], dacă nu despre harul lui Dumnezeu și libertatea voinței noastre? Căci omul poate chiar și prin propria lucrare să ajungă să caute virtutea, dar are întotdeauna nevoie de ajutorul Domnului“ (*Convorbiri*, XIII, 9). „Este o mare problemă a ști care din care se trage: adică dacă Dumnezeu se milostivește de noi pentru că noi am arătat mai întâi un început de bunăvoință, sau primim începutul bunăvoinței pentru că Dumnezeu este milostiv. Mulți, crezând acestea în parte, și spunând mai mult decât este drept, au fost prinși în multe și potrivnice rătăcirii“ (*Convorbiri*, XIII, 11). „Căci acestea două, harul și voia slobodă, par a fi cu adevărat potrivnice una față de cealaltă; dar și una, și cealaltă sunt în armonie. Iar noi tragem încheierea că, pentru evlavie, trebuie să le primim deopotrivă pe amândouă, căci de am îndepărta de la om pe vreuna din ele ne-am arăta stricători ai rânduielii și credinței Bisericii“ (*Convorbiri*, XIII, 11).

Ce răspuns profund și senin la o problemă la care teologii apuseni (și nu numai Fericitul Augustin) nu au fost nicicând în stare să dea un răspuns potrivit! Pentru *experiența creștină*, și îndeosebi pentru experiența monahală în numele căreia vorbește Sfântul Cassian, nu există nici o „contradicție“ în împreună-lucrarea libertății și harului; numai logica omenească găsește „contradicție“ atunci când încearcă să înțeleagă problema în chip mult prea abstract și rupt de viață. Însuși felul cum Fericitul Augustin, în opoziție cu Sfântul Cassian, înfățișează dificultatea problemei dezvăluie deosebirea profunzimii răspunsurilor lor. Augustin nu face decât să recunoască că este „o problemă care e foarte anevoioasă și pe care puțini o pot înțelege“ (Scrisoarea 214, către egumenul Valentin de la Hadrumetum), arătând astfel că pentru el este vorba doar de o încuietorie problemă *intelectuală*; pe când pentru Sfântul Cassian este vorba de o taină adâncă, al cărei adevăr se cunoaște prin experiență. La

sfârșitul celei de-a XIII-a Convorbiri, Sfântul Cassian arată că în învățătura sa urmează „tuturor Părinților sobornicești care au învățat desăvârșirea inimii nu prin deșarte certuri de cuvinte, ci cu fapta și cu lucrarea“ (asemenea referiri la „deșarte certuri“ sunt punctul cel mai apropiat de o critică efectivă a eminentului Episcop al Ipponiei la care își îngăduie să ajungă); și își încheie întreaga Convorbire asupra „sinergie“ harului și libertății cu următoarele cuvinte: „De este vreo altă subțire înțelegere a dovedirii și judecării omenești ce pare a se împotrivi acestei tâlcuiri, ea trebuie mai degrabă ocolită, decât adusă înainte întru nimicirea credinței; fiindcă în ce chip lucrează Dumnezeu toate în noi, și în același timp toate se pot pune pe seama voii slobode, nu poate pricepe pe deplin nici cugetul, nici judecata omenească“ (*Convorbiri*, XIII, 18).

Învățătura despre predestinare

Cea mai gravă dintre exagerările în care a căzut Fericitul Augustin prin învățătura sa despre har se află în ideea sa despre *predestinare*. Este ideea pentru care e atacat cel mai des și este singura idee din operele sale care, grosolan răstălmăcită, a produs cele mai înspăimântătoare urmări în cugetele necumpătate ce nu mai erau ținute în frâu de ortodoxia gândirii sale în general. Trebuie totuși să fim conștienți că pentru cei mai mulți oameni de azi cuvântul „predestinare“ e înțeles de obicei în sensul său calvinist de mai târziu (vezi mai jos), iar cei ce nu au studiat problema sunt uneori înclinați să-l învinovățească pe Augustin însuși de o asemenea monstruoasă erezie. Trebuie deci spus de la începutul discuției că Fericitul Augustin nu a învățat cu siguranță despre „predestinare“ în felul cum o înțeleg astăzi majoritatea oamenilor; ceea ce a făcut el – la fel ca și în restul învățăturii sale despre har – a fost să înfățișeze învățătura *ortodoxă* despre predestinare într-un mod exagerat, ușor predispus la răstălmăcire.

Concepția ortodoxă despre predestinare se găsește în învățătura Sfântului Pavel: *Că pe cei ce mai înainte i-a cunoscut, mai înainte i-a și rânduit să fie asemenea chipului Fiului Său... Iar pe cei ce mai înainte i-a rânduit, pe aceștia i-a și chemat; iar pe cei ce i-a chemat, pe aceștia i-a și îndreptățit; iar pe cei ce i-a îndreptățit, pe aceștia i-a și proslăvit* (Rom. 8, 29-30). Aici Sfântul Pavel vorbește despre cei mai înainte cunoscuți și mai înainte rânduiți (predestinați) de către Dumnezeu pentru slava veșnică, înțelegându-se, în întregul context al învățăturii creștine, că predestinarea cuprinde și alegerea liberă a cuiva de a fi mântuit; aici vedem din nou raina sinergiei, a împreună-lucrării lui Dumnezeu cu omul. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie în Tâlcuirea sa la acest pasaj (Cuvântul 15 la Romani): „Apostolul vorbește aici despre înainte-cunoștință, pentru ca nu totul să se pună pe seama chemării... Că de ar fi fost de ajuns chemarea singură, atunci de ce nu s-au mântuit toți? Pentru aceea zice că mântuirea celor chemați se săvârșește nu prin singură chemarea, ci și prin înainte-cunoștință, iar chemarea însăși nu este de neocolit sau silnică. Așadar toți au fost chemați, ci nu toți au ascultat“. Iar Episcopul Teofan Zăvorâtul deslușește încă și mai mult: „Privitor la faptele libere [predestinarea lui Dumnezeu] nu le împiedică libertatea și nu le face săvârșitoare fără voie ale hotărârilor sale. Faptele libere sunt mai înainte văzute de Dumnezeu ca libere; El vede întregul drum al unei persoane libere și însumarea de obște a tuturor faptelor sale. Și văzând

aceasta, hotărăște ca și cum ele s-ar fi și împlinit... Nu faptele unui om liber sunt urmarea predestinării, ci predestinarea însăși este urmarea făptuirii libere“ (*Tâlcuire la Romani*, cap. 1-8, Moscova, 1890, p. 532, în limba rusă).

Însă supra-raționalismul lui Augustin îi cerea să încerce să cerceteze taina mai îndeaproape și să „explice“ aparentele ei dificultați pentru logica obișnuită. (Dacă cineva se numără printre cei „predestinați“, mai trebuie să se străduiască pentru mântuirea sa? Dacă nu se numără printre ei, poate să renunțe la orice fel de strădanie?) Nu e nevoie să îl urmăim în felul său de a gândi, ci doar să observăm că el însuși a simțit dificultatea poziției sale și adeseori a găsit că e nevoie să se justifice și să-și amendeze învățătura astfel încât să nu fie „răstălmăcită“. Într-adevăr, în tratatul său *Despre darul stăruinței* notează: „Și totuși învățătura aceasta nu trebuie propovăduită credincioșilor în asemenea chip încât să pară unei mulțimi neiscusite sau oamenilor cu o înțelegere mai zăbavnică a fi într-o oarecare măsură tăgăduită chiar de către propovăduirea ei“ (cap. 57) – cu siguranță o remarcabilă recunoaștere a „complexității“ fundamentalei învățături creștine! „Complexitatea“ acestei învățături (complexitate care, în trecut fie spus, e adesea resimțită de către convertiții apuseni la credința ortodoxă până ce dobândesc o anume experiență în trăirea efectivă în chip ortodox) apare doar la cei ce au încercat s-o „rezolve“ în mod intelectual; învățătura ortodoxă despre împreună-lucrarea lui Dumnezeu și a omului, despre trebuința nevoinței ascetice și despre nestrămutata voie a lui Dumnezeu ca *toți* să se mântuiască (I Tim. 2, 4) este de-ajuns spre a destrăma inutilele complicații pe care logica omenească le introduce în problema cu pricina.

Concepția intelectualistă a lui Augustin despre predestinare, cum și-a dat seama el însuși, tindea să producă păreri greșite în privința harului și voii libere în cugetele unora dintre ascultătorii săi. Se pare că părerile cu pricina deveniseră obișnuite la puțini ani după moartea lui Augustin, iar unul dintre marii Părinți din Galia a găsit că este nevoie să le combată. Sfântul Vincențiu din Lerin, teolog de la marea mănăstire din insula de pe coasta de sud a Galiei, renumit pentru credincioșia sa față de învățăturile răsăritene în general și îndeosebi față de învățătura despre har a Sfântului Cassian, a scris în 434 *Commonitoria*, spre a combate „lumeștile înnoiri“ ale feluritelor erezii ce atacaseră Biserica. Printre pomenitele noutăți el critica concepția unui anumit grup de oameni ce „îndrăzneau să făgăduiască în învățătura lor că în biserica lor – adică cercul lor restrâns – se găsește o mare și deosebită și cu totul personală formă a harului dumnezeiesc; că acesta este dat în chip dumnezeiesc, fără vreun chin, sârguință sau trudă din partea lor, tuturor oamenilor ce aparțin adunării lor, chiar dacă nu-l cer, nu-l caută sau nu bat. Astfel, născuți de mâini îngerești – adică păziți de îngereasca ocrotire – ei nu pot nicicând să poticnească de piatră piciorul lor, adică nu se pot sminti niciodată“ (*Commonitoria*, cap. 26).

Există încă o lucrare din aceeași perioadă ce cuprinde critici similare: *Întâmpinările lui Vincențiu (Obiectiones)*, ce este probabil opera aceluiași Sfânt Vincențiu din Lerin. Este o culegere de „deducții logice“ din afirmațiile Fericitului Augustin la care, neîndoindu-l, orice creștin drept-credincios ar fi trebuit să se împotrivescă: „Dumnezeu este pricina păcatelor noastre“, „pocăința este nefolositoare celui predestinat să moară“, „Dumnezeu a făcut cea mai mare parte a neamului omenesc pentru osânda veșnică“ etc.

Dacă criticile celor două cărți s-ar îndrepta împotriva lui Augustin personal (pe care Sfântul Vincențiu nu-l pomenește cu numele în *Commonitoria*), ele ar fi cu totul nedrepte. Augustin nu a propovăduit niciodată *o astfel de* învățătură despre predestinare, care pur și simplu desființează tot rostul nevoinței ascetice; el însuși, așa cum am văzut, a găsit că este nevoie să se ridice împotriva celor ce „preamăresc harul în așa măsură încât tăgăduiesc libertatea voii omenesci“ (Scrisoarea 214), și cu siguranță s-ar fi aflat de partea Sfântului Vincențiu împotriva celor pe care acesta din urmă i-a criticat. Totuși criticile Sfântului Vincențiu sunt într-adevăr valabile atunci când se îndreaptă (cu îndreptățire) împotriva urmașilor necumpătați ai lui Augustin – cei ce au deformat învățătura lui într-o direcție neortodoxă și, neglijând toate explicațiile lui Augustin, au învățat că harul lui Dumnezeu este lucrător fără efortul omenesc.

Din nefericire însă, există un loc din învățătura lui Augustin despre har, și în particular despre predestinare, unde el cade într-o greșală gravă, ce a dat apă la moară „deducțiilor logice“ făcute de eretici pornind de la învățătura lui. În concepția lui Augustin despre har și libertate afirmația Apostolului că Dumnezeu *voiește ca toți oamenii să se mântuiască* (I Tim. 2, 4) nu poate fi literal adevărată; dacă Dumnezeu „predestinează“ doar pe unii spre a fi mântuiți, atunci El trebuie să *voiască* ca numai unii să se mântuiască. Aici logica omenească eșuează din nou în înțelegerea tainei adevărului creștinătății. Dar Augustin, credincios logicii sale, trebuie să „explice“ pasajul din Scriptură în chip consecvent cu întreaga sa învățătură despre har, astfel că zice: „*El voiește ca toți oamenii să se mântuiască* se spune astfel ca prin aceasta să se înțeleagă toți cei predestinați, căci între ei se află tot felul de oameni“ (*Despre certare și har*, cap. 44). Astfel el tăgăduiește de fapt că Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mântuiască. Mai rău, consecvența logică a gândirii sale îl duce până acolo încât ajunge să învețe o predestinare „negativă“ (deși doar în câteva locuri) – o predestinare la osânda veșnică, lucru cu totul străin Scripturilor. El vorbește clar de un „soi de oameni predestinați pieirii“ (*Despre desăvârșirea omului întru dreptate*, cap. 13), iar mai apoi zice: „Celor pe care i-a rânduit mai dinainte morții celei veșnice le este și cel mai drept răsplătitor cu pedeapsă“ (*Despre suflet și obârșia lui*, cap. 16).

Dar și aici trebuie să avem grijă să nu citim în cuvintele lui Augustin interpretările ulterioare date lor de către Calvin. În învățătura sa Augustin nu susține defel că Dumnezeu determină sau voiește ca vreun om să *facă rău*;

întregul context al gândirii lui arată limpede că nu a crezut un asemenea lucru și adesea a tăgăduit o astfel de învinuire, uneori cu vădită exasperare. Astfel, la întâmpinarea că „atunci când cineva se leapădă de credință greșeala este numai a lui dacă cedează și se învoiește cu ispita care este pricina lepădării sale de credință” (ca obiecție la învățătura că Dumnezeu *determină* pe om să se lepede de credință), Augustin a găsit că nu e nevoie să dea alt răspuns decât „*Cine o tăgăduiește?*” (*Despre darul stăruinței*, cap. 46). Câteva decenii mai târziu, un ucenic al Fericitului Augustin, Fulgentius din Ruspe, interpretând învățătura menționată, zice: „Presupun că pasajul Sfântului Augustin în care afirmă că sunt anumiți oameni predestinați pieirii nu trebuie luat în nici un alt înțeles, fără numai în privința *pedepsirii* lor, iar nu a păcatului: nu a răului pe care cu nedreptate îl săvârșesc, ci a pedepsei pe care cu dreptate o vor suferi” (*Ad Monimum*, I, 1). Deci doctrina lui Augustin despre „predestinarea la moartea veșnică” nu afirmă că Dumnezeu *voiește* sau *determină* pe vreun om să se lepede de credință sau să facă rău, nici să fie osândit la iad de către voința arbitrară a lui Dumnezeu, fără nici o legătură cu libera alegere de către om a binelui sau răului; ci mai curând afirmă că Dumnezeu *voiește* osândirea celor ce fac răul liberi și de bunăvoie. Dar aceasta nu este totuși învățătura ortodoxă iar doctrina lui Augustin despre predestinare, chiar cu toate amendamentele, rămâne încă mult prea predispusă să rătăcească oamenii.

Învățătura lui Augustin a fost înfățișată cu destul de mult timp înainte ca Sfântul Cassian să-și fi scris *Convorbirile*, și este vădit la cine se gândește acesta din urmă când, în cea de-a XIII-a Convorbire, dă răspunsul ortodox clar la eroarea cu pricina: „Căci de *voiește* ca nici măcar unul din cei mici ai Săi să nu piară, cum ne-am putea închipui fără cumplită hulă că nu *voiește* îndeobște ca toți oamenii să se mântuiască, ci numai *câțiva* în loc de *toți*? Deci cei ce pier, împotriva voii Lui pier” (*Convorbiri* XIII, 7). Augustin nu ar fi putut să primească o asemenea învățătură, fiindcă *absolutizase* în chip fals harul, neputând concepe că ceva s-ar putea întâmpla împotriva voii lui Dumnezeu; dar în învățătura ortodoxă despre sinergie se dă un loc mai adevărat tainei libertății omenești, care poate alege într-adevăr să nu primească ceea ce Dumnezeu a voit pentru ea și la care neconțent o cheamă.

Doctrina predestinării (nu în înțelesul limitat al lui Augustin, ci în înțelesul fatalist dat ei de către ereticii de mai târziu) a avut un viitor jalnic în Apus. Ea a avut cel puțin trei răbufniri: la mijlocul veacului al V-lea presbiterul Lucidus a propovăduit o predestinare absolută, atât la mântuire cât și la osândire, puterea lui Dumnezeu împingând în mod irezistibil pe unii la bine, iar pe alții la rău – deși s-a pocăit de învățătura sa după ce a fost combătut de Sfântul Faust, Episcopul de Rhegium (Riez), vrednic ucenic al lui Vincențiu de Lerin și al Sfântului Cassian, și după ce a fost osândit de Sinodul local din Arles pe la anul 475; în veacul al IX-lea călugărul saxon Gottschalk a reaprins

disputa, afirmând două predestinări „absolut asemănătoare“ (una la mântuire și alta la osândire), tăgăduind libertatea omenească ca și voința lui Dumnezeu de a mântui pe toți oamenii și stârnind astfel o violentă dispută în imperiul francilor; iar în timpurile moderne, Luther, Zwingli și îndeosebi Calvin au propovăduit cea mai extremă formă de predestinare: că Dumnezeu a zidit pe unii oameni ca „vase ale mâniei“ pentru păcat și osândă veșnică, și că mântuirea și osândirea sunt date de Dumnezeu după bunul Său plac, fără a ține seama de faptele oamenilor. Deși Augustin însuși nu a propovăduit nimic de felul acestor sumbre și cu totul necreștinești doctrine, totuși obârșia lor ultimă este clară, și chiar Enciclopedia Catolică (ediția 1911, foarte grijulie în apărarea ortodoxiei lui Augustin) o recunoaște: „Obârșia predestinației eretice poate fi regăsită în neînțelegerea și răstălmăcirea părerilor Sfântului Augustin legate de veșnica alegere și condamnare. Însă numai după moartea sa s-a ivit această erezie în Biserica din Apus, pe când cea din Răsărit a fost ferită în mod remarcabil de extravaganțele menționate“ (vol. XII, p. 376). Este deci cât se poate de limpede că Răsăritul a fost ferit de ereziile cu pricina tocmai de către învățătura Sfântului Cassian și a Părinților Răsăriteni care au învățat drept despre har și libertate, nelăsând loc „răstălmăcirilor“ învățaturii.

Iată deci că exagerările Fericitului Augustin din învățătura sa despre har au fost destul de serioase și au avut urmări jalnice. Dar să nu exagerăm și noi și să-l găsim vinovat de părerile extreme pe care ereticii notorii și dușmanii săi i le-au atribuit, nici să aruncăm asupra lui toată vina pentru ivirea acestor erezii; o asemenea concepție nu ține seama de natura reală a desfășurării istoriei intelectuale. Nici cel mai mare dintre gânditori nu-și poate exercita influența într-un vacuum intelectual; motivul răbufnirii periodice a predestinaționismului extrem în Apus (și nu în Răsărit) nu a fost în primul rând învățătura lui Augustin (care era doar un pretext și o justificare aparentă), ci mai curând mentalitatea hiper-raționalistă ce a fost întotdeauna prezentă la popoarele din Apus: în cazul lui Augustin ea a produs exagerări la un gânditor fundamental ortodox, pe când în cazul lui Calvin, de pildă, ea a produs o dezgustătoare erezie la un om ce era cu adevărat departe de Ortodoxie ca gândire și simțire. Dacă Augustin și-ar fi propovăduit învățătura în Răsărit și în grecește, erezia predestinaționismului nu ar fi existat, sau cel puțin nu ar fi avut vastele consecințe ale ereziilor apusene; caracterul neraționalist al cugetului răsăritean nu ar fi tras nici un fel de concluzii din exagerările lui Augustin și îndeobște le-ar fi acordat mai puțină atenție decât a făcut-o Apusul, văzând în el ceea ce Biserica Ortodoxă de azi continuă să vadă: un preacinstit Părinte al Bisericii, nu fără greșeli, ce se numără mai degrabă în urma marilor Părinți ai Răsăritului și ai Apusului.

Dar spre a vedea mai limpede acest lucru, acum, după ce am cercetat oarecum amănunțit natura celei mai controversate dintre învățăturile sale, să ne întoarcem către părerile Sfinților Părinți ai Răsăritului și Apusului despre Fericitul Augustin.

Părerile din Galia veacului al V-lea

Punctul de plecare al cercetării noastre trebuie să fie părerea Părinților din Galia veacului al V-lea, căci acolo învățătura sa despre har a cunoscut cea dintâi și cea mai aprigă contestare. Am văzut cât de ascuțit a fost criticată învățătura lui Augustin (sau cea a ucenicilor săi) de către Sfântul Cassian și Sfântul Vincențiu; însă cum a fost privit Augustin în acea vreme de către ei și de către ceilalți? Pentru a răspunde la întrebare trebuie să ne ocupăm încă puțin de învățătura despre har ca atare și de asemenea să vedem cum au fost siliți s-o modifice ucenicii lui Augustin ca răspuns la criticile Sfântului Cassian și ale adepților săi.

Istoricii controverselor asupra harului din Galia veacului al V-lea au observat foarte bine cât de blândă a fost ea în comparație cu disputele împotriva lui Nestorie, Pelagiu și alți eretici notorii; ea a fost privită întotdeauna ca o dispută *din interiorul Bisericii*, iar nu ca o dispută a Bisericii cu ereticii. Nimeni nu-l numește vreodată pe Augustin eretic, și nici Augustin nu aplică acest nume celor ce l-au criticat. Tratatul scris „împotriva lui Augustin” sunt exclusiv opera ereticilor (precum dascălul pelagian Iulian), iar nu a Părinților Ortodocși.

Prosper din Acvitania și Ilarie, în scrisorile lor către Augustin în care îl înștiințează despre părerile Sfântului Cassian și ale altora (publicate ca Scrisorile 225 și 226 din operele lui Augustin), observă că deși aceștia îi critică învățătura despre har și predestinare, în alte lucruri sunt în întregime de acord cu el și sunt mari admiratori ai săi. La rândul său Augustin, publicându-și cele două tratate de răspuns la criticile respective, se referă la criticii săi ca la „acei frați ai noștri pentru folosul cărora poartă de grijă evlavioasa voastră dragoste”, ale căror părerii despre har „îi deosebesc din plin de rătăcirea pelagienilor” (*Despre predestinarea sfinților*, cap. 2). Iar în încheierea ultimului său tratat, cu smerenie, el își oferă părerile judecării Bisericii: „Fie ca aceia ce socotesc că mă aflu în greșeală să cerceteze iarăși și iarăși cu grijă cele spuse aici, ca nu cumva să greșească ei înșiși. Iar dacă cu ajutorul celor ce citesc scrierile mele mă fac nu doar mai înțelept, ci și mai desăvârșit, recunosc îndurarea lui Dumnezeu față de mine” (*Despre darul stăruinței*, cap. 68). Cu siguranță că Fericitul Augustin nu a fost nicicând un „fanatic” în exprimarea dezacordurilor doctrinare cu frații săi creștini ortodocși; iar în problema harului, tonul său gingaș și generos a fost îndeobște împărtășit și de potrivnicii săi.

Chiar Sfântul Cassian în cartea sa *Împotriva lui Nestorie* îl folosește pe Augustin ca pe una dintre cele opt autorități patristice ale sale asupra dogmei În-

trupării lui Hristos, citând două din lucrările lui (VII, 27). Este adevărat că nu se referă la Augustin cu cuvintele de mare laudă pe care le rezervă Sfântului Ilarie din Poitiers („bărbat înzestrat cu toate virtuțile și harurile“, cap. 24), Sfântului Ambrozie („vestitul preot al lui Dumnezeu care, nelăsând vreodată mâna Domnului, a strălucit pururea ca un giuvaer pe degetul lui Dumnezeu“, cap. 25), sau Fericitului Ieronim („dascălul catholicilor, ale cărui scrieri ca dumnezeiești luminători în toată lumea strălucesc“, cap. 26). El îl numește doar „Augustin preotul (*sacerdos*) din Ipponia Regiensis“ și, neîndoielnic, face astfel fiindcă îl privește pe Augustin ca pe un Părinte cu o autoritate mai mică decât ceilalți. Ceva similar se poate vedea la Părinții Răsăriteni de mai târziu care deosebesc între „dumnezeiescul“ Ambrozie și „fericitul“ Augustin, și tocmai de aceea Augustin e numit de obicei în Răsărit „fericitul“ până în ziua de azi (denumire ce va fi explicată mai jos). Rămâne însă faptul că Sfântul Cassian l-a privit pe Augustin ca pe o autoritate într-o problemă unde nu erau implicate părerile sale despre har – adică ca pe un Părinte Ortodox, iar nu ca pe un eretic sau o persoană a cărei învățătură este îndoielnică sau poate fi disprețuită. Tot așa, există o culegere de învățături ale lui Augustin asupra Treimii și Întrupării ce au ajuns până la noi sub numele Sfântului Vincențiu din Lerin – ceea ce arată din nou că în alte domenii Augustin era acceptat ca dascăl ortodox chiar de către cei ce s-au împotrivit învățaturii sale despre har.

La scurt timp după moartea Fericitului Augustin (nu mult după 430), Prosper din Acvitalia a făcut o călătorie la Roma și a cerut o părere autorizată de la Papa Celestin împotriva celor ce îl criticau pe Augustin. Papa nu s-a pronunțat asupra problemelor dogmatice implicate, dar a trimis o scrisoare episcopilor din Galia de sud cu ceea ce pare a fi fost părerea predominantă și în același timp „oficială“ despre Augustin în Apus în acea vreme: „Cu Augustin, pe care toți oamenii de pretutindeni l-au iubit și cinstit, am fost întotdeauna într-o părtășie. Să înceteze dar acest duh de defăimare care, din nefericire, este în creștere“.

Însă învățătura despre har a lui Augustin a continuat într-adevăr să pricinuiască tulburare în Biserica Galiei de-a lungul veacului al V-lea. Totuși cele mai înțelepte minți din ambele părți ale controversei au vorbit cu cumpătare. Astfel, chiar Prosper din Acvitalia, principalul ucenic al lui Augustin în primii ani de după moartea celui din urmă, admite într-una din lucrările sale scrise în apărarea lui („Răspunsuri la *Capitula Gallorum*“, VIII) că Augustin a vorbit prea aspru (*durius*) când a spus că Dumnezeu nu a voit ca toți oamenii să se mântuiască. Iar lucrarea sa mai târzie (cam de pe la 450), *Chemarea tuturor neamurilor* (*De vocatione omnium gentium*), dezvăluie faptul că propria învățătură s-a cumințit considerabil înainte de moartea sa. (Unii s-au îndoit de tradiționala atribuire a cărții lui Prosper, dar erudiția mai recentă a confirmat că el este autorul – vezi traducerea lui Prosper făcută de P. de Letter.)

Cartea își propune ca țintă „să cerceteze ce înfrânare și cumpătare se cuvine să păstrăm în vederile noastre asupra acestor păreri potrivnice“ (Cartea I, 1), iar autorul încearcă cu adevărat să exprime adevărul despre har și mântuire în așa fel încât să mulțumească amândouă părțile și, de este cu puțință, să pună capăt disputei. În particular, el subliniază că harul nu-l *silește* pe om, ci lucrează în armonie cu voia liberă a omului. Exprimând esența învățaturii sale, el scrie: „Dacă lăsăm cu totul deoparte orice gâlceavă ce se ivește în focul certurilor necumpătate, este limpede că trebuie să păstrăm ca sigure trei lucruri din această problemă. Întâi, trebuie să mărturisim că Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vie. Al doilea, nu poate fi îndoială că toți cei ce ajung cu adevărat la cunoștința adevărului și la mântuire o fac nu în virtutea propriilor merite, ci cu ajutorul lucrător al dumnezeiescului har. Al treilea, trebuie să recunoaștem că înțelegerea omenească nu e în stare să pătrundă adâncurile judecăților lui Dumnezeu“ (Cartea a II-a, 1). Aceasta e în esență versiunea „reformulată“ (și considerabil îmbunătățită) a doctrinei lui Augustin care până la urmă a ieșit biruitoare la Sinodul de la Orange, 75 de ani mai târziu, și a pus capăt controverselor¹.

Cel mai important dintre Părinții Galiei după Sfântul Cassian, care a susținut învățătura ortodoxă despre sinergie, a fost Sfântul Faust din Lerin, mai apoi episcop de Rhegium (Riez). El a scris un tratat „Despre harul lui Dumnezeu și voia liberă“ în care a atacat atât pe „vătmătorul dascăl Pelagiu“ pe de-o parte, și „rătăcirea predestinaționismului“ (avându-l în minte pe presviterul Lucidus) pe de altă parte. Asemeni Sfântului Cassian, el a văzut harul și libertatea ca fiind paralele, harul lucrând întotdeauna împreună cu voia omenească pentru mântuirea omului. El compara voia liberă cu „un fel de cârlig micuț“ ce atinge și agață harul – imagine ce nu avea darul să-i împace pe augustinienii rigizi ce insistau asupra unui „har premergător“ absolut. Scriind despre cărțile lui Augustin într-o scrisoare către diaconul Graecus el observă că până și „la cel mai învățat om se află lucruri ce pot fi socotite a fi îndoielnice“; dar este întotdeauna respectuos cu persoana lui Augustin și îl numește *beatissimus pontifex Augustinus*, „preafericitul ierarh Augustin“. Sfântul Faust ținea și prăznuirea zilei adormirii Fericitului Augustin, iar scrierile lui cuprind și o omilie pentru această sărbătoare.

Însă chiar și blândețile exprimări ale marelui Părinte au fost socotite supărătoare de către augustinienii stricți, precum africanul Fulgențiu din Ruspe care a scris tratate despre har și predestinare împotriva Sfântului Faust, iar îndelungmocnita controversă a continuat. Putem vedea concepția ortodoxă asupra controverselor la sfârșitul veacului al V-lea, în culegerea de biografii a presviterului Ghennadie din Marsilia, *Viețile oamenilor iluștri* (continuarea cărții Fericitului

¹ Vezi Prosper din Acvitalia, *Chemarea tuturor neamurilor*, trad de P. de Letter, S.J., The Newman Press, Westminster, Maryland, SUA, 1952.

Ieronim cu același nume). Ghennadie, în tratatul său *Despre dogmele bisericesti*, se arată a fi ucenic al Sfântului Cassian în problema harului și voii libere, iar comentariile sale asupra principalilor participanți ne dă o idee destul de exactă asupra felului cum au privit problema apărătorii Sfântului Cassian din Apus la peste cincizeci de ani de la moartea lui Augustin și a lui Cassian.

Despre Sfântul Cassian, Ghennadie spune (cap. 62): „El a scris din experiență și a vorbit cu putere, sau, ca să zic mai limpede, cu înțeles în spatele cuvintelor și cu lucrare în spatele vorbirii. El a acoperit întreg câmpul poveștelor făptuitoare pentru călugării de toate felurile.“ Urmează o listă a lucrărilor sale, cu fiecare Convorbire pomenită pe nume, ceea ce face ca acest capitol să fie unul dintre cele mai lungi din carte. Nu se spune nimic în mod special despre învățătura sa despre har, dar Sfântul Cassian este limpede înfățișat ca un Părinte Ortodox.

Despre Prosper, pe de altă parte, Ghennadie scrie: (cap. 85): „Socotesc a fi a sa o carte anonimă împotriva anumitor lucrări ale lui Cassian pe care Biserica lui Dumnezeu le găsește folositoare, dar pe care el le stigmatizează ca vătămatoare; și de fapt unele dintre părerile lui Cassian și Prosper despre harul lui Dumnezeu și voia liberă se deosebesc unele de altele“. Aici este afirmată în mod special ortodoxia învățaturii despre har a lui Cassian, iar învățătura lui Prosper e aflată a fi deosebită de ea; cu toate acestea, critica aplicată lui Prosper este blândă.

Despre Sfântul Faust, Ghennadie scrie (cap. 86): „Acesta a scos o minunată carte, *Despre harul lui Dumnezeu prin care ne mântuim*, unde învață că harul lui Dumnezeu întotdeauna pofteste, premerge și ajută voia noastră și orice câștig ar putea dobândi libertatea voii, căci evlavioasa ei lucrare nu este propriul ei merit, ci darul harului.“ Iar mai încolo, după ce comentează alte cărți ale sale: „Acest preaminunat învățător este crezut cu înflăcărare și admirat.“ E limpede că Ghennadie îl apără pe Sfântul Faust ca pe un Părinte Ortodox, și îl apără îndeosebi de învinuirea (adusă adesea și împotriva Sfântului Cassian) că tăgăduiește „harul premergător“. Adepții lui Augustin nu puteau înțelege că învățătura ortodoxă a sinergiei nu tăgăduiește defel „harul premergător“, ci învață doar despre *împreună-lucrarea* sa cu voia liberă. Ghennadie (și însuși Sfântul Faust) au avut grijă să afirme în chip deosebit această credință în „harul premergător“.

Să vedem acum ce are de spus Ghennadie despre Augustin însuși. Trebuie reamintit că lucrarea sa a fost scrisă în anii 480 sau 490, când controversa în jurul învățaturii despre har a lui Augustin era veche de vreo șaiszeci de ani, când exagerările doctrinei sale fuseseră înfățișate și discutate din plin și când dureroasele urmări ale exagerărilor sale se vedeau în deja osânditul predestinaționism al lui Lucidus.

„Augustin al Ipponiei, Episcop din Ipponia Regiensis, bărbat vestit în întreaga lume pentru învățătura sa atât sacră cât și lumească, neprihănit în credință, curat cu viețuirea, a scris lucrări atât de numeroase încât nici nu se pot aduna

toate. Căci cine este acela ce se poate lăuda că are toate scrierile sale, ori cine citește cu atâta răbdare încât să citească tot ceea ce a scris el?" La această laudă adusă lui Augustin, unele manuscrise adaugă aici o critică: „Pentru aceea, din pricina multei sale vorbiri, s-a adevărit zisa lui Solomon, „Din vorba multă nu vei scăpa de păcat“ (cap. 39). Critica adusă lui Augustin (fie că aparține lui Ghennadie însuși ori unui copist de mai târziu) nu e mai puțin blândă decât cea a Sfinților Cassian și Faust, arătând doar că învățătura lui Augustin nu a fost desăvârșită. E limpede că purtătorii de cuvânt ai deplinei învățături ortodoxe asupra harului din Galia veacului al cincilea nu l-au privit pe Augustin decât ca pe un mare dascăl și Părinte, deși au găsit necesar să-i scoată în evidență greșelile. Aceasta a continuat să fie atitudinea ortodoxă față de Augustin până în ziua de azi.

Pe la începutul veacului al VI-lea controversa despre har s-a concentrat asupra criticării învățăturii Sfântului Faust, al cărui „mic cârlig“ al voii libere continua să tulbure pe supra-raționaliștii urmași ai lui Augustin. Până la urmă întreaga controversă a luat sfârșit, în mare parte prin eforturile unui bărbat a cărui poziție deosebită favoriza o împăcare definitivă a celor două tabere. Sfântul Chesarie, Mitropolitul din Arles, era un vlăstar al mănăstirii din Lerin, unde era cel mai aspru nevoitor și următor al învățăturii monahicești a Sfântului Faust, pe care nu a încetat vreodată a-l numi sfânt; dar în același timp îl admira și îndrăgea mult pe Fericitul Augustin, și la sfârșit avea să-și dobândească cererea pe care o făcuse lui Dumnezeu, ca să moară în ziua adormirii lui Augustin (a murit în ajun, la 27 august 543). Sub cârmuirea sa, în 529 s-a convocat Sinodul de la Orange, cu 14 episcopi prezenți, care a aprobat 25 de canoane ce dădeau o versiune oarecum modificată a învățăturii Fericitului Augustin asupra harului. Expresiile exagerate ale lui Augustin despre natura aproape irezistibilă a harului au fost ocolite cu grijă, nespunându-se absolut nimic despre învățătura sa despre predestinare. În mod semnificativ, doctrina „predestinării la rău“ (pe care unii au dedus-o ca pe o „concluzie logică“ din „predestinarea spre moarte“ a lui Augustin) a fost osândită în chip deosebit, iar adepții ei („de este vreunul care voiește a crede un atât de rău lucru“) au fost afurisiți.

Învățătura ortodoxă a Sfântului Cassian și a Sfântului Faust nu a fost citată la Sinod, dar nici nu a fost osândită; învățătura lor despre sinergie a rămas pur și simplu neînțeleasă. Libertatea voinței omenești a fost desigur păstrată, dar în cadrul supra-raționalistei concepții apusene despre har și natură. Învățătura lui Augustin a fost corectată, dar deplinătatea mai profunde a învățăturii răsăritene nu a fost recunoscută. Iată de ce învățătura Sfântului Cassian apare astăzi ca o mare descoperire pentru căutătorii apuseni ai adevărului creștinesc – nu fiindcă învățătura lui Augustin, în forma sa modificată, este „greșită“ (căci ea învață adevărul atât cât se poate de bine în cadrul ei limitat), ci fiindcă învățătura Sfântului Cassian este o mai profundă și mai deplină înfățișare a adevărului.

Părerile veacului al VI-lea în Răsărit și în Apus

De îndată ce controversa asupra harului a încetat să mai tulbure Apusul (căci Răsăritul i-a dat prea puțină atenție, învățătura sa fiind sigură și nesupușă atacurilor), reputația lui Augustin a rămas statornicită: era un mare Părinte al Bisericii, bine cunoscut și respectat în întregul Apus, și mai puțin cunoscut, dar totuși respectat în Răsărit.

Păreră despre el în Apus se poate vedea din referirile făcute de Sfântul Grigorie Dialogul, Papă al Romei, un Părinte Ortodox recunoscut în Răsărit la fel ca și în Apus. Într-o scrisoare către Innochenție, Prefect al Africii, Sfântul Grigorie scrie (având în minte îndeosebi tâlcuirile lui Augustin la Scriptură): „De voiți a vă sătura cu hrană aleasă, citiți scrierile fericitului Augustin, compatriotul vostru, și nu cereți pleava noastră în locul grânelor sale celor alese“ (*Epistole*, Cartea a X-a, 37). Altundeva Sfântul Grigorie îl numește „Sfântul Augustin“ (*Epistole*, Cartea a II-a, 54).

În Răsărit, unde erau prea puține motive pentru a se discuta despre Augustin (ale cărui scrieri erau încă puțin cunoscute), păreră despre Fericitul Augustin se poate vedea cel mai limpede o dată cu însemnatul prilej din acest veac când Părinții din Răsărit și din Apus s-au strâns laolaltă la cel de-al Cincilea Sinod Ecumenic, adunat la Constantinopol în 553. În Actele Sinodului numele lui Augustin e pomenit de câteva ori. Astfel, în timpul primei ședințe a Sinodului s-a citit în fața Părinților adunați scrisoarea Sfântului Împărat Iustinian ce cuprindea următorul pasaj: „Mărturisim iarăși că ținem cu tărie hotărârile celor Patru Sinoade și urmăm în toate sfinților Părinți, Athanasie, Vasile cel Mare, Grigorie al Constantinopolului, Chiril, Augustin, Proclu, Leon și scrierilor lor despre dreapta credință“ (*Cele Șapte Sinoade Ecumenice*, ediția Eerdmans, p. 303).

Din nou, în Orosul final al Sinodului, unde Părinții invocă autoritatea Fericitului Augustin într-o anumită chestiune, se vorbește despre el astfel: „S-au citit câteva epistole ale lui Augustin, de cuvioasă pomenire, cel ce a luminat cu strălucire între episcopii africani...“ (*ibid.*, p. 309).

În sfârșit, Papa Vigilius al Romei, care se afla la Constantinopol dar refuzase să ia parte la Sinod, în „Epistola Decretală“ pe care a publicat-o câteva luni mai târziu (pe când încă se afla la Constantinopol), primind până la ur-

mă Sinodul, a luat drept pildă pentru propria retractare pe Fericitul Augustin, despre care a vorbit în acești termeni: „Este vădit că Părinții noștri, și în-deosebi fericitul Augustin, cel ce cu adevărat a strălucit în Dumnezeieștile Scripturi și a fost un maestru al elocinței romane, a retractat unele din scrierile sale și a îndreptat unele din spusele sale, adăugând cele ce lipseau și pe care mai apoi le-a descoperit“ (*ibid.*, p. 322).

Se vedește deci că în veacul al VI-lea Fericitul Augustin era recunoscut ca un Părinte al Bisericii despre care se vorbea în termeni de mare laudă – laudă ce nu era micșorată de recunoașterea faptului că uneori învățătura sa a fost imprecisă și a trebuit să se corecteze singur.

În veacurile următoare pasajul din epistola Sfântului Împărat Iustinian, unde îl numără pe Augustin între principalii Părinți ai Bisericii, a fost citat de scriitorii latini în disputele teologice cu Răsăritul (textul Actelor acestui Sinod păstrându-se numai în latinește), tocmai cu intenția de a dovedi autoritatea lui Augustin și a altor Părinți apuseni în Biserica Universală. Vom vedea în continuare felul cum principalii Părinți răsăriteni ai acestor veacuri l-au primit pe Fericitul Augustin ca pe un Părinte Ortodox și în același timp ne-au transmis corecta atitudine ortodoxă față de Părinții de felul lui Augustin ce au căzut în felurite greșeli.

Veacul al IX-lea. Sfântul Fotie cel Mare

Teologia Fericitului Augustin (dar de data aceasta nu teologia harului) a ajuns a fi controversată în Răsărit pentru prima dată în veacul al IX-lea, în legătură cu faimoasa ceartă asupra lui *Filioque* (învățătura despre purcederea Duhului Sfânt „și de la Fiul“, iar nu numai din Tatăl, cum Răsăritul a învățat întotdeauna). Era pentru prima dată când vreo parte a teologiei lui Augustin era supusă unei amănunțite cercetări de către un Părinte grec (Sfântul Fotie) în Răsărit; Părinții din Galia ce i s-au împotrivit în problema harului, deși învățau în duh răsăritean, au trăit cu toții în Apus și au scris în latină.

Controversa asupra lui *Filioque* în veacul al IX-lea este un subiect vast despre care s-a publicat recent o instructivă carte¹. Aici ne vom ocupa doar de atitudinea Sfântului Fotie față de Fericitul Augustin. Atitudinea cu pricina este în principiu aceeași ca și a Părinților din Galia veacului al V-lea, dar Sfântul Fotie explică mai amănunțit care este concepția ortodoxă în privința unui mare și sfânt Părinte care a greșit.

Într-una din lucrările sale, „Epistola către Patriarhul Acvileii“ (care era unul dintre principalii apologeți ai lui *Filioque* în Apus sub domnia lui Carol cel Mare), Sfântul Fotie răspunde la câteva întâmpinări. La afirmația că: „Marele Ambrozie, Augustin, Ieronim și alții au scris că Duhul Sfânt purcede și de la Fiul“, Sfântul Fotie răspunde: „Dacă zece sau chiar douăzeci de Părinți au spus aceasta, 600 și încă mult mai mulți nu au spus-o. Cine oare necinstește pe Părinți? Oare nu aceia care, închizând întreaga evlavie a câtorva Părinți în puține cuvinte și așezându-i împotriva sinoadelor, îi vor mai bine pe aceștia, iar nu cinul cel fără de număr (al celorlalți Părinți)? Sau cei ce aleg ca apărători ai lor pe Părinții cei mulți? Cine îi necinstește pe sfinții Augustin, Ieronim și Ambrozie? Oare nu acela ce îi silește să grăiască împotriva celui de obște Stăpân și Învățător? Sau poate acela care, nefăcând nimic de acest fel, dorește ca toți să urmeze hotărârea Stăpânului de obște?“

Apoi Sfântul Fotie prezintă o întâmpinare tipică pentru mult prea frecvența și îngust-logica mentalitate latină: „Dacă ei au învățat bine, atunci oricine îi socotește ca Părinți trebuie să le primească cugetele, dar de nu au vorbit în chip cinstitor, trebuie să fie lepădați cu totul dimpreună cu ereticii“. Răs-

¹ Richard Haugh, *Photius and the Carolingians*, Nordland, Belmont, Massachusetts, 1975.

punsul Sfântului Fotie dat acestei concepții raționaliste este un model pentru adâncimea, sensibilitatea și mila cu care adevărata Ortodoxie îi privește pe cei ce au rățacit cu bună-credință: „Oare nu au fost împrejurări tulburi ce au silit pe mulți Părinți în parte să se rostească în chip nedeslușit, în parte să vorbească potrivit cu împrejurările, sub loviturile dușmanilor, iar uneori și din omenească neștiință, căreia și ei erau supuși? (...) Dacă unii au vorbit în chip nedeslușit, sau pentru vreo pricină neștiută nouă s-au abătut chiar de la calea cea dreaptă, dar nu au fost întrebați și nimeni nu i-a îndemnat să afle adevărul, îi primim în rândul Părinților ca și cum nu ar fi spus acel lucru, din pricina dreptății viețuirii lor și alesei lor virtuți și credințe, fără greș în alte privințe. Însă nu urmăim învățătura lor în care se abat de la calea adevărului... Noi însă, care știm că unii dintre Sfinții noștri Părinți și dascăli s-au abătut de la credința dogmelor celor adevărate, nu luăm ca învățatură acele locuri unde ei s-au abătut, ci îmbrățășăm oamenii. La fel și cu oricine dintre cei învinovați de învățătura că Duhul purcede de la Fiul, nu primim ceea ce se împotrivesc cuvântului Domnului, dar nu-i lepădăm din rândul Părinților.”¹

În tratatul său de mai târziu pe tema purcederii Duhului Sfânt, *Mystagogia*, Sfântul Fotie vorbește în același duh despre Augustin și ceilalți care au rățacit în privința lui *Filioque* și-l apără din nou pe Augustin de cei ce în chip mincinos vor a-l face să stea împotriva predaniei Bisericii, îndemnând pe latini să acopere greșeala Părintelui lor „cu tăcere și recunoștință” (*Photius and the Carolingians*, pp. 151-153).

Învățătura Fericitului Augustin despre Sfânta Treime, la fel ca învățătura lui despre har, și-a greșit ținta nu atât fiindcă ar fi fost greșită într-un punct anume; dacă el ar fi cunoscut deplina învățatură răsăriteană despre Sfânta Treime, probabil că nu ar fi învățat că Duhul purcede „și de la Fiul”. Mai curând el a abordat întreaga dogmă dintr-un punct de vedere diferit – unul „psihologic” –, ce nu era la fel de potrivit ca abordarea răsăriteană în înfățișarea adevărului despre cunoașterea noastră de Dumnezeu; aici, ca și în cazul harului și al altor învățături de credință, îngusta abordare latină nu e atât „greșită”, cât „limitată”. Câteva veacuri mai târziu, marele Părinte răsăritean, Sfântul Grigorie Palama, a fost în stare să scuze unele din formulările latine ale purcederii Duhului Sfânt (atâta vreme cât nu era vorba de purcederea *Ipostasului* Duhului Sfânt), adăugând: „Nu trebuie să ne purtăm cu necuviință, certându-ne în deșert pentru cuvinte.”² Însă chiar și cei ce au învățat incorect despre purcederea *Ipostasului* Duhului Sfânt (cum credea Sfântul Fotie că a învățat Fericitul Augustin), dacă au învățat astfel înainte ca subiectul să fi fost discutat

¹ *Ibidem*, pp. 136-137. Unele pasaje au fost adăugate din traducerea rusească a Arhiepiscopului Filaret al Cernigovului, *op. cit.*, vol. 3, pp. 254-255.

² Vezi J. Meyendorff, *A Study of Gregory Palamas*, The Faith Press, Londra, 1964, pp. 231-232.

amănuțit în Biserică și învățătura ortodoxă să le fi fost limpede înfățișată, trebuie tratați cu îngăduință și să „nu-i lepădăm din rândul Părinților“.

Trebuie să adăugăm că Fericitul Augustin însuși a meritat din plin iubitoarea îngăduință arătată de Sfântul Fotie față de greșeala sa. În concluzia la cartea sa *Despre Treime*, el scria: „Doamne, Unule Dumnezeu, Dumnezeu Treime, orice aș fi spus în aceste cărți care este de la Tine, fie încuviințat de către cei ce sunt ai Tăi; iar de este ceva de la mine, fie-mi iertat atât de Tine cât și de cei ce sunt ai Tăi“.

Deci în veacul al IX-lea, când o altă gravă greșală a Fericitului Augustin a fost dată la iveală și a devenit subiect de controversă, Răsăritul Ortodox a continuat să-l privească ca pe un Sfânt și un Părinte.

Veacurile de mai târziu: Sfântul Marcu al Efesului

În veacul al XV-lea, la Sinodul „Unionist“ de la Florența a apărut o situație similară cu cea din timpul Sfântului Fotie: latinii îl citau pe Augustin ca autoritate (uneori pe nedrept) în sprijinul învățaturii lor asupra unor doctrine foarte diferite, precum *Filioque* și purgatoriul, iar un mare teolog al răsăritului le-a răspuns.

În primul lor cuvânt adresat grecilor în sprijinul focului curățitor al purgatoriului latinii au înfățișat textul scrisorii Sfântului Împărat Iustinian către Părinții de la al Cincilea Sinod Ecumenic (citat mai sus) spre a dovedi autoritatea ecumenică în Biserică a Fericitului Augustin și a altor Părinți apuseni. La aceasta Sfântul Marcu a răspuns (în *Cuvântul întâi despre focul curățitor*, cap. 7): „Întâi de toate, voi ați adus înainte anumite cuvinte de la al Cincilea Sinod Ecumenic ce statornesc să urmăim în toate pe acei Părinți ale căror graiuri voiți a le aduce înainte, și să primim deplin cele spuse de ei; între aceștia se numără Augustin și Ambrozie care, pe cât se pare, învață mai deslușit decât alții despre focul curățitor. Dar aceste cuvinte nu ne sunt cunoscute, fiindcă noi nu avem cartea cu Actele aceluia Sinod, și iată de ce vă cerem să ne-o înfățișați de o aveți cumva scrisă în grecește. Căci suntem foarte mirați că în această scriere Teofil este și el numărat cu ceilalți Dascăli; căci el este pretutindenea cunoscut nu pentru vreun fel de scriere, ci pentru faima cea rea din pricina turbării sale împotriva lui Hrisostom.“¹

Deci Sfântul Marcu protestează doar împotriva primirii lui Teofil ca dascăl al Bisericii, iar nu împotriva lui Augustin sau Ambrozie. Mai apoi în tratatul său (cap. 8-9) Sfântul Marcu cercetează citatele din „fericitul Augustin“ și „dumnezeiescul Părinte Ambrozie“ (distincție păstrată adeseori de către Părinții Ortodocși din veacurile următoare), respingând pe unele și primind pe altele. În alte scrieri ale Sfântului Marcu de la acest Sinod el folosește chiar scrierile lui Augustin ca izvor ortodox (evident din traducerea grecească a unora dintre operele sale, făcută după epoca Sfântului Fotie). În „Răspuns la locurile grele și întrebările înfățișate de Cardinali și alți dascăli latini“ (cap. 3) Sfântul Marcu citează din *Solilocvii* și din *Despre Treime*, numindu-l pe autor

¹ Arhim. Ambrozie Pogodin, *Sf. Marcu al Efesului și unirea de la Florența* (în limba rusă), Jordanville, N.Y., 1963, pp. 65-66. Toate trimiterile se fac la această carte ce cuprinde traducerea rusească completă a scrierilor Sfântului Marcu.

„fericitul Augustin“ și folosindu-i efectiv cuvintele împotriva latinilor de la Sinod (Pogodin, *op. cit.*, pp. 156-158). Într-una din scrieri, *Capetele silogistice împotriva latinilor* (cap. 34), el chiar se referă la „dumnezeiescul Augustin“ când citează iarăși în mod favorabil din lucrarea lui *Despre Treime* (Pogodin, p. 268). Trebuie observat că atunci când Sfântul Marcu citează vreun învățător al latinilor ce nu are vreo autoritate în Biserica Ortodoxă, are grijă să nu-i dea nici un titlu de laudă, fie că e vorba de „fericit“ sau „dumnezeiesc“; astfel Toma d'Aquino este pentru el doar „Toma, dascălul latin“ (*ibid.*, cap. 13; Pogodin, p. 251).

Asemeni Sfântului Fotie, Sfântul Marcu, văzând că teologii latini citau erorile anumitor Părinți împotriva învățaturii Bisericii înseși, a simțit nevoia de a afirma învățătura ortodoxă privitoare la Părinții care greșiseră într-o anumite chestiune. El face acest lucru într-un fel similar cu al sfântului Fotie, dar nu cu referire la Augustin – ale cărui erori încearcă să le îndreptățească și să le pună în cea mai bună lumină cu putință – și nici la vreun alt Părinte apusean, ci la un Părinte răsăritean ce căzuse într-o greșală cu siguranță nu mai puțin gravă decât oricare dintre cele ale lui Augustin. Iată ce scrie Sfântul Marcu:

„În ce privește cuvintele ce ni se aduc înainte de la fericitul Grigorie de Nyssa, ar fi mai bine să le treceți sub tăcere, și nicidecum să ne siliți ca, pentru apărarea noastră, să le dăm pe față. Căci se vede limpede că acest Dascăl a încuviințat dogmele origeniștilor și că statornicește un sfârșit al chinurilor.“ După Sfântul Grigorie, continuă Marcu, „va veni o așezare din nou a tuturor lucrurilor, și chiar a demonilor înșiși, «pentru ca Dumnezeu», zice el, «să fie totul întru toate», cum zice Apostolul. Întrucât cuvintele acestea ne-au fost și ele aduse înainte printre altele, vom răspunde întâi în privința lor, așa cum am primit de la Părinții noștri. Este cu putință ca ele să fie preschimbări și adăugiri făcute de unii eretici și origeniști... Însă dacă Sfântul a susținut într-adevăr o asemenea părere, aceasta se întâmpla atunci când învățătura lui era încă pricină de gâlceavă și nu fusese osândită și lepădată cu hotărâre de către părerea potrivnică, adusă înainte la cel de-al Cincilea Sobor a Toată Lumea; așa încât nu e de mirare că și el, om fiind, a greșit în statornicirea (adevăru-lui), când același lucru s-a întâmplat cu mulți alții înainte de el, precum Iri-neu din Lion, Dionisie din Alexandria și alții... Deci graiurile cu pricina, dacă într-adevăr s-au rostit de către minunatul Grigorie privitor la acel foc, nu arată o curățire aparte [cum ar fi purgatoriul – *n. ed.*], ci statornicesc curățirea de pe urmă și reșezarea de pe urmă a tuturor lucrurilor; însă cu nici un chip ele nu ne încredințează pe noi, care privim judecata de obște a Bisericii și suntem călăuziți de Dumnezeieștile Scripturi, și nu ne uităm la ceea ce fiecare Dascăl a scris ca o părere a lui. Iar dacă oricine altcineva a scris altfel despre focul curățitor, nu este de trebuință să primim“ (*Cuvântul întâi despre focul curățitor*, cap. 11; Pogodin, pp. 68-69).

Este semnificativ faptul că latinii au fost șocați de acest răspuns și l-au însărcinat pe principalul lor teolog, Cardinalul spaniol Juan de Torquemada (unchiul faimosului Mare Inchizitor al Inchiziției Spaniole) să răspundă în numele lor, ceea ce el a făcut cu următoarele cuvinte: „Grigorie de Nyssa, cel ce a fost, fără nici o îndoială, prea mare între Dascăli, ne-a lăsat în chipul cel mai limpede învățătura despre focul curățitor... Dar cele spuse de tine ca răspuns la aceasta, cum că, om fiind, putea să greșească, ni se pare lucru cu totul nemaiauzit; căci Petru și Pavel, ca și ceilalți Apostoli și cei patru Evangheliști, au fost cu toții oameni, ca să nu mai zicem că și Athanasie cel Mare, Vasile cel Mare, Ambrozie, Ilarie și alții dintre cei mari în Biserică au fost și ei oameni și, prin urmare, puteau greși! Nu crezi oare că răspunsul acesta al tău întrece marginile cuviinței? Căci atunci întregul credinței se clatină, și întregul Vechiului și Noului Legământ, lăsat nouă prin oameni, este supus îndoielii fiindcă, după spusele tale, era cu neputință ca ei să nu greșească. Dar atunci ce mai rămâne neclintit în Dumnezeuasca Scriptură? Ce mai rămâne statornic? Recunoaștem și noi că omul poate greși în măsura în care este om și face ceva cu puterile sale; dar dacă este călăuzit de Duhul Sfânt și încercat pe piatra de încercare a Bisericii în acele lucruri ce țin de credința de obște a învățăturii dogmatice, atunci cele scrise de el, susținem noi, sunt absolut adevărate“ (*Răspunsurile latinilor*, cap. 4; Pogodin, pp. 94-95).

Consecința logică a căutării latine a „perfectiunii“ la Sfinții Părinți este, desigur, infailibilitatea papală. Logica poziției menționate este exact aceeași ca și a celor ce protestaseră față de Fotie zicând că dacă Augustin sau alții învățaseră incorect asupra unui punct ei trebuie să fie „lepădați dimpreună cu ereticii“.

În noul său răspuns la aceste afirmații Sfântul Marcu repetă poziția ortodoxă că „este cu puțință ca cineva să fie un Dascăl și în același timp nu tot ceea ce spune el să fie pe deplin adevărat, căci atunci ce nevoie ar mai fi avut Părinții de Soboarele a Toată Lumea?“; iar asemenea învățături particulare (spre deosebire de negreșelnicele Scripturi și Predania Bisericii) „nu trebuie să le credem în chip desăvârșit ori să le primim fără cercetare“. Apoi intră într-o mulțime de amănunte, cu multe citate din opera Sfântului Grigorie de Nyssa, spre a arăta că el a învățat de fapt rătăcirea atribuită lui (nimic mai puțin decât tăgăduirea pedepsei veșnice în iad și susținerea mântuirii de obște), dând apoi ultimul cuvânt, ca o autoritate în materie, chiar lui Augustin.

„Că numai Scripturile canonice sunt fără de greșală mărturisește Fericitul Augustin în cuvintele pe care le scrie lui Ieronim: «Se cuvine a se da o asemenea cinstire și închinare numai cărților Scripturii ce se numesc *canonice*, căci eu sunt deplin încredințat că nici unul dintre cei ce le-au scris nu a greșit cu nimic... Cât despre celelalte scrieri, oricât de mare ar fi fost strălucirea autorilor lor în sfințenie și învățătură, când le citesc, eu nu primesc învățătura lor

ca adevărată numai pe temeiul faptului că ei au fost cei ce au scris și au gândit astfel». Apoi, într-o scrisoare către Fortunatus [continuă Sfântul Marcu, citând din Augustin], el scrie după cum urmează: «Nu trebuie să socotim judecata unui om, chiar dacă acel om ar fi fost ortodox și ar fi avut o mare faimă, ca având aceeași autoritate precum Scripturile canonice, până acolo încât să socotim că nu ne este îngăduit, din pricina respectului pe care-l datorăm unor astfel de oameni, să dezaprobam și să lepădăm ceva din scrierile lor dacă se întâmplă să descoperim că au învățat altceva decât adevărul care, cu ajutorul lui Dumnezeu, a fost atins de alții sau de noi înșine. Iată deci cum sunt eu în privința scrierilor altor oameni; și aș dori ca cititorul să se poarte la fel și în privința scrierilor mele.» (Sfântul Marcu, *Cuvântul al doilea despre focul curățitor*, cap. 15-16; Pogodin, pp. 127-132).

Deci ultimul cuvânt despre Fericitul Augustin îl are Augustin însuși; iar Biserica Ortodoxă l-a tratat într-adevăr de-a lungul veacurilor exact așa cum și-a dorit.

Păreră despre Fericitul Augustin în vremurile moderne

Părinții Ortodocși din vremurile moderne au continuat să-l privească pe Fericitul Augustin în același fel ca și Sfântul Marcu și nu a existat nici o controversă deosebită legată de numele său. În Rusia, cel puțin până în vremea Sfântului Dimitrie al Rostovului (începutul veacului al XVIII-lea), obiceiul de a-l numi „Fericitul Augustin“ ajunsese pe deplin statornicit. Să spunem deci aici câteva cuvinte despre acest titlu.

În primele veacuri ale creștinătății cuvântul „fericit“, cu referire la un om cu viață sfântă, era folosit aproape ca un sinonim al cuvântului „sfânt“. Acest lucru nu era urmarea unei „canonizări“ oficiale – care nu exista în acele veacuri – ci se întemeia mai ales pe cinstirea poporului. Astfel, Sfântul Martin din Tours (sec. IV), un sfânt incontestabil și făcător de minuni, e numit de către scriitorii din vechime, de pildă de către Sfântul Grigorie din Tours (sec. VI), uneori „fericit“ (*beatus*), alteori „sfânt“ (*sanctus*). Și astfel, atunci când Augustin e numit în secolul al V-lea de către Sfântul Faust din Lerin „preafericit“ (*beatissimus*), în secolul al VI-lea, de către Sfântul Grigorie cel Mare, „fericit“ (*beatus*) și „sfânt“ (*sanctus*), iar în secolul al IX-lea, de către Sfântul Fotie, „sfânt“ (*agios*), toate titlurile menționate înseamnă același lucru: faptul că Augustin era recunoscut ca făcând parte dintre cei ce s-au remarcat prin sfințenie și învățătură. De-a lungul acestor veacuri ziua prăznirii lui se ținea în Apus, iar în Răsărit (unde nu se țineau sărbători speciale pentru sfinții apuseni), era privit doar ca un Părinte al Bisericii Sobornicești.

Cam prin vremea Sfântului Marcu al Efesului cuvântul „fericit“ începu-se a fi folosit pentru Părinții cu ceva mai puțină autoritate decât Părinții cei mari; astfel el vorbește despre „fericitul Augustin“, dar „dumnezeiescul Ambrozie“; „fericitul Grigorie al Nyssei“ și „Grigorie Teologul, cel mare între sfinți“; dar nu este în nici un caz consecvent în acest obicei.

Chiar în vremurile moderne cuvântul „fericit“ rămâne oarecum vag în ce privește aplicarea. În accepția rusească cuvântul „fericit“ (*blajennî*) se poate referi atât la marii Părinți în jurul cărora a existat o oarecare controversă (Augustin și Ieronim în Apus, Teodoret al Cirului în Răsărit), dar și la nebunii pentru Hristos (canonizați sau necanonizați) și la oamenii sfinți necanonizați din veacurile mai recente în general. Nici până azi nu există o definiție precisă a ceea ce înseamnă „fericit“ în Biserica Ortodoxă (spre deosebire de Ro-

mano-catolicism, unde „beatificarea“ e un întreg procedeu juridic în sine), și orice „fericit“ ce are un loc recunoscut în calendarul sfinților ortodocși (cum este cazul lui Augustin, Ieronim, Teodoret și al multor nebuni pentru Hristos) poate fi numit și „sfânt“. Însă în practica ortodoxă rusă se aude arareori de „Sfântul Augustin“, și aproape întotdeauna de „Fericitul Augustin“.

În vremurile moderne s-au făcut numeroase traduceri ale scrierilor Fericitului Augustin în grecește și rusește iar el a devenit binecunoscut în Răsăritul Ortodox. Desigur, unele din scrierile sale, cum ar fi tratatele anti-pelagiene și *Despre Treime*, se citesc cu precauție – aceeași precauție cu care credincioșii ortodocși citesc lucrarea Sfântului Grigorie de Nyssa „Despre suflet și Înviere“ ca și alte câteva din scrierile sale.

Marele Părinte rus de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, Sfântul Tihon din Zadonsk, citează din scrierile Fericitului Augustin (îndeosebi din *Solilocvii*) ca de la un Părinte Ortodox – deși, firește, principalele sale izvoare patristice sunt Părinții răsăriteni, mai ales Sfântul Ioan Gură de Aur¹. *Mărturisirile* lui Augustin ocupau un loc de cinste între cărțile duhovnicești ortodoxe din Rusia și chiar au avut un efect decisiv în hotărârea de a părăsi lumea a marelui zăvorât de la începutul veacului al XIX-lea, Gheorghe din Zadonsk. În tinerețe, când se afla în armată și ducea o viață tot mai retrasă, pregătindu-se să intre în mănăstire, a fost așa de mult atras de fiica unui anume colonel, încât a hotărât să o ceară de nevastă. Amintindu-și apoi de ascunsa lui dorință de a părăsi lumea, a ajuns într-o criză de nehotărâre și tulburare, căreia a hotărât să-i pună capăt apelând la scrierea patristică pe care o citea. Iată cum descrie el însuși momentul respectiv: „Mi-a venit gândul să deschid cartea aflată pe masă, cugetând astfel: Am să fac îndată după cum scrie acolo unde se deschide. Am deschis *Mărturisirile* lui Augustin. Am citit: «Cel ce se însoară se îngrijește de femeie, cum va plăcea femeii; cel neînsurat grijește de ale Domnului, cum va plăcea Domnului.» Câtă dreptate are! Ce deosebire! Chibzuieste temeinic, alege calea cea mai bună; nu șovăi, hotărăște, urmează; nimic nu te împiedică. Am hotărât. Inima mi s-a umplut de negrăită bucurie. Sufletul meu se bucura. Și parcă cugetul meu era cu totul cuprins de cerească răpire.”² Experiența sa seamănă bine chiar cu experiența convertirii Fericitului Augustin, când i-a venit în minte să deschidă Epistolele Sfântului Pavel și să urmeze sfatul din primul verset asupra căruia îi vor cădea ochii (*Mărturisiri*, VIII; 12). Trebuie observat că atmosfera duhovnicească a Fericitului Gheorghe din Zadonsk era pe deplin cea a Părinților ortodocși, cum știm din cărțile pe care le citea: Viețile Sfinților, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul, Sfântul Tihon din Zadonsk, tâlcuiri patristice la Scriptură.

¹ Vezi Nadejda Gorodețki, *Saint Tikhon of Zadonsk*, Crestwood, N.Y., 1976, p. 118.

² Ep. Nicodim, *Nevoitori ruși din veacurile XVIII și XIX*, Moscova, 1909, vol. VII, pp. 542-543.

În Biserica Grecească din vremurile moderne situația era cam aceeași. Teologul grec din veacul al XVIII-lea, Evstratie Arghenti, în lucrările sale anti-latine, precum *Tratatul despre pâinea nedospită*, îl folosește pe Augustin ca autoritate patristică, dar observă totuși că Augustin este unul dintre Părinții ce au căzut în unele greșeli – fără ca prin aceasta să înceteze a fi un Părinte al Bisericii¹.

La sfârșitul veacului al XVIII-lea Sfântul Nicodim Aghioritul a inclus Viața Fericitului Augustin în *Sinaxarion* sau *Culegerea Vieților Sfinților*, căci înainte de vremea sa el nu fusese cuprins în calendarele răsăritene și în culegerile de *Vieți* ale Sfinților. Nu era ceva ieșit din comun: Augustin era doar unul dintre multele sute de nume pe care Sfântul Nicodim le-a adăugat la foarte incompletul Calendar Ortodox al Sfinților, din râvna de a da mai multă slavă sfinților lui Dumnezeu. În veacul al XIX-lea, din aceeași râvnă, Biserica Rusă a luat numele lui Augustin din *Sinaxarul* Sfântului Nicodim și l-a adăugat la propriul calendar. Nu era vorba de nici un fel de „canonizare“ a Fericitului Augustin, căci el nu fusese privit niciodată în Răsărit altfel decât ca un Părinte și un Sfânt; era vorba doar de o lărgire a calendarului bisericesc, spre a-l face mai cuprinzător – proces ce se desfășoară și astăzi.

În secolul al XX-lea numele lui Augustin se poate găsi în Calendarele Ortodoxe obișnuite, de obicei la data de 15 iunie (împreună cu Fericitul Ieronim), dar uneori la data adormirii sale, 28 august. Biserica Greacă în întregul ei l-a privit poate cu mai puține rezerve decât Biserica Rusă, cum se poate vedea, de pildă, în calendarul oficial al uneia din Bisericile Grecești de azi ce ține vechiul calendar, unde nu este numit „Fericitul Augustin“, ci „Sfântul Augustin cel Mare“ (*agios Augustinos o megas*).

Însă Biserica Rusă, chiar dacă nu-i acordă titlul de „mare“, are multă dragoste față de el. Arhiepiscopul Ioan Maximovici, când a ajuns episcop însărcinat cu cârmuirea Europei Occidentale, a socotit ca pe o datorie să-i arate o deosebită cinstită (ca și altor Sfinți apuseni); astfel că a pus să se scrie o slujbă specială în cinstea sa (care nu existase până atunci în Mineiele slave), slujbă ce a fost aprobată de Sinodul Episcopilor Bisericii Ruse din afara Rusiei, sub cârmuirea Mitropolitului Anastasie. Arhiepiscopul Ioan săvârșea această slujbă în fiecare an, oriunde se întâmpla să se afle în ziua prăznuirii Fericitului Augustin.

Poate că cea mai echilibrată apreciere critică a Fericitului Augustin din vremurile recente se află în *Patrologia* Arhiepiscopului Filaret al Cernigovului, din care am citat de mai multe ori. „El a avut cea mai mare influență asupra epocii sale și a celor următoare. Dar în parte nu a fost înțeles, în parte el însuși nu și-a înfățișat gândurile în chip precis și a dat prilej de dispute“ (vol.

¹ Vezi Timothy Ware, *Eustratius Argenti*, Oxford, 1964, pp. 126, 128.

III, p. 7). „Fiind înzestrat cu o gândire raționalistă și belșug de simțire, Dascălul din Ipponia nu avea în aceeași măsură și o gândire metafizică; în lucrările sale există multă ingenuitate, dar prea puțină originalitate în gândire, multă strictețe logică, dar nu multe idei cu adevărat înalte. De asemenea, nu i se poate atribui o erudiție teologică prea aprofundată. Augustin a scris despre orice, întocmai ca Aristotel, pe când lucrările sale cele mai bune ar fi putut fi, și au fost, doar cercetările sistematice asupra unor subiecte și reflecțiile sale morale... Cea mai de seamă însușire a lui este adâncă și sincera evlavie ce umple toate operele sale“ (*ibid.*, p. 35). Între scrierile sale morale, cele pe care Arhiepiscopul Filaret le prețuia cel mai mult erau *Solilocviile*, tratatele, scrisorile și predicile despre nevoița monahală și despre virtuți, despre grija față de cei morți, despre rugăciunea către sfinți, despre cinstirea sfintelor moaște; și, firește, pe drept renumitele sale *Mărturisiri*, „care fără îndoială pot mișca pe oricine până în adâncul sufletului prin sinceritatea zdrobirii de inimă și încălzesc pe oricine prin căldura evlaviei ce este așa de însemnată pe calea mântuirii“ (*ibid.*, p. 23).

Aspectele „controversate“ ale scrierilor dogmatice ale Fericitului Augustin au atras uneori atenția în așa măsură încât cealaltă latură a operelor sale, cea morală, a fost mult neglijată. Dar poate că pentru noi cei de astăzi el este de folos tocmai ca *Părinte al evlaviei ortodoxe* – a cărei plinătate stătea parcă să se reverse din el. Într-adevăr, învățații moderni găsesc adeseori dezamăgitor faptul că un asemenea „uriaș intelectual“ a putut fi în așa măsură „un tipic copil al vremii sale, chiar în lucruri unde nu ne-am fi așteptat să fie astfel“, că „în chip ciudat, Augustin se încadrează bine într-un peisaj plin de vise, demoni și duhuri“ și că acceptarea de către el a minunilor și vedeniilor „dezvăluie o credulitate care nouă celor de azi ni se pare incredibilă“¹. Aici Fericitul Augustin se desparte de „sofisticații“ cercetători ai teologiei din zilele noastre; dar rămâne una cu simplii credincioși ortodocși, ca și cu toți Sfinții Părinți ai Răsăritului și Apusului care, indiferent de felurile greșeli și deosebiri în unele aspecte teoretice ale învățaturii, aveau o singură și profundă inimă creștinească și un singur suflet. Aceasta îl face să fie în chip indiscutabil un Părinte *Orthodox* și creează o prăpastie de netrecut între el și toți „discipolii“ săi heterodocși din veacurile de după el – însă îl face a fi înrudit cu toți cei ce rămân credincioși adevăratului creștinism, Sfânta Ortodoxie, chiar și în zilele noastre.

Dar și în multe aspecte ale învățaturii de credință Fericitul Augustin se arată a fi un învățător pentru ortodocși. Trebuie pomenită în chip deosebit învățătura sa despre milenarism. După ce în primii săi ani de creștinism a fost atras el însuși către o formă de hiliasm destul de spiritualizat, în anii maturității a devenit unul dintre principalii adversari ai acestei erezii care atât în ve-

¹ F. Van Der Meer, *Augustine the Bishop*, Sheed and Ward, New York, 1961, p. 553.

chime cât și în vremurile moderne a dus la pierzare pe atâția eretici ce citesc Apocalipsa Sfântului Ioan în mod absolut literal, și nu după tradiția Bisericii. În adevărata tâlcuire ortodoxă, pe care a învățat-o Fericitul Augustin, cei „o mie de ani“ ai Apocalipsei (cap. 20, 1-6) sunt răstimpul dintre Întâia Venire și A Doua Venire a lui Hristos, când diavolul este într-adevăr „legat“ (adică mult limitat în privința puterii sale de a ispiti pe credincioși) iar sfinții împărătesc împreună cu Hristos în viața de har dăruită a Bisericii (*Cetatea lui Dumnezeu*, Cartea a XX-a, cap. 7-9).

În iconografie trăsăturile Fericitului Augustin sunt destul de deosebite. Probabil că cea mai veche icoană a sa care s-a păstrat, o frescă din secolul al VI-lea de la Biblioteca Lateran din Roma, se întemeiază fără greș pe un portret din timpul vieții; același chip tras, ascetic, cu barbă rară apare și într-o icoană din veacul al VII-lea ce îl înfățișează împreună cu Fericitul Ieronim și Sfântul Grigorie cel Mare. Icoana dintr-un manuscris din secolul al XI-lea este mai stilizată, dar vădit întemeiată pe același prototip (cum s-a întâmplat cu mulți sfinți vechi din Apus), arătându-l doar ca pe un prelat latin medieval sau modern.

Câteva observații despre detractorii contemporani ai Fericitului Augustin

În secolul al XX-lea teologia ortodoxă a trecut printr-o „renaștere patristică”. Neîndoielnic, există multe lucruri pozitive în această „renaștere”. Unele dintre manualele ortodoxe din ultimele secole învățau anumite dogme cu un vocabular și într-un duh parțial apusean (mai ales romano-catolic), nereușind să aprecieze cum se cuvine pe unii dintre cei mai profunzi Părinți Ortodocși, mai ales din vremurile mai recente (Sfântul Simeon Noul Teolog, Sfântul Grigorie Palama, Sfântul Grigorie Sinaitul). „Renașterea patristică” din secolul al XX-lea a corectat măcar în parte neajunsurile și a eliberat academiile și seminariile ortodoxe de unele dintre „influențele apusene” nefolositoare ce erau prezente în ele. Era de fapt continuarea mișcării moderne de redescoperire ortodoxă începută în veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea de către Sfântul Nicodim Aghioritul, Sfântul Macarie din Corint, Fericitul Paisie Velicikovski, Mitropolitul Filaret al Moscovei și alții, atât în Grecia, cât și în Rusia.

A existat însă și o latură negativă a „renașterii patristice”. În primul rând, în secolul al XX-lea ea a fost și a rămas în mare parte un fenomen academic: abstract, îndepărtat de viața reală, purtând pecetea unora dintre meschinele patimi ale lumii academice moderne – superioritate, suficiență, criticarea fără milă a părerilor altora, formarea unor tabere sau cliici de „inițiați” ce știu care concepții sunt „la modă” și care nu. Unii cercetători arată atâta zel în favoarea „renașterii patristice” încât găsesc peste tot „influență apuseană”, devenind extrem de critici față de Ortodoxia „occidentalizată” a ultimelor veacuri și având o atitudine extrem de disprețuitoare față de unii dintre cei mai respectați dascăli ortodocși din acele veacuri (sau chiar de astăzi ori din vechime), din cauza concepțiilor lor „apusene”. Asemenea „zeloți” nici nu bănuiesc că ei înșiși își subminează temelia ortodoxă de sub picioare, reducând neîntreputa tradiție ortodoxă la o simplă „linie directă” pe care un mic grup dintre ei o are, chipurile, cu „marii Părinți” din trecut. În acest caz „renașterea patristică” ajunge periculos de aproape de un fel de protestantism¹.

În ultimii ani Fericitul Augustin a devenit victima laturii negative a „renașterii patristice”. Sporita cunoaștere *teoretică* a teologiei ortodoxe în vremu-

¹ Pentru critica unui astfel de rezultat al „renașterii patristice”, vezi Pr. M. Pomazansky, „The Liturgical Theology of Fr. A. Schmemmann”, în *The Orthodox Word*, nr. 35, 1970, pp. 260-280.

rile noastre (spre deosebire de teologia Sfinților Părinți, legată inseparabil de viața creștină) a produs multe critici ale Fericitului Augustin pentru erorile sale teologice. Unii dintre cei ce studiază teologia chiar s-au specializat în „a-l face bucăți“ pe Augustin și teologia sa, lăsându-ne puține șanse de a crede că mai poate să fie un Părinte al Bisericii. Uneori acești cercetători ajung în conflict deschis cu savanții teologi ortodocși din „vechea școală“, care au învățat în seminar despre unele din defectele teologiei lui Augustin, dar îl acceptă ca pe un Părinte între alții, neacordându-i prea multă atenție. Acești din urmă învățați sunt ceva mai aproape de opinia ortodoxă despre Fericitul Augustin de-a lungul veacurilor, pe când cei dintâi se fac vinovați de exagerarea greșelilor lui Augustin, în loc de îndreptățirea lor (cum făceau marii Părinți din trecut), și, în academica lor „corectitudine“, ei pierd adesea smerenia și delicatetea lăuntrică ce pecetluiește autentica predanie a tradiției ortodoxe de la părinte la fiu (iar nu doar de la profesor la student). Să vedem doar un singur exemplu de atitudine greșită față de Fericitul Augustin a unora dintre cercetătorii moderni ai teologiei.

Un preot ortodox și profesor la o școală teologică, care trăise „renașterea patristică“, ținea o conferință despre deosebirile dintre mentalitatea răsăriteană și cea apuseană. Discutând „dezastruoasele deformări ale moralității creștine“ în Apusul modern, și în special falsul „puritanism“ și sentiment al „perfecțiunii“, el afirmă: „Nu știi care este originea acestei noțiuni. Știu doar că Augustin o punea deja în discuție atunci când spunea, dacă nu mă înșel, în *Mărturisirile* sale, că după botez nu a mai avut gânduri sexuale. Nu-mi place să pun la îndoială onestitatea lui Augustin, dar îmi este absolut imposibil să-i accept afirmația. Bănuiesc că a făcut afirmația cu pricina fiindcă avea deja ideea că întrucât devenise creștin trebuia să nu mai aibă nici un fel de gânduri sexuale. Iar concepția creștinismului răsăritean era de asemenea cu totul diferită“ (*The Hellenic Chronicle*, 11 noiembrie 1976, p. 6). Aici Augustin a devenit pur și simplu un țap ispășitor pe seama căruia să se pună orice concepție socotită „neortodoxă“ sau „apuseană“; el este obârșia ultimă a tot ce este putred în Occident! Și se socotește chiar, împotriva oricăror legi ale bunului simț, că este cu puțință să i se cerceteze mintea și să i se atribuie cel mai primitiv tip de gândire, ce nu se găsește nici la cei mai recentți convertiți la ortodoxia de azi.

Firește, în realitate Fericitul Augustin nu a făcut vreodată o asemenea afirmație. În *Mărturisirile* sale el vorbește destul de deschis despre „focul poftei trupești“ ce era încă în el și despre „cum sunt încă tulburat de acest fel de răutate“ (*Mărturisiri* X, 30); iar învățătura sa despre moralitatea sexuală și lupta împotriva patimilor este îndeobște aceeași cu învățătura Părinților răsăriteni ai vremii sale – ambele fiind foarte diferite de atitudinea apuseană modernă pe care conferențiarul o vede pe drept cuvânt ca greșită și necreștină. (Totuși harul slobozirii de ispitele trupești a fost dat câtorva Părinți – cel puțin în Ră-

sărit, dacă nu în Apus; vezi *Istoria Lausiacă*, cap. 29, unde pustnicul Ilie din Egipt, ca urmare a unei cercetări îngerești, a primit o asemenea slobozire de poftă încât putea să spună că „Patima nu mai vine în mintea mea“.)

Nu trebuie să fim și noi peste măsură de aspri în judecarea unor astfel de abateri ale „renașterii patristice“; astăzi, când în numele creștinismului și chiar al Ortodoxiei se prezintă atâtea idei nepotrivite și potrivnice, multe din ele cu adevărat străine Bisericii, putem scuza ușor pe cei ale căror păreri și evaluări ortodoxe sunt uneori lipsite de echilibru, atâta vreme cât caută în mod sincer un creștinism cu adevărat curat. Chiar studiul de față despre Fericitul Augustin ne-a arătat că tocmai aceasta este și atitudinea Părinților Ortodocși față de cei ce au greșit cu bună-credință. Avem multe de învățat de la mărinimoasa, îngăduitoarea și iertătoarea atitudine a Părinților.

Fără îndoială, când e vorba de greșeli, trebuie să ne străduim să le îndreptăm; „influențele apusene“ din vremurile moderne trebuie combătute, erorile Părinților din vechime nu trebuie urmate. Cât despre Fericitul Augustin în particular, neîndoielnic, învățătura sa și-a greșit ținta în multe privințe: în privința Sfintei Treimi, a harului și naturii, ca și a altor învățături; învățătura sa nu e „eretică“, ci exagerată, iar cei ce au învățat adevăratele și profunde învățături creștine în aceste probleme au fost Părinții răsăriteni.

Într-o măsură greșelile învățăturii lui Augustin sunt greșelile mentalității apusene, care în ansamblu nu a pătruns învățătura creștină atât de profund precum Răsăritul. Sfântul Marcu al Efesului face o observație deosebită față de teologii latini de la Ferrara-Florența, ce poate fi luată drept rezumatul deosebirilor dintre Răsărit și Apus: „Nu vedeți că dascălii voștri abia de ating înțelesul și nu pătrund înăuntrul lui, cum fac, de pildă, Sfântul Ioan Gură de Aur și Grigorie Teologul și alți luminători de obște ai Bisericii?“ (*Cuvântul în-tâi despre focul curățitor*, cap. 8; Pogodin, p. 66). Cu siguranță că unii Părinți apuseni, precum Sfinții Ambrozie, Ilarie din Poitiers, Cassian – pătrund mai adânc și sunt mai mult în duh răsăritean; dar ca regulă generală Părinții răsăriteni învață îndeobște cel mai pătrunzător și mai adânc învățătura creștină.

Aceasta însă nu ne îndreptățește în nici un caz la vreun „triumfalism răsăritean“. Dacă ne lăudăm cu marii noștri Părinți, să avem grijă să nu fim ca iudeii ce se lăudau chiar cu prorocii pe care îi ucideau cu pietre (Mt. 23, 29-31). Noi, creștinii cei de pe urmă, nu suntem vrednici de moștenirea pe care ei ne-au lăsat-o; nu suntem vrednici nici măcar să privim de departe înalta teologie pe care ei au învățat-o și au trăit-o; îi cităm pe marii Părinți, fără a fi noi înșine în duhul lor. Ca regulă generală, se poate spune că de obicei cei care strigă cel mai tare împotriva „influenței apusene“ și au cea mai puțină îngăduință față de cei a căror teologie nu este „pură“ – tocmai aceia sunt cei mai infectați de influențe apusene, adeseori chiar nebănuite. Duhul discreditării tuturor celor ce nu sunt de acord cu părerile tale „corecte“, fie că e vorba de teologie, icono-

grafie, slujbele bisericești, viața duhovnicească sau orice altceva, a devenit extrem de răspândit astăzi, mai ales printre noii convertiți la Credința Ortodoxă, la care este cât se poate de nepotrivit și are adesea rezultate dezastruoase. Însă chiar și la „popoarele ortodoxe“ duhul acesta a ajuns mult prea răspândit (evident ca rezultat al „influenței apusene“!), cum se poate vedea din nefericita încercare recentă din Grecia de a nega sfințenia Sfântului Nectarie al Pentapoliiei, un mare făcător de minuni din secolul nostru, fiindcă se presupune că ar fi învățat incorect în anumite chestiuni dogmatice.

Noi, creștinii ortodocși de astăzi, din Răsărit sau din Apus – de suntem destul de cinstiți și sinceri să o recunoaștem –, ne aflăm într-o „robie apuseană“ mai rea decât a cunoscut vreunul dintre Părinții noștri din trecut. Poate că în veacurile de dinainte influențele apusene să fi dus la unele formulări teoretice ale învățaturii de credință lipsite de precizie; dar astăzi „robia apuseană“ împresoară și adesea domină chiar atmosfera și tonul Ortodoxiei noastre, care adesea este „corectă“ teoretic, dar lipsită de adevăratul duh creștinesc și de gustul de nedescris al adevăratului creștinism.

Să fim deci ceva mai smeriți, mai iubitori și iertători în felul cum ne apropiem de Sfinții Părinți. Să ne dovedim continuitatea cu neîntrerupta tradiție creștină a trecutului nu numai prin încercarea de a fi preciși în dogmă, ci și prin *dragostea* noastră pentru oamenii ce au făcut-o să ajungă până la noi – dintre care unul a fost cu siguranță Fericitul Augustin, așa cum a fost și Sfântul Grigorie de Nyssa, în ciuda greșelilor lor. Să rămânem într-un gând cu marile nostru Părinte răsăritean, Sfântul Fotie al Constantinopolului, și să „nu luăm ca învățătură acele locuri unde ei s-au abătut, ci să îmbrățișăm oamenii“.

Iar Fericitul Augustin are într-adevăr ceva de spus generației noastre de creștini ortodocși „precși“ și „corecți“, dar reci și fără simțire. Acum este „la modă“ înalta învățătură a *Filocaliei*; dar câți dintre cei ce o citesc au trecut mai întâi prin ABC-ul adâncii pocăințe, căldurii sufletești și adevăratei evlavii ortodoxe ce strălucește din fiecare pagină a *Mărturisirilor* lui Augustin, pe bună dreptate renumite? Această carte, povestea convertirii Fericitului Augustin, nu și-a pierdut defel însemnătatea astăzi; convertiții plini de râvnă vor afla în ea mult din propria cale prin păcat și rătăcire până în Biserica Ortodoxă și un antidot împotriva unora dintre „ispitele convertitului“ din vremurile noastre. Fără focul adevăratei râvne și evlavii dezvăluite de *Mărturisiri* duhovnicia noastră ortodoxă este fățarnicie și bătaie de joc, făcându-se părtașa duhului viitorului Antihrist la fel de sigur ca și apostazia dogmatică ce ne împresoară din toate părțile.

„Gândul la Tine îl tulbură pe om așa de adânc, încât nu-și poate afla mulțumirea până ce nu Te laudă pe Tine; căci ne-ai făcut pe noi pentru Tine, și neliniștit este sufletul nostru până ce se va odihni întru Tine.“ (Fericitul Augustin, *Mărturisiri* I, 1)

Câteva scrisori ale Părintelui Serafim Rose despre Fericitul Augustin

29 sept./12 oct. 1975

Sfântul Chiriac

Iubite Părinte Igor [Kapral]¹,

(...) Iată în sfârșit ceva ce nu este o cerere, ci expresia adâncii noastre preocupări față de misiunea noastră ortodoxă în ziua de azi. Părintele N., în ultimul număr din „Witness“, îl atacă din nou cu multă suficiență și fără teimei pe Fericitul Augustin. Oricine cunoaște învățătura greșită a Fericitului Augustin despre har; dar de ce acest „fundamentalist“ încearcă să nimicească cu totul pe un om căruia nu i s-a tăgăduit niciodată în tradiția ortodoxă un loc între Părinții Bisericii? Părintele Teodoret, vorbind neîndoielnic în numele altor zeloți din Grecia și Sfântul Munte, ne scrie că *firește* că îl acceptă pe Augustin ca sfânt, fiindcă și Sfântul Nicodim Aghioritul îl acceptă. Vlădica Ioan² al nostru a pus să i se scrie o slujbă și avea mare evlavie la el. Sfântul Nicodim l-a pus în Calendarul nostru răsăritean (cam la fel cum Vlădica Ioan l-a pus pe Sfântul Patricius), iar Părinții noștri ruși din secolul al XIX-lea l-au urmat. Sinodul al Cincilea Ecumenic îl rânduiește pe Augustin ca autoritate teologică la același nivel cu Sfinții Vasile, Grigorie și Ioan Gură de Aur, fără rețineri. Contemporanii lui Augustin care nu au fost de acord cu el (Sfântul Vincențiu de Lerin, Sfântul Ioan Cassian) i-au îndreptat învățătura fără a-i pomeni numele altfel decât cu respect, și nici vorbă să-l numească „eretic“. Restul contemporanilor săi, între care și unii mari Părinți, i s-au adresat întotdeauna cu cel mai mare respect. Tradiția ortodoxă universală îl acceptă ca pe un neîndoielnic Sfânt Părinte, deși cu anumite scăderi în învățatură – cam ca pe Sfântul Grigorie de Nyssa în Răsărit. De unde deci strania campanie „protestantă“ pentru a-l declara pe Fericitul Augustin eretic și de a osândi fățiș pe oricine nu este de acord cu acest lucru? E un lucru care ne tulbură mult, nu atât pentru Fericitul Augustin (care la urma urmei e un Părinte cu mai puțină greutate decât mulți alții), ci fiindcă dezvăluie un foarte nesănătos

¹ Mai târziu Episcopul Ilarion (n. ed.).

² Arhiepiscopul Ioan Maximovici (n. ed.).

duh „partinic“ ce amenință întreaga misiune ortodoxă de limbă engleză. Părintele N. merge până acolo încât să zică: Dacă nu crezi exact cum crede Părintele P., nu ești ortodox! Dacă recomanzi un catehism din secolul al XIX-lea (cum recomanda întotdeauna Vlădica Ioan convertiților), ești latin; dacă citești *Războiul nevăzut*, ești sub influență latinească; dacă refuzi să crezi în evoluție (!), ești sub influența apuseană!!!

Vă împărtășim îngrijorarea noastră fiindcă suntem cu adevărat descurajați de această atitudine nesănătoasă care este tocmai acea râvnă *nu după cunoaștere* [Rom. 10, 2]. Și noi, și alții am încercat cu blândețe să luăm legătura cu Părintele N. și cu Părintele P. referitor la aceste lucruri, dar am impresia că nu putem comunica în nici un fel; în orice lucru ei au „dreptate“, sunt „specialiști“, și nu este cu puțință o altă părere. (...)

Vă rugăm să ne iertați că vă împovărăm cu astfel de lucruri. Am dori foarte mult să vă cunoaștem gândurile în privința celor arătate. Este oare vreo cale prin care [ei] să poată fi convinși să fie mai puțin cutezători? Se pare că nu este nimeni dintre „ruși“ pentru care să aibă puțin respect – *toți* sunt sub „influența apuseană“. (Ăsta-i schmemanism!) Cum oare ar putea fi făcuți să vadă, până nu e prea târziu, că *toți* ar trebui să fim mai smeriți și să nu avem o părere așa de înaltă față de propria „teologie“, că poate ne aflăm *toți* sub „influențe apuseane“ de tot felul (lucru foarte evident chiar în cazul Părintelui N.), dar aceasta nu trebuie să ne excludă din Ortodoxie atâta vreme cât ne străduim să înțelegem adevărul.

Roagă-te pentru noi.
Cu dragoste în Hristos,
Monahul Serafim

***

17/30 martie 1976

Sfântul Patricius al Irlandei

Iubite frate întru Hristos, Nicolae [Moreno],

Închinăciune întru Domnul nostru Iisus Hristos. Mă rog să petreci cu bine Postul și să fi pregătit să întâmpini Sfânta Patimă și Înviere a Mântuitorului nostru. Pentru noi aceasta este o parte a anului foarte bogată duhovnicește, cu slujbe lungi, cu tonul aparte al vieții din Postul Mare și citirile din Sfinții Părinți. Îmi închipui că acolo toate citirile se fac în rusește, dar nădăjduiesc că vei fi cumva în stare să te folosești de această rânduială a citirilor de la slujbe. Aici am citit *Scara, Lavsaiconul, Istoria Avvei Dorothei și Viețuirea Părinților [Vita Patrum]* a Sfântului Grigorie din Tours. Citirea repetată a acestor cărți în fiecare an are darul de a le face să pătrundă și mai adânc în conștiința noastră ortodoxă și totdeauna se află lucruri „noi“ în ele, indiferent

cât de des le-ai fi citit – lucru care, firește, arată cât suntem de învârtoșați, și câtă nevoie avem de asemenea lucruri.

Nădăjduiesc că în mijlocul studiilor tale (care ne rugăm să fie foarte rodnice!) prinzi și simțământul a ceea ce nu se poate învăța în chip direct – tonul viețuirii și gândirii ortodoxe ce apare „printre rânduri” parcă, respectul pentru generația mai vârstnică care ne predă comoara sfântă a Ortodoxiei, apropierea de învățătura Sfinților Părinți, care nu trebuie să fie una academică, ci practică, și, dincolo de „disputele” de suprafață, trebuie să ia aminte la înțelesul mai adânc al învățăturii patristice. „Specialiștilor” patrologi din noua școală le scapă acest lucru, ceea ce e o mare ispită în Biserica noastră în prezent, fiindcă toți sunt afectați acum într-o anumită măsură de atmosfera academică lipsită de suflet din jurul nostru. În ultima vreme am observat cât de superficială a fost discuția despre Fericitul Augustin – o abordare rece și precaută care fie l-ar fi „acceptat” cu îngăduință, fie l-ar fi „scos din calendar”, doar pe temeiul unei analize abstracte a învățăturii sale. Dar adevărata perspectivă ortodoxă este, întâi de toate, aceea de a nu te încrede în concepția ta „teologică” abstractă și a te întreba: Ce gândesc bătrânii noștri, ce gândesc Părinții mai apropiați? Și luând părerile lor cu respect, începi să îți compui propria imagine. Dar „noii teologi”, când aud că Părinții noștri mai recent, precum Sfântul Nicodim Aghioritul sau Arhiepiscopul nostru Ioan, aveau mult respect pentru Fericitul Augustin, nu pot decât să spună cu dispreț: „erau sub influența apuseană”, și își aruncă serioasele lor păreri cu o nesimțire și o neînțelegere cu totul „apuseană”. Oricine a citit *Mărturisirile* Fericitului Augustin cu simpatie nu e chiar așa de pornit „să-l scoată din calendar” – căci vede în carte tocmai acea râvnă și dragoste arzătoare care e *tocmai* lucrul ce lipsește așa de mult în viața noastră ortodoxă de azi! Apropos, ai citit cartea cu pricina? Ar trebui. Arhiepiscopul Filaret al Cernigovului, în *Patrologia* sa din secolul al XIX-lea, deși scoate în evidență clar greșelile Fericitului Augustin – sau chiar le exagerează –, totuși laudă foarte mult această carte pentru căldura și evlavia sa. Și poate că „occidentalismul” Fericitului Augustin îl face și mai relevant pentru noi, cei de azi, care suntem așa de cufundați în Apus și în modul său de gândire; este cu siguranță o trufie să gândim că vom citi doar marile cărți „răsăritene” și „mistiche”.

Ei bine, nu am vrut să divaghez așa de mult asupra acestui subiect. Dar cel puțin știi că ne gândim la tine și suntem foarte dornici să-ți însușești cât mai mult cu putință din experiența ta de seminar și de mănăstire. Și mai ales țin-ți inima deschisă și învață să fii un pic mai desprins de mulțimea disputelor intelectuale și curentelor ce zboară prin jurul Bisericii noastre. Dă-ne de știre cum o duci. Roagă-te pentru noi – am început tipărirea cărții despre Viața Fericitului Paisie, care este un proiect imens pentru noi. (...)

Cu dragoste în Hristos,
Monahul Serafim

***

13/26 iunie 1981

Sfântul Trifilie al Ciprului

Iubite Părinte Mihail [Azkoul],

Hristos în mijlocul nostru!

Mulțumesc pentru scrisoare. Sunt sincer fericit să văd că există cineva cu asemenea păreri ca ale dumitale față de Fericitul Augustin, care dorește să facă și altceva decât să-i dea în cap (atât lui cât și nouă, tuturor celor ce avem cât de cât respect față de el).

Ne ceri să lucrăm împreună la ceea ce pare a fi un „studiu amănunțit“ al Fericitului Augustin. Mă întreb însă ce valoare poate avea un asemenea studiu – căci pentru cineva care dorește să înfățișeze obârșia „influenței apuse-ne“ în teologia ortodoxă această analiză amănunțită pare ea însăși îngrozitor de apuseană!

Dacă încerci să afli care e locul real al lui Augustin în Biserica Ortodoxă cred că abordarea dumitale este cu totul greșită. Ea pornește de la părerea că „noi modernii“ suntem cei ce putem face acest lucru – că noi putem „ști mai bine“ decât oricine din trecutul ortodox. Eu nu prea cred. Am o profundă neîncredere în *toți* cei ce scriu astăzi pe teme teologice – căci noi ne aflăm sub „influența apuseană“ mai mult decât oricine înainte, și cu cât ne dăm seama mai puțin de acest lucru, cu-atât „occidentalismul“ nostru devine mai dăunător. Întreaga noastră abordare a teologiei, așa de rece, de academică, și adesea disprețuitoare, este atât de îndepărtată de Părinți, atât de străină lor. Să recunoaștem acest lucru și să încercăm să nu fim așa de îndrăzneți (vorbesc și de mine).

Nu am timpul (și probabil nici sursele) ca să aflu cât anume au citit Sfântul Fotie și Sfântul Marcu din Fericitul Augustin. Bănuiesc că Sfântul Fotie a citit destul de puțin în afară de textele aflate în dispută, iar Sfântul Marcu probabil ceva mai mult (de fapt, dacă cercetezi suficient de mult, ai putea să arăți probabil că Sfântul Marcu a fost într-un fel „influențat“ de Augustin! – la urma urmei ucenicul său Ghennadie a fost traducătorul lui Toma d'Aquino în grecește). Neîndoielnic, respectul lor pentru Augustin se întemeia pe respectul general față de el din Biserică, și îndeosebi în Apus, încă de la început.

Ajungem astfel la singura problemă reală pe care cred că ai putea-o cerceta cu folos: Ce anume a gândit Biserica Apuseană despre Fericitul Augustin în veacurile cât a fost ortodoxă? Apusul l-a cunoscut ca pe unul dintre Părinții săi; i-a cunoscut bine scrierile, inclusiv disputele asupra lor. Ce anume au gândit despre el Părinții apuseni care erau legați de Răsărit? Cunoaștem părerea Sfântului Cassian – el a criticat (politicos) învățătura despre har a lui Au-

gustin, acceptând însă autoritatea sa în alte chestiuni. Sfântul Vincențiu de Lerin s-a certat mai mult cu discipolii necumpătați ai lui Augustin. În nici unul dintre cazuri nu a fost vorba de „erezii“ sau despre cineva care să fie total neortodox. Dacă e cineva care ar trebui să fie un dușman al lui Augustin, acela este Sfântul Faust din Lerin, dar mărturiile par a dovedi contrariul. Sfântul Chesarie din Arles, Sfântul Grigorie cel Mare – admiratori ai lui Augustin, deși nu urmează exagerările sale în privința harului. Nu mai pomenesc de adepții entuziaști ai lui Augustin.

Este aici un domeniu de cercetare în izvoarele latine, dar nici o cercetare nu poate răsturna faptul evident că (după câte mi se pare mie), Apusul Ortodox l-a primit ca pe un Părinte. Dacă este într-adevăr un „eretic“, oare atunci nu cumva trebuie aruncat la gunoi întregul Apus o dată cu el? Sunt sigur că poți găsi destule semne de „mentalitate apuseană“ la Grigorie cel Mare, de pildă, spre a-l discredita ca Părinte și Sfânt în ochii multora dintre învățații ortodocși de azi – căci și el este primit în Răsărit pe temeiul reputației sale generale din Apus și pe temeiul *Dialogurilor* sale (carte față de care sunt sigur că puțini s-ar îndoi că are dreptul să fie numită ortodoxă).

Cred că „vânarea ereziilor“ lui Augustin dezvăluie cel puțin două greșeli majore la învățații ortodocși de azi care o practică:

1. O profundă nesiguranță în privința propriei ortodoxii, născută din nesiguranța vremurilor noastre, trădarea ecumenismului și propria lor educație pur occidentală. Aici Augustin este „șapal ispășitor“ – lovește-l cât mai tare, ca să dovedești cât ești de ortodox!

2. O conștiință sectară incipientă – căci atacându-l așa de aspru pe Augustin se atacă nu doar întregul Apus Ortodox din primele veacuri, ci și o mare parte dintre gânditorii ortodocși din veacurile mai apropiate și de astăzi. Aș putea să-ți numesc episcopi din Biserica noastră ce gândesc exact ca Augustin în destul de multe chestiuni – deci sunt și ei „eretici“? Cred că unii dintre anti-augustinienii noștri ajung aproape de această concluzie, și deci aproape de schismă și de formarea unei secte „ortodoxe“ *ce se laudă cu corectitudinea părerilor sale intelectuale...*

Nu sunt un mare admirator al doctrinelor lui Augustin. El are într-adevăr acel „supra-raționalism“ apusean pe care Părinții răsăriteni nu îl au (același „supra-raționalism“ pe care-l manifestă din belșug criticii de azi ai lui Augustin). Principalul și singurul lucru plăcut și ortodox al său este *simțământul* ortodox, *evlavia și dragostea de Hristos*, ce ies la iveală așa de puternic în lucrările sale nedogmatice, precum *Mărturisirile* (iar Părinții Ruși îndrăgesc și *Soliloquiile*). A-l distruge pe Augustin, așa cum încearcă s-o facă criticii de azi, înseamnă să ajuți de asemenea la distrugerea acestei evlavii și iubiri de Hristos – care sunt prea „simple“ pentru intelectualii de azi (chiar dacă și ei pretind a fi „evlavioși“ în felul lor). Astăzi este Augustin; mâine (și deja a început) vor fi

atacați „simplii“ episcopi și preoți ai Bisericii noastre. Mișcarea anti-Augustin este primul pas către schismă și mai mari neorânduiri în Biserica Ortodoxă.

Să presupunem că felul cum tâlcuiește cineva versetul de la Romani 5, 12 este incorect; că el crede la fel ca Augustin în privința transmiterii păcatului strămoșesc; că știe prea puțin despre deosebirea între Treimea „transcendentă“ și cea „iconomică“ și uneori le confundă. Oare nu mai poate rămâne ortodox? Trebuie oare să ne strigăm în gura mare „corectitudinea“ în astfel de chestiuni, ca și disprețul (dispreț puternic resimțit!) față de cei ce cred astfel? În istoria Bisericii păreri de acest tip, ce sunt în dezacord cu consensul Bisericii, nu au fost pricină pentru a porni o vânătoare de erezii. Recunoscând firea noastră supusă greșelii, Părinții din trecut au păstrat cele mai bune păreri ortodoxe și au părăsit tacit asemenea păreri private ce nu au încercat să se proclame a fi singurele păreri ortodoxe.

În ce mă privește, eu mă tem mult mai mult de inimile reci ale celor „corecți intelectual“ decât de orice greșeli pe care le-ai putea găsi la Augustin. Simt în aceste inimi reci o pregătire pentru lucrarea lui Antihrist (a cărui imitare a lui Hristos trebuie să se întindă și la „teologia corectă“!); simt la Augustin dragostea lui Hristos.

Iartă-mă pentru sinceritatea mea, dar cred că o vei primi cu bunăvoință. Am vorbit din inimă și nădăjduiesc că nu vei pune în circulație această scrioare, astfel încât să poată fi pusă la diverse „dosare“ și făcută bucați pentru neîndoielnicele sale defecte.

Fie ca Dumnezeu să ne păstreze în harul Său! Roagă-te pentru noi.

Cu dragoste în Hristos,
Nevrednicul ieromonah Serafim

P.S. Un lucru deosebit de important pe care nu l-am specificat în scrisoarea de mai sus: extrema criticare a lui Augustin arată o mare lipsă de *încredere* în Părinții și episcopii ortodocși din trecut care l-au primit ca Părinte (inclusiv întregul Apus Ortodox de dinainte de schismă). Această lipsă de încredere este semnul răcirii inimilor din vremea noastră.

Inima Fericitului Augustin

Dăm în continuare câteva pasaje din Mărturisirile Fericitului Augustin subliniate de Părintele Serafim în exemplarul său din această carte. Pasajele respective ne dezvăluie care anume însușiri ale lui Augustin erau prețuite mai mult de către Părintele Serafim, arătându-ni-l pe Augustin ca pe un adevărat Părinte al evlaviei ortodoxe și adânc dascăl al pocăinței¹.

Neliniștit este sufletul nostru până ce se va odihni întru Tine.

O, de m-aș odihni întru Tine! O, de ai intra în inima mea, și să o îmbeți, ca să uit de relele mele și să te îmbrățișez pe Tine, singurul meu bun! Ce ești Tu pentru mine? Milostivește-te și mă învață să o spun. Sau ce sunt eu pentru Tine, ca să îmi ceri dragostea și, dacă nu ți-o dau, să te mânii pe mine și cu cumplite suferințe să mă îngrozești? Oare e mică suferința de a nu te iubi? Vai mie! Spune-mi, pentru îndurările Tale, ce ești Tu pentru mine? Zi sufletului meu: Mântuirea ta sunt Eu. Vorbește-mi așa ca să te aud. Iată, Doamne, inima mea e înaintea Ta; deschide Tu urechile ei și zi sufletului meu: mântuirea ta sunt Eu. Lasă-mă să alerg după acest glas și să te prind. Nu ascunde de la mine Fața Ta. Să mor – ca să nu mor –, dar să văd Fața Ta.

De cele ascunse ale mele curățeste-mă, Doamne, și de ale streinilor cruță pe robul tău. Cred, pentru aceea și grăiesc. Doamne, Tu știi. Oare nu am mărturisit eu ție împotriva mea greșalele mele, Dumnezeuul meu, și nu ai lăsat Tu păgânătatea inimii mele?

M-am făcut neascultător nu fiindcă aș fi ales ceva mai bun, ci din dragoste de joacă, iubind la întreceri mândria izbânzii și plăcându-mi ca urechile mele să fie gădilate de povești mincinoase, ca să dorească cu și mai multă ardoare – aceeași curiozitate strălucind din ce în ce mai mult în ochii mei pentru priveștiștile și jocurile celor mai în vârstă.

Izbăvește pe cei ce încă nu Te cheamă, ca să Te poată chema, și Tu să-i izbăvești.

Plăcerea ce omoară... ne îndepărtează de la Tine.

Nu vedeam prăpastia ticăloșiei în care eram lepădat de la ochii Tăi.

Săvârșeam și furturi din camera și de la masa părinților, fie robit de lăcomie, fie ca să am ce da copiilor (...). Oare aceasta să fie nevinovăția copilăriei?

¹ *The Confessions of St. Augustine*, trad. Edward B. Poussey, D.D., New York, Collier-Macmillan, 1961.

Nu este, Doamne, nu este; strig către mila Ta, Dumnezeuul meu. Căci chiar aceste păcate, o dată cu trecerea anilor, chiar aceste păcate se mută de la pedagogi și învățători, de la nuci și mingi și vrăbii, către prefecți și regi, către aur și moșii și robi, așa cum pedepsele cele aspre urmează nuielilor.

Căci acesta era păcatul meu, anume că nu în El, ci în zidirile Lui – în mine și în ceilalți – căutam plăcerile, mărețiile, adevărurile, și în acest chip mă prăvăleam cu capul înainte în necazuri, în tulburări, în rătăciră.

Vreau să-mi aduc aminte acum de urâciunile mele trecute și de spurcatele poftē trupești ale sufletului meu; nu pentru că pe ele le iubesc, ci pentru ca pe Tine să te iubesc, Dumnezeuul meu. Din dragoste de dragostea Ta fac aceasta, revenind pe căile mele cele cumplite într-o însăși amărăciunea aducerii-amine, pentru ca dulce să mi te faci Tu, dulceață neînșelătoare, Tu, dulceață fericită și singură, adunându-mă iarăși din risipirea mea în care am fost rupt în bucăți cât timp, depărtându-mă de la Tine, Singurul Bun, m-am pierdut într-o mulțime de lucruri.

Și ce altceva mă desfăta, fără numai a iubi și a fi iubit? Dar nu am păstrat măsura dragostei, de la cuget la cuget, cât este hotarul luminos al prieteniei: ci din întinata poftă a cărnii și din clocotul tinereții se ridica o păclă ce-mi încețoșa și întuneca inima, încât nu mai puteam deosebi senina strălucire a dragostei de încețoșarea poftei. Amândouă fierbeau amestecate în mine și îmi zoreau nestatornica tinerețe spre prăpastia dorințelor celor necuvioase. (...) Fierbeam într-o desfrânările mele, iar Tu tăceai, o, târzie bucurie a mea!

Unde eram, și cât de departe de desfătărilor casei Tale eram surghiunit în acel al șaisprezecelea an al vârstei trupului meu, când nebunia poftei destrăbălate (căreia nerușinarea omenească îi dă toată îngăduința, deși legile Tale nu o îngăduie) a pus stăpânire pe mine, și m-am dat cu totul în mâna ei?

Cui povestesc acestea? Nu Ție, Dumnezeuul meu; ci, stând înaintea Ta, le povestesc celor de un fel cu mine, neamului omenesc, oricât de mică ar fi partea din omenire ce ar putea da peste aceste însemnări. Și pentru ce? Pentru ca și eu, și oricine le citește să cugetăm din ce adânc trebuie să strigăm către Tine. Căci ce este mai aproape de urechile Tale decât o inimă ce se mărturisește și o viețuire într-o credință?

Când acel tată m-a văzut la baie, trecând de-acum către vârsta bărbăției și înveșmântat cu o neliniștită tinerețe, el, ca și cum în aceasta și-ar fi văzut mai dinainte urmașii, cu bucurie i-a spus mamei; bucurându-se de acea răzvrătire a simțurilor într-o care lumea a uitat de Tine, Ziditorul ei, îndrăgind zidirea Ta în locul Tău, din pricina aburilor vinului celui nevăzut al voii proprii ce se abate și înclină spre cele mai de jos lucruri.

Pofteam să fur, și am făcut-o, împins nu de foame, nici de sărăcie, ci de îmbuibarea bunăstării și răsfațul nedreptății. Căci am furat ce avem din bel-

șug, și încă mult mai bun; și nu voiam să mă bucur de ceea ce am furat, ci de furtul și păcatul însuși.

Iată, să-ți spună acum inima mea ce căuta acolo, ca să fiu rău fără pricină, pricina răutății mele nefiind alta decât răutatea. Eram smintit, și îmi iubeam sminteala, iubeam pieirea mea, iubeam vinovăția mea, nu lucrul pentru care eram vinovat, ci însăși vinovăția mea.

Frumoase erau acele pere, dar nu pe ele le-a dorit ticălosul meu suflet; căci aveam din belșug altele mai bune, dar pe acelea le-am cules numai ca să fur. Căci odată culese, le-am aruncat, ospătându-mă numai cu păcatul meu, cu care îmi plăcea să mă desfăt. Căci chiar dacă ceva din acele pere a intrat în gura mea, dulceața lor era păcatul.

Astfel sufletul meu săvârșește preacurvie când se abate de la Tine, căutând în afara Ta lucrurile pe care nu le poate găsi curate și neprihănite până ce se întoarce la Tine.

Tu ai topit păcatele mele precum gheața.

Oricine, chemat de Tine, a urmat glasul Tău și s-a ferit de acele lucruri pe care le citește aici că mi le amintesc și le mărturisesc despre mine, să nu disprețuiască pe cel ce, bolnav fiind, a fost tămăduit de Doftorul prin care a ajuns să nu fie, sau să fie mai puțin bolnav: și de aceea să te iubească tot atât de mult, ba încă și mai mult; pentru că prin Acela prin care mă vede pe mine că m-am vindecat dintr-o atât de adâncă boală a păcatului, prin Acela se vede pe sine a fi fost ferit de aceeași boală a păcatului.

Am căzut departe de Tine și am rătăcit, Dumnezeuul meu, prea departe de Tine, sprijinitorul meu, în acele zile ale tinereții mele, și mie însumi loc pustiu m-am făcut.

Încă nu iubeam, dar iubeam a iubi și, mistuit de o adânc-sălășluită lipsă, mă uram că mă simt prea puțin lipsit. Căutam ce să iubesc, iubind a iubi, și uram siguranța și calea lipsită de curse, căci înlăuntru mi-era foame de hrana cea lăuntrică, de Tine, Dumnezeuul meu.

Deci dulce-mi era a iubi și a fi iubit, ci încă și mai mult atunci când ajungeam să mă desfăt cu ființa pe care o iubeam; așadar pângăream izvorul curat al prieteniei cu zoaiile poftelor și întunecam strălucirea ei cu iadul poftelor truștești; și astfel, prostănac și necuviincios, mi-aș fi dorit, în marea mea deșertăciune, să fiu subtil și politic. M-am prăvălit deci chiar în dragostea de care tânjeam să fiu prins. Dumnezeuul meu, Milostivirea mea, cu câtă amărăciune Tu, pentru marea Ta bunătate, mi-ai stropit acea dulceață? Fiindcă am fost iubit, și în ascuns am ajuns prins în lanțul plăcerii, și m-am legat bucuros cu legături aducătoare de durere, ca să fiu bătut cu vergile de fier înroșit ale geloziei, bănuielilor, temerilor, mâniei și certurilor.

În rânduiala obișnuită a învățaturii ajunsesem la o anume carte a lui Cicero, a cărui vorbire o admiră aproape toți, dar nu la fel și inima. Cartea sa

cuprinde un îndemn la filosofie și se cheamă *Hortensius*. Însă acea carte mi-a schimbat simțămintele și mi-a întors rugăciunile către Tine, Doamne, făcându-mă să am alte țeluri și alte doriri.

Cum ardeam atunci, Dumnezeu meu, cum ardeam de dorul de a urca din nou de la cele pământești la Tine, fără să știu ce vei face cu mine! Că la tine este înțelepciunea. Dar în grecește dragostea de înțelepciune se cheamă „filosofie“ – tocmai lucrul care mă înflăcăra în acea carte.

Și întrucât în acea vreme (Tu, Lumina inimii mele, știi) Scriptura Apostolului nu-mi era cunoscută, mă desfătam cu acel îndemn, dar numai în măsura în care eram puternic stârnit, și ațâțat, și aprins să iubesc, și să caut, și să dobândesc, și să apuc, și să îmbrățișez nu o sectă sau alta, ci înțelepciunea însăși, oricare ar fi fost ea; un singur lucru îmi stăvilea înflăcărarea, anume faptul că numele lui Hristos nu era acolo. Căci acest nume, după mila Ta, Doamne, acest nume al Mântuitorului meu, Fiul Tău, inima mea fragedă îl sorbise cu evlavie o dată cu laptele mamei mele și-l păstra în adânc ca pe o coamoară; și orice era lipsit de acest nume, oricât de savant, de ales sau de adevărat, nu punea cu totul stăpânire pe mine.

Atunci am hotărât să îmi îndrept mintea spre Sfintele Scripturi, ca să văd cum erau. (...) Căci atunci când m-am aplecat asupra acelor Scripturi nu simțeam așa cum vorbesc acum, ci mi se părea că nu sunt vrednice a se asemui cu măreția lui Cicero: căci umflarea mândriei mele se trăgea înapoi de la simplitatea lor, iar ascuțita mea minte nu pătrundea înlăuntrul lor. Și totuși ele erau acelea ce puteau să crească într-unul dintre cei mici; dar eu disprețuiam faptul de a fi unul dintre cei mici și, umflat de îngâmfare, mă socoteam a fi unul dintre cei mari.

Ea [mama mea], cu credința și duhul pe care le avea de la Tine, deslușea moartea în care zăceam, iar Tu ai auzit-o, Doamne; ai auzit-o, și nu i-ai disprețuit lacrimile atunci când, curgând, udau pământul de sub ochii ei în orice loc s-ar fi rugat; da, ai auzit-o. Căci de unde a venit acel vis prin care ai mângâiat-o, încât mi-a îngăduit să trăiesc împreună cu ea și să mănânc la aceeași masă din casă, lucru de la care începuse să dea înapoi, scârbindu-se și urând hulele rătăcirii mele?

Acela [un anume episcop] i-a răspuns că încă nu pot fi învățat, umflat fiind de nouitatea ereziei aceleia, și că pe mulți nepricepuți îi tulburasem cu întrebări iscusite, așa cum îi spusese ea. „Dar lasă-l în pace o vreme“, i-a zis el, „numai roagă pe Dumnezeu pentru el și, citind, singur își va da seama ce este acea rătăcire și cât de mare este necinstirea. (...) Mergi în calea ta și Dumnezeu să te blagoslovească, că nu este cu puțință ca fiul acestor lacrimi să piară“. Care răspuns ea l-a luat (cum adesea își aducea aminte vorbind cu mine) ca și cum ar fi răsunat din cer.

În acest răstimp de nouă ani (de la al nouăsprezecelea an până la al douăzeci și optulea) am trăit ademenit și ademenind, înșelat și înșelând, în felurite poftes; pe față, prin științele pe care ei le numesc liberale; în ascuns, printr-o minciunos-numită credință; aici mândru, dincolo superstițios, pretutindeni deșert.

Râdă de mine cei trufași, și cei ce nu au fost încă, întru vindecarea sufletului lor, loviți și aruncați la pământ de Tine, Dumnezeuul meu; ci eu încă voiesc a mărturisi Ție rușinea mea, întru lauda Ta.

Iar Tu, Dumnezeule, de departe ai văzut cum mă poticneam pe lunecoasa cale și, întru acel fum gros, mi-ai trimis câteva scânteie de credincioșie ce o înfățișam celor călăuziți de mine, care iubeau deșertăciunea și căutau minciuna, eu însumi fiindu-le tovarăș. În acei ani aveam o femeie, dar nu întru ceea ce se numește căsătorie legiuită, ci pe care o găsisem într-o năbădăioasă patimă, lipsită de înțelegere; totuși una singură, căreia îi rămâneam credincios, prin care însă experiam pe mine însumi ce deosebire este între înfrânarea de sine a legământului căsătoriei, având ca țel dobândirea de urmași, și învoiala unei iubiri de plăcere, unde copiii se nasc împotriva dorinței părinților, deși, odată născuți, silesc la iubire.

Inima mea s-a întunecat cu totul de acea durere [a morții unui prieten drag], și tot ce vedeam era moarte. Patria îmi era un chin iar casa părintească o ciudată nefericire; și tot ce împărtășisem cu el, în lipsa lui se preschimbbase într-un chin cumplit. Ochii mei îl căutau pretutindeni, dar nu le era dat să-l vadă; și uram toate locurile fiindcă nu-l aveam, nici puteau să îmi spună: „Iată va veni“, ca atunci când trăia, dar lipsea. Eu însumi ajunsesem o mare întrebare pentru mine și întrebam sufletul meu pentru ce este întristat și pentru ce mă tulbură așa de rău: dar el nu știa ce să-mi răspundă. (...) Numai lacrimile îmi erau dulci, căci ele luaseră locul prietenului meu în cel mai drag dintre simțăminte mele.

Oare aș putea afla de la Tine, cel ce ești Adevărul, și să îmi apropii urechea inimii mele de gura Ta, ca să-mi spui de ce plânsul este atât de dulce celor nenorociți?

Eram nefericit; și nefericit este orice suflet prins de prieteșugul cu lucrurile pieritoare; și când le pierde, este sfâșiat în bucăți, și simte atunci nefericirea de care era cuprins încă înainte de a le fi pierdut.

Însă în mine s-a ivit un simțământ de neînțeles, cu totul potrivit acestuia, căci aveam deopotrivă o grozavă silă de viață și frică de moarte.

La Tine, Doamne, se cuvenea să fie înălțat [sufletul meu], ca Tu să-l luminezi; știam aceasta, dar nici puteam, nici voiam, cu-atât mai mult cu cât, când mă gândeam la Tine, Tu nu erai pentru mine nicidecum ceva temeinic și sigur. Căci nu erai Tu Însuși, ci o biată închipuire, și rătăcirea mea îmi era Dumnezeu.

Fericit cel ce te iubește pe Tine și pe prietenul său întru Tine și pe vrăjmașul său pentru Tine. Căci singurul om care nu pierde nici o ființă dragă este acela căruia toți îi sunt dragi întru Cel ce nu se poate pierde. Și cine oare este

Acela, de nu Dumnezeu nostru, Dumnezeu, cel ce a făcut cerul și pământul și umple pe ele, căci umplându-le le-a făcut?

Oriunde se îndreaptă sufletul omului, în afară de Tine, e pironit de suferințe, deși e ațintit spre lucruri frumoase.

(...) O, suflete al meu, măcar acum ai oboseit de deșertăciuni. Încredințea-ză Adevărului tot ce ai de la Adevăr, și nimic nu vei pierde; și vor înflori cele putrede ale tale, și se vor tămădui toate bolile tale, și cele muritoare ale tale se vor alcătui din nou și se vor înnoi, și se vor strânge la tine: și nu te vor așeza acolo unde ele se pogoră, ci vor rămânea cu tine și vor dăinui pururea înaintea lui Dumnezeu, Cel ce pururea dăinuie și rămâne.

De iubești cumva trupurile, laudă pe Dumnezeu pentru ele și întoarce-ți dragostea către Făcătorul lor; ca nu cumva întru cele ce iubești, tu să nu fi iubit. De iubești cumva sufletele, iubește-le întru Dumnezeu: că și ele sunt schimbătoare, dar în El se așază statornic; altfel s-ar duce și ar pieri. Iubește-le dar întru El, și du cu tine la El oricâte suflete poți, și spune lor: „Pe El să-l iubim, pe El să-l iubim: El a făcut acestea, și nu este departe. (...) Pogorâți-vă ca să vă înălțați, și înălțați-vă la Dumnezeu, căci ați căzut înălțându-vă împotriva lui Dumnezeu“. Spune-le aceasta, ca să plângă în valea plângerii, și astfel du-le cu tine la Dumnezeu; căci dacă le vorbești astfel, numai din Duhul Lui le vorbești, arzând de focul dragostei.

Dar acel retor era așa cum îmi plăcea mie, încât voiam să fiu și eu la fel. Și rătăceam din umflarea mândriei, și eram purtat încolo și înoace de orice vânt, însă eram cârmuit de Tine, deși în chip foarte ascuns.

Eram de vreo douăzeci și șase sau douăzeci și șapte de ani când am scris acele volume, frământând înlăuntrul meu plâsmuiri trupești ce zumzăiau în urechile inimii mele, pe care le așteptam, dulce adevăr, la melodia Ta lăuntrică, când cugetam la „frumos și bine“, tânjind să stau în picioare și să Te aud, și cu bucurie să mă bucur la glasul Mirelui, dar nu puteam; căci eram scos afară de glasurile rătăcirilor mele și, tras de greutatea mândriei mele, mă scufundam în cele mai de jos.

Îmi plăcea să-mi îndreptătesc [păcatul] și să învinuiesc nu știu ce alt lucru care era la mine, dar nu eram eu. Ci cu adevărat eram chiar eu, și necinstirea mea mă împărțise împotriva mea: iar păcatul acela era cu atât mai greu de tămăduit, cu cât nu mă socoteam a fi eu cel păcătos.

Și am venit la Mediolan, la Episcopul Ambrozie, cunoscut în tot pământul a fi unul dintre cei mai buni oameni, credincios slujitor al Tău, ale cărui strălucite cuvântări dădeau atunci din belșug norodului Tău făina grânelor Tale, și veselia untdelemnului Tău, și cumpătata beție a vinului Tău. Însă la el eram adus de Tine fără să știu, ca prin el să fiu adus la Tine știind.

Și pe când îmi deschideam inima spre a recunoaște „cât de frumos grăia“, îmi pătrundea acolo și [gândul] „cât de adevărat grăia“; dar numai treptat.

Am hotărât deci ca să fiu catehumen în Biserica Universală, căreia îi fusem încredințat de părinții mei, până ce mi se va arăta ceva sigur înspre care să îmi îndrept calea.

Mă făcuseși mai înțelept, totuși umblam în întuneric și în locuri alunecoase, și Te căutam în afara mea, și nu aflam pe Dumnezeuul inimii mele, și ajunsesem întru adâncurile mării și îmi pierdusem încrederea și nădejdea de a mai afla vreodată adevărul.

Ea [mama mea] m-a găsit într-o mare primejdie, din pricina deznădejdii de a mai afla vreodată adevărul.

Însă pe acel bărbat [Ambrozie al Mediolanului] îl iubea ca pe un înger al lui Dumnezeu, știind că prin el fusem adus la acea stare de credință îndoielnică în care mă aflam acum, prin care prevedea, foarte încrezătoare, că voi trece de la boală la sănătate, după o răbufnire oarecum mai ascuțită pe care doftorii o numesc „criză“.

Dar încă nu gemeam întru rugăciunile mele ca Tu să îmi vii în ajutor; ci duhul meu, tânjind mereu să afle și să vorbească, nu-și mai găsea liniștea.

Dar cum se întâmplă că atunci când cineva a dat de un doftor rău se teme să se încreadă în cel bun, tot așa era și starea sănătății sufletului meu, ce nu se putea face sănătos decât crezând și care, ca nu cumva să creadă lucruri mincinoase, refuza să se lase tămăduit, împotrivindu-se mâinilor Tale, Cel ce ai făcut leacurile credinței și le-ai întins peste bolile întregii lumi, dându-le atâta tărie.

Nimeni nu poate fi feciorelnic de nu îi dai Tu; și aceasta mi-ai fi dat, de aș fi bătut în auzul Tău cu geamăt lăuntric, și cu credință tare aș fi aruncat asupra Ta grija mea.

[Mama mea], așa cum zicea ea, printr-un anume simțământ pe care nu-l putea descrie în cuvinte putea să deosebească între descoperirile Tale și visările sufletului ei.

Mulți dintre cei ce eram prieteni, stând de vorbă și urând tumultul cel răscolitor al vieții omenești, socotisem și aproape că ne hotărâserăm să trăim despărțiți de treburile și zarva oamenilor; și aceasta avea să se facă astfel: urma ca fiecare să aducă tot ce putea să găsească, făcând din toate o singură gospodărie; și astfel, prin sinceritatea prieteniei noastre, nimic să nu aparțină îndeosebi cuiva, ci întregul adunat astfel de la fiecare să aparțină ca întreg fiecăruia și toate tuturor. Socoteam că în obștea noastră puteau fi cam zece oameni... Dar când am început a ne gândi dacă soțiile pe care unii dintre noi le aveam, iar alții nădăjduiau să le aibă, ar fi îngăduit acest lucru, întregul plan așa de bine întocmit s-a rupt în mâinile noastre, a căzut la pământ și a fost părăsit.

A Ta fie lauda, slavă Ție, Izvorule al milei. Eu ajunsesem și mai nefericit, iar Tu mai aproape de mine. Dreapta Ta era totdeauna gata să mă scoată din noroi și să mă curățească.

SINAXAR

Sfântul Augustin, Episcopul Iponiei:

„Sfântul Augustin s-a născut la Tagaste, în ținutul Numidiei, în anul 354 după Hristos. Credincioasa lui maică Monica a încercat să-i dea o creștere creștinească. Deși era dăruit cu o minte senină și bine înzestrată, în tinerețe se împotriva îndemnurilor maicii sale. Când a fost botezat de către Sfântul Ambrozio al Mediolanului era de-acum la vârsta bărbăției. După moartea maicii sale și-a împărțit toată averea săracilor, a îmbrățișat viața călugărească și vreme de trei ani a trudit în singurătate, în aspre nevoințe. În 391 d.H., Valerian, Episcopul Iponiei, l-a hirotonit preot (împotriva voinței sale) iar în 395 Valerian a stăruit ca Augustin să fie sfințit episcop vicar al său. Murind Valerian, Augustin a urmat a fi vreme de 35 de ani păstorul cel mai lucrător al Iponiei. El l-a biruit pe ereticul Pelagiu cu predicile și scrierile sale.

Sfântul Augustin a murit cu pace la 28 august 430 d.H., în al 76-lea an al vieții sale. A fost un mare dascăl și rodnic scriitor al Bisericii, așa cum a fost numit la al Șaptelea Sinod a Toată Lumea“.

(După Mineiul grecesc și *Manualul istoric al Părinților Bisericii* al lui Filaret, Arhiepiscopul Cernigovului, partea a III-a, p. 18¹)

---

¹ *Mineiul Bisericii Ortodoxe* (în limba rusă), ed. Iv. Kosolapov, ed. a II-a, Simbirsk: I. Anychi-na, 1880, mai 15, p. 227.

SLUJBA
Celui între Sfinți Părintelui nostru,
Fericitul Augustin, Episcopul Iponiei,
a cărui pomenire se prăznuiește la 15 iunie

LA VECERNIE

După obișnuitul Psalm, se cântă Fericit Bărbatul..., starea întâi.

La Doamne strigat-am..., se cântă 6 stihiri.

Glas al 8-lea.

Podobie: O, preaslăvită minune...

Asemuitu-s-a a ta viețuire numelui tău, Sfinte Ierarhe Augustin, că a lui Dumnezeu măreție ai propovăduit, cu măreția faptelor te-ai împodobit, cu măreția nevoițelor te-ai încununat, cu măreția dragostei tale către Hristos te-ai luminat: pre Acela roagă să dăruiască mare milă celora ce pre tine te cinstim.

Chiar de și tace ținutul Iponiei, Sfinte Ierarhe Augustin, noi te slăvim, pre ceta ce ești biruitorul eresurilor, întărirea dreptei credințe, lauda călugărilor, podoaba ierarhilor, iubitorul ajutorării săracilor, tâlcuitorul Scripturilor și fierbinte rugător pentru noi: roagă-te să se dăruiască nouă mare milă.

Udat fiind cu dumnezeieștile cuvinte ale lui Ambrozie, însutit ai odrăslit spicele bunătăților. Tu ești frumusețea Bisericii și făclie arzând, pară ce mistuie eresurile și încălzește inimile credincioșilor. Episcop al cetății Iponiei, Fericite Ierarhe, cere acum lui Hristos Dumnezeu să dăruiască mare milă celora ce pre tine cinstesc.

Alte stihiri, Glas al 2-lea.

Podobie: Cu ce cununi de slavă...

Cu ce cununi de slavă vom încununa pre sfântul Arhieru, înger pământesc și om ceresc, pre preamăritul Ierarh al Bisericii lui Hristos, Episcopul Iponiei și podoaba întregii lumi, cel preaplin de dragostea lui Hristos și de aleasă înțelepciune, tâlcuitorul dogmelor și întărirea credinței, cinstitul dascăl al călugărilor, cel încununat de Hristos Dumnezeul nostru, Cel ce are mare milă.

Cu ce cununi cinstite vom proslăvi pe învățătorul nostru, a cărui propovăduire s-a arătat în toată lumea, ale cărui buze de Dumnezeu grăitoare umplu-s-au de Duhul, și întru uitarea mormântului nu s-au ascuns, ci și acum rostesc dulceața învățaturii și arată calea cea bună către viață, încununată de Hristos Dumnezeul nostru, Cel ce are mare și bogată milă.

Cu ce cununi de podoabă vom încununa pre Arhiereul, lauda cinstită a Marelui Ambrozie, gingașul luminător al lumii, preaminunatul păstor al Bisericii, caldă mângâiere a celor întristați și întărire neclătită a celor șovăielnici, protivnic tare al lui Pelagiu și cel ce smulge cu totul rădăcina eresurilor, treaz râvnitor al curăției Bisericii, încununat de Hristos Dumnezeu nostru, Cel ce are mare milă.

Slavă..., Glas al 6-lea.

Veniți, mulțimea călugărilor, să proslăvim pre dascălul nostru și sfântă pomenirea lui să o cinstim, că pururea pentru noi se roagă, cei ce prăznuim preacinstită pomenirea sa și cu dragoste îi strigăm: Sfinte Ierarhe Augustin, roagă-te pentru noi către preamilstivul Dumnezeu, pentru Care pururea ai lucrat, a Cărui țarină ai îngrijit, ale Cărui oi le-ai mântuit, al Cărui talant l-ai înmulțit și Căruia pururea te rogi pentru sufletele noastre.

Și acum... A Născătoarei, Glas al 6-lea.

Cine nu te va ferici pre tine, Preasfântă Fecioară? Sau cine nu va lăuda preacurată nașterea ta? Că cel ce a strălucit fără de ani din Tatăl, Fiul Unul-născut, Același din tine, Curată, a ieșit, în chip negrăit întrupându-se, din fire Dumnezeu fiind, și cu firea om pentru noi făcându-se, nu în două fețe despărțit, ci în două firi fără de amestecare cunoscându-se: pre Acela roagă, Curată și cu totul fericită, să mântuiască sufletele noastre.

Vohod, Lumină lină...

Prochimenul zilei și Paremiile

De la Pilde citire:

(X, 8 și 7; III, 13-16; VIII, 6, 34-35, 4, 12, 14, 17, 5-9)

Pomenirea dreptului cu laude și binecuvântarea Domnului pre capul lui. Fericit este omul care a aflat înțelepciunea și muritorul care știe priceperea. Că mai bună este neșăpătoria acesteia decât comorile de aur și de argint. Că mai scumpă este decât pietrele cele de mult preț; și tot ce este de preț nu este ei vrednic. Că lungimea zilelor și anii vieții sunt în dreapta ei, și în stânga ei bogăție și slavă; din gura ei iese dreptate, lege și milă pre limbă poartă. Ascultați-mă dar, fiilor, căci cuvioase voi grăi; și fericit este omul care va păzi căile mele. Că ieșirile mele sunt ieșiri de viață, și se gătește vrerea de la Domnul. Pentru aceasta vă rog pre voi, și pun glasul meu înaintea fiilor oamenilor. Că eu, înțelepciunea, am sălășluit sfatul, și cunoștința și gândul eu am chemat. Al meu este sfatul și întemeierea, a mea este priceperea și a mea este tăria. Eu pre cei ce mă iubesc îndrăgesc, și cei ce mă caută afla-vor har. Înțelegeți dar cei fără de răutate măiestria, și cei neînvățați puneți la inimă. Ascultați-mă, căci cuvioase voi grăi și voi scoate din buze cele drepte. Că adevărul va învăța gâtlejul meu, și urâte sunt înaintea mea buzele mincinoase. Cu dreptate sunt

toate graiurile gurii mele, nimic fiind întru dânsele strâmb, nici încâlcit. Toate sunt netede celor ce pricep, și drepte celor ce află cunoștința. Că învăț pre voi adevărul, ca nădejdea voastră să fie în Domnul și să vă umpleți de Duh.

Din *Înțelepciunea lui Solomon* citire

Gura dreptului picură înțelepciune, iar limba celui nedrept va pieri. Din buzele oamenilor drepti haruri picură. Gura celor înțelepți grăiește înțelepciune, iar dreptatea izbăvește pre ei de la moarte. Săvârșindu-se bărbatul drept, nu pierde nădejdea lui; că fiul drept se naște spre viață și întru bunătățile lui va culege roada dreptății. Lumina dreptilor este pururea, și la Dumnezeu vor afla har și slavă. Limba înțelepților picură cele bune și în inima lor odihnește înțelepciunea. Iubește Domnul inimile cele cuvioase și primiți sunt de El cei ce sunt fără prihană în cale. Înțelepciunea Domnului luminează fața celui priceput; că întâmpină pre cei ce doresc mai înainte ca să o fi cunoscut pre ea. Cel ce mânecă la ea nu va osteni, și degrab va fi fără de grijă. Că celor vrednici de ea, singură umblă împrejur căutându-i, și în cărări se arată lor cu bunăvoință. Pre înțelepciune niciodată o va birui răutatea; pentru aceasta am îndrăgit frumusețea ei, am iubit-o și am căutat-o din tinerețele mele, și am cercat să mi-o aduc mireasă. Că Stăpânul tuturor a iubit-o; că ea este îndemnătoare tainică a cunoștinței lui Dumnezeu și alegătoare a lucrurilor lui. Ostenelile ei sunt faptele bune; ea învață cumpătarea și cumiștenia, dreptatea și bărbăția, decât care nimica este mai de trebuință în viața oamenilor. Și de dorește cineva multă cunoștință, ea știe cele trecute, și pre cele viitoare le închipuie, ea pătrunde întorsăturile cuvintelor și dezlegările tainelor, cunoaște de mai înainte semnele și minunile și întâmplările vremilor și ale anilor. Și tuturora este sfetnic bun; că nemurire este într-însa și mărire în împărtășirea cu cuvintele ei. Pentru aceasta m-am rugat Domnului și m-am umilit înaintea lui, și am zis din toată inima mea: Dumnezeu al Părinților și Doamne al milei, cel ce toate ai făcut cu Cuvântul tău și cu înțelepciunea ta ai orându-it pre om ca să stăpânească peste toate fapăturile cele făcute de tine și să cârmuiască lumea cu cuviință și dreptate, dă-mi înțelepciunea care stă alături de scaunul tău, și nu mă despărți de robii tăi; că robul tău sunt eu, și fiul roabei tale. Trimite pre ea din lăcașul tău cel sfânt și de la scaunul slavei tale; ca fiind cu mine să mă învețe ce este plăcut înaintea ta; și să mă călăuzească și să mă păzească întru slava sa. Căci gândurile celor muritori toate sunt șovăielnice și cugetele lor sunt pline de greșală.

Din *Înțelepciunea lui Solomon* citire.

(Cap. IV, 10-12; VI, 21; VII, 15-17, 22, 26, 29; II, 1, 10-17, 19-22).

Lăudându-se dreptul, se vor veseli popoarele; că pomenirea lui este fără de moarte, pentru că de la Dumnezeu se cunoaște și de la oameni; și place Domnului sufletul lui. Iubiți dar, oamenilor, înțelepciunea; poștiți-o pre dân-

sa, și vă veți învăța. Că începutul ei este dragostea și paza legilor. Cinstiți înțelepciunea, ca să împărațiți în veci. Spune-voi vouă, și nu voi ascunde de voi tainele lui Dumnezeu. Că acela este povață înțelepciunii și îndreptător înțelepților. Și în mâinile lui este toată înțelepciunea și cunoștința lucrurilor. Cugetul tuturor a învățat înțelepciunea, că într-însa este duh înțelegător și sfânt, și strălucirea luminii celei ce este de-a pururea, și chipul bunătății lui Dumnezeu. Aceea așază prieteni lui Dumnezeu și proroci. Mai frumoasă este decât soarele și decât toată orânduiala stelelor. Luminii asemănându-se, se află mai întâi. Aceea a izbăvit de dureri pre cei ce slujesc ei și i-a îndreptat pre cărări drepte. Dat-a lor cunoștință sfântă și a păzit pre ei de vrăjmașii ce întind curse; răsplătit-a lor și pentru luptă tare, ca să înțeleagă toți că mai puternică este decât toată cucernicia. Și răutatea nu va birui niciodată înțelepciunea, nici judecata pre cei răi nu va lăsa fără certare. Că au zis întru sine gândind cu nedreptate: Să facem silă dreptului, să nu ne fie milă de sfințenia lui, nici să ne rușinăm de căruntețele bătrânețelor celor de mulți ani. Că ne va fi tăria noastră lege. Și să vânăm cu vicleșug pre cel drept; că de nici o treabă este nouă și stă împotriva lucrurilor noastre, și impută nouă păcatele Legii și dovedește nouă păcatele învățaturii noastre. Și spune nouă că are cunoștința lui Dumnezeu și fiul lui Dumnezeu pre sine numește. Și a fost nouă spre vădirea cugetelor noastre. Greu este nouă, și vedem că viața lui nu este asemenea altora, și s-au schimbat cărările lui. Întru batjocură am fost socotiți înaintea lui, și se depărtează de căile noastre ca de niște necurății, și ferește cele mai de pre urmă ale dreptilor. Să vedem dar de sunt cuvintele lui adevărate și să ispitim cele ce au să se întâmple lui. Cu ocară și cu chinuri să întrebăm pre dânsul, ca să cunoaștem blândețele lui; spre moarte de ocară să judecăm pre dânsul, că va fi luare de seamă din cuvintele lui. Acestea au gândit și au rățacit; că a orbit pre dânsii răutatea lor. Și nu au cunoscut tainele lui Dumnezeu; nici au socotit că tu ești Dumnezeu Însuți, care ai stăpânire peste viață și peste moarte. Și mântuiești în vreme de necaz, și izbăvești de toată răutatea; îndurat și milostiv ești și dai sfinților tăi har, și cu brațul tău stai mândrilor împotriva.

La Stihoavnă.

Stihirile sfântului, Glas al 4-lea.

Cel ce în grădină s-a arătat Mariei, și de la ea tânguiera și lacrămile a alungat, Același și ție în grădină s-a arătat, și ție a deschide Scriptura și a citi a poruncit, și prin citire minunată cale a vieții s-a arătat ție. Roagă-te lui Hristos Dumnezeu ca și noi pre aceasta urmând, către Împărăția Cerurilor să ne călăuzim.

Stih: Preoții tăi, Doamne, se vor îmbrăca întru dreptate, iar cuvioșii tăi se vor bucura.

Mult a plâns a ta maică văzându-te pierind în mlaștina păcatului, și cu răbdare s-a rugat ca să te mântuiești. Iar Dumnezeu a plecat urechea sa la ru-

găciunea ei, că nu era cu putință ca rodul unei asemenea rugăciuni să piară. Pentru aceea, cu dumnezeieștile graiuri învățându-te, de la calea cea largă te-ai depărtat, și calea monahiceștii nevoie urmând, vârf arhierilor te-ai arătat, comoară a dumnezeieștilor învățături, fluier duhovnicesc, preatainică întruchipare a dogmelor, și lauda Bisericii lui Hristos.

Stih: Lăuda-se-vor cuvioșii întru slavă, și se vor bucura întru așternuturile lor.

Adunându-ți comoară duhovnicească, lumeștile comori celor în nevoie le-ai împărțit; robia cea de bună voie îmbrățișând, primit-ai cinul cel călugăresc, chip făcându-te arhierilor și așezământ de lege monahilor, dreptar al faptei bune și păhar cu dragoste umplut, piatră neclătită a credinței și al blândeții învățător prea ales.

Slavă... Glas al 5-lea.

Slăvit-u-s-a Tagaste întru nașterea ta, Madaura și Cartagina s-au mărit întru tine. Umplutu-s-a Roma de bucurie prin tine, ci încă mai mult Mediolanul cu tine s-a împodobit, că acolo te-ai născut întru Duhul. Marele scaun al Ipponiei te are ca episcop și păstor, și lumea toată cinstește pre tine ca pe un preabun învățător, cârmuitor tare, și fierbinte rugător pentru sufletele noastre.

Și acum... Același Glas.

Preasfântă Fecioară, tu ești Biserica și Poartă, Palat și Scaun al împăraților. Prin tine Hristos Domnul, izbăvitorul meu, celor adormiți întru întuneric s-a arătat; căci El, Fiul Dreptății, voit-a a dărui lumină lucrului mâinilor sale, după chipul Său plăsmuit. Ci ca o Maică ce ai îndrăzneală către Fiul tău, rugămu-te, pre cea cântată de toți oamenii, roagă-l pre El, ca să mântuiască sufletele noastre.

TROPARUL, Glas al 4-lea.

Astăzi tot pământul se bucură și cu strălucire prăznuiește pomenirea ta, cea ce ai călcat în picioare eresurile și dreapta credință ai întărit, și cu râul graiurilor tale, slujitorule al Preasfintei Treimi și nestinsă făclie a Bisericii, inimile credincioșilor ai adăpat. Sfinte Ierarhe Augustine, roagă pre Hristos Dumnezeu, să se mântuiască sufletele noastre.

Slavă... Și acum... A Născătoarei, Glas al 4-lea.

Taina cea din veac ascunsă și de Îngeri neștiută, prin tine, Născătoare de Dumnezeu, celor de pre pământ s-a arătat, Dumnezeu întru împreunare neamestecată întrupându-se, și Crucea de bunăvoie pentru noi luând; prin care, înviind pre cel întâi zidit, au mântuit din moarte sufletele noastre.

LA UTRENIE

La Dumnezeu este Domnul..., se cântă Troparul Sfântului (de 2 ori). Slavă... Și acum... Taina cea din veac ascunsă...

După Cathisma întâia, se cântă

SEDEALNA, Glas al 4-lea.

Veniți, mulțimea călugărilor, să pomenim pre sfântul nostru Arhiereu, și cu cântări de laudă să-l cinstim, ci mai vârtos cu viețuirea noastră să-l slăvim. Că acesta mântuirea copiilor săi a căutat, și fierbinte rugător s-a arătat, al celor ce cinstesc pomenirea sa. Nimenea de Fericitul să nu se despartă, nici să apuce pre calea pierzării, nici nepăsător de mântuirea sa să se arate, căci toți suntem copiii Preafericitului Arhiereu.

Slavă... Și acum... A Născătoarei.

Ce laudă vrednică voi aduce ție? Cum te voi slăvi pre tine? Nu mă pricep, și mă minunez. De îndrăznire mă înfricoșez, dar și de nepăsare mă tem. Ci cu obișnuita ta milostivire, primește lauda noastră, și trimite bogată milă celor ce te cântă pre tine.

După Cathisma a doua se cântă

SEDEALNA, Glas 1.

O, duhovnicescule cuvântător, învățătorule al dreptei Credințe, Sfinte Ierarhe Augustine, cu toții pre tine te laudăm. Doborât-ai eresurile, și turma lui Hristos ai mântuit, bunule. Mulțimi fără de număr către lăcașurile cerești ai povățuit, iar acum izvorăști tămăduiri celor ce cu credință săvârșesc pomenirea ta.

Slavă... Și acum... A Născătoarei.

Gavriil Arhanghelul heretisire a adus ție: Bucură-te; iară noi pre pământ ce oare vom aduce ție? Ce cântare vrednică vom cânta ție? Cum oare vom lauda pre tine, sau cum te vom slăvi? Ce fel de mulțămită vom aduce ție? Ci după cuvântul tău te slăvim, strigând precum întotdeauna: Bucură-te cea plină de har, Domnul este cu tine.

După *Polieleu*, *SEDEALNA Sfântului*, *Glas al 3-lea.*

Podobie: De frumusețea fecioriei tale...

Cu privirile tale cereasca frumusețe și pământeasca bunătate văzând, lipitu-te-ai cu toată inima de Ziditorul tuturor, și numai de El singur ai dorit. Pentru aceea, săracilor dându-ți avuțiile, duhovniceștile bogății ai dobândit, și iscusit monah și arhiereu te-ai făcut, și bogată comoară de învățături.

Slavă... Și acum... A Născătoarei.

Cu cântări de laudă te cântăm pre tine, Născătoare de Dumnezeu Fecioară, ceea ce de strămoșescul blestem ne-ai izbăvit, și neamul omenesc către Rai ai povățuit. Iară noi, robii tăi, pururea te rugăm pre tine: Roagă pe preamilos-tivul Dumnezeu, să ne dăruiască iertare de păcate și mântuire din necazuri și ispite, celor ce cu credință pre tine te cântăm.

Antifonul întâi al Glasului al 4-lea.

Prochimen, Glas 4.

Gura mea va grăi înțelepciune și cugetul

inimii mele pricepere.

Stih: Gura dreptului va deprinde înțelepciune,
și limba lui va grăi judecată.

Toată suflarea...,

Evanghelia de la Ioan (X, 9-16): Zis-a Domnul: Eu sunt ușa...

După Psalmul 50, Stihira Glas al 6-lea:

Veniți să cinstim pomenirea Arhierelui, strigând lui cu credință: Sfinte Ierarhe Augustine, lauda cea mare a Bisericii, preaminunat dascăl al lumii, adevărat învățător al călugărilor, cela ce stai acum înaintea scaunului lui Hristos Dumnezeu, privește spre copiii tăi și nu ne lăsa, pre cei ce te iubim, ci strigă nouă împotriva celor ce se luptă cu noi: Eu sunt cu voi, și nimenea împotriva voastră.

CANOANELE

Se spun Canoanele Maicii Domnului și acest Canon al Ierarhului, Glas al 4-lea.

Cântarea 1

Irmos: Deschide-voiu gura mea, și de Duh se va umple, și cuvânt răspunde-voi împărătesei Maici, și mă voi arăta luminat prăznuind, și voi cânta minunile ei bucurându-mă.

Pripeală: Sfinte Ierarhe Augustine, roagă-te lui Dumnezeu pentru noi.

Astăzi săvârșim prăznuirea ta, Fericite Ierarhe; pomenește pre noi în sfințele tale rugăciuni, ca prin ele grijile cele pământești și calea ce duce întru pierzare lepădând, către Împărăția lui Dumnezeu pașii noștri să îndreptăm.

Pururea numele măreției purtând, în chip lămurit măreția Preasfintei Treimi pre sufletul tău o ai pecetluit și, pre cât ți s-a putut, cu de-amăruntul tainelor Sale cele ascunse ai deslușit: Roagă-te Preasfintei Treimi, ca să se ierte nouă noianul mulțimii păcatelor noastre.

Slavă...

Cu limpezime ai propovăduit, Părinte Augustine, încât cele neapropiate minții celei stricăcioase prin credință să se privească; tunat-ai ca un Apostol până la marginile pământului, cu lumina dogmelor luminând: Cere nouă, celora ce cinstim pre tine, lumina cea duhovnicească și mare milă.

Și acum...

Cu credință te cântăm pre tine, Pururea Fecioară, lauda neamului nostru. Că prin tine Dumnezeu a venit și s-a sălășluit între noi, ca pre om din păcat să-l mântuiască, și mântuind pe el, să-l proslăvească cu Dumnezeirea Sa și să îndumnezeiască pre el prin darul Harului Său. Pentru aceea cu toții pre tine te mărim.

Catavasia: Aceeași ca Irmosul.

Cântarea a 3-a

Irmos: Pre ai tăi cântăreți, Născătoare de Dumnezeu, izvorul cel viu și îndestulat, pre cei ce s-au făcut ceată duhovnicească, întărește-i întru dumnezeiască slava ta, cununilor slavei învrednicindu-i.

Întâi Ipponia te-a avut pre tine ca pre un cinstit luminător, iar acum lumea toată se slăvește cu frumusețea pomenirii tale, Augustine, cel ce ai fost cetate întărită a Dreptei Credințe și întărire a Bisericii, dreptar vieții și preacinstită rânduială a faptei celei bune.

Nici uitarea mormântului buzele tale nu a adumbrit, mijlocitorule. Că Ipponia a amuțit, Cartagina țărână s-a făcut, slava lumii acesteia a pierit; ci lucrurile tale cele mari și nevoințele tale pentru Dreapta Credință în tot pământul se povestesc, și Biserica lui Dumnezeu laudă ridică ție, cu mulțămită.

Slavă...

Odihnindu-te întru dumnezeiască desfătare, toate ca pre un gunoi ai lepădat, și cele stricacioase bogățiile tale săracilor împărțind, comoară veșnică în ceruri ți-ai agonisit, și rudenia ta părăsind-o, în cetele cereștilor rugători te-ai sălășluit.

Și acum...

Cinstindu-te cu dragoste pre tine proslăvim, Maica lui Dumnezeu, preaminunată floare din Raiul cel nestricăcios, cunună de nepieritoare curăție, scaun preamărit al Atotputernicului Dumnezeu, slava neamului creștinesc și minunarea îngerilor.

SEDEALNA, Glas al 8-lea.

Umplut fiind de dumnezeiasca înțelepciune, cinstita învățătură a Bisericii o ai vestit, dând întărire dogmelor și Dumnezeiasca Scriptură tâlcuind, pomenirea sfinților cu cuvântul cinstind și pravilă călugărilor cu viețuirea ta și cu scrierile tale așezând. Pentru aceasta pre înălțimile cuvântării de Dumnezeu te-ai suit și, precum Moisi, ascunsa și neapropiata stâncă a bogosloviei cu toiagul dumnezeieștii Credințe izbind, izvor de apă curgătoare spre viața cea veșnică ai izvorât – preadulcile tale cuvinte, din care cu îmbelșugare ai dat să bea norodului celui însetat. Pentru aceea strigăm ție, Sfinte Ierarhe Augustine, roagă-te lui Hristos Dumnezeu, să ne dăruiască iertare de păcate celor ce cu dragoste săvârșim sfântă pomenirea ta.

Slavă... Și acum... A Născătoarei.

Ca o Fecioară și singură între femei fără de sămânță ai născut pre Dumnezeu întrupat. Tot neamul omenesc te slăvește pre tine, că întru tine s-au sălășluit focul Dumnezeirii, și cu lapte ca pre un Prunc ai hrănit pre Ziditorul și Domnul. Pentru aceea neamurile îngerești și omenești cu vrednicie slăvesc preasfântă Nașterea ta, și într-un glas strigă ție: Roagă-te lui Hristos Dumnezeu, să ne dăruiască iertare de păcate celor ce cu credință cinstim preasfântă Nașterea ta.

Cântarea a 4-a

Irmos: Cel ce șade în Slavă, pre scaunul Dumnezeirii, pre nor ușor a venit Iisus cel mai presus cu Dumnezeirea, prin nestrucată palmă, și a mântuit pre cei ce strigă: Slavă, Hristoase, Dumnezeirii tale.

Osândind pre maniheii cei nebuni și nesupuși, învățăturile lor cele minci-noase ca praful cel purtat de vânt ai risipit, Augustine, și mândria lui Pelaghie ai doborât, și adunarea donațienilor la Dreapta Credință ai adus.

Deși cu îndrăznire ai părăsit pre ai tăi copii, o, preaiubite, cu duhul nu ne-ai părăsit pre noi, cei ce cinstim pre tine și cinstitele tale lucrări ca pre niște mărgăritare de mult preț; și cu rugăciunile tale, Fericite Augustine, cercetezi pre cei ce cu credință cinstesc pomenirea ta.

Slavă...

De arhiereul Valerian episcop așezându-te, socotit ai fost de el ca un fiu, iar când acela a trecut la odihnă, episcopia Ipponiei ai primit, și acolo neîn-ce-tat vreme de treizeci și cinci de ani ai trudit, învățând și muștrând și tuturor pre sineți chip al desăvârșitei bunătăți arătându-te.

Și acum...

O, vrednică de laudă Stăpână, precurată și pururea Fecioară Născătoa-re de Dumnezeu, auzi pre noi în ceasul cel mai de pre urmă, rugându-te cu osârdie pentru noi dimpreună cu sfântul Ierarh, și milostivă fii nouă în ceasul judecății, și cu grăbire slobozește pre noi din toate nevoile.

Cântarea a 5-a

Irmos: Spăimântatu-s-au toate de Dumnezeiască Slava ta, că tu Fecioară neispită de nuntă ai avut în mitras pre Dumnezeu cel peste toate, și ai născut Fiu fără de ani, care dăruiește mântuire tuturor celor ce laudă pre tine.

Urmând a se robi de varvari cetatea ta, auzit-a Dumnezeu a tale rugăciuni, Sfinte, și la El te-a luat, dăruind ție cununa slavei ca unui bun păstor, ca unui sânguincios lucrător în via lui Hristos și ca unei credincioase slugi ce bine a înmulțit al Domnului talant.

Dezvăluit-ai tainele Sfintei Scripturi, Părinte de Dumnezeu înțelepțite, și Evanghelia Sfântului Ioan și cea dintâi Epistolă a lui mai presus de toate ai iubit, și cu limpezime ai deslușit Predica de pe Munte a Mântuitorului, iar Psalmii lui David cu sfânta ta tâlcuire ai împodobit.

Slavă...

Văzând în tine taina dragostei lui Dumnezeu, spusu-ne-ai să nu avem odihnă cu duhul până ce nu ne vom afla odihna întru Domnul; pre care în-suși aflându-o, roagă-te ca să aflăm și noi pacea aceea acum și în veci.

Și acum...

Cel ce aleargă la ocrotirea ta, Stăpână, îndată își află odihnă de păcate și de nevoi. Pentru aceea, o, fierbinte Ajutătoare a creștinilor, acoperă-ne cu Aco-peremântul tău, pre cei ce alergăm la tine, și ne mântuiește.

Cântarea a 6-a

Irmos: Cugetătorii de Dumnezeu, care săvârșiți Dumnezeiescul și Preacinstitul Praznicul acesta al Maicii lui Dumnezeu, veniți să plesnim cu mâinile, slăvind pre Dumnezeu cel ce s-au născut dintr-însa.

Mustrând vreme de trei zile pre episcopii cei ce se depărtaseră de la Dreapta Credință, cu dumnezeiasca ta propovăduire i-ai luminat. Pentru aceea, lepădând învățătura cea mincinoasă, cu sânguință Credința cea Dreaptă au îmbrățișat, iară tu verhovnic te-ai arătat, al celor ce se mântuiesc.

Învățând norodul să cinstească și să îmbrățișeze smerita feciorie, deopotrivă și cinstita nuntă ai laudat, și pre văduve să se păzească ai învățat, Părinte de trei ori fericite, și îndoit râvnitor înfrânării te-ai arătat, învățând pre ai tăi ucenici să o urmeze și să se mântuiască prin ea.

Slavă...

Roma întru învățătura ta se laudă, Tagaste întru anii prunciei tale, Cartagina întru tinerețile tale, iar Mediolanul întru pocăința ta; ci mai presus de toate cetatea Iponniei s-a proslăvit întru tine, blagoslovitul ei Păstor și preacinstit Arhiereu.

Și acum...

Gavriil Arhanghelul înaintea Fecioarei din Nazareth stând, taina cea de obște a vestit, că Dumnezeu din Fecioara au voit a se naște, ca să înnoiască neamul omenesc. Pentru aceea pre tine, părtașa mântuirii noastre, pururea cu dragoste te mărim.

CONDAC, Glas al 2-lea.

Sfinte Ierarhe de Dumnezeu grăitorule, lauda Bisericii, dascălul bunei cinstiri și întărirea Dreptei Credințe, pierzătorule al eresurilor, comoara învățăturilor celor de taină, Părinte Augustine preafericite, și Ierarhe preaminunate, pururea te roagă pentru noi toți.

ICOS

Luminează ochii cei întunecați ai inimii mele, sfinte Ierarhe, și mă învăță cu vrednicie să cânt pomenirea ta, și laudă să înalț vieții tale preaminunate pre care îngerește o ai trăit. Învață-mă să primesc cu inima mea învățăturile tale, și mă povățuiește pre calea bunătății a umbla, și de la calea ce duce la viața cea veșnică nicicând a mă abate. Arată mie ce mi se cade a cugeta, a vorbi și a face. Leagă mâinile și picioarele mele cu frica lui Dumnezeu. Du-mă către dragostea lui Hristos, ca pururea să mă silesc, și să nu mă prind de stricăcioasa frumusețe a lucrurilor lumii acesteia, și mă întărește a căuta fără lenevire comorile cele viitoare, pururea rugându-te pentru noi toți.

Cântarea a 7-a

Irmos: Tinerii iudei în cuptor văpaia cu îndrăzneală au călcat, și focul în rouă au schimbat, strigând: Binecuvântat ești Doamne Dumnezeule în veci.

Dezvăluind păcatele tale, și dragostea pentru Domnul ca nimeni altul glăsuind, ai zis, Părinte: Pre Dumnezeuul meu iubesc, iar toate celelalte țărână le socotesc, pre el numai îl caut și numai de el voiesc a mă lipi.

Ales fiind pentru cinstea episcopiei, pildă ucenicilor tăi te-ai făcut, ferici-te, și neconținut întru monahiceasca trudă te-ai păzit, și încă mai mult sporindu-o, pururea întru privegheri, rugăciuni, postiri și osteneli te-ai nevoit, până ce nu ca un om, ci mai curând ca un înger te-ai făcut.

Slavă...

De căderea Romei celei vechi netulburându-te, Sfinte Ierarhe, pe creștini ai învățat că Cetatea lui Dumnezeu, Biserica lui Hristos, nicicând nu va pieri, a căreia învățătură îndelung o ai deslușit, și cu sânguință pre toți oamenii, credincioși și necredincioși, copiii ai săi să fie i-ai chemat.

Și acum...

Căzut-a Adam, primind în urechile sale sfătuirea Evei, ci prin tine s-a mântuit, Fecioară, și pururea te cântă pre tine, cu bucurie strigând: Bucură-te a neamului nostru izbăvire, bucură-te nimicirea șarpelui, bucură-te a Evei preaminunată slobozire.

Cântarea a 8-a

Irmos: Pre cuvioșii Tineri în cuptor, Nașterea Născătoarei de Dumnezeu i-a mântuit; atunci adică închipuindu-se, iară acum lucrându-se, pre toată lumea o ridică să cânte ție: Pre Domnul lucruri lăudați-l și-l preainălțați întru toți vecii.

Dumnezeieștilor graiuri ale marelui Ambrozie ai ascultat, Părinte, cela ce pre tine te-a povățuit, și pre calea cea bună a pocăinței să pășești te-a învățat. O, vrednică odraslă din preacinstită maică, Părinte Augustine, mare ucenic al unui preamărit învățător, roagă-te pentru sufletele noastre.

Dumnezeu, cel ce pre Pavel pe drumul Damascului a mântuit, pre tine cu o Epistolă te-a ademenit, zicând: „Ia și citește”. Și aceea citind, de toate mincinoasele lucruri pământești te-ai lepădat, și pre Hristos, mărgăritarul cel de mult preț al vieții celei veșnice, ai aflat; și înapoi neîntorcându-te, cu dragoste de El te-ai lipit.

Slavă...

Dăruind celor aflați în nevoi și greșalele iertând, învățătura milosteniei ai deslușit, Preacinstite, și pre tine însuși bun dascăl al acesteia te-ai făcut: Că toată avuția ta săracilor dând, a blândeții bogăție și a dragostei necheltuită comoară ai dobândit.

Și acum...

Mântuiește pre toți cei ce cu dragoste cinstesc pre tine, Maica lui Dumnezeu, bogăția tuturor bunățăților, și te milostivește spre noi, cei aflați întru ne-cazuri. Mijlocește pentru noi, cei aflați întru atâtea primejdii, Fecioară prealăudată, și mântuiește pre noi.

Cântarea a 9-a

Irmos: Tot pământeanul sălzteze, cu duhul fiind luminat, și prăznuiască firea minților celor nematerialnice, cinstind sfântul Praznic al Maicii lui Dumnezeu, și strige: Bucură-te, Preafericită Născătoare de Dumnezeu Curată, pururea Fecioară.

Calea bunătăților străbătând, strigat-ai celor cu tine împreună-călători ca nicipând să se oprească, zicând: Spune „Este de-ajuns“, și iată vei pieri; nu obosiți, fraților, nici slăbiți pre calea către cer. Pentru aceea, ajută nouă, Ierarhe, ca la Cer să urcăm.

Către pocăință povățuindu-ne cu *Mărturisirile* tale, preaminunate și cinstite Ierarhe, întărește-ne, luminătorule al lumii Augustine, a sta împotriva patimilor, pre cei ce săvârșim astăzi sfântă prăznuirea ta. Ajută nouă întru necazuri, povățuiește-ne întru săvârșirea bunătăților și Domnului te roagă, ca să se mântuiască sufletele noastre.

Slavă...

Caută dintru înălțimea Cerurilor, sfinte Ierarhe, spre cei ce ne rugăm ție, și cu milostivire cercetează pre noi, că tu vezi reaua necredință și apele cele învolburate de pre marea vieții. Auzi strigarea bisericilor pustiite și ajută pre noi, cei neputincioși, că tu ai îndrăznire către Domnul, ca un preacinstit Ierarh.

Și acum...

Pururea Fecioară preacurată, Maica celui Atotputernic, care ai deschis nouă porțile vieții, caută spre noi și ne acoperă cu cinstitul tău acoperământ. Apără, Stăpână, pre copiii tăi cei neputincioși, cei ce în tine nădejdea și-au pus și pururea întru tine se laudă.

LUMINÂNDA

Veniți să slăvim pre sfântul Ierarh Augustin, pre bunul păstor și înțelept povățuitor, luminător al Credinței noastre Ortodoxe și mijlocitor pentru sufletele noastre.

Slavă... Și acum... A Născătoarei.

O, Fecioară, lauda creștinilor, apărătoarea celor scârbiți, întărirea celor slăbănogiți, tămăduitoarea celor neputincioși, grabnică izbăvitoare a celor împovărați de păcate, mântuiește pre noi, cei ce nădăjduim întru tine.

La LAUDĂ

se pun stihirile pe 4, Glas al 4-lea.

Podobie: Cum te vom numi...

Cum te vom numi, sfinte Ierarhe? Podoabă a cetății Ipponiei? Dară tu lauda întregii lumi te-ai făcut. Bărbat preacinstit? Dară cu viețuirea înger ai fost. Luminător preastrălucit? Dară nicipând lumina ta se va stinge. Glas care pre Dumnezeu ai vestit? Dară glasul tău pecetluirea mormântului nu l-a amuțit.

Mari sunt faptele tale cele bune, mari și cununile cu care Hristos Dumnezeu nostru pre tine te-a încununat; roagă-te să se mântuiască sufletele noastre.

Cum te vom numi acum, o, Augustine? Mare Ierarh, ori slava monahilor; păstor prea ales, ori lauda postnicilor; puternic văditor al eresurilor, ori nemincinos povățuitor al blândeții; nume al virtuții, ori rânduială a pocăinței; sânguitorul filosofiei, ori slava pustnicilor; marele iubitor al săracilor, ori cel ce s-a lepădat cu totul de lume? Frumusețe a călugărilor, temelie a ierarhilor, povățuitorule al dragostei de înțelepciune, roagă-te să se mântuiască sufletele noastre.

Cum te vom numi acum, o, Augustine? Ucenic preaiubit al Marelui Ambrozie? Dară prin adâncul pocăinței tale pre acela ai întrecut. Urmaș al preaminunatului Valerian? Dară tu mai presus de acela ai fost luminat. Sfântă odraslă a Sfintei Monica? Ci tu mai presus de aceea te-ai sfințit și întru înălțimile cerului te-ai suit, unde petreci întru desfătarea veșnicei bucurii: roagă-te să se mântuiască sufletele noastre.

Cetatea lui Dumnezeu ai vestit, al cărei măreț cetățean te-ai făcut, și al tainelor lui Dumnezeu prorocitor, și Biserica Dreptslăvitoare ai sprijinit, muștrând și învățând cu fapta și cuvântul; iar acum ai asfințit precum soarele în apus, luminându-ne cu scrierile tale, și harul lui Hristos învățându-ne să căutăm, și cu cugetul să nu ne înălțăm, umplându-ne de Duhul, din a cărui suflare tu din belșug te-ai împărțășit, tainic fiind al cuvântării de Dumnezeu: roagă-te pentru mântuirea noastră.

Slavă..., Glas al 6-lea.

Cine poate să cânte cu vrednicie ostenele tale, întru care pentru întreaga Biserică te-ai ostenit? Eresurile cele necinstitoare cu sabia îndreptărilor tale le-ai tăiat, vădind pre arieni, doborând pre maniheii, aducând pre donațieni la Credință, zdrobind îndrăzneala lui Pelaghie și așezând pre dreptslăvitori. Și adunând mulțime de fii în lăcașurile Bisericii, povățuindu-i și călăuzindu-i, la lăcașurile cerești i-ai adus: adună și pre noi, cei mult risipiți pre toată fața pământului, și du-ne la Hristos Dumnezeu nostru, rugându-te Lui neîncetat să se mântuiască sufletele noastre.

Și acum... Același Glas.

Născătoare de Dumnezeu, tu ești vița cea adevărată, care ai odrăslit Rodul Vieții. Ție ne rugăm, roagă-te, Stăpână, cu Sfinții Apostoli și cu toți Sfinții, să se miluiască sufletele noastre.

***

Slujba aceasta a fost alcătuită de Arhimandritul Ambrozie Pogodin (la cerearea Arhiepiscopului Ioan al Europei de Vest), înfățișată de Preasfințitul Arhiepiscop Ioan Sinodului Episcopilor și aprobată de ei spre a se folosi în biserică.

Document Sinodal din 15 Mai, 1955 (stil vechi)

CUPRINS

Cuvânt înainte 5

CARTEA FACERII, CREAREA LUMII ȘI ÎNTÂIUL OM

Prefața editorului. Povestea alcătuirii acestei cărți 9

Introducere. Părintele Serafim Rose și știința secolului al XXI-lea 36

Partea I.

O tâlcuire ortodoxă patristică la „Cartea Facerii“

Cuvânt înainte. De ce trebuie să cercetăm „Cartea Facerii“? 49

I. Cum să citim „Cartea Facerii“ 51

II. Cele Șase Zile ale Facerii (*Observații generale*) 65

III. Cele Șase Zile luate pe rând (*Fac. 1, 1-25; 2, 1-3*) 72

IV. Zidirea omului (*Fac. 1, 26-31; 2, 4-7*) 98

V. Raiul (*Fac. 2, 8-24*) 112

VI. Căderea omului (*Fac. 3, 1-24*) 129

VII. Viața în afara Raiului (*Fac. 4; 5; 6,1-5*) 144

VIII. Potopul (*Fac. 6, 5 – 8, 22*) 157

IX. Împrăștierea neamurilor (*Fac. 9, 1 – 11, 26*) 167

Partea a II-a. Filosofia evoluției

I. Știința și Sfinții Părinți 179

II. Scurtă critică a modelului evoluționist 186

III. „Evoluționismul creștin“ 220

Partea a III-a. Învățătura patristică despre facerea lumii

Învățătura patristică despre facerea lumii 249

Partea a IV-a. Întrebări și răspunsuri

Întrebări și răspunsuri. Din cursul despre Cartea Facerii 307

Partea a V-a. Fragmente din scrisori

Fragmente din scrisori 341

Epilogul editorului. Evoluționismul și religia viitorului 374

Anexa 1. Note despre știință, evoluție și filosofia creștină 411

Anexa 2. Două planuri de studiu 422

Anexa 3. Ultima cuvântare a Părintelui Serafim
despre creație și evoluție 431

Anexa 4. Crediința în datarea radiometrică	439
Anexa 5. Propuneri de lectură făcute de editorul cărții	448

DESCOPERIREA LUI DUMNEZEU INIMII OMULUI

Introducere.	461
Descoperirea lui Dumnezeu inimii omului.	465
Epilog	485

NIHILISMUL. RĂDĂCINA REVOLUȚIEI ÎN EPOCA MODERNĂ

Prefața ediției în limba engleză	489
I. Introducere. Problema adevărului	492
II. Etapele dialecticii nihiliste	501
III. Teologia și spiritul nihilismului.	529
IV. Programul nihilist.	541
V. Dincolo de nihilism	550
Anexă. Filozofia absurdului	562

ORTODOXIA ȘI RELIGIA VIITORULUI

Prefață la cea de-a cincea ediție americană	583
Prefața autorului.	588
Introducere.	591
I. Religiile „monoteiste“	600
II. Puterea zeilor păgâni	604
III. „Minunea“ unui fachir și rugăciunea lui Iisus	620
IV. Meditația orientală invadează creștinismul	624
V. „Noua conștiință religioasă“	634
VI. „Semne din cer“	647
VII. „Renașterea harismatică“	677
VIII. Concluzie: Duhul vremurilor de pe urmă	712
Epilog. Masacrul de la Jonestown și anii '80	728
Epilog la cea de-a cincea ediție americană. Pași înainte în constituirea religiei viitorului	732

SUFLETUL DUPĂ MOARTE EXPERIENȚE CONTEMPORANE „DE DUPĂ MOARTE“ ÎN LUMINA ÎNVĂȚĂTURII ORTODOXE

Precuvântare.	763
I. Aspecte ale experiențelor din zilele noastre	766

II. Învățătura ortodoxă despre îngerii	779
III. Arătări ale îngerilor și demonilor în ceasul morții	786
IV. Experiența „Raiului” în zilele noastre	793
V. Lumea din văzduh a duhurilor	799
VI. Vămile văzduhului	807
VII. Experiențele „din afară de trup” în literatura ocultă.	823
VIII. Adevărate experienți creștine ale Raiului	849
IX. Semnificația experiențelor „de după moarte” de astăzi	864
X. Rezumat al învățaturii creștine despre soarta sufletului după moarte	880
Viața de după moarte, <i>de Arhiepiscopul Ioan Maximovici</i>	881
Anexa I. Învățătura ortodoxă a Sfântului Marcu al Efesului cu privire la starea sufletelor după moarte	893
Anexa II. Dezbateri recente	904
Anexa III. Răspuns unui critic	912
Anexă la ediția a doua.	934
Bibliografie.	941

LOCUL FERICITULUI AUGUSTIN ÎN BISERICA ORTODOXĂ

Prefață la prima ediție engleză.	953
Prefață la a doua ediție engleză	956
Viața Fericitului Augustin al Iponiei.	959
Introducere.	962
I. Locul Fericitului Augustin în Biserica Ortodoxă	965
II. Disputa asupra harului și voii libere.	967
III. Învățătura despre predestinare	974
IV. Părerile din Galia veacului al V-lea	979
V. Părerile veacului al VI-lea în Răsărit și în Apus.	984
VI. Veacul al IX-lea. Sfântul Fotie cel Mare	986
VII. Veacurile de mai târziu: Sfântul Marcu al Efesului.	989
VIII. Părerea despre Fericitul Augustin în vremurile moderne.	993
IX. Câteva observații despre detractorii contemporani ai Fericitului Augustin	998
Anexe. Câteva scrisori ale Părintelui Serafim Rose despre Fericitul Augustin.	1002
Inima Fericitului Augustin	1008
Sinaxar: Sfântul Augustin, Episcopul Iponiei	1015
Slujba celui între Sfinți Părintelui nostru, Fericitul Augustin, Episcopul Iponiei, a cărui pomenire se prăznuiește la 15 iunie	1016

DIFUZARE:

S.C. Supergraph S.R.L.

Str. Ion Minulescu nr. 36, sector 3,

031216, București

Tel.: 021-320.61.19; fax: 021-319.10.84

e-mail: contact@supergraph.ro

www.librariasophia.ro

www.sophia.ro

Societatea de Difuzare SUPERGRAPH
vă oferă posibilitatea de a primi prin poștă
cele mai bune cărți de spiritualitate,
teologie, cultură religioasă, artă, filozofie
apărute la edituri de prestigiu.
Plata se face ramburs la primirea cărților;
taxele poștale sunt suportate de Supergraph.

Vă așteptăm la

LIBRĂRIA SOPHIA

str. Bibescu Vodă nr. 19,

040151, București, sector 4

(lângă Facultatea de Teologie)

tel. 021-336.10.00; 0722.266.618

www.librariasophia.ro

*Sacrifică puțină vreme pentru a răsfoi cărțile noastre:
este cu neputință să nu găsești ceva
pe gustul și spre folosul tău!*

Tiparul executat la **S.C. LUMINA TIPO s.r.l.**

str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, București

tel./fax 211.32.60; tel. 212.29.27

E-mail: office@luminatipo.com

www.luminatipo.com

Ediția de față reunește pentru prima oară în limba română șase dintre cele mai cunoscute și mai importante cărți ale Cuviosului Serafim Rose de la Platina. Unele dintre ele, răspândindu-se în samizdat în timpul prigoanei comuniste din fosta Uniune Sovietică, au reușit să aducă pe calea mântuirii nenumărate suflete deznădăjduite. Sperăm ca această înfăptuire editorială să dezvăluie cititorilor, împreună cu volumul *Viața și lucrările Părintelui Serafim Rose*, portretul filosofic și câteva dintre adâncile sale frământări duhovnicești. Părintele Serafim împreună cu Sfântul Ioan Maximovici, Făcătorul de minuni, pot fi pe drept socotiți Apostolii Apusului dreptslăvitor și preavrednici urmași ai Dumnezeuieștilor Părinți ai Bisericii în aceste vremuri greu încercate.

editura
Σοφία

www.sophia.ro
ISBN 978-973-136-128-4

9 789731 361284

